الأبانة الكبرى

el-İbânetü'l Kübrâ

el-İbâne An Şeriati'l-Firkati'n-Nâciye
ve Mücânebeti'l-Firaki'l-Mezmûme

Selef-i Sâlihin'in
İmân ve Kader İnancı
&
Bid'at Ehli Fırkalara Reddiye

1

İbn Batta

Ebû Abdillâh Ubeydullah b. Muhammed b. Muhammed el-Ukberi

الشيخ الإمام أبو عبد الله عبيد الله بن محمد بن بطة العكبري الحنبلي

EL-İBÂNETU'L KÜBRA

An Şeriati'l- Firkati'n-Nâciyeti ve Mücanabeti'l-Firaki'l-Mezmûme

SELEF-İ SÂLİHİN'İN İMÂN ve KADER İNANCI

&

BİD'AT EHLİ FIRKALARA REDDİYE

Ebû Abdillâh Ubeydullah b. Muhammed b.
Muhammed el-Ukberî

İBN BATTA

Tahkik

EBÛ HAFS SEYYİD İMRAN

1. Cilt

İÇİNDEKİLER

TAHKİK EDENİN ÖNSÖZÜ

Şüphesiz tüm hamdler Allah'a aittir. O'na hamd ederiz, O'ndan yardım, hidayet ve bağışlanma dileriz. Nefislerimiz şerrinden, amellerimizin kötülüklerinden O'na sığınırız. Allah kime hidayet ederse, artık onu saptıracak yoktur. Kimi de saptırırsa, artık ona hidayet edecek yoktur.

Şehadet ederim ki Tek ve Ortaksız olan Allah'tan başka ilah yoktur. O el-Evvel'dir; O'ndan önce hiçbir şey yoktur. O el-Âhir'dir; O'ndan sonra hiçbir şey yoktur. O ez-Zahir'dir; O'nun üstünde hiçbir şey yoktur. O el-Batın'dır; O'nun ötesinde hiçbir şey yoktur.

Allah Teâlâ kutsi hadiste şöyle buyurur: *"Ben ortaklar içerisinde şirkten en müstağni olanım. Her kim bir amel işler ve o amelde benimle birlikte benden başkasını ortak kılarsa, onu şirki ile baş başa bırakırım."* Bunu Müslim rivayet etmiştir.

Yine şehadet ederim ki seyyidimiz, peygamberimiz, büyüğümüz ve sevgilimiz Muhammed, Allah'ın Rasûlüdür. Kendisine iki vacip kılandan sorulduğunda şöyle buyurmuştur: *"Her kim Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmaksızın ölürse cennete girer. Her kim de Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşarken ölürse cehenneme girer."* Bunu da Müslim rivayet etmiştir.

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa, öylece sakının ve siz ancak Müslümanlar olarak ölün." (Âl-i İmran, 102)

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir." (Nisa, 1)

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, muhakkak büyük bir başarıya ulaşmıştır." (Ahzab, 70-71)

Şüphesiz sözlerin en doğrusu Allah Teâlâ'nın kitabı, yolların en güzeli Muhammed'in (s.a.v.) yoludur. İşlerin en kötüsü, sonradan ortaya çıkarılanlarıdır. Sonradan ortaya çıkarılan her şey bidat, her bidat sapıklık, her sapıklık da ateştedir. Size vaat edilen kesinlikle gelecektir, sizler kesinlikle aciz bırakacak değilsiniz.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor: Rahmân'dan başka kulluk edilecek ilâhlar var etmiş miyiz?"* (Zuhruf, 45)

Şüphesiz Allah Teâlâ Âdem'i yarattığında Âdem'in sırtından misak almıştır; sulbünden bir zürriyet çıkarmış, sonra onları önünde tohum gibi yaymıştır. Sonra onlara konuşup *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demiş ve buna kendilerini şahit tutmuştu. Onlar da: "Evet şahidiz" demişlerdi. Bu, kıyamet günü, "Bizim bundan haberimiz yoktu" dersiniz veya "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı, biz de onlardan sonra gelen bir soyuz, bizi, boşa çalışanların yaptıklarından ötürü yok eder misin?" dersiniz diyedir."* (A'raf, 172-173). Bunu Hakim rivayet etmiş, şöyle demiştir: "Bu, isnadı sahih olan bir hadistir ama Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir."

Ne var ki şeytanlar gelip onları dinlerinden çevirmiştir. Nitekim Sahih-i Müslim'de İyaz bin Hımar el-Mecaşi'i'den rivayet edilen hadiste Rasûlullah (s.a.v.) bir gün hutbesinde şöyle buyurmuştur: *"Dikkat edin! Doğrusu Rabbim, bugün bana öğrettikleri içerisinden sizin cahil olduğunuz şeyi size öğretmemi bana emretti. Herhangi bir kula verdiğim tüm mallar helaldir. Şüphesiz ben kullarımın hepsini hanifler olarak yarattım. Şüphesiz onlara şeytanlar geldi de onları dinlerinden çevirip onlara helal kıldıklarımı haram kıldılar. Onlara, hakkında herhangi bir delil indirmediğim şeyi bana ortak koşmalarını emrettim. Şüphesiz Allah Teâlâ yeryüzü halkına baktı, kitap ehlinden bir kısım hariç Arap olsun acem olsun tümüne öfke duydu. Buyurdu ki: Seni ancak seni imtihan edeyim ve seninle imtihan edeyim diye gönderdim. Sana suyun yıkamadığı ve uyanıkken de uyurken de okuyacağın bir kitap indirdim. Şüphesiz Allah bana Kureyş'i ateşe vermemi (onlarla savaşmamı) emretti. Dedim ki: Rabbim! Bu durumda onlar başımı yarar, ekmek parça-*

sına çevirirler. Buyurdu ki: Seni çıkardıkları gibi ben de onları çıkaracağım. Onlarla savaş ki biz de seninle savaşalım. İnfak et; biz de sana infak edeceğiz. Sen bir ordu gönder ki biz de onun misli beş ordu gönderelim. Sana itaat etmeyip isyan edenlerle savaş...

Allah Teâlâ Tek ve Ortaksız Allah'a ibadet etsinler ve babalarının ibadet ettiği şeyleri bıraksınlar diye mahlukata peygamberleri gönderdi. Onlara Nuh'u gönderdi. Nuh (a.s.) dedi ki: *"Ey kavmim, Allah'a ibadet edin! Sizin için O'ndan başka ilah yoktur. Şüphesiz sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum."* (A'raf, 59) Bununla birlikte kavmi onu umursamamış, apaçık sapıklık içinde babalarının yollarında yürümüştür. Bunun üzerine Nuh onlara beddua etti. Derken Allah tufanı gönderdi ve Nuh (a.s.)'a iman edenler hariç onların tümünü boğuverdi.

Sonra peş peşe peygamberler gönderdi ki insanlara Rablerini tanıtsınlar. İbrahim (a.s.) kavmine geldi. Onlar o sırada Allah dışında putlara ibadet ediyorlardı. Onlara dedi ki: *"Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor? Dediler ki: Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk. Doğrusu, siz de, babalarınız da açık bir sapıklık içindesiniz, dedi. "Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen bizimle eğleniyor musun?" dediler. İbrahim, dedi ki: "Hayır! Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir. O, bunları yaratandır ve ben de buna şahitlik edenlerdenim."* (Enbiya, 52-56) Sonra onlara apaçık bir sapıklık içinde olduklarını, zarar veya fayda veremeyen taştan putlara taptıklarını öğretmek istedi ve büyükleri müstesna tüm putları kırdı. Bunun üzerine kavmi dedi ki: *"Kim yaptı bunu ilahlarımıza! Muhakkak o zalimlerden biridir. Bazıları: "İbrahim denen bir gencin onları diline doladığını duymuştuk" deyince, "O halde bunların şahidlik edebilmeleri için onu halkın gözü önüne getirin" dediler. Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim? dediler. Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa! dedi. Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) «Zalimler sizlersiniz, sizler!» dediler. Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun, dediler. İbrahim: Öyleyse, dedi, Allah'ı bırakıp da, size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye halen tapacak mısınız? Size de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız?"* (Enbiya, 59-67)

Sonra onlara dedi ki: Şu putların hepsi benim düşmanımdır. Âlemlerin Rabbi ise müstesna. *"Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur. Beni yediren, içiren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur. Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur. Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur."* (Şuara, 78-82)

Musa (a.s.) kavmine ortada her şeyi bilen bir yaratıcı var olup hak ile kendisine ibadet edilen tek ilahın yalnızca O olduğunu tanıtmak istediğinde Firavun ve ileri gelenlerinin karşısına dikildi. Firavun ona dedi ki: *"Âlemlerin Rabbi dediğin de nedir? Musa cevap verdi: Eğer işin gerçeğini düşünüp anlayan kişiler olsanız, (itiraf edersiniz ki) O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir. (Firavun) etrafında bulunanlara: İşitiyor musunuz? dedi. Musa dedi ki: O, sizin de Rabbiniz, daha önceki atalarınızın da Rabbidir. Firavun: Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir, dedi. Musa devamla şunu söyledi: Şayet aklınızı kullansanız (anlarsınız ki), O, doğunun, batının ve ikisinin arasında bulunanların Rabbidir. Firavun dedi ki: Eğer benden başka bir ilâh edinirsen, yemin olsun seni zindana atılanlardan ederim."* (Şuara, 23-29)

Rasûlullah (s.a.v.) de kavmine geldiğinde Kâbe'nin çevresinde Allah dışında ibadet edilen putlar vardı. Onlara *"La ilahe illallah deyin ki kurtuluşa erin"* dedi. Onları Tek olan Allah'a ibadet etmeye çağırdı. Kavmi ise ona hücum edip öldürmeye teşebbüs ettikten sonra onu Mekke'den kovdu. O da arkadaşı Ebû Bekir'le birlikte çıkıp muhacir olarak Medine'ye kaçtı. Sonra oraya yerleşip ashâbına sağlıklı akideyi öğretti.

İnsanlar arasında ganimetleri paylaştırdığı bir gün sakalı sık ve başı kazınmış bir adam gelip "Allah'tan sakın ey Muhammed!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Ben Allah'a isyan edersem kim O'na itaat edecek? O bana yeryüzü halkı konusunda güveniyorken siz güvenmiyor musunuz?"* Adam arkasını dönüp gidince topluluktan biri onu öldürmek için izin istedi. Rasûlullah (s.a.v.) ise şöyle buyurdu: *"Şüphesiz bunun arkadaşları içerisinde öyle bir kavim olacak ki Kur'ân'ı okuyacaklar ama boğazlarını geçmeyecek. İslâm ehlini öldürüp putperestleri bırakacaklar. Okun yaydan fırladığı gibi İslâm'dan çıkacaklar. Eğer onlara yetişirsem, Ad kavminin öldürüldüğü gibi onları öldüreceğim."* Bunu Müslim rivayet etmiştir.

Harici ve Kaderiye fırkaları meydana çıkmış, şubelere bölünmüştür. Başlarında ise zahiren Müslüman olup içinde küfrü saklayan Yahudi Abdullah bin Sebe vardır. Sonra ümmet, tıpkı Rasûlullah'ın (s.a.v.) haber verdiği gibi fırkalara ayrılmıştır. Buyurdu ki: *"Yahudiler yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Hristiyanlar da yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır."* Bunu sahih bir senetle Ebû Davud rivayet etmektedir.

Rasûlullah (s.a.v.) ile ashâbının yolu üzere yürüyen Fırka-i Naciye (kurtulan fırka) ise onları gözetleyip durmuştur. Tâ ki Kur'ân'ın yaratılmış olduğu bidati gündeme gelmiştir. Bu bidatin başında Bişr el-Merisi, el-Kerabisi ve İbn Ebi Duâd vardır. Seçkin âlimler de İslâm'ı savunmuştur. Onların başında da sabırlı büyük imam Ahmed bin Hanbel vardır. O ki Allah yolunda eziyet çekip hapsedilmiş ama yine de Allah Teâlâ'nın dinini savunmuş ve gücü yettiği oranda bidat ehli ile sözü edilen iftirayı boşa çıkarmıştır. Tâ ki Allah, yardımıyla onu desteklemiş ve insanlar o görüşten dönmüşlerdir.

İşte elinizdeki bu kitap, anlatılan bu meseleleri başka bir yerde araştırmaya ihtiyaç bırakmayacak şekilde yazılarla doludur. Bu, kadri büyük değerli bir kitaptır. İçerisinde Ehlisünnet ve'l Cemaat'in akidesini ortaya koymuş; Mürcie, Kaderiye ve Cehmiyye gibi fırkaların sapıklıklarını beyan etmiştir.

Bu kitap, şerh edilen diğer akide kitaplarından ayrıdır. Şöyle ki burada Rasûlullah (s.a.v.), ashâbı, aynı şekilde tabiîn ve fakihlerden gelen rivayetler, muttasıl senetlerle zikredilmektedir. Sonra kitabın müellifi şeyh, sahih itikat konusundaki ilmini ve anlayışını beyan etmekte, bazı kapalı hususları açıklığa kavuşturmaktadır. Gerçekten çok faydalı bir iş yapmıştır.

Daima ümmetin mirası kitapları, ta ki akidesini beyan etsin diye güzel, tahkikli, ayıklanıp düzeltilmiş ve okuyucuya faydalı bir hale gelmiş sûrette yayınlayan Daru'l Hadis yayınevi için bu kitabı tahkik etmek bizim için bir şeref olmuştur.

Allah'tan bunu rızası için halis kılmasını ve bu amelde bana ortak olan herkesin mizanında iyilikler olarak koymasını diliyorum.

Ebu Hafs Seyyid İmran

TAHKİK HAKKINDA

Bu görev bana verildiğinde ilk olarak Allah Teâlâ'ya itimat ettim. Sonra Kahire'deki yazma eserler kütüphanesinde bulunan el yazmaları ile eserin farklı basımlarını birbirleriyle karşılaştırdım.

Bu kitaptaki çalışmalarımız şöyledir:

Ravilerin isimleriyle senetlere hareke koydum.

Hadislerin tahriçlerini yapıp hepsini sünnet kitaplarındaki yerlerine nispet ettim. Rivayetlerin hadis ilmi kaidelerine göre sahih, hasen veya zayıf olarak hükmünü belirttim. Ya da bu konudaki hükmü, bu konuda öne çıkan Heysemi, İbn Hacer, Ahmed Şakir veya Elbani gibi âlimlere havale ettim. Allah hepsine rahmet etsin.

Kitaptaki diğer rivayetlerin hükümlerini belirterek tahriçlerini yaptım. Eğer onlardan birini şeriat kitapları içinde bulamadıysam önümdeki senetten hüküm çıkarmaya çalıştım. Eğer bir ravi hakkında bilgiye rastlayamadıysam, ilmin emaneti gereği rivayeti olduğu gibi bıraktım.

Müellifin hayatından bahsettim.

Son olarak; Allah'tan bu ameli sadece Allah için eylemesini, ona başka biri için herhangi bir pay kılmamasını diliyorum. Eğer doğru yapmışsam, bu Tek olan Allah katındandır. Eğer hata etmişsem, ki beşerin hali budur, benden ve şeytandandır. Allah'tan af ve mağfiret dilerim.

Allah'ın salatı efendimiz Muhammed'in, ailesinin ve tüm ashâbının üzerine olsun.

Ebu Hafs Seyyid İmran

EBÛ ABDİLLÂH UBEYDULLAH B. MUHAMMED B. MUHAMMED EL-UKBERÎ İBN BATTA

4 Şevval 304 (31 Mart 917) tarihinde Bağdat yakınlarındaki Ukberâ'da doğdu. Ashaptan Utbe b. Ferkad'ın soyundan olup büyük dedelerinden birine nisbetle İbn Batta diye anılır. Öğrenimine doğduğu yerde başladı ve küçük yaşta gittiği Bağdat'ta devam ettirdi. Daha sonra Basra, Dımaşk, Humus ve Mekke gibi ilim merkezlerinde Ebü'l-Kâsım el-Beğavî, Ebû Bekir en-Neccâd, Hırakî, Âcurrî, Saffâr el-Basrî, Gulâmü'l-Hallâl ve Ebû Zer İbnü'l-Bâgandî gibi âlimlerden ders aldı. On beş yaşında iken Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ini ezbere bildiği söylenir. İlim tahsilini tamamladıktan sonra Ukberâ'ya döndü ve uzlete çekilerek kırk yıl evinde öğretimle meşgul oldu. Aralarında İbn Hâmid el-Verrâk, Ebû Hafs el-Ukberî, İbn Ebü'l-Fevâris ve Ebû Nuaym el-İsfahânî gibi âlimlerin de bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. İbn Batta 10 Muharrem 387 (23 Ocak 997) tarihinde Ukberâ'da vefat etti.

Kaynaklar İbn Batta'yı zâhid ve müttaki, duası makbul, keramet sahibi bir âlim olarak tanıtıp kurban ve ramazan bayramları dışındaki günleri oruçlu geçirdiğini, emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker konusunda titiz davrandığını ve bid'atlara şiddetle karşı çıktığını kaydeder.

Irak'ta Hanbelî mezhebinin tanınmış şahsiyetlerinden biri olan İbn Batta diğer Hanbelî âlimleri gibi Selefî bir çizgiyi benimsemiş ve öğrencileriyle birlikte başta Şîa olmak üzere Ehl-i sünnet dışı cereyan ve fırkalara karşı mücadele vermiştir. Bu konuda devrin büyük Hanbelî âlimleri arasında yer alan Berbehârî'den etkilenmiş ve eserlerinde onun görüşlerine yer vermiştir. Hanbelî mezhebinin re'y ve ictihaddaki taklit karşıtı tutumunun tabii sonucu olarak İbn Batta mezhep içinde farklı görüşler arasında uzlaşmacı bir yol takip etmiş, zaman zaman mezhepte benimsenen görüşlere aykırı tercih ve ictihadlarda bulunmuştur. Onun bu tavrı kendisinden sonra gelen Ebû

Ya'lâ el-Ferrâ, Ebû Ca'fer et-Tûsî, Kelvezânî, Muvaffakuddin İbn Kudâme, Takıyyüddin İbn Teymiyye, Zehebî, İbn Kayyim el-Cevziyye ve Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr gibi Selefî âlimler üzerinde etkili olmuştur.

Hatîb el-Bağdâdî İbn Batta'nın hâfıza yönünden zayıf olduğunu, şahsen karşılaşmadığı kişilerden bizzat görüşüp hadis dinlemiş gibi nakillerde bulunduğunu ve şeyhlerinden yazdığı hadislerin senedlerinde değişiklik yaptığını ileri sürerek hadis rivayeti açısından onu eleştirmiştir (*Târîhu Bağdâd*, X, 373-375). İbnü'l-Cevzî ise Hatîb el-Bağdâdî'nin mezhep taassubuyla davrandığını, icmâa muhalif görüşlere sahip olduğunu, Mu'tezile ve Mürcie'den bazı kişilerin sözlerine itibar ettiğini ve keyfine göre hüküm verdiğini söyleyerek onun İbn Batta hakkındaki iddialarını reddetmiştir (*el-Muntazam*, VII, 194-197). Zehebî, İbn Hacer ve İbnü'l-Esîr gibi âlimler de hâfıza bakımından zaafına işaret etmekle birlikte onun hadis konusunda âlim bir kişi olduğunu belirtmişlerdir.

Eserleri.

1. *el-İbâne 'an şerîati'l-fırakı'n-nâciye ve mücânebeti'l-fırakı'l-mezmûme. el-İbânetü'l-kübrâ* diye de anılan eser Selef akîdesini konu almakta, Mürcie, Kaderiyye, Cehmiyye ve Şîa gibi fırkaların görüşlerini tenkit etmektedir. Selef akaidi konusunda önemli bir kaynak olan ve kaynakların verdiği bilgilerden hacimli olduğu anlaşılan eserin Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'deki I. cildi (nr. 99) Rızâ b. Na'sân Mu'tî tarafından, Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan (Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 231) ve aslındaki mükerrer rivayetler çıkarılmakla birlikte müellifin görüş ve açıklamaları korunarak hazırlanan muhtasardan da faydalanmak suretiyle neşredilmiştir (I-II, Riyad 1409/1988, eserin diğer yazma nüshaları için bk. Sezgin, I/3, s. 239-240).

2. *eş-Şerh ve'l-İbâne 'alâ usûli's-sünne ve'd-diyâne (el-İbânetü's-suğrâ)*. Eserde akaid, ibâdât, muâmelât ve ahlâk konuları işlenmiş, ayrıca İslâmî fırkalarla bunların liderlerine de yer verilmiştir. Müellif her konuda ilgili âyetlerle hadisler yanında sahâbe, tâbiîn ve sonraki dönem imamlarının sözlerine yer vermiş, eserin fazla hacimli olmaması için hadislerin senedlerini kaydetmemiştir. M. Henri Laoust tarafından metin, Fransızca tercüme ve geniş bir önsözle birlikte neşredilen eseri (*La profession de foi d'Ibn Batta: Traditionniste et jurisconsulte musulman d'école hanbalite mort en Irak à 'Ukbarâ en*

387/997, Damas 1958; Paris 1959) Rızâ b. Na'sân Mu'tî üç yazma nüshasını esas alarak yeniden yayımlamıştır (Mekke 1404/1984).

3. *İbtâlü'l-hiyel.* Müellif, döneminde üç talâka yemin ve bundan çıkış yolu üzerinde cereyan eden bir tartışma üzerine kaleme aldığı bu eserinde hem konuyla ilgili görüşlerini belirtmekte hem de fakihlerin hîle-i şer'iyye konusundaki müsamahakâr tutumunu eleştirmekte, bu arada fakihlerin özelliklerinden ve taklit edilebilecek fakihlerde bulunması gereken vasıflardan da bahsetmektedir. Önce Muhammed Hâmid el-Fıkî tarafından *Min Defâ'ini'l-künûz* adlı tek ciltlik risâleler külliyatı içinde "Cüz' fi'l-kelâm 'alâ mes'eleti'l-hul' ve mâ yehıllü ve mâ lâ yehıllü ve ibtâlü'l-hîle li'l-hurûc mine'l-ahkâmi'l-meşrû'a" (Kahire 1349/1931, s. 20-53), daha sonra el-Mektebü'l-İslâmî (Beyrut 1403) ve Süleyman b. Abdullah Umeyr tarafından *İbtâlü'l-hiyel* (Beyrut 1417/1996) adıyla yayımlanmıştır.

4. *Kitâbü'l-Cihâd ev seb'ûne hadîsen fi'l-cihâd* (nşr. Yüsrî Abdülganî el-Bişrî, Kahire 1409/1989). Müellifin cihad ve fazileti hakkında yazdığı bir kitaptan seçmeler şeklinde kaleme alınan eserin bu adla müellife nisbeti tartışmalıdır (*İbtâlü'l-hiyel*, neşredenin girişi, s. 25).

İbn Batta'nın kaynaklarda zikredilen ve adlarından, çoğu fıkhın herhangi bir konusunda telif edilmiş risâleler mahiyetinde olduğu anlaşılan kırk civarındaki eserinden bazıları şunlardır: *es-Sünen*, *el-Menâsik*, *el-İmâmü dâmin*, *el-İnkâr 'alâ men kassa bi-kütübi's-suhufi'l-ûlâ*, *el-İnkâr 'alâ men ehaze'l-Kur'ân mine'l-mushaf*, *en-Nehy 'an salâti'n-nâfile ba'de'l-'asr ve ba'de'l-fecr*, *Salâtü'l-cemâ'a*, *Men'u'l-hurûc ba'de'l-ezân ve'l-ikâme li-ğayri hâce*, *Îcâbü's-sadâk bi'l-halve*, *er-Red 'alâ men kâle et-talâku's-selâs lâ yaka'*, *Salâtü'n-nâfile fî şehri ramazân ba'de'l-mektûbe*, *Tahrîmü'n-nebîz*, *Tahrîmünikâhi'l-müt'a*, *Tahrîmü'n-nemîme*, *Zemmü'l-buhl*, *Zemmü'l-ğınâ' ve'l-istimâ' ileyh*, *et-Teferrüd ve'l-'uzle*.

BİRİNCİ BÖLÜM

- Müellifin Önsözü
- Bu Kitabı Telif Etmeyi Gerekli Kılan Haberler
- Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da Nas Olarak Rasûlullah'a (s.a.v.) İtaat Etmeyi Farz Kılışı
- Rasûlullah'a (s.a.v.) İtaat Etme Konusunda Rivayet Edilen Hadisler
- Cemaate Bağlanma Gerekliliği İle Fırkalara Ayrılmanın Yasaklığı Konusunda Kur'ân'da Nas Olarak Zikredilen Âyetler

MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle.

Şeyh, imam, hafız Ebû Abdullah Ubeydullah bin Muhammed bin Muhammed bin Hamdan bin Batta (r.a.) dedi ki: Sürekli devam eden nimetlerden dolayı hak olarak kendisine şükredilen Allah'a hamd olsun. O'nun verdiği nimetlere şükretmekle hakiki manada O'na şükretmeye muvaffak kılınmış olur. Nimet O'ndandır, şükür O'nadır. O'na şükretmekle nimetleri çoğalır. Gerçi şükür de O'nun nimetlerindendir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Rahatlıkta ve zorlukta kendisine hamd edilendir. İzzet, azamet ve büyüklükte bağımsızdır. Malumatlar var olmadan önce bilen, mevcudat yok olduktan sonra Baki kalan, daha hak edilmeden önce nimetleri başlatan ve onları yaratmadan önce karadakilerin rızkına kefil olandır. Ona, O'nu razı edecek ve katında bizi temize çıkaracak bir hamd ile hamd ederim. Allah'ın en evla salatları; O'nun kulu ve elçisi, rahmetin anahtarı, peygamberlik müessesinin mührü, konum bakımından ilk, ilahi mesaj bakımından sonuncu, emanet edilen hususlarda güvenilir, tebliğ ettiği konularda dürüst olan temiz peygamberin üzerine olsun.

Ey kardeşlerim! Allah bizi ve sizi, hevâların galip gelmesinden ve şahsi görüşlerin dolup taşmasından korusun. Bizi ve sizi, yanlışa yardım edip düşmanların alay konusu olmaktan sığındırsın. Bizi ve sizi, şu zamandan ve şeytanların süslerinden himaye etsin. Gerçekten onların karıştırmasıyla aldananlar çoğalmış, eğriliğe dalanlarla cahiller, şeytanların örtüsüyle övünmeye başlamıştır. Derken önceki ümmetlere isabet eden bize de isabet ediverdi. Rasûlullah'ın (s.a.v.) bizleri sakındırdığı fırkalar ve ihtilaflar yerleşti, cemaat ve yakınlık terk edildi. Çoğumuz, yasalandığımız hususlara düştük. Cumhur kendisine emredileni terk etti. İslâm'ın elbisesi çıkarıldı, imanın süsü çekilip alındı. Perde kalktı, gizlilikler açığa çıktı. Hevâlara ibadet edilir, şahsi görüşler kullanılır oldu. Fitne çarşıları kuruldu, bayraklarını dikti. Dinden dö-

nüşler baş gösterdi. Zındıklar uzun süre düşünüp ateşlerini tutuşturdular ve Muhammed'e (s.a.v.) en kötü halef oldular. Bidatler yayıldı, vera öldü. Hayâ perdeleri yırtıldı, kabileler yemin etmek için kılıçlarını çekti.[1] Halbuki daha önce durumları hafif, keskinlikleri yumuşaktı. Eskiden ümmetin işi birdi, kalpler birbirine ısınmıştı, yöneticiler adildi, sultan kahirdi, hak zahirdi. Derken bayramlar değişti, zaman tersine döndü. Her topluluk, kendi bidati ile diğerinden ayrıldı. Gruplar kuruldu. Kitaba muhalefet edildi. İnkârcılar, bazı önderleri rabler edindi. Bidat, ittifak ehline de sirayet etti. İblis dostlarına bağırdı, onlar da her yerden kendisine icabet ettiler. Her uzak bölgeden hızlıca ona koştular. Bazı grupları giydirip parçaları ayırdılar. Alçak din ve muhalif mezhep ahalisinin alay konusu oldular. Biz sadece Allah'a aitiz ve yalnızca O'na döneceğiz. Bu ancak Allah'ın emrini terk etme, haktan dönme, batıla meyletme ve hevâlarını öne geçirme anında topluğa isabet eden bir cezadır. Çünkü emrini terk edip peygamberlerine muhalefet ettikleri zaman Allah'ın kullara verdiği cezalar vardır. Dinde bidatlerin ateşi yakıldı. İnsanlar muhaliflerin yoluna girdi. Böylece geçmiş ümmetlerin başına gelenler, onların da başına geliverdi. En sonunda hakkında haberlerin geldiği, eserlerin rivayet edildiği o çağın içine dahil oluverdik.

١ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سَيَأْتِي عَلَى أُمَّتِي مَا أَتَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ مِثْلًا بِمِثْلٍ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ، وَإِنَّهُمْ تَفَرَّقُوا عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَسَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً تَزِيدُ عَلَيْهِمْ وَاحِدَةً كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً»، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ، وَمَا تِلْكَ الْوَاحِدَةُ؟ قَالَ: «هُوَ مَا نَحْنُ عَلَيْهِ الْيَوْمَ أَنَا وَأَصْحَابِي»

1- Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İsrailoğulları'nın başına gelenler, kesinlikle ümmetimin de başına gelecektir. İsrailoğulları yetmiş iki gruba ayrıldılar. Ümmetim ise onlardan fazla olarak yetmiş üç gruba ayrılacaktır. Bir grup müstesna tümü cehennemdedir."* Sahabeler: "O müstesna olan grup kimlerdir?" diye sorduklarında *"Benim ve ashâbımın üzerinde olduğu yola uyanlar"* buyurdu.[2]

---

1 Araplar eskiden kan davası başlatmadan önce böyle yaparlardı. (Çev.)

2 Hasen liğayrihtir. Bk. Tirmizi, Sünen, 2641 (5/26) Tirmizi dedi ki: "Bu garip ve müfesser bir hadistir. Bunun gibisini ancak bu yolla biliyoruz." Ayrıca bk. Hakim, Müstedrek, 444

٢ - وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَكَمِ، عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَتَرْكَبُنَّ مَا رَكِبَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَا تُخْطِئُونَ، وَلَا يُخْطَأُ بِكُمْ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ»

2- İshak bin İdris'ten, o Muhammed bin Hakem'den...Şeddad bin Evs dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Kitap ehlinin bindiği şeye kesinlikle siz de bineceksiniz.*[3] *Ayakkabının ayakkabıyı izlemesi gibi ne hataya düşeceksiniz, ne de o sizi şaşıracaktır."*[4]

٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَتَأْخُذَنَّ أُمَّتِي بِأَخْذِ الْأُمَمِ قَبْلَهَا شِبْرًا بِشِبْرٍ، وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ»

3- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kesinlikle benim ümmetim de karış-karış, zira-zira geçmiş ümmetlerin yolunu izleyecektir."*[5]

İbn Batta şöyle der: Bu hadisleri burada zikretmemin sebebi ancak, akıllı müminler ve görüş sahibi olup doğruyla yanlışı ayırabilen kimselerin Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen haberlerin zamanımız ahalisi hakkında

---

(1/218) - Mervezi, Sünne, 60 (1/48) - Lalekai, İtikadu Ehlissünneti ve'l Cemaat 146 (1/46) - Acurri, Şeria, 23 (1/126). Bu hadisin tüm yolları Abdurrahman bin Ziyad bin En'um etrafında döner. Kendisi zayıftır. Ne var ki hadisin Enes ve Avf bin Malik'ten, onu hasen liğayrih derecesine yükselten şahitleri vardır. Allah en iyisini bilir. Şeyh Elbani (r.h.), Salatu'l Îdeyn'de bu hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.

3 Yani onların yaptıklarının aynısını yapacaksınız. (Çev.)

4 İsnadı zayıftır. Bunu elimdeki kaynaklarda bulamadım. İki illeti vardır.

Birincisi: Senedinde İshak bin İdris vardır ki aşırı zayıftır. Âlimler onun hiçbir şey olmadığını söylemiş, hatta bazıları onu hadis uydurmakla itham etmiştir.

İkincisi: Senedinde İshak'ın şeyhi Muhammed bin Hakem vardır ki meçhuldür.

Bununla birlikte hadis, Şeddad bin Nevvas'tan bu manada başka yollardan rivayet edilmiştir. Bk. Ahmed, Müsned, 17175 (4/125) - Tayalisi, Müsned (1/153) - Mervezi, Sünne, 50 (1/42) - İbn Ca'd, Müsned, 3424 - Taberani, Kebir, 7140 (7/281) - İbn Adiy, Kamil (4/39)

5 İsnadı sahihtir. Bk. Buhârî, İtisam, 6888 (6/2669) - Ahmed, Müsned, 8291 (2/325) - Mervezi, Sünne, 47 (1/40) - Nuaym bin Hammad, Fiten, 1993 (2/711). Bunların hepsi, Ebû Hureyre'den rivayet etmiş olup şu ilave vardır. Denildi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Farslılar ve Rumlar gibi mi?" Buyurdu ki: "Onlardan başka hangi insanlar olabilir ki!"

uygun olduğunu bilmeleri içindir. Böylece asrımız ahalisinin yaşadığı vahşeti görüp onlara uygun düşmekten ve onları izlemekten sakınsınlar. Allah'a sığınıp O'na muhtaç olmayı gerekli görsünler, O'nun ipine yapışsınlar, dinine bağlansınlar ve emri hakkında Allah ile çekişenlerden ve hak yoldan ayrılanlardan uzak dursunlar. Şimdi görmek isteyenlere bir basiret, ibret almak isteyenlere bir ibret, gafillere bir ikaz olacak hadislerden, benzerlerinden ve aynı manada olanlarından bazılarını zikredeceğim.

٤ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَتُنْقَضَنَّ عُرَى الْإِسْلَامِ عُرْوَةً عُرْوَةً فَكُلَّمَا انْتَقَضَتْ عُرْوَةٌ تَشَبَّثَ النَّاسُ بِالَّتِي تَلِيهَا، فَأَوَّلُهُنَّ نَقْضًا الْحُكْمُ، وَآخِرُهُنَّ الصَّلَاةُ»

4- Ebû Umame el-Bahili'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İslâm'ın kulpları kulp-kulp bozulacak, her bir kulp bozuldukça insanlar bir sonrakine teşebbüs edecekler. İlk bozulan kulp hüküm, sonuncusu namaz olacak."*[6]

٥ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الْإِسْلَامَ بَدَأَ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ»

5- ... Enes bin Malik'ten; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz İslâm garip olarak başladı. Başladığı gibi geri dönecektir. Gariplere ne mutlu!"*[7]

٦ - حَدَّثَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ رَبَاحٍ، يُحَدِّثُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّهُ قَالَ: «كَانَ النِّفَاقُ غَرِيبًا فِي الْإِيمَانِ، وَيُوشِكُ أَنْ يَكُونَ الْإِيمَانُ غَرِيبًا فِي النِّفَاقِ»

---

6 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 22214 (5/251) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 764 (1356) – Hakim, Müstedrek, 7022 (4/104). Hakim dedi ki: "Senettekilerin tümü sahih olup Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. İbn Hibban, Sahih, 6715 (15/111) – Taberani, Kebir, 7487 (8/98) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 5277 (4/26) – Mervezi, Tazimu's Salat, 407 (1/415). Şeyh Elbani (r.h.) bu hadisi, Sahihu'l Cami'de (5075) zikretmektedir.

7 Hasen sahihtir. Bk. İbn Mâce, Fiten, 3987 (2/1320) – Taberani, Evsat, 1925 (2/261). Elbani, bunu Sahihu'l Cami'de (1580) zikretmiş ve sahih olduğunu belirtmiştir.
Derim ki: Hadisin Müslim'de Ebû Hureyre'den bir şahidi vardır. Bk. 1/130/145

6- İbn Lehi'a'dan; Haris bin Yezid dedi ki: Ali bin Rabah'ı işittim; Abdullah bin Amr bin As'ın şöyle dediğini anlatıyordu: "Önceleri iman içinde nifak garipti. İmanın nifak içinde garip olması da yakındır."[8]

٧ - عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، قَالَ: قِيلَ لِحُذَيْفَةَ: أَتَرَكَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ دِينَهَا فِي يَوْمٍ؟ قَالَ: «لَا، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا أُمِرُوا بِشَيْءٍ تَرَكُوهُ، وَإِذَا نُهُوا عَنْ شَيْءٍ رَكِبُوهُ، حَتَّى انْسَلَخُوا مِنْ دِينِهِمْ كَمَا يَنْسَلِخُ الرَّجُلُ مِنْ قَمِيصِهِ»

7- Tarık bin Şihab dedi ki: Huzeyfe'ye "İsrailoğulları herhangi bir gün dinlerini terk etti mi?" diye soruldu. Dedi ki: "Hayır. Ne var ki onlara bir şey emredildiğinde onu terk ettiler, bir şey yasaklandığında onu işlediler. Tâ ki kişinin gömleğinden sıyrılması gibi dinlerinden sıyrıldılar."[9]

٨ - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ الْفِلَسْطِينِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ، أَخُو حُذَيْفَةَ، عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ، قَالَ: " أَوَّلُ مَا تَفْقِدُونَ مِنْ دِينِكُمُ الْخُشُوعُ، وَآخِرُ مَا تَفْقِدُونَ مِنْ دِينِكُمُ الصَّلَاةُ، وَلَتُصَلِّيَنَّ النِّسَاءُ وَهُنَّ حُيَّضٌ، وَلَيُنْقَضُ الْإِسْلَامُ عُرْوَةً عُرْوَةً، وَلَتَرْكَبُنَّ طَرِيقَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ، وَحَذْوَ الْقُذَّةِ بِالْقُذَّةِ لَا تُخْطِئُونَ طَرِيقَهُمْ، وَلَا يُخْطِئُ بِكُمْ، وَتَبْقَى فِرْقَتَانِ مِنْ فِرَقٍ كَثِيرَةٍ تَقُولُ إِحْدَاهُمَا: مَا بَالُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ؟ لَقَدْ ضَلَّ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا، إِنَّمَا قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ} [هود: ١١٤] لَا يُصَلُّونَ إِلَّا صَلَاتَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً، وَفِرْقَةٌ أُخْرَى تَقُولُ: إِنَّا مُؤْمِنُونَ بِاللهِ كَإِيمَانِ الْمَلَائِكَةِ، مَا فِينَا كَافِرٌ، وَلَا مُنَافِقٌ، حَقًّا عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَحْشُرَهُمْ مَعَ الدَّجَّالِ

8- ... Ebû Abdullah el-Filistini'den; Huzeyfe bin Yeman (r.a.) şöyle dedi: "Dininizden ilk kaybedeceğiniz şey huşû, son kaybedeceğiniz şey de namaz olacaktır. Kesinlikle kadınlar hayız (adetli) halde namaz kılacaklar. İslâm kulp-

8 İsnadı zayıftır. Bk. Fıryabi, Sıfatu'l Münâfık (1/71) – Zehebi, Mizanu'l İtidal (4/172). Zehebi, Mizan'da (4/167) şöyle der: "Abdullah bin Lehi'a hakkında Yahya bin Main 'Zayıftır, onunla hüccet getirilmez' demiş, İbn Mehdi ise 'İbn Lehi'a'dan hiçbir şey taşımıyorum' demiştir." İbn Lehi'a aynı zamanda müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir.

9 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (1/278) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 7212 (5/442)

kulp bozulacaktır. Ayakkabının ayakkabıyı, ok tüyünün oku izlemesi gibi sizden öncekilerin yollarına gireceksiniz. Ne yolunuzu şaşıracaksınız, ne de o yol sizi şaşıracaktır. Birçok fırka içinde iki fırka kalacak, biri 'Şu beş vakit namaz da nedir? Yemin olsun ki bizden öncekiler sapıtmışlar. Allah Teâlâ ancak *"Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl"* (Hud, 114) buyurmaktadır' diyecek ve sadece iki veya üç vakit namaz kılacaklar. Diğer fırka da 'Doğrusu bizler, meleklerin imanı gibi iman sahibiyiz. İçimizde ne bir kâfir ne de bir münâfık vardır' diyecektir. O zaman onları Deccal ile birlikte haşır neşir etmesi, Allah'ın üzerinde bir haktır."[10]

٩ - عَنْ قَيْسِ بْنِ السَّكَنِ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَوْ رَمَيْتَ بِسَهْمٍ يَوْمَ الْجُمُعَةِ لَمْ يُصِبْ إِلَّا كَافِرًا أَوْ مُنَافِقًا»

9- Kays bin Seken'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "İnsanlara öyle bir zaman gelir ki Cuma günü bir ok atılsa, ancak bir kâfir veya münâfığa isabet eder."[11]

١٠ - عَنْ غُضَيْفِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا ابْتُدِعَتْ بِدْعَةٌ إِلَّا رُفِعَتْ مِثْلُهَا مِنَ السُّنَّةِ»

10- ... Gazif bin Haris'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ortaya ne zaman bir bidat çıkarılsa, illaki misli bir sünnet kaldırılır."*[12]

---

10 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. İbn Ebi Asım, Zühd (1/179) – Hakim, Müstedrek, 8448 (4/516). Hakim dedi ki: "Bu, isnadı sahih bir hadistir, Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir." Zehebi kendisine muvafakat etmektedir. Ayrıca bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 34808 (7/140) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/281).

11 İsnadı mevkuftur.
Ebu'l Ahvas: Sikadır, hafızdır.
Ebu Huzeyfe: Musa bin Mes'ud el-Hindi'dir. Mısırlıdır, saduktur.
Süfyan es-Sevri: Sikadır, hafızdır.
Süleyman bin Mehran el-A'meş: Sikadır, hafızdır ama müdellistir.
Kays bin Seken el-Esedi el-Kufi: Sikadır.

12 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikad, 121 (1/96) – Taberani, Mu'cem-i Kebir, 178 (18/99) – Mervezi, Sünne, 97 (1/32). Heysemi dedi ki: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Ebû Bekir bin Ebi Meryem vardır ki hadisleri münkerdir." Bk. Mecmau'z Zevaid (1/188). Ayrıca Elbani de bunun zayıf olduğunu belirtmiştir. Bk. Daifu'l Cami, 5157 (5/111)

١١ - عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «مَا يَأْتِي عَلَى النَّاسِ عَامٌ إِلَّا أَحْدَثُوا فِيهِ بِدْعَةً، وَأَمَاتُوا فِيهِ سُنَّةً، حَتَّى تَحْيَا الْبِدَعُ، وَتَمُوتَ السُّنَنُ»

11- İkrime'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "İnsanlara her yeni bir zaman geldiğinde illaki bir bidat çıkarıp bir sünneti öldürürler. Tâ ki bidatler yaşar, sünnetler ölür."[13]

١٢ - عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: " لَا يَزَالُ النَّاسُ يَنْقُصُونَ، حَتَّى لَا يَقُولَ أَحَدٌ: اللَّهُ اللَّهُ »

12- Haris bin Süveyd'den; Ali (r.a.) şöyle dedi: "İnsanlar eksilmeye devam eder. Tâ ki 'Allah, Allah' diyen biri kalmaz."[14]

١٣ - عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ، قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: " لَا يَزَالُ النَّاسُ يَنْقُصُونَ، حَتَّى لَا يَبْقَى أَحَدٌ يَقُولُ: اللَّهُ اللَّهُ " قَالَ أَبُو أُسَامَةَ: «مَعْنَاهُ يَسْتَعْلِنُ بِهِ»

13- ... Haris bin Süveyd'den; Ali bin Ebi Talib (r.a.) şöyle dedi: "İnsanlar eksilmeye devam eder. Tâ ki 'Allah, Allah' diyen biri kalmaz."

Ravilerinden Ebû Usame dedi ki: "Yani Allah'ı yücelten biri kalmaz."[15]

١٤ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَلْعَنَ آخِرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَوَّلَهَا أَلَا عَلَيْهِمْ حَلَّتِ اللَّعْنَةُ»

14- Ebû Umame'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Bu ümmetin sonu evveline lanet okumadıkça kıyamet kopmaz. Dikkat edin! Lanet onların üzerine inecektir.*"[16]

---

13 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikad, 125 (1/70) – Taberani, Kebir, 10610 (10/262) – Fiten, 277 (3/612) – Mervezi, Sünne, 98 (1/32).

14 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Fezailu's Sahabe, 1125 (2/660)

15 Sahihtir. Bir önceki rivayette mevkuf olarak geçmiştir. Bu rivayetin Enes'ten "Yeryüzünde 'Allah, Allah' denilmeyene dek kıyamet kopmaz" şeklinde merfu şahidi vardır. Bk. Müslim, İman, 1/31/148 – Tirmizi (4/294).

16 İsnadı hasendir. Bk. Haris bin Usame, Müsned, 771 (2/770) – Taberani, Kebir, 7807 (8/198). İsnadında Ali bin Yezid el-Elhani vardır, zayıftır. Ne var ki saduk Muhammed bin Eyyub, kendisine mütâbaat etmiştir.

١٥ - عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: أُمِرْتُمْ بِالِاسْتِغْفَارِ لِسَلَفِكُمْ فَشَتَمْتُمُوهُمْ، أَمَا إِنِّي سَمِعْتُ نَبِيَّكُمْ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تَفْنَى هَذِهِ الْأُمَّةُ حَتَّى يَلْعَنَ آخِرُهَا أَوَّلَهَا»

15- Mesruk'tan; Âişe (r.anhâ) dedi ki: Size, selefiniz için bağışlanma dilemek emredildi ama onlara sövdünüz. Şüphesiz peygamberinizi şöyle buyururken işittim: *"Bu ümmet, ta ki sonu evveline lanet okuyana dek yok olmaz."*[17]

١٦ - حَدَّثَنِي عَاصِمُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُعَاذًا، يَقُولُ: «إِنَّكُمْ لَنْ تَرَوْا مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا بَلَاءً وَفِتْنَةً وَلَنْ يَزْدَادَ الْأَمْرُ إِلَّا شِدَّةً وَلَنْ تَرَوْا مِنَ الْأَئِمَّةِ إِلَّا غِلْظَةً، وَلَنْ تَرَوْا أَمْرًا يَهُولُكُمْ، وَيَشْتَدُّ عَلَيْكُمْ إِلَّا حَقَّرَهُ بَعْدُ مَا هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ». قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: اللَّهُمَّ رَضِّنَا، مَرَّتَيْنِ

16- Asım bin Humeyd dedi ki: Muaz'ı (r.a.) şöyle derken işittim: "Doğrusu dünyadan ancak bela ve fitne göreceksiniz. Bu işin ancak şiddeti artacak, yöneticilerden ancak sertlik göreceksiniz. Ne zaman sizi korkutup sıkıntıya düşüren bir durum görseniz, illaki onu daha ağır bir durum küçültecektir."

Ravilerinden Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel, iki kere "Allah'ım, razı olduk" dedi.[18]

١٧ - ... حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ يُونُسَ بْنَ عُبَيْدٍ، يَقُولُ: «يُوشِكُ لِعَيْنِكَ أَنْ تَرَ مَا لَمْ تَرَ، وَيُوشِكُ لِأُذُنِكَ أَنْ تَسْمَعَ مَا لَمْ يُسْمَعْ، وَلَا تَخْرُجُ مِنْ طَبَقَةٍ إِلَّا دَخَلْتَ فِيمَا هُوَ دُونَهَا، حَتَّى يَكُونَ آخِرُ ذَلِكَ الْجَوَازَ عَلَى الصِّرَاطِ»

17 İsnadı zayıftır. Bk. Taberani, Evsat, 5241 (5/254). Heysemi dedi ki: "Senedinde İsmail bin İbrahim bin Muhacir vardır, zayıftır." Bk. Mecmau'z Zevaid (10/21)

18 Hasen mevkuftur. Bk. Hallal, Sünne, 29 (1/93) – Nuaym bin Hammad, Fiten, 44 (1/40). Asım bin Humeyd saduktur. Sika diyenler de vardır. Kendisi Muâz bin Cebel'in arkadaşlarındandır.

17- Hammad bin Zeyd dedi ki: Yunus bin Ubeyd'i şöyle derken işittim: "Gözünün daha önce görmediğini görmesi yakındır. Kulağının daha önce işitmediğini işitmesi yakındır. Hangi durumdan çıksan, illaki daha aşağı bir duruma gireceksin. Tâ ki bu geçişlerin sonu sırata varacaktır."[19]

١٨ - عَنْ سَالِمٍ يَعْنِي ابْنَ أَبِي الْجَعْدِ، قَالَ: قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: «لَوْ أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَعْلَمُ الْإِسْلَامَ، وَأَهَمَّهُ، ثُمَّ تَفَقَّدَهُ الْيَوْمَ مَا عَرَفَ مِنْهُ شَيْئًا»

18- Salim bin Ebi'l Ca'd'dan; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "Eğer bir adam İslâm'ı ve önemini bilir, sonra onu kaybederse, artık ondan hiçbir şey bilip tanımaz olur."[20]

١٩ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُحَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: ذَهَبَتِ الْمَعَارِفُ، وَبَقِيَتِ الْمَنَاكِرُ، وَمَنْ بَقِيَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَهُوَ مَغْمُومٌ »

19- Muhammed bin Cuhade'den; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Maruflar gitti, münkerler kaldı. Geride kalan Müslümanlar gam-keder içerisinde."[21]

٢٠ - ... حَزْمٌ الْقُطَعِيُّ، قَالَ: مَرَّ بِنَا يُونُسُ عَلَى حِمَارٍ، وَنَحْنُ عَلَى بَابِ ابْنِ لَاحِقٍ، فَوَقَفَ، فَقَالَ: «أَصْبَحَ مَنْ إِذَا عُرِّفَ السُّنَّةَ عَرَفَهَا غَرِيبًا، وَأَغْرَبُ مِنْهُ مَنْ يُعَرِّفُهَا»

20- ... Hazm el-Kuta'i dedi ki: İbn Lahık'ın kapısında dururken bir eşek üzerinde Yunus yanımızdan geçti. Hemen durup şöyle dedi: "Öyle bir zaman ki kişi sünneti tanıdığında garip halde tanıyor. Ondan daha garibi ise sünneti tanıyandır."[22]

---

19 Sahih mevkuftur. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/22) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (32/526) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (6/292)

20 Sahih mevkuftur. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37725 (7/527).

21 Sahih mevkuftur. Bk. İbn Ebi Asım, Zühd (1/258) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (2/132). Bunu Münavi, Feyzu'l Kadir'de (3/479) şöyle der: "Hasan-ı Basrî, tabiînin yücelik ve imamlığında icma edilen büyüklerindendir." Daha sonra rivayeti zikretmektedir.

22 Sahih mevkuftur. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlissünnet, 21 (1/44) – Ebû Nuaym, Hılye (3/21) – Zehebi, Siyer (6/292) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (32/527)

٢١ - مَالِكٌ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: «مَا لِي لَا أَرَى زَمَانًا إِلَّا بَكَيْتُ مِنْهُ، فَإِذَا ذَهَبَ بَكَيْتُ عَلَيْهِ؟»

21- ... Malik'ten; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Bana ne oluyor ki hangi zamanı görsem, ondan dolayı ağlıyorum. O gidince de ona ağlıyorum."[23]

İbn Batta şöyle der: Ey kardeşlerim! Müslümanların âlimleri olan şu akıllı imamlar ile selef-i salih olan sahabe ve tabiînin, yani şu geçmiş efendilerin sözlerini dinleyin! Bunlar, İslâm'ın kuvvet ve istikametinin orijinal, yumuşak ve dinç olduğu; imamların rüşte ermiş, emirlerin adil olduğu dönemdeki sözleridir. Peki şu vardığımız, sıkıntısını ve çilesini çektiğimiz zaman hakkında ne düşünüyorsunuz? Dinden geriye ancak bulanıklık, yaşamdan geriye ancak keder kaldı. Bizler dünyanın tortu ve susuzluk dönemindeyiz.

٢٢ - عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ الْجُهَنِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: «ذَهَبَ صَفْوُ الدُّنْيَا، فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا الْكَدَرُ، فَالْمَوْتُ الْيَوْمَ تُحْفَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ»

22- Zeyd bin Vehb el-Cüheni'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Dünyanın duruluğu gitti, geriye ancak bulanıklık kaldı. Bugün ölüm, her Müslüman için bir armağandır."[24]

٢٣ - حَدَّثَهُ أَبُو وَائِلٍ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ، يَقُولُ: «مَا شَبَّهْتُ الدُّنْيَا إِلَّا بِالثَّغْبِ يَسْرِي صَفْوُهُ، وَيَبْقَى كَدَرُهُ، وَلَنْ يَزَالُوا بِخَيْرٍ مَا إِذَا حَزَّ فِي نَفْسِ الرَّجُلِ وَجَدَ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ فَمَشَى إِلَيْهِ، فَسَقَاهُ، وَايْمُ اللَّهِ لَيُوشِكَنَّ أَنْ تَلْتَمِسَ ذَلِكَ فَلَا تَجِدُهُ»

23- Ebû Vail'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Dünyanın duruluğu gitti, geriye ancak bulanıklık kaldı. Bugün ölüm, her Müslüman için bir ar-

23 Ebu Nuaym, Hılye (4/323) – Beyhaki, Zühd (2/97) – Dani, es-Sünenu'l Varide Fi'l Fiten (3520).

24 İsnadı ceyyiddir. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne (1/158) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 24516 (7/102) – İbn Ebi Usame, Müsned, 1091 (2/982) – Taberani, Kebir, 8774 (9/154). Heysemi dedi ki: "Bunu iki ayrı senetle Taberani rivayet etmiş olup biri ceyyiddir." Bk. Mecmau'z Zevaid (10/309)

mağandır." Ebû Vail'in tahdis ettiği adam dedi ki: Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Dünyayı ancak yorgunluğa benzettim. Duruluğu sirayet ediyor, bulanıklığı baki kalıyor. İnsanlar, kişinin kalbinde kendisinden daha âlim birine karşı üzüntü olduğu için ona yürüyüp su verdiği sürece hayırda olmaya devam ederler. Allah'a yemin olsun ki öyle birini arayıp bulamayacağın zaman yakındır."[25]

٢٤- إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ، يَقُولُ: «كَيْفَ بِكَ إِذَا بَقِيتَ إِلَى زَمَانٍ شَاهَدْتَ فِيهِ نَاسًا لَا يُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ، وَلَا بَيْنَ الْمُؤْمِنِ وَالْكَافِرِ، وَلَا بَيْنَ الْأَمِينِ وَالْخَائِنِ، وَلَا بَيْنَ الْجَاهِلِ وَالْعَالِمِ، وَلَا يَعْرِفُونَ مَعْرُوفًا، وَلَا يُنْكِرُونَ مُنْكَرًا؟!»

24- İbrahim bin Nasr dedi ki: Fudayl bin İyaz'ı şöyle derken işittim: "İnsanların hak ile batıl, mümin ile kâfir, güvenilir ile hain, cahil ile âlim arasını ayıramadıklarına, marufu tanıyıp münkeri inkâr etmediklerine şahit olacağın zamana eriştiğinde halin nasıl olacak?"[26]

İbn Batta şöyle der: Biz ancak Allah'a aitiz ve yalnızca O'na döneceğiz. Doğrusu bize bu ulaştı ve onu işittik. Bunun çoğunu bildik, şahit olduk. Şayet Allah'ın kendisine doğru bir akıl ile nüfuzlu bir göz verdiği bir kimse dikkatini verip fikir yürütse, İslâm ve Müslümanların durumu üzerinde iyice düşünüp Müslümanlarla birlikte doğru yola koyulsa, kesinlikle insanların çoğunun topukları ve arkaları üzere geri döndükleri, doğru yoldan saptıkları ve sahih hüccetten ayrıldıkları ona ayan beyan görünecektir. İnsanlardan çoğu öyle bir hale geldiler ki daha önce çirkin gördüklerini güzel, haram gördüklerini helal, maruf gördüklerini münker görür oldular. Allah size rahmet etsin! Bu ne Müslümanların ahlakı ne de bu dinde basiret üzere olan İslâm ve kesin inanç sahiplerinin yaptığıdır.

25 Abdullah bin Mes'ud'un bu sözü, bir önceki rivayette geçti. İkinci kısmına gelince; Ebû Vail'in tahdis ettiği adamın sözü olup başka bir kaynakta bulamadım.

26 İsnadı zayıftır. Çünkü senedinde Muhammed bin Yunus vardır ki zayıftır.

BU KİTABI TELİF ETMEYİ KILAN HABERLER

İbn Batta şöyle der: Allah'tan doğru söz ve salih amele muvaffak kılmasını istiyorum. Ondan ayak kaymasından korumasını, bizi muvaffak kıldığını O'na ulaştırıcı ve katında yaklaştırıcı eylemesini, bizlere öğrettiğini lehimize hüccet kılıp bize, tanıdıklarımıza ve şu kitapta kendilerini amaçladığımız kimselere bereket eylemesini diliyorum. Şüphesiz bizler sadece O'na aitiz, O'nla varız ve yalnızca O'na döneceğiz. O bize yeter. O ne güzel vekildir!

٢٥ - عَنْ خَالِدٍ، مَوْلَى أَبِي مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ حُذَيْفَةُ لِأَبِي مَسْعُودٍ: «إِنَّ الضَّلَالَةَ حَقَّ الضَّلَالَةِ أَنْ تَعْرِفَ مَا كُنْتَ تُنْكِرُ، وَتُنْكِرَ مَا كُنْتَ تَعْرِفُ، وَإِيَّاكَ وَالتَّلَوُّنَ فِي الدِّينِ فَإِنَّ دِينَ اللهِ وَاحِدٌ»

25- ... Ebû Mesud'un azatlısı Halid'den; Huzeyfe, Ebû Mesud'a dedi ki: "Şüphesiz sapıklık yani gerçek sapıklık, daha önce inkâr ettiğini maruf bilip münker bildiğini maruf bilmendir. Dinde renk değiştirmekten sakın! Çünkü Allah'ın dini birdir."[27]

٢٦ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: قَالَ عَدِيُّ بْنُ حَاتِمٍ: «إِنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا بِخَيْرٍ مَا لَمْ تَعْرِفُوا مَا كُنْتُمْ تُنْكِرُونَ، وَتُنْكِرُوا مَا كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ، وَمَا دَامَ عَالِمُكُمْ يَتَكَلَّمُ بَيْنَكُمْ غَيْرَ خَائِفٍ»

26- ... Muhammed bin Sirin'den; Adiy bin Hatim dedi ki: "Doğrusu sizler inkâr ettiklerinizi maruf bilmedikçe, maruf bildiklerinizi inkâr etmedikçe ve

27 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 19681 (10/42) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 120 (1/68) – İbn Ca'd, Müsned, 3083 (1/452) – Haris bin Usame, Müsned, 470 (1/527) – Nuaym bin Hammad, Fiten, 134 (1/69) – İbn Hazm, İhkam (5/81)

âlimleriniz de içinizde korkusuzca konuştuğu sürece hayırda olmaya devam edeceksiniz."[28]

٢٧ - حَدَّثَنِي الْحَكَمُ بْنُ عُمَيْرٍ، - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الأَمْرُ الْمُفْظِعُ، وَالْحِمْلُ الْمُضْلِعُ، وَالشَّرُّ الَّذِي لَا يَنْقَطِعُ إِظْهَارُ الْبِدَعِ»

27- ... Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından biri olan Hakem bin Umeyr'den, Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Korkunç durum, kaburgaları kıran yük ve ardı arkası kesilmeyen şer, bidatlerin açıktan işlenmesidir."*[29]

İbn Batta şöyle der: Ziyadeden sonra eksiklikten, hidayetten sonra sapıklıktan, hak ve ilimden cehalet ve körlüğe dönmekten Allah'a sığınınız.

٢٨ - عَنْ هُبَيْرَةَ بْنِ يَرِيمَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: «إِذَا وَقَعَ النَّاسُ فِي الشَّرِّ خِيلَ لَكَ فِي النَّاسِ إِسْوَةٌ فِي الشَّرِّ»

28- ... Hübeyra bin Meryem'den; İbn Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "İnsanlar şerre düştüklerinde insanlar içerisinden sana şerde bir örnek görünür."[30]

---

28 Bunu Mizzi, Tehzibu'l Kemal'de (9/529) Muhammed bin Sirin yoluyla Süddi'den bu şekilde rivayet etmiştir.

29 İsnadı çok zayıftır. Bk. Taberani, Kebir, 3194 (3/219) – İbn Ebi Asım, Sünne, 36 (1/21) – Şeybani, Ahad ve Mesani, 2414 (4/373). Heysemi dedi ki: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Bakıyye bin Velid vardır, zayıftır." Bk. Mecmau'z Zevaid (1/188)

Derim ki: Kendisi tedlis yaptığı için zayıftır. Ne var ki Şeybani'nin Ahad ve Mesani adlı eserinde açıkça "tahdis etti" dediği için tedlis şüphesi ortadan kalkmaktadır. Bununla birlikte senette İsa bin İbrahim bin Tahman el-Haşimi vardır. Buhârî ve Nesai, hadislerinin münker olduğunu söylemiştir. Ayrıca Münavi, Feyzu'l Kadir'de (3/183) bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir. Elbani de bunu Silsile-i Zaife'de (756) zikretmektedir.

30 İsnadı hasendir. Bk. Taberani, Kebir, 8640 (9/128) – İbn Hazm, İhkam (6/293). Heysemi dedi ki: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Hadic (veya Hudeyc) bin Muaviye vardır. Ahmed ve başkaları sika saymasına rağmen bir topluluk tarafından zayıf sayılmıştır." Bk. Mecmau'z Zevaid (7/298)

Derim ki: Taberani ve İbn Hazm'ın İhkam adlı eserlerinde İsrail ve Şu'be, başka bir yoldan kendisine mütâbaat etmişlerdir.

٢٩ - عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «لَيُوَطِّنَنَّ الْمَرْءُ نَفْسَهُ عَلَى أَنَّهُ إِنْ كَفَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا لَمْ يَكْفُرْ، وَلَا يَكُونَنَّ أَحَدُكُمْ إِمَّعَةً»، قِيلَ: وَمَا الْإِمَّعَةُ؟ قَالَ: "الَّذِي يَقُولُ: أَنَا مَعَ النَّاسِ إِنَّهُ لَا إِسْوَةَ فِي الشَّرِّ»

29- Ebû'l Ahvas'tan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Kesinlikle kişi, yeryüzündeki herkes kâfir olsa dahi kendisinin kâfir olmayacağını nefsine iyice yerleştirecektir. Sakın sizden biri imma'a olmasın!" Kendisine "İmma'a nedir?" diye soruldu. Dedi ki: "O ki: Ben insanlarla birlikteyim[31], der. Doğrusu şer hususunda örnek yoktur."[32]

٣٠ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ الصَّابِرُ مِنْهُمْ عَلَى دِينِهِ لَهُ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ حَتَّى أَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ»

30- Enes bin Malik'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlara öyle bir zaman gelir ki, onlardan dini üzere sabırlı olanına sizden elli kişinin ecri vardır."* Bunu üç kere tekrar etti.[33]

٣١ - عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ الصَّابِرُ مِنْهُمْ عَلَى دِينِهِ كَالْقَابِضِ عَلَى الْجَمْرِ»

31- ... Enes'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlara öyle bir zaman gelir ki, onlardan dini üzere sabırlı olanı, sanki koru avuçlayan gibidir."*[34]

---

31 Burada yanlışta dahi gruptan ayrılmayan, sürü psikolojisi ile hareket eden kimseyi kastetmektedir. (Çev.)

32 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/136) – İbn Hazm, İhkam (6/293)

33 İsnadı çok zayıftır. Bk. İbn Adiy, Kamil (5/55) – Rafii, Tedvin (2/222). İbnu'l Cevzi, Duafa'da (2/210) şöyle der: "Razi dedi ki: Senette geçen Ömer bin Şakir zayıftır. Enes'ten münker hadisler rivayet etmiştir." Zehebi dedi ki: "Ömer bin Şakir, aşırı zayıftır." Bk. Mizan (5/244).

Derim ki: Hadisin tüm yolları Ömer bin Şakir etrafında dönmektedir. Kendisi Enes'ten münker hadisler rivayet etmiş olup bu da onlardan biridir.

34 İsnadı zayıftır. Bk. Tirmizi, Fiten, 2260 (4/526). Tirmizi dedi ki: "Bu, bu yoldan garip bir hadistir. Ömer bin Şakir, Basralı bir şeyhtir. İlim ehlinden birçok kimse kendisinden rivayette bulunmuştur."

٣٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ»، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ، وَمَنِ الْغُرَبَاءُ؟ قَالَ: «الَّذِينَ يُصْلِحُونَ عِنْدَ فَسَادِ النَّاسِ»

32- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İslâm garip olarak başladı. Tekrar başladığı gibi garip olarak geri dönecektir. Gariplere ne mutlu!"* Kendisine "Ey Allah'ın Rasûlü, garipler kimlerdir?" diye soruldu. Buyurdu ki: *"İnsanların fesat (bozulma) anında ıslah eden/düzeltenlerdir."* [35]

İbn Batta şöyle der: Allah bizi ve sizi kitabıyla amel eden, peygamberimiz'in (s.a.v.) sünnetine yapışan, hidayete ermiş raşit halife imamlara tâbi olan, selefimizin ve âlimlerimizin izlerini takip eden, salih şeyhlerimizin –Allah'ın rahmeti hepsinin üzerine olsun- rehberliğini izleyen kimselerden eylesin. Şüphesiz şanı yüce, isimleri mukaddes olan Allah, her zaman diliminde peygamberlerin arasının kesildiği, eserlerin (rivayetlerin) harabeye döndüğü dönemler var etmiştir. Yine de kullarına lütufkar, ilgilendiklerine yumuşak ve ezeli kitabında rahmeti geçen kimsedir. Bu yüzden hiçbir zaman dilimi, sapıtmışları hidayete çağıran, alçaklıklardan sakındıran, eziyetlere rağmen onların görmesini sağlayan, Allah'ın kitabıyla ölüleri dirilten, Allah'ın yardımıyla körleşmişlerin ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetiyle cehalet ve azgınlık ehlinin gözünü açan ilim ehlinden ve asıl hücceti taşıyan kimselerden boş kalmamıştır.

٣٣ - عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعُذْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَحْمِلُ هَذَا الْعِلْمَ مِنْ كُلِّ خَلَفٍ عُدُولُهُ يَنْفُونَ عَنْهُ تَحْرِيفَ الْغَالِينَ، وَانْتِحَالَ الْمُبْطِلِينَ، وَتَأْوِيلَ الْجَاهِلِينَ»

33- İbrahim bin Abdurrahman el-Uzri'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bu ilmi, her yeni nesil içinden yalnızca güvenilir olanları taşırlar.*

Derim ki: İsnadında bir önceki hadisin senedinde de olan Ömer bin Şakir vardır. Tirmizi, İlel'de (1/329) şöyle der: "Muhammed'e (yani Buhârî) Ömer bin Şakir'den sordum. Dedi ki: Hadisleri diğerlerine yakındır."

35 İsnadı sahihtir. Bk. Müslim, İman (1/452/145) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 174 (1/87)

İlimden bidatçilerin tahriflerini, batıl ehlinin iddialarını ve cahillerin tevillerini uzaklaştırırlar."[36]

٣٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَزَالُ لِهَذَا الْأَمْرِ - أَوْ عَلَى هَذَا الْأَمْرِ - عِصَابَةٌ مِنَ النَّاسِ لَا يَضُرُّهُمْ خِلَافُ مَنْ خَالَفَهُمْ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللهِ»

34- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bu din için –veya bu din üzere- bir topluluk olmaya devam eder. Tâ ki Allah'ın emri kendilerine gelene dek muhalefet edenlerin muhalefeti onlara zarar veremez."*[37]

٣٥ - عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرَةً عَلَى الدِّينِ عَزِيزَةً إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»

35- Sa'd bin Ebi Vakkas'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetinden bir topluluk, kıyamet gününe dek din üzere galip ve aziz olmaya devam edecektir."*[38]

٣٦ - عَنِ الْحَسَنِ، رَفَعَهُ قَالَ: «مَنْ جَاءَهُ الْمَوْتُ، وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ يُحْيِي بِهِ الْإِسْلَامَ لَمْ يَكُنْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا دَرَجَةٌ»

36 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra (10/209) – İbn Abdilberr, Temhid (1/59) – İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil (2/17). İbn Hibban, Sikat'ta (2/17) şöyle der: "İbrahim bin Abdurrahman el-Uzri, mürsel rivayetlerde bulunmuştur." İbn Hacer dedi ki: "İbrahim bin Abdurrahman el-Uzri, tabiînden olup rivayetleri azdır. Bildiğim kadarıyla zayıf değildir, mürsel hadisler rivayet etmiştir." Bk. Lisan (1/77). Ukayli, Duafa'da (4/256) Muan bin Rufae es-Selami'den bahsederken şöyle der: "Yahya bin Main dedi ki: Muan zayıftır."
Derim ki: Bu, zayıf bir isnattır; iki illeti vardır.
Senedindeki Muan bin Rufae es-Selami zayıftır.
İbrahim bin Abdurrahman el-Uzri, mürsel olarak rivayet etmiştir.

37 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 171 (1/86) – İbn Hibban, Sahih, 6835 (15/249) – İbn Hibban, Mevaridu'z Zam'an (1/458)

38 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 170 (1/85) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (15/552)
Derim ki: Bu, zayıf bir isnattır. Senette Ahmed bin Abdülcebbar el-Ataridi vardır. İbn Hacer dedi ki: Zayıftır.

36- Hasan-ı Basrî'den merfu olarak; *"Kim, kendisiyle İslâm'a hayat verecek ilmi talep ederken ölüm kendisine gelirse, cennette peygamberlerle arasında ancak bir derece olur."*[39]

٣٧ - وَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «رَحْمَةُ اللهِ عَلَى خُلَفَائِي»، قَالُوا: مَنْ خُلَفَاؤُكَ؟ قَالَ: «الَّذِينَ يُحْيُونَ سُنَّتِي، وَيُعَلِّمُونَهَا عِبَادَ اللهِ»

37- Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Allah halifelerime rahmet etsin."* Ashâb: "Halifelerin kimlerdir?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Sünnetimi ihya edip onu Allah'ın kullarına öğretenlerdir."*[40]

٣٨ - عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ مَعْقِلٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: «الْفَقِيهُ الْعَفِيفُ الزَّاهِدُ الْمُتَمَسِّكُ بِالسُّنَّةِ أُولَئِكَ أَتْبَاعُ الْأَنْبِيَاءِ فِي كُلِّ زَمَانٍ»

38- ... Abdussamed bin Ma'kil'den; Vehb bin Münebbih dedi ki: "Fakih; iffetli, zahid ve sünnete yapışandır. İşte onlar, peygamberlerin her zaman dilimindeki tâbileridir."[41]

İbn Batta şöyle der: Allah Teâlâ bizleri, Allah'ın emrini aziz kılıp O'nun kendilerini aziz kıldığı, Allah için baki eyleyip O'nun kendisine yettiği, Kerim olan mevlasına sığınıp O'nun kendisini dost edindiği kimselerden eylesin.

٣٩ - سَهْلِ بْنِ الْمُغِيرَةِ الْبَزَّازُ، عَنْ بَعْضِ، أَصْحَابِهِ قَالَ: قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ: «أَفْضَلُ النَّاسِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ كَانَ بَيْنَ اللهِ وَبَيْنَ خَلْقِهِ» - يَعْنِي الرُّسُولَ وَالْعُلَمَاءَ - وَنَحْوُهُ عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ

---

39 İsnadı zayıftır. Bk. Darimi, Mukaddime, 354 (1/96) – Tebrizi, Mişkatu'l Mesabih, 249 (1/83). Şeyh Elbani dedi ki: "Mürsel olduğu için zayıftır." Acluni de bunu Keşfu'l Hafa'da (2/318) zikretmiş, şöyle demiştir: "Bunu Darimi, merfu olarak Hasan-ı Basrî'den rivayet etmiştir. Halbuki mürseldir."

40 Batıldır. Bk. Taberani, Evsat, 5846 (6/77). Heysemi dedi ki: "Bunu Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Ahmed bin İsa el-Haşimi vardır. Darekutni dedi ki: Yalancıdır." Bk. Mecmau'z Zevaid (1/126). Zehebi dedi ki: "Batıldır. Senedinde Ahmed bin İsa el-Haşimi vardır. Darekutni yalancı olduğunu söylemiştir." Bk. Mizan (1/270)

41 İsnadında Cafer bin Süleyman es-Sanba'i vardır. Hakkında kelam edilmiştir. Şia görüşüne sahipti.

39- Sehl bin Muğire el-Bezzar'dan, o ashâbından birinden; Süfyan bin Uyeyne dedi ki: "Kıyamet günü konumu en üstün olan kimse, Allah ile kulları arasında olan kimselerdir." Bu sözüyle peygamberler ve âlimleri kastetmektedir. Ayrıca bunun benzeri İbn Münkedir'den de rivayet edilmiştir.[42]

٤٠ - سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَبِيعَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، يَقُولُ: «النَّاسُ فِي حُجُورِ عُلَمَائِهِمْ كَالصِّبْيَانِ فِي حُجُورِ آبَائِهِمْ»

40- ... Malik bin Enes dedi ki: Rebi bin Enes'i şöyle derken işittim: "İnsanlar âlimlerinin kucaklarında, babalarının kucaklarındaki çocuklar gibidir."[43]

٤١ - عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: ثنا سَلَمَةُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: " كَانَ يُقَالُ: الْعُلَمَاءُ سُرُجُ الْأَزْمِنَةِ، فَكُلُّ عَالِمٍ مِصْبَاحُ زَمَانِهِ فِيهِ يَسْتَضِيءُ أَهْلُ عَصْرِهِ " قَالَ: " وَكَانَ يُقَالُ: الْعُلَمَاءُ تَنْسَخُ مَكَايِدَ الشَّيْطَانِ "

41- Ubeydullah bin Muhammed'den; Seleme bin Said dedi ki: "Şöyle denirdi: Âlimler, zamanların kandilleridir. Her âlim, kendi zamanının kandilidir. Onun ilminin nuru ile zamanındakiler aydınlanır." Yine şöyle demiştir: "Şöyle denirdi: Âlimler, şeytanın tuzaklarını kendi ağına düşürür."[44]

İbn Batta şöyle der: Allah bizi ve sizi kendisiyle hak ve sünnetlerin dirildiği, batıl ve bidatlerin öldüğü, zamanındakilerin nuruyla aydınlandığı, mümin kardeşlerinin kalplerinin kuvvetlendiği kimselerden eylesin.

---

42 Bunu İbnu'l Cevzi, Sıfatu's Safve'de (2/232) zikretmiş, şöyle demiştir: "İbnu'l A'rabi'den; Süfyan dedi ki: İnsanların konum bakımından en yükseği Allah ile kulları arasında olanlardır. Onlar peygamberler ve âlimlerdir."

Derim ki: Müellifin isnadında ismi belirtilmeyen bir adam vardır. Ayrıca bunu Kitabu'l Mehasin'de (s. 195) İbrahim er-Rakki de zikretmektedir. Sözü edilen kitap, Sıfatu's Safve'nin muhtasarıdır. Allah Teâlâ onu tahkik etmekle bize mutluluk vermiştir.

43 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (1/321) – Zehebi, Siyer (6/90). Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya'da (3/259) bunu "annelerinin kucaklarındaki" lafzıyla rivayet etmiştir.

44 Seleme bin Said bin Atıyye: İbn Atâ el-Basri'dir. Zehebi, Mizan adlı eserinde şöyle der: "Muhammed bin Osman bin Ebi Safvan dedi ki: Zamanının en hayırlı kimsesiydi." Ayrıca İbn Hibban da onu Sikat'ta zikretmektedir.

٤٢ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ سَلْمَانَ، أَنَّهُ قَالَ: «لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا بَقِيَ الْأَوَّلُ، حَتَّى يَعْلَمَ الْآخِرُ، فَإِذَا هَلَكَ الْأَوَّلُ قَبْلَ أَنْ يَعْلَمَ الْآخِرُ هَلَكَ النَّاسُ»

42- ... Abdullah bin Rebi'a'dan; Selman dedi ki: "İnsanlar, öncekileri kalıp sonrakilere öğrettiği müddetçe hayırda olmaya devam ederler. Öncekileri sonrakilere öğretmeden önce ölürse, insanlar helak olur."[45]

٤٣ - ضَمْرَةُ، عَنِ ابْنِ شَوْذَبٍ، قَالَ: «إِنَّ مِنْ نِعْمَةِ اللهِ عَلَى الشَّابِّ إِذَا تَنَسَّكَ أَنْ يُوَاخِيَ صَاحِبَ سُنَّةٍ يَحْمِلُهُ عَلَيْهَا. وَعَنْهُ مِنْ طَرِيقٍ: مِنْ نِعْمَةِ اللهِ عَلَى الشَّابِّ وَالْأَعْجَمِيِّ إِذَا نَسَكَا أَنْ يُوَفَّقَا لِصَاحِبِ سُنَّةٍ يَحْمِلُهُمَا عَلَيْهَا، لِأَنَّ الْأَعْجَمِيَّ يَأْخُذُ فِيهِ مَا سَبَقَ إِلَيْهِ»

43- Zamra'dan; İbn Şevzeb dedi ki: "Allah'ın gence olan nimetlerinden biri de ibadet etmek istediğinde ona sünnet sahibi birini kardeş kılması, o kardeşinin de kendisini sünnet üzere taşımasıdır."

Başka bir yolla kendisinden şöyle nakledilir: "Allah'ın gence ve aceme olan nimetlerinden biri de, ibadet etmek istediklerinde onu sünnet sahibi biriyle karşılaştırması, sünnet sahibinin onları sünnet üzere taşımasıdır. Çünkü acemler bu konuda kendisini geçenlerin yoluna koyulur."[46]

٤٤ - أَبُو هَمَّامٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ قَيْسٍ الْمُلَائِيَّ، يَقُولُ: «إِذَا رَأَيْتَ الشَّابَّ أَوَّلَ مَا يَنْشَأُ مَعَ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ فَارْجُهُ، وَإِذَا رَأَيْتَهُ مَعَ أَهْلِ الْبِدَعِ، فَايْئَسْ مِنْهُ، فَإِنَّ الشَّابَّ عَلَى أَوَّلِ نُشُوئِهِ»

44- Ebû Hemmam dedi ki: Babamı işittim, dedi ki: Amr bin Kays el-Mülâi'yi şöyle derken işittim: "Gencin ilk yetişmesi esnasında Ehlisünnet ve'l Cemaat ile olduğunu görürsen, ona süre ver. Onu bidat ehliyle birlikte görürsen, ondan ümidi kes. Çünkü genç, ilk yetiştiği merhale üzeredir."[47]

45 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 242 (1/75), 249 (1/76)

46 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 31 (1/46)

47 Amr bin Kays el-Mülâi: Ebû Abdullah el-Kufi'dir, Müslim'in ravilerindendir. Tabiinin küçüklerine çağdaş olmuştur. Sikadır, mütkındır.

٤٥ - قَالَ: وَسَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ قَيْسٍ، يَقُولُ: «إِنَّ الشَّابَّ لَيَنْشَأُ، فَإِنْ آثَرَ أَنْ يُجَالِسَ أَهْلَ الْعِلْمِ كَادَ أَنْ يَسْلَمَ، وَإِنْ مَالَ إِلَى غَيْرِهِمْ كَادَ يَعْطَبُ»

45- Ebû Hemmam'ın babası yine şöyle demiştir: Amr bin Kays'ı şöyle derken de işittim: "Şüphesiz genç yetişmektedir. Şayet ilim ehliyle oturmayı tercih ederse, selamete ermesi yakındır. Eğer başkalarına meylederse, bozulması yakındır."

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin! O halde kiminle arkadaşlık ettiğinize, kimlerle oturduğunuza bir bakın! Her insanı dostu, herkesi arkadaşıyla tanıyın. Allah bizi ve sizi fitneye düşmüş kişilerle arkadaş olmaktan sakındırsın. Bizi ve sizi ne abesle iştigal edenlerin kardeşlerinden ne de şeytanların yakınlarından eylesin. Allah'tan bizi ve sizi sapıklıktan korumasını, tüm çirkin fiillerden afiyette kılmasını bahşetmesini diliyorum.

٤٦ - عَنْ جَابِرٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا لَعَنَ آخِرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَوَّلَهَا، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ عِلْمٌ، فَلْيُظْهِرْهُ، فَإِنَّ كَاتِمَ الْعِلْمِ يَوْمَئِذٍ كَكَاتِمِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

46- Cabir'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bu ümmetin sonu öncekileri lanetlediğinde, ilmi olan ilmini açığa vursun. Çünkü o gün ilmini gizleyenler, Allah Teâlâ'nın Muhammed'e indirdiğini gizleyenler gibidir."*[48]

٤٧ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا لَعَنَ آخِرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَوَّلَهَا، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ عِلْمٌ فَلْيُظْهِرْهُ، فَإِنَّ كَاتِمَ الْعِلْمِ يَوْمَئِذٍ كَكَاتِمِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

48 İsnadı çok zayıftır. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 994 (2/481). Elbani, tahkikinde şöyle der: "İsnadı Abdullah bin Sirri dolayısıyla zayıftır. Çünkü kendisi zayıftır. Bunu kendisinden Halef bin Temim de rivayet etmiş, senede iki tane metruk ravi dahil etmiştir. Ayrıca bk. Taberani, Evsat, 430 (1/137) – Dani, es-Sünenu'l Varide Fi'l Fiten, 287 (3/626) – İbn Mâce, Mukaddime, 263 (1/97). İbn Mâce dedi ki: "Bize Hüseyn bin Ebi's Sirri tahdis etti; Halef bin Temim'den..." Sözü edilen Hüseyn, İbn Mâce'nin şeyhi olup yalancıdır. Busiri, Zevaid'de böyle söylemiştir. Ayrıca bk. Elbani, Zaife, 1507 (4/15)

47- Cabir bin Abdullah'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bu ümmetin sonu öncekileri lanetlediğinde, ilmi olan ilmini açığa vursun. Çünkü o gün ilmini gizleyenler, Allah Teâlâ'nın Muhammed'e indirdiğini gizleyenler gibidir."*[49]

٤٨ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا لَعَنَ آخِرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَوَّلَهَا فَلْيُظْهِرِ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ عِلْمَهُ، فَإِنَّ كَاتِمَ الْعِلْمِ كَكَاتِمِ مَا أَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ»

48- Cabir bin Abdullah'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bu ümmetin sonu öncekileri lanetlediğinde, ilmi olan ilmini açığa vursun. Çünkü o gün ilmini gizleyenler, Allah Teâlâ'nın indirdiğini gizleyenler gibidir."*[50]

٤٩ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا أَظْهَرَتْ أُمَّتِي الْبِدَعَ، وَشُتِمَ أَصْحَابِي، فَلْيُظْهِرِ الْعَالِمُ عِلْمَهُ، فَإِنَّ كَاتِمَ الْعِلْمِ يَوْمَئِذٍ كَكَاتِمِ مَا أَنْزَلَ اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

49- Cabir bin Abdullah'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetim açıktan bidatler işlediğinde ve ashâbıma sövüldüğünde, ilmi olan ilmini açığa vursun. Çünkü o gün ilmini gizleyenler, Allah Teâlâ'nın Muhammed'e indirdiğini gizleyenler gibidir."*[51]

٥٠ - ... عَنْ عِصْمَةَ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَمَقَامُ أَحَدِكُمْ فِي الدُّنْيَا يَتَكَلَّمُ بِكَلِمَةِ حَقٍّ يَرُدُّ بِهَا بَاطِلًا وَيُحِقُّ بِهَا حَقًّا أَفْضَلُ مِنْ هِجْرَةٍ مَعِي»

50- İsmet bin Malik'ten; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sizden birinin dünyadaki makamı için hak bir kelime konuşulur, derken o kelimeyle*

49 İsnadı çok zayıftır. Bir önceki dipnota bakınız.
50 İsnadı çok zayıftır. Elbani, Zaife'de (4/16) bu yolu da zikretmiştir.
51 İsnadı zayıftır. Bk. Dani, es-Sünenu'l Varide Fi'l Fiten, 287 (3/626). Senedinde Abdullah bin Sirri vardır. Daha önce de belirtildiği üzere zayıftır.

batıla dönülür. O kelimeyle bir hakkın gerçekleşmesi, benimle hicret etmekten daha faziletlidir."[52]

٥١ - حَدَّثَنِي ابْنٌ لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحْيَا سُنَّتِي فَقَدْ أَحَبَّنِي، وَمَنْ أَحَبَّنِي كَانَ مَعِي فِي الْجَنَّةِ»

51- Enes bin Malik'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim sünnetimi ihya ederse, beni sevmiş demektir. Kim de beni severse, cennette benimle olacaktır."*[53]

٥٢ - عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «وَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِهُدَاكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ»

52- ... Sehl bin Sa'd'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Vallahi senin rehberliğinle Allah'ın bir kimseye hidayet vermesi, senin için kırmızı develerden daha hayırlıdır."*[54]

٥٣ - عَنِ الْحَسَنِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا أَنْفَقَ عَبْدٌ نَفَقَةً أَفْضَلَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ نَفَقَةِ قَوْلٍ»

53- ... Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kul, Allah katında söz söyleme nafakasından daha faziletli bir nafaka infak etmemiştir."*[55]

---

52 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Adiy, Kamil (6/15). İbn Adiy dedi ki: "Fazl bin Muhtar'dan gelen hadislerin geneline ya metin ya da senet bakımından mütâbaat edilmez."

53 İsnadı zayıftır. Bk. Tirmizi, Kitabu'l İlim, 2678 (5/46) – Taberani, Evsat, 5991 (6/123). Tirmizi dedi ki: "Bu, bu yoldan hasen gariptir." Ayrıca 9439'da (9/168) muhtasar olarak müellifin lafzıyla rivayet etmektedir. Zehebi, bunu Mizan'da (2/407) zikretmiş, şöyle demiştir: "Senedinde Halid bin Enes vardır. Kendisi tanınmıyor ve hadisleri münkerdir. Tirmizi ve Taberani'nin senetlerinde Ali bin Zeyd bin Cüd'an vardır ki o da zayıftır." Taberani'nin diğer rivayetine gelince; Senedinde Said bin Halid bin Ebi Tavil el-Kuraşi vardır. İbn Hacer dedi ki: Hadisleri münkerdir.

54 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Cihad, 2942 (6/130) – Müslim, Fazlu's Sahabe (4/1872/2406).

55 İsnadı zayıftır. Senedinde Haccac bin Nusayr el-Fusatiti vardır. Zayıf olup telkini kabul ederdi. Ayrıca senedinde Hasan-ı Basrî vardır. Müdellistir. Bu rivayeti mürsel olarak rivayet etmiştir. Onun mürselleri zayıftır.

٥٤ - قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَطُّ إِلَّا كَانَ لَهُ مِنْ أُمَّتِهِ حَوَارِيُّونَ، وَأَصْحَابٌ يَتَّبِعُونَ أَمْرَهُ، وَيَهْتَدُونَ بِسُنَّتِهِ، ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ أُمَرَاءُ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ، وَيَفْعَلُونَ مَا لَا يُؤْمَرُونَ يُغَيِّرُونَ السُّنَنَ، وَيُظْهِرُونَ الْبِدَعَ، فَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِيَدِهِ، فَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِلِسَانِهِ، فَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَمَن جَاهَدَهُمْ بِقَلْبِهِ، فَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَيْسَ وَرَاءَ ذَلِكَ مِنَ الْإِيمَانِ مِثْقَالُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ»

54- İbn Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hiçbir peygamber yoktur ki ümmetinden havarileri ve emrine tâbi olan, sünneti ile hidayet bulan ashâbı olmasın. Daha sonra yapmadıklarını söyleyen, emretmediklerini yapan emirler gelir. Sünnetleri değiştirir, bidatleri açığa çıkarırlar. Artık kim onlarla eliyle cihad ederse, işte o mümindir. Kim onlarla diliyle cihad ederse, işte o mümindir. Kim onlarla kalbiyle cihad ederse, işte o mümindir. Bunun ötesinde ise hardal tanesi ağırlığınca iman yoktur."*[56]

٥٥ - عَنْ جَابِرٍ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، فِي حَدِيثٍ ذَكَرَهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ مُحَمَّدًا أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّهَا سَيَلِي أُمَرَاءُ يُعَرِّفُونَكُمْ مَا تُنْكِرُونَ، وَيُنْكِرُونَ عَلَيْكُمْ مَا تَعْرِفُونَ، فَلَا طَاعَةَ لِمَنْ عَصَى اللَّهَ»

55- Cabir'den; kendisi zikrettiği bir hadis hakkında Ubade bin Samit'ten rivayet eder: Allah'ın Rasûlü Muhammed Ebû'l Kasım'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Doğrusu yakında münker bildiklerinizi size maruf gösterecek, maruf bildiklerinizi size münker kılacak emirler gelecektir. Allah'a isyan edene asla itaat yoktur."*[57]

---

56 İsnadı sahihtir. Bk. Müslim, Kitabu'l İman (1/69/50) – Ahmed, Müsned, 4379 (1/458)

57 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 22838 (9/32) – Taberani, Evsat, 2894 (3/190) – Razi, Müsned, 2731 (7/164). Heysemi dedi ki: "Bunu Ahmed rivayet etmiş, İsmail yoluyla babasından olduğunu söylememiştir. Oğlu Abdullah ise babasından ilavede bulunmuştur. Yine bunu Taberani de rivayet etmektedir. Ravileri sikadır ama İsmail bin Ayyaş'ın Hicazlılardan yaptığı rivayetler zayıftır." Bk. Mecmau'z Zevaid (5/227). Ayrıca bk. Hakim, Müstedrek, 5528 (3/401). Hakim dedi ki: "Bu, isnadı sahih bir hadistir, Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir." Zehebi dedi ki: "Abdullah bin Vakıd bu rivayette tek kalmıştır. Kendisi zayıftır."

٥٦ - سَمِعْتُ أَبَا نَصْرٍ يَعْنِي بِشْرًا، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أُسَامَةَ، يَقُولُ: «جَزَى اللَّهُ عَنَّا خَيْرًا مَنْ أَعَانَ الْإِسْلَامَ بِشَطْرِ كَلِمَةٍ»

56- Ebû Nasr Bişr dedi ki: Ebû Usame'yi şöyle derken işittim: "Yarım kelime ile dahi olsa İslâm'a yardım edeni bizim için Allah hayırla mükâfatlandırsın."

ALLAH TEÂLÂ'NIN KUR'ÂN'DA NAS OLARAK RASÛLULLAH'A (S.A.V.) İTAAT ETMEYİ FARZ KILIŞI

Allah Teâlâ, Muhammed'i (s.a.v.) âlemlere rahmet, kendinden önceki peygamberler hakkında güvenilen ve önündeki şiddetli azaba karşı uyarıcı olarak, âyetleri muhkem kılınıp delilleri detaylandırılan bir kitapla gönderildi. O kitap ki *"Ne önünden ne de ardından batıl gelemez. O, hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye lâyık olan Allah tarafından indirilmiştir."* (Fussilet, 42). Ona indirdiği kitapta farz kıldığı haklarının yolları ile vacip kıldığı hadlerinin bilgilerini beyan etti, dininin vazifelerini izah edip tevhidinin şeriatlarını kemale erdirdi. Bunların hepsi, manalarını içine yerleştirdiği (müdrec) en mücmel âyetlerde, en muhtasar lafızlardadır. Sonra peygamberi'ne (s.a.v.) mücmel kıldıkları ile müdrec ettiklerini açıklamasını emretmiş, şöyle buyurmuştur: *"İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'ân'ı indirdik."* (Nahl, 44)

Mahlukata ona itaat etmelerini farz kılmış, bunu kendisine olan itaatle yan yana ve ibadetine birleşik olarak zikretmiş, ona muhalefet edilmesini tehdit ederek yasaklamış, kitabının birçok âyetinde en ağır azap sözlerinde bulunmuştur.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının! Allah'a ve Peygambere itaat edin ki size merhamet edilsin."* (Âl-i İmran, 131-132).

Yine şöyle buyurur: *"De ki: Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez."* (Âl-i İmran, 32)

Yine şöyle buyurur: *"Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar."* (Nisa, 65)

Yine şöyle buyurur: *"Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!"* (Nisa, 69)

Yine şöyle buyurur: *"Kim peygamber'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse, (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik."* (Nisa, 80)

Yine şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Rasûlü'ne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir."* (Nisa, 59)

٥٧ - حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ أَبَانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ} [النساء: ٥٩] قَالَ: «أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ»

57- Hakem bin Eban'dan; İkrime, Allah Teâlâ'nın *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de"* (Nisa, 59) âyeti hakkında "Ulu'l emr, Ebû Bekir ile Ömer'dir" demiştir.[58]

٥٨ - حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عُمَرَ بْنِ بُرْقَانَ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ} [النساء: ٥٩] قَالَ: «الرَّدُّ إِلَى اللَّهِ إِلَى كِتَابِهِ، وَالرَّدُّ إِلَى الرَّسُولِ إِنْ قُبِضَ إِلَى سُنَّتِهِ»

58- Cafer bin Ömer bin Burkan'dan; Meymun bin Mihran, Allah Teâlâ'nın *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de"* (Nisa, 59) âyeti hakkında dedi ki: "Allah'a arz etmek kitabına, peygambere arz etmek ise ruhu kabzedildiğinde sünnetine arz etmektir."[59]

---

58 İsnadı zayıftır. Bk. Taberî, Tefsir (5/149). İsnadında Hafs bin Ömer el-Adenî vardır, zayıftır. İbn Hacer, Fethu'l Bari'de (8/254) âlimlerin bu konudaki görüşlerini zikrederken bu rivayeti de nakletmiş ama tercih etmemiştir.

59 İsnadı sahihtir. Bk. Taberî, Tefsir (5/151)

٥٩ - حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، {فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ} [النساء: ٥٩] قَالَ: إِلَى كِتَابِهِ وَإِلَى الرَّسُولِ مَا دَامَ حَيًّا، فَإِذَا مَاتَ فَإِلَى سُنَّتِهِ

59- Cafer bin Burkan'dan; Meymun bin Mihran, Allah Teâlâ'nın *"Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Rasûlü'ne arz edin"* (Nisa, 59) âyeti hakkında dedi ki: "Allah'a yani kitabına arz edin. Yaşadığı sürece peygambere, öldüğünde ise sünnetine arz edilir."[60]

Allah Teâlâ yine şöyle buyurur: *"Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlere sokar. İşte bu büyük başarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır."* (Nisa, 13-14)

Yine şöyle buyurur: *"İnsanlar arasında Allah'ın sana gösterdiğine göre hükmedesin diye hakkı içeren kitabı sana indirdik; hainlerden taraf olma!"* (Nisa, 105)

Yine şöyle buyurur: *"Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin ve tedbirli olun. Eğer yüz çevirirseniz bilin ki elçimizin görevi açık biçimde tebliğ etmekten ibarettir."* (Maide, 92)

Yine şöyle buyurur: *"O halde siz gerçek müminler iseniz Allah ve Rasûlü'ne itaat edin."* (Enfal, 1)

Yine şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısına uyun."* (Enfal, 24)

Yine şöyle buyurur: *"Allah ve Rasûlü'ne itaat edin, birbirinize düşmeyin."* (Enfal, 46)

Yine şöyle buyurur: *"Aralarındaki anlaşmazlıklar çözüme bağlasın diye Allah'a ve Rasûlü'ne çağrıldıklarında müminlerin sözü, "İşittik ve itaat ettik" demekten ibarettir. İşte kurtuluşa erenler de bunlardır!"* (Nur, 51)

60 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 76 (1/55)

Yine şöyle buyurur: *"Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat eder, Allah'tan korkar ve O'na karşı gelmekten sakınırsa, işte onlar başarıyı elde edenlerin ta kendileridir."* (Nur, 52)

Yine şöyle buyurur: *"Namazı kılın; zekâtı verin; Peygamber'e itaat edin ki merhamet göresiniz."* (Nur, 56)

Yine şöyle buyurur: *"De ki: "Allah'a itaat edin; Peygamber'e itaat edin." Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki o Peygamber, kendisine yükletilenden ve siz de kendinize yükletilenden sorumlusunuz. Eğer O'na itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz, Peygamber'e düşen sadece, apaçık tebliğdir."* (Nur, 54)

Yine şöyle buyurur: *"(Ey müminler!) Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın. İçinizden, birini siper edinerek sıvışıp gidenleri muhakkak ki Allah bilmektedir. Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar."* (Nur, 63)

Yine şöyle buyurur: *"Kim Allah'a ve Peygamber'ine itaat ederse, şüphesiz büyük bir kurtuluşa ermiş olur."* (Ahzab, 71)

Yine şöyle buyurur: *"Allah ve Peygamber'i bir şeye hükmettiği zaman, inanan erkek ve kadına artık işlerinde başka yolu seçmek yaraşmaz. Allah'a ve Peygamber'e baş kaldıran şüphesiz apaçık bir şekilde sapmış olur."* (Ahzab, 36)

Yine şöyle buyurur: *"Andolsun ki, sizlerden, Allah'ı ve ahiret gününü uman kimse için, bunlarda güzel örnekler vardır. Kim yüz çevirirse kendi aleyhine olur, doğrusu Allah müstağnidir, övülmeğe layıktır."* (Mümtehine, 6)

Yine şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Allah'ın ve Rasûlü'nün önüne geçmeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir."* (Hucurat, 1). Tâ ki şöyle buyurur: *"Allah bağışlayandır, merhamet edendir."* (Hucurat, 5)

Bu âyetlerin hepsi, peygambere itaat hakkındadır.

Yine şöyle buyurur: *"Kim Allah'a ve Peygamber'ine itaat ederse, Allah onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kim de geri kalırsa, onu acı bir azaba uğratır."* (Fetih, 17)

Yine şöyle buyurur: *"Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtıla inanmadı; o, arzusuna göre de konuşmaz. O*

(bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir. Ona, çetin kuvvetlere sahip ve güçlü olan Cebrail öğretmiştir." (Nec, 1-5)

Yine şöyle buyurur: *"Peygamber size ne verdiyse onu alın! Neyi de yasakladıysa ondan vazgeçin!"* (Haşr, 7)

Yine şöyle buyurur: *"Allah'a itaat edin; eğer bundan yüz çevirirseniz bilin ki Peygamberimize düşen apaçık tebliğdir."* (Teğabun, 12)

Yine şöyle buyurur: *"Ey inanan akıl sahipleri! Allah'tan korkun. Allah size gerçekten bir uyarıcı (kitap) indirmiştir. İman edip sâlih amel işleyenleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size Allah'ın apaçık âyetlerini okuyan bir Peygamber göndermiştir."* (Talak, 10-11)

Başka âyetlerde de bu zikrettiğimizin benzerleri vardır. Hepsinde Allah Teâlâ kendi itaati yanına Rasûlullah'ın (s.a.v.) itaatini koymuş, farz kılışıyla birleşik zikredip, onun emrini kendi emri gibi saymıştır. Ardından onunla emri konuşan çekişen, itaatinden çıkan, verdiği hükümden dolayı içinde sıkıntı duyan ve sünnetleri hususunda bidatler çıkaran kimseleri sakındırıp şiddetli azapla tehdit etmiştir. Yemin olsun ki Kerim olan mevlamız bizlere onu sevmenin yolunu gösterdi, en doğru ve en yakın yol ile rehberliğini izlememizi irşat etti. Bunu, Allah sevgisinin peygamberi'ni (s.a.v.) izlemekte olduğunu bildirirken yaptı. Şöyle buyurur: *"De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."* (Âl-i İmran, 31)

Artık her kim sünnetlerinde O'nun peygamberine itaat ederse, Allah onu kalbinde ve dilinde sağlam kıldığı imanında basiret, mağfiret ve tekrar dirildiği günde razı olmakla mirasçı kılar. Sehl bin Abdullah et-Tüsteri'ye İslâm'ın farzlarından soruldu. Bunun üzerine "Âlimler bu konuda çokça farz zikretmiştir. Ne var ki onların hepsini iki kelimede toplayabiliriz" dedi ve şu âyeti okudu: *"Peygamber size ne verdiyse onu alın! Neyi de yasakladıysa ondan vazgeçin!"* (Haşr, 7). Daha sonra "Bunların hepsini de bir kelimede toplayabiliriz" dedi ve *"Kim peygamber'e itaat ederse, gerçekten Allah'a itaat etmiş olur"* âyetini okudu. Yani kim sünnetleri hususunda peygambere itaat ederse, farz kılması hususunda Allah'a itaat etmiş demektir.

RASÛLULLAH'A (S.A.V.) İTAAT ETME VE RASÛLULLAH'IN (S.A.V.) SÜNNETLERİNE KUR'ÂN İLE KARŞI ÇIKAN GRUPLARDAN SAKINMA KONUSUNDA RİVAYET EDİLEN HADİSLER

İbn Batta şöyle der: Akıl ve ilim sahibi müminler, bir topluluğun şeriatı iptal etmek, ilim ve sünnetin izlerini silmek istediklerini bilsinler. Onlar, sözde Allah'ın kitabına çağırıp onunla amel ettiklerini söyleyerek ilmi az, kalbi zayıf olan kimselerin kafasını karıştırıyorlar. Halbuki Allah'ın kitabından kaçan, ona arkasını dönüp muhalefet edenler, bizzat yine kendileridir. Onlar, Rasûlullah'tan (s.a.v.) büyüklerin büyüklerden rivayet ettiği, adalet ve emanet ehli ile örneklik ve güvenirlik konumundaki kimselerin naklettiği, Müslümanların imamlarının sıhhati üzerinde icmaları veya fakihlerinin sahihlik hükmü olan bir sünnet işittiklerinde hemen o sünnete muhalefetle karşı çıkmakta, onu reddedişle karşılamakta, onu rivayet eden kimselere "Bunu Allah'ın kitabında buluyor musun? Bu, Kur'ân'da indi mi? Bana Allah'ın kitabından bir âyet getir ki bunu tasdik edeyim?" demektedir.

O halde –Allah size rahmet etsin- bilin ki, bu sözleri söyleyen ancak sabah içeceğini ima eden, köpüğü içme isteğini içinde gizleyen[61], Müslümanla-

---

61 Sabah içkisini ima etmek, köpüğü içme isteğini gizlemek: Bu, bir Arap deyimidir. Niyeti farklı olduğu halde başka sözler konuşan kimseler hakkında söylenir. Deyimin aslı şudur: Bir adam, bir topluluğa misafir olur. Kendisine gece içeceğini ikram ederler. Misafir olan şahıs "Sabah olunca bana sabah içeceği de verirseniz yoluma nasıl koyulacağım?" der. Bu sözü, gitmek istediği için değil, aksine sabah ikramını da istediği için söyler. Onu misafir eden şahıslar, misafirin neyi kastettiğini anlayınca bu sözü söylerler ve artık bu söz bir deyime dönüşür. Köpüğü içme isteğini gizlemek deyimi de bunu gibidir. Aslında sütün sadece köpüğünü içmek isteyen bir adam, isteğini açıkça söyleyemediği için bir bardak süt ister. Kendisine süt getirilince de bardaktan sadece köpükleri yudumlar. Bunun üzerine bu söz söylenir ve bir deyime dönüşür. Mesela bizim insanlardan bazıları bir yere misafir olduklarında "Burada çay içmiyor musunuz?" diye sorar, bununla da çay

rın süsüyle süslenen, içinde inkârcıların kötü niyetlerini saklayan ve iddiasına göre İslâm'ı göstermesine rağmen iç âleminde onu inkâr eden kimsedir. Bilgili ve akıllı kimsenin yolu, bu sözü söyleyen kimseyi duyduğunda şöyle demesidir: Ey hak konusunda cahil, gizlediklerinde pislik olan kişi! Ey rüşt yolu ile doğruluk güzergahı kendisine kapanmış kimse! Şayet Allah'ın kitabına, onun Allah katından indirildiğine ve Allah'ın sana emredip yasakladıklarının kabul edilmesinin farz olduğuna iman ediyorsan, bil ki Allah Teâlâ sana O'nun peygamberine itaat edip sünnetini kabul etmeni emretmiştir. Çünkü Allah Teâlâ, farzlarını ve emirlerini ancak mücmel bir hitap ve muhtasar bir kelamla zikretmiş, mahlukatı farzlarına ve isimlerinin zikrine çağırmış, peygamberine de insanlara onların manalarını açıklamasını emretmiştir. Derken ümmeti, farzlarının sınırları ile mertebeleri üzerinde durmaya muvaffak kılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'ân'ı indirdik."* (Nahl, 44)

Rabbimiz Teâlâ indiren, peygamberimiz (s.a.v.) ise beyan eden/açıklayandır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Namazı kılın, zekatı verin!"* (Bakara, 43)

Yine şöyle buyurur: *"Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır."* (Âl-i İmran, 97)

Yine şöyle buyurur: *"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın!"* (Bakara, 196)

Yine şöyle buyurur: *"Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı."* (Bakara, 1)

Bunun üzerine eğrilikler içinde helak olmuş biri sana karşı çıkıp "Allah Teâlâ'nın ikame etmeye çağırdığı namaz ömrümde bir kere veya günde bir kere namaz kılmam demektir" der veya farz namazlardan biri hususunda sana karşı çıkıp "Doğrusu öğle namazı iki veya üç rekattır" der veya "Kıraati gizli olan gündüz namazlarında kıraati açıktan yapman, kıraati açıktan olan gece namazları ile sabah namazında kıraati gizli yapman senin tercihine kalmış" der veya *"Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun"* (Cuma, 9) âyeti hakkında "Allah bana ancak koşmamı emretti, namaz kılmam gerekli değildir" veya "Ben ancak dilimle Allah'ı zikredip geri dönerim" der veya "Cuma günü kılınan namaz da diğer günlerin öğle

içme isteğini ima eder. Bu deyimler de bunun gibidir. Şeyh (r.h.) bu deyimle hadisleri inkâr edenlerin "Bize sadece Kur'ân yeter" vb. sözlerinde aslında yalancı olduklarını, aksine asıl niyetlerinin Kur'ân'ı inkâr etmek olduğunu ifade etmektedir. (Çev.)

namazı gibi hutbe olmaksızın dört rekat kılınır" deyip "Eğer öyle değilse, Allah'ın kitabında bana Cuma namazı hakkında hutbe, iki rekat ve kıraatin açıktan olmasıyla ilgili tek bir yer göster" der veya "Şüphesiz Allah bana zekat vermemi emretmiştir" dedikten sonra "Zekattan farz olan, bin dinarı olan kimsenin ömründe sadece bir kere bir dinar vermesidir" der veya "Zekat ancak altın ve kağıt paralardadır" deyip tarım ürünleriyle büyükbaş hayvanların zekatının verilmeyeceğini belirterek "Büyük ve küçükbaş hayvanlardan nasıl zekat verilebilir ki?" der veya "Doğrusu atlar, katırlar, eşekler, cariyeler, köleler, kiralar, gemiler, gösterişli elbiseler ve yanında insanların süslenip güzelleştiği mücevherler, yakutlar vb. de enfes mallardandır ama onların zekatı verilmez" der veya "Ben ihram giymeksizin, elbisemi çıkarmaksızın, ihramlı kimselerin uzak durduğu herhangi bir şeyden uzak durmaksızın ve kadınlarla cinsel ilişkiye girmekten sakınmaksızın hac yapar, güzel kokular sürünürüm, hac vakitlerine riayet etmem" der veya "Tek bir tavaf ile tek bir sa'y (Safa ile Merve arasında koşmak) bana yeterlidir" der veya "Allah Teâlâ'nın emrettiği umre ancak kıldığım bir namaz veya kestiğim bir kurbandır" der veya "Ben cemreleri taşlamam" der veya Ramazan orucu konusunda sana karşı çıkıp "Allah onu ancak Peygamberle ashâbına farz kıldı" der veya "Âyette geçen ay ile kastedilen Kur'ân'ın indiği o Ramazan ayıdır" der veya yemekten ve içmekten uzak durma hakkında "Şayet kişi burnundan ilaç çeker veya iğne yaptırır veya yiyecek sayılmayan çakıl taşı, çekirdek vb. maddelerden yutarsa orucu bozulmaz" der veya sana karşı çıkıp "Doğrusu Allah Teâlâ mirası babalardan oğula, eşlere, erkek ve kız kardeşlere vermiştir" dedikten sonra "Katil veya kâfir olması fark etmez, ben onları mirastan alıkoymam" der veya "Kişi, Yahudi veya Hristiyan veya cariye olan karısına mirasçı olabilir" deyip de Allah Teâlâ onu eş diye isimlendirdiğini belirtip *"Size eşlerinizin bıraktıklarının yarısı vardır"* (Nisa, 12) âyetini okursa...

Peki, biri sana şunları söyleyince ne diyeceksin: Şüphesiz Allah Teâlâ kitabında evlenmesi haram olan kadınları zikretmiş, sonunda *"Bunlardan başkasını, zinadan kaçınıp, iffetli olarak, mallarınızla istemeniz size helal kılındı"* (Nisa, 24) buyurmuştur. O halde benim bir kadınla teyzesini veya kadınla halasını aynı anda nikahım altında tutmama engel bir şey yoktur. Aynı şekilde Allah Teâlâ *"Sizi emziren annelerinizle emzirmeden olan kız kardeşleriniz de (haram kılındı)"* (Nisa, 23) buyurmaktadır. Görüldüğü üzere O'nun kitabında süt emmekle haram olan başka bir kadın yoktur.

Peki, biri sana şunları söyleyince ne demeyi umuyorsun: Doğrusu Allah Teâlâ, ölümüm gelirse bana anne babam ve akrabalarımdan yakın olanlar için vasiyette bulunmamı emretti. Çünkü O şöyle buyurur: *"Birinize ölüm geldiği zaman, eğer mal bırakıyorsa, ana babaya, yakınlara, uygun bir tarzda vasiyet etmesi, Allah'a karşı gelmekten sakınanlara bir borç olarak size farz kılındı."* (Bakara, 180)

Peki, biri sana şöyle derse ona ne cevap vereceksin: Şüphesiz Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin."* (Maide, 38). Her kim bir çekirdek veya başka bir şey çalarsa, işte o hırsızdır. Hırsızlık yaptığı için elini kesmek görüşündeyim.

Başka biri de sana "Arapçada el, parmak uçlarından omza kadar olan kısımdır. Ben hırsızlık yapan kimsenin kolunu omzundan koparırım" deyip bir başkası da "Hayır, ben parmak uçlarını keserim" diyebilir.

Bu gibi şüphelerini uzun uzun zikredecek olsaydık, kitap kesinlikle uzardı. Peki onun hüccetini neyle kesecek, onun husumetini kendinden neyle defedeceksin? Acaba bir sığınağın veya Allah Teâlâ'nın itaat, kabul ve onunla amel edilmesini farz kıldığı Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinden başka güveneceğin bir şey var mı?

Şayet şöyle dersen: Şu an konusunu ettiğin sünnet ne demektir?

Sana şöyle denilir: Sünnet, Rasûlullah'ın (s.a.v.) emrettiği, yasakladığı, söylediği ve yaptıklarıdır. Bunların hepsini kabul etmek, onlarla amel etmek ve onlara tâbi olmak sana vaciptir. İnatla onları terk etmek, küfür ve sapıklıktır.

Yeri gelmişken; Rasûlullah (s.a.v.), ahir zamanda bazı eğrilik ve sapıklık ehli inkârcıların sünnetlerini yalanlayacaklarını, onun sözünü inkâr edeceklerini ve şeriat kıldıklarını reddedeceklerini bilmişti. Bu yüzdendir ki onlar hakkında söylediğini söyledi.

٦٠ - ... عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَوْ غَيْرِهِ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئًا عَلَى أَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ، فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللهِ اتَّبَعْنَاهُ»

60- Ubeydullah bin Ebi Rafi'den, o da babası veya başkasından; kendisine ulaştığına göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Sakın sizden birini koltuğuna yaslanmış haldeyken emrettiğim veya yasakladığım şeylerden bir emir kendisine gelip de 'Bilmiyorum, Allah'ın kitabında neyi bulursak ona tâbi oluruz' derken bulmayayım!"*[62]

٦١ - عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَوْ عَنْ غَيْرِهِ فَذَكَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. هَكَذَا قَالَ سُفْيَانُ أَنَّهُ قَالَ: «لَا أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئًا عَلَى أَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ: لَا نَدْرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللهِ اتَّبَعْنَاهُ»

61- Ubeydullah bin Ebi Rafi'den, o (ravinin belirttiğine göre) babasından veya başkasından; Süfyan dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sakın sizden birini koltuğuna yaslanmış haldeyken emrettiğim veya yasakladığım şeylerden olan emrim kendisine gelip de 'Bilmiyorum, Allah'ın kitabında neyi bulursak ona tâbi oluruz' derken bulmayayım!"*[63]

٦٢ - عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ أَلَا أَنْ يُوشِكَ شَبْعَانُ عَلَى أَرِيكَتِهِ يَقُولُ: عَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ فَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ فَأَحِلُّوهُ، وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوهُ أَلَا لَا يَحِلُّ الْحِمَارُ الْأَهْلِيُّ " وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

62- Mikdam bin Ma'dikerib'ten; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Dikkat edin! Bana kitap ve yanında onun benzeri verildi. Koltuğu üzerinde karnı tok birinin 'Siz Kur'ân'a bakın; onda bulduğunuz helali helal, onda bulduğunuz haramı haram sayın' demesi yakındır. Dikkat edin! Evcil eşek helal değildir..."* Ravi daha sonra hadisin devamını zikretti.[64]

---

62 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünen, Lüzûmu's Sünne, 4605 (4/1973) – Tirmizi, İlim, 2663 (5/36). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen sahih bir hadistir." Ayrıca bk. İbn Mâce, Mukaddime, 13 (1/6) – Hakim, Müstedrek (1/108). Hakim, Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de kendisine muvafakat etmiştir.

63 Bir önceki rivayete bakınız.

64 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4604 (4/1972) – Ahmed, Müsned (4/130) – Mervezi, Sünne, 257 (1136)

٦٣ - عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمَا يَعْدِلُهُ يُوشِكُ شَبْعَانُ عَلَى أَرِيكَتِهِ يَقُولُ: بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ هَذَا الْكِتَابُ فَمَا كَانَ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ أَحْلَلْنَاهُ، وَمَا كَانَ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ حَرَّمْنَاهُ، وَإِنَّهُ لَيْسَ كَذَلِكَ »

63- Mikdam bin Ma'dikerib'ten; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bana kitap ve ona denk olanı verildi. Koltuğu üzerinde karnı tok birinin "Sizinle aramızda şu kitap vardır; onda helal olarak bulduğumuzu helal, haram olarak bulduğumuzu haram sayarız' demesi yakındır. Halbuki durum dediği gibi değildir."*[65]

٦٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَ ُ لُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَسَى أَحَدُكُمْ يَبْلُغُهُ الْحَدِيثُ عَنِّي وَهُوَ مُتَّكِئٌ عَلَى أَرِيكَتِهِ، فَيَقُولُ: هَاتِ بِهِ قُرْآنًا مِنْ كِتَابِ اللهِ، إِلَّا مَا كَانَ مِنْ حَقٍّ قُلْتُهُ أَوْ لَمْ أَقُلْهُ، فَأَنَا أَقُولُهُ»

64- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sizden biri koltuğuna uzanmışken kendisine benden hadis ulaşıp 'Bu konuda bana Allah'ın kitabından daha önce de söylediğim bir hak olan bir âyet getir. Eğer söylememişsem, artık söyleyeceğim' demesi yakındır."*[66]

٦٥ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، أَوْ غَيْرِهِ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ، وَكُنَّا نَتَذَاكَرُ الْعِلْمَ قَالَ: فَقَالَ رَجُلٌ: لَا تَتَحَدَّثُوا إِلَّا بِمَا فِي الْقُرْآنِ , قَالَ: فَقَالَ لَهُ عِمْرَانُ بْنُ الْحُصَيْنِ: «إِنَّكَ لَأَحْمَقُ، أَوَجَدْتَ فِي الْقُرْآنِ صَلَاةَ الظُّهْرِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، وَالْعَصْرَ أَرْبَعًا لَا تَجْهَرُ فِي شَيْءٍ مِنْهَا، وَالْمَغْرِبَ ثَلَاثًا تَجْهَرُ بِالْقِرَاءَةِ فِي رَكْعَتَيْنِ، وَلَا تَجْهَرُ بِالْقِرَاءَةِ فِي رَكْعَةٍ، وَالْعِشَاءَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ

65 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, İlim, 2664 (5/37). Tirmizi dedi ki: "Bu, bu yoldan hasen garip bir hadistir." Ayrıca bk. İbn Mâce, Mukaddime, 12 (1/6) – Ahmed, Müsned (4/132) – Hakim, Müstedrek (1/109) – Darimi, Mukaddime, 586 (1/137)

66 Münkerdir. Bunu Zehebi, Mizan'da (3/228) Ebû Sa'd el-Bakkal yoluyla zikretmiş, sonrasında "Münkerdir" demiştir. Buhârî, Ebû Sa'd el-Bakkal hakkında şöyle der: "Hadisleri münkerdir."

نَجْهَرُ بِالْقِرَاءَةِ فِي رَكْعَتَيْنِ، وَلَا تَجْهرُ بِالْقرَاءَةِ فِي رَكْعَتَيْنِ، وَالْفَجْرَ رَكْعَتَيْنِ نَجْهَرُ فِيهِمَا بِالْقِرَاءَةِ». قَالَ عَلِيٌّ: وَلَمْ يَكُنِ الرَّجُلُ الَّذِي قَالَ هَذَا صَاحِبَ بِدْعَةٍ، وَلَكِنَّهَا كَانَتْ مِنْهُ زَلَّةٌ

65- Ali bin Zeyd bin Cüd'an'dan, o Ebû Nazra veya başkasından; dedi ki: İmran bin Husayn'ın yanında oturmuş, ilim müzakere ediyorduk. Derken adamın biri "Ancak Kur'ân'da olanlar hakkında konuşun" dedi. Bunun üzerine İmran bin Husayn adama şöyle dedi: "Sen kesinlikle ahmaksın. Öğle ve ikindi namazlarının dört rekat olup o namazlarda kıraatin açıktan yapılmayacağını; akşam namazının üç rekat olduğunu, ilk iki rekatında kıraatin açıktan yapılıp son rekatında kıraatin açıktan yapılmayacağını; yatsı namazının dört rekat olup ilk iki rekatta kıraatin açıktan yapılacağını, son iki rekatta kıraatin açıktan yapılmayacağını, sabah namazının iki rekat olup iki rekatta da kıraatin açıktan yapılacağını Kur'ân'da mı buldun?" Ali dedi ki: Aslında adam bidat sahibi değildi. Sadece bir hataya düşmüştü.[67]

٦٦ - حَدَّثَنِي صُرَدُ بْنُ أَبِي الْمَنَازِلِ، قَالَ: سَمِعْتُ حَبِيبَ بْنَ أَبِي نَضْلَةَ الْمَالِكِيَّ، قَالَ: لَمَّا بُنِيَ هَذَا الْمَسْجِدُ مَسْجِدُ الْجَامِعِ قَالَ: وَعِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ جَالِسٌ، فَذَكَرُوا عِنْدَهُ السَّاعَةَ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: يَا أَبَا نُجَيْدٍ إِنَّكُمْ لَتُحَدِّثُونَنَا أَحَادِيثَ مَا نَجِدُ لَهَا أَصْلًا فِي الْقُرْآنِ قَالَ: فَغَضِبَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، وَقَالَ لِلرَّجُلِ: «قَرَأْتَ الْقُرْآنَ؟» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: " فَهَلْ وَجَدْتَ فِيهِ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ ثَلَاثًا، وَصَلَاةَ الْعِشَاءِ أَرْبَعًا، وَالْغَدَاةَ رَكْعَتَيْنِ، وَالْأُولَى أَرْبَعًا، وَالْعَصْرَ أَرْبَعًا؟ قَالَ: فَمِمَّنْ أَخَذْتُمْ هَذَا الشَّأْنَ؟ أَلَسْتُمْ عَنَّا أَخَذْتُمُوهُ؟ وَأَخَذْنَاهُ عَنْ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَنَّا أَخَذْتُمُوهُ؟ أَوْ عَنْ مَنْ أَخَذْتُمْ فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا دِرْهَمٌ؟ وَفِي كَذَا وَكَذَا شَاةٍ كَذَا وَكَذَا وَمِنْ كَذَا وَكَذَا بَعِيرٍ كَذَا وَكَذَا , أَوَجَدْتُمْ هَذَا فِي الْقُرْآنِ؟ قَالَ لَا , قَالَ: فَعَمَّنْ أَخَذْتُمْ هَذَا؟ أَلَسْتُمْ عَنَّا أَخَذْتُمُوهُ؟ وَأَخَذْنَاهُ عَنْ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَخَذْتُمُوهُ عَنَّا؟ قَالَ: فَهَلْ وَجَدْتُمْ فِي الْقُرْآنِ {وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ

67 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 2891 (2/194) – Abdurrezzak, Musannef, 20474 (11/255).

الْعَتِيقِ﴾ [الحج: ٢٩] وَجَدْتُمْ طَوِّفُوا سَبْعًا، وَارْكَعُوا خَلْفَ الْمَقَامِ رَكْعَتَيْنِ؟ هَلْ وَجَدْتُمْ هَذَا فِي الْقُرْآنِ عَمَّنْ أَخَذْتُمُوهُ أَلَسْتُمْ أَخَذْتُمُوهُ عَنَّا؟ وَأَخَذْنَاهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَخَذْتُمُوهُ عَنَّا؟ قَالُوا: بَلَى قَالَ: فَوَجَدْتُمْ فِي الْقُرْآنِ لَا جَلَبَ وَلَا جَنَبَ، وَلَا شِغَارَ فِي الْإِسْلَامِ، أَوَجَدْتُمْ هَذَا فِي الْقُرْآنِ؟، قَالُوا: لَا، قَالَ عِمْرَانُ: فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا جَلَبَ، وَلَا جَنَبَ، وَلَا شِغَارَ فِي الْإِسْلَامِ». قَالَ: أَوَمَا سَمِعْتُمُ اللهَ تَعَالَى قَالَ لِأَقْوَامٍ فِي كِتَابِهِ: ﴿مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ قَالُوا: لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ﴾ [المدثر ٤٣]

66- Sard bin Ebi Menazil dedi ki: Habib bin Ebi Nazla el-Maliki'yi şöyle derken işittim: Merkez camisi inşa edildiğinde İmran bin Husayn içeri oturdu. Yanındakiler belli bir süre konuştular. Derken topluluktan bir adam "Ey Ebû Nüceyd! Sizler, Allah'ın kitabında asla bulamadığımız hadisler anlatıyorsunuz" dedi. Bunun üzerine İmran bin Husayn kızdı ve adama "Sen Kur'ân'ı okudun mu?" diye sordu. Adam "Evet" deyince şöyle devam etti: "Kur'ân'da akşam namazının üç, yatsının dört, sabahın iki, öğlenin dört ve ikindinin dört rekat olduğunu buldun mu? Bunları kimden aldınız? Bunları bizden almadınız mı, biz de Rasûlullah'tan (s.a.v.) almadık mı? Bunları bizden almadınız mı? Peki her kırk dirhemde bir dirhem, şu-şu kadar koyundan şu-şu kadar, şu-şu kadar deveden şu-şu kadar zekat verileceğini kimden aldınız? Bunları Kur'ân'da buldunuz mu?" Adam "Hayır" dedi. Sözlerini sürdürdü: "O halde bunu kimden aldınız? Bizden almadınız mı, biz de Allah'ın peygamberinden (s.a.v.) almadık mı? Bunu bizden almadınız mı? Acaba Kur'ân'da geçen *"Beyt-i Atik'i tavaf etsinler"* (Hac, 29) âyetinde belirtilen tavafın yedi olup makamın arkasında iki rekat namaz kılınacağını Kur'ân'da buldunuz mu? Bunu kimden aldınız? Bunu bizden almadınız mı, biz de Rasûlullah'tan (s.a.v.) almadık mı? Bunu bizden almadınız mı?" Adam "Tabii ki sizden aldık" dedi. Devam etti: "Acaba *"(Malı) getirtmek de yok, uzaklaştırmak da yok. (Mal sahiplerinin) zekatları ancak meskenlerinde alınır"*[68] hükmünü Kur'ân'da buldunuz mu? Adam "Hayır" deyince İmran dedi ki: "Doğrusu

68 Bk. Ebû Davud, 1591.

ben Rasûlullah'ı (s.a.v.) *"(Malı) getirtmek de yok, uzaklaştırmak da yok. (Mal sahiplerinin) zekatları ancak meskenlerinde alınır"* buyururken işittim. Allah Teâlâ bazı topluluklara kitabında *"Sizi Sekar'a (cehenneme) ne soktu? Onlar şöyle cevap verirler: Biz namaz kılanlardan değildik, yoksulu doyurmuyorduk."* (Müddessir, 42-44) buyurduğunu işitmediniz mi?"[69]

٦٧ - عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّهُ قَالَ لِرَجُلٍ: «إِنَّكَ امْرُؤٌ أَحْمَقُ أَتَجِدُ فِي كِتَابِ اللهِ الظُّهْرَ أَرْبَعًا، لَا تَجْهَرُ فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ، ثُمَّ عَدَّدَ عَلَيْهِ الصَّلَاةَ، وَالزَّكَاةَ، وَنَحْوَهَا؟» ثُمَّ قَالَ لَهُ: «أَتَجِدُ هَذَا فِي كِتَابِ اللهِ مُفَسَّرًا؟ إِنَّ كِتَابَ اللهِ أَحْكَمَ ذَلِكَ، وَإِنَّ السُّنَّةَ تُفَسِّرُ ذَلِكَ»

67- Ebû Nazra'dan; İmran bin Husayn, adamın birine şöyle dedi: "Sen ahmak bir adamsın! Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda öğlenin dört rekat olup kıraatin açıktan yapılmayacağını bulabiliyor musun?" İmran daha sonra namaz, zekat vb. gibi şeyleri daha saydı ve sonrasında şöyle dedi: "Bunları Allah'ın Kitabı'nda müfesser (açıklanmış, tefsir edilmiş) olarak bulabiliyor musun? Şüphesiz ki Allah'ın Kitabı bunları muhkem kılmış, Sünnet ise bunları tefsir etmiştir.[70]

٦٨ - عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «لَعَنَ اللهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ، وَالْمُتَنَمِّصَاتِ، وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ» قَالَ: فَبَلَغَ ذَلِكَ امْرَأَةً مِنْ بَنِي أَسَدٍ، يُقَالُ لَهَا: أُمُّ يَعْقُوبَ كَانَتْ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَأَتَتْهُ، فَقَالَتْ: مَا حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكَ أَرَاكَ لَعَنْتَ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ، وَالْمُتَنَمِّصَاتِ لِلْحُسْنِ، الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ، فَقَالَ عَبْدُ اللهِ: «وَمَا لِيَ لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ فِي كِتَابِ اللهِ؟» فَقَالَتِ الْمَرْأَةُ: لَقَدْ قَرَأْتُ مَا بَيْنَ

69 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Davud, Zekat, 1561 (2/672) – Taberani, Kebir, 547 (18/219) – Mizzi, Tehzbu'l Kemal, 2873 (13/164) – İbn Ebi Asım, Sünne, 815 (2/386) – Mervezi, Tazimu's Salat, 1081 (2/1007). Bunların hepsi Sard bin Ebi Menazil yoluyla bu şekilde rivayet etmişlerdir. İsnadında Sard bin Ebi Menazil hakkında Zehebi "Meçhuldür" demiştir.

70 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 104 (1/179) – İbn Abdilberr, Beyanu'l İlmi ve Fazlih, 2348 (2/1192). Bunların hepsi, Ali bin Zeyd bin Cüd'an yoluyla bu şekilde rivayet etmiştir. Ali bin Zeyd bin Cüd'an zayıftır.

اللَّوْحَيْنِ الْمُصْحَفَ فَمَا وَجَدْتُهُ. قَالَ: " أَمَا قَرَأْتِ: {وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا} [الحشر ٧]؟ »

68- Alkame'den; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Allah dövme yapan, dövme yaptıran, güzellik için dişlerini incelten ve Allah Teâlâ'nın yarattığını değiştiren kadınlara lanet etsin!" Bu söz, Beni Esed'den kendisine Ümmü Yakub denilen ve Kur'ân'ı okuyan bir kadına ulaştı. Kadın, Abdullah'a: "Senden bana ulaşan hadis de nedir? Sen dövme yapan, dövme yaptıran, güzellik için dişlerini incelten ve Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara lanet etmişsin" dedi. Abdullah: "Bana ne oluyor ki Rasûlullah'ın (s.a.v.) lanet ettiklerine lanet etmeyecekmişim! Halbuki bu, Allah'ın Kitabı'ndadır" dedi. Bunun üzerine kadın: "Yemin ederim ki mushafın iki kapağı arasındaki her şeyi okudum ama böyle bir şeyi bulamadım" deyince Abdullah: "Yoksa *"Rasûl size ne verdiyse onu alın! Neyi de yasakladıysa ondan vazgeçin!"* (Haşr, 7) âyetini okumadın mı?" dedi.[71]

٦٩ - عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَعَنَ اللَّهُ الْوَاشِمَاتِ، وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ، وَالْمُتَنَمِّصَاتِ، وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللَّهِ» قَالَ: فَجَاءَتِ امْرَأَةٌ مِنْ بَنِي أَسَدٍ يُقَالُ لَهَا: أُمُّ يَعْقُوبَ، فَقَالَتْ: بَلَغَنِي أَنَّكَ لَعَنْتَ كَيْتَ وَكَيْتَ، فَقَالَ: مَا لِيَ لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟ قَالَتْ: قَدْ قَرَأْتُ مَا بَيْنَ اللَّوْحَيْنِ فَمَا وَجَدْتُهُ قَالَ: فَمَا قَرَأْتِ: {وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا} [الحشر: ٧]

69- Alkame'den; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) *"Allah dövme yapan, dövme yaptıran, güzellik için dişlerini incelten ve Allah Teâlâ'nın yarattığını değiştiren kadınlara lanet etsin!"* buyurdu. Bu söz, Beni Esed'den kendisine Ümmü Yakub denilen ve Kur'ân'ı okuyan bir kadına ulaştı. Kadın, Abdullah'a: "Bana ulaştığına göre sen şunu-şunu yapana lanet etmişsin" dedi. Abdullah: "Bana ne oluyor ki Rasûlullah'ın (s.a.v.) lanet ettiklerine lanet etmeyecekmişim! Halbuki bu, Allah'ın Kitabı'ndadır"

71 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Tefsir, 4886 (8/498) – Müslim, Libas (3/1678/2125)

dedi. Bunun üzerine kadın: "Yemin ederim ki mushafın iki kapağı arasındaki her şeyi okudum ama böyle bir şeyi bulamadım" deyince Abdullah: "Ama *"Rasûl size ne verdiyse onu alın! Neyi de yasakladıysa ondan vazgeçin!"* (Haşr, 7) âyetini okumamışsın" dedi.[72]

٧٠ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الدَّانَاجِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَجَلَسَ فِي مَسْجِدِ الْبَصْرَةِ، وَمِنْ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ خَالِدِ بْنِ أَسِيدٍ قَالَ: فَجَاءَ الْحَسَنُ فَجَلَسَ إِلَيْهِ فَتَحَدَّثَا، فَقَالَ أَبُو سَلَمَةَ: حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ يُكَوَّرَانِ فِي النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». قَالَ: فَقَالَ الْحَسَنُ: مَا ذَنْبُهُمَا؟، فَقَالَ: إِنِّي أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَكَتَ الْحَسَنُ

70- Abdullah bin Dânâc dedi ki: Halid bin Abdullah bin Halid bin Useyd ile Basra mescidinde otururken Ebû Seleme bin Abdurrahman'ı işittim; Hasan-ı Basrî de gelip yanına oturmuştu. Dedi ki: Bize Ebû Hureyre (r.a.) tahdis etti; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Güneş ve Ay, kıyamet günü cehennemde dürülüp toplanacaktır."* Bunu duyan Hasan "Günahları neymiş ki?" dedi. Bunun üzerine Ebû Seleme "Doğrusu sana Rasûlullah'tan (s.a.v.) anlatıyorum" deyince Hasan susuverdi.[73]

---

72 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Libas, 5948 (10/393) – Müslim, Libas (10/1678/120)

73 Sahihtir. Bk. Buhârî, Bed'u'l Halk, Sıfatu'ş Şemsi ve'l Kamer, 3200 (6/343). Ancak orada "Bunu duyan Hasan..." cümlesi yoktur. İbn Hacer, Fethu'l Bari'de (6/299) bunu zikretmiş, Bezzar'ın rivayetinde bir ilave olarak "Bunu duyan Hasan..." cümlesini nakletmiştir. Bezzar dedi ki: "Ebu Hureyre'den ancak bu yolla rivayet edilmiştir." Yine bunu Ebû Ya'la, Enes hadisi olarak zikretmiştir. Bu rivayette "Onlara ibadet edenler, onları görsün diye; Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Sizler ve Allah dışında ibadet ettikleriniz, cehennem odunudur" (Enbiya, 98) ilavesi vardır. Bunu Ebû Davud et-Tayalisi de aynı yoldan nakletmektedir. Ayrıca Kitabu'l Ehval'de İbn Vehb, Atâ bin Yesar'dan Allah Teâlâ'nın "Güneş ve Ay bir araya getirildiğinde" (Kıyame, 9) âyeti hakkında onun şöyle dediğini rivayet eder: "Kıyamet günü bir araya getirilecek, sonra cehenneme atılacaklardır." Hattâbi dedi ki: "Güneş ile Ay'ın cehenneme atılması, onlara azap edilmesi için değildir. Aksine dünyada o ikisine ibadet edenler, ibadetlerinin batıl olduğunu görsünler diyedir. Onların ateşten yaratıldıkları, dolayısıyla tekrar ateşe döndürülecekleri de söylenmiştir." İsmaili dedi ki: "Onların cehenneme atılmaları, azap çekeceklerini gerektirmez. Nitekim cehennemde, cehennem halkına azap olsun diye melekler, taşlar vs. şeyler vardır. Allah'ın o diledikleri, azap çekecek değillerdir."

٧١ - أَخْبَرَنَا مالِكٌ، عَنْ رَجُلٍ، حَدَّثَهُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، «أَنَّهُ كَانَ يَتَّبِعُ أَمْرَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَآثَارَهُ وَحَالَهُ وَأَفْعَالَهُ وَيَهْتَمُّ بِهِ»

71- İmam Malik'in adamın birinden haber verdiğine göre Abdullah bin Ömer (r.anhumâ), Rasûlullah'ın (s.a.v.) emrine, eserlerine, haline ve fiillerine tâbi olur, buna önem verirdi.[74]

٧٢ - عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ " إِذَا مَرَّ بِشَجَرَةٍ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ، أَنَاخَ عِنْدَهَا، ثُمَّ صَبَّ فِي أَصْلِهَا إِدَاوَةً مِنْ مَاءٍ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ إِلَّا تِلْكَ الْإِدَاوَةُ قَالَ: وَقَالَ نَافِعٌ: وَأَرَى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَهُ، فَفَعَلَهُ »

72- Nafi dedi ki: İbn Ömer (r.anhumâ), Mekke ile Medine arasındaki bir ağaca geldiğinde devesini çöktürür, sonra ağacın köküne bir kırbadan su dökerdi. Öyle görüyorum ki Rasûlullah (s.a.v.) yaptığı için o da böyle yapardı.[75]

٧٣ - عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ «يَتَتَبَّعُ آثَارَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيُصَلِّي فِيهَا، حَتَّى إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَزَلَ تَحْتَ شَجَرَةٍ، فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَصُبُّ تَحْتَهَا الْمَاءَ، حَتَّى لَا تَيْبَسَ»

73- Nafi dedi ki: İbn Ömer (r.anhumâ), Rasûlullah'ın (s.a.v.) izlerini takip eder, oralarda namaz kılardı. Hatta Rasûlullah'ın (s.a.v.) su döktüğü bir ağacın altına İbn Ömer de su döktü. Tâ ki orası hiç kuru kalmadı.[76]

74 İsnadı, ziyade olmaksızın sahihtir. Bk. Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (3/213) – Suyuti, Miftahu'l Cenneh (1/37) - Kayserani, Tezkiretu'l Huffaz (1/39)

Derim ki: Zikrettiğimiz bu kaynaklarda "Hatta buna karşı ihtimamından dolayı sanki aklının gitmesinden korkuldu" ziyadesi vardır. Ayrıca bu rivayetin isnadında ismi zikredilmeyen biri vardır. Ne var ki Kayserani'nin Tezkiretu'l Huffaz'da zikrettiğine göre senet Nafi yoluyla İbn Ömer'den şeklindedir. Velhasıl; sözü edilen ziyade olmaksızın sahihtir. Allah en iyisini bilir.

75 İsnadı zayıftır. Bk. Zehebi, Siyer (3/213). Abdullah bin Ömer el-Ömeri yoluyla Nafi'den rivayet etmiştir. Abdullah bin Ömer el-Ömeri zayıftır. Ayrıca musannifin isnadında şeyhi İsmail bin Muhammed bin Saffar vardır. İbn Hazm, Muhalla'da şöyle der: "Meçhuldür."

76 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Hibban, Sahih, 7074 (15/551) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 10049 (5/245)

٧٤ - عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: كُنَّا مَعَ ابْنِ عُمَرَ فِي سَفَرٍ، فَمَرَّ بِمَكَانٍ، فَحَادَ عَنْهُ، فَسُئِلَ: لِمَ فَعَلْتَ ذَلِكَ؟، فَقَالَ: «إِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَ هَذَا فَفَعَلْتُ»

74- Mücahid dedi ki: Bir yolculukta İbn Ömer ile birlikteydik. Derken bir yerden geçince başka bir yola koyuldu. Kendisine "Niçin böyle yaptın?" diye soruldu. Dedi ki: "Doğrusu Rasûlullah'ı (s.a.v.) böyle yaparken gördüm, ben de aynısını yaptım."[77]

٧٥ - عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ " إِذَا رُئِيَ فِي طَرِيقٍ - كَأَنَّهُ ذَكَرَ كَلِمَةً مِنْ شِدَّةِ اتِّبَاعِهِ لِأَثَرِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَإِنْ قِيلَ لَهُ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَصَقَ بِالْحَائِطِ، لَصَقَ، وَإِنْ قِيلَ لَهُ: قَعَدَ، قَعَدَ، وَإِنْ قِيلَ لَهُ: مَشَى، مَشَى »

75- Asım el-Ahvel dedi ki: İbn Ömer yolda görüldüğünde –Ravi burada İbn Ömer'in Rasûlullah'ın (s.a.v.) izinden şiddetle ayrılmamasına dair bir söz söyledi- kendisine "Doğrusu Rasûlullah (s.a.v.) bu duvara yaslandı denildiğinde o duvara yaslanır, "Oturdu" denilse oturur, "Yürüdü" denilse yürürdü.[78]

İbn Batta şöyle der: Bu, müminlerin ve akıllı kimselerin fiilidir. Yol gösteren, hidayete ermiş, rüşte erip kendileri de irşat eden imamların ahlakıdır. O kimseler ki, kim onların izini takip ederse başarıya ulaşır, kurtulur, rüşte ve hidayete erer. Kim onların gölgelerinde gölgelenirse, susuzluk geçmez, sıcaktan kavrulmaz. Kim onlara muhalefet ederse sapıtır, azgınlaşır ve semanın Rabbi ona gazap eder. Şekavetten, körlükten, hidayetten sonra sapıklıktan Allah'a sığınırız.

---

77 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 4870 (2/32). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/174) şöyle der: "Bunu Ahmed ve Bezzar rivayet etmiştir. Ravileri sika sayılmışlardır." Münziri, Terğib'te (1/43) dedi ki: "Bunu Ahmed ve Bezzar rivayet etmiş olup isnadı ceyyiddir."

78 İsnadı zayıftır. Senedinde Haris bin Süreyc en-Nakkal vardır. Hadis çalardı. İbn Adiy böyle söylemiştir. Zehebi'nin Mizan adlı eserinde (2168) şöyle geçer: "Yahya bin Main dedi ki: O hiçbir şey değildir."

٧٦ - الزُّبَيْرُ: -وَأَحْسِبُهُ عَنِي ابْنَ بَكَّارٍ- قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ يَحْفَظُ مَا يَسْمَعُ مِن رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَإِذَا لَمْ يَحْضُرْ سَأَلَ مَنْ حَضَرَ عَمَّا قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَفَعَلَ، وَكَانَ يَتَتَبَّعُ آثَارَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كُلِّ مَسْجِدٍ صَلَّى فِيهِ، وَكَانَ يَعْتَرِض بِرَاحِلَتِهِ فِي كُلِّ طَرِيقٍ مَرَّ بِهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيُقَالُ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَيَقُولُ: «أَتَحَرَّى أَنْ تَقَعَ رَاحِلَتِي عَلَى بَعْضِ أَخْفَافِ رَاحِلَةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

76- Zübeyr bin Bekkar dedi ki: İbn Ömer (r.anhumâ), Rasûlullah'tan (s.a.v.) işittiklerini ezberlerdi. Yanında olmadığı durumlarda, orada bulunan kimselere Rasûlullah'ın (s.a.v.) ne buyurduğunu sorardı. Rasûlullah'ın (s.a.v.) namaz kıldığı her mescitte onun izini takip ederdi. Bineğini Rasûlullah'ın (s.a.v.) geçtiği her yola sokardı. Kendisine bu konuda sorulduğunda "Bineğimin Rasûlullah'ın (s.a.v.) bineğinin bastığı yerlere basması için araştırma yapıyorum" derdi.[79]

İbn Batta şöyle der: Aferin sivri zekalı topluluklara! Onlar ki zihinleri, peygamberlerine uyma konusunda kendilerini yücelten, sevgileri onları kötülüklerden alıkoyan, tâ ki bu tâbi oluşla peygamberlerine tâbi olan kimselerdir. Ey kardeşlerim! Bu akıllı kimselerin rehberliği gibisiyle hidayet bulun. Onların izlerini takip edin ki rüşte erin, yardıma mazhar olun ve kırıklarınız sarılsın.

٧٧ - أَنَّ عَائِشَةَ، قَالَتْ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: «لَسْتُ تَارِكًا شَيْئًا كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْمَلُ بِهِ إِلَّا عَمِلْتُ بِهِ، وَإِنِّي لَأَخْشَى إِنْ تَرَكْتُ شَيْئًا مِنْ أَمْرِهِ أَنْ أَزِيغَ»

77- Âişe'den; Ebû Bekir (r.a.) şöyle dedi: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) amel ettiği herhangi bir şeyi terk etmedim. Çünkü onun emrettiği herhangi bir şeyi terk edersem, eğriliğe sapmaktan korkarım."[80]

---

79 İsnadı zayıftır.
Derim ki: Yezid bin Bekkar, Abdullah bin Ömer'e yetişmemiştir.

80 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, 3093 (6/227) – Müslim, Cihad (3/54/1381)

İbn Batta şöyle der: Ey kardeşlerim! En büyük sıddık, Rasûlullah'ın (s.a.v.) emrine muhalefet ederse kendi adına eğriliğe sapmaktan endişe duyuyor. Peki, ahalisinin peygamberleri ve onun emirleriyle dalga geçtikleri, ona muhalefet etmekle övündükleri ve sünnetiyle alay ettikleri bir zaman diliminin ne olması umulur? Allah'tan ayak kaymasından koruyup kötü amelden kurtarmasını diliyoruz.

٧٨ - عَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى} [طه: ٨٢] قَالَ: «لَزِمَ السُّنَّةَ»

78- Avvam bin Havşeb'ten; Said bin Cübeyr, Allah Teâlâ'nın "*Salih bir amel işleyip sonra doğru yolda giden*" (Taha, 82) âyeti hakkında dedi ki: "Sünnetten ayrılmayan."[81]

٧٩ - حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ، قَالَ: رَأَيْتُ سَلَمَةَ بْنَ الْأَكْوَعِ يُصَلِّي مِنْ وَرَاءِ الصُّنْدُوقِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا لِي أَرَاكَ تُصَلِّي هَاهُنَا؟ قَالَ: «إِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَحَرَّى هَذَا الْمَكَانَ»

79- Yezid bin Ebi Ubeyd dedi ki: Seleme bin Ekva'ı gördüm; sandukanın arkasında namaz kılıyordu. Kendisine "Bana ne oluyor ki seni tam burada namaz kılarken görüyorum?" diye sordum. Dedi ki: "Şüphesiz Rasûlullah'ı (s.a.v.) bu mekânı araştırırken gördüm."[82]

٨٠ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَظْعُونٍ، قَالَ: لَمَّا دَفَنَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُثْمَانَ بْنَ مَظْعُونٍ، وَسَوَّى عَلَيْهِ التُّرَابَ، كَانَتْ صَخْرَةٌ قَرِيبَةٌ مِنَ الْقَبْرِ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَاتُوا هَذِهِ الصَّخْرَةَ» فَثَقُلَتْ عَلَى الْقَوْمِ، فَقَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْرَجَهَا بِيَدِهِ، حَتَّى انْتَهَى بِهَا

---

81 İsnadı çok zayıftır. Bk. İbn Adiy, Kamil (4/209). Abdullah bin Harraş yoluyla Avvam bin Havşeb'ten, o Said bin Cübeyr'den senediyle bu şekilde... Buhârî dedi ki: "Abdullah bin Harraş yoluyla Avvam bin Havşeb'ten gelen rivayetler münkerdir." Bunu Mizanu'l İtidal'de (4/88) Zehebi de zikretmiş, ardından Buhârî'nin Abdullah bin Harraş hakkında "Hadisleri münkerdir" sözünü nakletmiştir.

82 Sahihtir. Bk. Buhârî, Salat, 502 (1/687) – Müslim (1/263/509)

إِلَى رَأْسِ الْقَبْرِ، فَأَثْبَتَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَقَالَ: وَكَانَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَضَعُونَ ذَلِكَ عَلَى قُبُورِهِمْ، حَتَّى كَانَتْ إِمَارَةُ مَرْوَانَ، فَإِنَّهُ أَمَرَ بِتَسْوِيَةِ الْقُبُورِ قَالَ: فَأُزِيلَتِ الصَّخْرَةُ عَنْ مَكَانِهَا، فَجَاءَ ابْنُ عُمَرَ مُغْضَبًا، فَقَالَ: وَيْحَكَ يَا مَرْوَانُ، أَزَلْتَ شَيْئًا وَضَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ»

80- Ömer bin Abdurrahman bin Maz'ûn dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) Osman bin Maz'ûn'u defnedip üzerine toprağı düzlediğinde kabre yakın bir kaya vardı. Rasûlullah (s.a.v.) "*Şu kayayı bana getirin*" buyurdu. Ancak topluma ağır geldi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) kalkıp kayayı eliyle çıkardı. Tâ ki kabrin başucuna ulaşınca Rasûlullah (s.a.v.) kayayı sabitledi. Medine halkı, Mervan'ın yönetimine dek kabirlerinin başucuna o kayaları koyarlardı. Mervan ise kabirlerin dümdüz yapılmasını emretti. Böylece kayalar yerlerinden sökülüp atıldı. Bunun üzerine İbn Ömer, kızgın bir şekilde geldi ve "Yazıklar olsun sana ey Mervan! Rasûlullah'ın (s.a.v.) bizzat eliyle koyduğu bir şeyi mi kaldırıp attın?" dedi.[83]

٨١ - عَنْ يَعْلَى بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، أَنَّهُ حَدَّثَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثًا، فَقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ فِي كِتَابِهِ كَذَا وَكَذَا، فَقَالَ: «أَلَا أَرَاكَ تُعَرِّضُ لِحَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكِتَابِ اللَّهِ، وَرَسُولُ اللَّهِ أَعْلَمُ بِكِتَابِ اللَّهِ»

81- Ya'la bin Hakim dedi ki: Said bin Cübeyr, Rasûlullah'tan (s.a.v.) bir hadis anlatıyordu. Derken bir adam, "Şüphesiz Allah Teâlâ, kitabında şöyle-şöyle buyurmaktadır" dedi. Bunun üzerine Said şöyle dedi: "Dikkat et! Senin Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadisine Allah'ın kitabıyla karşı çıktığını görüyorum. Halbuki Rasûlullah (s.a.v.), Allah'ın kitabını en iyi bilendi."[84]

83 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 11740 (323) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (1/154).
Derim ki: Musannifin isnadında Abdurrahman bin Osman bin Bekravi vardır. Zayıftır.

84 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 105 (1/180).
Derim ki: Musannifin isnadında meçhul bir ravi vardır. Kitabu'ş Şeria'da ismi Sevban diye geçmektedir ama onun da kim olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlamadım. Ayrıca senette Hüseyin bin Ali bin Esved vardır, zayıftır.

٨٢ - وَأَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، أَنَّهُ رَأَى مُحْرِمًا عَلَيْهِ ثِيَابُهُ فَنَهَى الْمُحْرِمَ، فَقَالَ: ائْتِنِي بِآيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِنَزْعِ ثِيَابِي، فَقَرَأَ عَلَيْهِ {مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا} [الحشر: ٧]

82- Ebû Bekir bin Ayyaş dedi ki: Bir keresinde Abdurrahman bin Yezid, üzerinde elbise olan bir ihramlı görünce onu bundan alıkoydu. İhramlı "Bana Allah Teâlâ'nın kitabından elbisemi çıkarmamla ilgili bir âyet getir" dedi. Bunun üzerine *"Peygamber size ne verdiyse onu alın! Neyi de yasakladıysa ondan vazgeçin!"* (Haşr, 7) âyetini okudu.[85]

٨٣ - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَشَجِّ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «سَيَأْتِي أُنَاسٌ يُجَادِلُونَكُمْ بِشُبُهَاتِ الْقُرْآنِ، فَجَادِلُوهُمْ بِالسُّنَنِ، فَإِنَّ أَصْحَابَ السُّنَنِ أَعْلَمُ بِكِتَابِ اللَّهِ»

83- Ebû Abdullah bin Eşecc'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "İleride bir topluluk gelecek, Kur'ân'ın müteşabih âyetleriyle tartışacaktır. Onlara karşı sünnetlerle tartışın. Çünkü sünnetlerin ashâbı, Allah'ın kitabını en iyi bilenlerdir."[86]

٨٤ - عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَشَجِّ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَالَ: «سَيَأْتِي أُنَاسٌ يُجَادِلُونَكُمْ بِشُبُهَاتِ الْقُرْآنِ، فَخُذُوهُمْ بِالسُّنَنِ، فَإِنَّ أَصْحَابَ السُّنَنِ أَعْلَمُ بِكِتَابِ اللَّهِ»

84- Bükeyr bin Abdullah bin el-Eşecc'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "Yakında bazı insanlar gelecek, sizinle Kur'ân'ın müteşabih olanıyla tartışmaya girişeceklerdir. Siz ise onları sünnetler ile mağlup edin. Çünkü sünnetlerin ashâbı, Allah Teâlâ'nın kitabını en iyi bilenlerdir."[87]

---

85 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 106 (1/180). İsnadında bir önceki rivayette geçen Hüseyin bin Ali vardır. Ayrıca bk. Kurtubi, Tefsir (1/37)

86 İsnadı hasendir. Bk. Darimi, Mukaddime, İttibau's Sünne, 119 (1/49) – Acurri, Şeria, 99 (1/175) – İbn Abdilberr, Cami Beyani'l İlm (1927)

87 Bir önceki rivayete bakınız.

٨٥ - حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، قَالَ {فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ} [النساء: ٥٩] قَالَ: «إِلَى كِتَابِهِ، وَإِلَى الرَّسُولِ مَا دَامَ حَيًّا، فَإِذَا مَاتَ فَإِلَى سُنَّتِهِ»

85- Cafer bin Burkan'dan; Meymun bin Mehran, Allah Teâlâ'nın *"Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Rasûlü'ne arz edin"* (Nisa, 59) âyeti hakkında dedi ki: "Allah'a yani kitabına arz edin. Yaşadığı sürece peygambere, öldüğünde ise sünnetine arz edilir."[88]

٨٦ - عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ عَطَاءٍ، فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: {فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ} [النساء: ٥٩] قَالَ: «إِلَى اللَّهِ إِلَى كِتَابِهِ، وَإِلَى الرَّسُولِ إِلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

86- ... Abdülmelik bin Ebi Süleyman'dan; Atâ, Allah Teâlâ'nın *"Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Rasûlü'ne arz edin"* (Nisa, 59) âyeti hakkında dedi ki: "Allah'a yani O'nun kitabına arz edin, rasûle yani Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine arz edin."[89]

٨٧ - عَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى} [طه: ٨٢] قَالَ: «لَزِمَ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ»

87- Avvam bin Havşeb'ten; Said bin Cübeyr, Allah Teâlâ'nın *"Salih bir amel işleyip sonra doğru yolda giden"* (Taha, 82) âyeti hakkında dedi ki: "Sünnetten ve cemaatten ayrılmayan."[90]

٨٨ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ مَكْحُولٍ، قَالَ: «الْقُرْآنُ أَحْوَجُ إِلَى السُّنَّةِ مِنَ

---

88 Daha önce 58.ci rivayette geçmişti.

89 Hasen liğayrihtir. Bk. Acurri, Şeria, 112 (1/182). İsnadında Hüseyn bin Ali vardır, hafızası kötüdür.

90 İsnadı çok zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 72 (1/54). Senedinde Abdullah bin Harraş vardır. Buhârî, hadislerinin münker olduğunu söylemiştir. Ayrıca bk. Ukayli, Duafa (1/336)

السُّنَّةِ إِلَى الْقُرْآنِ» قَالَ: وَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ «السُّنَّةُ قَاضِيَةٌ عَلَى الْكِتَابِ، وَلَيْسَ الْكِتَابُ قَاضِيًا عَلَى السُّنَّةِ»

88- Evzaî'den; Mekhul dedi ki: "Kur'ân, sünnetin Kur'ân'a muhtaç olmasından daha çok sünnete muhtaçtır." Yahya bin Ebi Kesir dedi ki: "Sünnet, kitap üzerinde kadıdır ama kitap, sünnet üzerinde kadı değildir."[91]

٨٩ - قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ: وَكَانَ يَحْيَى يَقُولُ: «السُّنَّةُ قَاضِيَةٌ عَلَى الْقُرْآنِ، وَلَيْسَ الْقُرْآنُ بِقَاضٍ عَلَى السُّنَّةِ»

89- Evzaî dedi ki: Yahya şöyle derdi: "Sünnet, Kur'ân üzerinde kadıdır ama Kur'ân, kesinlikle sünnet üzerinde kadı değildir."[92]

٩٠ - حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةَ، قَالَ: «كَانَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالسُّنَّةِ كَمَا يَنْزِلُ عَلَيْهِ بِالْقُرْآنِ، وَيُعَلِّمُهُ إِيَّاهَا كَمَا يُعَلِّمُهُ الْقُرْآنَ

90- Evzaî'den; Hassan bin Atıyye dedi ki: "Cibril (a.s.), Rasûlullah'a (s.a.v.) Kur'ân'ı indirdiği gibi sünneti de indirir, ona Kur'ân'ı öğrettiği gibi sünneti de öğretirdi."[93]

٩١ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللهِ وَالْحِكْمَةِ} [الأحزاب: ٣٤] قَالَ: «الْقُرْآنُ وَالسُّنَّةُ»

91- Ma'mer'den; Allah Teâlâ'nın *"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın"* (Ahzab, 34) âyeti hakkında Katâde dedi ki: "Yani Kur'ân ve sünnet."[94]

91 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 105 (1/71) – İbn Abdilberr, Cami (2/191). Bunu Fethu'l Bari'de (12/291) İbn Hacer de zikretmiş, sonrasında "İsnadı sahihtir" demiştir.

92 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 587 (1/137)

93 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 588 (1/137) – Ebû Davud, Merasil, 536 (s. 361) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 99 (1/63) – Mervezi, Sünne, 104 (1/71) – İbn Mübarek, Zühd, 91 (1/23). İbn Hacer, Fethu'l Bari'de (13/291) bunu zikretmiş, sonrasında şöyle demiştir: "Bunu sahih bir senetle Beyhaki rivayet etmiştir."

94 İsnadı sahihtir. Bk. Buhârî, Tefsir (8/380) – Abdurrezzak, Musannef, 2342 (2/96) – Mervezi, Sünne, 430 (1/209)

٩٢ - عَنْ حُجَيْرِ بْنِ أَبِي الرَّبِيعِ، أَنَّهُ سَمِعَ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ». فَقَالَ بَشِيرُ بْنُ كَعْبٍ: إِنَّ مِنْهُ ضَعْفًا، وَمِنْهُ وَقَارًا لِلَّهِ، فَقَالَ عِمْرَانُ: أَبَا حُجَيْنٍ، مَنْ هَذَا؟ قُلْتُ: رَجُلٌ لَيْسَ بِهِ بَأْسٌ، قَالَ: سَمِعَنِي أُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ: مِنْهُ ضَعْفٌ، وَمِنْهُ وَقَارٌ وَاللَّهِ لَا أُحَدِّثُكُمْ بِحَدِيثٍ الْيَوْمَ

92- Huceyr bin Ebi Rebi'den rivayet edildiğinde göre, bir keresinde İmran bin Husayn'ı "Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Hayânın tümü hayırdır"* derken işitti. O sıra Beşir bin K'ab, "Hayâdan zayıflık olanı da vardır, Allah için vakar olanı da" dedi. Bunun üzerine İmran dedi ki: "Ey Ebû Huceyn! Bu da kim?" Huceyr dedi ki: "İmran'a, kendisinde beis olmayan bir adamdır, diye cevap verdim." İmran dedi ki: "Rasûlullah'tan (s.a.v.) beni hadis aktarırken işitti, buna rağmen 'Hayâdan zayıflık olanı da vardır, Allah için vakar olanı da' diyor. Vallahi bugün size hiçbir hadis anlatmayacağım."[95]

٩٣ - عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ قَبِيصَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عُبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ، خَرَجَ مَعَ رَجُلٍ أَرْضَ الرُّومِ، فَنَظَرَ إِلَى النَّاسِ، وَهُمْ يَتَبَايَعُونَ كِسْرَةَ الذَّهَبِ بِالدَّنَانِيرِ، وَكِسْرَةَ الْفِضَّةِ بِالدَّرَاهِمِ، فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَأْكُلُونَ الرِّبَا، سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تَبَايَعُوا الذَّهَبَ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ لَا زِيَادَةَ بَيْنَهُمَا وَلَا نَظِرَةَ»، فَقَالَ رَجُلٌ: لَا أَرَى الرِّبَا يَكُونُ فِي هَذَا إِلَّا مَا كَانَ مِنْ نَظِرَةٍ، فَقَالَ عُبَادَةُ: أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتُحَدِّثُنِي عَنْ رَأْيِكَ لَئِنْ أَخْرَجَنِي اللهُ لَا أُسَاكِنُكَ بِأَرْضٍ لَكَ عَلَيَّ فِيهَا إِمْرَةٌ، فَلَمَّا قَفَلَ لَحِقَ بِالْمَدِينَةِ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: مَا أَقْدَمَكَ يَا أَبَا الْوَلِيدِ، فَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَّةَ، فَقَالَ: ارْجِعْ إِلَى أَرْضِكَ، وَبَلَدِكَ، وَلَا إِمْرَةَ لَهُ عَلَيْكَ، فَقَبَّحَ اللهُ أَرْضًا لَسْتَ فِيهَا وَأَمْثَالُكَ

93- İshak bin Kabisa'dan; babası dedi ki: Ubade bin Samit, Erzurum'dayken yanında bir adamla dışarı çıktı. Orada insanların kırık altınların dinarla, kırık gümüşlerin dirhemle şeklinde alışveriş yaptıklarını gör-

95 Sahihtir. Bk. Taberani, Kebir, 493 (18/202) – Müslim, İman (1/64/61) – Ebû Davud, Edeb, Haya, 4796 (4/2049) – Ahmed, Müsned (4/445, 446)

dü. Bunun üzerine şöyle dedi: "Ey insanlar! Şüphesiz sizler faiz yiyorsunuz. Rasûlullah'tan (s.a.v.) işittim, buyurdu ki: *"Altını ancak misli misline satın. Aralarında fazlalaştırma da veresiye de yoktur.*" Derken bir adam "Veresiye müstesna bunda faiz olduğunu düşünmüyorum" dedi. Bunun üzerine Ubade şöyle dedi: "Sana peygamberden hadis anlattığım halde bana kendi görüşünden mi konuşuyorsun? Vallahi, şayet Allah beni çıkarırsa, içerisinde üzerimde emirliğin olan hiçbir yerde ikamet etmeyeceğim." Medine'ye gelince Ömer (r.a.) ona "Seni getiren nedir, ey Ebû Velid?" diye sordu. Ubade yaşananları anlattı. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: "Geldiğin yere geri dön. Onun senin üzerinde emirliği yoktur. Allah, senin ve senin gibilerin olmadığı yerleri çirkinleştirsin!"[96]

٩٤ - عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، أَنَّ رَجُلًا بَاعَ كِسْرَةً مِنْ ذَهَبٍ أَوْ وَرِقٍ بِأَكْثَرَ مِنْ وَزْنِهَا، فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هَذَا إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ، فَقَالَ الرَّجُلُ: مَا أَرَى بِمِثْلِ هَذَا بَأْسًا، فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: مَنْ يَعْذِرُنِي مِنْ فُلَانٍ أُحَدِّثُهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يُخْبِرُنِي عَنْ رَأْيِهِ؟ لَا أُسَاكِنُكَ بِأَرْضٍ أَنْتَ بِهَا، ثُمَّ قَدِمَ أَبُو الدَّرْدَاءِ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، فَكَتَبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ إِلَى الرَّجُلِ: «أَنْ لَا تَبِيعَ ذَلِكَ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ وَزْنًا بِوَزْنٍ»

94- ... Atâ bin Yesar dedi ki: Bir adam, kırık altın veya kağıt parayı vezninden daha fazlasıyla sattı. Bunun üzerine Ebû Derdâ (r.a.), adama "Rasûlullah'ı (s.a.v.) –misli misline olması müstesna- bu gibi şeylerden nehyederken işittim" dedi. Adam "Bu gibi alışverişte herhangi bir beis görmüyorum" deyince Ebû Derdâ "Bana bu adama karşı kim destek olacak? Ona Rasûlullah'tan (s.a.v.) haber veriyorum, o ise bana kendi görüşünü söylüyor. Senin olduğun yerde ikamet etmeyeceğim" dedi. Ebû Derdâ sonrasında Ömer bin Hattâb'ın (r.a.) yanına gelip olan bitenleri anlattı. Bunun üzerine Ömer, sözü edilen adama "Ancak misli misline ve ancak ağırlığınca satacaksın" diye yazdı.[97]

96 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Mâce, Mukaddime, 18 (1/8) – Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 390 (1/218)

97 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 10274 (5/280) – Malik, Muvatta, 1302 (2/634)

٩٥ - عَنِ الْأَعْرَجِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ، يَقُولُ لِرَجُلٍ: أَتَسْمَعُنِي أُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «لَا تَبِيعُوا الدِّينَارَ بِالدِّينَارِ، وَالدِّرْهَمَ بِالدِّرْهَمِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَلَا تَبِيعُوا مِنْهَا عَاجِلًا بِآجِلٍ، ثُمَّ أَنْتَ تُفْتِي بِمَا تُفْتِي، وَاللهِ , لَا يُؤْوِينِي وَإِيَّاكَ مَا عِشْتُ إِلَّا الْمَسْجِدُ»

95- A'rac dedi ki: Ebû Said el-Hudri'yi (r.a.) işittim; adamın birine dedi ki: "Sana Rasûlullah'ın (s.a.v.) *"Dinarı dinarla, dirhemi dirhemle ancak misli misline satın. Onları ancak peşin satın, veresiye satmayın"* buyurduğunu haber veriyorum, sense o verdiğin fetvayı veriyorsun. Vallahi yaşadığım sürece seninle beni ancak mescit bir araya getirecektir."[98]

٩٦ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ، قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَذْفِ، وَقَالَ: «إِنَّهَا لَا تَصْطَادُ صَيْدًا، وَلَا تَنْكَأُ عَدُوًّا، وَلَكِنَّهَا تَفْقَأُ الْعَيْنَ، وَتَكْسِرُ السِّنَّ» فَقَالَ رَجُلٌ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ: وَمَا بَأْسُ هَذَا؟، فَقَالَ: إِنِّي أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتَقُولُ هَذَا وَاللهِ لَا أُكَلِّمُكَ أَبَدًا

96- Said bin Cübeyr'den; Abdullah bin Muğaffel (r.a.) şöyle dedi: "Rasûlullah (s.a.v.) sapanla taş atmayı yasakladı ve *"Sapan taşı av avlamaz, düşman öldürmez. Sadece göz çıkarır ve diş kırar"* buyurdu." Bunun üzerine bir adam, Abdullah bin Muğaffel'e "Bunda ne sıkıntı var ki?" deyince "Sana Rasûlullah'tan (s.a.v.) hadis anlatıyorum, sense bunu diyorsun. Vallahi seninle ebediyen konuşmayacağım" dedi.[99]

İbn Batta şöyle der: Ey görüş sahipleri, ibret alın! Kalpleri imanları üzere gayret, dinlerina karşı hırsla dolu şu hayırlı, iyi, seyyid ve akıllı kimseler ile çağdaşlarımız ve içerisinde bulunduğumuz insanlar arasında ne büyük fark var! Bak bu Abdullah bin Muğaffel; kendisi Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir sahabesi, seyyidlerden bir seyyiddir ama Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadisine karşı çıktığın-

98 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 2069 (2/762) – Müslim, Sahih (2/1217/1596)
99 Sahihtir. Bk. Müslim, Sayd (3/56/1548) – Darimi, Sünen, 439 (1/111) – İbn Mâce, Mukaddime, 17 (1/8) – Ahmed, Müsned (4/87, 5/6)

da akrabalık bağını kesiyor, yakınını terk ediyor ve ilişkisini kesip onu terk ettiğine dair yemin ediyor. Halbuki o, sıla-i rahmin önemi ile aile ilişkilerinin kesilmesinin kötülüğünü bilmektedir. Ubade bin Samit, Rasûlullah'ın (s.a.v.) kendisini "Hakimu Hâzihi'l Ümme (Bu Ümmetin Hakimi/Hikmetlisi)" diye isimlendirdiği Ebû Derdâ ve Ebû Said el-Hudri; onlar, Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir hadisine karşı çıkıp onun sünnetlerini dinlemekten geri durdukları için ikamet ettikleri yerleri terk ediyor, başka şehirlere gidiyor, dostlarından uzak durduklarını açıkça ifade ediyorlardı. Ah keşke Allah katında ne durumda olduğumuzu bilebilsem! Bizler sabah akşam Allah'ın âyetleriyle alay eden, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetlerinden saparak onlara karşı inatçılık yapan ve eğriliğe dalan kimselerle karşılaşıyoruz. Allah bizi ve sizi eğrilikten ve ayak kaymalarından selamette kılsın.

٩٧ - حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ يَقُولُ: نَظَرْتُ فِي الْمُصْحَفِ فَوَجَدْتُ فِيهِ طَاعَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ثَلَاثَةٍ وَثَلَاثِينَ مَوْضِعًا، ثُمَّ جَعَلَ يَتْلُو: {فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} [النور: ٦٣] وَجَعَلَ يُكَرِّرُهَا، وَيَقُولُ: وَمَا الْفِتْنَةُ الشِّرْكُ، لَعَلَّهُ أَنْ يَقَعَ فِي قَلْبِهِ شَيْءٌ مِنَ الزَّيْغِ فَيَزِيغَ فَيُهْلِكَهُ، وَجَعَلَ يَتْلُو هَذِهِ الْآيَةَ: {فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ} [النساء: ٦٥]، وَقَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: «مَنْ رَدَّ حَدِيثَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَهُوَ عَلَى شَفَا هَلَكَةٍ»

97- ... Ebû'l Abbâs Fazl bin Ziyad dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed bin Hanbel'i şöyle derken işittim: Mushafa baktım ve otuz üç yerde Rasûlullah'a (s.a.v.) itaat edilmesiyle karşılaştım." Sonrasında *"Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir fitnenin gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar"* (Nur, 63) âyetini okumaya başladı. Âyeti tekrar edip "Fitne ancak şirktir; olur da kişinin kalbine eğrilikten bir şey düşer, derken kalbi eğrilip onu helak eder" demeye koyuldu. Daha sonra şu âyeti okumaya başladı: *"Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp..."* (Nisa, 65)

Ebu'l Abbâs dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken de işittim: "Her kim Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadisini reddederse, o kimse helak olmanın eşiğindedir."[100]

İbn Batta şöyle der: Hey kardeşlerim, hey! Başına o fitne gelip de kalbi eğrilen, basireti körleşen, zaferi batıl adına sağlamlaşan, karanlık içinde ezilerek yaşayan kimsenin başına gelenlerin sizin de başınıza gelmesinden sakının! Size emrettiği dualar ve teşvik ettiği dilemeler içinde korkuyla Kerim olan mevlanıza kaçın! Deyin ki: *"Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin."* (Âl-i İmran, 8)

٩٨ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ التَّمَّارِ، بِالْبَصْرَةِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ الْأَسْوَدِ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِمَالِكِ بْنِ أَنَسٍ: أُحْرِمُ مِنْ مَسْجِدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ مِن ذِي الْحُلَيْفَةِ؟، فَقَالَ لَهُ: «بَلْ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ»، فَقَالَ الرَّجُلُ: فَإِنِّي أَحْرَمْتُ أَنَا مِنْ مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَقَالَ مَالِكٌ: " {فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} [النور: ٦٣] »

98- Bize Ebû Bekir Muhammed bin Temmar, Basra'da tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Davud tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed bin Yahya tahdis etti, dedi ki: Bize Said bin Amir tahdis etti, dedi ki: Bize Humeyd bin Esved tahdis etti, dedi ki: Bir adam, Malik bin Enes'e "Mescid-i Nebevi'den mi yoksa Zü'l Huleyfe'den mi ihrama gireceğim?" diye sordu. Malik "Bilakis Zü'l Huleyfe'den" cevabını verdi. Adam "Doğrusu ben Rasûlullah'ın (s.a.v.) mescidinden ihrama girdim" deyine Malik şu âyeti okudu: *"Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir fitnenin gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar."* (Nur, 63) [101]

---

100 Bu rivayetin isnadı sahihtir. Ebû'l Abbâs Fazl bin Ziyad, Ahmed'in ashâbındandır, sikadır. İmam Ahmed'e namaz kıldırırdı.

101 İsnadı hasendir.
Ebu Bekir Muhammed bin Temmar: Sünen ravilerindendir.

٩٩ - عَنْ أَبِي مِجْلَزٍ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ: إِنَّ اللهَ عزَّ وجلَّ قَدْ أوْسَعَ، وَالْبُرُّ أَفْضَلُ مِنَ التَّمْرِ قَالَ: «إِنَّ أَصْحَابِي سَلَكُوا طَرِيقًا، فَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَسْلُكَهُ»

99- Ebû Miclez dedi ki: İbn Ömer'e "Şüphesiz Allah Teâlâ genişlik verdi. Buğday hurmadan daha faziletlidir" dedim. Dedi ki: "Şüphesiz arkadaşlarım (sahâbe) bir yola girdi, ben de o yola girmeyi seviyorum."[102]

١٠٠ - وَعُمَرُ بْنُ مُهَاجِرٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى النَّاسِ «لَا رَأْيَ لِأَحَدٍ مَعَ سُنَّةٍ سَنَّهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

100- ... Amr bin Muhacir'den rivayet edildiğine göre Ömer bin Abdülaziz, insanlara "Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnet kıldığı bir sünnet yanında hiçbir kimsenin şahsi görüş bildirme hakkı yoktur!" diye yazdı.[103]

١٠١ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ مَكْحُولٍ، قَالَ: «السُّنَّةُ سُنَّتَانِ: سُنَّةٌ الْأَخْذُ بِهَا فَرِيضَةٌ، وَتَرْكُهَا كُفْرٌ، وَسُنَّةٌ الْأَخْذُ بِهَا فَضِيلَةٌ، وَتَرْكُهَا إِلَى غَيْرِ حَرَجٍ »

101- ... Evzaî'den; Mekhul dedi ki: "Sünnet ikidir: Bir sünnet var ki onu uygulamak farz, terk etmek küfürdür. Bir sünnet de vardır ki onu uygulamak fazilet olup, terk etmekte herhangi bir sıkıntı yoktur."[104]

İbn Batta şöyle der: Şimdi sizler için Mekhul'ün kelamının bir kısmını şerh edeceğim. Yani o, sizleri talep edilip kendileriyle amel edilmesi farz, terk edilip tembellik gösterilmesi küfür olan sünnetlere teşvik etmekte, sizleri onlara çağırmaktadır.

Ebu Davud: Sünen'in sahibidir.
Muhammed bin Yahya bin Abdullah bin Halid ez-Zühli: Sikadır, hafızdır, celildir.
Said bin Amir ez-Zab'i: Sikadır, salihtir. Yahya bin Main dedi ki: "Sikadır, güvenilirdir."
Humeyd bin Esved bin Eşkar el-Basri: Saduk olmakla birlikte azıcık vehmi vardır.

102 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Hacer, Fethu'l Bari (3/376) – İbn Hazm, Muhalla (6/127)

103 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 432 (1/109) – Mervezi, Sünen, 96 (1/67) – Acurri, Şeria, 113 (1/182)

104 İsnadı hasendir. Bk. Darimi, Mukaddime, 587 (1/137) – Acurri, Şeria, 114 (1/182) – Mervezi, Sünen, 107 (1/72)

Allah size rahmet etsin! Bilin ki havas[105] ve avama bilmeleri, araştırmaları, sormaları ve amel etmeleri lazım olan sünnetler, nasıl amel edileceği beyan ve tercüme lafızları olmaksızın hiçbir şekilde bilinemeyen Kur'ân'daki farz cümlelerine bir tefsir (açıklama) olarak gelen sünnetlerdir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Namazı kılın, zekatı verin!"* (Bakara, 43)

Yine şöyle buyurur: *"Haccı ve umreyi tamamlayın!"* (Bakara, 196)

Yine şöyle buyurur: *"Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı."* (Bakara, 183)

Yine şöyle buyurur: *"Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla cihad edin!"* (Tevbe, 20)

Yine şöyle buyurur: *" o halde beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın."* (Nisa, 3)

Yine şöyle buyurur: *"Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır."* (Bakara, 275)

Herhangi bir kimsenin Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetleri üzerinde durmak, sınırlarını belirlemek ve onları tertip etmek olmaksızın Allah'ın farz olarak bildirdiği bu cümlelerin içerikleriyle amel etmeye yol bulması mümkün değildir. O halde Rasûlullah'tan (s.a.v.) Kur'ân'ın farz olduğu bildirilen o cümlelerinin birer tefsiri mahiyetindeki sünnetleri bilmeleri farzdır. Çünkü sünnetler, Allah Teâlâ'nın kendisiyle Müslümanlar için dini kemale erdirdiği, yapıp sakınacakları hususları bir araya getirdiği iki asıldan biridir. Bu yüzdendir ki onları uygulamak farz, terk etmek küfürdür.

Şimdi şeriatı boşa çıkarmak isteyenlerin, insanların kafalarını karıştıranların ve hilekar olan kimselerin kendisiyle hüccet getirdikleri bir hadisi zikredeceğim. Ki kardeşlerimiz onu bilsin ve onu hüccet olarak sunanları reddetsinler. Sözü edilen hadis, hadis ehli âlimlerin ve muhaddislerin imamlarının cerh edip sakıt kıldıkları, batıl hadisler rivayet eden ve âlimlerin kendisini inkâr ettiği bir adamın rivayet ettiği bir hadistir. Bahsettiğimiz adam, Osman bin Abdurrahman el-Vakkasi diye bilinir.

---

105 Havas, toplumun özel, seçkin, statüsü yüksek kesimi olan âlim ve emirleri, avam (genel) ise dışındaki kimseleri ifade eden bir terimdir. Kelimelerin Arapçadaki manaları da budur. Maalesef bugün manalar saptırılmakta, havas denilince cinci hocalar (!) ile büyücü kimseler anlaşılmaktadır. (Çev.)

١٠٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّاجِيُّ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَارِثِ الْمَخْزُومِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ جَعْدَةَ الْمَخْزُومِيُّ، عَنْ عُمَرَ بْنِ حَفْصٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ يَعْنِي الْوَقَّاصِيَّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا عُمَرُ، لَعَلَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئٌ عَلَى أَرِيكَتِهِ ثُمَّ يُكَذِّبُنِي، مَا جَاءَكُمْ عَنِّي فَاعْرِضُوهُ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ وَافَقَهُ، فَأَنَا قُلْتُهُ، وَإِنْ لَمْ يُوَافِقْهُ فَلَمْ أَقُلْهُ». قَالَ ابْنُ السَّاجِيِّ: قَالَ أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ: هَذَا حَدِيثٌ مَوْضُوعٌ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ: وَبَلَغَنِي عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمَدِينِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: لَيْسَ لِهَذَا الْحَدِيثِ أَصْلٌ، وَالزَّنَادِقَةُ وَضَعَتْ هَذَا الْحَدِيثَ

102- Bize Ebû'l Hasen Ahmed bin Zekeriya bin Yahya bin Abdurrahman es-Sâci el-Basri tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed bin Haris el-Mahzûmi tahdis etti, dedi ki: Bize Yahya bin Ca'de el-Mahzûmi tahdis etti; Ömer bin Hafs'tan, o Osman bin Abdurrahman el-Vakkasi'den, o Salim'den, o da babasından; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ey Ömer! Olur da sizden biri koltuğuna yaslanır, sonra beni yalanlar. Size benden gelen rivayetleri Allah'ın kitabına arz edin; eğer ona uygunsa ben söylemişimdir. Eğer uygun değilse, ben söylememişimdir."*[106]

İbn es-Sâci dedi ki: Babam –Allah ona rahmet etsin- şöyle dedi: Bu hadis, Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edildi diye uydurulmuştur. Ali bin Medini'den bana ulaştığına göre şöyle demiştir: Bu hadisin herhangi bir aslı yoktur. Zındıklar bu hadisi uydurmuştur.

İbn Batta şöyle der: Allah ikisine de rahmet etsin, İbn es-Sâci ile İbn Medini doğru söylemiştir. Çünkü en başta Allah'ın kitabı bu hadise muhalefet etmekte, söyleyenini ve uyduranını yalanlamaktadır. Sahih hadislerle Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen geçmiş sünnetler, bu hadisi reddetmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, arala-*

---

106 Uydurmadır: Müellif, Osman bin Abdurrahman el-Vakkasi sebebiyle uydurma olduğunu belirtmiştir. Sözü edilen ravi metruktür. İbn Main ile Tehzib'te İbn Hacer, yalancı olduğunu söylemiştir.

rında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar." (Nisa, 65)

Allah Teâlâ'nın bize emrettiği; işitip itaat etmemiz, onun (s.a.v.) sözlerini örneklerle kıyaslamamamız, ondan çıkış yolları aramamamız ve ona Kur'ân veya başka bir şeyle karşı çıkmamamızdır. Ne var ki rivayet sahih olduğunda onu iman, tasdik ve teslimiyetle karşılamamız gerekir.

Ondan (s.a.v.) adalet ve emanet ehli kimselerin bu hadise muhalif olarak rivayet ettikleri sünnetleri önceki sayfalarda zikretmiştik.

١٠٣ - عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: «إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثًا فَظُنُّوا بِرَسُولِ اللهِ أَهْنَاهُ، وَأَتْقَاهُ، وَأَهْدَاهُ»

103- Ebû Abdurrahman es-Sülemi'den; Ali (r.a.) şöyle dedi: "Size Rasûlullah'tan (s.a.v.) bir hadis anlattığımda onun hakka en uygun, hidayete en iyi eriştiren ve takvaya en yaraşan söz olduğuna inanın."[107]

١٠٤ - عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ، عَلَيْهِ السَّلَامُ قَوْلَهُ أَوْ نَحْوَهُ

104- ... Ebû Abdurrahman es-Sülemi'den; Ali (r.a.) dedi ki... Ravi daha sonra yukarıdakinin benzerini zikretmiştir.[108]

İbn Batta şöyle der: Rasûlullah'a (s.a.v.) itaat etmeyle ilgili bu bölümde zikrettiğim ve sünnetlerine tâbi olup onun izini takip etmeyle ilgili teşvik ettiğim hususların hepsi, Allah'ın kitabı ile Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine uygundur. Ayrıca bu, Raşit Halifeler'in, hidayete ermiş imamların, sahabenin ve tabiînin yoludur. Selef-i salihten olan Müslüman fakihler de bu yol üzereydiler. Bu, müminlerin o yoludur ki, kim başkasını arzu ederse, Allah onu

107 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Mâce, Mukaddime, 20 (1/9) – Ahmed, Müsned (1/122) – Ziya, Muhtara, 572 (2/192) – Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 99 (1/16) – İbn Ca'd, Müsned, 121 (1/35)

108 Bir önceki rivayete bakınız.

döndüğü yerde bırakır, sonra onu cehenneme sokar. Orası ne kötü bir varış yeridir.[109]

O halde sizden biri, Rasûlullah'tan (s.a.v.) âlimlerin rivayet ettikleri, akıllı imamların hüccet sundukları bir hadis işittiğinde, sakın ona şahsi görüşü ve nefsi arzusuyla karşı çıkmasın! Yoksa Allah Teâlâ o kimseye belirttiği tehdidi isabet ettirir. Şüphesiz Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir fitnenin gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar."* (Nur, 63)

Bu âyette sözü edilen fitnenin ne olduğunu biliyor musun? O, Azim olan Allah'a şirk koşmak, imandan sonra kâfir olmaktır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Fitne kalmayana dek onlarla savaşın!"* (Bakara, 193)

Buyuruyor ki: Şirk kalmayana dek savaşın!

Yine şöyle buyurur: *"Onları yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, öldürmekten daha ağırdır."* (Bakara, 191)

Buyuruyor ki: Allah'a şirk koşmak, sizin onları öldürmenizden daha ağırdır.

Yine şöyle buyurur: *"Kim, kendisine hidayet (doğru yol) besbelli olduktan sonra peygambere karşı çıkar, müminlerin yolundan başkasını arzu ederse, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir."* (Nisa, 115)

Allah bizi ve sizi bu korkunç durumlardan korusun, bizi ve sizi salih amellere muvaffak kılsın.

---

109 Bk. Nisa, 115. (Çev.)

CEMAATE BAĞLANMA GEREKLİLİĞİ İLE FIRKALARA AYRILMANIN YASAKLIĞI KONUSUNDA KUR'ÂN'DA NAS OLARAK ZİKREDİLEN ÂYETLER

Ey kardeşlerim! Allah bizi ve sizi doğruya, birbirimizle yakınlık kurmaya muvaffak kılsın, bizi ve sizi ayrılıktan ve ihtilaftan korusun. Bilin ki Allah Teâlâ bizlere geçmiş ümmetlerin ihtilaflarını bildirdi. Onlar, ihtilafa düşmüşler ve farklı yollara ayrılmışlardır. Hatta ihtilafları, onların Allah Teâlâ'ya iftira atmalarına, O'nun hakkında yalan söylemelerine, O'nun kitabını tahrif etmelerine, hükümlerini işlevsiz kılmalarına ve sınırlarını aşmalarına kadar varmıştır. Allah Teâlâ bizlere, yakınlık kurmalarından sonra onları fırkalara ayıran, onları birlikten sonra ihtilafa düşüren sebebin birbirlerine şiddetle haset edip birbirlerine karşı hadsizlik etmeleri olduğunu bildirmiştir. Derken bu durum onları tanıdıktan sonra hakkı inkâr etmeye, sıhhati belli olduktan sonra açık delili reddetmeye sürüklemiştir. Allah Teâlâ bunların hepsini bizlere anlatmış, bizi onların düştükleri durumdan sakındırmış ve onlar gibi hakla batılı karıştırmama konusunda bizleri korkutmuştur. Yemin olsun ki bunları, zamanımızın çoğu halkında ve dinimizden olduklarını iddia eden gruplarda gördük. Şimdi sizlere Kerim olan mevlamızın bizlere bildirdiği haberler ile Kur'ân ve hadis ehli yanında hadis ve sünnetleri yazan kardeşlerimizin bildiği, Allah'ın "Onu ancak mülhitler inkâr eder, ona ancak eğriliğe dalanlar karşı çıkar" diye imtihan ettiği haberlerden inşallah bilip unutan veya gaflete düşen veya hiç bilmeyen kimselere bir basiret olsun diye okuyacağım.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere kitapları hak olarak indirdi. Kendilerine apaçık âyetler geldikten sonra o konuda ancak; kitap verilenler, aralarındaki kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştü-*

ler. Bunun üzerine Allah iman edenleri, kendi izniyle, onların hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe iletti. Allah, dilediğini doğru yola iletir." (Bakara, 213)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse, bilsin ki Allah hesabı çok çabuk görendir."* (Âl-i İmran, 19)

Yine şöyle buyurur: *"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir."* (En'am, 159)

Yine şöyle buyurur: *"Andolsun biz İsrailoğulları'nı güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz nimetlerden rızık verdik. Kendilerine ilim gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz ki Rabbin, kıyamet günü onların, aralarında ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında hükmedecektir."* (Yunus, 93)

Yine şöyle buyurur: *"Onlar kendilerine ilim geldikten sonra, sadece aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer belli bir süreye kadar Rabbinden bir (erteleme) sözü geçmiş olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Onlardan sonra kitaba vâris kılınanlar da onun hakkında derin bir şüphe içindedirler."* (Şûra, 14)

Yine şöyle buyurur: *"Kendilerine kitap verilenler, ancak kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler. Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir."* (Beyyine, 4-5)

İbn Batta şöyle der: Kardeşlerim! Bu, Allah'ın fazilet verdiği, öğrettiği, basiretli kıldığı ve kendilerini yükselttiği bir toplumun haberidir. Başka bir toplumu ise onlara karşı hadsizlikte bulunup haset ettikleri, onlara muhalif oldukları, düşmanlık edip harbe kalkıştıkları için bu fazilet, öğreti, basiret ve yükselmeden menetmiştir. Onlar, hak ehline tâbi olmaktan, ilim ehlini izlemekten imtina etmiş, böylece saptırıcı imamlar ve eğrilik hususunda kendilerine tâbi olunan yöneticiler olmuşlardır. Çünkü onlar, riyaset isteğiyle ve başkalarının kendilerine tâbi olmaları arzusuyla haktan dönmüşlerdir.

Bizim zamanımızdaki insanlar da kuş sürüleri gibi birbirlerini izlemektedir. Hatta Rasûlullah'ın (s.a.v.) son peygamber olduğunu bilmelerine rağmen aralarında peygamberlik iddia eden ve hatta rab olduğunu iddia eden biri olsa, kesinlikle o iddialarında tâbileri ve taraftarları olacaktır.

Biraz önce içerisinde Allah'ın ihtilaf edenleri ayıpladığı, haddi aşanları kötülediği âyetlerden aklıma geldiği kadarını zikretmiştim. Şimdi de mezhebimizdekilere duyduğum şefkat ve kardeşlerimizin iyiliğini istememden dolayı Rabbimizin bizleri fırkalara ayrılıp ihtilafa düşmekten sakındırdığı, cemaate bağlanıp birbirimize yakınlık kurmamızı emrettiği Kur'ân âyetlerini zikredeceğim. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'ân'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz."* (Âl-i İmran, 103)

Sonra Allah Teâlâ bizleri, onlara isabet eden bize de isabet etmesin diye bizden önce kendilerine kitap verilenlerin düştükleri durumdan sakındırmış, şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır."* (Âl-i İmran, 105)

Görüldüğü gibi Rabbimiz bize, onların haktan döndüklerini, apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düştüklerini haber vermektedir. Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti."* (En'am, 153)

Yine şöyle buyurur: *"Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Fakat kendilerini çağırdığın bu (din), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine (peygamber) seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir."* (Şura, 13)

Yine şöyle buyurur: *"Hepiniz O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının, namazı kılın; müşriklerden olmayın. Dinlerini parçalayan ve bölük bölük olanlardan (olmayın. Bunlardan) her fırka, kendilerinde olan ile böbürlenmektedir."* (Rum, 31-32)

Allah size rahmet etsin! Geriye bundan daha açık bir delil veya bundan daha çok şifa veren bir beyan kaldı mı? Allah Teâlâ ayrıca bizlere, bir grup halkı ihtilaf edip fırkalara ayrılmaları için yarattığını bildirip sakındırmış, devamlı O'ndan bizi de kendilerinden kılmasını isteyelim diye rahmet ettiklerini müstesna kılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Rabbin dileseydi, insanları (aynı inanca bağlı) tek bir ümmet yapardı. Fakat Rabbinin merhamet ettikleri müstesna, onlar ihtilafa devam edeceklerdir. Zaten onları bunun için yarattı. Rabbinin, "Andolsun ki cehennemi hem cinlerden, hem insanlardan (suçlularla) dolduracağım" sözü kesinleşti."* (Hud, 118-119)

Sonra peygamberini (s.a.v.), ihtilaf eden hevâ ehli ile eskilerin görüşlerine uymaktan sakındırmış, şöyle buyurmuştur: *"O halde, Allah'ın indirdiği Kitap ile aralarında hükmet, Allah'ın sana indirdiği Kur'ân'ın bir kısmından seni vazgeçirmelerinden sakın, heveslerine uyma; eğer yüz çevirirlerse bil ki, Allah bir kısım günahları yüzünden onları cezalandırmak istiyor. İnsanların çoğu gerçekten fasıktırlar."* (Maide, 49)

Yine şöyle buyurur: *"Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'ân'ı) gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. (Ey ümmetler!) Her birinize bir şeriat ve bir yöntem verdik."* (Maide, 48)

Yine şöyle buyurur: *"Andolsun biz, İsrailoğulları'na kitap, hükümranlık ve peygamberlik verdik. Onları güzel ve temiz yiyeceklerle rızıklandırdık ve onları (dönemlerinde) âlemlere üstün kıldık. Onlara din işi konusunda açık deliller verdik. Ama onlar ancak kendilerine bilgi geldikten sonra, aralarındaki hasetten dolayı ayrılığa düştüler. Şüphesiz Rabbin, hakkında ayrılığa düştükleri şeyler konusunda kıyamet günü, aralarında hüküm verecektir. Sonra da seni din işi konusunda açık bir yola koyduk. Sen ona uy, bilmeyenlerin hevâ ve heveslerine uyma. Çünkü onlar, Allah'a karşı sana asla bir fayda sağlayamazlar. Şüphesiz zalimler birbirinin dostlarıdır. Allah ise kendisine karşı gelmekten sakınanların dostudur."* (Casiye, 16-19)

Yine Allah Teâlâ muhalefet edenleri kötülediği âyetinde şöyle buyurur: *"(İnsanlar ise, din) işlerini kendi aralarında parça parça ettiler. Her grup kendinde bulunan ile sevinmektedir."* (Müminun, 53)

١٠٥ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ} [الأنعام: ٦٨]، وَقَوْلِهِ: {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ} [آل عمران: ٧]، وَقَوْلِهِ: {وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ} [الأنعام: ١٥٣]، وَقَوْلِهِ: {أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ} [الشورى: ١٣]، وَقَوْلِهِ: {إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا} [الأنعام: ١٥٩]، وَقَوْلِهِ: {وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا} [آل عمران: ١٠٥]، وَقَوْلِهِ: {وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ} [الأنبياء: ٩٣]. وَنَحْوُ هَذَا فِي الْقُرْآنِ كَثِيرٌ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى الْمُؤْمِنِينَ بِالْجَمَاعَةِ، وَنَهَاهُمْ عَنِ الِاخْتِلَافِ وَالْفُرْقَةِ، وَأَخْبَرَهُمْ أَنَّهُ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَهُمْ بِالْمِرَاءِ وَالْخُصُومَاتِ فِي دِينِ اللَّهِ»

105- ... Ali bin Ebi Talha, İbn Abbâs'tan Allah Teâlâ'nın şu âyetleri hakkında nakleder: *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur."* (En'am, 68)

"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler." (Âl-i İmran, 7)

"(Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır." (En'am, 153)

"Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin." (Şura, 13)

"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya..." (En'am, 159)

"...parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın." (Âl-i İmran, 105)

"(İnsanlar) işlerini kendi aralarında parça parça ettiler." (Enbiya, 93)

Bu gibi âyetler Kur'ân'da çoktur. İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Allah Teâlâ müminlere cemaati emretti, onları ihtilafa düşmekten ve fırkalara ayrılmaktan nehyetti. Ayrıca onlara, kendilerinden öncekileri Allah'ın dininde tartışmaları, husumet etmeleri yüzünden helak ettiğini haber verdi.[110]

---

110 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 212 (1/98) – Taberi, Tefsir (4/93) – İbn Kesir, Tefsir (2/191).

١٠٦ - حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُهَاجِرِ الْأَنْصَارِيُّ، قَالَ: سُئِلَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ، عَنِ الْفُرْقَةِ وَالِاخْتِلَافِ، مَا يُوقِعُهُمَا بَيْنَ النَّاسِ؟ قَالَ: «الْبَغْيُ وَالْحَسَدُ وَمَا يُلَائِمُهُمَا مِنَ الْمَعْصِيَةِ، وَمَا يُرِيدُهُ اللَّهُ تَعَالَى بِالْعَامَّةِ مِنَ النِّقْمَةِ»

106- Bize Ebû'l Kasım bin Ömer tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Hatim tahdis etti, dedi ki: Bize Rebi bin Nafi tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed bin Muhacirel-Ensari tahdis etti, dedi ki: İsa bin Meryem'e fırkalara ayrılmaktan, ihtilafa düşmekten ve bu ikisini insanlar arasına düşüren şeylerden soruldu. Dedi ki: "Haddi aşmak, haset etmek, bu ikisine uygun isyanları işlemek ve Allah Teâlâ'nın umum için irade ettiği intikam."[111]

Birinci bölüm burada sonra erdi. Bunu ikinci bölüm izleyecektir inşallah.

Derim ki: İsnadında Ali bin Ebi Talha vardır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte hata ederdi." Zehebi, Ahmed bin Hanbel'in şöyle dediğini nakleder: "Münker rivayetleri vardır." Ayrıca Ali bin Ebi Talha'nın İbn Abbâs'tan yaptığı rivayetler mürsel olup aralarında Mücahid vardır. Nitekim Tehzibu'l Kemal'de Mizzi böyle söylemektedir.

111 İsnadı zayıftır.

Ebu'l Kasım bin Ömer: Müellifin şeyhidir. Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadım.

Ebu Hatim er-Razi: Hafızdır.

Rebi bin Nafi: Ebû Tevbe el-Halebi'dir. Sikadır, hüccettir, abiddir.

Muhammed bin Muhacir bin Ebi Müslim el-Ensari: Sikadır.

İKİNCİ BÖLÜM

- Rasûlullah'ın (s.a.v.) Cemaate Yapışmayı Emredip Fırkalara Ayrılmaktan Sakındırması
- Rasûlullah'ın (s.a.v.) Sünnet ve Cemaate Tutunma Konusundaki Emri ile Cemaate Yapışan Kimsenin Fazileti
- Önceki Ümmetlerin Fırkalara Ayrılması ve Bizim Ümmetin Kaç Fırkaya Ayrılacağına Dair Rasûlullah'ın (s.a.v.) Bize Verdiği Haber
- Kişinin, Kendisini İlgilendirmeyen Şeylerden Sormayı, Araştırmayı ve Bilmemenin Zarar Vermediği Konuları Eşelemeyi Terk Etmesi İle Meselelerin Derinliklerine İnip Müslümanların Kafasına Şüpheler Sokan Topluluktan Sakınılması

RASÛLULLAH'IN (S.A.V.) CEMAATE YAPIŞMAYI EMREDİP FIRKALARA AYRILMAKTAN SAKINDIRMASI

١٠٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَرْكُ السُّنَّةِ الْخُرُوجُ مِنَ الْجَمَاعَةِ»

107- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Sünneti terk etmek, cemaatten çıkmaktır.*"[112]

١٠٨ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ تَرَكَ الطَّاعَةَ وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ، ثُمَّ مَاتَ، فَقَدْ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»

108- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Her kim itaati terk eder, cemaatten ayrılır, sonra da ölürse, bir çeşit cahiliye ölümü ile ölür.*"[113]

١٠٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ، فَمَاتَ عَلَى ذَلِكَ فَمِيتَتُهُ جَاهِلِيَّةٌ»

109- Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: "*Her kim itaatten çıkar, cemaatten ayrılır, derken o hal üzere ölürse, onun ölümü cahiliyedir.*"

١١٠ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنِ اعْتَرَضَ أُمَّتِي لَا يَحْتَشِمُ مِنْ بَرِّهَا، وَلَا فَاجِرِهَا، وَلَا يَفِي لِذِي عَهْدِهَا، فَلَيْسَ مِنِّي، وَمَنْ

---

112 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Usame, Müsned, 605 (2/634)

113 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, İmare (3/1476/1848) – İbn Hibban, Sahih, 4580 (10/441) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 140 (1/74)

خَالَفَ الطَّاعَةَ، وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ، فَمَاتَ فَمِيتَتُهُ جَاهِلِيَّةٌ، ومَنْ قُتل تحت رايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَدْعُو إِلَى عَصَبِيَّةٍ أَوْ يَغْضَبُ لِلْعَصَبِيَّةِ، فَمَاتَ فَمِيتَتُهُ جَاهِلِيَّةٌ»

110- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim ümmetime karşı çıkar, iyisinden kötüsünden utanmaz, söz verdiği kimseye vefalı olmazsa, benden değildir. Kim itaate muhalif olur, cemaatten ayrılır ve ölürse, onun ölümü cahiliyedir. Her kim körlük bayrağı altında savaşır, taassuba çağırır veya taassup için kızarken ölürse, onun ölümü cahiliyedir."*

١١١ - عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ رَبَاحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ، وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ، فَمَاتَ فَمِيتَتُهُ جَاهِلِيَّةٌ». وَذَكَرْنَا فِي الْحَدِيثِ مِثْلَهُ، وَقَوْلُهُ: ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ زِيَادٍ هُوَ خَطَأٌ، إِنَّمَا هُوَ أَيُّوبُ، عَنْ غَيْلَانَ بْنِ جَرِيرٍ

111- İbn Cureyc'ten, o Ziyad bin Rabah'tan, o da Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim itaatten çıkar, cemaatten ayrılır ve ölürse, onun ölümü cahiliyedir."* Önceki rivayetlerde aynısını zikretmiştik.

Senette geçen "İbn Cureyc'ten, o Ziyad bin Rabah'tan" sözü hatalıdır. Doğru senet ancak Eyyub'tan, o da Geylan bin Cerir'den şeklindedir.

١١٢ - عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ غَيْلَانَ بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ رَبَاحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ، وَخَرَجَ عَنِ الطَّاعَةِ، فَمَاتَ فَمِيتَتُهُ جَاهِلِيَّةٌ، وَمَنْ خَرَجَ عَلَى أُمَّتِي يَضْرِبُ بَرَّهَا، وَفَاجِرَهَا، لَا يُحَاشِي مُؤْمِنًا لِإِيمَانِهِ، وَلَا يَفِي لِذِي عَهْدٍ بِعَهْدِهِ، فَلَيْسَ مِنْ أُمَّتِي، وَمَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَغْضَبُ لِلْعَصَبِيَّةِ أَوْ يُقَاتِلُ لِلْعَصَبِيَّةِ، فَقِتْلَتُهُ جَاهِلِيَّةٌ»

112- Eyyub'tan, o Geylan bin Cerir'den, o da Ziyad bin Rabah'tan; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Her kim cemaatten ayrılır, itaatten çıkar ve ölürse, onun ölümü cahiliyedir. Her kim ümmetime karşı çıkar, imanından dolayı mümini istisna etmeksizin*

iyisinin de kötüsünün de boynunu vurur, söz verdiği kimseye verdiği o sözde vefa göstermezse, benden değildir. Her kim bir körlük bayrağı altında taassup için kızarken veya taassup için savaşırken öldürülse, onun öldürülmesi cahiliyedir."[114]

١١٣ - عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَرَادَ بُحْبُوحَةَ الْجَنَّةِ، فَلْيَلْزَمِ الْجَمَاعَةَ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ الِاثْنَيْنِ أَبْعَدُ»

113- Ömer bin Hattâb'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim cennetin en orta yerini isterse, derhal cemaate yapışsın. Çünkü şeytan tek kişinin yanındadır. İki kişiden ise daha uzaktır."*[115]

١١٤ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قَدِمَ عُمَرُ الْجَابِيَةَ فَقَامَ فِينَا خَطِيبًا، فَحَمِدَ اللَّهَ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَقَامِي فِيكُمْ، فَقَالَ: «أَكْرِمُوا أَصْحَابِي، فَإِنَّهُمْ خِيَارُكُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ يَظْهَرُ الْكَذِبُ حَتَّى يَحْلِفَ الرَّجُلُ، وَإِنْ لَمْ يُسْتَحْلَفْ، وَيَشْهَدَ، وَإِنْ لَمْ يُسْتَشْهَدْ أَلَا مَنْ أَرَادَ بُحْبُوحَةَ الْجَنَّةِ، فَعَلَيْهِ بِالْجَمَاعَةِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ، وَهُوَ مِنَ الِاثْنَيْنِ أَبْعَدُ، أَلَا لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ، فَإِنَّ مَعَهُمَا الشَّيْطَانُ وَمَنْ سَاءَتْهُ خَطِيئَتُهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ»

114- Abdurrahman bin Abdullah dedi ki: Bir keresinde Ömer (r.a.) Câbiye'ye geldi. Aramızda hutbe vermek için kalktı. Allah'a hamd etti, O'na layık senalarda bulundu. Sonra şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.), aranızda ayağa kalktığım gibi aramızda ayağa kalkıp şöyle buyurdu: *"Âshâbıma ikram edin! Çünkü onlar, sizin hayırlılarınızdır. Sonra (hayırlılarınız) onlardan sonra gelenler, sonra onlardan sonra gelenlerdir. Sonra yalancılık yayılacak. Öyle*

---

114 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, İmare (6/479/1848) – Nesai, Sünen, 4125 (4/44) – Ahmed, Müsned, 7931 (2/296) – İbn Hibban, Sahih (10/441) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 141 (1/74)

115 Sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 155 (1/79) – Ahmed, Müsned, 114 (1/215). Ahmed Şakir dedi ki: "İnadı sahihtir." Ayrıca talik olarak bk. Buhârî, Tarih-i Kebir (1/1/102)

ki kişiden yemin etmesi istenmeden yemin edecek, şahitlik etmesi istenmeden şahitlik edecek. Dikkat edin! Her kim cennetin en orta yerini isterse, derhal cemaate yapışsın! Çünkü şeytan tek kişinin yanındadır. İki kişiden ise daha uzaktır. Dikkat edin! Hiçbir adam, hiçbir kadınla baş başa kalmasın! Çünkü yanlarında şeytan vardır. Her kimin kötülükleri kendisini üzerse, işte o mümindir."[116]

١١٥ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَامَ بِالْجَابِيَةِ خَطِيبًا، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَامَ فِينَا كَمَقَامِي فِيكُمْ، فَقَالَ: «أَكْرِمُوا أَصْحَابِي، فَإِنَّهُمْ خِيَارُكُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ يَظْهَرُ الْكَذِبُ، حَتَّى يَحْلِفَ الْإِنْسَانُ عَلَى الْيَمِينِ لَا يُسْأَلُهَا، وَيَشْهَدُ عَلَى الشَّهَادَةِ لَا يُسْأَلُهَا، فَمَنْ سَرَّهُ بُحْبُوحَةَ الْجَنَّةِ، فَلْيَلْزَمِ الْجَمَاعَةَ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْفَذِّ، وَهُوَ مِنَ الِاثْنَيْنِ أَبْعَدُ، وَلَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ ثَالِثُهُمَا»

115- Abdullah bin Zübeyr'den; bir keresinde Ömer bin Hattâb (r.a.) Câbiye'de hutbe vermek için ayağa kalktı. Ardından şöyle dedi: Şüphesiz Rasûlullah (s.a.v.) de aranızda ayağa kalktığım gibi aramızda ayağa kalkıp şöyle buyurdu: *"Âshâbıma ikram edin! Çünkü onlar, sizin hayırlılarınızdır. Sonra (hayırlılarınız) onlardan sonra gelenler, sonra onlardan sonra gelenlerdir. Sonra yalancılık yayılacak. Öyle ki insan, kendisinden istenmeyen yemini edecek, kendisinden istenmeyen şahitlikte bulunacak. Kimi cennetin en ortası sevindirirse, derhal cemaate yapışsın! Çünkü şeytan ayrı duranın yanındadır. İki kişiden ise daha uzaktır. Hiçbir adam, hiçbir kadınla yalnız kalmasın! Çünkü şeytan üçüncüleridir. Her kimi iyilikleri sevindirir, kötülükleri üzerse, işte o mümindir."*[117]

١١٦ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: خَطَبَ عُمَرُ، بِالْجَابِيَةِ، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا كَمُقَامِي، فَقَالَ: «احْفَظُونِي فِي أَصْحَابِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثَلَاثًا، ثُمَّ يَفْشُو الْكَذِبُ حَتَّى يَحْلِفَ الرَّجُلُ عَلَى

116 İsnadı sahihtir. Bk. Ziya, el-Ehadisu'l Muhtara, 157 (1/267) – Şafii, Müsned (1/244) – Nesai, Sünen-i Kübra, 9222 (5/387) – Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 31 (1/7)

117 Bir önceki rivayete bakınız.

الْيَمِينِ، قَبْلَ أَنْ يُسْتَحْلَفَ، وَيَشْهَدَ عَلَى الشَّهَادَةِ، قَبْلَ أَنْ يُسْتَشْهَدَ، فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ بَحْبَحَةَ الْجَنَّةِ، فَلْيَلْزَمِ الْجَمَاعَةَ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ، وَهُوَ مِنَ الِاثْنَيْنِ أَبْعَدُ، وَلَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ الشَّيْطَانُ ثَالِثَهُمَا»

116- İbn Ömer dedi ki: Ömer (r.a.) Câbiye'de verdiği hutbesinde şöyle dedi: Şüphesiz Rasûlullah (s.a.v.) de aranızda ayağa kalktığım gibi aramızda ayağa kalkıp şöyle buyurdu: *"Âshâbım, sonra onlardan sonra gelenler, sonra onlardan sonra gelenler hakkında beni (emirimi) muhafaza edin! Sonra yalancılık yayılır. Öyle ki kendisinden istenmeden önce kişi yemin eder, kendisinden istenmeden önce şahitlikte bulunur. Sizden her kim cennetin en ortasını isterse, derhal cemaate yapışsın! Çünkü şeytan tek kişinin yanındadır. İki kişiden ise daha uzaktır. Herhangi bir adam bir kadınla yalnız kalmaya görsün, illaki üçüncüleri şeytandır. Her kimi iyilikleri sevindirir, kötülükleri üzerse, işte o mümindir."*[118]

١١٧ - عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ، وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ»

117- Nu'man bin Beşir'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Cemaat rahmet, ayrılık ise azaptır."*[119]

١١٨ - عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أُمَّتِي لَا تَجْتَمِعُ عَلَى ضَلَالَةٍ، فَإِذَا رَأَيْتُمُ اخْتِلَافًا فَعَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ الْأَعْظَمِ»

118- ... Enes'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ümmetim sapıklık üzerinde bir araya gelmez. O halde bir ihtilaf gördüğünüzde Sevad-ı A'zam[120]'a uyun!"*[121]

---

118 Bk. 112.ci rivayet.

119 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned (4/278) – İbn Ebi Asım, Sünne, 895 (2/435). Ayrıca bunu Sahiha'da (667) Elbani de zikretmektedir.

120 Sevad-ı A'zam, kelime olarak en büyük karartı anlamında olup çoğunluğu, yani Rasûlullah (s.a.v.) ile ashâbının yoluna uyan cemaati temsil eden bir terimdir. (Çev.)

121 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Mâce, Fiten, Sevad-ı A'zam, 3950 (2/395) – Ebû Ya'la, Müsned, 3938 (7/32), 3944 (7/36) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 153 (1/79) İsnadında Ebû'l Halef el-A'ma vardır, zayıftır.

١١٩ - عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى، عَنْ مُعَاذٍ، قَالَ: «يَدُ اللهِ فَوْقَ الْجَمَاعَةِ، فَمَنْ شَذَّ لَمْ يُبَالِ اللهُ بِشُذُوذِهِ»

119- Süleyman bin Musa'dan; Muâz (r.a.) şöyle dedi: "Allah'ın eli cemaatin üstündedir. Artık her kim ayrı durursa, onun ayrı durmasını Allah umursamaz."[122]

١٢٠ - عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَزْيَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَمِّي أَبُو صَادِقٍ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: «مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا، فَقَدْ نَزَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ»

120- ... İbrahim bin Mezyed dedi ki: Bana amcam Ebû Sadık tahdis etti; Ali (r.a.) şöyle dedi: "Her kim cemaatten bir karış ayrılırsa, boynundan İslâm halkasını çekip çıkarmıştır."[123]

١٢١ - عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: «مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا، فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ»

121- Seleme bin Küheyl'den; Ali (r.a.) şöyle dedi: "Her kim cemaatten bir karış ayrılırsa, boynundan İslâm halkasını çıkarmıştır."[124]

١٢٢ - عَنْ سَعْدِ بْنِ حُذَيْفَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا، فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ»

122- Sa'd bin Huzeyfe'den; babası (Huzeyfe) dedi ki: "Her kim cemaatten bir karış ayrılırsa, boynundan İslâm halkasını çıkarmıştır."[125]

---

122 Hasen liğayrihtir. Bk. Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 1302 (2/260).
Derim ki: Taberani'nin ravileri sikadır. Müellifin isnadına gelince; isnadında Süleyman bin Musa vardır. Nesai dedi ki: "Kavi değildir." Buhârî dedi ki: "Münker rivayetleri vardır." Ayrıca Süleyman bin Musa, Muaz'a yetişmemiştir. Dolayısıyla munkatıdır.

123 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37155 (7/452). Senette Ebû Sadık vardır. Müslim bin Yezid olup Ali'den rivayet etmiştir. Zehebi, Muğni Fi'd Duafa adlı eserinde (2/790) şöyle der: "İbn Sa'd, hakkında kelam edildiğini söylemiştir. Başkaları da onun Ali'den işitmediğini söylerler." İbn Hacer, Takrib'te şöyle der: "Saduk olup Ali'den rivayeti mürseldir."

124 İsnadı munkatıdır; Seleme bin Küheyl, Ali'ye ne yetişmiş ne de ondan hadis işitmiştir.

125 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 161 (1/83) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37154 (7/451) – İbn Ca'd, Müsned, 2532 (1/368) – Buhârî, Tarih-i Kebir (4/54)

١٢٣ - عَنْ سَعْدِ بْنِ حُذَيْفَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَارَقَ الْإِسْلَامَ»

123- Huzeyfe'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim cemaatten bir karış ayrılırsa, İslâm'dan ayrılmıştır."*[126]

١٢٤ - أَنَّ الْحَارِثَ الْأَشْعَرِيَّ، حَدَّثَهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللهَ أَمَرَ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ. فَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ، قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " وَأَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَمَرَنِي اللهُ بِهِنَّ: الْجَمَاعَةِ، وَالسَّمْعِ، وَالطَّاعَةِ، وَالْهِجْرَةِ، وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللهِ، فَمَنْ خَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ رَأْسِهِ إِلَّا أَنْ يُرَاجِعَ «

124- Haris el-Eş'ari'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah, Yahya bin Zekeriya'ya beş kelime emretti..."* Ravi daha sonra uzun bir hadis zikretti. Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Ben de size Allah'ın bana emrettiği beş kelimeyi emrediyorum. Cemaat olmak, işitmek, itaat etmek, hicret etmek ve Allah yolunda cihad etmek. Her kim bir karış miktarı cemaatten çıkarsa, tekrar geri dönmesi müstesna başından İslâm halkasını çıkarmıştır."*[127]

١٢٥ - عَنِ الْحَارِثِ الْأَشْعَرِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «وَأَنَا آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ: بِالسَّمْعِ، وَالطَّاعَةِ، وَالْجَمَاعَةِ، وَالْهِجْرَةِ، وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللهِ، فَمَنْ خَرَجَ مِنَ الْجَمَاعَةِ قَيْدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ رَأْسِهِ إِلَّا أَنْ يُرَاجِعَ»

125- Haris el-Eş'ari'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Size beş şey emrediyorum. İşitmek, itaat etmek, cemaat olmak, hicret etmek ve Allah*

126 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37144 (7/451) - Buhârî, Tarih-i Kebir, 1938 (4/54). Müellifin isnadında Velid bin Bükeyr vardır. Ebû Hatim dedi ki: "Şeyhtir." İbn Hacer, Takrib'te şöyle der: "Hadiste zayıftır."

127 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Kitabu'l Emsal, 2863 (5/148) - Ahmed, Müsned (4/130/202) - İbn Ebi Asım, Sünne, 1036 (2/496) - İbn Huzeyme, Sahih, 483 (1/244) - İbn Hibban, Sahih, 6233 (14/124) - Hakim, Müstedrek, 404 (1/204) - Taberani, Kebir, 3428 (2/287)

yolunda cihad etmek. Her kim bir karış miktarı cemaatten çıkarsa, tekrar geri dönmesi müstesna başından İslâm halkasını çıkarmıştır."[128]

١٢٦ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: خَطَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطًّا وَخَطَّ عَنْ يَمِينِ الْخَطِّ وَعَنْ شِمَالِهِ خُطَطًا، ثُمَّ قَالَ: «هَذَا صِرَاطُ اللَّهِ مُسْتَقِيمًا، وَهَذِهِ السُّبُلُ عَلَى كُلِّ سَبِيلٍ مِنْهَا شَيْطَانٌ يَدْعُو إِلَيْهِ» ثُمَّ قَرَأَ: {وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ} [الأنعام: ١٥٣] »

126- Abdullah (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) bir çizgi çizdi. Ardından çizginin sağına ve soluna başka çizgiler çizdi. Sonra şöyle buyurdu: *"Bu, Allah'ın dosdoğru olan yoludur. Bunlar da başka yollardır. O yolların her birinin üzerinde, o yola çağıran bir şeytan vardır."* Daha sonra şu âyeti okudu: *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır."* (En'am, 153)[129]

١٢٧ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: خَطَّ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا خَطًّا، فَقَالَ: «هَذَا سَبِيلُ اللَّهِ» ثُمَّ خَطَّ خُطُوطًا عَنْ يَمِينِ الْخَطِّ وَيَسَارِهِ، وَقَالَ: «هَذِهِ سُبُلٌ عَلَى كُلِّ سَبِيلٍ مِنْهَا شَيْطَانٌ يَدْعُو إِلَيْهِ» ثُمَّ تَلَا: {وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ} [الأنعام: ١٥٣]

127- Abdullah (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) bir gün bizim için bir çizgi çizdi. Ardından *"Bu Allah'ın yoludur"* buyurdu. Daha sonra o çizginin sağına ve soluna çizgiler çizdi. Ardından *"Bunlar da başka yollardır. O yolların her biri üzerinde, o yola çağıran bir şeytan vardır."* Sonrasında şu âyeti okudu: *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın.* (En'am, 153)[130]

١٢٨ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: خَطَّ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطًّا ثُمَّ خَطَّ عَنْ يَمِينِ ذَلِكَ الْخَطِّ، وَعَنْ شِمَالِهِ خَطًّا، ثُمَّ قَالَ: «هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ،

128 İsnadı sahihtir. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20709 (11/339)
129 İsnadı hasendir. Bk. Acurri, Şeria, 11 (1/120)
130 İsnadı hasendir. Şâşi, Müsned, 535 (2/48) – İbn Ebi Asım, 17 (1/13)

وَهَذِهِ سُبُلٌ عَلَى كُلِّ سبيلٍ مِنْها شيطانٌ يدعو إليهِ» ثُمَّ قرأ رسولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فاتَّبِعُوهُ وَلا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ} [الأنعام: ١٥٣]

128- Abdullah (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) bizim için bir çizgi çizdi. Sonrasında o çizginin sağına ve soluna başka çizgiler çizdi. Sonra şöyle buyurdu: *"Bu, dosdoğru yoldur. Bunlar da başka yollardır. O yolların her biri üzerinde, o yola çağıran bir şeytan vardır."* Rasûlullah (s.a.v.) sonrasında şu âyeti okudu: *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın."* (En'am, 153)[131]

١٢٩ - عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَخَطَّ خَطًّا هَكَذَا أَمَامَهُ، فَقَالَ: «هَذَا سَبِيلُ اللَّهِ» وَخَطَّيْنِ عَنْ يَمِينِهِ، وَخَطَّيْنِ عَنْ شِمَالِهِ، وَقَالَ: «هَذِهِ سُبُلُ الشَّيْطَانِ»، ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ فِي الْخَطِّ الْأَوْسَطِ، ثُمَّ قَالَ هَذِهِ الْآيَةَ: " {وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ} [الأنعام: ١٥٣] ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ رِوَايَةُ ابْنِ عَبَّاسٍ: خَطَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطًّا فِي الْأَرْضِ، فَقَالَ: «هَذَا سَبِيلُ اللَّهِ» ثُمَّ خَطَّ بِيَدِهِ خُطَطًا، ثُمَّ قَالَ: «هَذِهِ السُّبُلُ» ثُمَّ قَالَ: «عَلَى كُلِّ سَبِيلٍ شَيْطَانٌ يَدْعُو إِلَيْهِ» الْحَدِيثَ

129- Şa'bi'den; Cabir bin Abdullah (r.anhumâ) dedi ki: Bir keresinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında oturuyorduk. Derken önüne şu şekilde bir çizgi çizdi. Ardından *"Bu Allah'ın yoludur"* buyurup ilk çizginin sağına iki, soluna da başka iki çizgi çizdi. Ardından *"Bunlar da şeytanın yollarıdır"* buyurdu. Sonra elini ortadaki çizginin üstüne koydu. Sonrasında şu âyeti okudu: *"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti."* (En'am, 153)[132]

131 İsnadı hasendir. Bk. Mervezi, Sünne, 13 (1/22) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 94 (1/61)

132 Hadis sahih olmakla birlikte bu isnat zayıftır. Bk. İbn Mâce, Mukaddime, 11 (1/6) – Mervezi, Sünne, 14 (1/23) – Acurri, Şeria, 11 (1/121) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 95 (1/61) – Abd bin Humeyd, Müsned, 1141 (1/345) – İbn Ebi Asım, Sünne,

İbn Abbâs'ın rivayeti ise şöyledir: Rasûlullah (s.a.v.) yere bir çizgi çizdi. Ardından *"Bu Allah'ın yoludur"* buyurdu. Daha sonra eliyle başka çizgiler çizdi. Sonra *"Bunlar da başka yollardır"* buyurdu. Sonrasında şöyle buyurdu: *"Her yol üzerinde o yola çağıran bir şeytan vardır."* Ravi daha sonra hadisin devamını zikreder.

١٣٠ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ عَمِلَ لِلَّهِ فِي الْجَمَاعَةِ فَأَصَابَ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ، وَإِنْ أَخْطَأَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ، وَمَنْ عَمِلَ لِلَّهِ فِي الْفُرْقَةِ، فَإِنْ أَصَابَ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ، وَإِنْ أَخْطَأَ، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»

130- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim cemaatte Allah için amel eder ve (doğruya) isabet ederse, Allah ondan kabul buyurur. Eğer hata ederse, Allah onu bağışlar. Her kim de ayrılıkta Allah için amel eder ve (doğruya) isabet ederse, Allah ondan kabul buyurmaz. Eğer hata ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın."*[133]

١٣١ - عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا، وَعَلَى جَنْبَتَيِ الصِّرَاطِ سُورٌ، وَأَبْوَابٌ مُفَتَّحَةٌ، وَعَلَى الْأَبْوَابِ سُتُورٌ مُرْخَاةٌ، وَعَلَى بَابِ الصِّرَاطِ دَاعٍ يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ ادْخُلُوا الصِّرَاطَ جَمِيعًا، وَلَا تُعَوِّجُوا، وَدَاعٍ يَدْعُو مِنْ فَوْقِ الصِّرَاطِ، فَإِذَا أَرَادَ فَتْحَ شَيْءٍ مِن تِلْكَ الْأَبْوَابِ قَالَ: وَيْحَكَ لَا تَفْتَحْهُ، فَإِيَّاكَ أَنْ تَفْتَحَهُ، فَالصِّرَاطُ الْإِسْلَامُ، وَالسُّورُ حُدُودُ اللَّهِ، وَالْأَبْوَابُ الْمُفَتَّحَةُ مَحَارِمُ اللَّهِ، وَذَلِكَ الدَّاعِي عَلَى الصِّرَاطِ كِتَابُ اللَّهِ، وَالدَّاعِي فَوْقَ الصِّرَاطِ وَاعِظُ اللَّهِ فِي قَلْبِ كُلِّ مُسْلِمٍ »

16 (1/13). Elbani dedi ki: "Hadis sahih olmakla birlikte isnadı zayıftır. Mücalid bin Said -zayıftır- dışındaki ravileri sikadır. Ne var ki ikinci yolda kendisine mütâbaat edilmiştir. Şu halde hadis, iki yol birlikte değerlendirildiğinde sahih olmaktadır."

Derim ki: Şeyh Elbani (r.h.) Acurri'nin İbn Mes'ud'dan yaptığı, ikinci rivayeti kastetmektedir. Ayrıca bk. Hatib, Tarih-i Bağdat, 442 (2/47)

133 İsnadı zayıftır. Bk. Taberani, Kebir, 12473 (12/61) – Taberani, Evsat, 5170 (5/230) – İbn Adiy, Kamil (7/41). Musannifin isnadında Zeyd bin Rufey (veya Rafi) vardır. Darekutni dedi ki: "Kavi değildir." Nesai de böyle söylemiştir. Ayrıca bunu Mecmau'z Zevaid'de (5/216) Heysemi de zikretmiş, sonrasında şöyle demiştir: "Bunu Taberani rivayet etmektedir. Senedinde Muhammed bin Halid el-Hanefi vardır. Zayıftır. Bunu zayıf bir senetle Bezzar da rivayet etmiştir."

131- Nevvas bin Sem'an'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah dosdoğru yolun misalini şöyle verdi: O yol ki, her iki tarafında bir duvar, duvarlar içinde sonuna kadar açılmış kapılar ve her kapı üzerine örtülmüş perdeler var. Ayrıca yolun kapısında 'Ey İnsanlar! Hep birlikte yola girin ve eğriliğe sapmayın!' diyen bir davetçi; yolun üstünde, bir insan o kapılardan birini açmak istediğinde 'Yazıklar olsun sana! O kapıyı açma! Çünkü o kapıyı açarsan, içeri girersin' diyen başka bir davetçi vardır. İşte bu yol, İslâm; perdeler, Allah'ın hadleri/sınırları; açık kapılar, Allah'ın haram kıldıkları; yolun başındaki davetçi, Allah'ın Kitabı ve yolun üstündeki davetçi de Allah'ın her Müslüman'ın kalbine attığı uyarıdır."*[134]

١٣٢ - ثنا الْعَلَاءُ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ ذِئْبُ الإِنْسَانِ كَذِئْبِ الْغَنَمِ، يَأْخُذُ السَّيْرَةَ وَالْقَاصِيَةَ وَالنَّاحِيَةَ، فَإِيَّاكُمْ وَالشِّعَابَ، وَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ وَالْعَامَّةِ وَالْمَسْجِدِ»

132- Alâ bin Ziyad'dan, o Muâz bin Cebel'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz şeytan, koyunun yürüyüşünde, uzak bölgelere ve çevrelere gidişinde kendisi takip eden kuyruğu gibi insanın kuyruğudur. Şubelere bölünmekten sakının! Cemaatten, umumdan ve mescitten ayrılmayın."*[135]

١٣٣ - عَنْ ثَابِتِ بْنِ قُطْبَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالطَّاعَةِ وَالْجَمَاعَةِ، فَإِنَّهَا حَبْلُ اللَّهِ الَّذِي أَمَرَ بِهِ، وَإِنَّ مَا يَكْرَهُونَ فِي الْجَمَاعَةِ خَيْرٌ مِمَّا يُحِبُّونَ فِي الْفُرْقَةِ، وَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا شَيْئًا إِلَّا جَعَلَ لَهُ

134 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Emsal, 2859 (5/144) – Ahmed, Müsned (4/182) – Hakim, Müstedrek, 245 (1/144). Hakim dedi ki: "Bu, Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir. Ben herhangi bir illetini bilmiyorum. Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Elbani, Sahihu'l Cami, 3884

135 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 22082 (5/232), 22216 (5/243) – Taberani, Kebir, 344 (2/164) – Ebû Nuaym, Hılye (2/247). Ayrıca bunu Daifu't Tergib'te (206) ve Daifu'l Cami'de (1477) Elbani de zikretmektedir.

Derim ki: Hadisin illeti, Şeyh Alâ bin Ziyad'dır. Meçhul olup Ahmed'in rivayetinde ismi belirtilmemiştir. Her ne kadar başkaları senedi muttasıl olarak zikretseler de kendisi Muâz bin Cebel'e yetişmemiştir.

نِهَايَةً يَنْتَهِي إِلَيْهَا، ثُمَّ يَنْقُصُ، وَيُدْبِرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَآيَةُ ذَلِكَ أَنْ تَفْشُوَ الْفَاقَةُ، وَتُقْطَعَ الْأَرْحَامُ حَتَّى لَا يَخَافَ الْغَنِيُّ إِلَّا الْفَقْرَ، وَحَتَّى لَا يَجِدُ الْفَقِيرُ مَنْ يَعْطِفُ عَلَيْهِ». وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

133- Sabit bin Kutbe'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Ey insanlar! Size gerekli olan cemaat ve itaattir. Çünkü o, Allah'ın emrettiği ipidir. Şüphesiz cemaatte hoşunuza gitmeyenler, ayrılıkta hoşlandıklarınızdan daha hayırlıdır. Doğrusu Allah bu dünyada ne yaratmışsa, illaki onun için varacağı bir son nokta kılmıştır. Sonra kıyamet gününe dek eksiltmeye, çekip çevirmeye devam edecektir. Bunun alameti, yoksulluğun yayılması, sıla-i rahmin kesilmesidir. Öyle ki zenginlik, ancak fakirliğe muhalefet edecektir. Hatta öyle ki fakir, kendisine şefkat gösteren birini bulamayacaktır..." Ravi daha sonra devamını zikretti.[136]

١٣٤ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ} [الأنعام: ١٥٣] قَالَ: «الْبِدَعُ وَالشُّبُهَاتُ»

134- İbn Ebi Nüceyh'ten; Allah Teâlâ'nın *"(Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır"* (En'am, 153) âyeti hakkında Mücahid dedi ki: "Başka yollar, bidatlerle şüphelerdir."[137]

١٣٥ - عَنْ أَبِي وَائِلٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «إِنَّ هَذَا الصِّرَاطَ مُحْتَضَرٌ يَحْتَضِرُهُ الشَّيَاطِينُ يُنَادُونَ يَا عَبْدَ اللَّهِ هَلُمَّ هَذَا الصِّرَاطَ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ، فَإِنَّ حَبْلَ اللَّهِ هُوَ كِتَابُ اللَّهِ»

136 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 159 (1/82) – İbn Cerir et-Taberi, Tefsir (4/32) – Hakim, Müstedrek, 8663 (4/598). Hakim dedi ki: "Bu, Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir ama ikisi de rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37337 (7/474) – Taberani, Kebir, 8971 (9/198). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (5/222) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Sabit bin Kutbe vardır. Kendisini tanımıyorum. Diğer raviler ise sikadır."
Derim ki: İbn Hibban ve başkaları onu sika saymıştır. Marifetu's Sikat'ta (1/260) – Tabakat-ı Kübra'da İbn Sa'd, onun hakkında "Sikadır" demişlerdir.

137 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 203 (1/64) – Taberi, Tefsir (8/88) – Mervezi, Sünne, 20 (1/27)

135- Ebû Vail'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Hiç şüphesiz bu yolda şeytanlar hazır beklemekte ve Allah'ın yolundan engellemek için 'Ey Allah'ın kulu! Bu yola gel!' diye seslenmektedirler. O halde siz Allah'ın ipine sarılın! Allah'ın ipi, Allah'ın kitabıdır.[138]

١٣٦ - عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ، قَالَ: قَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ: " تَعَلَّمُوا الْإِسْلَامَ، فَإِذَا تَعَلَّمْتُمُ الْإِسْلَامَ فَلَا تَرْغَبُوا عَنْهُ يَمِينًا وَلَا شِمَالًا، وَعَلَيْكُمْ بِالصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ، وَعَلَيْكُمْ بِسُنَّةِ نَبِيِّكُمْ، وَالَّذِي كَانَ عَلَيْهِ أَصْحَابُهُ، وَإِيَّاكُمْ وَهَذِهِ الْأَهْوَاءَ الَّتِي تُلْقِي بَيْنَ النَّاسِ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ، فَحَدَّثْتُ الْحَسَنَ، فَقَالَ: صَدَقَ وَنَصَحَ، فَحَدَّثْتُ بِهِ حَفْصَةَ بِنْتَ سِيرِينَ، فَقَالَتْ: يَا بُنَيَّ أَنْتَ حَدَّثْتَ بِهَذَا مُحَمَّدًا؟ قُلْتُ: لَا، قَالَتْ: فَحَدِّثْهُ إِذًا

136- Asım el-Ahvel'den; Ebû'l Âliye dedi ki: "İslâm'ı öğrenin. İslâm'ı öğrenince de sakın onu bırakıp sağa sola rağbet etmeyin. Sırat-ı müstakimden ayrılmayın. Peygamberinizin sünnetiyle ashâbının üzerinde bulunduğu yola uyun. İnsanlar arasında düşmanlık ve nefret sokan şu hevâlardan sakının."[139]

Asım dedi ki: Bunu Hasan-ı Basrî'ye anlattığımda "Doğru söylemiş, nasihat etmiş" dedi. Hafsa binti Sirin'e anlattığımda "Yavrucuğum, bunu Muhammed'e anlattın mı?" diye sordu. Ben "Hayır" cevabını verince "O halde anlat" dedi.

١٣٧ - حَدَّثَنِي أَبُو عَمَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي جَارٌ، كَانَ لِجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَدِمْتُ مِنْ سَفَرٍ، فَجَاءَ جَابِرٌ يُسَلِّمُ عَلَيَّ فَجَعَلْتُ أُحَدِّثُهُ عَنِ افْتِرَاقِ النَّاسِ، وَمَا أَحْدَثُوا، فَجَعَلَ جَابِرٌ يَبْكِي، ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ النَّاسَ دَخَلُوا فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا، وَسَيَخْرُجُونَ مِنْهُ أَفْوَاجًا»

---

138 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Fezailu'l Kur'ân, 3317 (2/305) – Mervezi, Sünne, 22 (1/27) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 2025 (2/355) – Taberani, Kebir, 9031 (9/212) – Acurri, Şeria, 61 (1/123)

139 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 17 (1/43) – Ma'mer bin Raşid, Cami'a (11/367) – Mervezi, Sünne, 26 (1/13) – İbn Adiy, Kamil (3/163) – Acurri, Şeria, 19 (1/124)

137- Ebû Ammar dedi ki: Cabir bin Abdullah'ın bir komşusu bana anlattı: Bir yolculuktan dönmüştüm. Derken Cabir (r.a.) gelip bana selam verdi. O sıra insanların fırkalara ayrılması ile ortaya çıkardıkları bidatlerden konuşmaya başladım. Bunun üzerine Cabir ağlamaya başladı ve şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Şüphesiz insanlar, Allah'ın dinine grup-grup girdiler. Yakında ondan yine grup-grup çıkacaklar."*[140]

١٣٨ - وَسَالِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: جَاءَ ابْنُ عُمَرَ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ مُطِيعٍ، فَلَمَّا رَآهُ قَالَ: أَلَا أُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «مَنْ خَلَعَ يَدَهُ مِنْ طَاعَةٍ لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا حُجَّةَ لَهُ، وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»

138- ... Salim'den; bir keresinde Abdullah bin Ömer (r.anhumâ), Abdullah bin Muti'in yanına geldi. Kendisini görünce "Sana Rasûlullah'tan (s.a.v.) işittiğim bir hadisi haber vereyim mi?" diye sordu. Ardından şöyle dedi: Onu şöyle buyururken işittim: *"Her kim elini itaatten çekerse, kıyamet günü Allah'a lehinde hüccet olmaksızın kavuşur. Her kim boynunda biat olmadan ölürse, bir çeşit cahiliye ölümü ile ölür."*[141]

١٣٩ - عَنْ عَرْفَجَةَ، أَوْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ شَكَّ إِسْحَاقُ الْأَزْرَقُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهَا سَتَكُونُ هَنَاتٌ وَهَنَاتٌ، فَمَنْ جَاءَكُمْ يُفَرِّقُ بَيْنَ جَمَاعَتِكُمْ، فَاضْرِبُوا عُنُقَهُ كَائِنًا مَنْ كَانَ»

139- ... Arefce –veya Usame bin Şerik[142]'ten; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İlerde kötü-kötü şeyler olacaktır. O halde her kim cemaatinizi bölmek için gelirse, kim olursa olsun boynunu vurun."*[143]

---

140 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 14737 (3/343). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/281) şöyle der: "Bunu Ahmed rivayet etmiştir. Senette zikredilen komşuyu tanımıyorum. Diğer raviler ise sikadırlar."

141 Sahihtir. Bk. Müslim, İmare (3/1478/8851)

142 Burada senette geçen bir ravi olan İshak şüpheye düşmüştür.

143 Sahihtir. Bk. Müslim, İmare (3/59/1472) – Ebû Davud, Sünne, 4762 (4/2034) – Nesai, Tahrim, 4032 (7/6) – İmam Ahmed, Müsned (4/261, 341)

١٤٠ - عَنْ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ قَالَ لِعَائِشَةَ: «إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ، وَكَانُوا شِيَعًا، هُمْ أَصْحَابُ الْبِدَعِ، وَالأَهْوَاءِ، إِنَّ لِكُلِّ ذَنْبٍ تَوْبَةً إِلَّا أَصْحَابَ الْبِدَعِ لَيْسَتْ لَهُمْ تَوْبَةٌ، هُمْ مِنِّي بَرَاءٌ، وَأَنَا مِنْهُمْ بَرِيءٌ»

140- Ömer'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.), *"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya"* (En'am, 159) âyetiyle ilgili Âişe'ye şöyle buyurmuştur: *"Onlar bidat ve hevâ ashâbıdır. Şüphesiz her günahın bir tevbesi vardır. Bidat ashâbı ise müstesna; onlar için tevbe yoktur. Onlar benden beridirler, ben de onlardan beriyim."*[144]

١٤١ - عَنْ مُرَّةَ الْهَمْدَانِيِّ، قَالَ: بَكَى فُضَيْلٌ، فَقِيلَ لَهُ: مَا يُبْكِيكَ؟ قَالَ: أَخَافُ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ مِنْكُمْ بَرِيئًا إِنِّي أَسْمَعُ اللَّهَ يَقُولُ: «إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ، وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ»، فَأَخَافُ أَنْ لَا يَكُونَ اللَّهُ مِنَّا فِي شَيْءٍ. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ

141- ... Mürre el-Hemedani dedi ki: Bir keresinde Fudayl ağladı. Kendisine "Seni ağlatan nedir?" diye soruldu. Dedi ki: "Allah'ın sizden beri olmasından korkuyorum. Çünkü ben Allah'ı *"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur."* (En'am, 159) buyururken işittim. Bundan dolayı Allah'ın bizimle hiçbir ilişkisi olmamasından endişe ediyorum.

Ebu Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Bu âyet, bu ümmet hakkında inmiştir."[145]

---

144 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (4/138) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 7239 (5/449) – İbn Ebi Asım, Sünne, 4 (1/8).

Elbani şöyle der: "İsnadı zayıftır. Ravileri sikadır. Mücalid bin Said ise müstesna; kendisi kavi değildir." Ayrıca bu isnatla Mu'cem-i Sağir'de Taberani de rivayet etmiştir ama senette Bakıyye'nin açıkça işittiği belirtilmemektedir. Bu yüzdendir ki Heysemi şöyle der: "Bunu Sağir'de Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Bakıyye ve Mücalid bin Said vardır. İkisi de zayıftır." İbn Kesir dedi ki: "Bu garip bir hadistir, merfu olması sahih değildir." Sonra nedenini açıklamaktadır. Detaylı bilgi için tefsirine müracaat edebilirsiniz. Ben er-Ravzu'n Nazir adlı eserimde onun sözünü nakletmiştim."

145 İsnadı zayıftır. Senedinde Mücalid vardır, zayıftır.

RASÛLULLAH'IN (S.A.V.) SÜNNET VE CEMAATE TUTUNMA KONUSUNDAKİ EMRİ İLE CEMAATE YAPIŞAN KİMSENİN FAZİLETİ

١٤٢ - حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرٍو السُّلَمِيُّ، وَحُجْرُ بْنُ حُجْرٍ الْكَلَاعِيُّ، قَالَا: أَتَيْنَا الْعِرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ، وَكَانَ مِنَ الَّذِينَ أَنْزَلَ اللهُ فِيهِمْ: {وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ} [التوبة: ٩٢] فَدَخَلْنَا فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ، فَقُلْنَا: أَتَيْنَاكَ زَائِرِينَ، وَعَائِدِينَ، وَمُقْتَبِسِينَ، فَقَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّبْحَ ذَاتَ يَوْمٍ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا فَوَعَظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ كَأَنَّهَا مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ، فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا؟، فَقَالَ: «أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللهِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ بَعْدِي، فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي، وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، فَتَمَسَّكُوا بِهَا، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»

142- ... Abdurrahman bin Amr es-Sülemi ve Hucr el-Kelâi'den; (bu ikisi) dediler ki: Haklarında *"Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde: "Sizi bindirecek bir şey bulamıyorum" diye cevap verdiğin zaman..."* (Tevbe, 92) âyetinin indiği kimselerden olan Irbaz bin Sâriye'nin yanına girdik. O sıra hastaydı. Kendisine: Seni ziyaret etmek, halini sormak ve ilminden faydalanmak için geldik, dedik. Irbaz dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) sabah namazını kılmıştı. Sonra bize döndü ve öyle derin anlamlı bir vaaz verdi ki, o vaaz dolayısıyla gözyaşları aktı ve kalpler titredi. Tam o sırada bir adam: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Doğrusu bu, veda eden bir kimsenin vaazıdır. Peki, bize ne

emredersin?' diye sordu. Buyurdu ki: *"Size Allah'a karşı takvalı olmanızı ve Habeşli bir köle dahi olsa işitip itaat etmenizi emrediyorum. Doğrusu sizden kim benden sonra yaşarsa, birçok ihtilaf görecektir. O zaman size gerekli olan, azı dişlerinizle benim sünnetim ile hidayet bulmuş Raşit Halifeler'in sünnetlerine yapışmaktır. Sonradan ortaya çıkarılan işlerden sakının! Çünkü sonradan ortaya çıkarılan her şey bidat, her bidat sapıklıktır."*[146]

١٤٣ - عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، قَالَ: أَدْرَكْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ وَوَعَيْتُ عَنْهُ، وَأَدْرَكْتُ عُبَادَةَ وَوَعَيْتُ عَنْهُ، وَأَدْرَكْتُ شَدَّادَ بْنَ أَوْسٍ وَوَعَيْتُ عَنْهُ، وَفَاتَنِي مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، فَأَخْبَرَنِي يَزِيدُ بْنُ عُمَيْرَةَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي كُلِّ مَجْلِسٍ يَجْلِسُهُ: " اللَّهُ حَكَمٌ قِسْطٌ تَبَارَكَ اسْمُهُ، هَلَكَ الْمُرْتَابُونَ إِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ فِتَنًا يَكْثُرُ فِيهَا الْمَالُ، وَيُفْتَحُ فِيهَا الْقُرْآنُ، حَتَّى يَأْخُذَهُ الرَّجُلُ وَالْمَرْأَةُ وَالْحُرُّ وَالْعَبْدُ وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ، فَيُوشِكُ أَنَّ الرَّجُلَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَيَقُولُ: قَدْ قَرَأْتُ الْقُرْآنَ فَمَا بَالُ النَّاسِ لَا يَتَّبِعُونِي وَقَدْ قَرَأْتُ الْقُرْآنَ؟ ثُمَّ يَقُولُ: مَا هُمْ بِمُتَّبِعِيَّ حَتَّى أَبْتَدِعَ لَهُمْ غَيْرَهُ، فَإِيَّاكُمْ وَمَا ابْتُدِعَ، فَإِنَّ مَا ابْتُدِعَ ضَلَالَةٌ، وَاتَّقُوا زَيْغَةَ الْحُكْمِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يُلْقِي عَلَى فِيِّ الْحَكِيمِ كَلِمَةَ الضَّلَالَةِ " قَالَ: «اجْتَنِبُوا مِنْ كَلَامِ الْحَكِيمِ كُلَّ مُتَشَابِهِ الَّذِي إِذَا سَمِعْتَهُ» قُلْتَ: هَذَا، وَلَا يَنْأَى بِكَ ذَلِكَ عَنْهُ، فَإِنَّهُ لَعَلَّهُ يُرَاجِعُ، وَتَلَقَّ الْحَقَّ إِذَا سَمِعْتَهُ، فَإِنَّ عَلَى الْحَقِّ نُورً

143- ... Zühri'den; Ebû İdris el-Havlâni dedi ki: Ebû Derdâ'ya yetiştim, ondan kavradım; Ubade bin Samit'e yetiştim, ondan kavradım; Şeddad bin Evs'e yetiştim, ondan da kavradım. Muâz bin Cebel'i ise kaçırdım. Yezid bin Amira'nın bana haber verdiğine göre Muâz, oturduğu her mecliste şöyle derdi: "Allah hüküm verendir, adaletlidir, adil davranandır. İsmi ne mübarektir! Şüpheye düşenler helak olmuştur. Doğrusu gelecek zamanlarınızda fitneler olacak. O zaman mal çoğalacak ve Kur'ân açılacak. Derken Kur'ân'ı erkek, kadın, hür, köle, küçük ve büyük herkes alacak. O zaman bir adamın Kur'ân okuması ve 'Kur'ân'ı okudum. Ben Kur'ân okumuşken insanlara ne oluyor

146 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, İlim, 2676 (5/43). Tirmizi dedi ki: "Hasen sahih hadistir." Ayrıca bk. Ebû Davud, Sünne, 4607 (4/1947) – Darimi, İttibau's Sünne, 95 (1/57) – Ahmed, Müsned (4/126)

da bana tâbi olmuyorlar!' demesi yakındır. Sonrasında 'Onlar için Kur'ân dışında başka bir şeyi ortaya çıkartana dek bana tâbi olacak değiller' der. Artık onun çıkardığı o şeyden sakının! Çünkü onun çıkardığı bidat ancak sapıklıktır. Âlimin kaymasından da sakının! Doğrusu şeytan, hikmetli kişinin ağzına sapıklık kelimesini atar. Münâfık da hak kelimesini söyler." Ravi dedi ki: Biz 'Allah sana rahmet etsin! Peki biz, münâfığın hak kelimesini söylediğini ve şeytanın sapıklık kelimesini hikmetli kimsenin ağzı üzerine attığını nasıl ayırt edebiliriz?' diye sorduk. Dedi ki: "Hikmetli kişinin, duyduğun zaman 'Bu da ne böyle?' dediğin her müteşabih (birkaç anlama gelebilen) kelimesinden uzak durun! Onun bu şekil konuşması, seni dosdoğru yoldan çevirmesin! Belki o hikmetli kişi, doğruya geri döner ve işittiğinde hak ile karşılaşır. Doğrusu hakkın üzerinde bir nur vardır."[147]

١٤٤ - عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي وَثَبَتَ نَجَا، وَمَنْ أَفْرَطَ مَرَقَ، وَمَنْ خَالَفَ هَلَكَ»

144- Zeyd bin Erkam'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim sünnetime yapışıp sebat ederse kurtulur, her kim aşırı giderse (dinden) çıkar, her kim de muhalefet ederse helak olur."*[148]

١٤٥ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُتَمَسِّكُ بِسُنَّتِي فِي دِينِهِ فِي الْهَرْجِ لَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ»

145- Ali bin Ebi Talib'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hercümerç (kargaşa) anında dininde sünnetime yapışan için yüz şehidin ecri vardır."*

١٤٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ دَعَا إِلَى الْهُدَى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ

147 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4611 (4/1976) – Hakim, Müstedrek (4/513). Hakim dedi ki: "Müslim'in şartına göre sahihtir ama Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 116 (1/67) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 20705 (10/210) – Firyabi, Sıfatu'l Münâfık, 241 (11/58) – Ebû Nuaym, Hılye (1/232) – Bağdadi, Telhisu't Teşabuh, 300 (2/497)

148 Uydurmadır. Senedinde Ömer bin İbrahim bin Halid el-Haşimi vardır. Zehebi, Muğni'de (2/462) şöyle der: "Pis bir yalancıdır." Darekutni de böyle söylemiştir.

شَيْئًا، وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَن تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا»

146- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim hidayete çağırırsa, ona kendisine tâbi olanların ecirleri benzeri ecri vardır. Onların ecirlerinden hiçbir şey de eksiltilmez. Her kim de bir sapıklığa çağırırsa, ona kendisine tâbi olanların günahları benzeri günah vardır. Onların günahlarından hiçbir şey de eksiltilmez."*[149]

١٤٧ - عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَن فَعَلَ فِي أَمْرِنَا مَا لَا يَجُوزُ فَهُوَ رَدٌّ» وَمِنْ طَرِيقٍ: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ»

147- Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim şu işimizde caiz olmayan bir iş yaparsa, o reddedilmiştir."* Bu hadis, başka bir yoldan şu lafızla rivayet edilmiştir: *"Her kim üzerimizde emrimiz olmayan bir amel işlerse, o reddedilmiştir."*[150]

١٤٨ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ: خَطَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ يَحْمَدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ، ثُمَّ يَقُولُ عَلَى إِثْرِ ذَلِكَ، وَقَدْ عَلَا صَوْتُهُ، وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ، وَاحْمَرَّتْ وَجْنَتَاهُ كَأَنَّهُ مُنْذِرُ جَيْشٍ يَقُولُ: «صَبَّحَكُمْ أَوْ مَسَّاكُمْ»، ثُمَّ قَالَ: «بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ» وَأَشَارَ بِأُصْبُعَيْهِ الْوُسْطَى، وَالَّتِي تَلِي الْإِبْهَامَ. ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ أَفْضَلَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»

148- ... Cabir bin Abdullah (r.anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) Cuma günü hutbe verdi. Allah'a hamd edip O'na senalarda bulundu. Hemen ardından ayağa kalktı. Sesini yükseltti. Kızgınlığı artmış, yanakları kıpkırmızı

149 Sahihtir. Bk. Müslim, İlim (4/16/2060) – Tirmizi, İlim, 2674 (5/42). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen sahih bir hadistir." Ayrıca bk. Ebû Davud, Sünne, 4609 (4/1975) – İbn Mâce, Mukaddime, 206 (1/75) – Darimi, 541 (1/141) – Ahmed, Müsned (2/397)

150 Muttefekun aleyhtir. Bk Buhârî, İtisam (13/329) – Müslim, Akziye (3/18/1343, 1344) – Ebû Davud, Sünne, 4605 (4/1973)

olmuştu. Sanki bir orduyu ikaz eder gibiydi. Sonra orta ve işaret parmağıyla işaret ederek *"Ben ve kıyamet şu ikisi gibi olduğumuz halde gönderildim"* buyurdu. Sonrasında şöyle buyurdu: *"Şüphesiz en üstün söz Allah'ın kitabı, en hayırlı yol Muhammed'in yolu ve işlerin en şerlisi sonradan ortaya çıkarılanlarıdır. Her bidat sapıklıktır."*[151]

١٤٩ - عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ، وَأَبِي وَائِلٍ، أَنَّ نَاسًا صَحِبُوا أَبَا مَسْعُودٍ الْبَدْرِيَّ، قَالَ ابْنُ سُلَيْمَانَ: وَحَدَّثَنِي ابْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَن يَعْلَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي يَحْيَى الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ، قَالَ: «عَلَيْكُمْ بِتَقْوَى اللهِ، وَهَذِهِ الْجَمَاعَةِ، فَإِنَّ اللهَ لَا يَجْمَعُ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ عَلَى ضَلَالَةٍ أَبَدًا، وَعَلَيْكُمْ بِالصَّبْرِ حَتَّى يَسْتَرِيحَ بَرٌّ أَوْ يُسْتَرَاحَ مِن فَاجِرٍ»

149- Zirr bin Hubeyş ile Ebû Vail dedi ki: "İnsanlar, Ebû Mesud el-Bedri'nin sohbetinde bulundular..." İbn Süleyman dedi ki: Bize İbn Osman tahdis etti... Ebû Mesud dedi ki: "Allah'tan sakının ve şu cemaatinizden ayrılmayın. Çünkü Allah, şu ümmeti ebediyen sapıklık üzerinde bir araya getirmez. Tâ ki iyi kimse rahata kavuşana –veya kötüden yana rahatlayana dek sabredin."[152]

١٥٠ - عَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، {وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى} [طه: ٨٢] قَالَ: «لَزِمَ السُّنَّةَ»

150- ... Avvam bin Havşeb'ten; Said bin Cübeyr, Allah Teâlâ'nın *"Salih bir amel işleyip sonra doğru yolda giden"* (Taha, 82) âyeti hakkında dedi ki: "Sünnetten ayrılmayan."[153]

---

151 Sahihtir. Bk. Müslim, Cumu'a (2/592/867) – Ahmed, Müsned, 14670 (3/337) – İbn Hibban, Sahih, 3062 (7/331) – Hakim, Müstedrek, 8595 (4/569)

152 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 162 (1/83) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37192 (7/457) – Taberani, Kebir, 666 (17/340) – Bağdadi, Mevziu Evhami'l Cem'i ve't Tefrik (1/392). Bunu Telhisu'l Habir'de (3/141) İbn Hacer de zikretmiş, ardından şöyle demiştir: "İsnadı sahihtir." Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (5/218, 219) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir, ravileri sikadır."

153 İsnadı çok zayıftır. Bk. İbn Adiy, Kamil (4/209). Ayrıca Zehebi, bunu Mizanu'l İtidal'de (4/88) Abdullah bin Hiraş bin Havşeb yoluyla zikretmektedir. Buhârî dedi ki: "Hadisleri münkerdir."

١٥١ - عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَمَلٌ قَلِيلٌ فِي سُنَّةٍ خَيْرٌ مِن كَثِيرٍ فِي بِدْعَةٍ»

151- Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sünnette az amel işlemek, bidatte çok amel işlemekten hayırlıdır."*[154]

١٥٢ - عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يُقْبَلُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ، وَلَا يُقْبَلُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ إِلَّا بِنِيَّةٍ، وَلَا يُقْبَلُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ إِلَّا بِإِصَابَةِ السُّنَّةِ»

152- Enes'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Söz ancak amelle kabul edilir. Söz ve amel ancak niyetle kabul edilir. Söz, amel ve niyet de ancak sünnete isabet etmekle kabul edilir."*[155]

١٥٣ - قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا إِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»

153- … Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: Şüphesiz ben Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"İşlerin en kötüsü de sonradan ortaya çıkarılanlarıdır. Şüphesiz her bidat sapıklıktır."*[156]

١٥٤ - عَنْ سُفْيَانَ الثَّقَفِيِّ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلًا لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا، قَالَ: " قُلْ: آمَنْتُ بِاللهِ، ثُمَّ اسْتَقِمْ

154 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 9523 (7/72) – Kuzâ'i, Müsnedu'ş Şihab, 1270 (2/239) – Mervezi, Sünne, 89 (1/64)
Bu, mürsel bir rivayettir. Âlimler, Hasan-ı Basrî'nin mürsel rivayetlerinin zayıf olduğunu söylemişlerdir.

155 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Eban bin Ebi Ayyaş vardır, metruktür. Rivayet için ayrıca bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 18 (1/43) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (7/32). İbn Hacer, Telhisu'l Habir'de (1/150) bunu Hasan-ı Basrî'nin sözü olarak zikreder.
Derim ki: Bu mevkuf hadisin senedi de zayıftır.

156 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Mâce, Mukaddime, 46 (1/48) – Kuzâ'i, Müsnedu'ş Şihab, 1235 (2/263) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 84 (1/57) – Bezzar, Müsned, 2076 (5/438) – Taberani, Kebir, 8520 (9/97) – İbn Ebi Asım, Sünne, 25 (1/16)

154- Süfyan es-Sekafi (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana İslâm'a dair öyle bir söz söyle ki, onu başkasına sormayayım" dedim. Buyurdu ki: *"Allah'a iman ettim de, sonra dosdoğru ol."*

١٥٥ - عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ الثَّقَفِيِّ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ , قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلًا لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا بَعْدَكَ , قَالَ: " قُلْ: آمَنْتُ بِاللهِ، ثُمَّ اسْتَقِمْ»

155- ... Süfyan es-Sekafi (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana İslâm'a dair öyle bir söz söyle ki, senden sonra onu başkasına sormayayım" dedim. Buyurdu ki: *"Allah'a iman ettim de, sonra dosdoğru ol."*[157]

١٥٦ - حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ الرَّازِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَلَّامُ بْنُ مِسْكِينٍ، قَالَ: كَانَ قَتَادَةُ إِذَا تَلَا: " {إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا} [فصلت: ٣٠] قَالَ: «إِنَّكُمْ قَدْ قُلْتُمْ رَبُّنَا اللهُ فَاسْتَقِيمُوا عَلَى أَمْرِ اللهِ، وَطَاعَتِهِ، وَسُنَّةِ نَبِيِّكُمْ، وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ، فَالِاسْتِقَامَةُ أَنْ تَلْبَثَ عَلَى الْإِسْلَامِ، وَالطَّرِيقَةِ الصَّالِحَةِ، ثُمَّ لَا تَمْرُقَ مِنْهَا، وَلَا تُخَالِفُهَا، وَلَا تَشُذُّ عَنِ السُّنَّةِ، وَلَا تَخْرُجُ عَنْهَا، فَإِنَّ أَهْلَ الْمُرُوقِ مِنَ الْإِسْلَامِ مُنْقَطِعٌ بِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ إِيَّاكُمْ وَتَصَرُّفَ الْأَخْلَاقِ، وَاجْعَلُوا الْوَجْهَ وَاحِدًا، وَالدَّعْوَةَ وَاحِدَةً، فَإِنَّهُ بَلَغَنَا أَنَّهُ مَنْ كَانَ ذَا وَجْهَيْنِ، وَذَا لِسَانَيْنِ كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانَانِ مِنْ نَارٍ»

156- Bize Ebû'l Kasım Hafs bin Ömer tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Hatim er-Razi tahdis etti, dedi ki: Bize Hudbe bin Halid tahdis etti, dedi ki: Bize Sellam bin Miskin tahdis etti, dedi ki: Katâde, *"Şüphesiz 'Rabbimiz Allah'tır' deyip sonra dosdoğru olanlar var ya..."* (Fussilet, 30) âyetini okuyunca şöyle derdi: "Şüphesiz sizler de 'Rabbimiz Allah'tır' dediniz. O halde Allah'ın emri ve peygamberinizin sünneti üzere dosdoğru olun. Size emredildiği şekilde ilerleyin. Dosdoğru olmak; İslâm ve salih yol üzere beklemen, sonra ondan ayrılmaman, muhalefet etmemen, sünnetten ayrı düşmemen ve ondan çıkmamandır. Çünkü İslâm'dan çıkanlar için kıyamet günü (rahmet) kesilir. Ah-

157 Bu ve 154.cü rivayetin ikisi de sahihtir. Bk. Müslim, İman, (1/65/62) – Ahmed, Müsned, 15454 (3/413) – İbn Ebi Asım, Sünne, 21 (1/15)

lak değiştirip durmaktan sakının. Yüzü de duayı da bir kılın. Çünkü bize ulaştığına göre kim dünyada ikiyüzlü ve iki dilli olursa, kıyamet günü onun ateşten iki dili olacaktır."[158]

١٥٧ - عَنْ زَمْعَةَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَاضِرٍ الْأَزْدِيِّ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، فَقُلْتُ: أَوْصِنِي، فَقَالَ: «عَلَيْكَ بِالِاسْتِقَامَةِ، اتَّبِعْ وَلَا تَبْتَدِعْ»

157- Zem'a bin Salih'ten; Osman bin Hazır el-Ezdi dedi ki: İbn Abbâs'ın (r.anhumâ) yanına girdim. Kendisine "Bana tavsiyede bulun" dedim. Dedi ki: "Dosdoğru ol, tâbi ol, bidat çıkarma."[159]

١٥٨ - عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَاضِرٍ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: أَوْصِنِي، قَالَ: «عَلَيْكَ بِالِاسْتِقَامَةِ، وَاتَّبِعِ الْأَمْرَ الْأَوَّلَ، وَلَا تَبْتَدِعْ»

158- Osman bin Hazır dedi ki: İbn Abbâs'a (r.anhumâ) "Bana tavsiyede bulun" dedim. Dedi ki: "Dosdoğru ol, ilk yola uy, bidat çıkarma."[160]

١٥٩ - عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: كَانَ مَنْ مَضَى مِنْ عُلَمَائِنَا يَقُولُونَ: «الِاعْتِصَامُ بِالسُّنَّةِ نَجَاةٌ، وَالْعِلْمُ يُقْبَضُ قَبْضًا سَرِيعًا، فَنَعْشُ الْعِلْمِ ثَبَاتُ الدُّنْيَا وَالدِّينِ، وَذَهَابُ الْعِلْمِ ذَهَابُ ذَلِكَ كُلِّهِ»

159- Zühri dedi ki: Geçmiş âlimlerimiz şöyle derdi: "Sünnete tutunmak kurtuluştur. İlim hızlı bir şekilde kabzedilir/tutup alınır. İlmin uygulanması, dünya ve dinin sağlam durmasıdır. İlmin gitmesi ise tüm bunların gitmesidir."[161]

---

158 Ebu Hatim: Muhammed bin İdris olup hafızlardan biridir.
Hudbe bin Halid bin Esved: Sikadır, abiddir.
Sellam bin Miskin: Sikadır, çokça hadis rivayet etmiştir. Buhârî ile Müslim'in ravilerindendir.
Katâde bin Diâme es-Sedûsi: Sikadır, sebttir.

159 İsnadı zayıftır. Bk. Darimi, Mukaddime, 139 (1/52). Zem'a bin Salih yoluyla bu şekilde rivayet etmiştir. Bu rivayetin senedinde de Zem'a bin Salih vardır. Kendisi zayıftır.

160 İsnadı zayıftır. Çünkü senedinde Zem'a bin Salih vardır, zayıftır. Bk. Bir önceki rivayet.

161 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 96 (1/58) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya, (3/369) – Beyhaki, el-Medhal Li's Süneni'l Kübra, 860 (1/454) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 15 (1/46)

١٦٠ - عَنْ يُونُسَ بْنِ حَبِيبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: «الِاعْتِصَامُ بِالسُّنَّةِ نَجَاةٌ، وَالْعِلْمُ يُقْبَضُ قَبْضًا سَرِيعًا، فَنَعْشُ الْعِلْمِ ثَبَاتُ الدِّينِ، وَذَهَابُ ذَلِكَ كُلِّهِ ذَهَابُ الْعُلَمَاءِ»

160- Yunus bin Habib'ten; Zühri dedi ki: "Sünnete tutunmak kurtuluştur. İlim hızlı bir şekilde kabzedilir/tutup alınır. İlmin yaşaması, dinin sağlam durmasıdır. Tüm bunların gitmesi ise âlimlerin gitmesidir."[162]

١٦١ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «الِاقْتِصَادُ فِي السُّنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الِاجْتِهَادِ فِي الْبِدْعَةِ»

161- Abdurrahman bin Yezid'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Sünnette orta yollu davranmak, bidatte çaba harcamaktan daha hayırlıdır."[163]

١٦٢ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، أَنَّهُ بَلَغَهُ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا عُذْرَ لِأَحَدٍ بَعْدَ السُّنَّةِ فِي ضَلَالَةٍ رَكِبَهَا حَسِبَهَا هُدًى، وَلَا فِي هُدًى تَرَكَهُ حَسِبَهُ ضَلَالَةً، فَقَدْ بُيِّنَتِ الْأُمُورُ، وَثَبَتَتِ الْحُجَّةُ، وَانْقَطَعَ الْعُذْرُ»

162- Evzaî'den rivayet edildiğine göre, kendisine Ömer bin Hattâb'ın (r.a.) şöyle dediği ulaşmıştır: "Ey insanlar! Hidayet onu hapsetmişken bir kimsenin sünnetten sonra işlediği bir sapıklık ve sapıklık onu hapsetmişken terk ettiği bir hidayet hususunda mazereti yoktur. Gerçekten işler açıklığa kavuşmuş, hüccet sabit olmuş, mazeret kesilmiştir."[164]

---

162 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 136 (1/73) – Darimi, Mukaddime, 96 (1/45). Yunus bin Habib'ten bu şekilde... Hafız, Takrib'te şöyle der: "Sika olmakla birlikte Zühri'den yaptığı rivayetlerde birazcık vehim vardır. Zühri dışındakilerde ise hatalıdır."

163 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 14 (1/42) – Hakim, Müstedrek, 352 (1/184). Hakim dedi ki: "Bu, senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir ama ikisi de rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Darimi, Mukaddime, 217 (11/83) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 4522 (3/19) – İbn Ebi Asım, Zühd (1/159). Darekutni, İlel'de (5/213) bunun sahih olduğunu belirtmiştir.

164 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (5/346). Ömer bin Hattâb'ın sözü olarak... Ayrıca bk. Mervezi, Sünne, 97 (1/31). Evzaî yoluyla "Ömer bin Abdülaziz dedi ki..." şeklinde rivayet etmiştir.

١٦٣ - حَدَّثَنَا سُفيَانُ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، كَتَبَ إِلَى بَعْضِ عُمَّالِهِ: «أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ، وَالاقْتِصَادِ فِي أَمْرِهِ، وَاتِّبَاعِ سُنَّةِ رَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتَرْكِ مَا أَحْدَثَ الْمُحْدِثُونَ بَعْدَهُ، فِيمَا قَدْ جَرَتْ بِهِ سُنَّتُهُ، وَكُفُوا مُئُونَتَهُ، وَاعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ يَبْتَدِعْ إِنْسَانٌ بِدْعَةً، إِلَّا قُدِّمَ قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا، وَعِبْرَةٌ فِيهَا فَعَلَيْكَ بِلُزُومِ السُّنَّةِ، فَإِنَّهَا لَكَ بِإِذْنِ اللهِ عِصْمَةٌ، وَاعْلَمْ أَنَّ مَنْ سَنَّ السُّنَنَ قَدْ عَلِمَ مَا فِي خِلَافِهَا مِنَ الْخَطَإِ وَالزَّلَلِ، وَالتَّعَمُّقِ وَالْحُمْقِ، فَإِنَّ السَّابِقِينَ عَنْ عِلْمٍ وَقَفُوا، وَبِبَصَرٍ نَافِذٍ كَفُّوا، وَكَانُوا هُمْ أَقْوَى عَلَى الْبَحْثِ، وَلَمْ يَبْحَثُوا»

163- Süfyan'dan; Ömer bin Abdülaziz (r.a.), bir memuruna şöyle yazdı: "Sana Allah'tan sakınmanı, O'nun emrinde orta yollu olmanı, O'nun elçisi'nin (s.a.v.) sünnetine tâbi olmanı ve bidatçilerin ondan sonra süregelen sünneti hakkında çıkardıkları bidatleri terk etmeni tavsiye ediyorum. Bil ki insan ne zaman bir bidat çıkarmışsa, illaki öncesinde onu gösteren bir delil ve o konuda bir ibret vardır. Sana gerekli olan, sünnetten ayrılmamaktır. Çünkü o, Allah'ın izniyle senin için bir korumadır. Bil ki sünnetleri koyan kişi, onların hilafındaki hatayı, ayak kaymasını, boş yere derinlere dalmayı ve ahmaklığı bilmişti. Öne geçenler, bir ilimden dolayı durmuş ve etkili bir basiretten dolayı el etek çekmişlerdir. Onlar, araştırma konusunda daha kuvvetlilerdi ama (gereksiz konularda) araştırmaya dalmadılar."[165]

١٦٤ - حَدَّثَنَا شِهَابُ بْنُ خِرَاشٍ، قَالَ: كَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ إِلَى رَجُلٍ: " سَلَامٌ عَلَيْكَ، أَمَّا بَعْدُ: فَإِنِّي أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ، وَالاقْتِصَادِ فِي أَمْرِهِ، وَاتِّبَاعِ سُنَّةِ رَسُولِهِ، وَتَرْكِ مَا أَحْدَثَ الْمُحْدِثُونَ بَعْدَهُ مِمَّا جَرَتْ سُنَّتُهُ، وَكُفُوا مُئُونَتَهُ، ثُمَّ اعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ تَكُنْ بِدْعَةٌ قَطُّ، إِلَّا وَقَدْ مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ دَلِيلٌ عَلَيْهَا، وَعِبْرَةٌ فِيهَا، فَعَلَيْكَ بِلُزُومِ السُّنَّةِ، فَإِنَّهَا بِإِذْنِ اللهِ لَكَ عِصْمَةٌ، فَإِنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا سَنَّهَا مَنْ قَدْ عَلِمَ مَا فِي خِلَافِهَا مِنَ الْخَطَإِ وَالزَّلَلِ، وَالْحُمْقِ، وَالتَّعَمُّقِ، فَارْضَ لِنَفْسِكَ بِمَا رَضِيَ بِهِ الْقَوْمُ لِأَنْفُسِهِمْ، فَإِنَّهُمْ عَنْ عِلْمٍ وَقَفُوا وَبِبَصَرٍ نَافِذٍ كَفُّوا، وَلَهُمْ كَانُوا

165 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (5/346).

عَلَى كَشْفِ الْأُمُورِ أَقْوَى، وَبِفَضْلِ مَا فِيهِ - لَوْ كَانَ - أَحْرَى، فَإِنَّهُمُ السَّابِقُونَ، وَلَئِنْ كَانَ الْهُدَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ لَقَدْ سَبَقْتُمُوهُمْ إِلَيْهِ، وَلَئِنْ قُلْتَ حَدَثَ بَعْدَهُمْ حَدَثٌ، فَمَا أَحْدَثَهُ إِلَّا مَنْ خَالَفَ سَبِيلَهُمْ، وَرَغِبَ بِنَفْسِهِ عَنْهُمْ، وَلَقَدْ تَكَلَّمُوا مِنْهُ بِمَا يَكْفِي، وَوَصَفُوا مِنْهُ مَا يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مَقْصِرٌ، وَلَا فَوْقَهُمْ مُحْسِنٌ لَقَدْ قَصُرَ عَنْهُمْ أَقْوَامٌ، فَجَفَوْا، وَطَمَحَ عَنْهُمْ آخَرُونَ، فَغَلَوْا، وَإِنَّهُمْ بَيْنَ ذَلِكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ »

164- Şihab bin Hiraş dedi ki: Ömer bin Abdülaziz (r.a.), adamın birine şöyle yazdı: "Selamun aleyke. Sana Allah'tan sakınmanı, O'nun emrinde orta yollu olmanı, O'nun elçisi'nin (s.a.v.) sünnetine tâbi olmanı ve bidatçilerin ondan sonra süregelen sünneti hakkında çıkardıkları bidatleri terk etmeni tavsiye ediyorum. Bil ki insan ne zaman bir bidat çıkarmışsa, illaki öncesinde onu gösteren bir delil ve o konuda bir ibret geçmiştir. Sana gerekli olan, sünnetten ayrılmamaktır. Çünkü o, Allah'ın izniyle senin için bir korumadır. Çünkü sünneti, ancak ve ancak onun dışında kalan şeylerdeki hata, ayak kayması, ahmaklık ve boş yere derinlere dalmaları bilen kimse sünnet kılmıştır. Önceki toplumların kendi nefisleri adına razı olduklarına sen de kendi nefsini razı et. Hiç şüphe yok ki onlar, bir ilimden dolayı durmuş ve etkili bir basiretten dolayı el etek çekmişlerdir. Şayet sünnet dışındaki şeylerde bir ecir olsaydı veya işlenmeye layık olsalardı, onlar faziletleri dolayısıyla o işleri araştırıp ortaya çıkarmaya kesinlikle daha layıklardı. Şayet siz "Bu onlardan sonra çıkan bir iştir" derseniz, bilmelisiniz ki ancak onların sünneti dışında bir yol tutmak isteyen ve yüz çeviren kimse onlardan sonra bidat çıkarmıştır. Onlar, o bidatçilerin de öncüleridirler. Bu konuda yeteri kadar konuşmuş, şifa verecek kadar vasıflandırmışlardır. Onların söylediğinin altı yetersizlik, üstü ise bitkinlik ve hasrettir. Bir toplum, onların görüşünü ihmal edip kaskatı kesilmiş; başka bir toplum, onlardan yüz çevirip aşırı gitmişlerdir. Onlar ise kesinlikle bu ikisi arasında, dosdoğru bir yol üzerindedirler."[166]

١٦٥ - عَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى} [طه: ٨٢] قَالَ: «لَزِمَ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ»

166 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 612 (4/1976) – Acurri, Şeria, 570 (1/443)

165- Avvam bin Havşeb'ten; Said bin Cübeyr, Allah Teâlâ'nın "*Salih bir amel işleyip sonra doğru yolda giden*" (Taha, 82) âyeti hakkında dedi ki: "Sünnet ve cemaatten ayrılmayan."[167]

١٦٦ - عَنْ حَوْشَبٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ، فِي قَوْلِهِ: {وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى} [طه: ٨٢] قَالَ: «اسْتَقَامَ»

166- Avvam bin Havşeb'ten; Dahhâk, Allah Teâlâ'nın "*Salih bir amel işleyip sonra doğru yolda giden*" (Taha, 82) âyeti hakkında dedi ki: "Dosdoğru olan."[168]

١٦٧ - حَدَّثَنِي حَسَّانُ بْنُ عَطِيَّةَ، أَنَّهُ سَمِعَ عَطَاءَ الْخُرَاسَانِيَّ يَقُولُ: " ثَلَاثٌ لَا تَنْفَعُ اثْنَتَانِ دُونَ الثَّالِثَةِ: الْإِيمَانُ، وَالصَّلَاةُ، وَالْجَمَاعَةُ

167- Hassan bin Atıyye'den; kendisi Atâ el-Horasani'yi şöyle derken işitmiştir: "Üç şey var ki üçüncüsü olmaksızın ilk ikisi fayda vermez. İman, namaz ve cemaat."

١٦٨ - عَنْ يَحْيَى، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ: «عَلَيْكُمْ بِالْعِلْمِ قَبْلَ أَنْ يُقْبَضَ، وَإِيَّاكُمْ وَالتَّنَطُّعَ وَالتَّبَدُّعَ وَالتَّعَمُّقَ، وَعَلَيْكُمْ بِالْعَتِيقِ»

168- Yahya'dan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Kabzedilmeden önce ilim öğrenin. Aşırı gitmekten, bidat çıkarmaktan ve derinlere dalmaktan sakının. Öncekilerin yoluna uyun."[169]

١٦٩ - عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «إِيَّاكُمْ وَالتَّبَدُّعَ وَالتَّنَطُّعَ وَالتَّعَمُّقَ، وَعَلَيْكُمْ بِالْعَتِيقِ

167 İsnadı zayıftır. Bk. 150.cl rivayet.

168 Bunu Tefsir'de (16/194) Taberl zikretmektedlr.

169 İsnadı zayıftır. Bk. Darlml, Mukaddlme, 143 (1/53) – Lalekal, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 108 (1/65). Heyseml, Mecmau'z Zevald'de (1/136) bunu zikretmiş, ardından şöyle demiştir: "Ebu Kılabe, İbn Mes'ud'dan lşltmemlştir." Ayrıca bk. Ma'mer bin Raşid, Cami'a, 20465 (11/252) – Taberanl, Keblr, 8845 (9/170) – Deyleml, Müsnedu'l Fİrdevs, 2336 (2/41) – Beyhaki, el-Medhal Ll's Süneni'l Kübra, 387 (1/272)

169- Ebû Kılabe'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Bidat çıkarmaktan, aşırı gitmekten ve derinlere dalmaktan sakının! Öncekilerin yoluna uyun."[170]

١٧٠ - عَنْ مُحَمَّدٍ، قَالَ: كَانُوا لَا يَخْتَلِفُونَ عَنِ ابْنِ مسْعودٍ، فِي خمسٍ: «إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرَ السُّنَّةِ سَنَةُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْه وسلَّم، وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَإِنَّ أَكْيَسَ الْكَيْسِ التُّقَى، وَإِنَّ أَحْمَقَ الْحُمْقِ الْفُجُورُ»

170- Muhammed dedi ki: İbn Mes'ud'dan (r.a.) şu beş şeyin rivayetinde ihtilaf etmezlerdi: "Şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın kitabı, sünnetin/yolun en hayırlısı Muhammed'in (s.a.v.) sünneti, işlerin en kötüsü sonradan ortaya çıkarılanları, zekiliğin en zekiliği takva ve ahmaklığın en ahmaklığı günahkârlıktır."[171]

١٧١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»

171- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın kitabı, yolların en güzeli Muhammed'in yolu, işlerin en kötüsü de sonradan ortaya çıkarılanlarıdır. Sonradan ortaya çıkarılan her şey bidat, her bidat de sapıklıktır.*"[172]

١٧٢ - عَنْ إِيَاسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ: «إِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللَّهِ، وَأَوْثَقَ الْعُرَى كَلِمَةُ التَّقْوَى، وَخَيْرَ الْمِلَلِ مِلَّةُ إِبْرَاهِيمَ، وَأَحْسَنَ الْقَصَصِ هَذَا الْقُرْآنُ، وَأَحْسَنَ السُّنَنِ سُنَّةُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَشْرَفَ الْحَدِيثِ ذِكْرُ اللَّهِ، وَخَيْرَ الْأُمُورِ عَزَائِمُهَا، وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ الْأَنْبِيَاءِ، وَأَشْرَفَ الْقَتْلِ مَوْتُ الشُّهَدَاءِ، وَأَغَرَّ الضَّلَالَةِ الضَّلَالَةُ بَعْدَ الْهُدَى، وَخَيْرَ الْعِلْمِ مَا نَفَعَ، وَخَيْرَ الْهُدَى مَا اتُّبِعَ، وَشَرَّ الْعَمَى عَمَى الْقَلْبِ» وَذَكَرَ الْخُطْبَةَ بِطُولِهَا فَاخْتَصَرْتُهَا أَنَا

170 İsnadı zayıftır. Bir önceki rivayete bakınız.
171 Sahih mevkuftur. Bk. Hatib, el-Cami, 1014 (2/8)
172 Bu, 148 ve 153.cü rivayetler de Cabir ve Abdullah bin Mes'ud yoluyla zikredilmişti.

172- İyas'tan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.), hutbesinde şöyle derdi: "Şüphesiz sözlerin en doğrusu, Allah'ın kitabı; kulpların en sağlamı, takva kelimesi; dinlerin en hayırlısı, İbrahim'in dini; kıssaların en güzeli, şu Kur'ân; sünnetlerin/yolların en hayırlısı, Muhammed'in (s.a.v.) sünneti; sözlerin en şereflisi, Allah'ı zikretmek; işlerin en hayırlısı, kararlı olanları; işlerin en kötüsü, sonradan ortaya çıkarılanları; yolların en güzeli, peygamberlerin yolu; öldürülmenin en şereflisi, şehidlerin ölümü; en çok aldatan sapıklık, hidayetten sonraki sapıklık; en hayırlı ilim, fayda veren; en hayırlı yol, tâbi olunan ve körlüğün en şerlisi, kalbin körlüğüdür..." Ravi daha sonra hutbenin tümünü aktarmaktadır. Ben burada özetini zikrettim.[173]

١٧٣ - عَنْ ثَابِتِ بْنِ قُطْبَةَ، قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ يُذَكِّرُ كُلَّ عَشِيَّةِ خَمِيسٍ، فَيَحْمَدُ اللَّهَ، وَيُثْنِي عَلَيْهِ، وَيَقُولُ: «إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللهِ، وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَشَرَّ الرِّوَايَةِ رِوَايَةُ الْكَذِبِ» وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالطَّاعَةِ وَالْجَمَاعَةِ، فَإِنَّهَا حَبْلُ اللهِ الَّذِي أَمَرَ بِهِ، وَإِنَّ مَا تَكْرَهُونَ فِي الْجَمَاعَةِ خَيْرٌ لَكُمْ مِمَّا تُحِبُّونَ فِي الْفُرْقَةِ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَخْلُقْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا شَيْئًا إِلَّا وَقَدْ جَعَلَ لَهُ نِهَايَةً يَنْتَهِي إِلَيْهِ، ثُمَّ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَإِنَّ هَذَا الْإِسْلَامَ الْيَوْمَ مُقْبِلٌ، وَيُوشِكُ أَنْ يَبْلُغَ نِهَايَتَهُ، ثُمَّ يُدْبِرُ، وَيَنْقُصَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَآيَةُ ذَلِكَ أَنْ تَفْشُوَ الْفَاقَةُ، وَتُقْطَعَ الْأَرْحَامُ، حَتَّى لَا يَخْشَى الْغَنِيُّ إِلَّا الْفَقْرَ، وَلَا يَجِدَ الْفَقِيرُ مَنْ يَعْطِفُ عَلَيْهِ، وَحَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَيَشْكُو إِلَى أَخِيهِ وَابْنِ عَمِّهِ، وَجَارُهُ غَنِيٌّ لَا يَعُودُ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ، وَحَتَّى إِنَّ السَّائِلَ لَيَطُوفُ بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ لَا يُوضَعُ فِي يَدِهِ شَيْءٌ»

173- Sabit bin Kutbe dedi ki: Abdullah bin Mes'ud (r.a.), Perşembe günleri öğüt verirdi. Allah'a hamd eder, O'na senada bulunur, ardından şöyle derdi: "Şüphesiz sözlerin en güzeli, Allah'ın kitabı; yolların en güzeli Muhammed'in yoludur. Sonradan ortaya çıkarılan her şey bidat, her bidat sapıklıktır. Rivayetlerin en şerlisi de yalanı rivayet etmektir." Sabit dedi ki:

173 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 34552 (7/106) – Beyhaki, İtikad (1/104) – Hennad, Zühd, 497 (1/286)

Bir keresinde onu şöyle derken işittim: "Ey insanlar! Size gerekli olan cemaat ve itaattir. Çünkü o, Allah'ın emrettiği ipidir. Şüphesiz cemaatte hoşunuza gitmeyenler, ayrılıkta hoşlandıklarınızdan daha hayırlıdır. Doğrusu Allah bu dünyada ne yaratmışsa, illaki onun için varacağı bir son nokta kılmıştır. Sonra kıyamet gününe dek eksiltmeye, çekip çevirmeye devam edecektir. Bunun alameti, yoksulluğun yayılması, sıla-i rahmin kesilmesidir. Öyle ki zenginlik, ancak fakirlikten korkacaktır. Hatta öyle ki fakir, kendisine şefkat gösteren birini bulamayacaktır. Hatta öyle ki kişi, zengin kardeşi, amcaoğlu ve komşusuna sıkıntısını bildirecek, hiçbir şey alamadan geri dönecektir. Hatta öyle ki, dilenci iki topluluk arasında dolaşıp duracak, eline hiçbir şey koyulmayacaktır."[174]

١٧٤ - عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «اتَّبِعُوا، وَلَا تَبْتَدِعُوا فَقَدْ كُفِيتُمْ»

174- İbrahim'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Tâbi olun, bidat çıkarmayın. Çünkü size yeterli olan verildi."[175]

١٧٥ - عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «اتَّبِعُوا، وَلَا تَبْتَدِعُوا فَقَدْ كُفِيتُمْ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»

175- Ebû Abdurrahman'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Tâbi olun, bidat çıkarmayın. Çünkü size yeterli olan verildi. Her bidat sapıklıktır."[176]

١٧٦ - عَنْ خَيْثَمَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «إِنَّهَا سَتَكُونُ أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ، فَعَلَيْكُمْ بِالتُّؤَدَةِ، فَإِنَّكَ أَنْ تَكُونَ تَابِعًا فِي الْخَيْرِ، خَيْرًا مِنْ أَنْ تَكُونَ رَأْسًا فِي الشَّرِّ»

---

174 İsnadı zayıftır. Senedinde Mücalid bin Said vardır, zayıftır.

175 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 205 (1/65) – Taberani, Mu'cem-i Kebir, 8770 (9/154) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 104 (1/64) – Mervezi, Sünne, 78 (1/28). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/181) şöyle der: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Ravileri, sahihin ravileridir."

176 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 205 (1/65) – Taberani, Kebir, 8770 (9/154) – Beyhaki Şuabu'l İman, 2216 (2/407) – Mervezi, Sünne, 7 (1/28) – İbn Ebi Asım, Sünne (1/162)

176- Hayseme'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Doğrusu ileride birtakım karışık şüpheli işler olacaktır. O zaman ağır davranın. Çünkü sana hayırda tâbi olunması, senin için şerde önder olmandan hayırlıdır."[177]

١٧٧ - عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، قَالَ: قَال عَبْدُ اللهِ: «إِنَّهَا سَتَكُونُ أُمُورٌ مُشْتَبِهَةٌ، فَعَلَيْكُمْ بِالتُّؤَدَةِ، فَإِنَّ الرَّجُلَ يَكُونُ تَابِعًا فِي الْخَيْرِ خَيْرٌ مِن أَنْ يَكُونَ رَأْسًا فِي الضَّلَالَةِ»

177- ... Amr bin Mürre'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Doğrusu ileride birtakım karışık şüpheli işler olacaktır. O zaman ağır davranın. Kişinin hayırda kendisine tâbi olunması, onun için sapıklıkta önder olmasından daha hayırlıdır."[178]

١٧٨ - عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «الِاقْتِصَادُ فِي السُّنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الِاجْتِهَادِ فِي الْبِدْعَةِ»

178- ... Ebû Ubeyde'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Sünnette orta yollu davranmak, bidatte çaba harcamaktan daha hayırlıdır."

١٧٩ - عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «قَصْدٌ فِي سُنَّةٍ خَيْرٌ مِنَ اجْتِهَادٍ فِي بِدْعَةٍ»

179- ... Said el-Makburi'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Herhangi bir sünnette orta yollu davranmak, herhangi bir bidatte çaba harcamaktan daha hayırlıdır."[179]

١٨٠ - عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ سُلَيْمِ بْنِ أَسْوَدَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «إِنَّكُمْ أَصْبَحْتُمْ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَإِنَّكُمْ سَتُحْدِثُونَ، وَيُحْدَثُ لَكُمْ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مُحْدَثَةً، فَعَلَيْكُمْ بِالْهَدْيِ الْأَوَّلِ»

---

177 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 10371 (7/297) – İbn Adiy, Kamil (3/177)

178 Bir önceki rivayete bakınız.

179 Bu ve 178.ci rivayet, 161.ci rivayette geçmişti.

180- ... Selim bin Esved'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz fıtrat üzere sabahladınız. Şüphesiz yakında yenilikler çıkaracaksınız. Sizin için de yenilikler çıkarılacak. Şu halde sonradan ortaya çıkarılan bir şey gördüğünüzde ilk yola uyun."

١٨١ - عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ، قَالَ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: «إِنَّكُمُ الْيَوْمَ عَلَى الْفِطْرَةِ. وَسَتُحْدِثُونَ، وَيُحْدَثُ لَكُمْ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مُحْدِثًا، فَعَلَيْكُمْ بِالْهَدْيِ الْأَوَّلِ»

181- Ebû Şa'sâ'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz bugün fıtrat üzeresiniz. Şüphesiz yakında yenilikler çıkaracaksınız. Sizin için de yenilikler çıkarılacak. Şu halde sonradan ortaya çıkarılan bir şey gördüğünüzde ilk yola uyun."

١٨٢ - عَن عُمَارَةَ بْنِ عَبْدٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «إِنَّكُمْ سَتُحْدِثُونَ، وَيُحْدَثُ لَكُمْ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مُحْدَثَةً فَعَلَيْكُمْ بِالْأَمْرِ الْأَوَّلِ»

182- Umara bin Abd'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz yakında yenilikler çıkaracaksınız. Sizin için de yenilikler çıkarılacak. Şu halde sonradan ortaya çıkarılan bir şey gördüğünüzde ilk yola uyun."[180]

١٨٣ - عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: «إِنَّكُمْ وُلِدْتُمْ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَسَتُحْدِثُونَ، وَيُحْدَثُ لَكُمْ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مُحْدَثَةً فَعَلَيْكُمْ بِالْأَمْرِ الْأَوَّلِ»

183- ... Esved bin Hilal'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz sizler fıtrat üzere doğdunuz. Şüphesiz yakında yenilikler çıkaracaksınız. Sizin için de yenilikler çıkarılacak. Şu halde sonradan ortaya çıkarılan bir şey gördüğünüzde ilk yola uyun."[181]

١٨٤ - عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ بَعْضِ، أَصْحَابِهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: «الْزَمُوا الْجَمَاعَةَ، فَإِنَّ اللهَ لَمْ يَكُنْ لِيَجْمَعَ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ضَلَالَةٍ، الْزَمُوا الْجَمَاعَةَ حَتَّى يَسْتَرِيحَ بَرٌّ، أَوْ يُسْتَرَاحَ مِنْ فَاجِرٍ»

180 Bu, 180 ve 181.ci rivayetlerin isnatları sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 169 (1/59) – Mervezi, Sünne, 81 (1/61). Ayrıca bunu, Fethu'l Bari'de (13/253) İbn Hacer de zikretmiş ve İbn Mes'ud'dan sabit olduğunu belirtmiştir.

181 Bir önceki rivayete bakınız.

184- Atâ bin Saib'ten, o bazı arkadaşlarından; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Cemaatten ayrılmayın. Çünkü Allah, Muhammed'in (s.a.v.) ümmetini sapıklık üzerinde bir araya getirecek değildir. Tâ ki iyi kimse rahata kavuşana -veya kötüden yana rahatlayana- dek cemaatten ayrılmayın."[182]

١٨٥ - عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «مَا كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ إِلَّا كَانَ أَوَّلَ مَا يَدَعُونَ السُّنَّةُ، وَآخِرَ مَا يَدَعُونَ الصَّلَاةُ»

185- Sıla bin Züfer'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Hangi kitap ehli varsa, illaki ilk terk ettikleri sünnet, son terk ettikleri de namaz olmuştur."[183]

١٨٦ - عَنْ صِلَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: «يَجِيءُ قَوْمٌ يَتْرُكُونَ مِنَ السُّنَّةِ مِثْلَ هَذَا يَعْنِي مَفْصِلَ الْأُنْمَلَةِ، فَإِنْ تَرَكْتُمُوهُمْ جَاءُوا بِالطَّامَّةِ الْكُبْرَى، وَإِنَّهُ لَمْ يَكُنْ أَهْلُ كِتَابٍ قَطُّ، إِلَّا كَانَ أَوَّلَ مَا يَتْرُكُونَ السُّنَّةُ، وَآخَرَ مَا يَتْرُكُونَ الصَّلَاةُ، وَلَوْلَا أَنَّهُمْ أَهْلُ كِتَابٍ لَتَرَكُوا الصَّلَاةَ»

186- Sıla'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Sünnetten parmak boğumu kadar terk edecek bir topluluk gelecektir. Şayet onları terk etseniz, size her şeyi kaplayan büyük belayı getirirler. Hiçbir kitap ehli yok ki, ilk terk ettikleri sünnet, son terk ettikleri de namaz olmasın. Şayet o topluluk da bir kitap ehli olmasa, kesinlikle namazı da terk ederlerdi."[184]

١٨٧ - عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ، وَالشَّعْبِيِّ، قَالَا: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «عَلَيْكُمْ بِالطَّرِيقِ فَلَئِنْ لَزِمْتُمُوهُ، لَقَدْ سَبَقْتُمْ سَبْقًا بَعِيدًا، وَلَئِنْ خَالَفْتُمُوهُ يَمِينًا، وَشِمَالًا لَقَدْ ضَلَلْتُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا»

---

182 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37192 (7/457) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 7517 (6/67).
Derim ki: Ayrıca Ebû Mesud'dan (r.a.) bir şahidi de vardır. Bk. İtikadu Ehlisünnet, 163 (1/83)

183 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 8584 (4/564). Hakim dedi ki: "Bu, Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir ama ikisi de rivayet etmemiştir."

184 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 122 (1/69) – Taberani, Kebir, 9497 (9/298). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (5/230) bunu İbn Mes'ud'da zikretmiş, ardından şöyle demiştir: "Bunu Taberani rivayet etmekte olup ravileri sikadır."

187- Ebû'l Buhteri ve Şa'bi'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Şu yola uyun. Yemin olsun şayet o yoldan ayrılmazsanız, kesinlikle açık ara öne geçersiniz. Yemin olsun şayet o yoldan sağa sola saparsanız, kesinlikle uzak bir sapıklıkla sapıtırsınız."[185]

١٨٨ - عَنِ النَّزَّالِ بْنِ سَبْرَةَ، قَالَ: سُئِلَ عَبْدُ اللهِ عَنْ مَسْأَلَةٍ فِيهَا لَبْسٌ، فقال عَبْدُ اللَّهِ: «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللهَ قَدْ أَنْزَلَ أَمْرَهُ، وَبَيِّنَاتِهِ فَمَنْ أَتَى الْأَمْرَ مِنْ قِبَلِ وَجْهِهِ، فَقَدْ بُيِّنَ لَهُ، وَمَنْ خَالَفَ فَوَاللهِ مَا نُطِيقُ خِلَافَكُمْ»

188- ... Nezzal bin Sebra dedi ki: Bir keresinde Abdullah'a içerisinde karışıklık olan bir mesele soruldu. Dedi ki: "Ey insanlar! Şüphesiz Allah emrini ve apaçık delillerini indirmiştir. Kim yüzünü dönüp bu dine gelirse, bilsin ki o kimse için din açıklanmıştır. Kim de muhalefet ederse, vallahi sizin muhalefetinize gücümüz yetmiyor."[186]

١٨٩ - عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ، قَالَ: «سَتَجِدُونَ أَقْوَامًا يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ يَدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللهِ، وَقَدْ نَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ، وَعَلَيْكُمْ بِالْعِلْمِ، وَإِيَّاكُمْ وَالتَّبَدُّعَ، وَالتَّعَمُّقَ، وَالتَّنَطُّعَ، وَعَلَيْكُمْ بِالْعَتِيقِ»

189- ... Ebû Kılabe'den; İbn Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Yakında onu sırtları arkasına atmalarına rağmen Allah'ın kitabına çağırdıklarını iddia eden bazı topluluklar göreceksiniz. İlim öğrenmeniz gerekir. Bidat çıkarmaktan, derinlere dalmaktan ve aşırı gitmekten sakının. Öncekilerin yoluna uyun."[187]

١٩٠ - قَالَ سُفْيَانُ: "كَانَ الْفُقَهَاءُ يَقُولُونَ: لَا يَسْتَقِيمُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ، وَلَا يَسْتَقِيمُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ إِلَّا بِنِيَّةٍ، وَلَا يَسْتَقِيمُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ إِلَّا بِمُوَافَقَةِ السُّنَّةِ"

190- Süfyan dedi ki: Fakihler şöyle derdi: "Söz ancak amelle doğru olur. Söz ve amel ancak niyetle doğru olur. Söz, amel ve niyet ancak sünnete uygun olmakla doğru olur."[188]

---

185 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 118 (1/68)
186 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 102, 103 (1/47) – Taberani, Kebir, 9236 (9/327)
187 Bk. 169.cu rivayet.
188 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (7/23)

١٩١ - عَنِ الْحَارِثِ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: قَالَ لِي عَبْدُ اللهِ: «يَا حَارِثُ، تُرِيدُ أَنْ تَسْكُنَ وَسَطَ الْجَنَّةِ، عَلَيْكَ بِهَذَا السَّوَادِ الْأَعْظَمِ»

191- Haris bin Kays dedi ki: Bir keresinde Abdullah (r.a.) bana şöyle dedi: "Ey Haris! Cennetin ortasına yerleşmek ister misin? Şu Sevad-ı Azam'dan ayrılma."[189]

١٩٢ - عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ، قَالَ: «عَلَيْكُمْ بِالْعِلْمِ قَبْلَ أَنْ يُقْبَضَ وَقَبْضُهُ ذَهَابُ أَهْلِهِ، عَلَيْكُمْ بِالْعِلْمِ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَا يَدْرِي مَتَى يُقْبَضُ، أَوْ مَتَى يُفْتَقَرُ إِلَى مَا عِنْدَهُ، وَسَتَجِدُونَ أَقْوَامًا يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ يَدْعُونَكُمْ إِلَى كِتَابِ اللهِ، وَقَدْ نَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ فَعَلَيْكُمْ بِالْعِلْمِ، وَإِيَّاكُمْ وَالتَّبَدُّعَ، وَالتَّنَطُّعَ، وَالتَّعَمُّقَ، وَعَلَيْكُمْ بِالْعَتِيقِ»

192- Ebû Kılabe'den; İbn Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Kabzedilmeden önce ilim öğrenin. Onun kabzedilmesi, ehlinin gitmesidir. İlim öğrenin. Çünkü sizden biri ne zaman ruhunun kabzedileceğini veya ne zaman yanındaki (ilme) ihtiyaç duyacağını bilmez. Yakında onu sırtları arkasına atmalarına rağmen Allah'ın kitabına çağırdıklarını iddia eden bazı topluluklar göreceksiniz. İlim öğrenmeniz gerekir. Bidat çıkarmaktan, derinlere dalmaktan ve aşırı gitmekten sakının. Öncekilerin yoluna uyun."[190]

١٩٣ - عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: «إِنَّكُمْ فِي زَمَانٍ الْعَمَلُ فِيهِ خَيْرٌ مِنَ الرَّأْيِ، وَسَيَأْتِي زَمَانٌ الرَّأْيُ فِيهِ خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ» يَعْنِي بِالسُّنَّةِ

193- Mesruk'tan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Sizler amel etmenin reyden daha hayırlı olduğu bir zamandasınız. Yakında reyin sünnetle amel etmekten daha hayırlı görüleceği bir zaman gelecektir."[191]

---

189 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Kebir 8970 (9/198). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir, ravileri sikadır."

190 Bk. 161.ci rivayet.

191 İsnadı zayıftır. Senedinde Mücalid bin Said vardır, zayıftır.

١٩٤ - عَن جعفرِ بْنِ بُرْقَانَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ لِرَجُلٍ وَسَأَلَهُ عَنِ الْأَهْوَاءِ، فَقَالَ: «عَلَيْكَ بِدِينِ الصَّبِيِّ الَّذِي كَانَ فِي الْكُتَّابِ، وَالْأَعْرَابِيِّ، وَالْهَ عمَّا سِوَاهُمَا»

194- Cafer bin Burkan'dan, Ömer bin Abdülaziz (r.a.), kendisine hevâlardan soran bir adama dedi ki: "Okullardaki çocuklar ile bedevilerin dinine yapış. Bu ikisi dışındakilerden yüz çevir."[192]

١٩٥ - عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ، عَن أَبِي الْعَالِيَةِ، فِي قَوْلِهِ: {إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا} [فصلت: ٣٠] قَالَ: «الَّذِينَ أَخْلَصُوا الدِّينَ وَالْعَمَلَ وَالدَّعْوَةَ»

195- Rebi bin Enes'ten; Ebû'l Âliye, Allah Teâlâ'nın *"Şüphesiz 'Rabbimiz Allah'tır' deyip sonra dosdoğru olanlar var ya..."* (Fussilet, 30) âyeti hakkında dedi ki: "Yani dini, ameli ve duayı Allah'a has kılanlar."[193]

١٩٦ - عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: «يَا مَعَاشِرَ الْقُرَّاءِ، اسْتَقِيمُوا، فَقَدْ سَبَقْتُمْ سَبْقًا بَعِيدًا، وَإِنْ أَخَذْتُمْ يَمِينًا وَشِمَالًا لَقَدْ ضَلَلْتُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا»

196- Hemmam'dan; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Ey kariler! Dosdoğru olun. Gerçekten açık ara öne geçtiniz. Yemin olsun şayet o yoldan sağa sola saparsanız, kesinlikle uzak bir sapıklıkla sapıtırsınız."[194]

١٩٧ - عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: قَالَ حُذَيْفَةُ بْنُ الْيَمَانِ: «اتَّبِعُوا، وَلَا تَبْتَدِعُوا، فَقَدْ كُفِيتُمْ، اتَّبِعُوا آثَارَنَا، فَقَدْ سَبَقْتُمْ سَبْقًا بَعِيدًا، وَإِنْ أَخْطَأْتُمْ فَقَدْ ضَلَلْتُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا»

---

192 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 306 (1/87) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 84 (1/95) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 250 (1/106)
Yani; Allah ve Peygamberi nasıl demişse sorgulamaksın kabul et ve kelamcıların yolundan yüz çevir. (Çev.)

193 Bunu Tefsir'de (4/40) Taberi rivayet etmektedir.

194 Sahihtir. Bk. Buhârî, İtisam, 7282 (13/263) – Lalekai, tikadu Ehlisünnet, 119 (1/68) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 34801 (7/139) – Bezzar, Müsned, 2956 (7/358) – Mervezi, Sünne, 86 (1/30) – Abdullah bin Ahmed, Sünne (1/139) – İbn Mübarek, Zühd, 47 (1/16) – Ebû Nuaym, Hılye (1/380) – Bağdadi, Tarih (3/346)

197- Katâde'den; Huzeyfe bin Yeman (r.a.) şöyle dedi: "Tâbi olun, bidat çıkarmayın. Gerçekten size yeterli olan verildi. Bizim izlerimizi takip edin. Gerçekten açık ara öne geçtiniz. Yemin olsun şayet o yoldan sağa sola saparsanız, kesinlikle uzak bir sapıklıkla sapıtırsınız."[195]

١٩٨ - عَنْ أبِي الأخوص، عنْ عبْد الله بْن مسْعُودٍ، قال: «شرُّ الأمُور مُحْدثاتُها، وكُلُّ مُحْدثةٍ بِدْعةٌ، وكُلُّ بِدْعةٍ ضلالةٌ، وكُلُّ ضلالةٍ فِي النّار»

198- Ebû'l Ahvas'tan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "İşlerin en kötüsü, sonradan ortaya çıkarılanlarıdır. Sonradan ortaya çıkarılan her şey bidat, her bidat sapıklık, her sapıklık da ateştedir."[196]

١٩٩ - عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلَّم: «مَن أَحْدَثَ حَدَثًا أَوْ آوَى مُحْدِثًا، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ، وَالْمَلَائِكَةِ، وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْحَدَثُ؟ قَالَ: «بِدْعَةٌ تُغَيِّرُ سُنَّةً أَوْ مُثْلَةٌ تُغَيِّرُ قَوَدًا، أَوْ نُهْبَةٌ تُغَيِّرُ حَقًّا»

199- Zeyd bin Eslem'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim bir hades (yenilik) çıkarır veya bidatçiyi sığındırırsa, Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun."* Ashâb "Hades nedir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordular. Buyurdu ki: *"Sünneti değiştiren bir bidat veya kısası değiştiren bir öldürme*[197] *veya hakkı değiştiren bir yağmadır."*[198]

٢٠٠ - عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَاضِرٍ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: أَوْصِنِي، قَالَ: «عَلَيْكَ بِالِاسْتِقَامَةِ، وَاتِّبَاعِ الْأَثَرِ، وَإِيَّاكَ وَالتَّبَدُّعَ»

195 Bir önceki rivayete bakınız.

196 Sahihtir. Bk. Müslim, İtisam, 7277 (13/263) – İbn Mâce, Mukaddime, 46 (1/48) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 85 (1/58)

197 Öldürme diye tercüme edilen kelimenin aslı "Müsle" olup kişiye, onu öldürmeden önce vücudundan bir uzuv koparmak, gözünü oymak vb. gibi işkence yapılmasıdır. (Çev.)

198 İsnadı zayıftır. Çünkü Zeyd bin Eslem ile Rasûlullah (s.a.v.) arasında inkıta (kopukluk) vardır. Bunula birlikte hadisin aslı, Buhârî ile Müslim'de Ali bin Ebû Talib yoluyla rivayet edilmiştir. Bk. Buhârî, İtisam, 7300 (13/289) – Müslim, Hac (2/467/994)

200- Osman bin Hazır dedi ki: İbn Abbâs'a (r.anhumâ) "Bana tavsiyede bulun" dedim. Dedi ki: "Dosdoğru ol, izleri takip et. Bidat çıkarmaktan sakın!"[199]

٢٠١ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «الِاقْتِصَادُ فِي السُّنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الِاجْتِهَادِ فِي الْبِدْعَةِ

201- ... Abdurrahman bin Yezid'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Sünnette orta yollu davranmak, bidatte çaba harcamaktan daha hayırlıdır."[200]

٢٠٢ - حَدَّثَنَا عَاصِمٌ الْأَحْوَلُ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَبِي الْعَالِيَةِ الرِّيَاحِيِّ فَقَالَ: «تَعَلَّمُوا الْإِسْلَامَ، فَإِذَا تَعَلَّمْتُمُوهُ، فَلَا تَرْغَبُوا عَنْهُ، وَعَلَيْكُمْ بِالصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ، فَإِنَّ الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ الْإِسْلَامُ، وَلَا تَنْحَرِفُوا عَنِ الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ يَمِينًا، وَلَا شِمَالًا، وَعَلَيْكُمْ بِسُنَّةِ نَبِيِّكُمْ، وَإِيَّاكُمْ وَهَذِهِ الْأَهْوَاءَ الَّتِي تُلْقِي بَيْنَ أَهْلِهَا الْعَدَاوَةَ، وَالْبَغْضَاءَ، فَرَدَّدَهَا مِرَارًا»

202- Asım el-Ahvel dedi ki: Bir keresinde Ebû'l Âliye er-Riyahi'nin yanına girdik. Bize şöyle dedi: "İslâm'ı öğrenin ve onu öğrendiğinizde başkasına rağbet etmeyin. Sırat-ı müstakime uyun. Şüphesiz sırat-ı müstakim, İslâm'dır. Sırat-ı müstakimden sağa sola sapmayın. Peygamberinizin sünnetinden ayrılmayın. Ehli arasına düşmanlık ve nefret sokan şu hevâlardan da sakının." Bunu birkaç kez tekrar etmişti.[201]

٢٠٣ - عَنْ أَبِي عِمْرَانَ، عَنْ أَبِي فِرَاسٍ، رَجُلٍ مِنْ أَسْلَمَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِيَّايَ وَالْبِدَعَ، إِيَّايَ وَمُخَالَفَةَ السُّنَّةِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَبْتَدِعُ رَجُلٌ شَيْئًا لَيْسَ فِي سُنَّتِي، وَلَا فِي سُنَّةِ أَصْحَابِي إِلَّا كَانَ مَا خَالَفَ خَيْرًا مِمَّا ابْتَدَعَ، وَلَا تَزَالُ بِهِ بِدْعَتُهُ، حَتَّى يَجْحَدَ كُلَّ مَا جِئْتُ بِهِ»

199 Bk. 158.ci rivayet.

200 Bk. 161.ci rivayet.

201 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 17 (1/43) – Ma'mer bin Raşid, Cami'a (11/367) – Mervezi, Sünne, 26 (1/13) – İbn Adiy, Kamil (3/163) – Acurri, Şeria, 19 (1/124)

203- Ebû İmran'dan, o Müslüman olmuş bir adam olan Ebû Firas'tan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ey İnsanlar! Bidatlerden sakının, sünnete muhalefet etmekten sakının. Nefsim elinde olana yemin olsun ki herhangi biri, ne benim sünnetimde ne de ashâbımın sünnetinde olan bir şeyi bidat olarak çıkarmaya görsün, illaki muhalefet ettiği şey çıkardığı bidatten daha hayırlıdır. O kimse tâ ki benim getirdiklerimi inkâr edene dek bidati ile olmaya devam eder."*[202]

٢٠٤ - أَبُو إِدْرِيسَ عَايِذُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخَوْلَانِيُّ، أَنَّهُ أَخْبَرَهُ يَزِيدُ بْنُ عُمَيْرَةَ، صَاحِبُ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَمَا ابْتُدِعَ، فَإِنَّ مَا ابْتُدِعَ ضَلَالَةٌ»

204- Ebû İdris Âizullah bin Abdullah el-Havlâni'den; Muâz bin Cebel'in arkadaşı Yezid bin Umeyra dedi ki: "Çıkarılan bidatlerden sakının. Çünkü çıkarılan bidatler sapıklıktır."[203]

٢٠٥ - عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: «كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَإِنْ رَآهَا النَّاسُ حَسَنَةً»

205- ... Nafi'den; İbn Ömer (r.anhumâ) dedi ki: "İnsanlar güzel (hasene) görse dahi her bidat sapıklıktır."[204]

٢٠٦ - عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَاضِرٍ الْأَزْدِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: «عَلَيْكَ بِالِاسْتِقَامَةِ، وَاتِّبَاعِ الْأَثَرِ، وَإِيَّاكَ وَالتَّبَدُّعَ»

206- ... Osman bin Hazır dedi ki: İbn Abbâs'a (r.anhumâ) soru sordum. Dedi ki: "Dosdoğru ol, izleri takip et. Bidat çıkarmaktan sakın!"[205]

---

202 Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 8180 (5/279). Ebû Firas'tan... Süveyd bin Said dışındaki ravileri sikadır. Onun hakkında kelam edilmiştir. Nesai dedi ki: "Sika değildir." Ne var ki sika hafız Muhammed bin Mehran el-Cemal kendisine mütâbaat etmiştir.

203 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4611 (4/1976) – Hakim, Müstedrek (4/513) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 2705 (10/210) – Firyabi, Sıfatu'l Münâfık, 241 (11/58) – Ebû Nuaym, Hılye (1/232) – Beyhaki, el-Medhal Li's Süneni'l Kübra, 834 (1/444) – Bağdadi, Telhisu't Teşabuh, 300 (2/497) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 116 (1/67) Bu rivayet, Muâz bin Cebel'in sözlerinden bir kısımdır.

204 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 126 (1/71) – Beyhaki, el-Medhal Li's Süneni'l Kübra, 191 (1/180)

205 İsnadı zayıftır. Bk. 158.ci rivayet.

٢٠٧ - عَنِ الْحَسَنِ، أَنَّ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ، قَالَ: «هلك أهل العقدة، ورب الكعبة هلكوا، وأهلكوا كثيرا، والله ما عليهم آسى، ولكن آسى على ما يهلكون من أمة محمد صلى الله عليه وسلم». يعني بالعقدة: الذين يعتقدون على الآراء، والأهواء، والمفارقين للجماعة

207- Hasan-ı Basrî'den; Ubey bin Ka'b (r.a.) şöyle dedi: "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki ukde ehli helak oldu. Hem helak oldular hem de birçoklarını helak ettiler. Vallahi onlar için üzülmüyorum. Ne var ki Muhammed'in (s.a.v.) ümmetinden helak olanlara üzülüyorum." Kendisi "ukde ehli" ile, şahsi görüş ve hevâlara göre inanan, cemaatten ayrılan kimseleri kastetmektedir.[206]

٢٠٨ - عَنْ عَرُوبَةَ السَّدُوسِيَّةِ، قَالَتْ: لَقِيتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ تَعْنِي ابْنَ عَوْفٍ، فَقُلْتُ: مَا أَعْظَمُ الْإِسْلَامِ؟ فَقَالَ: «إِقَامُ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَاسْأَلِي إِنْ بَقِيتِ، فَسَيَأْتِي زَمَانٌ تَذْهَبُ الْعَرَبُ، وَيَجِيءُ نَاسٌ مِنَ الْإِسْحَاقِيَّةِ، فَيَجِيئُونَ بِأَقْذَارٍ مِنَ الدِّينِ، فَإِذَا رَأَيْتِهِمْ، فَتَمَسَّكِي بِالْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ»

208- Arûbe es-Sedûsiyye dedi ki: Abdurrahman bin Avf (r.a.) ile karşılaştım. Kendisine "İslâm'ın en büyük ameli nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Namazı ikame edip zekatı vermektir. Eğer yaşarsam bana sor. Çünkü öyle bir zaman gelecek ki Araplar gidecek. O zaman İshakiler[207]den bazı insanlar gelip dine pislikler sokacaktır. Onları gördüğünde Kur'ân ve sünnete yapış."[208]

---

206 Hasendir. Bk. İbn Huzeyme, Sahih, 1573 (3/33) – Ahmed, Müsned, 21301 (5/140) - Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 555 (1/75)

207 Şia'nın bir koludur. Allah'ın Ali'ye (r.a.) hulul ettiğini söylerler. Bazı görüşleri şunlardır: Peygamberlik makamı, Adem'den kıyamet gününe kadar vardır.
Her kim ehlibeytin ilmini öğrenirse, o bir peygamberdir.

208 Senetteki ravilerin tümü sikadır. Arûbe es-Sedûsiyye hakkında Ebû Abdullah bin Mende, Tarihu'n Nisa adlı eserinde şöyle der: "Abdurrahman bin Avf ile karşılaşmış, Âişe'den rivayet etmiştir. Kendisinden de Nüceyh Ebû Muhammed ile Rebi bin Hilal rivayette bulunmuştur."

٢٠٩ - عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اغْدُ عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا أَوْ مُنْصِتًا أَوْ مُحِبًّا، وَلَا تَكُنِ الْخَامِسَةَ فَتَهْلَكَ»

209- Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ya âlim ol, ya öğrenen ol, ya dinleyen ol, ya da seven ol. Beşincisi olma; helak olursun."*[209]

٢١٠ - عَنْ حُمَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: «كُنْ عَالِمًا، أَوْ مُتَعَلِّمًا، أَوْ مُسْتَمِعًا، أَوْ مُحِبًّا، وَلَا تَكُنِ الْخَامِسَةَ فَتَهْلَكَ». قَالَ: فَقُلْتُ لِلْحَسَنِ: مَنِ الْخَامِسَةُ؟ قَالَ: «الْمُبْتَدِعُ»

210- Humeyd'den, o Hasan-ı Basrî'den; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "Ya âlim ol, ya öğrenen ol, ya dinleyen ol, ya da seven ol. Beşincisi olma; helak olursun."

Humeyd dedi ki: Hasan'a "Beşinci kim?" diye sordum. Dedi ki: "Bidatçi." [210]

٢١١ - عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، قَالَ: «إِيَّاكَ وَكُلَّ شَيْءٍ يُسَمَّى بِغَيْرِ الْإِسْلَامِ»

211- Cafer bin Burkan'dan; Meymun bin Mihran dedi ki: "İslâm dışında isimlendirilen her şeyden sakın."[211]

٢١٢ - حَدَّثَنِي شُرَيْحٌ، عَنْ يَحْيَى، رَفَعَهُ قَالَ: «الْمُتَمَسِّكُ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي لَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ»

---

209 İsnadı zayıftır. Senedinde Fudale bin Mübarek vardır. Nesai'nin de dediği üzere zayıftır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte tesviye tedlisi yapardı."

Derim ki: kendisi senette açıkça işittiğini belirtmemiştir. Zaten senetteki Hasan-ı Basrî, bunu Peygamber'den mürel olarak rivayet etmiştir. Onun mürsel rivayetleri zayıftır. Bu hadis için ayrıca bk. Taberani, Evsat, 5171 (5/231). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/122) şöyle der: "Bunu üç eserinde Taberani ile Bezzar rivayet etmiştir. Ravileri sika olmakla birlikte Müslim bin Haffaf çokça hata ederdi."

210 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, el-Medhal, 381 (1/269). Hasan-ı Basrî yoluyla Ebû Derdâ'dan rivayet etmiştir. Hasan'ın ondan işitmesi mürseldir.

211 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (4/92)

212- Şureyh'ten, o da merfu olarak Yahya'dan; *"İnsanlar bozulduğunda sünnetime tutunan için yüz şehidin ecri vardır."*[212]

٢١٣ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ، قَالَ: " مَنْ دَعَا إِلَى سُنَّةٍ، فَأُجِيبَ إِلَيْهَا أَعْطَاهُ اللهُ أَجْرَ مَنْ أَجَابَ إِلَيْهَا، وَلَا يُنْقِصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا، وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ، فَأَجَابَهُ إِلَيْهَا أَحَدٌ حَمَّلَهُ اللهُ مِثْلَ أَوْزَارِهِمْ، وَلَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْئًا، ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: {لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ} [النحل: ٢٥]

213- Musa bin Ubeyde'den; Abdullah bin Ebû Katâde dedi ki: "Her kim bir sünnete çağırır, çağrısına icabet edilirse, Allah ona icabet edenin ecrini verir. İcabet edenlerin ecirlerinden bir şey de eksilmez. Her kim de bir sapıklığa çağırır, çağrısına icabet edilirse, Allah ona günahlarının benzerini yükler. Onların günahlarından bir şey de eksiltilmez." Daha sonra şu âyeti okudu: *"Böylece kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak, bilgisizce saptırdıkları kimselerin günahlarının da bir kısmını yüklenirler."* (Nahl, 25) [213]

٢١٤ - حَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ إِسْمَاعِيلُ الْأَقْرَعُ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ أَبِي جَعْفَرٍ، يَذْكُرُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «النَّظَرُ فِي الْمُصْحَفِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ إِلَى الرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ الَّذِي يَدْعُو إِلَى السُّنَّةِ، وَيَنْهَى عَنِ الْبِدْعَةِ عِبَادَةٌ»

214- Ebû İshak İsmail el-Akra' dedi ki: Hasen bin Ebi Cafer'i işittim; İbn Abbâs'ın şöyle dediğini anlatıyordu: "Mushafa bakmak ibadettir. Ehlisünnetten olup sünnete çağıran ve bidatten alıkoyan kişiye bakmak da ibadettir."[214]

---

212 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, ez-Zühdü'l Kebir, 207 (2/118) – İbn Adiy, Kamil (2/327) – Silsile-i Zaife, 326. Elbani dedi ki: "Senedinde Hasen bin Kuteybe vardır, zayıftır." Zehebi, Mizan'da "Helak olmuştur"demiş, Darekutni ise hadislerinin metruk olduğunu belirtmiştir.

213 Bk. Kurtubi, Tefsir (13/331). Senedinde Musa bin Ubeyde vardır, zayıftır.

214 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 11 (1/42) – Kurtubi, Tefsir (7/141)

Derim ki: İsnadında Hasen bin Ebi Cafer el-Caferi vardır. İbn Hacer, Takrib'te (2/164) şöyle der: "İbadet ve fazilet ehli olsa da hadisleri zayıftır."

٢١٥ - عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مُسْلِمٍ اللَّخْمِيِّ، مِنْ أَهْلِ الشَّامِ قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللهَ لَيُدْخِلُ الْعَبْدَ الْجَنَّةَ بِالسُّنَّةِ يَتَمَسَّكُ بِهَا»

215- Şam ahalisinden olan Abdülmelik bin Müslim el-Lahmi dedi ki: Bana ulaştığına göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah, tutunduğu bir sünnet dolayısıyla kulu cennete girdirir."*[215]

٢١٦ - عَنْ يَحْيَى، عَنْ عُمَرَ، أَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُتَمَسِّكُ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي لَهُ أَجْرُ خَمْسِينَ شَهِيدًا»

216- ... Yahya bin Ömer'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlar bozulduğunda sünnetime tutunan için elli şehidin ecri vardır."*[216]

٢١٧ - عَنْ شَيْبَانَ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ} [آل عمران: ٤٨] قَالَ: " الْحِكْمَةُ: السُّنَّةُ

217- ... Şeyban'dan; Katâde, Allah Teâlâ'nın *"Ve Allah ona kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek"* (Âl-i İmran, 48) âyeti hakkında dedi ki: "Hikmet sünnettir."[217]

٢١٨ - أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ قَتَادَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللهِ وَالْحِكْمَةِ} [الأحزاب: ٣٤]، قَالَ: «الْقُرْآنُ وَالسُّنَّةُ»

218- Ma'mer'den; Allah Teâlâ'nın *"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın"* (Ahzab, 34) âyeti hakkında Katâde dedi ki: "Yani Kur'ân ve sünnet."[218]

---

215 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Müflih el-Maksadu'l Erşed (3/25). Kendisinin isnadı munkatıdır.
216 İsnadı zayıftır. Ayrıca 212.ci rivayette benzeri geçmişti.
217 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, Sünne, 71 (1/54) – Taberi, Tefsir (3/274) – Mervezi, Sünne, 430, 432 (1/209). Bn Haver, Fethu'l Bari'de (1/107) bunu Katâde'nin sözü olarak zikretmektedir.
218 İsnadı sahihtir. Bk. 91.ci rivayet.

٢١٩ عنِ الأَوْزَاعِيِّ، عَنْ حَسَّانَ بْنِ عطِيَّةَ، قَالَ: «كَانَ جِبْرِيلُ يَنْزِلُ على النَّبِيِّ صلَّى اللهُ عليْهِ وَسَلَّمَ، بِالْقُرْآنِ وَمِثْلِهِ مِنَ السُّنَّةِ»

219- Evzaî'den; Hassan bin Atıyye dedi ki: "Cibril (a.s.), Rasûlullah'a (s.a.v.) Kur'ân'ı ve onun benzeri sünneti indirirdi."[219]

٢٢٠ - حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةَ، قَالَ: «كَانَ جِبْرِيلُ يَنْزِلُ بِالسُّنَّةِ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا يَنْزِلُ عَلَيْهِ بِالْقُرْآنِ»

220- ... Evzaî'den; Hassan bin Atıyye dedi ki: "Cibril (a.s.), Rasûlullah'a (s.a.v.) Kur'ân'ı indirdiği gibi sünneti de indirirdi."[220]

٢٢١ - عَنْ أَبِي يَحْيَى الْقَتَّاتِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا} [المائدة: ٤٨] قَالَ: «سَبِيلًا وَسُنَّةً»

221- ... Ebû Yahya el-Kattat'ten; Mücahid, Allah Teâlâ'nın *"Her birinize bir şeriat ve yöntem verdik"* (Maide, 48) âyeti hakkında dedi ki: "Her birinize bir yol ve sünnet verdik."[221]

٢٢٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْمُونٍ الصَّنْعَانِيُّ، وكَانَ يُسَمَّى قُرَيْشَ الْيَمَنِ وَكَانَ مِنَ الْعَابِدِينَ الْمُجْتَهِدِينَ قَالَ: خَافَهُ أَبُو جَعْفَرٍ فبعَثَ إِلَيْهِ، فَأُتِيَ بِهِ فَقَدِمَ بِهِ الْعِرَاقَ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ قَالَ: وَاللهِ لَقَدْ أَخْبَرَنِي ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسلَّمَ: «يَدُ اللهِ عَلَى الْجَمَاعَةِ»

222- ... Abdurrezzak dedi ki: Bize İbrahim bin Meymun es-San'ani anlattı. Kendisi Yemen'in Kureyş'i diye adlandırılırdı. İbadette çaba gösteren kimselerdendi. Ebû Cafer onu korkutmuş, ona bir adam gönderip onu Irak'a getirt-

219 İsnadı sahihtir. Bk. 90.cı rivayet.

220 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 588 (1/137) – Mervezi, Sünne, 402 (1/111) – İbn Mübarek, Zühd, 91 (1/23). İbn Hacer, Ferhu'l Bari'de (13/291) şöyle der: "Bunu sahih bir senetle Hassan bin Atıyye'den Beyhaki rivayet etmektedir. Hassan, Şamlı sika tabiîndendir." Ardından rivayeti zikretmektedir.

221 Sahihtir. Bk. Buhârî, İman, (1/60) – Taberi, Tefsir (6/271)

miştir. Halifenin yanına girdiğinde ona şöyle dedi: Yemin olsun ki İbn Tavûs, bana babasından haber verdi. İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Allah'ın eli cemaatin üzerindedir."*[222]

٢٢٣ - عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ حُسْنُ الرَّأْيِ» يَعْنِي السُّنَّةَ

223- ... A'meş'ten; Mücahid dedi ki: "En faziletli ibadet, güzel görüştür." Bununla sünneti kastetmektedir.[223]

٢٢٤ - عَنْ غُضَيْفِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا ابْتُدِعَتْ بِدْعَةٌ إِلَّا رُفِعَ مِثْلُهَا مِنَ السُّنَّةِ»

224- Ğazif bin Haris'ten; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hangi bidat çıkarılmışsa, illaki misli bir sünnet kaldırılmıştır."*[224]

٢٢٥ - عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «لَا يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ إِلَّا أَحْدَثُوا فِيهِ بِدْعَةً، وَأَمَاتُوا فِيهِ سُنَّةً حَتَّى تَحْيَا الْبِدَعُ، وَتَمُوتَ السُّنَنُ»

225- İkrime'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "İnsanlara her yeni bir zaman geldiğinde illaki bir bidat çıkarıp bir sünneti öldürürler. Tâ ki bidatler yaşar, sünnetler ölür."[225]

٢٢٦ - عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللهِ الدَّيْلَمِيِّ، قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ الدِّينِ تَرْكًا السُّنَّةُ يَذْهَبُ الدِّينُ سُنَّةً سُنَّةً كَمَا يَذْهَبُ الْحَبْلُ قُوَّةً قُوَّةً»

226- Yahya bin Ebi Amr'den; Abdullah ed-Deylemi dedi ki: "Şüphesiz dinde ilk terk edilecek şey sünnettir. İpin çeke çeke gitmesi gibi din de sünnet-sünnet gidecektir."[226]

---

222 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Fiten, 2166 (4/466) – Kuzâi, Müsnedu'ş Şihab, 239 (1/167). Tirmizi dedi ki: "Bu hasen garip bir hadistir. Bunu İbn Abbâs'tan ancak bu yolla biliyoruz." Elbani, Sahihu't Tirmizi'de sahih olduğunu belirtmiştir.

223 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Kuteybe, Tevilu Muhtelefi'l Hadis (1/57) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/293)

224 İsnadı zayıftır. Bk. 10.cu rivayet.

225 İsnadı hasendir. Bk. 11.ci rivayet.

226 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 127 (1/71) – Darimi, Mukaddime, 97 (1/45) – Suyuti, Miftahu'l Cenne (1/58).

٢٢٧ وَقَالَ ابْنُ الدَّيْلَمِيِّ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو يَقُولُ: «مَا ابْتُدِعَتْ بِدْعَةٌ إِلَّا ازْدَادَتْ مُضِيًّا، وَلَا نُزِعَتْ سُنَّةٌ إِلَّا ازْدَادَتْ هَرَبًا»

227- İbnu'd Deylemi dedi ki: Abdullah bin Amr'ı şöyle derken işittim. "Hangi bidat çıkarılmışsa, illaki vaktin tükenişi hızlanmış; hangi sünnet çekilip alınmışsa, illaki kaçış artmıştır."[227]

٢٢٨ - حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةَ، قَالَ: «مَا ابْتَدَعَ قَوْمٌ بِدْعَةً إِلَّا نَزَعَ اللَّهُ مِن سُنَّتِهِمْ مِثْلَهَا لَا يُعِيدُهَا عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»

228- Evzaî'den; Hassan bin Atıyye dedi ki: "Hangi kavim bir bidat çıkarmışsa, illaki Allah, sünnetlerinden o bidat benzerini çekip almıştır. Artık o sünneti kıyamet gününe dek onlara geri vermez."[228]

٢٢٩ - عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْأَشَجِّ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: «إِنَّ نَاسًا يُجَادِلُونَكُمْ بِمُتَشَابِهِ الْقُرْآنِ، فَخُذُوهُمْ بِالسُّنَنِ فَإِنَّ أَصْحَابَ السُّنَنِ أَعْلَمُ بِكِتَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

229- Bükeyr bin Abdullah bin el-Eşecc'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "Yakında bazı insanlar gelecek, sizinle Kur'ân'ın müteşabih olanıyla tartışmaya girişeceklerdir. Siz ise onları sünnetler ile mağlup edin. Çünkü sünnetlerin ashâbı, Allah Teâlâ'nın kitabını en iyi bilenlerdir."[229]

Yahya bin Ömer, Hafız'ın Takrib'te belirttiği üzere sikadır.

Abdullah ed-Deylemi: İbn Feyrûz ed-Deylemi'dir. Hafız dedi ki: "Sikadır, tabiîn büyüklerindendir. Âlimlerden onu sahabe arasında sayanlar da vardır."

227 İsnadı sahihtir, talik olarak rivayet edilmiştir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 128 (1/71) – Ebû Nuaym, Hılye (6/73). Evzaî yoluyla Hassan bin Atıyye'den... Hassan bin Atıyye sikadır. İbn Deylemi'ye gelince; Mizzi, Tehzibu'l Kemal'de şöyle der: "Abdullah bin Feyrûz'dur. Künyesi Ebû Bişr olup Dahhak bin Feyrûz'un kardeşidir. Kudüs'te ikamet ederdi. Babası Feyrûz ed-Deylemi yoluyla Abdullah bin Amr bin As'tan rivayette bulunmuştur. Sikadır."

228 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 98 (1/46) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 129 (1/71) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/73)

229 İsnadı hasendir. Bk. Darimi, Mukaddime, 119 (1/49) – Acurri, Şeria, 99 (1/175) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 202 (1/94) – İbn Abdilberr, Cami Beyani'l İlm (1927)

٢٣٠ - سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: «سَنَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوُلَاةُ الأَمْرِ مِن بَعْدِهِ سُنَنًا، الأَخْذُ بِهَا تَصْدِيقٌ لِكِتَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَاسْتِكْمَالٌ لِفَرَائِضِ اللهِ، وَقُوَّةٌ عَلَى دِينِ اللهِ، مَنْ عَمِلَ بِهَا مُهْتَدٍ، وَمَنِ اسْتَنْصَرَ بِهَا مَنْصُورٌ، مَن خَالَفَهَا اتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ وَوَلَّاهُ اللهُ مَا تَوَلَّى»

230- Malik bin Enes'ten; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle dedi: "Rasûlullah (s.a.v.) ile ondan sonraki emir sahipleri bir kısım sünnetler ortaya koymuşlardır. Onlara tutunmak; Allah Teâlâ'nın Kitabı'na ittiba, Allah'a itaatin kemale ermesi ve Allah'ın dininin kuvvetlenmesi demektir. Kim onların rehberliğinde giderse, doğru yolu bulur. Kim onlarla zafer isterse, zafer kazanır. Kim de onları terk ederse, Müminlerin yolu dışındaki bir yolu izlemiştir. Allah onu, döndüğü yerde geri döndürür..."[230]

٢٣١ - أَخْبَرَكُمُ ابْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ مَالِكٍ، قَالَ: كَانَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ يَقُولُ: " سَنَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوُلَاةُ الْأَمْرِ مِنْ بَعْدِهِ سُنَنًا الْأَخْذُ بِهَا تَصْدِيقٌ لِكِتَابِ اللهِ، وَاسْتِكْمَالٌ لِطَاعَةِ اللهِ، وَقُوَّةٌ عَلَى دِينِ اللهِ مَنِ اهْتَدَى بِهَا مُهْتَدٍ، وَمَنِ اسْتَنْصَرَ بِهَا مَنْصُورٌ، وَمَنْ خَالَفَهَا اتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ وَوَلَّاهُ اللهُ مَا تَوَلَّى، وَأَصْلَاهُ جَهَنَّمَ، وَسَاءَتْ مَصِيرًا. ادَّعَى ابْنُ الْقَاسِمِ، قَالَ مَالِكٌ: وَأَعْجَبَنِي مِنْ عُمَرَ حِينَ أَوْجَبَ لَهُ النَّارَ، وَزَادَ عِنْدَ قَوْلِهِ: «عَلَى دِينِ اللهِ، لَيْسَ لِأَحَدٍ تَبْدِيلُهَا، وَلَا تَغْيِيرُهَا، وَلَا فِي شَيْءٍ خَالَفَهَا»

231- İbn Kasım'dan, o Malik'ten; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle derdi: "Rasûlullah (s.a.v.) ile ondan sonraki emir sahipleri bir kısım sünnetler ortaya koymuşlardır. Onlara tutunmak; Allah Teâlâ'nın Kitabı'na ittiba, Allah'a itaatin kemale ermesi ve Allah'ın dininin kuvvetlenmesi demektir. Kim onların rehberliğinde giderse, doğru yolu bulur. Kim onlarla zafer isterse, zafer kazanır. Kim de onları terk ederse, Müminlerin yolu dışındaki bir yolu

230 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 134 (1/72) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/324) – Acurri, Şeria, 98 (1/174)

izlemiştir. Allah onu, döndüğü yerde geri döndürür ve onu cehenneme sokar. Orası ne kötü bir dönüş yeridir!"

İbn Kasım, Malik'in "Ömer'in o kimseye cehennemi gerekli kılmasına şaştım!" dediğini iddia etmiş ve "... Allah'ın dininin kuvvetlenmesi demektir" cümlesinden sonra "Hiç kimsenin bunları değiştirmeye ve yerine başka bir şey geçirmeye yetkisi yoktur" ilavesinde bulunmuştur.[231]

٢٣٢ - عَنْ أَبِي عَوْفٍ الْجُرَشِيِّ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: «لَنْ تَضِلَّ مَا أَخَذْتَ بِالْأَثَرِ»

232- Ebû Avf el-Curaşi'den; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "Esere (selefin izine) tutunduğun sürece sapıtmayacaksın."[232]

٢٣٣ - عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حَاضِرٍ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ شَيْءٍ، فَقَالَ: «عَلَيْكَ بِالِاسْتِقَامَةِ، وَاتِّبَاعِ الْأَثَرِ»

233- Osman bin Hazır dedi ki: İbn Abbâs'a (r.anhumâ) bir şeyden sordum. Dedi ki: "Dosdoğru ol, izleri takip et."[233]

٢٣٤ - عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «مَنْ أَقَرَّ بِاسْمٍ مِنْ هَذِهِ الْأَسْمَاءِ الْمُحْدَثَةِ، فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ»

234- Ebû'l Âliye'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Her kim şu sonradan çıkan isimlerden bir ismi ikrar ederse, boynundan İslâm halkasını çıkarmıştır."[234]

٢٣٥ - حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ مَيْمُونَ بْنَ مِهْرَانَ يَقُولُ: «إِيَّاكُمْ وَكُلَّ هَوًى يُسَمَّى بِغَيْرِ الْإِسْلَامِ»

---

231 Bir önceki rivayete bakınız.

232 İsnadı sahihtir. Ravilerinin hepsi sikadır ve Şureyh hadisinden şahidi vardır. Ayrıca bk. Darimi, Mukaddime, 198 (1/63)

233 İsnadı zayıftır. Bk. 206.cı rivayet.

234 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Nuh bin Ebi Meryem vardır. İbn Hacer dedi ki: "Âlimler, hadis konusunda yalancı olduğunu söylemişlerdir." İbn Mübarek dedi ki: "Hadis uydururdu."

235- Cafer bin Burkan dedi ki: Meymun bin Mihran'ı şöyle derken işittim: "İslâm dışında isimlendirilen tüm hevâdan sakının."[235]

٢٣٦ - عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَكُلَّ هَوًى يُسَمَّى بِغَيْرِ الْإِسْلَامِ»

236- Cafer bin Burkan'dan; Meymun bin Mihran dedi ki: "İslâm dışında isimlendirilen tüm hevâdan sakının."[236]

٢٣٧ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ مُعَاوِيَةُ: أَنْتَ عَلَى مِلَّةِ عَلِيٍّ؟ قُلْتُ: «وَلَا عَلَى مِلَّةِ عُثْمَانَ، أَنَا عَلَى مِلَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

237- İbn Tavûs'tan, o babasından; Muaviye, İbn Abbâs'a (r.anhumâ) "Sen Ali'nin dini üzere misin?" dedi. İbn Abbâs dedi ki: "Ne Ali ne de Osman'ın dini üzereyim. Ben Muhammed'in (s.a.v.) dini üzereyim."[237]

٢٣٨ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِابْنِ عَبَّاسٍ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ هَوَانَا عَلَى هَوَاكُمْ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «الْهَوَى كُلُّهُ ضَلَالَةٌ» قَالَ: فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ لِي مُعَاوِيَةُ: أَعَلَى مِلَّةِ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنْتَ؟، قُلْتُ: " وَلَا عَلَى مِلَّتِكَ أَوْ قَالَ: وَلَا عَلَى مِلَّةِ عُثْمَانَ، أَنَا عَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "

238- Tavûs dedi ki: Bir adam, İbn Abbâs'a (r.anhumâ) "Hevâmızı hevânız üzere kılan Allah'a hamd olsun" dedi. Bunu duyan İbn Abbâs ise "Hevânın tümü sapıklıktır" karşılığında bulundu. Ardından İbn Abbâs şöyle dedi: "Muaviye bana 'Sen İbn Ebi Talib'in dini üzere misin?' diye sordu. Ona dedim ki: Ne onun ne de senin –veya ne de Osman'ın- dini üzereyim. Ben Rasûlullah'ın (s.a.v.) dini üzereyim."[238]

---

235 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (4/92)

236 Bk. 211.ci rivayet.

237 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 133 (1/72) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/329) – İbn Hazm, İhkam (4/607)

238 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 225 (1/100) – Abdurrezzak, Musannef, 20102 (11/126) – Acurri, Şeria, 132 (1/192)

٢٣٩ - حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ بْنُ مَخْلَدٍ، وَجَعْفَرٌ الْقَافْلَائِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الصَّاغَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَ: قَالَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ: قِيلَ لِرَجُلٍ عِنْدَ الْمَوْتِ: «عَلَى أَيِّ دِينٍ تَمُوتُ؟» قَالَ: عَلَى دِينِ أَبِي عُمَارَةَ، كَأَنَّهُ رَجُلٌ كَانَ يَتَوَلَّاهُ مِنْ بَعْضِ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ قَالَ. فَقَالَ مَالِكٌ: «يَدَعُ الْمَشْئُومُ دِينَ أَبِي الْقَاسِمِ، وَيَمُوتُ عَلَى دِينِ أَبِي عُمَارَةَ». لَمْ يَقُلِ الْقَافْلَائِيُّ: الْمَشْئُومُ

239- Bize Ebû Abdullah bin Muhalled ile Cafer el-Kafilâi tahdis etti... Abdurrahman bin Mehdi'den; Malik dedi ki: "Adamın birine ölüm anında 'Hangi din üzere ölüyorsun?' diye soruldu. Adam 'Ebu İmara'nın dini üzere' dedi. Sanki hevâ ehlinden bazı kimseleri dost edinen birine benziyordu.

Malik dedi ki: "Şu uğursuza bak! Ebû'l Kasım'ın dinini bırakıyor, Ebû İmara'nın dini üzere ölüyor!"

Cafer el-Kafilâi, rivayetinde "Şu uğursuza bak!" cümlesini zikretmemiştir.[239]

٢٤٠ - عَنْ مَنْصُورٍ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِإِبْرَاهِيمَ: يَقُولُ مَنْ يَقُولُ: يَا أَبَا عِمْرَانَ قَالَ: يَقُولُ مِقْلَاسٌ: " إِذَا قَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ " قَالَ مَنْصُورٌ: يَعْنِي مُؤَذِّنًا كَانَ لَهُمْ

240- ... Mansur dedi ki: Adamın biri, İbrahim'e "Söyleyen söylüyor ey Ebû İmran" dedi. İbrahim dedi ki: "Miklas söylüyor, Hayye Ale's Salah, Hayye Ale'l Felah dediğinde." Mansur dedi ki: "Onların müezziniydi."[240]

٢٤١ - عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، قَالَ: «الرَّجُلُ مَا كَانَ مَعَ الْأَثَرِ فَهُوَ عَلَى الطَّرِيقِ»

239 İsnadı sahihtir, senedindeki tüm raviler sikadır.

240 Bu rivayet ya basımdan ya da el yazma nüshadaki silikten dolayı bu şekilde anlamsız, konuyla ilgisizdir. Belki de İbn Batta'dan kaynaklanan bir hatadır. Zaten eseri tahkik eden de bu rivayet hakkında konuşmamıştır. (Çev.)

241- ... İbn Avn'dan; İbn Sirin dedi ki: "Kişi eserle olduğu sürece doğru yol üzeredir."[241]

٢٤٢ - حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: " كَانُوا يَقُولُونَ: إِذَا كَانَ الرَّجُلُ عَلَى الْأَثَرِ فَهُوَ عَلَى الطَّرِيقِ »

242- İbn Avn'dan; Muhammed bin Sirin dedi ki: "Selef şöyle derdi: Kişi eser üzere olduğunda doğru yol üzeredir."[242]

٢٤٣ - عَنِ الْحُسَيْنِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَمَلٌ قَلِيلٌ فِي سُنَّةٍ، خَيْرٌ مِنْ عَمَلٍ كَثِيرٍ فِي بِدْعَةٍ»

243- ... Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sünnette az amel işlemek, bidatte çok amel işlemekten hayırlıdır."*[243]

٢٤٤ - عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «عَمَلٌ قَلِيلٌ فِي سُنَّةٍ، خَيْرٌ مِنْ عَمَلٍ كَثِيرٍ فِي بِدْعَةٍ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»

244- ... Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sünnette az amel işlemek, bidatte çok amel işlemekten hayırlıdır. Her bidat sapıklıktır."*[244]

٢٤٥ - حَدَّثَنَا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: «عَمَلٌ قَلِيلٌ فِي سُنَّةٍ، خَيْرٌ مِنْ عَمَلٍ كَثِيرٍ فِي بِدْعَةٍ»

245- ... Said'den, o da Katâde'den; İbn Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Sünnette az amel işlemek, bidatte çok amel işlemekten hayırlıdır."[245]

٢٤٦ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «الِاقْتِصَادُ فِي السُّنَّةِ، خَيْرٌ مِنَ الِاجْتِهَادِ فِي الْبِدْعَةِ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»

---

241 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 109 (1/66) – Darimi, Mukaddime, 140, 141 (1/51) – Suyuti, Miftahu'l Cenne (1/48) – Beyhaki, el-Medhal, 230 (1/198)

242 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 141 (1/66) – Beyhaki, el-Medhal, 230 (1/198)

243 İsnadı zayıftır. Bk. 151.ci rivayet.

244 Bir önceki rivayete bakınız.

245 Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 4098 (3/41)

246- Abdurrahman bin Yezid'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi "Sünnette orta yollu davranmak, bidatte çaba harcamaktan daha hayırlıdır. Her bidat sapıklıktır."[246]

٢٤٧ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «اقْتِصَادٌ فِي سُنَّةٍ، خَيْرٌ مِنَ اجْتِهَادٍ فِي بِدْعَةٍ»

248- Abdurrahman bin Yezid'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Herhangi bir sünnette orta yollu davranmak, herhangi bir bidatte çaba harcamaktan daha hayırlıdır."[247]

٢٤٨ - عَنِ ابْنِ شَوْذَبٍ، عَنْ مَطَرٍ الْوَرَّاقِ، قَالَ: «عَمَلٌ قَلِيلٌ فِي سُنَّةٍ، خَيْرٌ مِنْ عَمَلٍ كَثِيرٍ فِي بِدْعَةٍ مَنْ عَمِلَ فِي سُنَّةٍ قَبِلَ اللهُ مِنْهُ، وَمَنْ عَمِلَ فِي بِدْعَةٍ رَدَّ اللهُ عَلَيْهِ بِدْعَتَهُ»

248- ... İbn Şevzeb'ten; Matar el-Verrak dedi ki: "Sünnette az amel işlemek, bidatte çok amel işlemekten daha hayırlıdır. Her kim sünnette bir amel işlerse, Allah ondan kabul eder. Her kim de bidatte bir amel işlerse, Allah bidatini reddeder."[248]

٢٤٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ يَزِيدَ الصَّايِغُ، قَالَ: سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ، يَقُولُ: «عَمَلٌ قَلِيلٌ فِي سُنَّةٍ، خَيْرٌ مِنْ عَمَلٍ كَثِيرٍ فِي بِدْعَةٍ»

249- Abdussamed bin Yezid es-Sâiğ dedi ki: Fudayl bin İyaz'ı şöyle derken işittim: "Sünnette az amel işlemek, bidatte çok amel işlemekten daha hayırlıdır."[249]

---

246 Bk. 201.ci rivayet.

247 Bir önceki rivayete bakınız.

248 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/76). Matar el-Verrak hakkında İbn Hacer şöyle der: "Saduk olmakla birlikte çokça hata ederdi. Ata'dan yaptığı rivayetler zayıftır." Yahya bin Main ise "Salihtir" demiştir.
Derim ki: Bu hadis mevkuf olup rivayet edilen âsârdan biridir. İnşallah hasendir.

249 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (8/103). İsnadında Abdussamed bin Yezid es-Saiğ Merduyeh vardır. Yahya bin Main kendisini zayıf saymıştır.

٢٥٠ - عَنْ أَبِي دَاوُدَ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، قَالَ: «عَلَيْكُمْ بِالسَّبِيلِ وَالسُّنَّةِ، فَإِنَّهُ مَا عَلَى الْأَرْضِ عَبْدٌ عَلَى السَّبِيلِ والسُّنَّةِ ذكَرَ اللهَ فِي نَفْسِهِ فَاقْشَعَرَّ جِلْدُهُ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ إِلَّا كَانَ مَثَلُهُ كَمَثَلِ شَجَرَةٍ، قَدْ يَبِسَ وَرَقُهَا فَهِيَ كَذَلِكَ حَتَّى أَصَابَتْهَا رِيحٌ شَدِيدَةٌ، فَتَحَاتَّ وَرَقُهَا إِلَّا حَطَّ اللهُ عَنْهُ خَطَايَاهُ كَمَا تَحَاتُّ تِلْكَ الشَّجَرَةُ وَرَقَهَا، وَإِنَّ اقْتِصَادًا فِي سَبِيلٍ وَسُنَّةٍ خَيْرٌ مِنَ اجْتِهَادٍ فِي خِلَافِ سَبِيلٍ وَسُنَّةٍ فَانْظُرُوا أَنْ يَكُونَ عِلْمُكُمْ، إِنْ كَانَ اجْتِهَادًا وَاقْتِصَادًا، أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ عَلَى مِنْهَاجِ الْأَنْبِيَاءِ وَسُنَّتِهِمْ»

250- Ebû Davud'dan; Ubey bin Ka'b (r.a.) şöyle dedi: "Yola ve sünnete uyun. Doğrusu yeryüzünde yol ve sünnet üzere olup Allah'ı zikreden, Allah korkusuyla cildi ürperen bir kul yoktur ki onun misali yaprakları kurumuş ağaç misali olmasın. O öyledir. Tâ ki ona sert bir rüzgar isabet eder de yaprakları dökülüverir. İşte böylece Allah, ağacın yapraklarının döküldüğü gibi onun günahlarını döker. Şüphesiz yol ve sünnette orta yollu olmak, yol ve sünnetin hilafında çaba göstermekten daha hayırlıdır. O halde orta yollu olsun çabalı olsun fark etmez, amelinizin peygamberlerin metodu ile sünnetleri üzere olmasına bakın."[250]

٢٥١ - سَمِعْتُ بِشْرَ بْنَ الْحَارِثِ، يَقُولُ: كَانَ أَبُو الْأَحْوَصِ يَقُولُ لِنَفْسِهِ: «يَا سَلَّامُ نَمْ عَلَى سُنَّةٍ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَقُومَ عَلَى بِدْعَةٍ»

251- Bişr bin Haris dedi ki: Ebû'l Ahvas, kendi kendine şöyle derdi: "Ey Sellam! Sünnet üzere uyuman bidat üzere ayakta kalmandan daha hayırlıdır."[251]

٢٥٢ - عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ شُرَيْحٍ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: إِنَّمَا أَقْتَفِي الْأَثَرَ فَمَا وَجَدْتُ قَدْ سَبَقَنِي بِهِ - يَعْنِي الصَّدْرَ الْأَوَّلَ - حَدَّثْتُكُمْ بِهِ

250 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 10 (1/141) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35526 (7/224) – İbn Mübarek, Zühd, 87 (1/21) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/252, 253)

251 Ebu'l Ahvas: Sellam bin Selim en-Nehai'dir, tabiîn büyüklerindendir. Sikadır, mütkındır, hadis sahibidir.

252- Muhammed'den; Şureyh şöyle derdi: "Ben ancak eseri takip ederim. Beni geçenler yani ilk nesillerde ne bulmuşsam, size onu anlatırım

٢٥٣ - حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي قَالَ: قَالَ إِيَاسُ بْنُ مُعَاوِيَةَ: «تَدْرِي مَا الْقَضَاءُ؟» قُلْتُ: وَمَا الْقَضَاءُ؟ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَمَا يُنْكِرُهُ النَّاسُ، وَعَلَيْكَ بِمَا يعرفه النَّاسُ

253- İdris dedi ki: Babamı işittim; dedi ki: İyas bin Muaviye "Kaza nedir bilir misin?" diye sordu. Ben: "Kaza nedir?" diye sordum. Dedi ki: "(Geçmiş) insanların tanımadıklarından sakın. Size gerekli olan, (geçmiş) insanların tanıyıp bildikleridir."[253]

٢٥٤ - عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: «لَوْ أَنَّ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ مَسَحُوا عَلَى ظُفُرٍ لَمَا غَسَلْتُهُ الْتِمَاسَ الْفَضْلِ فِي اتِّبَاعِهِمْ»

254- Ebû Hamza'dan; İbrahim dedi ki: "Şayet Muhammed'in (s.a.v.) ashâbı tırnakları mesh etmiş olsalardı, fazileti aradığım için onu kesinlikle yıkamazdım."[254]

٢٥٥ - عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: «لَوْ بَلَغَنِي أَنَّهُمْ لَمْ يُجَاوِزُوا بِالْوُضُوءِ ظُفُرًا لَمَا جَاوَزْتُ، وَكَفَى بِنَا عَلَى قَوْمٍ إِزْرَاءً أَنْ نُخَالِفَ أَعْمَالَهُمْ»

255- Ebû Hamza'dan; İbrahim dedi ki: "Şayet bana onların abdest alırken tırnaklarını aşmadıkları ulaşsa, kesinlikle ben de aşmazdım. Onların amellerine muhalefet etmek, onları küçük görmemiz için yeterlidir."[255]

٢٥٦ - حَدَّثَنَا أَبُو رِفَاعَةَ الْعَامِرِيُّ عَبْدُ الْقَاهِرِ، قَالَ: سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ، يَقُولُ: «نَزَلَ الْمَسْحُ مِنَ السَّمَاءِ»

---

252 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra 86/126) – Suyuti, Miftahu'l Cenne (1/48)

253 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (3/411)

254 İsnadı zayıftır. Bk. Darimi, Mukaddime, 218 (1/68). İsnadında Meymun Ebû Hamza el-A'ver el-Kassab vardır. Kufelidir, künyesiyle meşhurdur, zayıftır.

255 Bir önceki rivayete bakınız.

256- Ebû Rufae el-Âmiri Abdulkahir dedi ki: Şa'bi'yi şöyle derken işittim: "Mesh (hükmü) semadan inmiştir."[256]

٢٥٧ - عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: «الْمَسْحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ أَفْضَلُ مِنَ الْغَسْلِ، لِأَنَّ الْمَسْحَ سُنَّةٌ وَالسُّنَّةُ أَفْضَلُ»

257- Hasan'dan; Şa'bi dedi ki: "Mestlere mesh etmek, yıkamaktan daha faziletlidir. Çünkü mesh sünnettir. Sünnet ise daha faziletlidir."[257]

٢٥٨ - حَدَّثَنَا الْأَصْمَعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: «مَا بَلَغَ أَبِي أَمْرَانِ إِلَّا أَخَذَ بِأَشَدِّهِمَا إِلَّا الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ، فَإِنَّهُ كَانَ يَمْسَحُ». قَالَ الشَّيْخُ: «يُرِيدُ بِذَلِكَ اتِّبَاعَ السُّنَّةِ»

258- ... Asmaî'den; Mu'temir bin Süleyman dedi ki: "Bana hangi iki husus ulaştıysa, illaki zor olanını almışımdır. Mestlere mesh etmek ise müstesna; çünkü Rasûlullah (s.a.v.) mesh ederdi."[258]

٢٥٩ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ عَبْدَةَ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ، قَالَ: «إِنِّي لَأُبَادِرُ الْحَدَثَ لُبْسَ الْخُفَّيْنِ تَشْيِيدًا لِلسُّنَّةِ»

259- Evzaî'den; Abde bin Ebi Lübabe dedi ki: "Şüphesiz ben, mest giyme sünnetini sağlamlaştırmak için abdesti bozmakta acele ediyorum."[259]

٢٦٠ - عَنْ عُبَيْدِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحَبَّ فِطْرَتِي، فَلْيَسْتَنَّ بِسُنَّتِي»

---

256 Müellifin şeyhi müstesna senetteki ravilerin tümü sikadır. İsmi Ahmed bin Selman en-Neccar olup saduktur.

257 İbn Kudame, Muğni (1/174) – İbn Abdilberr, Temhid (11/178). İbn Abdilberr dedi ki: "Âlimlerden bir topluluk bu görüştedir."

258 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Abdilberr, Temhid (11/160)

259 İsnadı çok zayıftır. Ravilerinin tümü sikadır. Velid bin Müslim müstesna; kendisi tesviye tedlisi yapardı. Evzaî ile arasındaki zayıf ravileri senetten düşürmüştür. Onun tedlisinden emin olunamaz.

260- Ubeyd bin Sa'd'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Her kim fıtratımı severse, sünnetimi izlesin.*"[260]

İbn Batta şöyle der: Bu bölümde sünnetten ayrılmayıp esere tabi olmak konusunda Mustafa'nın (s.a.v.) söyleyip emrettikleri ile ashâbı ve onlara ihsan ile tâbi olanların sözlerinden Allah'ın göğsünü genişletip kabule muvaffak kıldığı kimseye yeterli gelecek rivayetleri zikrettim. Şüphesiz Allah Teâlâ, Allah'a ve O'nun peygamberine itaat eden kimselere, dünya ve ahiret hayrını garanti etmiştir. Şöyle buyurur: "*Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!*" (Nisa, 69)

Ayrıca bu konuda muhalefet edip itaatten geri dönen kimseleri tehdit etmiştir. Vasıflandırdığı kimselerden olmaktan Allah'a sığınıyor, bizleri himaye etmesini diliyoruz. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*Kim, kendisine hidayet (doğru yol) besbelli olduktan sonra peygamber'e karşı çıkar, müminlerin yolundan başkasını arzu ederse, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir.*" (Nisa, 115)

Tedbiri elden bırakmayan, eseri takip eden, açık caddeden sapmayan ve bidatten yönünü çeviren kula Allah rahmet etsin!

٢٦١ - ثنا ابْنُ عُلَيَّةَ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عَوْنٍ يَقُولُ لَنَا: «رَحِمَ اللهُ رَجُلًا لَزِمَ هَذَا الْأَثَرَ، وَرَضِيَ بِهِ، وَإِنِ اسْتَثْقَلَهُ وَاسْتَبْطَأَهُ»

261- ... İbn Uleyye dedi ki: İbn Avn şöyle derdi: "Ağır gelse de yavaş gelse de şu eserden ayrılmayıp ondan razı olan kimseye Allah rahmet etsin."[261]

---

260 Mürseldir. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 13229 (7/77) – Ebû Ya'la, Müsned, 2748 (5/133).

261 İsnadı sahihtir, ravilerinin tümü sikadır.

ÖNCEKİ ÜMMETLERİN FIRKALARA AYRILMASI VE BİZİM ÜMMETİN KAÇ FIRKAYA AYRILACAĞINA DAİR RASÛLULLAH'IN (S.A.V.) BİZE VERDİĞİ HABER

İbn Batta şöyle der: Bu kitabın başında, Allah Teâlâ'nın önceki ümmetlerin ihtilaf etmeleri, kitap ehlinin fırkalara ayrılması ve bizleri onlar gibi olmaktan sakındırması konusunda Allah Teâlâ'nın bize kitabında anlattıklarını zikretmiştim. Şimdi ise bu konuda sünnette gelen rivayetleri, Peygamberimiz'in (s.a.v.) bizlere öğrettiklerini zikredeceğim. Ki böylece akıllı kimse hevâsının müsamaha göstermesi ile kötülenmiş fırkalarla uygun düşme konusunda uyanık olsun, kurtulan fırkaya yapışsın, ona azı dişlerini geçirsin, sıkı sıkı sarılsın ve muvaffak kılması, doğruya yöneltmesi, yardım etmesi ve kafi gelmesi için Kerim olan Mevlasına sürekli sığınıp O'na ihtiyacını arz etsin. Çünkü bizler öyle bir zamana geldik ki, dini selamette olan Müslüman sayısı çok azdır. Öyle bir zamandayız ki, Allah'ın kendisini koruyup ilimle dirilttiği kimseler hariç kurtuluşa ermek imkânsızdır.

٢٦٢ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «سَتَكُونُ فِتَنٌ يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا، وَيُمْسِي كَافِرًا إِلَّا مَنْ أَحْيَاهُ اللهُ بِالْعِلْمِ»

262- Ali bin Yezid'den, o Kasım'dan, o da Ebû Umame'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Yakında öyle fitneler olacak ki, Allah'ın kendisini ilimle dirilttiği müstesna, kişi o fitneler içinde mümin olarak sabahlayacak, kâfir olarak akşamlayacak.*"[262]

---

262 İsnadı çok zayıftır. Bk. Darimi, Mukaddime, 338 (1/93) – İbn Mâce, Fiten, 3954 (2/1305).

Elbani dedi ki: "Çok zayıftır." Yahya bin Main dedi ki: "Ali bin Yezid'den, o Kasım'dan,

İbn Batta şöyle der: Allah bizi ve sizi ilimle diriltip yumuşak huyla muvaffak kıldıklarından eylesin. Bizi ve sizi gizli ve açık tüm fitnelerden selamete çıkarsın.

٢٦٣ عَنْ بِنْتِ سَعْدٍ، أَوْ سَعْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسلَّم: «إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ افْتَرَقُوا عَلَى بِضْعٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، ثُمَّ إِنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرِقُ عَلَى - أَوْ عَنْ - مِثْلِهَا كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً، وَهِيَ الْجَمَاعَةُ»

263- Sa'd veya Sa'de'nin kızından; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz İsrailoğulları yetmiş küsur fırkaya ayrıldılar. Sonra şüphesiz benim ümmetim de onlar gibi fırkalara ayrılacaktır. Biri hariç hepsi ateştedir. O da cemaattir."*[263]

٢٦٤ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً مَا أَنَا عَلَيْهَا الْيَوْمَ وَأَصْحَابِي»

264- Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri hariç hepsi ateştedir. O da bugün benim ve ashâbımın üzerinde olduğu yol üzere olanlardır."*[264]

---

o da Ebû Umame'den senediyle gelen tüm rivayetler zayıftır." Buhârî ve başkaları dedi ki: "Ali bin Yezid'in hadisleri münkerdir. Acurri ise bunu Velid bin Müslim'den rivayet etmiştir. Bk. Şeria, 42.

263 Sahih liğayrihtir. Bk. Mervezi, Sünne, 58 (1/47) – Abd bin Humeyd, Müsned, 148 (1/79) – Acurri, Şeria, 30 (1/131).

Senedinde Musa bin Ubeyd er-Rabezi vardır. Kendisi zayıftır.

Derim ki: Bu isnat zayıf olmakla birlikte hadis sahihtir. Çünkü bu hadisin birçok başka yolu ve şahitleri vardır. Şu halde hadis, bu yolun dışında sahihtir. Allah en iyisini bilir.

264 Hasen liğayrihtir. Bk. Tirmizi, İman, 2641 (5/26). Tirmizi dedi ki: "Bu, müfesser garip bir hadistir." Ayrıca bk. Hakim, Müstedrek, 444 (1/218) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 59 (1/23)

Derim ki: Senedinde Abdurrahman bin Ziyad el-İfriki vardır. İbn Hacer dedi ki: "Salih bir kişi olmakla birlikte hafızasının kötülüğü dolayısıyla zayıftır." İbnu'l Kayyim, haşiyesinde (12/222) bunu Tirmizi'nin rivayet ettiğini söyleyip zayıf olduğunu belirtmiştir.

Derim ki: Elbani, şahitlerinin çokluğu sebebiyle Tirmizi'nin rivayetinin hasen olduğunu belirtmiştir.

٢٦٥ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيَأْتِيَنَّ عَلَى أُمَّتِي مَا أَتَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ مِثْلًا بِمِثْلٍ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ، وَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقُوا عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإِنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا مِلَّةً وَاحِدَةً»، قِيلَ: مَا هِيَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: «مَا أَنَا عَلَيْهِ الْيَوْمَ وَأَصْحَابِي»

265- Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İsrailoğulları'nın başına gelenler, kesinlikle misli misline, ayakkabının ayakkabıyı takip etmesi gibi ümmetimin de başına gelecektir. Şüphesiz İsrailoğulları yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Şüphesiz benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri hariç hepsi ateştedir."* Kendisine "O fırka nedir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye soruldu. Buyurdu ki: *"Bugün benim ve ashâbımın üzerinde olduğu yol üzere olanlar."*

٢٦٦ - عَنْ بِنْتِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهَا، قَالَا جَمِيعًا: إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ افْتَرَقَتْ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَلَنْ تَذْهَبَ الْأَيَّامُ وَاللَّيَالِيَ حَتَّى تَفْتَرِقَ أُمَّتِي عَلَى مِثْلِهَا أَلَا وَكُلُّ فِرْقَةٍ مِنْهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً وَهِيَ الْجَمَاعَةُ». «وَهَذَا لَفْظُ حَدِيثِ مَسْعُودٍ فِي حَدِيثِ مُعَاوِيَةَ، وَإِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً وَهِيَ الْجَمَاعَةُ»

266- ... Sa'd'ın kızından, o babasından; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz İsrailoğulları yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Benim ümmetim de onlar gibi fırkalara ayrılmadıkça günler ve geceler tükenmeyecektir. Dikkat edin! O fırkalardan biri hariç hepsi ateştedir. O cemaattir."* Bu, İbn Mes'ud hadisinin lafzıdır. Muaviye hadisinin lafzıysa şöyledir: *"Şüphesiz bu ümmet yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri hariç hepsi ateştedir. O cemaattir."*[265]

٢٦٧ - عَنْ بِنْتِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ افْتَرَقَتْ عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإِنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرِقُ عَلَى مِثْلِهَا، كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً، وَهِيَ الْجَمَاعَةُ»

265 Bu ve bir önceki için 264.cü rivayete bakınız.

267- Sa'd'ın kızından, o da babasından; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz İsrailoğulları yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Şüphesiz benim ümmetim de onlar gibi fırkalara ayrılacaktır. Biri hariç hepsi ateştedir. O cemaattir.*"[266]

٢٦٨ عن أبي عامرٍ عَبْدِ اللهِ بْنِ لُحَيٍّ، قال: حججْتُ مع مُعاوِيةَ بْنِ أبي سُفيان، فلمّا قدِمْنا مَكَّةَ أُخْبِرَ بِقاصٍّ يقُصُّ عَلَى أهْلِ مَكَّةَ لِبَنِي مَخْزُومٍ، فأرْسَلَ إِلَيْهِ مُعاوِيةُ، فَقَالَ: أَمَرْتُكَ بِهَذَا الْقَصَصِ؟ قَالَ: لاَ، قَالَ: فَمَا حَمَلَكَ عَلَى أَنْ تَقُصَّ بِغَيْرِ إِذْنِي؟ قَالَ: نَنْشُرُ عِلْمًا عَلَّمَنَا اللهُ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: لَوْ كُنْتُ تَقَدَّمْتُ إِلَيْكَ قَبْلَ مَرَّتِي هَذِهِ لَقَطَعْتُ مِنْكَ طَابِقًا، ثُمَّ قَامَ حِينَ صَلَّى صَلاَةَ الظُّهْرِ بِمَكَّةَ، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ أَهْلَ الْكِتَابَيْنِ افْتَرَقُوا فِي دِينِهِمْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإِنَّ هَذِهِ الأُمَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلاَثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً - يَعْنِي الأَهْوَاءَ - كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً، وَهِيَ الْجَمَاعَةُ» وَقَالَ: «إِنَّهُ سَيَخْرُجُ فِي أُمَّتِي أَقْوَامٌ تَتَجَارَى بِهِمْ تِلْكَ الأَهْوَاءُ كَمَا يَتَجَارَى الْكَلْبُ بِصَاحِبِهِ، فَلَا يَبْقَى مِنْهُ عِرْقٌ وَلَا مَفْصِلٌ إِلَّا دَخَلَهُ، وَاللهِ يَا مَعْشَرَ الْعَرَبِ لَئِنْ لَمْ تَقُومُوا بِمَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَغَيْرُكُمْ مِنَ النَّاسِ أَحْرَى أَنْ لَا يَقُومَ بِهِ»

268- Ebû Âmir Abdullah bin Yahya dedi ki: Muaviye bin Ebi Süfyan ile hac yaptım. Mekke'ye geldiğimizde Mahzum Oğulları'ndan olup Mekke ahalisine kıssalar anlatan bir kişiye haber gönderip birini yolladı. Adam gelince ona "Sana bu kıssaları mı anlatmanı emrettim?" diye sordu.

Adam:

– Hayır, dedi.

Muaviye:

– O halde iznim olmaksızın seni buna sevk eden nedir?

Adam:

– Allah'ın bizlere öğrettiği ilmi yayıyoruz, dedi.

---

266 Bk. 263.cü rivayet.

Muaviye:

– Şayet sana şu gelişimden önce gelmiş olsaydım, kesinlikle seni infaz ederdim.

Sonra öğlen namazını Mekke'de kıldı. Ardından şöyle dedi: Şüphesiz Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz iki kitap ehli, dinlerinde yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Şüphesiz bu ümmet de yetmiş üç millete yani hevâya ayrılacaktır. Biri hariç hepsi ateştedir. O cemaattir."* Yine şöyle buyurdu: *"Ümmetim içinde bazı topluluklar çıkacak. Kuduzun sahibine bulaşması gibi hevâlar da onlara bulaşacak. Öyle ki girmedik bir damar veya eklem kalmayacak."* Ey Araplar! Şayet Muhammed'in (s.a.v.) getirdiklerini uygulamazsanız, sizin dışınızdaki insanlar onları uygulamamaya daha layıktırlar.[267]

٢٦٩ - عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ زَيْدِ بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، فِي حَدِيثٍ لَهُ طَوِيلٍ قَالَ فِيهِ: وَحَدَّثَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْأُمَمِ قَالَ: «تَفَرَّقَتْ أُمَّةُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ مِلَّةً، مِنْهَا سَبْعُونَ فِي النَّارِ وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَتَفَرَّقَتْ أُمَّةُ عِيسَى عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً إِحْدَى وَسَبْعِينَ مِنْهَا فِي النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ» وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَتَعْلُو أُمَّتِي عَلَى الْفَرِيقَيْنِ جَمِيعًا مِلَّةً وَاحِدَةً، ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ مِنْهَا فِي النَّارِ وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ»، قِيلَ: مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «الْجَمَاعَاتُ» قَالَ يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، إِذَا حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَلَا فِيهِ قُرْآنًا: {وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ} [الأعراف: ١٥٩] ثُمَّ ذَكَرَ أُمَّةَ عِيسَى، فَقَرَأَ: {وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ} [المائدة: ٦٦] قَالَ: ثُمَّ ذَكَرَ أُمَّتَنَا فَقَرَأَ: {وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ} [الأعراف: ١٨١]

267 Sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4597 (4/1970) – Darimi, Siyer, 2518 (2/108) – Ahmed, Müsned, 16979 (4/102) – Hakim, Müstedrek, 443 (1/218) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 150 (1/77)

269- Yakub bin Yezid bin Talha'dan, o Zeyd bin Eslem'den, o da uzun bir hadiste Enes bin Malik'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Musa'nın ümmeti yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Onlardan yetmiş tanesi ateşte, biri cennettedir. İsa'nın ümmeti de yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Onlardan yetmiş bir tanesi ateşte, biri cennettedir."* Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Benim ümmetim ise o iki ümmetin bir fırka üstüne çıkacaktır. Onlardan yetmiş iki tanesi ateşte, biri cennettedir."* Kendisine "Onlar kimdir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye soruldu. Buyurdu ki: *"Cemaatlerdir."* Yakub bin Yezid dedi ki: Ali bin Ebi Talib (r.a.), Rasûlullah'tan (s.a.v.) bu hadisi anlattığında şu âyeti okurdu: *"Musa'nın kavminden (insanları) hak ile doğru yola ileten ve onunla adaletli davranan bir topluluk da vardı."* (A'raf, 159). Ali (r.a.) daha sonra İsa'nın ümmetini zikreder, ardından şu âyeti okurdu: *"Eğer kitap ehli iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, muhakkak onların kötülüklerini örterdik ve onları Naim cennetlerine koyardık. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rableri tarafından kendilerine indirileni (Kur'ân'ı) gereğince uygulasalardı, elbette üstlerinden ve ayaklarının altından (bol bol rızık) yiyeceklerdi. Onlardan orta yolu tutan bir zümre vardır. Ama onların birçoğunun yaptığı ne kötüdür!"* (Maide, 95-96). Daha sonra bizim ümmetimizi zikreder, şu âyeti okurdu: *"Yarattıklarımızdan, hakka sarılarak doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti gerçekleştiren bir topluluk vardır."* (A'raf, 181) [268]

٢٧٠ - عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا ابْنَ سَلَامٍ، عَلَى كَمْ تَفَرَّقَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ؟» قَالَ: عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ، أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، كُلُّهُمْ يَشْهَدُ عَلَى بَعْضٍ بِالضَّلَالَةِ، قَالُوا: أَفَلَا تُخْبِرُنَا لَوْ قَدْ خَرَجْتَ مِنَ الدُّنْيَا، فَتَفَرَّقَتْ أُمَّتُكَ عَلَى مَا يَصِيرُ أَمْرُهُمْ، قَالَ نَبِيُّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَلَى، إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقُوا عَلَى مَا قُلْتَ وَسَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى مَا افْتَرَقَتْ عَلَيْهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ، وَسَتَزِيدُ فِرْقَةً وَاحِدَةً لَمْ تَكُنْ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ»

270- ... Enes'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ey İbn Sellam! İsrailoğulları kaç fırkaya ayrılmışlardı?"* Abdullah bin Sellam dedi ki: "Yetmiş

268 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 148 (1/76) – Ebû Ya'la, Müsned, 3938 (7/32) – Taberani, Mu'cem'-i Evsat, 4886 (5/137) – Taberani, Sağir, 724 (2/29)

bir veya yetmiş iki fırkaya ayrılmışlardı. Hepsi de diğerlerinin sapıklıkta olduğuna şahitlik ederler." Ashâb dedi ki: "Sen dünyadan göçüp gidersen, kesinlikle ümmetinden ayrılacaksın. Bize durumlarının nereye varacağını haber verir misin?" Buyurdu ki: *"Tabii ki! Şüphesiz ki İsrailoğulları dediğin sayıda fırkalara ayrıldılar. Ümmetim de İsrailoğulları'nın ayrıldığı şekilde fırkalara ayrılacak, İsrailoğulları'nda olmayan bir fırka da fazladan olacaktır."*[269]

٢٧١ - عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «افْتَرَقَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَإِنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا السَّوَادَ الْأَعْظَمَ»

271- Enes'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İsrailoğulları yetmiş bir dırkaya ayrıldılar. Şüphesiz benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Sevad-ı A'zam hariç hepsi ateştedir."*[270]

٢٧٢ - عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى بِضْعٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً أَعْظَمُهَا فِتْنَةً عَلَى أُمَّتِي قَوْمٌ يَقِيسُونَ الْأُمُورَ بِرَأْيِهِمْ، فَيُحِلُّونَ الْحَرَامَ، وَيُحَرِّمُونَ الْحَلَالَ»

272- ... Avf bin Malik el-Eşca'i'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetim yetmiş küsur fırkaya ayrılacaktır. Onlardan ümmetim arasında fitnesi en büyük olanı, işleri kendi görüşleriyle kıyas eden, derken haramı helal, helali de haram yapan bir topluluktur."*[271]

---

269 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 28 (1/130). İsnadında Tarif bin Süleyman –veya Süleyman bin Tarif- vardır. Buhârî dedi ki: "Hadisleri münkerdir." Nesai dedi ki: "Sika değildir." Darekutni dedi ki: "Zayıftır."

270 İsnadı çok zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 29 (1/130). İsnadında Süveyd bin Said vardır, zayıftır. Yine isnadında Mübarek bin Sehim vardır, metruktür. Buhârî dedi ki: "Hadisleri münkerdir."

271 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 6325 (3/631). Hakim dedi ki: "İsnadı Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahihtir ama ikisi de rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Bezzar, Müsned, 2755 (7/186) – Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 1072 (2/143) – Taberani, Mu'cem-i Kebir, 90 (18/50) – Hatib, Tarih-i Bağdat (13/307)

٢٧٣ عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «تفترق اليهود والنصارى على إحدى واثنتين وسبعين فرقة، وتفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة»

273- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Yahudi ve Hristiyanlar yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır.*"[272]

٢٧٤ - عَنْ زَاذَانَ، قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَكُونَ هَذِهِ الْأُمَّةُ عَلَى بِضْعٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً كُلُّهَا فِي الْهَاوِيَةِ وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ»

274- … Zâdân'dan; Ali bin Ebi Talib (r.a.) şöyle dedi: "Bu ümmet yetmiş küsur fırkaya ayrılana dek kıyamet kopmaz. Onların tümü Hâviye[273]'de, biri ise cennettedir."[274]

٢٧٥ - حَدَّثَنَا سَوَادَةُ بْنُ سَلَمَةَ، أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ قَيْسٍ، قَالَ: اجْتَمَعَ عِنْدَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جَاثَلِيتُو النَّصَارَى، وَرَأْسُ الْجَالُوتِ، فَقَالَ الرَّأْسُ: أَتُجَادِلُونَ؟ عَلَى كَمِ افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ؟ قَالَ: عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، فَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

272 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4596 (4/1969) – Tirmizi, İman, 2640 (5/25). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen sahih bir hadistir." Ayrıca bk. İbn Mâce, Fiten, 3991 (2/1321) – Ahmed, Müsned (2/332)
Alkami dedi ki: Şeyhimiz dedi ki: İmam Ebû Mansur Abdulkahir et-Teymi, bu hadisin şerhiyle ilgili bir kitap telif etmiştir. Sözü edilen kitabında şöyle der: "Makalat sahipleri, Rasûlullah'ın (s.a.v.) kötülenen fırkalar ile fıkhın fer'i meselelerinden olan helal ve haram konusunda ihtilaf edenleri kastetmediğini biliyorlardı. Onun kastı ancak ve ancak tevhidin asılları, hayrın ve şerrin takdiri, peygamberliğin şartları, sahabeyi sevip onları dost edinme ve buna benzer konular hususunda hakka muhalefet eden kimselerdi. Çünkü sayılan bu konularda ihtilaf edenler, ilk tür ihtilafın hilafına birbirlerini tekfir etmektedir. Sahabe döneminde Ma'bed el-Cüheni ve tâbileri tarafından Kaderiye görüşü çıkmış, daha sonra günden güne ihtilaflar çoğalıp ta ki ümmet yetmiş iki fırkaya bölünmüştür. Yetmiş üçüncü fırka ise Ehlisünnet ve'l cemaat olup asıl kurtulan fırka onlardır." Bk. Avnu'l Ma'bud.
273 Cehennemin isimlerinden biri. (Çev.)
274 İsnadı hasendir. Bk. Mervezi, Sünne, 62 (1/50)

«لَتَفْتَرِقَنَّ هَذِهِ الأُمَّةُ عَلَى مِثْلِ ذَلِكَ، وَأَضَلُّهَا فِرْقَةً وَشَرُّهَا الدَّاعِيَةُ إِلَيْنَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَآيَةُ ذَلِكَ أَنَّهُمْ يَشْتِمُونَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا»

275- ... Sevade bin Selem'den; Abdullah bin Kays dedi ki: Katolik Hristiyanlar, yanlarında reisleriyle Ali bin Ebi Talib'in (r.a.) yanında toplandılar. Reisleri "Tartışır mısınız?" diyerek oturumu başlattı. Ali: "Yahudiler kaç fırkaya ayrılmışlardı?" diye sordu. Reisleri "Yetmiş bir fırkaya" deyince, Ali şöyle dedi: "Kesinlikle bu ümmet de o kadar fırkaya ayrılacaktır. O fırkalardan en sapık ve en şerli olanı, bize yani ehlibeyte çağıranlardır. Onların alameti, Ebû Bekir ve Ömer'e (r.anhumâ) sövmeleridir."[275]

İbn Batta şöyle der: Rasûlullah'ın (s.a.v.) şu ümmetin fırkalara ayrılması, ayrıldığı fırkalarda Yahudi, Hristiyan ve geçmiş ümmetlere benzemesiyle ilgili verdiği haberlerden hak ve riayet ehline yetecek kadarını zikrettim.

Şayet biri şöyle derse: Rabbimizin kitabı ile peygamberimiz'in (s.a.v.) sözlerinden, geçmiş kitap ehlinin fırkalara ayrıldıklarını ve ihtilafa düşüp birbirlerini tekfir ettiklerini öğrendik. Aynısı bu ümmetin de başına gelmiş; hevâlar, şahsi görüş sahipleri ve mezhepler bu ümmette de çoğalmıştır. Onların tümünü gördük, şahit olduk. Şimdi ise, kendilerinden uzaklaşmak adına kötülenen fırkaları tanımak istiyoruz. Kerim olan mevlamızdan sadık bir şekilde bizi onlardan korumasını, şeytanların kendilerine galip gelip doğru yoldan şaşkın bir şekilde sapan kimselerin başlarına gelenlerden sığındırmasını diliyoruz.

Şöyle derim: Allah sana rahmet etsin. Bil ki sözü edilen fırka ve mezheplerin aslı dörttür. Hepsi haktan sapmış, İslâm'a ve Müslümanlara inatçı kesilmiştir. Onların tümü, dört asıldan fırkalara bölünmekte, o dört asıldan şubelere ayrılmakta ve yine o dört asla dönmektedir. Hevâlar ve çirkin görüşler onları yakalamış, tâ ki sayılamayacak kadar çok sayıda fırkalara ayrılmışlardır. Kendisiyle tanındıkları ve yine ona döndükleri dört asla gelirsek; şu rivayete bakıver:

275 Sevade bin Seleme dışındaki ravileri sikadır. Onunla ilgili bir bilgiye rastlamadım. Allah en iyisini bilir.

٢٧٦ حَدَّثَنَا الْمُسَيَّبُ بْنُ وَاضِحٍ، قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ أَسْبَاطٍ يَقُولُ: " أَصْلُ الْبِدَعِ أَرْبَعَةٌ: الرَّوَافِضُ، وَالْخَوَارِجُ، وَالْقَدَرِيَّةُ، وَالْمُرْجِئَةُ، ثُمَّ تَتَشَعَّبُ كُلُّ فِرْقَةٍ ثَمَانِي عَشْرَةَ طَائِفَةً، فَتِلْكَ اثْنَتَانِ وَسَبْعُونَ فِرْقَةً، وَالثَّالِثُ وَالسَّبْعُونَ الْجَمَاعَةُ الَّتِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهَا النَّاجِيَةُ»

276- ... Müseyyeb bin Vazıh dedi ki: Yusuf bin Esbat'ı şöyle derken işittim: "Bidatlerin aslı dörttür; Rafıziler, Hariciler, Kaderiye ve Mürcie. Sonra her bir fırka on sekiz farklı fırkaya ayrılmış, böylece sayıları yirmi ikiye ulaşmıştır. Yirmi üçüncü ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) haklarında *"Şüphesiz o kurtulandır"* buyurduğu cemaattir."[276]

٢٧٧ - حَدَّثَنَا الْمُسَيَّبُ بْنُ وَاضِحٍ السُّلَمِيُّ الْحِمْصِيُّ، قَالَ: أَتَيْتُ يُوسُفَ بْنَ أَسْبَاطٍ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، وَانْتَسَبْتُ إِلَيْهِ، وَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّكَ بَقِيَّةُ أَسْلَافِ الْعِلْمِ الْمَاضِينَ، وَإِنَّكَ إِمَامُ سُنَّةٍ، وَأَنْتَ عَلَى مَنْ لَقِيكَ حُجَّةٌ، وَلَمْ آتِكَ لِسَمَاعِ الْأَحَادِيثِ، وَلَكِنْ لِأَسْأَلَكَ عَنْ تَفْسِيرِهَا، وَقَدْ جَاءَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «أَنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ افْتَرَقُوا عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَأَنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً فَأَخْبِرْنِي مَنْ هَذِهِ الْفِرَقُ حَتَّى أَتَوَقَّاهَا»، فَقَالَ لِي: أَصْلُهَا أَرْبَعَةٌ الْقَدَرِيَّةُ، وَالْمُرْجِئَةُ، وَالشِّيعَةُ، وَهُمُ الرَّوَافِضُ، وَالْخَوَارِجُ، فَثَمَانِي عَشْرَةَ فِرْقَةً فِي الْقَدَرِيَّةِ، وَثَمَانِي عَشْرَةَ فِي الْمُرْجِئَةِ، وَثَمَانِي عَشْرَةَ فِي الْخَوَارِجِ، وَثَمَانِي عَشْرَةَ فِي الشِّيعَةِ «ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُحَدِّثُكَ بِحَدِيثٍ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَنْفَعَكَ بِهِ، قُلْتُ: بَلَى يَرْحَمُكَ اللَّهُ قَالَ: أَسْلَمَ رَجُلٌ عَلَى عَهْدِ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، فَدَخَلَ مَسْجِدَ الْكُوفَةِ، فَجَعَلْتُ أَجْلِسُ إِلَى قَوْمٍ أَصْحَابِ أَهْوَاءٍ فَكُلٌّ يَدْعُو إِلَى هَوَاهُ، وَقَدِ اخْتَلَفُوا عَلَيَّ فَمَا أَدْرِي بِأَيِّهَا أَتَمَسَّكُ، فَقَالَ لَهُ عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ: «اخْتَلَفُوا عَلَيْكَ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّهُ رَبُّهُمْ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: «اخْتَلَفُوا عَلَيْكَ فِي مُحَمَّدٍ

---

276 İsnadı zayıftır. Müseyyeb bin Vazıh, aslen Humusludur. Saduk olmakla birlikte çokça hata ederdi. Darekutni onun zayıf olduğunu belirtmiştir. Yusuf bin Esbat eş-Şeybani ez-Zahid'e gelince; Yahya kendisini sika saymıştır. Ebû Hatim ise onun hakkında "Onunla hüccet getirilmez, çokça yanlış yapardı" demektedir.

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَبِيُّهُمْ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: «فَاخْتَلَفُوا عَلَيْكَ فِي الْكَعْبَةِ أَنَّهَا قِبْلَتُهُمْ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: «فَاخْتَلَفُوا عَلَيْكَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ أَنَّهُ صَوْمُهُمْ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: «فَاخْتَلَفُوا عَلَيْكَ فِي الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ وَالزَّكَاةِ، وَالْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: «فَانْظُرْ هَذَا الَّذِي اجْتَمَعُوا عَلَيْهِ، فَهُوَ دِينُكَ وَدِينُهُمْ، فَتَمَسَّكْ بِهِ وَانْظُرْ تِلْكَ الْفِرَقَ الَّتِي اخْتَلَفُوا عَلَيْكَ فِيهَا فَاتْرُكْهُمْ، فَلَيْسَتْ مِنْ دِينِهِمْ فِي شَيْءٍ»قَالَ أَبُو حَاتِمٍ الرَّازِيُّ: حُدِّثْتُ عَنْ عَامِرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ الْأَشْعَرِيُّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: «تَفَرَّقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ، وَالنَّصَارَى عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ، وَأَنْتُمْ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ، وَإِنَّ مِنْ أَضَلِّهَا وَشَرِّهَا وَأَخْبَثِهَا الشِّيعَةَ الَّذِينَ يَشْتِمُونَ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا»

277- ... Müseyyeb bin Vazıh es-Sülemi el-Hımsi dedi ki: Yusuf bin Esbat'a gelip kendisine selam verdim. Ona yaklaşıp şöyle dedim:

Ey Ebû Muhammed! Doğrusu sen geçmiş selefin ilminden geriye kalansın. Doğrusu sen sünnet imamısın. Sen, seninle karşılaşan kimseler aleyhinde hüccetsin. Sana hadisleri işitmek için gelmedim. Ne var ki o hadislerin tefsirlerinden sormaya geldim. Şu hadis, gerçekten Rasûlullah'tan (s.a.v.) gelmiştir: *"Şüphesiz İsrailoğulları yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Şüphesiz benim ümmetim de yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır."* Şimdi bana sözü edilen fırkalardan haber ver ki, onlardan korunmaya çalışayım."

Bana şöyle dedi:

Onların aslı dörttür; Kaderiye, Mürcie, Şia –ki onlar Rafızilerdir- ve Haricîler. Kaderiye'de on sekiz fırka, Mürcie'de on sekiz fırka, Hariciler'de on sekiz fırka ve Şia'da on sekiz fırka vardır. Sana bir hadis rivayet edeyim mi? Belki Allah onunla sana fayda verir." Ben "Tabii ki" dedim. Dedi ki: "Bir adam, Amr bin Mürre zamanında Müslüman oldu. Kufe mescidine girdi. O sıra ben hevâ ashâbıyla oturmaya başlamıştım. Her biri kendi hevâsına çağırmaktaydı. Hangisine bağlanayım diye karıştırmıştım. Bunun üzerine Amr bin Mürre bana "Allah Teâlâ'nın Rableri olması konusunda mı ihtilaf ettiler

ki sana karışık geldi?" diye sordu. Ben "Hayır" deyince "Peki Muhammed'in (s.a.v.) peygamberleri olması konusunda mı ihtilaf ettiler ki sana karışık geldi?" diye sordu. Ben "Hayır" deyince "Peki, Kâbe'nin kıbleleri olması konusunda mı ihtilaf ettiler ki sana karışık geldi?" diye sordu. Ben "Hayır" deyince "Peki, beş vakit namaz, zekat veya cenabetlikten gusül konusunda mı ihtilaf ettiler ki sana karışık geldi?" diye sordu. Ben buna da "Hayır" cevabını verince şöyle dedi: O halde sana karışık gelen o fırkalara bak ve onları terk et, çünkü onların dinleriyle bir ilgileri yoktur."

Ebu Hatim er-Razi yoluyla İbn Abbâs'tan (r.anhumâ) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Yahudiler yetmiş bir, Hristiyanlar da yetmiş iki fırkaya ayrılmıştır. Sizlerse yetmiş üç fırkaya ayrılacaksınız. Onların en sapık, en şerli ve en çirkin olanı, Ebû Bekir ile Ömer'e (r.anhumâ) söven Şia'dır."

٢٧٨ - قَالَ حَفْصُ بْنُ حُمَيْدٍ: قُلْتُ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُبَارَكِ: عَلَى كَمِ افْتَرَقَتْ هَذِهِ الْأُمَّةُ؟، فَقَالَ: " الْأَصْلُ أَرْبَعُ فِرَقٍ: هُمُ الشِّيعَةُ، وَالْحَرُورِيَّةُ وَالْقَدَرِيَّةُ وَالْمُرْجِئَةُ فَافْتَرَقَتِ الشِّيعَةُ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَعِشْرِينَ فِرْقَةً، وَافْتَرَقَتِ الْحَرُورِيَّةُ عَلَى إِحْدَى وَعِشْرِينَ فِرْقَةً، وَافْتَرَقَتِ الْقَدَرِيَّةُ عَلَى سِتَّ عَشْرَةَ فِرْقَةً، وَافْتَرَقَتِ الْمُرْجِئَةُ عَلَى ثَلَاثَ عَشْرَةَ فِرْقَةً " قَالَ: قُلْتُ: يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ: لَمْ أَسْمَعْكَ تَذْكُرُ الْجَهْمِيَّةَ قَالَ: «إِنَّمَا سَأَلْتَنِي عَنْ فِرَقِ الْمُسْلِمِينَ» قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: " وَأُخْبِرْتُ عَنْ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ: أَوَّلُ مَا افْتَرَقَ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةُ الزَّنَادِقَةُ، وَالْقَدَرِيَّةُ، وَالْمُرْجِئَةُ، وَالرَّافِضَةُ، وَالْحَرُورِيَّةُ، فَهَذَا جِمَاعُ الْفِرَقِ وَأُصُولُهَا، ثُمَّ تَشَعَّبَتْ كُلُّ فِرْقَةٍ مِنْ هَذِهِ الْفِرَقِ عَلَى فِرَقٍ، وَكَانَ جِمَاعُهَا الْأَصْلَ، وَاخْتَلَفُوا فِي الْفُرُوعِ، فَكَفَّرَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا، وَجَهَّلَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا، فَافْتَرَقَتِ الزَّنَادِقَةُ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةَ فِرْقَةً، وَكَانَ مِنْهَا الْمُعَطِّلَةُ، وَمِنْهَا الْمَنَانِيَّةُ، وَإِنَّمَا سُمُّوا الْمَنَانِيَّةَ بِرَجُلٍ كَانَ يُقَالُ لَهُ: مَانِي كَانَ يَدْعُو إِلَى الِاثْنَيْنِ فَزَعَمُوا أَنَّهُ نَبِيُّهُمْ، وَكَانَ فِي زَمَنِ الْأَكَاسِرَةِ، فَقَتَلَهُ بَعْضُهُمْ، وَمِنْهُمُ الْمَزْدَكِيَّةُ لِأَنَّ رَجُلًا ظَهَرَ فِي زَمَنِ الْأَكَاسِرَةِ يُقَالُ لَهُ مَزْدَكٌ، وَمِنْهُمُ الْعَبْدَكِيَّةُ، وَإِنَّمَا سُمُّوا الْعَبْدَكِيَّةَ لِأَنَّ عَبْدَكَ هُوَ الَّذِي أَحْدَثَ لَهُمْ هَذَا الرَّأْيَ وَدَعَاهُمْ إِلَيْهِ، وَمِنْهُمُ الرُّوحَانِيَّةُ، وَسُمُّوا الْفِكْرِيَّةَ، وَمِنْهُمُ الْجَهْمِيَّةُ، وَهُمْ صِنْفٌ مِنَ الْمُعَطِّلَةِ،

وَهُمْ أَصْنَافٌ، وَإِنَّمَا سُمُّوا الْجَهْمِيَّةَ لِأَنَّ جَهْمَ بْنَ صَفْوَانَ كَانَ أَوَّلَ مَنِ اشْتَقَّ هَذَا الْكَلَامَ مِنْ كَلَامِ السُّمَنِيَّةِ، وَهُمْ صِنْفٌ مِنَ الْعَجَمِ كَانُوا بِنَاحِيَةِ خُرَاسَانَ، وَكَانُوا شَكَّكُوهُ فِي دِينِهِ، وَفِي رَبِّهِ حَتَّى تَرَكَ الصَّلَاةَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا لَا يُصَلِّي، فَقَالَ: لَا أُصَلِّي لِمَنْ لَا أَعْرِفُ، ثُمَّ اشْتَقَّ هَذَا الْكَلَامَ، وَمِنْهُمُ السَّبَئِيَّةُ، وَهُمْ صِنْفٌ مِنَ الْعَجَمِ يَكُونُونَ بِنَاحِيَةِ خُرَاسَانَ، وَذَكَرَ فِرَقًا أُخَرَ بِصِفَاتِ مَقَالَاتِهِمْ، وَمِنْهُمُ الْحَرُورِيَّةُ، وَافْتَرَقُوا عَلَى ثَمَانِي عَشْرَةَ فِرْقَةً، وَإِنَّمَا سُمُّوا الْحَرُورِيَّةَ، لِأَنَّهُمْ خَرَجُوا بِحَرُورَاءَ أَوَّلَ مَا خَرَجُوا، فَصِنْفٌ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهُمُ الْأَزَارِقَةُ، وَإِنَّمَا سُمُّوا الْأَزَارِقَةَ بِنَافِعِ بْنِ الْأَزْرَقِ، وَمِنْهُمُ النَّجْدِيَّةُ، وَإِنَّمَا سُمُّوا النَّجْدِيَّةَ بِنَجْدَةَ، وَمِنْهُمُ الْأَبَاضِيَّةُ، وَإِنَّمَا سُمُّوا الْأَبَاضِيَّةَ بِعَبْدِ اللهِ بْنِ أَبَاضٍ، وَمِنْهُمُ الصُّفْرِيَّةُ، وَإِنَّمَا سُمُّوا الصُّفْرِيَّةَ، بِعَبِيدَةَ الْأَصْفَرِ، وَمِنْهُمْ: الشِّمْرَاخِيَّةُ، وَإِنَّمَا سُمُّوا الشِّمْرَاخِيَّةَ بِأَبِي شِمْرَاخٍ رَأْسِهِمْ، وَمِنْهُمُ السِّرِّيَّةُ، وَإِنَّمَا سُمُّوا السِّرِّيَّةَ، لِأَنَّهُمْ زَعَمُوا أَنَّ دِمَاءَ قَوْمِهِمْ وَأَمْوَالَهُمْ فِي دَارِ التَّقِيَّةِ فِي السِّرِّ حَلَالٌ، وَمِنْهُمُ الْوَلِيدِيَّةُ، وَمِنْهُمُ الْعُذْرِيَّةُ، وَسُمُّوا بِأَبِي عُذْرَةَ رَأْسِهِمْ، وَمِنْهُمُ الْعَجْرَدِيَّةُ، وَسُمُّوا بِأَبِي عَجْرَدٍ رَأْسِهِمْ، وَمِنْهُمُ الثَّعْلَبِيَّةُ، سُمُّوا بِأَبِي ثَعْلَبَةَ رَأْسِهِمْ، وَمِنْهُمُ الْمَيْمُونِيَّةُ، سُمُّوا بِمَيْمُونٍ رَأْسِهِمْ، وَمِنْهُمُ الشَّكِّيَّةُ، وَمِنْهُمُ الْفُضَيْلِيَّةُ سُمُّوا بِفُضَيْلٍ رَأْسِهِمْ، وَمِنْهُمُ الْحَرَّانِيَّةُ، وَمِنْهُمُ الْبَيْهَسِيَّةُ، وَسُمُّوا بِهَيْصَمٍ أَبِي بَيْهَسٍ رَأْسِهِمْ، وَمِنْهُمُ الْفُدَيْكِيَّةُ، سُمُّوا بِأَبِي فُدَيْكٍ، وَهُمُ الْيَوْمَ بِالْبَحْرَيْنِ وَالْيَمَامَةِ، وَمِنْهُمُ الْعَطَوِيَّةُ سُمُّوا بِعَطِيَّةَ، وَمِنْهُمُ الْجَعْدِيَّةُ سُمُّوا بِأَبِي الْجَعْدِ، وَمِنْهُمُ الرَّافِضَةُ، وَافْتَرَقُوا عَلَى ثَلَاثَ عَشْرَةَ فِرْقَةً، فَمِنْهُمُ الْبَيَانِيَّةُ، سُمُّوا بِبَيَانٍ رَأْسِهِمْ، وَكَانَ يَقُولُ إِلَيَّ أَشَارَ اللهُ بِقَوْلِهِ: {هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ} [آل عمران: ١٣٨]، وَمِنْهُمُ السَّبَائِيَّةُ، تَسَمَّوْا بِعَبْدِ اللهِ بْنِ سَبَأٍ، وَمِنْهُمُ الْمَنْصُورِيَّةُ، سُمُّوا بِمَنْصُورٍ الْكِسْفِ، وَكَانَ يَقُولُ: إِلَيَّ أَشَارَ اللهُ بِقَوْلِهِ: {وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا} [الطور: ٤٤] وَمِنْهُمُ الْإِمَامِيَّةُ، وَمِنْهُمُ الْمُخْتَارِيَّةُ، سُمُّوا بِالْمُخْتَارِ، وَمِنْهُمُ الْكَامِلِيَّةُ، وَمِنْهُمُ الْمُغِيرِيَّةُ، وَمِنْهُمُ الْخَطَّابِيَّةُ، سُمُّوا بِأَبِي الْخَطَّابِ، وَمِنْهُمُ الْخَشَبِيَّةُ، وَمِنْهُمُ الزَّيْدِيَّةُ، وَذَكَرَ فِرَقًا بِصِفَاتِ مَقَالَاتِهِمْ، وَمِنْهُمُ الْقَدَرِيَّةُ، افْتَرَقُوا

على ست عشرة فرقة، ومنهم المفوّضة، ومنهم المعتزلة، وذكر صفاتِ مقالاتِهم حتى عدَّ ست عشرة فرقة، ومنهم المرجئة، وافترقوا على أربع عشرة فرقة، فذكر صفاتِ مقالاتِهم فرقةً فرقةً

278- Hafs bin Humeyd dedi ki: "Abdullah bin Mübarek'e "Bu ümmet kaç fırkaya ayrılmıştır?" diye sordum. Dedi ki: "Aslı dört fırkadır. Onlar Şia, Harûriyye, Kaderiye ve Mürcie'dir. Şia yirmi iki fırkaya, Harûriyye yirmi bir fırkaya, Kaderiye on altı fırkaya, Mürcie ise on üç fırkaya ayrılmıştır." Ben "Ey Ebû Abdurrahman! Cehmiyye'yi andığını duymadım" dedim. Dedi ki: "Çünkü Müslümanların fırkalarından sormuştun."[277]

Ebu Hatim er-Razi dedi ki: "Bazı ilim ehlinden bana şöyle haber verildi: Bu ümmetten ilk ayrılanlar zındıklar, Kaderiye, Mürcie, Rafıziler ve Haricilerdir. Bunlar, sözü edilen tüm fırkaların özü ve aslıdır. Sonra sayılan bu dört fırkadan diğer fırkalar meydana gelmiş, hepsi de birbirlerini cahillikle itham etmiştir. Zındıklar on bir fırkaya ayrılmıştır.

Muattıla ile Menâniyye onlardandır. Menâniyye diye isimlendirilmesinin nedeni, önderlerinin kendisine Menâni denilen bir kişi olmasıdır. Kendisi iki şeye çağırırdı. Tâbileri, onun peygamberleri olduğunu iddia etmişlerdir. Kisralar zamanında yaşamış, onlardan biri tarafından öldürülmüştü.

Yine onlardan biri de Mezdekiyye'dir. Çünkü Kisralar zamanında kendisine Mezdek denilen bir adam ortaya çıkmıştı.

Yine onlardan biri de Abdekiyye'dir. Böyle isimlendirilmelerinin sebebi, görüşlerinin Abdek'in ortaya atması ve tâbilerini görüşlerine çağırmasıdır.

Yine onlardan biri de Rûhaniyye'dir. Aynı zamanda Fikriyye diye de adlandırılır.

Yine onlardan biri de Cehmiyye'dir. Cehmiyye, Muattıla'nın bir sınıfı olup kendi aralarında birçok sınıfa ayrılmışlardır. Cehmiyye diye adlandırılmalarının sebebi, Cehm bin Safvan'ın Semeniyye kelamından kendi kelamını türetip ortaya atan ilk kişi olmasıdır. Acemlerden bir sınıf olup Horasan dolaylarında yaşarlardı. Horasanlılar, onu dini ve rabbi konusunda şüpheye düşürmüş, tâ ki namazı terk edip kırk gün boyunca namaz kılmamıştır. Onun

277 Hafs bin Ubeyd saduktur.

"Tanımadığım biri için namaz kılmam" diye sözü vardır. Sonra da kendi görüşlerini türetmiştir.

Yine onlardan biri de Seb'iyye'dir. Onlar acemlerden bir sınıf olup Horasan dolaylarında bulunurlar..." Ebû Hatim daha sonra başka fırkalardan bahsetmiş, özelliklerini anlatmış, sözlerine şöyle devam etmiştir:

"O fırkalardan biri de Harûriyye olup kendi içlerinde on sekiz fırkaya ayrılmışlardır. Harûriyye diye isimlendirilme nedeni, ilk ortaya çıktıklarında Harûrâ'da çıkmalarıdır.

Onlardan bir sınıf vardır ki, kendilerine Ezârika denilir. Nafi bin Ezrak'tan dolayı Ezarika diye adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Necdiyye'dir. Necde'den dolayı Necdiyye diye adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Ebazıyye'dir. Abdullah bin Ebaz'dan dolayı Ebazıyye diye adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Saferiyye olup, Ubeyde el-Asfar'dan dolayı Saferiyye diye adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Şemrâhiyye olup, önderleri Ebû Şemrâh'tan dolayı Şemrâhiyye diye adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Sırriyye'dir. Onların Sırriyye diye isimlendirilme sebebi, kavimlerinin kanları ve mallarının takiyye yurdunda sır (gizlilik) içerisinde helal olduğunu iddia etmeleridir.

Yine onlardan biri de Velidiyye'dir.

Yine onlardan biri Uzeriyye olup, önderleri Ebû Uzra'dan dolayı böyle adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Acradiyye olup, önderleri Ebû Acrad'dan dolayı böyle adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Sa'lebiyye olup, önderleri Ebû Sa'lebe'den dolayı böyle adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Meymûniyye olup, önderleri Meymûn'dan dolayı böyle adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Şekkiyye'dir.

Yine onlardan biri de Fazliyye olup, önderleri Fazl'dan dolayı böyle adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Harraniyye'dir.

Yine onlardan biri de Beyhesiyye olup, önderleri Heysam Ebû Beyhes'ten dolayı böyle adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Füdeykiyye olup, Ebû Füdeyk'ten dolayı böyle adlandırılmışlardır. Onlar bugün Bahreyn ve Yemame'de bulunmaktadır.

Yine onlardan biri de Ataviyye olup, Atıyye'den dolayı böyle adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri de Ca'diyye olup, Ebû'l Ca'd'dan dolayı böyle adlandırılmışlardır.

O fırkalardan biri de Rafıziler olup, kendi içlerinde on üç fırkaya ayrılmışlardır. Onlardan bir sınıf vardır ki Beyaniyye diye adlandırılır. Böyle adlandırılma sebebi, önderlerinin "Allah *'Bu, insanlar için bir beyandır'* (Âl-i İmran, 138) kavliyle bana işaret etmektedir" diyen Beyan adlı kişi olmasıdır.

Yine onlardan biri Sebâiyye'dir. Abdullah bin Sebe dolayısıyla bu ismi almışlardır.

Yine onlardan biri Mansûriyye olup "Allah *'Gökten (azap olarak) düşen bir parça (kisf) görseler'* (Tûr, 44) kavliyle bana işaret etmektedir" diyen Mansûr el-Kisf'ten dolayı böyle adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri İmamiyye'dir.

Yine onlardan biri Muhtariyye olup, Muhtar'dan dolayı böyle adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri Kâmiliyye'dir.

Yine onlardan biri Muğiriyye'dir.

Yine onlardan biri Hıtabiyye olup, Hitab'tan dolayı böyle adlandırılmışlardır.

Yine onlardan biri Haşebiyye'dir.

Yine onlardan biri Zeydiyye'dir..." Ebû Hatim daha sonra başka fırkalardan bahsetmiş, özelliklerini anlatmış, sözlerine şöyle devam etmiştir:

"Yine o fırkalardan biri de Kaderiyye olup, kendi içlerinde on altı fırkaya ayrılmışlardır. Mufevviza onlardandır, Mutezile onlardandır..." Ebû Hatim daha sonra onların özelliklerini anlatmış, ardından sayıları on altı olana dek diğer fırkaları zikredip sözlerini söyle devam ettirmiştir:

"O fırkalardan biri de Mürcie olup kendi içlerinde on dört fırkaya ayrılmışlardır..." Ebû Hatim daha sonra tek tek her bir fırkanın özelliklerinden bahsetmektedir.

İbn Batta şöyle der: Allah sana rahmet etsin. Ey kardeşim, bil ki bu âlim (r.h.), sözü edilen hevâ ehli ile mezheplerinin fırkalarından ancak kendisine ulaştığı kadarını zikretmiştir. Yoksa onların hepsini tek tek saymamıştır. Çünkü onları tamamen bilmeye ve tüm yönleriyle detaylandırmaya ne güç ne de ilim yeter. Çünkü asıl cadde ve doğru yoldan ayrılan herkes, dini hususunda kendince güzel gördüğü şeye, mezhebinden de seçtiği ve arzu ettiği şeye itimat etmektedir. Aralarında ittifak ve uyum olmadığı ve farklı ihtilaflara düştükleri için o grupların sayısı da çoğalmıştır. Nasıl ki insanların görünüm, yapı, kalıp, renk, dil, ses ve nasipleri farklı farklıysa aynı şekilde akılları, görüşleri, arzuları, iradeleri, seçimleri ve şehvetleri de farklı farklıdır. Sen ikisi de aynı seçim ve iradede ittifak eden, yani biri ne seçiyorsa diğeri de o şeyi seçen iki kişi bile göremezsin. Bununla birlikte birini ne rezil ederse, diğerini de o rezil etmektedir. Halbuki doğru yola uyan, selefin izini takip eden ve şer'i hükümlerle dini itaatlere boyun eğen kimseler, aynı pınardan içen, aynı pınara gelen ve yine aynı pınardan meydana gelen kimselerdir. Onların sonrakileri, daha önceki selefle uyum içerisindedir.

٢٧٩ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
«لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ»

279- ... Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sizden biri hevâsı benim getirdiklerime tâbi olmadıkça iman etmiş olmaz."* [278]

278 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 15 (1/12). Elbani dedi ki: "İsnadı zayıftır. Nuaym bin Hammad dışındaki ravileri sikadır. Kendisi çokça hata ederdi. Hatta bazıları

٢٨٠ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا تَحْتَ ظِلِّ السَّمَاءِ إِلَهٌ يُعْبَدُ مِن دُونِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ أَعْظَمُ عِنْدَ اللهِ مِنْ هَوًى مُتَّبَعٍ»

280- ... Ebû Umame'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah katında, gök kubbe altında kendisine Allah dışında ibadet edilip de tâbi olunan hevâdan daha kötü olan bir ilâh yoktur."*[279]

İbn Batta şöyle der: Allah bizi ve sizi uydurulmuş görüşlerden, tâbi olunan hevâlardan ve bidat mezheplerden korusun. Doğrusu onlar, birlikten çıkıp ayrılığa, nizamdan çıkıp fırkalara, ünsiyetten çıkıp vahşete, uyumdan çıkıp ihtilafa, sevgiden çıkıp nefrete, nasihat ve dostluktan çıkıp aldatma ve düşmanlığa düşmüşlerdir. Allah bizi ve sizi, İslâm ve sünnete muhalif olan herhangi bir isme bağlanmaktan korusun.

٢٨١ - عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «مَنْ أَقَرَّ بِاسْمٍ مِنْ هَذِهِ الْأَسْمَاءِ الْمُحْدَثَةِ، فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ»

281- Ebû'l Âliye'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Her kim şu sonradan çıkan isimlerden bir ismi ikrar ederse, boynundan İslâm halkasını çıkarmıştır."[280]

٢٨٢ - حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَكُلَّ هَوًى يُسَمَّى بِغَيْرِ الْإِسْلَامِ»

---

onu itham etmiştir." İbn Hacer, Fethu'l Bari'de (13/289) bunu Ebû Hureyre'den rivayet etmiş, ardından şöyle demiştir: "Bunu Hasen bin Süfyan ve başkaları rivayet etmekte olup ravileri sikadır. Ayrıca Erbain (kırk hadis) sonunda Nevevi de sahih olduğunu belirtmektedir."

279 Uydurmadır. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 3 (1/8) – Taberani, Kebir, 7503 (8/103) – İbn Adiy, Kamil (2/301).
Elbani dedi ki: "İsnadı uydurma olup metruk ravilerden oluşmaktadır. Senedinde İsa bin İbrahim bin Tahmân el-Haşimi, Hasen bin Dinar Ebû Said et-Temimi ve Hasib bin Cahder vardır. Âlimlerden bir grup, son ikisini yalancı saymıştır. Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/188) bu rivayet hakkında şöyle der: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmektedir. Senedinde Hasen bin Dinar vardır. Hadisleri metruktür."

280 İsnadı zayıftır. Senedinde Nuh bin Ebi Meryem vardır, metruktür. İbn Hacer, Takrib'de şöyle der: "Hadis uydururdu."

282- Cafer bin Burkan dedi ki: Meymun bin Mihran'ı şöyle derken işittim: "İslâm dışında isimlendirilen tüm hevâdan sakının."[281]

İbn Batta şöyle der: Allah nefsi ile hevâsını suçlayan, dini ve dünyası hususunda Allah'ın kitabıyla nasihat alan kula rahmet etsin.

٢٨٣ - حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنِ الْحَسَنِ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «اتَّهِمُوا أَهْوَاءَكُمْ وَرَأْيَكُمْ عَلَى دِينِ اللهِ، وَانْتَصِحُوا كِتَابَ اللهِ عَلَى أَنْفُسِكُمْ»

283- Avf'tan; Hasan-ı Basrî şöyle derdi: "Allah'ın dini hakkında hevâlarınızı ve görüşlerinizi suçlayın, kendi adınıza Allah'ın kitabıyla nasihat alın."[282]

281 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (4/92)
282 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, Medhal, 224 (1/196)

KİŞİNİN, KENDİSİNİ İLGİLENDİRMEYEN ŞEYLERDEN SORMAYI, ARAŞTIRMAYI VE BİLMEMENİN ZARAR VERMEDİĞİ KONULARI EŞELEMEYİ TERK ETMESİ İLE MESELELERİN DERİNLİKLERİNE İNİP MÜSLÜMANLARIN KAFASINA ŞÜPHELER SOKAN TOPLULUKTAN SAKINILMASI

İbn Batta şöyle der: Kardeşlerim! Bilin ki ben, bazı toplulukları sünnet ve cemaatten çıkarıp bidat ve çirkinliğe sürükleyen, kalplerine bela kapısını açan ve gözlerini nurdan engelleyen sebep hakkında düşündüm. Derken bunun iki şekilde olduğunu buldum.

Birincisi: Akıllı kimseye bilmemenin, mümin kimseye anlamamanın herhangi bir zararı olmadığı konularda araştırma yapmak, o konuları eşelemek ve onlar hakkında çokça soru sormaktır.

İkincisi: Fitnesinden emin olunmayan ve sohbeti kalpleri ifsat eden kimselerle oturup kalkmaktır.

Şimdi bu iki şekille ilgili nasihati kabul eden ve kalbinde en düşük dirilik bulunan kimseler için inşallah bir ikaz olan bazı rivayetleri zikredeceğim.

٢٨٤ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اتْرُكُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ، فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ مَسَائِلِهِمْ، وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ فَمَا نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ، فَاجْتَنِبُوهُ، وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَاعْمَلُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ»

284- Said bin Müseyyeb ve Seleme bin Abdurrahman'dan, o ikisi Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sizi bıraktığım*

sürece siz de beni bırakın. Çünkü sizden öncekiler ancak çokça soru sormaları ve peygamberleriyle ihtilaf etmeleri dolayısıyla helak oldular. O halde size neyi yasaklarsam ondan uzak durun, neyi emredersem ondan gücünüz yettiğini yerine getirin."[283]

٢٨٥ - عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ

285- Hümam bin Münebbih'ten, o Ebû Hureyre'den... Ravi, Rasûlullah'tan (s.a.v.) yukarıdakinin aynısını rivayet etmektedir.[284]

٢٨٦ - عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ، وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ»

286- İbn Aclân'dan, o babasından, o da Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sizi bıraktığım sürece siz de beni bırakın. Çünkü sizden öncekiler yalnızca çokça soru sormaları ve peygamberleriyle ihtilaf etmeleri yüzünden helak oldular."*[285]

٢٨٧ - عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِسُؤَالِهِمْ وَاخْتِلَافِهِمْ، فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَخُذُوا بِهِ، وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَانْتَهُوا»

287- Ebû Salih'ten, o da Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sizi bıraktığım sürece siz de beni bırakın. Çünkü sizden öncekiler sadece soru sormaları ve ihtilaf etmeleri dolayısıyla helak oldular. O halde size bir şeyi emrettiğimde derhal yerine getirin, size bir şeyi yasakladığımda derhal son verin."*[286]

---

283 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İtisam, 7288 (13/264) – Müslim, Hac (5/111/1337)
284 Bir önceki rivayete bakınız.
285 Sahihtir. Bk. Müslim (4/1831/1337) – Ahmed, Müsned, 7361 (2/247) – İbn Hibban, Sahih, 18 (1/198)
286 Sahihtir. Bk. Müslim (4/1831/1337) – Tirmizi, İlim, 2679 (5/47) – İbn Mâce, Mukaddime, 2 (1/3)

٢٨٨ عن عامر بن سعد، عن أبيه، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إنّ من أعظم المسلمين جرمًا رجلًا سأل عن شيء، ونقر عنه لم يكن نزل فيه، فحرّم من أجل مسألته»

288- Âmir bin Sa'd'dan, o da babasından; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müslümanların içinde günahı en büyük olan, haram olmayan bir şeyin hükmünü sorup da haram kılınmasına sebep olan kimsedir."*[287]

٢٨٩ - عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَعْظَمُ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا رَجُلٌ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يُحَرَّمْ، فَحُرِّمَ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ»

289- ... Âmir bin Sa'd'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müslümanların içinde günahı en büyük olan Müslüman, haram olmayan bir şeyin hükmünü sorup da haram kılınmasına sebep olan kimsedir."*[288]

٢٩٠ - عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا رَجُلٌ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ، وَنَقَّرَ عَنْهُ لَمْ يَكُنْ نَزَلَ فِيهِ شَيْءٌ، فَحُرِّمَ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ»

290- Âmir bin Sa'd'dan, o da babasından; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müslümanların içinde günahı en büyük olan, haram olmayan bir şeyin hükmünü sorup da haram kılınmasına sebep olan kimsedir."*[289]

٢٩١ - عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَعْظَمُ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ أَمْرٍ لَمْ يُحَرَّمْ، فَحُرِّمَ عَلَى النَّاسِ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ»

291- ... Âmir bin Sa'd'dan, o da Sa'd bin Ebi Vakkas'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müslümanların içinde günahı en büyük olan Müslü-*

287 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İtisam, 7289 (13/278) – Müslim, Fezail (4/833/1831)
288 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İtisam, 2859 (6/2568) – Müslim, Fezail (4/1831/2358)
289 Bir önceki rivayete bakınız.

man, haram olmayan bir şeyin hükmünü sorup da haram kılınmasına sebep olan kimsedir."[290]

٢٩٢ - عَنْ مُعَاذٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَعْجَلُوا بِالْبَلِيَّةِ قَبْلَ نُزُولِهَا، فَإِنَّكُمْ إِنْ لَمْ تَفْعَلُوا لَمْ يَنفَكَّ الْمُسْلِمُونَ فِيهِمْ مَنْ إِذَا قَالَ سُدِّدَ أَوْ وُفِّقَ، وَإِنَّكُمْ إِنْ عَجَّلْتُمْ تَشَتَّتَ بِكُمُ السُّبُلُ هَاهُنَا وَهَاهُنَا»

292- ... Muâz'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Başa inmeden önce (istemek sûretiyle) belada acele etmeyin. Çünkü siz böyle yapmasanız dahi Müslümanlar içerisinde söylediğinde (sözüne) uygun düşülen kimseler olmaya devam edecektir. Şayet siz acele edip (isterseniz, duanız) tüm (kurtuluş) yollarını şuradan ve buradan dağıtıverir."*

٢٩٣ - سَأَلْتُ طَاوُسًا عَنْ مَسْأَلَةٍ فَقَالَ لِي أَكَانَتْ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: آللهِ، قُلْتُ: آللهِ، قَالَ: إِنَّ أَصْحَابَنَا أَخْبَرُونَا عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّهُ قَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَسْأَلُوا عَنِ الْبَلَاءِ قَبْلَ نُزُولِهِ، فَيَذْهَبَ بِكُمْ هَاهُنَا وَهَاهُنَا، وَإِنَّكُمْ إِنْ لَمْ تَسْأَلُوا لَمْ تُبْتَلَوْا، فَإِنَّهُ لَا يَنفَكُّ أَنْ يَكُونَ فِي الْمُسْلِمِينَ مَنْ إِذَا قَالَ وُفِّقَ، أَوْ قَالَ سُدِّدَ»

293- ... Tavûs dedi ki: Âshâbımızın bize haber verdiğine göre Muâz (r.a.) şöyle dedi: "Ey insanlar! Başa inmeden önce beladan sormayın Yoksa sizi şuradan ve buradan götürüverir. Doğrusu sizler sormazsanız, imtihan edilmezsiniz. Buna rağmen Müslümanlar arasında söylediğinde (sözüne) uygun düşülen kimseler olmaya devam edecektir."[291]

٢٩٤ - عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ

294- ... İbn Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) üç kez *"Derinlere dalanlar helak oldu"* buyurdu.

---

290 Bk. 289.cu rivayet.

291 Bu ve 292 numaralı rivayetin senedi ceyyiddir. Bk. Darimi, Mukaddime, 153 (1/68) – Taberani, Kebir, 353 (20/167) – Darimi, Fiten, 363 (3/741). İbn Hacer, Fethu'l Bari'de (13/267) bunu zikretmiş, şöyle demiştir: "Bunu Merasil'de Ebû Davud, Ebû Seleme ve Tavûs yollarından rivayet etmiştir. İkisi de mürsel olmakla birlikte birbirlerini kuvvetlendirmektedir."

٢٩٥ - عَن عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسلَّم. «أَلَا هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ» قَالَهَا ثَلَاثًا

295- ... Abdullah bin Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Derinlere dalanlar helak oldu."* Bunu üç kez tekrar etti.[292]

٢٩٦ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «مَا رَأَيْتُ قَوْمًا كَانُوا خَيْرًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا سَأَلُوهُ إِلَّا عَنْ ثَلَاثَ عَشْرَةَ مَسْأَلَةً، حَتَّى قُبِضَ كُلُّهُنَّ فِي الْقُرْآنِ: {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ} [البقرة: ٢١٧]، {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ} [البقرة: ٢١٩]، {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَى} [البقرة: ٢٢٠]، {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ} [البقرة: ٢٢٢]، مَا كَانُوا يَسْأَلُونَ إِلَّا عَمَّا يَنْفَعُهُمْ»

296- ... Said bin Cübeyr'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından daha hayırlı bir topluluk görmedim. Onun ruhu kabzedilene dek ancak on üç meseleden sordular. Onların tümü Kur'ân'dadır. *"Sana haram aydan soruyorlar."* (Bakara, 217), *"Sana içki ve kumardan soruyorlar."* (Bakara, 219), *"Sana yetimlerden soruyorlar."* (Bakara, 220), *"Sana hayızdan soruyorlar."* (Bakara, 222)

Onlar, ancak kendilerine faydası olan şeylerden sorarlardı.[293]

٢٩٧ - عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ كَرِهَ لَكُمْ ثَلَاثًا قِيلَ، وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ»

297- Muğire bin Şu'be'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah Teâlâ sizin için üç şeyi kerih gördü; denildi ki, dedi ki*[294] *ve çokça soru sormak..."*[295]

---

292 Bu ve 294 numaralı rivayet sahihtir. Bk. Müslim, İlim (4/7/2055) – Ebû Davud, Sünne, 4608 (4/1975) – Ahmed, Müsned (1/386)

293 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Abdilberr, Cami Beyani'l İlim (2/141)

294 "Denildi ki, dedi ki" diye tercüme ettiğimiz "Kile kale" deyimi, Arapça'da "dedikodu" manasına gelir. (Çev.)

295 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Edeb, 5975 (10/419) – Müslim, Kaza (3/12/1341)

٢٩٨ - عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَانَ يَنْهَى عَنْ قِيلَ، وَقَالَ، وَكَثْرَةِ السُّؤَالِ»

298- ... Muğire bin Şu'be'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) denildi ki, dedi ki demeyi ve çok soru sormayı yasakladı.[296]

٢٩٩ - عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «نَهَى عَنْ قِيلَ، وَقَالَ، وَكَثْرَةِ السُّؤَالِ»

299- ... Muğire bin Şu'be'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) denildi ki, dedi ki demeyi ve çok soru sormayı yasakladı.[297]

٣٠٠ - عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «نَهَى عَنِ الْأُغْلُوطَاتِ». قَالَ عِيسَى بْنُ يُونُسَ: «وَالْأُغْلُوطَاتُ: مَا لَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ، مِنْ كَيْفَ، وَكَيْفَ»

300- Muaviye bin Ebi Süfyan'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) uğlûtâtı yasakladı.

İsa bin Yunus dedi ki: "Uğlûtât, kişinin "Nasıl, nasıl?" diye sormaya ihtiyaç duymadığı şeydir.[298]

٣٠١ - عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ، قَالَ: تَذَاكَرُوا عِنْدَ مُعَاوِيَةَ الْمَسَائِلَ فَرَدَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، فَقَالَ: أَلَمْ تَسْمَعُوا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «نَهَى عَنِ الْأُغْلُوطَاتِ»

301- Ubade bin Nusay dedi ki: İnsanlar, Muaviye'nin yanında meseleleri müzakere ettiler. Derken bir kısmı diğer kısmını reddetmeye başladı.

---

296 Bir önceki rivayete bakınız.

297 Sahihtir. Bk. Buhârî, el-Edebu'l Müfred, 297 (1/111)

298 İsnadı zayıftır. Bk. Said bin Mansur, Sünen, 1179 (1/324) – Taberani, Kebir (19/389) – Beyhaki, Medhal, 303 (1/229)
İsnadında Abdullah bin Sa'd vardır. Duhaym dedi ki: "Tanımıyorum." Ebû Hatim dedi ki: "Meçhuldür." Ayrıca Elbani de zayıf olduğunu belirtmiştir. Bk. Daifu'l Cami, 6035

Bunun üzerine şöyle dedi: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) uğlûtâtı yasakladığını duymadınız mı?"[299]

٣٠٢ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَعْدٍ الصُّنَابِحِيِّ، عَنْ رَجُلٍ، مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ سَمَّاهُ قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْأُغْلُوطَاتِ». قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ: «شِدَادُ الْمَسَائِلِ وَصِعَابُهَا»

302- Abdullah bin Sunabihi'den; Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından biri dedi ki: "Rasûlullah (s.a.v.) uğlûtâtı yasakladı."

Evzaî dedi ki: "Uğlûtât, karışık ve zor sorulardır."[300]

٣٠٣ - عَنْ ثَوْبَانَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «سَيَكُونُ أَقْوَامٌ يَتَغَلَّطُونَ فُقَهَاءَهُمْ بِصِعَابِ الْمَسَائِلِ أُولَئِكَ شِرَارُ أُمَّتِي»

303- Sevban'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Yakında bazı topluluklar gelecek, fakihleri zor sorularla yanlışlara düşürecektir. İşte onlar, ümmetimin en şerlileridir."*[301]

٣٠٤ - عَنْ مَنْصُورِ بْنِ زَاذَانَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: «شِرَارُ عِبَادِ اللهِ يَتَّبِعُونَ شِرَارَ الْمَسَائِلِ يُعْمُونَ بِهَا عِبَادَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

304- Mansur bin Zâdân'dan; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Allah'ın kullarından en şerlileri, şerli sorulara tâbi olup, onları Allah'ın kulları arasında genelleştirenlerdir."[302]

---

299 Bir önceki rivayete bakınız.

300 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 23737 (5/435) – Haris bin Usame, Müsned, 62 (1/202) – Beyhaki, Medhal, 303 (1/229). İsnadında Abdullah bin Sa'd vardır. Bk. 300. cü rivayet.

301 İsnadı çok zayıftır. Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 7823 (5/454).
Senedinde Yezid bin Rebi'a vardır. Buhârî, Tarih-i Kebir'de şöyle der: "Hadisleri münkerdir." İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de (6/261) şöyle der: "Babama Yezid bin Rebi'a'dan sordum, dedi ki: Hadisleri zayıftır, hadisleri münkerdir, hadisleri çürüktür. Ebû'l Eş'as yoluyla Sevban'dan yaptığı rivayetlerde fazla karıştırmıştır." Ayrıca bk. Elbani, Zaife, 3717. Elbani dedi ki: "Çok zayıftır."

302 İsnadı hasendir. Bk. İbn Receb el-Hanbeli, Camiu'l Ulumi ve'l Hikem (1/93)

٣٠٥ - عَنْ صَالِحٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: «إِنَّ شِرَارَ عِبَادِ اللهِ قَوْمٌ يَجِيئُونَ بِشِرَارِ الْمَسَائِلِ يَعِيبُونَ بِهَا عِبَادَ اللهِ»

305- ... Salih'ten; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Allah'ın kullarından en şerlileri, şerli soruları getirip Allah'ın kullarını sıkıntıya düşürenlerdir."[303]

٣٠٦ - أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: سَأَلْتُ عِيسَى بْنَ يُونُسَ عَنْ قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: {كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ} [الرحمن: ٢٦]، فَإِنَّ حُورَ الْعِينِ يَمُتْنَ، وَذَا كَانَ بَعْضَ مَن يَتَكَلَّمُ. يَسْأَلُ عَنْ هَذَا فَغَضِبَ عِيسَى مِنْ ذَاكَ غَضَبًا شَدِيدًا، فَقَالَ: «لَقَدْ بَعْثَرْنَا الْحَدِيثَ بَعْثَرَةً مَا بَعْثَرَهَا أَحَدٌ مَا بَقِيَ كُوفِيٌّ، وَلَا بَصْرِيٌّ، وَلَا مَدَنِيٌّ، وَلَا مَكِّيٌّ، وَلَا حِجَازِيٌّ، وَلَا شَامِيٌّ، وَلَا جَزَرِيٌّ، إِلَّا وَقَدْ لَقِينَاهُ، وَسَمِعْنَا مِنْهُ، مَا سَمِعْنَا أَحَدًا قَطُّ يَسْأَلُ عَنْ مِثْلِ هَذَا»ثُمَّ ذَكَرَ حَدِيثَ عَبْدِ اللهِ: {وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ} [آل عمران: ١٦٩]، ثُمَّ قَالَ: «مَا لَكُمْ وَمُجَالَسَةَ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ، وَمُحَادَثَتَهُمْ»

306- ... Ebû'l Velid dedi ki: İsa bin Yunus'a, Allah Teâlâ'nın *"Onun (yeryüzünün) üzerindeki herkes fanidir"* (Rahman, 26) kavlinden sordum. Bazı kelam ehlinin cennetteki hurilerin de öleceğini söylediklerini zikrettim. İsa bin Yunus buna çok sinirlendi ve şöyle dedi: "Yemin olsun ki hadisi kimsenin yapmadığı şekilde darmadağın ettik. Kufeli olsun, Basralı olsun, Medineli olsun, Mekkeli olsun, Hicazlı olsun, Şamlı olsun, Cezeri olsun... Kim kaldıysa onunla karşılaştık, kendisinden o hadisi işittik. Hiç kimsenin bu gibi şeylerden sorduğunu duymadık." Daha sonra Abdullah'ın *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ha ölüler sanma!"* (Âl-i İmran, 169) âyeti ile ilgili hadisini zikretti, sonrasında şöyle dedi: "Size ne oluyor da hevâ ehli ile oturup konuşuyorsunuz!"[304]

303 İsnadı çok zayıftır; senedinde Mesleme bin Ali bin Halef el-Haşeni vardır. Buhârî ile Ebû Zur'a "Hadisleri münkerdir" demişlerdir. Ebû Hatim dedi ki: "Hadisleri zayıftır, hadisleri münkerdir. Onunla meşgul olunmaz, haddi terk olunmaktır." Tehzibu'l Kemal'de de böyle denilmektedir.

304 İsnadı hasendir. Ebû Davud rivayet etmiştir. Ebû'l Velid saduk, İsa bin Yunus sikadır.

٣٠٧ - أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا، يَقُولُ: " كَانَ ذَلِكَ الرَّجُلُ إِذَا جَاءَهُ بَعْضُ هَؤُلَاءِ أَصْحَابُ الْأَهْوَاءِ يَسْأَلُهُ قَالَ: أَمَّا أَنَا فَعَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي، وَأَمَّا أَنْتَ فَشَاكٌّ فَاذْهَبْ إِلَى شَاكٍّ مِثْلِكَ، فَخَاصِمْهُ. وَقَالَ ذَلِكَ الرَّجُلُ: يُلَبِّسُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ يَطْلُبُونَ مَنْ يُعَرِّفُهُمْ «

307- İbn Vehb dedi ki: Malik'i şöyle derken işittim: "O adam var ya, onlardan yani hevâ ehlinden bazı kimseler gelip sorular sorar, o da gelene 'Bana gelince; ben Rabbimden açık bir delil üzereyim. Sana gelince; sen şüpheye düşmüşsün. O halde kendin gibi şüpheye düşen birine gidip onunla tartış.' Yine şöyle demiştir: Kendi kafalarını karıştırıyor, sonra da onları tanıyan birilerini arıyorlar."[305]

٣٠٨ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي حَفْصَةَ، قَالَ: «إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ بَحَثُوا، وَنَقَّرُوا حَتَّى تَاهُوا»

308- Süfyan'dan; Salim bin Hafsa dedi ki: "Doğrusu sizden öncekiler araştırdılar, eşelediler, tâ ki şaşkınlığa düştüler."[306]

٣٠٩ - عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ هُذَيْلٍ الْقَطَّانُ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مُعَاذٍ الرَّازِيَّ يَقُولُ: «النَّاسُ خَمْسُ طَبَقَاتٍ فَاجْتَنِبْ أَرْبَعًا، وَالْزَمْ وَاحِدَةً، فَأَمَّا الْأَرْبَعُ الَّذِينَ يَجِبُ عَلَيْكَ أَنْ تَجْتَنِبَهُنَّ»، فَذَكَرَ ثَلَاثَ طَبَقَاتٍ اخْتَصَرْتُ أَنَا الْكَلَامَ بِتَرْكِ وَصْفِهِمْ لِكَثْرَتِهِ، ثُمَّ قَالَ: " وَالطَّبَقَةُ الرَّابِعَةُ: فَهُمُ الْمُتَعَمِّقُونَ فِي الدِّينِ الَّذِينَ يَتَكَلَّمُونَ فِي الْعُقُولِ، وَيَحْمِلُونَ النَّاسَ عَلَى قِيَاسِ أَفْهَامِهِمْ، قَدْ بَلَغَ مِنْ فِتْنَةِ أَحَدِهِمْ، وَتَمَكُّنِ الشَّكِّ مِن قَلْبِهِ، أَنَّكَ تَرَاهُ يَحْتَجُّ عَلَى خَصْمِهِ بِحُجَّةٍ قَدْ خَصَمَهُ بِهَا، وَهُوَ نَفْسُهُ مِنْ تِلْكَ الْحُجَّةِ فِي شَكٍّ فَجَاءَ هَؤُلَاءِ بَعْدَ قِلَّةِ عُقُولِهِمْ، وَجَوْرِ فِطَنِهِمْ وَجَهْلِ مَقَايِيسِهِمْ، يَتَكَلَّمُونَ فِي الدَّقَائِقِ، وَيَتَعَمَّقُونَ؟ فَكَفَى بِهِمْ

305 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/324) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (8/99)

306 Salim bin Ebi Hafsa: Zehebi onun hakkında "Hadisiyle hüccet getirilmez, Şiadır" demektedir. Rivayet çin ayrıca bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37427 (7/485) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/176)

خِزْيًا سُقُوطُهُمْ مِنْ عُيُونِ الصَّالِحِينَ، يُقْتَصَرُ فِيهِمْ عَلَى مَا قَدْ لَزِمَهُمْ فِي الْأُمَّةِ مِنْ قَالَةِ السُّوءِ، وَأُلْبِسُوا مِنْ أَثْوَابِ التُّهَمَةِ، وَاسْتَوْحَشَ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ، وَنَهَى عَنْ مُجَالَسَتِهِمُ الْعُلَمَاءُ، وَكَرِهَتْهُمُ الْحُكَمَاءُ، وَاسْتَنْكَرَتْهُمُ الْأُدَبَاءُ، وَقَامَتْ مِنْهُمْ فِرَاسَةُ الْبُصَرَاءِ، شَكَّاكُونَ جَاهِلُونَ، وَوَسْوَاسُونَ مُتَحَيِّرُونَ

309- Ali bin Hüseyn bin Hüzeyl el-Kattan dedi ki: Yahya bin Muâz er-Razi'yi şöyle derken işittim: "İnsanlar beş tabakadır. Dördünden sakın, birinden ayrılma! Uzak durman gereken dört tabakaya gelince..." Burada üç tabaka zikretmiştir. Özellikleri çok olduğu için sözlerini burada kısalttım. Sonra şöyle dedi: "Dördüncü tabakaya gelince; onlar dini konularda derinlere dalanlardır. Akıl hakkında konuşan, insanları kendi anlayışlarına göre kıyas etmeye sürükleyenlerdir. Onlardan birinin sana ulaşan fitnesinden dolayıdır ki hasmına aslında kendisinin de hasımlık ettiği bir hüccetle karşı çıktığını görürsün. Zaten kendisi de o hüccete karşı şüphe duymaktadır... Sonradan bu kimseler gelip zayıf akılla ve eksik zekayla ince meselelerde konuşmakta, derinlere dalmaktadır. Salihlerin gözünden düşmeleri, onlara rezillik olarak yeter. Müminler onlardan ürkmüş, âlimler onlarla oturmayı yasaklamış, hikmetli kimseler onları kerih görmüş, edipler onları inkâr etmiştir. Onlar vesvese ehli olup şaşkınlık içindedirler."

٣١٠ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ شُبْرُمَةَ: «مِنَ الْمَسَائِلِ مَسَائِلُ لَا يَجُوزُ لِلسَّائِلِ أَنْ يَسْأَلَ عَنْهَا، وَلَا لِلْمَسْئُولِ أَنْ يُجِيبَ فِيهَا»

310- ... Hammad bin Zeyd'den; İbn Şibrime dedi ki: "Meseleler içinde, kişinin sormasının ve sorulan kimsenin cevap vermesinin caiz olmadığı meseleler vardır."[307]

٣١١ - حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْمَتُّوثِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَلَّامُ بْنُ مِسْكِينٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: مَرَّ الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بِقَوْمٍ يَتَكَلَّمُونَ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ: «انْظُرُوا مَا ذَكَرَ اللهُ فِي الْقُرْآنِ فَتَكَلَّمُوا فِيهِ، وَمَا كَفَّ اللهُ عَنْهُ فَكُفُّوا»

307 İsnadı sahihtir. Bk. İmam Ahmed, İlel, 4881 (3/205). Senetteki tüm raviler sikadır.

311- Bize Ebû Abdullah Muhammed bin Yakub tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Davud tahdis etti, dedi ki: Bize Süleyman bin Harb tahdis etti, dedi ki Bize Sellam bin Miskin tahdis etti, dedi ki: Bize İmran bin Abdullah tahdis etti, dedi ki: Kasım bin Muhammed, kader hakkında konuşan bir topluluğun yanından geçti. Onlara dedi ki: "Allah'ın Kur'ân'da zikrettiğine bakıp onun hakkında konuşun. Allah'ın geri durduğu şeylerden siz de geri durun."[308]

٣١٢ - حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ يَعْنِي الْأَعْرَجَ، مَرَّ ابْنُ الزُّبَيْرِ بِابْنِهِ، وَهُوَ يُكَلِّمُ الْأَشْتَرَ فِي اخْتِلَافِ النَّاسِ، فَقَالَ: «لَا تُحَاجِّهِ بِالْقُرْآنِ، حَاجِّهِ بِالسُّنَّةِ»

312- ... Humeyd el-A'rac dedi ki: İbn Zübeyr, insanların ihtilafı hakkında Eşter ile konuşan oğlunun yanından geçti. Ona dedi ki: "Onunla Kur'ân ile tartışma, sünnet ile tartış."[309]

٣١٣ - أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا، يَقُولُ: «قَالَ رَجُلٌ: لَقَدْ دَخَلْتُ فِي هَذِهِ الْأَدْيَانِ كُلِّهَا فَلَمْ أَرَ شَيْئًا مُسْتَقِيمًا، فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مِنَ الْمُتَكَلِّمِينَ: فَأَنَا أُخْبِرُكُمْ لِمَ ذَلِكَ؟ لِأَنَّكَ لَا تَتَّقِي اللَّهَ، فَلَوْ كُنْتَ تَتَّقِي اللَّهَ جَعَلَ اللَّهُ لَكَ مِنْ أَمْرِكَ مَخْرَجًا»

313- İbn Vehb dedi ki: Malik'i şöyle derken işittim: "Bir adam 'Şu dinlerin hepsine girdim ama düzgün hiçbir şey görmedim' demişti. Bunun üzerine Medineli kelam ehlinden biri ona şöyle dedi: Sana neden böyle olduğunu anlatayım. Çünkü sen Allah'tan korkmuyorsun. Şayet Allah'tan korkuyor olsaydın, sana bu hâlinden bir çıkış yolu var ederdi."[310]

٣١٤ - عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

---

308 Ebu Davud: Sünen sahibidir.
Süleyman bin Harb: Sikadır.
Sellam bin Miskin: Sikadır.
İmran bin Abdullah bin Talha el-Huzai: Basralıdır, sikadır.
Kasım bin Muhammed bin Ebû Bekir es-Sıddık: Sikadır.

309 İsnadı zayıftır. A'rac dışında senetteki raviler sikadır. Kendisi Humeyd bin Kays'tır. Zehebi dedi ki: "Ahmed şöyle dedi: Kavi değildir." Acurrî ise onun İbn Zübeyr'e yetişmemesini gerekçe göstererek zayıf saymıştır. Şu halde rivayet munkatıdır.

310 İsnadı sahihtir. Senetteki ravilerin tümü sikadır.

وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ فَرَائِضَ فَلَا تُضَيِّعُوهَا وَحَدَّ حُدُودًا، فَلَا تَعْتَدُوهَا، وَنَهَى عَنْ أَشْيَاءَ، فَلَا تَنْتَهِكُوهَا، وَسَكَتَ عَنْ أَشْيَاءَ مِنْ غَيْرِ نِسْيَانٍ لَهَا رَحْمَةً لَكُمْ، فَلَا تَبْحَثُوا عَنْهَا»

314- Mekhul'den, o Ebû Sa'lebe'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah Teâlâ size bazı farzlar kılmıştır. Sakın onları zayi etmeyin. Bazı hadler (sınırlar) çizmiştir. Sakın onları aşmayın. Bazı yasaklar koymuştur. Sakın onları ihlal etmeyin. Unutmaksızın size rahmetinden dolayı bazı şeyler hakkında susmuştur. Sakın onları araştırmayın."*[311]

٣١٥ - عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ عَنْ شَيْءٍ فَقَالَ: «أَكَانَ هَذَا؟» قُلْتُ: لَا، قَالَ: «فَأَجِمَّنَا حَتَّى يَكُونَ فَإِذَا كَانَ اجْتَهَدْنَا رَأْيَنَا»

315- ... Mesruk dedi ki: Ubey bin Ka'b'a (r.a.) bir şey hakkında sordum. Bana "Bu oldu mu?" diye sordu. Ben "Hayır" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi: "O halde olana kadar bizi bırak. Olunca görüşümüzde içtihat ederiz."[312]

٣١٦ - عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ عَنْ مَسْأَلَةٍ فَقَالَ لِي: «أَكَانَتْ؟» قُلْتُ: لَا، قَالَ: «فَأَجِمَّنِي حَتَّى تَكُونَ»

316- ... Mesruk dedi ki: Ubey bin Ka'b'a (r.a.) bir meseleden sordum. Bana "Bu oldu mu?" diye sordu. Ben "Hayır" cevabını verince "O halde olana dek beni bırak" dedi.

٣١٧ - عَنْ طَاوُسٍ، قَالَ: قَال عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: «لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَمْرٍ لَمْ يَكُنْ، فَإِنَّ الْأَمْرَ إِذَا كَانَ أَعَانَ اللهُ عَلَيْهِ، وَإِذَا تَكَلَّفْتُمْ مَا لَمْ تُبْلَوْا بِهِ وُكِلْتُمْ إِلَيْهِ»

311 Hasen liğayrihtir. Bk. Taberi, Tefsir (7/85) - Beyhaki, Sünen-i Kübra, 19509 (10/12) - Darekutni, Sünen, 42 (4/184) - Taberani, Kebir, 589 (22/222). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/171) şöyle der: "Bunu Kebir'de Ebû Sa'lebe'den Taberani rivayet etmiş olup ravileri sahihin ravileridir."
Derim ki: Mekhul, Ebû Sa'lebe'den işitmemiştir. Şu halde rivayet mürseldir. Elbani, İbn Teymiyye'nin İman adlı eserinin tahkikinde bu rivayeti zikretmiş, şahitleri dolayısıyla hasen liğayrih olduğunu belirtmiştir.

312 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Abdilberr, Cami (2/142)

317- Tavûs'tan; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "Henüz gerçekleşmemiş durumlardan sormayın. Çünkü o durum gerçekleştiğinde Allah yardım eder. Eğer henüz imtihan olmadığınız şeyin külfetine girerseniz, ona havale edilirsiniz."[313]

٣١٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ هَمَّامٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ خَارِجَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، قَالَ: سُئِلَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، عَنْ شَيْءٍ فَقَالَ: «أَكَانَ هَذَا؟» فَقِيلَ: لَا، فَقَالَ: «دَعْهُ حَتَّى يَكُونَ، فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، بِأَنَّهُمْ قَاسُوا مَا لَمْ يَكُنْ بِمَا قَدْ كَانَ حَتَّى تَرَكُوا دِينَ اللَّهِ»

318- ... Abdulvehhab bin Hümam'dan...Harice bin Zeyd bin Sabit dedi ki: Zeyd bin Sabit'ten (r.a.) bir şeyden soruldu. Dedi ki: "Bu oldu mu?" Kendisine "Hayır" denilince şöyle dedi: "Olana dek bırak bunu. Çünkü sizden öncekiler, sadece olmayan şeyleri daha önce olanlara kıyas edip Allah'ın dinini terk etmek yüzünden helak oldular."[314]

٣١٩ - عَنْ فُضَيْلٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: «كَانُوا لَا يَسْأَلُونَ إِلَّا عَنِ الْحَاجَةِ»

319- ... Fudayl'dan; İbrahim dedi ki: "Selef ancak ihtiyaçtan dolayı soru sorardı."[315]

٣٢٠ - عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، قَالَ: قَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ: «إِذَا حَدَّثْتَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَازْدَهِرْ»

320- Halid el-Hazza'dan; Ebû'l Âliye dedi ki: "Rasûlullah'tan (s.a.v.) hadis anlattığımda çiçekler açtı."[316]

313 İsnadı munkatıdır. Bk. İbn Abdilberr, Cami Beyani'l İlmi ve Fazlih (2/134)

314 Abdulvehhab bin Hümam: Abdurrezzak'ın kardeşidir. Ebû Hatim dedi ki: "Şia görüşünde aşırıydı." Ezdi dedi ki: "Âlimler hakkında kelam etmektedir." Yakub bin Süfyan dedi ki: "Kavi değildir." Muhammed bin Rafi dedi ki: "Şiddetle Şia görüşünü savunur, hadis bilmezdi." Muhammed bin Müslim dedi ki: "Saduk olmakla birlikte hıfzının kötülüğünden dolayı hata ederdi."

315 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 10436 (2/404)

316 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 1599 (2/226) – Ramehurmuzi, el-Muhaddisu'l Fasıl (1/585) – Hatib, Camiu'l Ahlaki'r Ravi, 1017 (2/9)

٣٢١ - حَدَّثَنَا بَشِيرٌ أَبُو إِسْمَاعِيلَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: «سَلْ عَمَّا كَانَ، وَلَا تَسْأَلْ عَمَّا لَمْ يَكُنْ وَلَا يَكُونُ»

321- Beşir Ebû İsmail'den; Şa'bi dedi ki: "Olan şeylerden sor, olmayan ve olmayacak şeylerden sorma!"

٣٢٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَكْثَرُ النَّاسِ ذُنُوبًا أَكْثَرُهُمْ سُؤَالًا عَمَّا لَا يَعْنِيهِ» وَبِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: اسْتُشْهِدَ رَجُلٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ أُمُّهُ: هَنِيئًا لَكَ يَا بُنَيَّ الشَّهَادَةُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا يُدْرِيكَ أَنَّهُ شَهِيدٌ، لَعَلَّهُ قَدْ كَانَ يَتَكَلَّمُ بِمَا لَا يَعْنِيهِ أَوْ يَبْخَلُ بِمَا يَنْفَعُهُ»

322- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanların en çok günahkâr olanı, kendisini ilgilendirmeyen şeylerden en çok soru soranıdır."*[317]

Yine aynı isnatla Ebû Hureyre'den (r.a.); dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bir adam şehid oldu. Annesi "Şehadet sana mübarek olsun ey oğulcuğum" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Onun şehid olduğunu sana ne bildirdi? Belki de o kendisini ilgilendirmeyen şeyler hakkında konuşur veya kendisine faydalı olan işlerde cimrilik ederdi."*

٣٢٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ»

323- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, kişinin İslâm'ının güzelliğindendir."*[318]

---

317 İsnadı zayıftır. İbnu'l Cevzi, İlel-i Mütehaniye, 1174 (2/507). İsam bin Talik yoluyla Şuayb'den, o da Ebû Hureyre'den senediyle bu şekilde rivayet etmiştir.
Ukayli dedi ki: "Şuayb meçhuldür." Yahya bin Main dedi ki: "İsam hiçbir şey değildir." Ukayli dedi ki: "Kendisine misli veya ondan daha düşükleri mütâbaat etmiştir." Rivayet için ayrıca bk. Ukayli, Duafa, 1465 (2/424)
Ebu Hureyre'den aynı isnatla gelen ikinci hadis için bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 5010 (4/261) – Ebû Ya'la, Müsned, 6646 (11/523) – İbn Adiy, Kamil, 1533 (5/370)

318 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Zühd, 2317 (4/558) – İbn Mâce, Fiten (2/1315) – İbn Hib-

٣٢ عنْ عليّ بن الحسين، عنْ أبيه، قال: قال رسُول الله صلّى الله وسلّم «منْ حُسْن إسْلام المرْء ترْكُهُ ما لا يعْنيه»

324- ... Ali bin Hüseyn'den, o babasından (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, kişinin İslâm'ının güzelliğindendir."*

٣٢٥ - عَنْ عَلِيّ بْنِ حُسَيْنٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «من حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ»

325- ... Ali bin Hüseyn'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, kişinin İslâm'ının güzelliğindendir."*[319]

٣٢٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لا يزالُ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يَقُولُوا: هَذَا اللهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ، فَمَنْ خَلَقَ اللهَ؟، فإذا وجد أحدُكُمْ ذَلِكَ فَلْيَقُلْ: آمَنْتُ بِاللهِ»

326 - ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlar birbirlerine soru sormaya devam eder, hattâ 'Şu Allah her şeyi yarattı da peki, Allah'ı kim yarattı?' derler. Sizden biri bunu gördüğünde 'Allah'a iman ettim' desin."*[320]

٣٢٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " النَّاسُ يَتَساءَلُونَ بَيْنَهُمْ حَتَّى يَقُولُوا: هَذَا خَلَقَ اللهُ، فَمَنْ خَلَقَ اللهَ؟ فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فقولُوا: {قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ} [الإخلاص: ١]، حَتَّى تَخْتِمُوا السُّورَةَ، ثُمَّ لِيَتَعَوَّذْ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِنَّهُ لَا يَضُرُّهُ «

---

ban, Sahih, 229 (1/466) – Taberani, Evsat, 359 (1/115) – Kudai, Müsnedu'ş Şihab, 192 (1/144)

319 Bu ve 324.cü rivayet hasen liğayrihtir. Bk. Tirmizi, Zühd, 2318 (5/558) – Malik, Muvatta, 1604 (2/903) – Ahmed, Müsned, 1732 (1/201) – Taberani, Sağir, 1080 (2/231) – İbnu'l Ca'd, Müsned, 2925 (1/428) – Taberani, Kebir, 2886 (3/138) – Kudai, Müsnedu'ş Şihab, 193 (1/144) – Hennad, Züh, 1117 (2/539)

320 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Bed'u'l Halk, 3276 (6/387) – Müslim, İman (1/12/119)

327- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlar kendi aralarında sorular sormaya devam eder, hattâ 'Şu Allah'ın yarattığıdır, peki, Allah'ı kim yarattı?' derler. Bunu gördüğünüzde sonuna dek 'De ki: Allah tektir'* (İhlas, 1) *sûresini okuyun. Sonra şeytandan Allah'a sığının. Çünkü şeytan böyle yapan kimseye zarar veremez."*[321]

٣٢٨ - أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَأْتِي الْعَبْدَ الشَّيْطَانُ، فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ كَذَا وَكَذَا؟ حَتَّى يَقُولَ: مَنْ خَلَقَ رَبَّكَ؟ فَإِذَا بَلَغَ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللهِ، وَلْيَنْتَهِ

328- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şeytan kişiye gelip 'Şunu-şunu kim yarattı?' diye sorar ve hattâ 'Peki, Rabbini kim yarattı?' der. Bu soruya varan kişi Allah'a sığınsın, sonlandırsın."*[322]

٣٢٩ - حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ، أَنَّ رَجُلًا كَانَ مِنْ بَنِي يَرْبُوعٍ، يُقَالُ لَهُ صَبِيغٌ، سَأَلَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ الذَّارِيَاتِ وَالنَّازِعَاتِ وَالْمُرْسَلَاتِ، أَوْ عَنْ إِحْدَاهُنَّ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: «ضَعْ عَنْ رَأْسِكَ» فَوَضَعَ عَنْ رَأْسِهِ فَإِذَا لَهُ وَفِيرَةٌ، فَقَالَ: «لَوْ وَجَدْتُكَ مَحْلُوقًا لَضَرَبْتُ الَّذِي فِيهِ عَيْنَاكَ» قَالَ: ثُمَّ كَتَبَ إِلَى أَهْلِ الْبَصْرَةِ أَنْ لَا تُجَالِسُوهُ، أَوْ قَالَ: «كَتَبَ إِلَيْنَا أَنْ لَا تُجَالِسُوهُ» قَالَ: «فَلَوْ جَلَسَ إِلَيْنَا وَنَحْنُ مِائَةٌ لَتَفَرَّقْنَا عَنْهُ»

329- Mutemir'den, o babasından; Ebû Osman dedi ki: Yerbûoğullarından kendisine Sabiğ denilen bir adam vardı. Ömer bin Hattâb'a (r.a.) Zariyat, Naziat ve Mürselat'tan veya onlardan birinden sordu. Bunun üzerine Ömer, ona "Başını aç" dedi. Sabiğ derhal başını açtı. Saçları uzundu. Bunu gören Ömer "Şayet seni başını kazıtmış bulsaydım, kesinlikle gözlerinin olduğu başını uçururdum" dedi. Sonrasında Basra ahalisine onunla oturmayın diye yazdı.

---

321 İsnadı zayıftır. Senedinde Yunus bin Bukeyr vardır. Saduk olmakla birlikte hata ederdi. Ebû Davud dedi ki: "Hüccet değildir." Yine senedinde Muhammed bin İshak bin Yesar vardır. Müdellistir ve bu rivayeti muanandır.

322 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Bed'u'l Halk, 3102 (3/1194) – Müslim, İman (3/120/134)

Ravi dedi ki: "Bize onunla oturmayın diye yazmıştı. Şayet sayımız yüz kişiyken bile yanımıza otursa, hemen yanından ayrılıyorduk."

٣٣٠ - عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: أُتِيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقِيلَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّا لَقِينَا رَجُلًا سَأَلَ عَنْ تَأْوِيلِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ عُمَرُ: «اللَّهُمَّ مَكِّنِّي مِنْهُ»، فَبَيْنَا عُمَرُ ذَاتَ يَوْمٍ جَالِسٌ يُغَدِّي النَّاسَ إِذْ جَاءَهُ عَلَيْهِ ثِيَابٌ، فَتَغَدَّى حَتَّى إِذَا فَرَغَ قَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، {وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا} [الذاريات: ٢]، فَقَالَ عُمَرُ: «أَنْتَ هُوَ»، فَقَامَ إِلَيْهِ، وَحَسَرَ عَنْ ذِرَاعَيْهِ، فَلَمْ يَزَلْ يَجْلِدُهُ، حَتَّى سَقَطَتْ عِمَامَتُهُ، فَقَالَ: «وَالَّذِي نَفْسُ عُمَرَ بِيَدِهِ، لَوْ وَجَدْتُكَ مَحْلُوقًا لَضَرَبْتُ رَأْسَكَ، أَلْبِسُوهُ ثِيَابَهُ، وَاحْمِلُوهُ عَلَى قَتَبٍ، ثُمَّ أَخْرِجُوهُ حَتَّى تَقْدَمُوا بِهِ بِلَادَكُمْ، ثُمَّ لِيَقُمْ خَطِيبًا، ثُمَّ لِيَقُلْ إِنَّ صَبِيغًا. أَخْطَأَهُ، فَلَمْ يَزَلْ وَضِيعًا فِي قَوْمِهِ، حَتَّى هَلَكَ. وَكَانَ سَيِّدَهُمْ». قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: " وَلَمْ يَقُلْ أَبُو حَفْصٍ فِي حَدِيثِهِ: ثُمَّ أَخْرِجُوهُ، حَتَّى تَقْدَمُوا بِهِ بِلَادَكُمْ

330- Sâib bin Yezid dedi ki: Ömer bin Hattâb'ın (r.a.) yanına bazı insanlar geldi ve "Ey Müminlerin Emiri! Doğrusu biz, Kur'ân'ın tevilini soran bir adamla karşılaştık" dediler. Ömer buna karşılık: "Allah'ım! Bana onun hakkından gelme imkânı ver" dedi. Bir gün Ömer insanlara öğlen yemeği veriyordu. O sıra anlattıkları adam, üzerinde elbisesi ve sarığıyla çıkageldi. Derhal oturup öğlen yemeğini yedi. Yemekten ayrılınca: "Ey Müminlerin Emiri! *'Yemin olsun savurup kaldıranlara, derken ağırlık taşıyanlara...'* (Zâriyat, 1-2) kavlinin manası nedir?" diye sordu. Ömer: "O sen misin?" dedi ve kalkıp kollarını sıvadı. Peşine adamın sarığı düşene kadar onu dövdü. Dedi ki: "Ömer'in nefsi elinde olana yemin ederim ki, şayet kafanı kazınmış görseydim, boynunu vururdum. Şuna elbisesini giydirin ve küçük bir kafese koyun! Sonra onu şehirden çıkarıp kendi beldesine götürün! Sonra hatip kalksın, sonrasında 'Doğrusu Sabiğ ilim talep etti ama hata etti' desin!" Adam ölene dek hor ve hakir yaşadı. Halbuki bundan önce kavminin efendisiydi.

Ebu Hatim dedi ki: Ebû Hafs, kendi rivayetinde "Sonra onu şehirden çıkarıp kendi beldesine götürün" lafzını zikretmedi.[323]

---

323 Bu ve 329.cu rivayet sahihtir. Bk. İmam Ahmed, Fezailu's Sahabe, 717 (1/446) – La-

İbn Batta şöyle der: Olur da insanlardan kalbi zayıf, ilmi az olanlar, Ömer'in (r.a.) bu kıssasını duyduklarında o akıllı ve hidayete ermiş imamın yaptığının hikmetini anlayamaz ve "Allah'ın kitabından âyetlerin manasını soran kimseyi dövmek, sürgün etmek ve insanlar arasında ifşa etmek yerine ona tefsirini açıklamak daha hoş olurdu" diyebilirler. Ne var ki durum, ilmi az olanların zannettiği gibi değildir. İnsanlar, hayatı sırasında Rasûlullah'a (s.a.v.), ölümünden sonra da dinlerinde anlayış sahibi olmak, imanlarındaki basiretlerini arttırmak, Allah'ın kendilerine farz kıldığı feraizi öğrenmek için halifelere hicret ederlerdi. Sözü edilen adamın Medine'ye geldiği haberi Ömer'e (r.a.) ulaştığında onun Kur'ân'ın müteşabih âyetlerinden, talep edilmesi gerekli olmayıp bilmemenin kişiye zarar vermediği, bilmenin de fayda sağlamadığı konulardan sorduğunu anladı. Çünkü imamına geldiğinde ona gerekli olan, feraiz ve vaciplerin ilmiyle iştigal etmesi, dinin helal ve haram hükümlerinde anlayış sahibi olmasıydı. Onun sorularının başka konularda olduğu Ömer'e (r.a.) ulaşınca, onunla karşılaştığı anda onun kalbi batılla dolu, Allah'ın kendisine farz kıldığına ehemmiyet vermeyen ve ilgisini kendisine fayda vermeyen konulara çeviren biri olduğunu anlayıverdi. Onun Kur'ân'ın müteşabih âyetleriyle iştigal etmesi, aklının anlamayı başaramayacağı konuları eşelemesi yüzünden kalbinin eğrilip helak olmayacağından emin değildi. İşte bu yüzdendir ki Ömer (r.a.) onun bu gidişatını kesmek ve onu tekrar aynı yanlışlara dönmekten alıkoymak istedi.

Şayet şöyle dersen: Ömer (r.a.) "Şayet kafanı kazınmış görseydim, boynunu vururdum" demiştir. Peki, başını kazıyanın boynunun vurulması mı gerekir?

Şüphesiz sana şöyle cevap veririm: Zaten bu gibi sözler; kalplerinde eğrilik olanlar, himmetleri gevşek olan eşeleyiciler ve hidayete ermiş imamların yani raşit halifelerin uygulamalarını anlamaktan aciz olanlardan çıkar. Daha kendilerinin nerede aciz olduklarını fark edememelerine rağmen seleflerine eksiklik ve kusur nispet etmektedirler. Ömer (r.a.), Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işitmişti:

---

lekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 1136 (1/409) - Kurtubi, Tefsir (17/29) - Darimi, Mukaddime, 144 (1/53) - Muhammed bin Abdulbaki, Şerhu'z Zürkani (3/33). Ayrıca bunu İbn Hacer de zikretmiş, şöyle demiştir: "Bunu Enes, Saib bin Zeyd ve Ebû Osman yoluyla Hatib ve İbn Asakir rivayet etmiştir." Bk. İsabe (3/458)

٣٣١ «يخْرُجُ قَوْمٌ أَحداثُ الْأَسْنَانِ سُفَهَاءُ الْأَحْلَامِ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ النَّاسِ يَقرءُون الْقُرْآنَ، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ من الرَّمِيَّةِ مَنْ لَقِيَهُمْ، فَلْيَقْتُلْهُمْ، فَإِنَّ فِي قَتْلِهِمْ أَجْرًا عِنْدَ اللهِ»

331- *"Yaşları genç, akılları kıt bir topluluk çıkacak ve insanların en hayırlı sözlerinden söyleyecekler. Okun yaydan fırladığı gibi İslâm'dan ayrılacaklar. Artık her kim onlarla karşılaşırsa, derhal onları öldürsün. Çünkü onları öldürmenin Allah Teâlâ katında bir ecri vardır."*[324]

٣٣٢ - وَفِي حَدِيثٍ آخَرَ: «طُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ، وَطُوبَى لِمَنْ قَتَلُوهُ» قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا عَلَامَتُهُمْ؟ قَالَ: «سِيمَاهُمُ التَّحْلِيقُ»

332- Başka bir hadiste şöyledir: *"Onları öldürenlere ne mutlu! Onlar tarafından öldürülenlere ne mutlu!"* Kendisine "Ey Allah'ın Rasûlü! Onların belirtisi nedir?" diye soruldu. Buyurdu ki: *"Saçları kazıtmak."*[325]

İbn Batta şöyle der: İşte Ömer (r.a.), Sabiğ'in kendisini ilgilendirmeyen konulardan sorduğunu işitince, Rasûlullah'ın (s.a.v.) belirttiği alamet ile sıfat var mı diye başını açtırdı. Sözü edilen alameti bulamayınca, daha fazla soru sorup kalbinin anlamaktan aciz kalacağı konulara kalbi yönelmesin ve nihayetinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) öldürülmelerini emrettiği kimselerden olmasın diye en güzel edep örneğini gösterdi. Kendi edebiyle Sabiğ'in dinini korudu. Allah kendisine rahmet etsin. Gerçekten Sabiğ, sürgün döneminde Ömer'in insanlara yazdığı emirden fayda gördü. Harûriyye çıktığında insanlar Sabiğ'e "Şöyle-şöyle diyen bir topluluk çıktı" dediler. Sabiğ onlara "Heyhat! Allah bana o salih adamın nasihatiyle fayda verdi" cevabını verdi. Ömer onu dövmüş, hattâ kanı yüzüne veya ayaklarına veya topuklarına doğru akmıştı. Yemin olsun ki Sabiğ, kendinden sonra faydasız konuları eşeleyen, aşırı sorular soran kimselere bir örnek olmuştur.

324 Sahihtir. Ayrıca hadisin Ali bin Ebi Talib'ten Buhârî ile Müslim'de şahidi vardır. Bk. Buhârî, Sahih, 6531 (6/2539) – Müslim, Sahih (2/746/1066)

325 Sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4756 (4/2036)

٣٣٣ - عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، فَسَأَلَهُ عَنِ الْأَنْفَالِ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «كَانَ الرَّجُلُ يُنَفِّلُ الْفَرَسَ وَسَرْجَهُ، فَأَعَادَ عَلَيْهِ»، فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ أَعَادَ عَلَيْهِ، فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ: فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «تَدْرُونَ مَا مَثَلُ هَذَا؟»، هَذَا مَثَلُ صَبِيغٍ الَّذِي ضَرَبَهُ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ،

333- Kasım bin Muhammed'den; Enfal[326]den soran birisi, İbn Abbâs'ın başına musallat oldu. İbn Abbâs: "Birisi (cihadda düşman olan taraftan) birinin kısrağını ve silâhını ganimet olarak alırdı" dedi. Adam sorusunu tekrarlayınca İbn Abbâs yine aynı cevabı verdi. Adam ona sorusunu yine tekrarlayınca İbn Abbâs yine aynı cevabı verdi. En sonunda kızıp şöyle dedi: "Bilir misiniz bunun benzeri nedir? Bu, Ömer bin Hattâb'ın (r.a.) dövdüğü Sabiğ gibidir."[327]

٣٣٤ - عَنْ رُفَيْعٍ أَبِي كَثِيرٍ، قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَوْمًا: «سَلُونِي عَمَّا شِئْتُمْ»، فَقَالَ ابْنُ الْكَوَّا: مَا السَّوَادُ الَّذِي فِي الْقَمَرِ؟ قَالَ: «فَإِنَّ تِلْكَ لِلَّهِ، أَلَا سَأَلْتَ عَمَّا يَنْفَعُكَ فِي دِينِكَ وَآخِرَتِكَ، ذَاكَ مَحْوُ اللَّيْلِ. وَفِيهِ زِيَادَةٌ مِنْ طَرِيقٍ أُخْرَى» قَالَ: أَخْبِرْنَا عَنْ قَوْلِهِ: {فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا} [الذاريات: ٢] قَالَ: «ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ سَلْ تَفَقُّهًا، وَلَا تَسَلْ تَعَنُّتًا سَلْ عَمَّا يَعْنِيكَ وَدَعْ مَا لَا يَعْنِيكَ»

334- ... Rufey bin Ebi Kesir dedi ki: Bir gün Ali bin Ebi Talip (r.a.) "Bana istediğinizi sorun" dedi. İbnu'l Kevvâ hemen kalkıp "Aydaki siyahlık nedir?"[328] diye sordu. Bu soru üzerine Ali şöyle dedi: "Dünya işlerinde ve ahiret işlerinde sana faydalı olacak şeyden sorsaydın ya! O gecenin silinmesidir."

Bu rivayetin bazı yollarında şöyle geçer: İbnu'l Kevvâ, ona "Bize Allah Teâlâ'nın *'(Yemin olsun) ağırlık taşıyanlara'* (Zâriyat, 2) kavlinden haber ver" dedi. Bunun üzerine Ali (r.a.) şöyle dedi: "Annen seni yitirsin! Zor duruma düşürmek için sorma! Seni ilgilendiren şeyleri sor, ilgilendirmeyen şeyleri bırak."[329]

---

326 Bu rivayetin daha iyi anlaşılması için bk. İbn Kesir Tefsiri, Enfal Sûresi. (Çev.)
327 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Kesir, Tefsir (2/283). İbn Kesir dedi ki: "İsnadı sahihtir."
328 Bu sorunun ve cevabın anlaşılması için bk. İbn Kesir Tefsiri, İsra Sûresi 12. Âyet. (Çev.)
329 İsnadı hasendir. Bk. Taberi, Tefsir (15/49) - Taberi, Tarih (1/52) - İbn Kesir, Tefsir

İbn Batta şöyle der: Âlimlerle akıllı kimseler böyleydi; kendilerine soru sorana bilmesinin fayda vermeyeceği veya bilmemesinin zararı olmadığı sorular sorulduğunda böyle yaparlardı. Zaten çoğunlukla verecekleri cevap, soru soran kimsenin kavrayamayacağı, aklının eremeyeceği bir cevap olacağından, sorularına cevap vermezlerdi. Bazen de soru soranı engeller, azarlarlardı.

٣٣٥ - قَالَ ابْنُ شُبْرُمَةَ: «مِنَ الْمَسَائِلِ مَسَائِلُ لَا يَجُوزُ لِلسَّائِلِ أَنْ يَسْأَلَ عَنْهَا، وَلَا لِلْمَسْئُولِ أَنْ يُجِيبَ عَنْهَا»

335- İbn Şübrüme dedi ki: "Meseleler içinde, kişinin sormasının ve sorulan kimsenin cevap vermesinin caiz olmadığı meseleler vardır."[330]

٣٣٦ - وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: «مَنْ أَفْتَى النَّاسَ فِي كُلِّ مَا يَسْتَفْتُونَهُ فَهُوَ مَجْنُونٌ»

336- İbn Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "İnsanlara fetva sordukları tüm meselelerde fetva veren mecnundur."[331]

٣٣٧ - وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ أَيْضًا: «إِذَا أَرَادَ اللهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا سَدَّدَهُ، وَجَعَلَ سُؤَالَهُ عَمَّا يَعْنِيهِ، وَعِلْمَهُ فِيمَا يَنْفَعُهُ»

337- İbn Mes'ud (r.a.) yine şöyle der: "Allah bir kulun hayrını dilediğinde onu düzeltir ve sorularını kendisini ilgilendiren konulara, ilmini de ona fayda veren şeylere yöneltir."

٣٣٨ - وَقَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالتَّنَطُّعَ، وَالتَّعَمُّقَ، وَعَلَيْكُمْ بِالْعَتِيقِ

338- Yine şöyle der: "Aşırı gitmekten, bidat çıkarmaktan ve derinlere dalmaktan sakının. Öncekilerin yoluna uyun."[332]

٣٣٩ - وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ: «الْعِلْمُ بِالْكَلَامِ هُوَ الْجَهْلُ، وَالْجَهْلُ بِالْكَلَامِ هُوَ الْعِلْمُ»

(3/28)

330 Bk. 310.cu rivayet.

331 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Kebir, 8924 (9/188) – Beyhaki, Medhal, 798 (1/432)

332 Bk. 168.ci rivayet.

339- Ebû Yusuf dedi ki: "Kelamı bilmek cehaletin, kelamı bilmemek ilmin ta kendisidir."[333]

٣٤٠ - وَقَالَ زَيْدُ بْنُ عَلِيٍّ لِابْنِهِ: «يَا بُنَيَّ اطْلُبْ مَا يَعْنِيكَ بِتَرْكِ مَا لَا يَعْنِيكَ، فَإِنَّ فِي تَرْكِكَ مَا لَا يَعْنِيكَ دَرَكًا لِمَا يَعْنِيكَ، وَاعْلَمْ أَنَّكَ تَقْدَمُ عَلَى مَا قَدَّمْتَ، وَلَسْتَ تَقْدَمُ عَلَى مَا أَخَّرْتَ، فَآثِرْ مَا تَلْقَاهُ غَدًا عَلَى مَا لَا تَرَاهُ أَبَدًا»

وَقَالَ يَحْيَى بْنُ مُعَاذٍ الرَّازِيُّ: «إِنَّ رَبَّنَا تَعَالَى أَبْدَى شَيْئًا، وَأَخْفَى أَشْيَاءَ، وَإِنَّ الْمَحْفُوظِينَ بِوِلَايَةِ الْإِيمَانِ حَفِظُوا مَا أَبْدَى، وَتَرَكُوا مَا أَخْفَى، وَذَهَبَ آخَرُونَ يَطْلُبُونَ عِلْمَ مَا أَخْفَى، فَهَتَكُوا، فَهَلَكُوا، فَأَدَّاهُمُ التَّرْكُ لِأَمْرِهِ إِلَى حُدُودِ الضَّلَالِ، فَكَانُوا زَائِغِينَ»

340- Zeyd bin Ali, oğluna şöyle dedi: "Ey oğulcuğum! Seni ilgilendirmeyen şeyleri terk edip seni ilgilendiren şeyleri öğren. Doğrusu seni ilgilendirmeyen şeyleri terk etmen, seni ilgilendiren şeyleri idrak etmen demektir. Bil ki önden gönderdiklerine gidiyorsun, geride bıraktıklarına değil. O halde ebediyyen görmeyeceğin şeyler yerine yarın karşılaşacaklarını tercih et."

Yahya bin Muâz dedi ki: "Şüphesiz Rabbimiz bir şeyi göstermiş, bazı şeyleri de gizlemiştir. İmanın velayetiyle korunanlar, O'nun gösterdiğini korumuş, gizlediğini terk etmişlerdir. O'nun gizlediklerini bilmeyi isteyenlere gelince; onurlarına leke sürülmüş, derken helake uğramışlardır. O'nun emirlerini terk etmek, o kimseleri sapıklık sınırlarına sürüklemiş, en sonunda kalpleri eğrilmiştir."

٣٤١ - وَبَلَغَنِي عَنِ الْحَارِثِ الْمُحَاسِبِيِّ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «سُؤَالُ الْعَبْدِ عَمَّا لَا يَعْنِيهِ خُذْلَانٌ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ»

341- Haris el-Muhasibi'den bana ulaştığına göre o şöyle demiştir: "Kulun kendisini ilgilendirmeyen şeylerden sorması, onun için Allah Teâlâ'dan gelen bir rezilliktir."

333 Bk. Hatib, Tarih (7/61). Bunu Kadı Ebû Yusuf'un Bişr el-Merisi'ye söylediği bir söz olarak nakleder.

٣٤٢ - وَقَالَ طَاوُسٌ: «إِنِّي لَأَرْحَمُ الَّذِينَ يَسْأَلُونَ عَمَّا لَمْ يَكُنْ، مِمَّا أَسْمَعُ مِنْهُمْ»

342- Tavûs dedi ki: "Doğrusu ben, seleften duymadığım şeylerden bana soru soran kimselere acıyorum."

٣٤٣ - وَقَالَ الشَّعْبِيُّ: «لَوْ أَدْرَكَ هَؤُلَاءِ الْأَرَائِيُّونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنَزَلَ الْقُرْآنُ كُلُّهُ يَسْأَلُونَكَ يَسْأَلُونَكَ»

343- Şa'bi dedi ki: "Şayet şu rey ehli Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişselerdi, kesinlikle Kur'ân'ın hepsi 'Sana şundan soruyorlar, sana bundan soruyorlar' şeklinde inerdi."[334]

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin ey kardeşlerim! Şu akılları hidayet yollarına sapmış şaşkın şaşkın dolaşan topluluğun durumu ne ilginçtir! Allah Teâlâ vahyinde öne aldığını, kullarına farz kıldıklarını, O'ndan talepte bulunarak ibadet etmeyi, bakıp da kendisiyle amel etme konusunda Allah'ın verdiği emirleri terk edip ne konuşan bir kitapta ne de geçmiş bir selefte olan konulara yönelmişlerdir. Sonra tamamen o konularla meşgul olup tüm görüşlerini o konuların üzerine kurmuşlardır. Derken onları bir din edinip insanları onlara çağırmaya başladılar. Yetmezmiş gibi kendilerine muhalefet edenlere düşmanlık ediyorlar. Kulak verin! Eğrilik ehlinin ilmi; küfür kapılarının anahtarı, şirk sebeplerinin yol işaretleri, kulların ilmini kavrayamadığı ve Kur'ân'ın tevilini belirtmeyip sünnetin de araştırmayı mübah kılmadığı meselelerde kişinin kendisini külfete sokmasıdır. Eksikliği bulunan hakir ile küçük aptal, zayıf kuvveti ve kısıtlı aklıyla Allah'ın gizlediği sırrına hücum etmekte. Allah'ın kullarından saklayıp kendine sakladığı gayb ilmine ulaşmayı arzulamaktadır. Halbuki O'nun ilminden ancak O'nun dilediğini kavrayabilir, ancak O'nun dilediği kadarını bilebilirler. Allah'ın vahiyle zikretmeyip sünnette açıklaması olmayan her konu, Allah'ın gizli ilmi ve bilinmeyen kaderidir. Şu halde kulun, bilinmeyen şeyleri öğrenmek ve güçlerinin yetmediği bilgileri nakletmek için kendilerini külfete sokmaları yakışmaz. Bu yüzden akıllı mümin, faydası kendisine döneni kabul etmeli, mükellef kılınmadığı meseleleri

334 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 195 (1/77)

kavramak için çaba harcamayı terk etmeli ve afiyet yoluna koyulmalıdır. Kim muhalefet eder, yasaklandığı şeye aykırı davranırsa, Allah onu tartışma denizleri ile mücadele dalgalarında boğup onun için Rabbine kâfir olma, O'nun emrine muhalefet etme ve O'nun sınırlarını aşma kapılarını açar. Aşağılık bir su olan spermden yaratılan insanın birdenbire apaçık bir düşman kesilmesi ne tuhaftır! Nasıl olur da daha yaratılışını bile anlamaktan aciz olduğu üzerinde düşünmez? Yoksa o kimseler, Allah'ın kendilerinden "Allah hakkında sadece hakkı söyleyeceksiniz" diye sağlam bir söz aldığını bilmiyorlar mı? Allah sizlerin iftiralarınızdan çok uzaktır, münezzehtir.

٣٤٤ - حَدَّثَنِي ابْنُ الصَّوَّافِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ بَعْضَ الْعُلَمَاءِ يَقُولُ: «لَوْ كَلَّفَ اللَّهُ هَؤُلَاءِ مَا كَلَّفُوهُ أَنْفُسَهُمْ مِنَ الْبَحْثِ، وَالتَّنْقِيرِ لَكَانَ مِنْ أَعْظَمِ مَا افْتَرَضَهُ عَلَيْهِمْ»

344- Bize İbn Savvaf tahdis etti, dedi ki: Babamı şöyle derken işittim: Bazı âlimleri şöyle derken işittim: "Şayet Allah, şu kimseleri kendilerini mükellef kıldıktan araştırma ve eşelemeyle mükellef kılsaydı, kesinlikle bu, onlara en büyük farz kıldıklarından biri olurdu."

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin! O halde ihtilafa düşenlerin üzerinde birleştikleri, itiraf edenlerin kendisinde dengeye kavuştukları dininizin işaretleri ve tevhidinizin farzlarının en büyük metodunu takip edin, en dengeli ve en doğru yolunu izleyin.

٣٤٥ - حَدَّثَنِي أَبُو صَالِحٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ ثَابِتٍ، قَالَ: ثنا الْحَسَنُ بْنُ عُلَيْكٍ الْعُمَرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَسْعُودُ بْنُ بِشْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْيَقْظَانِ، قَالَ: خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ أَسْلَافِ الْمُسْلِمِينَ يَطْلُبُ عِلْمَ السَّمَاءِ، وَمُبْتَدَأَ الْأَشْيَاءِ، وَمَجَارِيَ الْقَضَاءِ، وَمَوْقِعَ الْقَدَرِ الْمَجْلُوبِ، وَمَا قَدِ احْتَجَبَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ عِلْمِ الْغُيُوبِ الَّتِي لَمْ يَنْزِلِ الْكِتَابُ بِهَا، وَلَمْ تَتَّسِعِ الْعُقُولُ لَهَا، وَمَا طَلَبَهُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى بَحْرِ الْعُلُومِ، وَمَعْدِنِ الْفِقْهِ، وَيَنْبُوعِ الْحِكْمَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ رَحِمَهُ اللَّهُ، فَلَمَّا انْتَهَى بِالْأَمْرِ الَّذِي ارْتَحَلَهُ إِلَيْهِ، وَأَقْدَمَهُ عَلَيْهِ قَالَ لَهُ: «اقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ»، فَلَمَّا بَلَغَ {وَلَا

يحيطون بشيء من علمه إلا بما شاء} [البقرة: ٢٥٥] قال: «أمسك يا ابن أخي فقد بلغت ما تريد، فقد أنبأك الله أنه لا يحاط بشيء من علمه»، قال له الرجل: يرحمك الله إن الله قد استثنى، فقال: {إلا بما شاء} [البقرة: ٢٥٥]، فقال عبد الله: «صدقت، ولكن أخبرني عن الأمر الذي استثناه من علمه، وشاء أن يظهره لخلقه أين يوجد، ومن أين يعلم؟» قال: لا يوجد إلا في وحي، ولا يعلم إلا من نبي، قال: «فأخبرني عن الذي لا يوجد في حديث مأثور، ولا كتاب منطور أليس هو الذي نبأ الله لا يدركه عقل، ولا يحيط به علم؟» قال: بلى، فإن الذي تسأل عنه ليس محفوظا في الكتب، ولا محفوظا عن الرسل، فقام الرجل، وهو يقول: لقد جمع الله لي علم الدنيا والآخرة، فانصرف شاكرا

345- Bana Ebû Salih Muhammed bin Ahmed bin Sabit tahdis etti, dedi ki: Bize Hasen bin Alil el-Anezi tahdis etti, dedi ki: Bana Mesud bin Bişr tahdis etti, dedi ki: Bana Ebû'l Yakzan tahdis etti, dedi ki: Eski Müslümanlardan bir adam vardı; astroloji, kâinatın başlangıcı, kaderin konumları gibi hiçbir kitapta inmeyen, akılların kavrayamadığı Allah'ın gizlediği gayb ilimlerini öğrenmek isterdi. Onun bu isteği kendisini tâ ki ilim denizi, fıkıh madeni ve hikmet kaynağı olan Abdullah bin Abbâs'a götürdü. Onun yanına varınca İbn Abbâs, kendisine "Âyete'l Kürsi'yi oku" dedi. Adam başladı okumaya. Derken *"O'nun ilminden ancak O'nun dilediği kadarını kavrayabilirler"* (Bakara, 255) kısmına gelince İbn Abbâs (r.anhumâ) şöyle dedi:

- Sus ey kardeşimin oğlu! Artık isteğine ulaştın. Gördüğün gibi Allah, sana O'nun ilminden hiçbir şeyin kavranamayacağını haber verdi."

Adam dedi ki:

- Allah sana rahmet etsin. Şüphesiz Allah istisna etmekte ve *'ancak O'nun dilediği kadarını'* buyurmaktadır.

İbn Abbâs (r.anhumâ):

- Doğru söyledin. Peki, bana O'nun ilminden olup istisna ettiği ve yarattıklarına açıklamayı istediği şeyden haber ver. Nerede bulunuyor o, nereden öğrenilir?

Adam:

- Ancak vahiyde bulunur ve ancak peygamberden öğrenilir.

İbn Abbâs (r.anhumâ):

- Şimdi bana rivayet edilen bir hadiste veya satır-satır yazılmış bir kitapta olmayan şeyden haber ver; o Allah'ın hiçbir aklın kavrayamadığı, hiçbir ilmin kuşatamadığı haberi değil midir?[335]

Adam:

- Tabii ki de öyledir.

İbn Abbâs (r.anhumâ):

- Bil ki senin kendisinden sorduğun şey ne kitaplarda vardır ne de peygamberlerden rivayet edilmiştir.

Bunun üzerine adam "Yemin olsun ki Allah, benim için hem dünya hem de ahiret ilmini bir araya getirdi" diyerek kalktı, ardından şükrederek oradan ayrıldı.[336]

٣٤٦ - حَدَّثَنِي أَبُو الْيَقْظَانِ، أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَتَى عَبْدَ اللهِ بْنَ الْعَبَّاسِ رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ بِابْنٍ لَهُ فَقَالَ: لَقَدْ حَيَّرَتِ الْخُصُومَةُ عَقْلَهُ، وَأَذْهَبَتِ الْمُنَازَعَةُ قَلْبَهُ، وَذَهَبَتْ بِهِ الْكُلْفَةُ عَنْ رَبِّهِ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «امْدُدْ بَصَرَكَ يَا ابْنَ أَخِي، مَا السَّوَادُ الَّذِي تَرَى؟» قَالَ: فُلَانٌ، قَالَ: «صَدَقْتَ» قَالَ: فَمَا الْخَيَالُ الْمُشْرِفُ مِنْ خَلْفِهِ؟ قَالَ: «لَا أَدْرِي» قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: " يَا ابْنَ أَخِي، فَكَمَا جَعَلَ اللهُ لِإِبْصَارِ الْعُيُونِ حَدًّا مَحْدُودًا مِنْ دُونِهَا حِجَابًا مَسْتُورًا، فَكَذَلِكَ جَعَلَ لِإِبْصَارِ الْقُلُوبِ غَايَةً لَا يُجَاوِزُهَا، وَحُدُودًا لَا يَتَعَدَّاهَا قَالَ: فَرَدَّ اللهُ عَلَيْهِ غَارِبَ عَقْلِهِ، وَانْتَهَى

335 İbn Abbâs'ın (r.anhumâ) sözü şu manadadır: Âyete'l Kürsî'de geçen "O'nun ilminden ancak O'nun dilediği kadarını kavrayabilirler" (Bakara, 255) cümlesi, Allah'ın ilminden ancak vahiyle bildirmeyi istediği ya da hadislerde rivayet edilenler kadarını kavrayabilirler, demektir. (Çev.)

336 Derim ki: Ebû Salih Muhammed bin Ahmed bin Sabit: Müellifin şeyhi olup sikadır.

Hasen bin Alil el-Anezî: Saduktur.

Mesud bin Bişr: Hakkında bir bilgiye ulaşamadım. Belki de elimizdeki nüshalarda çokça düzeltme olduğu için isim yanlış yazılmıştır.

عنِ الْمسألَة عمَّا لَا يعْنِيهِ، وَالنَّظرِ فِيمَا لَا يَنْفعُهُ، وَالتَّفكُّرِ فِيمَا يُحَيِّرُهُ. فَاتَّقُوا اللهَ يا معْشرَ الْمُسْلِمِينَ، وَانْتَهُوا عَنِ السُّؤَالِ، وَالتَّنْقِيرِ، وَالْبَحْثِ عَمَّا يُشَكِّكُ الْيَقِينَ، ولَيس هُوَ مِن فَرَائِضِ الدِّينِ، وَلَا مِنْ شَرِيعَةِ الْمُسْلِمِينَ، وَلَا تَقْتَدُوا بِالزَّائِغِينَ، وَلَا تَثِقْ نفوسُكُمْ إِلَى اسْتِمَاعِ كَلَامِ الْمُتَنَطِّعِينَ الَّذِينَ اتَّهَمُوا أَئِمَّةَ الْمُسْلِمِينَ، وَرَدُّوا مَا جَاءُوا بِهِ عَنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَحَكَّمُوا آرَاءَهُمْ، وَأَهْوَاءَهُمْ فِي دِينِ اللهِ وَدَعَوُا النَّاسَ إِلَى مَا اسْتَحْسَنُوهُ دُونَ كِتَابِ اللهِ وَسُنَّةِ رَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « فَقَدْ تَقَدَّمَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلَا هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ». قَالَهَا ثَلَاثًا

346- ... Ebû'l Yakzan dedi ki: Müslümanlardan bir adam, yanında oğlu ile Abdullah bin Abbâs'ın (r.anhumâ) yanına geldi. Ardından "Husumet şu adamın aklını karıştırdı, çekişme kalbini götürdü, külfet onu Rabbinden alıkoydu" dedi. İbn Abbâs dedi ki:

- Ey kardeşimin oğlu, gözlerini dört aç! Gördüğün o karartı da nedir?

Adam dedi ki:

- Kendisini tasdik ettiğim falan kişidir.

İbn Abbâs:

- Peki, arkasından gelen şu aşırı hayal nedir?

Adam:

- Bilmiyorum.

İbn Abbâs:

- Ey kardeşimin oğlu! Nasıl ki Allah başta belirli bir sınır belirlemiş, belli bir yerden sonra perde indirmiştir, aynı şekilde kalp gözüne aşamayacağı, geçemeyeceği bir sınır belirlemiştir.

- Allah şu adamın kaybolan aklını geri verdi. Artık kendisini ilgilendirmeyen şeylerden sormaya, ona faydası olmayan konuları araştırmaya, onu şaşkınlığa sürükleyen meseleler üzerinde düşünmeye son verdi.

İbn Batta şöyle der: Ey Müslümanlar, Allah'tan sakının! Kesin inancı şüpheye düşüren şeylerden soru sormaya, eşelemeye ve araştırmaya son verin. Çünkü bunlar ne dinin farzlarından ne de Müslümanların yollarındandır. Eğrilik sahiplerini izlemeyin. Derinlere dalan o kimselere yani Müslümanların imamları tarafından itham edilen, Âlemlerin Rabbinden gelenleri reddeden, Allah'ın dininde kendi görüşleri ve hevâlarıyla hükümler veren, insanları Allah'ın kitabıyla O'nun peygamberi'nin (s.a.v.) sünnetine değil de kendilerinin güzel gördüklerine çağıranlara kulak verirseniz, kendinizi güvende bulamazsınız.

Önceki sayfalarda, İbn Mes'ud'un şu hadisini zikretmiştik: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Derinlere dalanlar helak oldu."* Bunu üç kez tekrar etti.

٣٤٧ - وَسُئِلَ عَطَاءٌ عَنْ شَيْءٍ، فَقَالَ: «لَا أَدْرِي»، فَقِيلَ لَهُ: قُلْ فِيهَا بِرَأْيِكَ قَالَ: «إِنِّي لَأَسْتَحِي مِنَ اللهِ أَنْ يُدَانَ فِي أَرْضِهِ بِرَأْيِي»

347- Atâ'ya bir şeyden soruldu. Dedi ki: "Bilmiyorum." Bunun üzerine kendisine "Bu meselede kendi görüşünü söyle" denildi. Dedi ki: "Allah'ın yeryüzünde O'na benim görüşümle kulluk edilmesinden hayâ ederim."

٣٤٨ - وَعَنِ ابْنِ سِيرِينَ، أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ شَيْءٍ، فَقَالَ: «أَكْرَهُ أَنْ أَقُولَ بِرَأْيِي، ثُمَّ يَبْدُوَ لِي بَعْدَ ذَلِكَ رَأْيٌ آخَرُ فَأَطْلُبَكَ فَلَا أَجِدُكَ»

348- İbn Sirin'e bir şeyden sorulunca şöyle dedi: "Kendi görüşüme göre konuşmaktan hoşlanmıyorum. Derken yarın başka bir görüş bulurum, sonra seni ararım da bulamam."[337]

٣٤٩ - وَسُئِلَ أَيْضًا ابْنُ سِيرِينَ عَنْ شَيْءٍ فَقِيلَ لَهُ: أَلَا تَقُولُ فِيهِ بِرَأْيِكَ، فَقَالَ: «إِنِّي أَكْرَهُ أَنْ أُجَرِّبَ السُّمَّ عَلَى نَفْسِي»

349- Yine İbn Sirin'e bir şeyden soruldu ve "Kendi görüşünle cevap vermez misin?" denildi. Dedi ki: "Kendim için zehri denemekten hoşlanmam."

337 Bk. İbn Abdilberr, Temhid (4/74)

٣٥٠ وقال الأعمش: «إنّما مَثَلُ أصحاب هذا الرّأي مَثَلُ رجلٍ خرجَ
بليلٍ، فرأى سوادًا، فظنَّ أنّها تمرةٌ فإنْ أخطأهُ يكون عقربًا أوْ يكونُ جرْوَ كلْبٍ»

350- A'meş dedi ki: "Şu rey ashâbının durumu, gece dışarı çıkan kimsenin durumu gibidir; bir karartı görür de onu hurma sanır. Eğer hata etmişse, karartının akrep veya köpek yavrusu olması da mümkündür."

İbn Batta şöyle der: Ey kardeşlerim, ey Kur'ân ehli, ey hadis taşıyanlar! Akıllarınız için yol olmayan şeylere bakmayın, salih selef âlimlerinin sizlere sunmadığı şeylerden sormayın, zayıf bedenlerinizin gücü yetmeyen şeylerin külfetine girmeyin, korunmuş gayb ile gizlenmiş ilimleri eşeleyip araştırmayın. Doğrusu Allah Teâlâ akıllar için bir son sınır belirlemiştir. O halde Kur'ân'ın söylediği ve rivayetlerde gelenleri söyleyin. Size problemli gelenleri bilenine havale edin. Bakın mukarreb (yakınlaştırılmış) melekler ne söylemekte: *"Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur."* (Bakara, 32)

Kardeşlerim! Her kim Allah'a iman ediyorsa, Allah'ın gayb ilmini ve kendi işindeki hükmü O'na havale etsin. Böylece afiyete kavuşmuş, apaçık yola girmiş olur. Kim muhalefet eder, yasaklandığı şeye aykırı davranırsa, Allah onu tartışma denizleri ile mücadele dalgalarında boğup onun için Rabbine kâfir olma, O'nun emrine muhalefet etme ve O'nun sınırlarını aşma kapılarını açar. Aşağılık bir su olan spermden yaratılan insanın birdenbire apaçık bir düşman kesilmesi ne tuhaftır! Nasıl olur da daha yaratılışını bile anlamaktan aciz olduğu üzerinde düşünmez? Yoksa o kimseler, Allah'ın kendilerinden "Allah hakkında sadece hakkı söyleyeceksiniz" diye sağlam bir söz aldığını bilmiyorlar mı? Allah sizlerin iftiralarınızdan çok uzaktır, münezzehtir.

İkinci bölüm burada sonra erdi. Bunu üçüncü bölüm izleyecektir inşallah.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

- **Kalpleri Hasta Edip, İmanı Bozan Topluluklarla Arkadaşlık Etmekten Sakınma**
- **Din Hususunda Tartışma ve Husumetin Kınanması, Cidal ve Kelam Ehlinden Sakınma**

KALPLERİ HASTA EDİP, İMANI BOZAN TOPLULUKLARLA ARKADAŞLIK ETMEKTEN SAKINMA

Ey kardeşim! Allah beni ve seni fitnelerden korusun, imtihanlardan muhafaza etsin. Kalpler takvaya erdikten sonra onu şüphelere düşüren şeyi araştırma, eşeleme ve fitnesinden yana emin olunmayan konularda çokça soru olduğunu önceki sayfalarda da belirtmiştim. Akıllı kimselere onları azık yapmak yetecektir. Kalpleri sıhhatinden sonra hastalandırıp afiyet elbiselerini üzerinden çıkaran şey, yakınlığı aldatan ve arkadaşlığı cehenneme sürükleyen kişilerle arkadaşlık etmekten başkası değildir. Araştırma ve sorular sorma meselesini senin için açıklamıştım. Şayet –Allah'ın muvaffak kılmasıyla- anlattıklarıma kulak verirsen, Allah seni koruyacaktır. O anlattıklarımda seni ikna edecek, sana yeterli gelecek bilgiler vardır. Arkadaşlık etmeye gelince; şimdi sana iyice tutunduğunda sana fayda verecek, Kerim olan Allah'ın rızasını arzu ettiğinde Allah'ın seni muvaffak kılacak olduğu haberlerden okuyacağım.

Allah Teâlâ, peygamberi'ne (s.a.v.) tavsiyede bulunup sakındırdığı konuda şöyle buyurur: *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma."* (En'am, 68)

Sonra sakındırdığını bir daha zikretmiş, kendisine karşı uyardığı zikrini tekrar etmiş, şöyle buyurmuştur: *"O (Allah), Kitap'ta size şöyle indirmiştir ki: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya (konuya geçinceye) kadar onlarla beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah, münâfıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir."* (Nisa, 140)

٣٥١ عن ابن أبي نجيح، عن مجاهد: {يخوضون في آياتنا} [الأنعام: ٦٨] يستهزئون، نهى محمد صلى الله عليه وسلم أن يقعد معهم إلا أن ينسى، فإذا ذكر فليقم، وذلك قوله: {فلا تقعد بعد الذكرى مع القوم الظالمين} [الأنعام: ٦٨]

351- Ebû Nuceyh'ten; Allah Teâlâ'nın *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde..."* (En'am, 68) âyeti hakkında Mücahid dedi ki: "Yani alay ettiklerinde; Muhammed (s.a.v.) onlarla oturmaktan nehyedildi. Unutursa o başka; hatırlayınca kalkması emredildi. Bu da Allah Teâlâ'nın *"...artık o zalimler topluluğu ile oturma."* (En'am, 68) kavlidir."[338]

٣٥٢ - أخبرنا معمر، عن قتادة: {فأعرض عنهم حتى يخوضوا في حديث غيره} [الأنعام: ٦٨] قال: نهاه الله أن يجلس مع الذين يخوضون في آيات الله، يكذبون بها، وإن نسي، فلا يقعد بعد الذكرى مع القوم الظالمين

352- ... Ma'mer'den; Allah Teâlâ'nın *"...onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur"* (En'am, 68) âyeti hakkında Katâde dedi ki: "Allah Teâlâ, âyetleri hakkında ileri geri konuşmaya dalanlarla ve âyetleri yalanlayanlarla oturmayı yasaklamıştır. Şayet kişi unutursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğuyla oturmasın."[339]

٣٥٣ - حدثنا معاذ بن معاذ، عن ابن عون، قال: كان محمد يرى أن أسرع الناس ردة أهل الأهواء، وكان يرى أن هذه الآية أنزلت فيهم {وإذا رأيت الذين يخوضون في آياتنا فأعرض عنهم} [الأنعام: ٦٨]

353- Muâz bin Muâz'dan; İbn Avn dedi ki: Muhammed, insanların en hızlı dinden dönenlerini hevâ ehli olarak görürdü. Kendisi *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur"* (En'am, 68) âyetinin onlar hakkında indiği görüşündeydi.[340]

---

338 Taberi, Tefsir (1/229)

339 Abdurrezzak, Tefsir, 816 (1/205), Taberi, Tefsir (7/228)

340 Suyuti, ed-Dürrü'l Mensur'da (3/20) bunu ayrıca Abd bin Humeyd, İbn Ebi Hatim ve Ebû'ş Şeyh'e de nispet etmektedir.

٣٥٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ , فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ»

354- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kişi dostunun dini üzeredir. O halde sizden biri kimle dostluk ettiğine baksın."*[341]

٣٥٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «دِينُ الْمَرْءِ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ , فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ»

355- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kişinin dini, dostunun dini üzeredir. O halde sizden biri kimle dostluk ettiğine baksın."*[342]

٣٥٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ , فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ»

356- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kişi dostunun dini üzeredir. O halde sizden biri kimle dostluk ettiğine baksın."*[343]

٣٥٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ , فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ»

357- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kişi dostunun dini üzeredir. O halde sizden biri kimle dostluk ettiğine baksın."*[344]

٣٥٨ - عَنْ إِيَاسِ بْنِ دَغْفَلٍ , عَنْ عَطَاءٍ , قَالَ: أَوْحَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا تُجَالِسْ أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , فَإِنَّهُمْ يُحْدِثُونَ فِي قَلْبِكَ مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ

---

341 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Davud, Edeb 4833 (4/2602) - Tirmizi, Zühd 2378 (4/509) - Ahmed, Müsned 8398, 8015 (2/303, 334)

342 Bir önceki dipnota bakınız.

343 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 2573 (1/335) – Abd bin Humeyd, Müsned, 1431 (1/418) – Kuzai, Müsnedu'ş Şihab, 187 (1/141)

344 Hasendir. Bk. Hakim, Müstedrek, 7320 (4/189). Hakim dedi ki: "Sahihtir inşallah ama Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 9438 (7/55)

358- İyas bin Dağfel'den; Atâ dedi ki: "Allah Teâlâ Musa'ya (a.s.) şöyle vahyetti: Hevâ ehliyle oturma! Çünkü onlar, kalbinde daha önce orada olmayan şeyler meydana getirirler."

٣٥٩ - عَنْ سُفْيَانَ , عَنْ خُصَيْفٍ , قَالَ: أَوْحَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى مُوسَى: يَا مُوسَى لَا تُجَالِسْ أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , فَيَدْخُلَ فِي قَلْبِكَ شَيْءٌ , فَيُرْدِيكَ , فَتَدْخُلَ النَّارَ

359- Süfyan'dan; Husayf dedi ki: "Allah Teâlâ Musa'ya (a.s.) şöyle vahyetti: Hevâ ehliyle oturma! Çünkü kalbine bir şey girer de helak olur, böylece cehenneme girersin."[345]

٣٦٠ - عَنْ طَلْحَةَ , قَالَ: سَمِعْتُ خُصَيْفًا الْجَزَرِيَّ , قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ فِي التَّوْرَاةِ مَكْتُوبًا: يَا مُوسَى لَا تُجَالِسْ أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ , فَيُمْرِضُوا عَلَيْكَ قَلْبَكَ بِمَا يُرْدِيكَ , فَيُدْخِلَكَ النَّارَ

360- ... Talha dedi ki: Husayf el-Cezeri'yi şöyle derken işittim: "Şahitlik ederim ki Tevrat'ta şöyle yazılıdır: Ey Musa, hevâ ehliyle oturma! Yoksa kalbini seni helak edip cehenneme girdirecek şüphelerle hasta ederler."[346]

٣٦١ - حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ , قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ النَّضْرِ الْحَارِثِيُّ قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ اللَّهَ , تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَوْحَى إِلَى مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنْ كُنْ يَقْظَانًا , مُرْتَادًا بِنَفْسِكَ أَخْدَانًا , فَكُلُّ خِدْنٍ لَا يُوَاتِيكَ عَلَى مَسَرَّتِي فَلَا تَصْحَبْهُ , فَإِنَّهُ لَكَ عَدُوٌّ , وَهُوَ يُقَسِّي قَلْبَكَ

361- ... Ebû'l Ahvas dedi ki: Bize Muhammed bin Nadr el-Harisi tahdis etti, dedi ki: Bana ulaştığına göre Allah Teâlâ Musa bin İmran'a (a.s.) şöyle

345 İsnadı zayıftır. Bu munkatı bir isnattır. Ayrıca Husayf bin Abdurrahman zayıftır. Ahmed kendisini zayıf saymıştır. İbn Hacer ile Zehebi "Saduk olmakla birlikte hafızası kötüdür" demişlerdir. Yusuf bin Esbat'a gelince; İbn Ebi Hatim dedi ki: "Babamı şöyle derken işittim: Salih ve abid bir kimseydi. Kitapları gömülünce çokça karıştırdı. Salih bir kişidir ama hadisleriyle hüccet getirilmez." Bk. Cerh ve Tadil (9/218)

346 İsnadı zayıftır. Husayf hakkında bir önceki rivayette açıklama yapıldı.

vahyetti: "Kendin için dostlar edinerek uyanık ol! Hangi dostun sana benim sevgimi aşılamazsa, sakın onunla arkadaşlık etme! Çünkü o senin düşmanındır. O kalbini katılaştırır."[347]

٣٦٢ - عَنْ إِيَاسِ بْنِ دَغْفَلِ الْقَيْسِيِّ , قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءً , يَقُولُ: بَلَغَنِي أَنَّ فِيمَا , أَنْزَلَ اللهُ عَلَى مُوسَى: لَا تُجَالِسْ أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , فَيُحْدِثُوا فِي قَلْبِكَ مَا لَمْ يَكُنْ

362- İyas bin Dağfel el-Kaysi dedi ki: Atâ'yı şöyle derken işittim: "Allah'ın Musa'ya indirdiği kitapta 'Hevâ ehliyle oturma; yoksa kalbinde daha önce olmayan şeyler meydana getirirler' yazılı olduğu ulaştı."[348]

٣٦٣ - عَنْ أَيُّوبَ ,قَالَ: قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , وَلَا تُجَادِلُوهُمْ , فَإِنِّي لَا آمَنُ أَنْ يَغْمِسُوكُمْ فِي ضَلَالَتِهِمْ , أَوْ يَلْبِسُوا عَلَيْكُمْ مَا تَعْرِفُونَ

363- ... Eyyûb'den; Ebû Kılâbe dedi ki: "Hevâ ehliyle oturmayın, onlarla tartışmayın. Çünkü ben, sizleri de kendi sapıklıklarına daldırmalarından veya bildiklerinizi karıştırmalarından çekiniyorum."

٣٦٤ - عَنْ أَيُّوبَ ,عَنْ أَبِي قِلَابَةَ , قَالَ: لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ , فَإِنِّي لَا آمَنُ أَنْ يَغْمِسُوكُمْ فِي ضَلَالَتِهِمْ , أَوْ يَلْبِسُوا عَلَيْكُمْ بَعْضَ مَا تَعْرِفُونَ

364- Eyyûb'dan; Ebû Kılâbe dedi ki: "Hevâ ashâbıyla oturmayın. Doğrusu ben, sizleri de sapıklıklarına batırmalarından veya bazı bildiklerinizi karıştırmalarından çekiniyorum."[349]

٣٦٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ , قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ , وَلَا تُفَاتِحُوهُمْ»

347 Bk. İbn Ebi Asım, Zühd (1/85) – Ebû Nuaym, Hılye (8/222)
348 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 9462 (7/60)
349 Bu ve 363.cü rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Mukaddime, 391 (1/103) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 244 (1/104) – Ebû Nuaym, Hılye (2/287)

365- Ebû Hureyre'den ; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle derken işittim: "*Hevâ ehliyle oturmayın, onlarla çekişip tartışmayın.*"[350]

٣٦٦ - حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ , عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ , قَالَ: كَانَ يُقَالُ: لَا تُجَالِسْ صَاحِبَ زَيْغٍ , فَيُزِيغَ قَلْبَكَ

366- Ebû Halid'den; Amr bin Kays dedi ki: "Eskiden 'Eğrilik sahibiyle oturma ki kalbin eğrilmesin' denirdi."[351]

٣٦٧ - عَنْ يُونُسَ , قَالَ: قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , فَإِنَّكُمْ إِنْ لَمْ تَدْخُلُوا فِيمَا دَخَلُوا فِيهِ لَبَّسُوا عَلَيْكُمْ مَا تَعْرِفُونَ

367- Yunus'tan; Ebû Kılâbe dedi ki: "Hevâ ehliyle oturmayın. Çünkü onların girdiği konulara siz girmeseniz de bildiklerinizi karıştırırlar."[352]

٣٦٨ - حَدَّثَنَا أَيُّوبُ , عَنْ أَبِي قِلَابَةَ , قَالَ: قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: مِنْ فِقْهِ الْمَرْءِ مَمْشَاهُ , وَمَدْخَلُهُ , وَمَخْرَجُهُ , وَمَجْلِسُهُ. ثُمَّ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: قَاتَلَ اللَّهُ الشَّاعِرَ حِينَ يَقُولُ: عَنِ الْمَرْءِ لَا تَسْأَلْ وَأَبْصِرْ قَرِينَهُ

368- ... Eyyûb'dan, o Ebû Kılâbe'den; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "Yürüdüğü, girdiği, çıktığı ve oturduğu yerler, kişinin fıkhındandır."

Ebu Kılâbe sonrasında şöyle dedi: Vay be şair ne diyor!

Kişiden sorma, arkadaşını gör.[353]

---

350 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4710 (4/212) – Ahmed, Müsned, 206 (1/252) – İbn Hibban, Sahih, 79 (1/280) – Hakim, Müstedrek, 278 (1/159) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 20662 (10/204) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 186 (1/90) – Ebû Ya'la, Müsned, 245 (1/212) – İbn Ebi Asım, Sünne, 330 (1/145).

Bu hadisin tüm yolları Hakim bin Şerik etrafında döner. Kendisi meçhuldür. Elbani dedi ki: "İsnadı Hakim bin Şerik el-Hüzeli dolayısıyla zayıftır. Çünkü kendisi meçhuldür."

351 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (5/103)

352 Bk. 363 ve 364.cü rivayetler.

353 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 25591 (5/235) – İbn Mübarek, Zühd, 988 (1/351)

٣٦٩ - حدثنا أيوب . قال: كان أبو قلابة يقول: لا تجالسوا أهل الأهواء ولا تجادلوهم فإني لا آمن أن يغمسوكم في ضلالتهم أو يلبسوا عليكم ما تعرفون

369- Eyyûb dedi ki: Ebû Kılâbe şöyle derdi: "Hevâ ehliyle oturmayın, onlarla tartışmayın. Çünkü ben, sizleri de kendi sapıklıklarına daldırmalarından veya bildiklerinizi karıştırmalarından çekiniyorum."[354]

٣٧٠ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسلَّمَ: «إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا رَضِيَ هُدَى الرَّجُلِ وَعَمَلَهُ , فَإِنَّهُ مِثْلُهُ»

370- Ukbe bin Âmir'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Doğrusu kişi, bir kimsenin yolundan ve amelinden razı olduğunda onun gibidir.*"[355]

٣٧١ - عَنْ أَبِي صَالِحٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: لَا تُجَالِسْ أَهْلَ الْأَهْوَاءِ فَإِنَّ مُجَالَسَتَهُمْ مُمْرِضَةٌ لِلْقُلُوبِ

371- ... Ebû Salih'ten; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Hevâ ehliyle oturmayın. Çünkü onlarla oturmak, kalpleri hastalandırır."

٣٧٢ - أَخْبَرَنَا عِصْمَةُ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ الْمُلَائِيُّ , قَالَ: لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ , فَإِنَّهُمْ يُمْرِضُونَ الْقُلُوبَ

372- ... İsmet dedi ki: Bize Ebû Abdullah el-Mülâi tahdis etti, dedi ki: "Hevâ ehliyle oturmayın. Çünkü onlar kalpleri hasta eder."

٣٧٣ - عَنْ أَبِي الزَّرْقَاءِ عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , فإنَّ مُجالستهم مُمرضة للقلوب

354 Bk. 363.cü rivayet.
355 İsnadı çok zayıftır. Bk. Taberanî, Kebîr, 922 (17/334) – İbn Ebi Asım, Sünne, 11 (1/11). Elbanî dedi ki: "İsnadı çok zayıftır. Senedinde Abdulvehhab bin Dahhak vardır, metruktür." Heysemî de böyle söylemektedir. Bk. Mecmau'z Zevaid (8/90)

373- Ebû Zerka'dan; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Hevâ ehliyle oturmayın. Çünkü onlarla oturmak, kalpleri hastalandırır."

٣٧٤ - عَنِ الْهَجَنَّعِ يَعْنِي ابْنَ قَيْسٍ , عَنْ إِبْرَاهِيمَ , قَالَ: لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ , فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ تَرْتَدَّ قُلُوبُكُمْ

374- ... Hecna yani İbn Kays'tan; İbrahim dedi ki: "Hevâ ashâbıyla oturmayın. Doğrusu ben, kalplerinizin (dinden) dönmesinden korkuyorum."[356]

٣٧٥ - عَنِ الْأَعْمَشِ , قَالَ: قَالَ إِبْرَاهِيمُ: لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , فَإِنَّ مُجَالَسَتَهُمْ تَذْهَبُ بِنُورِ الْإِيمَانِ مِنَ الْقُلُوبِ , وَتُسْلِبُ مَحَاسِنَ الْوُجُوهِ , وَتُورِثُ الْبِغْضَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ

375- ... A'meş'ten; İbrahim dedi ki: "Hevâ ehliyle oturmayın. Çünkü onlarla oturmak; kalplerden iman nurunu götürür, yüzlerden güzellikleri soyar ve müminlerin kalbine nefret eker."[357]

٣٧٦ - عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: اعْتَبِرُوا النَّاسَ بِأَخْدَانِهِمْ , فَإِنَّ الْمَرْءَ لَا يُخَادِنُ إِلَّا مَنْ يُعْجِبُهُ

376- Ebû İshak'tan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "İnsanları dostlarıyla ölçün. Çünkü kişi ancak hoşlandığıyla dostluk eder."[358]

٣٧٧ - عَنْ أَيُّوبَ , عَنْ أَبِي قِلَابَةَ , عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ , قَالَ: «مِن فِقْهِ الرَّجُلِ مَمْشَاهُ وَمَدْخَلُهُ , وَمَخْرَجُهُ»

377... Eyyûb'dan, o Ebû Kılâbe'den; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "Yürüdüğü, girdiği, çıktığı ve oturduğu yerler, kişinin fıkhındandır."

ثُمَّ قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: قَاتَلَ اللَّهُ الشَّاعِرَ حِينَ يَقُولُ

---

356 İsnadı zayıftır. Senedinde Hecna bin Kays el-Kufi vardır. Zehebi, Mizan'da (7/75) şöyle der: "Darekutni dedi ki: Hiçbir şey değildir."

357 İsnadı hasendir.

358 Bk. Abdurrezzak, Musannef, 7894 (4/307)

Ebu Kılâbe sonrasında şöyle dedi: Vay be şair ne diyor.

عَنِ الْمَرْءِ لَا تَسْأَلْ وَأَبْصِرْ قَرِينَهُ فَإِنَّ الْقَرِينَ بِالْمُقَارَنِ يَقْتَدِي

Kişiden sorma, arkadaşını gör.

Çünkü arkadaş, arkadaşına uyar.[359]

٣٧٨ - حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ سَهْلُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَصْمَعِيُّ , قَالَ: " لَمْ أَرَ بَيْتًا قَطُّ أَشْبَهَ بِالسُّنَّةِ مِن قَوْلِ عَدِيٍّ

378- ... Ebû Hatim Sehl bin Muhammed'den; Asmaî dedi ki: Adiy'in şu sözünden daha çok sünnete benzeyen bir beyt (mısra) görmedim:

عَنِ الْمَرْءِ لَا تَسْأَلْ وَأَبْصِرْ قَرِينَهُ فَإِنَّ الْقَرِينَ بِالْمُقَارَنِ يَقْتَدِي

Kişiden sorma, arkadaşını gör.

Çünkü arkadaş, arkadaşına uyar.

٣٧٩ - سَمِعْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ , يَذْكُرُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ النَّضْرِ الْحَارِثِيِّ , قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: كُنْ يَقْظَانًا , وَارْتَدْ لِنَفْسِكَ أَخْدَانًا , وَكُلُّ خِدْنٍ لَا يُوَاتِيكَ عَلَى مَسَرَّتِي , فَلَا تَصْحَبْهُ , فَإِنَّهُ لَكَ عَدُوٌّ , وَهُوَ يُقَسِّي قَلْبَكَ

379- ... Abdullah bin Mübarek'ten; Muhammed bin Nadr el-Harisi dedi ki: "Allah Teâlâ Musa bin İmran'a (a.s.) şöyle vahyetti: "Uyanık ol! Kendin için dostlar edin. Hangi dostun sana benim sevgimi aşılamazsa, sakın onunla arkadaşlık etme! Çünkü o senin düşmanındır. O kalbini katılaştırır."[360]

٣٨٠ - عَنْ خُلَيْدِ بْنِ دَعْلَجٍ , عَنْ قَتَادَةَ , فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ} [النساء: ١٧١] قَالَ: لَا تَبْتَدِعُوا وَلَا تُجَالِسُوا مُبْتَدِعًا

359 Bk. 368.ci rivayet.
360 Bk. 361.ci rivayet.

380- Huleyd bin Da'lec'den; Allah Teâlâ'nın *"Ey kitap ehli! Dininiz hakkında aşırı gitmeyin"* (Nisa, 171) âyeti hakkında Katâde dedi ki: "Bidat çıkarmayın, hiçbir bidatçi ile oturmayın."[361]

٣٨١ - عَنْ خُلَيْدِ بْنِ دَعْلَجٍ , عَنْ قَتَادَةَ , قَالَ: الْمُؤْمِنُ وَإِنْ رأى الرَّأْيَ يَعْرِفُ مَن يَصْحَبُ

381- İbn Da'lec'den; Katâde dedi ki: "Mümin, bir görüş gördüğünde, kiminle arkadaşlık edeceğini bilir."[362]

٣٨٢ - أَخْبَرَنِي قَيْسُ بْنُ سَعْدٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا , يَقُولُ: لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , فَإِنَّ لَهُمْ عُرَّةً كَعُرَّةِ الْجَرَبِ

382- Kays bin Sa'd dedi ki: Mücahid'i şöyle derken işittim: "Hevâ ehliyle oturmayın. Çünkü onların uyuz olanlar gibi bir uyuzluğu vardır."[363]

٣٨٣ - عَنْ لَيْثٍ , عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ: لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْخُصُومَاتِ , فَإِنَّهُمُ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِ اللَّ

383- Leys'ten; Ebû Cafer Muhammed bin Ali dedi ki: "Tartışmacı kimselerle oturmayın. Doğrusu onlar, Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşmaya dalanların ta kendileridir."[364]

٣٨٤ - عَنْ مُنْذِرٍ الثَّوْرِيِّ , عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ , قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْخُصُومَاتِ , فَإِنَّهُمُ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ»

384- ... Münzir es-Sevri'den; Muhammed bin Ali bin Hanefiyye dedi ki: "Tartışmacı kimselerle oturmayın. Doğrusu onlar, Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşmaya dalanların ta kendileridir."

361 İsnadı zayıftır. Senedinde Huleyd (veya Halid) bin Da'lec es-Sedusi vardır, zayıftır.
362 İsnadı zayıftır. Senedinde bir önceki rivayette hakkında açıklama yapılan İbn Da'lec es-Sedusi vardır.
363 İsnadı çok zayıftır. İsnadında Talha bin Amr bin Osman el-Hadrami el-Mekki vardır, metruktür.
364 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 400 (1/121) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 9458 (7/60) – İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (5/321)

٣٨٥ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ دِينَارٍ التَّمَّارُ قَالَ: سَمِعْتُ مُصْعَبَ بْنَ سَعْدٍ يَقُولُ: لَا تُجَالِسْ مَفْتُونًا فَإِنَّهُ لَنْ يُخْطِئَكَ مِنْهُ إِحْدَى اثْنَتَيْنِ، إِمَّا أَنْ يَفْتِنَكَ فَتُتَابِعَهُ، وَإِمَّا أَنْ يُؤْذِيَكَ قَبْلَ أَنْ تُفَارِقَهُ

385- Süfyan bin Dinar et-Tammar dedi ki: Mus'ab bin Sa'd'ı şöyle derken işittim: "Fitneye düşen herhangi biriyle oturma. Çünkü sana iki şeyden biri isabet edecektir. Ya seni de fitneye düşürecek ve ona tâbi olacaksın ya da yanından ayrılmadan önce sana eziyet edecek."[365]

٣٨٦ - حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْمَوْصِلِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: قَالَ يُونُسُ: احْفَظُوا عَنِّي ثَلَاثًا: إِنْ مُتُّ أَوْ عِشْتُ: لَا يَدْخُلْ أَحَدُكُمْ عَلَى ذِي سُلْطَانٍ يُعَظِّمُهُ وَيُعَلِّمُهُ الْقُرْآنَ، وَلَا يَخْلُوَنَّ بِامْرَأَةٍ شَابَّةٍ وَإِنْ أَقْرَأَهَا الْقُرْآنَ، وَلَا يُمَكِّنْ سَمْعَهُ مِنْ ذِي هَوًى، ثُمَّ قَالَ مُحَمَّدٌ: لَوْ أَعْلَمُ أَنَّ أَحَدَكُمْ يَقُومُ كَمَا قَعَدَ لَمْ أُبَالِ

386- Bize Ebû'l Kasım Abdullah bin Muhammed bin Abdülaziz tahdis etti, dedi ki: Bize Ahmed bin İbrahim el-Mavsili tahdis etti... Hammad bin Zeyd'den; Yunus dedi ki: "Ölürsem de yaşarsam da şu üç şeyi benden alıp iyice belleyin: Sizden biri tazimde bulunduğu otorite sahibinin yanına Kur'ân öğretmek için bile girmesin, ona Kur'ân okutsa dahi genç bir kadınla baş başa kalmasın ve kulağını hevâ sahibine vermesin."

Muhammed dedi ki: "Sizden biri oturduğu gibi kalksa dahi umurumda değil."[366]

---

365 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 9465 (7/61)

366 Ahmed bin İbrahim el-Mavsili dışındaki ravileri sikadır. Kendisi ise saduktur. Müellifin şeyhi Ebû'l Kasım Abdullah bin Muhammed bin Abdülaziz'e gelince; İbnu'l Cevzi, kendisini Duafa'da (2/139) zikretmiş, İbn Adiy'in "Bağdat'taki âlimlerin onun zayıf oluşunda ittifak ettiklerini gördüm" sözünü nakletmiştir. İbnu'l Cevzi şöyle der: "Bu İbn Adiy'in kendi görüşüdür. Onu zayıf sayacak bir durum yoktur."
Zehebi, Mizan'da (4/185) şöyle der: "Saduktur. Ebû Abdurrahman es-Sülemi, onun hakkında Darekutni'ye sorunca 'Sikadır, celildir' demiştir."

٧ - حَدَّثَنَا الْأَصْمَعِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ: قال لَنَا يُونُسُ بْنُ عُبَيْدٍ: أُوصِيكُمْ بِثَلَاثٍ , فَخُذُوهَا عَنِّي حيِيتُ أَوْ مُتُّ: لا تُمَكِّنْ سَمْعَكَ مِنْ صَاحِبِ هَوًى , وَلَا تَخْلُ بِامْرَأَةٍ لَيست لَكَ بِمحْرِمٍ , وَلَوْ أَنْ تقرأ عليها الْقُرآنَ , وَلَا تَدْخُلَنَّ عَلَى أَمِيرٍ , وَلَوْ أَنْ تَعِظَهُ

387- Asmaî'den; Hammad bin Zeyd dedi ki: Yunus bin Ubeyd bize şöyle dedi: "Size üç şey tavsiye ediyorum. Yaşasam da ölsem de onları benden alıp iyice belleyin. Sakın kulağını hevâ sahibine verme, ona Kur'ân okutsan dahi mahremin olmayan bir kadınla baş başa kalma ve ona öğüt versen dahi bir emirin yanına girme."[367]

٣٨٨ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ , قَالَ: قَالَ يُونُسُ بْنُ عُبَيْدٍ: لَا تُجَالِسْ سُلْطَانًا , وَلَا صَاحِبَ بِدْعَةٍ , وَلَا تَخْلُ بِامْرَأَةٍ لَيْسَتْ لَكَ بِمَحْرِمٍ

388- Hammad bin Seleme'den; Yunus bin Ubeyd dedi ki: "Ne sultanla ne de bidat sahibiyle otur. Mahremin olmayan bir kadınla da baş başa kalma."[368]

٣٨٩ - عَنْ طَلْحَةَ , عَنْ مُجَاهِدٍ , قَالَ: لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , فَإِنَّ لَهُمْ عُرَّةً كَعُرَّةِ الْجَرَبِ

389- Talha'dan; Mücahid dedi ki: "Hevâ ehliyle oturmayın. Çünkü onların uyuz olanlar gibi bir uyuzluğu vardır."[369]

٣٩٠ - حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ , عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ الْمُلَائِيِّ , قَالَ: كَانَ يُقَالُ: لَا تُجَالِسْ صَاحِبَ زَيْغٍ فَيُزِيغُ قَلْبَكَ

367 İsnadı hasendir.
368 İsnadı hasendir. Bk. Beyhakî, Şuabu'l İman (4/374) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 253 (1/106)
369 İsnadında Halil bin Ziyad el-Muharibi vardır, makbuldür Makbul oluş, meçhul derecelerinden biridir.

390- Ebû Halid'den; Amr bin Kays dedi ki: "Eskiden 'Eğrilik sahibiyle oturma ki kalbin eğrilmesin' denirdi."[370]

٣٩١ - حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ عمران قال: سمِعْتُ إِسْمَاعِيلَ بْنَ عُبَيْدِ اللهِ , يَقُولُ: لَا تُجَالِسْ ذَا بِدْعَةٍ , فَيُمْرِضَ قَلْبَكَ, ولا تُجالِسْ مَفْتُونًا , فَإِنَّهُ مُلَقِّنٌ حُجَّتَهُ

391- Heysem bin İmran dedi ki: İsmail bin Ubeydullah'ı şöyle derken işittim: "Bidat sahibiyle oturma, yoksa kalbini hasta eder. Fitneye düşen biriyle de oturma çünkü hüccetini telkin eder."[371]

٣٩٢ - عَنْ بُكَيْرِ بْنِ شِهَابٍ , عَنْ صَالِحِ بْنِ مِسْمَارٍ , قَالَ: خَرَجْتُ مِنَ الْبَصْرَةِ عَلَى عَهْدِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ: فَسَمِعْتُ الْمَشْيَخَةَ الْأُولَى , وَهُمْ يَتَعَوَّذُونَ بِاللهِ مِنَ الْفَاجِرِ الْعَلِيمِ اللِّسَانَ

392- Bükeyr bin Şihab dedi ki: "Ubeydullah bin Ziyad zamanında Basra'dan çıktığımda eski şeyhlerin konuşmasını iyi bilen[372] günahkârdan Allah'a sığındıklarını duydum."[373]

٣٩٣ - عَنْ سُفْيَانَ بْنِ دِينَارٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مُصْعَبَ بْنَ سَعْدٍ , قَالَ: لَا تُجَالِسْ مَفْتُونًا , فَإِنَّكَ مِنْهُ عَلَى إِحْدَى اثْنَتَيْنِ: إِمَّا أَنْ يَفْتِنَكَ فَتَتْبَعَهُ , وَإِمَّا أَنْ يُؤْذِيَكَ قَبْلَ أَنْ تُفَارِقَهُ

393- Süfyan bin Dinar et-Tammar dedi ki: Mus'ab bin Sa'd'ı şöyle derken işittim: "Fitneye düşen herhangi biriyle oturma. Çünkü sana iki şeyden biri isabet edecektir. Ya seni de fitneye düşürecek ve ona tâbi olacaksın ya da yanından ayrılmadan önce sana eziyet edecek."[374]

---

370 Bk. 366.cı rivayet.

371 İsnadında beis yoktur.
Heysem bin İmran: Hakkında cerh veya adalet olarak kimse kelam etmemiştir.
İsmail bin Ubeydullah: Sikadır.

372 Yani ağzı iyi laf yapan. (Çev.)

373 Senedinde Mübarek bin Said vardır, saduktur. Bükeyr bin Şihab el-Kufi'ye gelince; makbuldür.

374 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 9465 (7/61)

399- Hişam bin Hassan dedi ki: Bir adam, İbn Sirin'e "Falan kişi yanına gelmek istiyor ama bir şey konuşmayacak" dedi. İbn Sirin dedi ki: "O falana söyle yanıma gelmesin. Çünkü âdemoğlunun kalbi zayıftır. Ondan bir kelime duyarım da sonra kalbim eski yerine gelmez diye korkuyorum."

٤٠٠ - أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ , قَالَ: كَانَ ابْنُ طَاوُسٍ جَالِسًا , فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْمُعْتَزِلَةِ , فَجَعَلَ يَتَكَلَّمُ قَالَ: فَأَدْخَلَ ابْنُ طَاوُسٍ إِصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ قَالَ: وَقَالَ لِابْنِهِ: أَيْ بُنَيَّ , أَدْخِلْ إِصْبَعَيْكَ فِي أُذُنَيْكَ , وَاشْدُدْ , وَلَا تَسْمَعْ مِنْ كَلَامِهِ شَيْئًا , قَالَ مَعْمَرٌ: يَعْنِي أَنَّ الْقَلْبَ ضَعِيفٌ

400- Ma'mer dedi ki: bir keresinde Tavûs otururken yanına Mutezile'den biri geldi. Derken konuşmaya başladı. Bunun üzerine Tavûs, parmaklarını kulağına tıkadı. Sonra oğluna şöyle dedi: "Oğulcuğum! Parmaklarını sıkıca kulaklarına tıka, sakın onun sözlerinden bir şey duyma!" Bu sözüyle kalbin zayıflığını kastediyordu.[379]

٤٠١ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ , قَالَ: قَالَ لِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي يَحْيَى: أَرَى الْمُعْتَزِلَةَ عِنْدَكُمْ كَثِيرًا , قُلْتُ: نَعَمْ , وَهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّكَ مِنْهُمْ , قَالَ: أَفَلَا تَدْخُلُ مَعِي هَذَا الْحَانُوتَ حَتَّى أُكَلِّمَكَ , قُلْتُ: لَا قَالَ: لِمَ؟ قُلْتُ: لِأَنَّ الْقَلْبَ ضَعِيفٌ , وَالدِّينُ لَيْسَ لِمَنْ غَلَبَ

401- Abdurrezzak dedi ki: İbrahim bin Muhammed bin Ebi Yahya bana şöyle sordu:

- Acaba sizin orada çok Mutezile var mı?

Dedim ki:

- Evet. Onlar senin de onlardan olduğunu söylüyorlar.

- Benimle şu dükkana girmez misin, seninle konuşayım?

- Hayır.

379 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 248 (1/105) – Ma'mer bin Raşid, Cami'a, 20099 (11/115)

- Niçin?

- Çünkü kalp zayıftır ve din mağlup olanın değildir.[380]

٤٠٢ - حَدَّثَنَا سلاَّمُ بْنُ أبِي مُطِيعٍ , أنَّ رجُلا مِنْ أصْحاب الْأَهْوَاءِ قَالَ لِأَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ: يَا أَبَا بَكْرٍ أَسْأَلُكَ عن كَلِمَةٍ، قال أَيُّوبُ وجعل يُشِيرُ بِإِصْبَعِهِ: وَلَا نِصْفَ كَلِمَةٍ , وَلَا نِصْفَ كَلِمَةٍ

402- Sellâm bin Mutî'den; hevâ ehlinden bir adam, Eyyûb es-Sahtiyani'ye: "Ey Ebû Bekir! Sana bir kelime soracağım" dedi. Eyyûb ise parmağı ile "Yarım kelime dahi sorma, yarım kelime dahi sorma" şeklinde işaret ederek hemen arkasını döndü.[381]

٤٠٣ - عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ: أَنَّ طَاوُسًا , كَانَ جَالِسًا هُوَ , وَطَلْقُ بْنُ حَبِيبٍ , فَجَاءَهُمَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ , فَقَالَ: أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أَجْلِسَ , فَقَالَ لَهُ طَاوُسٌ: إِنْ جَلَسْتَ قُمْنَا , فَقَالَ: يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ , فَقَالَ: هُوَ ذَاكَ إِنْ جَلَسْتَ - وَاللَّهِ - قُمْنَا , فَانْصَرَفَ الرَّجُلُ

403- İbn Hasyem dedi ki: Bir keresinde Tavûs ile Talk bin Habib otururken yanlarına hevâ ehlinden biri gelip "Oturmama izin verir misin?" dedi. Tavûs ona dedi ki: "Eğer oturursan kalkarız." Adam "Allah seni bağışlasın ey Ebû Abdurrahman" deyince Tavûs dedi ki: "O bağışlayandır. Eğer oturursan vallahi kalkarız." Bunun üzerine adam çekip gitti.[382]

---

380 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 249 (1/105). Şayet İbrahim bin Ebi Yahya, Mekkeli ve lakabı Ebû Hayye olan kişiyse aşırı zayıftır. Bk. Muktena Fi Serdi'l Küna (1/78). Cüzcani, Ahvalu'r Rical'de (1/128) şöyle der: "Kendisinde bir kısım bidatler vardır. Onunla meşgul olunmaz. Rivayeti ikna etmez, hüccet olmaz." Eğer İbrahim bin Ebi Yahya el-Eslemi ise; İcli dedi ki: "Medinelidir, Rafızidir, Cehmidir, Kaderidir. Hadisleri yazılmaz." Bk. Marifetu's Sikat (1/209)

381 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 398 (1/104) – İbn Ebi'l Ca'd, Müsned, 1237 (1/189) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 11 (1/138) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/9) – Ebû'l Kasım el-Cürcani, Tarihu Cürcan (1/394) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 291 (1/113)

382 İsnadı zayıftır. Senedinde Müslim bin Halid el-Kuraşi el-Mahzumi vardır. Saduk olmakla birlikte çokça vehimleri olmuştur. Zehebi dedi ki: "Çokça yanlış yaptığı için Ebû Davud onu zayıf saymıştır."

٤٠٤ - حَدَّثَنَا سَلَّامُ بْنُ أَبِي مُطِيعٍ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ , وَمَعَنَا أَيُّوبُ , فَأَقْبَلَ أَبُو حَنِيفَةَ , فَلَمَّا رَآهُ أَيُّوبُ قَالَ: قُومُوا فَتَفَرَّقُوا لَا يُعِرُّنَا بِجَرَبِهِ , قَالَ: فَقُمْنَا , فَتَفَرَّقْنَا

404- Sellam bin Ebi Muti dedi ki: Bir keresinde Mescid-i Haram'da oturuyorduk. Yanımızda Eyyûb da vardı. Derken Ebû Hanife mescide doğru yöneldi. Eyyûb onu görünce şöyle dedi: "Kalkıp dağılın ki uyuzluğunu bize de bulaştırmasın." Bunun üzerine kalkıp oradan ayrıldık.[383]

٤٠٥ - عَنِ الْحَكَمِ , قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْخُصُومَاتِ , فَإِنَّهُمْ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ

405- Hakem'den; Ebû Cafer Muhammed bin Ali dedi ki: "Tartışmacı kimselerle oturmayın. Doğrusu onlar, Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşmaya dalanların ta kendileridir."[384]

٤٠٦ - حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ , عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ , قَالَ: إِيَّاكُمْ وَهَذِهِ الزَّعَانِفَ , الَّذِينَ رَغِبُوا عَنِ السُّنَّةِ , وَخَالَفُوا الْجَمَاعَةَ

406- Züheyr'den, o Ebû İshak'tan; Amr bin Meymun dedi ki: "Sünnetten yüz çevirip cemaate muhalefet eden şu rezil gruplardan sakının!"[385]

٤٠٧ - عَنْ مَنْصُورٍ , عَنْ مُجَاهِدٍ: {يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا} [الأنعام: ٦٨] قَالَ: يُكَذِّبُونَ بِآيَاتِنَا

407- Mansur'dan; Allah Teâlâ'nın *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları..."* (En'am, 68) âyeti hakkında Mücahid dedi ki: "Yani âyetlerimizi yalanlayanları gördüğünde."[386]

---

383 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/11) – Hatib, Tarih-i Bağdat (13/417). Sellam bin Ebi Muti, sika ve sünnet sahibidir. Katâde'den yaptığı rivayetlerde zayıflık vardır. Derim ki: Bu rivayet Katâde'den değildir.

384 Bk. 383.cü rivayet.

385 İsnadı zayıftır. Senedinde Ebû İshak es-Sebli vardır. Son zamanlarında karıştırmıştır. Züheyr'in ondan işitmesi, karıştırmasından sonradır. Ebû Zur'a ve Ebû Hatim böyle söylemiştir. Bk. Tehzibu'l Kemal

386 Bk. Taberi, Tefsir (7/229)

٤٠٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ الرُّومِيُّ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، وَأَنَا عِنْدَهُ فَقَالَ: يَا أَبَا حَمْزَةَ لَقِيتُ قَوْمًا يُكَذِّبُونَ بِالشَّفَاعَةِ وَبِعَذَابِ الْقَبْرِ ، فَقَالَ: أُولَئِكَ الْكَذَّابُونَ ، فَلَا تُجَالِسْهُمْ

408- Abdullah er-Rumi dedi ki: Bir adam, ben de yanındayken Enes bin Malik'in (r.a.) yanına gelip "Ey Ebû Hamza! Şefaati ve kabir azabını inkâr eden bir toplulukla karşılaştım" dedi. Enes dedi ki: "Onlar yalancıların ta kendileridir. Sakın onlarla oturma."[387]

٤٠٩ - عَنِ ابْنِ شَوْذَبٍ قَالَ: قَالَ لِي عَقِيلُ بْنُ طَلْحَةَ ، وَكَانَتْ لِطَلْحَةَ صُحْبَةٌ: هَلْ لَقِيتَ عَمْرَو بْنَ عُبَيْدٍ ، فَقُلْتُ: لَا قَالَ: فَلَا تَلْقَهُ لَسْتُ آمَنُهُ عَلَيْكَ ، وَكَانَ عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ يَرَى رَأْيَ الِاعْتِزَالِ

409- İbn Şevzeb dedi ki: Bir keresinde –sahâbeden- Akil bin Talha bana şöyle dedi: "Hiç Amr bin Ubeyd'le karşılaştın mı?" Ben "Hayır" deyince "Sakın onunla karşılaşma çünkü senin adına emin değilim" dedi. Amr bin Ubeyd, Mutezile görüşüne sahipti.

٤١٠ - حَدَّثَنَا مُحِلٌّ ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ أَنَا وَالْمُغِيرَةُ ، وَمَعَنَا ، رَجُلٌ آخِرُ ، فَذَكَرْنَا لَهُ مِنْ قَوْلِهِمْ ، فَقَالَ: لَا تُكَلِّمُوهُمْ ، وَلَا تُجَالِسُوهُمْ ، وَقَالَ: لَأَعْرِفَنَّ إِذَا قُمْتَ مِنْ عِنْدِي وَلَا تَرْجِعَنَّ إِلَيَّ

410- Mahil dedi ki: Bir keresinde ben ve Muğire, İbrahim'in yanına girmiştik. O sıra yanımızda başka bir adam daha vardı. Kendisine onların sözlerinden zikrettik. Dedi ki: "Onlarla konuşmayın. Yanımdan kalktığında kesinlikle bileceğim. Sakın bana geri dönme."[388]

387 İsnadı zayıftır. Senedinde Ali bin Mes'ade el-Bahili vardır. Zehebi dedi ki: "Zayıftır." Abdullah er-Rumi'ye gelince; meçhuldür. Rivayet için ayrıca bk. Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 897 (2/879)

388 İsnadında Mahil bin Mihrez ez-Zabbi vardır. Hadisleriyle hüccet getirilmez. Durumu kapalı bir şeyhtir. Bk. Buhârî, Duafa (8/413)

٤١١ - عَنْ يَزِيدَ بْنِ شُرَيْحٍ , أَنَّ أَبَا إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيَّ قال: ألا إنّ أبا جَمِيلَةَ لَا يُؤْمِن بِالْقَدَرِ , فَلَا تُجَالِسُوهُ

411- Yezid bin Şureyh'ten; Ebû İdris el-Havlani dedi ki: Doğrusu Ebû Cemile kadere iman etmiyor. Şu halde onunla oturmayın."[389]

٤١٢ - حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ حَلْبَسٍ , عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ أَنَّهُ رَأَى رَجُلًا يَتَكَلَّمُ فِي الْقَدَرِ , فَقَامَ إِلَيْهِ فَوَطِئَ بَطْنَهُ , ثُمَّ قَالَ: إِنَّ فُلَانًا لَا يُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ , فَلَا تُجَالِسُوهُ , فَخَرَجَ الرَّجُلُ مِنْ دِمَشْقَ إِلَى حِمْصَ

412- Yunus bin Halbes dedi ki: Bir keresinde Ebû İdris el-Havlani, kader hakkında konuşan bir adam gördü. Hemen gidip karnını çiğnedi. Sonrasında şöyle dedi: "Doğrusu falanca kadere iman etmiyor. Şu halde onunla oturmayın." Bunun üzerine adam Dımeşk'ten çıkıp Humus'a gitti.[390]

٤١٣ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ , قَالَ: قَالَ لِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ غَيْرَ سَائِلِهِ , وَلَا ذَاكِرًا ذَا كُلَّهُ: لَا تُجَالِسُوا طَلَقًا يَعْنِي لِأَنَّهُ مُرْجِئٌ

413- İsmail bin Uleyye dedi ki: Bir keresinde Said bin Cübeyr bana kendisine ondan sormadığım veya onu zikretmediğim halde bana "Talk ile oturma" dedi. Kastı onun Mürcie olmasıydı.[391]

٤١٤ - عَنْ أَبِي حَمْزَةَ , قَالَ: سُئِلَ الشَّعْبِيُّ عَنْ مَسْأَلَةٍ , فَقَالَ: لَا تُجَالِسْ أَصْحَابَ الْقِيَاسِ فَتُحِلَّ حَرَامًا , أَوْ تُحَرِّمَ حَلَالًا

414- Ebû Hamza dedi ki: Bir keresinde Şa'bi'ye bir meseleden soruldu. Dedi ki: "Kıyas ehliyle oturma; yoksa haramı helal, helali haram sayarsın." [392]

---

389 İsnadı zayıftır. Senedinde Ebû Bekir bin Ebi Meryem vardır, zayıftır.

390 Bk. İbn Hacer, Lisan (7/28). İbn Hacer dedi ki: "Bunu Tarih adlı eserinde Ebû Zur'a zikretmiş, zayıf olduğunu belirtmiştir."

391 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 392 (1/103).

392 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Abdilberr, Cami Beyani'l İlm, 1800. İsnadında Sabit bin Ebi Safiyye Ebû Hamza vardır, zayıftır. Zehebi, Muğni Fi'd Duafa'da onun için "Aşırı zayıftır" demiştir.

٤١٥ - حَدَّثنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ , عَنِ الزِّبْرِقَانِ , قَالَ: نَهَانِي أَبُو وَائِلٍ أَنْ أُجَالِسَ أَصْحَابَ أَرَأَيْتَ أَرَأَيْتَ

415- Abde bin Süleyman'dan; Zeburkân dedi ki: "Ebu Vail beni "Ne dersin, görüşün nedir?" diyenlerle oturmaktan nehyetti."

٤١٦ - حَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ هَاشِمٍ , عَنِ الزِّبْرِقَانِ السَّرَّاجِ , قَالَ: قَالَ لِي شَقِيقٌ: لَا تُجَالِسْ أَصْحَابَ أَرَأَيْتَ , أَرَأَيْتَ

416- ... Ali bin Hişam'dan; Zeburkan es-Serrac dedi ki: Şakik bana "Sakın 'Ne dersin, görüşün nedir?' diyenlerle oturma."[393]

٤١٧ - عَنِ ابْنِ عَوْنٍ , عَنْ إِبْرَاهِيمَ , قَالَ: لَا تُجَالِسْ بَنِي فُلَانٍ فَإِنَّهُمْ كَذَّابُونَ

417- İbn Avn'dan; İbrahim dedi ki: "Falan oğullarıyla oturma! Çünkü onlar yalancılardır."

٤١٨ - حَدَّثنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي شُعَيْبٍ الْحَرَّانِيُّ , قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي , عَنْ خَالِدٍ فَرْوَةَ بْنِ يَحْيَى , أَنَّهُ كَانَ يُجَالِسُ عَبْدَ الْكَرِيمِ خُصَيْفًا , فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ سَالِمٌ الْأَفْطَسُ مِنَ الْعِرَاقِ , فَتَكَلَّمَ بِشَيْءٍ مِنَ الْإِرْجَاءِ , فَقَامُوا عَنْ مَجْلِسِهِمْ قَالَ: وَرُبَّمَا رَأَيْتُهُ جَالِسًا وَحْدَهُ لَا يَجْلِسُ إِلَيْهِ أَحَدٌ

418- ... Ahmed bin Ebû Şuayb'den; babası dedi ki: "Bir keresinde Ebû Halid Ferve bin Yahya, Abdulkerim Husayf'in yanında oturuyordu derken yanlarına Irak'tan Salim el-Eftas gelip Mürcie'nin sözlerinden bir şey konuştu. Bunun üzerine oturdukları yerden kalktılar ben onu çok kez tek başına otururken gördüm, yanına kimse oturmuyordu."

---

393 Bu ve 415.cü rivayetlerin isnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 194 (1/77) – İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (6/101) – Beyhaki, Medhal, 229 (1/198) – İbn Hibban, Sikat (6/341)

٤١٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَهْمٍ , قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءَ بْنَ مُسْلِمٍ الْخَفَّافَ , يَذْكُرُ عَنِ الْأَعْمَشِ , قَالَ: كَانُوا لَا يَسْأَلُونَ عَنِ الرَّجُلِ بَعْدَ ثَلَاثٍ: مَمْشَاهُ , وَمَدْخَلِهِ , وَأُلْفِهِ مِنَ النَّاسِ

419-... Muhammed bin Sehm dedi ki: Atâ bin Müslim el-Haffaf'ı A'meş'in şöyle dediğini aktarırken işittim: "Öncekiler yürüdüğü ve girdiği yer ile yakınlık kurduğu insanı bildikten sonra artık kişi hakkında soru sormazlardı."[394]

٤٢٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَهْمٍ , قَالَ: سَمِعْتُ بَقِيَّةَ , قَالَ: كَانَ الْأَوْزَاعِيُّ يَقُولُ: مَنْ سَتَرَ عَنَّا بِدْعَتَهُ لَمْ تَخْفَ عَلَيْنَا أُلْفَتُهُ

420- Muhammed bin Sehm dedi ki: Bakıyye'yi şöyle derken işittim: Evzaî şöyle derdi: "Bir kimse bizden bidatini saklasa da yakınlık kurduğu kişiyi saklayamaz."[395]

٤٢١ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ الْقَطَّانَ , يَقُولُ لَمَّا قَدِمَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ الْبَصْرَةَ: جَعَلَ يَنْظُرُ إِلَى أَمْرِ الرَّبِيعِ يَعْنِي ابْنَ صُبَيْحٍ , وَقَدْرَهُ عِنْدَ النَّاسِ , سَأَلَ: أَيُّ شَيْءٍ مَذْهَبُهُ؟ قَالُوا: مَا مَذْهَبُهُ إِلَّا السُّنَّةَ قَالَ: مَنْ بِطَانَتُهُ؟ قَالُوا: أَهْلُ الْقَدَرِ قَالَ: هُوَ قَدَرِيٌّ

421- Ebû Bekir bin Hallad el-Bahili dedi ki: Yahya bin Said el-Kahtan'ı şöyle derken işittim: "Süfyan es-Sevri Basra'ya geldiğinde Rebi'in -yani İbn Sabih- durumuna ve insanların ona verdiği değere baktı. Sonra onun mezhebi nedir diye sordu. Mezhebinin ancak sünnet olduğunu söylediler. Dedi ki: "Peki sırdaşı kim?" İnsanlar, Kaderiye olduğunu söyleyince "O da Kaderiyye'dendir" dedi.

İbn Batta şöyle der: Allah'ın rahmeti Süfyan es-Sevri'nin üzerine olsun. Yemin olsun ki hikmetle konuşmuş, doğru söylemiştir. İlim söylemiş, böylece kitap ve sünnet ile hikmetin gerektirdiği, gözlerin açıkça gördüğü,

394 İsnadı zayıftır. Senedinde Atâ bin Müslim el-Haffaf vardır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte çokça hata ederdi." Ebû Hatim dedi ki: "Kavi değildir." Ahmed dedi ki: "Hadisleri muztaribtir."

395 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 257 (1/107)

basiret ve beyan ehlinin bildiği gerçeğe muvafık olmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar, hep sıkıntıya düşmenizi isterler."* (Al-i İmran, 118)

٤٢٢ - حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْفَرَجِ الرِّيَاشِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا الأَصْمَعِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ بَعْضَ فُقَهَاءِ الْمَدِينَةِ يَقُولُ: إِذَا تَلَاحَمَتْ بِالْقُلُوبِ النِّسْبَةُ تَوَاصَلَتْ بِالأَبْدَانِ الصُّحْبَةُ

422- ... Abbâs bin Ferec er-Reyyaşi'den; Asmaî dedi ki: Medine fakihlerinden birini şöyle derken işittim: "Kalpler yakınlıkla birbirine kenetlendiğinde bedenler arkadaş olarak bağ kurar."

İbn Batta şöyle der: Zaten sünette de böyle gelmiştir.

٤٢٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ , فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ , وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ»

423- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ruhlar hazırlanmış ordulardır; tanışanlar birbirleri ile kaynaşır, tanışmayanlar da birbirinden uzaklaşır."*[396]

٤٢٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ , فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ , وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ»

424- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ruhlar hazırlanmış ordulardır; tanışanlar birbirleri ile kaynaşır, tanışmayanlar da birbirinden uzaklaşır."*

٤٢٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ مِثْلَهُ

425- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah'tan (s.a.v.)... Ravi yukarıdaki hadisin aynısını zikretti.[397]

396 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Enbiya, 3336 (6/426) – Buhârî, Edebu'l Müfred, 900 (2/344) – Müslim, Birr ve Sıla, 4/159/2031 – Ebû Davud, Edeb, 2834 (4/2063)

397 Bu ve 424.cü rivayetler için bk. 423.cü rivayet.

٤٢٦ - حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ الْكَاتِبُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَرْبٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ الْهَجَرِيُّ , عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ , عَنْ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ , فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ , وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ»

426- Abdullah'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ruhlar hazırlanmış ordulardır; tanışanlar birbirleri ile kaynaşır, tanışmayanlar da birbirinden uzaklaşır."*[398]

٤٢٧ - عَنْ ثَابِتٍ: أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ قَالَ: لَوْ أَنَّ النَّاسَ جُمِعُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ كُلُّهُمْ مُؤْمِنٌ , وَفِيهِمْ كَافِرَانِ تَأَلَّفَ أَحَدُهُمَا إِلَى صَاحِبِهِ , وَلَوْ أَنَّ النَّاسَ جُمِعُوا إِلَى صَعِيدٍ وَاحِدٍ كُلُّهُمْ كَافِرٌ , وَفِيهِمْ مُؤْمِنَانِ , تَأَلَّفَ أَحَدُهُمَا إِلَى صَاحِبِهِ

427- Sabit'ten; İbn Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Şayet tüm müminler aynı yerde toplansa ve içlerinde iki tane kâfir olsa, yine de birbirlerini bulup yakınlık kurarlar. Aynı şekilde tüm kâfirler aynı yerde toplansa ve içlerinde iki tane mümin olsa, yine de birbirlerini bulup yakınlık kurarlar.[399]

٤٢٨ - عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ , قَالَ: الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ , تَلْتَقِي تَتَشَاءَمُ كَمَا تَتَشَاءَمُ الْخَيْلُ , فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ , وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ , وَلَوْ أَنَّ مُؤْمِنًا دَخَلَ مَسْجِدًا فِيهِ مِائَةٌ لَيْسَ فِيهِمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَاحِدٌ لَجَاءَ حَتَّى يَجْلِسَ إِلَيْهِ , وَلَوْ أَنَّ مُنَافِقًا دَخَلَ مَسْجِدًا فِيهِ مِائَةٌ لَيْسَ فِيهِمْ إِلَّا مُنَافِقٌ وَاحِدٌ , لَجَاءَ حَتَّى يَجْلِسَ إِلَيْهِ

428- Ebû'l Ahvas'tan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Ruhlar hazırlanmış ordulardır. Karşılaşıp atlar gibi birbirlerini uğursuz sayarlar. Tanışanlar birbirleri ile kaynaşır, tanışmayanlar da birbirinden uzaklaşır. Şayet

398 Önceki rivayetlerle birlikte sahihtir.

399 Sahihtir. Bk. Taberani, Kebir, 10557 (10/30). Heysemi dedi ki: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Ravileri sahihin ravileridir." Bk. Mecmau'z Zevaid (8/87)

bir mümin bir mescide girse ve mescitte içlerinde tek bir mümin olan yüz kişi olsa, kesinlikle gidip onun yanına oturur. Şayet bir münâfık bir mescide girse ve mescitte içlerinde tek bir münâfık olan yüz kişi olsa, kesinlikle gidip onun yanına oturur."[400]

İbn Batta şöyle der: Cahiliye şairleri de böyle söyler; Tarefe dedi ki:

تَعَارَفُ أَرْوَاحُ الرِّجَالِ إِذَا الْتَقَوْا فَمِنْهُمْ عَدُوٌّ يُتَّقَى وَخَلِيلُ

Kişilerin ruhları karşılaşınca birbirini tanır.

Onlardan kimisi sakınılacak düşman, kimisi dosttur.

٤٢٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ يَزِيدَ الصَّائِغُ , مَرْدَوَيْهِ قَالَ: سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ , يَقُولُ: الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ , فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ , وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ , وَلَا يُمْكِنُ أَنْ يَكُونَ صَاحِبُ سُنَّةٍ يُمَالِي صَاحِبَ بِدْعَةٍ إِلَّا مِنَ النِّفَاقِ

429- Abdussamed bin Yezid es-Saiğ Merduyyeh dedi ki: Fudayl bin İyaz'ı şöyle derken işittim: "Ruhlar hazırlanmış ordulardır; tanışanlar birbirleri ile kaynaşır, tanışmayanlar da birbirinden uzaklaşır. Sünnet sahibi biri ile bidat sahibi birinin nifaktan olması müstesna birbirlerine meyletmesi mümkün değildir."

İbn Batta şöyle der: Fudayl (r.h.) doğru söylemiştir. Şüphe yok ki bizler, söylediğini açıkça görmekteyiz.

٤٣٠ - حَدَّثَنَا مُبَشِّرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْحَلَبِيُّ , قَالَ: قِيلَ لِلْأَوْزَاعِيِّ: إِنَّ رَجُلًا يَقُولُ: أَنَا أُجَالِسُ أَهْلَ السُّنَّةِ , وَأُجَالِسُ أَهْلَ الْبِدَعِ , فَقَالَ الْأَوْزَاعِيُّ: هَذَا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يُسَاوِيَ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ

430- Mübeşşir bin İsmail el-Halebî dedi ki: Evzaî'ye "Doğrusu bir adam 'ben hem ehlisünnet hem de bidat ehli ile oturuyorum' diyor" denildi.

---

400 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 9038 (6/497). İsnadında İbrahim bin Müslim el-Heceri vardır, zayıftır.

Bunun üzerine Evzaî şöyle dedi: "Bu, hak ile batılı birbirine eşit kılmak isteyen bir adamdır."

İbn Batta şöyle der: Evzaî doğru söylemiştir. Derim ki: Bahsettiği kişi hakkı batıldan, küfrü de imandan ayıramıyordur. O gibi kimseler hakkında Kur'ân'da âyet vardır. Muhammed Mustafa'dan (s.a.v.) da böyle kimselerle ilgili hadisler gelmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"İman edenlerle karşılaştıklarında 'İman ettik' derler. Şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında 'Doğrusu bizler sizinle birlikteyiz' derler."* (Bakara, 14)

٤٣١ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَثَلُ الْمُنَافِقِ فِي أُمَّتِي كَمَثَلِ الشَّاةِ الْعَايِرَةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ تَصِيرُ إِلَى هَذِهِ مَرَّةً، وَإِلَى هَذِهِ مَرَّةً، لَا تَدْرِي أَيُّهَا تَتْبَعُ»

431- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetim içindeki münâfığın misali, iki sürü arasında kalmış başıboş koyunun misali gibidir. Bir bu tarafa, bir diğer tarafa gider; hangi sürüye uyacağını bilemez."*[401]

İbn Batta şöyle der: Zamanımızda bu türden insanların sayısı oldukça artmıştır. Allah daha da arttırmasın. Bizleri ve sizleri münâfıkların şerri ile azgınların tuzağından güvende kılsın. Bizleri ve sizleri dinle oyun oynayan, şeytanların kendilerini istila ettiği ve böylece gerisin geriye dönüp şaşkın bir halde kalakalanlardan eylemesin.

٤٣٢ - حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ: أَنَّ رَجُلًا، أَتَاهُ فَسَأَلَهُ عَنِ الْقَدَرِ، فَقَالَ مُحَمَّدٌ: {إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ} [النحل: ٩٠]. فَأَعَادَ عَلَيْهِ الْكَلَامَ، فَوَضَعَ مُحَمَّدٌ يَدَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ قَالَ: لَيَخْرُجَنَّ عَنِّي، أَوْ لَأَخْرُجَنَّ عَنْهُ، قَالَ: فَخَرَجَ الرَّجُلُ، فَقَالَ مُحَمَّدٌ: إِنَّ قَلْبِي لَيْسَ بِيَدِي، وَإِنِّي لَا آمَنُ مِنْ أَنْ يَبْعَثَ فِي قَلْبِي شَيْئًا، لَا أَقْدِرُ أَنْ أُخْرِجَهُ مِنْهُ، وَكَانَ أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ لَا أَسْمَعَ كَلَامَهُ

401 Sahihtir. Bk. Müslim, Sıfatu'l Münâfıkin (1/17/2146) – Nesai, İman, 5052 (4/464) – Ahmed, Müsned, 5079 (2/47) – Darimi, Mukaddime, 318 (1/105)

432- İbn Avn dedi ki: Bir keresinde bir adam, Muhammed bin Sirin'e gelerek ona kader konusunda sordu. Muhammed şu âyeti okumaya başladı: *"Şüphesiz Allah size adaleti, iyiliği ve akrabaya vermeyi emreder; size çirkinliği, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."* (Nahl, 90). Adam sorusunu tekrar etti. Muhammed bu sefer elini kulaklarına kapayıp "Ya sen yanımdan çıkarsın ya da ben senin yanından çıkarım" dedi. Bunun üzerine adam çıktı. Muhammed dedi ki: "Doğrusu kalbim benim elimde değildir. Kalbime bir şey gönderir de sonra oradan çıkarmaya gücüm yeter mi diye emin olamam. Bana en sevimlisi onun sözünü hiç dinlememektir."[402]

٤٣٣ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ,يَعْنِي ابْنَ زِيَادٍ ,قَالَ: سَمِعْتُ مُصْعَبَ بْنَ سَعْدٍ ,يَقُولُ: لَا تُجَالِسْ مَفْتُونًا ,فَإِنَّهُ لَنْ يُخْطِئَكَ إِحْدَى اثْنَتَيْنِ: إِمَّا أَنْ يَفْتِنَكَ فَتُتَابِعَهُ ,وَإِمَّا أَنْ يُؤْذِيَكَ قَبْلَ أَنْ تُفَارِقَهُ

433- Süfyan –yani İbn Ziyad- dedi ki: Mus'ab bin Sa'd'ı şöyle derken işittim: "Fitneye düşen herhangi biriyle oturma. Çünkü sana iki şeyden biri isabet edecektir. Ya seni de fitneye düşürecek ve ona tâbi olacaksın ya da yanından ayrılmadan önce sana eziyet edecek."[403]

٤٣٤ - حَدَّثَنَا يُوسُفُ , عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ النَّضْرِ الْحَارِثِيِّ , قَالَ: مَنْ أَصْغَى بِسَمْعِهِ إِلَى صَاحِبِ بِدْعَةٍ نُزِعَتْ مِنْهُ الْعِصْمَةُ , وَوُكِلَ إِلَى نَفْسِهِ

434- Yusuf'tan; Muhammed bin Nadr el-Harisi dedi ki: "Kim kulağını bidat sahibine verirse, ondan koruma çekilir ve kendi nefsine bırakılır."[404]

٤٣٥ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ بْنِ أَسْبَاطٍ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: مَا أُبَالِي سَأَلْتُ صَاحِبَ بِدْعَةٍ عَنْ دِينِي , أَوْ زَنَيْتُ

435- Ahmed bin Yusuf bin Esbat dedi ki: "Bidat sahibi birine dinim hakkında soru soracağıma zina ederim, umurumda olmaz."[405]

---

402 Bk. İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (7/197)

403 Bk. 393.cü rivayet.

404 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 252 (1/106) – Ebû Nuaym, Hılye (7/34)

405 Bk. Sem'ani, Edebu'l İmla (1/57)

٤٣٦ - عَن مُحَمَّدِ بْنِ وَاسِعٍ , قَال: قَالَ مُسْلِمُ بْنُ يَسارٍ: لَا تُمَكِّنْ صَاحِبَ بِدْعَةٍ مِنْ سَمْعِكَ فَيَصُبُّ , فِيهَا مَا لَا تَقْدِرُ أَنْ تُخْرِجَهُ مِن قَلْبِكَ

436- Muhammed bin Vasi'den; Müslim bin Yesar dedi ki: "Bidat sahibi birine kulağını verme; yoksa (kulağına) kalbinden çıkaramayacağın bir şüphe dökülür."[406]

٤٣٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ يَزِيدَ الصَّايِغُ مَرْدَوَيْهِ قَالَ: قَالَ الْفُضَيْلُ: صَاحِبُ بِدْعَةٍ لَا تَأْمَنْهُ عَلَى دِينِكَ وَلَا تُشَاوِرْهُ فِي أَمْرِكَ , وَلَا تَجْلِسْ إِلَيْهِ , وَمَن جَلَسَ إِلَى صَاحِبِ بِدْعَةٍ , أَوْرَثَهُ اللهُ الْعَمَى. يَعْنِي فِي قَلْبِهِ

437- ... Abdussamed bin Yezid es-Saiğ'dan; Fudayl dedi ki: "Dinin hakkında bidat sahibine güvenme, işin hususunda onunla istişare etme. Yanına da oturma. Kim bidat sahibinin yanına oturursa, Allah ona körlük verir." Yani kalbi kör olur.[407]

٤٣٨ - قَالَ: وَقَالَ الْفُضَيْلُ: إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً يَطْلُبُونَ حِلَقَ الذِّكْرِ , فَانْظُرْ مَعَ مَنْ يَكُونُ مَجْلِسُكَ لَا يَكُنْ مَعَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ , فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ , وَعَلَامَةُ النِّفَاقِ أَنْ يَقُومَ الرَّجُلُ وَيَقْعُدَ مَعَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ

438- Abdussamed bin Yezid es-Saiğ'dan; Fudayl dedi ki: "Doğrusu Allah'ın zikir halkalarını araştıran melekleri vardır. O halde oturduğun yerde yanında kim olduğuna bak; yanında bidat sahibi olmasın. Çünkü Allah onlara bakmaz. Nifakın alameti, kişinin kalkıp bidat sahibinin yanına oturmasıdır."[408]

٤٣٩ - قَالَ: وَقَالَ الْفُضَيْلُ: مَنْ جَلَسَ مَعَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ لَمْ يُعْطَ الْحِكْمَةَ

---

406 İsnadı zayıftır. Senedinde Mesruk bin Ebi'n Nu'man el-Merzuban vardır. Ebû Hatim dedi ki: "Kavi değildir." Tehzibu'l Kemal'de Mizzi de böyle söylemektedir.

407 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 264 (1/108) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (8/103)

408 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 265 (1/109)

439- Abdussamed bin Yezid es-Saiğ'dan; Fudayl dedi ki: "Kim bidat sahibiyle oturursa, ona hikmet verilmez."[409]

٤٤٠ - قَالَ: وَقَالَ الْفُضَيْلُ: مَنْ أَحَبَّ صَاحِبَ بِدْعَةٍ أَحْبَطَ اللهُ عَمَلَهُ ، وَأَخْرَجَ نُورَ الْإِسْلَامِ مِنْ قَلْبِهِ

440- Abdussamed bin Yezid es-Saiğ'dan; Fudayl dedi ki: "Her kim bidat sahibini severse, Allah onun amelini boşa çıkarır, kalbinden iman nurunu söküp atar."[410]

٤٤١ - قَالَ: وَقَالَ الْفُضَيْلُ: لَا تَجْلِسْ مَعَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ ، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ تَنْزِلَ عَلَيْكَ اللَّعْنَةُ

441- Abdussamed bin Yezid es-Saiğ'dan; Fudayl dedi ki: "Hiçbir bidat sahibiyle oturma. Çünkü senin üzerine lanetin inmesinden korkarım."[411]

٤٤٢ - قَالَ: سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ أَسْبَاطٍ ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ النَّضْرِ الْحَارِثِيَّ ، يَقُولُ: مَنْ أَصْغَى بِسَمْعِهِ إِلَى صَاحِبِ بِدْعَةٍ ، نُزِعَتْ مِنْهُ الْعِصْمَةُ ، وَوُكِلَ إِلَى نَفْسِهِ

442- Yusuf bin Esbat dedi ki: Muhammed bin Nadr el-Harisi'yi şöyle derken işittim: "Kim kulağını bidat sahibine verirse, ondan koruma çekilir ve kendi nefsine bırakılır."

٤٤٣ - حَدَّثَنَا عُبَادَةُ بْنُ كُلَيْبٍ أَبُو غَسَّانَ اللَّيْثِيُّ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ النَّضْرِ الْحَارِثِيِّ ، قَالَ: مَنْ أَصْغَى بِسَمْعِهِ إِلَى صَاحِبِ بِدْعَةٍ ، وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ صَاحِبُ بِدْعَةٍ ، أُوكِلَ إِلَى نَفْسِهِ ، وَخَرَجَ مِنْ عِصْمَةِ اللهِ

443- Ubade bin Küleyb Ebû Gassan el-Leysi'den; Muhammed bin Nadr el-Harisi dedi ki: "Kim kulağını –onun bidat sahibi olduğunu bilmesine

409 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 263 (1/108) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (8/103)

410 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (8/103) – Zehebi, Siyer (8/435)

411 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 262 (1/108) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 9472 (1/63)

rağmen- bidat sahibine verirse, kendi nefsine bırakılır ve Allah'ın korumasından çıkar."[412]

٤٤٤ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُمَرَ الثَّقَفِيُّ أَنَّهُ سَمِعَ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ يَقُولُ: مَنْ أَصْغَى بِسَمْعِهِ إِلَى صَاحِبِ بِدْعَةٍ خَرَجَ مِنْ عِصْمَةِ اللَّهِ , وَوُكِلَ إِلَى نَفْسِهِ

444- Yahya bin Ömer es-Sekafi'den rivayet edildiğine göre kendisi Süfyan es-Sevri'yi şöyle derken işitmiştir: "Kim kulağını bidat sahibine verirse, kendi nefsine bırakılır ve Allah'ın korumasından çıkar."[413]

٤٤٥ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ , قَالَ: قَالَ لَنَا يُونُسُ بْنُ عُبَيْدٍ: لَا يُمَكِّنْ أَحَدُكُمْ سَمْعَهُ مِنْ ذِي هَوًى , وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَوْ أَنِّي أَعْلَمُ أَنَّ أَحَدَكُمْ يَقُومُ مِنْ عِنْدِهِمْ كَمَا جَلَسَ لَمْ أُبَالِ

445- Hammad bin Zeyd dedi ki: Yunus bin Ubeyd bize şöyle dedi: "Sizden biri kulağını hevâ sahibine vermesin."

Muhammed dedi ki: "Sizden biri oturduğu gibi kalksa dahi umurumda değil."[414]

٤٤٦ - عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ , قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَوْنٍ , يَقُولُ: لَا يُمَكِّنْ أَحَدٌ مِنْكُمْ أُذُنَيْهِ مِنْ هَوًى أَبَدًا

446- Hammad bin Zeyd dedi ki: İbn Avn'ı şöyle derken işittim: "Sizden biri asla hevâ sahibi birine kulağını vermesin."[415]

٤٤٧ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الزُّبَيْرِ الْأَسَدِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ , يَقُولُ: مَا مِنْ ضَلَالَةٍ إِلَّا وَلَهَا زِينَةٌ , فَلَا تَعْرِضْ دِينَكَ إِلَى مَنْ يُبَغِّضُهُ إِلَيْكَ

412 Bu ve 442.ci rivayet için bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 252 (1/106) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (7/34) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (7/261)

413 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (7/33)

414 İsnadı sahihtir. Ravilerinin tümü sikadır.

415 İsnadı sahihtir. Ravilerinin tümü sikadır.

447- Ömer bin Muhammed bin Hüseyn bin Zübeyr el-Esedi dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Süfyan es-Sevri'yi şöyle derken işittim: "Hangi sapıklık varsa, illaki süsü/ziyneti vardır. O halde dinini, sakın seni dininden nefret ettirecek kimseye arz etme."[416]

٤٤٨ - حَدَّثَنا عُبادَةُ بْنُ كُلَيْبٍ , قال: قَالَ مُحمَّدُ بْنُ النَّضْرِ الْحَارِثِيُّ: إِنَّ أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ قَدْ أَخَذُوا فِي تَأْسِيسِ الضَّلَالَةِ وَطمْسِ الْهُدَى , فَاحْذَرُوهُمْ

448- Ubade bin Küleyb'den; Muhammed bin Nadr el-Harisi dedi ki: "Doğrusu hevâ ashâbı, sapıklığı tesis etmeye ve hidayeti silmeye başladılar. Şu halde onlardan sakının."[417]

٤٤٩ - قَالَ مُغِيرَةُ: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ السَّائِبِ: قُومُوا بِنَا إِلَى الْمُرْجِئَةِ نَسْمَعُ كَلَامَهُمْ قَالَ: فَمَا رَجَعَ حَتَّى عَلِقَهُ

449- Muğire dedi ki: Bir keresinde Muhammed bin Saib "Kalkın da şu Mürcie'ye gidip sözlerini dinleyelim" demiş, hattâ kalbi onlara bağlanmış da geri gelememişti.

٤٥٠ - حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى. قِرَدَةٌ وَخَنَازِيرَ

450- ... Bize İmran bin Musa tahdis etti... Maymunlar, domuzlar.[418]

٤٥١ - سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ , يَقُولُ: مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ , وَمَنْ كَانَ مَجْلِسُهُ مَعَ الْمَسَاكِينِ نَفَعَهُ , وَإِيَّاكَ أَنْ تَجْلِسَ مَعَ مَنْ يُفْسِدُ عَلَيْكَ قَلْبَكَ , وَلَا تَجْلِسْ مَعَ صَاحِبِ هَوًى , فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكَ مَقْتَ اللَّهِ

416 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (7/29). Senetteki Muhammed bin Hüseyn bin Zübeyr el-Esedi saduk olmakla birlikte zayıftır. Ne var ki Firyabi kendisine mütâbaat etmiştir.

417 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (8/218). Senedinde Ubade bin Küleyb vardır. Ebû Hatim dedi ki: "Hadisinde münker şeyler vardır."

418 Bu rivayet de ya basımdan ya da el yazma nüshadaki silikten dolayı bu şekilde anlamsız, konuyla ilgisizdir. Belki de İbn Batta'dan kaynaklanan bir hatadır. Allah en iyisini bilir. (Çev.)

451- Fudayl'ın hizmetkârı Abdussamed dedi ki: Fudayl bin İyaz'ı şöyle derken işittim: "Allah'a karşı tevazu duyanı Allah yüceltir, yoksullarla oturan fayda görür. Kalbini bozan kimselerle oturmaktan sakın! Hevâ sahibiyle oturma. Çünkü Allah'ın sana öfkelenmesinden korkuyorum."[419]

٤٥٢ - سَمِعْتُ إِسْمَاعِيلَ الطُّوسِيَّ , قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ الْمُبَارَكِ: يَكُون مَجْلِسُكَ مَعَ الْمَسَاكِينِ , وَإِيَّاكَ أَنْ تَجْلِسَ مَعَ صَاحِبِ بِدْعَةٍ

452- İsmail et-Tusi dedi ki: İbn Mübarek bana şöyle dedi: "Meclisin yoksullarla birlikte olsun. Bidat sahibiyle oturmaktan sakın!"[420]

٤٥٣ - عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي عُثْمَانَ , قَالَ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ زَائِدَةَ , قَالَ: أَوْصَانِي سُفْيَانُ قَالَ: لَا تُخَالِطْ صَاحِبَ بِدْعَةٍ

453- ... Abdülaziz bin Ebi Osman dedi ki: Osman bin Zaide'yi şöyle derken işittim: "Süfyan bana 'Bidat ehli içine karışma' diye tavsiyede bulundu."[421]

٤٥٤ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ الْحِمْصِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ , قَالَ: كَانَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ يَنْهَانِي عَنْ مُجَالَسَةِ , فُلَانٍ يَعْنِي رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْبِدَعِ

454- ... Yahya bin Osman el-Hımsi'den; Firyabi dedi ki: "Süfyan es-Sevri beni falan –yani bidat ehlinden bir adam- ile oturmaktan nehyederdi."[422]

---

419 Abdussamed bin Yezid Merduyeh: Fudayl bin İyaz'ın arkadaşıdır, künyesi Ebû Abdullah'tır. Kendisine Merduyeh es-Saiğ da denilir. İbn Adiy dedi ki: "Onun müsned bir rivayetini bilmiyorum." Yahya bin Main de kendisini zayıf saymıştır. Vefat tarihi H. 235'tir. Bk. Mizanu'l İtidal (4/356)

420 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 260 (1/108) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 9481 (7/64) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (8/399).

Derim ki: Senedinde Fudayl bin İyaz'ın arkadaşı Abdussamed bin Yezid Merduyeh vardır. İbn Adiy dedi ki: "Onun müsned bir rivayetini bilmiyorum." İbn Hacer, Tehzib'te (6/393) şöyle der: "Ehlisünnetin sikalarındandı." Yine aynı eserde Yahya bin Main'e onun hakkında sorulduğunda "Beis yoktur, yalan söyleyen kimselerden değildir" dediği nakledilir.

421 İsnadında ismi belli olmayan bir adam vardır.

422 Yahya bin Osman el-Hımsi: sikadır.

Muhammed bin Yusuf bin Vakıd bin Osman el-Firyabi: İbn Hacer dedi ki: "Sikadır, fa-

٤٥٥ حدثنا الحكم بن سليمان أبو الهذيل الكندي قال: سمعت الأوزاعي، سئل عن القدرية فقال: لا تجالسوهم

455- ... Hakem bin Süleyman Ebû Hüzeyl el-Kindî dedi ki: Evzaî'yi işittim; kendisine Kaderiye'den soruldu. Dedi ki: "Onlarla oturmayın."[423]

٤٥٦ - حَدَّثَنَا مُقَاتِلُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَ لِي عَبْدُ الرَّحْمنِ بْنُ مَهْدِيٍّ يَا أَبَا الْحَسَنِ: لَا تُجَالِسْ هَؤُلَاءِ أَصْحَابَ الْبِدَعِ، إِنَّ هَؤُلَاءِ يُفْتُونَ فِيمَا تَعْجَزُ عَنْهُ الْمَلَائِكَةُ

456- Mukatil bin Muhammed dedi ki: Bir keresinde Abdurrahman bin Mehdi bana şöyle demişti: "Ey Ebû'l Hasen! Şu bidat sahibi kişilerle oturma! Çünkü onlar meleklerin dahi kurtulmaktan aciz kalacağı fitnelere düşüyorlar."

٤٥٧ - حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ دِينَارٍ، قَالَ: قُلْتُ لِمُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ: إِنِّي رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ مُصَابًا يَعْدُو فِي أَثَرِي، وَأَنَا هَارِبٌ مِنْهُ، فَأَدْرَكَنِي، فَشَقَّ قَمِيصِي قَالَ: بِئْسَ الرُّؤْيَا، وَأَخْبَثُهَا، شَقُّ الْقَمِيصِ هَذَا صَاحِبُ هَوًى يَدْعُوكَ إِلَى بِدْعَتِهِ يُرِيدُكَ عَلَى أَنْ تَتْبَعَهُ، ثُمَّ قَالَ: أَمَا أَنَّهُ جُنُونٌ، بَلْ هُوَ شَرٌّ مِنَ الْجُنُونِ

457- Halid bin Dinar dedi ki: Muhammed bin Sirin'e şöyle dedim: "Rüyamda Mus'ab'ın ardımdan geldiğini, benim de ondan kaçtığımı gördüm. Derken bana yetişip gömleğimi parçaladı." Muhammed dedi ki: "Ne kötü bir rüya! Gömleğin yırtılması ise daha kötü! O kimse hevâ sahibi biridir. Seni bidatine çağırmakta ve ona tâbi olmanı istemektedir. Kulak ver! Bu delilliktir, aksine delilikten daha şerlidir."

---

zıldır. Süfyan'dan rivayet ettiği hadislerin birinde hata etmiştir. Bununla birlikte âlimler, Süfyan hadisleri konusunda onu Abdurrezzak'ın önüne geçirirlerdi."

423 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhakî, Sünen-i Kübra, 20674 (10/205). Senedinde Hakem bin Süleyman Ebû'l Hüzeyl vardır. İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de (3/117) onu zikretmiş, şöyle demiştir: "Babama ondan sordum, dedi ki: Onu tanımıyorum."

٤٥٨ - عَنْ هِشَامٍ قال: كان مُحمّدٌ والْحسنُ يقولان: لا تُجالسوا أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ ، وَلَا تُجادِلُوهُمْ وَلا تَسْمَعُوا مِنْهُمْ

458- Hişam dedi ki: Hasan-ı Basrî ile Muhammed şöyle derlerdi: "Hevâ ashâbıyla oturmayın, onlarla tartışmayın, onları dinlemeyin."[424]

٤٥٩ - حَدَّثَنَا أَيُّوبُ ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ ، قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: مِن فِقْهِ الرَّجُلِ مَمْشَاهُ ، وَمَدْخَلُهُ ، وَمَجْلِسُهُ

459- Eyyûb'dan, o Ebû Kılâbe'den; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "Yürüdüğü, girdiği, çıktığı ve oturduğu yerler, kişinin fıkhındandır."[425]

٤٦٠ - حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، قَالَ: قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا تَحْكُمُوا عَلَى أَحَدٍ بِشَيْءٍ ، حَتَّى تَنْظُرُوا مَنْ يُخَادِنُ

460- Evzaî'den; Yahya bin Kesir dedi ki: "Süleyman bin Davud -Allah'ın selamı üzerlerine olsun- şöyle demiştir: "Kiminle dostuk ettiğine bakana dek hiç kimse hakkında bir hüküm vermeyin."

أَنْشَدَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ الْأَنْبَارِيِّ قَالَ: أَنْشَدَنِي أَبِي لِأَبِي الْعَتَاهِيَةِ

Ebu Bekir İbnu'l Enbari bana Ebû'l Atahiye'nin şu şiirini okudu:

مَنْ ذَا الَّذِي يَخْفَى عَلَيْكَ إِذَا نَظَرْتَ إِلَى قَرِينِهِ
وَعَلَى الْفَتَى بِطِبَاعِهِ سِمَةٌ تَلُوحُ عَلَى جَبِينِهِ

Kimmiş bu sana gizli olan, arkadaşına baktığında?

Tabiatı ile gencin üzerinde, alnına yayılan bir alamet vardır.[426]

---

424 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 240 (1/103) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 9467 (7/61) – Cüzcani, Ahvalu'r Rical (1/36) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (6/111)

425 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 25591 (5/235) – İbn Mübarek, Zühd, 988 (1/351)

426 Bazı kelimeler farklı olmakla birlikte şiirin sahibi Ebû'l Atahiye'dir. Ebû'l Atahiye: İsmail bin Kasım bin Süveyd el-Ayni el-Anezi'dir. Künyesi Ebû İshak'tır. Birçok şiiri olan şairlerdendir. Zühd konusunda güzel şiirler yazardı. Bağdat'ta ikamet etmiştir. Bir ara şiiri

٤٦١ - عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِب عَلَيْهِ السَّلَامُ لِرَجُلٍ رَآهُ يَصْحَبُ رَجُلًا كَرِهَهُ لَهُ:

461- ... Şa'bi dedi ki: Ali bin Ebi Talib (r.a.), bir adamı, hoşuna gitmeyen bir adamla arkadaşlık yaparken görünce şöyle dedi:

وَلَا تَصْحَبْ أَخَا الْجَهْلِ   وَإِيَّاكَ وَإِيَّاهُ
فَكَمْ مِن جَاهِلٍ أَرْدَى   حَلِيمًا حِينَ آخَاهُ
يُقَاسُ الْمَرْءُ بِالْمَرْءِ   إِذَا مَا هُوَ مَاشَاهُ
وَلِلشَّيْءِ عَلَى الشَّيْءِ   مَقَايِيسُ وَأَشْبَاهُ
وَلِلرُّوحِ عَلَى الرُّوحِ   دَلِيلٌ حِينَ يَلْقَاهُ
وَذُو الْحَزْمِ إِذَا أَبْصَرَ   مَا يَخْشَى تَوَقَّاهُ
وَذُو الْغَفْلَةِ مَغْرُورٌ   وَرَيْبُ الدَّهْرِ يَدْهَاهُ
وَمَنْ يَعْرِفْ صُرُوفَ الدَّهْـ   ـرِ لَا يُبْطِرْهُ نِعْمَاهُ

Cehaletin kardeşiyle arkadaş olma! Sen sen ol, ondan sakın!
Nice cahil vardır ki, helak etmiştir akıllı kimseyi; onunla kardeş olduğunda.
Kişi, kişiyle beraber yürüdüğünde onunla kıyaslanır.
Bir şeyin diğer şey üzerinde kıyasları ve benzerlikleri vardır.
Ruhun diğer ruh üzerinde bir delili vardır; onunla karşılaştığında.
Dirayetli kimse sakınır; çekindiği şeyi gördüğünde.
Gaflet sahibi aldanır, zamanın şüphesi onu kandırır.
Kim zamanın olaylarını bilirse, nimetleri onu şımartmaz.

---

bırakınca Abbâsi halifesi mehdi tarafından hapse atılmıştır. Halife, şiire tekrar dönmezse onu öldürmekle tehdit etmiş, bunun üzerine tekrar şiire dönmüştür. Bağdat'ta vefat etmiştir.

Bu, Sükkeri'nin rivayetinin sonudur. Başka bir rivayetin sonunda şöyle olduğunu gördüm:

إِذَا أَنْتَ لَمْ تَسْقَمْ وَصَاحَبْتَ مُسْقَمًا وَكُنْتَ لَهُ خِدْنًا فَأَنْتَ سَقِيمُ

Sen hasta olmadığın ama hastayla arkadaşlık ettiğinde.

Ve ona dost olduğunda, bil ki sen de hastasın.

٤٦٢ - حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ , قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ , يَقُولُ: صُحْبَةُ مَنْ لَا يَخْشَى الْعَارَ عَارٌ فِي الْقِيَامَةِ

462- Rebi bin Süleyman dedi ki: Şafiî'yi şöyle derken işittim: "Ayıplanmaktan çekinmeyen kimseyle arkadaşlık etmek, kıyamet günü ayıplanmaktır."[427]

٤٦٣ - حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: قَالَ عَوْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ , وَلَا تُخَاصِمُوهُمْ , فَإِنَّهُمْ يَضْرِبُونَ الْقُرْآنَ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ

463- Yakub'dan, o babasından; Abdullah bin Avn dedi ki: "Kaderiye ile oturmayın, onlarla tartışmayın. Çünkü onlar, Kur'ân'ın bir kısmını diğer bir kısmına vurduruyorlar."[428]

٤٦٤ - خَتَنِ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ يُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ , فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ تَنْهَانَا عَنْ مُجَالَسَةِ , عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ , وَقَدْ دَخَلَ عَلَيْهِ ابْنُكَ؟ قَالَ: ابْنِي؟ قَالَ: نَعَمْ , فَتَغَيَّظَ يُونُسُ , فَلَمْ أَبْرَحْ , حَتَّى جَاءَ ابْنُهُ , فَقَالَ: يَا بُنَيَّ قَدْ عَرَفْتَ رَأْيَ عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ , ثُمَّ تَدْخُلُ إِلَيْهِ , فَجَعَلَ يَعْتَذِرُ , فَقَالَ: كَانَ مَعِي فُلَانٌ , فَقَالَ يُونُسُ: أَنْهَى عَنِ الزِّنَاءِ , وَالسَّرِقَةِ , وَشُرْبِ الْخَمْرِ , وَلَئِنْ تَلْقَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهَذَا أَحَبُّ مِنْ أَنْ تَلْقَاهُ بِرَأْيِ عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ وَأَصْحَابِ عَمْرٍو , يَعْنِي الْقَدَرِيَّةَ , قَالَ سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ: مَا رَأَيْنَا رَجُلًا قَطُّ كَانَ أَفْضَلَ مِنْهُ , يَعْنِي يُونُسَ

427 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (14/248)
428 Ravileri sikadır.

464- Şu'be bin Haccac'ın damadı Huveyl dedi ki: Bir keresinde Yunus bin Ubeyd'in yanındaydım. Derken bir adam gelip "Oğlun yanına girdiği halde bizleri Amr bin Ubeyd'in yanına girmekten nehiy mi ediyorsun?" dedi. Yunus "Oğlum mu?" diye sordu. Adam "Evet" deyince Yunus çok sinirlendi. Ben ta ki oğlu gelene dek yanından ayrılmadım. Oğlu gelince "Ey oğlum, Amr bin Ubeyd'in görüşünü bilmene rağmen sonra kalkıp onun yanına mı giriyorsun?" dedi. Oğlu hemen özür dilemeye başlayıp "Yanımda falan da vardı" dedi. Bunun üzerine Yunus dedi ki: "Vallahi Allah'a zina, hırsızlık ve içki içmekle kavuşmak, bana Amr bin Ubeyd'in görüşüyle kavuşmaktan daha sevimlidir." Onun Kaderiye görüşünü kastediyordu.[429]

Said bin Âmir dedi ki: "Ondan –yani Yunus'tan- daha faziletli bir adam hiç görmedim."

٤٦٥ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ، قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوبَ ، يَقُولُ: مَا عَدَدْتُ عَمْرَو بْنَ عُبَيْدٍ عَاقِلًا قَطُّ

465- Hammad bin Zeyd dedi ki: Eyyub'u şöyle derken işittim: "Amr bin Ubeyd'i hiçbir zaman akıllı saymadım."[430]

٤٦٦ - عَنْ عَمْرِو بْنِ مَالِكٍ ، قَالَ: قَالَ أَبُو الْجَوْزَاءِ: لَأَنْ تُجَاوِرَنِي الْقِرَدَةُ وَالْخَنَازِيرُ فِي دَارٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يُجَاوِرَنِي رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ ، وَقَدْ دَخَلُوا فِي هَذِهِ الْآيَةِ: {وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ} [آل عمران: ١١٩]

466- Amr bin Malik'ten; Ebû'l Cevza dedi ki: "Yemin olsun, bir yerde bana maymun ve domuzların komşu olması, hevâ ehlinden bir adamın bana komşu olmasından daha sevimlidir. Onlar şu âyete dahildir: *"Sizinle karşılaştıklarında «İnandık» derler; kendi başlarına kaldıklarında da, size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: Kininizden (kahrolup) ölün! Şüphesiz Allah kalplerin içindekini hakkıyla bilmektedir."* (Âl-i İmran, 119)[431]

429 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (12/172)
430 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 973 (2/437), 986 (2/440) – Hatib, Tarih-i Bağdat (12/178)
431 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 231 (1/102)

٤٦٧ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَالِكٍ , عَنْ أَبِي الْجَوْزَاءِ قال: والَّذي نفسي بِيَدِهِ " لَئِنْ تَمْتَلِئَ دَارِي قِرَدَةً وَخنَازِيرَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يُجَاورني أحدٌ مِن أهْلِ الْأَهْوَاءِ , قَالَ: وَلَقَدْ دَخَلُوا فِي هَذِهِ الْآيَةِ: {هَا أَنْتُمْ أُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ}

467- Amr bin Malik'ten; Ebû'l Cevza dedi ki: "Nefsim elinde olana yemin olsun ki, evimin maymun ve domuzlarla dolması, hevâ ehlinden bir adamın bana komşu olmasından daha sevimlidir. Onlar şu âyete dahildir: *"Sizinle karşılaştıklarında «İnandık» derler; kendi başlarına kaldıklarında da, size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: Kininizden (kahrolup) ölün! Şüphesiz Allah kalplerin içindekini hakkıyla bilmektedir."* (Âl-i İmran, 119) [432]

٤٦٨ - عَنْ عَمْرِو بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِي الْجَوْزَاءِ , قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَهُ أَصْحَابُ الْأَهْوَاءِ , فَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ " لَئِنْ تَمْتَلِئَ دَارِي قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يُجَاوِرَنِي رَجُلٌ مِنْهُمْ

468- ... Amr bin Malik'ten rivayet edildiğine göre Ebû'l Cevza'nın yanında hevâ ashâbı zikredildi. Bunun üzerine şöyle dedi: "Nefsim elinde olana yemin olsun ki, evimin maymun ve domuzlarla dolması, onlardan bir adamın bana komşu olmasından daha sevimlidir."[433]

٤٦٩ - عَنْ لَيْثٍ , عَنْ رَجُلٍ , عَنْ أَبِي مُوسَى , قَالَ: «لَئِنْ أُجَاوِرَ يَهُودِيًّا , وَنَصْرَانِيًّا , وَقِرَدَةً , وَخَنَازِيرَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يُجَاوِرَنِي صَاحِبُ هَوًى يُمْرِضُ قَلْبِي»

469- Leys'ten, o adamın birinden; Ebû Musa dedi ki: "Yemin olsun, bir Yahudi veya bir Hritiyan veya maymun ve domuzlarla komşuluk

432 Bir önceki rivayete bakınız.
433 Bk. 466.cı rivayet.

etmem, kalbimi hasta eden hevâ sahibiyle komşuluk etmemden bana daha sevimlidir."[434]

٤٧٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ يَزِيدَ الصَّايِغُ , قَالَ: سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ يَقُولُ: «أُحِبُّ أَنْ يَكُونَ بَيْنِي وَبَيْنَ الْمُبْتَدِعِ حِصْنٌ مِنْ حَدِيدٍ»

470- Abdussamed bin Yezid es-Saiğ dedi ki: Fudayl'ı şöyle derken işittim: "Benimle bidatçi arasında demirden bir kale olmasını isterdim."[435]

٤٧١ - عَنْ لَيْثٍ , عَنْ رَجُلٍ , قَدْ سَمَّاهُ , عَنْ أَبِي مُوسَى , قَالَ: «لَئِنْ يُجَاوِرَنِي أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ يَهُودَ , وَنَصَارَى , وَقِرَدَةٍ , وَخَنَازِيرَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يُجَاوِرَنِي صَاحِبُ هَوًى يُمْرِضُ قَلْبِي

471- Leys'ten, o ismini belirttiği adamın birinden; Ebû Musa dedi ki: "Yahudi ve Hristiyan bir ev halkı ile maymun ve domuzların bana komşu olması, kalbimi hasta eden hevâ sahibinin komşu olmasından daha sevimlidir."[436]

٤٧٢ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَسَارٍ , قَالَ: سَمِعْتُ شَرِيكًا , يَقُولُ: «لَئِنْ يَكُونَ فِي كُلِّ قَبِيلَةٍ حِمَارٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَكُونَ فِيهَا رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ أَبِي فُلَانٍ رَجُلٍ كَانَ مُبْتَدِعًا»

472- Yahya bin Yesar dedi ki: Şerik'i şöyle derken işittim: "Her kabile içinde bir eşek olması, onların içinde Ebû Filan'ın ashâbından birinin olmasından bana daha sevimlidir." Kastettiği adam, bidat sahibi biriydi.

٤٧٣ - وَقَالَ أَبُو حَاتِمٍ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ سِنَانٍ , يَقُولُ: " لَئِنْ يُجَاوِرَنِي صَاحِبُ طُنْبُورٍ , أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يُجَاوِرَنِي صَاحِبُ بِدْعَةٍ , لِأَنَّ صَاحِبَ الطُّنْبُورِ أَنْهَاهُ , وَأَكْسَرُ الطُّنْبُورَ , وَالْمُبْتَدِعُ يُفْسِدُ النَّاسَ , وَالْجِيرَانَ , وَالْأَحْدَاثَ

434 Senedinde ismi belli olmayan bir adam vardır. Leys'in şeyhidir.
435 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 1149 (1/411) – Ebû Nuaym, Hılye (8/103)
436 Senedinde meçhul bir adam vardır.

473- Ebû Hatim dedi ki: Ahmed bin Sinan'ı şöyle derken işittim: "Davul çalan birinin bana komşuluk etmesi, bidat sahibi birinin komşuluk etmesinden daha sevimlidir. Çünkü davulcuyu engeller, davulunu kırabilirim. Bidatçi ise insanları, komşuları, hâl ve durumları bozar."

٤٧٤ - قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: وَسَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ سِنَانٍ يقُولُ: «إِذَا جَاوَرَ الرَّجُلَ صَاحِبُ بِدْعَةٍ أَرَى لَهُ أَنْ يَبِيعَ دَارَهُ إِنْ أَمْكَنَهُ , وَلْيَتَحَوَّلْ وَإِلَّا أَهْلَكَ وَلَدَهُ , وَجِيرَانَهُ» فَنَزَعَ ابْنُ سِنَانٍ بِحَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ سَمِعَ مِنْكُمْ بِالدَّجَّالِ , فَلْيَنْأَ عَنْهُ - قَالَهَا ثَلَاثًا - فَإِنَّ الرَّجُلَ يَأْتِيهِ , وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَاذِبٌ , فَيَتْبَعُهُ لِمَا يَرَى مِنَ الشُّبُهَاتِ»

474- Ebû Hatim dedi ki: Ahmed bin Sinan'ı yine şöyle derken işittim: "Bir kişiye bidat sahibi komşu olursa, benim görüşüm imkan dahilinde evini satıp başka yere taşınmasıdır. Eğer bunu yapmazsa çocuğu ve komşuları helak olur." İbn Sinan daha sonra Rasûlullah'ın (s.a.v.) şu hadisini zikretti: *"Sizden kim Deccal'ı işitirse, derhal ondan uzaklaşsın."* Bu sözü üç kere tekrar etti, sonrasında şöyle buyurdu: *"Kişi Deccal'ı yalancı görmesine rağmen ona gelir, derken gördüğü şüpheler dolayısıyla ona tâbi olur."*

٤٧٥ - عَنْ عِمْرَانَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ سَمِعَ مِنْكُمْ بِخُرُوجِ الدَّجَّالِ , فَلْيَنْأَ عَنْهُ مَا اسْتَطَاعَ , فَإِنَّ الرَّجُلَ يَأْتِيهِ وَهُوَ يَحْسَبُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ , فَمَا يَزَالُ بِهِ حَتَّى يَتْبَعُهُ لِمَا يَرَى مِنَ الشُّبُهَاتِ»

475- İmran'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sizden her kim Deccal'ın çıkışını duyarsa, derhal gücü yettiğince ondan uzaklaşsın. Çünkü kişi onu mimin sanarak yanına gider. Yanında durmaya devam eder ve hattâ gördüğü şüpheler dolayısıyla ona tâbi olur."*[437]

İbn Batta şöyle der: Bu, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sözüdür. O, doğru ve doğrulanmış olandır. Kulak verin ey Müslümanlar! Sizden birinin kendi hakkında iyi zanlar beslemesi ve alıştığı mezhebinin doğruluğunu bilmesi, sakın ola ki "Yanına gireyim de münazara edeyim veya mezhebinden (görüşün-

437 Sahihtir. Bk. Ebû Davud, Melahim, 4319 (4/1864) – Ahmed, Müsned (4/431)

den) çıkartayım" diyerek onu şu hevâlara sahip kişilerle oturarak dinini tehlikeye atmaya sürüklemesin! Çünkü onların fitnesi Deccal'dan daha ağırdır. Sözleri, uyuzdan daha çok bulaşıcı olup kalpleri dumansız ateşten daha çok yakar. Yemin ederim ki, daha önce onlara lanet okuyup söven bir topluluk gördüm. Derken karşı çıkmak ve reddiye vermek adına onlarla oturdular da kendilerine yumuşak davranıldı, tuzaklar ve ince küfürler gizlendi. Tâ ki onlara meylettiler.

٤٧٦ - عَنْ مُغِيرَةَ , قَالَ: خَرَجَ مُحَمَّدُ بْنُ السَّائِبِ , وَمَا كَانَ لَهُ هَوًى فَقَالَ: «اذْهَبُوا بِنَا حَتَّى نَسْمَعَ قَوْلَهُمْ , فَمَا رَجَعَ , حَتَّى أَخَذَ بِهَا , وَعَلِقَتْ قَلْبَهُ»

476- Muğire dedi ki: Önceleri Muhammed bin Saib'de hevâ (bidat inanç) yoktu. Bir keresinde "Gidelim de şunların sözlerini dinleyelim" dedi. Ne var ki geri dönemedi. Çünkü onların görüşünü benimsedi, kalbi onlara bağlandı."

٤٧٧ - حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ , عَنِ الْبَتِّيِّ , قَالَ: كَانَ «عِمْرَانُ بْنُ حِطَّانَ مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ , فَقَدِمَ غُلَامٌ مِنْ أَهْلِ عُمَانَ مِثْلُ الْبَغْلِ , فَقَلَبَهُ فِي مَقْعَدِهِ»

477- ... Mu'temir'den; Betti dedi ki: "İmran bin Hattan önceleri Ehlisünnettendi. Derken Umman'dan katıra benzeyen bir çocuk gelip onu oturduğu yerden çevirdi."[438]

٤٧٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ , قَالَ: قَالَ لِي عَبْدُ اللهِ بْنُ الْبُسْرِيِّ - وَكَانَ مِنَ الْخَاشِعِينَ - مَا رَأَيْتُ قَطُّ أَخْشَعَ مِنْهُ: «لَيْسَ السُّنَّةُ عِنْدَنَا أَنْ تَرُدَّ عَلَى أَهْلِ الْأَهْوَاءِ , وَلَكِنَّ السُّنَّةَ عِنْدَنَا أَنْ لَا تُكَلِّمَ أَحَدًا مِنْهُمْ»

478- ... Ahmed bin Ebi'l Havari dedi ki: Abdullah bin Busra, huşû sahibi kimselerdendi. Ondan daha çok huşû sahibi olan birini hiç görmedim. Bana dedi ki: "Bize göre sünnet, hevâ ehline reddiye vermen değildir. Bize göre sünnet, onlardan herhangi biriyle konuşmamandır."

438 Betti: Osman bin Müslim el-Betti'dir. Rey ile fetva verdiği için ayıplamışlardır. İmam Ahmed ve başkaları onu sika saymıştır. Yahya bin Main dedi ki: "Metruktür."

٤٧٩ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ , عَنْ أَيُّوب أَنَّهُ قَالَ: «لَسْتُ برادّ عليهم بِشَيْءٍ أَشَدَّ مِنَ السُّكُوتِ»

479- Hammad bin Zeyd'den; Eyyub dedi ki: ""Onlara susmaktan daha ağır gelecek bir cevap veremem."[439]

٤٨٠ - قَالَ مُغِيرَةُ: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ السَّائِبِ: " قُومُوا بِنَا إِلَى الْمُرْجِئَةِ نَسْمَعْ كَلَامَهُمْ قَالَ: فَمَا رَجَعَ حَتَّى عَلِقَهُ «

480- Muğire dedi ki: Bir keresinde Muhammed bin Saib "Kalkın da şu Mürcie'ye gidip sözlerini dinleyelim" demiş, hattâ kalbi onlara bağlanmış da geri gelememişti.

٤٨١ - حَدَّثَنِي أَبُو عَلِيٍّ حَنْبَلُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ حَنْبَلٍ قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ رَحِمَهُ اللَّهُ كِتَابًا يَسْتَأْذِنُهُ فِيهِ أَنْ يَضَعَ كِتَابًا يَشْرَحُ فِيهِ الرَّدَّ عَلَى أَهْلِ الْبِدَعِ , وَأَنْ يَحْضُرَ مَعَ أَهْلِ الْكَلَامِ فَيُنَاظِرَهُمْ وَيَحْتَجَّ عَلَيْهِمْ , فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ , أَحْسَنَ اللَّهُ عَاقِبَتَكَ , وَدَفَعَ عَنْكَ كُلَّ مَكْرُوهٍ وَمَحْذُورٍ , الَّذِي كُنَّا نَسْمَعُ , وَأَدْرَكْنَا عَلَيْهِ مِنْ أَدْرَكْنَا مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَنَّهُمْ كَانُوا يَكْرَهُونَ الْكَلَامَ , وَالْجُلُوسَ مَعَ أَهْلِ الزَّيْغِ , وَإِنَّمَا الْأُمُورُ فِي التَّسْلِيمِ , وَالِانْتِهَاءِ إِلَى مَا كَانَ فِي كِتَابِ اللَّهِ , أَوْ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ لَا فِي الْجُلُوسِ مَعَ أَهْلِ الْبِدَعِ وَالزَّيْغِ لِتَرُدَّ عَلَيْهِمْ , فَإِنَّهُمْ يُلَبِّسُونَ عَلَيْكَ , وَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ , فَالسَّلَامَةُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فِي تَرْكِ مُجَالَسَتِهِمْ , وَالْخَوْضِ مَعَهُمْ فِي بِدْعَتِهِمْ وَضَلَالَتِهِمْ , فَلْيَتَّقِ اللَّهَ امْرُؤٌ , وَلْيَصِرْ إِلَى مَا يَعُودُ عَلَيْهِ نَفْعُهُ غَدًا مِنْ عَمَلٍ صَالِحٍ يُقَدِّمُهُ لِنَفْسِهِ , وَلَا يَكُنْ مِمَّنْ يُحْدِثُ أَمْرًا , فَإِذَا هُوَ خَرَجَ مِنْهُ أَرَادَ الْحُجَّةَ , فَيَحْمِلُ نَفْسَهُ عَلَى الْمُحَالِ فِيهِ , وَطَلَبِ الْحُجَّةِ لِمَا خَرَجَ مِنْهُ بِحَقٍّ أَوْ بِبَاطِلٍ لِيُزَيِّنَ بِهِ بِدْعَتَهُ وَمَا أَحْدَثَ , وَأَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ أَنْ يَكُونَ قَدْ وَضَعَهُ فِي كِتَابٍ قَدْ حُمِلَ عَنْهُ , فَهُوَ يُرِيدُ

439 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 138 (1/196)

أَنْ يُزَيِّنَ ذٰلِكَ بِالْحَقِّ وَالْبَاطِلِ ، وَإِنْ وَضَحَ لَهُ الْحَقُّ فِي غَيْرِهِ ، وَنَسْأَلُ اللّٰهَ التَّوْفِيقَ لَنَا وَلَكَ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ»

481- Ebû Ali Hanbel bin İshak bin Hanbel dedi ki: Bir adam, hevâ ehline reddiye olan hususları açıklayan bir kitap yazmak, münazara etme ve hüccet ikamesi yapma adına kelam ehlinin yanına gitmek için Ahmed bin Hanbel'e mektup yazıp izin istedi. Ahmed bin Hanbel (r.h.) ona cevap olarak şu mektubu yazdı: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle. Allah akıbetini güzel kılsın, hoşa gitmeyip sakınılan tüm şeyleri senden uzaklaştırsın. Duyduğumuz ve kendilerine yetiştiğimiz ilim ehli, eğrilik sahipleriyle konuşup oturmayı kerih görürlerdi. Din yalnızca teslimiyet ve son sözü Allah'ın kitabı ile Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine bırakmaktır, onlara reddiye vermek için bidat ve eğrilik sahipleriyle oturmak değil. Çünkü onlar senin aklını karıştırırlar. Onlar görüşlerinden dönmezler. Şu halde inşallah selamet, onlarla oturup bidat ve sapıklıkları konusunda ileri geri lafa dalmanın terk edilmesindedir. Artık kişi Allah'tan sakınsın! Önden gönderip de faydasını yarın göreceği salih amel için çabalasın. Ortaya yeni bir iş çıkaran kimselerden olmasın. Kişide bir bidat çıktığında hemen hüccet ortaya koyup nefsine imkânsızı yükler. Kendisinden çıkan o bidat için hak veya batıl bir delil bulmaya çalışır. Böyle yapar ki bidatini süslü gösterebilsin. Bundan daha kötüsü ise bidatini kendisinden aktarılan bir kitaba koymasıdır. O kimse kitap yazarak bidatini hak ve batılla süslemek ister. Hakkın başka bir yerde olduğu açığa çıksa da umursamaz. Allah'tan bizim ve senin için başarı dileriz. Selam üzerine olsun."

٤٨٢ - حَدَّثَنَا سَلَّامُ بْنُ أَبِي مُطِيعٍ ، أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْبِدَعِ قَالَ لِأَيُّوبَ: يَا أَبَا بَكْرٍ أَسْأَلُكَ عَنْ كَلِمَةٍ: قَالَ: فَرَأَيْتُهُ " يُشِيرُ بِيَدِهِ وَيَقُولُ: وَلَا نِصْفَ كَلِمَةٍ ، وَلَا نِصْفَ كَلِمَةٍ »

482- Sellâm bin Mutî'den; hevâ ehlinden bir adam, Eyyûb es-Sicistani'ye: "Ey Ebû Bekir! Sana bir kelime soracağım" dedi. Eyyûb ise parmağı ile "Yarım kelime dahi sorma, yarım kelime dahi sorma" şeklinde işaret ederek hemen arkasını döndü.[440]

440 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 291 (1/113)

٤٨٣ - حَدَّثَنَا سُوَيْدٌ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ ، وَذَكَرَ الصُّوفِيَّةَ ، فَقَالَ: «لَا تُجَالِسُوهُمْ ، وَلَا أَصْحَابُ الْكَلَامِ عَلَيْكُمْ بِأَصْحَابِ الْقَمَاطِرِ ، فَإِنَّمَا هُمْ بِمَنْزِلَةِ الْمَعَادِنِ مِثْلُ الْغَوَّاصِ هَذَا يُخْرِجُ دُرَّةً ، وَهَذَا يُخْرِجُ قِطْعَةَ ذَهَبٍ»

483- ... Süveyd dedi ki: Abdurrahman bin Mehdi'yi işittim; tasavvuf ehlini zikretti, sonrasında şöyle dedi: "Onlarla da kelam ashâbıyla da oturmayın! Siz defter sahibi[441] kimselerden ayrılmayın. Çünkü onlar, madenler ve suyun altındaki hazineler gibidir; bundan inci, ötekinden altın parçası çıkar."

٤٨٤ - حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي الزِّبْرِقَانِ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ ، أَنَّهُ كَانَ " إِذَا سَمِعَ كَلِمَةً ، مِنْ صَاحِبِ بِدْعَةٍ ، وَضَعَ إِصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ: لَا يَحِلُّ لِي أَنْ أُكَلِّمَهُ حَتَّى يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ »

484- Habib bin Ebi Zeburkan dedi ki: Muhammed bin Sirin bidat sahibi birinden bir söz işittiğinde derhal parmaklarını kulaklarına tıkar, sonrasında "Oturduğu yerden kalkana dek onunla konuşmak bana helal olmaz" derdi.

٤٨٥ - حَدَّثَنَا صَالِحٌ الْمُرِّيُّ ، قَالَ: دَخَلَ عَلَى ابْنِ سِيرِينَ فُلَانٌ يَعْنِي رَجُلًا مُبْتَدِعًا ، وَأَنَا شَاهِدٌ ، فَفَتَحَ بَابًا مِنْ أَبْوَابِ الْقَدَرِ ، فَتَكَلَّمَ فِيهِ ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ سِيرِينَ: «أُحِبُّ لَكَ أَنْ تَقُومَ وَإِمَّا أَنْ نَقُومَ»

485- ... Salih el-Murri –veya el-Merri- dedi ki: Falanca –yani bidat ehlinden bir adam- Muhammed bin Sirin'in yanına girdi. Ben bu olaya tanık olmuştum. Derken kader konularından birini açıp konu hakkında konuşmaya başladı. Bunun üzerine İbn Sirin ona şöyle dedi: "Ya sen kalkarsın ya ben kalkarım."[442]

441 Burada hadis ashâbını kastetmektedir. (Çev.)

442 İsnadı sahihtir. Bk.Darimi, Mukaddime, 397 (1/104) – Abdullah bin İmam Ahmed, Sünne, 100 (1/138) – Ebû Nuaym, Hılye (9/218) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 242 (1/104) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (11/285) – Acurri, Şeria, 127 (1/191)

٤٨٦ - عَنْ شُعَيبِ بْنِ حَرْبٍ , قالَ: قالَ ابْنُ عَوْنٍ: «مَن يُجَالِسُ أَهْلَ الْبِدَعِ أَشَدُّ عَلَيْنَا مِن أَهْلِ الْبِدَعِ»

486- Şuayb bin Harb'den; İbn Avn dedi ki: "Bidat ehliyle oturan kişi, bize bidat ehlinden daha ağır zarar verir."

٤٨٧ - جَعفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضُّبَعِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ عُتْبَةَ الْغُلَامَ , يَقُولُ: «مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَنَا فَهُوَ عَلَيْنَا»

487- Süleyman ez-Zabu'i dedi ki: Utbe el-Ğulam'ı şöyle derken işittim: "Bizimle olmayan bize karşı demektir."

٤٨٨ - حَدَّثَنَا رِيَاحٌ الْقَيْسِيُّ , قَالَ: قَالَ لِي عُتْبَةُ الْغُلَامُ: «مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَنَا فَهُوَ عَلَيْنَا»

488- Riyah el-Kaysi dedi ki: Utbe el-Ğulam bana şöyle dedi: "Bizimle olmayan bize karşı demektir."

٤٨٩ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَاصِمٍ , قَالَ: كَانَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ يَقُولُ: «لَا يُجَالِسْنِي رَجُلٌ جَالَسَ شَقِيقًا الضَّبِّيَّ» , قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: كَانَ يُخَاصِمُ

489- Ebû Bekir bin Asım dedi ki: Ebû Abdurrahman şöyle derdi: "Şakik ez-Zabbi ile oturan adam benimle oturmasın."

Ahmed bin Hanbel dedi ki: "Şakik, dini konularda tartışırdı."

٤٩٠ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ , عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ , قَالَ: «إِذَا لَقِيتَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ قَدْ أَخَذَ فِي طَرِيقٍ , فَخُذْ فِي طَرِيقٍ آخَرَ»

490- ... Evzaî'den; Yahya bin Ebi Kesir dedi ki: "Gittiği yolda bidat sahibiyle karşılaşırsan, hemen başka bir yola gir."

٤٩١ - ... عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ , عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ , قَالَ: «إِذَا لَقِيتَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ فِي طَرِيقٍ , فَخُذْ فِي طَرِيقٍ أُخْرَى»

491- Evzaî'den; Yahya bin Ebi Kesir dedi ki: "Bidat sahibiyle yolda karşılaşırsan, hemen başka bir yola gir."[443]

٤٩٢ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ , عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ , قَالَ: «إِذَا لَقِيتَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ فِي طَرِيقٍ , فَخُذْ فِي طَرِيقٍ آخَرَ»

492- Evzaî'den; Yahya bin Ebi Kesir dedi ki: "Bidat sahibiyle yolda karşılaşırsan, derhal başka bir yola gir."[444]

٤٩٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ يَزِيدَ الصَّائِغُ مَرْدَوَيْهِ قَالَ: سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ , يَقُولُ: «إِذَا رَأَيْتَ مُبْتَدِعًا فِي طَرِيقٍ , فَخُذْ فِي طَرِيقٍ آخَرَ»

493- Abdussamed bin Yezid es-Saiğ Merduyeh dedi ki: Fudayl bin İyaz'ı şöyle derken işittim: "Yolun birinde bir bidatçi görürsen, hemen başka bir yola gir."[445]

٤٩٤ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَانِئٍ , قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ عَنْ رَجُلٍ مُبْتَدِعٍ دَاعِيَةٍ يَدْعُو إِلَى بِدْعَتِهِ يُجَالَسُ , قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «لَا يُجَالَسُ , وَلَا يُكَلَّمُ لَعَلَّهُ يَتُوبُ»

494- İshak bin İbrahim bin Hani dedi ki: Ebû Abdullah'a hem bidat işleyen hem de bidatine çağıran bir adam hakkında "Onunla oturulur mu?" diye sordum. Dedi ki: "Yanına oturulmaz, kendisiyle konuşulmaz ki belki tevbe eder."

٤٩٥ - حَدَّثَنَا حَنْبَلُ بْنُ إِسْحَاقَ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ , يَقُولُ: «أَهْلُ الْبِدَعِ مَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يُجَالِسَهُمْ , وَلَا يُخَالِطَهُمْ , وَلَا يَأْنَسَ بِهِمْ»

495- Hanbel bin İshak dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Hiç kimse bidat ehliyle oturmamalı, onların içine karışmamalı ve onlarla yakınlık kurmamalıdır."

---

443 Bu ve 490.cı rivayetin isnadı hasendir. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 6463 (7/60) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/69) – Acurri, Şeria, 142 (1/199)

444 Bir önceki rivayete bakınız.

445 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (8/101)

٤٩٦ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سعِيدٍ , قَال: سمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ , يَقُولُ: قَدِمَ ثَوْرٌ الْمَدِينَةَ , فَقِيلَ لِمَالِكٍ أَلَا تَأْتِيهِ , فَقَالَ: « لَا يُجْتَمَعُ عِنْدَ رَجُلٍ مُبْتَدِعٍ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , وَقَالَ: لَا تَأْتُوهُ »

496- Ali bin Said dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Sevr Medine'ye gelince Malik'e 'Yanına gitmiyor musun?' denildi. Malik dedi ki: Rasûlullah'ın (s.a.v.) mescidinde bidatçi bir adamın yanında toplanılmaz. Siz de onun yanına gitmeyin!"

٤٩٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ مُشَيْشٍ , قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ , وَقَدْ ذَكَرَ قِصَّةَ ثَوْرٍ: بَلَغَنِي أَنَّهُ قَدِمَ الْمَدِينَةَ , فَقِيلَ لِمَالِكٍ: قَدْ قَدِمَ ثَوْرٌ , فَقَالَ: «لَا تَأْتُوهُ»

497- ... Muhammed bin Musa bin Müşeyş dedi ki: Ebû Abdullah, Sevr'in kıssasıyla ilgili şöyle dedi: "Bana ulaştığına göre Sevr Medine'ye gelince Malik'e 'Sevr geldi' denildi. Bunun üzerine Malik 'Onun yanına gitmeyin' dedi."[446]

٤٩٨ - عَنْ هِشَامٍ , عَنْ أَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ , أَنَّهُ دُعِيَ إِلَى غُسْلِ مَيِّتٍ , فَخَرَجَ مَعَ الْقَوْمِ , فَلَمَّا كَشَفَ عَنْ وَجْهِ الْمَيِّتِ عَرَفَهُ , فَقَالَ: «أَقْبِلُوا قِبَلَ صَاحِبِكُمْ , فَلَسْتُ أُغَسِّلُهُ , رَأَيْتُهُ يُمَاشِي صَاحِبَ بِدْعَةٍ»

498- ... Hişam dedi ki: Eyyub es-Sahtiyani, bir keresinde bir cenazeyi yıkamak için çağrıldı. Toplulukla beraber oraya doğru çıktı. Ölünün yüzünden örtüyü kaldırınca onu tanıyıverdi. Ardından şöyle dedi: "Arkadaşınıza doğru gelin. Onu yıkamayacağım. Onu bidat sahibi biriyle yürürken görmüştüm."

٤٩٩ - عَنْ هُبَيْرَةَ , عَنْ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: «إِنَّمَا يُمَاشِي الرَّجُلُ وَيُصَاحِبُ مَنْ يُحِبُّهُ , وَمَنْ هُوَ مِثْلُهُ»

499- Hübeyra'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Kişi ancak sevdiği veya kendi gibi biriyle yürür, onunla arkadaşlık eder."

446 Bu ve 496.cı rivayet için bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 1337 (1/468)

٥٠٠ - عَنْ هُبَيْرَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: «اعْتَبِرُوا الرَّجُل بِمَنْ يُصَاحِب فَإِنَّمَا يُصَاحِبُ مَنْ هُوَ مِثْلُهُ» قَالَ شُعْبَةُ: وَجَدْتُهُ مَكْتُوبًا عِنْدِي فَإِنَّمَا يُصَاحِبُ الرَّجُلُ مَنْ يُحِبُّ

500- Hübeyra'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Kişiyi arkadaşlık ettiği kişiye göre değerlendirin. Çünkü kişi ancak kendi gibi biriyle arkadaşlık eder."

Şu'be dedi ki: "Bu rivayet benim yanımda 'Kişi ancak sevdiği kişiyle arkadaşlık eder' şeklindedir."[447]

٥٠١ - عَنْ هُبَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ: «اعْتَبِرُوا النَّاسَ بِأَخْدَانِهِمْ , فَإِنَّ الرَّجُلَ لَا يُخَادِنُ إِلَّا مَنْ يُعْجِبُهُ ونَحْوُهُ»

501- Hübeyra'dan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "İnsanları dostlarına göre değerlendirin. Çünkü kişi ancak hoşlandığı ve kendisi gibi olanlarla dostluk eder."[448]

٥٠٢ - عَنْ هُبَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «اعْتَبِرُوا النَّاسَ بِأَخْدَانِهِمْ , الْمُسْلِمُ يَتْبَعُ الْمُسْلِمَ , وَالْفَاجِرُ يَتْبَعُ الْفَاجِرَ»

502- Hübeyra'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "İnsanları dostlarına göre değerlendirin. Müslüman Müslümana, facir de facire uyar."[449]

٥٠٣ - عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ , عَنْ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: «اعْتَبِرُوا الْأَرْضَ بِأَسْمَائِهَا , وَاعْتَبِرُوا الصَّاحِبَ بِالصَّاحِبِ

503- ... Ebû'l Ahvas'tan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Yeri isimlerine göre, arkadaşı da arkadaşına göre değerlendirin."[450]

447 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 9439 (7/55)
448 İsnadı hasendir. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 7894 (4/307)
449 Bk. Taberani, Kebir, 8919 (9/187)
450 Zayıftır. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 9440 (7/55) – İbn Adiy, Kamil (2/163) – Acluni, Keşfu'l Hafa, 414 (1/160) Acluni bunu Abdullah bin Mes'ud'dan mevkuf olarak zikretmektedir. Ayrıca bunu Elbani de zikretmiş, zayıf olduğunu belirtmiştir. Bk. Zaifu'l Cami, 927.

٥٠٤ - ... حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ الْغَلَابِيُّ , قَالَ: قَالَ سُفْيَانُ: «لَيْسَ شَيْءٌ أَبْلَغَ فِي فَسَادِ رَجُلٍ وَصَلَاحِهِ مِنْ صَاحِبٍ»

504- ... Ebû Muaviye'den; Süfyan dedi ki: "Kişinin bozulması ve düzelmesinde arkadaşından daha etkilisi yoktur."[451]

٥٠٥ - ... حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُبَيْدٍ , عَنِ الْمَدَائِنِيِّ , قَالَ: قِيلَ لِلَبِيدٍ بَعْدَمَا أَسْلَمَ: مَا لَكَ لَا تَقُولُ الشِّعْرَ؟ فَقَالَ: إِنَّ فِي الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ شُغْلًا عَنِ الشِّعْرِ , إِلَّا أَنِّي قَدْ قُلْتُ بَيْتًا وَاحِدًا ,

505- ... Ahmed bin Ubeyd'den; Medaini dedi ki: Müslüman olduktan sonra Lebid[452]'e "Niçin artık şiir yazmıyorsun?" diye soruldu. Dedi ki: Bakara ve Âl-i İmran sûrelerinde beni şiirden yana meşgul eden konular var. Bununla birlikte bir mısra yazdım." Daha sonra şöyle dedi:

مَا عَاتَبَ الْمَرْءُ الْكَرِيمُ كَنَفْسِهِ وَالْمَرْءُ يُصْلِحُهُ الْجَلِيسُ الصَّالِحُ

Şerefli kişiyi, hiçbir şey kendisi gibi ayıplamadı.

Kişiyi salih arkadaş ıslah eder.[453]

٥٠٦ - ... عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ , قَالَ: لَقِيَ سَلْمَانُ رَجُلًا , فَقَالَ: " أَتَعْرِفُنِي؟ قَالَ: لَا , وَلَكِنْ عَرَفَ رُوحِي رُوحَكَ «

506- ... Meymun bin Mihran dedi ki: Selman bir adamla karşılaştı. Adam "Beni tanıyor musun?" diye sordu. Selman şöyle cevap verdi: "Hayır ama ruhum ruhunu tanıdı."[454]

---

451 Ravileri sikadır. Ebû Muaviye el-Ğallabi: Gassan bin Mufaddal Ebû Muaviye el-Ğallabiel-Basri'dir, sikadır. Bk. Tarih-i Bağdat (12/328)

452 Kendisi sahih hadiste de ismi geçen meşhur şair Lebid bin Rebi'a'dır. Hadis şöyledir: "Şairin söylediği en doğru söz, Lebid'in şu sözüdür: Dikkat edin! Allah dışında her şey batıldır." (Çev.)

453 Bk. İbn Hacer, İsabe (5/675)

454 İsnadı zayıftır. Bk. Taberani, Kebir, 6172 (6/264) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/198) – Hatib, Tarih-i Bağdat (8/205). Heysemi dedi ki: "Bunu Kebir ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. İsnadında Abdula'la bin Ebi'l Müsavir vardır, metruktür." Bk. Mecmau'z

٥٠٧ - عَنْ مُجَاهِدٍ , قَالَ: نَظَرَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِلَى رَجُلٍ فَقَالَ: إِنَّ " ذَاكَ لَيُحِبُّنِي قَالَ: قِيلَ لَهُ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ وَمَا يُدْرِيكَ؟ قَالَ: لِأَنِّي أُحِبُّهُ , إِنَّ الْأَرْوَاحَ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ , فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ , وَمَا تَنَاكَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ

507- Mücahid dedi ki: Bir keresinde İbn Abbâs (r.anhumâ) bir adama baktı ve "Doğrusu bu beni kesin seviyor" dedi. Kendisine "Ey Ebû Abbâs, nereden biliyorsun?" denildi. Dedi ki: "Çünkü ben onu seviyorum. Şüphesiz ruhlar hazırlanmış ordulardır; tanışanlar birbirleri ile kaynaşır, tanışmayanlar da birbirinden uzaklaşır."[455]

٥٠٨ - حَدَّثَنَا أَبُو زُفَرَ الْقُرَشِيُّ , عَنْ بَعْضِ الْعُلَمَاءِ , عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ , قَالَ: «مَنْ سَتَرَ عَلَيْنَا بِدْعَتَهُ , لَمْ تَخْفَ عَلَيْنَا أُلْفَتُهُ»

508- Ebû Züfer el-Kuraşi'den, o bazı âlimlerden; Evzaî dedi ki: "Bir kimse bizden bidatini gizlese de yakınlık kurduğu kişi bize gizli kalmaz."[456]

٥٠٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي صَفْوَانَ الثَّقَفِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ مُعَاذَ بْنَ مُعَاذٍ , يَقُولُ: قُلْتُ لِيَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ: يَا أَبَا سَعِيدٍ «الرَّجُلُ وَإِنْ كَتَمَ رَأْيَهُ لَمْ يَخْفَ ذَاكَ فِي ابْنِهِ , وَلَا صَدِيقِهِ , وَلَا فِي جَلِيسِهِ»

509- Muhammed bin Ebi Safvan es-Sekafi dedi ki: Muâz bin Muâz'ı şöyle derken işittim: "Yahya bin Said'e şöyle dedim: Ey Ebû Said! Kişi görüşünü gizlese dahi oğlunda, arkadaşında ve oturup kalktığı kimsede gizli kalmaz."

Zevaid (8/88) Müellifin isnadına gelince; munkatıdır. Meymun bin Mihran, mürsel olarak rivayet etmiştir. Çünkü kendisi Selman'a yetişmemiştir.

455 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Ya'la, Müsned, 7208 (13/166). Heysemi dedi ki: "Bunu Ebû Ya'la, şeyhi Muhammed bin Kudame'den rivayet etmiştir. Cumhur onun zayıf olduğunu söylemektedir. İbn Hibban ve başkaları ise sika saymışlardır. Senetteki diğer ravilere gelince; sikadırlar."

Derim ki: Sika ve hafız olan Ahmed bin Abdullah bin Yunus, müellifin rivayetinde kendisine mütâbaat etmiştir.

456 Senedinde ismi belli olmayan bir adam vardır.

٥١٠ - حدَّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ حَسَّانَ الْهَاشِمِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُبَيْدِ اللهِ الْغَلَابِيَّ , يَقُولُ: كَانَ يُقَالُ: «يَتَكَاتَمُ أَهْلُ الأَهْوَاءِ كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا التَّآلُفَ وَالصُّحْبَةَ»

510- Muhammed bin Ali bin Hüseyn bin Hassan el-Haşimi dedi ki: Muhammed bin Ubeydullah el-Ğallabi'yi şöyle derken işittim: "Önceleri 'Hevâ ehli her şeyi gizler ama kurduğu yakınlık ve arkadaşlıkları gizleyemez' denirdi."[457]

٥١١ - حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَطِيَّةَ , قَالَ: قَالَ قَتَادَةُ: إِنَّا وَاللهِ «مَا رَأَيْنَا الرَّجُلَ يُصَاحِبُ مِنَ النَّاسِ إِلَّا مِثْلَهُ , وَشِكْلَهُ , فَصَاحِبُوا الصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِ اللهِ لَعَلَّكُمْ أَنْ تَكُونُوا مَعَهُمْ , أَوْ مِثْلَهُمْ»

511- ... Yusuf bin Atıyye'den; Katâde dedi ki: "Vallahi bizler insanlardan biriyle arkadaşlık eden kimi gördüysek illaki arkadaşı da kendi gibi ve kendi şeklindeydi. O halde Allah'ın kulları içinden salihlerle arkadaşlık edin. Umulur ki onlarla veya onlar gibi olursunuz."[458]

٥١٢ - حَدَّثَنَا سَيَّارُ بْنُ جَعْفَرٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ دِينَارٍ , يَقُولُ: «النَّاسُ أَجْنَاسٌ كَأَجْنَاسِ الطَّيْرِ الْحَمَامُ مَعَ الْحَمَامِ , وَالْغُرَابُ مَعَ الْغُرَابِ , وَالْبَطُّ مَعَ الْبَطِّ , وَالصَّعْوُ مَعَ الصَّعْوِ , وَكُلُّ إِنْسَانٍ مَعَ شِكْلِهِ»

512- Seyyar bin Cafer dedi ki: Malik bin Dinar'ı şöyle derken işittim: "İnsanlar kuşlar gibi cins cinstirler. Güvercin güvercinle, karga kargayla, ördek ördekle, çalı kuşu da çalı kuşuyla beraberdir. Her insan kendi şekliyle beraberdir."[459]

٥١٣ - قَالَ: وَسَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ دِينَارٍ , يَقُولُ: " مَنْ خَلَّطَ خُلِّطَ لَهُ , وَمَنْ صَفَّى صُفِّيَ لَهُ , وَأُقْسِمُ بِاللهِ لَئِنْ صَفَّيْتُمْ لَيُصَفَّيَنَّ لَكُمْ

---

457 Muhammed bin Ubeydullah el-Ğallabi vardır. Ebû Hatim dedi ki: "Edep sahibi olup sadık biridir ama hadis ravilerinden değildir."

458 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Yusuf bin Atıyye Ebû Sehl vardır, metruktür.

459 Bunu Tarih-i Vasıt'ta (1/161) Vasıti rivayet etmektedir.

513- Seyyar bin Cafer dedi ki: Malik bin Dinar'ı yine şöyle derken işittim: "Kim karıştırırsa onun için karıştırılır, kim süzerse onun için süzülür.[460] Allah'a yemin olsun ki şayet süzerseniz, kesinlikle sizin için de süzülecektir."[461]

٥١٤ -... قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: وَقَدِمَ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ الصُّورِيُّ بَغْدَادَ فَذُكِرَ لِأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ ، فَقَالَ: انْظُرُوا عَلَى مَنْ نَزَلَ ، وَإِلَى مَنْ يَأْوِي

514- Ebû Hatim dedi ki: Musa bin Ukbe es-Suri'nin Bağdat'a gelişi Ahmed bin Hanbel'e zikredilince şöyle dedi: "O halde kime misafir olacağına, kimin yanına varacağına bakın."

İbn Batta şöyle der: Artık derin denizler taşmış, bu ayrım, araştırma ve incelemeye gerek kalmamıştır. Zikrettiğimiz o seçkin kimseler artık kayboldu. Şimdi zındıklar, pazarlarda ve halk arasında yayılır oldular. Tariz (dolaylı anlatım) tasrih (açıkça belirtme) olmuş, zayıf sözler de sağlam sayılmıştır. Biz ancak Allah'a aitiz ve biz ancak O'na döneceğiz. Allah bizi ve sizi kopması mümkün olmayan kulpa yapıştırsın. Bizi ve sizi saptırıcı hevâlardan korusun. Bizi ve sizi ahireti için dünyasını satanlardan eylemesin. Şüphesiz ki O, işitendir, yakın olandır.

٥١٥ -... عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ ، " أَخَذَ قَوْمًا عَلَى شَرَابٍ ، وَمَعَهُمْ رَجُلٌ صَائِمٌ ، فَضَرَبَهُ مَعَهُمْ ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ هَذَا صَائِمٌ ، فَقَالَ: {فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ} [النساء: ١٤٠] »

515- Hişam bin Urve'den rivayet edildiğine göre Ömer bin Abdülaziz (r.a.) içki içen bir topluluğu yakaladı. İçlerinde oruçlu biri de vardı. Derken onu da onlarla birlikte dövdü. Kendisine "Doğrusu bu oruçludur" denilince şu âyeti okudu: "*...onlar bundan başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz.*" (Nisa, 140) [462]

---

460 Burada -Allah daha iyi bilir- arkadaş seçiminde dikkatli ve seçici olmayı anlatmak istedi. (Çev.)

461 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (2/381)

462 İsnadı sahihtir. Bk.Abdurrezzak, Musannef, 17038 (9/230)

٥١٦ - حَدَّثَنَا أَبُو يَزِيدَ الْفَيْضِ , قَالَ: قَالَ الْفُضَيْلُ: " لَيْسَ لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَقْعُدَ مَعَ كُلِّ مَنْ شَاءَ , لِأَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: {وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ} [الأنعام: ٦٨] «

516- Ebû Yezid el-Feyz'den; Fudayl bin İyaz dedi ki: "Müminin her istediğiyle oturmaya hakkı yoktur. Çünkü Allah Teâlâ *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur"* (En'am, 68) buyurur."[463]

٥١٧ - قَالَ أَيُّوبُ بْنُ سُوَيْدٍ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ , عَنِ ابْنِ شَوْذَبٍ: «مِنْ نِعْمَةِ اللهِ عَلَى الشَّابِّ وَالْأَعْجَمِيِّ إِذَا نَسَكَا أَنْ يُوَفَّقَا لِصَاحِبِ سُنَّةٍ يَحْمِلُهُمَا عَلَيْهَا , لِأَنَّ الْأَعْجَمِيَّ يَأْخُذُ فِيهِ مَا يَسْبِقُ إِلَيْهِ»

517- Eyyub bin Süveyd dedi ki: İbn Şevzeb'i şöyle derken işittim: "Allah'ın gence ve aceme olan nimetlerinden biri de, ibadet etmek istediklerinde onu sünnet sahibi biriyle karşılaştırması, sünnet sahibinin onları sünnet üzere taşımasıdır. Çünkü acemler bu konuda kendisini geçenlerin yoluna koyulur."[464]

٥١٨ - حَدَّثَنَا أَبُو هَمَّامٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ قَيْسٍ الْمُلَائِيَّ ,يَقُولُ: «إِذَا رَأَيْتَ الشَّابَّ أَوَّلَ مَا يَنْشَأُ مَعَ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ , فَارْجُهُ , فَإِذَا رَأَيْتَهُ مَعَ أَهْلِ الْبِدَعِ , فَايْأَسْ مِنْهُ , فَإِنَّ الشَّابَّ عَلَى أَوَّلِ نَشْئِهِ»

قَالَ: وَسَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ قَيْسٍ يَقُولُ: إِنَّ الشَّابَّ لَيَنْشَأُ , فَإِنْ آثَرَ أَنْ يُجَالِسَ أَهْلَ الْعِلْمِ كَادَ أَنْ يَسْلَمَ , وَإِنْ مَالَ إِلَى غَيْرِهِمْ كَادَ أَنْ يَعْطَبَ «

518- Ebû Hemmam dedi ki: Babamı işittim, dedi ki: Amr bin Kays el-Mülâi'yi şöyle derken işittim: "Gencin ilk yetişmesi esnasında Ehlisünnet

463 Bk. Beyhaki, ez-Zühdu'l Kebir, 932 (2/341)

464 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 31 (1/46). İsnadındaki Eyyub bin Süveyd zayıftır ama Zamra bin Rebi'a el-Filistini ona mütâbaat etmiştir. Zamra ise saduktur.

ve'l Cemaat ile olduğunu görürsen, ona süre ver. Onu bidat ehliyle birlikte görürsen, ondan ümidi kes. Çünkü genç, ilk yetiştiği merhale üzeredir."

Ebu Hemmam'ın babası yine şöyle demiştir: Amr bin Kays'ı şöyle derken de işittim: "Şüphesiz genç yetişmektedir. Şayet ilim ehliyle oturmayı tercih ederse, selamete ermesi yakındır. Eğer başkalarına meylederse, bozulması yakındır."

İbn Batta şöyle der: Allah geçmiş imamlarımızla diğer şeyhlerimize rahmet etsin. Gerçekten bizlerin iyiliğini istiyorlardı. Allah bizi ve onları peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salihlerle bir araya getirsin. Onlar ne güzel arkadaştır! Bizleri saptırıcı imamlar, Muhammed'in (s.a.v.) ardından gelip ümmeti içinde ona muhalefet eden, ona karşı harp ilan eden, sünnetini kötüleyen, sahabesine söven, insanları aldatarak sapıklığa ve kötü görüşlere çağıran kimselerle beraber eylemesin.

٥١٩ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ نَاشِرَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « مَنْ غَشَّ أُمَّتِي فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ ، وَلَعْنَةُ اللَّاعِنِينَ

519- ... Abdullah bin Amr bin As'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim ümmetimi aldatırsa, Allah'ın ve lanet edicilerin laneti onun üzerine olsun."*[465]

Bir bidat çıkarıp, onu açıktan işlemek ve insanları o bidate çağırmak da ümmeti aldatmaktandır.

465 Bunu Keşfu'l Hafa ve'l İlbas'ta (2/350) Acluni zikretmiş, senet bir zayıf ile Darekutni'ye nispet etmiştir. Müellifin isnadına gelince; senette Eyyub bin Süveyd vardır, zayıftır.

DİN HUSUSUNDA TARTIŞMA VE HUSUMETİN KINANMASI, CİDAL VE KELAM EHLİNDEN SAKINMA

٥٢٠ -... عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ » أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْأَلَدُّ الْخَصِمُ»

520- ... Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah'ın en çok nefret ettiği kişi, düşmanlıkta aşırı gidendir."*[466]

٥٢١ - عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ » أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْأَلَدُّ الْخَصِمُ »

521- ... Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah'ın en çok nefret ettiği kişi, düşmanlıkta aşırı gidendir."*

٥٢٢ - عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ » اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَبْغُضُ الْأَلَدَّ الْخَصِمَ »

522- Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz Allah düşmanlıkta aşırı giden kimseden nefret eder.*"

٥٢٣ - عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ , عَنْ أَبِيهِ , عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: كَانَ «أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ الْأَلَدُّ الْخَصِمُ»

523- Hişam bin Urve'den, o babasından; Âişe (r.anhâ) dedi ki: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) en çok nefret ettiği kişi, düşmanlıkta aşırı gidendi."[467]

466 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Mezalim, 2457 (5/127) – Müslim, İlim (4/5/2054)
467 Bu ve önceki iki rivayet için bk. 520.ci rivayet.

٥٢٤ - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ قَالَ: حَدَّثَنَا رَجُلٌ من أصْحَابِنَا عنِ الْحَسَنِ: {وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ} [البقرة: ٢٠٤] قَالَ: «كَاذِبُ الْقَوْلِ»

524- Veki dedi ki: Âshâbımızdan bir adamın Hasan-ı Basrî'den rivayet ettiğine göre o, Allah Teâlâ'nın *"En azılı düşmandır"* (Bakara, 204) âyeti hakkında "Yalan konuşan" demiştir.[468]

٥٢٥ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا ابْتَدَعَ قَوْمٌ بِدْعَةً , إِلَّا أُعْطُوا الْجَدَلَ»

525- Ebû Umame'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bir kavim herhangi bir bidat çıkarmışsa, illaki kendilerine tartışma verilmiştir."*[469]

٥٢٦ - قَالَ حَمَّادٌ: لَا أَدْرِي رَفَعَهُ أَمْ لَا: " مَا ضَلَّتْ أُمَّةٌ بَعْدَ نَبِيِّهَا إِلَّا كَانَ أَوَّلُ ضَلَالَتِهَا التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ , وَمَا ضَلَّتْ أُمَّةٌ بَعْدَ نَبِيِّهَا إِلَّا أُعْطُوا الْجَدَلَ , ثُمَّ قَرَأَ: {مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ} [الزخرف: ٥٨] »

526- Hammad "merfu mu değil mi bilmiyorum" diyerek[470] Ebû Umame'den (r.a.): "Peygamberlerinden sonra sapıtan hangi ümmet varsa, illaki ilk sapıklıkları kaderi yalanlamak olmuştur. Peygamberlerinden sonra sapıtan hangi ümmet varsa, illaki kendilerine tartışma verilmiştir." Sonrasında şu âyeti okudu: *"O örneği sana, yalnızca tartışma konusu olsun diye verdiler. Aksine onlar, kavgacı bir kavimdir."* (Zuhruf, 58) [471]

---

468 Senedinde ismi belli olmayan biri vardır.

469 İsnadı hasendir. Bk. Tirmizi, Tefsir, 3253 (5/378). Tirmizi dedi ki: "Bu sahih bir hadistir. Bunu ancak Haccac bin Dinar yoluyla biliyoruz. Haccac sikadır." Ayrıca bk. İbn Mâce, Mukaddime, 48 (1/49) – Hakim, Müstedrek (2/447). Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de kendisine muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. İmam Ahmed, Müsned, 22218 (5/252), 22258 (5/256) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 8438 (6/341) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 177 (1/88). Elbani, Sahih Sünen-i Tirmizi'de hasen olduğunu belirtmiştir.

470 Yani ravi bunu sahabe Ebû Umame'nin sözü olarak mı rivayet etti yoksa Ebû Umame'nin Rasûlullah'tan (s.a.v.) naklettiği bir hadis olarak mı bilmiyorum. (Çev.)

471 Bk. İbn Kesir, Tefsir (7/236)

٥٢٧ - عَن أَبِي أُمَامَةَ ، أَنَّ رسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَى أَصْحَابِهِ ، وَهُمْ يَتَنَازَعُونَ فِي الْقُرْآنِ ، فَغَضِبَ غَضَبًا شَدِيدًا ، حَتَّى كَأَنَّمَا يُصَبُّ عَلَى وَجْهِهِ الْخَلُّ ، وَقَالَ: " لَا تَضْرِبُوا كِتَابَ اللهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ ، فَإِنَّهُ مَا ضَلَّ قَوْمٌ قَطُّ إِلَّا أُوتُوا الْجَدَلَ ، ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: {مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ} [الزخرف: ٥٨] »

527- Ebû Umame (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) bir keresinde Kur'ân hakkında tartışırlarken ashâbının yanına çıktı. Bu duruma çok kızmıştı. Sanki yüzüne sirke dökülmüş gibiydi. Buyurdu ki: *"Allah'ın kitabını birbirine vurdurmayın! Doğrusu hangi toplum sapıtmışsa, illaki kendilerine tartışma verilmiştir."* Sonrasında şu âyeti okudu: *"O örneği sana, yalnızca tartışma konusu olsun diye verdiler. Aksine onlar, kavgacı bir kavimdir."* (Zuhruf, 58) [472]

٥٢٨ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ، قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ نَتَذَاكَرُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقُرْآنَ يَنْزِعُ هَذَا بِآيَةٍ ، وَهَذَا بِآيَةٍ ، فَخَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَأَنَّمَا صُبَّ عَلَى وَجْهِهِ الْخَلُّ ، فَقَالَ: «يَا هَؤُلَاءِ » لَا تَضْرِبُوا كِتَابَ اللهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ ، فَإِنَّهُ يُوقِعَ الشَّكَّ فِي قُلُوبِكُمْ ، فَإِنَّهُ لَنْ تَضِلَّ أُمَّةٌ إِلَّا أُوتُوا الْجَدَلَ

528- ... Ebû Umame (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında Kur'ân'ı müzakere ediyorduk. Derken birisi bir âyeti, diğeri de başka bir âyeti öne sürerek çekişmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) yanımıza geldi. Sanki yüzüne sirke dökülmüş gibiydi. Buyurdu ki: *"Hey siz! Allah'ın kitabını birbirine vurdurmayın! Çünkü bu kalbinize şüphe atar. Doğrusu kendilerine tartışma verilmeden önce hiçbir ümmet sapıtmayacaktır."*[473]

---

472 İsnadı çok zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (25/88). İsnadında Cafer bin Zübeyr el-Hanefi vardır. Kendisi salih biri olmasına rağmen hadisleri metruktür.

473 İsnadı zayıftır. Senedinde Süveyd bin İbrahim el-Cahderi vardır. Ebû Hatim dedi ki: "Zayıftır."

٥٢٩ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أُوتُوا الْجَدَلَ»

529- Ebû Umame'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bir kavim, üzerinde bulunduğu hidayetten sonra sapıttı ise bu sadece tartışma sebebiyle olmuştur."*

٥٣٠ -... عَنْ أَبِي أُمَامَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أُوتُوا الْجَدَلَ , ثُمَّ قَرَأَ: {مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ} [الزخرف: ٥٨] «

530- Ebû Umame'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bir kavim, üzerinde bulunduğu hidayetten sonra sapıttı ise bu sadece tartışma sebebiyle olmuştur."* Sonrasında *"O örneği sana, yalnızca tartışma konusu olsun diye verdiler. Aksine onlar, kavgacı bir kavimdir."* (Zuhruf, 58) âyetini okudu.[474]

٥٣١ -... حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ الدِّمَشْقِيُّ الَّذِي , كَانَ بِالْبَابِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الدَّرْدَاءِ , وَأَبُو أُمَامَةَ الْبَاهِلِيُّ , وَأَنَسُ بْنُ مَالِكٍ , وَوَاثِلَةُ بْنُ الْأَسْقَعِ , قَالُوا: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «إِنَّ » الْإِسْلَامَ بَدَأَ غَرِيبًا , وَسَيَعُودُ غَرِيبًا , فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ " , فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ وَمَنِ الْغُرَبَاءُ؟ قَالَ: «الَّذِينَ يَصْلُحُونَ إِذَا فَسَدَ النَّاسُ , لَا يُمَارُونَ فِي دِينِ اللهِ , وَلَا يُكَفِّرُونَ أَهْلَ الْقِبْلَةِ بِذَنْبٍ»

531- ... Abdullah bin Yezid ed-Dımeşki dedi ki: Bana Ebû Derdâ, Ebû Umame el-Bahili, Enes bin Malik ve Vasile bin Eska tahdis edip şöyle anlattılar: Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v.) yanımıza gelip şöyle buyurdu: *"Şüphesiz İslâm garip olarak başladı. Tekrar başladığı gibi garip olarak geri dönecektir.*

---

474 Bu ve 529.cu rivayetin isnadı hasendir. Bk. Tirmizi, Tefsir, 3253 (5/378). Tirmizi dedi ki: "Bu hasen sahih bir hadistir. Haccac sikadır." Ayrıca bk. İbn Mâce, Mukaddime, 48 (1/49) – İmam Ahmed, Müsned, 22218 (5/252), 22258 (5/256)- Hakim, Müstedrek (2/447). Hakim dedi ki: "İsnadı sahihtir ama Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir."

Gariplere ne mutlu!" Kendisine "Ey Allah'ın Rasûlü, garipler kimlerdir?" diye soruldu. Buyurdu ki: "*İnsanların fesat (bozulma) anında ıslah eden/düzeltenlerdir, Allah'ın dini hakkında tartışmayanlar ve herhangi bir günah sebebiyle kıble ehlini tekfir etmeyenlerdir.*"[475]

٥٣٢ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ، وَأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، وَوَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ ، قَالُوا: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نَتَمَارَى فِي شَيْءٍ مِنَ الدِّينِ ، فَغَضِبَ غَضَبًا شَدِيدًا ، لَمْ يَغْضَبْ مِثْلَهُ ، ثُمَّ انْتَهَرَنَا فَقَالَ: «مَهْ يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ لَا تُهَيِّجُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ وَهْجَ النَّارِ» ، ثُمَّ قَالَ: «أَبِهَذَا أُمِرْتُمْ ، أَوَلَيْسَ عَنْ هَذَا نُهِيتُمْ ، أَوَلَيْسَ إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ قَبْلَكُمْ بِهَذَا»ثُمَّ قَالَ: " ذَرُوا الْمِرَاءَ لِقِلَّةِ خَيْرِهِ ، وَذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّ الْمِرَاءَ لَا تُؤْمَنُ فِتْنَتُهُ ، وَذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّ الْمِرَاءَ يُورِثُ الشَّكَّ ، وَيُحْبِطُ الْعَمَلَ ، ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يُمَارِي ، ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّ الْمُمَارِيَ قَدْ تَمَّتْ خَسَارَتُهُ ، ذَرُوا الْمِرَاءَ فَكَفَاكَ إِثْمًا أَنَّكَ لَا تَزَالُ مُمَارِيًا ، ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّ الْمُمَارِيَ لَا أَشْفَعُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، ذَرُوا الْمِرَاءَ فَأَنَا زَعِيمٌ بِثَلَاثَةِ أَبْيَاتٍ فِي الْجَنَّةِ رِبَاضِهَا ، وَوَسَطِهَا ، وَأَعْلَاهَا لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَهُوَ صَادِقٌ ، ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَا نَهَانِي عَنْهُ رَبِّي بَعْدَ عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ ، وَشُرْبِ الْخُمُورِ ، ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّ إِبْلِيسَ قَدْ يَئِسَ أَنْ يُعْبَدَ وَلَكِنَّهُ قَدْ رَضِيَ مِنْكُمْ بِالتَّحْرِيشِ فِي الدِّينِ ، ذَرُوا الْمِرَاءَ فَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ افْتَرَقُوا عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً ، وَالنَّصَارَى عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً ، وَإِنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهُمْ عَلَى ضَلَالَةٍ إِلَّا السَّوَادُ الْأَعْظَمُ ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ: مَنِ السَّوَادُ الْأَعْظَمُ؟ قَالَ: مَا أَنَا عَلَيْهِ الْيَوْمَ وَأَصْحَابِي ، مَنْ لَمْ يُمَارِ فِي دِينِ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ " الْإِسْلَامَ بَدَأَ غَرِيبًا ، وَسَيَعُودُ

---

475 İsnadı çok zayıftır. Bk. Taberani, Kebir, 7659 (8/152). Heysemi dedi ki: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Kesir bin Mervan vardır. Kendisi çok zayıftır. Hatta Yahya ve Darekutni onun yalancı olduğunu söylemişlerdir." Bk. Mecmau'z Zevaid (1/106)
Derim ki: Bu hadisin şu cümlesi sahihtir: "Şüphesiz İslâm garip olarak başladı. Tekrar başladığı gibi garip olarak geri dönecektir. Gariplere ne mutlu!" Bunu Ebû Hureyre'den Müslim rivayet etmiştir.

غَرِيبًا , فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ , قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ مِنِ الْغُرَبَاءُ؟ قال: «الَّذِين يصْلِحُون إِذَا فَسَدَ النَّاسُ , وَلَا يُمَارُونَ فِي دِينِ اللهِ عَز وَجَلَّ»

532- Ebû Umame, Enes bin Malik ve Vasile bin Eska'dan; dediler ki: Bir keresinde dini bir konu hakkında tartışırken Rasûlullah (s.a.v.) yanımıza çıkageldi. Daha önce kızmadığı şekilde kızmıştı. Sonra bizi azarlayıp ardından şöyle buyurdu: *"Ey Muhammed'in ümmeti, kesin! Nefsiniz üzerinde ateş tutuşturmayın!"* Sonra şöyle buyurdu: *"Size bu mu emredildi -veya size yasaklanmadı mı?- Sizden öncekiler ancak bununla helak olmadı mı?"* Sonra şöyle buyurdu: *"Hayrı az olduğu için tartışmayı bırakın. Tartışmayı bırakın. Çünkü tartışmanın fitnesinden emin olunmaz. Tartışmayı bırakın. Çünkü tartışma şüphelere sebep olur ve ameli boşa çıkarır. Tartışmayı bırakın. Çünkü mümin başkasıyla tartışmaz. Tarışmayı bırakın. Çünkü tartışanın hüsranı tamama ermiştir. Tartışmayı bırakın. Çünkü tartışmaya devam etmek sana günah olarak yeter. Tartışmayı bırakın. Çünkü tartışmacıya kıyamet günü şefaat etmeyeceğim. Tartışmayı bırakın. Samimi bir şekilde tartışmayı bırakan için cennetin çevresinde, ortasında ve en üstünde olan üç evi garanti ediyorum. Tartışmayı bırakın. Doğrusu putlara tapmak ve içki içmekten sonra Rabbimin bana ilk yasakladığı şey tartışmadır. Tartışmayı bırakın. Doğrusu İblis kendisine ibadet edilmesinden ümidi kesmiştir ama dini konularda tartışmaya girmenizden razı olmuştur. Tartışmayı bırakın. Çünkü İsrailoğulları yetmiş bir, Hristiyanlar da yetmiş iki fırkaya ayrılmıştır. Benim ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacakıtır. Sevad-ı A'zam müstesna hepsi sapıklık üzeredir."* Ashâb "Ey Allah'ın Rasûlü, Sevad-ı A'zam nedir?" diye sordular. Buyurdu ki: *"Benim ve ashâbımın bugün üzerinde olduğumuz yoldur."* Sonra şöyle buyurdu: *"Şüphesiz İslâm garip olarak başladı. Tekrar başladığı gibi garip olarak geri dönecektir. Gariplere ne mutlu!"* Kendisine "Ey Allah'ın Rasûlü, garipler kimlerdir?" diye soruldu. Buyurdu ki: *"İnsanların fesat (bozulma) anında ıslah eden/düzeltenler ve Allah Teâlâ'nın dini hakkında tartışmayanlardır."*[476]

٥٣٣ -... عَنْ أَبِي أُمَامَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنَا زَعِيمٌ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَهُوَ مُحِقٌّ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ , وَبَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّةِ , وَبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ»

476 Bir önceki rivayete bakınız.

533- Ebû Umame'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hakiki manada tartışmayı bırakan için cennetin civarında bir ev, cennetin ortasında bir ev ve cennetin en üstünde bir ev garantisi veriyorum."*[477]

٥٣٤ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ , عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا ضَلَّ قَوْمٌ قَطُّ إِلَّا أُوتُوا الْجِدَالَ» قَالَ: ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: {وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا} [الزخرف: ٥٧]. الْآيَةَ , وَالَّتِي بَعْدَهَا إِلَى قَوْلِهِ: {بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ} [الزخرف: ٥٨]»

534- Ebû Umame el-Bahili'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hangi kavim sapıtmışsa, Illaki kendilerine tartışma verilmiştir."* Daha sonra *"Meryem oğlu İsa bir örnek olarak anlatılınca..."* (Zuhruf, 57) âyetiyle sonrasındaki âyeti *"Aksine onlar, kavgacı bir kavimdir"* (Zuhruf, 58) kısmına kadar okudu.[478]

٥٣٥ -... عَنْ أَبِي أُمَامَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْحَيَاءُ وَالْعِيُّ شُعْبَتَانِ مِنَ الْإِيمَانِ , وَالْبَذَاءُ وَالْبَيَانُ شُعْبَتَانِ مِنَ النِّفَاقِ»

535- Ebû Umame'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hayâ ve gereğinden az konuşmak imanın iki şubesidir. Müstehcen ve lüzumundan fazla konuşmak da münâfıklıktan iki şubedir."*[479]

٥٣٦ - عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْأَلَدُّ الْخَصِمُ»

536- ... Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah'ın en çok nefret ettiği kişi, düşmanlıkta aşırı gidendir."*

---

477 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Davud, Edeb, 4800 (4/2051) – Beyhaki, Sünen-i Kübra (10/349). Elbani, bunu Sahiha'da (273) zikretmektedir.

478 İsnadı zayıftır. Senedinde Utbe bin Humeyd ez-Zabbi vardır, zayıftır.

479 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Birr ve Sıla, 2027 (4/375). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen garip bir hadistir. Bunu ancak Ebû Gassan Muhammed bin Mutarrif yoluyla biliyoruz." Ayrıca bk. Hakim, Müstedrek, 17 (1/51) – Ahmed, Müsned, 22366 (5/269). Elbani bunu Sahihu'l Cami'de (3201) zikretmiş, sahih olduğunu söylemiştir.

٥٣٧ - ... وَكِيعٌ قَالَ: حَدَّثَنَا رَجُلٌ , مِنْ أَصْحَابِنَا عَنِ الْحَسَنِ: وَهُوَ " أَلَدُّ الْخِصَامِ قَالَ: كَاذِبُ الْقَوْلِ »

537- Veki dedi ki: Âshâbımızdan bir adamın Hasan-ı Basrî'den rivayet ettiğine göre o, Allah Teâlâ'nın *"En azılı düşmandır"* (Bakara, 204) âyeti hakkında "Yalan konuşan" demiştir.

٥٣٨ - عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ , عَنْ أَبِيهِ , عَنْ جَدِّهِ , أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَى أَصْحَابِهِ , وَهُمْ يَتَنَازَعُونَ فِي الْقَدَرِ هَذَا يَنْزِعُ آيَةً , وَهَذَا يَنْزِعُ آيَةً , فَكَأَنَّمَا فُقِئَ فِي وَجْهِهِ حَبُّ الرُّمَّانِ , فَقَالَ: «أَبِهَذَا أُمِرْتُمْ؟ أَبِهَذَا وُكِّلْتُمْ؟ تَضْرِبُونَ كِتَابَ اللهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ؟ انْظُرُوا إِلَى مَا أُمِرْتُمْ بِهِ فَاتَّبِعُوهُ , وَإِلَى مَا نُهِيتُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ»

538- ... Amr bin Şuayb'dan, o babasından, o da dedesinden; Rasûlullah (s.a.v.) bir keresinde ashâbının yanına çıktı. O sıra kader hakkında tartışıyorlardı. Birisi bir âyeti, diğeri de başka bir âyeti öne sürüp çekişiyorlardı. Yüzünde nar tanesi varmış gibi (sinirden kıpkırmızı) oldu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Size bu mu emredildi? Siz bununla mı görevlendirildiniz? Allah'ın kitabının bir kısmını diğer kısmına mı vurduruyorsunuz? Artık size emredilene bakın, ona tâbi olun. Size yasaklanana bakın, ondan kaçının."*[480]

٥٣٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , وَنَحْنُ نَتَنَازَعُ فِي الْقَدَرِ , فَغَضِبَ حَتَّى احْمَرَّ , حَتَّى كَأَنَّمَا فُقِئَ فِي وَجْهِهِ حَبُّ الرُّمَّانِ , ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا , فَقَالَ: «أَبِهَذَا أُمِرْتُمْ؟ أَوَبِهَذَا أُرْسِلْتُ إِلَيْكُمْ؟ إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ تَنَازَعُوا فِي هَذَا الْأَمْرِ، عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ أَلَّا تَنَازَعُوا فِيهِ»

539- Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Kader hakkında tartışırken Rasûlullah (s.a.v.) yanımıza çıkageldi. Öyle kızdı ki kıpkırmızı oldu. Hatta yüzünde nar tanesi varmış gibiydi. Sonra bize doğru dönüp şöyle buyurdu:

480 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 6845 (2/195) – İbn Ebi Asım, Sünne, 406 (1/177). Elbani dedi ki: "İsnadı hasendir."Ayrıca bk. Taberani, Evsat, 1308 (8/79) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 1119 (1/404)

"Size bu mu emredildi? Ben size bununla mı gönderildim? Sizden öncekiler ancak bu konu hakkında birbirleriyle çekişince helak oldular. Kesinlikle bu konu hakkında birbirinizle çekişmemenizi istiyorum."[481]

٥٤٠ - حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ , عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ , عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ , قَالَ: " آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا أَشَدُّهُمَا عَلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي الْقُرْآنِ: {مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا} [غافر ٤] , {وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ} [البقرة: ١٧٦] بَعِيدٍ «

540- Ebû Cafer er-Razi'den, o Rebi bin Enes'ten; Ebû'l Âliye dedi ki: "Allah'ın kitabındaki şu iki âyet, Kur'ân hakkında tartışanlar için ne kadar da ağırdır!" Ardından şu âyetleri okudu: *"Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler tartışır."* (Mümin, 4) *"Kitapta ayrılığa düşenler, elbette derin bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir."* (Bakara, 176) [482]

٥٤١ -... حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ الرَّازِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ أَنَسٍ , عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ , قَالَ: " آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا أَشَدُّهُمَا عَلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي الْقُرْآنِ: {مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا} [غافر: ٤] , {وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ} [البقرة: ١٧٦]

541- Ebû Cafer er-Razi'den, o Rebi bin Enes'ten; Ebû'l Âliye dedi ki: "Allah'ın kitabındaki şu iki âyet, Kur'ân hakkında tartışanlar için ne kadar da ağırdır!" Ardından şu âyetleri okudu: *"Allah'ın âyetleri hakkında ancak kâfirler tartışır."* (Mümin, 4) *"Kitapta ayrılığa düşenler, elbette derin bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir."* (Bakara, 176) [483]

---

481 İsnadı hasen gariptir. Bk. Tirmizi, Kader, 2133 (4/443). Tirmizi dedi ki: "Hasen gariptir. Bunu ancak Salih Merri'den bu yoldan biliyoruz." Ayrıca bk. İbn Adiy, Kamil (4/62). Bunların hepsi Salih el-Merri yoluyla rivayet etmişlerdir. İbn Adiy dedi ki: "Yahya bin Main, Salih el-Merri'nin zayıf olduğunu söylemiştir." Bununla birlikte hadisin bir önceki rivayette şahidi vardır.

482 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 2274 (2/422). Senedinde Ebû Cafer er-Razi vardır. İsmi İsa bin Ebi İsa'dır. Saduk olmakla birlikte hafızası kötüdür. Ebû Zur'a dedi ki: "Çokça vehmederdi." Nesai dedi ki :"Kavi değildir." Ebû Hatim ise onu sika saymıştır.

483 Bir önceki rivayete bakınız.

٥٤٢ - حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ , عَنْ جَابِرٍ , قَالَ: قَالَ لِي مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ: يَا جَابِرُ «لَا تُخَاصِمْ فَإِنَّ الْخُصُومَةَ تُكَذِّبُ الْقُرْآنَ»

542- İsrail'den; Cabir dedi ki: "Muhammed bin Ali bana 'Ey Cabir, tartışma! Çünkü tartışmak Kur'ân'ı yalanlatır' demişti."[484]

٥٤٣ -... عَنْ لَيْثٍ , عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ , قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْخُصُومَاتِ , فَإِنَّهُمُ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ»

543- Leys'ten; Ebû Cafer dedi ki: "Tartışmacı kimselerle oturmayın. Doğrusu onlar, Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşmaya dalanların ta kendileridir."[485]

٥٤٤ -... عَنِ الْحَكَمِ , عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ , قَوْلَهُ: {الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا} [الأنعام: ٦٨] قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْخُصُومَاتِ , فَإِنَّهُمُ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ»

544- Hakem'den; Ebû Cafer, Allah Teâlâ'nın *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri lafa dalanlar"* (En'am, 68) âyeti hakkında dedi ki: "Tartışmacı kimselerle oturmayın. Doğrusu onlar, Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşmaya dalanların ta kendileridir."

٥٤٥ - حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ , عَنْ مُحَمَّدٍ , فِي هَذِهِ الْآيَةِ: {وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ} [الأنعام: ٦٨]. قَالَ: «كُنَّا نَعُدُّهُمْ أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ»

545- İbn Avn'dan; Muhammed, Allah Teâlâ'nın *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri lafa dalanlar"* (En'am, 68) âyeti hakkında dedi ki: "Onları hevâ sahipleri sayardık."

---

484 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (5/321)

485 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 400 (1/121) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 9458 (7/60) – Hatib, Tarih (5/321) - İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (5/321)

٥٤٦ -... حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ , قَالَ: كَانَ مُحَمَّدٌ يَرَى أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِيهِمْ: {وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ} [الأنعام: ٦٨] «,» يَعْنِي أَهْلَ الْأَهْوَاءِ «

546- İbn Avn dedi ki: Muhammed, *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur"* (En'am, 68) âyetinin onlar hakkında indiği görüşündeydi.

٥٤٧ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَاسِعٍ , قَالَ: قَالَ مُسْلِمُ بْنُ يَسَارٍ: «إِيَّاكُمْ وَالْمِرَاءَ , فَإِنَّهَا سَاعَةُ جَهْلِ الْعَالِمِ , وَفِيهَا يَلْتَمِسُ الشَّيْطَانُ زَلَّتَهُ»

547- Muhammed bin Vasi'den; Müslim bin Yesar dedi ki: "Tartışmadan sakının! Çünkü tartışma, âlimin cahil durumda olduğu bir zamandır ki şeytan, tartışma vesilesiyle âlimin ayağının kayacağı anı gözler."

٥٤٨ -... عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَاسِعٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مُسْلِمَ بْنَ يَسَارٍ , يَقُولُ: «إِيَّاكُمْ وَالْمِرَاءَ , فَإِنَّهَا سَاعَةُ جَهْلِ الْعَالِمِ , وَفِيهَا يَبْتَغِي الشَّيْطَانُ زَلَّتَهُ» وَقَالَ أَبُو الرَّبِيعِ فِي حَدِيثِهِ: وَبِهَا يَتْبَعُ الشَّيْطَانُ زَلَّتَهُ.

548- ... Muhammed bin Vasi dedi ki: Müslim bin Yesar'ı şöyle derken işittim: "Tartışmadan sakının! Çünkü tartışma, âlimin cahil durumda olduğu bir zamandır ki şeytan, tartışma vesilesiyle âlimin ayağının kayacağı anı gözler."

Ravilerden Ebû'r Rebi'nin rivayetinde şu şekildedir: "Şeytan tartışma vesilesiyle âlimin ayağının kayacağı anın peşine düşer."[486]

٥٤٩ -... حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَاسِعٍ: أَنَّ مُسْلِمَ بْنَ يَسَارٍ , كَانَ يَقُولُ: «إِيَّاكُمْ وَالْمِرَاءَ , فَإِنَّهَا سَاعَةُ جَهْلِ الْعَالِمِ , وَبِهَا يَبْتَغِي الشَّيْطَانُ زَلَّتَهُ

549- Muhammed bin Vasi'den; Müslim bin Yesar şöyle derdi: "Tartışmadan sakının! Çünkü tartışma, âlimin cahil durumda olduğu bir zamandır ki şeytan, tartışma vesilesiyle âlimin ayağının kaymasını arzu eder."

---

486 Bu ve 547.ci rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 396 (1/120) – Ebû Nuaym, Hılye (2/294) – İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (7/187)

٥٥٠ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَاسِعٍ , قَالَ: قَالَ مُسْلِمُ بْنُ يَسَارٍ: «إِيَّاكُمْ وَالْجَدَلَ , فَإِنَّهَا سَاعَةُ جَهْلِ الْعَالِمِ , وَبِهَا يَبْتَغِي الشَّيْطَانُ زَلَّتَهُ»

550- Muhammed bin Vasi'den; Müslim bin Yesar dedi ki: "Tartışmadan sakının! Çünkü tartışma, âlimin cahil durumda olduğu bir zamandır ki şeytan, tartışma vesilesiyle âlimin ayağının kaymasını arzu eder."[487]

٥٥١ - عَنْ مَنْصُورٍ , عَنْ مُجَاهِدٍ: {يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا} [الأنعام: ٦٨] «يُكَذِّبُونَ بِآيَاتِنَا»

551- Mansur'dan; Allah Teâlâ'nın *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları..."* (En'am, 68) âyeti hakkında Mücahid dedi ki: "Yani âyetlerimizi yalanlayanları gördüğünde."[488]

٥٥٢ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ الصَّفَّارُ , قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدَانُ بْنُ نَصْرٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ , قَالَ: قَالَ مُحَمَّدٌ: إِنَّ " أَسْرَعَ النَّاسِ رِدَّةً أَهْلُ الْأَهْوَاءِ , وَكَانَ يَرَى أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِيهِمْ: {وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ} [الأنعام: ٦٨] »

552- Bize İsmail es-Saffar tahdis etti, dedi ki: Bize Sa'dân bin Nasr tahdis etti, dedi ki: Bize Muâz bin Muâz tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Avn tahdis etti, dedi ki: Muhammed şöyle dedi: "Doğrusu insanların en hızlı dinden dönenlerini hevâ ehlidir." Kendisi *"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur"* (En'am, 68) âyetinin onlar hakkında indiği görüşündeydi.[489]

٥٥٣ -... عَنْ مُنْذِرٍ الثَّوْرِيِّ , عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ , قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْخُصُومَاتِ , فَإِنَّهُمُ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ»

487 Önceki birkaç rivayete bakınız.

488 Bk. Taberi, Tefsir (7/229)

489 İsnadı sahihtir. İsmail es-Saffar: Müellifin şeyhidir, sikadır. Sa'dân bin Nasr bin Mansur Ebû Osman es-Sekafi el-Bezzar: Saduktur. Muâz bin Muâz: Sikadır, mütkındır. İbn Avn: Sikadır, sebttir, fazıldır. Muhammed bin Sirin: Seçkin âlimlerdendir, sikadır, sebttir, kadri yücedir.

553- Münzir es-Sevri'den; Muhammed bin Ali bin Hanefiyye dedi ki: "Tartışmacı kimselerle oturmayın. Doğrusu onlar, Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşmaya dalanların ta kendileridir."[490]

٥٥٤ - عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عُقْبَةَ , عَنْ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: «أَكْثَرُ النَّاسِ خَطَايَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ خَوْضًا فِي الْبَاطِلِ»

554- Husayn bin Ukbe'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Kıyamet günü insanların en çok hatası olanları, batıla en çok dalanlarıdır."[491]

٥٥٥ - حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ الطَّنَافِسِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا طَلْحَةُ بْنُ خصَيْفٍ , قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ فِيَ التَّوْرَاةِ: يَا مُوسَى «لَا تُخَاصِمْ أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , فَيَقَعُ فِي قَلْبِكَ شَيْءٌ فَيُدْخِلَكَ النَّارَ»

555- Ya'la bin Ubeyd et-Tanafisi'den; Talha bin Husayf dedi ki: "Şahitlik ederim ki Tevrat'ta şöyle yazılıdır: Ey Musa, hevâ ehliyle tartışma! Yoksa kalbini seni helak edip cehenneme girdirecek şüphelerle hasta ederler."[492]

٥٥٦ - حَدَّثَنَا عَتَّابُ بْنُ بَشِيرٍ , عَنْ خصَيْفٍ , قَالَ: مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَاةِ: يَا مُوسَى «لَا تُخَاصِمْ أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , يَا مُوسَى لَا تُجَادِلْ أَهْلَ الْأَهْوَاءِ , فَيَقَعَ فِي قَلْبِكَ شَيْءٌ فَيُرْدِيكَ , فَيُدْخِلَكَ النَّارَ»

556- Attab bin Beşir'den; Husayf dedi ki: Tevrat'ta şöyle yazılıdır: Ey Musa, hevâ ehliyle tartışma! Ey Musa, hevâ ehliyle cidale kalkışma! Yoksa kalbini seni helak edip cehenneme girdirecek şüphelerle hasta ederler."[493]

---

490 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 223 (1/100) – İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (5/321) – Taberi, Tefsir (7/229)

491 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Kebir, 8547 (9/104) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 10808(7/416) – İbn Ebi Asım, Zühd (1/160) – Hennad, Zühd, 1119 (2/541). Heysemi Mecmau'z Zevaid'de (10/303) şöyle der: Bunu Taberani rivayet etmiştir, ravileri sikadır."

492 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 9460 (7/60)

493 İsnad zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 128 (1/191). Senedinde Attab bin Beşir vardır. Zehebi, Mizan'da onun saduk olmakla birlikte hata ettiğini söylemiştir. Ahmed dedi ki: "Attab'ın Husayf'tan yaptığı rivayetler münkerdir."

٥٥٧ - عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ , قَالَ: قُلْتُ لِلْحَكَمِ: مَا اضْطَرَّ النَّاسَ إِلَى الْأَهْوَاءِ قَالَ: الْخُصُومَاتُ

557- Amr bin Kays dedi ki: Hakem'e "İnsanları hevâlara ne sürükledi?" diye sordum. Dedi ki: "Tartışmalar."[494]

٥٥٨ - قَالَ الْعَوَّامُ بْنُ حَوْشَبٍ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيَّ , يَقُولُ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ} [المائدة: ١٤]. قَالَ: «أَغْرَى بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ فِي الْخُصُومَاتِ وَالْجِدَالِ فِي الدِّينِ»

558- Avvam bin Havşeb dedi ki: İbrahim en-Nehai'yi, Allah Teâlâ'nın *"Kendilerine zikredilenin bir kısmını unuttular, bu yüzden aralarına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık"* (Maide, 14) âyeti hakkında şöyle derken işittim: "Onları din hakkında cidal ve tartışmaya sokarak birbirleriyle azdırttı."[495]

٥٥٩ -... حَدَّثَنَا الْعَوَّامُ بْنُ حَوْشَبٍ , عَنْ إِبْرَاهِيمَ , فِي قَوْلِهِ: {فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ} [المائدة: ١٤] قَالَ: «أَغْرَى بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ فِي الْخُصُومَاتِ وَالْجِدَالِ , يَعْنِي فِي الدِّينِ»

559- Avvam bin Havşeb'den; İbrahim en-Nehai, Allah Teâlâ'nın *"Kendilerine zikredilenin bir kısmını unuttular, bu yüzden aralarına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık"* (Maide, 14) âyeti hakkında dedi ki: "Onları din hakkında cidal ve tartışmaya sokarak birbirleriyle azdırttı."[496]

٥٦٠ - حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ , عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ , عَنْ أَيُّوبَ , يَقُولُ: «لَا أَعْلَمُ الْيَوْمَ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ يُخَاصِمُ إِلَّا بِالْمُتَشَابِهِ»

494 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 218 (1/99) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 97 (1/137) – Ebû Nuaym, Hılye (9/217) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (11/284) – Acurri, Şeria, 130 (1/192)

495 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (6/158)

496 Bir önceki rivayete bakınız.

560- Abbâs bin Abdülazim el-Abedi dedi ki: Bize Müemmil bin İsmail tahdis etti; Hammad bin Zeyd'den; Eyyub dedi ki: "Bugün hevâ ehlinden kimi tanıyorsam yalnızca müteşabih ile tartışmaktadır."

٥٦١ - عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ , قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوبَ , يَقُولُ: «لَا أَعْلَمُ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ يُخَاصِمُ إِلَّا بِالْمُتَشَابِهِ»

561- Hammad bin Zeyd dedi ki: Eyyub'u şöyle derken işittim: "Hevâ ehlinden kimi tanıyorsam yalnızca müteşabih ile tartışmaktadır."

٥٦٢ - عَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ , عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ , قَالَ: «الْخُصُومَاتُ فِي الدِّينِ تُحْبِطُ الْأَعْمَالَ»

562- Avvam bin Havşeb'den; Muaviye bin Kurra dedi ki: "Dindeki tartışmalar, amelleri boşa çıkarır."

٥٦٣ - أَخْبَرَنَا الْعَوَّامُ , عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ , قَالَ: كَانَ يُقَالُ: «الْخُصُومَاتُ فِي الدِّينِ تُحْبِطُ الْأَعْمَالَ»

563- Avvam bin Havşeb'den; Muaviye bin Kurra şöyle derdi: "Dindeki tartışmalar, amelleri boşa çıkarır."[497]

٥٦٤ - عَنِ الْعَوَّامِ بْنِ حَوْشَبٍ , عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ , قَالَ: «الْخُصُومَاتُ فِي الدِّينِ تَمْحَقُ الْأَعْمَالَ»

564- Avvam bin Havşeb'den; Muaviye bin Kurra dedi ki: "Dindeki tartışmalar, amelleri silip süpürür."

٥٦٥ - عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ , قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَحِمَهُ اللَّهُ: «مَنْ جَعَلَ دِينَهُ غَرَضًا لِلْخُصُومَاتِ أَكْثَرَ التَّنَقُّلَ»

497 Bu ve 562.cı rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 221 (1/100) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (9/217) – Zehebi, Siyer (11/1284) – Acurri, Şeria, 121 (1/188)

565- Yahya bin Said'den; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle derdi: "Her kim dinini tartışmaya alet ederse, çok sık görüş değiştirir."[498]

٥٦٦ -... عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ عبْد الْعزيز «من أكْثر الْخُصُومَاتِ أَكْثَرَ التَّنَقُّلَ»

566- Yahya bin Said'den; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle dedi: "Her kim dinini tartışmaya alet ederse, çok sık görüş değiştirir."[499]

٥٦٧ - حَدَّثَنَا ابْنُ مَخْلَدٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنْصُورٍ زَاجٌ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو وَهْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ مُزَاحِمٍ قَالَ: قَالَ لِي أَخِي سَهْلُ بْنُ مُزَاحِمٍ: «مَثَلُ الَّذِي يَتَنَازَعُ فِي الدِّينِ مَثَلُ الَّذِي يَشْتَدُّ عَلَى شَرَفِ الْمَدِينَةِ , إِنْ سَقَطَ هَلَكَ , وَإِنْ نَجَا لَمْ يُحْمَدْ»

567- Bize İbn Muhalled tahdis etti, dedi ki: Bize Ahmed bin Mansur Zâc tahdis etti, dedi ki: Bana Ebû Vehb Muhammed bin Müzahim tahdis etti, dedi ki: Kardeşim Sehl bin Müzahim bana şöyle dedi: "Din konusunda çekişenlerin durumu, Medine tepelerine asılan şeylerin durumu gibidir; düşse helak olur, kurtulsa övülmez."[500]

٥٦٨ - عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيِّ , عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ , قَالَ: «مَنْ جَعَلَ دِينَهُ غَرَضًا لِلْخُصُومَاتِ أَكْثَرَ التَّنَقُّلَ»

568- Yahya bin Said el-Ensari'den; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle dedi: "Her kim dinini tartışmaya alet ederse, çok sık görüş değiştirir."

498 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 216 (1/99) – Darimi, Mukaddime, 304 (1/87) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 103 (1/138) Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (9/218)

499 Bir önceki rivayete bakınız.

500 İsnadı hasendir. Senedinde müellifin şeyhi Muhammed bin Muhalled bin Hafs vardır, sikadır.

Ahmed bin Mansur: Saduktur.

Muhammed bin Müzahim: Sehl'in kardeşidir, saduktur.

٥٦٩ - عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ , قَالَ: قَال عُمَرُ بْنُ عبْد الْعَزِيزِ «مَنْ جَعَلَ دِينَهُ غَرَضًا لِلْخُصُومَاتِ أَكْثَرَ التَّنَقُّلَ»

569- Yahya bin Said'den; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle dedi: "Her kim dinini tartışmaya alet ederse, çok sık görüş değiştirir."

٥٧٠ - عَنْ سُفْيَانَ , عَنْ رَجُلٍ , عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ , أَنَّهُ قَالَ: «مَنْ عَمِلَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ مَا يُفْسِدُ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُ , وَمَنْ لَمْ يَعُدَّ كَلَامَهُ مِنْ عَمَلِهِ كَثُرَتْ خَطَايَاهُ , وَمَنْ كَثُرَتْ خُصُومَاتُهُ لَمْ يَزَلْ يَتَنَقَّلُ مِنْ دِينٍ إِلَى دِينٍ»

570- Süfyan'dan; o adamın birinden; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle dedi: "Her kim ilimsiz amel ederse, ifsat ettikleri ıslah ettiklerinden daha çok olur. Her kim sözlerini de amelinden saymazsa, hatası çoğalır. Kimin tartışmaları çoğalırsa, devamlı bir dinden başka bir dine geçer."[501]

٥٧١ - عَنْ خَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ , عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ , أَنَّهُ قَالَ لِحُذَيْفَةَ: أَوْصِنِي قَالَ: إِنَّ «الضَّلَالَةَ حَقَّ الضَّلَالَةِ أَنْ تَعْرِفَ مَا كُنْتَ تُنْكِرُ , وَتُنْكِرَ مَا كُنْتَ تَعْرِفُ , وَإِيَّاكَ وَالتَّلَوُّنَ»

571- Halid bin Said'den; Ebû Mesud el-Ensari, bir keresinde Huzeyfe'ye "Bana tavsiyede bulun" dedi. Huzeyfe dedi ki: "Şüphesiz sapıklık yani gerçek sapıklık, daha önce inkâr ettiğini maruf bilip münker bildiğini maruf bilmendir. Renk değiştirmekten sakın!"[502]

٥٧٢ - عَنْ خَالِدٍ , مَوْلَى أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ حُذَيْفَةُ لِأَبِي مَسْعُودٍ: إِنَّ «الضَّلَالَةَ حَقَّ الضَّلَالَةِ أَنْ تَعْرِفَ مَا كُنْتَ تُنْكِرُ , وَتُنْكِرَ مَا كُنْتَ تَعْرِفُ , وَإِيَّاكَ وَالتَّلَوُّنَ فِي دِينِ اللهِ فَإِنَّ دِينَ اللهِ وَاحِدٌ»

501 Bk. İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (5/372) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35098 (7/175) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 1819 (2/293)

502 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 120 (1/68) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 19687 (10/42) – İbn Ebi'l Ca'd, Müsned, 3083 (1/452).
Senedinde Ebû Mesud'un azatlısı vardır, meçhuldür.

572- Ebû Mesud'un azatlısı Halid'den; Huzeyfe, Ebû Mesud'a dedi ki: "Şüphesiz sapıklık yani gerçek sapıklık, daha önce inkâr ettiğini maruf bilip münker bildiğini maruf bilmendir. Allah'ın dininde renk değiştirmekten sakın! Çünkü Allah'ın dini birdir."

٥٧٣ - عَنْ خَالِدِ بْنِ سَعْدٍ , مَوْلَى أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: دَخَلَ أَبُو مَسْعُودٍ عَلَى حُذَيْفَةَ وَهُوَ مَرِيضٌ فَأَسْنَدَهُ إِلَيْهِ فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: أَوْصِنَا , فَقَالَ حُذَيْفَةُ: إِنَّ«الضَّلَالَةَ حَقَّ الضَّلَالَةِ أَنْ تَعْرِفَ مَا كُنْتَ تُنْكِرُ وَتُنْكِرَ مَا كُنْتَ تَعْرِفُ , وَإِيَّاكَ وَالتَّلَوُّنَ فِي الدِّينِ»

573- Ebû Mesud'un azatlısı Halid dedi ki: Halid hastayken Ebû Mesud onun yanına girince hemen onu kendisine yasladı. Ardından "Bana tavsiyede bulun" dedi. Huzeyfe dedi ki: "Şüphesiz sapıklık yani gerçek sapıklık, daha önce inkâr ettiğini maruf bilip münker bildiğini maruf bilmendir. Dinde renk değiştirmekten sakın!"

٥٧٤ -... حَدَّثَنِي عِصْمَةُ بْنُ عُرْوَةَ الْهَمْدَانِيُّ , عَنْ مُغِيرَةَ , عَنْ إِبْرَاهِيمَ , قَالَ: كَانُوا «يَكْرَهُونَ التَّلَوُّنَ فِي الدِّينِ»

574- İsmet bin Urve el-Hemedani'den, o Muğire'den; İbrahim dedi ki: "Selef, dinde renk değiştirmeyi kerih görürdü."[503]

٥٧٥ - حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ , عَنْ مُغِيرَةَ , عَنْ إِبْرَاهِيمَ , قَالَ: كَانُوا «يَرَوْنَ التَّلَوُّنَ فِي الدِّينِ مِنْ شَكِّ الْقُلُوبِ فِي اللَّهِ»

575- Hüşeym'den, o Muğire'den; İbrahim dedi ki: "Selef, dinde renk değiştirmenin kalplerin Allah hakkındaki şüpheden kaynaklandığını düşünürdü."[504]

---

503 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (4/233)
Senedinde İsmet bin Urve vardır. İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de (7/20) şöyle der: "Babama ondan sordum, dedi ki: Meçhuldür."

504 İsnadı zayıftır. Senedinde Hüşeym vardır. Tesviye tedlisi yapardı. Burada muanan olarak rivayet etmiştir. Muğire de –özellikle İbrahim'den rivayet ederken- tedlis yapardı.

٥٧٦ .. حدثنا يحيى بن بكير, قال: قال مالك: «الداء العضال التنقل في الدين» قال. وقال مالك: قال رجل: «ما كنت لاعبا به فلا تلعبن بدينك»

576- Yahya bin Bükeyr'den; Malik dedi ki: "Şifası olmayan hastalık, dinde sürekli görüş değiştirmektir."

Malik yine şöyle der: "Bir adam dedi ki: Ben onunla hiç oynamadım. O halde sen de sakın dininle oynama!"

٥٧٧ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ, عَنْ يُونُسَ, قَالَ: نُبِّئْتُ أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ, قَالَ: «مَنْ جَعَلَ دِينَهُ غَرَضًا لِلْخُصُومَاتِ أَكْثَرَ التَّنَقُّلَ»

577- İsmail'den; Yunus dedi ki: Bize Ömer bin Abdülaziz'in (r.a.) "Her kim dinini tartışmaya alet ederse, çok sık görüş değiştirir" dediği haber verildi.

٥٧٨ - حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ, قَالَ: كَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: «مَنْ جَعَلَ دِينَهُ غَرَضًا لِلْخُصُومَاتِ أَكْثَرَ تَنَقُّلَهُ»

578- Velid bin Müslim dedi ki: Ömer bin Abdülaziz (r.a.) "Her kim dinini tartışmaya alet ederse, çok sık görüş değiştirir" diye yazdı.

٥٧٩ - عَنْ مَالِكٍ, عَنْ أَبِي الرِّجَالِ, قَالَ: كَتَبَ إِلَيْنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بِالْمَدِينَةِ: «مَنْ جَعَلَ دِينَهُ غَرَضًا لِلْخُصُومَاتِ كَثُرَ تَنَقُّلُهُ مِنْ دِينٍ إِلَى دِينٍ, وَمَنْ عَمِلَ عَلَى غَيْرِ عِلْمٍ كَانَ مَا يُفْسِدُ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُ, وَمَنْ عَدَّ كَلَامَهُ مِنْ عَمَلِهِ قَلَّ عَمَلُهُ إِلَّا فِيمَا يَعْنِيهِ»

579- Malik'ten; Ebû'r Rical dedi ki: Ömer bin Abdülaziz (r.a.) Medine'de bize şöyle yazdı: "Her kim dinini tartışmaya alet ederse, sürekli bir dinden başka bir dine geçer durur. Her kim bir ilim olmaksızın amel ederse, ifsat ettikleri ıslah ettiğinden daha çok olur. Her kim sözlerini amelinden sayarsa, ancak kendisini ilgilendiren amelleri işler."[505]

505 Bk. 570.ci rivayet.

٥٨٠ -... عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْد الْعزيز رحمَهُ اللهُ: «مَنْ جَعَلَ دِينَهُ غَرَضًا لِلْخُصُومَاتِ أَكْثَرَ التَّنَقُّلَ»

580- Yahya bin Said'den; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle dedi: "Her kim dinini tartışmaya alet ederse, çok sık görüş değiştirir."

٥٨١ - عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ , عَنْ عَطَاءٍ , قَالَ: «السَّاقِطُ يُوَالِي مَن شَاءَ»

581- İbn Cüreyc'den, o Ata'dan; dedi ki: "Düşük seviyeli kimse, dilediğini dost edinir."[506]

٥٨٢ - ...حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عِيسَى الطَّبَّاعُ , قَالَ: كَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يَعِيبُ الْجِدَالَ فِي الدِّينِ , وَيَقُولُ: «كُلَّمَا جَاءَنَا رَجُلٌ أَجْدَلَ مِنْ رَجُلٍ أَرَدنَا أَنْ نَرُدَّ مَا جَاءَ بِهِ جِبْرِيلُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

582- İshak bin İsa et-Tabba dedi ki: Malik bin Enes (r.h.) din hakkında tartışmayı kötüler, şöyle derdi: "Ne zaman bir kimseye kendisinden daha iyi tartışan bir adam gelse, Cibril'in Rasûlullah'a (s.a.v.) getirdiğini reddetmek mi isteyeceğiz?"[507]

٥٨٣ - حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عِيسَى , قَالَ: انْصَرَفَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يَوْمًا مِنَ الْمَسْجِدِ , وَهُوَ مُتَّكِئٌ عَلَى يَدَيَّ قَالَ: فَلَحِقَهُ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ: أَبُو الْجُوَيْرِيَةِ , كَانَ يُتَّهَمُ بِالْإِرْجَاءِ , فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ اسْمَعْ مِنِّي شَيْئًا أُكَلِّمْكَ بِهِ , وَأُحَاجُّكَ , وَأُخْبِرْكَ بِرَأْيِي قَالَ: فَإِنْ غَلَبْتَنِي؟ قَالَ: فَإِنْ غَلَبْتُكَ اتَّبَعْتَنِي قَالَ: فَإِنْ جَاءَ رَجُلٌ آخَرُ , فَكَلَّمَنَا , فَغَلَبَنَا؟ قَالَ: نَتَّبِعُهُ , فَقَالَ مَالِكٌ: يَا عَبْدَ اللهِ , «بَعَثَ اللهُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِدِينٍ وَاحِدٍ , وَأَرَاكَ تَنْتَقِلُ مِنْ دِينٍ إِلَى دِينٍ» قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ «مَنْ جَعَلَ دِينَهُ غَرَضًا لِلْخُصُومَاتِ أَكْثَرَ التَّنَقُّلَ»

---

506 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 31571 (6/295). İbn Cüreyc sikadır ama tedlis yapar, mürsel rivayetlerde bulunurdu. Burada muanan olarak rivayet etmiştir.

507 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 293 (1/114) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 8490 (6/354) – Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 731 (2/670) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/324) – Beyhaki, Medhal, 238 (1/201) – İmam Ahmed, İlel, 1585 (2/72)

583- Ma'n bin İsa anlatıyor: Bir gün Malik (r.h.), mescidin bir köşesine çekildi, eli üzerine yaslanmıştı. Derken kendisine Ebû'l Ceyriyye denilen ve Mürcie olmakla itham edilen bir adam, Malik'in yanına varıp şöyle dedi: "Ey Ebû Abdullah! Sana söyleyeceğim şeyleri dinle. Seninle tartışıp sana görüşümü haber vereceğim. Malik:

– Eğer beni mağlup edersen? diye sorunca adam:

– Eğer seni mağlup edersem, bana tâbi olursun.

– Peki, başka bir adam gelip bize konuşsa ve ikimizi de mağlup etse?

– O zaman ona tâbi oluruz.

Adamın bu sözü üzerine Malik (r.h.) şöyle dedi: "Ey Allah'ın kulu! Allah, Muhammed'i (s.a.v.) tek bir din ile göndermiştir. Görüyorum ki sen, bir dinden başka bir dine geçip duruyorsun. Ömer bin Abdülaziz 'Kim dinini tartışmaya alet ederse, çok sık görüş değiştirir' demişti."[508]

٥٨٤ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْعَلَاءِ بْنِ الضَّحَّاكِ الزُّبَيْدِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ , وَقَالَ , لَهُ رَجُلٌ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ: " وَمَا عَلَيْكَ أَنْ أُكَلِّمَكَ , قَالَ: فَإِنْ كَلَّمْتُكَ فَرَأَيْتَ الْحَقَّ فِيمَا كَلَّمْتُكَ؟ قَالَ: تَتَّبِعُنِي قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَإِنْ خَرَجْتَ مِنْ عِنْدِي عَلَى الَّذِي فَارَقْتَنِي عَلَيْهِ , فَأَقَمْتَ سَنَةً تَقُولُ بِهِ , ثُمَّ لَقِيَكَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِكَ فَكَلَّمْتَهُ , فَقَالَ لَكَ: أَخْطَأَ مَالِكٌ , أَتَرْجِعُ إِلَى قَوْلِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَإِنَّكَ أَقَمْتَ سَنَةً بِقَوْلِهِ تَقُولُ , ثُمَّ رَجَعْتَ إِلَيَّ , فَقُلْتَ لِي: لَقِيتُ فُلَانًا فِيمَا كَلَّمْتُكَ بِهِ , فَقَالَ لِي: كَيْتَ وَكَيْتَ , فَرَأَيْتُ أَنَّ الْحَقَّ فِي قَوْلِهِ فَاتَّبَعْتُهُ , فَقُلْتُ لَكَ أَنَا: أَخْطَأَ فُلَانٌ الْأَمْرَ فِي كَذَا وَكَذَا , فَعَرَفْتَ أَنَّ قَوْلِي أَحْسَنُ مِنْ قَوْلِهِ تَتَّبِعُنِي؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَهَكَذَا الْمُسْلِمُ مَرَّةً كَذَا , وَمَرَّةً كَذَ

584- İbrahim bin Alâ bin Dahhak ez-Zübeydi'den; Velid bin Müslim dedi ki: Malik bin Enes'i (r.h.) işittim; bir adam, kendisine "Ey Ebû Abdullah! Seninle konuşmama ne dersin?" dedi. Malik dedi ki:

– Peki, seninle konuşunca hakkın da benim sözlerimde olduğunu görsen, bana tâbi olur musun?

508 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 123 (1/189)

Adam "Evet" cevabını verdi. Malik şöyle dedi:

– Peki, benim yanımdan çıkıp yanından ayrıldığın adama gidip görüşünün sünnetten delilini ona ikame etsen, sonra ashâbından başka bir adamla karşılaşıp onunla konuşsan, o da sana "Malik hata etmiştir" dese, onun görüşüne döner misin?

Adam yine "Evet" deyince Malik devam etti:

– Peki, onun görüşüne göre sünneti ortaya koysan, sonra bana tekrar dönüp "Falanca ile karşılaşıp seninle konuştuğum konuda konuştuk ve bana şöyle şöyle dedi. Ben de hakkın onun görüşünde olduğunu görüp ona tâbi oldum" desen, ben de sana "O falanca kişi şurada şurada hatalıdır" desem, benim görüşümün daha güzel olduğunu görünce yine bana tâbi olur musun?

Adam yine "Evet" deyince Malik şöyle dedi: "Müslüman bir öyle, bir böyle olur mu hiç!"[509]

٥٨٥ -... عَنْ أَبِي كَعْبٍ الْأَزْدِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يَقُولُ: «رَأْسُ مَالِ الْمُؤْمِنِ دِينُهُ، حَيْثُمَا زَالَ زَالَ دِينُهُ مَعَهُ، لَا يُخَلِّفُهُ فِي الرِّحَالِ، وَلَا يَأْتَمِنُ عَلَيْهِ الرِّجَالَ»

585- Ebû Ka'b el-Ezdi dedi ki: Hasan-ı Basrî'yi şöyle derken işittim: "Müminin sermayesi dinidir. Nereye kayarsa, dini de onunla birlikte oraya kayar. Artık arkasından onu insanlar içinde bırakamaz. Artık insanlar ona güvenmez."

İbn Batta şöyle der: Biz ancak Allah'a aitiz ve biz ancak O'na döneceğiz. Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki, bazı topluluklar dinini başkasının boynuna asıyor, aşağılık dünyasını emanet etmemesine rağmen imanını, konuştuğu sözlerde kendilerini itham ettiği kişilere emanet ediyor.

٥٨٦ -... عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى الْحَسَنِ فَقَالَ: يَا أَبَا سَعِيدٍ تَعَالَ حَتَّى أُخَاصِمَكَ فِي الدِّينِ، فَقَالَ الْحَسَنُ: «أَمَّا أَنَا فَقَدْ أَبْصَرْتُ دِينِي، فَإِنْ كُنْتَ أَضْلَلْتَ دِينَكَ فَالْتَمِسْهُ»

509 İsnadı sahihtir. İbrahim bin Alâ bin Dahhak: Hadisleri düzgündür. Velid bin Müslim: Sikadır ama çokça tedlis yapardı. Burada açıkça "İşittim" demiştir.

586- Hişam bin Hassân'dan; Bir adam, Hasan-ı Basrî'ye gelip: "Ey Ebû Said! Gel de seninle din hakkında tartışmaya girişelim" dedi. Bunun üzerine Hasan şöyle cevap verdi: "Bana gelince; gerçekten ben dinimde görüş sahibi oldum. Eğer sen dinini sapıtmış, kaybetmişsen, git araştır!"[510]

٥٨٧ - أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا يَقُولُ: " كَانَ ذَلِكَ الرَّجُلُ إِذَا جَاءَهُ بَعْضُ هَؤُلَاءِ أَصْحَابِ الْأَهْوَاءِ قَالَ: أَمَّا أَنَا فَعَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي , وَأَمَّا أَنْتَ فَشَاكٌّ , فَاذْهَبْ إِلَى شَاكٍّ مِثْلِكَ , فَخَاصِمْهُ " قَالَ مَالِكٌ: وَقَالَ ذَلِكَ الرَّجُلُ يُلَبِّسُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ , ثُمَّ يَطْلُبُونَ مَنْ يُعَرِّفُهُمْ »

587- ... İbn Vehb dedi ki: Malik'i (r.h.) şöyle derken işittim: "O adam var ya, onlardan yani hevâ ehlinden bazı kimseler gelip sorular sorar, o da gelene 'Bana gelince; ben Rabbimden açık bir delil üzereyim. Sana gelince; sen şüpheye düşmüşsün. O halde kendin gibi şüpheye düşen birine gidip onunla tartış.' Yine şöyle demiştir: Kendi kafalarını karıştırıyor, sonra da onları tanıyan birilerini arıyorlar."[511]

٥٨٨ - أَخْبَرَنِي أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ , قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا , يَقُولُ: قَالَ رَجُلٌ: لَقَدْ " دَخَلْتُ فِي هَذِهِ الْأَدْيَانِ كُلِّهَا , فَلَمْ أَرَ شَيْئًا مُسْتَقِيمًا , فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْمَدِينَةِ مِنَ الْمُتَكَلِّمِينَ: فَأَنَا أُخْبِرُكَ لِمَ ذَلِكَ , لِأَنَّكَ لَا تَتَّقِي اللَّهَ , فَلَوْ كُنْتَ تَتَّقِي اللَّهَ جَعَلَ لَكَ مِنْ أَمْرِكَ مَخْرَجًا »

588- Asbağ bin Ferec'den; İbn Vehb dedi ki: Malik'i (r.h.) şöyle derken işittim: "Bir adam 'Şu dinlerin hepsine girdim ama düzgün hiçbir şey görmedim' demişti. Bunun üzerine Medineli kelam ehlinden biri ona şöyle dedi: Sana neden böyle olduğunu anlatayım. Çünkü sen Allah'tan korkmuyorsun. Şayet Allah'tan korkuyor olsaydın, sana bu halinden bir çıkış yolu var ederdi."[512]

---

510 İsnadı hasen liğayrihtir. Bk. Acurri, Şerîa, 124 (1/189) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 215 (1/98)

511 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/324) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (8/99)

512 İsnadı sahihtir. Asbağ bin Ferec bin Said bin Nafi el-Kuraşi: Sikadır, fakihtir. İbn Vehb: İsmi Abdullah'tır, sikadır, hafızdır, abiddir. Malik bin Enes: Muttakilerin önderidir, fakihtir, hicret yurdunun imamıdır.

٥٨٩ - حَدَّثَنَا أَبُو إِبْرَاهِيمَ قَالَ: سَمِعْتُ مَعْرُوفًا يَقُولُ: إِنَّ «اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْرًا فَتَحَ لَهُ بَابَ عَمَلٍ , وَأَغْلَقَ عَنْهُ بَابَ الْجَدَلِ وَإِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ شَرًّا فَتَحَ عَلَيْهِ بَابَ الْجَدَلِ , وَأَغْلَقَ عَنْهُ بَابَ الْعَمَلِ»

589- Ebû İbrahim dedi ki: Maruf'u şöyle derken işittim: "Şüphesiz Allah Teâlâ bir kul için hayır dilediğinde ona amel kapısını açar, tartışma kapısını kapatır. Bir kul için şer dilediğinde ona tartışma kapısını açar, amel kapısını kapatır."[513]

٥٩٠ - حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا , يَقُولُ: «الْقُرْآنُ هُوَ الْإِمَامُ , فَأَمَّا هَذَا الْمِرَاءُ فَلَا أَدْرِي مَا هُوَ؟»

590- İbn Vehb dedi ki: Malik'i (r.h.) şöyle derken işittim: "Kur'ân, asıl imam/önderdir. Şu tartışmaya gelince; bilmiyorum ki o nedir?"

٥٩١ -... حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ بِلَالَ بْنَ سَعْدٍ , يَقُولُ: «إِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ لَجُوجًا مُمَارِيًا يُعْجَبُ بِرَأْيِهِ , فَقَدْ تَمَّتْ خَسَارَتُهُ»

591- Evzaî'den; Bilal bin Sa'd dedi ki: "Bir adamın kendi görüşünü beğenerek inatla tartıştığını gördüğünde, bil ki onun hüsranı tamama ermiştir."[514]

٥٩٢ - حَدَّثَنَا رَجَاءُ بْنُ أَبِي عَطَاءٍ , عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ , قَالَ: «إِذَا كَثُرَ مِرَاءُ الْقَارِئِ , فَقَدْ أَحْكَمَ الْخَسَارَةَ»

592- Racâ bin Ebi Ata'dan; Yezid bin Habib dedi ki: "Karinin tartışması arttığında hüsran sağlamlaşır."[515]

٥٩٣ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْأَشْعَثِ عَنْ فُضَيْلٍ قَالَ: كَانَ سُفْيَانُ " إِذَا رَأَى إِنْسَانًا يُجَادِلُ وَيُمَارِي يَقُولُ: أَبُو حَنِيفَةَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ «

513 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 1832 (2/295) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (8/361)

514 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 8435 (6/341) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (5/228)

515 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Racâ bin Ebi Atâ el-Mısri vardır. Uydurma hadisler rivayet ederdi. İbn Hibban ve başkaları böyle söylemiştir.

593- İbrahim bin Eş'as'tan; Fudayl dedi ki: Süfyan cidale kalkışıp tartışmaya girişen birini gördüğünde "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki Ebû Hanife'dir" derdi.

٥٩٤ - مُطَرِّفَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ إِذَا ذُكِرَ عِنْدَهُ أَبُو حَنِيفَةَ , وَالزَّائِغُونَ فِي الدِّينِ يَقُولُ: قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَحِمَهُ اللهُ: «سَنَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوُلَاةُ الْأَمْرِ مِنْ بَعْدِهِ سُنَنًا الْأَخْذُ بِهَا اتِّبَاعٌ لِكِتَابِ اللهِ , وَاسْتِكْمَالٌ لِطَاعَةِ اللهِ , وَقُوَّةٌ عَلَى دِينِ اللهِ , لَيْسَ لِأَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ تَغْيِيرُهَا , وَلَا تَبْدِيلُهَا , وَلَا النَّظَرُ فِي شَيْءٍ خَالَفَهَا , مَنِ اهْتَدَى بِهَا فَهُوَ مُهْتَدٍ , وَمَنِ اسْتَنْصَرَ بِهَا , فَهُوَ مَنْصُورٌ , وَمَنْ تَرَكَهَا اتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ , وَوَلَّاهُ اللهُ مَا تَوَلَّى , وَأَصْلَاهُ جَهَنَّمَ , وَسَاءَتْ مَصِيرًا»

594- Mutarrif bin Abdullah dedi ki: Malik bin Enes'i (r.h.) işittim; yanında Ebû Hanife ve dinde eğriliğe sapanlar zikredildiğinde şöyle derdi: Ömer bin Abdülaziz dedi ki: "Rasûlullah (s.a.v.) ile ondan sonraki emir sahipleri bir kısım sünnetler ortaya koymuşlardır. Onlara tutunmak; Allah Teâlâ'nın Kitabı'na ittiba, Allah'a itaatin kemale ermesi ve Allah'ın dininin kuvvetlenmesi demektir. Hiç kimsenin bunları değiştirmeye, yerine başka bir şey geçirmeye ve onlara muhalif olan şeylerde münazara etmeye yetkisi yoktur. Kim onların rehberliğinde giderse, doğru yolu bulur. Kim onlarla zafer isterse, zafer kazanır. Kim de onları terk ederse, Müminlerin yolu dışındaki bir yolu izlemiştir. Allah onu, döndüğü yerde geri döndürür ve onu cehenneme sokar. Orası ne kötü bir dönüş yeridir!"[516]

٥٩٥ -... حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَاسِعٍ , قَالَ: رَأَيْتُ صَفْوَانَ بْنَ مُحْرِزٍ الْمَازِنِيَّ , وَرَأَى شَبِيبَةً يَتَجَادَلُونَ قَرِيبًا مِنْهُ فِي الْمَسْجِدِ الْجَامِعِ , قَالَ حَمَّادٌ: وَأَشَارَ بِيَدِهِ مُحَمَّدُ بْنُ وَاسِعٍ فِي نَاحِيَةِ بَنِي سُلَيْمٍ قَالَ: فَرَأَيْتُهُ قَامَ يَنْفُضُ ثِيَابَهُ وَيَقُولُ: «إِنَّمَا أَنْتُمْ جَرَبٌ , إِنَّمَا أَنْتُمْ جَرَبٌ»

516 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 134 (1/72) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/324). Bunu Miftahu'l Cenne'de (1/40) Suyuti de zikretmiş, ayrıca Beyhaki'ye de nispet etmiştir.

595- Hammad bin Zeyd'den; Muhammed bin Vasi' dedi ki: "Safvan bin Muhriz'i gördüm. Mescitte kendisine yakın bir yerde tartışan bir grup gördü. Hammad bin Zeyd dedi ki: Muhammed bin Vasi, eliyle Süleymoğulları köşesine işaret etti. Ardından şöyle dedi: "Onun elbisesini silkelediğini gördüm. Sonra "Sizler ancak uyuzsunuz, sizler ancak uyuzsunuz" diyerek kalktı."[517]

٥٩٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَاسِعٍ , قَالَ: رَأَيْتُ صَفْوَانَ بْنَ مُحْرِزٍ رَأَى قَوْمًا يَتَجَادَلُونَ قَرِيبًا مِنْهُ , فَقَامَ يَنْفُضُ ثِيَابَهُ , وَيَقُولُ: «إِنَّمَا أَنْتُمْ جَرَبٌ مَرَّتَيْنِ»

596- Muhammed bin Vasi' dedi ki: Safvan bin Muhriz'i gördüm. Onun yakınında tartışan insanlar vardı. Onun elbisesini silkelediğini gördüm. Sonra iki kere "Sizler ancak uyuzsunuz" diyerek kalktı.

٥٩٧ -... حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَاسِعٍ , قَالَ: رَأَيْتُ صَفْوَانَ بْنَ مُحْرِزٍ وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى مُقَدَّمِ الْمَسْجِدِ , وَإِلَى جَنْبِهِ فِتْيَةٌ يَتَجَادَلُونَ , فَقَامَ فَنَفَضَ ثِيَابَهُ , وَهُوَ يَقُولُ: «إِنَّمَا أَنْتُمْ جَرَبٌ»

597- Muhammed bin Vasi' dedi ki: "Safvan bin Muhriz'i gördüm." Ardından eliyle mescidin önüne doğru işaret edip şöyle devam etti: "Onun yakınında tartışan insanlar vardı. Onun elbisesini silkelediğini gördüm. Sonra "Sizler ancak uyuzsunuz, sizler ancak uyuzsunuz" diyerek kalktı."[518]

٥٩٨ - ...حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَاسِعٍ , قَالَ: رَأَيْتُ صَفْوَانَ بْنَ مُحْرِزٍ , وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنَ الْمَسْجِدِ، وَشَبِيبَةٌ قَرِيبًا مِنْهُ يَتَجَادَلُونَ , فَرَأَيْتُهُ يَنْفُضُ ثَوْبَهُ , وَقَالَ: «أَنْتُمْ جَرَبٌ , أَنْتُمْ جَرَبٌ»

598- Muhammed bin Vasi' dedi ki: "Safvan bin Muhriz'i gördüm." Ardından eliyle mescidin köşesine doğru işaret edip şöyle devam etti: "Onun yakınında tartışan insanlar vardı. Onun elbisesini silkelediğini gördüm. Sonra "Sizler ancak uyuzsunuz, sizler ancak uyuzsunuz" diyerek kalktı."

---

517 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (2/215) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (13/212)

518 Bk. 595.ci rivayet.

٥٩٩ - عَنْ يزيد بْن شريح ، عنْ أبي إدريس الْخَوْلَانِيِّ ، قَالَ: «لَئِنْ أرى فِي الْمَسْجِدِ نارًا تضطرمْ أحبُّ إليَّ من أنْ أرى فيهِ بِدْعَةً لَا تُغَيَّرُ»

599-... Yezid bin Süreyc'den; Ebû İdris el-Havlani dedi ki: "Mescitte alev alev yanan bir ateş görmem, bana orada değiştirilemeyen bir bidat görmekten daha sevimlidir."[519]

٦٠٠ - عَنْ يُونُسَ ، قال: قَال لِي الشَّعْبِيُّ: «مَا مَجْلِسٌ أَجْلِسُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الْمَسْجِدِ إِذْ كُنَّا نَجْلِسُ فِيهِ إِلَى أَبِيكَ ثُمَّ نَتَحَوَّلُ إِلَى الرَّبِيعِ بْنِ خُثَيْمٍ ، فَيُقْرِينَا الْقُرْآنَ ، حَتَّى نَشَأَ هَؤُلَاءِ الصَّعَافِقَةُ ، وَاللَّهِ لَئِنْ أَجْلِسَ عَلَى كُنَاسَةٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَجْلِسَ مَعَهُمْ»

600- Yunus dedi ki: Şa'bi bana şöyle dedi: "Oturduğum hiçbir meclis bana mescitten daha sevimli değildi. Biz eskiden mescitte babanın yanına otururduk. Sonra Rebi bin Hasyem'in yanına giderdik, o da bize Kur'ân okuturdu. Tâ ki şu sa'fûk[520] grubu türedi. Vallahi şimdi bir çöplük üzerinde oturmam, bana onlarla birlikte oturmaktan daha sevimlidir."[521]

٦٠١ - عَنْ يُونُسَ يَعْنِي ابْنَ أَبِي إِسْحَاقَ ، قَالَ: سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ ، يَحْلِفُ بِاللَّهِ " مَا كَانَ مَجْلِسٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنَ الْمَسْجِدِ ، ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَئِنْ أَجْلِسَ فِي سُبَاطَةٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَجْلِسَ فِيهِ «

601- ... Yunus –yani İbn Ebi İshak- dedi ki: Şa'bi'yi işittim; Allah'a yemin ederek şöyle dedi: "Hiçbir meclis bana mescitten daha sevimli değildi. Vallahi şimdi bir çöplükte oturmam, bana orada oturmaktan daha sevimlidir."[522]

519 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 718 (1/339)

520 Sa'fûk: Sermayesi olmaksızın pazara giden ve bir tüccar kendisinden bir şey satın aldığında kendisini zora sokan kişidir. Çoğulu "Saâfika"dır. Burada anlatılmak istenen şudur: O kelam ehlinde hem ilim yok hem de onları dinleyen kimseler dinlerinde fitneye düşüyorlar. (Çev.)

521 Bk. Beyhaki, Medhal, 228 (1/198)

522 İsnadında Yunus bin Ebi İshak es-Sebili vardır. Ebû Hatim dedi ki: "Onunla hüccet getirilmez." Ahmed ve Yahya el-Kattan, onu çok zayıf saymışlardır. Nesai dedi ki: "Hadislerinde beis yoktur."

٦٠٢ - عَنْ صَالِحِ بْنِ مُسْلِمٍ , قَالَ: كُنْتُ مَعَ الشَّعْبِيِّ , فَلَمَّا حَاذَيْنَا الْمَسْجِدَ قَالَ: لَقَدْ «بَغَّضَ إِلَيَّ هَؤُلَاءِ الْآرَائِيُّونَ هَذَا الْمَسْجِدَ , حَتَّى صَارَ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ كُنَاسَةِ دَارِي» زَادَ ابْنُ الصَّبَّاحِ فِي حَدِيثِهِ: وَفِي الْمَسْجِدِ يَوْمَئِذٍ قَوْمٌ رُءُوسُ أَمْوَالِهِمُ الْكَلَامُ»

602- Salih bin Müslim anlatıyor: Bir keresinde Şa'bi ile birlikteydim. Mescidin hizasına geldiğimizde şöyle dedi: "Yemin olsun şu rey ehli beni bu mescitten nefret ettirdi. Öyle ki evimin çöplüğünden daha çok nefret eder oldum."

Ravilerden İbn Sabbah şu ziyadede bulundu: "O gün mescitte sermayesi kelam olan bir topluluk vardı."[523]

٦٠٣ - عَنْ صَالِحِ بْنِ مُسْلِمٍ , قَالَ: قَالَ لِي الشَّعْبِيُّ: «إِنَّمَا هَلَكْتُمْ حِينَ تَرَكْتُمُ الْآثَارَ , وَأَخَذْتُمْ بِالْقِيَاسِ , لَقَدْ بَغَّضَ إِلَيَّ هَذَا الْمَسْجِدُ , بَلْ هُوَ أَبْغَضُ إِلَيَّ مِنْ كُنَاسَةِ دَارِي مَعْشَرَ الصَّعَافِقَةِ , وَالصَّعَافِقَةُ هُمُ الَّذِينَ يَفِدُونَ إِلَى الْأَسْوَاقِ فِي زِيِّ التُّجَّارِ , لَيْسَ لَهُمْ رُءُوسُ أَمْوَالٍ , إِنَّمَا رَأْسُ مَالِ أَحَدِهِمُ الْكَلَامُ , وَالْعَامَّةُ تُسَمِّي مَنْ كَانَ هَذَا مُهَلِّسًا»

603- Salih bin Müslim dedi ki: Şa'bi bana şöyle dedi: "Sizler ancak eseri terk edip kıyası alınca helak oldunuz. Şu saâfika grubu beni mescitten öyle nefret ettirdi ki, mescitten evimin çöplüğünden daha çok nefret eder oldum. Saâfika, sermayeleri olmadığı halde grup-grup tüccar kılığında çarşı-pazara giden kimselerin ta kendileridir. Onların tek sermayesi, yalnızca kelamdır. Avam böyle kimseyi mühellis diye adlandırır."[524]

٦٠٤ - حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنِ الزِّبْرِقَانِ قَالَ: «نَهَانِي أَبُو وَائِلٍ أَنْ أُجَالِسَ أَصْحَابَ أَرَأَيْتَ , أَرَأَيْتَ»

523 Bk. İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (6/251) – Beyhaki, Medhal, 215 (1/191) – İbn Hazm, İhkam (8/512)

524 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (4/320) – Beyhaki, Medhal, 228 (1/198)

604- Abde bin Süleyman'dan; Zeburkan dedi ki: "Ebu Vail beni "Ne dersin, görüşün nedir?" diyenlerle oturmaktan nehyetti."[525]

٦٠٥ -... حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ , عَنِ الشَّعْبِيِّ , قَالَ: «مَا مِنْ كَلِمَةٍ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِن أَرَأَيْتَ , أَرَأَيْتَ»

605- İsmail bin Ebi Halid'den; Şa'bi dedi ki: "Benim 'Ne dersin, görüşün nedir?' sözünden daha çok nefret ettiğim bir söz yoktur."[526]

٦٠٦ -... غَيْلَانَ بْنَ جَرِيرٍ , قَالَ: جَعَلَ رَجُلٌ يَقُولُ لِابْنِ عُمَرَ: أَرَأَيْتَ , أَرَأَيْتَ , فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: «اجْعَلْ أَرَأَيْتَ عِنْدَ الثُّرَيَّا»

606- Geylan bin Cerir dedi ki: "Bir adam, İbn Ömer'e (r.anhumâ) "Ne dersin, görüşün nedir?" demeye başladı. Bunun üzerine İbn Ömer şöyle dedi: "Ne dersin sözünü Süreyya'ya fırlat."[527]

٦٠٧ - عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ , قَالَ: لَقِيتُ الشَّعْبِيَّ , فَقَالَ: «مَا حَدَّثُوكَ عَنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخُذْ، وَمَا حَدَّثُوكَ سِوَى ذَلِكَ فَأَلْقِهِ فِي الْحُشِّ»

607- Malik bin Miğvel dedi ki: Şa'bi'yle karşılaştım. Bana dedi ki: "Sana Muhammed'in (s.a.v.) ashâbından anlattıklarını al, sana bunun dışında anlattıklarını sal çayıra gitsin."[528]

٦٠٨ - عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ , عَنِ الشَّعْبِيِّ , قَالَ: «مَا حَدَّثُوكَ عَنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَأَقْبَلْ عَلَيْهِ , وَمَا حَدَّثُوكَ عَنْ رَأْيِهِمْ فَأَلْقِهِ فِي الْحُشِّ»

---

525 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 194 (1/77) – Buhârî, Tarih-i Sağir, 1105 (1/231) – İbn Sa'd, Tabakat (6/101) – İbn Hazm, İhkam (6/222)

526 Bk. Darimi, Mukaddime (1/77)

527 İsnadı sahhitir. Bk. İbn Mâce, Mukaddime, 1175 (1/371) – Taberani, Kebir,13058 (12/264). Ayrıca bu manada olarak bk. Buhârî, Sahih, 1533 (2/583)

528 İsnadı sahihtir. Bk. Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (4/319) – İmam Ahmed, İlel, 454 (1/283)

608- Malik bin Miğvel'den; Şa'bi dedi ki: "Sana Muhammed'in (s.a.v.) ashâbından ne rivayet ederlerse, tamamen ona yönel. Sana kendi görüşlerinden ne anlatırlarsa, sal çayıra gitsin."[529]

٦٠٩ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا ذَكْوَانُ , قَالَ: كَانَ الْحَسَنُ يَنْهَى عَنِ الْخُصُومَاتِ فِي الدِّينِ , وَقَالَ: إِنَّمَا يُخَاصِمُ الشَّاكُّ فِي دِينِهِ »

609- Hammad bin Zeyd'den; Zekvan dedi ki: Hasan-ı Basrî din hakkında tartışmaktan nehyeder, "Dini hakkında ancak şüpheli kimse tartışır" derdi.[530]

٦١٠ -... حَدَّثَنَا أَيُّوبُ , عَنْ أَبِي قِلَابَةَ , قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْأَهْوَاءِ وَلَا تُجَادِلُوهُمْ , فَإِنِّي لَا آمَنُ مِنْ أَنْ يَغْمِسُوكُمْ فِي ضَلَالَتِهِمْ , أَوْ يُلَبِّسُوا عَلَيْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ» قَالَ: وَكَانَ وَاللَّهِ مِنَ الْفُقَهَاءِ ذَوِي الْأَلْبَابِ

610- Eyyûb'dan; Ebû Kılâbe dedi ki: "Hevâ ashâbıyla oturmayın. Doğrusu ben, sizleri de sapıklıklarına batırmalarından veya bazı bildiklerinizi karıştırmalarından çekiniyorum."[531]

Ravi dedi ki: "Vallahi kendisi akıl sahibi fakihlerden biriydi."

٦١١ -... حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ , قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا , مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ يَذْكُرُ عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: «مَا أَدْرَكْتُ فَقِيهًا قَطُّ يُمَارِي , وَلَا يُدَارِي يَنْشُرُ حُكْمَ اللَّهِ فَإِنْ قُبِلَتْ حَمِدَ اللَّهَ وَإِنْ رُدَّتْ حَمِدَ اللَّهَ»

611- İbn Uyeyne dedi ki: Basra ahalisinden bir adamı Hasan-ı Basrî'den şöyle anlatırken işittim: "Ne tartışan bir fakihe eriştim ne de çekişen. Eriştiklerim Allah'ın hükmünü yayardı. Eğer kabul edilirse Allah'a hamd eder, eğer reddedilirse yine Allah'a hamd ederlerdi."[532]

529 Bir önceki rivayete bakınız.
530 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 215 (1/98) – Buhârî, Tarih-i Kebir, 773 (1/244)
531 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Mukaddime, 391 (1/103) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 244 (1/104) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (2/287) – Zehebi, Siyer (4/274)
532 Bk Beyhaki, Şuabu'l İman, 1795 (2/288)

٦١٢ - عنِ السَّائب بْنِ عَبْد اللهِ , قَالَ جِيءَ بِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ بِي عُثْمانُ بْنُ عفَّانَ وزهيْرُ بْنُ أَبي أَمَيَّةَ , فَاسْتَأْذَنُوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم فأ[illegible]ا عليَّ فقال [illegible]ل اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تُعْلِمَانِي بِهِ فقَدْ كان شَرِيكي فِي الْجاهليَّة» قَال: قُلْتُ: صَدَقْتَ يَا رَسُولَ اللهِ، كُنْتَ شَرِيكِي فَنِعْمَ الشَّرِيكُ، كُنْتَ لَا تماري وَلَا تُداري، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا سَائِبُ، انْظُرِ الْأَخْلَاقَ الَّتِي كُنْتَ تَصْنَعُهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَاصْنَعْهَا فِي الْإِسْلَامِ، وَأَحْسِنْ إِلَى الْيَتِيمِ، وَأَقْرِ الضَّيْفَ، وَأَكْرِمِ الْجَارَ »

612- Saib bin Abdullah (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürüldüm. Beni Osman bin Affan ile Züheyr bin Ebi Umeyye götürmüştü. Rasûlullah'tan (s.a.v.) izin isteyip beni övmeye başladılar. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bana onu öğretmeyin; o benim cahiliye devrinde ortağımdı."* Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen benim ortağımdın. Sen ne güzel ortaksın! Ne tartışır ne de çekişirdin." Rasûlullah (s.a.v.) şöyle karşılık verdi: *"Ey Saib! Cahiliyede üzerinde bulundurduğun ahlaka bak, aynısını İslâm'da da uygula. Yetime ihsan et, misafiri ağırla, komşuya ikramda bulun."*[533]

٦١٣ - عَنْ عَطَاءٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: «مَا اجْتَمَعَ رَجُلَانِ يَخْتَصِمَانِ فَافْتَرَقَا حَتَّى يَفْتَرِيَا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

613- ... Atâ'dan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "İki adam tartışmak için bir araya geldiğinde, Allah Teâlâ'ya iftira etmeden birbirinden ayrılmazlar."[534]

٦١٤ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي غَنِيَّةَ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي , عَنِ الْحَارِثِ الْعُكْلِيِّ , قَالَ: «أَيُّمَا رَجُلَيْنِ جَلَسَا يَخْتَصِمَانِ , فَلْيَعْلَمَا أَنَّهُمَا فِي بِدْعَةٍ حَتَّى يَفْتَرِقَا»

---

533 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 15539 (3/425) – Taberani, Kebir, 6618 (7/139) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 36948 (7/409). Heysemi dedi ki: "Bunu Ahmed ve Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Ravileri sahihin ravileridir."

534 İsnadı zayıftır. Senedinde Davud bin Sevvar vardır. Zehebi Muğni'de (1/218) şöyle der: "Doğru olanı Sevvar bin Davud'dur. Veki'in şeyhi olup zayıftır."

614- İbn Ebi Ğunye dedi ki: Bize babam tahdis etti; Haris el-İkli dedi ki: "Hangi iki adam tartışmak için oturursa, bilsinler ki ayrılana dek ikisi de bidat içindedir."

٦١٥ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي غَنِيَّةَ , عَنْ أَبِيهِ , عَنِ الْحَارِثِ الْعُكْلِيِّ , قَالَ: «إِذَا جَلَسَ الرَّجُلَانِ يَخْتَصِمَانِ فِي الدِّينِ فَلْيَعْلَمَا أَنَّهُمَا فِي أَمْرِ بِدْعَةٍ حَتَّى يَفْتَرِقَا»

615- İbn Ebi Ğunye'den, o babasından; Haris el-İkli dedi ki: "Hangi iki adam din hakkında tartışmak için oturursa, bilsinler ki ayrılana dek ikisi de bidat bir iş içindedir."[535]

٦١٦ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ , عَنْ رَجُلٍ , عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ قَالَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَكُونَ خُصُومَةُ النَّاسِ فِي رَبِّهِمْ»

616- ... Süfyan'dan, o adamın birinden; Muhammed bin Hanefiyye dedi ki: "İnsanların tartışmaları Rableri hakkında olana dek kıyamet kopmaz."

٦١٧ - عَنْ أَبِي يَعْلَى , عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ , قَالَ: «لَا تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى تَكُونَ خُصُومَةُ النَّاسِ فِي رَبِّهِمْ»

617- Ebû Ya'la'dan; Muhammed bin Hanefiyye dedi ki: "İnsanların tartışmaları Rableri hakkında olana dek dünya geçip gitmez."[536]

٦١٨ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَنَابٍ , قَالَ: سَمِعْتُ عِيسَى بْنَ يُونُسَ , وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْحُورِ الْعِينِ , فَغَضِبَ غَضَبًا شَدِيدًا , وَقَالَ: " مَا لَكُمْ وَمُجَالَسَةِ أَصْحَابِ الْكَلَامِ وَالْخُصُومَاتِ لَقَدْ شَهِدْتُ مِنْ رَجُلٍ - قَدْ سَمَّاهُ - مَجْلِسًا وَالْجَاهُ قَوْمٌ إِلَى الْكَلَامِ إِلَى أَنْ قَالَ: مَا خَلَقَ اللَّهُ جَنَّةً وَلَا نَارًا؟ وَوَدِدْتُ أَنِّي مَا شَهِدْتُهُ »

618- Ahmed bin Cenab dedi ki: İsa bin Yunus'u işittim; bir adam, kendisine iri ve güzel gözlü hurilerden sordu. Birden aşırı derecede sinirlendi.

---

535 Bu ve 614.cü rivayetin isnadı sahihtir, ravileri sikadır.

536 Bu ve 616.cı rivayet için bk. İbn Abdilberr, Temhid (7/146). Senedinde ismi belirtilmeyen biri vardır.

Dedi ki: "Size ne oluyor da kelam ve tartışma sahipleriyle oturuyorsunuz? Yemin olsun ki bir adamın meclisine tanık oldum. Bir topluluk gelip kendisini kelama zorladı. Tâ ki "Allah ne cennet ne de cehennem yaratmıştır" dedi. Buna tanık olmamayı ne çok isterdim.

٦١٩ - عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ , فَإِنَّ مُجَالَسَتَهُمْ مُمْرِضَةٌ لِلْقُلُوبِ»

619-... Ebû Salih'ten; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Hevâ ehliyle oturmayın. Çünkü onlarla oturmak, kalpleri hastalandırır."[537]

٦٢٠ -... حَدَّثَنَا عِصْمَةُ , قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ الْمُلَائِيُّ , قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ فَإِنَّهُمْ يُمْرِضُونَ الْقُلُوبَ»

620- İsmet dedi ki: Bize Ebû Abdullah el-Mülâi tahdis etti, dedi ki: "Hevâ ehliyle oturmayın. Çünkü onlar kalpleri hasta eder."

٦٢١ - أَخْبَرَنَا الْعَوَّامُ , قَالَ: سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ قُرَّةَ , يَقُولُ: «إِيَّاكُمْ وَالْخُصُومَاتِ فِي الدِّينِ , فَإِنَّهَا تُحْبِطُ الْأَعْمَالَ»

621- ... Avvam dedi ki: Muaviye bin Kurre'yi şöyle derken işittim: "Din hakkında tartışmaktan sakının! Çünkü o amelleri boşa çıkarır."[538]

٦٢٢ - حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ سِيرِينَ , وَمَارَاهُ رَجُلٌ فَفَطِنَ لَهُ , فَقَالَ: «إِنِّي أَعْلَمُ بِمَا تُرِيدُ , إِنِّي لَوْ أَرَدْتُ أَنْ أُمَارِيَكَ كُنْتُ عَالِمًا بِأَبْوَابِ الْمِرَاءِ»

622- Mehdi bin Meymûn dedi ki: Muhammed bin Sirin'i işittim; bir adam, kendisiyle tartışmaya çalışıyordu. Ne var ki o durumun farkına vardı ve şöyle dedi: "Hiç şüphesiz senin ne istediğini biliyorum. Şayet seninle tartışmak isteseydim, tartışma kapılarının neler olduğunu öğrenip bilirdim."

537 İsnadı hasendir. Hişam bin Abdülmelik el-Hımsi dışındaki raviler sikadır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte çokça vehmetmiştir."

538 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 221 (1/100) – Ebû Nuaym, Hılye (9/217) – Zehebi, Siyer (11/284)

٦٢٣ - حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ قَالَ: سمعت محمد بن سيرين وَمَارَاهُ رَجُلٌ فِي شَيْءٍ , فَقَالَ لَهُ مُحَمَّدٌ: «إِنِّي قد أعلم ما تريد . وأنا أعلم بالمراء مِنْكَ , وَلَكِنِّي لَا أُمَارِيكَ»

623- Mehdi bin Meymûn dedi ki: Muhammed bin Sirin'i işittim; bir adam, kendisiyle tartışmaya çalışıyordu, dedi ki: "Hiç şüphesiz senin ne istediğini biliyorum. Senin tartışmak istediğini anlıyorum. Ne var ki ben seninle tartışmayacağım."[539]

٦٢٤ - عَنْ بِشْرِ بْنِ الْمُفَضَّلِ , عَنْ سَلَمَةَ بْنِ عَلْقَمَةَ , قَالَ: كَانَ مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ «يَنْهَى عَنِ الْكَلَامِ وَمُجَالَسَةِ , أَهْلِ الْأَهْوَاءِ»

624- Bişr bin Mufaddal'dan; Seleme bin Alkame dedi ki: Muhammed bin Sirin, kelamdan ve hevâ ehliyle oturmaktan nehyederdi.[540]

٦٢٥ - أَخْبَرَنِي يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: قَالَ عَوْنُ بْنُ عَبْدِ اللهِ: «لَا تُفَاتِحْ أَصْحَابَ الْأَهْوَاءِ فِي شَيْءٍ , فَإِنَّهُمْ يَضْرِبُونَ الْقُرْآنَ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ» قَالَ يَعْقُوبُ: مَا فُتِحَ عَلَيَّ , وَعَايَنَّا أَكْثَرَهُ وَشَاهَدْنَاهُ , فَلَوْ أَنَّ رَجُلًا مِمَّنْ وَهَبَ اللهُ لَهُ عَقْلًا صَحِيحًا.

625- Yakub bin Abdurrahman'dan, o babasından; Avn bin Abdullah dedi ki: "Hevâ sahipleriyle hiçbir şey hakkında çekişmeyin. Çünkü onlar, Kur'ân'ın bir kısmını diğer bir kısmına vurduruyorlar." Yakub dedi ki: "Görüp şahit olduklarımız daha çoktur. Şayet kişi, Allah'ın kendisine akıl sağlığı bahşettiği kimselerden olsa da."[541]

٦٢٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْأُوَيْسِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ , قَالَ: كَانَ سُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ «إِذَا سَمِعَ فِي مَجْلِسٍ مِرَاءً قَامَ وَتَرَكَهُمْ»

539 Bu ve 622.ci rivayetin isnadı sahihtir. Bk. İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (7/195)
540 İsnadı sahihtir, ravilerinin tümü sikadır. Bk. Darimi, Mukaddime, 401 (1/121)
541 İsnadı sahihtir, ravilerinin tümü sikadır. İbn Ebi Hatim dedi ki: "Babama Avn bin Abdullah'tan soruldu, dedi ki: Şeyhtir." İbn Hacer de Takrib'te ondan bahsetmiş, sika olduğunu belirtmiştir.

626- ... Abdülaziz bin Abdullah el-Üveysi'den; Malik dedi ki: "Süleyman bin Yesar bir mecliste tartışma duyarsa kalkıp onları terk ederdi."[542]

٦٢٧ - عَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ , عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ , أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: إِنَّ «التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ شِرْكٌ فُتِحَ عَلَى أَهْلِ ضَلَالَةٍ , فَلَا تُجَادِلُوهُمْ فَيَجْرِيَ شِرْكُهُمْ عَلَى أَيْدِيكُمْ»

627- Ebû Zahiriyye'den; Cübeyr bin Nüfeyr şöyle derdi: "Şüphesiz kaderi yalanlamak, dalalet ehline açılan bir şirktir. Şu halde onlarla tartışmayın: yoksa şirkleri sizin eliniz üzere akar."[543]

٦٢٨ - عَنْ عِكْرِمَةَ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: «لَا تُجَادِلُوا الْمُكَذِّبِينَ بِالْقَدَرِ , فَيَجْرِي شِرْكُهُمْ عَلَى أَلْسِنَتِكُمْ»

628- İkrime'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Kaderi yalanlayanlarla tartışmayın; yoksa şirkleri sizin diliniz üzere akar."[544]

٦٢٩ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ بِلَالَ بْنَ سَعْدٍ , يَقُولُ: «إِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ مُمَارِيًا مُعْجَبًا بِرَأْيِهِ , فَقَدْ تَمَّتْ خَسَارَتُهُ»

629- Evzaî dedi ki: "Bilal bin Sa'd'ı şöyle derken işittim: Bir adamın kendi görüşünü beğenerek inatla tartıştığını gördüğünde, bil ki onun hüsranı tamama ermiştir."[545]

٦٣٠ - حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو ظِلَالٍ الْقَسْمَلِيُّ , قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ هَلْ كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُونَ الْقَدَرَ؟ قَالَ: إِنَّهُ «لَمْ يَكُ شَيْءٌ أَكْرَهَ إِلَيْهِمْ مِنَ الْخُصُومَاتِ , وَكَانُوا إِذَا ذُكِرَ لَهُمْ شَيْءٌ مِنْ ذَلِكَ نَفَضُوا أَرْدِيَتَهُمْ , وَتَفَرَّقُوا»

542 İsnadı sahihtir, ravilerinin tümü sikadır. Abdülaziz bin Abdullah el-Üveysi sikadır.
543 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Said bin Sinan eş-Şami vardır, metruktür. Darekutni ve başkaları onu hadis uydurmakla suçlamıştır.
544 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 1126 (1/406)
545 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 8435 (6/341) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (5/228)

630- Mervan bin Muaviye'den, Ebû Bilal el-Kasmeli dedi ki: Enes bin Malik'e (r.a.) "Acaba Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı kader hakkında konuşur muydu?" diye sordum. Dedi ki: "Doğrusu onlara tartışmalar kadar sevimsiz gelen bir şey yoktu. Onlara bu konularda bir şey zikredildiğinde, hemen elbiselerini silkeleyip oradan ayrılırlardı."[546]

٦٣١ - عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، قَالَ: «مَا خَاصَمْتُ قَطُّ»

631- Hasen bin Amr'dan; İbrahim dedi ki: "Hiç tartışmadım."[547]

٦٣٢ - عَنْ سُفْيَانَ ، قَالَ: قَالَ إِبْرَاهِيمُ: " السُّؤَالُ بِدْعَةٌ ، وَمَا أَنَا بِشَاكٍّ، قَالَ: وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: مَا خَاصَمْتُ قَطُّ »

632- Süfyan'dan; İbrahim dedi ki: "Sual bidattir ve ben şüphe etmiyorum." İbrahim yine şöyle dedi: "Hiç tartışmadım."

٦٣٣ - حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ شُجَاعٍ ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيَّ ، يَقُولُ: «مَا خَاصَمْتُ قَطُّ»

633- Mervan bin Şucâ dedi ki: Abdülkerim el-Cezeri'yi şöyle derken işittim: "Hiç tartışmadım."

٦٣٤ - ... حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ شُجَاعٍ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، قَالَ: «مَا خَاصَمَ وَرِعٌ قَطُّ»

634- Mervan bin Şucâ'dan; Abdülkerim dedi ki: "Hiçbir vera'[548] sahibi tartışmamıştır."[549]

---

546 İsnadı zayıftır. Senedinde Mervan bin Muaviye vardır. Sika olmakla birlikte tedlis yapardı. Tanınan ravilerden aktardığı hadisleri sahihtir. Meçhullerden aktardığı rivayetler ise zayıftır, hiçbir şey değildir.
Derim ki: Bu rivayet de meçhul bir ravidendir. Ebû Bilal el-Kasmeli tanınmamaktadır. Hakkında herhangi bir bilgiye rastlamadım.

547 İsnadı sahihtir, ravileri sikadır.

548 Sözlükte "sakınmak, kaçınmak, çekinmek" anlamındaki vera' kelimesi terim olarak "haram ve günah olup olmadığı şüpheli hususlardan özenle kaçınıp helâl ve mübahların bir kısmından feragat etmek" anlamında kullanılır. Bu sebeple vera' takvanın ileri ve özel bir şekli kabul edilir. Takva mahzurlu olanı, vera' ise helâl olması şüpheli olanı terk etmektir. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/vera. (Çev.)

549 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 8489 (6/354)

٦٣٥ - حدثني عنبسة القاضي , قال: سمعت جعفر بن محمد رضي الله عنه يقول: «إياكم والخصومة في الدين , فإنها تشغل القلب وتورث النفاق»

635- Kadı Anbese dedi ki: Cafer bin Muhammed'i şöyle derken işittim: "Din hakkında tartışmaktan sakının! Çünkü o kalbi meşgul eder, nifaka sebep olur."

٦٣٦ - حَدَّثَنَا عَنْبَسَةُ , عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ , قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالْخُصُومَةَ فِي الدِّينِ , فَإِنَّهَا تُورِثُ النِّفَاقَ»

636- Anbese'den; Cafer bin Muhammed dedi ki: "Din hakkında tartışmaktan sakının! Çünkü o kalbi meşgul eder, nifaka sebep olur."[550]

٦٣٧ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ مَسْعَدَةَ , قَالَ: كَانَ عِمْرَانُ الْقَصِيرُ يَقُولُ: " إِيَّاكُمْ وَالْمُنَازَعَةَ , وَالْخُصُومَةَ , وَإِيَّاكُمْ وَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: أَرَأَيْتَ , أَرَأَيْتَ «

637- ... Hammade bin Mes'ade'den; İmran el-Kasir şöyle derdi: "Çekişip tartışmaktan sakının! Şu 'Ne dersin, görüşün nedir?' diyenlerden sakının!"[551]

٦٣٨ - حَدَّثَنِي عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ مَعْقِلٍ , قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبًا , يَقُولُ: " دَعِ الْمِرَاءَ , فَإِنَّكَ لَا تُعْجِزُ أَحَدَ رَجُلَيْنِ: رَجُلٍ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ , فَكَيْفَ تُمَارِي وَتُجَادِلُ مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ , وَرَجُلٍ أَنْتَ أَعْلَمُ مِنْهُ فَكَيْفَ تُمَارِي وَتُجَادِلُ مَنْ أَنْتَ أَعْلَمُ مِنْهُ , وَلَا يُطِيعُكَ , فَاقْطَعْ ذَلِكَ عَنْكَ «

638- Abdussamed bin Ma'kil dedi ki: Vehb'i şöyle derken işittim: "Tartışmayı bırak! Doğrusu sen, şu iki kişiden birini aciz bırakamazsın: İlki senden daha âlim olan kişidir. Senden daha âlim olan biriyle nasıl tartışır, nasıl onunla cidale kalkışırsın? İkincisi senin kendisinden daha âlim olduğun kişidir. Kendisinden daha âlim olduğun halde sana itaat etmeyen biriyle nasıl tartışır, nasıl onunla cidale kalkışırsın. O halde tartışmayı kes!"[552]

550 Bu ve 635.ci rivayet için bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 219 (1/99) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 8489 (6/354) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/198)

551 Tahrici daha önce geçti.

552 Bk. Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (4/549) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (31/148)

٦٣٩ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفصِ بْنِ غِيَاثٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ: «اتَّقُوا جِدَالَ كُلِّ مَفْتُونٍ , فَإِنَّ الْمَفْتُونَ يُلَقَّنُ حُجَّتَهُ»

639- Ömer bin Hafs bin Gıyas'tan, o babasından; Cafer bin Muhammed dedi ki: "Fitneye düşen tüm kişilerin cidalinden sakının! Çünkü fitneye düşen, kendi hüccetini telkin eder."[553]

٦٤٠ - حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ الْمُغِيرَةِ , قَالَ: سَمِعْتُ الْحُسَيْنَ , يَقُولُ: قَدِمَ الْأَحْنَفُ بْنُ قَيْسٍ عَلَى عُمَرَ فَسَرَّحَ الْوَفْدَ , وَاحْتَبَسَ الْأَحْنَفَ حَوْلًا , ثُمَّ قَالَ لَهُ: «تَدْرِي لِمَ حَبَسْتُكَ؟ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ » حَذَّرَنَا كُلَّ مُنَافِقٍ عَلِيمٍ " , وَلَسْتَ مِنْهُمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ , فَالْحَقْ بِأَهْلِكَ

640- ... Süveyd bin Muğire dedi ki: Hüseyn'i şöyle derken işittim: Ahnef bin Kays, Ömer'in (r.a.) yanına gelince tüm heyeti serbest bıraktı ama Ahnef'i bir sene hapsetti. Sonra ona şöyle dedi: "Seni neden hapsettiğimi biliyor musun? Doğrusu Rasûlullah (s.a.v.) bizi konuşmasını iyi bilen her münâfıktan sakındırdı. Sen onlardan değilsin inşallah. Artık ailene katılabilirsin."[554]

٦٤١ - عَنْ زِيَادِ بْنِ حُدَيْرٍ قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: " إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ ثَلَاثَةٌ: جِدَالُ الْمُنَافِقِ بِالْقُرْآنِ لَا يُخْطِئُ وَاوًا وَلَا أَلِفًا يُجَادِلُ النَّاسَ أَنَّهُ أَجْدَلُ مِنْهُمْ لِيُضِلَّهُمْ عَنِ الْهُدَى , وَزَلَّةُ عَالِمٍ , وَأَئِمَّةُ الْمُضِلِّينَ , ثَلَاثٌ بِهِنَّ يُهْدَمُ الزَّمَنُ »

641- ... Ziyad bin Hudayr'dan; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "Sizin adınıza en çok şu üçünden endişe ediyorum: Kur'ân ile tartışan ki, ne elif ne de vav harfinde hata etmeksizin onlardan daha iyi tartıştığını göstermek adına insanlarla tartışır, onları hidayetten saptırır. Diğer ikisi de âlimin ayağının kayması ve saptırıcı önderlerdir. Zaman bunlarla yıkılır."[555]

553 Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs (2/211)'te Ali bin Ebi Talib'in (r.a.) sözü olarak rivayet etmektedir.
554 Bk. Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 984 (2/362) – İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (7/94)
555 İsnadı sahihtir. Bk. Firyabi, Sıfatu'l Münâfık, 29 (1/54) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (11/463)

٦٤٢ - عَنْ أَبِيهِ جُبَيْرِ بْنِ نفَيْرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تُجَادِلُوا فِي الدِّينِ أَحَدًا , وَلَا تَضْرِبُوا كِتَابَ اللهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ , فَوَاللهِ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُجَادِلُ بِهِ لِيَغْلِبَ , وَإِنَّ الْمُنَافِقَ لَيُجَادِلُ بِهِ فَيَغْلِبُهُ»

642- Cübeyr bin Nüfeyr'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Din hakkında kimseyle tartışmayın. Allah'ın Kitabı'nın bir kısmını diğer kısmına vurdurmayın. Allah'a yemin olsun ki, mümin Kur'ân'la galip gelmek, münâfık da Kur'ân'la Kur'ân'a galip gelmek için tartışır."*[556]

٦٤٣ - عَنْ زِيَادِ بْنِ حُدَيْرٍ , قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَحِمَهُ اللهُ: «ثَلَاثٌ بِهِنَّ يُهْدَمُ الزَّمَانُ إِمَامٌ ضَالٌّ , وَزَلَّةُ عَالِمٍ , وَجِدَالُ الْمُنَافِقِ بِالْقُرْآنِ»

643- Ziyad bin Hudayr'dan; Ömer (r.a.) şöyle dedi: "Zaman şu üç şeyle yıkılır: Sapık önder, âlimin ayağının kayması ve münâfığın Kur'ân'la tartışması."[557]

٦٤٤ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُهَاجِرٍ , أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ , كَانَ يَقُولُ: «إِذَا سَمِعْتَ الْمِرَاءَ فَاقْصُرْ»

644- ... Amr bin Muhacir'den rivayet edildiğine göre Ömer bin Abdülaziz şöyle derdi: "Tartışmayı işittiğinde dikkatini oraya verme!"

٦٤٥ - حَدَّثَنَا حَبِيبٌ , عَنْ مَيْمُونٍ أَبِي عُمَرَ , قَالَ: «لَا يُصِيبُ عَبْدٌ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَدَعَ الْمِرَاءَ , وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا»

645- Habib'den; Meymun Ebi Ömer dedi ki: "Kişi haklı olsa dahi tartışmayı bırakana dek imanın hakikatine eremez."[558]

---

556 İsnadı sahihtir. Bk.Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 942 (2/74) – Zehebi, Mizanu'l İtidal (2/348)

557 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Mübarek, Zühd, 1475 (1/520). Müellifin isnadında Mücalid bin Said vardır, zayıftır. İbn Mübarek'in isnadında Ebû'l Husayn vardır, müdellistir ve açıkça "tahdis etti" dememiştir.

558 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 5244 (4/317)

٦٤٦ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَاسِعٍ قَالَ: رَأَيْتُ صَفوَانَ بْنَ مُحْرِزٍ يَوْمًا هُوَ قَرِيبٌ مِنْ قَوْمٍ يَتَجَادَلُونَ , فَقَامَ , فَجَعَلَ يَنْفُضُ ثِيَابَهُ وَيَقُولُ: «مَا أَنْتُمْ إِلَّا جَرَبٌ , مَا أَنْتُمْ إِلَّا جَرَبٌ»

646- Muhammed bin Vasi' dedi ki: "Safvan bin Muhriz'i gördüm. Onun yakınında tartışan insanlar vardı. Onun elbisesini silkelediğini gördüm. Sonra "Sizler ancak uyuzsunuz, sizler ancak uyuzsunuz" diyerek kalktı."[559]

٦٤٧ - عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ التَّيْمِيِّ , عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ , قَالَ: كَانَ «أَوَّلُوكُمْ يَتَعَلَّمُونَ الْوَرَعَ , أَمَا إِنَّهُ سَيَأْتِي زَمَانٌ يَتَعَلَّمُونَ فِيهِ الْكَلَامَ»

647- Yahya bin Abdurrahman et-Teymi'den; Dahhak bin Müzahim dedi ki: "Sizden öncekiler verâyı öğrenirdi. Ama öyle bir zaman gelecek ki, insanlar o gün kelamı öğrenecekler."[560]

٦٤٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ , قَالَ: قَالَ أَبِي: قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ: «أَدْرَكْتُ النَّاسَ وَهُمْ عَلَى الْجُمْلَةِ يَعْنِي لَا يَتَكَلَّمُونَ , وَلَا يُخَاصِمُونَ»

قَالَ عَبْدُ اللهِ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ , عَنْ شِبْلٍ , عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ , عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: {لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ} [الشورى: ١٥]. قَالَ: «لَا خُصُومَةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ»

648- ... Abdullah'tan, o babası Ahmed bin Hanbel'den; Abdurrahman bin Mehdi dedi ki: "İnsanlara, onlara topluluk üzerindeyken yetiştim." Yani kelam yapmıyor ve tartışmıyorlardı."[561]

---

559 Bunu Tabakatu'l Huffaz'da (1/28) Suyuti zikretmiş, ardından şöyle demiştir: "Safvan bin Mihrez bin Ziyad el-Mazini –el-Bahili de denilir- celil, fazıl ve vera sahibi kullardandır."

560 Bk. İbn Mübarek, Zühd (1/11)

561 İsnadı sahihtir. Bk. Buhârî, Sahih (4/1819). Mücahid'den muallak olarak... Ayrıca bk. Taberi, Tefsir (25/18) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/298)

Abdullah dedi ki: Bize Ebû Bekir bin Şeybe tahdis etti... İbn Ebi Nüceyh'ten; Allah Teâlâ'nın *"Aramızda bir hüccet yoktur"* (Şura, 15) âyeti hakkında Mücahid dedi ki: "Yani aramızda tartışılabilecek bir konu yoktur."

٦٤٩ - حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ سِيرِينَ «يَنْهَى عَنِ الْجِدَالِ إِلَّا رَجُلًا إِنْ كَلَّمْتَهُ يَرْجِعُ»

649- İbn Avn dedi ki: Muhammed bin Sirin'i işittim; kendisi, konuştuğunda (bozuk) görüşünden dönecek kişi müstesna tartışmaktan nehyederdi.[562]

٦٥٠ - مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا نَصْرٍ بِشْرَ بْنَ الْحَارِثِ يَقُولُ: «الْخُصُومَاتُ تُحْبِطُ الْأَعْمَالَ»

650- Muhammed bin Müsenna dedi ki: Ebû Nasr Bişr bin Haris'i şöyle derken işittim: "Tartışmalar amelleri boşa çıkarır."

٦٥١ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُهَاجِرٍ , أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ , كَانَ يَقُولُ: «إِذَا سَمِعْتَ الْمِرَاءَ فَاقْصُرْ»

651- Amr bin Muhacir'den; Ömer bin Abdülaziz şöyle derdi: "Tartışmayı işittiğinde dikkatini oraya verme!"[563]

٦٥٢ - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ , قَالَ: سَمِعْتُ السِّبْيَاوِيَّ , يَقُولُ: رَأَيْتُ الْأَصْمَعِيَّ «يَذْهَبُ إِلَى أَنَّ الْجُدَّالَ زَنَادِقَةٌ»

652- Hasen bin Abdulvehhab dedi ki: Seyyari'yi şöyle derken işittim: "Asmaî'yi, tartışan kimseleri zındık sayarken gördüm."

٦٥٣ - حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ , قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ , يَقُولُ: «الْمِرَاءُ فِي الْعِلْمِ يُقَسِّي الْقَلْبَ , وَيُورِثُ الضِّغْنَ»

---

562 Bk. Zehebi, Siyer (4/614)

563 Bk. 644.cü rivayet.

653- İbn Vehb dedi ki: Malik bin Enes'i (r.h.) şöyle derken işittim: "İlim hakkında tartışmak kalbi katılaştırır, kin meydana getirir."[564]

٦٥٤ - عَنِ الْعَوَّامِ , عَنِ الْحَكَمِ , قَالَ: «مَا انْسَلَخَتْ أُمَّةٌ قَطُّ إِلَّا خَلَفَ بِعَقِبِهَا الْمَنَانِيَةُ»

654- Avvam'dan; Hakem dedi ki: "Hangi ümmetin derisi yüzülmüşse, illaki ardından Menâniyye gelmiştir."[565]

٦٥٥ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحُسَيْنِ: «الْمِرَاءُ يُفْسِدُ الصَّدَاقَةَ الْقَدِيمَةَ, وَيَحُلُّ الْعُقْدَةَ الْوَثِيقَةَ , وَأَقَلُّ مَا فِيهِ أَنْ تَكُونَ الْمُغَالَبَةُ , وَالْمُغَالَبَةُ أَمْتَنُ أَسْبَابِ الْقَطِيعَةِ»

655- Süfyan'dan; Abdullah bin Hüseyn dedi ki: "Tartışmak kadim dostlukları bozar, sağlam ipleri çözer. Ondaki en hafif şey, kişilerin birbirine üstün gelme çabasıdır. Zaten bu da ayrılık sebeplerinin en sağlamıdır."[566]

٦٥٦ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ , قَالَ: قِيلَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَسَنٍ: " مَا لَكَ لَا تُمَارِي إِذَا جَلَسْتَ؟ فَقَالَ: «مَا تَصْنَعُ بِأَمْرٍ إِنْ بَالَغْتَ فِيهِ أَثِمْتَ , وَإِنْ قَصَّرْتَ فِيهِ خُصِمْتَ»

656- ... Süfyan'dan; Abdullah bin Hasen'e "Niçin oturduğun zaman hiç tartışmıyorsun?" diye soruldu. Dedi ki: "Abarttığımda günaha gireceğim, kusur ettiğimde düşmanlık edileceğim bir işi ne yapayım?"

٦٥٧ - حَدَّثَنَا أَبُو يَعْلَى الْمِنْقَرِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ الْأَصْمَعِيَّ , قَالَ: سَمِعْتُ أَعْرَابِيًّا , يَقُولُ: «مَنْ لَاحَا الرِّجَالَ , وَمَارَاهُمْ قَلَّتْ مُرُوءَتُهُ , وَهَانَتْ كَرَامَتُهُ , وَمَنْ أَكْثَرَ مِنْ شَيْءٍ عُرِفَ بِهِ»

564 Bk. Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (8/106)

565 İsnadında Hüşeym bin Beşir vardır. Kendisi çokça tedlis yapar, mürsel rivayetlerde bulunurdu. Burada muanan olarak rivayet etmiştir.

566 İsnadı sahihtir, şahidi vardır. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 8436 (6/341)

657- Ebû Ya'la el-Minkarî'den; Asmaî dedi ki: Bir bedeviyi şöyle derken işittim: "Kim insanlarla tartışıp çekişirse, mürüvveti azalır, değeri düşer. Kim bir şeyi çok yaparsa, onunla tanınır."

İbn Batta şöyle der: Ey kardeşim! Bil ki ben ne seçkinlerin yollarında, ne akıllı kimselerin ahlakında, ne mürüvvet sahibi kimselerin mezheplerinde, ne şu ümmetin salihlerinden bize aktarılanlarda, ne selefin siyerinde, ne de haleften olup kendilerinden razı olunanların karakterinde kesinlikle cidal, zıtlaşma, hilaf, çekişme, birbirinden farklı hevâlar ve uydurulmuş görüşlerden hiçbirini görmedim. Tartışma ancak öğrenilen boş iş, eğlenilen dirayet ve yanında rahatlık aranan lezzettir. Akılları yıpratır, dilleri keskinleştirir, birbirlerine üstün gelmesi adına kişileri vahşileştirip saldırganlaştırır, hasmın delilinin açığa çıkmasıyla eğlendirir, münazara yapılan şahsı ezmeyi amaçlattırır, kıyasta yanlışa düşürür, rivayetleri yalanlattırır ve iyilerin görüşlerini hafife aldırır. Tartışma ancak Kur'ân'ın nassına karşı büyüklenmek, Rasûlullah'ın (s.a.v.) söylediklerini aşağılamak, icma akdini bozmak, kurulan yakınlıkları dağıtmak ve Müslümanlar arasına ayrılıklar sokmaktır. Tartışmalar ancak ümmetin içine giren şüphelerdir. Allah bizi ve sizi bundan korusun, tartışma ehliyle oturmaktan uzak eylesin.

٦٥٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأُوَيْسِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ , قَالَ: " أَدْرَكْنَا أَهْلَ الْفَضْلِ وَالْفِقْهِ مِنْ خِيَارِ أَوَّلِيَّةِ النَّاسِ يَعِيبُونَ أَهْلَ الْجَدَلِ وَالتَّنْقِيبِ , وَالْأَخْذِ بِالرَّأْيِ أَشَدَّ الْعَيْبِ , وَيَنْهَوْنَنَا عَنْ لِقَائِهِمْ وَمُجَالَسَتِهِمْ , وَحَذَّرُونَا مُقَارَبَتَهُمْ أَشَدَّ التَّحْذِيرِ , وَيُخْبِرُونَا أَنَّهُمْ عَلَى ضَلَالٍ , وَتَحْرِيفٍ لِتَأْوِيلِ كِتَابِ اللَّهِ , وَسُنَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , وَمَا تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , حَتَّى كَرِهَ الْمَسَائِلَ وَالتَّنْقِيبَ عَنِ الْأُمُورِ , وَزَجَرَ عَنْ ذَلِكَ , وَحَذَّرَهُ الْمُسْلِمِينَ فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ , حَتَّى كَانَ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كَرَاهِيَةِ ذَلِكَ أَنْ قَالَ: «ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ , فَإِنَّمَا هَلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِسُؤَالِهِمْ , وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ فَهَلْ هَلَكَ أَهْلُ الْأَهْوَاءِ , وَخَالَفُوا الْحَقَّ إِلَّا بِأَخْذِهِمْ بِالْجَدَلِ , وَالتَّفْكِيرِ فِي دِينِهِمْ , فَهُمْ كُلَّ يَوْمٍ عَلَى دِينِ ضَلَالَةٍ وَشُبْهَةٍ جَدِيدَةٍ , لَا يُقِيمُونَ عَلَى دِينٍ وَإِنْ أَعْجَبَهُمْ إِلَّا نَقَلَهُمُ الْجَدَلُ وَلَوْ

لزِمُوا السُّنن ، وأمر المُسلمين ، وتركُوا الجدل لتطفوا عنهُم الشّكّ واخذوا بالأثرِ الّذِي حضّهُم عليه رسُولُ الله صلى الله عليه وسلم»

658- Abdülaziz bin Abdullah el-Üveysi'den; Abdurrahman bin Ebi'z Zinad dedi ki: "İnsanların ilklerinden olan fazilet ve fıkıh ehline yetiştik. Onlar tartışma ehliyle kişinin kendi görüşüne göre konuşmasını şiddetle ayıplıyorlardı. Bizleri öyle kimselerle karşılaşmaktan, onlarla oturmaktan nehyediyorlardı. Bizleri onlarla yakınlık kurmaktan şiddetle sakındırdılar. Ayrıca bizlere, onların sapıklık ve Allah'ın Kitabı ile Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetlerini tahrif etme üzerinde olduklarını haber veriyorlardı. Rasûlullah (s.a.v.) çok soru sormayı ve eşelemeyi sevmez haldeyken vefat etti. Birçok yerde Müslümanları bundan sakındırdı. Hatta bundan hoşlanmadığına dair şöyle buyurdu: "*Sizi bıraktığım sürece siz de beni bırakın. Sizden öncekiler ancak çok soru sormaları ve peygamberlerine muhalefet etmeleri sebebiyle helak oldular. O halde sizi bir şeyden nehyettiğimde ondan uzak durun. Size bir şeyi emrettiğimde onu gücünüz yettiğince yerine getirin.*" Hevâ ehliyle hakka muhalefet edenler, yalnızca tartışma ve dine ait fikirleri sebebiyle helak olmadılar mı? Onlar her yeni günde başka bir sapıklık ve yeni bir şüphe üzerindedirler. Hoşlarına gitse de dinlerine kıymet vermiyorlar. Tek yaptıkları tartışma nakletmektir. Şayet sünnetlere ve Müslümanların işine bağlanıp tartışmayı terk etseler ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) onları teşvik ettiği izleri takip etseydiler, kesinlikle şüpheleri dağılacaktı.[567]

Ebu Abdullah Ubeydullah bin Muhammed bin Muhammed bin Hamdan bin Batta el-Ukberi dedi ki: Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle. Rabbim, kolaylaştır!

٦٥٩ - حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ كَاتِبُ اللَّيْثِ قَالَ: أَمْلَى عَلَيَّ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمَاجِشُونِ قَالَ: " احْذَرُوا الْجَدَلَ ، فَإِنَّهُ يُقَرِّبُكُمْ إِلَى كُلِّ مُوبِقَةٍ ، وَلَا يُسَلِّمُكُمْ إِلَى ثِقَةٍ ، لَيْسَ لَهُ أَجَلٌ يُنْتَهَى إِلَيْهِ ، وَهُوَ يَدْخُلُ فِي كُلِّ شَيْءٍ ، فَاتَّخِذُوا الْكَفَّ عَنْهُ طَرِيقًا وَإِنَّ الْجَدَلَ وَالتَّعَمُّقَ هُوَ جَوْرُ السَّبِيلِ ، وَصِرَاطُ الْخَطَإِ فَلَا تَحْسَبَنَّ التَّعَمُّقَ فِي الدِّينِ رَسْخًا ، فَإِنَّ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ هُمُ الَّذِينَ وَقَفُوا حَيْثُ تَنَاهَى

567 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih (2/975/1337)

عِلْمُهُمْ ، وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يُجَادِلُوكَ بِتَأْوِيلِ الْقُرْآنِ وَاخْتِلَافِ الأَحَادِيثِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتُجَادِلَهُمْ فَتَزِلَّ كَمَا زَلُّوا وَتضلَّ كما ضلُّوا فَقَدْ كَفَتْكَ السِّيرَةُ . يَعْنِي سِيرَةَ السَّلَفِ . مُؤْنَتَهَا وَأَقَامَتْ لَكَ مِنْهَا مَا لَمْ تَكُنْ لِتَعْدِلَهُ بِرَأْيِكَ وَلَا تَتَكَلَّفَنَّ صِفَةَ الدِّينِ لِمَنْ يَطْعَنُ فِي الدِّينِ ولا تُمكِّنْهُمْ من نَفسِكَ إِنَّمَا يُرِيدُونَ أَنْ يَفْتِنُوكَ أَوْ يَأْتُونَ بِشُبْهَةٍ فَيُضِلُّوكَ , وَلَا تَقْعُدْ معهُمْ. قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ} [الأنعام: ٦٨] وَلَعَمْرِي إِنَّ صِفَةَ الدِّينِ لَبَيِّنَةٌ وَإِنَّ سُبُلَهُ لَوَاضِحَةٌ , وَإِنَّ مَأْخَذَهُ لَقَرِيبٌ لِمَنْ أَرَادَ اللَّهُ هُدَاهُ وَلَمْ تَكُنِ الْخُصُومَةُ وَالْجَدَلُ هَوَاهُ دَانُوا اللَّهَ بِغَيْرِ دِينٍ وَاحِدٍ بِأَدْيَانٍ شَتَّى يُمْسُونَ عَلَى دِينٍ وَيُصْبِحُونَ بِهِ كَافِرِينَ »

659- Leys'in kâtibi Ebû Salih dedi ki: Abdülaziz bin Macişun bana imla ettirdi, dedi ki: "Tartışmaktan sakının. Çünkü o sizi tüm helak edicilere yaklaştırır. Sizi güvenle selamete çıkarmaz. Onun son bulacağı bir eceli yoktur. O her şeye dahil olur. Ondan el etek çekmeyi, izleyeceğin bir yol kıl. Şüphesiz tartışma ve derinlere dalma, hatanın kötü yoludur. Sakın ha dinde derinlere dalmayı ilimde derinleşmek sanma. Çünkü ilimde asıl derinleşenler, ilimlerinin bittiği yerde duranlardır. Seni, Kur'ân'ın tevili ve Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen hadislerin ihtilaflı olanlarıyla seninle tartışmalarından ve senin de onlarla tartışmandan sakındırıyorum. Yoksa onlar gibi senin de ayağın kayar, onlar gibi sen de saparsın. Sana siyer yani selefin siyeriyle onların azığı yeter. Onlar, senin kendi görüşünle düzeltemeyeceğin nice şeyleri senin için açıkladılar. Sakın dini kötüleyen kimselere dinin sıfatını anlatmak için boşa yorulma. Kendini onlara kaptırma. Onlar senin ancak fitneye düşmeni veya kalbine bir şüphe atıp seni saptırmak isterler. Onlarla oturma! Allah Teâlâ *"hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma!"* (En'am, 68) buyurur."[568] Ömrüme yemin olsun ki dinin sıfatı belli, yolları açıktır. Allah'ın hidayet vermek istediği ve arzusunun tartışma olmadığı kimseye dinin kaynağı yakındır. Onlara gelince; Allah'a tek din ile değil, farklı farklı dinlerle boyun eğdiler. Böylece kâfir oldular."

568 İsnadında Leys'in kâtibi Ebû Salih vardır. Saduk olmakla birlikte kitabında yanlışlar olduğu sabittir. Kendisinde biraz gaflet vardı. Tehzib adlı eserde böyle söylenilmektedir.

٦٦٠ - حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُرَادِيُّ , قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ يُنَاظِرُ الشَّافِعِيَّ فِي شَيْءٍ , فَقَالَ: " دَعْ هَذَا فَإِنَّ هَذَا طَرِيقُ الْكَلَامِ. قَالَ: وَسَمِعَ الشَّافِعِيُّ رَجُلَيْنِ يَتَكَلَّمَانِ فِي الْكَلَامِ. فَقَالَ: إِمَّا أَنْ تُجَاوِرَانَا بِخَيْرٍ وَإِمَّا أَنْ تَقُومَا عَنَّا «

660- Rebi bin Süleyman el-Maverdi dedi ki: Adamın biri, bir şey hakkında Şafiî ile münazara etmek için geldi. Şafiî dedi ki: "Bırak şunu! Bu kelam yoludur." Bir keresinde de kelam hakkında konuşan iki adam işitmişti. Bunun üzerine onlara şöyle dedi: "Ya bize hayırla komşuluk edin ya da yanımızdan kalkın."[569]

٦٦١ - حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى , قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِدْرِيسَ الشَّافِعِيَّ , يَقُولُ: وَاللَّهِ «لَئِنْ يُبْتَلَى الْمَرْءُ بِكُلِّ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ , مَاعَدَا الشِّرْكَ بِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنَ النَّظَرِ فِي الْكَلَامِ»

661- Yunus bin Abdula'la dedi ki: Muhammed bin İdris eş-Şafiî'yi şöyle derken işittim: "Vallahi bir kulun şirk dışında Allah'ın tüm yasaklarıyla imtihan olması, onun için kelama bakmaktan daha hayırlıdır."[570]

٦٦٢ - حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى , قَالَ: قَالَ لِي الشَّافِعِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ: يَا أَبَا مُوسَى لَقَدِ " اطَّلَعْتُ مِنْ أَصْحَابِ الْكَلَامِ عَلَى شَيْءٍ مَا لَوْ رَأَيْتُ رَجُلًا ارْتَكَبَ كُلَّ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ خَلَا الشِّرْكِ كَانَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَرَاهُ صَاحِبَ كَلَامٍ قَالَ: قُلْتُ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ , وَتَدْرِي مَا يَقُولُ صَاحِبُنَا أَظُنُّهُ قَالَ: اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ: كَانَ يَقُولُ: لَوْ رَأَيْتَ صَاحِبَ الْكَلَامِ يَمْشِي عَلَى الْمَاءِ لَا تَأْمَنَنَّ نَاحِيَتَهُ قَالَ: قَالَ لِي: قَدْ قَصَّرُوا , وَلَكِنْ لَوْ رَأَيْتَ صَاحِبَ الْكَلَامِ يَمْشِي فِي الْهَوَاءِ , فَلَا تَأْمَنَنَّ نَاحِيَتَهُ «

662- Yunus bin Abdula'la dedi ki: Muhammed bin İdris eş-Şafiî bana şöyle dedi: "Ey Ebû Musa! Kelam ashâbından öyle şeylere muttali oldum ki, adamın birini şirk dışında Allah'ın tüm yasaklarını yüklenmiş olarak görmem, benim için onu kelam sahibi olarak görmemden daha sevimlidir." Kendisi-

569 Ravileri sikadır. Rebi bin Süleyman bin Abdulcebbar bin Kamil de sikadır.

570 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 300 (1/115) – Ebû Nuaym, Hılye (9/111)

ne şöyle dedim: "Ey Ebû Abdullah! Arkadaşımız -Leys bin Sa'd olduğunu zannediyorum- ne dedi, biliyor musun? Şayet kelam sahibini suda yürürken görsen, sakın su kenarını güvenli sanma!" Şafiî bana dedi ki: "Eksik söylemişler; şayet kelam sahibini havada yürürken görsen, sakın ha gökyüzünün kenarlarını güvenli sanma!"[571]

٦٦٣ - ... حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ, قَالَ: حَدَّثَنِي بَعْضُ, أَصْحَابِ الشَّافِعِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ, يَقُولُ: " كَلَّمَتْنِي أُمُّ بَعْضِ أَصْحَابِ الْكَلَامِ عَلَى أَنْ أُكَلِّمَ ابْنَهَا لِيَكُفَّ عَنِ الْخَوْضِ فِي الْكَلَامِ قَالَ: فَكَلَّمْتُهُ لِيَكُفَّ عَنِ الْكَلَامِ, فَدَعَانِي إِلَى الْكَلَامِ«

663- Ebû Hatim dedi ki: Şafiî'nin ashâbından biri şöyle dedi: Şafiî'yi şöyle derken işittim: "Kelam ehlinden birinin annesi bana gelip, kelama dalmayı bıraksın diye oğluyla konuşmamı istedi. Gidip oğluyla konuştum ama beni kelama davet etti."

٦٦٤ - وَقَالَ أَبُو ثَوْرٍ إِبْرَاهِيمُ بْنُ خَالِدٍ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ, يَقُولُ: «مَا ارْتَدَى أَحَدٌ الْكَلَامَ فَأَفْلَحَ»

664- Ebû Sevr İbrahim bin Halid dedi ki: Şafiî'yi şöyle derken işittim: "Kelamı giyinip de iflah olan yoktur."[572]

٦٦٥ - ... حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْجَرَوِيُّ, قَالَ: كَانَ الشَّافِعِيُّ " يَنْهَى النَّهْيَ الشَّدِيدَ عَنِ الْكَلَامِ فِي الْأَهْوَاءِ وَيَقُولُ: أَحَدُهُمْ إِذَا خَالَفَهُ صَاحِبُهُ قَالَ: كَفَرْتَ, إِنَّمَا يُقَالُ فِيهِ: أَخْطَأْتَ

665- ...Hasen bin Abdülaziz el-Cerevi dedi ki: Şafiî şiddetle kelamı yasaklar, şöyle derdi: "Sizden birine arkadaşı muhalefet ettiğinde hemen 'Kâfir oldun' diyorsunuz. Halbuki ancak 'Hata ettin' denilmelidir."[573]

571 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 297 (1/115) – Ebû Nuaym, Hılye (9/116) – Zehebi, Siyer (10/23)

572 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 303 (1/116) – Ebû Nuaym, Hılye (9/111) – Zehebi, Siyer (10/18)

573 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 302 (1/115). İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de Hasen bin Abdülaziz el-Cerevi'den bahsetmiş ve sika olduğunu belirtmiştir.

İbn Batta şöyle der: Hevâ ehli birbirlerini tekfir etme hususunda isabetlidir. Çünkü ihtilafları, hevâlarının meşru kıldığı şeriatlar ve görüşlerine göre güzel olan dinler hakkındadır. Hevâ onları fırkalara ayırmış, görüşleri onları parçalamış, üzerlerine bela inmiş, basiret ve başarıdan mahrum olmuşlardır. Ayakları yolun açığından kaymıştır. Onlardan hata eden zındıktır. İsabet eden de gerçek bir temel üzere değildir.

٦٦٦ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا ثَوْرٍ قَالَ: قَالَ لِي الشَّافِعِيُّ: يَا أَبَا ثَوْرٍ «مَا رَأَيْتُ أَحَدًا ارْتَدَى شَيْئًا مِنَ الْكَلَامِ فَأَفْلَحَ»

666- Ebû Davud es-Sicistani dedi ki: Ebû Sevr'i şöyle derken işittim: Şafiî bana şöyle dedi: "Ey Ebû Sevr! Kelamdan bir şeyi giyinip de iflah olanı hiç görmedim."[574]

٦٦٧ - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْجَرَوِيُّ , قَالَ: أَخْبَرَنِي رَجُلٌ , أَثِقُ بِهِ قَالَ: قُلْتُ لِعَبْدِ الْمَلِكِ الْمَاجِشُونِ: أَوْصِنِي قَالَ: «إِيَّاكَ وَالْكَلَامَ , فَإِنَّ لِآخِرِهِ أَوَّلَ سُوءٍ»

667- Hasen bin Abdullah el-Cerevi dedi ki: Kendisini sika saydığım biri bana şöyle dedi: Abdülmelik el-Macişun'a "Bana tavsiyede bulun" dedim. Dedi ki: "Kelamdan sakın! Çünkü kelamın sonunda kötülüğün başlangıcı vardır."

٦٦٨ - حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْوَلِيدِ الْكِنْدِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يُوسُفَ , يَقُولُ: «الْعِلْمُ بِالْكَلَامِ جَهْلٌ , وَالْجَهْلُ بِالْكَلَامِ هُوَ الْعِلْمُ»

668- Bişr bin Velid dedi ki: Ebû Yusuf'u şöyle derken işittim: "Kelamı bilmek cehaletin, kelamı bilmemek ilmin ta kendisidir."[575]

٦٦٩ - سَمِعْتُ أَبَا حَاتِمٍ الرَّازِيَّ , يَقُولُ: قِيلَ لِهِشَامِ بْنِ عُبَيْدٍ حِينَ أُدْخِلَ عَلَى الْمَأْمُونِ: كَلِّمْ بِشْرًا الْمِرِّيسِيَّ , فَقَالَ: «أَصْلَحَ اللَّهُ الْخَلِيفَةَ , لَا أُحْسِنُ كَلَامَهُ , وَالْعَالِمُ بِكَلَامِهِ عِنْدَنَا جَاهِلٌ»

574 Bk. 664.cü rivayet.
575 Bk. Hatib, Tarih (14/253).

669- Ebû Hatim er-Razi dedi ki: Hişam bin Ubeyd, Me'mun'un yanına girdirildiğinde ona "Bişr el-Merisi ile konuş!" dedi. Hişam dedi ki: "Allah halifeyi ıslah etsin, Bişr'in kelamını ise güzelleştirmesin. Bize göre onun kelamını bilen cahildir."

٦٧٠ - عَنْ أَبِي عَلِيٍّ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْحَسن قال: دخل الْعتَّابِيُّ عَلَى الْمَأْمُونِ وَعِنْدَهُ بِشْرٌ الْمرِّيسِيُّ , فَقَالَ الْمَأْمُونُ: نَاظِرْ بِشْرًا في الرَّأْيِ فقال الْعَتَّابِيُّ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ " الْإِينَاسُ قَبْلُ. فَإِنَّهُ لَا يُحْمَدُ الْمَرْءُ فِي أَوَّلِ وَهْلَةٍ عَلَى صَوَابِهِ , وَلَا يُذَمُّ عَلَى خَطَإِهِ , لِأَنَّهُ بَيْنَ حَالَيْنِ مِن كَلامٍ قَدْ هَيَّأَهُ أَوْ خصِرَ , وَلَكِنَّهُ يَبْسُطُ بِالْمُؤَانَسَةِ , وَيَبْحَثُ بِالْمُثَاقَبَةِ فَقَالَ لَهُ: نَاظِرْ بِشْرًا فِي الرَّأْيِ فَقَالَ الْعَتَّابِيُّ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ , إِنَّ لِأَهْلِ الرَّأْيِ أَغَالِيطَ وَأَغَالِيقَ وَاخْتِلَافًا فِي آرَائِهِمْ , وَأَنَا وَاصِفٌ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ مَا اعْتَقَدَهُ مِنْ ذَلِكَ لَعَلَّ صِفَتِي تَأْتِي عَلَى مَا يُحَاوِلُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ. إِنَّ أَمْرَ الدِّيَانَةِ أَمْرَانِ: أَحَدُهُمَا لَا يُرَدُّ إِلَّا جَحْدًا لِأَنَّهُ الْقُرْآنُ وَهُوَ الْأَصْلُ الْمَعْرُوضُ عَلَيْهِ كُلُّ حُجَّةٍ. وَعِلْمُ كُلِّ حَادِثٍ لَا نَرُدُّ سُؤْلَ مَنِ انْتَحَلَهُ حُجَّةً , فَمَا وَضَحَتْ فِيهِ آيَةٌ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مُجْمَعٌ عَلَى تَأْوِيلِهَا , أَوْ سُنَّةٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا اخْتِلَافَ فِيهَا , أَوْ إِجْمَاعٌ مِنَ الْعُلَمَاءِ , أَوْ مُسْتَنْبَطٌ تَعْرِفُ الْعُقُولُ عَدْلَهُ لَزِمَهُمُ الدِّيَانَةُ بِهِ , وَالْقِيَامُ عَلَيْهِ , وَمَا لَمْ يَصِحَّ فِيهِ آيَةٌ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مُجْمَعٌ عَلَى تَأْوِيلِهَا , وَلَا سُنَّةٌ تَلْزَمُهُمُ الدِّيَانَةُ بِهَا , وَلَا الْقِيَامُ عَلَيْهِ كَانَ عَلَيْهِمُ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ فِي الْوُقُوفِ عِنْدَهُ , كَذَلِكَ نَقُولُ فِي التَّوْحِيدِ , فَمَا دُونَهُ , وَفِي أَرْشِ الْخَدْشِ فَمَا فَوْقَهُ , فَمَا أَضَاءَ لِي نُورُهُ اصْطَفَيْتُهُ , وَمَا عَمِيَ عَنِّي نُورُهُ نَفَيْتُهُ , وَبِاللَّهِ التَّوْفِيقُ. فَقَالَ الْمَأْمُونُ: اكْتُبُوا هَذَا الْكَلَامَ وَخَلِّدُوهُ بِبَيْتِ الْحِكْمَةِ «

670- Ebû Ali Muhammed bin Said bin Hasen dedi ki: Attabi, Me'mun'un yanına girdi. O sırada halifenin yanında Bişr el-Merisi de vardı. Me'mun dedi ki:

– Bişr ile görüşü hakkında münazara yap.

Attabi cevap verdi:

- Ey Muminlerin Emiri! Önce dostluk! Şüphesiz kişi doğrusu üzerine ilk korku verdiğinde övülmez, hatası dolayısıyla ayıplanmaz. Çünkü insan iki hal arasındadır.

Me'mun dedi ki:

- Bişr ile görüşü hakkında münazara yap.

Bunun üzerine Attabi şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Rey sahiplerinin yanıltıcı soruları ve görüşlerinde ihtilafları vardır. Ben şimdi Müminlerin Emiri için bu konuda inandığım esasları açıklayacağım. Umulur ki anlattıklarım, Müminlerin Emiri'nin çabaladığı konunun aydınlatıcısı olur. Doğrusu dinin iki esası vardır. Birincisi ancak inkâr ile reddedilir. Çünkü o Kur'ân'dır. Kur'ân, tüm hüccetlerin kendisine arz edildiği asıl ve her hadisenin ilmidir. Onu sahiplenen kimselerin yolu reddedilmez. Allah'ın kitabından tefsiri üzerinde icma edilen bir âyetin veya Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen bir hadisin açıkladığı, âlimlerin icma ettiği ve akılların adaletini tanıdığı bir hükme boyun eğilmesi, o hükmün yerine getirilmesi gerekir. Hakkında Allah'ın kitabından tefsiri üzerine icma edilen bir âyet veya Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edilip insanları boyun eğmeye ve onunla amel etmeye mecbur bırakan bir hadis olmayan konulara gelince; bu durumda insanların yerlerinde durup öteye geçmemesi gerekir. Tevhidde ve başka konularda da böyle deriz. Nuru önümü aydınlatanı seçer, nuru benden kaybolanı reddederim."

Bu sözleri işiten Me'mun şöyle dedi: "Bu sözleri yazıp Beytu'l Hikme'de ölümsüzleştirin."

٦٧١ - حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْوَلِيدِ الْكِنْدِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يُوسُفَ , يَقُولُ: «لَا تَطْلُبْ ثَلَاثًا إِلَّا بِثَلَاثٍ , لَا تَطْلُبِ الْعِلْمَ بِالْكَلَامِ , فَإِنَّهُ مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ بِالْكَلَامِ تَزَنْدَقَ , وَلَا تَطْلُبْ غَرِيبَ الْحَدِيثِ , فَإِنَّهُ مَنْ طَلَبَ غَرِيبَ الْحَدِيثِ كَذَبَ , وَلَا تَطْلُبِ الْغِنَى بِالْكِيمْيَاءِ , فَإِنَّهُ مَنْ طَلَبَ الْغِنَى بِالْكِيمْيَاءِ افْتَقَرَ»

671- Bişr bin Velid el-Kindi dedi ki: Ebû Yusuf'u şöyle derken işittim: "Üç şeyi üç şeyle talep etme. Kelam ile ilmi talep etme; doğrusu kelamla ilim talep eden zındıklaşır. Hadisin garibini talep etme; doğrusu hadisin garibini

talep eden yalan söyler. Zenginliği kimyayla talep etme; doğrusu zenginliği kimyayla talep eden fakirleşir."[576]

٦٧٢ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ , قَالَ: جَاءَ أَبُو بَكْرٍ الْأَصَمُّ إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَهْدِيٍّ , فَقَالَ: جِئْتُ أُنَاظِرُكَ فِي الدِّينِ فَقَالَ: «إِنْ شَكَكْتَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ دِينِكَ , فَقِفْ حَتَّى أَخْرُجَ إِلَى الصَّلَاةِ , وَإِلَّا فَاذْهَبْ إِلَى عَمَلِكَ , فَمَضَى , وَلَمْ يَثْبُتْ»

672- ... Ahmed bin Sinan dedi ki: Ebû Bekir el-Asam, Abdurrahman bin Mehdi'ye gelip "Din hakkında seninle münazara etmek için geldim" dedi. Şöyle cevap verdi: "Eğer dini bir konuda şüpheye düştüysen namaza çıkana kadar bekle. Öyle değilse git kendi işine bak." Bunun üzerine el-Asam orada durmayıp ayrıldı.[577]

٦٧٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بِشْرٍ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يُوسُفَ , يَقُولُ: «الْعِلْمُ بِالْكَلَامِ يَدْعُو إِلَى الزَّنْدَقَةِ»

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْأَسْوَدِ الْحَنَفِيُّ قَالَ: قَالَ أَبُو يَزِيدَ السَّرَّاجُ قَالَ لِي أَبُو عُمَرَ الضَّرِيرُ: «الْعِلْمُ بِالْكَلَامِ بِمَنْزِلَةِ التَّنْجِيمِ , كُلَّمَا كَانَ صَاحِبُهُ أَزْيَدَ عِلْمًا , كَانَ أَشَدَّ لِفَسَادِهِ»

673- ... Ahmed bin Muhammed bin Bişr dedi ki: Ebû Yusuf'u şöyle derken işittim: "Kelamı bilmek zındıklığa sebep olur."

Ahmed bin Esved el-Hanefi'den, Ebû Yezid es-Serrac dedi ki: Ebû Ömer ez-Zarir bana şöyle dedi: "Kelamı bilmek müneccimlik gibidir. Sahibinin ilmi ne kadar artarsa bozulması da o kadar artar."

٦٧٤ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ , رَحِمَهُ اللَّهُ يَقُولُ: «مَنْ تَعَاطَى الْكَلَامَ لَمْ يُفْلِحْ , وَمَنْ تَعَاطَى الْكَلَامَ لَمْ يَخْلُ مِنْ أَنْ يَتَجَهَّمَ»

576 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (14/253)

577 İsnadı sahihtir. Ravileri, Ahmed bin Sinan'a kadar sikadır. Abdurrahman bin Mehdi: Sikadır, sebttir, hafızdır. Hadisi ve ravileri tanırdı. İbn Medini dedi ki: "Ondan daha bilgilisini görmedim."

وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: لَسْتُ أَتَكَلَّمُ إِلَّا مَا كَانَ فِي كِتَابِ اللهِ , وسُنَّةِ رَسُول اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , أَوْ عَنْ أَصْحَابِهِ , أَوْ عَنِ التَّابِعِينَ وأمَّا غيْرُ ذلك فَالْكَلَامُ فِيهِ غَيْرُ مَحْمُودٍ قَالَ: وَكَرِهَ أَبُو عَبْدِ اللهِ كُلَّ شَيْءٍ من جِنْسِ الكلام

674- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel'i (r.h.) şöyle derken işittim: "Kelamla meşgul olan iflah olmaz, kelamla meşgul olan Cehmiyye olmaktan kurtulamaz." Ebû Abdullah'ı yine şöyle derken işittim: "Ben ancak Allah'ın Kitabı, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünneti veya sahâbe ve tabiînden gelen rivayetlerde olanı konuşurum. Bunun dışındakilerde kelam etmenin sınırı yoktur." Ebû Abdullah, kelam cinsinden olan her şeyi kerih görürdü.[578]

٦٧٥ - حَدَّثَنَا حَنْبَلٌ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ , يَقُولُ: «مَنْ أَحَبَّ الْكَلَامَ لَمْ يُفْلِحْ , لَا يَئُولُ أَمْرُهُمْ إِلَى خَيْرٍ»

675- Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Kelamı seven iflah olmaz. O kimselerin işi hayra varmaz."[579]

٦٧٥ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَارِثِ الصَّايِغُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: «مَنْ أَحَبَّ الْكَلَامَ لَمْ يَخْرُجْ مِنْ قَلْبِهِ , وَلَا تَرَى صَاحِبَ كَلَامٍ يُفْلِحُ»

676- Ebû'l Haris es-Saiğ dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Kim kelamı severse, artık kelam onun kalbinden çıkmaz. İflah olan bir kelam sahibi göremezsin."[580]

٦٧٦ - حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللهِ بْنُ حَنْبَلٍ , قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ , يَقُولُ: «عَلَيْكُمْ بِالسُّنَّةِ وَالْحَدِيثِ , وَمَا يَنْفَعُكُمُ اللهُ بِهِ , وَإِيَّاكُمْ وَالْخَوْضَ وَالْجِدَالَ وَالْمِرَاءِ , فَإِنَّهُ لَا يُفْلِحُ مَنْ أَحَبَّ الْكَلَامَ , وَكُلُّ مَنْ أَحْدَثَ كَلَامًا لَمْ يَكُنْ آخِرُ أَمْرِهِ إِلَّا إِلَى بِدْعَةٍ , لِأَنَّ الْكَلَامَ لَا يَدْعُو إِلَى خَيْرٍ , وَلَا أُحِبُّ الْكَلَامَ

578 Bk. Zehebi, Siyer (11/291)
579 Bk. Hallal, Sünne, 213 (1/195)
580 Bk. Zehebi, Siyer (11/291)

ولا الْخَوْضَ وَلا الْجِدالَ وعلَيْكُمْ بِالسُّنَنِ والآثَارِ وَالْفِقْه الَّذِي تَنْتَفِعُونَ بِهِ وَدَعُوا الْجِدال , وكلامَ أَهْلِ الزَّيْغِ , والْمِرَاء أَدْرَكْنا النَّاس وَلا يَعْرِفُونَ هَذا وَيُجَانِبُونَ أَهْلَ الْكَلامِ , وَعَاقِبَةُ الْكَلامِ لا تَئُولُ إِلَى خَيْرٍ أعاذَنا اللهُ وَإِيَّاكُمْ مِنَ الْفِتَنِ وَسلَّمَنَا وَإِيَّاكُم مِنْ كُلِّ هَلَكَةٍ»

676- Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Size gerekli olan, sünnet, hadis ve Allah'ın kendisiyle size fayda vereceklerdir. Lafa dalmaktan, cidalden ve tartışmaktan sakının! Doğrusu kelamı seven iflah olmaz. Bir kelam üretenin sonu illaki bidat çıkarmak olacaktır. Çünkü kelam hayra çağırmaz. Ben ne kelamı ne lafa dalmayı ne de tartışmayı seviyorum. Sünnetlere, eserlere ve size faydalı olan fıkha sarılın. Cidali de eğrilik ve tartışma ehlinin kelamını da bırakın! Yetiştiğimiz insanlar kelamı bilmezler, kelamdan kaçınırlardı. Kelamın sonucu hayra varmaz. Allah bizi ve sizi fitnelerden korusun, bizi ve sizi tüm helak sebeplerinden selamete çıkarsın."

٦٧٧ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَارِثِ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ , يَقُولُ: قَالَ أَيُّوبُ: «إِذَا مَرَقَ أَحَدُكُمْ لَمْ يَعُدْ أَبَدًا»

حَدَّثَنَا أَبُو الْحَارِثِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ فَقُلْتُ: إِنَّ هَهُنَا رَجُلًا يُنَاظِرُ الْجَهْمِيَّةَ , وَيُبَيِّنُ خَطَأَهُمْ , وَيُدَقِّقُ عَلَيْهِمُ الْمَسَائِلَ فَمَا تَرَى؟ قُلْتُ: " لَسْتُ أَرَى الْكَلَامَ فِي شَيْءٍ مِنْ هَذِهِ الْأَهْوَاءِ , وَلَا أَرَى لِأَحَدٍ أَنْ يُنَاظِرَهُمْ , أَلَيْسَ قَالَ مُعَاوِيَةُ بْنُ قُرَّةَ: «الْخُصُومَةُ تُحْبِطُ الْأَعْمَالَ , وَالْكَلَامُ الرَّدِيءُ لَا يَدْعُو إِلَى خَيْرٍ لَا يُفْلِحُ صَاحِبُ كَلَامٍ , تَجَنَّبُوا أَصْحَابَ الْجِدَالِ وَالْكَلَامِ , عَلَيْكُمْ بِالسُّنَنِ , وَمَا كَانَ عَلَيْهِ أَهْلُ الْعِلْمِ قَبْلَكُمْ , فَإِنَّهُمْ كَانُوا يَكْرَهُونَ الْكَلَامَ , وَالْخَوْضَ فِي أَهْلِ الْبِدَعِ , وَالْجُلُوسَ مَعَهُمْ , وَإِنَّمَا السَّلَامَةُ فِي تَرْكِ هَذَا , لَمْ نُؤْمَرْ بِالْجِدَالِ , وَالْخُصُومَاتِ مَعَ أَهْلِ الضَّلَالَةِ , فَإِنَّهُ سَلَامَةٌ لَهُ مِنْهُ»

677- Ebû'l Haris dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Eyyub dedi ki: Sizden biri fırlayıp çıkarsa, bir daha ebediyen geri dönmez."

Ebû'l Haris dedi ki: Ebû Abdullah'a şöyle sordum: "Cehmiyye ile münazara edip hatalarını ortaya koyan ve ince meseleleri onlara izah eden kimse hakkında ne dersin?" Dedi ki: "Ben hevâlardan hiçbir şey hakkında konuşulmayacağı ve hiç kimsenin onlarla münazara etmeyeceği görüşündeyim. Muaviye bin Kurra dedi ki: Tartışma, amelleri boşa çıkarır. Kötü kelam, hayra çağırmaz. Kelam sahibi iflah olmaz. Cidal ve kelam ashâbından uzaklaşın! Sünnetlere ve sizden önceki ilim sahiplerinin üzerinde olduğu yola sarılın. Doğrusu onlar, bidat ehli hakkında kelam edilmesini, lafa dalınmasını ve onlarla birlikte oturulmasını kerih görürlerdi. Selamet ancak bunun terk edilmesindedir. Bizlere dalalet ehliyle cidale kalkışıp tartışmak emredilmedi. Kişinin selameti bunu terk etmesindedir."

٦٧٨ - قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: «صَاحِبُ كَلَامٍ لَا يَخْرُجُ حُبُّ الْكَلَامِ مِنْ قَلْبِهِ، إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ كُلَّمَا تَكَلَّمَ بِمُحْدَثَةٍ حَمَلَ نَفْسَهُ عَلَى الذَّبِّ عَنْهَا»

678- Ebû'l Haris dedi ki: Ebû Abdullah'ı yine şöyle derken işittim: "Kelam sahibinin kalbinden kelam sevgisi çıkmaz. Doğrusu o iflah olmaz. Ne zaman sonradan çıkarılan bir şey konuşsa, kendisini onu (kalbinden) uzaklaştırmaya zorlar."

٦٧٩ - وَأُخْبِرْتُ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْأَصْبَهَانِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ يَقُولُ: " لَا تُجَالِسْ صَاحِبَ كَلَامٍ، وَإِنْ ذَبَّ عَنِ السُّنَّةِ، فَإِنَّهُ لَا يَئُولُ أَمْرُهُ إِلَى خَيْرٍ

679- ... Ebû İmran el-Asbahani dedi ki: Ahmed bin Hanbel'i şöyle derken işittim: "Sünneti savunsa dahi kelam sahibiyle oturma! Çünkü onun işi hayra varmaz."

İbn Batta şöyle der: Şayet biri şöyle derse: Bizi husumet, tartışma, cidal ve münazaradan sakındırdın. Bunun hakkın ta kendisi olduğunu ve âlimlerin, sahabenin, akıllı müminlerin ve basiretli âlimlerin yolu olduğunu öğrendik. Peki, biri yanıma gelip ortaya çıkan şu hevâlardan ve toplumda yayılan kötü mezheplerden soru sorsa, onlarla ilgili bazı konularda benimle konuşup benden cevap beklese? Ben, Kerim olan Allah'ın kendilerine ilim ve onların iç yüzünü ortaya çıkaran bir basiret bahşettiği kimselerdenim. Peki,

onu kendi haline bırakayım da dilediği gibi konuşsun mu? Onun, hevâsının ve bidatinin yolunu serbest mi bırakayım? Çirkin görüşüne reddiye vermeyeyim mi?

Ona şöyle cevap veririm: Allah sana rahmet etsin ey kardeşim! Bil ki bununla müptela olan kimseler, şu üç sınıftan biridir.

Birincisi; yolunun iyiliğini, mezhebinin güzelliğini, selamete çıkma isteğini, dosdoğru yolu amaçladığını bildiğin kimsedir. Bu kimse, sadece şeytanların kalplerine yerleştiği kişilerin sözlerine kulak vermiştir. Şeytanlar, onların dilleri üzere değişik türde küfürler konuşur. Bu kimse de müptela olduğu şeyden nasıl çıkacağını bilemez. Onun sorusu, belaya tutulduğu şeyden çıkış yolu ve sıkıntı gördüğü şeyden dolayı şifa arayan bir kişinin sorusudur. Onun sana olan ihtiyacı, susuzun suya olan ihtiyacı gibidir. Sen onun kabul edeceğini hissettin ve sana muhalefet etmeyeceğinden emin oldun. Bu kimse, doğruya yöneltmenin ve şeytanların tuzaklarından kurtarmanın sana farz kılındığı kimsenin ta kendisidir. Onu yönlendirdiğin ve muvaffak kıldığın şeyler Kur'ân'dan, sünnetten, ümmetin sahâbe ve tabiînden olan âlimlerinin sahih rivayetlerinden olsun. Ona verdiğin cevabın hepsi, hikmet ve güzel öğütle olsun. Ona bilemeyeceği ve idrak edemeyeceği ince meseleleri yüklemeye çalışmaktan sakın! Eğer sünneti arzu ediyorsan, bil ki öyle yapman bidattir. Hakkın yolu dışında hakkı istemen batıldır. Sünnet hakkında konuşurken, sünnetin dışına çıkıp konuşman bidattir. Sakın salahını fesadında arama! Doğrusu kendini aldatan kişi, diğer insanlara nasihat veremez. Kendisinde kendisi için hayır olmayan kişide diğer insanlar için de hayır yoktur. Her kim Allah'ı isterse, Allah onu muvvaffak kılar ve durumunu düzeltir. Kim Allah'tan sakınırsa, Allah ona destek olur, yardım eder.

٦٨٠ - سَمِعْتُ الْمَرْوَذِيَّ , يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا بَكْرِ بْنَ مُسْلِمٍ الزَّاهِدَ , رَحِمَهُ اللَّهُ يَقُولُ , وَقَدْ ذَكَرَ يَوْمًا الْمُخَالِفِينَ , وَأَهْلَ الْبِدَعِ , فَقَالَ: «قَلِيلُ التَّقْوَى يَهْزِمُ الْعَسَاكِرَ وَالْجُيُوشَ»

680- ... el-Mervezi dedi ki: Zahid Ebû Bekir Müslim'i işittim; bir gün kendisine muhalefet edenler ile bidat ehli zikredildi. Dedi ki: "Takvanın az oluşu askerleri ve orduları hezimete uğratır."

٦٨١ - حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ سِيرِينَ «يَنْهَى عَنِ الْجِدَالِ إِلَّا رَجُلًا إِنْ كَلَّمْتَهُ طَمِعْتَ فِي رُجُوعِهِ»

681- İbn Avn dedi ki: Muhammed bin Sirin'i işittim; kendisi, konuştuğunda (bozuk) görüşünden dönecek kişi müstesna tartışmaktan nehyederdi.[581]

٦٨٢ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ النَّضْرِ الْحَارِثِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِلْأَوْزَاعِيِّ: آمُرُ بِالْمَعْرُوفِ؟ قَالَ: مَنْ يَقْبَلُ مِنْكَ

682- ... Muhammed bin Nadr el-Harisi dedi ki: Evzaî'ye "İyiliği emredeyim mi?" diye sordum. Dedi ki: "Senden kabul edecek kimseye."

İbn Batta şöyle der: Evzaî (r.h.) doğru söylemiştir. Ali bin Ebi Talib de (r.a.) böyle söyler: "Kendisine itaat edilmeyene emirlik yoktur." Eğer sana soru soranın özellikleri, anlattığım ve ona verdiğin cevap açıkladığım şekilde olacaksa, o zaman dediğimi yap ve daha fazla kendini zorlama. İşte bu, Allah'ın kendilerini bu dinin seçkinleri kıldığı âlimlerin yoludur.

Bu, üç sınıftan birincisiydi.

İkincisi, senin hazır bulunduğun, kendinden emin olduğun ve içerisinde birçok yardımcın ve destekçin olan meclise gelen bir adamdır. Derken o adam mecliste onu dinleyenlerin kalplerini fitneye düşürecek, onları belaya uğratacak ve akıllarına şüphe atacak bir kelam etti. Çünkü o, kalbinde eğrilik bulunan, fitne ve bidat çıkarmayı arzulayarak müteşabihe tâbi olan biridir. Senin yanında kardeşlerinden ve senin mezhebinden olup onun kelamını dinleyen ama ona cevap verecek hiçbir hücceti olmayan kimseler var. Hem onun sahip olduğu görüşün çirkinliğini de fark edemiyorlar. Şimdi sen susarsan, dinleyenlerin kalplerini bozarak ve basiretli kimseleri şüphelere salarak onları fitneye düşürüp düşürmeyeceğinden emin olamazsın. İşte bu sınıf kimseler de bidatini ve çirkin görüşünü reddedeceğin, Allah'ın sana öğrettiği ilim ve hikmeti ortaya koyacağın kimselerdendir. Bununla birlikte onunla konuşma amacın tartışma ve münazara olmasın. Konuşma amacın sadece kardeşlerini onun tuzağından kurtarmak olsun. Doğrusu pislik inkârcılar, müminleri avlamak için şeytanların tuzaklarını kurarlar. O halde kelamın,

581 Bk. Zehebi, Siyer (4/614). Ayrıca bk. 649.cu rivayet.

yaydığın ilmin, hikmetin, güzel yüzün ve fasih sözlerinle sadece kardeşlerine ve yanındakilere yönel. Tâ ki onları, o kişiden uzaklaştırıp onun kelamını dinlemelerine engel ol. Daha doğrusu; eğer herhangi bir ilim türüyle onun sözlerini kesip insanların yüzünü ondan çevirmeye gücün yeterse, öyle yap.

٦٨٣ - حَدَّثَنَا مُثَنَّى بْنُ جَامِعٍ , قَالَ: سَمِعْتُ بِشْرَ بْنَ الْحَارِثِ , سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ مَعَ هَؤُلَاءِ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ فِي مَوْضِعِ جِنَازَةٍ , أَوْ مَقْبَرَةٍ , فَيَتَكَلَّمُونَ , وَيُعْرِضُونَ فَتَرَى لَنَا أَنْ نُجِيبَهُمْ , فَقَالَ: «إِنْ كَانَ مَعَكَ مَنْ لَا يَعْلَمُ , فَرُدُّوا عَلَيْهِ لِئَلَّا يَرَى أُولَئِكَ أَنَّ الْقَوْلَ كَمَا يَقُولُونَ , وَإِنْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَهُمْ فَلَا تُكَلِّمُوهُمْ , وَلَا تُجِيبُوهُمْ

683- Müsenna bin Cami dedi ki: Bişr bin Haris'i işittim; kendisine şu hevâ ehliyle cenaze veya mezarlıkta bir arada olup, onunla konuşarak görüşlerini sundukları kişi hakkında "Onlara cevap vermemizi uygun görüyor musun?" diye soruldu. Dedi ki: "Eğer yanında bilmeyenler varsa ona cevap verip görüşünü reddet. Böyle yap ki yanındakiler, doğru görüşün onların görüşü olduğunu sanmasınlar. Eğer sadece siz ve onlar olursanız, onlara ne cevap verin ne de konuşun."

İbn Batta şöyle der: Bu iki sınıfın durumunu sana tanıttım, onlar hakkında özet bir açıklama yaptım. Bir de kalbi eğri ve uğursuz üçüncü sınıf vardır. Onlar ayakları doğru yoldan kaymış, basiretleri bağlanmış ve bidatlerin boyunduruğuna girmiş kimselerdir. Seni kesin inancında şüphelere düşürmek, doğru dinini ifsat etmek (bozmak) için çabalarlar. Bu bölümde rivayet edip aktardıklarımızın tümü, bu üçüncü sınıf dolayısıyladır. Sen bu kimselere susmaktan, onları muhatap almamaktan daha etkili bir cevap veremezsin. Çünkü bu kimselerin seninle münazara etme amacı, seni fitneye düşürerek ona tâbi olmandır. Sana sahip olduktan sonra artık seninle işi biter. Sana dinin hakkında hoşlanmadığın şeyler işittirmek dahi onun öfkesini dindirir. O halde dilini tutarak onu kov! Sözünü keserek onu zelil et! Sana Hasan-ı Basrî'nin kıssasını haber vermedim mi? Bir kimse ona "Ey Ebû Said! Gel de seninle din hakkında tartışayım" dedi. Hasan ona şöyle cevap verdi: "Bana gelince; gerçekten ben dinimde görüş sahibi oldum. Eğer sen dinini sapıtmış, kaybetmişsen, git araştır!" Muhaliflere cevap verme konusuna dair hüccetler

içinde, gözlerini bundan daha çok karartan, kalplerine bundan daha çok kin dolduran bir hüccet var mı?

Mus'ab bin Sa'd'ın şu sözünü işitmedin mi?: "Fitneye düşen herhangi biriyle oturma! Çünkü sana iki şeyden biri isabet edecektir. Ya seni de fitneye düşürecek ve ona tâbi olacaksın ya da yanından ayrılmadan önce sana eziyet edecek."

Eyyûb es-Sahtiyani de böyledir; hevâ ehlinden bir adam, ona: "Ey Ebû Bekir! Sana bir kelime soracağım" dedi. Eyyûb ise parmağı ile "Yarım kelime dahi sorma, yarım kelime dahi sorma" şeklinde işaret ederek hemen arkasını döndü.

Abdurrezzak'ın İbn Ebi Yahya'ya söylediği "Çünkü kalp zayıftır ve din kendisini mağlup etmek isteyenin değildir" sözünü de hatırla.

٦٨٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ , قَالَ: قَالَ الْأَعْمَشُ: السُّكُوتُ جَوَابٌ

حَدَّثَنَا الْأَصْمَعِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ شَبِيبَ بْنَ شَيْبَةَ , يَقُولُ: «مَنْ صَبَرَ عَلَى كَلِمَةٍ حَسَمَهَا , وَمَنْ أَجَابَ عَنْهَا اسْتَدَرَّهَا

684- Abdullah bin Davud'dan; A'meş dedi ki: "Susmak cevaptır."[582]

Asmaî dedi ki: Şebib bin Şeybe'yi şöyle derken işittim: "Kim bir kelimeye sabrederse, onu etkisiz hale getirir. Kim de ona cevap verirse, ona yardım etmiş ve onun için çabalamış olur."

İbn Batta şöyle der: Eğer sen dosdoğru olmayı ve selamet yolunu izlemeyi istiyorsan, bil ki bu, âlimlerin ve akıllı kimselerin yoludur. Onların ilmi ve amelinden sana ulaşanlar, senin doğruya erişmen için yeterlidir. Yok eğer kalbi eğrilmiş ve ayakları kaymış kişilerden olmak istersen, o zaman dalalet grubuna ve şeytanların taraftarlarına dahil olmuş, akıllı kimselerin ürktüğüne yakınlık kurmuş ve zahidlerin el etek çektiklerine rağbet etmişsin demektir. Onlarla oturmak ve konuşmak için bahane olarak onlarla münazara yapacağını, hüccet ikame edeceğini, akıllarını başlarına getireceğini söylüyorsun. Şunu bil ki, bu süslü sözlerinin amacı âdemoğlunun gafillerine gizli kalsa da gözlerin hain bakışıyla kalplerin gizlediklerini bilene gizli kalmayacaktır.

582 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 7459 (6/347)

٦٨٥ - حَدَّثَنَا أَبُو مُحمَّدٍ عبدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّاجِيَانِ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نصْرٍ فَتْحُ بْنُ شَخرَفٍ قَال: حدَّثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خبيْقٍ قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْحى إِلى مُوسى: يا مُوسَى «قُلْ لِلْمُبهْرِج علَيَّ دِينَهُ مِيعَادُ مَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ الْكَوْرُ وَالسِّبَاكُ مَالَكْ»

685- Bize Ebû Muhammed Abdullah bin Muhammed er-Raciyan tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Nasr Feth bin Şahraf tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah bin Hubeyk tahdis etti, dedi ki: "Bana Allah Teâlâ'nın Musa'ya "Sözlerini süsleyene de ki: Hesabını görmek bana aittir' diye vahyettiği ulaştı."[583]

٦٨٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ , قَالَ: سَمِعْتُ مُصْعَبَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الزُّبَيْرِيَّ يُنْشِدُ:

686- ... Abdullah bin Muhammed bin Fudayl dedi ki: Mus'ab bin Abdullah ez-Zübeydi'yi şu şiiri okurken işittim:

أَأَقْعُدُ بَعْدَمَا رَجفَتْ عِظَامِي   وَكَانَ الْمَوْتُ أَقْرَبَ مَا يَلِينِي
أُنَاظِرُ كُلَّ مُبْتَدَعٍ خَصِيمٍ   وَأَجْعَلُ دِينَهُ عَرَضًا لَدِينِي
فَأَتْرُكُ مَا عَلِمْتُ لَرَأْيِ غَيْرِي   وَلَيْسَ الرَّأْيُ كَالْعِلْمِ الْيَقِينِ
وَقَدْ سُنَّتْ لَنَا سُنَنٌ قُدَامَى   يَلُحْنُ بِكُلِّ فَجٍّ أَوْ أَحِينِ
وَمَا أَنَا وَالْخُصُومَةُ وَهِيَ لُبْسٌ   تَفَرَّقَ فِي الشِّمَالِ وَفِي الْيَمِينِ
وَمَا عَوَّضَ لَنَا مِنْهَاجُ جَهْمٍ   بِمِنْهَاجِ ابْنِ آمِنَةَ الْأَمِينِ

Kemiklerim titredikten sonra oturayım mı, arkadamdan gelen en yakın şey ölümken?

583 Ebu Muhammed Abdullah bin Muhammed bin Râciyân: Hatib, Tarih-i Bağdat'ta ondan bahsetmiş ama cerh ve adalet olarak hakkında bir şey söylememiştir.
Feth bin Şahraf: Sıfatu's Safve'de İbnu'l Cevzi ile Tarih-i Bağdat'ta Hatib ondan bahsetmiş ama ikisi de cerh ve adalet bakımından herhangi bir şey söylememiştir.
Abdullah bin Habik (veya Hubeyk): Tehzibu'l Kemal'de Mizzi ondan bahsetmektedir.

Her düşman bidatçi ile münazara edeyim de onun dinini kendi dinime amaç mı yapayım?

Kesin bilgi gibi değilken görüş, başkasının görüşü için bildiğimi mi terkedeyim?

Hakta kesinlikle bir gizlilik yoktur, sabah aydınlığının izzeti gibi izzetlidir.

Tartışmayla hiçbir bağım yoktur. O, solda ve sağda ayrılık çıkartan şüphedir.

Cehm'in yolu bizim için Âmine'nin Emin oğlunun yoluna bedel değildir. [584]

٦٨٧ - حَدَّثَنَا الْمُبَرِّدُ ، قَالَ: أَنْشَدَنِي الرِّيَاشِيُّ لِمُحَمَّدِ بْنِ بَشِيرٍ يَعِيبُ الْمُتَكَلِّمِينَ:

687- Müberrid dedi ki: Riyaşi bana Muhammed bin Beşir'in kelamcıları ayıpladığı şu şiirini okudu:

يَا سَائِلِي عَنْ مَقَالَةِ الشِّيَعِ   وَعَنْ صُنُوفِ الْأَهْوَاءِ وَالْبِدَعِ
دَعْ مَنْ يَقُولُ الْكَلَامَ نَاحِيَةً   فَمَا يَقُولُ الْكَلَامَ ذُو وَرَعِ
كُلُّ أُنَاسٍ بِزِيِّهِمْ حَسَنٌ   ثُمَّ يَصِيرُونَ بَعْدُ لِلشِّيَعِ

Ey bana grupların görüşü ile hevâ ve bidat sınıflarından soran!

Kelam konuşanı bir köşeye bırak! Verâ sahipleri kelam konuşmaz.

Onların kisvesindeki her insan güzel görünür ama sonrasında fırkalara ayrılırlar. [585]

٦٨٨ - قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْجَرَوِيُّ ، كَانَ الشَّافِعِيُّ " يَنْهَى النَّهْيَ الشَّدِيدَ عَنِ الْكَلَامِ فِي الْأَهْوَاءِ ، وَيَقُولُ أَحَدُهُمْ: إِذَا خَالَفَهُ أَخُوهُ: قَدْ كَفَرْتَ ، وَالْعِلْمُ إِنَّمَا يُقَالُ فِيهِ: أَخْطَأْتَ »

584 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 308 (1/117) – Zehebi, Siyer (11/478) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (2/404)

585 Bk. İbn Kuteybe, Te'vilu Muhtelefi'l Hadis (1/62)

حَرْمَلَةُ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ يَقُولُ: «لَمْ أَرَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ الْأَهْوَاءِ أَكْذَبَ فِي الدَّعْوَى وَلَا أَشْهَدَ بِالزُّورِ مِنَ الرَّافِضَةِ»

688- ...Hasen bin Abdülaziz el-Cerevi dedi ki: Şafiî (r.h.) şiddetle kelamı yasaklar, şöyle derdi: "Sizden birine arkadaşı muhalefet ettiğinde hemen 'Kâfir oldun' diyorsunuz. Halbuki ancak 'Hata ettin' denilmelidir."

Harmele dedi ki: Şafiî'yi şöyle derken işittim: "Davalarda hevâ ehlinden daha çok yalan söyleyen, Rafızilerden daha çok yalan yere şahitlik eden birini görmedim."[586]

İbn Batta şöyle der: Eğer biri şöyle derse: Hevâ ve bidat ehliye tartışıp çekişmenin yasak olup bundan sakındırıldığını anladık ve anladıklarımızdan öğüt alıp fayda görmeyi umuyoruz. Peki, ahkam ve mescit meselelerinde görülen tartışma ve hüccet getirme konusunda ne yapacağız? Bizler fakihleri ve ilim ehlini bu konular üzerinde mescitlerde ve camilerde sıklıkla münazara ederken görüyoruz. Hatta onların bunun için kurulan halkaları ve mescitleri dahi bulunmaktadır.

Ona şöyle derim: Seni bundan men etmiyorum. Şimdi sana Müslümanların münazaralarını üzerine bina ettikleri temelin ne olduğunu anlatacağım. Bil ki, kimin temeli ve gayesi anlatacağım temel olursa, onun hüccet sunup münazara yapması mübahtır.

Bil ki, dinin aslı samimiyettir. Müslümanlar samimiyetten daha çok hiç bir şeye muhtaç değillerdir. Müslümanlara, birbirlerinin iyiliğini istemelerinden daha gerekli bir farz yoktur. Dinin ayakta durma sebebi olan ve kendisiyle Âlemlerin Rabbine farzların sunulduğu ilim öğrenilirken, en gerekli şey samimi olmaktır. Fıkıh ve ahkam konularına dair kurulan meclislerde ve bu konulara dair yapılan münazaralarda Müslümanlara gerekli olan; niyetin samimiyetle düzeltilmesi, insafın elden bırakılmaması, adaletli olunması ve göklerle yerin kendisiyle ayakta durduğu hakkın amaçlanmasıdır. Nasıl ki kendin için doğru görüşe sahip olmayı isteyip hata ettiğinde üzülüyorsan, aynı şekilde münazara ettiğin kişinin de doğruya isabet etmesini isteyip onun hata yapmasına üzülmen de samimiyettendir. Şayet böyle olmazsan, o za-

586 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 20694 (10/208) – Ebû Nuaym, Hılye (9/114)

man kardeşini ve Müslüman cemaatini aldatıyorsun demektir. Demek ki sen Allah'ın dininde hata edilmesini, O'nun hakkında yanlış konuşulmasını, dinde hakka isabet edilmemesini ve doğru konuşulmamasını istiyorsun. Şayet senin niyetin, münazara ettiğin kişinin doğruya isabet etmesine sevinip hataya düşmesine üzülmekse, onun senden daha doğru olması seni üzmemelidir. O zaman -Allah'a şükürler olsun ki- münazara yaptığın kişiden duymayı arzu ettiğin doğruyu duyduğunda, bunu mutlulukla karşılarsın. Eğer hata ederse, bu seni üzmeli ki karşındakine yumuşak davranarak tüm arzunu onun hatasını düzeltmeye yöneltebilesin. Çünkü karşındaki de ilim ehlindendir ve senin hak söz söyleyerek Müslümanlara karşı samimi olman gerekir. Madem münazarayı üzerine bina ettiğin temelin ve iddian budur, o halde amaçladığın şeyi bırakıp nereye gidiyorsun? Ey kardeşim! Ne var ki sen, hakkı kabul etmeyen ve münazara ettiğin şahıs seni doğruda geçtiğinde onu inkâr eden birisin. Sen onun doğrusunu bozmak ve kendi hatanı doğru yapmak için hileye başvuruyorsun. Ona karışık ve zor sorular soruyor, açıkça adileşiyorsun. Özellikle münazara ettiğin kişi, senin ve meclisindekilerin gözünde senden daha az bilgiliyse, hemen onun doğrusunu inkâr ediyor, ortaya koyduğu hakkı yalanlıyorsun. Belki de bu kibir, senin görüşüne muhalif olan bir şeyi sana hüccet olarak sunduğunda, mesela "Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu" dediğinde, sana "Rasûlullah (s.a.v.) öyle buyurmadı" dedirterek sünneti reddetmeye ve bildiğin hakkı inkâr etmeye sürüklüyor. Eğer inkâr edemeyeceğin bir delil olursa, bu sefer de kendisiyle Rasûlullah'ın (s.a.v.) sözünün manasını değiştirecek bir illet öne sürüp hadisi olmadığı yere çekiyorsun. Velhasıl; senin münazara ettiğin şahsın hataya düşmesini istemen senden kaynaklanan bir hatadır. Onun doğru görüşe sahip olmasıyla kederlenmen, senin kendi kendini aldatman ve Müslümanlara karşı beslenen kötü niyettir.

Ey kardeşim! Bil ki her kim başkasından gelen doğrudan hoşlanmaz ve kendi hatasının zaferi için uğraşırsa, o kimse, Allah'ın ona öğrettiğini çekip almasından ve ona hatırlattıklarını unutturmasından yana güvende değildir. Aksine Allah'ın onun imanını dahi gidermesinden korkulur. Çünkü hak, Rasûlullah'tan (s.a.v.) sana gelmiş ve ona itaat etmek farzdır. Kim hakkı işitip onun hak olduğunu bilmesinden sonra inkâr ederse, bilinsin ki o, Allah'a karşı büyüklenen kimselerden biridir. Kim hatanın zafer kazanması için çabalarsa, o kimse şeytanın taraftarlarındandır.

٦٨٩ أبْلَغَني عنِ الْحسنِ بْنِ عَبْدِ الْعزيزِ الْجَرَوِيِّ الْمِصْرِيِّ, أنَّهُ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ يَقُولُ: «ما نَاظرْتُ أحدًا قطُّ فأَحْبَبْتُ أنْ يَخْطأَ, وَمَا فِي ظَنِّي عِلْمٌ إلَّا وَدِدْتُ أنَّهُ عِنْدَ كُلِّ أَحَدٍ, ولَا يُنْسبُ إلَيَّ» وَبَلَغَنِي عَنْ حَرْمَلَةَ بْنِ يَحْيَى قال: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ يَقُولُ: «وَدِدْتُ أنَّ كُلَّ عِلْمٍ أعْلَمُهُ يَعْلَمُهُ النَّاسُ, أُؤْجَرُ عَلَيْهِ وَلَا يَحْمَدُونَنِي»

689- Bana Hasen bin Abdülaziz el-Cerevi el-Mısri'nin şu sözü ulaştı: Şafii'yi şöyle derken işittim: "Münazara yapıp da hata etmesini istediğim bir kişi dahi yoktur. Zannıma göre bende ne ilim varsa, illaki herkeste de o ilmin olmasını ve bana nispet edilmemesini arzu ediyorum."

Yine bana Harmele bin Yahya'nın şu sözü ulaştı: Şafii'yi şöyle derken işittim: "Bildiğim tüm ilmi diğer insanların da bilmesini arzu ediyorum. Bundan dolayı kendimin ecir alayım ama beni övmesinler."[587]

٦٩٠ - سَمِعْتُ حُسَيْنًا الزَّعْفَرَانِيَّ, يَقُولُ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ, يَحْلِفُ وَهُوَ يَقُولُ: «مَا نَاظَرْتُ أَحَدًا قَطُّ إلَّا عَلَى النَّصِيحَةِ, وَمَا نَاظَرْتُ أَحَدًا مَا فَأَحْبَبْتُ أَنْ يُخْطِئَ

690- Hüseyn ez-Za'ferani dedi ki: Şafii'yi yemin edip şöyle derken işittim: "Kiminle münazara yaptıysam, münazaramı ancak onun iyiliğini isteyerek yaptım. Münazara yapıp da hata etmesini istediğim bir kişi dahi yoktur."[588]

İbn Batta şöyle der: Peki, sen böyle misin ey kardeşim? Eğer böyle olduğunu iddia ediyorsan, kendinin hayırlılardan biri olduğunu iddia ediyorsun demektir. Şu asrımızda ortaya çıkanlar ise münazara için değil, birbirlerine galip gelmek için; birbirlerinin iyiliklerini istedikleri için değil, birbirlerini tuzağa düşürmek için münazara yapıyorlar. Sinirden yüzlerinin kıpkırmızı kesilmesi, terlerinin oluk oluk akması, damarlarının şişmesi, salyalarının akması, birbirlerine lanet okumaları, birbirlerine tükürmeleri, birinin diğerinin

587 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (9/119) – Zehebi, Siyer (10/55)
588 Bk. Beyhaki, Medhal (1/172)

sakalını tutup çekmesi vb. gibi galibiyet arzusu ve yanlışın zafer kazanması isteğinden dolayı çokça görülen ve birçok beldede yayılan kötü fiilleri vardır. Yemin olsun ki Mansur Camii'nde bunlardan bazılarının münazarasına tanıklık ettim. Halifenin huzurunda meclistekiler münazara etmeye başladılar. Derken münazaranın meydana getirdiği kızgınlık ve muhalefet etme isteği, birbirlerinin hanım ve annesine zina iftirası atmaya kadar vardı. Bu olay, sana insanların aptallığının ne derece iğrençliklere sebep olduğunu göstermeye yeter. Hele bir de âlim diye isimlendirilip imamlık ve müftülüğe adaylığını koyan kişiler böyleyse durum nasıl olur? Ben geçmişte ve şimdiki zamanda münazara edenleri gördüm ama herhangi bir şeyde münazara edip birinin hücceti kesilip karşısındakinin doğru, diğerinin de hatalı olduğu açığa çıktığında hatasından dönen ve karşısındakinin doğrusuna meyleden birini ne gördüm ne de duydum. Görüp duyduklarım ancak ihtilaf üzerine ayrılmışlardır. Onlardan her biri, benimsediği görüşe yapışmakta ve çoğunlukla hatalı olduğunu bilmesine rağmen yine de yanlışının zaferi için çabalamaktadır. İşte tüm bunlar; Kur'ân'a, sünnete ve ümmetin âlimleri olan salih selefe muhalif olan davranışlardır.

٦٩١ - سَمِعْتُ بَعْضَ شُيُوخِنَا رَحِمَهُ اللهُ يَقُولُ: «الْمُجَالَسَةُ لِلْمُنَاصَحَةِ فَتْحُ بَابِ الْفَائِدَةِ , وَالْمُجَالَسَةُ لِلْمُنَاظَرَةِ غَلْقُ بَابِ الْفَائِدَةِ

691- Şeyhlerimizden birini -Allah ona rahmet etsin- şöyle derken işittim: "Karşılıklı nasihat vermek için oturmak, fayda kapısını açar; münazara yapmak için oturmak, fayda kapısını kapatır."[589]

Kendisine dönüp davranışlarını ona hamledeceğin bir temel olarak bu söz, uzaklaşılması gereken ayıp olarak münazara edenlerin yaptıklarıyla kötü mezheplerine dair anlattıklarım sana yeter.

٦٩٢ - عَنِ الْأَسْوَدِ الْبُوشَجَانِيِّ قَالَ: قَالَ مُسَاوِرٌ الْوَرَّاقُ

692- Esved el-Bûşecâni'den; Müsavir el-Verrak dedi ki:

كُنَّا مِنَ الْعِلْمِ قَبْلَ الْيَوْمِ فِي سَعَةٍ حَتَّى ابْتُلِينَا بِأَصْحَابِ الْمَقَايِيسِ

589 Bk. Zehebi, Siyer (15/91). Bu eserde "İbn Batta dedi ki: Berbehari'yi şöyle derken işittim..." şeklinde zikredilmektedir. Ayrıca bk. İmam Ahmed, el-Kasdu'l Erşed (1/330)

قَوْمٌ إذا ناظَرُوا ضَجُّوا كأَنَّهُمْ   ثعالبُ صوّتتْ بيْنَ النّواويسِ

أمَّا الْعُرَيْبُ فقَوْمٌ لَا عطَاءَ لَهُمْ   وفِي الْموالي علَاماتُ الْمَفاليسِ

قَامُوا عَنِ السُّوقِ إِذْ قَلَّتْ مَكَاسِبُهُمْ   وأخَذُوا الرَّأيَ وَالْإِقْتَارَ وَالْبُؤْسِ

Bugünden önce ilimden bir genişlikteydik.

Tâ ki kıyas sahipleriyle imtihan olunduk.

Münazara ettiklerinde basıyorlar çığlığı,

Hristiyan mezarlığında bağıran tilkiler gibi.

Arapçıklara gelince; onlara bağış verilmez,

Mevâlide ise iflasın alametleri var.

Kazançları azaldığında hemen pazardan ayrılırlar.

Reyi, fakirliği, derdi ve sıkıntıyı ortaya çıkardılar.[590]

Üçüncü bölüm burada sonra erdi. Bunu dördüncü bölüm izleyecektir inşallah.

590 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (13/362) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (23/440)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

- **Asıl Gayeleri İslâm'ı Bozmak ve Farzlarını Silmek Olmasına Rağmen Niyetlerini Müslümanların Fakihlerini Kötülemek ve İhtilaf Etmelerini Ayıplayarak Gizleyen Topluluğun Sözlerine Kulak Vermekten Sakınma**
- **Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ümmetine Önceki Ümmetlerin Yoluna Uyacaklarını Bildirmesi ve Onları Bundan Sakındırması**
- **Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ümmetine Meydana Gelecek Fitneleri Bildirmesi**
- **Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ümmetini Kur'ân'ın Müteşabih Âyetleriyle Tartışan Kişilerden Sakındırması ve İnsanların Onlardan Sakınmasının Gerekliliği**
- **Kur'ân Hakkında Tartışmanın Yasak Oluşu**

ASIL GAYELERİ İSLÂM'I BOZMAK VE FARZLARINI SİLMEK OLMASINA RAĞMEN NİYETLERİNİ MÜSLÜMANLARIN FAKİHLERİNİ KÖTÜLEMEK VE İHTİLAF ETMELERİNİ AYIPLAYARAK GİZLEYEN TOPLULUĞUN SÖZLERİNE KULAK VERMEKTEN SAKINMA

Şayet biri şöyle derse: Önceki sayfalarda Rasûlullah'ın (s.a.v.) ümmetine fırkalara ayrılmayı yasaklaması, onları bundan sakındırması, ümmetini cemaate ve sünnete yapışmaya teşvik etmesini zikrettin. Bunun Müslümanların asıl temeli ile dinin direğinin bu olduğunu, kurtulan fırkanın bir tane olup kınanılan fırkaların yetmiş küsur olduğunu söyledin. Bununla birlikte bizler sözünü ettiğiniz kurtulan fırkada da birçok ihtilaf ve ayrılıklar görmekteyiz. Müslümanların fakihlerinin ihtilaf ettiğine tanıklık ediyoruz. Onlardan her birinin benimsediği bir görüşü, takip edip desteklediği ve muhalifini ayıpladığı bir mezhebi var. Mesela Malik (r.h.) bir imamdır. Onun görüşünü benimseyen ve muhaliflerini ayıplayan bir ashâbı var. Aynı şey Şafiî (r.h.), Süfyan es-Sevri (r.h.) ve Irak fakihlerinden bir grup için de geçerlidir. Ahmed bin Hanbel (r.h.) de böyledir. Onlardan her birinin diğerlerine muhaif olan mezhepleri vardır. Mutezile ve Rafızilerden bir topluluğu, sözünü ettiğimiz fıkhi ihtilafları ayıplarken görüyoruz. Bize "Hak birdir, iki farklı görüşte nasıl olabilir?" diyorlar.

Bu soruya cevap olarak ona şöyle derim: Tevhid ve ispat ehlinin ihtilaflarını ayıplamalarına dair hevâ ehlinden aktardığına gelince; ben onların bu manadaki sözleri üzerinde iyice düşündüm. Baktım ki onlar, ihtilafı ayıplamıyor ve ayıplamayı da amaçlamıyorlar. Doğrusu onlar; Müslümanlar, zimmiler, köleler, çarşı-pazar esnafları, havas, avam veya dünya ehlinden olan herkesin fakihlere müracaat ettiklerini, onlara itaat ettiklerini, kendilerine karışık gelen meseleleri hükümleriyle çözüme kavuşturduklarını ve aralarında çıkan tüm çekişmeli işlerde Müslümanların fakihlerine başvurduklarını çok iyi bilen

bir topluluktur. İnsanların fakihlerine müracaat edip âlimlerine itaat etmeleri, dinin sebatının, yolun aydınlanmasının ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinin üstün gelmesinin sebebidir. Bunların hepsi hevâ ehlini öfkelendirmekte, bidatleri bozguna uğratmaktadır. Bu yüzdendir ki tebaanın onlara itaatten ve hükümlerine boyun eğmekten çıkması, dinin bozulması, namazların ve cemaatlerin terk edilmesi; zekatların, sadakaların, haccın ve cihadın iptal edilmesi; faizin, zinanın, içki içmenin ve açıktan günahlar işlemenin serbest kılınması adına fakihlerin işlerini itham etmekte, usullerini aşağılamaktadırlar.

Allah sana rahmet etsin ey kardeşim! Bidat ehline gelince; şüphesiz ki onlar Allah adına bilmediklerini söylemekte, kendi yaptıklarını ayıplamakta, bildiklerini inkâr etmekte ve başkalarının gözlerindeki kıymıkları görmelerine rağmen kendi gözlerindeki kütükleri fark etmemektedirler. Adalet ve emanet ehli olanları nakil hususunda itham ediyorlar ama kendilerinin zan üzere olan görüş ve hevâlarını önemsemiyorlar. Aslında insanlar içerisinde en çok ihtilaf edenler, muhalefet ve ayrılıkta en şiddetli davrananlar onlardır. Önderlerinden iki kişi dahi bir görüş üzerinde ittifak etmez, imamlarından iki kişi dahi bir mezhep üzerinde birleşmez. Mesela Ebû'l Hüzeyl, Nazzam'a muhalefet etmekte; Hüseyn en-Neccar, bu ikisine muhalefet etmekte; Hişam el-Fûti, ilk üçüne muhalefet etmekte; Sümame bin Eşras, bu dördüne muhalefet etmekte; Haşim el-Evkas ile Salih Kubbe ise bu sayılanların hepsine muhalefet etmekte. Onlardan her biri kendilerine bir din edinip onu savunmakta, bir rab edinip ona ibadet etmektedir. Her birinin görüşü üzerinde kendisine tâbi olan ashâbı vardır. Her bir grup, kendisine muhalefet edeni tekfir edip önderlerine tâbi olmayanlara lanet yağdırmaktadır. Onların ihtilaf ve ayrılıkları, Yahudi ve Hristiyanların ihtilafları gibidir. Tıpkı Allah Teâlâ'nın şu kavlinde olduğu gibi: *"Yahudiler 'Hristiyanlar bir şey üzere değildir' dediler. Hristiyanlar da 'Yahudiler bir şey üzere değildir' dediler."* (Bakara, 113)

Onların ihtilafı, Yahudi ve Hristiyanların ihtilafı gibidir. Çünkü onların ihtilafı; tevhid, Allah'ın sıfatları, keyfiyet, Allah'ın kudreti, O'nun azameti, cennet nimetleri, cehennem azabı, berzah, Levh-i Mahfuz, amel defterleri, Allah'ın ilmi, Kur'ân vb. gibi gönderilmiş bir peygamberin dahi ancak Allah'tan gelen bir vahiyle bilebileceği konulardadır. Bu gibi konulardaki ilmi kendi görüşü, hevâsı, kıyası, incelemesi ve tercihine bırakanlar, büyük ihtilaf ve şiddetli ayrılıktan kurtulamazlar.

Rafızilere gelince; insanlar içinde en çok ihtilaf edip ayrılığa düşenler onlardır. Onlardan her biri kendi nefsi için bir mezhep seçerek mezhebine muhalefet edene lanet okumakta, ona tâbi olmayanı tekfir etmektedir. Onların tümü şöyle diyor: "Namaz, oruç, cihad, Cuma ve bayram namazları, nikah, talak ve alışveriş, ancak imamla olur. İmamı olmayanın dini de yoktur. Her kim imamını tanımazsa, o dinsizdir." Sonra imamlar konusunda ihtilaf ederler. İmamiyye, kendilerine önder olarak bir imam seçmekte ve "İmam ondan başkasıdır" diyen herkese lanet yağdırıp tekfir etmektedir. Zeydiyye de böyledir. Onların imamları, İmamiyye'nin imamından başkadır. İsmailiyye, Keysaniyye ve Beteriyye'nin de durumu budur. Onlardan her bir grup bir mezhep ve din sahiplenip muhalefet edenlere lanet okumakta ve onları tekfir etmektedir. Şayet Allah'ın yücelttiği, şereflendirdiği; eğrilik sahiplerinden çıkan pisliklerin, zikredilmesinden tüylerin ürperdiği, duyulmasından nefislerin ürktüğü, akıllı kimselerin telaffuz etmekten uzak durduğu kötü mezhep ve görüşlerinin karışmasından münezzeh kıldığı ilmin korunmasnı amaçlamasaydım, kesinlikle ibret alacaklara ibret olması için zikrederdim. Şimdi şu rivayetlere iyi bak:

٦٩٣ - قَدْ رُوِيَ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ ، رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: لَوْلَا أَنِّي عَلَى طَهَارَةٍ لَأَخْبَرْتُكُمْ بِمَا تَقُولُهُ الرَّوَافِضُ

693- Talha bin Musarrif'in (r.h.) şöyle dediği rivayet edilir: "Şayet abdestli olmasaydım, kesinlikle Rafızilerin görüşlerini size anlatırdım."

٦٩٤ - وَقَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ رَحِمَهُ اللَّهُ: إِنَّا لَنَسْتَطِيعُ أَنْ نَحْكِيَ كَلَامَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى ، وَلَا نَسْتَطِيعُ أَنْ نَحْكِيَ كَلَامَ الْجَهْمِيَّةِ

694- Abdullah bin Mübarek (r.h.) dedi ki: "Şüphesiz ki bizler, kesinlikle Yahudi ve Hristiyanların sözlerini aktarıyoruz. Ne var ki Cehmiyye'nin sözlerini aktarmaya gücümüz yetmiyor."[591]

İbn Batta şöyle der: Şayet sen, eğrilik ehlinin ihtilaf etmeleri dolayısıyla imamlarımızı ve âlimlerimizi kötülediklerini söylemeseydin, kesinlikle sana

591 İsnadı sahihtir. Bk. Buhârî, Halku Ef'ali'l İbad (1/31) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 216 (1/174) – Zehebi, Siyer (8/40)

inkâr ettikleri şeyi asıl onların ortaya çıkardıklarını ve ayıpladıkları şeyi asıl kendilerinin güzel gördüklerini öğretmek istemezdim. Şayet onların ihtilafları usullerinde, akidelerinde, imanlarında ve dinlerinde olmasaydı, kesinlikle dillerimizi onların durumlarını zikretmekle kirletmezdik.

İhtilaf iki kısımdır:

Birincisi, ikrar (kabul) edilmesinin iman ve rahmet olduğu ihtilaftır. Bu ihtilaf türü; Kur'ân'ın bahsettiği, hakkında sünnetin geçtiği ve ümmetin kendisinden razı olduğu övülen ihtilaftır. Bu ihtilaf, asılları icma ve birliğe dönen füru ve ahkam konusunda olur.

İkincisi ise küfür, fırkalara ayrılma, öfke ve azap olan ihtilaftır. Bu kısımdaki ihtilafa düşenler; parçalanır, ayrılır, birbirlerine kin ve düşmanlık beslerler, birbirlerinin kanlarını ve mallarını helal sayarlar. Bu, eğrilik ehlinin asıllar, itikat ve din konusundaki ihtilafıdır.

Eğrilik ehlinin ihtilafının nasıl olduğunu ve nerelerde ihtilaf ettiklerini sana açıklamıştım. Şeriat ehlinin mensuplarını icmaya, kaynaşmaya, bağlar kurmaya ve birbirlerine rahmet etmeye döndüren ihtilafına gelirsek; Ehlisünnet olan ispat ehli; tevhidin, peygamberliğin; imanın söz, amel ve niyet oluşunun ve Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olup mahlûk (yaratılmış) olmayışının ikrar edilmesi üzerinde icma etmişlerdir. Yine onlar; Allah'ın dilediğinin olup dilemediğinin olmayacağı, Allah'ın hayrın ve şerrin yaratıcısı ve de takdir edicisi olduğu, Allah'ın kıyamet günü görüleceği, cennet ve cehennemin yaratılmış olup Allah'ın bakiliğiyle baki kalacağı, Allah'ın Arş üzerinde olup yarattıklarından ayrı olduğu, O'nun ilminin her şeyi kuşattığı, Allah'ın başlangıcının ve sonunun olmadığı; kâmil sıfatlarıyla bilen, konuşan, işiten, gören ve diri olduğu, O'nun henüz olmadan neyin olacağını bildiği ve kâinatı yaratmadan önce kaderi takdir ettiği üzerinde icma etmişlerdir.

Yine onlar; Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin (r.anhum) imametleri, iki şeyhin öne alınması[592], on kişinin hiçbir şüphe olmaksızın kesinlikle cennette olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Yine onlar, Rasûlullah'ın (s.a.v.) tüm sahâbesini rahmetle anmak; eşleri, evlatları ve ehlibeyti için mağfiret dilemek, onları ancak hayırla anmak ve aralarında çıkan anlaşmazlıklar konusunda dili tutup bu konuları araştırmamak hususunda icma etmişlerdir.

592 Yani Ebû Bekir ile Ömer (r.anhumâ). (Çev.)

Allah'ın Peygamberini (s.a.v.)göndermesinden şu günümüze kadar doğuda, batıda, karada, denizde, düzlüklerde ve dağlarda icma edilen ve açıklanması uzun sürecek buna benzer nice konular vardır ki âlimler, eser ravileri ve haber sahipleri onları rivayet etmekte, edipler ve akıllı kimseler onları tanımakta; Arap ve acemlerin şehir ve köylerinde bulunan erkekler, kadınlar, yaşlılar, gençler, hatta çocuklar ve bebekler dahi onları ikrar etmektedir. İnsanlar içinden onlara ancak pis, eğrilik sahibi, bidatçi, kahredilen, terk edilen ve kovulan kişiler muhalefet edip karşı çıkar. Âlimler o kişilerden uzak durmakta, akıllı kimseler onlarla ilişkiyi kesmektedir. Onlardan biri hasta olursa ziyaret edilmez, ölürse cenazesine katılınmaz.

Cemaat ehli ayrıca namazın beş vakit olduğu; taharetin, cenabetten gusül almanın, orucun, zekatın, haccın ve cihadın farz olduğu; leşin, kanın, domuz etinin, zinanın, haksız yere birini öldürmenin, yalana ve yalan yere tanıklık etmenin ve yetim malı yemenin haram olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Daha nice farzlar ve haramlar vardır ki hepsini tek tek anlatmak uzun sürer.

Dinin aslı üzerinde icma ve Müslümanların şeriatı üzerinde ittifak ettikten sonra onlar; fırkalara ayrılmaya, gruplara bölünmeye, birbirlerine düşmanlık, kin ve öfke beslemeye varmayan konularda ihtilaf etmişlerdir. Yani onlar, ahkamlar ve farzlara tâbi olan nafileler hakkında ihtilaf etmişlerdir. Âlimler ve diğer Müslümanlar için bu gibi ihtilafta genişlik, kolaylık ve rahmet vardır. Onlardan hiçbiri, bu gibi ihtilaflar yüzünden diğerini ayıplamaz, tekfir etmez, sövmez ve lanetlemez. Yemin olsun ki Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbının da ahkam konusunda açıkça ihtilafları olmuştur. Onlar asıl önder, imam ve hüccettir. Mesela Ebû Bekir (r.a.) "Dede de babanın varis olduğuna varis olur, babanın mirastan mahrum olduğu kimseden o da mahrum olur" derdi. Bununla birlikte Zeyd bin Sabit (r.a.), bu konuda ona muhalefet etmekte; Ali bin Ebi Talib (r.a.), ikisine muhalefet etmekte; İbn Mes'ud (r.a.), ilk üçüne muhalefet etmekte; İbn Abbâs (r.anhumâ) ise bazı miras meselelerinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) tüm ashâbına muhalefet etmektedir. Bunun gibi iddet, talak, rehin, borç, vedi'a[593], âriyet[594] ve isabet edenin övülüp ecir kazandığı

593 Vedîa: Bir kimseye koruması için bırakılan malı ve bu hukukî işlemi ifade eden fıkıh terimi. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/vedia. (Çev.)

594 Âriyet: Bir kimseye bir süre kullanmak üzere karşılıksız verilen mal. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/ariyet. (Çev.)

meselelerde ihtilaf etmişlerdir. Bu gibi meselelerde hakka itimat edip görüş bildiren müçtehit eğer hata ederse, aynı şekilde ecir kazanır ve kınanmaz. Çünkü onun hatası onu dinden çıkarmaz, ona cehennemi gerekli kılmaz. Zaten Muhammed Mustafa'dan (s.a.v.) gelen hadisler de bunu göstermektedir.

٦٩٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا اجْتَهَدَ الْحَاكِمُ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ اثْنَانِ , وَإِذَا اجْتَهَدَ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ»

695- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hakim içtihat edip isabet ettiğinde ona iki ecir vardır. İçtihat edip hata ettiğinde ona bir ecir vardır."*[595]

٦٩٦ - عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ , أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ , وَإِنِ اجْتَهَدَ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ»

696- Amr bin Âs'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hakim içtihat edip sonrasında isabet ettiğinde ona iki ecir vardır. Eğer içtihat edip hata ederse, ona bir ecir vardır."*[596]

İbn Batta şöyle der: Tabiînden olan fakihler ile Müslümanların onlardan sonra gelen imamları da bu şekilde ihtilaf etmiştir. Halbuki onlar, şeriatın asılları üzerinde icma etmişlerdir. Ben bu konuda uzamasın diye detay vermeyi terk ediyorum ama bilinmeli ki onların hepsi, Kur'ân'dan bir âyeti zahir olmayan manasına yorumlayarak, muhalifleri de aynı âyeti zahirine göre yorumlayarak hüccet getirmişlerdir. Veya her biri başka bir sünneti delil almıştır. Onlardan isabet edenin doğrusu rahmet ve rıza olup, hata edenin hatası ise affedilmiş, bağışlanmıştır. Çünkü onlardan her birinin dayanak aldığı delil, bizzat kendisinin meşru kıldığı bir şeriat veya bizzat kendisinin yol kıldığı sünnet değildir. Bu sadece kendisinin de muhalifinin de ittifak ettiği asıl üzerindeki fer'i bir ihtilaftır. Mesela âlimler, abdest alırken uzuvların Kur'ân'da Allah'ın belirttiği şekilde yıkanmasının vacip olduğu üzerinde icma etmişlerdir. İhtilaf ise mazmaza ve istinşaktadır; kimisi bunları farz, kimisi de sünnet saymıştır.

595 Bir sonraki rivayete bakınız.
596 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 6919 (6/2676) – Müslim, Sahih (3/1342/1716)

Mestlere mesh etme konusundaki icmaları da böyledir; ihtilafları sadece meshin şeklindedir. Kimisi mestlerin hem üstünün hem de altının mesh edileceğini, kimisi de yalnızca üstünün mesh edileceğini söylemiştir. Bunun örnekleri çoktur. Mesela ezanda terci[597], teşehhüd, namazın başlangıcı[598], abdest azalarının yıkanma sırası vb. gibi isabet edenin ecir alıp hata edenin azarlanmayacağı nice örnekler vardır. Gerçi böyle ihtilaflarda hata eden de aslında hatalı değildir.

Allah Teâlâ, kendi kitabında iki peygamberin birbirinden farklı hükümler verdiğini haber vermiş, ardından isabet edeni övüp hata edeni mazur görmüştür. Sonrasında ikisini de övgüye layık kılıp, onlara verdiği güzelliği bildirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Dâvûd ile Süleyman'ı da hatırla. Hani bir ekin tarlası hakkında hüküm veriyorlardı. Çünkü halkın koyunları o ekine girmişti. Biz de hükümlerine şahit olmuştuk. Biz hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık. Zaten her birine hüküm ve ilim vermiştik."* (Enbiya, 78-79). Görüldüğü üzere Allah Teâlâ hükme isabet etme konusunda birisinin anlamasını sağlamış, bununla birlikte ikisini de övmüştür.

٦٩٧ - عَنْ عَامِرٍ الْأَحْوَلِ , عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: وَاللَّهِ " لَوْلَا مَا ذَكَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ لَرَأَيْتُ أَنَّ الْقُضَاةَ قَدْ هَلَكُوا , فَإِنَّهُ أَثْنَى عَلَى هَذَا بِعِلْمِهِ , وَعَذَرَ هَذَا بِاجْتِهَادِهِ , فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ: فَاذْكُرْ لَنَا الْقَضِيَّةَ كَيْفَ كَانَتْ , فَإِنَّا نُحِبُّ أَنْ نَعْرِفَهَا »

697- ... Âmir el-Ahvel'den; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Şayet Allah Teâlâ bu iki adamı zikretmeseydi, kesinlikle kadıları helak olmuş görürdüm. Ne var ki birini ilminden dolayı övdü, diğerini içtihadından dolayı mazur gördü."[599]

٦٩٨ - عَنْ مُرَّةَ , عَنْ مَسْرُوقٍ , فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ}. قَالَ: " كَانَ حَرْثُهُمْ عِنَبًا , فَنَفَشَتْ فِيهِ الْغَنَمُ لَيْلًا , فَقَضَى دَاوُدُ بِالْغَنَمِ لَهُمْ , فَمَرُّوا عَلَى سُلَيْمَانَ , فَأَخْبَرُوهُ

597 Terci: Müezzinin şehadet cümlelerini önce yanındaki kimselerin duyacağı şekilde alçak sesle, sonra da yüksek sesle okuması anlamında terim. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/ terci. (Çev.)
598 Yani Fatiha'dan önce okunacak dua. (Çev.)
599 Bunu Camiu'l Ulûm ve'l Hikem'de (1/374) İbn Receb el-Hanbelî zikretmektedir.

الْخَبَرَ , فَقَالَ: أَوْ غَيْرُ ذَلِكَ , فَرَدَّهُمْ إِلَى دَاوُدَ فقال: ما قضيت بين هؤلاء؟ فَأَخْبَرَهُ , فَقَالَ سُلَيْمَانُ: لَا , وَلَكِنِّي أَقْضِي بَيْنَهُمْ أَنْ يأخذ أصحاب الحرث غَنَمَهُمْ , فَيَكُونُ لَهُمْ لَبَنُهَا وَصُوفُهَا وَمَنْفَعَتُهَا , وَيَقُومُ هَؤُلَاءِ عَلَى حرثهم حَتَّى إِذَا عَادَ كَمَا كَانَ رَدُّوا عَلَيْهِمْ غَنَمَهُمْ , وَيَأْخُذُ هَؤُلَاءِ حَرْثَهُمْ , فذلك قوله: {فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ} [الأنبياء: ٧٩]

698- Mürre'den; Mesruk, Allah Teâlâ'nın *"Dâvûd ile Süleyman'ı da hatırla. Hani bir ekin tarlası hakkında hüküm veriyorlardı. Çünkü halkın koyunları o ekine girmişti."* (Enbiya, 78) âyeti hakkında şöyle der: "Onların üzüm tarlası vardı. Bir gece halkın koyunları tarlaya girdi. Davud (a.s.), koyunların onların olacağına hükmetti. Ardından Süleyman'a (a.s.) uğrayıp durumu ona da haber verdiler. Süleyman babası Davud'a "Aralarındaki anlaşmazlıkta ne hüküm verdin?" diye sordu. Davud söyleyince Süleyman dedi ki:

– Hayır. Ben onlar arasında şöyle hüküm verdim: Tarla sahipleri koyunları alır. Sütü, yünleri ve diğer faydaları onların olur. Bu arada tarlayla uğraşırlar. Tarla eski haline gelince de koyunları sahiplerine geri verirler.

İşte bu *"Biz hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık"* (Enbiya, 79) âyetinin manasıdır."[600]

Allah Teâlâ'nın haber verdiği Davud (a.s.) ve Süleyman'ın (a.s.) hükümleri ile ihtilafları budur. Ardından *"Biz hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık"* (Enbiya, 79) buyurup "Davud hata etti" veya "Davud kâfir oldu" dememiştir. Aksine *"Zaten her birine hüküm ve ilim vermiştik"* (Enbiya, 79) buyurmuştur.

٦٩٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " بَيْنَمَا امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا , إِذْ جَاءَ الذِّئْبُ فَذَهَبَ بِابْنِ إِحْدَاهُمَا , فَقَالَتْ كُلُّ وَاحِدَةٍ لِصَاحِبَتِهَا: إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ , فَتَحَاكَمَا إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ , فَقَضَى بِهِ لِلْكُبْرَى , فَمَرَّتَا عَلَى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ , فَقَصَّتَا عَلَيْهِ الْقِصَّةَ , فَقَالَ: إِيتُونِي بِالسِّكِّينِ أَشُقُّهُ ,

600 Bk. Abdurrezzak, Tefsir, 1879 (2/25). İbn Hacer, Fethu'l Bari'de (13/148) senedinin hasen olduğunu belirtmiştir.

بينهما فقالتِ الصُّغرى: يرحمك الله هُو ابنُها فقضى به للصُّغرى. قَالَ أَبُو هُريرة. فوالله ما سمعتُ بالسِّكِّين إلَّا يومئذٍ كُنَّا نُسمِّيه الْمُدْية »

699- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bir keresinde iki kadın çocukları ile beraberdiler. Derken bir kurt gelip birinin çocuğunu götürdü. Kadınlardan her biri "Kurt senin çocuğunu götürdü" dedi. Bunun üzerine Davud'un huzurunda muhakeme oldular. O, çocuğun büyük kadına ait olduğuna hükmetti. Derken kadınlar Süleyman bin Davud'a uğrayıp olayı ona da anlattılar. Süleyman "Bana sikkînı (bıçağı) getirin de onu sizin aranızda pay edeyim" dedi. Küçük kadın birden 'Allah sana rahmet etsin! Çocuk onun oğludur" dedi. Bunun üzerine Süleyman, çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetti."*

Ebu Hureyre (r.a.) şöyle dedi: "Vallahi "sikkîn (bıçak)" sözünü ilk defa o gün duymuştum. Bizler ona mudye diyorduk."[601]

İbn Batta şöyle der: Allah sana rahmet etsin! İşte bu peygamberlerin -Allah'ın selamı hepsinin üzerine olsun- ahkam konusundaki ihtilafıdır. Gördüğün gibi Kur'ân bunu konuşmuş, sünnet bunu getirmiştir. Artık âlimlerin ihtilafı hakkında bidat ehlinin ne söylemesi umulur? Sahâbe ve tabiîn arasındaki hilafa gelirsek;

٧٠٠ - عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فِيمَا يَخْتَلِفُ فِيهِ أَصْحَابِي مِنْ بَعْدِي» قَالَ: فَقَالَ لِي: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ أَصْحَابَكَ عِنْدِي بِمَنْزِلَةِ النُّجُومِ فِي السَّمَاءِ بَعْضُهَا أَضْوَأُ مِنْ بَعْضٍ , فَمَنْ أَخَذَ بِشَيْءٍ مِمَّا هُمْ عَلَيْهِ مِنِ اخْتِلَافِهِمْ , فَهُوَ عِنْدِي عَلَى هُدًى »

700- Ömer bin Hattâb'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Rabbime benden sonra ashâbımın ihtilaf etmesi konusunu sordum. Bana şöyle buyurdu: Ey Muhammed! Şüphesiz benim katımda senin ashâbın, gökteki birbirinden daha parlak olan yıldızlar gibidir. Kim onların üzerinde bulundukları ihtilaflarından bir şeyi alırsa, o kimse benim katımda hidayet üzeredir."*[602]

601 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 6387 (6/2485) – Müslim, Sahih (3/1344/1720)
602 Uydurmadır. Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 3400 (2/310) – İbn Adiy, Kamil (3/200)

٧٠١ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ: «إِنَّمَا أَصْحَابِي بِمَنْزِلَةِ النُّجُومِ , فَأَيُّهُمْ أَخَذْتُمْ بِقَوْلِهِ اهْتَدَيْتُمْ»

701- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Âshâbım ancak yıldızlar gibidir; hangisinin görüşünü alırsanız alın doğruya erişirsiniz."*[603]

٧٠٢ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ , فَبِأَيِّهِمُ اقْتَدَيْتُمُ اهْتَدَيْتُمْ»

702- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Âshâbım ancak yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız uyun doğruya erişirsiniz."*[604]

– İbnu'l Cevzi, el-İlelu'l Mütenahiye, 457 (1/283). Bunların hepsi, Zeyd el-Amâ yoluyla bu şekilde rivayet etmişlerdir.

Senedinde Zeyd el-Amâ vardır, zayıftır. İbnu'l Cevzi yalancı olduğunu söylemiştir. Elbani dedi ki: "Uydurmadır. Senedinde Nuaym bin Hammad vardır, zayıftır. Yine senedinde Zeyd el-Amâ vardır, yalancıdır." Bk. Zaife, 60.

603 İsnadı çok zayıftır. Bk. Abd bin Humeyd, Müsned, 783 (1/250) – İbn Adiy, Kamil (2/377) – İbn Hacer, Telhisu'l Habir, 2098 (4/190). Elbani, bunu Silsile-i Zaife'de (61) zikretmiş ve "Uydurmadır" demiştir. Ayrıca bk. Zehebi, Mizanu'l İtidal (2/379)

Senedinde Hamza bin Ebi Hamza el-Cezeri vardır. İbn Main dedi ki: "Kuruş etmez." Buhârî dedi ki: "Hadisleri münkerdir." Darekutni dedi ki: "Metruktür." İbn Adiy ise "Rivayetlerinin geneli uydurmadır" deyip bu hadisi zikretmiştir.

604 Uydurmadır. Ebû Bekir el-Bezzar dedi ki: "Bu söz, Rasûlullah'tan (s.a.v.) sahih değildir." İbn Hazm dedi ki: "Yalandır, uydurmadır, batıldır." Elbani dedi ki: "Uydurmadır." Bk. Zaife, 60.

Müslim'in Ebû Musa el-Eş'ari'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Yıldızlar, gökyüzü halkının güvenliğidir; onlar gidince gökyüzü halkına vaat edilen gelir. Âshâbım da ümmetimin güvenliğidir; onlar gidince ümmetime vaat edilen gelir." Beyhaki bu hadisi delil getirerek ashâbın yıldızlara benzetilmesinin doğru olduğunu söyler. Söylediği doğrudur. İhtilaflarında onlara uymaya gelince; bu mana Ebû Musa hadisinde zahir değildir. Tamam, yıldızlardan yol bulunması gibi onlardan doğru yol bulunması mümkündür, bunu reddetmiyoruz. Ne var ki hadis, sahabe asrının sona ermesinden sonra meydana gelecek sünnetlerin silinmesi, bidatlerin yayılması ve yeryüzünde açıktan günahlar işlenmesi vb. gibi fitnelere işaret etmektedir. Kendisinden yardım istenilen yalnızca Allah'tır.

٧٠٣ - عن قتادة أنّ عمر بن عبد العزيز كان يقول: «ما يسرّني لو أنّ أصحاب رسول الله صلّى الله عليه وسلّم لم يختلفوا لأنّه لو لم يختلفوا لم تكن رخصة»

703- Katâde'den; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle dedi: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbının ihtilaf etmemiş olmaları beni sevindirmezdi. Çünkü onlar ihtilaf etmeseydi, hiçbir ruhsat olmazdı."[605]

٧٠٤ - عَنْ رَجَاءِ بْنِ حُمَيْدٍ الْأَيْلِيِّ , قَالَ: اجْتَمَعَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ , وَالْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ فَجَعَلَا يَتَذَاكَرَانِ الْعِلْمَ قَالَ: فَجَعَلَ عُمَرُ رُبَّمَا جَاءَ بِالشَّيْءِ يُخَالِفُ بِهِ الْقَاسِمَ قَالَ: فَجَعَلَ ذَلِكَ يَشُقُّ عَلَى الْقَاسِمِ قَالَ: فَتَبَيَّنَ ذَلِكَ لِعُمَرَ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: «لَا تَفْعَلْ فَمَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِاخْتِلَافِهِمْ حُمْرَ النَّعَمِ»

704- Racâ bin Humeyd el-Eyli dedi ki: Ömer bin Abdülaziz ile Kasım bin Muhammed bir araya gelip ilmi müzakere etmeye başladı. Ömer çoğunlukla Kasım'a muhalif görüşler sunuyordu. Bu da Kasım'a sıkıntı vermeye başlamıştı. Ömer bunu anlayınca şöyle dedi: Öyle yapma! Onların ihtilafı, bana kırmızı develerden daha sevimlidir."

٧٠٥ - عَنْ أَرْطَاةَ , قَالَ: حَدَّثَنِي الْمُعَلَّى بْنُ إِسْمَاعِيلَ , قَالَ: «رُبَّمَا اخْتَلَفَ الْفُقَهَاءُ , وَكِلَا الْفَرِيقَيْنِ مُصِيبٌ فِي مَقَالَتِهِ»

705- ... Ertat'tan; Muallâ bin İsmail dedi ki: "Fakihler çokça ihtilaf etmiştir. İhtilaf eden iki fırka da görüşünde isabetlidir."[606]

٧٠٦ - عَنْ أَرْطَاةَ , قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَوْنٍ , قَالَ: «رُبَّمَا اخْتَلَفَ النَّاسُ فِي الْأَمْرِ , وَكِلَاهُمَا لَهُ الْحَقُّ»

---

605 İsnadı hasendir. Bk. Münavi, Feyzu'l Kadir (1/209) – Acluni, Keşfu'l Hafa, 3215 (2/504).
Senedinde Muâz bin Hişam vardır. Saduk olmakla birlikte çokça vehmetmiştir.

606 İsnadında Bakıyye bin Velid vardır. Sika olmakla birlikte zayıf ravilerden çokça tedlis yapmıştır.

706- Ertat'tan; Ebû Avn dedi ki: "İnsanlar bu konuda çokça ihtilaf etmiştir. Hak. iki gruba da aittir."

İbn Batta şöyle der: Ey kardeşim! Fakihlerin fer'i hükümlerle faziletli sünnetler konusundaki ihtilafı, Allah'tan kullara olan bir rahmettir. Müçtehitlerden muvaffak olanına ecir vardır. Müçtehit hakkı ararken hata ederse azarlanmaz. Çünkü onun niyeti güzeldir ve kendisi itikadın aslında cemaate dahildir. Bu yüzden o da ecir almaktadır. Rasûlullah (s.a.v.) *"Ben hoşgörülü hanif dinle gönderildim"* buyurmuştur. Şayet herhangi bir mezhepten olan bir fakih, bir hüküm konusunda tevilde bulunup icmaya muhalefet etse, ona tâbi olunmaz ve kendisine onu azarlamak için en fazla "Hata ettin" denilir. Asla "Kâfir oldun" veya "İnkâr ettin" veya "Mülhit oldun" denmez. Çünkü onun aslı, şeriata muvafıktır ve dinin temeli konusunda cemaatten ayrılmamıştır.

٧٠٧ - عَنْ عَوْفٍ , عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ , قَالَ: «مَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِاخْتِلَافِ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ حُمْرَ النَّعَمِ»

عَنْ مُوسَى الْجُهَنِيِّ قَالَ: كَانَ إِذَا ذُكِرَ عِنْدَ طَلْحَةَ الِاخْتِلَافُ قَالَ: « لَا تَقُولُوا: الِاخْتِلَافُ , وَلَكِنْ قُولُوا: السَّعَةُ »

707- Avf'tan; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle dedi: "Muhammed'in ashâbının ihtilafı, bana kırmızı develerden daha sevimlidir."[607]

Musa el-Cüheni dedi ki: "Talha'nın yanında ihtilaf zikredildiğinde şöyle derdi: "İhtilaf demeyin, genişlik deyin."

٧٠٨ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ عَمِلَ لِلَّهِ فِي الْجَمَاعَةِ فَأَصَابَ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ , وَإِنْ أَخْطَأَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ , وَمَنْ عَمِلَ لِلَّهِ فِي الْفُرْقَةِ فَأَصَابَ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ , وَإِنْ أَخْطَأَ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»

708- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim cemaatte Allah için amel eder ve (doğruya) isabet ederse, Allah ondan kabul buyurur. Eğer hata ederse, Allah onu bağışlar. Her kim de ay-*

607 Bk Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (5/19)

rılıkta Allah için amel eder ve (doğruya) isabet ederse, Allah ondan kabul buyurmaz. Eğer hata ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın."[608]

İbn Batta şöyle der: Cemaatte isabet etmek, bir başarı ve rızadır. İçtihatta hata etmek ise affedilir, bağışlanır. Hevâ ehline gelince; Allah, keyfiyet, sıfatlar, isimler, Allah'ın kudreti ve Allah'ın ilmi gibi konularda ihtilaf etmişlerdir. Allah inkârcıların söylediklerinden çok yüce, çok büyüktür.

608 İsnadı zayıftır. Bk. Taberani, Kebir, 12473 (12/61) – Taberani, Evsat, 5170 (5/230) – İbn Adiy, Kamil (7/41). Musannifin isnadında Zeyd bin Rufey (veya Rafi) vardır. Darekutni dedi ki: "Kavi değildir." Nesai de böyle söylemiştir. Ayrıca bunu Mecmau'z Zevaid'de (5/216) Heysemi de zikretmiş, sonrasında şöyle demiştir: "Bunu Taberani rivayet etmektedir. Senedinde Muhammed bin Halid el-Hanefi vardır. Zayıftır. Bunu zayıf bir senetle Bezzar da rivayet etmiştir."

RASÛLULLAH'IN (S.A.V.) ÜMMETİNE ÖNCEKİ ÜMMETLERİN YOLUNA UYACAKLARINI BİLDİRMESİ VE ONLARI BUNDAN SAKINDIRMASI

٧٠٩ - أَنَّ شَدَّادَ بْنَ أَوْسٍ , حَدَّثَهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيَحْمِلَنَّ شِرَارُ هَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى سُنَنِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ حَذْوَ الْقُذَّةِ بِالْقُذَّةِ»

709- Şeddad bin Evs'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Yemin olsun ki ümmetimin şerlileri, kendilerinden önce geçmiş kimselerin yollarını okun oku izlemesi gibi yüklenip teşvik edecektir."*[609]

٧١٠ - عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ , قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِبَلَ حُنَيْنٍ , فَمَرَرْنَا بِالسِّدْرَةِ , فَقُلْتُ: أَيْ رَسُولَ اللهِ اجْعَلْ لَنَا هَذِهِ ذَاتَ أَنْوَاطٍ , كَمَا لِلْكُفَّارِ ذَاتُ أَنْوَاطٍ , وَكَانَ الْكُفَّارُ يَنُوطُونَ سِلَاحَهُمْ بِسِدْرَةٍ , وَيَعْكُفُونَ حَوْلَهَا , فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " اللهُ أَكْبَرُ هَذَا كَمَا قَالَ بَنُو إِسْرَائِيلَ لِمُوسَى: {اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ} [الأعراف: ١٣٨] , إِنَّكُمْ تَرْكَبُونَ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

---

609 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 171750 (4/125) – Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 1121 (1/153) – İbn Ca'd, Müsned, 3424 (1/491) – Taberani, Kebir, 7140 (7/281) – Mervezi, Sünne, 49 (1/19) – İbn Adiy, Kamil (4/39). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/261) şöyle der: "Bunu Ahmed ve Taberani rivayet etmiştir. Ravileri içerisinde hakkında ihtilaf edilenler vardır." Ayrıca bk. Elbani, Silsile-i Sahiha, 3312.

Derim ki: Hadisin tüm yolları Şehr bin Havşeb etrafında dönmektedir. Kendisinin sika veya zayıf olması hakkında ihtilaf edilmiştir. Tirmizi dedi ki: "Ahmed bin Hanbel dedi ki: Abdülhamid bin Behram'ın Şehr bin Havşeb'ten rivayet ettiği hadislerde beis yoktur." Tirmizi yine şöyle der: "Buhârî dedi ki: Şehr'in hadisleri hasendir." Ayrıca Yahya bin Main ve başkaları onu sika saymışlardır.

710- Ebû Vakıd el-Leysi (r.a.) anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.v.) ile Huneyn'e doğru yola çıktık.. Derken bir hünnap ağacının yanına varınca "Ey Allah'ın Rasûlü! Müşriklerin zatu'l envat'ı gibi bize de bir zatu'l envat yap" dedik. Bunun üzerine şöyle dedi: *"Allahu Ekber! Yine aynı yol! Nefsimi elinde tutana yemin ederim ki sizler, İsrailoğulları'nın Musa'ya şöyle dediği gibi dediniz: "Onların ilahı gibi bize de bir ilah yap. Dedi ki: Şüphesiz sizler cahillik eden bir kavimsiniz." Andolsun sizden öncekilerin yollarına gireceksiniz."*[610]

٧١١ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَتَتَّبِعُنَّ سُنَنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ شِبْرًا بِشِبْرٍ ، وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ ، حَتَّى لَوْ كَانَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ دَخَلَ جُحْرَ ضَبٍّ لَتَبِعْتُمُوهُ»

711- Ebû Said el-Hudri'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Yemin olsun ki karış karış, kulaç kulaç, İsrailoğulları'nın yolunu izleyeceksiniz. Hatta İsrailoğulları'ndan bir adam keler deliğine girmiş olsa, kesinlikle ona uyacaksınız."*[611]

٧١٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَتَتَّبِعُنَّ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ شِبْرًا بِشِبْرٍ ، وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ ، وَبَاعًا بِبَاعٍ ، حَتَّى لَوْ دَخَلُوا جُحْرًا لِضَبٍّ لَدَخَلْتُمُوهُ

712- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Yemin olsun ki sizden öncekilerin yollarını karış karış, kulaç kulaç, peşi peşine izleyeceksiniz. Öyle ki onlar kertenkele deliğine girmiş olsalar, kesinlikle siz de gireceksiniz."*[612]

610 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Fiten, 2180 (4/475). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen sahih bir hadistir." Ayrıca bk. Ahmed, Müsned, 21947 (5/218) – İbn Hibban, Sahih, 602 (15/94) – Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 1346 (1/191) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 205 (1/95) – İbn Ebi Asım, Sünne (1/37/76). Elbani de sahih olduğunu belirtmiştir.

611 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Enbiya, 3269 (3/1274) – Müslim, İlim (4/2054/2669)

612 Sahihtir. Bk. Buhârî, İtisam, 7320 (13/313) – İbn Mâce, Fiten, 3994 (3/415) – Ahmed, Müsned, 832 (2/327) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 206 (1/96) – İbn Ebi Asım, Sünne (1/36/72)
Elbani dedi ki: "Sahihtir, Buhârî ile Müslim'de şahitleri vardır."

٧١٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَتَأْخُذَنَّ أُمَّتِي بِأَخْذِ الْأُمَمِ وَالْقُرُونِ قَبْلَهَا شِبْرًا بِشِبْرٍ وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ» قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَمَا فَعَلَتْ فَارِسُ وَالرُّومُ؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَمَنِ النَّاسُ إِلَّا أُولَئِكَ؟»

713- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu ki: *"Yemin olsun ki ümmetim, kendilerinden önceki ümmetler ile nesillerin yaptıklarını karış karış, kulaç kulaç yapacaktır."* Denildi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Fars ve Rumların yaptığı gibi mi?" Rasûlullah (s.a.v.) şöyle cevap verdi: *"Onlardan başka hangi insanlar olabilir ki!"*[613]

٧١٤ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سَيَأْتِي عَلَى أُمَّتِي مَا أَتَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ مِثْلًا بِمِثْلٍ، حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ»

714- Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İsrailoğulları'nın başına gelenler, kesinlikle ayakkabının ayakabbıyı izlemesi gibi tıpatıp ümmetimin de başına gelecektir."*[614]

٧١٥ - عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ حُذَيْفَةَ، قَالَ: " لَتَرْكَبُنَّ سُنَنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ حَذْوَ الْقُذَّةِ بِالْقُذَّةِ، وَحَذْوَ الشِّبْرِ بِالشِّبْرِ، حَتَّى لَوْ فَعَلَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَذَا وَكَذَا فَعَلَهُ رَجُلٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: قَدْ كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ قِرَدَةٌ وَخَنَازِيرُ قَالَ: وَهَذِهِ الْأُمَّةُ سَيَكُونُ فِيهَا قِرَدَةٌ وَخَنَازِيرُ »

715- Katâde'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Yemin olsun ki okun oku izlemesi gibi karış karış İsrailoğulları'nın yolundan gideceksiniz. Hatta

613 Sahihtir. Bk. Buhârî, İtisam (13/312) – Ahmed, Müsned, 8291 (2/325) – Mervezi, Sünne, 46 (1/18)

614 İsnadı hasendir. Bk. Tirmizi, İman, 2641 (5/26). Tirmizi dedi ki: "Bu, garip müfesser bir hadistir." Ayrıca bk. Hakim, Müstedrek, 444 (1/218) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 146 (1/46) – Mervezi, Sünne, 59 (1/23).
Senedindeki Abdurrahman bin Ziyad zayıftır. Ne var ki hadisin birçok şahidi vardır. Tirmizi bu yüzden hadisin hasen olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Sahihu'l Cami'de (5343) Elbani de sahih olduğunu söylemiştir.

İsrailoğulları'ndan bir adam şu-şu işi yapmış olsa, bu ümmetten bir adam da o işi yapacaktır." Bunun üzerine bir adam "İsrailoğulları'nda maymunlar ve domuzlar vardı" dedi. Huzeyfe dedi ki: "Bu ümmette de maymunlarla domuzlar olacaktır."[615]

٧١٦ - حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ, أَخُو حُذَيْفَةَ عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ, قَالَ: «أَوَّلُ مَا تَفْقِدُونَ مِنْ دِينِكُمُ الْخُشُوعُ, وَآخِرُ مَا تَفْقِدُونَ مِنْ دِينِكُمُ الصَّلَاةُ وَلَيُصَلِّيَنَّ النِّسَاءُ وَهُنَّ حُيَّضٌ, وَلَيَنْقُضَنَّ الْإِسْلَامُ عُرْوَةً عُرْوَةً, وَلَتَرْكَبُنَّ طَرِيقَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ, وَحَذْوَ الْقُذَّةِ بِالْقُذَّةِ, لَا تُخْطِئُونَ طَرِيقَهُمْ, وَلَا يَخْطَأُ بِكُمْ»

716- Huzeyfe'nin kardeşi Abdülaziz'den; Huzeyfe bin Yeman (r.a.) şöyle dedi: "Dininizden ilk kaybedeceğiniz şey huşû, son kaybedeceğiniz şey de namaz olacaktır. Kesinlikle kadınlar hayız (adetli) halde namaz kılacaklar. İslâm kulp-kulp bozulacaktır. Ayakkabının ayakkabıyı, ok tüyünün oku izlemesi gibi sizden öncekilerin yollarına gireceksiniz. Ne yolunuzu şaşıracaksınız ne de o yol sizi şaşıracaktır."[616]

İbn Batta şöyle der: Şayet bir adam, İslâm ve Müslümanların bugünkü durumunu dikkatlice incelese, kesinlikle insanların iki kitap ehli ile Kisra, Kayser ve cahiliye ehlinin yolu üzere yürüdüklerini anlayacaktır. İnsanlardan hangi tabaka veya hangi sınıf olursa olsun tümü İslâm şeriatine ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine muhaliftir. Yaptıkları işlerde iki kitap ehlinin ve cahiliye devri insanlarının yaptıklarına benziyorlar. Şayet bakışını sultanlara, çevresindekilere, hakimlerine ve valilerine çevirse, aynı şekilde uygulamaları, hükümleri, kisveleri ve elbiselerine dair tüm işlerin kendilerine emredilenin zıddı olduğunu görecektir. Diğer insanlarda da durum böyledir; Allah'ın kendisini koruduğu kişi müstesna çarşı-pazar esnafları, ehli dünya, sadece dünyayı isteyen çiftçiler, zanaatkârlar, işçiler, fakirler ve hatta karilerle

615 İsnadı zayıftır. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 30765 (11/369). Katâde, Huzeyfe'yi görmemiş, ondan işitmemiştir.

616 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 8448 (4/516). Hakim dedi ki: "Bu, isnadı sahih bir hadistir ama Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir." Zehebi kendisine muvafakat etmektedir. Ayrıca bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 34808 (7/140) – İbn Ebi Asım, Zühd (1/179) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/281)

âlimler de bu durumdadır. Bunun üzerinde ne zaman düşünürsen, musibetlerde, sevinçlerde, kılık kıyafette, kap-kacaklarda, meskenlerde, hizmetçilerde, binitlerde, düğünler ve düğün yemeklerinde, meclislerde, yataklarda, yeme-içmede vs. hepsinde durumun sana anlattığım gibi olduğuna şahit olacaksın. Kitap ve sünnetin hükümleri, aynı şekilde satan, satın alan, mülk edinen, sahiplenen, işçi tutup çalıştıran, eken, biçen vs. kişilerde de Müslümanlara emredilip müminlerin çağrıldığının zıddına uygulanmaktadır. Şu günümüzde dini için selameti isteyen kişi onu bulamaz, yaşamını Kur'ân ve sünnetin hükmüne göre arayan onu yitirir ve hatta bu yüzden hasımlarının, düşmanlarının, muhaliflerinin ve ona kin duyanlarının sayısı artar. Kendisinden yardım istenilen yalnızca Allah'tır. Şu zamanda dinin selamet bulması ne kadar da imkânsız! Hakkın yolları kapanmış, üstünden geçenler kaybolup bomboş kalmıştır. Delilleri gömülmüş, zirveleri yıkılmış, rehberlerini yitirmiştir. En geniş yollarda dahi insan ve cin şeytanları durmuş, insanları o yolda kapıp götürüyor. Kendisinden yardım dilenilen yalnızca Allah'tır.

Bu anlattıklarımı ancak akıllı, doğruyu yanlıştan ayıran, ilim ile edeplenmiş ve Allah'ın göğsünü imanla genişlettiği kimse bilebilir, ancak o kimse bunlarla dertlenebilir.

٧١٧ - حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ خُمَيْرٍ الرَّحَبِيُّ , قَالَ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ بُسْرٍ صَاحِبَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَيْفَ حَالُنَا مِنْ حَالِ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ «لَوْ نُشِرُوا مِنَ الْقُبُورِ مَا عَرَفُوكُمْ إِلَّا أَنْ يَجِدُوكُمْ قِيَامًا تُصَلُّونَ»

717- ... Yezid bin Humeyr er-Rahbi dedi ki: Rasûlullah'ın (s.a.v.) sahâbesi Abdullah bin Busr'a (r.a.) bizden öncekilere nazaran durumumuzu sordum. Dedi ki: "Subhanallah! Şayet kabirlerinden çıksalar sizi tanımazlar. Ancak sizi kalkmış namaz kılarken bulurlar."[617]

٧١٨ - عَنْ ثَابِتٍ , عَنْ أَنَسٍ , قَالَ: «مَا مِنْ شَيْءٍ كُنْتُ أَعْرِفُهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا قَدْ أَصْبَحْتُ لَهُ مُنْكِرًا , إِلَّا أَنِّي أَرَى شَهَادَتَكُمْ هَذِهِ ثَابِتَةً» قَالَ: فَقِيلَ: يَا أَبَا حَمْزَةَ فَالصَّلَاةُ قَالَ: قَدْ فُعِلَ فِيهَا مَا رَأَيْتُمْ

617 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Evsat, 473 (1/151) – Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 996 (2/104)

718- Sabit'ten; Enes (r.a.) şöyle dedi: "Rasûlullah (s.a.v.) zamanında tanıdığım hangi şey varsa, artık onu tanıyamaz oldum. Bir tek şu şehadetinizin sabit olduğunu görüyorum. Bunun üzerine kendisine "Ey Ebû Hamza! Peki namaz?" diye soruldu. Dedi ki: "Onda da şu gördükleriniz yapıldı."[618]

٧١٩ سمعتُ الزُّهرِيَّ , يقولُ: دَخلْتُ على أنسِ بْنِ مَالِكٍ بِدِمَشْقَ وَهُوَ يَبْكِي قُلْتُ: وَمَا يُبْكِيكَ؟ قَالَ: «مَا أعْرِف شَيْئًا مِمَّا كُنَّا عَلَيْهِ , إلَّا هَذِهِ الصَّلَاةَ , وَقَدْ ضُيِّعَتْ»

719- Zühri dedi ki: Dımeşk'teyken Enes bin Malik'in (r.a.) yanına girdim. O sıra ağlıyordu. Kendisine "Seni ağlatan nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Şu namaz dışında sahâbenin üzerinde olduğu şeylerden hiçbirini tanıyamaz oldum. Gerçi o da zayi edildi."[619]

٧٢٠ - عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ , عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ , قَالَتْ: دَخَلَ أَبُو الدَّرْدَاءِ وَهُوَ غَضْبَانُ , قُلْتُ لَهُ: مَا أَغْضَبَكَ؟ قَالَ: وَاللَّهِ «مَا أَعْرِفُ فِيهِمْ مِنْ أَمْرِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , إِلَّا أَنَّهُمْ يُصَلُّونَ جَمِيعًا»

720- Salim bin Ebi'l Ca'd'dan; Ümmü Derdâ dedi ki: Bir keresinde Ebû Derdâ (r.a.) kızmış bir halde eve girdi. Kendisine "Seni kızdıran nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Vallahi onlar içinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) işlerinden tanıdığım bir şey yok. Bir tek cemaat halinde namaz kılıyorlar."[620]

٧٢١ - عَنْ أَبِي صَالِحٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , أَنَّهُ كَانَ يَتَمَثَّلُ بِهَذَا الْبَيْتِ:

721- Ebû Salih'ten rivayet edildiğine göre İbn Abbâs (r.anhumâ) şu mısrayı durumlarına örnek gösterirdi:

فَمَا النَّاسُ بِالنَّاسِ الَّذِينَ عَهِدْتَهُمْ وَلَا الدَّارُ بِالدَّارِ الَّتِي كُنْتَ تَعْرِفُ

618 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Adiy, Kamil (6/369). Senedinde Muallâ bin Zeyd vardır. Yahya bin Main dedi ki: "Hiçbir şey değildir, hadisleri yazılmaz."

619 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Hacer, Fethu'l Bari (2/210)

620 Sahihtir. Bk. Buhârî, Saat, 622 (1/232)

Artık insanlar o alıştığın insanlar değil.

Ev de o bildiğin ev değil.[621]

İbn Batta şöyle der: Allah bize ve size rahmet etsin ey kardeşlerim! Bu, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sahâbesi Abdullah bin Busr, Enes bin Malik, Ebû Derdâ ve İbn Abbâs'ın (r.anhum) sözleridir. Burada zikretmediklerim ise zikrettiklerimden daha çoktur. Müminin şu zamanda nasıl davranacağını keşke bilebilsem! Mümin bunlardan rahatsızlık duyarak evine dönse, ailesinde dahi bidatler ve sünnetlere muhalefetler yanında Fars, Rum ve cahiliye devri insanlarına benzerlikler görüyor. Tüm bunlara rağmen onlarla nasıl yaşayacağını keşke bilebilsem! Müslüman bir adamın düğününe katılsa, düğün yemeğine ve aynı şekilde hacca doğru yola çıksa vs. nereye gitse kendisi ve Müslümanlar adına üzülüp kederleneceği münkerlere tanık oluyor. Hakkı talep için çıktığında haklar batıla, Müslümanların güzellikleri de çirkinliklere dönüşüyor. Peki, hakkında konuşmayı bıraktığımız o uygulamalarının nereye varması umuluyor? Biz ancak Allah'a aitiz ve biz ancak O'na döneceğiz. Müslümanların dindeki musibetleri ne de büyük! Bu konuda düşünenler ne de az!

٧٢٢ - أَنْشَدَنِي شَيْخٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ بِالْبَصْرَةِ فِي جَامِعِهَا

722- Basra ahalisinden bir şeyh, şehrin camiisinde bana şu şiiri okudu:

الطُّرُقُ شَتَّى وَطُرُقُ الْحَقِّ مُفْرَدَةٌ وَالسَّالِكُونَ طَرِيقَ الْحَقِّ آحَادُ

لَا يُطْلَبُونَ وَلَا تُبْغَى مَآثِرُهُمْ فَهُمْ عَلَى مَهَلٍ يَمْشُونَ قُصَّادُ

وَالنَّاسُ فِي غَفْلَةٍ عَمَّا يُرَادُ بِهِمْ فَكُلُّهُمْ عَنْ طَرِيقِ الْحَقِّ حُوَّادُ

Yollar farklı farklıdır ama hakkın yolu tektir.

Hakkın yoluna girenler ise teklerdir.

Ne talep ediyorlar ne de izleri görülüyor.

621 Uydurmadır. Bunu tefsirinde Kurtubi (5/254) zikretmektedir. Senedinde Muhammed bin Saib el-Kelbi vardır, yalancıdır. Yine senette Ebû Salih vardır. Kendisi zayıftır ve mürsel rivayetlerde bulunmuştur. Hadisleriyle hüccet getirilmez.

Onlar ağır-ağır dümdüz yürümektedir.

İnsanlar kendilerinden istenenden yana gaflette.

Hepsi de hak yoldan sapıp gitmişlerdir.[622]

Ey kardeşim! Belâ insanları sardı, selamet ve kurtuluş yolu kapandı, âlimler ve nasihat verenler öldü, güvenilir kimseler yitirildi. İnsanlar, ilacın kurtaramadığı bir hastalık oldu. Allah'tan doğruya muvaffak kılmasını, korumasını ve orta yolu nasip etmesini diliyoruz.

٧٢٣ - عَنِ الشَّعْبِيِّ , عَنْ مَسْرُوقٍ , أَوْ غَيْرِ مَسْرُوقٍ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَمْتَلِئُ فِيهِ جَوْفُ كُلِّ امْرِئٍ شَرًّا , حَتَّى يَجْرِيَ الشَّرُّ , وَلَا يَجِدُ مَفْصِلًا , وَلَا يَجِدُ جَوْفًا يَلِجُ فِيهِ

723- Şa'bi'den, o Mesruk veya Mesruk dışında birinden; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "İnsanlara öyle bir zaman gelir ki, herkesin içi şerle dolar. Şer içte öyle akar ki, içine gireceği yeni bir eklem veya boşluk bulamaz olur."[623]

Allah bizi ve sizi şer ehlinden kılmasın, şer ehli için aleyhimize hiçbir yol vermesin.

٧٢٤ - عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ , قَالَ: قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: «لَوْ أَنَّ رَجُلًا , كَانَ يَعْلَمُ الْإِسْلَامَ وَأَهَمَّهُ , ثُمَّ تَفَقَّدَهُ الْيَوْمَ مَا عَرَفَ مِنْهُ شَيْئًا»

724- ... Salim bin Ebi'l Ca'd'dan; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "Eğer bir adam İslâm'ı ve önemini bilir, sonra onu kaybederse, artık ondan hiçbir şey bilip tanımaz olur."

622 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (5/28)

623 İsnadında Mücalid bin Said vardır, zayıftır.

RASÛLULLAH'IN (S.A.V.) ÜMMETİNE MEYDANA GELECEK FİTNELERİ BİLDİRMESİ, FİTNE ZAMANINDA EVLERDEN ÇIKILMAMASI KONUSUNDAKİ EMRİ, FİTNE ZAMANLARINDA EVLERDE OTURMANIN FAZİLETİ, AKILLI KİMSELERİN EVLERİNDEN ÇIKMAYIP KALPLERİNİN HEVÂYA TÂBİ OLMASINDAN ENDİŞE DUYMALARI VE DİLLERİ İLE DİNLERİNİ KORUMALARI

٧٢٥ - عَنْ أَشْعَثَ بْنِ أَبِي الشَّعْثَاءِ , عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى , قَالَ: لَمَّا قُتِلَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ , خَرَجَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ الْأَنْصَارِيُّ إِلَى الْبَرِّيَّةِ , فَضَرَبَ بِهَا خَبَأً , وَقَالَ: لَا يَشْتَمِلُ عَلَيَّ مِصْرٌ مِنْ أَمْصَارِهِمْ حَتَّى تُجَلَّى بِمَا تَجَلَّتْ

725- Eş'as bin Ebi Şa'sa'dan; Ebû Burde bin Ebi Musa dedi ki: Osman (r.a.) öldürüldüğünde Muhammed bin Mesleme el-Ensari (r.a.) çöle gitti. Orada kendine büyük bir çadır kurup şöyle dedi: "Şu fitneler ortadan kalkana dek buradayım. Şehirlerin başına gelen belâların beni de kuşatmasını istemiyorum."

٧٢٦ - عَنِ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلّم: «إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةٌ فَإِنْ أَدْرَكْتَ شَيْئًا مِنْهَا , فَأْتِ بِسَيْفِكَ عُرْضَ الْحَرَّةِ , فاضْرِبْهَا بِهِ , ثُمَّ الْحَقْ بِالرَّبَذَةِ , وَكُنْ رَبَّ مَعِيزَةٍ , حَتَّى تَقْتُلَكَ يَدٌ خَاطِئَةٌ , أَوْ مِيتَةٌ قَاضِيَةٌ»

726- Muhammed bin Mesleme'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İleride bir fitne meydana gelecek. Şayet ondan bir şeye yetişirsen kılıcınla taşlık araziye gidip onu taşlara vur. Sonra Rebeze'ye yerleş. Keçi sahibi olup, günahkâr bir el veya bir çeşit ölüm seni öldürene dek oradan ayrılma!"*[624]

٧٢٧ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ: مَرَرْتُ بِالرَّبَذَةِ فَإِذَا فُسْطَاطٌ فَقُلْتُ: لِمَنْ هَذَا؟ قِيلَ: لِمُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ , فَقُلْتُ: رَحِمَكَ اللَّهُ إِنَّكَ مِنْ هَذَا الْأَمْرِ بِمَكَانٍ , فَلَوْ خَرَجْتَ إِلَى النَّاسِ فَأَمَرْتَ وَنَهَيْتَ , فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِي: «سَتَكُونُ فِي أُمَّتِي فِتْنَةٌ وَفُرْقَةٌ وَاخْتِلَافٌ , فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ , فَأْتِ سَيْفَكَ أُحُدًا , فَاضْرِبْ عُرْضَهُ , وَكَسِّرْ نَبْلَكَ , وَاقْطَعْ وَتَرَكَ , وَاجْلِسْ حَتَّى تَلْقَانِي , فَقَدْ كَانَ ذَلِكَ , وَفَعَلْتُ مَا أَمَرَنِي بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , وَإِذَا سَيْفٌ مُعَلَّقٌ بِجَانِبِ الْفُسْطَاطِ , فَاسْتَلَّهُ ثُمَّ انْتَصَلَ , فَإِذَا سَيْفٌ مِنْ خَشَبٍ , فَقَدْ فَعَلْتُ مَا أَمَرَنِي بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , وَأَخَذْتُ هَذَا أُهِيبُ بِهِ النَّاسَ»

727- Ali bin Zeyd'den; Ebû Burde dedi ki: Rebeze'den geçtiğimde büyük bir çadır gördüm. Hemen "Bu kime ait?" diye sordum. Muhammed bin Mesleme'ye (r.a.) ait olduğu söylendi. Bunun üzerine içeri girip kendisine şöyle dedim: "Allah sana rahmet etsin. Senin bu dinde bir konumun vardır. İnsanların yanına çıksan ve iyiliği emredip kötülükten alıkoysan olmaz mı?" Dedi ki: "Şüphesiz Rasûlullah (s.a.v.) bana *"Ümmetimde fitne, ayrılık ve ihtilaf meydana gelecek. Bunlar meydana geldiğinde Uhud'a gidip kılıcını parçala, okunu kır, şehri terk et ve bana kavuşana dek olduğun yerde otur!"* buyurdu. Dedikleri aynen yaşandı. Ben de Rasûlullah'ın (s.a.v.) bana emrettiğini yerine getirdim." Çadırın yanında asılı bir kılıç vardı. Onu çekiverdi. Bir de baktım ki tahtadan bir kılıç. Bunun üzerine şöyle dedi: "Gerçekten ben Rasûlullah'ın (s.a.v.) bana emrettiğini yerine getirdim. Bunu da insanları korkutmak için edindim."[625]

---

624 İsnadı sahihtir. Bk.Taberani, Kebir, 524 (19/236)

625 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Mâce, Fiten, 3962 (2/1310) – Ahmed, Müsned, 6072 (3/493) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 3718 (7/457)

٧٢٨ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: مَا أَحَدٌ تُدْرِكُهُ الْفِتْنَةُ , إِلَّا وَأَنَا أَخَافُهَا عَلَيْهِ إِلَّا مُحَمَّدَ بْنَ مَسْلَمَةَ , فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ » الْفِتْنَةَ لَا تَضُرُّكَ «

728- Muhammed bin Sirin'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Kime fitne erişirse onun adına korkarım. Muhammed bin Seleme (r.a.) ise müstesna; çünkü ben, Rasûlullah'ı (s.a.v.) *"Şüphesiz fitne sana zarar vermez"* buyururken işittim."[626]

٧٢٩ - عَنْ صَيْعَةَ بْنِ ثَعْلَبَةَ , قَالَ: سَمِعْتُ حُذَيْفَةَ , يَقُولُ: إِنِّي " لَأَعْرِفُ رَجُلًا لَا تَضُرُّهُ الْفِتْنَةُ مُحَمَّدَ بْنَ مَسْلَمَةَ قَالَ: فَخَرَجْنَا مِنَ الْكُوفَةِ , فَإِذَا فُسْطَاطٌ خَارِجًا مِنْهَا , وَإِذَا فِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ , فَأَتَيْنَاهُ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: مَا أُرِيدُ أَنْ يَشْتَمِلَ عَلَيَّ شَيْءٌ مِنْ أَمْصَارِهِمْ , حَتَّى تَنْجَلِيَ عَمَّا انْجَلَتْ «

729- Say'a bin Sa'lebe dedi ki: Huzeyfe'yi (r.a.) şöyle derken işittim: "Doğrusu ben fitnenin zarar veremeyeceği bir adam tanıyorum. O, Muhammed bin Mesleme'dir." Bir keresinde Kufe'den çıktık. Bir baktık ki şehrin dışında büyük bir çadır ve çadırın içinde Muhammed bin Mesleme (r.a.) var. Hemen yanına gidip kendisine selam verdik. Ardından gördüklerimizin nedenini sorduk. Dedi ki: "Şu fitneler ortadan kalkana dek buradayım. Şehirlerin başına gelen belâların beni de kuşatmasını istemiyorum."[627]

٧٣٠ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ , قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ أَصْنَعُ إِذَا اخْتَلَفَ الْمُصَلُّونَ؟ قَالَ: «تَخْرُجُ بِسَيْفِكَ إِلَى الْحَرَّةِ تَضْرِبُهَا بِهِ , ثُمَّ تَدْخُلُ بَيْتَكَ , حَتَّى تَأْتِيَكَ مِيتَةٌ قَاضِيَةٌ , أَوْ يَدٌ خَاطِئَةٌ

730- Muhammed bin Mesleme (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde "Ey Allah'ın Rasûlü! Namaz kılanlar ihtilafa düştüğünde nasıl davranayım?" diye

626 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4663 (4/1994) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37238 (7/462)

627 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 5837 (3/491) – Buhârî, Tarih-i Kebir (1/11) – Zehebi, Siyer (2/371). Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de kendisine muvafakat etmiştir.

sordum. Buyurdu ki: *"Kılıcınla taşlığa çıkıp onu taşlara vurursun. Sonra evine girip, bir çeşit ölüm veya günahkâr bir el gelene dek dışarı çıkmazsın."*[628]

٧٣١ عن محمد بن سيرين عن حذيفة قال: ما من أحد إلا أنا أخاف عليه الفتنة إلا ما كان من محمد بن مسلمة فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «لا تضره الفتنة»

731- Muhammed bin Sirin'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Kendisi adına fitneden korkmadığım hiç kimse yoktur. Muhammed bin Mesleme (r.a.) ise müstesna; çünkü ben, Rasûlullah'ı (s.a.v.) *"Fitne ona zarar vermez"* buyururken işittim.[629]

٧٣٢ - عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رِفَاعَةَ , قَالَ: " بَعَثَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مُحَمَّدَ بْنَ مَسْلَمَةَ إِلَى سَعْدٍ , وَكَانَ يُقَالُ: إِنَّهُ مِنْ أَنْهَكِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , يَعْنِي ابْنَ مَسْلَمَةَ أَنْهَكَ , يَعْنِي أَفْضَلَ «

732- ... Abâye bin Rifa'a dedi ki: Ömer (r.a.), Muhammed bin Mesleme'yi Sa'd'a gönderdi. Onun Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbının faziletlilerinden olduğu söylenirdi.

٧٣٣ - حَدَّثَتْنِي عُدَيْسَةُ بِنْتُ أُهْبَانَ بْنِ صَيْفِيٍّ , قَالَتْ: أَتَى أَبَاهَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْبَصْرَةِ , فَقَالَ: أَلَا تَخْرُجُ إِلَيْنَا يَا فُلَانُ , فَأَنْتَ أَحَقُّ مَنْ قَامَ فِي هَذَا الْأَمْرِ فَقَالَ: لَا أَخْرُجُ إِلَيْكَ , فَإِنِّي سَمِعْتُ خَلِيلِي وَابْنَ عَمِّكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا رَأَيْتُمْ مِثْلَ مَا أَنْتُمْ فِيهِ , فَاتَّخِذْ سَيْفًا مِن خَشَبٍ» , قَالَتْ: فَمَا زَالَ سَيْفُهُ مِنْ خَشَبٍ , وَأَوْصَى بِأَنْ يُكَفَّنَ فِي ثَوْبِهِ , فَكَفَّنُوهُ فِي قَمِيصٍ وَثَوْبَيْنِ , قَالَتْ: فَأَصْبَحَ قَمِيصُهُ عَلَى الْمِشْجَبِ , فَارْتَابُوا , فَلَمَّا رَآهُ الْخَيَّاطُ قَالَ: هَذَا - وَاللَّهِ - قَمِيصُهُ «

628 İsnadı zayıftır. Bk. Hakim, Müstedrek, 4603 (3/127). Zehebi, hadisin zayıf olmasından dolayı bunu Telhis'te hazfetmiştir. Ayrıca bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 16578 (8/191) – Taberani, Kebir, 513 (19/230)
İsnadında Yahya bin Abdulhamid vardır, hadis çalardı. Yakub bin Muhammed bin İsa kendisine mütâbaat etmiştir ama Zehebi'nin belirttiği üzere o da zayıftır.

629 Bk. 728.ci rivayet.

733- Ehban bin Sayf'ın kızı Udeyse dedi ki: Ali bin Ebi Talib (r.a.) Basra'dayken babamın yanına gelip "Bize gelmeyecek misin ey falan? Sen bu işi yerine getirmeye en layık kişisin" dedi. Babam şöyle cevap verdi: "Sana gelmeyeceğim. Çünkü ben, dostum ve amcaoğlun Rasûlullah'ı (s.a.v.), sizin içinizde bulunduğunuz durumu gördüğümüzde *"Tahtadan bir kılıç edin"* buyururken işittim." Kılıcı daha sonrasında da tahtadan olmaya devam etti. Kılıcının kefeninin içine koyulmasını vasiyet etmişti. Derken onu gömlek ve iki elbise içine kefenlediler. Bir ara gömleği askının üzerinde belirdi. İnsanlar onun mu değil mi diye şüpheye düştüler. Terzi gömleği gördüğünde 'Vallahi bu onun gömleği' dedi.[630]

٧٣٤ - حَدَّثَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حُسَيْنٍ الْأَشْجَعِيُّ , عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ , أَنَّهُ قَالَ عِنْدَ فِتْنَةِ عُثْمَانَ: أَشْهَدُ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّهَا » سَتَكُونُ فِتْنَةٌ الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ , وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي , وَالْمَاشِي خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي " قَالَ: أَفَرَأَيْتَ إِنْ دَخَلَ عَلَيَّ بَيْتِي أَوْ بَسَطَ إِلَيَّ يَدَهُ لِيَقْتُلَنِي قَالَ: «كُنْ كَابْنِ آدَمَ»

734- Abdurrahman bin Hüseyn el-Eşca'i'den; Osman (r.a.) zamanındaki fitne patlak verdiğinde Sa'd bin Ebi Vakkas (r.a.) şöyle dedi: Şahitlik ederim ki Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"İleride bir fitne meydana gelecek. O zaman oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyen ise koşandan daha hayırlı olacaktır."* Kendisine "Ne dersin, eğer evime girse veya beni öldürmek için elini uzatsa?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Âdem'in oğlu gibi ol."*[631]

٧٣٥ - عَنْ أَبِي بَكْرَةَ , عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّهَا » سَتَكُونُ فِتَنٌ , ثُمَّ تَكُونُ فِتْنَةٌ , أَلَا فَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي إِلَيْهَا , أَلَا وَالْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ فِيهَا , أَلَا وَالْمُضْطَجِعُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَاعِدِ ,

630 İsnadı hasendir. Bk. İbn Mâce, Kitabu'l Fiten, 3960 (2/1309) – Ahmed, Müsned, 20689 (5/69) – Taberani, Kebir, 864 (1/294). Elbani dedi ki: "Hasendir." Bk. Sahihu'l Cami, 760.

631 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 1446 (1/168) – Ebû Davud, Fiten, 4257 (4/1820) – Tirmizi, Fiten, 2194 (4/486). Elbani dedi ki: "Sahihtir." Bk. Sahihu'l Cami, 3632.

وَالْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ أَلَا فَإِذَا نَزَلَ فَمَنْ كَانَ لَهُ غَنَمٌ فَلْيَلْحَقْ بِغَنَمِهِ وَمَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَلْحَقْ بِأَرْضِهِ وَمَنْ كَانَتْ لَهُ إِبِلٌ فَلْيَلْحَقْ بِإِبِلِهِ» , فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ. يَا نَبِيَّ اللهِ جَعَلَنِي اللهُ فِدَاكَ أَرَأَيْتَ مَنْ لَيْسَ لَهُ غَنَمٌ وَلَا أَرْضٌ وَلَا إِبِلٌ كَيْفَ يَصْنَعُ؟ قَالَ. «فَلْيَأْخُذْ سَيْفَهُ ثُمَّ لِيَعْمِدْ إِلَى صَخْرَةٍ , ثُمَّ لِيَدُقَّ عَلَى حَدِّهِ بِحَجَرٍ , ثُمَّ لِيَنْجُ إِنِ اسْتَطَاعَ النَّجَاةَ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ , اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ , اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ» إِذْ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ جَعَلَنِي اللهُ فِدَاكَ , أَرَأَيْتَ إِنْ أُخِذَ بِيَدِي مُكْرَهًا , حَتَّى يَنْطَلِقَ بِي إِلَى أَحَدِ الصَّفَّيْنِ أَوْ أَحَدِ الْفِئَتَيْنِ - عُثْمَانُ يَشُكُّ - فَيَحْذِفُنِي رَجُلٌ بِسَيْفِهِ فَيَقْتُلُنِي مَاذَا يَكُونُ مِنْ شَأْنِي؟ قَالَ: «يَبُوءُ بِإِثْمِكَ فَيَكُونُ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ»

735- Ebû Bekre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İleride bazı fitneler meydana gelecek, sonrasında başka bir fitne çıkacak. O zaman yürüyen o fitneye koşandan, oturan da ayakta durandan daha hayırlı olacaktır. Dikkat edin! O zaman yatan oturandan, oturan ise ayakta durandan daha hayırlı olacaktır. Dikkat edin! O bela indiğinde kimin koyunları varsa koyunlarına, kimin bir arazisi varsa arazisine, kimin de develeri varsa develerine katılsın."* Bunun üzerine topluluktan bir adam şöyle sordu: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah beni sana feda etsin. Koyunu, arazisi ve devesi olmayan kişi hakkında ne dersin? O kişi nasıl davranacak?" Buyurdu ki: *"Derhal kılıcını alsın, sonra bir kayaya gitsin, sonra keskin yerini taşa vurup parçalasın, sonra da kurtulabiliyorsa kurtulsun. Allah'ım, tebliğ ettim mi? Allah'ım, tebliğ ettim mi? Allah'ım, tebliğ ettim mi?"* Adam bu sefer şöyle sordu: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah beni sana feda etsin. Şayet ikrah ile elimi tutup beni iki saftan birine götürse, derken adamın biri beni düşürüp öldürse, o zaman durumu ne olur?" Buyurdu ki: *"Günahını yüklenip ateş ashâbından olur."*[632]

٧٣٦ - عَنْ عَمْرِو بْنِ وَابِصَةَ الْأَسَدِيِّ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: إِنِّي لَفِي دَارِي بِالْكُوفَةِ إِذْ سَمِعْتُ عَلَى بَابِ الدَّارِ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَلِجُ , قُلْتُ: وَعَلَيْكُمُ السَّلَامُ ,

632 İsnadı sahihtir. Bk. Müslim, Fiten (4/13/2212) – Ebû Davud, Fiten, 4656 (4/1820) – Ahmed, Müsned (5/29)

فَلِجْ , فَدَخَلَ , فَإِذَا هُوَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ فَقُلْتُ: أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَيَّةُ سَاعَةِ زِيَارَةٍ هَذِهِ فِي نَجْدِ الظَّهِيرَةِ؟ فَقَالَ: إِنَّهُ قَدْ آلَ عَلَيَّ النَّهَارُ فَذَكَرْتُ مَنْ أَتحدَّثُ إِلَيْهِ فَجَعَلَ يُحَدِّثُنِي عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُحَدِّثُهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «تَكُونُ فِتْنَةٌ النَّائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمُضْطَجِعِ وَالْمُضْطَجِعُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَاعِدِ , وَالْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي , وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الرَّاكِبِ , وَالرَّاكِبُ خَيْرٌ مِنَ الْمُجْرِي , قَتْلَاهَا كُلُّهَا فِي النَّارِ» . فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ فَمَتَى ذَلِكَ فِينَا؟ قَالَ: «أَيَّامُ الْهَرْجِ» قُلْتُ: وَمَا أَيَّامُ الْهَرْجِ؟ قَالَ: «حِينَ لَا يَأْمَنُ الرَّجُلُ جَلِيسَهُ» , قُلْتُ: فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَدْرَكْتُ ذَلِكَ؟ قَالَ: اكْفُفْ يَدَكَ وَنَفْسَكَ وَادْخُلْ فِي دَارِكَ. قُلْتُ: أَرَأَيْتَ إِنْ دَخَلَ عَلَيَّ دَارِي؟ قَالَ: «فَادْخُلْ بَيْتَكَ» , قُلْتُ: أَرَأَيْتَ إِنْ دَخَلَ عَلَيَّ بَيْتِي؟ قَالَ: «فَادْخُلْ مَسْجِدَكَ , وَاصْنَعْ هَكَذَا» , وَقَبَضَ بِيَمِينِهِ عَلَى الْكُوعِ , وَقُلْ: رَبِّيَ اللهُ , حَتَّى تُقْتَلَ عَلَى ذَلِكَ «

736- ... Amr bin Vabisa el-Esedi'den; babası dedi ki: Kufe'de evimdeyken kapıdan bir ses duydum:

– Es-Selamu Aleykum, girebilir miyim?

Ben:

– Ve Aleykumu's Selam, gir.

Bunun üzerine girdi. Bir de baktım ki Abdullah bin Mes'ud (r.a.) imiş. Kendisine şöyle sordum:

– Ey Ebû Abdurrahman! Şu öğlen vaktinde bu hangi ziyarettir?

Abdullah bin Mes'ud (r.a.):

– Gecem gündüzüme döndü, ben de kendisiyle konuşacağım birini düşündüm.

Ardından Rasûlullah'tan (s.a.v.) konuşmaya başladı. Dedi ki:

"Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittm: *"Bir fitne meydana gelecek. O zaman uyuyan yatandan, yatan oturandan, oturan yürüyenden, yürüyen bineğine binenden, bineğine binen ise akıp gidenden daha hayırlı olacaktır. O fitnede öldürülenlerin tümü ateştedir."* Bunun üzerine şöyle sordum:

– Ey Allah'ın Rasûlü! Bu fitne içimizde ne zaman yaşanacak?

Buyurdu ki:

– *Hercümerç günlerinde.*

– Hercümerç günleri de nedir?

– *Kişinin, yanında oturduğu kimseden emin olmadığı zamandır.*

– Ne dersin, evime girse?

– *Hemen evine gir!*

– Evime girip yanıma gelse?

– *Mescidine girip şöyle yap:*

Bu sırada sağ avucunu bileği –veya dirseği- üzerine koyup "*Seni o halde öldürene dek 'Rabbim Allah'tır' de*" buyurdu."[633]

٧٣٧ - عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ , قَالَ: أَتَيْنَا أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ , فَذَكَرَ الْفِتْنَةَ فَقَالَ: " الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ , وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي , وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي , فَتَرَكْنَاهُ , وَأَتَيْنَا حُذَيْفَةَ , فَقَالَ: أَتَتْكُمُ الْفِتْنَةُ السَّوْدَاءُ الْمُظْلِمَةُ , أَوْ قَالَ: الْمُطْبِقَةُ , مَا أُبَالِي فِي أَيَّتِهَا رَأَيْتُكَ , وَرُبَّمَا قَالَ: عَرَفْتُ وَجْهَكَ , قَتْلَاهُمْ قَتْلَى الْجَاهِلِيَّةِ

737- Zeyd bin Vehb dedi ki: Ebû Musa el-Eş'ari'nin (r.a.) yanına gidip fitneyi zikrettik. Bunun üzerine şöyle dedi: "O zaman oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyen ise koşandan daha hayırlıdır." Ardından yanından ayrılıp Huzeyfe'ye (r.a.) gittik. Dedi ki: "Karanlık ve siyah fitne size geldi. Seni hangi grupta görür veya yüzünü tanırsam umrumda olmazsın. O fitnede öldürülenler, cahiliye ölüleridir."

٧٣٨ - عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ » بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ , يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا , وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا , الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ ,

633 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 4286 (1/448) – Hakim, Müstedrek, 5397 (3/361) – Taberani, Kebir, 9774 (10/8) – Nuaym bin Hammad, Fiten, 342 (1/139)

وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي فَكَسِّرُوا قِسِيَّكُمْ وَقَطِّعُوا أَوْتَارَكُمْ وَاضْرِبُوا بِسُيُوفِكُمُ الْحِجَارَةَ , فَإِنْ دُخِلَ عَلَى أَحَدٍ مِنْكُمْ , فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنَي آدَمَ »

738- Ebû Musa el-Eş'ari'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz kıyametin öncesinde karanlık gecenin parçaları gibi birtakım fitneler meydana gelecek. Kişi mümin olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar. Mümin olarak akşamlar, kâfir olarak sabahlar. O zaman oturan ayakta durandan, yürüyen ise koşandan daha hayırlıdır. O durumda yaylarınızı kırın, kirişlerinizi kesip koparın, kılıçlarınızı taşlara vurun. Sizden birinin yanına girecek olursa, derhal Âdem'in hayırlı oğlu gibi olsun."*[634]

٧٣٩ - عَنْ أَبِي مُوسَى , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ مِثْلَهُ سَوَاءً

739- ... Ebû Musa'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki... Ravi yukarıdaki hadisin aynısını zikretti.[635]

٧٤٠ - عَنْ أَبِي مُوسَى , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ , يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا , وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا , الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ , وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي , وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي , قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: «كُونُوا أَحْلَاسَ بُيُوتِكُمْ»

740- Ebû Musa'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz kıyametin öncesinde karanlık gecenin parçaları gibi birtakım fitneler meydana gelecek. Kişi mümin olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar. Mümin olarak akşamlar, kâfir olarak sabahlar. O zaman oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyen ise koşandan daha hayırlıdır."* Ashâb "Peki, bize ne emredersin?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Evinize bağlanıp kalın."*

---

634 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Fiten, 2204 (4/425) – İbn Mâce, Fiten, 3961 (2/1310) – Ebû Davud, Fiten, 4259 (4/1821) – Ahmed, Müsned (4/408)
Ebu İsa et-Tirmizi dedi ki: "Hasen garip sahih bir hadistir."

635 Bir önceki rivayete bakınız.

٧٤١ عن أبي موسى قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

«إنَّ» بين أيديكم فتنا كقطع الليل المظلم يصبح الرجل مؤمنا ويمسي كافرا ، ويمسي مؤمنا ويصبح كافرا

741- Ebû Musa el-Eş'ari'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz kıyametin öncesinde karanlık gecenin parçaları gibi birtakım fitneler meydana gelecek. Kişi mümin olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar. Mümin olarak akşamlar, kâfir olarak sabahlar."*[636]

٧٤٢ - عَنِ الْحَسَنِ ، أَنَّ الضَّحَّاكَ بْنَ قَيْسٍ ، كَتَبَ إِلَى قَيْسِ بْنِ الْهَيْثَمِ: سَلَامٌ عَلَيْكَ ، أَمَّا بَعْدُ: فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ ، فِتَنًا كَقِطَعِ الدُّخَانِ يَمُوتُ فِيهَا قَلْبُ الرَّجُلِ كَمَا يَمُوتُ بَدَنُهُ ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا ، وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا ، يَبِيعُ قَوْمٌ خَلَاقَهُمْ وَدِينَهُمْ بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنْيَا

742- Hasan-ı Basrî'den; Dahhak bin Kays (r.a.), Kays bin Heysem'e şöyle yazdı: Doğrusu Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: "*Şüphesiz kıyametin öncesinde duman parçaları gibi birtakım fitneler meydana gelecek. O zaman tıpkı bedeninin öldüğü gibi kişinin kalbi de ölür. Kişi mümin olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar. Mümin olarak akşamlar, kâfir olarak sabahlar. Bir topluluk, dünya malı uğruna nasiplerini ve dinlerini satar."*[637]

٧٤٣ - عَنِ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَقَلْبُ ابْنِ آدَمَ أَسْرَعُ انْقِلَابًا مِنَ الْقِدْرِ ، إِذَا اسْتَجْمَعَتْ غَلْيًا» ، وَقَالَ: «إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُنِّبَ الْفِتَنَ» ، يُرَدِّدُهَا ثَلَاثًا »

---

636 Bu ve 740.cı rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Fiten, 4262 (4/1823) – Ahmed, Müsned (4/408) – Hakim, Müstedrek, 8360 (4/487)

637 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 15791 (3/453) – İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (7/410)
Derim ki: Bu hadis zayıftır. Çünkü senedinde Ali bin Zeyd bin Cud'an vardır, zayıftır.

743- Mikdad bin Esved (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: "*Yemin olsun ki âdemoğlunun kalbi, kaynamaya yüz tutmuş kazandan daha hızlı döner.*" Ayrıca şöyle buyurdu: "*Şüphesiz said, fitnelerden uzaklaşandır.*" Bunu üç kez tekrar etti.[638]

٧٤٤ - أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ , حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ , عَنِ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ الْكِنْدِيِّ , قَالَ: جَاءَنَا الْمِقْدَادُ لِحَاجَةٍ , فَقُلْنَا: اجْلِسْ عَافَاكَ اللهُ حَتَّى نَطْلُبَ لَكَ حَاجَتَكَ قَالَ: فَجَلَسَ , فَقَالَ: الْعَجَبُ مِنْ قَوْمٍ مَرَرْتُ بِهِمْ آنِفًا يَتَمَنَّوْنَ الْفِتْنَةَ , يَزْعُمُونَ لَيَبْتَلِيَنَّهُمُ اللهُ فِيهَا مَا أَبْلَى رَسُولَهُ وَأَصْحَابَهُ , وَاللهِ لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ » السَّعِيدَ لَمَنْ جُنِّبَ الْفِتَنَ إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُنِّبَ الْفِتَنَ , إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُنِّبَ الْفِتَنَ " ثَلَاثَ مَرَّاتٍ , وَلَمَنِ ابْتُلِيَ فَصَبَرَ فَوَاهًا لَايْمُ اللهِ , لَا أَشْهَدُ عَلَى وَاحِدٍ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ , حَتَّى أَعْلَمَ بِمَا يَمُوتُ عَلَيْهِ , لِحَدِيثٍ سَمِعْتُهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَقَلْبُ ابْنِ آدَمَ أَسْرَعُ انْقِلَابًا مِنَ الْقِدْرِ , إِذَا اسْتَجْمَعَتْ غَلْيًا»

744- ... Abdurrahman bin Cübeyr bin Nüfeyr dedi ki: Bir ihtiyaçtan dolayı Mikdad (r.a.) bize geldi. Dedik ki: "Allah sana afiyet versin. İhtiyacını karşılayana dek oturuver." Bunun üzerine şöyle dedi: "Tuhaf olanı şu ki, yanlarından geçtiğim bir topluluk fitneyi temenni ediyor ve Allah'ın kendi peygamberi ile ashâbını sınadığı şeyle onları da sınayacağını zannediyorlardı. Vallahi Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: "*Şüphesiz said, fitnelerden uzaklaşandır. Şüphesiz said, fitnelerden uzaklaşandır. Şüphesiz said, fitnelerden uzaklaşandır.*" Allah'a yemin olsun ki onunla imtihan olunan hiç kimsenin ta ki ne üzerinde öldüğünü bilene dek cennet ehlinden olduğuna şahitlik etmem. Çünkü Rasûlullah'ı (s.a.v.) "*Yemin olsun ki âdemoğlunun kalbi, kaynamaya yüz tutmuş kazandan daha hızlı döner*" buyururken işittim."

٧٤٥ - أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو , قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْفَ أَنْتَ إِذَا بَقِيتَ فِي حُثَالَةٍ مِنَ النَّاسِ؟» قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ

---

638 İsnadı sahihtir. Hadisin birinci kısmı için bk. Taberani, Kebir, 598 (2/252) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/175). İkinci kısmı için bk. Ebû Davud, Fiten, 4263 (4/1823)

ذاك؟ قال. «مرجت عُهودُهُم وأماناتُهم فكانُوا هكذا» وشبَّك يونُس بين أصابعه يصِفُ ذاك قال: قُلْتُ: فما أصنعُ عند ذاك يا رسول الله؟ قال: «اتَّقِ الله. وخُذْ ما تعرِفُ ودعْ ما تُنْكِرُ وعليكَ خاصَّتك وإيَّاك وعوامَّهُم»

745- Abdullah bin Amr (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) bana *"İnsanların tortusu içerinde kaldığında nasıl olacaksın?"* diye sordu. Ben "Ey Allah'ın Rasûlü! O nasıl olacak?" diye karşılık verdim. Buyurdu ki: *"Ahitleriyle emanetleri birbirine girip şöyle olur."* (Bu sırada hadisin ravilerinden olan Yunus, parmaklarını birbirine geçirip elini çevirdi). Ben "Peki o zaman ne yapacağım, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Allah'tan sakın, bildiğini uygula, bilmediğini bırak, kendinle ilgilen, halktan uzaklaş!"*[639]

٧٤٦ - أَخْبَرَنِي أَبُو أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِيُّ, قَالَ: أَتَيْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيَّ فَقُلْتُ: يَا أَبَا ثَعْلَبَةَ كَيْفَ تَقُولُ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ} [المائدة: ١٠٥]. فَقَالَ: أَمَا وَاللَّهِ لَقَدْ سَأَلْتَ عَنْهَا خَبِيرًا, سَأَلْتُ عَنْهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ, فَقَالَ: «ائْتَمِرُوا بِالْمَعْرُوفِ, وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ, حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شُحًّا مُطَاعًا, وَهَوًى مُتَّبَعًا, وَدُنْيَا مُؤْثَرَةً, وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ, فَعَلَيْكَ نَفْسَكَ, وَدَعْ أَمْرَ الْعَوَامِّ, فَإِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّامًا الصَّبْرُ فِيهِنَّ مِثْلُ قَبْضٍ عَلَى الْجَمْرِ لِلْعَامِلِ فِيهِنَّ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِهِ», وَزَادَ غَيْرُهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ خَمْسِينَ مِنْهُمْ؟ قَالَ: «مِنْكُمْ»

746- ... Ebû Umame eş-Şa'bani dedi ki: Ebû Sa'lebe'ye (r.a.) gidip şöyle dedim: "Ey Ebû Sa'lebe! *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolda olursanız, yoldan sapan kimse size zarar veremez"* (Maide, 108) âyeti hakkında ne dersin?"

Şöyle cevap verdi: Vallahi bunu haberdar olan birine sordum. Bunu Rasûlullah'a (s.a.v.) sordum. Buyurdu ki: *"İyiliği emredin, kötülükten alıkoyun. Tâ ki itaat edilen cimrilik, tâbi olunan hevâ, tesir eden bir dünya ve her görüş sahibinin kendi görüşünü beğendiğini gördünde kendine bak! Halkın*

639 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Melahim, 4343 (4/1856) – Ahmed, Müsned (2/212) – İbn Mâce, Fiten, 3957 (2/1307)

içini bırak. Önünüzde öyle günler var ki, o günlerde sabretmek korları avuçlamak gibi olacaktır. O günlerde amel eden için, aynı ameli işleyen elli kişinin ecri vardır."

Ravilerden bazısı şöyle ilave etmiştir: Ashâb "Ey Allah'ın Rasûlü! Onlardan olan elli kişinin mi?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Sizden elli kişinin."*[640]

٧٤٧ - حَدَّثَهُ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَزْيَدٍ الْأَنْصَارِيَّ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «سَتَكُونُ فِتْنَةٌ بَكْمَاءُ صَمَّاءُ عَمْيَاءُ , الْمُضْطَجِعُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَاعِدِ , وَالْقَاعِدُ خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ , وَالْقَائِمُ خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي , وَالْمَاشِي خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي , وَمَنْ أَبَى فَلْيَمُدَّ عُنُقَهُ»

747- Enes bin Mezid el-Ensari'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İleride dilsiz, sağır ve kör fitneler meydana gelecektir. O zaman yatan oturandan, oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyen ise koşandan daha hayırlı olacaktır. Kim fitneyi istemezse, boynunu uzatsın."*[641]

٧٤٨ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ , عَنِ الْقَاسِمِ , عَنْ أَبِي أُمَامَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «سَتَكُونُ فِتَنٌ يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا , إِلَّا مَنْ أَحْيَاهُ اللهُ بِالْعِلْمِ»

748- Ali bin Yezid'den, o Kasım'dan, o da Ebû Umame'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Yakında öyle fitneler olacak ki, Allah'ın kendisini ilimle dirilttiği müstesna, kişi o fitneler içinde mümin olarak sabahlayacak, kâfir olarak akşamlayacak."*[642]

---

640 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Davud, Melahim, 4341 (4/1855) – Tirmizi, Tefsir, 3058 (5/240) – İbn Mâce, Fiten, 4014 (2/1330) – Hakim, Müstedrek, 7912 (4/358). Hakim dedi ki: Bu hadisin isnadı sahihtir ama Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir."

641 Bk. İbn Hacer, İsabe (1/138) – Beğavi, Mu'cem – Bakıyye bin Muhalled, Müsned-Buhârî, Tarih

642 İsnadı çok zayıftır. Bk. Darimi, Mukaddime, 338 (1/93) – İbn Mâce, Fiten, 3954 (2/1305).

Elbani dedi ki: "Çok zayıftır." Yahya bin Main dedi ki: "Ali bin Yezid'den, o Kasım'dan, o da Ebû Umame'den senediyle gelen tüm rivayetler zayıftır." Buhârî ve başkaları dedi ki: "Ali bin Yezid'in hadisleri münkerdir. Acurri ise bunu Velid bin Müslim'den rivayet etmiştir. Bk. Şeria, 42.

٧٤٩ عن أبي هُريرةَ قالَ: قالَ رسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تكون فتْنَةٌ القَاعدُ فيها خيْرٌ من الماشي والماشِي فيها خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي , مَنْ يَسْتَشْرِف لهَا تَسْتَشْرِفْ لَهُ ومَن وجَد منْهَا مَلْجأً أوْ معاذًا فَلْيَعُذْ بِهِ»

749- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bir **fitne meydana gelecek.** O zaman oturan yürüyenden, yürüyen ise koşan**dan daha hayırlı** olacaktır. Kim ona gözünü çevirip bakarsa, ona da göz çev**rilip bakılacaktır.** Kim, kaçacak bir yer veya sığınak bulursa, derhal oraya **sığınsın.**"*[643]

٧٥٠ - حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ , قَالَ: حَدَّثَنِي بَعْضُ , أَصْحَابِنَا أَنَّ رَجُلًا , مِنْ حِمْيَرَ كَانَ يَتَعَلَّمُ الْقُرْآنَ عِنْدَ ابْنِ مَسْعُودٍ , فَقَالَ لَهُ نَفَرٌ مِنْ قُرَيْشٍ: لَوْ أَنَّكَ لَمْ تَعَلَّمِ الْقُرْآنَ حَتَّى تَعْرِفَ , فَذَكَرَ ذَلِكَ الْحِمْيَرِيُّ لِابْنِ مَسْعُودٍ , فَقَالَ: " بَلْ فَتَعَلَّمْهُ , فَإِنَّكَ الْيَوْمَ فِي قَوْمٍ كَثِيرٌ فُقَهَاؤُهُمْ , قَلِيلٌ خُطَبَاؤُهُمْ , كَثِيرٌ مُعْطُوهُمْ , قَلِيلٌ سُؤَّالُهُمْ يَحْفَظُونَ الْعُهُودَ , وَلَا يُضَيِّعُونَ الْحُدُودَ , وَالْعَمَلُ فِيهِ قَائِدٌ لِلْهَوَى , وَيُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ عَلَيْكُمْ زَمَانٌ قَلِيلٌ فُقَهَاؤُهُ , كَثِيرٌ خُطَبَاؤُهُ , كَثِيرٌ سُؤَّالُهُ قَلِيلٌ مُعْطُوهُ , يَحْفَظُونَ الْحُرُوفَ وَيُضَيِّعُونَ الْحُدُودَ وَالْهَوَى فِيهِ قَائِدٌ لِلْعَمَلِ. قَالَ الْحِمْيَرِيُّ: وَلَيَأْتِيَنَّ عَلَيْنَا زَمَانٌ يَكُونُ فِيهِ الْهَوَى قَائِدًا لِلْعَمَلِ؟ قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: نَعَمْ قَالَ: فَمَتَى ذَلِكَ الزَّمَانُ؟ قَالَ: إِذَا أُمِيتَتِ الصَّلَاةُ , وَشُيِّدَ الْبُنْيَانُ , وَظَهَرَتِ الْأَيْمَانُ , وَاسْتُخِفَّ بِالْأَمَانَةِ , وَقُبِلَتِ الرُّشَا فَالنَّجَاةَ النَّجَاةَ قَالَ: فَأَفْعَلُ مَاذَا؟ قَالَ: تَكُفُّ لِسَانَكَ , وَتَكُونُ حِلْسًا مِنْ أَحْلَاسِ بَيْتِكَ قَالَ: فَإِنْ لَمْ أُتْرَكْ قَالَ: تُسْأَلُ دِينَكَ وَمَالَكَ فَاحْرُزْ دِينَكَ وَابْذُلْ مَالَكَ قَالَ: فَإِنْ لَمْ أُتْرَكْ قَالَ: تُسْأَلُ دِينَكَ وَدَمَكَ فَاحْرُزْ دِينَكَ وَابْذُلْ دَمَكَ قَالَ: فَتَلْتَنِي يَا ابْنَ مَسْعُودٍ قَالَ: هُوَ الْقَتْلُ أَوِ النَّارُ قَالَ: فَمَنْ خَيْرُ النَّاسِ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ؟ قَالَ: غَنِيٌّ مُسْتَخْفٍ قَالَ: فَمَنْ شَرُّ النَّاسِ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ؟ قَالَ: الرَّاكِبُ الْمُوضِعُ الْمُسْتَقِعُ «

643 Sahihtir. Bk. Buhârî, Fiten, 6671 (4/2594)

750- Cafer bin Burkan dedi ki: Âshâbımızın bana anlattığına göre Hımyer kabilesinden bir adam, Abdullah bin Mes'ud'un (r.a.) yanında Kur'ân öğreniyordu. Kureyş'ten bir grup, kendisine "Başına gelecekleri bilmeden Kur'ân'ı öğrenmesen?" dediler. Bunun üzerine Hımyerli adam, Kureyş'in söylediklerini İbn Mes'ud'a anlattı. İbn Mes'ud dedi ki:

– Kesinlikle, onları öğreneceksin. Siz öyle bir zamandasınız ki; fakihleri çok, hutbe okuyanları az (kısa hutbe okur, uzun namaz kılarlar), dilencileri az, (Allah yolunda) mal verenleri çoktur; bu zamanda amel, nefsin arzularını idare edip onlara hakim olur. Bununla birlikte öyle bir zaman gelmesi yakındır ki; fakihleri az, hutbe okuyanları çok (kısa namaz kılarlar, hutbeyi çok uzatırlar, fazla söz söylerler), dilencileri çok, vericileri azdır; o zamanda ameli, nefsin arzusu kumanda eder.

Hımyerli adam dedi ki:

– Bize kesinlikle öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda ameli, nefsin arzusu kumanda edecek öyle mi?

– Evet.

– Peki, o zaman ne zaman gelecek?

– Namaz öldürüldüğünde, binalar sağlamlaştırıldığında, yeminler çoğaldığında, emanet hafife alındığında ve rüşvet kabul edildiğinde. Artık kurtulmaya bakın, kurtulmaya bakın!

– Peki, ne yapmalıyım?

– Dilini tutmalı, evinden ayrılmamalısın.

– Eğer yine de bırakılmazsam?

– Hem dinin hem de malın istenir. Sen dinini koru, malını ver.

– Peki, yine bırakılmazsam?

– Hem dinin hem malın istenir. Sen dinini koru, kanını ver.

– Ey İbn Mes'ud! O zaman öldürüldüm demektir.

– O ölüm veya ateştir.

– O zamanda insanların en hayırlısı kimdir?

– Hafife alınan zenginlik sahibi.

– Peki, o zamanda insanların en şerlisi kimdir?

– Binitine binip harekete geçen.[644]

٧٥١ - عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ , أَنَّ رَجُلًا مِن أَهْلِ الْيمنِ أَتَى ابْنَ مَسْعُودٍ فَقَالَ: عَلِّمْنِي الْقُرْآنَ , فَأَمَرَهُ أَنْ يَرْجِعَ إِلَيْهِ , فَمَرَّ بِقَوْمٍ سَمِعُوا كَلَامَهُ فَقَالُوا: لَوْ أَنَّ هَذَا تَعَلَّمَ الْكَلَامَ , فَذَكَرَ ذَلِكَ لِابْنِ مَسْعُودٍ , فَقَال ابنُ مسْعُودٍ: " إِنَّكَ فِي زَمَانٍ كَثِيرٌ فُقَهَاؤُهُ , قَلِيلٌ خطَبَاؤُهُ , كَثِيرٌ مُعْطُوهُ قَلِيلٌ سُؤَّالُهُ الْعَمَلُ فِيهِ قَائِدٌ لِلْهَوَى , وَيُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ عَلَيْكَ زَمَانٌ كَثِيرٌ خُطَبَاؤُهُ , قَلِيلٌ فُقَهَاؤُهُ قَلِيلٌ مُعْطُوهُ , كَثِيرٌ سُؤَّالُهُ , الْهَوَى فِيهِ قَائِدٌ لِلْعَمَلِ , فَإِذَا رَأَيْتَهُمْ شَرَّفُوا الْبِنَاءَ , وَجَارُوا فِي الْحُكْمِ , وَقَبِلُوا الرُّشَا , فَالنَّجَاةَ النَّجَاةَ قَالَ: فَمَاذَا يُنْجِينِي يَا ابْنَ مَسْعُودٍ؟ قَالَ: تَأْخُذُ حِلْسًا مِنْ أَحْلَاسِ بَيْتِكَ فَتَلْبَسُهُ , وَتَكُفُّ لِسَانَكَ وَيَدَكَ قَالَ: فَإِنْ لَمْ أُتْرَكْ قَالَ: وَمَا أُرَاكَ تُتْرَكُ , فَإِنْ طَلَبُوا دَمَكَ وَدِينَكَ فَابْذُلْ دَمَكَ , وَاحْرُزْ دِينَكَ " قَالَ الْيَمَانِيُّ: قُتِلْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ , قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: هِيَ هِيَ أَوِ النَّارُ , هِيَ هِيَ أَوِ النَّارُ »

751- İbn Cureyc dedi ki: Yemen ahalisinden bir adam, İbn Mes'ud'a gelip "Bana Kur'ân'ı öğret" dedi. Ona şimdi gidip sonra geri gelmesini söyledi. Adam giderken yolda söylediklerini işiten bir topluluğa rastladı. Topluluk "Şayet şu söylenenleri öğrenseydi" dediler. Adam bunu İbn Mes'ud'a anlatınca şöyle dedi: Siz öyle bir zamandasınız ki; fakihleri çok, hutbe okuyanları az (kısa hutbe okur, uzun namaz kılarlar), dilencileri az, (Allah yolunda) mal verenleri çoktur; bu zamanda amel, nefsin arzularını idare edip onlara hakim olur. Bununla birlikte öyle bir zaman gelmesi yakındır ki; fakihleri az, hutbe okuyanları çok (kısa namaz kılarlar, hutbeyi çok uzatırlar, fazla söz söylerler), dilencileri çok, vericileri azdır; o zamanda ameli, nefsin arzusu kumanda eder. Binaları yükselttiklerini, hüküm verirken zulmettiklerini ve rüşvet kabul ettiklerini gördüğünde derhal kurtulmaya bak, derhal kurtulmaya bak!" Adam dedi ki: "Ey İbn Mes'ud! Peki beni ne kurtaracak?" Şöyle cevap verdi:

644 İsnadı hasendir. Bk. Buhârî, Edebu'l Müfred, 789 (1/175)

– Evine girip oradan ayrılmazsın, dilini ve elini tutarsın.

– Peki, yine de bırakılmazsam?

– Senin bırakılacağını sanmıyorum. Şu halde; eğer kanını ve dinini isterlerse, kanını verip dinini koru.

– Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki öldürüldüm demektir.

– O, odur veya ateştir. O, odur veya ateştir.[645]

٧٥٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَوَّاعٍ , قَالَ: ذَكَرْتُ الْفِتْنَةَ عِنْدَ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَقَالَ: «أَمَّا أَنَا فَإِنْ وَقَعَتْ دَخَلْتُ بَيْتِي , فَإِنْ دُخِلَ عَلَيَّ كُنْتُ كَالْبَعِيرِ الثِّقَالِ الَّذِي لَا يَنْبَعِثُ إِلَّا كَارِهًا , وَلَا يَمْشِي إِلَّا كَارِهًا»

752- Abdullah bin Ravva dedi ki: Abdullah bin Mes'ud'un (r.a.) yanında fitneden bahsettim. Bunun üzerine şöyle dedi: "Bana gelince; fitne patlak verirse evime gireceğim. Eğer evime girerse, ancak zorlamayla kıpırdayan ve ancak zorlamayla yürüyen ağır deve gibi olacağım."[646]

٧٥٣ – عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُدْرِكٍ , عَنْ أَبِي الرَّوَّاعِ , أَنَّهُ قَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ - يَعْنِي ابْنَ مَسْعُودٍ - إِنَّا نَرَى أُمُورًا نَخَافُ أَنْ تَكُونَ لَنَا سَبَبًا فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ فَكَيْفَ نَصْنَعُ؟ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللهِ: " تَدْخُلُ دَارَكَ قَالَ: فَإِنْ دُخِلَ عَلَيَّ دَارِي؟ قَالَ: تَدْخُلُ بَيْتَكَ قَالَ: فَإِنْ دُخِلَ عَلَيَّ بَيْتِي؟ قَالَ: لَا أَحْسَبُهُ إِلَّا قَالَ: ادْخُلْ مَخْدَعَكَ فَإِنْ دُخِلَ عَلَيْكَ فَكُنْ كَالْجَمَلِ الْأَوْرَقِ الثِّقَالِ الَّذِي لَا يَنْبَعِثُ إِلَّا كُرْهًا وَلَا يَمْشِي إِلَّا كُرْهًا »

753- … Ali bin Müdrik'ten; Ebû Varra, Abdullah bin Mes'ud'a dedi ki:

– Ey Ebû Abdurrahman! Doğrusu birtakım işler görüyor, bizlere sebep olmasından korkuyoruz. Eğer gerçekleşirlerse nasıl hareket edeceğiz?

Abdullah ona şöyle dedi:

645 İsnadı hasendir. Bk. Malik, Muvatta, 417 (1/173) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 5000 (4/358) – Dâni, Fiten, 317 (3/674) – Buhârî, Edebu'l Müfred, 789 (1/275). Elbani, Sahihu'l Edebi'l Müfred'de (789) hasen olduğunu söylemiştir.

646 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37268 (7/465)

– Evine gir.

– Eğer evime girerse?

– O zaman ancak zorlamayla kıpırdayan ve ancak zorlamayla yürüyen ağır deve gibi ol.

İbn Batta şöyle der: Normalde ağır hareket eden zayıf deve övülmez. Abdullah'ın özellikle bu deveyi seçmesinin nedeni, amele karşı zayıflığından ve ağırlığındandır. Yani evine girip seni de fitneye çekerse, söylediğim deve gibi ol. Yani fitneye karşı hareketsiz ve zayıf ol. Allah en iyisini bilir.

٧٥٤ - عَنْ سُلَيْمِ بْنِ عَامِرٍ , عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ , قَالَ: «نِعْمَ صَوْمَعَةُ الرَّجُلِ بَيْتُهُ , يَكُفُّ فِيهَا بَصَرَهُ وَلِسَانَهُ , وَإِيَّاكُمْ وَالسُّوقَ , فَإِنَّهَا تُلْغِي وَتُلْهِي»

754- ... Süleym bin Âmir'den; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "Evet, kişinin manastırı evidir. Orada gözlerine ve diline sahip çıkar. Çarşı-pazardan sakının! Çünkü çarşı-pazarlar, boş boş oyalayıp meşgul eder."[647]

٧٥٥ - عَنْ غَيْلَانَ , قَالَ: قَالَ مُطَرِّفٌ: إِنَّ «الْفِتْنَةَ لَا تَجِيءُ تَهْدِي النَّاسَ , وَلَكِنْ لِتُقَارِعَ الْمُؤْمِنَ عَنْ دِينِهِ»

755- Geylan'dan; Mutarrif dedi ki: "Doğrusu fitne insanlara hidayet etmek için gelmez. Ne var ki o, müminle dini hakkında atışıp vuruşmak için gelir."[648]

٧٥٦ - عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عَبْدٍ , عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: " إِيَّاكُمْ وَالْفِتَنَ , فَلَا يَشْخَصْ لَهَا أَحَدٌ , فَوَاللَّهِ مَا يَشْخَصُ فِيهَا أَحَدٌ إِلَّا نَسَفَتْهُ كَمَا يَنْسِفُ السَّيْلُ الدِّمْنَ إِنَّهَا مُشْبِهَةٌ مُتَّصِلَةٌ , حَتَّى يَقُولَ الْجَاهِلُ: هَذِهِ سُنَّةٌ وَتَتَبَيَّنُ مُدْبِرَةً , فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَاجْثِمُوا فِي بُيُوتِكُمْ , وَكَسِّرُوا سُيُوفَكُمْ , وَقَطِّعُوا أَوْتَارَكُمْ "

756- ... İmara bin Abd'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Fitneden sakının! Hiç kimse gözünü ona dikmesin. Vallahi kim ona gözünü dikerse, tıpkı selin çöpü sürükleyip attığı gibi fitne de onu sürükleyip atar. Fitne şüpheye dü-

647 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed bin Hanbel, 80 (1/46) – Acluni, Keşfu'l Hafa, 2830 (2/428)
648 İsnadı sahihtir. İbn Sa'd, Tabakat (7/142)

şırır; öyle ki cahil "Bu sünnettir" der. Onu gördüğünüzde derhal evlerinize kapanın, kılıçlarınızı kırın, kirişlerinizi kesip koparın."[649]

٧٥٧ - عَنِ الْحَسَنِ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسلَّم قال لعبد الله بن عَمْرٍو: «يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو » كَيْفَ أَنْتَ إِذَا بَقِيتَ فِي حُثَالَةٍ من النَّاس ، مرجتْ عُهُودُهُمْ وَأَمَانَاتُهُمْ وَاخْتَلَفُوا , فَكَانُوا هَكَذَا , وَشَبَّكَ بَيْنَ أصابِعِهِ "؟ قال: قُلْتُ: فِيمَ تَأْمُرُنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «عَلَيْكَ بِمَا تَعْرِفُ وَدَعْ مَا تُنْكِرُ ، وَعليك وَخَاصَّتَكَ , وَإِيَّاكَ وَعَوَامَّهُمْ»

757- Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) Abdullah bin Amr'a (r.a.) şöyle buyurdu: *"Ey Abdullah bin Amr! İnsanların tortusu içerinde kaldığında nasıl olacaksın? Ahitleriyle emanetleri birbirine girip şöyle olur."* Bu sırada parmaklarını birbirine geçirdi. Ben "Peki bana ne emredersin, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Bildiğini uygula, bilmediğini bırak, kendinle ilgilen, halktan uzaklaş!"*[650]

٧٥٨ - عَنْ قَتَادَةَ , أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ , قَالَ: كَيْفَ بِكُمْ إِذَا لَبِسَتْكُمْ فِتْنَةٌ يَرْبُو فِيهَا الصَّغِيرُ , وَيَهْرَمُ فِيهَا الْكَبِيرُ , وَتُتَّخَذُ سُنَّةً , فَإِنْ غُيِّرَتْ يَوْمًا قِيلَ: هَذَا مُنْكَرٌ , وَقَالُوا: وَمَتَى ذَاكَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ قَالَ: ذَاكَ إِذَا قَلَّتْ أُمَنَاؤُكُمْ , وَكَثُرَتْ أُمَرَاؤُكُمْ , وَقَلَّ فُقَهَاؤُكُمْ , وَكَثُرَ قُرَّاؤُكُمْ , وَتُفُقِّهَ لِغَيْرِ الدِّينِ , وَالْتُمِسَتِ الدُّنْيَا بِعَمَلِ الْآخِرَةِ «

758- ... Katâde'den; İbn Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Küçüğünüzün büyük, büyüğünüzün yaşlı olduğu fitneyi üstünüze giydiğinizde durumunuz nasıl olacak? O zaman sünnet edinip kötülüğü değiştirmek istediğinde sünnet için

---

649 İsnadı zayıftır. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20740 (11/359) – Nuaym bin Hammad, 343 (1/140) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/273).
İsnadında İmara bin Abd vardır, makbuldür. Kendisine mütâbaat eden birine rastlamadım.

650 İsnadı sahihtir. Bk.Abdurrezzak, Musannef, 20741 (11/359) – Ahmed, Müsned, 6508 (2/162) – Dâni, Fiten (2/365) – Hennad, Zühed, 1238 (2/583) – Buhârî, Sahih, 466 (1/182) – İbn Hibban, Sahih, 6730 (15/124) – Taberani, Evsat, 8791 (8/334) – Taberani, Kebir, 5984 (6/196)

"Bu münkerdir" denilir." Oradakiler "Bu ne zaman olacak, ey Ebû Abdurrahman?" diye sordu. Dedi ki: "Güvenilir kişilerinizin azaldığı, emirlerinizin çoğaldığı, fakihlerinizin azaldığı ve Kur'ân okuyanlarınızın çoğaldığı zaman. O vakitte dinin dışında bir amaç için fıkıh sahibi olunur, ahiret ameliyle dünyalık istenir."[651]

٧٥٩ - عَنْ نَافِعِ بْنِ سَرْجِسٍ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ " أَظَلَّتْكُمْ فِتَنٌ كَأَنَّهَا قِطَعُ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ , أَنْجَا النَّاسِ مِنْهَا - أَوْ قَالَ: فِيهَا - صَاحِبُ شِيَاهٍ يَأْكُلُ مِن غَنَمِهِ , أَوْ رَجُلٌ مِنْ وَرَاءِ الدَّرْبِ آخِذٌ بِعِنَانِ فَرَسِهِ يَأْكُلُ مِنْ سَيْفِهِ "

759- Nafi bin Serces'ten; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: "Ey insanlar! Karanlık gecenin parçaları gibi olan fitneler başınıza geldi. İnsanlar içerisinde o fitnelerden en çok kurtulanı, sürüsü olup koyununu yiyen veya yolun arkasından giden ve atının kenarını tutup kılıcından (avladığından) yiyen kişidir."[652]

٧٦٠ - حَدَّثَنَا أَبُو عَقِيلٍ , قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْعَلَاءِ: مَا كَانَ مُطَرِّفٌ يَصْنَعُ إِذَا هَاجَ هَيْجٌ قَالَ: كَانَ «لَا يَقْرَبُ لَهَا صَفًّا وَلَا جَمَاعَةً حَتَّى تَنْجَلِيَ عَمَّا انْجَلَتْ»

760- ... Ebû Akil dedi ki: Ebû'l Âliye'ye "Çalkantı (kargaşa) patlak verdiğinde Mutarrif ne yapardı?" diye sordum. Dedi ki: "Fitneler ortadan kalkana dek ne bir safa ne de bir cemaate yaklaşırdı."[653]

٧٦١ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ يَزِيدَ الصَّايِغُ , قَالَ: سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ , يَقُولُ: «الْزَمُوا فِي آخِرِ الزَّمَانِ الصَّوَامِعَ , يَعْنِي الْبُيُوتَ , فَإِنَّهُ لَيْسَ يَنْجُو مِنْ شَرِّ ذَلِكَ الزَّمَانِ إِلَّا صَفْوَتُهُ مِنْ خَلْقِهِ»

651 İsnadı sahihtir. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20742 (11/359) - Hakim, Müstedrek, 8570 (4/560) – Darimi, Mukaddime, 185 (1/75) – İbn Ebi Şeybe, 37156 (7/452) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 6951 (5/361) – Şami, Müsned 613 (2/90)

652 İsnadı hasendir. Hakim, Müstedrek, 8331 (4/478). Hakim dedi ki: "İsnadı sahih mevkuftur, Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir."

653 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Sa'd, Tabakat (7/142) – Zehebi, Siyer (4/191)

761- Abdussamed bin Yezid es-Saiğ dedi ki: Fudayl bin İyaz'ı şöyle derken işittim: "Ahir zamanda manastırlara –yani evlerinize- kapanın. Doğrusu o zamanın şerrinden ancak ahlâkı saf (duru) olan kurtulabilir."

قَالَ: وَسَمِعْتُ الْفُضَيْلَ يَقُولُ

Fudayl'ı şu mısraları okurken işittim:

حَتَّى مَتَى لَا نَرَى عَدْلًا نُسَرُّ بِهِ   وَلَا نَرَى لِدُعَاةِ الْحَقِّ أَعْوَانَا

Ne zamana dek sevineceğimiz adaleti görmeyeceğiz?

Ne zamana dek hak davetçilerine yardımcılar görmeyeceğiz?

قَالَ: ثُمَّ بَكَى الْفُضَيْلُ , وَقَالَ: اللَّهُمَّ أَصْلِحِ الرَّاعِيَ وَالرَّعِيَّةَ»

Fudayl sonrasında ağladı ve "Allah'ım! Çoban ile sürüyü ıslah et" diye dua etti.[654]

٧٦٢ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: " وَلَمَّا وَقَعَتْ فِتْنَةُ عُثْمَانَ قَالَ لِأَهْلِهِ: قَيِّدُونِي فَإِنِّي مَجْنُون , فَلَمَّا قُتِلَ عُثْمَانُ قَالَ: خَلُّوا عَنِّي الْقَيْدَ , الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِنَ الْجُنُونِ وَأَنْجَانِي مِنْ فِتْنَةِ عُثْمَانَ »

762- İbn Tavûs'tan rivayet edildiğine göre Osman (r.a.) zamanındaki fitne patlak verdiğinde babası ailesine şöyle dedi: "Beni prangalara vurun çünkü ben deliyim." Osman öldürülünce şöyle dedi: "Prangaları çözün. Beni delilikten uzaklaştırıp (Osman zamanındaki) fitneden kurtaran Allah'a hamd olsun."[655]

٧٦٣ - عَنْ سَيَّارِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ , قَالَ: قَالَ لِي بُكَيْرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْأَشَجِّ: " مَا فَعَلَ عَمُّكَ؟ قُلْتُ: لَزِمَ الْبَيْتَ مُنْذُ كَذَا وَكَذَا , فَقَالَ: أَمَا إِنَّ رِجَالًا مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ لَزِمُوا بُيُوتَهُمْ بَعْدَ قَتْلِ عُثْمَانَ , فَلَمْ يَخْرُجُوا إِلَّا إِلَى قُبُورِهِمْ »

654 Bk. Acluni, Keşfu'l Hafa (1/209). Iraki dedi ki: Bu hadisi bulamadım. Derim ki: Iraki'nin kastı merfu olarak bulamadığıdır. Yoksa bu hadisi –görüldüğü üzere- İbn Batta mevkuf olarak rivayet etmiştir.

655 İsnadı hasendir. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20973 (11/450) – Nuaym bin Hammad, Fiten, 430 (1/166) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/178)

763- Seyyar bin Abdurahman dedi ki: Bükeyr bin Abdullah bin Eşca bana "Amcan ne yaptı?" diye sordu. Kendisine "Şu-şu vakitten beri evinden çıkmıyor" cevabını verince şöyle dedi: "Bedir ehlinden nice kişiler var ki Osman'ın öldürülmesinden sonra evlerine kapandılar ve ancak (ölünce) mezarlarına çıkıyorlar."[656]

İbn Batta şöyle der: Fitnelerin birçok şekli, birçok türü vardır. Şu ümmetin ilk zamanlarında sözünü ettiğimiz fitnelerden bazı büyük fitneler yaşanmış, Allah'ın takva sebebiyle kendilerini koruduğu birçok kimse onlardan kurtulmuştur. Bununla birlikte saptıran, helak eden, dine ve dünyaya zarar veren fitnelerin tümü, şu çağımızda baş göstermiştir. Bu da yetmezmiş gibi günümüzdeki fitnelere geçmiş zamanlardaki fitneler de eklenmiştir. Gördüğün kimselerin çoğu, hem geçmiş hem de bugünkü fitneler sebebiyle helak olmaktadır. Hevâlarına uyuyorlar, fitneler içindeyken dahi dünyayı tercih ediyorlar. Allah'ın hakkında hayır dilediği ve Kerim olan Mevlasının ezeli ilminde kendisiyle ilgileneceği yazılı kimsenin alameti; şerden sığınma konusunda dua, selamet ve kurtuluş konusunda Allah'a muhtaçlık kapısının açılmasıdır. İşte bu kimseye yalnızca Allah'ın razı olduğunu konuşması ve sadece dinini ıslah edecek ameller işlemesi bahşedilir. Artık o dilini korur, zamanındaki insanların durumunun farkına varır, kendi işine bakar; kendisini ilgilendirmeyen konularda lafa dalmayı, soru sormayı ve haber vermeyi terk eder, ancak Allah için sever ve ancak Allah için nefret eder. Doğrusu şu fitnelerle hevâlar, çoğu insanın ayıbını ortaya çıkarıp çirkin durumlarını örten perdeleri kaldırmıştır. Şüphesiz insanlar içerisinde kendini en çok koruyanı; dilini en iyi koruyan, dini ile en çok meşgul olan ve kendisini ilgilendirmeyen şeyleri en çok terk edendir.

٧٦٤ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ , قَالَ: لَمَّا قُتِلَ الْوَلِيدُ بْنُ يَزِيدَ كَانَ بِالْكُوفَةِ رَجُلٌ كَانَ يَكُونُ بِالشَّامِ , وَأَصْلُهُ كُوفِيٌّ سَدِيدٌ عَقْلُهُ , فَقَالَ لِخَلَفِ بْنِ حَوْشَبٍ لَمَّا وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ: " اصْنَعْ طَعَامًا وَاجْمَعْ بَقِيَّةَ مَنْ بَقِيَ , فَجَمَعَهُمْ , قَالَ سُلَيْمَانُ يَعْنِي الْأَعْمَشَ: أَنَا لَكُمُ النَّذِيرُ: كَفَّ رَجُلٌ يَدَهُ , وَمَلَكَ لِسَانَهُ , وَعَالَجَ قَلْبَهُ

656 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Abdilberr, Temhid (17/442). İsnadında İbn Lehi'a vardır, müdellistir. Burada muanan olarak rivayet etmiştir.

764- ... Ahmed bin Hanbel'den (r.h.); Süfyan dedi ki: Velid bin Yezid öldürüldüğünde Kufe'de bir adam vardı. Şam'a giderdi. Aslen Kufeli olup aklı yerinde biriydi. Fitne patlak verdiğinde Halef bin Havşeb'e "Yemek yapıp geriye kalanları bir araya toplayacağım" dedi. Ardından onları bir araya topladı. Süleyman el-A'meş dedi ki: "Ben sizin için uyarıcıyım. Kişi elini çeksin, diline sahip olsun, kalbini sağlam tutsun."[657]

٧٦٥ - عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: بَيْنَا رَجُلٌ فِي بُسْتَانٍ بِمِصْرٍ فِي فِتْنَةِ آلِ الزُّبَيْرِ جَالِسٌ مُكْتَئِبٌ يَنْكُتُ بِشَيْءٍ مَعَهُ فِي الْأَرْضِ إِذْ رَفَعَ رَأْسَهُ فَسَنَحَ لَهُ صَاحِبُ مِسْحَاةٍ قَدْ مُثِّلَ لَهُ فَقَالَ لَهُ: " مَا لِي أَرَاكَ مَهْمُومًا حَزِينًا بِالدُّنْيَا فَإِنَّ الدُّنْيَا عَرَضٌ حَاضِرٌ يَأْكُلُ مِنْهُ الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ , أَمَّا بِالْآخِرَةِ فَإِنَّ الْآخِرَةَ أَجَلٌ صَادِقٌ يَحْكُمُ فِيهَا مَلِكٌ قَادِرٌ , يَفْصِلُ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ , حَتَّى ذَكَرَ أَنَّ لَهَا مَفَاصِلَ كَمَفَاصِلِ اللَّحْمِ مَنْ أَخْطَأَ مِنْهَا شَيْئًا أَخْطَأَ الْحَقَّ , فَأَعْجِبَ بِذَلِكَ مِنْ قَوْلِهِ , فَقَالَ: وَلَكِنَّ اهْتِمَامًا بِمَا فِيهِ الْمُسْلِمُونَ قَالَ: فَإِنَّ اللهَ سَيُنْجِيكَ بِشَفَقَتِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ , وَاسْأَلْ , فَمَنْ ذَا الَّذِي يَسْأَلُ اللهَ فَلَمْ يُعْطِهِ , أَوْ دَعَا اللهَ فَلَمْ يُجِبْهُ , وَتَوَكَّلَ عَلَى اللهِ فَلَمْ يَكْفِهِ , أَوْ وَثِقَ بِهِ فَلَمْ يَجِدْ قَالَ: فَطَفِقْتُ أَقُولُ: اللَّهُمَّ سَلِّمْنِي وَسَلِّمْ مِنِّي قَالَ: فَتَجَلَّتْ وَلَمْ أُصِبْ مِنْهَا بِشَيْءٍ " قَالَ مِسْعَرٌ: يَرَوْنَ أَنَّهُ الْخَضِرُ

765- Avn bin Abdullah dedi ki: Zübeyr ailesinin fitnesi zamanında Mısır'da bir bahçede kederli bir halde oturan bir adam vardı. Elindeki bir şeyle toprağı karıştırıyordu. Başını kaldırıp baktığında kendisine biri göründü. Bahçedeki adama dedi ki:

– Seni neden dertli ve dünyadan dolayı üzgün görüyorum? Dünya hazır bir tezgahtır; ondan iyiler de yer, kötüler de. Ahirete gelince; onun doğru bir vakti vardır. Güçlü bir kral, o gün hükmünü verip hakla batıl arasını kesin bir şekilde ayırır.

Adam onun sözlerine şaşırıp şöyle cevap verdi:

---

657 Bu rivayet ya basımdan ya da el yazma nüshadaki silikten dolayı bu şekilde anlamsız cümleleri birbiriyle ilgisizdir. Zaten eseri tahkik eden de bu rivayet hakkında konuşmamıştır. (Çev.)

– Hayır, Müslümanların içinde olduğu durumdan dolayı dertliyim.

– Şüphesiz Allah seni Müslümanlara duyduğun şefkat dolayısıyla kurtaracaktır. İste; kim Allah'tan istemiş de ona istediğini vermemiş, kim Allah'a dua etmiş de duasına icabet etmemiş, kim Allah'a tevekkül etmiş de ona yetmemiş?

– Allah'ım, bana selamet ver, benden yana selamette kıl.

Fitne ortadan kalktığında ona hiçbir şey isabet etmemişti. Mis'ar dedi ki: "O görünen kişinin Hızır olduğunu düşünürlerdi."[658]

٧٦٦ - عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَتِيقٍ , قَالَ: لَمَّا وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ قَالَ طَلْقُ بْنُ حَبِيبٍ: " اتَّقُوهَا بِالتَّقْوَى , قَالُوا: وَمَا التَّقْوَى قَالَ: أَنْ تَعْمَلَ بِطَاعَةِ اللهِ عَلَى نورٍ مِنْ نُورِ اللهِ رَجَاءَ ثَوَابِ اللهِ , وَالتَّقْوَى تَرْكُ مَعَاصِي اللهِ عَلَى نورٍ مِنَ اللهِ خَوْفَ عِقَابِ اللهِ »

766- Süleyman bin Atik dedi ki: Fitne meydana geldiğinde Talk bin Habib şöyle dedi: "Takva ile sakının!" Oradakiler: "Takva nedir?" diye sordular. Talk şöyle cevap verdi: "Takva; Allah'tan bir nur üzere, Allah'ın vereceği sevabı umarak Allah'a itaat ile amel etmendir. Takva; Allah'tan bir nur üzere, Allah'ın vereceği cezadan korkarak Allah'ın yasaklarını terk etmektir."[659]

٧٦٧ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَكُونُ فِتَنٌ تَسْتَنْظِفُ الْعَرَبَ , اللِّسَانُ فِيهَا أَشَدُّ مِنْ وَقْعِ السَّيْفِ»

767- Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Arapları temizleyecek birtakım fitneler meydana gelecek. O zaman dil, kılıcın vurmasından daha şiddetli olacak."*[660]

---

658 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 34833 (7/143) – Hennad, Zühd, 784 (2/404) – Ebû Nuaym, Hılye (4/243)

659 Bk. İbn Kesir, Tefsir (1/85) – İbn Receb, Camiu'l Ulumi ve'l Hikem (1/159)

660 İsnadı zayıftır. Bk. Tirmizi, Fiten, 2187 (4/411) – İbn Mâce, Fiten, 3967 (2/1312) – Ebû Davud, Fiten, 4265 (4/1824) – Ahmed, Müsned (2/211). Tirmizi dedi ki: "garip hadistir." Senedinde Ziyad el-A'cem vardır. Muhtasar Ebi Davud'da Münziri, onun zayıf olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Daifu's Sünen'de Elbani de zayıf saymıştır.

٧٦٨ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «سَتَكُونُ فِتْنَةٌ صَمَّاءُ بَكْمَاءُ عَمْيَاءُ مَنْ أَشْرَفَ لَهَا اسْتَشْرَفَتْ لَهُ , وَإِشْرَافُ اللِّسَانِ فِيهَا كَوَقْعِ السَّيْفِ»

768- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İleride sağır, dilsiz ve kör fitneler meydana gelecek. Kim onlara gözünü dikerse, o kişiye de gözler dikilecektir. O zaman dil, kılıcın vurması gibi olacak."*[661]

٧٦٩ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ , قَالَ: قَالَ لِي رَاهِبٌ: يَا سَعِيدُ فِي «الْفِتْنَةِ يَتَبَيَّنُ لَكَ مَنْ يَعْبُدُ اللهَ مِمَّنْ يَعْبُدُ الطَّاغُوتَ»

769- Said bin Cübeyr dedi ki: "Bir rahip bana şöyle dedi: Ey Said! Fitne zamanında Allah'a ibadet edenle tağuta ibadet eden sana belli olur."[662]

٧٧٠ - عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْعِبَادَةُ فِي الْهَرْجِ كَالْهِجْرَةِ إِلَيَّ»

770- Ma'kil bin Yesar'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hercümerç (kargaşa) anında ibadet etmek, bana hicret etmek gibidir."*[663]

٧٧١ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَحَبُّ شَيْءٍ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ الْغُرَبَاءُ» , قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ وَمَنِ الْغُرَبَاءُ؟ قَالَ: «الْفَرَّارُونَ بِدِينِهِمْ يَبْعَثُهُمُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ» قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ وَكِيعٍ يَقُولُ: إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ رَحِمَهُ اللهُ مِنْهُمْ.

771- Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah'ın en sevdiği şey gariplerdir."* Kendisine "Ey Allah'ın Rasûlü! Garipler

---

661 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Davud, Fiten ve Melahim, 4264 (4/1824). Senedinde Abdurrahman bin Beylâmani vardır, zayıftır.

662 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (4/280) – Darimi, Fiten, 34 (1/235)

663 Sahihtir. Bk. Müslim, Fiten (4/2268/2948) – Tirmizi, Fiten, 2201(4/489) – İbn Mâce, Fiten, 3985 (2/1319)

kimlerdir?" diye soruldu. Buyurdu ki: *"Dinleri sebebiyle kaçanlardır. Allah kıyamet günü onları İsa bin Meryem'le birlikte diriltir."*[664]

Abdullah bin Ahmed dedi ki: Süfyan bin Veki'i şöyle derken işittim: "Doğrusu Ahmed bin Hanbel'in (r.h.) onlardan olacağını umuyorum.

İbn Batta şöyle der: Selameti tercih eden, istikametten ayrılmayan, açık caddeye giren, Sevad-ı A'zam'a yapışan, yanlışı ve büyüklenmeyi atan; lafa dalmayı, tartışmayı ve dinine veya dünyasına zararı olmayan konulara girmeyi terk eden kula Allah rahmet etsin. Böyle davransa dahi yine de şehvet ve hevâ fitnesinden selamete çıkamayabilir.

٧٧٢ - عَنْ إِبْرَاهِيمَ , قَالَ: قَالَ شُرَيْحٌ: " مَا أُخْبِرْتُ خَبَرًا , وَلَا اسْتُخْبِرْتُ خَبَرًا مُنْذُ وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ , وَلَا أُصِيبَ مِنْ مَالِ رَجُلٍ وَلَا مِنْ دِينِهِ , وَقَالَ لِرَجُلٍ: لَوْ كُنْتُ مِثْلَكَ مَا كُنْتُ أُبَالِي لَوْ مِتُّ السَّاعَةَ , فَقَالَ شُرَيْحٌ: فَكَيْفَ بِقَلْبِي وَهَوَايَ مَا الْتَقَتْ فِئَتَانِ إِلَّا وَقَلْبِي يَهْوَى أَنْ تَظْفَرَ إِحْدَاهُمَا

772- İbrahim'den; Şureyh dedi ki: "Fitne patlak verdiğinden beridir ne bir haber verdim ne bir haber sordum ne bir adamın malına el ne de dinine el uzattım." Adamın biri "Senin gibi olsaydım, şu an ölseydim dahi umursamazdım" dedi. Bunun üzerine Şureyh şöyle cevap verdi: İki grup karşı karşıya geldiğinde kalbim ikisinden birinin zafer kazanmasını arzularken kalbime ve arzularıma nasıl söz geçirebilirim?"[665]

٧٧٣ - عَنْ أَبِي الرُّقَادِ الْعَبْسِيِّ , عَنْ حُذَيْفَةَ , قَالَ: «إِنْ كَانَ الرَّجُلُ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَصِيرُ بِهَا مُنَافِقًا , وَإِنِّي لَأَسْمَعُهَا الْيَوْمَ مِنْ أَحَدِكُمْ عَشْرَ مَرَّاتٍ»

773- Ebû'r Rakkad el-Absi'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Doğrusu kişi Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bir söz konuşur, o söz dolayısıyla münâfık olurdu. Halbuki o sözü sizden günde on kere duyuyorum."[666]

---

664 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, Zühd, 204 (2/116) – İbn Ebi Asım, Zühed (1/149) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/25). Senedinde Süfyan bin Veki vardır, zayıftır.

665 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37432 (7/486) – Dâni, Fiten, 170 (2/444) – Ebû Nuaym, Hılye (4/133)

666 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned ,23326 (5/386). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de

٧٧٤ - عَنْ أَبِي حَيَّانَ التَّيْمِيِّ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: إِنَّ " الرَّجُلَ لَيَدْخُلُ عَلَى السُّلْطَانِ وَمَعَهُ دِينُهُ , فَيَخْرُجُ مَا مَعَهُ مِنْهُ شَيْءٌ , قِيلَ: لِمَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ يُرْضِيهِ بِمَا يَسْخَطُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ »

774- Ebû Hayyan et-Temimi'den, o babasından; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Doğrusu kişi diniyle birlikte sultanın yanına girer. Yanında hiçbir şey olmadan dışarı çıkar." Kendisine "Niçin ey Ebû Abdurrahman?" diye soruldu. Dedi ki: "Çünkü o, sultanı Allah Teâlâ'yı öfkelendiren bir şeyle razı ediyor."[667]

(10/297) şöyle der: "Bunu Ahmed rivayet etmiştir. Senedinde Ebû Rakad el-Cüheni vardır. Kendisini tanımıyorum. Diğer raviler ise sikadır."

667 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Sa'd, Tabakat- Kübra (6/208) – Buhârî, Tarih-i Kebir (1/442). Bu rivayetin isnadında Kadı Şerik vardır. Ebû Hayyan et-Temimi yoluyla aktardığı rivayetlerde çokça hata etmektedir.

RASÛLULLAH'IN (S.A.V.) ÜMMETİNİ KUR'ÂN'IN MÜTEŞABİH ÂYETLERİYLE TARTIŞAN KİŞİLERDEN SAKINDIRMASI VE İNSANLARIN ONLARDAN SAKINMASININ GEREKLİLİĞİ

٧٧٥ - عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ , عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ} [آل عمران: ٧] إِلَى قَوْلِهِ: {وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ} قَالَ: «فَإِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِيهِ فَهُمُ الَّذِينَ عَنَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ , فَاحْذَرُوهُمْ»

775- İbn Ebi Müleyke'den; Âişe (r.anhâ) dedi ki: Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v.) *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır"* (Âl-i İmran, 7) âyetini *"(Bu inceliği) ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar"* kısmına kadar okudu. Ardından şöyle buyurdu: *"Onlar hakkında tartışanları gördüğünüzde bilin ki onlar, Allah Teâlâ'nın kastettikleridir. Artık onlardan sakının!"*[668]

٧٧٦ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ , عَنْ عَائِشَةَ , أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا قَوْلُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ: {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ} [آل عمران: ٧] مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هُمْ أَهْلُ الْجَدَلِ فِي الْقُرْآنِ , وَهُمُ الَّذِينَ عَنَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ , فَاحْذَرِيهِمْ يَا عَائِشَةُ»

---

668 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Tefsir, 4547 (8/57) – Müslim, İlim (1/4/2053) – Ebû Davud, Sünne, 4598 (4/1970)

776- ... Abdullah İbn Ebi Müleyke'den; Âişe (r.anhâ) dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah Teâlâ'nın *"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir"* (Âl-i İmran, 7) kavlinin manası nedir?" Rasûlullah (s.a.v.) şöyle cevap verdi: *"Onlar Kur'ân hakkında tartışanlardır. Onlar, Allah'ın kastettiği kimselerdir. Onlardan kesinlikle sakın, ey Âişe!"*[669]

٧٧٧ - عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ , عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: تَلَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الْآيَةَ: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ} [آل عمران: ٧] فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ. قَالَتْ عَائِشَةُ: فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ , فَأُولَئِكَ الَّذِينَ ذَكَرَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ , فَاحْذَرُوهُمْ»

777- Kasım bin Muhammed'den; Âişe (r.anhâ) dedi ki: Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v.) *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler"* (Âl-i İmran, 7) âyetini sonuna kadar okudu. Ardından şöyle buyurdu: *"Kur'ân'ın müteşabih âyetlerine tâbi olanları gördüğünüzde bilin ki onlar, Allah'ın zikrettiği kimselerdir. Artık onlardan sakının!"*[670]

٧٧٨ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ , عَنْ أَبِيهِ , عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: نَزَعَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذِهِ الْآيَةِ: {فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ} [آل عمران: ٧] قُلْتُ: ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَدْ حَذَّرَكُمُ اللهُ , فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمْ فَاحْذَرُوهُمْ»

778- ... Abdurrahman bin Kasım'dan, o babasından; Âişe (r.anhâ) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) *"ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler"* (Âl-i İmran, 7) âyetini okudu.[671]

---

669 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (3/179) – Said bin Mansur, Sünen, 492
670 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 4273 (4/1655) – Müslim, Sahih (4/2053/2665)
671 Bk. Taberi, Tefsir (3/179)

Derim ki: Rasûlullah (s.a.v.) ardından şöyle buyurdu. *"Allah sizi sakındırdı. Artık onları gördüğünüzde onlardan sakının!"*

٧٧٩ عن عائشة قالت: قال رسولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا رأَيْتُمُوهُمْ فَاعْرِفُوهُمْ ثُمَّ نزع: {فيَتَّبِعُون ما تَشَابَه منهُ ابْتِغاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلَهُ ومَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ} [آل عمران: ٧] ثُمَّ قَالَ: «الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ الَّذِينَ آمَنُوا بِمُتَشَابَهِهِ وَعَمِلُوا بِمُحْكَمِهِ»

779- Âişe (r.anhâ) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) *"Onları gördüğünüzde tanıyın"* buyurdu. Sonra *"ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir"* (Âl-i İmran, 7) âyetini okudu. Sonrasında şöyle buyurdu: *"İlimde derinleşenler, Kur'ân'ın müteşabih âyetlerine iman edip muhkem âyetleriyle amel edenlerdir."*[672]

٧٨٠ - عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ , عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ} [آل عمران: ٧]. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِيهِ فَهُمُ الَّذِينَ عَنَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَاحْذَرُوهُمْ» قَالَ أَيُّوبُ: وَلَا أَعْلَمُ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ يُجَادِلُ إِلَّا بِالْمُتَشَابِهِ

780. İbn Ebi Müleyke'den; Âişe (r.anhâ) dedi ki: Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v.) *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler"* (Âl-i İmran, 7) âyetini okudu. Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Onlar hakkında tartışanları gördüğünüzde bilin ki onlar, Allah'ın kastettikleridir. Artık onlardan sakının!"*

Ravilerden Eyyub dedi ki: "Hevâ ehlinden kimi biliyorsam illaki müteşabih âyetlerle tartışmaktadır."[673]

672 Bk. Taberi, Tefsir (3/179) – Taberani, Evsat, 6304 (6/244)
673 Bk. Taberi, Tefsir (2/164)

٧٨١ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ} [آل عمران: ٧] " فَالْمُحْكَمَاتُ نَاسِخُهُ وَحَلَالُهُ لَهُ وَحَرَامُهُ وَحُدُودُهُ وَفَرَائِضُهُ وَمَا يُؤْمَنُ بِهِ وَيُعْمَلُ بِهِ. فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ مِنْ أَهْلِ الشَّكِّ فَيَحْمِلُونَ الْمُحْكَمَ عَلَى الْمُتَشَابِهِ , وَالْمُتَشَابِهِ عَلَى الْمُحْكَمِ , وَيُلَبِّسُونَ فَلَبَّسَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ , فَأَمَّا الْمُؤْمِنُونَ فَيَقُولُونَ: آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا مُحْكَمُهُ وَمُتَشَابِهُهُ

781- Ali İbn Ebû Talha'dan; Allah Teâlâ'nın *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır"* (Âl-i İmran, 7) âyeti hakkında İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Muhkem âyetler, Kur'ân'ın nesh eden âyetleri ile helali, haramı, hadleri, farzları, kendilerine iman edilip amel edilenleridir. Kalplerinde eğrilik olanlara gelince; onlar şüphe ehlidir. Muhkem âyetleri müteşabih olanlara, müteşabih âyetleri ise muhkem olanlara hamledip birbirine karıştırırlar. Allah da onların akıllarını karıştırır. Mümine gelince; o şöyle der: *"Ona inandık; hepsi Rabbimiz tarafındandır."* (Âl-i İmran, 7). Yani Kur'ân'ın muhkemine de müteşabihine de iman ederler."[674]

٧٨٢ - عَنْ سُفْيَانَ بْنِ حُسَيْنٍ , قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ , وَتَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ} [آل عمران: ٧] قَالَ: «ابْتِغَاءَ الضَّلَالَةِ»

782- Süfyan bin Hüseyn dedi ki: Hasan-ı Basrî'yi işittim; *"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler"* (Âl-i İmran, 7) âyetini okudu ve şöyle dedi: "Fitne çıkarmak için, yani sapıklık çıkarmak için."[675]

٧٨٣ - عَنْ أَبِي غَالِبٍ , عَنْ أَبِي أُمَامَةَ , قَالَ: {فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ} [آل عمران: ٧] قَالَ: «الْخَوَارِجُ وَأَهْلُ الْبِدَعِ»

674 İsnadı zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (3/177). Senedinde Abdullah bin Salih vardır, zayıftır. Ayrıca Ebû Talha, İbn Abbâs'tan işitmemiştir.

675 İsnadı sahihtir. Ravilerinin tümü sikadır.

783- Ebû Galib'den; *"ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler"* (Âl-i İmran, 7) âyeti hakkında Ebû Umame (r.a.) şöyle dedi: "Onlar, Hariciler ile bidat ehlidir."[676]

٧٨٤ - عَن سَعِيدٍ , عَنْ قَتَادَةَ: {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ} [آل عمران: ٧] قَالَ: " ابْتِغَاءَ الضَّلَالَةِ {وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا} [آل عمران: ٧], فَكَانَ قَتَادَةُ يُحِيلُ هَذِهِ الْآيَةَ عَلَى الْخَوَارِجِ وَأَهْلِ الْبِدَعِ

784- Said'den (r.a.); *"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler"* (Âl-i İmran, 7) âyeti hakkında Katâde dedi ki: "Fitne çıkarmak için, yani sapıklık çıkarmak için." Allah Teâlâ buyurdu ki: *"Halbuki Onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek pâyeye erişenler ise: Ona inandık; hepsi Rabbimiz tarafındandır, derler."* (Âl-i İmran, 7)

Katâde, bu âyeti Hariciler ile bidat ehline yorardı.[677]

٧٨٥ - أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ , عَنْ قَتَادَةَ: {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ} [آل عمران: ٧] قَالَ: «إِنْ لَمْ تَكُنِ الْحَرُورِيَّةُ وَالسَّبَائِيَّةُ فَلَا أَدْرِي مَنْ هُمْ؟ وَلَعَمْرِي لَوْ كَانَ أَمْرُ الْخَوَارِجِ هُدًى لَاجْتَمَعَ , وَلَكِنَّهُ كَانَ ضَلَالَةً فَتَفَرَّقَ وَكَذَلِكَ الْأَمْرُ إِذَا كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ وَجَدْتَ فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا , فَوَاللَّهِ إِنَّ الْحَرُورِيَّةَ لَبِدْعَةٌ , وَإِنَّ السَّبَائِيَّةَ لَبِدْعَةٌ مَا أُنْزِلَتْ فِي كِتَابٍ وَلَا سَنَّهُنَّ نَبِيٌّ»

785- ... Ma'mer'den; *"Kalplerinde eğrilik olanlar"* (Âl-i İmran, 7) âyeti hakkında Katâde dedi ki: "Bu âyet Hârûriyye ve Sebâiyye hakkında değilse, kimler hakkında olduğunu bilmiyorum. Yemin olsun ki Hariciler'in işi hidayet olsaydı, kesinlikle bir araya gelirlerdi. Ne var ki sapıklık olduğundan kendi içlerinde fırkalara ayrıldılar. Aynı şekilde sen, bir şey Allah'tan başkasının katından ise, orada birçok ihtilaf bulursun. Allah'a yemin olsun ki Hârûriyye ile

676 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 22313 (5/262) – Taberî, Tefsir (28/86) – Mervezi, Sünne, 55 (1/22)
677 İsnadı hasendir.

Sebâiyye, bir kitapta inmeyen veya bir peygamberin sünnet kılmadığı birer bidattir.

İbn Batta şöyle der: Hârûriye Harici koludur. Sebâiyye ise Ali bin Ebi Talib'in (r.a.) kendilerini yaktığı Abdullah bin Sebe'nin ashâbı olan Rafızi grubudur. Onlardan geriye bazıları kalmıştır.

٧٨٦ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَامِرٍ يَعْنِي الْمَرْوَزِيَّ , عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ فِي قَوْلِهِ: {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ} [آل عمران: ٧]. قَالَ: «شَكٌّ»

786- Süleyman bin Âmir el-Mervezi'den; *"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler"* (Âl-i İmran, 7) âyeti hakkında Rebi bin Enes "Eğrilik, şüphedir" demiştir.

٧٨٧ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ , عَنْ مُجَاهِدٍ: {آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ} [آل عمران: ٧]. قَالَ: " مَا فِيهِ مِنَ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ , وَمَا سِوَى ذَلِكَ مِنَ الْمُتَشَابِهَاتِ يُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضًا , وَهُوَ مِثْلُ قَوْلِهِ: {وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ} [البقرة: ٢٦] , وَهُوَ مِثْلُ قَوْلِهِ: {كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ} [الأنعام: ١٢٥] , وَمَثَلُ قَوْلِهِ: {وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ} [محمد: ١٧] , {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ} [آل عمران: ٧]. الشُّبُهَاتُ: مَا أُهْلِكُوا بِهِ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَعْلَمُونَ تَأْوِيلَهُ وَيَقُولُونَ: آمَنَّا بِهِ »

787- ... İbn Ebi Nüceyh'ten; *"Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir"* (Âl-i İmran, 7) âyeti hakkında Mücahid dedi ki: "Muhkem olanlar, içerisinde helal ve haram olanlardır. Bunun dışındakiler ise bir kısmı diğer kısmını tasdik eden müteşabih âyetler olup Allah Teâlâ'nın şu âyetleri gibidir: *"Onunla ancak fasıkları saptırır."* (Bakara, 26)

'Allah inanmayanların üstüne işte böyle murdarlık (pislik) verir." (En'am, 125)

"Hidayete erenlere gelince, Allah onların hidayetini artırır. Onların Allah'a karşı gelmekten sakınmalarını sağlar." (Muhammed, 17)

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler"* (Âl-i İmran, 7)

Müteşabih âyetler, onların kendisi sebebiyle helak olduklarıdır. İlimde derinleşenler ise onun tevilini bilir ve *"Ona inandık"* (Âl-i İmran, 7) derler.[678]

٧٨٨ - عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ , قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوبَ , يَقُولُ: «مَا أَعْلَمُ أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ إِلَّا يُخَاصِمُ بِالْمُتَشَابِهِ»

788- Hammad bin Zeyd dedi ki: Eyyub'u şöyle derken işittim: "Hevâ ehlinden kimi biliyorsam illaki müteşabih âyetlerle tartışmaktadır."[679]

٧٨٩ - عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ , أَنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِي تَمِيمٍ يُقَالُ لَهُ: صَبِيغُ بْنُ عِسْلٍ قَدِمَ الْمَدِينَةَ , وَكَانَتْ عِنْدَهُ كُتُبٌ فَجَعَلَ يَسْأَلُ عَنْ مُتَشَابِهِ الْقُرْآنِ , فَبَلَغَ ذَلِكَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ , فَبَعَثَ لَهُ , وَقَدْ أَعَدَّ لَهُ عَرَاجِينَ النَّخْلِ , فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ جَلَسَ فَقَالَ لَهُ: " مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا صَبِيغٌ , فَقَالَ عُمَرُ: وَأَنَا عُمَرُ عَبْدُ اللَّهِ , ثُمَّ أَهْوَى إِلَيْهِ فَجَعَلَ يَضْرِبُهُ بِتِلْكَ الْعَرَاجِينِ حَتَّى شَجَّهُ , فَجَعَلَ الدَّمُ يَسِيلُ عَلَى وَجْهِهِ , فَقَالَ: حَسْبُكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ , فَقَدْ وَاللَّهِ ذَهَبَ الَّذِي كُنْتُ أَجِدُ فِي رَأْسِي

789- Süleyman bin Yesar şöyle anlatıyor: Beni Temim'den kendisine Sabiğ bin İsl denilen bir adam, yanında bazı kitaplar ile Medine'ye geldi. Derken insanlara Kur'ân'ın müteşabih âyetlerini sormaya başladı. Bu durum Ömer'e (r.a.) ulaştı. Bunun üzerine adama birilerini gönderip getirilmesini emretti. Adamı dövmek için hurma çubukları hazırladı. Adam yanına girdiğinde oturdu. Ömer: "Sen kimsin?" diye sordu. Adam: "Ben Allah'ın kulu Sabiğ'im" dedi. Ömer de "Ben de Allah'ın kulu Ömer'im" diye karşılık verdi. Sonrasında ona doğru eğilip hazırladığı hurma dalları ile adama vurmaya

678 Bk. Taberi, Tefsir (3/180)

679 Senedinde Müemmil bin İsmail vardır. Saduk olmakla birlikte hafızası kötüdür.

başladı, kafası yarılana dek onu dövmeye devam etti. Birden yüzünden kanlar akmaya başladı. Bunun üzerine Sabiğ "Yeter ey Müminlerin Emiri! Vallahi daha önce kafamda olanlar gidiverdi" dedi.[680]

٧٩٠ - عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْأَشَجِّ , قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: «سَيَأْتِي أَقْوَامٌ يُجَادِلُونَكُمْ بِشِبْهِ الْقُرْآنِ , فَجَادِلُوهُمْ بِالسُّنَنِ فَإِنَّ أَصْحَابَ السُّنَنِ أَعْلَمُ بِكِتَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ

790- ... Bukayr bin Abdullah bin Eşecc'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "İleride bir topluluk gelecek, Kur'ân'ın müteşabih âyetleriyle tartışacaktır. Onlara karşı sünnetlerle tartışın. Çünkü sünnet sahipleri, Allah Teâlâ'nın kitabını en iyi bilenlerdir."[681]

---

680 Bk. Acurri, Şeria, 153, Polen Yayınları. Ayrıca bk. Darimi, Mukaddime, 144 (1/53) – İbn Hacer, İsabe (3/458)

681 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 202 (1/94) Polen Yayınları. – Darimi, Mukaddime, 119 (1/49) – Acurri, Şeria, 99 (1/175) – İbn Abdilberr, Camiu Beyani'l İlm (1927). Acurri ile İbn Batta'nın rivayetlerinin senedinde Asım bin Ali vardır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte çokça vehmetmiştir."

KUR'ÂN HAKKINDA TARTIŞMANIN YASAK OLUŞU

٧٩١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مِرَاءٌ فِي الْقُرْآنِ كُفْرٌ»

791- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kur'ân hakkında tartışmak küfürdür."*[682]

٧٩٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مِرَاءٌ فِي الْقُرْآنِ كُفْرٌ»

792- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kur'ân hakkında tartışmak küfürdür."*[683]

٧٩٣ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعُوا الْمِرَاءَ فِي الْقُرْآنِ , فَإِنَّ الْأُمَمَ قَبْلَكُمْ لَمْ يُلْعَنُوا حَتَّى اخْتَلَفُوا فِي الْقُرْآنِ , وَإِنَّ مِرَاءً فِي الْقُرْآنِ كُفْرٌ»

793- Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kur'ân hakkında tartışmayı bırakın! Doğrusu sizden önceki ümmetler,*

---

682 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4603 (4/1972) – Ahmed, Müsned (2/286, 300, 324, 475). Münavi dedi ki: "Buradaki tartışmadan kasıt, onun Allah'ın kelamı olması hususunda şüpheye düşmek veya Kur'ân'ın muhdes veya kadim olup olmaması hakkında ileri geri lafa dalmak veya müteşabih âyetler hakkında cidale kalkışmaktır. Çünkü böyle yapılması, kişiyi inkâra sürükler. Bu yüzdendir ki tartışma, akıbetinden korkulan şeyin ismiyle isimlendirilmiştir."

683 Bir önceki rivayete bakınız.

Kur'ân hakkında tartışana dek lanete uğramamışlardır. Şüphesiz Kur'ân hakkında tartışmak küfürdür."[684]

٧٩٤ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو , قَالَ: سَمِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْمًا يَتَدَارَءُونَ فِي الْقُرْآنِ فَقَالَ: «إِنَّمَا هَلَكَ مَن كَانَ قَبْلَكُمْ بِهَذَا ضَرَبُوا كِتَابَ اللَّهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ , وَإِنَّمَا نَزَلَ كِتَابُ اللَّهِ يُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضًا , فَلَا تُكَذِّبُوا بَعْضَهُ بِبَعْضٍ , فَمَا عَلِمْتُمْ مِنْهُ فَقُولُوا بِهِ , وَمَا جَهِلْتُمْ فَكِلُوهُ إِلَى عَالِمِهِ»

794- ... Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) Kur'ân hakkında tartışan bir topluluğu işitti. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "*Sizden öncekiler ancak bu yüzden helak oldular. Allah'ın Kitabı'nın bir kısmını diğer kısmına vurdurdular. Allah'ın Kitabı birbirini yalanlasın diye değil, ancak birbirini tasdik etsin diye inmiştir. Şu halde kitaptan bildiğinizi söyleyin, bilmediğinizi bilenine havale edin."*[685]

٧٩٥ - إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو قَالَ: هَجَّرْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَعَدْنَا بِالْبَابِ , فَسَمِعَ رَجُلَيْنِ اخْتَلَفَا فِي آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا , فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُغْضَبًا يُعْرَفُ الْغَضَبُ فِي وَجْهِهِ فَقَالَ: «إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالْكِتَابِ»

795- ... Abdullah bin Amr dedi ki (r.a.): Bir sabah, erkenden Rasûlullah'a (s.a.v.) gittim. İnsanlarla kapının önünde oturduk. Derken kitabın bir âyeti hakkında ihtilaf eden ve sesleri yükselen iki kişiyi duydu. Rasûlullah (s.a.v.) bunun üzerine çıktı. Kızgın olduğu yüzünden belliydi. Buyurdu ki: "*Sizden öncekiler ancak kitap yüzünden helak oldular."*[686]

٧٩٦ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ , قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ نَتَذَاكَرُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقُرْآنَ يَنْزِعُ هَذَا بِآيَةٍ , وَهَذَا بِآيَةٍ , فَخَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ

684 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 151 (1/204). Senedinde Musa bin Ubeyd er-Rabezi vardır, zayıftır.
685 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned (2/196) – Abdurrezzak, Musannef, 20367 (11/246) – Acurri, Şeria, 150 (1/204)
686 İsnadı sahihtir. Bk. Müslim, Kitabu'l İlm (4/2053/2666)

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَأَنَّمَا صُبَّ عَلَى وَجْهِهِ الْخَلُّ فَقَالَ: «يَا هَؤُلَاءِ» لَا تَضْرِبُوا كِتَابَ اللَّهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ، فَإِنَّهُ يُوقِعُ الشَّكَّ فِي قُلُوبِكُمْ فَإِنَّهُ لَنْ تَضِلَّ أُمَّةٌ إِلَّا أُوتُوا الْجَدَلَ»

796- Ebû Umame (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında Kur'ân'ı müzakere ediyorduk. Derken birisi bir âyeti, diğeri de başka bir âyeti öne sürerek çekişmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) yanımıza geldi. Sanki yüzüne sirke dökülmüş gibiydi. Buyurdu ki: *"Hey siz! Allah'ın Kitabı'nı birbirine vurdurmayın! Çünkü bu kalbinize şüphe atar. Doğrusu kendilerine tartışma verilmeden önce hiçbir ümmet sapıtmayacaktır."*[687]

٧٩٧ - عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ مِمَّا ائْتَلَفَتْ عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ، فَإِنِ اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ فَقُومُوا عَنْهُ»

797- Cündüb bin Abdullah el-Beceli'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kalpleriniz onun hakkında birleştiği sürece Kur'ân okuyun! Onda ihtilafa düşerseniz, okumayı bırakıp kalkın!"*[688]

٧٩٨ - عَنْ جُنْدُبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ، فَقَدْ أَخْطَأَ»

798- ... Cündüb'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim Kur'ân hakkında kendi görüşüne göre konuşursa, isabet etse dahi hata etmiştir."*[689]

٧٩٩ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»

---

687 İsnadı zayıftır. Senedinde Süveyd bin İbrahim el-Cahderi vardır. Ebû Hatim dedi ki: "Zayıftır."

688 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 4773 (4/1929) – Müslim, Sahih (4/2053/2667)

689 İsnadı zayıftır. Bk. Tirmizi, Tefsiru'l Kur'ân, 2952 (5/183) – Ebû Davud, İlim, 3652 (3/1580). Senedinde Süheyl bin Mihran el-Kat'i vardır. Hafız dedi ki: "Zayıftır."

799- ... İbn Abbâs'tan (r.anhumâ), Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim Kur'ân hakkında bilgisizce konuşursa, cehennemdeki yerini hazırlasın."*[690]

İbn Batta şöyle der: Kur'ân hakkında kerih görülen, Rasûlullah'ın (s.a.v.) yasakladığı ve yapanın küfre girip dinden çıkmasından çekindiği tartışma iki türlüdür: Birinci türü yaşanmış ama Allah'ın lütfu, rahmeti ve Osman bin Affan'ın (r.a.) insanları bilinen meşhur lehçeler ile okunan tek bir Kur'ân üzerinde toplamasıyla ortadan kalkmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) Kur'ân hakkında Allah'tan dilekte bulunmuş, Rabbi de ona "Ümmetine hepsi de eşit olan yedi harf üzere okut" buyurmuştur. Bununla hepsi de doğru ve fasih olan Arap lehçeleri kastedilmektedir. O lehçelerin lafızları farklı olsa da manaları birdir. Bu yüzden ashâbından her birine onun ve kavminin bildiği lehçe üzere Kur'ân okuturdu. Derken iki kişi karşılaşır, birbirinin kendi bilmediği bir lehçe ile Kur'ân okuduğunu işitirdi. Biri diğerinin bilmediği bir lehçe ile okuduğunda, lehçeyi bilmeyen şahıs o diğer şahsa karşı çıkardı. Hatta çoğu zaman "Benim lehçem seninkinden daha hayırlıdır" veya "Benim lehçem seninkinden daha fasihtir" veyahut da "Benim kıraatim seninkinden daha iyidir" gibi sözler söylerdi. İşte sahâbeye bu yasaklanmış, onlara şöyle denilmişti: "Herkes bildiği üzere okusun. Kur'ân hakkında tartışıp da birbirinize 'Benim harfim daha iyidir' veya 'Benim kıraatim doğru, seninki ise hatadır' demeyin. Şüphesiz onların tümü doğrudur, Allah'ın kelamıdır. Sakın diğer lehçeyi inkâr etmeyin! Sakın birbirinizi reddetmeyin! Yoksa hakkı yalanlamış, Allah Teâlâ'dan gelen doğruyu reddetmiş olursunuz. Çünkü ondan olan bir lehçeyle Allah'ın kitabını yalanlamak küfürdür." İşte bu, küfür olan tartışmanın iki türünden biridir. Allah'a hamd olsun ki bu ortadan kalkmıştır. Kerim olan Allah, Müslümanları, sahâbe ve tabiînden olan Müslümanların sıhhat ve lehçelerinin fesahati üzere icma ettikleri İmam üzerinde bir araya toplamıştır. İmam, Osman bin Affan'ın (r.a.) Müslümanları üzerinde toplayıp muhalifi olanları terk ettiği mushaftır. Allah'ın kendilerinden razı olduğu Muhacir, Ensar ile Bedir ve Hudeybiye ahalisi, o mushaf üzerinde ittifak etmişlerdir. Şimdi anlattıklarımın hüccetini zikredeceğim. Başarı yalnızca Allah iledir.

---

690 Bk. Tirmizi, Tefsir, 2950 (5/19) – Nesai, Sünen-i Kübra, 8084 (5/30). Tirmizi dedi ki: "Hasen sahihtir." Elbani ise Zaifu'l Cami'de (5737) zayıf olduğunu belirtmiştir. Derim ki: Çünkü senedinde Abdula'la bin Âmir el-Berbeki vardır, zayıftır.

٨٠٠ - عَن عَبْد الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى , عنْ أُبَيّ بْنِ كَعْب , قَالَ: كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَدَخَلَ رَجُلٌ فقرأ قِرَاءَةً أَنْكَرْتُهَا عَلَيْه , ثُمَّ دَخل رَجُلٌ آخَرُ , فقَرَأَ خِلَافَ قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ , فقُمْنَا جَمِيعًا , فَدَخلْنَا عَلى رَسُول اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ هَذَا قَرَأَ قِرَاءَةً أَنْكَرْتُهَا عَلَيْهِ ثُمَّ دَخَلَ هَذَا فقَرَأَ خِلَافَ قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فقَالَ لَهُمَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اقْرَآ لِي» , فقَرَآ فقَالَ: «أَصَبْتُمَا» , فَلَمَّا قَالَ لَهُمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَبُرَ عَلَيَّ وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ , فَلَمَّا رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي قَدْ غَشِيَنِي ضَرَبَ فِي صَدْرِي فَفَضَضْتُ عَرَقًا , كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَرَقًا , ثُمَّ قَالَ: يَا أُبَيُّ إِنَّ رَبِّي أَرْسَلَ إِلَيَّ , فَقَالَ: أَنِ اقْرَأْ عَلَى حَرْفٍ قَالَ: " فَوَدِدْتُ أَنْ أُهَوِّنَ عَلَى أُمَّتِي , فَأَرْسَلَ إِلَيَّ أَنِ اقْرَأْ عَلَى حَرْفَيْنِ , فَوَدِدْتُ أَنْ أُهَوِّنَ عَلَى أُمَّتِي , فَأَرْسَلَ إِلَيَّ أَنِ اقْرَأْ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ , وَلِكُلِّ رَدَّةٍ مَسْأَلَةٌ يَسْأَلُنِيهَا قَالَ: قُلْتُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأُمَّتِي ثَلَاثًا , وَأَخَّرْتُ الثَّالِثَةَ لِيَوْمٍ يَحْتَاجُ فِيهِ الْخَلْقُ , وَحَتَّى إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ »

800- Abdurrahman bin Ebi Leyla'dan; Ubey bin Ka'b (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde mescitteydim. Derken bir adam girip Kur'ân'dan bir bölüm okudu. Ben de onun kıraatini inkâr ettim. Ardından başka bir adam girip ilkinden daha farklı bir kıraatle Kur'ân okudu. Hemen kalkıp Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdik. Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Doğrusu bu adam girip Kur'ân'dan bir bölüm okudu. Ben de onun kıraatini inkâr ettim. Ardından şu adam girip ilkinden daha farklı bir kıraatle Kur'ân okudu." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onlara *"Bana okuyun"* buyurdu. Adamlar okuyunca *"Doğru okudunuz"* buyurdu. Rasûlullah (s.a.v.) onlara böyle söyleyince üzerimi öyle bir kibir bürüdü ki cahiliyede böyle bir şey yaşamamıştım. Rasûlullah (s.a.v.) beni bürüyen hali görünce göğsüme vurdu. Bunun üzerine sanki Allah Teâlâ'ya bakıyormuşum gibi terler boşalttım. Sonrasında şöyle buyurdu: ***"Ey Ubey! Rabbim bana (Cebrail'i) gönderip 'Bir harf üzere oku' buyurdu. Ben hemen ümmetimden daha çok hafifletmek istedim. Bunun üzerine bana (Cebrail'i) gönderip 'İki harf üzere oku' buyurdu. Ben tekrar ümmetimden daha çok hafifletmek istedim. Bunun üzerine bana (Cebrail'i) gönderip 'Yedi harf üzere oku ve ayrıca verdiğim her cevapla birlikte benden isteyeceğin bir***

dileğin de sana verilecektir' buyurdu. Ben üç kere 'Allah'ım ümmetimi bağışla!' diye dilekte bulundum. Üçüncüsünü ise mahlukatın ve hatta İbrahim'in (a.s.) dahi muhtaç olduğu güne erteledim."[691]

٨٠١ - أَخْبَرَنِي أَبُو جُهَيْمٍ , أَنَّ رَجُلَيْنِ , اخْتَلَفَا فِي آيَةٍ من الْقُرْآن فقال هَذَا: تَلَقَّيْتُهَا مِن رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , وَقَالَ الْآخَرُ تَلَقَّيْتُها من رسول اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَسَأَلَا النَّبِيَّ عَنْهَا فَقَالَ: «إِنَّ » الْقُرْآنَ يُقْرَأُ على سبعة أَحْرُفٍ , فَلَا تَمَارَوْا فِي الْقُرْآنِ , فَإِنَّ مِرَاءً فِيهِ كُفْرٌ »

801- Ebû Cüheym dedi ki: İki kişi, Kur'ân'ın bir âyeti hakkında ihtilaf etti. Derken biri "Rasûlullah'tan (s.a.v.) böyle öğrendim" deyince diğeri "Ben de Rasûlullah'tan (s.a.v.) böyle öğrendim" cevabını verdi. Hemen Rasûlullah'a (s.a.v.) sordular. Buyurdu ki: *"Doğrusu Kur'ân yedi harf üzere okunur. Kur'ân hakkında birbirinizle tartışmayın. Şüphesiz Kur'ân hakkında tartışmak küfürdür."*[692]

٨٠٢ - عَنْ زِرٍّ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ , قَالَ: " أَقْرَأَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُورَةً فَدَخَلْتُ الْمَسْجِدَ , فَقُلْتُ: أَفِيكُمْ مَنْ يَقْرَأُ؟ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: أَنَا , فَقَرَأَ السُّورَةَ الَّتِي أَقْرَأَنِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَإِذَا هُوَ يَقْرَأُ بِخِلَافِ مَا أَقْرَأَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَانْطَلَقْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ اخْتَلَفْنَا فِي قِرَاءَتِنَا , فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ , فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّمَا «أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمُ الِاخْتِلَافُ , فَلْيَقْرَأْ كُلُّ امْرِئٍ مِنْكُمْ مَا أُقْرِئَ»

802- Zirr'den; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v.) bana bir sûre okutmuştu. Ardından mescide girip "İçinizde okuyacak var mı?" diye sordum. Topluluktan bir adam "Ben" deyip Rasûlullah'ın (s.a.v.) bana okuttuğu sûreyi okumaya başladı. Bir de baktım ki Rasûlullah'ın (s.a.v.) bana okuttuğunun hilafına bir kıraatle okuyor. Hemen

691 Sahihtir. Bk. Müslim (1/516/820) – Ahmed, Müsned 21209 (5/127)

692 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 17577 (4/169). Heysemi dedi ki: "Bunu Ahmed rivayet etmiş olup ravileri sikadır." Bk. Mecmau'z Zevaid (7/151)

Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanına gidip "Ey Allah'ın Rasûlü! Kıraatimiz hakkında ihtilafa düştük" dedik. Birden yüzü değişti. Bunun üzerine Ali bin Ebi Talib (r.a.) şöyle dedi: "Sizden öncekileri ancak ihtilafa düşmek helak etti. Şu halde sizden her biri kendisine okutulduğu gibi okusun."[693]

٨٠٣ - عَن زِرٍّ , عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قُلْتُ لِرَجُلٍ: أَقْرِئْنِي مِنَ الْأَحْقَافِ ثَلاثِينَ آيَةً , فَأَقْرَأَنِي خِلافَ مَا أَقْرَأَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , وَقُلْتُ لِآخَرَ: أَقْرِئْنِي مِنَ الْأَحْقَافِ ثَلاثِينَ آيَةً , فَأَقْرَأَنِي خِلَافَ مَا أَقْرَأَنِي الْأَوَّلُ , فَأَتَيْتُ بِهِمَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَغَضِبَ وَكَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَالِسًا , فَقَالَ عَلِيٌّ: قَالَ لَهُمْ: «اقْرَءُوا كَمَا عَلِمْتُمْ»

803- Zirr'den; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde birine "Bana Ahkaf Sûresi'nden otuz âyet oku" dedim. Derken Rasûlullah'ın (s.a.v.) bana okuttuğunun hilafına okumaya başladı. Sonra başkasına "Bana Ahkaf Sûresi'nden otuz âyet oku" dedim. O da ilkinin hilafına okudu. Bunun üzerine ikisini de Rasûlullah'a (s.a.v.) götürdüm. O sıra Ali bin Ebi Talib (r.a.) oturuyordu. Ali dedi ki: "Onlara 'Bildiğiniz gibi okuyun' buyurdu."[694]

İbn Batta şöyle der: Bu rivayetler, Kur'ân hakkında yapanın küfre düşmesinden korkulan tartışmanın açıklamasıdır. Allah'a hamd olsun ki Müslümanların muhalif olanın şaz kaldığı mushaf üzerinde icma etmeleriyle bu türdeki tartışmalar kesilmiştir. Artık hiç kimse o mushafın dışındakilere iltifat etmemektedir ve zaten Allah da cemaatten ayrılanı umursamaz. Artık geriye Allah'ın müminleri sakındırdığı ve akıllı kimselerin kendilerini korumaya çalıştıkları ikinci tür tartışma kalmıştır. O da hevâ ve bidat ashâbı arasında gerçekleşen tartışmalardır. Onlar; Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri lafa dalan, fitne çıkarmak ve tevilini yapmak için Kur'ân'ın tevilini sadece Allah'ın ve de ilimde derinleşenlerin bildiği[695] müteşabih âyetlerine tâbi olan, âyetleri

693 Bk. İbn Abdilberr, Temhid (8/289)

694 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Ya'la, Müsned, 536 (1/408). Senedinde Ebû Hişam er-Rufai yani Muhammed bin Yezid bin Muhammed el-Ucmâ vardır. İbn Hacer dedi ki: "Kavi değildir." Nesai ile Ebû Hatim de zayıf olduğunu söylemişlerdir.

695 Âl-i İmran sûresi 7.ci âyetindeki duraklar, kıraatlere göre değişmektedir. Bizim Türkiye'deki ﻁ durağında olduğu gibi çoğu kıraat âlimi, "Onun tevilini ancak Allah bilir" cümlesinde durur, sonra "İlimde derinleşenler ise..." diye devam eder. Bazı kı-

hevâlarına göre yorumlayıp nefsi arzularına göre tefsir eden, akıllarının almayacağı manalara yoran ve böylece hem kendileri sapan hem de kendilerine tâbi olanları saptıran kişilerin ta kendileridir.

٨٠٤ - عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: تَلَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللهُ } [آل عمران: ٧] قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِيهِ , فَهُمُ الَّذِينَ عَنَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ , فَاحْذَرُوهُمْ»

804- ... Âişe (r.anhâ) dedi ki: Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v.) *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki onun tevilini ancak Allah bilir"* (Âl-i İmran, 7) âyetini sonuna kadar okudu.

Âişe dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Kur'ân'ın müteşabih âyetlerine tâbi olanları gördüğünüzde bilin ki onlar, Allah Teâlâ'nın kastettiği kimselerdir. Artık onlardan sakının!"*[696]

٨٠٥ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»

805- ... İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim Kur'ân hakkında bilgisizce konuşursa, cehennemdeki yerini hazırlasın."*[697]

٨٠٦ - عَنْ جُنْدُبٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ فَقَدْ أَخْطَأَ»

---

raatlerde ise orada durak yoktur. Bu sefer mana "Onun tevilini ancak Allah ve ilimde derinleşenler bilir" şeklinde olmaktadır. İbn Batta (r.h.) burada sanki ikinci kıraate meylediyor gibidir. (Çev.)

696 Bk. 775.ci rivayet.

697 Bk. 799.cu rivayet.

806- Cündüb'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Kim Kur'ân hakkında kendi görüşüne göre konuşursa, isabet etse dahi hata etmiştir.*"[698]

٨٠٧ - عَنْ أَبِي رَجَاءٍ , عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: «مَنْ فَسَّرَ آيَةً مِنَ الْقُرْآنِ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ لَمْ يُؤْجَرْ وَإِنْ أَخْطَأَ مُحِيَ نُورُ تِلْكَ الْآيَةِ مِنْ قَلْبِهِ»

807- Ebû Racâ'dan; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Kim Kur'ân'ı kendi görüşüne göre tefsir ederse, isabet etse dahi ecir almaz. Eğer hata ederse, o âyetin nuru kalbinden silinir."

٨٠٨ - عَنْ مُنْذِرٍ الثَّوْرِيِّ , عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ , قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَصْحَابَ الْخُصُومَاتِ , فَإِنَّهُمُ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ»

808- Münzir es-Sevri'den; Muhammed bin Ali bin Hanefiyye dedi ki: "Tartışmacı kimselerle oturmayın. Doğrusu onlar, Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşmaya dalanların ta kendileridir."[699]

٨٠٩ - عَنْ مَنْصُورٍ , عَنْ مُجَاهِدٍ: {وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا} [الأنعام: ٦٨] قَالَ: يُكَذِّبُونَ بِآيَاتِنَا »

809- Mansur'dan; Allah Teâlâ'nın "*Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları...* (En'am, 68) âyeti hakkında Mücahid dedi ki: "Yani âyetlerimizi yalanlayanları gördüğünde."[700]

٨١٠ - نا ابْنُ عَوْنٍ قَالَ: قَالَ مُحَمَّدٌ: إِنَّ أَسْرَعَ النَّاسِ رِدَّةً أَهْلُ الْأَهْوَاءِ وَكَانَ يَرَى أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِيهِمْ: {وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ} [الأنعام: ٦٨] »

810- İbn Avn'dan; Muhammed bin Sirin dedi ki: "Doğrusu insanların en hızlı dinden dönenleri hevâ ehlidir."[701]

---

698 Bk. 798.ci rivayet.

699 İsnadı zayıftır. Bk. Darimi, Mukaddime, 215 (1/82) – Ebû Nuaym, Hılye (3/184) – İbn Sa'd, Tabakat (5/321). Senedi muztaribtir.

700 Bk. Taberi, Tefsir (7/229)

701 İsnadı sahihtir.

İbn Avn dedi ki: İbn Sirin *"Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur"* (En'am, 68) âyetinin onlar hakkında indiği görüşündeydi.[702]

٨١١ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: لَقِيَنِي نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَخَاصَمُونِي فِي الْقُرْآنِ فَوَاللهِ مَا اسْتَطَعْتُ بَعْضَ الرَّدِّ عَلَيْهِمْ وَهِبْتُ الْمُرَاجَعَةَ فِي الْقُرْآنِ , فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إِلَى أَبِي الزُّبَيْرِ , فَقَالَ الزُّبَيْرُ إِنَّ «الْقُرْآنَ قَدْ قَرَأَهُ كُلُّ قَوْمٍ فَتَأَوَّلُوهُ عَلَى أَهْوَائِهِمْ , وَأَخْطَئُوا مَوَاضِعَهُ , فَإِنْ رَجَعُوا إِلَيْكَ فَخَاصِمْهُمْ بِسُنَنِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رَحِمَهُمَا اللهُ , فَإِنَّهُمْ لَا يَجْحَدُونَ أَنَّهُمَا أَعْلَمُ بِالْقُرْآنِ مِنْهُمْ , فَلَمَّا رَجَعُوا , فَخَاصَمْتُهُمْ بِسُنَنِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ فَوَاللهِ مَا قَامُوا مَعِي وَلَا قَعَدُوا»

811- Abdullah bin Zübeyr dedi ki: Bir keresinde Irak ahalisinden bir grup insan benimle Kur'ân hakkında tartışmaya giriştiler. Vallahi onları reddetmeye güç yetirememiştim. Hemen gidip babam Zübeyr'e şikâyet ettim. Zübeyr dedi ki: "Doğrusu Kur'ân'ı her topluluk okumuş, hepsi de hevâsına göre tevil edip yanlış mana vermişlerdir. Eğer sana tekrar gelirlerse, bu sefer onlarla Ebû Bekir ve Ömer'in (r.anhumâ) sünnetleriyle tartış. Çünkü o grup, bu iki sahâbenin Kur'ân'ı kendilerinden daha iyi bildiğini inkâr edemezler." Geri döndüklerinde bu sefer Ebû Bekir ve Ömer'in sünnetleriyle onlarla tartıştım. Allah'a yemin olsun ki ne benimle kalktılar ne de oturdular.[703]

٨١٢ - عَنْ عِكْرِمَةَ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , أَنَّهُ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالرَّأْيَ , فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ رَدَّ الرَّأْيَ عَلَى الْمَلَائِكَةِ , وَذَلِكَ أَنَّ اللهَ تَعَالَى قَالَ لِلْمَلَائِكَةِ: {إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً} [البقرة: ٣٠]. فَقَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: {أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا} [البقرة: ٣٠] إِلَى آخِرِ الْآيَةِ , فَقَالَ: {إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} [البقرة: ٣٠] وَقَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ} [المائدة: ٤٩] , وَلَمْ يَقُلِ: احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا رَأَيْتَ «

702 İsnadı sahihtir. Bk. 552.ci rivayet.
703 İsnadı sahihtir.

812- İkrime'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Rey/şahsi görüşten sakının! Allah Teâlâ meleklerin dahi şahsi görüşlerini reddetmiştir. Allah Teâlâ meleklere *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım"* buyurdu. Melekler *"Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın?"* diye sorduklarında *"Şüphesiz ben, sizin bilmediğini bilirim"* (Bakara, 30) buyurdu. Ayrıca Rasûlullah'a (s.a.v.) de *"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet"* (Maide, 49) buyurmuş, 'Aralarında kendi görüşüne göre hükmet' dememiştir."

٨١٣ - عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى بِضْعٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً , أَعْظَمُهَا فِتْنَةً عَلَى أُمَّتِي قَوْمٌ يَقِيسُونَ الْأُمُورَ بِرَأْيِهِمْ , فَيُحِلُّونَ الْحَرَامَ , وَيُحَرِّمُونَ الْحَلَالَ»

813- Avf bin Malik el-Eşca'i'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetim yetmiş küsur fırkaya ayrılacaktır. Onlardan ümmetim arasında fitnesi en büyük olanı, işleri kendi rey/ görüşleriyle kıyas eden, derken haramı helal, helali de haram yapan bir topluluktur."*[704]

٨١٤ - عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَمْ يَزَلْ أَمْرُ بَنِي إِسْرَائِيلَ مُسْتَقِيمًا , حَتَّى كَثُرَتْ فِيهِمْ أَوْلَادُ السَّبَايَا , فَقَاسُوا مَا لَمْ يَكُنْ بِمَا كَانَ فَضَلُّوا , وَأَضَلُّوا»

814- Vasile bin Eska'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İsrailoğulları'nın işleri istikamet üzere devam ediyordu. Tâ ki esir kadınlardan olan çocuklar çoğaldı ve henüz olmayan şeyleri kıyas ettiler. Böylece hem saptılar hem de saptırdılar."*[705]

Dördüncü bölüm burada sonra erdi. Bunu beşinci bölüm izleyecektir inşallah.

---

704 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 6325 (3/631). Hakim dedi ki: "İsnadı Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahihtir ama ikisi de rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Bezzar, Müsned, 2755 (7/186) – Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 1072 (2/143) – Taberani, Mu'cem-i Kebir, 90 (18/50) – Hatib, Tarih-i Bağdat (13/307)

705 İsnadı zayıftır. Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 5387 (3/451). Senedinde Cebbara bin Muğlis vardır, zayıftır. Yine senedinde Hammad bin Yahya el-Ebec vardır. Saduk olmakla birlikte hata ederdi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

- **İmanın Tanımı, Kur'ân'ın İniş Şekli, Farzların Tertibi, İmanın Söz ve Amel Oluşu**
- ***"Bugün dininizi sizin için tamamladım"*** **(Maide, 3) Âyeti Hangi Günde İndi?**
- **İslâm'ın Tanımı ve Kaç Esas Üzere Bina Edildiği**
- **İslâm ve İmanın Tanımı, Cibril'in Rasûlullah'a (s.a.v.) Soru Sorması**
- **İmanın Faziletleri, İmanın Şubeleri, Müminlerin Ahlak ve Sıfatları**
- **Namazı Terk Eden ile Zekatı Meneden Kimselerin Küfrü ve Bu Durumda Onlarla Savaşıp Onları Öldürmenin Mübah Oluşu**
- **Nifaka Sebep Olan Fiiller ile Sözler, Münâfıkların Alametleri**
- **İşleyenin İmandan Ayrılıp, Tevbe Ettiğinde İmana Geri Döndüğü Günahlar**

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın İsmiyle... Rabbim, kolaylaştır ve yardımınla destekle!

Âlemlerin Rabbi, Rahman, Rahim ve Din Gününün Sahibi olan Allah'a hamd olsun. Asıl O'dur bizim Rabbimiz, kendisinden yardım dilediğimiz. Kur'ân'ın rehberliğiyle dosdoğru yola iletmesini yalnızca O'ndan isteriz. O yol, kendilerine nimet verdiklerinin yoludur. Onlar o yola uymuş, o yolun rehberliğinde yürümüşlerdir. Allah Muhammed (s.a.v.) ve sünneti ile onlara iyilikte bulunmuş, bunun üzerine derhal onun yoluna girmiş, bidat çıkarmaksızın tâbi olarak, kötülemeksizin boyun eğerek, şüphe etmeksizin kesin inanarak ve onun davetiyle sapık veya saptırıcı olmaksızın hidayete çağırarak onun izini takip etmişlerdir. Dünya hayatında Allah'ın öfkesi ile şüphelerden kurtulmuş, ahirette ise rızayı ve bol sevabı hak etmişlerdir. Onlar, Allah'ın kendilerine hidayet verdiği kimselerin ta kendileridir. Onlar, akıl sahiplerinin ta kendileridir.

Allah'ın salâtı; kendisiyle peygamberliği sonlandırdığı, hüccetini tamamladığı ve yolu aydınlattığı o kimsenin üzerine olsun. Allah onu peygamberlerin ardı arkası kesildiği ve ilmin yok olup gittiği bir dönemden sonra kullarının tümüne göndermiş, derken onunla ezeli yazısında rahmete nail olacağı belli olan kullarını kurtarmış, rahmetiyle semanın kapılarını açmış; onu hakkın davetçisi, rüştün rehberi ve dinin kaimi kılmıştır. Vallahi o kimse Allah'ın razı olunan peygamberi Muhammed Mustafa'dan başka biri değildir. O, yaratılanların en hayırlısı, tâbiatı en değerlisi, kalbi en temizi, sözü en doğrusu, aklı en olgunu ve ahlakı en güzel olanıdır. O, güvenilir, temiz-pak ve razı olunan peygamberdir. Gönderilmesinin ardından insanları Allah'ın birliğini ikrara, zıtlar ve ortaklardan beri olmaya ve Muhammed'in onun dürüst kulu olduğuna inanmaya çağırmıştır. Kim ona tâbi olmuşsa, hidayet bulup kurtulmuş; kim de ona muhalefet ettiyse, helak olup sapıtmıştır.

Allah bizi ve sizi, ezelde kendileri için en güzeli yazılan kimselerden eylesin, bizi ve sizi hevâya uymaktan ve eğrilik sahibi aşağılık kimselerden korusun. Bizi ve sizi; dinin kendisinde meşru olduğu, hükmün kendisinde

toplandığı, dünya ve ahiret hayırlarının içerisine konulduğu kitap ve sünnete uymaya muvaffak kılsın. Allah, kitap ve sünnetle tüm mazeretleri kaldırmıştır ki helak olan apaçık delille helak olsun, yaşayan da apaçık delille helak yaşasın. Şüphesiz ki Allah, kesinlikle işitendir, bilendir.

Allah sizi muvaffak kılsın. Şimdi sizlere imanın kendisiyle Allah'ın dini kemale erdirdiği, sizleri mümin diye adlandırıp üzerinde birbiriyle yardımlaşan kardeşler kıldığı, müminlerle imanın amel olmaksızın söz ve hareket olmaksızın sadece bilgi olduğunu iddia eden sapık bidat ehli Mürcie arasını ayırdığı farzlarını açıklayacağım. Allah Teâlâ, kitabı yanında peygamberinin sünnetinde ve akıllı kimseler ile âlim kullarının icmasında onları yalanlamaktadır. Artık bunu iyice düşünüp anlayın, sebeplerini ve manalarını fark edin! Allah size rahmet etsin. Bilin ki doğru sözler, salih ameller, adaletli yollar ve faziletli ahlak esaslarıyla ifade edilen sahih itikatların nizamıdır. Allah iman nizamında kulları için dünya ve ahiret faydalarını bir araya getirmiştir. İnsan aklı, yaratılışı gereği eşyanın hakikatlerini kavramaktan, içerisinde fayda ve ıslah olan hususları tam manasıyla idrak etmekten yana eksiktir. Ayrıca şehvetlerinin onları istila etmesi, nefsi arzularının boyunduruk altına almasından dolayıdır ki rüşte ulaşacakları yollar onlardan uzaklaşmış, hidayetin çıkış yerleri onlara karışık gelmiştir. Bu onların yaratılışlarında vardır. Şayet onlardan her biri kendi nazar, fikir, görüş, plan ve takip edeceği yol konusunda kendi seçimlerine bırakılsa, kesinlikle kaçış yok ki her biri daha kendi kendine bile yeterli olmaktan aciz olup rüşt kapılarına ulaştırılmaya muhtaç olduğunu açıkça gösterecektir.

Allah Teâlâ onların bu durumda olduğunu bildiği için rahmeti ve şefkatiyle onlara yeterli gelmiş, lütfu ve cömertliğiyle onlara ikramda bulunmuştur. Onlara peygamberlerinin dili üzere indirdiği kitaplarında emir ve yasak konusundaki vazifelerini bildirmiş, yapacakları ve yapmayı bırakacakları şeyleri onlara açıklamıştır, onları yerine getirecekleri ve kaçınacakları ameller konusunda muvaffak kılmıştır. Böylece onların tümü Allah'ın –nefsini vasıflandırdığı üzere- her şeyi kuşatan lütfu ve rahmeti içerisine dahil olmuşlardır. Allah Teâlâ buyurur: *"Allah'ın size lütfu ve merhameti olmasaydı, pek azınız hariç, muhakkak şeytana uyardınız."* (Nisa, 83)

İMÂNIN TANIMI, KUR'ÂN'IN İNİŞ ŞEKLİ, FARZLARIN TERTİBİ, İMÂNIN SÖZ VE AMEL OLUŞU

٨١٥ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ} [الفتح: ٤] قَالَ: إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ , فَلَمَّا صَدَّقَ بِهَا الْمُؤْمِنُونَ زَادَهُمُ الصَّلَاةَ , فَلَمَّا صَدَّقُوا بِهَا زَادَهُمُ الزَّكَاةَ , فَلَمَّا صَدَّقُوا بِهَا زَادَهُمُ الصِّيَامَ , فَلَمَّا صَدَّقُوا بِهِ زَادَهُمُ الْحَجَّ , فَلَمَّا صَدَّقُوا بِهِ زَادَهُمُ الْجِهَادَ , ثُمَّ أَكْمَلَ لَهُمْ دِينَهُمْ فَقَالَ تَعَالَى: {الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا} [المائدة: ٣]

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ وَالْمُسْلِمُونَ يَحُجُّونَ جَمِيعًا , فَلَمَّا نَزَلَتْ بَرَاءَةُ نُفِيَ الْمُشْرِكُونَ عَنِ الْبَيْتِ , وَحَجَّ الْمُسْلِمُونَ لَا يُشَارِكُهُمْ فِي الْبَيْتِ الْحَرَامِ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ , وَكَانَ ذَلِكَ مِنْ تَمَامِ النِّعْمَةِ , وَكَمَالِ الدِّينِ , فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى {الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ} [المائدة: ٣] إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى: {الْإِسْلَامَ دِينًا} [آل عمران: ٨٥] «

815- Ali bin Ebi Talha'dan; Allah Teâlâ'nın *"İmanlarına iman katmaları için"* (Fetih, 4) âyeti hakkında İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Şüphe yok ki Allah Teâlâ peygamberini 'La ilahe illallah' kelimesine şehadet edilmesiyle gönderdi. Müminler o kelimeyi tasdik ettiklerinde onların imanını namazla, namazı tasdik ettiklerinde zekatla, zekatı tasdik ettiklerinde oruçla, orucu tasdik ettiklerinde ise hacla, haccı tasdik ettiklerinde ise cihadla imanlarını arttırdı. Sonra onlar için dinlerini kemale erdirdi. Allah Teâlâ *"Bugün sizin*

için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'dan razı oldum" (Maide, 3) buyurur."

İbn Abbâs dedi ki: "İlk başta müşriklerle Müslümanlar birlikte hac yaparlardı. Tevbe Sûresi inince müşrikler Kâbe'den uzaklaştırıldı. Ertesi sene Müslümanlar hac yaptılar ve müşriklerden tek bir kişi dahi onlara ortak olamadı. İşte bu, nimetin tamamlanması ve dinin kemale ermesindendir. Derken Allah Teâlâ *"Bugün kâfirler dininizden ümidi kesti"* ile başlayan âyetin *"...din olarak İslâm'dan...* (Maide, 3) kısmına kadar indirdi."

٨١٦ - عَنْ عُثْمَانَ بْنِ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ أَنَّهُ سمِعَ عمّهُ عُثْمانَ بْنَ حُنَيْفٍ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَقَامَهُ بِمَكَّةَ يَدْعُو النَّاسَ إِلَى الْإِيمانِ بِاللهِ وَالتَّصْدِيقِ بِهِ قَوْلًا بِلَا عَمَلٍ , وَالْقِبْلَةُ إِلَى الْبَيْتِ الْمُقَدَّسِ , فَلَمَّا هَاجرَ إِلَيْنَا نَزَلَتِ الْفَرَائِضُ , فَنَسَخَتِ الْمَدِينَةُ مَكَّةَ وَالْقَوْلُ لَهَا أُمُّ الْقُرَى , وَنَسَخَ الْبَيْتُ الْحَرَامُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ , فَصَارَ الْإِيمَانُ قَوْلًا وَعَمَلًا»

816- ... Osman bin Sehl bin Hanif'ten rivayet edildiğine göre amcası Osman bin Hanif'i şöyle derken işitmiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) ilkten Mekke'deki konumunda insanları amel olmaksızın söz olarak Allah'a imana ve O'nu tasdik etmeye çağırıyordu. O zamanlar kıble, Beytu'l Makdis'e doğruydu. Bize hicret edince farzlar indi. Böylece Medine dönemi, Mekke dönemini nesh etti. Ayrıca Kâbe de Beytu'l Makdis'i nesh etti ve iman hem söz hem de amel oldu.[706]

٨١٧ - نا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مُسْلِمٍ أَبُو عَبْدِ اللهِ الْمِصِّيصِيُّ , قَالَ: كُنَّا عِنْدَ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ - قَالَ ابْنُ مَخْلَدٍ فِي حَدِيثِهِ: سَنَةَ سَبْعِينَ وَمِائَةٍ , وَلَمْ يَقُلْ ذَلِكَ الزَّعْفَرَانِيُّ - فَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْإِيمَانِ , فَقَالَ: " قَوْلٌ وَعَمَلٌ، قَالَ: يَزِيدُ وَيَنْقُصُ؟ قَالَ: يَزِيدُ مَا شَاءَ اللهُ وَيَنْقُصُ , حَتَّى لَا يَبْقَى مِنْهُ، يَغْنِي مِثْلَ هَذِهِ ,

706 İsnadı çok zayıftır. Bk. Taberani, Kebir, 8313 (9/32). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/55) şöyle der: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Senedinde tanımadığım bir topluluk vardır." Heysemi, başka bir yerde (2/14) şöyle demiştir: "Senedinde Sa'd bin İmran vardır. Ebû Hatim dedi ki: Vakıdi gibidir." Vakıdi metruktür."

Derim ki: Ebû Hatim, Cerh ve Tadil'de (4/91) ondan bahsetmiş, şöyle demiştir: "Vakıdi gibi hadiste zayıf ve tuhaf rivayetleri olan bir şeyhtir."

وأشار سُفيانُ بيدِهِ , قَال الرَّجُلُ: كَيْفَ نَصْنَعُ بِقَوْمٍ عِنْدَنَا يَزْعُمُونَ أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ بِلا عَمَلٍ؟ فَقَالَ سُفْيَانُ: كَان الْقَوْلُ قَوْلَهُمْ قبلَ أَنْ تنزِل أحكَامُ الْإِيمَانِ وَحُدُودُهُ , إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسلَّمَ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً أَنْ يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ , فَإِذَا قَالُوهَا حَقَنُوا بِهَا دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا , وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ , فَلَمَّا عَلِمَ صِدْقَ ذَلِكَ مِن قُلُوبِهِمْ أَمَرَهُ أَنْ يَأْمُرَهُمْ بِالصَّلَاةِ , فَأَمَرَهُمْ فَفَعَلُوا , وَاللهِ لَوْ لَمْ يَفْعَلُوا مَا نَفَعَهُمُ الْإِقْرَارُ الْأَوَّلُ , فَلَمَّا عَلِمَ اللَّهُ صِدْقَ ذَلِكَ مِنْ قُلُوبِهِمْ أَمَرَهُ أَنْ يَأْمُرَهُمْ بِالْهِجْرَةِ إِلَى الْمَدِينَةِ , فَأَمَرَهُمْ , فَفَعَلُوا , وَاللَّهِ لَوْ لَمْ يَفْعَلُوا مَا نَفَعَهُمُ الْإِقْرَارُ الْأَوَّلُ وَلَا صَلَاتُهُمْ , فَلَمَّا عَلِمَ اللَّهُ صِدْقَ ذَلِكَ مِنْ قُلُوبِهِمْ أَمَرَهُ أَنْ يَأْمُرَهُمْ بِالرُّجُوعِ إِلَى مَكَّةَ , فَيَقْتُلُوا آبَاءَهُمْ , وَأَبْنَاءَهُمْ , حَتَّى يَقُولُوا كَقَوْلِهِمْ , وَيُصَلُّوا بِصَلَاتِهِمْ , وَيُهَاجِرُوا هِجْرَتَهُمْ , فَأَمَرَهُمْ فَفَعَلُوا , حَتَّى أَتَى أَحَدُهُمْ بِرَأْسِ أَبِيهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ هَذَا رَأْسُ الشَّيْخِ الْكَافِرِ , وَاللهِ لَوْ لَمْ يَفْعَلُوا مَا نَفَعَهُمُ الْإِقْرَارُ الْأَوَّلُ , وَلَا صَلَاتُهُمْ , وَلَا مُهَاجِرُهُمْ , فَلَمَّا عَلِمَ اللهُ تَعَالَى صِدْقَ ذَلِكَ مِنْ قُلُوبِهِمْ أَمَرَهُ أَنْ يَأْمُرَهُمْ بِالطَّوَافِ بِالْبَيْتِ تَعَبُّدًا , وَأَنْ يَحْلِقُوا رُءُوسَهُمْ تَذَلُّلًا , فَفَعَلُوا , وَاللهِ لَوْ لَمْ يَفْعَلُوا مَا نَفَعَهُمُ الْإِقْرَارُ الْأَوَّلُ , وَلَا صَلَاتُهُمْ , وَلَا مُهَاجِرُهُمْ , وَلَا قَتْلُهُمْ آبَاءَهُمْ , فَلَمَّا عَلِمَ اللهُ صِدْقَ ذَلِكَ مِن قُلُوبِهِمْ أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ , فَأَمَرَهُمْ , فَفَعَلُوا , حَتَّى أَتَوْا قَلِيلَهَا وَكَثِيرَهَا , وَاللَّهِ لَوْ لَمْ يَفْعَلُوا مَا نَفَعَهُمُ الْإِقْرَارُ الْأَوَّلُ , وَلَا صَلَاتُهُمْ , وَلَا مُهَاجِرُهُمْ , وَلَا قَتْلُهُمْ آبَاءَهُمْ , وَلَا طَوَافُهُمْ , فَلَمَّا عَلِمَ اللهُ تَعَالَى الصِّدْقَ مِنْ قُلُوبِهِمْ فِيمَا تَتَابَعَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَرَائِعِ الْإِيمَانِ وَحُدُودِهِ , قَالَ اللهُ تَعَالَى لَهُمْ: {الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا} [المائدة: ٣].

فَمَنْ تَرَكَ خُلَّةً مِنْ خِلَالِ الْإِيمَانِ جُحُودًا بِهَا , كَانَ عِنْدَنَا كَافِرًا , وَمَنْ تَرَكَهَا كَسِلًا وَمُجُونًا أَدَّبْنَاهُ وَكَانَ نَاقِصًا , هَكَذَا السُّنَّةُ أَبْلِغْهَا عَنِّي مَنْ سَأَلَكَ مِنَ النَّاسِ

817- Muhammed bin Abdülmelik el-Massîsî –yani Ebû Abdullah- dedi ki: H. 170 senesinde Süfyan bin Uyeyne'nin yanında oturuyorduk. Derken bir adam, ona imandan sordu. Süfyan: "Söz ve ameldir" dedi. Adam: "Artar ve eksilir mi?" diye sordu. Süfyan: "Allah'ın dilediği kadar artar" dedi ve eli ile işaret ederek: "Bunun gibisi dahi kalmayana dek eksilir" dedi. Adam: "Peki bizim orada bulunan ve imanın amel olmaksızın söz olduğunu iddia eden bir topluluğa nasıl cevap veririz?" diye sordu. Süfyan dedi ki: "Onların bu sözü, iman hükümleri ve hadler inmeden önceydi. Sonra Allah Teâlâ Muhammed'i (s.a.v.) "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın Rasûlüdür" demeleri için insanların hepsine gönderdi. Bu sözü söylediklerinde kanlarını ve mallarını o söz ile –o sözün hakkı müstesna- korumuş oldular. Artık hesapları ise Allah Teâlâ'ya aittir. Derken Allah, onların kalplerindeki dürüstlüğü bildiğinde ona insanlara namazı emretmesini emretti. O (s.a.v.) derhal emretti, onlar da emri yerine getirdiler. Allah'a yemin olsun ki bunu yapmayacak olsaydılar, o ilk ikrarları kesinlikle onlara yarar sağlamazdı. Derken Allah, onların kalplerindeki dürüstlüğü bildiğinde ona insanlara hicreti emretmesini emretti. O (s.a.v.) derhal emretti, onlar da emri yerine getirdiler. Allah'a yemin olsun ki bunu yapmayacak olsaydılar, ne o ilk ikrarları onlara yarar sağlardı, ne de namazları. Derken Allah, onların kalplerindeki dürüstlüğü bildiğinde ona insanlara Mekke'ye dönüp onlar gibi söyleyene, namaz kılana ve hicret edene dek babaları ve oğulları ile savaşmalarını emretmesini emretti. O (s.a.v.) derhal emretti, onlar da emri yerine getirdiler. Öyle ki onlardan biri babasının kafasını getirip "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu, yaşlı bir kâfirin başıdır" demiştir. Allah'a yemin olsun ki bunu yapmayacak olsaydılar, ne o ilk ikrarları onlara yarar sağlardı, ne namazları, ne hicretleri, ne de kıtal etmeleri. Derken Allah, onların kalplerindeki dürüstlüğü bildiğinde ona insanlara ibadet etmek sûretiyle Kabe'yi tavaf etmelerini ve Allah'a karşı alçaklıklarını hissedercesine saçlarını kazımalarını emretmesini emretti. Derken bunu da yerine getirdiler. Allah'a yemin olsun ki bunu yapmayacak olsaydılar, ne o ilk ikrarları onlara yarar sağlardı, ne namazları, ne hicretleri, ne de babaları ile kıtal etmeleri. Derken Allah, onların kalplerindeki dürüstlüğü bildiğinde ona insanların mallarından onları temizleyecek bir sadaka almasını emretti. O (s.a.v.) derhal emretti, onlar da emri yerine getirdiler. Öyle ki malın çoğunu da azını da getirdiler. Allah'a yemin olsun ki bunu yapmayacak olsaydılar, ne o ilk ikrarları onlara yarar sağlardı, ne namazları,

ne hicretleri, ne babalarına karşı savaşmaları, ne de tavaf etmeleri. Derken Allah, onların kalplerindeki dürüstlüğü bildiğinde üzerlerine peş peşe imanın farzlarını ve hadlerini indirdi. Allah ona (s.a.v.), insanlara *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'dan razı oldum."* (Maide, 3) demesini söyledi."

Süfyan dedi ki: "Kim imanın hasletlerinden birini inkâr ederek terk ederse, nazarımızda öyle yapmakla kâfir olmuştur. Kim de tembellik veya gevşeklikle terk ederse, onu edeplendiririz. Bu ikincisinin imanı, bizim nazarımızda eksiktir. İşte sünnet bu şekildedir. Bunları, sana soran insanlara benden ulaştır."[707]

707 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (7/295). Ayrıca bk. Hasen bir senetle Acurri, Kitabu'ş Şeria, 197. Polen Yayınları.

"BUGÜN SİZİN İÇİN DİNİNİZİ KEMALE ERDİRDİM"[708] ÂYETİ HANGİ GÜNDE İNDİ?

٨١٨ - عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ , قَالَ: قَالَ يَهُودِيٌّ لِعُمَرَ: لَوْ عَلَيْنَا مَعْشَرَ يَهُودَ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا} [المائدة: ٣] , وَنَعْلَمُ الْيَوْمَ الَّذِي أُنْزِلَتْ فِيهِ لَاتَّخَذْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ عِيدًا قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ: قَدْ «عَلِمْتُ الْيَوْمَ الَّذِي أُنْزِلَتْ فِيهِ وَالسَّاعَةَ , وَأَيْنَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ نَزَلَتْ , نَزَلَتْ لَيْلَةَ جَمْعٍ , وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَفَاتٍ»

818- Tarık bin Şihab'tan; Bir Yahudi, Ömer'e (r.a.) şöyle dedi: "Şayet *'Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim...'* (Maide, 3) âyeti bizim yani Yahudilerin üzerine inseydi ve onun hangi gün indiğini bilseydik, kesinlikle o günü bayram edinirdik." Ömer (r.a.) şöyle dedi: "Ben bu âyetin hangi günde olduğunu gerçekten biliyorum. Bizler Arafat'ta Rasûlullah (s.a.v.) ile vakfedeyken inmişti."[709]

٨١٩ - عَنْ طَارِقٍ , يَعْنِي ابْنَ شِهَاب , أَنَّ الْيَهُودَ , قَالُوا لِعُمَرَ: إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ آيَةً لَوْ أُنْزِلَتْ فِينَا لَاتَّخَذْنَا ذَلِكَ الْيَوْمِ عِيدًا، قَالَ: إِنِّي " لَأَعْلَمُ حَيْثُ أُنْزِلَتْ , وَأَيَّ يَوْمٍ؟ أُنْزِلَتْ بِعَرَفَةَ وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ قَالَ سُفْيَانُ: وَأَشُكُّ أَكَانَ يَوْمَ جُمُعَةٍ أَمْ لَا يَعْنِي: {الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ} [المائدة: ٣]

819- Tarık bin Şihab'tan; Bir Yahudi, Ömer'e (r.a.) şöyle dedi: "Siz öyle bir âyet okuyorsunuz ki şayet bize inseydi indiği günü bayram edinir-

708 Maide, 3.
709 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İman, 45 (1/25) – Müslim, Tefsir (4/2313/3017)

dik." Ömer dedi ki: "Doğrusu o âyetin nerede ve hangi günde olduğunu çok iyi biliyorum. Rasûlullah (s.a.v.) Arafat'ta iken arife günü inmişti.

Süfyan dedi ki: Kastedilen *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim"* (Maide, 3) âyetidir. Cuma günü müydü değil miydi şüpheye düştüm.[710]

٨٢٠ - عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ , أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْيَهُودِ قَالَ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لَوْ عَلِمْنَا أَيَّ يَوْمٍ أُنْزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ} [المائدة: ٣] الْآيَةَ , لَاتَّخَذْنَا ذَلِكَ الْيَوْمَ عِيدًا , فَقَالَ عُمَرُ: «أَنَا أَعْلَمُ أَيَّ يَوْمٍ أُنْزِلَتْ؟ أُنْزِلَتْ يَوْمَ عَرَفَةَ يَوْمَ جُمُعَةٍ»

820- Tarık bin Şihab'tan; Bir Yahudi, Ömer bin Hattâb'a (r.a.) şöyle dedi: "Şayet bizler *'Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim...'* (Maide, 3) âyetinin hangi gün indiğini bilseydik, kesinlikle o günü bayram edinirdik." Ömer (r.a.) şöyle dedi: "Şüphe yok ki bu âyetin hangi günde olduğunu kesinlikle biliyorum. Arife gününe denk gelen bir Cuma gününde inmişti."[711]

٨٢١ - عَنْ عَمَّارٍ , مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ قَالَ: قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ: {الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا} [المائدة: ٣] وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ , فَقَالَ: لَوْعَلِمْنَا فِي أَيِّ يَوْمٍ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ جَعَلْنَاهُ عِيدًا , فَقَالَ: لَقَدْ نَزَلَتْ يَوْمَ عَرَفَةَ , يَوْمَ الْجُمُعَةِ «

821- Haşimoğulları azatlısı Ammar dedi ki: Bir keresinde İbn Abbâs (r.anhumâ), *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'dan razı oldum."* (Maide, 3) âyetini okudu. O sıra yanında kitap ehlinden bir adam vardı. Adam dedi ki: "Şayet bu âyetin hangi günde indiğini bilseydik, kesinlikle o günü bayram edinirdik." İbn Abbâs dedi ki: "Yemin olsun ki bu âyet Cuma gününe denk gelen bir arife günü inmişti."[712]

---

710 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih (4/2312/3017) – Ahmed, Müsned, 272 (1/39)

711 Bk. Buhârî, İtisam, 6840 (6/2653)

712 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Tefsir, 3044 (5/250). Ayrıca bk. Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 2709 (1/353) – Taberani, Kebir, 12835 (12/184) – Mervezi, Ta'zimu' Kadri's Salat, 354 (1/352)

İbn Batta şöyle der: Akıl sahibi müminlerle Allah'ın göğsünü genişlettiği kimseler, dille söyleyip kalple tasdik ederek namaz, zekat, oruç, hac ve cihad gibi farz olan amelleri azalarla yerine getirmek ile dinin kemale erip, imanın tamamlanabileceğini Kur'ân ve sahih sünnetin nassından anlamışlardır. O kimseler, sözü edilen âyetin indiği manayı ve Allah Teâlâ'nın o âyette neyi murâd ettiğini bilmiş, kavramışlardır. Böylece; Allah, O'nun kitabı, O'nun peygamberi, sahabe, tabiîn ve Müslümanların akıllı âlimleri hakkında iftira atanların, âyeti olmadık şekilde yorumlayanların, olmadık manaya çekenlerin, âyetin Allah'ın kastettiği mana ve indirdiği o gün dışında başka bir günde indiğini söyleyenlerin yalanları gün yüzüne çıkmıştır. Dini hevâsı olana yazıklar olsun! O kimse dünyasını da ahiretini de zarara uğratmıştır. İşte bu, apaçık hüsranın ta kendisidir.

İSLÂM'IN TANIMI VE KAÇ ESAS ÜZERE BİNA EDİLDİĞİ

٨٢٢ - عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ , عَنْ رَجُلٍ , قَالَ: قِيلَ لِابْنِ عُمَرَ: أَلَا تُجَاهِدُ؟ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: « إِنَّ الْإِسْلَامَ بُنِيَ عَلَى خَمْسِ كَلِمَاتٍ: الْإِخْلَاصِ , وَإِقَامِ الصَّلَاةِ , وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ , وَصَوْمِ رَمَضَانَ , وَالْحَجِّ »

822- Salim bin Ebi'l Ca'd'dan, o da adamın birinden; İbn Ömer'e "Cihad etmeyecek misin?" diye soruldu. Dedi ki: Ben Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: "*Şüphesiz İslâm beş kelime üzere kurulmuştur. İhlas, namazı ikame etmek, zekatı vermek, Ramazan orucunu tutmak ve hac etmek.*"[713]

٨٢٣ - عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ , عَنْ يَزِيدَ السَّكْسَكِيِّ وَهُوَ يَزِيدُ بْنُ بِشْرٍ قَالَ: قِيلَ لِابْنِ عُمَرَ: أَلَا تُجَاهِدُ؟ قَالَ: إِنَّ " الْإِسْلَامَ بُنِيَ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , وَإِقَامِ الصَّلَاةِ , وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ , وَصَوْمِ رَمَضَانَ , وَحَجِّ الْبَيْتِ " هَكَذَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَقُولُ: ثُمَّ الْجِهَادِ بَعْدُ حَسَنٌ،

823- Salim bin Ebi'l Ca'd'dan; Yezid es-Sekseki yani Yezid bin Bişr dedi ki: İbn Ömer'e "Cihad etmeyecek misin?" diye soruldu. Dedi ki: "Şüphesiz İslâm beş şey üzere kurulmuştur. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmek, namazı ikame etmek, zekatı vermek, Ramazan orucunu tutmak ve Kâbe'yi hac etmek. Ben Rasûlullah'ı (s.a.v.) bu şekilde ve "*Daha sonra cihad etmek güzeldir*" buyururken işittim.[714]

713 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İman, 8 (1/64) – Müslim, İman (1/45/16)
714 Bir önceki rivayete bakınız.

٨٢٤ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ , وَإِقَامِ الصَّلَاةِ , وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ , وَحَجِّ الْبَيْتِ , وَصِيَامِ رَمَضَانَ

824- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İslâm beş şey üzere kurulmuştur. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed' in Allah'ın Rasûlü olduğunu şehadet etmek, namazı kılmak, zekatı vermek, Kâbe'yi hac etmek ve Ramazan orucunu tutmak."*[715]

٨٢٥ - عَنْ جَرِيرٍ , أَنَّ عَبْدَ اللهِ , قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ , وَإِقَامِ الصَّلَاةِ , وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ , وَحَجِّ الْبَيْتِ , وَصِيَامِ رَمَضَانَ «

825- Cerir'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"İslâm beş şey üzere kurulmuştur. La ilahe illallah kelimesine şehadet etmek, namazı ikame etmek, zekatı vermek, Kâbe'yi hac etmek ve Ramazan orucunu tutmak."*[716]

٨٢٦ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الدِّينُ خَمْسٌ لَا يَقْبَلُ اللهُ مِنْهُ شَيْئًا دُونَ شَيْءٍ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ , وَإِيمَانٌ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَالْحَيَاةِ بَعْدَ الْمَوْتِ، هَذِهِ وَاحِدَةٌ , وَصَلَاةُ الْخَمْسِ عَمُودُ الدِّينِ , لَا يَقْبَلُ اللهُ الْإِيمَانَ إِلَّا بِالصَّلَاةِ , وَالزَّكَاةُ مَطْهَرَةٌ مِنَ الذُّنُوبِ , لَا يَقْبَلُ اللهُ الْإِيمَانَ وَلَا الصَّلَاةَ إِلَّا بِالزَّكَاةِ , فَمَنْ فَعَلَ هَؤُلَاءِ , ثُمَّ جَاءَ رَمَضَانُ فَتَرَكَ صِيَامَهُ مُتَعَمِّدًا لَمْ يَقْبَلِ اللهُ مِنْهُ الْإِيمَانَ , وَلَا الصَّلَاةَ وَلَا الزَّكَاةَ إِلَّا بِالصِّيَامِ , فَمَنْ فَعَلَ هَؤُلَاءِ الْأَرْبَعَ , ثُمَّ تَيَسَّرَ لَهُ الْحَجُّ فَلَمْ يَحُجَّ أَوْ يَحُجَّ عَنْهُ بَعْضُ أَهْلِهِ أَوْ يُوصِي بِحَجِّهِ لَمْ يَقْبَلِ اللهُ مِنْهُ الْإِيمَانَ وَلَا الصَّلَاةَ وَلَا الزَّكَاةَ وَلَا الصِّيَامَ إِلَّا بِالْحَجِّ , لِأَنَّ الْحَجَّ فَرِيضَةٌ مِنْ فَرَائِضِ اللهِ , وَلَنْ يَقْبَلَ اللهُ شَيْئًا مِنَ الْفَرَائِضِ بَعْضًا دُونَ بَعْضٍ «

715 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İman, 8 (1/64) – Müslim, İman (1/45/16)

716 Bir önceki rivayete bakınız.

826- İbn Ömer'den (r.anhumâ): Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Din beştir, onlardan biri olmaksızın Allah diğerlerini kabul etmez. Allah'tan başka ilah olmayıp Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmek; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine, cennete, cehenneme ve ölümden sonraki hayata iman etmek. İşte bu, birincisidir. Beş vakit namaz, dinin direğidir. Allah imanı ancak namazla kabul eder. Zekat, günahlardan temizleyicidir. Allah zekat olmaksızın ne imanı ne de namazı kabul eder. Kim bunları yapar, sonra Ramazan ayı geldiğinde kasten orucunu terk ederse, (bilinsin ki) Allah onun imanını, namazını ve zekatını ancak oruçla kabul eder. Kim bu dördünü yerine getirir, sonra da hac yapmak kendisine kolay olduğu halde hacca gitmez veya onun yerine hac yapılmaz veya haccının yerine getirilmesini vasiyet etmezse, (bilinsin ki) Allah onun imanını, namazını, zekatını ve orucunu ancak hacla kabul eder. Çünkü hac, Allah'ın farzlarından biridir. Allah farzlardan biri olmazsa diğerlerini de kabul etmeyecektir."*[717]

717 İsnadı zayıftır. Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 3094 (2/226). Senedinde Osman bin Atâ bin Ebi Müslim vardır, zayıftır.

İSLÂM VE İMÂNIN TANIMI, CİBRİL'İN RASÛLULLAH'A (S.A.V.) SORU SORMASI

٨٢٧ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: نا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ , شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ , لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ سَفَرٍ , وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ , حَتَّى جَلَسَ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , وَرُكْبَتُهُ تَمَسُّ رُكْبَتَهُ , فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ , فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ , وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ , وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ , وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ , وَتَصُومُ رَمَضَانَ , وَتَحُجُّ الْبَيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا» , فَقَالَ: صَدَقْتَ , فَتَعَجَّبْنَا مِنْ سُؤَالِهِ وَتَصْدِيقِهِ , ثُمَّ قَالَ: فَمَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: «تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَحْدَهُ , وَمَلَائِكَتِهِ , وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ , وَبِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ , وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ , وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ» , فَقَالَ: صَدَقْتَ , فَتَعَجَّبْنَا مِنْ سُؤَالِهِ وَتَصْدِيقِهِ , ثُمَّ قَالَ: فَمَا الْإِحْسَانُ؟ قَالَ: «أَنْ تَعْمَلَ لِلَّهِ كَأَنَّكَ تَرَاهُ , فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ , فَإِنَّهُ يَرَاكَ» قَالَ: صَدَقْتَ , فَتَعَجَّبْنَا مِنْ سُؤَالِهِ وَتَصْدِيقِهِ قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ قَالَ: «مَا الْمَسْئُولُ بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ» قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَتِهَا قَالَ: «أَنْ تَلِدَ الْمَرْأَةُ رَبَّهَا , وَأَنْ تَرَى الْعُرَاةَ الْحُفَاةَ رُعَاةَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي بُنْيَانِ الْمَدَدِ» قَالَ: صَدَقْتَ , ثُمَّ انْطَلَقَ , فَلَمَّا كَانَ ثَالِثَةً قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا عُمَرُ هَلْ تَدْرِي مَنِ الرَّجُلُ؟» قَالَ: قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ: «ذَلِكَ جِبْرِيلُ , أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ أَمْرَ دِينِكُمْ , وَمَا أَتَانِي فِي صُورَةٍ إِلَّا عَرَفْتُهُ فِيهَا إِلَّا صُورَتَهُ هَذِهِ»

827- Abdullah bin Ömer'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanındaydık. Derken elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah, üzerinde yolculuk izi görülmeyen ve aramızdan kimsenin tanımadığı bir adam geldi. Tâ ki Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanına oturdu. Dizleri, dizlerine değdi. Ardından şöyle dedi:

– Ey Muhammed! Bana İslâm'dan haber ver.

Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu:

– *Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmen, namazı ikame etmen, zekatı vermen, Ramazan orucunu tutman ve ona yol bulabilirsen Kâbe'yi hac etmendir.*

– Doğru söyledin.

Adamın hem sorup hem de onaylamasından dolayı şaşırdık. Sonra şöyle sordu:

– Peki, iman nedir?

– *Tek olan Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine, ölümden sonra dirilişe, cennete, cehenneme, hayrı ve şerri ile kadere iman etmendir.*

– Doğru söyledin.

Adamın hem soru sorup hem de onaylamasından dolayı yine şaşırdık. Sonra şöyle sordu:

– Peki, ihsan nedir?

– *Sanki O'nu görüyormuş gibi Allah için amel etmendir. Her ne kadar O'nu görmesen de O seni görüyor.*

– Doğru söyledin.

Adamın hem soru sorup hem de onaylamasından dolayı yine şaşırdık. Sonra şöyle sordu:

– Bana kıyametten haber ver.

– *Kendisine soru sorulan, sorandan daha bilgili değildir.*

– O halde bana alametlerinden haber ver.

– Kadının efendisini doğurması, çıplak ve yalın ayak koyun çobanlarının yüksek bina yapma hususunda birbiriyle yarışmaları.

– Doğru söyledin.

Adam sonrasında ayrıldı. Aradan üç gün geçince Rasûlullah (s.a.v.) bana *"Ey Ömer! O adam kim biliyor musun?"* diye sordu. Ben "Allah ve Rasûlü en iyi bilendir" dedim. Buyurdu ki: *"O Cibril'dir. Size dininizin emrini öğretmek için geldi. O son sûreti hariç bana hangi sûrette geldiyse onu tanımıştım."*[718]

٨٢٨ – عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ , قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ , قَالَ: " بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ هَيْئَتُهُ مُسَافِرٌ , وَثِيَابُهُ ثِيَابُ مُقِيمٍ , أَوْ ثِيَابُهُ ثِيَابُ مُسَافِرٍ , وَهَيْئَتُهُ هَيْئَةُ مُقِيمٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَدْنُو مِنْكَ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قَالَ: فَدَنَا مِنْهُ , حَتَّى وَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ , فَقَالَ: مَا الْإِسْلَامُ؟ قَالَ: «أَنْ تُسْلِمَ وَجْهَكَ لِلَّهِ , وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ , وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ , وَتَصُومَ رَمَضَانَ , وَتَحُجَّ الْبَيْتَ» , أَخْبَرَهُ بِعُرَى الْإِسْلَامِ " قَالَ: فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَقَدْ أَسْلَمْتُ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قَالَ: صَدَقْتَ قَالَ: قُلْنَا: انْظُرُوا كَيْفَ يَسْأَلُهُ وَكَيْفَ يُصَدِّقُهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا الْإِحْسَانُ؟ قَالَ: «الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ أَوْ تَخْشَى اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ , فَإِنَّكَ إِنْ لَا تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ» قَالَ: صَدَقْتَ قَالَ: قُلْنَا: انْظُرُوا كَيْفَ يَسْأَلُهُ وَكَيْفَ يُصَدِّقُهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: «أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَبِالْمَوْتِ وَالْبَعْثِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَبِالْقَدَرِ كُلِّهِ» قَالَ: فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَقَدْ آمَنْتُ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قَالَ: صَدَقْتَ قَالَ: قُلْنَا انْظُرُوا كَيْفَ يَسْأَلُهُ وَكَيْفَ يُصَدِّقُهُ

828- Abdullah bin Ömer'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) ile beraberdik. Derken görüntüsü yolcu ama elbisesi mukim –veya elbisesi yolcu ama görüntüsü mukim- biri geldi. Birden "Ey

718 İsnadı sahihtir. Bk. Müslim, İman (1/1/36) – Tirmizi, İman, 2610 (5/806) – Nesai, İman, 5005 (8/472) – İbn Mâce, Mukaddime, 63 (1/24) – Ebû Davud, Sünne, 4659 (3/2005)

Allah'ın Rasûlü! Yaklaşabilir miyim?" diye sordu. *"Evet"* buyurdu. Ona yaklaştı, hattâ elini dizlerine koyup şöyle dedi:

– İslâm nedir?

– *Yüzünü (zatını) Allah'a teslim etmen, namazı ikame etmen, zekatı vermen, Ramazan orucunu tutman ve hac yapmandır.*

Ona İslâm'ın kulplarını haber verdi. Adam sordu:

– Peki, bunları yerine getirirsem Müslüman olmuş olur muyum?

– *Evet.*

– Doğru söyledin.

Birbirimize "Şunun nasıl sorup sonra da nasıl onayladığına bakın!" dedik. Adam sonra şöyle sordu:

– Ey Allah'ın Rasûlü! Peki ihsan nedir?

– *İhsan, sanki O'nu görüyormuş gibi Allah'a ibadet etmen –veya Allah'tan korkmandır. Doğrusu her ne kadar O'nu görmesen de O seni görüyor.*

– Doğru söyledin.

Birbirimize yine "Şunun nasıl sorup sonra da nasıl onayladığına bakın!" dedik. Adam sonra şöyle sordu:

– Ey Allah'ın Rasûlü! Peki iman nedir?

– *Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine, ölüme, dirilişe, cennete, cehenneme ve kaderin tümüne iman etmendir.*

– Peki, öyle yaparsam iman etmiş olur muyum?

– *Evet.*

– Doğru söyledin.

Birbirimize yine "Şunun nasıl sorup sonra da nasıl onayladığına bakın!" dedik.[719]

---

719 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 120 (1/55) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 901 (2/412) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 366 (1/370) – İbn Mende, İman (1/141) – Ebû Avane, 6470 (4/193)

٨٢٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ: تُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ قال: صدقت قَالَ: قُلْنَا: انْظُرُوا كَيْفَ يَسْأَلُهُ وَكَيْفَ يُصَدِّقُهُ قال: يا رسول الله متى السّاعة؟ قال. «مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ» ، ثُمَّ انْطَلَقَ ، فقال رسول الله صلى الله عليه وَسَلَّمَ: «عَلَيَّ بِالرَّجُلِ» ، فَنَظَرُوا فَلَمْ يُوجَدْ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسلّم: «جَاءَ جِبْرِيلُ يُعَلِّمُ النَّاسَ أَمْرَ دِينِهِمْ ، أَوْ لِيُعَلِّمَ النَّاسَ دِينَهُمْ»

829- Ebû Hureyre'den (r.a.) gelen rivayet de şöyledir:

– *...kaderin tümüne yani hayrı ve şerrine iman etmendir.*

– Doğu söyledin.

Birbirimize "Şunun nasıl sorup sonra da nasıl onayladığına bakın!" dedik. Adam sonra şöyle sordu:

– Kıyamet ne zaman?

– *Kendisine soru sorulan, sorandan daha bilgili değildir.*

Adam sonrasında ayrılınca Rasûlullah (s.a.v.) *"O adamı bana getirin"* buyurdu. Hemen kalkıp aradılar ama bulamadılar. Rasûlullah (s.a.v.) bunun üzerine *"Cibril, insanlara dinlerinin emrini öğretmek için geldi"* veya *"İnsanlara dinlerini öğretmek için geldi"* buyurdu.[720]

İbn Batta şöyle der: Bu hadis, Bureyde'nin iki oğlu Abdullah ve Süleyman yoluyla Yahya bin Ya'mer'den rivayet edilmiştir. Abdullah'a gelince; bunu İbn Ömer yoluyla Ömer'den rivayet etmiştir ki Ömer'in (r.a.) müsnedinde kayıt altına alınmıştır. Bunu Abdullah bin Bureyde'den Kehmes bin Hasen, Matar el-Verrak, Abdullah bin Atâ ve Osman bin Affan bin Gıyas'ın da içinde olduğu sika ve sağlam bir topluluk rivayet etmiştir. Süleyman bin Bureyde'ye gelince; hadisi Yahya bin Ya'mer'den, o İbn Ömer'den, o da Rasûlullah'tan (s.a.v.) senediyle Ömer'i zikretmeksizin rivayet etmiştir. Süleyman bin Bureyde bu rivayette Ali bin Zeyd ile İshak bin Süveyd'e muvafakat etmiştir. Ayrıca onun hadisi, İbn Ömer'in müsnedinde kayıt altına alınmıştır. Ayrıca Abdullah bin Dinar bu hadisi İbn Amr el-Makburi'den, o da içinde Ömer zikredilmeksizin Ebû Hureyre'den Süleyman bin Bureyde'nin rivayeti-

720 Sahihtir. Benzeri biraz önce geçti. Ayrıca yine gelecektir.

ne muvafık olarak rivayet etmiştir. Süleyman bin Bureyde, ilim ehli yanında kardeşi Abdullah'tan daha sebt/sağlamdır.

٨٣٠ - عنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عن يحيى بْنِ يعمر الْعَدَوِيِّ ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عُمَر إنَّ عِنْدَنَا رجَالًا بِالْعِرَاقِ يَقُولُونَ: إنْ شاءُوا عملوا ، وَإِنْ شَاءُوا لَمْ يَعْمَلُوا وَإِنْ شَاءُوا دَخَلُوا الْجَنَّةَ وَإِنْ شَاءُوا وإِنْ شَاءُوا فَقَالَ: إِنِّي مِنْهُمْ بَرِيءٌ وَإِنَّهُمْ مِنِّي بَرَاءٌ ، ثُمَّ قَالَ: إنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ " مَا الْإِسْلَامُ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَعْبُدُ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ وَتَحُجُّ الْبَيْتَ» قَالَ: فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَنَا مُسْلِمٌ قَالَ: " نَعَمْ قَالَ: صَدَقْتَ قَالَ: فَمَا الْإِحْسَانُ؟ قَالَ: «أَنْ تَخْشَى اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَا تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ» قَالَ: فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَنَا مُحْسِنٌ؟ قَالَ: " نَعَمْ قَالَ: صَدَقْتَ قَالَ: فَمَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: «تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْبَعْثِ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ ، وَالْقَدَرِ كُلِّهِ» قَالَ: فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَنَا مُؤْمِنٌ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قَالَ: صَدَقْتَ «

830- Ali bin Zeyd'den; Yahya bin Ya'mer dedi ki: İbn Ömer'e (r.anhumâ)şöyle dedim: "Bizim beldemiz Irak'ta bazı kimseler var. Dilerlerse amel edeceklerini, dilemezlerse etmeyeceklerini, dilerlerse cennete gireceklerini, dilerlerse, dilerlerse... diyorlar." İbn Ömer dedi ki: "Şüphesiz ben onlardan beriyim."

İbn Ömer sonrasında şöyle dedi: Bir keresinde Cibril (a.s.) Rasûlullah'a (s.a.v.) gelip "Ey Muhammed! İslâm nedir?" diye sordu. Buyurdu ki:

– Allah Teâlâ'ya ibadet etmen, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaman, namazı ikame etmen, zekatı vermen, Ramazan orucunu tutman, Kabe'yi hac yapmandır.

– Peki, bunları yaparsam Müslüman mıyım?

– Evet.

– Doğru söyledin. Peki ihsan nedir?

Sanki O'nu görüyormuş gibi Allah'tan korkmandır. Şayet O'nu görmesen de O seni görüyor.

Peki, böyle yaparsam ben muhsin (ihsan sahibi) olur muyum?

– *Evet.*

– Doğru söyledin. Peki iman nedir?

– *Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine, ölümden sonra dirilişe, cennete, cehenneme ve kaderin tümüne iman etmendir.*

– Peki, bunu yaparsam ben mümin miyim?

– *Evet.*

– Doğru söyledin.[721]

٨٣١ - عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ سُوَيْدٍ , عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ , عَنِ ابْنِ عُمَرَ , قَالَ: جَاءَ جِبْرِيلُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صُورَةِ دِحْيَةَ الْكَلْبِيِّ , فَقَالَ: مَا الْإِسْلَامُ؟ فَقَالَ: مِثْلَ هَذَا الْقَوْلِ كُلِّهِ

831- İshak bin Süveyd'den; o Yahya bin Ya'mer'den; İbn Ömer dedi ki: "Cibril bir keresinde Dıhye el-Kelbi sûretinde Rasûlullah'a (s.a.v.) geldi. Ardından "İslâm nedir?" diye sordu..." Ravi daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) ile Cibril (a.s.) arasında geçen yukarıdaki diyaloğun aynısını zikretmiştir.[722]

٨٣٢ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ , وَعَنْ إِسْحَاقَ بْنِ بَكْرٍ , عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَا: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَلَأٍ مِنْ أَصْحَابِهِ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَسَلَّمَ قَالَ: فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , وَرَدَّ الْمَلَأُ قَالَ: فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ " أَلَا تُخْبِرُنِي مَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: «أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ , وَمَلَائِكَتِهِ , وَكُتُبِهِ , وَرُسُلِهِ , وَالْيَوْمِ الْآخِرِ , وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ ,

721 İsnadı hasendir. Bk. Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 371 (1/380). Senedinde Ali bin Zeyd bin Cud'an vardır, zayıftır.
Derim ki: Saduk olan İshak bin Süveyd bin Hübeyra, kendisine mütâbaat etmiştir.

722 Bir önceki rivayete bakınız.

والحساب والميزان والجنة والنار , والقدر خيره وشره» قال: فإذا فعلت هذا فقد آمنت؟ قال «نعم» قال: صدقت قال: فطفق رسول الله صلى الله عليه وسلم تعجبا لقوله: صدقت، قال: فقال: يا محمد ما الإحسان؟ قال: «الإحسان أن تخشى الله كأنك تراه , فإنك إن لا تكن تراه فإنه يراك» قال: فإذا فعلت ذلك فقد أحسنت؟ قال: «نعم» قال: صدقت قال: يا محمد متى الساعة؟ قال: " سبحان الله العظيم ثلاث مرات , ما المسئول عنها بأعلم من السائل، استأثر الله بعلم خمس لم يطلع عليهن أحدا: {إن الله عنده علم الساعة وينزل الغيث} [لقمان: ٣٤]. حتى ختم السورة , ولكن سأخبرك بشيء يكون قبلها: حين تلد الأمة ربتها , ويتطاول أهل الشاء في البنيان , وتصير الحفاة العراة على رقاب الناس , ثم ولى الرجل , فأتبعه رسول الله صلى الله عليه وسلم بصره طويلا , ثم رد رسول الله صلى الله عليه وسلم طرفه إليه , ثم قال: «هل تدرون من هذا؟ هذا جبريل جاءكم يعلمكم دينكم» , وفي حديث أحدهما: «أو جاءكم يتعاهد دينكم»

832- Abdullah bin Dinar yoluyla Abdullah bin Ömer'den ve Said el-Makburi yoluyla Ebû Hureyre'den; ikisi dedi ki: Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v.) ashâbından bir topluluğun içindeydi. Derken bir adam, yanına gelip ona selam verdi. Rasûlullah ve içinde bulunduğu topluluk adamın selamını aldı. Ardından şöyle sordu:

– Ey Muhammed! Bana imanın ne olduğunu haber vermeyecek misin?

Buyurdu ki:

– *Allah'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine, ahiret gününe, ölümden sonra dirilişe, hesaba, mizana, cennete, cehenneme, hayrı ve şerri ile kadere iman etmendir.*

– Peki, öyle yaparsam iman etmiş olur muyum?

– *Evet.*

– Doğru söyledin.

Rasûlullah (s.a.v.) onun "Doğru söyledin" sözünden dolayı şaşırmıştı. Adam sonra şöyle sordu:

– Ey Muhammed! İhsan nedir?

– İhsan, sanki O'nu görüyormuş gibi Allah'tan korkmandır. Her ne kadar O'nu görmüyor olsan da O seni görüyor.

– Peki, öyle yaparsam ihsan sahibi olmuş olur muyum?

– Evet.

– Doğru söyledin. Ey Muhammed! Kıyamet ne zaman?

– Subhanallahi'l-Azim, Subhanallahi'l-Azim, Subhanallahi'l-Azim! Bu konuda kendisine soru sorulan, sorandan daha bilgili değildir. Allah beş şeyin bilgisini kendine saklamış, onları hiçbir kimseye bildirmemiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır." (Lokman, 34). *Ne var ki sana kıyamet öncesinde olacak bir şeyi haber vereceğim. Cariyenin efendisini doğurması, koyun sahiplerin bina yapma hususunda birbiriyle yarışması ve yalın ayak çıplak kimselerin insanları boyunduruk altına almaları.*

Adam sonrasında arkasını dönüp gitti. Rasûlullah (s.a.v.) gözleriyle uzun bir süre adamı takip etti. Sonra şöyle buyurdu: *"O adam kimdi biliyor musunuz? O Cibril'di. Size dininizi öğretmek için geldi."*[723]

---

723 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 50 (1/27) – Müslim, Sahih (1/39/9).

İMÂNIN FAZİLETLERİ, İMÂNIN ŞUBELERİ, MÜMİNLERİN AHLÂK VE SIFATLARI

٨٣٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسِتُّونَ , أَوْ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً , أَفْضَلُهَا شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ , وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ»

833- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İman altmış küsur veya yetmiş küsur şubedir. En üstünü la ilahe illallah kelimesine şehadet etmek, en aşağısı ise yoldan eziyet veren şeyi kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir."*[724]

٨٣٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْإِيمَانَ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً , أَوْ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً , أَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ , وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ»

834- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz iman altmış küsur veya yetmiş küsur şubedir. En üstünü la ilahe illallah sözü, en aşağısı ise yoldan eziyet veren şeyi kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir.*"[725]

٨٣٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْإِيمَانُ سَبْعُونَ بَابًا , أَوِ اثْنَانِ وَسَبْعُونَ بَابًا , أَرْفَعُهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , وَأَدْنَاهُ إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ , وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ»

---

724 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 9 (1/12) – Müslim, Sahih (1/63/35)

725 Bir önceki rivayete bakınız.

835- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İman yetmiş veya yetmiş iki kapıdır. En yükseği la ilahe illallah, en aşağısı ise yoldan eziyet veren şeyi kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir."*[726]

٨٣٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صلَّى اللهُ عليه وسلَّم «الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ بَابًا , فَأَدْنَاهُ إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ وأرفعها قول لا إِلَهَ إِلَّا اللهُ»

836- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İman yetmiş küsur kapıdır. En aşağısı yoldan eziyet veren şeyi kaldırmak, en yükseği ise la ilahe illallah kelimesidir."*

İbn Batta şöyle der: Şimdi ben, akıllı müminler duyduğunda onlarla amel etme sûretiyle kendilerini korumaya verecekleri imanın bazı özellikleri ile şubelerinin türlerini zikredeceğim. Umulur ki Allah zikredeceklerimle bana ve onlara fayda verir de böylece bizi Rasûlullah'ın (s.a.v.) belirttiği yetmiş hasleti bünyelerinde topladığı iman edenler zümresi içinde haşreder. Yalnız Allah'tan yardım dileriz. O bize yeter. O ne güzel vekildir!

837- Cafer bin İkrime el-Kuraşi'den; Dahhak bin Müzahim dedi ki:

"Kulun başlamaya en layık olan kelamı Allah'a hamd etmek, O'na senada bulunmaktır. Allah'a hamd olsun. O'na hamd eder, bizi İslâm'a hidayet ettiği, Kur'ân'ı öğrettiği ve bize Muhammed (s.a.v.) ile iyilikte bulunduğu için O'na senada bulunuruz. Allah'ın kendisiyle peygamberi'ni (s.a.v.) gönderdiği dini iman, iman ise İslâm'ın ta kendisidir. Zaten ondan önceki peygamberleri de İslâm ile göndermiştir. Allah Teâlâ buyurur: *"Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona şöyle vahyetmiş olmayalım: "Gerçek şu ki benden başka ilâh yoktur. Onun için bana ibadet edin."* (Enbiya, 25).

İman; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman etmek, Allah'tan gelen şeyleri tasdik ve ikrar etmek, O'nun kaza ve hükmüne teslim olmak ve kaderinden razı olmaktır. İşte bu, imanın ta kendisidir. Kim böyleyse, o kimse imanını kemale erdirmiştir. Ayrıca kim müminse, Allah

726 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, İman, 2614 (5/10) – İbn Mâce, Mukaddime, 57 (1/22). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen sahih bir hadistir."

onun malını ve kanını haram kılmış, diğer Müslümanlara gerekli olan hükümler onun için de gerekli olmuştur. Ne var ki onun mümin olması, ancak amel ederse sevap kazanmasını ve keramete erişmesini gerektirir. İmanın sevabını bulmak, onunla amel etmektir. Onunla amel etmek ise farzlarını eda etmek, yasakladıklarından kaçınmak, salihlere uymak, namazı ikame etmek, zekatı vermek, Ramazan orucunu tutmak, yol bulabilen kimse için Kâbe'yi hac etmek, Cuma namazına gelme ve Allah yolunda cihad etme konusunda titiz davranmak, cünüplükten dolayı gusletmek, temizliği tam yapmak, namaz ve nezafet için güzelce abdest almak, anne-babaya iyilik etmek, sıla-i rahim yapmak, Allah'ın birleştirilmesini emrettiğini koparmamak, hatalara güzel ahlakla muamele etmek, akrabalara örfe uygun davranmak; çocuk, baba, anne, akraba, yetim, miskin, yolda kalmış, dilenci, borçlu, mükatebe yapmış köle, komşu, arkadaş, elinin altındakiler... Kim olursa olsun her hak sahibinin hakkını tanımak, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak, Allah için sevmek, Allah için nefret etmek, O'nun dostlarıyla dost olmak, O'nun düşmanlarını düşman bilmek, Allah'ın indirdiğiyle hüküm vermek, emir sahiplerine itaat etmek, ahde vefa göstermek, doğru konuşmak, adağı ve verilen sözü yerine getirmek, sırrı gizlemek, mal vb. gibi emanetleri korumak, emanetleri ehil olanlara vermek, ileride ödenecek borcu adalet sahibi birinin şahitliyle yazıya geçirmek, alışverişte şahit tutmak, şahitliğe çağrılınca icabet etmek, Allah'ın öğrettiği şekilde adaletle yazmak, şahitliği olması gerektiği şekilde kendi nefsi, anne babası ve akrabası da olsa hakkıyla yerine getirmek, ölçü ve tartıda adaleti gözetmek, azim gereken işlerde Allah Teâlâ'yı zikretmek, her hal üzere Allah'ı zikretmek, nefsi korumak, gözleri kısmak, cinsel organı korumak, tüm organları haramdan korumak, öfkeyi tutmak, kötülüğü iyilikle savmak, musibetlere sabretmek, yürüyüş ve amelde iktisatlı davranmak, günahtan hemen sonra Allah Teâlâ'ya tevbe etmek, günahlardan dolayı istiğfar etmek, hakkı ve hak sahiplerini tanımak, amel edeni gördüğünde adaleti tanımak, eğer kendi de amel ederse olacağı bilmesi için zulümle amel edeni gördüğünde zulmü tanımak, Allah'ın sınırlarını muhafaza etmek, ihtilaf edilen hükümde veya benzeri konularda meseleyi bilenine havale etmek, Kur'ân'ın inen bir âyetinin veya bir sünnetin ihtilaf etmediği bir hususun şüphe olmayan bir hak olduğunu cesurca dile getirmek, çekinilen bir durumu emir sahiplerinden hüküm çıkarmaya ehil olanlara iletmek, şüpheye düşüreni bırakıp şüpheye düşürmeyenle amel etmek, evlere girer-

ken izin istemek, izin isteyip ahalisine selam vermeksizin evlere girmemek, hane sahibinin izni olmaksızın evin içerisindekilere bakmamak, eğer gittiği evde kimseyi bulamazsa ta ki ev halkından izin alana dek girmemek, şayet kendisine "Geri dön" denilirse geri dönmek... Eğer izin verirlerse, artık giriş helal olur. İçerisinde kimsenin yaşamadığı ve yolcular ile başka kimselere fayda sağlayan evlere gelince; kişi oraya girip oradan faydalanabilir. Öyle evlere girerken izin istemek gerekmez. Ayrıca hak olmaksızın Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürmekten, karşılıklı rıza olması müstesna insanların malını batıl yolla yemekten, zulüm ile yetim malını yemekten, içki içmekten, haram yiyecek ve içecekleri tüketmekten ve faiz yemekten kaçınmak. Kumar, rüşvet ve gasp ile kazanılan maldan yemekten, aldatılarak veya zulmedilerek kazanılan maldan yemekten, haksız yere mal kazanmaktan, malı hakkı olmayan yerde harcayıp saçıp savurmaktan, ölçü ve tartıyı eksik yapmaktan, kötü lakaplar takmaktan, laf taşımaktan, gıybet etmekten, gizli sırları araştırmaktan, salih erkek ve kadınlara karşı su-i zan beslemekten, günahlarda ısrar etmekten ve günahları hafife almaktan kaçınmak. Kibir, böbürlenme ve gösterişten, kendi nefsinden hoşlanmaktan ve şımarıklıktan sakınmak. Kötü sözlerden, çirkin işlerden, fuhuştan, su-i zandan, idrar ve dışkının tümünden uzak durmak... İşte bunlar, Allah'ın dininin özellikleridir. Bu, imanın ta kendisidir. Allah bunu meşru kılmış ve bu dinde haramını, helalini, sünnetlerini ve farzlarını beyan etmiştir, akıl sahibi insanların faydalanacağı şeyleri tek tek isimlendirmiştir. Her bilen üzerinde bir bilen vardır. Tüm bunları da takva bir araya getirir. Artık Allah'a karşı takvalı olun ve O'nun ipine sarılın. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir. Allah'tan bizi ve sizi O'nun rızası ve cennetine ulaştıracak amellere muvaffak kılmasını dilerim."

İbn Batta şöyle der: Ey kardeşlerim, Allah size rahmet etsin. Bu sayılanlar; imanın farzları, şubeleri ve iman hakikatleri, hidayetin delilleri ve takvanın emareleri üzere olan müminlerin ahlakıdır. Kulun imanı her kuvvetlendiğinde ve dininde basireti artıp kesin inancının kuvveti çoğaldığında onun söz ve fiillerindeki bu sayılan ahlaki özellikleri de artacaktır. Bu sayılanların tümü Kur'ân'da ve sünnette geçmekte olup, Allah'ın yüksek rütbe verip konumunu yücelttiği akıl da buna şahitlik etmektedir. Kuldaki imanın eksikliğine göre kesin inancı zayıflar, bu özelliklerden sahip olduklarının sayısı azalır. Allah bizi ve sizi rızayı gerektiren hususlara muvaffak kılsın ve her iki cihanda tüm belalardan uzak eylesin.

٨٣٨ - عَنْ أبي هُرَيْرة قال: قال رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أحْسَنُهُمْ خُلْقًا وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ»

838- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müminlerin iman bakımından en mükemmel olanı, ahlakı en güzel olanıdır. Sizin hayırlılarınız, kadınlarına hayırlı olanlarınızdır."*[727]

٨٣٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا , وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِكُمْ»

839- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müminlerin iman bakımından en mükemmel olanı, ahlakı en güzel olanıdır. Sizin hayırlılarınız, kadınlarına hayırlı olanlarınızdır."*[728]

٨٤٠ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا , وَأَلْطَفُهُمْ بِأَهْلِهِ»

840- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müminlerin iman bakımından en mükemmel olanı, ahlakı en güzel ve ailesine en lütufkâr olanıdır."*[729]

٨٤١ - عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ أَكْمَلِ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا , وَأَلْطَفُهُمْ بِأَهْلِهِ»

841- ... Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ahlakı en güzel ve ailesine en lütufkâr olanları, müminlerin iman bakımından en mükemmel olanlarındandır."*[730]

727 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Rada', 1162 (3/466) – İbn Hibban, Sahih, 4176 (9/483) – Ahmed, Müsned, 7396 (2/250). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen sahih bir hadistir."

728 Bir önceki rivayete bakınız.

729 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Rikak, 2792 (209) – Hakim, Müstedrek, 1 (1/43).

730 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, İman, 2612 (5/9) – Ahmed, Müsned, 24250 (6/47) – Hakim, Müstedrek, 173 (1/119) – Nesai, Sünen-i Kübra, 9154 (5/364)

٨٤٢ - عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم «أكمل الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا»

842- Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müminlerin iman bakımından en mükemmel olanı, ahlakı en güzel olanıdır."*[731]

٨٤٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ»

843- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hayâ, imandan bir şubedir."*[732]

İbn Batta şöyle der: Şayet biri, hadisin manasından sorup şöyle derse: Nasıl olur da hayâ imanın şubelerinden biri olabilir. Halbuki iman; söz, amel ve niyettir. Hayâ ise yaratılıştan gelen ve iyi, kötü, mümin ve kâfir herkeste var olan bir seciye/huydur.

Hadisin manasıyla ilgili şöyle cevap veririz: Müminle isyanın, büyük günahların ve çirkin işlerin arasına Allah Teâlâ'ya olan imanı ve büyük günahlara karşılık verilecek ceza ve elem dolu azap tehdidine olan tasdiki girer. İşte bu, onu marufa yani Allah'a iman etmeye, azap tehdidi ile iyi işler yapanlara verilecek en güzel karşılık vaadini tasdik etmeye sürükler. Hayâ sahibi kimselerin de takvalı olmasa dahi hayâsı sebebiyle çoğu günahtan uzak durduğunu görürsün. Böylelikle hayâ, imanın gerçekleştirdiği gibi kişinin günahları terk etmesine sebep olur. Allah en iyisini bilir.

Bazen kişiden maruf işlerde yardım etmesi, sadaka vb. infaklarda bulunması istenir de önceden niyetine girmemiş olsa da sırf hayâsı sebebiyle isteyeni geri çeviremez. Bir adam, Hasan-ı Basrî'ye "Bazen kişi benden bir şey dileniyor, bense çok kızmama rağmen sırf hayâmdan dolayı istediğini veriyorum. Acaba benim için ecir var mıdır?" diye sorduğunda şu cevabı verir: "Şüphesiz ki bu maruftandır. Şüphesiz ki marufta ecir vardır."

---

731 Sahih liğayrihtir. Bu, Hasan-ı Basrî'nin mürsel rivayetlerinden biridir. Bununla birlikte biraz önce Âişe ve Ebû Hureyre yoluyla zikredilmişti.

732 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İman, 9 (1/67) – Müslim, İman (1/57/63) – Nesai, İman, 5019 (4/446), 5021 (4/447)

٨٤٤ ... سعيد بن المسيب عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: «إن قلة الحياء كفر»

844- ... Said bin Müseyyeb'ten; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz hayânın azlığı küfürdür."*[733]

Bu hadis, *"Hayâ, imandan bir şubedir"* hadisine benzer. Çünkü kişinin hayâsı azaldığında, sanki küfürden bir şube üzerindeymiş gibi pis işlere bulaşır, çirkin işleri güzel görür ve açıktan büyük günahlar işler. Bu da iki zıddın birbirine kıyas edilmesi gibi olur. Yani hayâ, imandan bir şube; hayânın azlığı da küfürden bir şubedir. Allah'tan hayâ, takva, iffet ve zenginlik dileriz.

٨٤٥ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ وَأَبْغَضَ لِلَّهِ , وَأَعْطَى لِلَّهِ وَمَنَعَ لِلَّهِ , فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ»

845- Ebû Umame'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim Allah için sever, Allah için nefret eder, Allah için verir ve Allah için engellerse imanını kemale erdirmiş olur."*[734]

٨٤٦ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ سَوَاءً

846- Ebû Umame'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim Allah için sever..."* Ravi daha sonra yukarıdaki hadisin aynısını zikretti.[735]

٨٤٧ - عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ الْجُهَنِيِّ , عَنْ أَبِيهِ , أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَعْطَى لِلَّهِ , وَمَنَعَ لِلَّهِ , وَأَحَبَّ لِلَّهِ , وَأَبْغَضَ لِلَّهِ , وَأَنْكَحَ لِلَّهِ , فَقَدِ اسْتَكْمَلَ إِيمَانَهُ»

847- ... Sehl bin Muâz bin Enes el-Cüheni'den, o babasından; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim Allah için verir, Allah için engel olur, Allah için sever ve Allah için evlendirirse imanını kemale erdirmiş olur."*[736]

---

733 İsnadı zayıftır. Bk. Kuraşi, Mekarim-i Ahlak, 84 (1/37) – Hennad, Zühd, 1352 (2/626). İbn Abdilberr dedi ki: "Bunun manası sahihtir." Bk. Temhid (9/236)

734 Sahihtir. Bk. Elbani, Sahiha, 380.

735 Bir önceki rivayete bakınız.

736 İsnadı hasendir. Bk. Tirmizi, Sıfatu'l Kıyame, 2521 (4/670). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen

٨٤٨ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ضَمْرَةَ , عَن كعْبٍ قالَ: «من أَحبَّ للهِ وأَبْغَض فِي اللهِ، وَأَعْطَى وَمَنَعَ لِلَّهِ، فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْإِيمانَ»

848- Abdullah bin Zamra'dan; Ka'b (r.a.) şöyle dedi: "Her kim Allah için sever, Allah için nefret eder, Allah için verir ve Allah için engellerse imanını kemale erdirmiş olur."[737]

٨٤٩ - ... عَنْ أَبِي صَالِحٍ , عَنْ كَعْب , قَالَ: «مَنْ أَقَامَ الصَّلَاةَ , وآتَى الزَّكاةَ , وَسَمِعَ وَأَطَاعَ , فَقَدِ تَوَسَّطَ الْإِيمَانَ , وَمَنْ أَحَبَّ فِي اللَّهِ , وَأَبْغَضَ فِي اللهِ وَأَعْطَى لِلَّهِ وَمَنَعَ , فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ»

849- Ebû Salih'ten; Ka'b (r.a.) şöyle dedi: "Her kim namazı ikame eder, zekatı verir, işitir ve itaat ederse imanda ortasına varmış olur. Her kim de Allah için sever, Allah için nefret eder, Allah için verir ve Allah için engel olursa imanını kemale erdirmiş olur."[738]

٨٥٠ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ضَمْرَةَ , قَالَ: قَالَ كَعْبٌ: «مَنْ أَقَامَ الصَّلَاةَ , وَآتَى الزَّكَاةَ , وَسَمِعَ وَأَطَاعَ , فَقَدْ تَوَسَّطَ الْإِيمَانَ , وَمَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ , وَأَبْغَضَ لِلَّهِ , وَأَعْطَى لِلَّهِ , وَمَنَعَ لِلَّهِ , فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ»

850- ... Abdullah bin Zamra'dan; Ka'b (r.a.) şöyle dedi: "Her kim namazı ikame eder, zekatı verir, işitir ve itaat ederse imanda ortasına varmış olur. Her kim de Allah için sever, Allah için nefret eder, Allah için verir ve Allah için engel olursa imanını kemale erdirmiş olur."[739]

---

bir hadistir." Ayrıca bk. Ahmed, Müsned, 15676 (3/440) – Hakim, Müstedrek, 2694 (2/178). Hakim dedi ki: "Bu, Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir ama ikisi de rivayet etmemiştir."

737 İsnadı hasendir. Bk. Hennad, Zühd, 480 (1/274) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 397 (1/407) – Ebû Nuaym, Hılye (6/31)

738 İsnadı hasendir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30437 (6/171) – Adeni, İman, 13 (1/80). Elbani dedi ki: "Hasendir." Bk. Sahiha (1/98)

739 Bir önceki rivayete bakınız.

٨٥١ - عَنْ سُلَيمانَ بْنِ مُوسى عَنْ أَبِي رزينٍ الْعُقَيْلِيِّ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عليْه وسلَّم فقُلْتُ: يا رسُول اللَّهِ " مَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: «أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدهُ وَأَنَّ مُحمَّدًا عَبْدُهُ ورسُولُهُ , وَأَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِمَّا سِوَاهُمَا , وَأَنْ تُحْرَق بِالنَّارِ أَحَبُّ إِلَيْك مِنْ أَنْ تُشْرِكَ بِاللَّهِ وَأَنْ تُحِبَّ غَيْرَ ذِي نَسَبٍ لَا تُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ , فَإِذَا كُنْتَ كَذَلِكَ , فَقَدْ دَخَلَ حُبُّ الْإِيمَانِ قَلْبَكَ كَمَا دَخَلَ حُبُّ الْمَاءِ قَلْبَ الظَّمْآنِ فِي الْيَوْمِ الْقَائِظِ» , قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ لِي أَنْ أَعْلَمَ أَنِّي مُؤْمِنٌ؟ قَالَ: «مَا مِنْ أُمَّتِي أَوْ مِن هَذِهِ الْأُمَّةِ مِن عَبْدٍ يَعْمَلُ حَسَنَةً فَيَعْلَمُ أَنَّهَا حَسَنَةٌ , وَاللَّهُ جَازِيهِ بِهَا خَيْرًا مِنْهَا , وَلَا يَعْمَلُ سَيِّئَةً , فَيَعْلَمُ أَنَّهَا سَيِّئَةٌ , وَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْهَا , وَيَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا هُوَ , فَهُوَ مُؤْمِنٌ»

851- Süleyman bin Musa'dan; Ebû Rezin el-Ukayli (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'a (s.a.v.) gelip "Ey Allah'ın Rasûlü! İman nedir?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Tek olan Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet etmen, Allah ve O'nun Rasûlü'nün sana ikisi dışındaki herkesten daha sevimli olması, ateşte yanmanın senin için Allah'a şirk koşmaktan daha sevimli olması ve yakının olmayan birini ancak Allah için sevmendir. Eğer böyle olursan, kavurucu bir günde susuzun kalbine su sevgisinin girmesi gibi kalbine imanın sevgisi girmiş olur."* Bunun üzerine "Ey Allah'ın Rasûlü! Mümin olduğumu nasıl bilebilirim?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Benim ümmetimden –veya şu ümmetten hangi kul bir iyilik işler, onun iyilik olduğunu ve Allah'ın ondan daha güzeliyle karşılık vereceğini bilirse, aynı şekilde hangi kul bir kötülük işler, onun kötülük olduğunu bilip Allah'tan bağışlanma diler ve günahları yalnızca O'nun bağışlayacağını bilirse, işte o mümindir."*[740]

740 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 16239 (4/11) – Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 602 (1/346) – İbn Mübarek, Zühd, 121 (1/30). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/54) şöyle der: "Bunu Ahmed rivayet etmiştir. Senedinde Süleyman bin Musa vardır. İbn Main ve Ebû Hatim sika saymış, bazıları da zayıf olduğunu söylemiştir."

Derim ki: Nesai onu zayıf saymıştır. Buhârî dedi ki: "Hadislerinde münker durumlar vardır." İbn Hacer'in Tehzib adlı eserinde şöyle geçer: "Saduktur, fakihtir ama hadislerinde zayıflık vardır."

٨٥٢ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرٍ عن عَبْدِ اللهِ بْنِ عمرو بْنِ الْعاصِ يَرْفَعُهُ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ ذَكَرَهُ قَالَ: «مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وساءتْهُ سيئتُهُ فهو مُؤْمِنٌ»

852- Abdurrahman bin Cübeyr'den, o merfu olarak Abdullah bin Amr bin Âs'tan uzun bir hadiste şöyle rivayet eder: *"Kimi iyilikleri sevindirir, kötülükleri üzerse, işte o mümindir."*[741]

İbn Batta şöyle der: Şayet biri hadisin manasını ve hadiste zikredilen *"mümindir"* kelimesiyle ne kastedildiğini sorarsa, bilsin ki o, tasdik eden demektir. Çünkü iman, tasdiktir. Çünkü kim kendisinden kaynaklanan bir iyilikle sevinir, o iyiliğe onu Allah'ın muvaffak kıldığını ve o konuda kendisine Allah'ın yardım ettiğini bilirse, işte o sevinci, iyilikten dolayı elde edeceği sevabı tasdikidir. Aynı şekilde kendisinden kaynaklanan bir iyilikten dolayı sıkılan, Allah'ın onu cezalandırmak için günahla baş başa bıraktığını, yarın Allah'a döneceğini ve Allah'ın onu yaptığından dolayı sorguya çekeceğini bilen kimse de böyledir. Eğer tasdikin hüccetiyle şekkin zevali olmasaydı, iyilikler onu sevindirmez, kötülükler onu üzmezdi. Çünkü münâfık, kendi ameli olan iyilikten dolayı, aşırılıklarının kötülüğünden dolayı ümidi kesmez. Çünkü o, umduğu bir sevabı tasdik eder, korktuğu bir cezayı değil.

٨٥٣ - نا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ النَّيْسَابُورِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مُعَاذٍ الرَّازِيَّ، يَقُولُ: " مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَعْمَلُ بِمَعْصِيَةِ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَّا وَيَكُونُ مَعَهَا حَسَنَتَانِ: خَوْفُ الْعِقَابِ، وَرَجَاءُ الْعَفْوِ »

853- ... Muhammed bin İshak en-Neysaburi dedi ki: Yahya bin Muâz er-Razi'yi şöyle derken işittim: "Allah Teâlâ'ya isyan eden hangi mümin varsa, illaki yanında iki güzellik vardır; ceza korkusu, af ümidi."[742]

---

741 Bunu başka bir yerde Abdullah bin Amr hadisi olarak bulamadım. Bununla birlikte bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 155 (1/79) – Ahmed, Müsned (1/215). Şeyh Ahmed Şakir dedi ki: "İsnadı sahihtir." Ayrıca bk. Tirmizi, Fiten, 2165 (4/465) – İbn Hibban, Sahih, 4576 (10/436) – Hakim, Müstedrek (1/197) – Taberani, Evsat,6483 (6/306) – İbn Ebi Asım, Sünne, 87 (1/42)

742 Vaiz Yahya bin Muâz Ebû Zekeriya er-Razi: Hatib, Tarih-i Bağdat'ta (14/208) kendisinden bahsetmiş, hakkında birçok kelam edildiğini söylemiştir. H. 258'de vefat etmiştir.

٨٥٤ عن عبد الرحمن بن جبير عن عبيد الله بن عمرو بن العاص ، قال: «لا يؤمن العبد كل الإيمان حتى لا يأكل إلا طيبا ، ويتم الوضوء في المكاره ، ويضع الكذب ، ولو في المزاحة»

854- Abdurrahman bin Cübeyr'den; Ubeydullah bin Amr bin Âs[743] dedi ki: "Kul sadece helal yiyene, zor durumlarda abdesti tam alana ve mizah yollu da olsa yalanı terk edene dek tamamen iman etmiş olmaz."[744]

٨٥٥ - عَنْ سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، سَمِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَعِظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ ، فَقَالَ: «الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ»

855- Salim'den, o babasından; Rasûlullah (s.a.v.) hayâ konusunda kardeşine öğüt veren birini duydu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Hayâ imandandır."*[745]

٨٥٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ ، وَالْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ ، وَالْبَذَاءُ مِنَ الْجَفَاءِ ، وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ»

856- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hayâ imandandır ve iman da cennettedir. Kötü konuşmak ise cefadandır ve cefa da cehennemdedir."*[746]

٨٥٧ - عَنْ أَنَسٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهِنَّ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا ، وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَأَنْ يُقْذَفَ بِهِ فِي النَّارِ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَرْجِعَ فِي الْكُفْرِ «

743 Elimdeki nüshada bu şekildedir. Zannediyorum ki basımdan kaynaklanan bir hatadan dolayı "Abdullah" yerine "Ubeydullah" yazıldı. (Çev.)

744 İsnadı sahihtir, ravileri sikadır.

745 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İman, 24 (1/93) – Müslim, İman (1/59/63) – Ebû Davud, Edeb, 4795 (4/2049)

746 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Birr, 2009 (4/365) – Ahmed, Müsned, 10519 (2/501) – İbn Hibban, Sahih, 608 (2/372) – Hakim, Müstedrek, 173 (1/119) – Elbani, Sahiha, 495.

857- Enes'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Üç şey var ki kimde bulunursa, o kimse imanın tadını almıştır. Allah ve O'nun Rasûlü kendisine ikisi dışındaki herkesten daha sevimli gelen kimse, bir kulu yalnızca Allah için seven kimse ve ateşe atılmak kendisine küfre dönmekten daha sevimli olan kimse."*[747]

٨٥٨ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَجِدَ طَعْمَ الْإِيمَانِ فَلْيُحِبَّ الْعَبْدَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ»

858- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim imanın tadını almak isterse, kulu ancak Allah için sevsin."*[748]

٨٥٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ » لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا ، وَلَا تُؤْمِنُونَ حَتَّى تَحَابُّوا إِنْ شِئْتُمْ دَلَلْتُكُمْ عَلَى أَمْرٍ إِنْ فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ ، أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ »

859- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki iman etmeden cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmeden de iman etmiş olmazsınız. Eğer dilerseniz, size, yaptığınızda birbirinizi seveceğiniz bir şeyi gösterebilirim. Aranızda selamı yayın."*[749]

٨٦٠ - عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الْأُمَمِ قَبْلَكُمْ: الْحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ ، وَالْبَغْضَاءُ هِيَ الْحَالِقَةُ، لَا أَقُولُ تَحْلِقُ الشَّعْرَ ، وَلَكِنْ تَحْلِقُ الدِّينَ ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا ، وَلَا تُؤْمِنُونَ حَتَّى تَحَابُّوا ، أَفَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِمَا يُثَبِّتُ ذَلِكَ لَكُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ

747 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İman, 21 (1/91) – Müslim, İman (1/68/66)
748 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 10749 (2/520) – Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 2495 (1/326) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 467 (1/451) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (7/204). Ahmed Şakir, isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.
749 Sahihtir. Bk. Müslim, İman, 1/93, s. 74 – Tirmizi, İsti'zan, 2688 (5/50) – İbn Mâce, Mukaddime, 68 (1/26) – Ebû Davud, Edeb, 5193 (4/2207) – Ahmed, Müsned (2/477)

860- ... Zübeyr bin Avvam'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Geçmiş toplumların hastalığı size de bulaştı: Haset ve kin beslemek. Kin duymak, kökünden kazıyıcıdır. Saçı kökünden kazır demiyorum. Ne var ki o, dini kökünden kazır. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki iman etmeden cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmeden de mümin olamazsınız. Size, bunu gerçekleştirecek şeyi haber vereyim mi? Aranızda selamı yayın."*[750]

861- Harice bin Mus'ab'dan, o Zeyd bin Eslem'den; Ali bin Ebi Talib (r.a.) şöyle dedi: "Müminin sıfatları şöyledir: Onlar, Allah'ın emirleriyle amel edenlerdir. Fazilet ehlidirler. Doğru konuşurlar. Yiyecekleri azık, giydikleri iktisatlıdır. Tevazu ile yolda yürürler. Allah'a olan itaatlerinin çokluğundan bedenleri zayıflamış, yaptıkları ibadetle O'na boyun eğmişlerdir. Allah'ın haram kıldığı şeyden gözlerini çevirmiş, Allah'ı iyice tanımak için bütün hislerini seferber etmişlerdir. Dünyadan korkuları yoktur. Rahatlık zamanlarında nefsani arzuları ne ise bela ve meşakkat anında da aynıdır. Allah'ın kazasına razıdırlar. Allah'ın onlar için belirlediği ecel müddeti olmasaydı, bir an evvel Allah'a ve nail olacakları sevaba kavuşmaları özleminden ve can yakıcı azaptan korktuklarından dolayı, göz açıp kapatıldığı zaman kadarınca bile ruhları bedenlerinde sabit kalmayacaktı. Bu kainatın yaratıcısı onların nazarında yücelmiş, O'ndan başkası gözlerinin önünde küçülmüştür. Cennet bahsinde onlar, sanki cenneti gözüyle görüp koltuklarının üzerine yaslanmış gibidirler. Cehennem bahsinde ise sanki cehennem ateşini gözleriyle görüp orada azap çeken kimseler gibidirler. Dünyanın birkaç gününün eziyetine sabredip öldükten sonra onlara hemen uzun bir rahatlık gelir. Dünya onları arzuladı ama onlar dünyayı istemediler. Dünya onları talep etti ama onlar, dünyayı emelinden aciz bıraktılar. Geceleyin namazda dururlarken, ayaklarını yan yana getirip Kur'ân-ı Kerim'in cüzlerini güzelce yavaş yavaş okurlar. Kur'ân'daki misallerden öğüt alırlar, gösterdiği ilaçla maddi ve manevi hastalıklarını tedavi edip şifa dilerler. Arka arkaya secdeye kapanıp alınlarını, ayaklarını ve dizlerini, ayakuçlarını yere koyar, Allah'a yalvarmaktan gözyaşları yanaklarına akar, durumlarını ıslah eden yüce Allah'a sena ederler. Onları azaptan azat etmesi için Allah'a dua ederler. Geceki vasıfları böyle olup gündüzleri ise hikmet sahibi, iyilik eden, âlim ve takva sahibi kimselerdir. Onları yaratan Allah'ın

750 İsnadı hasendir. Bk. Tirmizi, Sıfatu'l Kıyame, 2510 (4/664) - Ahmed, Müsned, 1430 (1/167) - Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 193 (1/27)

korkusu, onları zayıflatmıştır. Onlar, çakmak taşı gibi ışığı içlerinde taşırlar. Onları hasta veya akılları oynamış zannedersin ama hakikatte öyle değillerdir. Belki Rabbinin azametinden ve saltanatının güçlülüğünden içlerine öyle bir şey karışmıştır ki, kalpleri hayrette kalmış, akılları her şeyden uzaklaşmıştır. Bu durumlarından ayıldıklarında, hemen temiz ameller işleyerek alelacele Allah'a doğru koşarlar. Allah'a az ibadet etmeye razı olmaz, O'na yaptıkları fazla ibadeti çok görmezler. Nefislerini töhmet altına alır, işledikleri amellerinin kabul olup olmayacağından korkarlar. Onları dininde kuvvetli, huyunda ihtiyatlı, imanında hakikatli, ilim için hevesli, fıkıh ilminde zeki, ilmiyle beraber halim, niyet ve idaresinde azimli, zenginliğinde iktisatlı, fakirliğinde süslü, şefkatinde sabırlı, Allah'a sunduğu ibadetinde huşu sahibi, kuvvetli anında merhametli, doğru yolda malını sarf etmek için arzulu, helali kazanmakta istekli, hidayette neşeli ve insani şehvete karşı korunaklı görürsün. Tanımadığı bir kimse onu aldatamaz. Yaptığı amelinin hesabını terk etmez. Allah'a yapılan amel hususunda kendini kusurlu ve geç kalmış sayar. İşlediği salih amelinin kabulünden emin olmaz. İşi Allah'ın zikri olarak sabahlayıp, himmeti Allah'a şükür olduğu halde akşamlar. Bir uyuklama kadarınca bile Allah'tan gafil kalmasından korkarak yatar. Allah'ın faziletine, rahmetine ve kavuştuğu nimetine neşeli olarak sabahlar. Kalbinin meyli, baki kalan şeyde olup fani olacak şeyin zevk ve sefasını terk eder. Gerçekten ilim ile ameli ve ilim ile yumuşak huyu kendinde toplamıştır. Neşesi devamlı olup tembellik ondan uzaktır. Uzun emel peşinde olmayıp arzusu yakın, hatası azdır. Ecelini bekler. Rabbine şükreder, nefsini az bir şeyle ikna eder, dinini korur, öfkesini yutar. Komşusuna eziyet etmez, işinde zorluk çıkarmaz. Onda böbürlenme yoktur. Sabır sahibidir. Allah'ı çok zikreder. İşlediği hayır işinde hiç riyakârlık yapmaz. İyi olan bir şeyi yapmayı terk etmez. İşte bu vasıflarda olan insanlar, bizim yandaşlarımız dostumuzdurlar. Onlar bizden ve beraberimizde olanlardır. Ayılın! İşte onlar herkesçe sevilir ve herkes onlara heveslenir."[751]

٨٦٢ - عَنْ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيْسَ بِالطَّعَّانِ , وَلَا اللَّعَّانِ , وَلَا الْفَاحِشِ , وَلَا الْبَذِيءِ»

751 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Harice bin Mus'ab vardır. Metruktür ve yalancılardan tedlis yapardı.

862- Abdullah'tan (r.a.): Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Mümin; kötüleyen, lanet eden, çirkin işler yapan ve ağzı bozuk olan değildir."*[752]

٨٦٣ - عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ , قَالَ: «الْمُؤْمِنُ لَيْسَ بِالطَّعَّانِ , وَلَا اللَّعَّانِ , وَلَا الْفَاحِشِ وَلَا الْبَذِيءِ»

863- Şakik bin Seleme'den Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Mümin; kötüleyen, lanet eden, çirkin işler yapan ve ağzı bozuk olan değildir."[753]

٨٦٤ - عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ أَنَّ عَبْدَ الْوَاحِدِ بْنَ زَيْدٍ , وَالْحَسَنَ , دَخَلَا الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَجَلَسَا , فَدَمِعَتْ عَيْنُ الْحَسَنِ , فَقَالَ عَبْدُ الْوَاحِدِ: يَا أَبَا سَعِيدٍ " مَا يُبْكِيكَ؟ فَقَالَ: أَرَى قَوْلًا , وَلَا أَرَى فِعْلًا , مَعْرِفَةٌ بِلَا يَقِينٍ , أَرَى رِجَالًا , وَلَا أَرَى عُقُولًا , أَسْمَعُ أَصْوَاتًا وَلَا أَرَى أَنِيسًا , دَخَلُوا ثُمَّ خَرَجُوا , حَرَّمُوا ثُمَّ اسْتَحَلُّوا، عَرَفُوا ثُمَّ أَنْكَرُوا , وَإِنَّمَا دِينُ أَحَدِهِمْ لَعْقَةٌ عَلَى لِسَانِهِ , وَلَوْ سَأَلْتَهُ هَلْ يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ , لَقَالَ: نَعَمْ , كَذَبَ , وَمَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ مَا هَذِهِ مِنْ أَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِينَ , إِنَّ مِنْ أَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِينَ قُوَّةً فِي الدِّينِ , وَحَزْمًا فِي لِينٍ , وَإِيمَانًا فِي يَقِينٍ , وَحِرْصًا فِي عِلْمٍ وَقَصْدًا فِي غِنًى , وَتَجَمُّلًا فِي فَاقَةٍ , وَرَحْمَةً لِلْمَجْهُودِ , وَعَطَاءً فِي حَقٍّ , وَنَهْيًا عَنْ شَهْوَةٍ , وَكَسْبًا فِي حَلَالٍ , وَتَحَرُّجًا عَنْ طَمَعٍ , وَنَشَاطًا فِي هُدًى , وَبِرًّا فِي اسْتِقَامَةٍ، لَا يَحِيفُ عَلَى مَنْ يُبْغِضُ , وَلَا يَأْثَمُ فِي الْحُبِّ , وَلَا يَدَّعِي مَا لَيْسَ لَهُ , وَلَا يُنَابِزُ بِالْأَلْقَابِ , وَلَا يَشْمَتُ بِالْمَصَائِبِ , وَلَا يَضُرُّ بِالْجَارِ , وَلَا يَهْمِزُ، فِي الصَّلَاةِ مُتَخَشِّعٌ , وَإِلَى الزَّكَاةِ مُتَسَرِّعٌ , إِنْ صَمَتَ لَمْ يَغُمَّهُ الصَّمْتُ , وَإِنْ ضَحِكَ لَمْ يَعْلُ صَوْتُهُ , فِي الزَّلَازِلِ وَقُورٌ , وَفِي

752 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Birr, 1977 (4/350). Tirmizi dedi ki: "Hasen gariptir." Ayrıca bk. Ahmed, Müsned, 3849 (1/404) – Hakim, Müstedrek, 31 (1/58) – İbn Ebi Asım, Sünne, 1014 (2/487). Elbani dedi ki: "İsnadı sahihtir." Bk. Sahiha, 320 – Sahihu'l Cami, 5381.

753 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Birr, 1977 (4/350). Tirmizi dedi ki: "Hasen gariptir." Ayrıca bk. Ahmed, Müsned, 3849 (1/404) – Hakim, Müstedrek, 31 (1/58) – İbn Ebi Asım, Sünne, 1014 (2/487). Elbani dedi ki: "İsnadı sahihtir." Bk. Sahiha, 320 – Sahihu'l Cami, 5381.

الرَّخَاءِ شَكُورٌ , قَانِعٌ بِالَّذِي لَهُ، لَا يَجْمَحُ بِهِ الْغَيْظُ وَلَا يَغْلِبُهُ الشُّحُّ يُخَالِطُ النَّاسَ لِيَعْلَمَ , وَيَصْمُتُ لِيَسْلَمَ وَيَنطِقُ لِيَفْهَمَ , إِنْ كَانَ مَعَ الذَّاكِرِينَ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ , وَإِنْ كَانَ مَعَ الْغَافِلِينَ كُتِبَ مِنَ الذَّاكِرِينَ , وَإِنْ بُغِيَ عَلَيْهِ صَبَرَ حَتَّى يَكُونَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي يَنْتَقِمُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

864- Abdülmelik dedi ki: Bir keresinde Abdulvahid bin Zeyd ile Hasan-ı Basrî mescide girdiler. Hasan birden ağlamaya başladı. Bunun üzerine Abdulvahid sordu: "Ey Ebû Said! Seni ağlatan nedir?" Hasan dedi ki: "Söz görüyorum ama amel görmüyorum. Adamlar görüyorum ama akıl görmüyorum. Sesler duyuyorum ama yakınlık görmüyorum. Girdiler, çıktılar, haram kıldılar, sonra da helal saydılar. Tanıdılar, sonra inkâr ettiler. Onların dini yalnızca dilleri üzerindeki tükürüktür. Şayet ona hesap gününe inanıyor mu diye sorsan, kesinlikle 'Evet' der. Din Gününün Sahibi'ne yemin olsun ki yalan söylüyor. Bu, müminlerin ahlakı değildir. Dinde kuvvetli, huyda ihtiyatlı, imanda hakikatli, ilimde azimli, zenginlikte iktisatlı, fakirlikte süslü, kuvvetli anında merhametli, malını harcamada istekli, şehvete karşı korunaklı, helal kazançlı, hidayette neşeli ve istikamette iyi olmak, müminlerin ahlakındandır. Musibet anında sövmez, sevgide günaha düşmez, kendisinin olmayan bir şeyi iddia etmez, kötü lakaplar takmaz, komşusuna zarar vermez ve eleştirmez. Namazda huşu sahibidir, zekat vermede acele davranır. Sustuğu zaman susması onu üzmez. Güldüğü zaman sesini yükseltmez. Sarsıntılarda ağırbaşlı, rahatlık anında şükredendir. Kendisinin olanla yetinir, daha fazlasını istemez. Öfke ona galip gelmez. Öğretmek için insanlar arasına karışır, selamette kalmak için susar, anlamaları için konuşur. Eğer zikredenlerin yanındaysa, gafillerden yazılmaz. Eğer gafillerin yanındaysa, zikredenlerden yazılır. Kendisine hadsizlik edilirse, kıyamet günü Allah tarafından intikamı alınana dek sabreder."[754]

٨٦٥ - عَنْ أَبِي زُرْعَةَ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: «الْإِيمَانُ نَزِهٌ»

عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ , عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ , قَالَ: الْإِيمَانُ هَيُوبٌ

754 İsnadı zayıftır. Senedinde Osman bin Matar eş-Şeybani vardır, zayıftır.

865- ... Ebû Zur'a'dan; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: "İman, nezihtir."[755]

Amr bin Dinar'dan; Abdullah bin Ömer (r.anhumâ) dedi ki: "İman, çok heybetlidir."

٨٦٦ - عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ ، أَنَّ أَبَا الدَّرْدَاءِ ، كَانَ يَقُولُ: «عَلَى الْحَقِّ نورٌ ، وَعَلَى الْإِيمَانِ وَقَارٌ»

866- Zeyd bin Eslem'den; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "Hakkın üzerinde bir nur, imanın üzerinde bir vakar vardır.

٨٦٧ -... عَنْ عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «ذَاقَ طَعْمَ الْإِيمَانِ مَنْ رَضِيَ بِاللهِ رَبًّا ، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا ، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا»

867- Abbâs bin Abdulmuttalib'ten; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan ve peygamber olarak Muhammed'den razı olan kişi imanın tadını almıştır."*[756]

İbn Batta şöyle der: Bu zikredilenler, imanın özellikleri ve müminlerin sıfatlarıdır. Bunlar, kulda fazla ve kuvvetli oluşuna göre artar ve kuvvetlenir, eksik ve zayıf oluşuna göre eksilir ve zayıflar. Birazdan tümü Kur'ân'ın nassında, Peygamber'in sünnetinde, hüccet ve önder olan âlimlerin sözlerinde beyan edilen söz ve amellerden kulu imandan çıkarıp kâfir olmasına sebep olanlarını zikredeceğim. Anlatacaklarım, hüccetleri akılları olan, kalpleri çevrilen, basiretten mahrum kalan ve doğru yolu şaşıran Mürcie'nin görüşüne muhaliftir. Allah bizi ve sizi, onların mezheplerinin kötülüğünden korusun.

---

755 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (3/272) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30324 (6/159)

756 İsnadı sahihtir. Bk. Müslim, İman (1/62/34) – Tirmizi, İman, 2623 (5/14) – Ahmed, Müsned, 1778 (1/208) – İbn Hibban, Sahih, 1694 (4/592).

NAMAZI TERK EDEN İLE ZEKATI MENEDEN KİMSELERİN KÂFİR OLUŞU VE BU DURUMDA ONLARLA SAVAŞIP ONLARI ÖLDÜRMENİN MÜBAH OLUŞU

٨٦٨ - عَنْ جَابِرٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا بَيْنَ الْعَبْدِ وَالشِّرْكِ أَوِ الْكُفْرِ إِلَّا تَرْكُ الصَّلَاةِ»

868- Cabir'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kul ile küfür ve şirk arasında ancak namazın terki vardır."*

٨٦٩ - عَنْ جَابِرٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ بَيْنَ الْعَبْدِ وَالْكُفْرِ إِلَّا تَرْكُ الصَّلَاةِ»

869- Cabir'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kul ile küfür arasında ancak namazın terki vardır."*

٨٧٠ - عَنْ جَابِرٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ»

870- ... Cabir'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kul ile küfür arasında namazın terki vardır."*[757]

٨٧١ - عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخرَمَةَ , أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ دَخَلَ عَلَى عُمَرَ بَعْدَمَا طُعِنَ , فَقَالَ: " الصَّلَاةَ , فَقَالَ: نَعَمْ , وَلَا حَظَّ لِامْرِئٍ فِي الْإِسْلَامِ أَضَاعَ الصَّلَاةَ , فَصَلَّى وَالْجُرْحُ يَثْعَبُ دَمًا ,

757 Bu ve önceki iki rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Müslim, İman, (1/134/88) – Ebû Davud, Sünne, 4678 (4/1998) – Tirmizi, İman, 2620 (5/14) – İbn Mâce, İkametu's Salat, 1078 (1/342) – Ahmed, Müsned (3/370)

871- Misver bin Mahreme'den: İbn Abbâs, yaralandıktan sonra Ömer bin Hattâb'ın yanına girdi. Ardından "Namaz?" diye sordu. Ömer (r.a.) şöyle dedi: "Evet, namazı zayi eden birinin İslâm'da bir payı yoktur." Sonrasında yarasından kanlar aka aka namaz kıldı.

٨٧٢ - عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخرَمَةَ , أَنَّ عُمَرَ , لَمَّا أُصِيبَ جَعَلَ يُغْمَى عَلَيْهِ , فَقَالُوا: " إِنَّكُمْ لَنْ تُفْزِعُوهُ بِشَيْءٍ مِثْلِ الصَّلَاةِ , إِنْ كَانَتْ بِهِ حَيَاةٌ , فَقَالُوا: الصَّلَاةَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ صُلِّيَتْ، قَالَ: فَانْتَبَهَ , فَقَالَ: الصَّلَاةُ هَا اللهِ وَلَا حَظَّ فِي الْإِسْلَامِ لِمَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ، قَالَ: فَصَلَّى , وَإِنَّ جُرْحَهُ لَيَثْعَبُ دَمًا «

872- Misver bin Mahreme'den; Ömer (r.a.) hançerle yaralandığında baygınlık geçirmişti. Sahabe: "Eğer halen hayattaysa, onu sadece namaz gibi bir şeyle uyandırabilirsiniz." dedi. Bunun üzerine oradakiler: "Namaz, ey Müminlerin Emiri! Namaz kılındı!" dediler. Bunun üzerine hemen uyandı ve "Namaz... Vallahi namazı terk edenin, İslâm'dan nasibi yoktur!" dedi. Ardından yarasından kanlar aka aka namaz kıldı.[758]

٨٧٣ - عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ , أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ , رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَمَّا أُصِيبَ جَعَلَ يُغْمَى عَلَيْهِ , فَذَكَرَ مِثْلَهُ سَوَاءً

873- Misver bin Mahreme'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) hançerle yaralandığında baygınlık geçirmişti... Ravi daha sonra yukarıdakinin aynısını zikretti.

٨٧٤ - حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ بُرَيْدَةَ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ تَرْكُ الصَّلَاةِ , فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ»

874- Abdullah bin Bureyde'den, o babasından; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Onlarla aramızda namazın terki vardır. Şu halde kim namazı terk ederse kâfir olur."*[759]

---

758 Bu ve 871.ci rivayetin isnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37067 (7/4389) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 1559 (1/357) – Malik, Muvatta (1/39/82) – İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (3/350)

759 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, İman, 2621 (5/13) – Nesai, Salat, 463 (1/231) – İbn Mâce,

٨٧٥ - عَنْ أَبِي مَلِيحٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ بُرَيْدَةَ فِي غَزَاةٍ فِي يَوْمٍ ذِي غَيْمٍ فَقَالَ: بَكِّرُوا بِالصَّلَاةِ , فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ حَبِطَ عَمَلُهُ»

875- Ebû Melih dedi ki: Bulutlu bir günde Bureyde'yle birlikte bir gazvedeydik. Bize dedi ki: Namazı erkenden kılın. Şüphesiz Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Kim namazı terk ederse kâfir olur."*[760]

٨٧٦ - عَنْ مُجَاهِدِ بْنِ جُبَيْرٍ أَبِي الْحَجَّاجِ , عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْأَنْصَارِيِّ , قَالَ: قُلْتُ لَهُ: مَا كَانَ " يُفَرِّقُ بَيْنَ الْكُفْرِ وَالْإِيمَانِ عِنْدَكُمْ مِنَ الْأَعْمَالِ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: الصَّلَاةُ

876- Mücahid bin Cübeyr Ebû'l Haccac dedi ki: Cabir bin Abdullah el-Ensari'ye "Rasûlullah (s.a.v.) zamanında sizinle kâfirler arasını ayıran amel neydi?" diye sordum. Dedi ki: "Namaz."[761]

٨٧٧ - نا عَوْفٌ , عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانُوا يَقُولُونَ: «بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ أَنْ يُشْرِكَ فَيَكْفُرَ أَنْ يَدَعَ الصَّلَاةَ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ»

877- Avf'tan; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Bana Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbının şöyle dedikleri ulaştı: Kul ile şirk koşup kâfir olması arasında özür olmaksızın namazı terk etmesi vardır."[762]

٨٧٨ - سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ , يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

İkametu's Salat, 1079 (1/342) – Ahmed, 2987 (5/346). Bu hadisi, Sahihu'l Cami'de (4143) Elbani de zikretmiş, sahih olduğunu belirtmiştir.

760 İsnadı sahihtir. Buhârî, Mevakitu's Salat, 553 (2/39) – Nesai, Salat, 473 (1/349) – Ahmed, Müsned, 23007 (5/349). Ancak bu rivayetlere "Kim namazı terk ederse" yerine "Kim ikindi namazını terk ederse" şeklindedir.

761 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1502 (1/525) – İbn Nasr, Ta'zimu Kadri's Salat, 893 (2/877)

762 Mürseldir, zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1503 (1/252) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 901 (2/881)

«أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ ، ثُمَّ قَدْ حَرُمَ عَلَيَّ دِمَاؤُهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى»

878- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlar Allah'tan başka ilah olmayıp Muhammed'in O'nun Rasûlü olduğuna şehadet edinceye, namaz kılıncaya ve zekatı verinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Sonrasında kanları ve malları bana haram olur. Hesapları ise Allah Teâlâ'ya aittir."*[763]

٨٧٩ - عَنْ حَدِيثِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: «إِنَّ» رَأْسَ هَذَا الْأَمْرِ أَنْ تَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، وَإِنَّ قِوَامَ هَذَا الْأَمْرِ إِقَامُ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ ، وَإِنَّ ذِرْوَةَ السَّنَامِ مِنْهُ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ حَتَّى يُقِيمُوا الصَّلَاةَ ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ ، وَيَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ ، فَقَدِ اعْتَصَمُوا دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ »

879- Muâz bin Cebel'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz bu dinin başı, Tek ve Ortaksız Allah'tan başka ilah olmayıp Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmendir. Şüphesiz bu dinin direği namazı ikame etmek ve zekatı vermektir. Şüphesiz bu dinden en yüksek zirve, Allah yolunda cihad etmektir. Bana ancak insanlar namaz kılıp zekat verinceye, Tek ve Ortaksız Allah'tan başka ilah olmayıp Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet edinceye dek insanlarla savaşmam emredildi. Bunu yaptıklarında korunmuş, kelime-i tevhidin hakkı müstesna kanları ve mallarını korumuş olurlar. Hesapları ise Allah'a aittir."*[764]

---

763 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 2786 (3/1077) - Müslim (1/52/21)

764 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 22175 (5/245) - Taberani, Kebir, 141 (20/76) - Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 7 (1/91). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (5/274) şöyle der: "Bunu Ahmed, Bezzar ve muhtasar olarak Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Şehr bin Havşeb vardır, zayıftır. Bununla birlikte bazen hadisi hasen olur."

٨٨٠ - عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْأَسْقَعِ , أَنَّ أَبَا بَكْرٍ بعث خالد بْنَ الْوَلِيدِ , وَأَمَرَهُ أَنْ يُقَاتِلَ النَّاسَ عَلَى الْخَمْسِ: شَهَادَةِ أَنْ لا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , وأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ , وَإِقَامِ الصَّلَاةِ , وإِيتَاءِ الزَّكَاةِ , وَصَوْمِ رَمضان

880- Hanzala bin Ali bin Eska'dan; Ebû Bekir, Halid bin Velid'e insanlarla beş şey üzere savaşmasını emretti:

1. Allah'tan başka ilah yoktur.
2. Muhammed O'nun Rasûlüdür.
3. Namazı kılmak.
4. Zekatı vermek.
5. Ramazan orucunu tutmak.[765]

٨٨١ - عَنْ سُلَيْمٍ أَبِي عَامِرٍ , أَنَّ وَفْدَ الْحَمْرَاءِ أَتَوْا عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يُبَايِعُونَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ , وَعَلَى مَنْ وَرَاءَهُمْ , «فَبَايَعَهُمْ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكُوا بِاللهِ شَيْئًا , وَأَنْ يُقِيمُوا الصَّلَاةَ , وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ , وَيَصُومُوا رَمَضَانَ , وَيَدَعُوا عِيدَ الْمَجُوسِ , فَلَمَّا قَالُوا نَعَمْ بَايَعَهُمْ»

881- Süleym bin Âmir'den; Hamrâ heyeti, hem kendileri hem de arkalarındaki kimseler Osman bin Affan'a (r.a.) İslâm üzere biat etmek istediler. Osman ise Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, namazı ikame etmeleri, zekatı vermeleri, Ramazan orucunu tutmaları ve Mecusi bayramlarını terk etmeleri üzere biat istedi. Onlar "Tamam" dediklerinde onlardan biat aldı.

٨٨٢ - عَنْ يَزِيدَ , قَالَ: قُلْتُ لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: إِنَّ نَاسًا يَشْهَدُونَ عَلَيْنَا بِالشِّرْكِ , فَقَالَ: " أُولَئِكَ شَرُّ الْخَلِيقَةِ , سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «بَيْنَ الْعَبْدِ وَالشِّرْكِ , أَوِ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ , أَوْ مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ كَفَرَ»

882- Yezid dedi ki: Enes bin Malik'e (r.a.) "Bazı insanlar şirk koştuğumuza şahitlik ediyor" dedim. Dedi ki: Onlar, mahlukatın en şerlileridir.

765 İsnadı hasendir. Bk. Adeni, İman (1/67/1) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 975 (2/923)

Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Kul ile şirk ve küfür arasında namazın terki vardır."* Veya *"Kim namazı terk ederse kâfir olur"* buyurdu.[766]

٨٨٣ نا عُمرُ أنَّ مُعاذ بْنِ جَبَلٍ لمَّا بعثَهُ نَبِيُّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إلَى الْيَمنِ اجْتَمعَ النَّاسُ إليْه، فحمد الله وأثنى عليْهِ، وَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ «أَلَا إِنِّي رَسُولُ رسُولِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ، أَنْ تَعْبُدُوا اللهَ وَلا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَتُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَأَنْ تُطِيعُونِي أَهْدِكُمْ إِلَى سَبِيلِ الرَّشَادِ، أَلَا إِنَّمَا هُوَ اللهُ وَحْدَهُ، وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ بِلَا ظَعْنٍ، خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ»

883- Ömer'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) Muaz'ı Yemen'e gönderdiğinde insanlar etrafında toplandılar. Allah'a hamd edip O'na senada bulundu, ardından şöyle dedi: "Ey insanlar! Dikkat edin! Ben Allah Rasûlü'nün (s.a.v.)size gönderdiği elçisiyim. Allah'a ibadet edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, namazı kılın, zekatı verin ve bana itaat edin ki size doğru yolu göstereyim. Kulak verin! O ancak Tek olan Allah'tır. Cennet ve cehennem ebedidir, orada ölüm yoktur."[767]

٨٨٤ - عَنْ بُرَيْدَةَ الْأَسْلَمِيِّ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ فِي بَعْضِ غَزَوَاتِهِ، فَقَالَ: «بَكِّرُوا بِالصَّلَاةِ فِي يَوْمِ الْغَيْمِ، فَإِنَّهُ مَنْ تَرَكَ صَلَاةَ الْعَصْرِ حَبِطَ عَمَلُهُ»

884- Bureyde el-Eslemi (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) bir gazvesinde şöyle buyurdu: *"Bulutlu günlerde namazı erken kılın. Şüphesiz kim ikindi namazını terk ederse, ameli boşa gider."*[768]

٨٨٥ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ عَامِدًا، فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ ذِمَّةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

885- Ebû Zerr'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim namazı terk ederse, Allah Teâlâ'nın zimmeti ondan beri olur."*[769]

766 İsnadı zayıftır. Bk. Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 900 (2/880) – Ebû Ya'la, Müsned. Bk. Heysemi, Mecmau'z Zevaid (1/107)

767 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Mübarek, Zühd, 1566 (1/545)

768 Bk. 875.ci rivayet.

769 Bk. Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 914 (2/888) – Adeni, İman, 33 (1/99) – Hennad,

٨٨٦ - عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ , وَالْحَسَنِ بْنِ سَعْدٍ , قَالَ: قِيلَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ , إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيُكْثِرُ ذِكْرَ الصَّلَاةِ فِي الْقُرْآنِ: {الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ} [المعارج: ٢٣] , {وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ} [المؤمنون: ٩]. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: " ذَلِكَ عَلَى مَوَاقِيتِهَا قَالُوا: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ مَا كُنَّا نَرَى ذَلِكَ إِلَّا عَلَى تَرْكِهَا , فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: تَرْكُهَا الْكُفْرُ

886- Kasım bin Abdurrahman ile Hasen bin Sa'd'dan; Abdullah bin Mes'ud'a (r.a.) "Doğrusu Allah Teâlâ Kur'ân'da namazı çokça zikretmiştir" denildi. Şöyle buyurur: *"Onlar, namazlarında devamlıdırlar."* (Mearic, 23). Yine şöyle buyurur: *"Onlar namazlarını muhafaza edenlerdir."* (Mü'minun, 9). Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Yani vakitlerine dikkat eder, itina gösterirler." Oradakiler "Ey Ebû Abdurrahman! Biz bu âyeti ancak namazı terk etmezler olarak anlıyorduk" dediler. Abdullah bunun üzerine "Namazın terki küfürdür" dedi.[770]

٨٨٧ - أَنَّ أُمَّ الدَّرْدَاءِ , حَدَّثَتْهُ أَنَّهَا , سَمِعَتْ أَبَا الدَّرْدَاءِ , يَقُولُ: «لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا صَلَاةَ لَهُ , وَلَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا وُضُوءَ لَهُ»

887- Ümmü Derdâ dedi ki: Ebû Derdâ'yı (r.a.) şöyle derken işittim: "Namazı olmayanın imanı yoktur. Abdesti olmayanın namazı yoktur."[771]

٨٨٨ - عَنْ زِرٍّ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ , قَالَ: «مَنْ لَمْ يُصَلِّ فَلَا دِينَ لَهُ»

... عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ , عَنْ أَبِيهِ قَالَ: دَخَلَ رَجُلٌ الْمَسْجِدَ , وَرَسُولُ اللَّهِ جَالِسٌ فَصَلَّى , فَجَعَلَ يَنْقُرُ كَمَا يَنْقُرُ الْغُرَابُ , فَقَالَ: «لَوْ مَاتَ هَذَا مَاتَ عَلَى غَيْرِ دِينِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

Zühd, 988 (2/483). Elbani bu sonuncusunu Terğib'te (571) sahih saymıştır. Ayrıca hadisin onu hasen derecesine yükselten şahitleri vardır.

770 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1532, 1535 (1/533) – Taberi, Tefsir (16/99) – İbn Ebi'l Ca'd, Müsned (1/285) – Taberani, Kebir, 8938 (9/190) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat (1/136) – Taberani, Evsat (2/386). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1719) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Hasen bin Sa'd ile Kasım, Abdullah'tan işitmemiştir."

771 İsnadı sahihtir. Bk. Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 945 (2/903)

888- Zirr'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Kim namaz kılmazsa, onun dini yoktur."

Cafer bin Muhammed'den, babası (Muhammed bin Ali bin Hasen bin Ali) dedi ki: Adamın biri mescide girdi. O sıra Rasûlullah (s.a.v.) oturuyordu. Derken adam, karganın eşelemesi gibi namaz kıldı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şayet bu ölseydi, Muhammed'in dininden başka bir din üzere ölmüş olurdu."*[772]

٨٨٩ - عَنْ مَعْقِلٍ الْخَثْعَمِيِّ , قَالَ: أَتَى رَجُلٌ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ , وَهُوَ فِي الرَّحَبَةِ , فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا تَرَى فِي " الْمَرْأَةِ لَا تُصَلِّي؟ قَالَ: مَنْ لَمْ يُصَلِّ فَهُوَ كَافِرٌ " وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

889- ... Ma'kil el-Hasa'i dedi ki: Bir adam, Ali'ye (r.a.) gelip "Ey Müminlerin Emiri! Namaz kılmayan bir kadın hakkında görüşün nedir?" diye sordu. Dedi ki: "Kim namaz kılmazsa, o kimse kâfirdir." Ravi daha sonra devamını zikretti.[773]

٨٩٠ - عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «مَنْ أَقَامَ الصَّلَاةَ , وَلَمْ يُؤَدِّ الزَّكَاةَ , فَلَا صَلَاةَ لَهُ»

890- Ebû'l Ahvas'tan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Her kim namazı kılar da zekatı vermezse, onun namazı da yoktur."[774]

٨٩١ - عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «مَا تَارِكُ الزَّكَاةِ بِمُسْلِمٍ»

891- Ebû'l Ahvas'tan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Zekatı terk eden Müslüman değildir."[775]

---

772 İsnadı zayıftır. Bk. Adeni, İman, 30 (1/97). Muhammed bin Ali bin Hasen bin Ali, Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişmemiştir.

773 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30436 (6/171) – Beyhaki, Şeuabu'l İman, 42 (1/72). Senedinde Ma'kil el-Has'ami vardır, meçhuldür.

774 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 813 (1/373)

775 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1575 (1/545) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 812 (1/373)

٨٩٢ - عَنْ أَبِي وَائِلٍ , عَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّهُ رأى رَجُلًا يُصَلِّي لَا يُتِمُّ رُكُوعَهُ وَلَا سُجُودَهُ , فَلَمَّا انْصَرَفَ دَعَاهُ فَقَالَ: مُنْذُ كَمْ صَلَّيْت هذِه الصَّلاةَ؟ قال: صَلَّيْتُهَا مُنْذُ كَذَا وَكَذَا قَالَ: مَا صَلَّيْتَ , أَوْ ما صَلَّيْتَ لِلّهِ عزَّ وجلَّ. قَال مَهْدِيٌّ: وَأَحْسَبُهُ قَالَ: لَوْ مُتَّ مُتَّ عَلَى غَيْرِ سُنَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

892- Ebû Vail'den; Bir keresinde Huzeyfe (r.a.), namaz kılan ama rüku ve secdesini tam yapmayan bir adam gördü. Adam namazı bitirince yanına çağırdı. Ona sordu:

– Ne kadar süredir böyle namaz kılıyorsun?

– Şu-şu kadar zamandan beri.

– Sen namaz kılmadın –veya- sen Allah için namaz kılmadın.

Ravilerden Mehdi dedi ki: Sanıyorum ki adama "Eğer ölseydin, Muhammed'in (s.a.v.) sünneti dışında bir hal üzere ölmüş olurdun" demişti.[776]

٨٩٣ - قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ أَخْبَرَنِي قَالَ: قَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ: «إِذَا قَالَ أُصَلِّي الْفَرِيضَةَ غَدًا فَهُوَ عِنْدِي أَكْفَرُ مِنَ الْحِمَارِ»

893- Ali bin Hasen'den, Abdullah bin Mübarek dedi ki: "Kişi 'Yarın farzı kılacağım' dediğinde bana göre eşekten daha kâfirdir."[777-778]

٨٩٤ - عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خَمْسٌ مَنْ جَاءَ بِهِنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ إِيمَانٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ , مَنْ حَافَظَ عَلَى الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ عَلَى وُضُوئِهِنَّ , وَرُكُوعِهِنَّ , وَسُجُودِهِنَّ , وَمَوَاقِيتِهِنَّ , وَأَعْطَى الزَّكَاةَ

---

776 Sahihtir. Bk. Buhârî, Sahih,382 (1/152)

777 Kâfir kelimesi Arapçada nankör manasına gelir. Allah'ın yarattığı tevhid fıtratını örttüğü, O'nun verdiği nimetlere nankörlük edip O'na teşekkür etmediği ve O'nu umursamadığı için İslâm'da kâfire nankör manasına gelen "kâfir" denilir. Burada kastedilen "Namazı bugün değil, yarın başlayacağım" gibi sözler söyleyen kimsenin iyiliğe teşekkür etmeyen nankör eşekten daha nankör bir kâfir olduğudur. (Çev.)

778 Bk. Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 380 (2/926).

منْ مالِه طيِب النّفس بِها» قال. وكان يقول: «وايْمُ اللهِ لا يفعَلُ ذَلِكَ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَمَنْ صام رمضان وحجَّ الْبيْت إن استطاع إلى ذَلِكَ سَبِيلًا، وَأَدَّى الْأَمَانَةَ» قَالُوا: يَا أَبَا الدَّرْداءِ وَما أداءُ الأمانَةِ؟ قَال: الْغُسْلُ مِنَ الْجَنَابَةِ، فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَأْمَنْ عَلَى ابْنِ آدم على شيْءٍ مِن دِينِهِ غَيْرَهَا

894- Ebû Derdâ'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Beş şey var ki, kim kıyamet günü yanında iman olduğu halde onlarla gelirse, cennete girer. Her kim abdestine, rükuuna, secdesine ve vakitlerine dikkat ederek beş vakit namazı muhafaza ederse, gönlü hoş bir şekilde malından zekatı verirse..."* Ravi dedi ki: Ebû Derdâ burada "Allah'a yemin olsun ki bunları ancak mümin yapar" derdi. Hadis şöyle devam etmekte: *kim Ramazan orucunu tutarsa, kim –eğer yol bulabilirse- Kabe'yi haccederse ve emaneti eda ederse..."* Oradakiler "Ey Ebû Derdâ! Emaneti eda etmek nedir?" diye sordular. Dedi ki: "Cenabetten gusletmektir. Doğrusu Allah Teâlâ âdemoğluna dininden gusül dışında bir şeyi emanet etmemiştir."[779]

٨٩٥ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ ذَكَرَ الصَّلَاةَ يَوْمًا، فَقَالَ: مَنْ حَافَظَ عَلَيْهَا كَانَتْ لَهُ نُورًا وَبُرْهَانًا وَنَجَاةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهَا لَمْ تَكُنْ لَهُ نُورًا وَلَا بُرْهَانًا وَلَا نَجَاةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَيَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ قَارُونَ، وَفِرْعَوْنَ، وَهَامَانَ، وَأُبَيِّ بْنِ خَلَفٍ»

895- Abdullah bin Amr dedi ki (r.a.): Rasûlullah (s.a.v.) bir gün namazdan bahsedip ardından şöyle buyurdu: *"Kim onu muhafaza ederse, kıyamet günü onun için bir nur, burhan ve kurtuluş vardır. Kim de onu muhafaza etmezse, kıyamet günü onun için bir nur, burhan ve kurtuluş yoktur. Kıyamet günü Karun, Firavun, Hâmân ve Ubey bin Halef'le beraber gelir."*[780]

---

779 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Davud, Salat, 429 (1/218) – Münziri, Terğib (1/241). Heysemi, Mecamu'z Zevaid'de (1/47) şöyle der: "Bunu Taberani ceyyid bir isnatla rivayet etmiştir." Münziri de böyle demiştir.

780 İsnadı hasendir. Darimi, Rikak, 2721 (2/390) – Ahmed, Müsned, 5676 (2/169) – Abd bin Humeyd, Müsned, 353 (1/139) – Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 245 (1/152) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 2823 (3/46) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 782 (1/363)

İbn Batta şöyle der: Peygamber'den, sahabeden ve tabiînden gelen bu haber, eser ve sünnetlerin hepsi, akıllı ve kalbinde en ufak bir hayat belirtisi olan kimselere namazı terk eden ve farzları inkâr eden kimselerin tekfir edileceklerini, öyle yapmalarının onları İslâm dininden çıkaracağını göstermektedir. Sana bu konuda Kur'ân'ın âyeti yeter! Allah Teâlâ buyurur: *"Hiçbir şeyi O'na ortak koşmayan ve (şirkin her türlüsünü terk eden) hanifler olarak (bunları yapın)."* (Hac, 31)

Sonra hanifleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayanları vasıflandırmış, şöyle buyurmuştur: *"Hâlbuki onlar, ancak dini O'na halis kılan hanifler olarak Allah'a ibadet etmekle, namazı dosdoğru kılıp, zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğru din budur."* (Beyyine, 5)

Şanı yüce ve isimleri mukaddes olan Allah, ardından hanif Müslümanın dosdoğru din üzere olan kimse olduğunu, dosdoğru dininse namazı ikame edip zekatı vermek demek olduğunu haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Haram aylar çıktığında, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün. Onları yakalayın, onları kuşatın ve her gözetleme yerine onlar için oturup (onları gözetleyin). Şayet (şirkten) tevbe eder, namazı dosdoğru kılar ve zekâtı verirlerse yollarını açın/onları serbest bırakın."* (Tevbe, 5)

Allah size rahmet etsin! Artık hangi beyan konuyu bundan daha iyi açıklayabilir ki? Hangi delil imanın söz, amel olup namaz ve zekatın imandan olduğunu Allah'ın kitabı, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünneti ve Müslümanların zikredilmeleriyle kalplerin ürkmeyip aksine onlara uyup izlerinden gitmede tatmin olduğu âlim ve fakihlerinden daha iyi delil olabilir ki? Allah o fakih ve âlimlerin tümüne rahmet etsin, bizleri onların kardeşlerinden kılsın.

NİFAKA SEBEP OLAN FİİLLER İLE SÖZLER VE MÜNÂFIKLARIN ÂLAMETLERİ

٨٩٦ - عَنْ عَبْدِ اللهِ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا , وَإِنْ كَانَ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ, وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ, وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ, وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»

896- ... Abdullah'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Dört şey kimde bulunursa o kişi münâfıktır. Kimde bu özelliklerden biri bulunursa, onu terk edinceye kadar kendisinde nifak özelliklerinden biri bulunmuş olur: Konuşunca yalan söyler, söz verdiğinde tutmaz, anlaşma yaptığında anlaşmayı bozar ve tartıştığında haddi aşar."*

٨٩٧ - عَنْ عَبْدِ اللهِ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ يَزِيدُ: لَا أَدْرِي أَيَّ عِبَادِ اللهِ يَذْكُرُونَ أَنَّهُ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو قَالَ: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا , وَإِنْ كَانَ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا , إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ , وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ , وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ , وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»

898- Abdullah'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Dört şey kimde bulunursa o kişi münâfıktır. Kimde bu özelliklerden biri bulunursa, onu terk edinceye kadar kendisinde nifak özelliklerinden biri bulunmuş olur: Konuşunca yalan söyler, söz verdiğinde tutmaz, anlaşma yaptığında anlaşmayı bozar ve tartıştığında haddi aşar."*

٨٩٨ - عَنْ عَبْدِ اللهِ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ» , فَذَكَرَ مِثْلَهُ

898- Abdullah'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Dört şey kimde bulunursa..."* Ravi daha sonra yukarıdakinin aynısını zikretti.[781]

٨٩٩ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " عَلَامَةُ الْمُنَافِقِ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ , وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ , وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ »

899- ... Abdullah'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Münâfığın alameti üçtür: Konuşunca yalan söyler, söz verdiğinde tutmaz, emanet edildiğinde hıyanet eder."*

٩٠٠ - عَنْ أَبِي وَائِلٍ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ , قَالَ: " عَلَامَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثَةٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ , وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ , وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ "

قَالَ النَّيْسَابُورِيُّ: مَا وَجَدْتُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا عِنْدَ أَبِي دَاوُدَ

900- Ebû Vail'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Münâfığın alameti üçtür: Konuşunca yalan söyler, söz verdiğinde tutmaz, emanet edildiğinde hıyanet eder."[782]

Hadisin ravilerinden Neysaburi şöyle der: "Bunu yalnızca Ebû Davud'da merfu olarak buldum."

٩٠١ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا , وَإِنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا: إِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ , وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ , وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ , وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ »

901- ... Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Dört şey kimde bulunursa o kişi halis münâfıktır. Kimde bu özelliklerden*

781 Bu ve önceki iki rivayet, muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 34 (1/111) – Müslim, Sahih, 58 (1/78) – Ebû Davud, Sünen, 4688 (4/2002)

782 Bu ve 899.cu rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Nesai, Sünen-i Kübra, 11754 (6/535) – Tirmizi, İlel, 629 (1/338). Tirmizi dedi ki: "Bu hadisi Muhammed'e sordum. Mansur'dan merfu olarak tanımadı." Yine şöyle der: "Bu hadis benim katımda sahihtir. Mansur bunu Ebû Vail yoluyla Abdullah'tan rivayet etmiştir."

biri bulunursa, onu terk edinceye kadar kendisinde nifak özelliklerinden biri bulunmuş olur: Söz verdiğinde tutmaz, konuşunca yalan söyler, tartıştığında haddi aşar ve anlaşma yaptığında anlaşmayı bozar "[783]

٩٠٢ عن أبي وائل , عن ابن مسعود , أنه قال: ثلاث من كن فيه فهو مُنَافِقٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ , وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ , وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ " قَالَ: وَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ: «وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ , وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ»

902- Ebû Vail'den, Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Üç şey kimde bulunursa o kişi münâfıktır. Konuşunca yalan söyler, söz verdiğinde tutmaz, emanet edildiğinde hıyanet eder." Abdullah bin Amr ise "Tartıştığında haddi aşar, anlaşma yaptığında anlaşmayı bozar" demiştir.

٩٠٣ - عَنْ أَبِي وَائِلٍ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: " ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ: مَنْ حَدَّثَ فَكَذَبَ , وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ , وَاؤْتُمِنَ فَخَانَ , فَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ , فَفِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا «

903- ... Ebû Vail'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Üç şey kimse bulunursa o kişi münâfıktır. Kim konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde tutmaz ve emanet edildiğinde hıyanet ederse (o kişi münâfıktır). Kimde bu özelliklerden biri bulunursa, onu terk edinceye kadar kendisinde nifak özelliklerinden biri bulunmuş olur."[784]

٩٠٤ - نا طَيْسَلَةُ بْنُ عَلِيٍّ الْبَهْدَلِيُّ , قَالَ: رَأَيْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ فِي أُصُولِ الْأَرَاكِ يَوْمَ عَرَفَةَ قَالَ: وَبَيْنَ يَدَيْهِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ , فَقَالَ: يَا ابْنَ عُمَرَ مَا الْمُنَافِقُ؟ قَالَ: «الْمُنَافِقُ الَّذِي إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ , وَإِذَا وَعَدَ لَمْ يُنْجِزْ , وَإِذَا اؤْتُمِنَ لَمْ يُؤَدِّ , وَذِئْبٌ بِاللَّيْلِ وَذِئْبٌ بِالنَّهَارِ». قَالَ: يَا ابْنَ عُمَرَ فَمَا الْمُؤْمِنُ؟ قَالَ: «الَّذِي إِذَا حَدَّثَ صَدَقَ , وَإِذَا وَعَدَ أَنْجَزَ , وَإِذَا اؤْتُمِنَ أَدَّى، يَأْمَنُ مَنْ أَمْسَى بِعَقُوبَتِهِ مِنْ عَارِفٍ أَوْ مُنْكِرٍ»

783 Bk. 896.cı rivayet.
784 Bu ve bir önceki rivayet için bk. 900.cu rivayet.

904- Taysele bin Ali el-Behdeli dedi ki: Arife günü Abdullah bin Ömer'i misvak ağacının altında gördüm. Önünde Iraklı bir adam vardı. Adam "Ey İbn Ömer, münâfık nedir?" diye sordu. Dedi ki: "Münâfık, konuştuğunda yalan söyleyen, söz verdiğinde yerine getirmeyen ve emanet edildiğinde sahibine geri vermeyen kimsedir. Gündüz kurttur, gece kurttur." Adam "Ey İbn Ömer, peki mümin nedir?" diye sordu. Dedi ki: "Mümin, konuştuğunda doğru söyleyen, söz verdiğinde yerine yetiren ve emanet edildiğinde sahibine veren kimsedir. Onu tanıyan ve tanımayan kimselerden biri akşamladığında, onun kötülük etmesinden yana güvendedir."

٩٠٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَجْتَمِعُ الْإِيمَانُ وَالْكُفْرُ فِي قَلْبِ امْرِئٍ، وَلَا يَجْتَمِعُ الصِّدْقُ وَالْكَذِبُ جَمِيعًا فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ، وَلَا تَجْتَمِعُ الْخِيَانَةُ وَالْأَمَانَةُ جَمِيعًا»

905- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İman ve küfür, mümin bir kalpte bir arada bulunmaz. Dürüstlük ve yalan, aynı şekilde emanet ve hıyanet, iman eden bir kalpte bir arada bulunmaz."*[785]

٩٠٦ - عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «يُطْبَعُ الْمُؤْمِنُ عَلَى الْخِلَالِ كُلِّهَا إِلَّا الْخِيَانَةَ وَالْكَذِبَ»

906- ... Mus'ab bin Sa'd'dan; babası dedi ki: "Müminin tâbiatında yalan ve hıyanet hariç her türlü hata bulunabilir."[786]

٩٠٧ - عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: «الْمُسْلِمُ يُطْبَعُ عَلَى كُلِّ طَبِيعَةٍ إِلَّا الْخِيَانَةَ وَالْكَذِبَ».

عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: الْمُؤْمِنُ يُطْوَى عَلَى كُلِّ خُلَّةٍ إِلَّا الْخِيَانَةَ وَالْكَذِبَ

785 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 8577 (2/349). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/93) şöyle der: "Bunu Ahmed rivayet etmiştir. Senedinde İbn Lehi'a vardır, zayıftır." Derim ki: "İbn Lehi'a müdellistir. Ne var ki Ahmed'in rivayetinde açıkça "tahdis etti" demiştir. Böylece tedlis şüphesi ortadan kalkmış, hadis hasen olmuştur."

786 Bk. İbnu'l Cevzi, İlel-i Mütenahiye'de (7/706) şöyle der: "Bu, Sa'd'dan merfudur." Darekutni dedi ki: "Bu, doğruya daha yakındır." Ayrıca bunu Darekutni, İlel'de (4/330) mevkuf olarak rivayet etmiştir.

907- ... Ebû Vail'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Müslümanın tâbiatında hıyanet ve yalan hariç her huy bulunabilir."

Malik bin Haris'ten; Abdullah dedi ki: "Mümin, hıyanet ve yalan dışında her hataya düşebilir."

٩٠٨ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «الْمُؤْمِنُ يُطْوَى عَلَى الْخِلَالِ كُلِّهَا إِلَّا الْخِيَانَةَ وَالْكَذِبَ»

908- Abdurrahman bin Yezid'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Mümin, hıyanet ve yalan hariç tüm hatalara düşebilir."[787]

٩٠٩ - سَمِعْتُ مُصْعَبَ بْنَ سَعْدٍ , يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ سَعْدٍ: «أَنَّ الْمُسْلِمَ يُطْبَعُ عَلَى كُلِّ طَبِيعَةٍ غَيْرَ الْخِيَانَةِ وَالْكَذِبِ»

909- Mus'ab bin Sa'd'dan; babası Sa'd (r.a.) şöyle dedi: "Müslümanın tâbiatında hıyanet ve yalan hariç her huy bulunabilir."[788]

٩١٠ - أنا أَبُو الْأَشْهَبِ , قَالَ: نا الْحَسَنُ , قَالَ: " كَانُوا يَقُولُونَ: مِنَ النِّفَاقِ اخْتِلَافُ اللِّسَانِ وَالْقَلْبِ , وَاخْتِلَافُ السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ , وَاخْتِلَافُ الدُّخُولِ وَالْخُرُوجِ "

910- Ebû'l Eşheb'ten; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Ashâb şöyle derdi: Kalp ile dilin, gizli ile açıktaki halin ve girişle çıkışın birbirinden farklı olması nifaktandır."[789]

٩١١ - ... عَنْ أَبِي وَائِلٍ , قَالَ: قَالَ حُذَيْفَةُ: " الْمُنَافِقُونَ الَّذِينَ فِيكُمُ الْيَوْمَ شَرٌّ مِنَ الْمُنَافِقِينَ الَّذِينَ كَانُوا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قُلْنَا: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ وَكَيْفَ ذَلِكَ؟ قَالَ: لِأَنَّ أُولَئِكَ كَانُوا يُسِرُّونَ نِفَاقَهُمْ , وَإِنَّ هَؤُلَاءِ أَعْلَنُوهُ

787 İsnadı sahihtir, ravilerinin tümü sikadır.
788 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 20616 (10/197). Beyhaki dedi ki: "Bu, mevkuf sahihtir ama merfu olarak da rivayet edilmiştir." Ayrıca bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 25604 (5/236).
789 İsnadı sahihtir. Bk. Firyabi, Sıfatu'l Münâfıkin, 49 (1/61) – Şehrazuri, Ziyau Sahih-i Müslim (1/231)

911- Ebû Vail'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Bugün içinizde bulunan münâfıklar, Rasûlullah (s.a.v.) zamanındaki münâfıklardan daha şerlidir." Kendisine "Ey Ebû Abdullah, bu nasıl olur?" diye sorduk. Dedi ki: "Çünkü onlar, nifaklarını gizliyorlardı. Bunlar ise açıkça gösterdiler."[790]

٩١٢ - عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «الْمُنَافِقُونَ الَّذِينَ فِيكُمُ الْيَوْمَ شَرٌّ مِنَ الْمُنَافِقِينَ الَّذِينَ كَانُوا فِي عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» قَالَ: قُلْنَا: وَكَيْفَ ذَاكَ؟ قَالَ: «لِأَنَّ أُولَئِكَ أَسَرُّوهُ , وَهَؤُلَاءِ أَعْلَنُوهُ»

912- ... Şakik bin Seleme'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Bugün içinizde bulunan münâfıklar, Rasûlullah (s.a.v.) zamanındaki münâfıklardan daha şerlidir." Kendisine "Bu nasıl olur?" diye sorduk. Dedi ki: "Çünkü onlar, nifaklarını gizlediler. Bunlar ise açıkça gösterdiler."[791]

٩١٣ - عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ , عَنْ حُذَيْفَةَ , قَالَ: «إِنَّمَا كَانَ النِّفَاقُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَأَمَّا الْيَوْمَ فَهُوَ الْكُفْرُ بَعْدَ الْإِيمَانِ»

913- Ebû'ş Şa'sa'dan; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Nifak yalnızca Rasûlullah (s.a.v.) zamanındaydı. Bugün ise imandan sonra küfür vardır."[792]

٩١٤ - عَنْ أَبِي يَحْيَى , قَالَ: سُئِلَ حُذَيْفَةُ مَا النِّفَاقُ؟ قَالَ: «الَّذِي يَصِفُ الْإِسْلَامَ وَلَا يَعْمَلُ بِهِ»

914- ... Ebû Yahya'dan; Huzeyfe'ye (r.a.) "Nifak nedir?" diye soruldu. Dedi ki: "İslâm'ın özelliklerini anlatıp onunla amel etmemek."[793]

٩١٥ - عَنْ أَبِي الرُّقَادِ الْعَبْسِيِّ عَنْ حُذَيْفَةَ , قَالَ: إِنْ كَانَ الرَّجُلُ لَيَتَكَلَّمُ

---

790 İsnadı sahihtir. Bk. Buhârî, Sahih, 6696 (6/2604) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37396 (7/481) – Firyabi, Sıfatu'l Münâfıkin, 53 (14/62)

791 Bk. Hatib, Evhamu'l Cem' ve't Tefrik (1/513)

792 Sahihtir. Bk. Buhârî, Fiten, 6697 (6/2604)

793 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37415 (7/484) – Firyabi, Sıfatu'n Nak. 70 (1/66) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 682 (2/631) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/282)

بِالْكَلِمَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَصِيرُ بِهَا مُنَافِقًا , وَإِنِّي لَأَسْمَعُهَا الْيَوْمَ مِنْ أَحَدِكُمْ فِي الْمَجْلِسِ عَشْرَ مَرَّاتٍ

915- Ebû'r Rakkad el-Absi'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Önceleri kişi, Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bir söz söyler, onunla münâfık olurdu ama şu mecliste o sözü, sizden on kere duyuyorum."[794]

٩١٦ - عَنْ بِلَالٍ وَهُوَ أَبُو مُحَمَّدٍ عَنْ شُتَيْرِ بْنِ شَكَلٍ , وَالسُّلَيْكِ بْنِ مِسْحَلٍ , وَصِلَةَ , أَنَّهُمْ كَانُوا جُلُوسًا عَلَى بَابِ حُذَيْفَةَ , فَتَحَدَّثُوا بَيْنَهُمْ بِحَدِيثٍ فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ حُذَيْفَةُ , فَامْتَنَعُوا , فَقَالَ حُذَيْفَةُ: «مَا كُنَّا نَعُدُّ النِّفَاقَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا هَذَا»

916- Bilal Ebû Muhammed'den; bir keresinde Şuteyr bin Şekil, Süleyk bin Müseccel ve Sıla, Huzeyfe'nin kapısı önünde oturmuş, aralarında konuşuyorlardı. Derken Huzeyfe yanlarına çıktı. Onlar çekinip konuşmayı kestiler. Bunun üzerine Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Biz Rasûlullah (s.a.v.) zamanında ancak bunu nifak sayardık."[795]

٩١٧ - عَنْ شُتَيْرِ بْنِ شَكَلٍ , وَعَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ , وَعَنْ سُلَيْكِ بْنِ مِسْحَلٍ , قَالُوا: خَرَجَ عَلَيْنَا حُذَيْفَةُ , وَنَحْنُ نَتَحَدَّثُ , فَقَالَ: إِنَّكُمْ تَكَلَّمُونَ كَلَامًا إِنْ كُنَّا لَنَعُدُّهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النِّفَاقَ , وَإِنَّهَا سَتَكُونُ فِتَنٌ بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ

917- Şuteyr bin Şekil, Sıla bin Züfer ve Süleyk bin Mishal dedi ki: Bizler konuşurken Huzeyfe (r.a.) yanımıza çıkıp şöyle dedi: "Doğrusu sizler, Rasûlullah (s.a.v.) zamanında nifak saydığımız sözler ediyorsunuz. İleride müminler arasında fitneler olacaktır."

794 İsnadı zayıftır. Ahmed, Müsned, 23326 (5/386). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (10/297) şöyle der: "Bunu Ahmed rivayet etmiştir. Senedinde Ebû'r Rakkad el-Cühen, vardır. Kendisini tanımıyorum. Diğer raviler ise sikadır."
Derim ki: Ebû'r Rakkad el-Cüheni el-Absi'nin kim olduğu bilinmiyor. Bu yüzden meçhuldür."

795 Sonraki rivayetlere bakınız.

٩١٨ - عَنْ صِلَةَ بْنِ زُفَرَ , وَشُتَيْرِ بْنِ شَكَلٍ , أَنَّ حُذَيْفَةَ قَالَ: إِنَّكُمْ لَتَحَدَّثُونَ بِأَشْيَاءَ , وَكُنَّا نَعُدُّهَا عَلَى عَهْدِ رسُولِ اللهِ صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ نِفَاقًا وَإِنَّهَا سَتَكُونُ فِتَنٌ

918- Sıla bin Züfer ile Şuteyr bin Şekil'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Doğrusu sizler. Rasûlullah (s.a.v.) zamanında nifak saydığımız şeyler konuşuyorsunuz. Şüphesiz ileride fitneler olacaktır."[796]

٩١٩ - عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ , قَالَ: قِيلَ لِابْنِ عُمَرَ: " إِنَّا نَدْخُلُ عَلَى أُمَرَائِنَا فَنَقُولُ الْقَوْلَ , فَإِذَا خَرَجْنَا قُلْنَا غَيْرَهُ , فَقَالَ: كُنَّا نَعُدُّ هَذَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النِّفَاقَ «

919- Ebû Şa'sa'dan; İbn Ömer'e (r.anhumâ) "Doğrusu emirlerin yanına girerken bir söz, yanlarından çıkınca başka söz söylüyoruz" denildi. Dedi ki: "Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bunu nifak sayardık."[797]

٩٢٠ - عَنْ عُرْوَةَ , قَالَ: قُلْتُ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ: إِنَّا لَنَدْخُلُ عَلَى الْأُمَرَاءِ يَقْضِي أَحَدُهُمْ بِالْقَضَاءِ نَرَاهُ جَوْرًا , فَنَقُولُ: وَفَّقَكَ اللهُ , وَنَنْظُرُ إِلَى الرَّجُلِ مِنَّا فَنُثْنِي عَلَيْهِ قَالَ: أَمَّا نَحْنُ أَصْحَابَ رَسُولِ اللهِ فَكُنَّا نَعُدُّ هَذَا نِفَاقًا , فَمَا أَدْرِي مَا تَعُدُّونَهُ أَنْتُمْ؟ «

920- Urve dedi ki: İbn Ömer'e (r.anhumâ) şöyle dedim: "Doğrusu emirlerin yanına giriyoruz. Bazıları bize göre zulüm olan bir hüküm veriyor, bizlerse 'Allah seni muvaffak kılsın' diyoruz. Bizden bir adama bakıyor, ona övgülerde bulunuyoruz." İbn Ömer dedi ki: "Bizler Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı olarak bunu nifak sayıyoruz ama sizin onu ne saydığınızı bilmiyorum."[798]

---

796 Bu ve 917.ci rivayetin isnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 23310 (5/384) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 763 (1/355). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (10/297) şöyle der: "Bunu Ahmed rivayet etmiştir, ravileri sikadır. Ancak Leys bin Ebi Süleym müdellistir." İbn Hacer dedi ki: "Saduktur, çokça karıştırmıştır. Hadisiyle hüccet olmaz."

797 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 5829 (2/105) – İbn Mâce, Fiten, 3975 (2/1315) – Nesai, Sünen-i Kübra, 8759 (5/231)

798 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Ya'la, Müsned, 5679 (10/46) – Haris bin Ebi Usame, Müsned, 1095 (2/984)

٩٢١ - عَن إِبْرَاهِيمَ , قال: جاءَ رجلٌ ابْنَ عُمرَ فقالَ: " إِنَّا نَدْخُلُ عَلى أُمَرَائِنَا فنُزَكِّيهِمْ , ونُثْنِي عَليهِمْ ثُمَّ نخْرُجُ منْ عِنْدهمْ فنَسُبُّهُمْ , فقَالَ: كُنَّا نَعُدُّ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النِّفَاقَ «

921- İbrahim'den; bir adam, İbn Ömer'e (r.anhumâ) gelerek şöyle dedi: "Doğrusu emirlerimizin yanına giriyor, onları tezkiye ediyor ve övgülerde bulunuyoruz. Sonra yanlarından çıkınca onlara sövüyoruz." İbn Ömer dedi ki: "Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bunu nifak sayardık."

٩٢٢ - عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ , قَالَ: قِيلَ لِابْنِ عُمَرَ: إِنَّا نَدْخُلُ عَلَى أُمَرَائِنَا فَنَقُولُ الْقَوْلَ , فَإِذَا خَرَجْنَا قُلْنَا غَيْرَهُ قَالَ: كُنَّا نَعُدُّ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النِّفَاقَ

922- Ebû Şa'sa'dan; İbn Ömer'e (r.anhumâ) "Doğrusu emirlerin yanına girerken bir söz, yanlarından çıkınca başka söz söylüyoruz" denildi. Dedi ki: "Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bunu nifak sayardık."[799]

٩٢٣ - عَنْ كُرَيْبٍ الْهَمْدَانِيِّ , قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ: إِنَّا إِذَا دَخَلْنَا عَلَى الْأُمَرَاءِ زَكَّيْنَاهُمْ , وَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِمْ دَعَوْنَا اللهَ عَلَيْهِمْ قَالَ: «كُنَّا نَعُدُّ هَذَا النِّفَاقَ»

923- Kureyb el-Hemedani dedi ki: İbn Ömer'e (r.anhumâ) "Doğrusu emirlerimizin yanına girdiğimizde onları tezkiye ediyor, yanlarından çıkınca da beddua ediyoruz" dedim. Dedi ki: "Bunu nifak sayardık."[800]

٩٢٤ - عَنْ أَبِي حَيَّانَ التَّيْمِيِّ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: " إِنَّ الرَّجُلَ لَيَدْخُلُ عَلَى السُّلْطَانِ , وَمَعَهُ دِينُهُ , وَيَخْرُجُ وَمَا مَعَهُ مِنْ دِينِهِ شَيْءٌ , قِيلَ: لِمَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ يُرْضِيهِ بِمَا يُسْخِطُ اللهَ

799 Bk. 919.cu rivayet.
800 İsnadı sahihtir. Bk. Dâni, Fiten, 149 (2/408) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 681 (2/630)

924- Ebû Hayyan et-Temimi'den, o babasından; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Doğrusu kişi diniyle birlikte sultanın yanına girer. Yanında hiçbir şey olmadan dışarı çıkar." Kendisine "Niçin ey Ebû Abdurrahman?" diye soruldu. Dedi ki: "Çünkü o, sultanı Allah Teâlâ'yı öfkelendiren bir şeyle razı ediyor."[801]

٩٢٥ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْغَيْرَةُ مِنَ الْإِيمَانِ , وَالْبَذَاءُ مِنَ النِّفَاقِ» فَقَالَ رَجُلٌ لِزَيْدٍ: مَا الْبَذَاءُ؟ قَالَ: الَّذِي لَا يَغَارُ يَا عِرَاقِيُّ

925- Ebû Said el-Hudri'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kıskançlık imandan, müstehcenlik ise nifaktandır."*

Bir adam, ravilerden olan Zeyd bin Eslem'e "Müstehcenlik nedir?" diye sordu. Zeyd dedi ki: "Kıskanmayan kişidir, ey Iraklı!"[802]

٩٢٦ - عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَامِرٍ الْخَبَائِرِيِّ , أَنَّ أَبَا أُمَامَةَ قَالَ: " الْمُنَافِقُ الَّذِي إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ , وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ , وَإِذَا حَلَفَ فَجَرَ , وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ , وَإِذَا غَنِمَ غَلَّ , وَإِذَا أُمِرَ عَصَى , وَإِذَا أُلْقِيَ جَبُنَ , فَمَنْ كَانَ فِيهِ فَفِيهِ النِّفَاقُ كُلُّهُ , وَمَنْ كَانَ فِيهِ بَعْضُهُنَّ , فَفِيهِ بَعْضُ النِّفَاقِ ,

926- ... Süleym bin Âmir el-Habâiri'den; Ebû Umame (r.a.) şöyle dedi: "Münâfık; konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde tutmaz, yemin ettiğinde günahkâr olur, emanet edildiğinde hıyanet eder, ganimet elde ettiğinde cimrilik eder, emredildiğinde isyan eder ve savaşa atıldığında korkar. Artık kimde bu özellikler varsa, onda nifakın tamamı vardır. Kimde de bunlardan bazıları varsa, onda nifakın bir kısmı vardır."[803]

---

801 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Sa'd, Tabakat- Kübra (6/208) – Buhârî, Tarih-i Kebir (1/442). Bu rivayetin isnadında Kadı Şerik vardır. Ebû Hayyan et-Temimi yoluyla aktardığı rivayetlerde çokça hata etmektedir.

802 İsnadı zayıftır. Bk. Kudai, Müsnedu'ş Şihab, 154 (1/123) – Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 490 (1/469). Hepsi Ebû Merhum bin Amr yoluyla rivayet etmiştir. Ebû Merhum, meçhuldür.

803 İsnadı hasendir. Bk. Firyabi, Sıfatu'n Nar, 20 (1/51)

٩٢٧ عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " للمنافقين علامات يعرفون بها: تحيتهم لعنة وطعامهم نُهْبَةٌ , وَغَنِيمَتُهُمْ غُلُولٌ لا يقربون المساجد إلا هجرا , ولا يأتون الصلاة إلا دبرا، مُسْتَكْبِرِينَ , لَا يَأْلَفُونَ وَلَا يُؤْلَفُونَ خشبٌ بالليل , سُخُب بالنهار

927- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Münâfığın, kendisiyle tanındığı alametleri vardır. Selamlaması lanet, yemeği yağmadır. Mescitlere yaklaşmaz, uzaklaşır. Namaza ancak sonunda gelir. Kibirli davranır. Ne biriyle kaynaşır ne de onunla kaynaşılır. Geceleyin odun, gündüzleri kara buluttur."*[804]

٩٢٨ - عَنْ أَبِي يَحْيَى , قَالَ: سُئِلَ حُذَيْفَةُ عَنِ الْمُنَافِقِ , فَقَالَ: الَّذِي يَصِفُ الْإِسْلَامَ وَلَا يَعْمَلُ بِهِ

928- Ebû Yahya'dan; Huzeyfe'ye (r.a.) münâfıktan soruldu. Dedi ki: "İslâm'ın özelliklerini anlatıp onunla amel etmeyen kişidir."

٩٢٩ - عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ , عَنْ حُذَيْفَةَ , قَالَ: الْقُلُوبُ أَرْبَعَةٌ: قَلْبٌ أَغْلَفُ فَذَاكَ قَلْبُ الْكَافِرِ , وَقَلْبٌ مُصْفَحٌ فَذَاكَ قَلْبُ الْمُنَافِقِ , وَقَلْبٌ فِيهِ إِيمَانٌ وَنِفَاقٌ، فَمَثَلُ الْإِيمَانِ فِيهِ كَمَثَلِ شَجَرَةٍ يَمُدُّهَا مَاءٌ طَيِّبٌ , وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ مَثَلُ قَرْحَةٍ يَمُدُّهَا قَيْحٌ وَدَمٌ , فَأَيُّهَا غَلَبَ عَلَيْهِ غَلَبَ »

929- ... Ebû'l Buhteri'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Kalpler dört çeşittir. Bir kalp var ki, üzerine kılıf örtülmüştür. Bu, kâfirin kalbidir. Bir kalp var ki, zırhlıdır. Bu, münâfığın kalbidir. Bir kalp de vardır ki içinde hem iman hem de nifak vardır. Ondaki imanın misali, temiz suyun büyüttüğü ağacın misali gibidir. Münâfığın misali de irinin büyüttüğü yara gibidir. Artık hangisi galip gelirse, o kişiye galip gelir."[805]

804 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 7913 (2/293) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 2963 (3/87). Heysemi, Mecmau'z Zevaid (1/107)'de şöyle der: "Bunu Ahmed rivayet etmiştir. Senedinde Abdülmelik bin Kudame el-Cumahi vardır. Yahya bin Main ile başkaları sika, Darekutni ve başkaları ise zayıf saymıştır." Şeyh Ahmed Şakir, Müsned'e yaptığı talik çalışmasında (8/36) isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

805 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (1/406) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30404 (6/168) – İbn Mübarek, Zühd, 1439 (1/504) – Ebû Nuaym, Hılye (1/276)

٩٣٠ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ , قَالَ: قَالَ رسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَثَلُ الْمُنَافِقِ فِي أُمَّتِي مَثَلُ الشَّاةِ الْعَائِرَةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ , تَعِيرُ إِلَى هَذِهِ مَرَّةً , وَإِلَى هَذِهِ مَرَّةً , لَا تَدْرِي أَيَّتَهَا تَتْبَعُ»

930- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetim içindeki münâfığın misali, iki sürü arasında kalmış başıboş koyunun misali gibidir. Bir bu tarafa, bir diğer tarafa gider; hangi sürüye uyacağını bilemez."*[806]

٩٣١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ , وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى , وَزَعَمَ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ , وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ , وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ "

931- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Üç şey var ki kimde bulunursa, namaz kılsa da oruç tutsa da mümin olduğunu iddia etse de o münâfıktır. Konuşunca yalan söyler, söz verdiğinde tutmaz ve emanet edildiğinde hıyanet eder."*

٩٣٢ - عَنْ أَبِي طُوَالَةَ , قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ بِالسُّوقِ , فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَدَعَاهُ , فَقَالَ: كَيْفَ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي الْمُنَافِقِ؟ قَالَ: «إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ , وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ , وَإِذَا وَعَدَ خَلَفَ» , فَمَرَّ بِهِ آخَرُ فَدَعَاهُ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ , ثُمَّ مَرَّ بِهِ آخَرُ فَسَأَلَهُ , فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ

932- Ebû Tuvale dedi ki: Bir keresinde çarşıda Said bin Müseyyeb'in yanında oturuyordum. Derken yanından bir adam geçti. Hemen onu çağırıp "Rasûlullah'ı (s.a.v.) münâfık hakkında nasıl söylerken işittin?" diye sordu. Adam "Konuştuğunda yalan söyler, emanet edildiğinde hıyanet eder ve söz verdiğinde tutmaz" cevabını verdi. Ardından başka bir adam geçti. Onu da çağırdı, o da aynı cevabı verdi. Sonra başka bir adam geçti. Onu da çağırdı, o da aynı cevabı verdi.

806 Sahihtir. Bk. Müslim, Sıfatu'l Münâfıkin (1/17/2146) – Nesai, İman, 5052 (4/464) – Ahmed, Müsned, 5079 (2/47) – Darimi, Mukaddime, 318 (1/105)

٩٣٣ - عَن أَبِي الْبخترِيِّ , قَال: قَال رجُلٌ: اللَّهُمَّ أَهْلِكِ الْمُنَافِقِينَ , فَقَالَ حُذَيفةُ: لَوْ هلكُوا مَا انْتَصفْتم مِنْ عدوِّكُم

933- ... Ebû Buhteri dedi ki: Bir adam, "Allah'ım, münâfıkları helak et!" dedi. Bunun üzerine Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Şayet helak olsalardı, düşmanlarınızdan intikam alamazdınız."[807]

٩٣٤ - نا هَيْثَمُ بْنُ عُبَيْدٍ قَالَ: نا أَبِي , عَنِ الْحَسَنِ قَالُوا: لَوْلَا الْمُنَافِقُون لَاسْتَوْحَشْتُمْ فِي الطُّرُقِ »

934- Heysem bin Ubeyd'den, o babasından; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Şayet münâfıklar olmasaydı, yollarda yapayalnız kalırdınız."[808]

٩٣٥ - قَالَ مَالِكٌ: بَلَغَنِي أَنَّ الْحَسَنَ الْبَصْرِيَّ كَانَ يَقُولُ: «لَوْلَا الْمُنَافِقُونَ لَاسْتَوْحَشْتُمْ فِي الطُّرُقِ»

935- ... Malik dedi ki: Bize ulaştığına göre Hasan-ı Basrî "Şayet münâfıklar olmasaydı, yollarda yapayalnız kalırdınız" derdi.

٩٣٦ - عَنِ الْمُجَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ , عَنِ الشَّعْبِيِّ , قَالَ: «لَوْلَا الْمُنَافِقُونَ لَاسْتُوحِشْتُمْ فِي الطُّرُقَاتِ»

936- ... Mücalid bin Said'den; Şa'bi dedi ki: "Şayet münâfıklar olmasaydı, yollarda yapayalnız kalırdınız."[809]

٩٣٧ - نا جَعْفَرٌ , قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ دِينَارٍ , يَقُولُ: «أُقْسِمُ لَوْ نَبَتَ لِلْمُنَافِقِينَ أَذْنَابٌ مَا وَجَدَ الْمُؤْمِنُونَ أَرْضًا يَمْشُونَ عَلَيْهَا»

937- Cafer dedi ki: Malik bin Dinar'ı şöyle derken işittim: "Yemin ederim ki şayet münâfıklar için yerden kuyruklar bitse, müminler üzerinde yürüyecek yer bulamazlardı."[810]

807 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37393 (7/481) – Fıryabi, Sıfatu'l Münâfık, 58 (1/63)
808 Bk. Firyab, Sıfatu'l Münâfık (1/82)
809 İsnadı zayıftır. Senedinde Mücalid bin Said vardır, zayıftır.
810 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (2/376)

٩٣٨ - عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ عن الشَّعْبِيِّ قال: «مَا أَدْرِي مَا تَقُولُونَ , مَنْ كَانَ كَذَّابًا فَهُوَ مُنَافِقٌ»

938- İsmail bin Ebû Halid'den; Şa'bi dedi ki: "Sizin ne dediğinizi bilmiyorum. Kim yalancıysa, o kişi münâfıktır."

٩٣٩ - قَالَ: أنا أَبُو الْأَشْهَبِ , عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: " النِّفَاقُ نِفَاقَانِ: نِفَاقٌ بِالتَّكْذِيبِ , وَنِفَاقٌ بِالْعَمَلِ «

939- Ebû'l Eşheb'ten; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Nifak iki çeşittir: Yalanlamayla olan nifak, amelle olan nifak."[811]

٩٤٠ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ , أَنَّ عُمَرَ قَالَ: عَهِدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ مُنَافِقٌ عَالِمُ اللِّسَانِ»

940- Abdullah bin Bureyde'den; Ömer (r.a.) şöyle dedi: "Rasûlullah (s.a.v.) bize, hakkımızda en çok korktuğu şeyin konuşmasını iyi bilen münâfık olduğunu söyledi."[812]

٩٤١ - عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ , قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ عُمَرَ , وَهُوَ يَخْطُبُ النَّاسَ , فَقَالَ فِي خُطْبَتِهِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي كُلُّ مُنَافِقٍ عَلِيمُ اللِّسَانِ»

941- ... Ebû Osman el-Hindi dedi ki: Bir keresinde insanlara hutbe verirken Ömer'in (r.a.) yanındaydım. Dedi ki: "Rasûlullah'ı (s.a.v.) *"Hakkınızda en çok korktuğum şey, konuşmasını iyi bilen münâfıktır"* buyururken işittim."[813]

٩٤٢ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو , قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «أَكْثَرُ مُنَافِقِي أُمَّتِي قُرَّاؤُهَا»

811 Bk. Tirmizi, Sünen (5/19). Muallak olarak Hasen'den rivayet etmiştir.
812 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Usame, Müsned, 466 (1/523) – Ahmed, Müsned, 143 (1/22) – Abd bin Humeyd, 11 (1/32)
813 İsnadı sahihtir. Bir önceki rivayete bakınız.

942- Abdullah bin Amr (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Ümmetimin münâfıklarının çoğu karilerdir."*[814]

٩٤٣ سمعت عبد الله بن عمرو بن العاص ، يقول: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْه وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ أَكْثَرَ مُنَافِقِي أُمَّتِي قُرَّاؤُهَا»

943- … Abdullah bin Amr bin As (r.anhumâ) dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Ümmetimin münâfıklarının çoğu karilerdir."*[815]

٩٤٤ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَكْثَرُ مُنَافِقِي أُمَّتِي قُرَّاؤُهَا»

944- … Ukbe bin Âmir el-Cüheni'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetimin münâfıklarının çoğu karilerdir."*[816]

İbn Batta şöyle der: Eğer birisi hadisin manasını sorup "Neden özellikle başkaları değil de kariler zikredildi?" diye sorarsa, şöyle cevap verilir: Doğrusu takva, neredeyse ancak takvaya nispet edilen kişilerde bulunur. Çünkü avamla çarşı-pazar esnafı, riyayı bilmezler. Kari olma sıfatıyla süslenenler ise bu konuda mahirdirler. Riya, nifakın ta kendisidir. Çünkü münâfık, açıktan yaptığının hilafını gizler, içindekinin zıddını gösterir. Diliyle güzellikleri anlatır ama fiiliyle anlattıklarına muhalefet eder. Maruf olanı konuşur, münker olanı yapar. Arzusuna ulaşma fırsatını yakalamak için gaflet anlarını gözler. Abdullah bin Mübarek (r.h.) dedi ki: "Münâfıklar, zındıkların ta kendileridir. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) zamanındaki nifak, ondan sonraki zındıklıktır."

٩٤٥ - عَنْ إِبْرَاهِيمَ , عَنْ عَبْدِ اللهِ, قَالَ: «الْغِنَاءُ يُنْبِتُ النِّفَاقَ فِي الْقَلْبِ»

945- İbrahim'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Şarkı, kalpte nifak yeşertir."

---

814 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 6634 (2/175) – Elbani, Sahiha (2/312)

815 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 6633 (2/175) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 34335 (7/79) – Firyabi, Sıfatu'l Münâfık,36 (1/56) – Buhârî, Tarih-i Kebir, 822 (1/257)

816 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 17405 (4/151) – Taberani, Kebir, 841 (17/305) – Buhârî, Halku Ef'ali'l İbad (1/118) – Firyabi, Sıfatu'l Münâfık, 35 (1/46) – İbn Adiy, Duafa (4/148). Bunların tümü İbn Lehi'a'dan rivayet etmiştir. İbn Lehi'a müdellis olup burada muanan olarak rivayet etmiştir.

Derim ki: Elbani, Sahiha'da (750) bu hadis hakkında detaylıca açıklama yapmıştır.

٩٤٦ - نا سَلَّامُ بْنُ مِسْكِينٍ , عَنْ شَيْخٍ لَهُمْ لَمْ يَكُنْ يُسَمِّيهِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ , أَنَّهُ دُعِيَ إِلَى وَلِيمَةٍ فَرَأَى لَعَّابِينَ فَخَرَجَ وَقَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ: «الْغِنَاءُ يُنْبِتُ النِّفَاقَ فِي الْقَلْبِ , كَمَا يُنْبِتُ الْمَاءُ الْبَقْلَ»

946- Sellam bin Miskin'den, o ismini belirtmediği bir şeyhten; Ebû Vail bir keresinde düğün yemeğine davet edildi. Oraya vardığında oynayan iki kişi gördü. Hemen dışarı çıkıp şöyle dedi: "İbn Mes'ud'u 'Suyun baklayı bitirmesi gibi şarkı da kalpte nifak yeşertir' derken işittim."[817]

٩٤٧ - عَنْ حَمَّادٍ , عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ , قَالَ: الْغِنَاءُ يُنْبِتُ النِّفَاقَ فِي الْقَلْبِ.

947- Hammad'dan; İbn Mes'ud dedi ki: "Şarkı, kalpte nifak yeşertir."

İbn Batta şöyle der: İşte bu Abdullah bin Mes'ud'dur (r.a.); sana şarkı dinlemenin kalpte nifak yeşerteceğini öğretiyor. O halde çirkin işler yapmak, büyük günahlarda ısrar etmek ve Rab Teâlâ'yı öfkelendiren helak edici günahları hafife almak hakkında zannın nedir? Peki, imanın söz olup farzları terk etmenin sahibine zarar vermediğini ve büyük günahları işlemenin onu eksiltmediğini iddia eden kimsenin durumu nedir?

---

817 Bu ve 945.ci rivayetin isnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 20795 (10/223) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 5098 (4/278) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 680 (2/629). Elbani, Tahrimu Âlâti't Tarb isimli eserinde bu rivayeti zikretmiş, şöyle demiştir: "İsnadı sahihtir. Ravileri sikadır ama senedin zahiri munkatıdır. Çünkü İbrahim bin Yezid en-Nehai, Abdullah bin Mes'ud'a yetişmemiştir." Elbani yine bunu Zaifu'l Cami'de (3939) de zikretmektedir.

İŞLEYENİN İMÂNDAN AYRILIP TEVBE ETTİĞİNDE İMÂNA GERİ DÖNDÜĞÜ GÜNAHLAR

٩٤٨ - أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ».

وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَقُولُ: وَلَا يَنْتَهِبُ نُهْبَةً يَرْفَعُ النَّاسُ أَبْصَارَهُمْ إِلَيْهِ فِيهَا , وَهُوَ مُؤْمِنٌ حِينَ يَنْتَهِبُهَا

948- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. İçki içen, içtiği anda mümin değildir."*

Ebu Hureyre şöyle derdi: "Yağma yapan, insanlar gözlerini ona dikmişken yağmaladığı anda mümin değildir."[818]

٩٤٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَنْتَهِبُ مُنْتَهِبٌ نُهْبَةً يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ أَبْصَارَهُمْ فِيهَا حِينَ يَنْتَهِبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ»

949- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir. Yağma yapan, insanlar gözlerini ona dikmişken yağmaladığı anda mümin değildir."*[819]

---

818 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 4256 (5/2120) – Müslim, Sahih, 57 (1/76)

819 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Mezalim, 2475 (5/143) – Müslim, İman, 76 (3/101)

٩٥٠ - أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِن وَلا يسرق السَّارِقُ حين يسرق وهو مؤمنٌ , وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ»

950- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir."*[820]

٩٥١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَنْتَهِبُ نُهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ يَرْفَعُ الْمُؤْمِنُونَ إِلَيْهِ فِيهَا أَبْصَارَهُمْ وَهُوَ حِينَ يَنْتَهِبُهَا مُؤْمِنٌ»

951- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir. Yağma yapan, insanlar gözlerini ona dikmişken yağmaladığı anda mümin değildir."*[821]

٩٥٢ - أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ , يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَشْرَبُ الْحُدُودَ - يَعْنِي الْخَمْرَ - حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ , لَا يَنْتَهِبُ نُهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ يَرْفَعُ إِلَيْهِ الْمُؤْمِنُونَ أَعْيُنَهُمْ فِيهَا , وَهُوَ حِينَ يَنْتَهِبُهَا مُؤْمِنٌ , وَلَا يَغُلُّ حِينَ يَغُلُّ وَهُوَ مُؤْمِنٌ , فَإِيَّاكُمْ وَإِيَّاكُمْ»

952- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki yağma yapan, müminler gözlerini ona dikmiş-*

---

820 Bk. 948.ci rivayet.

821 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 5256 (5/2120) – Müslim, Sahih, 57 (1/76)

ken değerli bir şeyi yağmaladığı anda mümin değildir. Ganimetten çalan, ganimetten çaldığı esnada mümin değildir. Artık bu durumlardan sakının![822]

٩٥٣ - عَنِ ابْنِ طاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ , قَال: أَحْسَبُهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , كُلُّهُمْ يَرْفَعُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدُ اللهِ بْنِ أَحْمَدَ: وَهُوَ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ طَاوُسٍ - قَالَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَغُلُّ حِينَ يَغُلُّ وَهُوَ مُؤْمِن , وَلَا يَنْتَهِبُ نُهْبَةً يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ فِيهَا أَبْصَارَهُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ»

953- ... İbn Tavûs'tan, o babasından, o da Rasûlullah'a (s.a.v.) refederek Ebû Hureyre'den... Ebû Abdurrahman Abdullah bin Ahmed dedi ki: "Bu, İbn Tavûs hadisi olarak gariptir." Buyurdu ki: *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir. Ganimetten çalan, ganimetten çaldığı anda mümin değildir. Yağma yapan, insanlar gözlerini ona dikmişken yağmaladığı anda mümin değildir."*[823]

٩٥٤ - وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ , وَأَبِي بَكْرِ بْنِ الْحَارِثِ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , مِثْلَهُ , إِلَّا أَنَّهُ زَادَ فِيهِ: «وَلَا يَنْتَهِبُ نُهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ فَيَرْفَعُ الْمُؤْمِنُونَ إِلَيْهِ فِيهَا أَبْصَارَهُمْ , وَهُوَ حِينَ يَنْتَهِبُهَا مُؤْمِنٌ». وَلَمْ يَذْكُرْ فِي حَدِيثِهِ التَّوْبَةَ

954- Said bin Müseyyeb ve Ebû Bekir bin Haris'ten, onlar da Ebû Hureyre'den... Ravi yukarıdaki hadisin aynısını zikretmiştir ama onda *"Yağma yapan, müminler gözlerini ona dikmişken değerli bir şeyi yağmaladığı anda mümin değildir"* ziyadesi vardır.

822 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 8187 (2/317) – Ebû Avane, Müsned, 38 (1/29) – Beyhaki, İtikad (1/250)

823 Bk. Abdurrezzak, Musannef, 13682 (7/415)

٩٥٥ - عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ , عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ قال: وقدْ قُلْتُ لِلزُّهْرِيِّ حين ذَكَرَ هَذَا الْحَدِيثَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يزْنِي وَهُوَ حين يزْني مُؤْمنٌ» إِنَّهُمْ يَقُولُونَ: فَإِنْ لَمْ يَكُنْ مُؤْمِنًا فَمَا هُوَ؟ قَالَ: فَأَنْكَرَ ذَلِكَ , وَكَرِه مسْألتِي عنْهُ

955- Ebû İshak'tan; Evzaî dedi ki: Zühri'ye *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir"* hadisini zikredince "Eğer mümin değilse, o halde nedir?" dedim. Bu sözümü inkâr etti ve sorumu kerih gördü.[824]

٩٥٦ - نا يَحْيَى بْنُ عَوْفٍ , قَالَ: قَالَ الْحَسَنُ: يُجَانِبُهُ الْإِيمَانُ مَا دَامَ كَذَلِكَ , فَإِنْ رَاجَعَ رَاجَعَهُ الْإِيمَانُ

عَنِ الْحَسَنِ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُنْزَعُ مِنْهُ الْإِيمَانُ , فَإِنْ تَابَ أُعِيدَ إِلَيْهِ الْإِيمَانُ»

956- Yahya bin Avf'tan; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Kişi o halde olduğu sürece iman kendisinden uzaklaşır. Eğer geri dönerse, iman da kendisine geri döner."

Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İman ondan çekilip alınır. Şayet tevbe ederse, iman kendisine iade edilir."*

٩٥٧ - عَنِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَزْنِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَنْتَهِبُ نُهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ أَوْ سَرَفٍ وَهُوَ مُؤْمِنٌ»

957- İbn Ebi Evfa'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. Değerli bir şeyi yağmalayan, yağmaladığı anda mümin değildir."*[825]

---

824 Bk. Darekutni, İlel (9/347)

825 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 19125 (4/352) – İbn Ebi'l Ca'd, Müsned, 265 (1/57). Heysemi dedi ki: "Bunu Ahmed, Kebir'de Taberani ve Bezzar rivayet etmiştir. Senedinde Müdrik bin İmara vardır. İbn Hibban, onu Sikat'ta zikretmiştir. Senetteki diğer raviler ise sahihin ravileridir." Bk. Mecmau'z Zevaid (1/100). Alâi, Camiu't Tahsil'de (1/275) bu rivayeti zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Yahya bin Main dedi ki: Bu hadis mürseldir. Çünkü Müdrik bin İmara, İbn Ebi Evfa'ya yetişmemiştir."

٩٥٨ - عَن يَحْيَى بْنِ عَبَّاد بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا عِنْدَهَا ، إِذْ مُرَّ بِرَجُلٍ قَدْ ضُرِبَ فِي الْخَمْرِ عَلَى بَابِهَا ، فَسَمِعَتْ حِسَّ النَّاسِ ، فَقَالَتْ: أَيُّ شَيْءٍ هَذَا؟ قُلْتُ: رَجُلٌ أُخِذَ سَكْرَانَ مِنْ خَمْرٍ فَضُرِبَ ، فَقَالَتْ: سُبْحَانَ اللهِ ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا يَشْرَبُ الشَّارِبُ حِينَ يَشْرَبُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ - تَعْنِي الْخَمْرَ - وَلَا يَزْنِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ ، وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ ، وَلَا يَنْتَهِبُ مُنْتَهِبٌ نُهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ فِيهَا رُءُوسَهُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ ، فَإِيَّاكُمْ وَإِيَّاكُمْ»

958- Yahya bin Abbad bin Abdullah bin Zübeyr'den; babası dedi ki: Bir keresinde Âişe'nin (r.anhâ) yanındayken yanımızdan içki yüzünden kapısının önünde sopa atılmış bir adam geçti. O sıra insanların sesini işittim. Âişe "Bu nedir?" diye sordu. Kendisine "İçkiden dolayı sarhoş olmuş, bu yüzden sopa yemiş bir adamdır" cevabını verdim. Bunun üzerine "Subhanallah! Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim" dedi ve şu hadisi rivayet etti: *"İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir. Yağma yapan, insanlar başlarını ona doğru dikmişken değerli bir şeyi yağmaladığı anda mümin değildir. Ganimetten çalan, ganimetten çaldığı esnada mümin değildir. Artık bu durumlardan sakının!"*[826]

٩٥٩ - عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ: «لَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ»

959- İkrime'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir."

---

826 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 25132 (6/139). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/100) şöyle der: "Bunu Ahmed ve bir kısmını Bezzar rivayet etmiştir. Senedinde İbn İshak vardır, müdellistir."
Derim ki: Hadisin illeti İbn İshak'tır. Kendisi müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir.

٩٦٠ - عَنْ فُضَيْلِ بْنِ يَسَارٍ , عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ قال: فِي قوْلِ رسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يزني وَهُوَ مُؤمنٌ ولا يشْرِبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُو مُؤْمنٌ» قَالَ: إِذَا أَتَى شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ نُزِعَ مِنْهُ الْإِيمَانُ , فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ: هَذَا الْإِسْلَامُ , وَأَدَارَ إِدَارَةً وَاسِعَةً , وَأَدَارَ فِي جَوْفِهَا إِدَارَةً صَغِيرَةً وَقَالَ: هَذَا الْإِيمَانُ , قَالَ: فَالْإِيمَانُ مَقْصُورٌ فِي الْإِسْلَامِ قَالَ: فَقَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزْنِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ» إِذَا أَتَى شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ خَرَجَ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَى الْإِسْلَامِ قَالَ: فَإِذَا تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ , وَرَجَعَ إِلَى الْإِيمَانِ «

960- Fudayl bin Yesar'dan; Rasûlullah'ın (s.a.v.) *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir"* hadisi hakkında Muhammed bin Ali dedi ki: "Bunlardan bir şeyi işlediğinde kendisinden iman çekilip alınır. Eğer Allah'a tevbe ederse, Allah da tevbesini kabul eder." Muhammed bin Ali, eliyle geniş bir daire çizip "Bu İslâm'dır" dedi. Sonra o dairenin içine küçük bir daire çizip "Bu da imandır" dedi. Ardından sözlerine şöyle devam etti: "İman dairesi, İslâm dairesinin içerisindedir. Şu halde Rasûlullah'ın (s.a.v.) *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir"* sözünden kastedilen, kişi o işi yaptığında iman dairesinden çıkıp İslâm dairesine geçer. Tevbe ettiğinde Allah da tevbesini kabul eder ve iman dairesine geri döner."

٩٦١ - عَنْ فُضَيْلِ بْنِ سَيَّارٍ , قَالَ: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ: هَذَا الْإِسْلَامُ , وَدَوَّرَ دَوَّارَةً , وَفِي وَسَطِهَا أُخْرَى وَهَذَا الْإِيمَانُ الَّذِي فِي وَسَطِهَا مَقْصُورٌ فِي الْإِسْلَامِ " قَالَ: قَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ» , قَالَ: يَخْرُجُ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَى الْإِسْلَامِ , وَلَا يَخْرُجُ مِنَ الْإِسْلَامِ , فَإِذَا تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ

961- Fudayl bin Yesar'dan; Muhammed bin Ali, eliyle bir daire çizip ortasına başka bir daire çizdi. Ardından "Ortadaki daire, İslâm dairesinin

içindeki iman dairesidir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir"* sözünün manası şudur: Yani kişi bu durumda iman dairesinden çıkıp İslâm dairesine girer, İslâm'dan tamamen çıkmaz. Tevbe edince de Allah onun tevbesini kabul eder."[827]

٩٦٢ - نا أَنَسٌ , قَالَ: مَا خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا قَالَ: «لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ , وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ»

962- Enes (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) bize ne zaman hutbe verdiyse, illaki hutbesinde şöyle buyururdu: *"Emaneti olmayanın imanı yoktur. Hayır! Ahdi olmayanın dini yoktur."*[828]

٩٦٣ - سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ , يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ , وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ»

963- Enes bin Malik (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Emaneti olmayanın imanı yoktur. Ahdi olmayanın dini yoktur."*[829]

٩٦٤ - نا عَوْفٌ , عَنْ قَسَامَةَ بْنِ زُهَيْرٍ , قَالَ: لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ , وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ

964- ... Avf'tan; Kasame bin Züheyr dedi ki: "Emaneti olmayanın imanı yoktur. Ahdi olmayanın dini yoktur."[830]

٩٦٥ - عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُهَاجِرٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: إِذَا زَنَى الْعَبْدُ نُزِعَ مِنْهُ الْإِيمَانُ

---

827 Bk. Hallal, Sünne, 1083 (3/608)

828 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 12589 (3/154) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 12470 (6/2889) – Ebû Ya'la, Müsned, 2863 (5/246). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/96) şöyle der: "Bunu Ahmed, Ebû Ya'la, Bezzar ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Ebû Hilal vardır. Yahya bin Main ve başkaları, onu sika saymışlardır. Nesai ve başkaları ise zayıf olduğunu söylemişlerdir."

829 İsnadı sahihtir. Bk. Ziya, Ehadis-i Muhtara, 3661 (7/23) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 494 (1/471). Ayrıca bk. Elbani, Sahihu'l Cami, 7179

830 Sahih mevkuftur. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 20401 (6/168)

965- İbrahim bin Muhacir'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; **"Kul** zina ettiğinde iman kendisinden çekilip alınır."

٩٦٦ - عَنْ مُجَاهِدٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , أَنَّهُ قَالَ لِغِلْمانه: مَنْ أراد مِنْكُمْ الْبَاءَةَ زَوَّجْنَاهُ , لَا يَزْنِي مِنْكُمْ زَانٍ إِلَّا نَزَعَ اللَّهُ مِنْهُ نُورَ الْإِيمَانِ , فَإِنْ شاء أنْ يردَّهُ عَلَيْهِ رَدَّهُ , وَإِنْ شَاءَ أَنْ يَمْنَعَهُ مَنَعَهُ

966- ... Mücahid'den; İbn Abbâs (r.anhumâ), kölelerine şöyle dedi: "Sizden kim evlenmek isterse, onu evlendiririz. Sizden kim zina ederse, Allah ondan imanın nurunu çekip alır. Ardından şayet dilerse geri verir. Eğer imandan menetmek isterse, onu imandan meneder."[831]

٩٦٧ - حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي صَفِيَّةَ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ لِغِلْمَانِهِ , يَدْعُو غُلَامًا غُلَامًا يَقُولُ: أَلَا أُزَوِّجُكَ مَا مِنْ عَبْدٍ يَزْنِي إِلَّا نَزَعَ اللَّهُ مِنْهُ نُورَ الْإِيمَانِ

967- Osman bin Ebi Safiyye'den; İbn Abbâs (r.anhumâ), kölelerinden birini çağırıp ona şöyle derdi: "Seni evlendireyim mi? Zina eden bir kul yoktur ki Allah ondan imanın nurunu çekip alıyor olmasın."[832]

٩٦٨ - عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ , يُنْزَعُ مِنْهُ الْإِيمَانُ كَمَا يَخْلَعُ أَحَدُكُمْ قَمِيصَهُ , فَإِنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ»

968- Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. Sizden birinin gömleğini çıkarması gibi iman da o kimseden soyulup çıkarılır. Eğer tevbe ederse, Allah da tevbesini kabul eder."*[833]

831 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30352 (6/163)
832 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30330 (6/160) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 755 (1/352). Ayrıca bk. Buhârî, Hudud (12/59) muallak olarak.
833 İsnadı zayıftır. Hasan-ı Basrî, Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişmemiştir. Bu yüzden hadis mürseldir. Ayrıca senette başka bir illet daha vardır. Fazl bin Delhem, Ebû Davud ve başkalarının belirttiği üzere kavi değildir.

٩٦٩ - حَدَّثَنِي بَكْرُ بْنُ عَمْرٍو الْمَعَافِرِيُّ , عَنْ رَجُلٍ , مِنْ حِمْيَرَ قَالَ: قَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ الْجُهَنِيُّ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَفَصَّلُ الْإِيمَانَ , كَمَا يَتَفَصَّلُ ثَوْبَ الْمَرْأَةِ

969- Bekir bin Amr el-Meâfiri'den, o Hımyer kabilesinden bir adamdan; Ukbe bin Âmir el-Cüheni dedi ki: "Şüphesiz kişi, kadının elbisesini parça-parça soyduğu gibi imanı da parça parça soyar."[834]

٩٧٠ - عَنْ عُتْبَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ , عَنْ أَبِيهِ , عَنْ جَدِّهِ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّمَا الْإِيمَانُ بِمَنْزِلَةِ الْقَمِيصِ يَتَقَمَّصُهُ مَرَّةً , وَيَنْزِعُهُ أُخْرَى»

970- Utbe bin Abdullah bin Halid bin Ma'dan'dan, o babasından, o da dedesinden; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İman ancak gömlek gibidir. Kişi onu bazen giyer, bazen çıkarır."*[835]

٩٧١ - عَنْ شُرَيْحِ بْنِ عُبَيْدٍ الْحَضْرَمِيِّ , أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ , قَالَ: " إِنَّمَا الْإِيمَانُ بِمَنْزِلَةِ الْقَمِيصِ يَتَقَمَّصُهُ مَرَّةً , وَيَنْزِعُهُ أُخْرَى

971- ... Şureyh bin Ubeyd el-Hadrami'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "İman ancak gömlek gibidir. Kişi onu bazen giyer, bazen çıkarır."[836]

٩٧٢ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبِيعَةَ الْحَضْرَمِيِّ , أَنَّهُ أَخْبَرَهُ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «إِنَّمَا الْإِيمَانُ كَثَوْبِ أَحَدِكُمْ يَلْبَسُهُ مَرَّةً , وَيَقْلَعُهُ أُخْرَى

972- ... Abdullah bin Rebi'a el-Hadrami'den; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: "İman ancak sizden birinin elbisesi gibidir; onu bazen giyer, bazen çıkarır."

834 Abdullah bin Ahmed, Sünne, 694 (1/334)

835 Bk. Hakim, Nevadiru'l Usul (1/273) – İbn Hibban, Sikat (7/42)

836 İsnadı zayıftır. Senedinde Bakıyye bin Velid vardır, müdellistir. Burada muanan olarak rivayet etmiştir. Yine senedinde Şureyh bin Ubeyd el-Hadrami vardır. Kendisi Ömer bin Hattâb'a erişmemiştir. Ayrıca çokça mürsel rivayetlerde bulunmuştur.

٩٧٣ - عَنْ أَنَسٍ , قَالَ: مَا خَطَبَنَا نَبِيُّنَا أَوْ قَال النَّبِيُّ صلَّى اللهُ علَيْهِ وسلَّم إِلَّا قَالَ: «لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ , وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ»

973- Enes (r.a.) şöyle dedi: Peygamberimiz –veya **Rasûlullah (s.a.v.)** bize ne zaman hutbe verdiyse, illaki hutbesinde şöyle buyururdu: *"Emaneti olmayanın imanı yoktur. Hayır! Ahdi olmayanın dini yoktur."*[837]

٩٧٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: " إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً , نُكِتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ , فَإِنْ هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ صَقُلَتْ , وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا , وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا , وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا , حَتَّى يَعْلُوَ قَلْبَهُ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} [المطففين: ١٤]

974- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz kul günah işlediğinde kalbinde siyah bir leke oluşur. Şayet günahtan sıyrılır, bağışlanma diler ve tevbe ederse, o leke gider. Eğer günaha dönerse, lekeler arttırılır. Sonra tekrar yaparsa, siyah leke arttırılmaya devam eder ve tâ ki Allah Teâlâ "Hayır! Aksine kazandıkları kalplerine galip gelmiştir"* (Mutaffifin, 14) *âyetinde zikrettiği pas, kalbine galip gelir."*[838]

٩٧٥ - عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ , أَنَّ أَبَا الدَّرْدَاءِ , كَانَ يَقُولُ: «نَسْأَلُ اللَّهَ إِيمَانًا دَائِمًا , وَيَقِينًا صَادِقًا , وَعِلْمًا نَافِعًا»

قَالَ: فَقَالَ مُعَاوِيَةُ بْنُ قُرَّةَ: كَأَنَّ مِنَ الْإِيمَانِ لَيْسَ بِدَائِمٍ , وَكَأَنَّ مِنَ الْيَقِينِ لَيْسَ بِصَادِقٍ , وَكَأَنَّ مِنَ الْعِلْمِ عِلْمًا لَيْسَ بِنَافِعٍ

975- ... Muaviye bin Kurra'dan; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle derdi: "Allah'tan devamlı bir iman, sadık bir yâkîn ve faydalı bir ilim diliyoruz."

837 Bk. 962.ci rivayet.
838 İsnadı hasendir. Bk. Tirmizi, Tefsir, 3334 (5/434) – İbn Mâce, Zühd, 4244 (2/1418) – Nesai, Sünen-i Kübra, 11658 (6/509) – Hakim, Müstedrek, 6 (1/45). Hakim dedi ki: "Bu, sahih bir hadis olup Buhârî ile Müslim'de rivayet edilmemiştir."

Ravi şöyle der: Muaviye bin Kurra dedi ki: "Demek ki imandan devamlı olmayanı, yâkînden sadık olmayanı ve ilimden faydalı olmayanı vardır."[839]

٩٧٦ - سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَة , يَقُولُ: عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا زَنَى الزَّانِي خَرَجَ مِنْهُ الْإِيمَانُ , فَكَانَ كَالظُّلَّةِ , فَإِذَا انْقَطَعَ رَجَعَ إِلَيْهِ الْإِيمَانُ»

976- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Kişi zina ettiğinde iman ondan çıkıp başı üzerinde bir bulut gibi asılı durur. Zinadan koptuğunda iman kendisine geri döner.*"[840]

٩٧٧ - عَنْ أَبِي زُرْعَةَ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: «إِنَّ الْإِيمَانَ نَزِهٌ , فَمَنْ زَنَا فَارَقَهُ الْإِيمَانُ , فَإِنْ لَامَ نَفْسَهُ وَرَاجَعَ رَاجَعَهُ الْإِيمَانُ»

977- Ebû Zur'a'dan; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz iman nezihtir. Bu yüzden kim zina ederse, iman ondan ayrılır. Eğer kişi nefsini kınar, geri dönerse, iman da ona geri döner."[841]

٩٧٨ - عَنْ أَبِي زُرْعَةَ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: الْإِيمَانُ نَزِهٌ فَمَنْ زَنَا فَارَقَهُ الْإِيمَانُ , فَإِنْ لَامَ نَفْسَهُ , وَرَاجَعَ رَاجَعَهُ الْإِيمَانُ

978- Ebû Zur'a'dan; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz iman nezihtir. Bu yüzden kim zina ederse, iman ondan ayrılır. Eğer kişi nefsini kınar, geri dönerse, iman da ona geri döner."

٩٧٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا تَنَاوَلَ الْعَبْدُ كَأْسَ الْخَمْرِ بِيَدِهِ , نَاشَدَهُ الْإِيمَانُ بِاللهِ لَا تُدْخِلْهُ عَلَيَّ , فَإِنِّي لَا أَسْتَقِرُّ أَنَا وَهُوَ فِي وِعَاءٍ وَاحِدٍ , فَإِنْ أَبَى فَشَرِبَهُ نَفَرَ الْإِيمَانُ مِنْهُ نَفْرَةً لَمْ يَعُدْ إِلَيْهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا , فَإِنْ تَابَ , تَابَ اللهُ عَلَيْهِ , وَسَلَبَهُ شَيْئًا مِن عَقْلِهِ

839 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30364 (6/164)

840 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4690 (4/2002) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 5364 (4/352) – Hakim, Müstedrek (1/22). Hakim dedi ki: "Bu, Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir." Zehebi kendisine muvafakat etmektedir.

841 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30368 (6/165)

979- Ebû Hureyre'den (r.a.)· Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki. *"Kişi içki bardağına elini uzattığında iman Allah adına yemin verip "Onu benim yanıma sokma! Çünkü ben, onunla aynı kapta duramam" der. Kişi dinlemeyip içerse iman ondan öyle bir kaçar ki kırk sabah geri dönmez. Eğer tevbe ederse. Allah da tevbesini kabul eder ama aklından bir şeyi çekip alır."*[842]

٩٨٠ - عَنِ الزُّهْرِيِّ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا دخَلتِ الْعَصَبِيَّةُ قَلْبَ رَجُلٍ إِلَّا خَرَجَ مِنْهُ مِنَ الْإِيمَانِ بِقَدْرِ مَا دَخَلَهُ مِنَ الْعَصَبِيَّةِ »

980- Zühri'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Asabiyet hangi adamın kalbine girmişse, illaki asabiyetin girdiği kadar kalbinden bir şey çıkmıştır."*[843]

İbn Batta şöyle der: Bu haberler ve benzerleri aynı manada olup, kitap fazla uzamasın diye zikretmeyi terk ettiklerimin hepsi, imanın eksildiğini ve sünnette zikredilen günahları işlediğinde kişiden ayrıldığını göstermektedir. Bunların tümü, Mürcie mezhebinin ortaya attığı şu iftiranın hilafınadır: "İnsanlar içinde suçu en büyük olanı, günah ve zulümde en ileri gideni, la ilahe illallah dediğinde artık iman konusunda Cibril, Mikail ve İbrahim el-Halil ile eşittir." Allah, zalimlerin söylediklerinden münezzehtir, yüce ve büyüktür.

Beşinci bölüm burada sonra erdi. Bunu altıncı bölüm izleyecektir inşallah.

842 Uydurmadır. Detaylı bilgi için bk. İbn Hacer, Lisanu'l Mizan (5/87) – Ebû Hatim, Mecruhin (2/299)

843 İsnadı zayıftır. Çünkü Zühri, Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişmemiştir.

ALTINCI BÖLÜM

- **Sahibini Dinden Çıkarmayan Küfre Sokan Günahlar**
- **İmân, Korku ve Ümittir**
- **İmân, İmânın Farzları ve İmânın Kalple Tasdik, Dille İkrar ve Azalarla Amel Etme Olduğunun Beyanı**

SAHİBİNİ DİNDEN ÇIKARMAYAN KÜFRE SOKAN GÜNAHLAR

٩٨١ - عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ , عَنْ أَبِي بَكْرٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الشِّرْكُ أَخْفَى فِيكُمْ مِنْ دَبِيبِ النَّمْلِ , أَوْ دَبِيبِ الذَّرِّ». قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللهِ أَيَكُونُ شِرْكًا لَا يَجْعَلُ مَعَ اللهِ إِلَهًا يُعْبَدُ مِنْ دُونِهِ؟ قَالَ: " ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ , وَقَالَ: يَا صِدِّيقُ , الشِّرْكُ أَخْفَى مِنْ دَبِيبِ النَّمْلِ أَوْ دَبِيبِ الذَّرِّ " , وَلَكِنِّي سَأَدُلُّكَ عَلَى مَا يُذْهِبُ صِغَارَ الشِّرْكِ , وَكُبَّارَهُ , أَوْ قَالَ: صَغِيرَ الشِّرْكِ وَكَبِيرَهُ , تَقُولُ عِنْدَ الصُّبْحِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُشْرِكَ بِكَ وَأَنَا أَعْلَمُ , وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَا أَعْلَمُ

981- ... Ma'kil bin Yesar'dan, o Ebû Bekir'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şirk, içinizde karıncanın –veya– küçük karıncanın yürümesinden daha gizlidir."* Ebû Bekir "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah ile beraber bir ilah edinip ona ibadet etmekten başka da şirk olur mu?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Anan seni yitirsin, ey Ebû Bekir!" (Veya "ey Sıddık!" buyurdu). Şirk, karıncanın –veya– küçük karıncanın yürümesinden daha gizlidir. Ancak sana, şirkin küçüğünü de büyüğünü de giderecek şeyi göstereceğim. (Veya "büyüğünü de küçüğünü de" buyurdu). Sabahleyin şöyle dersin: Allah'ım! Sana bilerek şirk koşmaktan sana sığınır, bilmediklerim için senden bağışlanma dilerim."*[844]

---

844 İsnadı sahihtir. Bk. Buhârî, el-Edebu'l Müfred , 716 (1/250) – Ebû Ya'la, Müsned, 58 (1/60). Ayrıca bunu, Sahihu'l Cami'de (3731) Elbani de zikretmiş, sahih olduğunu belirtmiştir.

٩٨٢ - عَنْ مَعْقِلٍ، قَالَ: سَمِعْنَا أَبَا بَكْرٍ، يقول: أوْ سمعْتُهُ من رسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مَعَهُ: «الشِّرْكُ فِيكُمْ أخفى من دبيب النَّمْلِ». فذكر نحوهُ

982- Ma'kil dedi ki: Ebû Bekir'i (r.a.) şöyle derken işittik: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: "*Şirk, içinizde karıncanın yürümesinden daha gizlidir...*" Ravi daha sonra yukarıdakinin benzerini zikretti.[845]

٩٨٣ - سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْه وسلَّم يَقُولُ: «كُفْرٌ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ ادِّعَاءُ نَسَبٍ لَا يُعْرَفُ ، وَكُفْرٌ بِاللهِ تَعَالَى تبرُّؤٌ مِن نسب وَإِنْ دَقَّ»

983- Ebû Bekir (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: "*Bilinmeyen bir nesebi iddia etmek, Allah Teâlâ'ya küfretmektir. Azıcık da olsa nesepten beri olmak, Allah Teâlâ'ya karşı küfre girmek demektir.*"[846]

٩٨٤ - سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تَرْغَبُوا عَنْ آبَائِكُمْ ، فَإِنَّهُ مَنْ رَغِبَ عَنْ أَبِيهِ ، فَإِنَّهُ كُفْرٌ بِهِ»

984- Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: "*Atalarınızdan yüz çevirmeyin! Çünkü kim atasından yüz çevirirse, küfre girmiş olur.*"[847]

٩٨٥ - ... عَنْ مَعْمَرٍ الْأَوْدِيِّ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: «كُفْرٌ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ تَبَرُّؤٌ مِنْ نَسَبٍ وَإِنْ دَقَّ، كُفْرٌ بِاللهِ ادِّعَاءٌ إِلَى نَسَبٍ لَا يُعْرَفُ»

985- Ma'mer el-Evdi'den; Ebû Bekir (r.a.) şöyle dedi: "Azıcık da olsa nesepten beri olmak, Allah Teâlâ'ya küfretmektir. Bilinmeyen bir nesebi iddia etmek, Allah Teâlâ'ya karşı küfre girmektir."[848]

---

845 İsnadı zayıftır. Senedinde ismi belirtilmeyen biri vardır. Bir önceki bundan daha sahihtir.

846 Sahih liğayrihtir. Bk. Darimi, Feraiz, 2863 (2/233) – Taberani, Evsat, 2818 (3/167) – Hatib, Tarih-i Bağdat (3/144) – Darekutni, İlel, 48 (1/254). Bunu Sahihu't Terğib'de (1991) Elbani de zikretmiş ve "Sahih liğayrihtir" demiştir.

847 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Feraiz, 6386 (6/1485) – Müslim, İman, 62 (1/80)

848 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Feraiz, 2861 (2/233) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 26109

٩٨٦ - عَنْ عديَ بْنِ أبي عَديَ أنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَال: يَا زَيْدُ بْنَ ثَابِتٍ أَما علمْت أَنَّهُ كانَ نزلَ: لَا تَرْغَبُوا عَنْ آبَائِكُمْ فَإِنَّهُ كُفْرٌ بِكُمْ »

986- ... Adiy bin Ebi Adiy'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "Ey Zeyd bin Sabit! Yoksa *'Babalarınızdan yüz çevirmeyin çünkü öyle yapmak sizdeki bir küfürdür'* diye indiğini bilmiyor musun?"[849]

٩٨٧ - عَنْ عَبْدِ اللهِ , عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ , وَقِتَالُهُ كُفْرٌ»

987- Abdullah'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müslümana sövmek fısk, onunla savaşmak küfürdür."*

٩٨٨ - عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ , وَقِتَالُهُ كُفْرٌ»

988- İbn Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müslümana sövmek fısk, onunla savaşmak küfürdür."*[850]

٩٨٩ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدِ بْنِ مَالِكٍ , عَنْ أَبِيهِ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ , وَقِتَالُهُ كُفْرٌ»

989- Muhammed bin Sa'd bin Malik'ten, o babasından; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Müslümana sövmek fısk, onunla savaşmak küfürdür."*[851]

(5/283) – Abdurrezzak, Musannef, 16315 (9/51) – İbn Ebi'l Ca'd, Müsned, 2691 (1/394) – Hennad, Zühd, 814 (2/416)

849 Sahihtir. Bk. Buhârî, Sahih, 6441 (6/2503) – Taberani, Kebir, 4807 (5/121) – Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 56 (1/12) – Abdurrezzak, Musannef, 16318 (9/51)

850 Bu ve 987.ci rivayet muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İman, 48 (1/27) – Müslim, İman, 64 (1/81)

851 İsnadı sahihtir. Bk. Nesai, Tahrimu'd Dem, 4115 (4/42) – Ahmed, Müsned (1/176)

٩٩٠ - عَنْ صَالِحِ الْعُرابِيّ قال: شهدتُ الحسن، وعمْرو بنْ كيسان سَأَلَهُ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ , فَقَال: يا أبا سعيد: «قتال الْمؤمن كُفْرٌ . وسبابُهُ فُسوقٌ». وَقَالَ: حَدَّثَنِيهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ مُغَفَّلٍ عنْ رسُول اللهِ صلى الله عليه وسلم

990- Salih el-Urâbî dedi ki: Hasan-ı Basrî'ye tanık oldum. Amr bin Keysan, kendisine bu hadisten sordu ve "Ey Ebû Said! *"Müslümanla savaşmak küfür, ona sövmek fısktır"* dedi.

Yine şöyle dedi: "Bunu bana Rasûlullah'tan (s.a.v.) Abdullah bin Muğaffel aktardı."

٩٩١ - عَنْ عَامِرٍ , عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ , قَالَ: سِبَابُ الْمُؤْمِنِ فُسُوقٌ , وَأَخْذُ بِرَأْسِهِ كُفْرٌ

991- Âmir'den; İbn Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Mümine sövmek fısk, başını almak küfürdür."[852]

٩٩٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَتَى عَرَّافًا أَوْ كَاهِنًا , فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ , فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

992- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim bir arraf veya kahine gidip söylediklerini tasdik ederse, gerçekten Muhammed'in (s.a.v.) üzerine indirileni inkâr etmiş olur."*

٩٩٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , وَالْحَسَنِ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَتَى كَاهِنًا أَوْ عَرَّافًا , فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

993- ... Ebû Hureyre ve Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim bir kahine veya arrafa giderse, gerçekten Muhammed'in (s.a.v.) üzerine indirileni inkâr etmiş olur."*[853]

852 İsnadı zayıftır. Âmir eş-Şa'bi, İbn Mes'ud'dan işitmemiştir.
853 Bu ve 992.ci rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 15 (1/49). Hakim dedi ki: "İbn Sirin hadisi olarak Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahihtir." Zehebi, kendisine

٩٩٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَن أَتَى كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

994- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim bir kahine gidip söylediklerini tasdik ederse, gerçekten Muhammed'in (s.a.v.) üzerine indirileni inkâr etmiş olur."*[854]

٩٩٥ - عَنْ صَفِيَّةَ، عَن بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَتَى عَرَّافًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ يَوْمًا»

995- Safiyye'den, o da Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir eşinden; buyurdu ki: *"Kim bir arrafa gidip söylediklerini tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez."*[855]

٩٩٦ - حَدَّثَتْنِي كَرِيمَةُ بِنْتُ الْحَسْحَاسِ الْمُزَنِيَّةُ، قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، فِي بَيْتِ أُمِّ الدَّرْدَاءِ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ثَلَاثٌ هُنَّ مِنَ الْكُفْرِ بِاللهِ: النِّيَاحَةُ، وَشَقُّ الْجَيْبِ، وَالطَّعْنُ فِي النَّسَبِ»

996- Hashas el-Müzeyyene'nin kızı Kerime dedi ki: Ebû Hureyre'yi Ümmü Derdâ'nın evinde şöyle derken işittim: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Şu üç şey, Allah'a karşı küfürdendir: "(Ölünün arkasından) ağıt yakmak, yakayı yırtmak ve nesebi kötülemek."*[856]

---

muvafakat etmektedir. Ayrıca bk. Ahmed, Müsned, 9532 (2/429) – İshak bin Rahuyeh, Müsned, 503 (1/434)

854 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Kehanet ve Tetayyur, 3904 (4/1680) – Tirmizi, Taharet, 135 (1/232). Tirmizi dedi ki: "Bu hadisi ancak Hakim el-Esrem'den, o Ebû Temime'den, o da Ebû Hureyre'den senediyle biliyoruz." Ayrıca bk. İbn Mâce, Taharet, 639 (1/209) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 13902 (7/198)

855 Sahihtir. Bk. Müslim, Selam, 2230 (1/1751) – Ahmed, Müsned, 16689 (4/68)

856 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Hibban, Sahih, 3163 (7/432) – Hakim, Müstedrek, 1415 (1/540) – Müslim, Sahih, 67 (1/82) – Elbani, Sahihu't Terğib (3525)

٩٩٧ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ قَالَ لِأَخِيهِ: كَافِرٌ , فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا «

997- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim kardeşine 'Ey kâfir' derse, bu söz ikisinden birine döner."*[857]

٩٩٨ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ كَفَّرَ أَخَاهُ , فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا»

998- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim kardeşini tekfir ederse, o söz ikisinden birine döner."*[858]

٩٩٩ - عَنْ أَبِي وَائِلٍ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ , قَالَ: " إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِلرَّجُلِ: أَنْتَ عَدُوِّي , فَقَدْ كَفَرَ أَحَدُهُمَا بِالْإِسْلَامِ «

999- Ebû Vail'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Birisi başka birisine 'Sen benim düşmanımsın' derse, ikisinden biri İslâm'ı inkâr etmiş olur."[859]

١٠٠٠ - عَنْ سُوَيْدِ بْنِ مُقَرِّنٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّمَا رَجُلٍ قَالَ لِرَجُلٍ: كَافِرٌ , فَقَدْ بَاءَ بِهِ أَحَدُهُمَا «

1000- Süveyd bin Mukarrin'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hangi adam başka bir adama 'Kâfir' derse, bu söz ikisinden birine döner."*[860]

١٠٠١ - عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ إِلَّا وَبَيْنَهُمَا سِتْرٌ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ , فَإِذَا قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ كَلِمَةَ هَجْرٍ خَرَقَ سِتْرَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

---

857 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Kitabu'l Edeb, 5753 (5/2264) – Müslim, İman, 60 (1/79)

858 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, 60 (1/79)

859 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi'l Ca'd, Müsned, 78 (1/28)

860 Mürseldir. Muaviye bin Süveyd bin Mukrin, Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişmemiştir. Kendisi babası ile Bera'dan rivayette bulunan sika tabiîndir.

1001- Abdullah'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Aralarında Allah Teâlâ'dan bir örtü olmayan iki Müslüman yoktur. Eğer onlardan biri diğerine ayrılık sözü söylerse, Allah Teâlâ'nın örtüsünü yırtmış olur."*[861]

١٠٠٢ - عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ عَنْ عَلْقَمَةَ وَمَسْرُوقٍ أَنَّهُمَا سألا ابْنَ مَسْعُودٍ عَنِ الرِّشْوَةِ، فَقَالَ: «هِيَ مِنَ السُّحْتِ» قال: فقالا: أفِي الْحُكْمِ؟ قَالَ: «ذَلِكَ الْكُفْرُ» ثُمَّ تَلا هَذِهِ الآيَةَ: {وَمَن لَمْ يَحْكُمْ بما أنزل الله فأولئك هُمُ الْكَافِرُونَ} [المائدة: ٤٤]

1002- Seleme bin Küheyl'den; Alkame ve Mesruk, Abdullah bin Mes'ud'a (r.a.) rüşvetten sordu. Dedi ki: "O, suhttandır."[862] Bunun üzerine ikisi "Peki, rüşvet alıp başka hüküm verse?" diye sordular. Dedi ki: "O küfrün ta kendisidir." Abdullah ardından şu âyeti okudu: *"Kim Allah'ın indirdiğiyle hüküm vermezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."* (Maide, 44) [863]

١٠٠٣ - عَنْ مَسْرُوقٍ , قَالَ: قُلْنَا لِعَبْدِ اللهِ: مَا كُنَّا نَرَى السُّحْتَ إِلا الرِّشْوَةَ فِي الْحُكْمِ , قَالَ عَبْدُ اللهِ: «ذَلِكَ الْكُفْرُ»

1003- Mesruk dedi ki: Abdullah'a (r.a.) "Bizler suhtu ancak başka hüküm vermek için rüşvet almak olarak görüyorduk" dedik. Abdullah dedi ki: "O, küfrün ta kendisidir."[864]

---

861 İsnadı zayıftır. Bk. Buhârî, el-Edebu'l Müfred, 435 (1/155) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 5017 (4/262) – Bezzar, Müsned, 1869 (5/253). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (8/66) şöyle der: "Bunu Bezzar ve ziyadeyle Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Yezid bin Ebi Ziyad vardır. Hadisleri hasen olmakla birlikte kendisinde zayıflık vardır. Senetteki diğer raviler ise sikadır." Ayrıca bk. Terğib ve Tehib, 4208 (3/311). Münziri dedi ki: "Bunu Beyhaki bu şekilde merfu olarak rivayet etmiştir. Doğrusu mevkuf olmasıdır." Elbani ise el-Edebu'l Müfred ve Terğib'de zayıf olduğunu söylemiştir.

Derim ki: İlleti Yezid bin Ebi Ziyad'dır, kendisi zayıftır.

862 Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Hep yalana kulak verir, durmadan suht yerler..." (Maide, 42). İbn Kesir dedi ki. "Buradaki 'suht' kelimesi, Abdullah bin Mes'ud ve birçok kişinin belirttiği üzere haram, yani rüşvet demektir." Bk. İbn Kesir, Tefsir (2/113). (Çev.)

863 Bk. Taberi, Tefsir (6/257)

864 İsnadı sahihtir.Bk. Taberi, Tefsir (6/240) – Ebû Ya'la, Müsned, 5266 (9/173) – Taberani, Kebir (9/225). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/15) şöyle der: "Taberani bunu Şerik yoluyla Süddi'den, o Ebû Dahhak'tan senediyle rivayet etmiştir. Ben Süddi'yi tanımıyorum. Senetteki diğer raviler ise sikadırlar."

١٠٠٤ - عَنْ مَسْرُوقٍ , قَالَ: سَأَلْنَا عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ عَنْ قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ} [المائدة: ٦٢] قَالَ: «الرُّشَا»

قَالَ: قُلْتُ: فِي الْحُكْمِ؟ قَالَ: «ذَلِكَ الْكُفْرُ»

1004- Mesruk dedi ki: Abdullah bin Mes'ud'a (r.a.) **Allah Teâlâ'nın** *"Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve suht yemekten menetselerdi ya!"* (Maide, 63) âyeti hakkında sorduk. Dedi ki: "Suht, rüşvettir."

Mesruk dedi ki: Kendisine "Peki, rüşvet alıp başka hüküm verse?" diye sordum. Dedi ki: "O, küfrün ta kendisidir."

١٠٠٥ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ , عَنْ أَبِيهِ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: {وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ} [المائدة: ٤٤]. قَالَ: «هِيَ بِهِ كُفْرٌ وَلَيْس كَمَنْ كَفَرَ بِاللهِ , وَمَلَائِكَتِهِ , وَكُتُبِهِ , وَرُسُلِهِ»

1005- İbn Tavûs'tan, o babasından; Allah Teâlâ'nın *"Kim Allah'ın indirdiğiyle hüküm vermezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir"* (Maide, 44) âyeti hakkında İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Bu küfürdür. Allah'ı, meleklerini, kitaplarını ve rasûllerini inkâr eden kimsenin küfrü gibi değildir."[865]

١٠٠٦ - عَنْ سَعِيدٍ الْمَكِّيِّ , عَنْ طَاوُسٍ: {وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ} [المائدة: ٤٤] قَالَ: «لَيْسَ بِكُفْرٍ يَنْقُلُ عَنِ الْمِلَّةِ»

1006- ... Said el-Mekki'den; Allah Teâlâ'nın *"Kim Allah'ın indirdiğiyle hüküm vermezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir"* (Maide, 44) âyeti hakkında Tavûs dedi ki: "Bu, dinden çıkaran küfür değildir."[866]

Derim ki: Bilakis o Süddi'dir. Kendisine Mansur, Hakim bin Cübeyr ve Ebû Dahhak Salim bin Ebi'l Ca'd mütâbaat etmiştir. Böylece sahihtir inşallah.

865 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (6/256) – Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 570 (2/521)

866 İsnadı hasendir. Bk. Taberi, Tefsir (6/256) – Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 574 (2/522)

١٠٠٧ - عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، عَنْ عَطَاءٍ ، قَالَ: «كُفْرٌ دُونَ كُفْرٍ وظُلْمٌ دُونَ ظُلْمٍ ، وفُسُوقٌ دُونَ فُسُوقٍ»

1007- İbn Cureyc'ten; Atâ dedi ki: "Küfrün altında bir küfür, zulmün altında bir zulüm ve fıskın altında bir fısktır."[867]

١٠٠٨ - عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ: {وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فأولئك هُمُ الْكَافِرُونَ} [المائدة: ٤٤] قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَنِي إِسْرَائِيل ورَضِي لكُمْ بها

1008- Mansur'dan; Allah Teâlâ'nın *"Kim Allah'ın indirdiğiyle hüküm vermezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir"* (Maide, 44) âyeti hakkında İbrahim dedi ki: "Bu âyet, İsrailoğulları hakkında inmiş, ondan sizin için de razı olunmuştur."[868]

١٠٠٩ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ: سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ} [المائدة: ٤٤] قَالَ: «هِيَ بِهِ كُفْرٌ»

قَالَ ابْنُ طَاوُسٍ: لَيْسَ كَمَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ

1009- İbn Tavûs'tan, o babasından; İbn Abbâs'a (r.anhumâ), Allah Teâlâ'nın *"Kim Allah'ın indirdiğiyle hüküm vermezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir"* (Maide, 44) âyetinden soruldu. Dedi ki: "Küfürdür."

İbn Tavûs dedi ki: "Allah'ı, meleklerini, kitaplarını ve rasûllerini inkâr eden kimsenin küfrü gibi değildir."[869]

١٠١٠ - عَنْ هِشَامِ بْنِ حُجَيْرٍ ، عَنْ طَاوُسٍ ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَيْسَ بِالْكُفْرِ الَّذِي تَذْهَبُونَ إِلَيْهِ ، قَالَ سُفْيَانُ: أَيْ لَيْسَ كُفْرًا يَنْقُلُ عَنِ الْمِلَّةِ: {وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ} [المائدة: ٤٤]

867 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (6/256) – Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 575 (2/522)
868 İsnadı hasendir. Bk. Taberi, Tefsir (6/257)
869 İsnadı hasedir. Bk. Taberi, Tefsir (6/256) – Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 570 (2/521)

1010- Hişam bin Huceyr'den, o Tavûs'tan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Sizin anladığınız küfür gibi değildir." Süfyan dedi ki: "Yani *"Kim Allah'ın indirdiğiyle hüküm vermezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir"* (Maide, 44) âyetindeki küfür, dinden çıkaran bir küfür değildir."[870]

١٠١١ - عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ , عَنْ عَطَاءٍ , قَالَ: كُفْرٌ دُونَ كُفْرٍ وَظُلْمٌ دُونَ ظُلْمٍ , وَفُسُوقٌ دُونَ فُسُوقٍ

1011- İbn Cureyc'den; Atâ dedi ki: "Küfrün altında bir küfür, zulmün altında bir zulüm ve fıskın altında bir fısktır."[871]

١٠١٢ - عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ , قَالَ: قِيلَ لِحُذَيْفَةَ: {وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ} [المائدة: ٤٤] , نَزَلَتْ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ , فَقَالَ حُذَيْفَةُ: نِعْمَ الْإِخْوَةُ لَكُمْ بَنُو إِسْرَائِيلَ , إِنْ كَانَتْ لَكُمْ كُلُّ حُلْوَةٍ , وَلَهُمْ كُلُّ مُرَّةٍ , لَتَسْلُكُنَّ طَرِيقَهُمْ ,

1012- Ebû'l Buhteri dedi ki: Huzeyfe'ye (r.a.) *"Kim Allah'ın indirdiğiyle hüküm vermezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir"* (Maide, 44) âyetinin İsrailoğulları hakkında mı indiği soruldu. Huzeyfe dedi ki: "İsrailoğulları sizin için ne de güzel kardeştir; tüm tatlılar sizin, tüm acılar da onların! Yemin olsun ki onların yoluna gireceksiniz."[872]

١٠١٣ - عَنْ مَسْرُوقٍ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ , قَالَ: الْجَوْرُ فِي الْحُكْمِ كُفْرٌ , وَالسُّحْتُ الرِّشَا " قَالَ: فَسَأَلْتُ إِبْرَاهِيمَ , فَقُلْتُ: أَفِي قَوْلِ عَبْدِ اللَّهِ: السُّحْتُ رُشَا؟ قَالَ: نَعَمْ

1013- Mesruk'tan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Hükümde zulmetmek küfür, suht ise rüşvet almaktır."[873]

---

870 İsnadı hasedir. Bk. Hakim, Müstedrek, 3219 (2/342) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 12632 (8/20) – Hakim dedi ki: "Bu, isnadı sahih bir hadistir ama Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir."

871 Bk. 1007.ci rivayet.

872 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (6/253)

873 Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 20266 (10/139)

Ravi dedi ki: İbrahim'e "Abdullah'ın görüşünde suht rüşvet midir?" diye sordum. "Evet" cevabını verdi.

١٠١٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم. «مَن أَتَى حَائِضًا , أَوِ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا , أَوْ كَاهِنًا فَصدَّقَهُ بما يقول فقد برئ مِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

1014- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim hayızlı kadına varır veya bir kadına arkasından yaklaşır veya bir kahine gidip söylediklerini tasdik ederse, gerçekten Muhammed'in (s.a.v.) üzerine indirilenden beri olmuştur."*[874]

١٠١٥ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ الَّذِي يَأْتِي امْرَأَتَهُ فِي دُبُرِهَا , فَقَالَ: «هَذَا يَسْأَلُنِي عَنِ الْكُفْرِ»

1015- İbn Tavûs'tan; babası dedi ki: İbn Abbâs'a (r.anhumâ) hanımına arkadan yaklaşan kimseden soruldu. Dedi ki: "Bu kişi bana küfürden soruyor."[875]

١٠١٦ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ وَسَّاجٍ , عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ , قَالَ: لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ إِلَّا الْكَافِرُ

1016- Ukbe'den; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "Bunu (kadına arkadan yaklaşmayı) ancak kâfir yapar."[876]

١٠١٧ - عَنْ مُجَاهِدٍ , قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: مَنْ أَتَى الرِّجَالَ وَالنِّسَاءَ فِي أَعْجَازِهِنَّ , فَقَدْ كَفَرَ

1017- Mücahid'den; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: "Kim erkek ve kadınlara kalçalarından yaklaşırsa, gerçekten küfre girmiştir."[877]

874 Bk. 994.cü rivayet.
875 İsnadı hasendir. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 5378 (4/355)
876 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 6968 (2/210) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 13909 (7/199)
877 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Evsat, 9179 (9/78) – Terğib ve Terhib, 3666 (3/199). Münziri dedi ki: "Bunu Evsat'ta Taberani rivayet etmişrir, ravileri sikadır." Ayrıca bk. Elbani, Sahiha, 3378

١٠١٨ - ... عَنْ مُجَاهِدٍ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: «إِتْيَانُ أَدْبَارِ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ كُفْرٌ»

1018- Mücahid'den; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: **"Erkek ve kadınların arkalarından yaklaşmak küfürdür."**[878]

١٠١٩ - عَنْ أَبِي بَكْرَةَ , أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا (أَوْ قَالَ ضُلَّالًا) يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»

1019- Ebû Bekre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler (veya "sapıklar" buyurdu) olarak dönmeyin."*[879]

١٠٢٠ - عَنْ أَبِي بَكْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي ضُلَّالًا»

1020- Ebû Bekre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Benden sonra... sapıklar olarak dönmeyin."*[880]

١٠٢١ - عَنْ أَبِي بَكْرَةَ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ النَّاسَ بِمِنًى فَقَالَ: «لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ

1021- Ebû Bekre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) Mina'da verdiği hutbesinde şöyle buyurdu: *"Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olarak dönmeyin."*[881]

١٠٢٢ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حِجَّةِ الْوَدَاعِ: «لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»

---

878 İsnadı hasendir. Bk. Nesai, Sünen-i Kübra, 9021 (5/324)

879 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Fiten, 6667 (6/2593) – Müslim, Kasame, 1679 (3/1305)

880 Bir önceki rivayete bakınız.

881 Bk. 1019.cu rivayet.

1022- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) Veda Haccında şöyle buyurdu: "*Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olarak dönmeyin.*"[882]

١٠٢٣ - عَنْ مُجَاهِدٍ , قَالَ: غِبْتُ عَنِ ابْنِ عُمَر فلمّا قدمْتُ أتيْتُهُ بعْد ذَلِكَ قَالَ: فَقَالَ لِي: أَشَعَرْتَ أَنَّ النَّاسَ كَفَرُوا بَعْدَكَ؟ يَعْنِي. قتل بعْضهُمْ بعْضًا

1023- Mücahid dedi ki: İbn Ömer'den (r.anhumâ) belli bir süre ayrı kalmıştım. Şehre vardığımda yanına gittim. Bana dedi ki: "İnsanların senden sonra küfre girdiklerini, yani birbirlerini öldürdüklerini fark ettin mi?"[883]

١٠٢٤ - أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ , يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسلَّمَ أنَّهُ قَالَ: «لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»

1024- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olarak dönmeyin.*"[884]

١٠٢٥ - عَنْ شِمْرِ بْنِ عَطِيَّةَ , عَنْ أَشْيَاخٍ , لَهُمْ قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: الْمَكْرُ غَدْرٌ , وَالْغَدْرُ كُفْرٌ

1025- Şemr bin Atıyye'den, o bazı şeyhlerden; Ali (r.a.) şöyle dedi: "Tuzak kurmak, anlaşmayı bozmaktır. Anlaşmayı bozmak da küfürdür."[885]

١٠٢٦ - كَانَ جَرِيرٌ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا أَبَقَ الْعَبْدُ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ , وَإِنْ مَاتَ مَاتَ كَافِرًا»

1026- Cerir'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Köle efendisinden kaçtığında kırk gün namazı kabul edilmez. Eğer ölürse, kâfir olarak ölür.*"[886]

---

882 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Sünen, 2193 (4/486). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen sahih bir hadistir."

883 Bk. Rebi, Müsned, 952 (1/366)

884 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih,, 5814 (5/2282) – Müslim, Sahih, 66 (1/82)

885 İsnadı zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (19/173)

886 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, 70 (1/83) – Nesai, Sünen, 4050 (7/102) – İbn Huzeyme,

١٠٢٧ - عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا أَبَقَ الْعَبْدُ إِلَى الْعَدُوِّ بَرِئَتْ مِنْهُ الذِّمَّةُ»

1027- Cerir bin Abdullah'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Köle düşmanlara kaçarsa, zimmet ondan beri olur."*[887]

١٠٢٨ - عَنِ الشَّعْبِيِّ , عَنْ جَرِيرٍ , قَالَ: «مَعَ كُلِّ أَبْقَةٍ كُفْرَةٌ»

1028- Şa'bi'den; Cerir (r.a.) şöyle dedi: "Her kaçan kölenin yanında küfrü vardır." [888]

١٠٢٩ - عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ , قَالَ: دَخَلَ عَبْدُ اللهِ عَلَى امْرَأَتِهِ فَلَمَسَ صَدْرَهَا , فَإِذَا فِي عُنُقِهَا خَيْطٌ قَدْ عَلَّقَتْهُ فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقَالَتْ: شَيْءٌ رُقِيَ لِي فِيهِ مِنَ الْحُمَّى , فَنَزَعَهُ , وَقَالَ: «لَقَدْ أَصْبَحَ آلُ عَبْدِ اللهِ أَغْنِيَاءَ عَنِ الشِّرْكِ»

1029- Ebû Ubeyde'den (r.a.); Abdullah, hanımının yanına girdi. Göğsüne dokundu. Bir de baktı ki, boynuna asılı bir ip var. "Bu nedir?" diye sordu. Hanımı dedi ki: "Ateşten dolayı astığım ve içinde rukye[889] olan bir şey." Bunu duyunca hemen onu çekip kopardı ve "Abdullah'ın ailesi şirkten müstağni oldu" dedi.[890]

١٠٣٠ - عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ , قَالَ: دَخَلَ حُذَيْفَةُ عَلَى رَجُلٍ مِنْ بَنِي عَبْسٍ يَعُودُهُ , فَلَمَسَ عَضُدَهُ , فَإِذَا فِيهِ خَيْطٌ , فَقَالَ: مَا هَذَا؟ قَالَ: شَيْءٌ رُقِيَ لِي فِيهِ , فَقَطَعَهُ , وَقَالَ: لَوْ مُتَّ وَهُوَ عَلَيْكَ مَا صَلَّيْتُ عَلَيْكَ

1030- ... Ebû Zıbyan'dan; bir keresinde Huzeyfe (r.a.), Beni Abs'den bir adamı hastalığında ziyaret etmek için yanına girdi. Adamın pazısına doku-

Sahih, 941 (2/69) – Ebû Avane, Müsned, 72 (1/36) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 16653 (1/204)

887 Sahihtir. Bk. Müslim, 69 (1/83) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 32858 (6/451) – Ahmed, Müsned, 19232 (4/362) – Taberani, Kebir, 2345 (2/323)

888 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 32859 (6/451)

889 Rukye: Rahatsızlığı bulunan kimsenin bazı şeyler okunmak sûretiyle tedavi edilmesine denir. (Çev.)

890 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Mâce, Tıb, 3530 (2/1166)

nunca bir ip olduğunu fark etti. "Bu nedir?" diye sordu. Adam "İçinde benim için rukye olan bir şey" cevabını verdi. Huzeyfe hemen onu kopardı ve "Bu üzerindeyken ölseydin, cenaze namazını kılmazdım" dedi."[891]

١٠٣١ - عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ , أَنَّ حُذَيْفَةَ , دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ يَعُودُهُ , فَرَآهُ قَدْ جَعَلَ فِي عَضُدِهِ خَيْطًا , قَدْ رُقِيَ فِيهِ , فَقَالَ: «مَا هَذَا؟» قَالَ: مِنَ الْحُمَّى , فَقَامَ غَضْبَانَ: فَقَالَ: «لَوْ مُتُّ مَا صَلَّيْتُ عَلَيْكَ»

1031- Ebû Zıbyan'dan; Huzeyfe (r.a.) hasta bir adamı ziyarete gitti. Adamın içerisinde onun için rukye olan bir şeyin pazısına bağlı olduğunu gördü. "Bu nedir?" diye sordu. Adam "Ateşten dolayı" cevabını verdince kızgın bir şekilde ayağa kalktı ve "Bu üzerindeyken ölseydin, cenaze namazını kılmazdım" dedi.[892]

١٠٣٢ - كَانَ أَبُو الْحَسَنِ يَعْنِي عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ يَقُولُ: «إِنَّ كَثِيرًا مِنْ هَذِهِ التَّمَائِمِ وَالرُّقَى شِرْكٌ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ , فَاجْتَنِبُوهَا»

1032- Hasan-ı Basrî'den; Ebû'l Hasen Ali bin Ebi Talib (r.anhumâ) dedi ki: "Doğrusu bu temâim[893] ve rukyelerden çoğu Allah Teâlâ'ya şirk koşmaktır. Artık onlardan sakının!"[894]

١٠٣٣ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ , قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «الرُّقَى , وَالتَّمَائِمُ , وَالتِّوَلَةُ شِرْكٌ»

1033- Abdullah (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Rukye, temime ve tivele[895] şirktir."*[896]

891 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 23462 (5/35)
892 Bir önceki rivayete bakınız.
893 Temâim, temime kelimesinin çoğulu olup nazar değmesine karşı çocukların üzerine takılan muskalara denir. Detaylı bilgi için bk. Muhammed bin Abdulvehhab, Kitabu't Tevhid, 7 ve 8.ci baplar. (Çev.)
894 İsnadı ceyyiddir.
895 Tivele: Kadını kocasına, erkeği de karısına sevdireceği düşüncesiyle yapılan büyü türüdür. (Çev.)
896 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Tıb, 3883 (4/1672) – İbn Mâce, Tıb, 3530 (2/1166) – Ahmed, Müsned, 3615 (1/381)

١٠٣٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صلَّى اللهُ عليْه وسلَّم: « اثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ , والنِّيَاحَةُ على الميّت »

1034- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlarda iki şey var ki, ikisi de onlardaki küfürdür: Nesebi kötülemek, ölüye ağıt yakmak.*

١٠٣٥ - عَنْ أَبِي صَالِحٍ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: ثنْتان بِالنّاس هُما كُفْرٌ: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ , وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ

1035- Ebû Salih'ten; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: *"İnsanlarda iki şey var ki, ikisi de onlardaki küfürdür: Nesebi kötülemek, ölüye ağıt yakmak."*[898]

١٠٣٦ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ , أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ ادَّعَى لِغَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ إِلَّا كَفَرَ , وَمَنِ ادَّعَى مَا لَيْسَ لَهُ فَلَيْسَ مِنَّا , وَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ , وَمَنْ دَعَى رَجُلًا بِالْكُفْرِ أَوْ قَالَ: عَدُوُّ اللَّهِ , وَلَيْسَ كَذَلِكَ إِلَّا حَارَ عَلَيْهِ «

1036- ... Ebû Zerr'den (r.a.) rivayet olunduğuna göre kendisi Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işitmiştir: *"Bildiği halde babasından başkasını iddia eden biri yok ki küfre girmiş olmasın. Kim kendisinin olmayan bir şeyi iddia ederse benden değildir. O kimse cehennemdeki yerine hazırlansın. Kim öyle olmadığı halde bir adamı küfürle itham eder veya ona "Allah'ın düşmanı" derse, o sözü kendisine döner."*[899]

١٠٣٧ - عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ , عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ , قَالَ: وُجِدَ مَعَ قَائِمِ سَيْفِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَحِيفَةٌ مَقْرُونَةٌ بِهِ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ , أَشَدُّ النَّاسِ عَلَى اللَّهِ عَذَابًا الْقَاتِلُ غَيْرَ قَاتِلِهِ , وَالضَّارِبُ غَيْرَ ضَارِبِهِ , وَمَنْ جَحَدَ

897 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, 67 (1/82)

898 Sahihtir. Bk. Bir önceki rivayet. Ayrıca bk. Ahmed, Müsned, 10438 (2/496) – Ebû Avane, 64 (1/35)

899 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Menakıb, 3217 (3/1292) – Müslim, İman, 61 (1/79)

أَهْلَ نِعْمَتِهِ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ , وَمَنْ آوَى مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَغَضَبُهُ لَا يَقْبَلُ اللهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا »

1038- Ebû Cafer'den, Ali bin Hüseyn (r.anhumâ) dedi ki: Rasûlullah'ın (s.a.v.) kılıcıyla birlikte içerisinde şunlar yazılı olan bir sahife bulundu: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle... İnsanlar içerisinde Allah'ın en şiddetli azap edecekleri, katili olmayanı öldüren ve kendisini dövmeyeni dövendir. Kim Allah'ın nimet verdiği kimseleri inkâr ederse, Allah'ın indirdiğini inkâr etmiş olur. Kim bir bidatçiyi sığındırırsa, Allah'ın laneti ve gazabı onun üzerine olsun. Allah kıyamet günü ondan bir ücret veya fidye kabul etmeyecektir."[900]

١٠٣٨ - عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ , عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: " يَأْتِي الرَّجُلُ لَا يَمْلِكُ لَهُ وَلَا لِنَفْسِهِ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا , فَيَحْلِفُ لَهُ إِنَّكَ لَذَيْتَ وَلَعَلَّهُ لَا يَخْلَى مِنْهُ بِشَيْءٍ , فَيَرْجِعُ وَمَا مَعَهُ مِنْ دِينِهِ شَيْءٌ , ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللهِ: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا انْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُبِينًا} [النساء: ٥٠]

1038- Tarık bin Şihab'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Bir adam, ne onun için ne de kendisi için fayda ve zarar sahip olmayan başka bir adamın yanına gider. Derken yemin ederek "Şüphesiz sen şöyle-şöylesin" der. Belki ondan hiçbir ihtiyacını karşılayamaz. Ardından yanında dininden bir şey olmadığı halde geri döner." Abdullah daha sonra şu âyetleri okudu: *"Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? Hayır! Allah, dilediğini temize çıkarır ve kendilerine kıl kadar zulmedilmez. Bak, Allah'a karşı nasıl yalan uyduruyorlar. Apaçık bir günah olarak bu yeter."* (Nisa, 49-50) [901]

---

900 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Ya'la, Müsned, 330 (1/277) – Şafii, Müsned (1/198). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (4/232) şöyle der: "Bunu Ebû Ya'la rivayet etmiştir. Senedinde İshak vardır. Kendisi sikadır ama müdellistir. Senetteki diğer raviler ise sikadır. İshak'a Şafii'nin şeyhi İbrahim bin Muhammed bin Ebi Yahya mütâbat etmiştir ama kendisi metruktür."

901 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (5/128) – Hakim, Müstedrek, 8348 (4/484). Hakim dedi ki: "Bu, Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir ama ikisi de rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Adeni, İman, 47 (1/114) – İbn Mübarek, Zühd, 382 (1/129) – Hennad, Zühd, 1153 (2/555)

١٠٣٩ - سَمِعْتُ طَارِقَ بْنَ شِهَابٍ , يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ وَمَعَهُ دِينُهُ , فَيَلْقَى الرَّجُلَ لَهُ إِلَيْهِ حَاجَةٌ فَيَقُولُ: إِنَّكَ لَذَيْتَ وَذَيْتَ يُثْنِي عَلَيْهِ , وَعَسَى أَنْ لَا يَخْلَى مِنْ حَاجَتِهِ بِشَيْءٍ فَرَجَعَ قَدْ أَسْخَطَ اللهَ عَلَيْهِ , وَمَا مَعَهُ مِنْ دِينِهِ شَيْءٌ

1039- Tarık bin Şihab'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz kişi, yanında dini olduğu halde evinden çıkar. Derken muhtaç olduğu bir adamla karşılaşır. Hemen övgüyle "Şüphesiz sen şöyle-şöylesin" der. Belki de ondan hiçbir ihtiyacını karşılayamaz. Sonra da Allah kendisine kızmış ve yanında dininden bir şey olmadığı halde geri döner."[902]

١٠٤٠ - يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَوْ أَمْسَكَ اللهُ الْقَطْرَ مِنَ السَّمَاءِ سَبْعَ سِنِينَ , ثُمَّ أَرْسَلَهُ لَأَصْبَحَتْ طَائِفَةٌ بِهِ كَافِرِينَ , يَقُولُونَ: مُطِرْنَا بِنَوْءِ الْمِجْدَحِ

1040- Ebû Said'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şayet Allah yedi sene yağmuru tutup sonra geri salsa, kesinlikle bir grup O'na karşı kâfir olup 'Yıldız sayesinde yağmura kavuştuk' derler."*[903]

١٠٤١ - عَنْ مُعَاوِيَةَ اللَّيْثِيِّ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَكُونُ النَّاسُ مُجْدِبِينَ , فَيُنَزِّلُ اللهُ عَلَيْهِمْ رِزْقًا مِنْ رِزْقِهِ , فَيُصْبِحُونَ مُشْرِكِينَ» , فَقِيلَ لَهُ: وَكَيْفَ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «يَقُولُونَ مُطِرْنَا بِنَوْءِ كَذَا وَكَذَا»

1041- Muaviye el-Leysi'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlar kıtlık çekerler. Derken Allah onlara rızkından bir rızık indirir de hemen müşrik olurlar."* Kendisine "Bu nasıl olur, ey Allah'ın Rasûlü?" diye soruldu. Buyurdu ki: *"Derler ki: Falanca yıldız sayesinde yağmura kavuştuk."*[904]

---

902 Bir önceki rivayete bakınız.

903 İsnadı ceyyiddir. Bk. Nesai, İstiska, 1525 (2/289) – Nesai, Amelu'l Yevmi ve'l Leyle, 926 (517) – Ahmed, Müsned (3/7) – Darimi, Rikak, 2762 (2/405) – Humeydi, Müsned (2/331) – İbn Hibban, Mevarid, 606 (2/341)

904 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 15576 (3/429) – Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 1262 (1/178) – Taberani, Kebir, 1043 (19/430) – Şeybani, el-Âhâd ve'l Mesâni, 940

١٠٤٢ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ قَالَ: «الْمِرَاءُ فِي الْقُرْآنِ كُفْرٌ»

1042- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kur'ân hakkında tartışmak küfürdür."*[905]

١٠٤٣ - حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ , قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: وَاللهِ لَوْ قِيلَ: " لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ لَرَجَوْتُ أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ , وَلَوْ قِيلَ: لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ لَخِفْتُ أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ " قِيلَ لِسُفْيَانَ: عَمَّنْ ذَكَرْتَ هَذَا؟ قَالَ: سَمِعْنَاهُ مِنَ النَّاسِ

1043- İbn Uyeyne'den; Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.) şöyle dedi: "Vallahi cennete sadece bir adamın gireceği söylense, kesinlikle onun kendim olmasını umarım. Aynı şekilde cehenneme sadece bir adamın gireceği söylense, kesinlikle onun kendim olmasından korkarım." Süfyan'a "Bunu kimden rivayet ettin?" diye sorulunca "Bunu insanlardan işittik" cevabını verdi.[906]

١٠٤٤ - عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ: يَا بُنَيَّ ارْجُ اللهَ رَجَاءً لَا تَأْمَنُ فِيهِ مَكْرَهُ , وَخَفِ اللهَ خَوْفًا لَا تَيْأَسُ فِيهِ مِنْ رَحْمَتِهِ , فَقَالَ: كَيْفَ أَسْتَطِيعُ ذَلِكَ يَا أَبَتِ وَإِنَّمَا لِي قَلْبٌ وَاحِدٌ؟ قَالَ: يَا بُنَيَّ إِنَّ الْمُؤْمِنَ هَكَذَا لَهُ قَلْبَانِ: قَلْبٌ يَرْجُو بِهِ , وَقَلْبٌ يَخَافُ بِهِ

1044- Avn bin Abdullah'tan; Lokman (a.s.), oğluna şöyle dedi: "Ey oğlum! Allah'a öyle bir ümit besle ki O'nun tuzağından emin olma. Allah'tan öyle bir kork ki rahmetinden ümidini kesme!" Bunun üzerine oğlu "Benim

---

(2/195). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (2/212) şöyle der: "Bunu Ahmed, Bezzar, Kebir ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Ravileri sikadır."

905 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4603 (4*1972) – Ahmed, Müsned (2/286, 300, 424, 475).

906 İsnadı sahihtir ama elimdeki kaynaklarda bunu Ebû Bekir'in sözü olarak bulamadım. Bunu Ömer bin Hattâb'ın sözü olarak buldum. Onun için bk. Ebû Nuaym, Hılye (1/53). Evzaî yoluyla Yahya bin Ebi Kesir'den, o Ömer'den senediyle rivayet etmiştir. O senet de aynı şekilde sahihtir.

ancak bir tane kalbim varken buna nasıl gücüm yeter?" diye sordu. Lokman dedi ki: "Ey oğlum! Doğrusu müminin bu şekilde iki kalbi vardır; birisiyle ümit eder, diğeriyle korkar."[907]

١٠٤٥ - حَدَّثَنَا غَالِبٌ عَنْ بكْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ يَعْنِي الْمُزَنِيَّ - قَالَ: لَوِ انْتَهَيْتُ إِلَى هَذَا الْمَسْجِدِ وَهُو غَاصٌّ بِأَهْلِهِ مُفْعَمٌ مِنَ الرِّجَالِ فقِيلَ لِي: أَيُّ هَؤُلَاءِ خَيْرٌ؟ لَقُلْتُ لِسَائِلِي: أَتَعْرِفُ أَنْصَحَهُمْ لَهُمْ؟ فَإِنْ عَرَفَهُ عَرَفْتُ أَنَّهُ خَيْرُهُمْ. وَلَوِ انْتَهَيْتُ إِلَى هَذَا الْمَسْجِدِ , وَهُوَ غَاصٌّ بِأَهْلِهِ مُفْعَمٌ مِنَ الرِّجَالِ فَقِيلَ لِي: أَيُّ هَؤُلَاءِ شَرٌّ؟ لَقُلْتُ لِسَائِلِي: أَتَعْرِفُ أَغَشَّهُمْ لَهُمْ؟ فَإِنْ عَرَفَهُ عَرَفْتُ أَنَّهُ شَرُّهُمْ , وَمَا كُنْتُ لِأَشْهَدَ عَلَى خَيْرِهِمْ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ مُسْتَكْمِلُ الْإِيمَانِ , وَلَوْ شَهِدْتُ لَهُ بِذَلِكَ شَهِدْتُ أَنَّهُ فِي الْجَنَّةِ , وَمَا كُنْتُ لِأَشْهَدَ عَلَى شَرِّهِمْ أَنَّهُ مُنَافِقٌ بَرِيءٌ مِنَ الْإِيمَانِ وَلَوْ شَهِدْتُ عَلَيْهِ بِذَلِكَ شَهِدْتُ أَنَّهُ فِي النَّارِ , وَلَكِنْ أَخَافُ عَلَى خَيْرِهِمْ , فَكَمْ عَسَى خَوْفِي عَلَى شَرِّهِمْ , فَإِذَا رَجَوْتُ لِشَرِّهِمْ فَكَمْ رَجَائِي لَخَيْرِهِمْ , هَكَذَا السُّنَّةُ

1045- Galib'den; Bekir bin Abdullah el-Müzeni[908] dedi ki: "Şayet insanlarla dolup taşmışken şu mescide varsam ve bana "Bunların hangisi en hayırlıdır?" diye sorulsa, kesinlikle soruyu sorana "Acaba onların en samimi olanını tanıyor musun?" diye sorarım. Şayet tanırsa, ben de onun içlerindeki en hayırlı kişi olduğunu bilirim. Şayet insanlarla dolup taşmışken şu mescide varsam ve bana "Bunların hangisi en şerlidir?" diye sorulsa, kesinlikle soruyu sorana "Acaba onların en çok aldatanını tanıyor musun?" diye sorarım. Şayet tanırsa, ben de onun içlerindeki en şerli kişi olduğunu bilirim. Bununla birlikte içlerindeki en hayırlı kimsenin imanı kamil bir mümin olduğuna şahitlik edecek değilim. Şayet buna şahitlik etseydim, kesinlikle onun cennetlik olduğuna da şahitlik ederdim. Aynı şekilde içlerindeki en şerli kimsenin imandan beri bir münâfık olduğuna da şahitlik edecek değilim. Şayet buna

907 Bk. Beyhaki, İtikad (1/190) – İbn Mübarek, Zühd, 912 (1/318) – Hennad, Zühd, 538 (1/306)

908 İmam Şafii'nin meşhur talebesi ve Muhtasar'ul Müzeni adlı eserin müellifidir. (Çev.)

şahitlik etseydim, kesinlikle onun cehennemlik olduğuna da şahitlik ederdim. Ne var ki ben, şerlileri adına nice endişe ettiğim gibi hayırlıları adına da endişe eder, hayırlıları için nice ümit beslediğim gibi şerlileri için de ümit beslerim. Sünnet bu şekildedir."

١٠٤٦ - حَدَّثَنَا سَعِيدٌ الْجُرَيْرِيُّ, قَالَ: قَالَ مُعاوِيَةُ بْنُ حَرْمَلٍ: لَوْ نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ غَيْرُ رَجُلٍ وَاحِدٍ لَرَجَوْتُ أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ, وَلَوْ نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ, لَمْ أَزَلْ أخاف أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ, حَتَّى أَعْلَمَ أَأَنْجُو أَمْ لَا, وَلَوْ نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنَّ مُعَاوِيَةَ بْنَ حَرْمَلٍ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَزَلْ أَعْمَلُ حَتَّى تَعْذُرَنِي نَفْسِي

1046- Said el-Cureyr'den; Muaviye bin Harmel dedi ki: "Şayet bin münadi, gökyüzünden "Cennete sadece bir kişi girecek" diye nida etse, kesinlikle onun kendim olmasını umarım. Şayet bir münadi, gökyüzünden "Cehenneme sadece bir kişi girecek" diye nida etse, kesinlikle onun kendim olmasından korkar ve acaba kurtulup kurtulmayacağımı bilene dek amel etmeye devam ederim. Şayet bir münadi, gökyüzünden "Şüphesiz Muaviye bin Harmel cehennemliklerdendir" diye nida etse, kendimi kurtarana dek amel etmeye devam ederim."

١٠٤٧ - عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحَبَّانِيِّ, وَخَالِدِ بْنِ أَبِي عِمْرَانَ, قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ مَاتَ عَلَى خَيْرِ عَمَلِهِ, فَارْجُوا لَهُ خَيْرًا, وَمَنْ مَاتَ عَلَى شَرِّ عَمَلِهِ فَخَافُوا عَلَيْهِ, وَلَا تَيْأَسُوا»

1047- Ebû Abdurrahman el-Habbani ve Halid bin Ebi İmran'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her kim en hayırlı ameli üzere ölürse, onun için hayır ümit edin. Her kim de en şerli ameli üzere ölürse, onun için endişe edin ama ümidi kesmeyin."*[909]

909 İsnadı zayıftır. Bk. Deylemi, Firdevs, 5565 (3/505). Halid bin Ebi İmran'dan rivayet etmiştir. Halid bin Ebi İmran, Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişmemiştir.

١٠٤٨ - عَن جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ , قال: بلغنا، عن وهْب بْنِ مُنَبِّهٍ أنَّهُ كان يَقُولُ: «الرَّجَاءُ قَائِدٌ , وَالْخَوْفُ سائقٌ والنَّفْسُ حرُونٌ إنْ فتر قَائدُهَا صدَّتْ عَنِ الطَّرِيقِ , فَلَمْ تَسْتَقِمْ لِسائِقِهَا , وإِنْ فتر سائِقُها لم تتْبعْ قائِدها فإذا اجْتَمعا اسْتَقَامَتْ طَوْعًا وَكَرْهًا»

1048- Cafer bin Burkan dedi ki: Bana ulaştığına göre Vehb bin Münebbih şöyle derdi: "Ümit, kumandandır; korku, sevk edendir. Nefis ise dik başlıdır. Eğer kumandan gevşeklik ederse, nefis yoldan çıkar ve sevk edeni onu istikamete sokamaz. Eğer sevk edeni gevşeklik ederse, bu sefer de kumandanını izlemez. Şu halde kumandan ve sevk edeni bir olursa, nefis isteyerek veya istemeyerek istikamet bulur."[910]

١٠٤٩ - عَنْ جَعْفَرٍ الْعَبْدِيِّ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَيْلٌ لِلْمُتَأَلِّينَ مِنْ أُمَّتِي الَّذِينَ يَقُولُونَ: فُلَانٌ فِي الْجَنَّةِ , وَفُلَانٌ فِي النَّارِ»

1049- Cafer el-Abdi'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetimden 'Falan kişi cennette, filan kişi cehennemde' diyen kimselere yazıklar olsun!"*[911]

١٠٥٠ - عَنْ لَيْثِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ , عَنْ أَبِي هُبَيْرَةَ الْأَنْصَارِيِّ , عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ , رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِالْفَقِيهِ كُلَّ الْفِقْهِ؟ مَنْ لَمْ يُقَنِّطِ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ , وَلَمْ يُؤَمِّنْهُمْ مِنْ مَكْرِ اللهِ , وَلَمْ يُرَخِّصْ لَهُمْ فِي مَعَاصِي اللهِ» وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

1050- Leys bin Ebbi Süleym'den, o Ebû Hureyre'den; Ali bin Ebi Talib (r.a.) şöyle dedi: "Size tam manasıyla fakih olanı haber vereyim mi? İnsanlara Allah'ın rahmetinden ümit kestirmeyen, Allah'ın tuzağından yana güven vermeyen, onlara Allah'a isyan hususunda ruhsat vermeyen..." Ravi daha sonra devamını zikretti.[912]

---

910 Cafer bin Burkan ile Vehb bin Münebbih arasında inkıta vardır ama raviler sikadır.

911 İsnadı zayıftır. Bk. Münavi, Feyzu'l Kadir (6/368). Münavi dedi ki: "Buhârî bunu Tarih'te Cafer el-Abdi'den mürsel olarak rivayet etmiştir." Ayrıca bk. İbn Hacer, İsabe (1/550)

912 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (1/77)

١٠٥١ - عَنْ أبي هُرَيْرَةَ ، أنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يُدخِلُ أحدًا منكُمْ عملُهُ الجنَّةَ» ، قِيلَ: وَلَا أنْتَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قال: «وَلَا أنَا، إلَّا أنْ يتغمَّدني اللهُ منْهُ برحْمَةٍ وفضْلٍ» ، وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى رأسِه

1051- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu *"Sizden birini ameli cennete girdirmez."* Kendisine "Seni de mi ey Allah'ın Rasûlü?" diye soruldu. Elini başı üzerine koyarak *"Allah beni kendinden bir rahmet ve lütufla kuşatmadıkça ben de"* buyurdu.[913]

١٠٥٢ - عَنْ سَلَّامِ بْنِ أَبِي مُطِيعٍ , قَالَ: شَهِدْتُ أَيُّوبَ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُرْجِئَةِ , فَجَعَلَ يَقُولُ: إِنَّمَا هُوَ الْكُفْرُ وَالْإِيمَانُ قَالَ: وَأَيُّوبُ سَاكِتٌ، قَالَ: فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ أَيُّوبُ فَقَالَ: أَرَأَيْتَ قَوْلَهُ: {وَآخَرُونَ مُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ} [التوبة: ١٠٦] , أَمُؤْمِنُونَ أَمْ كُفَّارٌ؟ فَسَكَتَ الرَّجُلُ، قَالَ: فَقَالَ لَهُ أَيُّوبُ: اذْهَبْ فَاقْرَأِ الْقُرْآنَ فَكُلُّ آيَةٍ فِيهَا ذِكْرُ النِّفَاقِ , فَإِنِّي أَخَافُهَا عَلَى نَفْسِي

1052- Sellam bin Ebi Muti dedi ki: Eyyub'a şahit oldum; yanında Mürcie'den biri vardı. Mürcie "O ancak küfür ve imandır" dedi. Eyyub ise susuyordu. Derken Eyyub ona doğru yönelip şöyle dedi: "Allah Teâlâ'nın *"(Sefere katılmayanlardan) diğer bir kısmı da Allah'ın emrine bırakılmışlardır; bunlara ya azap eder ya da tevbelerini kabul eder"* (Tevbe, 106) âyeti hakkında ne dersin? Onlar mümin midir yoksa kâfir mi?" Adam sükut etti. Bunun üzerine Eyyub ona şöyle dedi: "Git de Kur'ân oku! Bil ki içerisinde nifak zikredilen her âyetin benim için olmasından korkuyorum."[914]

١٠٥٣ - حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ دِينَارٍ , قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ , يَقُولُ: قَدْ أَتَى عَلَيَّ بُرْهَةٌ مِنَ الدَّهْرِ وَمَا أُرَانِي أَدْرَكْتُ رَجُلًا يَقُولُ: أَنَا مُؤْمِنٌ فَمَا رَضِيَ بِذَلِكَ حَتَّى قَالَ: إِيمَانِي مِثْلُ إِيمَانِ جِبْرِيلَ , وَمَا كَانَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَفَوَّهُ بِذَلِكَ , وَمَا زَالَ الشَّيْطَانُ يَتَقَلَّبُ بِهِمْ , حَتَّى قَالَ: مُؤْمِنٌ وَإِنْ نَكَحَ

913 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Merza, 5349 (5/2147) – Müslim, Sahih, 2816 (4/2710)
914 Bk. Firyabi, Sıfatu'l Münâfık, 92 (1/74)

أُمَّهُ وَأُخْتَهُ وَابْنَتَهُ. وَاللهِ لَقَدْ أَدْرَكْتُ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم رِجَالًا مَا مَاتَ مِنْهُمْ أَحَدٌ إِلَّا وَهُوَ يَخْشَى النِّفَاقَ على نفسه

1053- ... Salt bin Dinar dedi ki: İbn Ebi Müleyke'yi şöyle derken işittim: "Nice zamanlar geçti de 'Ben müminim' dedikten sonra bununla yetinmeyip 'İmanım, Cibril'in imanı gibidir' diyenine yetişmedim. Muhammed (s.a.v.) böyle konuşmazdı. Şeytan o kimseleri öyle çevirip durmaya devam etti. Öyle ki 'O kimse, annesini veya kız kardeşini veya kızını nikahlasa, yine de mümindir' dediler. Vallahi Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından birçok kişiye yetiştim. Onların hepsi, kendileri adına nifaktan korkarlardı."[915]

١٠٥٤ - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ , قَالَ: بَلَغَنِي، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ , قَالَ: مَا أَمِنَ أَحَدٌ عَلَى إِيمَانِهِ إِلَّا سُلِبَهُ , وَلَا سُلِبَهُ فَيَجِدُهُ

1054- Muhammed bin Müslim dedi ki: Bana Ebû Derdâ'nın (r.a.) şöyle dediği ulaştı: "İmanına güvenip de imanı kendisinden çekilip alınmayan, imanı çekilip de onu tekrar geri bulan bir kişi yoktur."[916]

915 Bk. İbn Hacer, Tağliku't Ta'lik (2/52)

916 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 858 (1/) – Adeni, İman, (1/108) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 729 (1/343). Adeni ile Beyhaki'nin rivayetinde meçhul, Abdullah bin Ahmed'in rivayetinde zayıf bir ravi vardır.

İMÂN, KORKU VE ÜMİTTİR

Akıllı müminler, kendileri adına imanlarının çekilip alınmasından korkarlar. Onları nifak, imanı hakkında kendini güvende hisseden kimse adına korkutmaktadır. Kur'ân böyle inmiş, sünnet böyle rivayet edilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Onların yalvardıkları bu varlıklar, "hangimiz daha yakın olacağız" diye Rablerine vesile ararlar. O'nun rahmetini umarlar, azabından korkarlar."* (İsra, 57)

Yine şöyle buyurur: *"Korkuyla ve umutla Rablerine yalvarmak üzere (ibadet ettikleri için), vücutları yataklardan uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar."* (Secde, 16)

Yine şöyle buyurur: *"(Böyle bir kimse mi Allah katında makbuldür,) yoksa gece vakitlerinde, secde hâlinde ve ayakta, ahiretten korkarak ve Rabbinin rahmetini umarak itaat ve kulluk eden mi?"* (Zümer, 9)

١٠٥٥ - عَنْ أَنَسٍ قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى شَابٍّ وَهُوَ فِي مَرَضِ الْمَوْتِ , فَقَالَ: «كَيْفَ تَجِدُكَ»؟ قَالَ: أَرْجُو اللهَ , وَأَخَافُ ذُنُوبِي , فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَجْتَمِعُ هَذَا فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ الَّذِي يَرْجُو وَأَمَّنَهُ الَّذِي يَخَافُ»

1055- Enes (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) ölüm hastalığında olan bir gencin yanına girdi. Ona "Kendini nasıl hissediyorsun?" diye sordu. Genç "Allah'tan ümit besliyor, günahlarımdan korkuyorum" cevabını verdi. Rasûlullah (s.a.v.) bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Bu, şu konumda ancak Allah'ın umduğunu kendisine verdiği, korktuğundan yana güvende kıldığı bir kulun kalbinde bir araya gelir."*[917]

---

917 İsnadı hasendir. Bk. Tirmizi, Cenaiz, 983 (3/311). Ebû İsa et-Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen garip bir hadistir." Ayrıca bk. İbn Mâce, Zühd, 4261 (2/1423) – Ziya, Ehadis-i Muhtara, 1587 (4/413) – Amr bin Humeyd, 1370 (1/404)

١٠٥٦ - عَنْ يَزِيدَ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ , قَالَ: بَلَغَنِي عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ , قَالَ: مَا عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ بَشَرٍ لَا يَخَافُ عَلَى إِيمَانِهِ إِلَّا ذَهَبَ

1056- Yezid bin Yezid bin Cabir dedi ki: Bana Ebû İdris el-Havlani'nin şöyle dediği ulaştı: "Yeryüzü üzerinde imanı hakkında endişe etmeyip de imanı kendisinden gitmeyen bir beşer yoktur."[918]

١٠٥٧ - حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ , يَقُولُ: وَاللهِ مَا مَضَى مَنْ مَضَى , وَلَا بَقِيَ إِلَّا يَخَافُ النِّفَاقَ , وَمَا أَمِنَهُ إِلَّا مُنَافِقٌ

1057- Hişam dedi ki: Hasan-ı Basrî'yi şöyle derken işittim: "Vallahi göçüp giden veya kalan kim varsa, hepsi de nifaktan korkmaktadır. Nifaktan ancak münâfık kendini güvende görür."[919]

١٠٥٨ - أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ , قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ , يَقُولُ: وَاللهِ مَا أَصْبَحَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مُؤْمِنٌ , وَلَا أَمْسَى عَلَى وَجْهِهَا مُؤْمِنٌ , إِلَّا وَهُوَ يَخَافُ النِّفَاقَ عَلَى نَفْسِهِ , وَمَا أَمِنَ النِّفَاقَ إِلَّا مُنَافِقٌ

1058- Eyyub dedi ki: Hasan-ı Basrî'yi şöyle derken işittim: "Vallahi yeryüzü üzerinde sabahlayan ve yeryüzü üzerine akşamlayan hangi mümin varsa, illaki kendi adına nifaktan korkmaktadır. Nifaktan ancak münâfık kendini güvende hisseder."[920]

١٠٥٩ - حَدَّثَنَا طَرِيفُ بْنُ شِهَابٍ , قَالَ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ: إِنَّ أَقْوَامًا يَزْعُمُونَ أَنْ لَا نِفَاقَ وَلَا يَخَافُونَ النِّفَاقَ. قَالَ الْحَسَنُ: وَاللهِ لَأَنْ أَكُونَ أَعْلَمَ أَنِّي بَرِيءٌ مِنَ النِّفَاقِ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ طِلَاعِ الْأَرْضِ ذَهَبًا

918 İsnadı zayıftır. Bk. Firyabi, Sıfatu'l Münâfık, 80 (1/71) – İbn Mübarek, Zühd, 1548 (1/541) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (5/125). Senette Yezid bin Yezid ile Ebû İdris el-Havlani arasında inkıta vardır.

919 İsnadı hasendir. Bk. Buhârî, Sahih (1/26) muallak olarak. Buhârî dedi ki: "Hasen'den şöyle aktarılır..." İbn Hacer, Ta'lik'te (2/53) bunu muttasıl olarak zikretmiştir, senetteki ravilerin sika olduğunu belirtmiştir.

920 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Hacer, Tağliku't Talik (2/54)

1059- ... Tarif bin Şihab dedi ki: Hasan-ı Basrî'ye "Nifak olmadığını veya nifaktan korkmadıklarını iddia eden topluluklar var" dedim. Dedi ki: "Vallahi nifaktan beri olduğumu bilmem, bana yeryüzü dolusu altın bulmamdan daha sevimlidir."[921]

١٠٦٠ - عَنِ الْحَارِثِ بْنِ مُعَاوِيَةَ قَالَ: إِنِّي لَجَالِسٌ فِي حَلْقَةٍ , وَفِيهَا أَبُو الدَّرْدَاءِ , وَهُوَ يَوْمَئِذٍ يُحَذِّرُنَا الدَّجَّالَ , فَقُلْتُ: وَاللهِ لَغَيْرُ الدَّجَّالِ أَخْوَفُ عَلَى نَفْسِي مِنَ الدَّجَّالِ قَالَ: وَمَا الَّذِي أَخْوَفُ فِي نَفْسِكَ مِنَ الدَّجَّالِ؟ قُلْتُ: إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُسْلَبَ مِنِّي إِيمَانِي , وَلَا أَدْرِي قَالَ: لِلَّهِ أُمُّكَ يَا ابْنَ الْكِنْدِيَّةِ , أَتَرَى فِي النَّاسِ مِائَةً يَتَخَوَّفُونَ مِثْلَ مَا تَتَخَوَّفُ؟ لِلَّهِ أُمُّكَ يَا ابْنَ الْكِنْدِيَّةِ أَتَرَى فِي النَّاسِ خَمْسِينَ يَتَخَوَّفُونَ مِثْلَ الَّذِي تَتَخَوَّفُ؟ لِلَّهِ أُمُّكَ يَا ابْنَ الْكِنْدِيَّةِ , أَتَرَى فِي النَّاسِ عَشَرَةً يَتَخَوَّفُونَ مِثْلَ مَا تَتَخَوَّفُ؟ لِلَّهِ أُمُّكَ يَا ابْنَ الْكِنْدِيَّةِ , أَتَرَى فِي النَّاسِ ثَلَاثَةً يَتَخَوَّفُونَ مِثْلَ مَا تَتَخَوَّفُ؟ وَاللهِ مَا أَمِنَ رَجُلٌ قَطُّ أَنْ يُسْلَبَ إِيمَانُهُ إِلَّا سُلِبَهُ , وَمَا سُلِبَهُ فَوَجَدَ فَقْدَهُ

1060- Haris bin Muaviye dedi ki: Şüphesiz içinde Ebû Derdâ'nın da olduğu bir halkaya otururdum. O günlerde bizi Deccal'dan sakındırırdı. Bir keresinde "Vallahi benim Deccal'dan daha çok korktuğum bir şey var" dedim. Bana "Senin Deccal'dan daha çok korktuğun şey nedir?" diye sordu. Ben "Bilmediğim bir durumda imanımın benden alınması" cevabını verince şöyle dedi: "Aferin sana ey Kindi kadının oğlu! İnsanlar içinde senin korktuğun şeyden korkan yüz kişi görüyor musun? Aferin sana ey Kindi kadının oğlu! İnsanlar içinde senin korktuğun şeyden korkan elli kişi görüyor musun? Aferin sana ey Kindi kadının oğlu! İnsanlar içinde senin korktuğun şeyden korkan on kişi görüyor musun? Aferin sana ey Kindi kadının oğlu! İnsanlar içinde senin korktuğun şeyden korkan üç kişi görüyor musun? Vallahi imanına güvenip de imanı kendisinden çekilip alınmayan, imanı çekilip de yitirdiğini geri bulan bir kişi yoktur."[922]

---

921 İsnadı hasendir. Bk. Firyabi, Sıfatu'l Münâfık, 85 (1/72). Senedinde Tarif bin Şihab vardır, zayıftır.
Derim ki: Yine Firyabi, 72 (1/67) Cafer bin Hayyan kendisine mütâbaat etmiştir. Cafer bin Hayyan sikadır.

922 Bk. Firyabi, Sıfatu'l Münâfık, 75 (1/70)

١٠٦١ - عَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ , قَالَتْ: كَانَ أَبُو الدَّرْدَاءِ كَثِيرًا مِمَّا يَقُولُ: إِذَا هَلَكَ الرَّجُلُ عَلَى الْحَالِ الصَّالِحَةِ هَنِيئًا لَهُ , لَيْتَ أَنِّي بَدَلَهُ , فَقُلْتُ: يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ تَعْنِي هَذَا , فَقَالَ: وَمَا عَلِمْتِ يَا حَمْقَاءُ أَنَّ الرَّجُلَ يُصْبِحُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا؟ قَالَتْ: وَكَيْفَ ذَلِكَ؟ قَالَ: سُلِبَ إِيمَانَهُ وَلَا يَشْعُرُ , لَأَنَا لِهَذَا بِالْمَوْتِ أَغْبَطُ مِنِّي بِالْبَقَاءِ فِي الصَّوْمِ وَالصَّلَاةِ

1061- Ümmü Derdâ dedi ki: Ebû Derdâ (r.a.) çokça şöyle derdi: "Kişi salih bir halde öldüğünde ona ne mutlu!" Kendisine bu sözünü kastederek "Ey Ebû Derdâ! Bunu çokça söylüyorsun" dedim. Dedi ki: "Bilmiyor musun kişi mümin sabahlar, kâfir akşamlar?" Ben "Bu nasıl olur?" diye sordum. Dedi ki: "Farkında olmaksızın imanı alınır. Yemin ederim ki imanlı bir halde ölmeye, imansız olarak oruç ve namazda kalmaktan daha çok gıpta ediyorum."[923]

١٠٦٢ - عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ , عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ , أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: " اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي صَوْمَ يَوْمٍ , اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي صَلَاةً , اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي حَسَنَةً , ثُمَّ يَقُولُ: {إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ} [المائدة: ٢٧] »

1062- ... Sabit el-Bünani'den; Mutarrif bin Abdullah bin Şehir "Allah'ım! Benden şu günün orucunu kabul et. Allah'ım! Benden namazı kabul et. Allah'ım! Benden iyiliği kabul et" der, ardından şu âyeti okurdu: *"Allah ancak muttaki olanlardan kabul eder."* (Maide, 27) [924]

923 İsnadı zayıftır. Bk. Dani, Fiten, 178 (2/455) – Firyabi, Sıfatu'l Münâfık, 114 (1/81) – İbn Mübarek, Zühd, 1396 (1/490)

924 İsnadı sahih mevkuftur. Senetteki ravilerin tümü sikadır.

İMÂN, İMÂNIN FARZLARI VE İMÂNIN KALPLE TASDİK, DİLLE İKRAR VE AZALARLA AMEL ETME OLDUĞUNUN BEYANI

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin! Bilin ki şanı yüce ve isimleri mukaddes olan Allah, kalbe O'nu, peygamberlerini, kitaplarını ve sünnette gelen tüm şeyleri bilmeyi; dile bu sayılanları konuşup söz olarak ikrar etmeyi ve beden ve azalara da farz kılıp emrettiği tüm amelleri yerine getirmeyi farz kılmıştır. Bunlardan hiçbiri, diğerleri olmaksızın yeterli değildir. Kul, bunların hepsini kendinde toplayıp hattâ kalbiyle inanana, diliyle ikrar edene ve azalarıyla azimli bir şekilde amel edene dek mümin sayılmaz. Ayrıca her söz ve amelinde sünnete uygun davranmadıkça, tüm söz ve amelinde kitaba ve ilme uymadıkça aynı şekilde mümin sayılmaz. Kur'ân âyetleri ile sünnet bu anlattıklarımı göstermekte, ümmetin âlimleri de bunun üzerinde icma etmektedir.

Kalbin bilip tanımasının farz olmasına gelince; Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla "İnandık" diyenler (münâfıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar (Yahudiler) yalan uydurmak için (seni) dinlerler, sana gelmeyen bir topluluk hesabına dinlerler. Kelimelerin (ifade içindeki) yerlerini bildikten sonra yerlerini değiştirir ve şöyle derler: "Eğer size şu hüküm verilirse, onu tutun. O verilmezse sakının." Allah, kimin azaba uğramasını istemişse artık sen onun için asla Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemeyi istemediği kimselerdir. Onlara dünyada bir rüsvaylık, ahirette ise yine onlara büyük bir azap vardır."* (Maide, 42)

Nahl Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Kalbi imanla dolu olduğu hâlde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır."* (Nahl, 116)

Yine şöyle buyurur: *"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur."* (İsra, 36)

Bu âyetler, imanın kalbe gerekli olan ve ancak saptırıcı bir sapığın red, muhalefet ve inkâr edeceği farzını açıkça göstermektedir.

İmanın dile gerekli olan farzının beyanına gelince; Allah Teâlâ Bakara Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Deyin ki: "Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'ân'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rablerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz. Eğer onlar böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar."* (Bakara, 136-137)

Âl-i İmran Sûresi'nde şöyle buyurur: *"De ki: "Allah'a, bize indirilene (Kur'ân'a), İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ'ya, İsa'ya ve peygamberlere Rablerinden verilene inandık. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz. Biz O'na teslim olanlarız."* (Âl-i İmran, 84)

Rasûlullah (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar, Allah'tan başka ilah olmadığını ve benim Allah'ın Rasûlü olduğumu söyleyene dek onlarla savaşmakla emrolundum."*

١٠٦٣ - عَنْ جَابِرٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , فَإِذَا قَالُوهَا عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا , وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ »

1063- Cabir'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlar 'La ilahe illallah' diyene dek onlarla savaşmakla emrolundum. O kelimeyi söylediklerinde –kelimenin hakkı müstesna- kanlarını ve mallarını benden korumuşlardır. Hesaplarıysa Allah'a aittir."*[925]

Allah'ın kalbin yakinen inandığı ve dilin konuştuğu imanı doğrulayıcı olarak farz kıldığı azalarla amel etme hususuna gelince; bu Allah'ın kitabında sayılamayacak kadar çok sayıda ve gizli kalamayacak kadar açık bir husustur. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ey iman edenler, rükû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz."* (Hac, 77)

---

925 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, 21 (1/52)

Yine şöyle buyurur: *"Namazı ikame edin, zekatı verin."* (Bakara, 43)

Kur'ân'ın birçok yerinde Allah Teâlâ namaz kılmayı, zekat vermeyi, Ramazan orucunu tutmayı, kendi yolunda cihad etmeyi, O'nun yolunda mal harcayıp nefisleri feda etmeyi, bedenin hareketi ve malın harcanmasıyla hac yapmayı farz kılmıştır. Bunların hepsi imandan olup onları yapmak farzdır. Kişi ancak onları eda etmekle mümin olur. İmanı konuşan, tevhidi ve kendisinin tüm farzlara iman ettiğini ikrar eden, bununla birlikte namazı, zekatı, Ramazan orucunu, yol bulmakla birlikte hac yapmayı ve cenabette gusletmeyi terk ettiğinde imanına zarar vermeyeceğini ve onu imandan çıkarmayacağını söyleyen veya gündüz namazını gece kıldığında, gece namazını gündüz kıldığında yeterli gören; Şevval ayında oruç tutmayı yeterli sayan, Kâbe'ye Muharrem veya Safer aylarında hac yaptığında caiz gören, guslü ne zaman alırsa alsın geciktirmesinin imanına zarar vermediğini düşünen ve bununla birlikte imanının Allah katında Cebrail, Mikail ve mukarreb (yakınlaştırılmış) meleklerin imanı gibi kamil olduğunu iddia eden kimseye gelince; işte bu kimse Allah'a, O'nun kitabına, O'nun peygamberlerine ve İslâm şeriatına muhalefet eden biridir. Onunla Allah'ın kitabında özelliklerini bildirdiği münâfıklar arasında hiçbir fark yoktur. İman böyle kimselerin kalbinden çekilip alınmıştır. Daha doğrusu iman, onların kalplerine hiçbir zaman girmemiştir. Tıpkı Allah Teâlâ'nın şu kavlinde olduğu gibi: *"İman henüz kalplerinize girmemiştir."* (Hucurat, 14)

Velhasıl; Allah'ın kitabında farz kıldığı veya Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinde tekit ettiği farzlardan herhangi birini inkâr ve yalanlamak sûretiyle terk eden kimse, küfrü apaçık bir kâfirdir. Bu hususta Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir akıllı mümin şüpheye düşmez. Kim de farzları ikrar eder, diliyle söyler, sonra da tembellik yaparak veya Mürcie görüşüne tâbi olarak terk ederse, bilinmeli ki o kimse, imanı terk eden ve kalbinde –az veya çok- iman olmayan biridir. O kimse, Rasûlullah'a (s.a.v.) karşı ikiyüzlü davranan, Kur'ân'ın vasıflarını ve onlara hazırlanan cezayı bildirdiği münâfıklar cümlesindendir. Onlar cehennemin en alt katındadırlar. Sapık Mürcie mezhebinden Allah'a sığınırız.

١٠٦٤ - عَنْ أَبِي يَحْيَى، قَالَ: سُئِلَ حُذَيْفَةُ: مَا النِّفَاقُ؟ قَالَ: الَّذِي يَصِفُ الْإِسْلَامَ وَلَا يَعْمَلُ بِهِ

1064- Ebû Yahya'dan; Huzeyfe'ye (r.a.) "Nifak nedir?" diye soruldu. Dedi ki: "İslâm'ın özelliklerini anlatıp onunla amel etmemek."[926]

١٠٦٥ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ , قَالَ: الْمُنَافِقُونَ الَّذِينَ فِيكُمْ الْيَوْم شَرٌّ مِنَ الْمُنَافِقِينَ الَّذِينَ كَانُوا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم قُلْنَا: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ , وَكَيْفَ ذَاكَ؟ قَالَ: إِنَّ أُولَئِكَ كَانُوا يُسِرُّونَ نِفَاقَهُمْ وَإِنَّ هؤُلَاءِ أَعْلَنُوهُ

1065- Muhammed bin İsmail'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Bugün içinizde bulunan münâfıklar, Rasûlullah (s.a.v.) zamanındaki münâfıklardan daha şerlidir." Kendisine "Bu nasıl olur?" diye sorduk. Dedi ki: "Şüphesiz onlar, nifaklarını gizliyorlardı. Şüphesiz bunlar ise açıkça gösterdiler."[927]

١٠٦٦ - عَنْ أَبِي وَائِلٍ , عَنْ حُذَيْفَةَ , قَالَ: الْمُنَافِقُونَ فِيكُمُ الْيَوْمَ شَرٌّ مِنَ الْمُنَافِقِينَ الَّذِينَ كَانُوا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , قُلْنَا: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ وَكَيْفَ ذَاكَ؟ قَالَ: إِنَّ أُولَئِكَ كَانُوا يُسِرُّونَ نِفَاقَهُمْ وَإِنَّ هَؤُلَاءِ أَعْلَنُوهُ

1066- Ebû Vail'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Bugün içinizde bulunan münâfıklar, Rasûlullah (s.a.v.) zamanındaki münâfıklardan daha şerlidir." Kendisine "Ey Ebû Abdullah, bu nasıl olur?" diye sorduk. Dedi ki: "Şüphesiz onlar, nifaklarını gizliyorlardı. Şüphesiz bunlar ise açıkça gösterdiler."[928]

İbn Batta şöyle der: Allah Teâlâ imanı, âdemoğlunun azalarına farz kılmıştır, imanı azalar arasında taksim etmiştir. Hiçbir aza yok ki imanın bir emriyle mükellef olmasın. Azalardan bazıları şunlardır;

• Kalp: Kişi onunla akıl erdirir, onunla sakınır, onunla anlar. Kalp, bedeninin emiridir. Azalar ancak onun görüşü ve emriyle hareket ederler.

926 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37415 (7/484) – Firyabi, Sıfatu'l Münâfık, 70 (1/66) – Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 682 (2/631) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/281) Senedinde Ubeyd bin Kerb Ebû Yahya vardır. İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de (5/413) kendisinden bahsetmiş ama cerh ve adalet bakımından hakkında herhangi bir şey söylememiştir.
927 Bk. Hatib, Evhamu'l Cem' ve't Tefrik (1/513)
928 İsnadı sahihtir. Bk. Buhârî, Sahih, 6696 (6/2604) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37396 (7/481) – Firyabi, Sıfatu'l Münâfikin, 53 (14/62)

- **Dil:** Kişi onunla konuşur.
- **Gözler:** Kişi onlarla bakar.
- **Kulak:** Kişi onunla işitir
- **Eller:** Kişi onlarla tutar.
- **Ayaklar:** Kişi onlarla adım atar, yürür.
- **Cinsel organ:** Kişi onunla cinsel ilişkiye girer.

İşte bu azalardan her biri, Allah Teâlâ'nın diğerini mükellef kılmadığı bir iman farzıyla mükellef kılınmıştır. Kur'ân bu gerçeği söylemekte ve aleyhimize şahitlik etmektedir.

Kalbe farz olan, dile farz kılınandan başkadır. Dile farz olan, gözlere farz kılınandan başkadır. Gözlere farz olan, kulağa farz kılınandan başkadır. Kulağa farz olan, ellere farz kılınandan başkadır. Ellere farz olan, ayaklara farz kılınandan başkadır. Ayaklara farz olan, cinsel organa farz kılınandan başkadır. Cinsel organa farz kılınan, yüze farz kılınandan başkadır... Kalbe farz olana gelince; "Tek ve Ortaksız Allah'tan başka ilah yoktur, O Ehad (Tek) ve Samed'dir, ne bir eş ne de bir evlat edinmiştir, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir" şeklindeki iman esasını ikrar, iman etmek, marifet (bilmek/tanımak), tasdik (doğrulamak), akıl erdirmek, razı gelmek ve teslim olmaktır. Kalbin bir peygamber veya kitap yoluyla Allah Teâlâ katından gelenleri ikrar etmesi farzdır. Kalbe farz olan ikrar ve marifete gelince; önceki sayfalarda bunun delillerini zikretmiştik. Şimdi onları tekrar edeceğiz.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kalbi imanla dolu olduğu hâlde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır."* (Nahl, 116)

Yine şöyle buyurur: *"Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla mutmain olanlar/huzura kavuşanlardır. Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla mutmain olur/huzur bulur."* (Ra'd, 28)

Yine şöyle buyurur: *"Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla "İnandık" diyenler (münâfıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin."* (Maide, 41)

Bunlar, Allah Teâlâ'nın kalbe farz kıldığı ikrar, marifet ve tasdikin delilleridir. Kalbin imanı, onun ameli ve imanın başıdır.

Ayrıca dile, kalpte olanı ve kalbin akıl erdirip ikrar ettiği imanı konuşup ifade etmesi farz kılınmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'ân'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rablerinden verilene iman ettik."* (Bakara, 136)

Yine şöyle buyurur: *"İnsanlara güzel söz söyleyin."* (Bakara, 83) [929]

Bunlar, Allah Teâlâ'nın dile farz kıldığı söylemin delilleridir. Bu, dilin ameli olup imandandır.

Allah'ın haram kıldıklarını işitmekten uzak durması şeklinde kulağa farz kılınana gelince; Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"O (Allah), Kitap'ta size şöyle indirmiştir ki: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya (konuya geçinceye) kadar kâfirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz."* (Nisa, 140)

Yine şöyle buyurur: *"Tâğut'a kulluk etmekten kaçınıp, Allah'a yönelenlere müjde vardır. (Ey Muhammed!) Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır."* (Zümer, 17-18)

Yine şöyle buyurur: *"Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir; "Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler; Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler..."* (Müminun, 1-3)

Yine şöyle buyurur: *"Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler."* (Kasas, 55)

Yine şöyle buyurur: *"Boş sözlerle karşılaştıklarında vakar ile geçip giderler."* (Furkan, 72)

Bunlar, Allah Teâlâ'nın kulağa farz kıldığı haramı dinlemeyi bırakıp helale kulak vermesinin delilleridir. Bu, kulağın ameli olup imandandır.

---

929 İbn Batta'nın âyette emredilen güzel sözü imanla tefsir etmesi gerçekten kayda değer bir tefsirdir. Nitekim Allah Teâlâ, İbrahim Sûresi 24.cü âyette güzel sözün yani tevhidin ve imanın misalini vermektedir. Allah şeyhe rahmet etsin. (Çev.)

Kişinin Allah'ın haram kıldıklarına bakmaması ve kendisine helal olmayana karşı gözünü kısması Allah Teâlâ'nın göze kıldığı farzdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ferçlerini (ırzlarını) korusunlar."* (Nur, 30).

Kendilerine helal olmayanlara bakmamaları, erkeklere de kadınlara da farzdır. Kur'ân'da fercin korunmasıyla ilgili her şey, zina konusundadır. Bu âyet ise müstesna olup bakmak konusundadır.

Sonra Allah Teâlâ tek bir âyette kalp, dil, kulak ve göze farz kıldığından haber vermiş, şöyle buyurmuştur: *"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur."* (İsra, 36)

Bu, gözlere, kulağa ve kalbe farz kılınan şeydir. Bunlar da imandandır.

Cinsel organa farz olan, Allah'ın haram kıldıklarına uçkur çözmemektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ve onlar ki, iffetlerini korurlar."* (Müminun, 5)

Yine şöyle buyurur: *"...ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar..."* (Ahzab, 35)

Sonra Allah Teâlâ kulağın, gözün, kalbin, ellerin, ayakların ve derilerin isyanını tek bir âyette haber vermiş, şöyle buyurmuştur: *"Siz (günahları işlerken) kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şâhitlik etmesinden sakınmıyordunuz."* (Fussilet, 22). Âyetteki deriler ile cinsel organlar kastedilmektedir. Cinsel organın ameli ve ona farz olan budur.

Ellere farz olan; Allah'ın ona haram kıldıklarını tutmaması, Allah'ın kendisine emrettiği sadakayı vermesi, sıla-i rahim yapması, Allah yolunda cihad etmesi ve abdest almasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın)."* (Maide, 6)

Bu, ellere farz kılınan şeydir. Çünkü temizlik imanın yarısıdır ve abdest, ellerin amelidir.

Yine şöyle buyurur: *"Kâfirlerle karşılaştığınızda derhal boyunlarını vurun!"* (Muhammed, 4)

Yani Allah yolunda cihad etmek de ele farz kılınan işlerdendir. Bunlar da imandandır.

Kıyamet günü el ve ayakların zayi edilmeleri, Allah'ın farz kıldıklarını terk etmeleri ve kendilerine haram olanlara gitmeleri konusunda yapacakları sahitlikle ilgili şöyle buyurur: *"O gün onların ağızlarını mühürleriz de, işlemiş oldukları günahları bize elleri söyler, ayakları da buna şâhitlik eder."* (Yasin, 65)

İşte bu, Allah Teâlâ'nın el ve ayaklara farz kıldığı amel olup bunlar da imandandır.

Allah Teâlâ, gece ve gündüz namaz vakitlerinde yüze secde etmeyi farz kılmıştır. Şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin."* (Hac, 77)

Bu âyet, topluca yüz, eller ve ayaklara farz kılınan amelleri belirtmektedir. Başka bir yerde şöyle buyurur: *"Mescitler Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte hiç kimseye dua (ibadet) etmeyin."* (Cin, 18) Âyetteki mescitler ile kastedilen, âdemoğlunun namazda secde ettiği alın, burun, eller, ayaklar, dizler ve ayak uçlarıdır.

Ayrıca Allah Teâlâ kitabında namazı iman diye adlandırmıştır. Çünkü Allah Teâlâ peygamberini Beytu'l Makdis'e doğru namaz kılmaktan çevirip ona Kâbe'ye dönmesini emredince Müslümanlar şöyle sordular: "Beytu'l Makdis'e doğru kıldığımız namazlarımızın durumu nedir? Bizim ve Beytu'l Makdis'e doğru namaz kılarken ölen kardeşlerimizin durumu ne olacak?" Bunun üzerine Allah Teâlâ *"Allah imanlarınızı zayi edecek değildir"* (Bakara, 143) âyetini indirdi. İmanınızı, yani Beytu'l Makdis'e doğru kıldığınız namazlarınızı zayi etmeyecektir. Görüldüğü gibi namazı iman diye adlandırmıştır.

Şu halde kim Allah Teâlâ'nın tüm azalarına farz kıldığı amelleri tastamam yerine getirmiş olduğu halde Allah'a kavuşursa, Allah'a imanı kamil bir mümin olarak kavuşmuş olur. Kim de o farzlardan herhangi bir şeyi zayi eder ve Allah'ın emrettiğine karşı hadsizlik ederse, Allah'a eksik imanla kavuşur. Artık o kimse Allah'ın dilemesine kalmıştır; dilerse onu bağışlar, dilerse ona azap eder. Kim de farzlardan herhangi birini inkâr ederse, o kimse kâfir olur.

İbn Batta şöyle der: Allah Teâlâ kitabının birçok âyetinde imanın ancak kalp ve azalarla olan farzların eda edilmesiyle iman olacağını bildirmiştir.

Rasûlullah (s.a.v.) de bunu beyan etmiş, sünnetlerinde açıklamış, ümmetine öğretmiştir. İmanın amelin ta kendisi ve amelin imandan olduğuna dair Allah Teâlâ'nın kitabında bize öğrettiği âyetlerden biri, O'nun şu kavlidir: *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakiler ancak onlardır!"* (Bakara, 177)

Bu âyet, imanın vasıflarını ve söz, amel ve ihlas bakımından şartlarını düzenli bir şekilde göstermektedir. Yemin olsun ki Ebû Zerr (r.a.), Rasûlullah'a (s.a.v.) imandan sorduğunda, kendisine bu âyeti okumuştur.

١٠٦٧ - عَنْ مُجَاهِدٍ , أَنَّ أَبَا ذَرٍّ , سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْإِيمَانِ فَقَرَأَ عَلَيْهِ: {لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ} [البقرة: ١٧٧] حَتَّى خَتَمَ الْآيَةَ

1067- Mücahid'den; Ebû Zerr (r.a.), Rasûlullah'a (s.a.v.) imandan sordu. Ebû Zerr'e cevap olarak *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir..."* (Bakara, 177) âyetini sonuna kadar okudu."

١٠٦٨ - حَدَّثَنَا أَبُو شَيْبَةَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ جَعْفَرٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ , قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ , قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْمَسْعُودِيُّ , عَنِ الْقَاسِمِ , عَنْ أَبِي ذَرٍّ , قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ عَنِ الْإِيمَانِ , فَقَرَأَ عَلَيْهِ: {لَيْسَ الْبِرَّ} [البقرة: ١٧٧] أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ. فَقَالَ الرَّجُلُ: لَيْسَ عَنِ الْبِرِّ سَأَلْتُكَ , فَقَالَ لَهُ أَبُو ذَرٍّ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَسَأَلَهُ كَمَا سَأَلْتَنِي , فَقَرَأَ عَلَيْهِ كَمَا قَرَأْتُ عَلَيْكَ , فَأَبَى أَنْ يَرْضَى كَمَا أَبَيْتَ أَنْ تَرْضَى , فَقَالَ: " ادْنُ مِنِّي , فَدَنَا مِنْهُ , فَقَالَ: الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَعْمَلُ حَسَنَةً فَتَسُرُّهُ فَيَرْجُو بِهَا , وَإِنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَتَسُوءُهُ , وَيَخَافُ عَاقِبَتَهَا

1068- Kasım'dan; bir adam, Ebû Zerr'e (r.a.) imandan sordu. Adama cevap olarak şu âyeti okudu: *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir.* (Bakara, 177). Bunun üzerine adam "Sana iyilikten sormadım" dedi. Ebû Zerr dedi ki: "Bir adam, Rasûlullah'a (s.a.v.) gelip senin bana sorduğun gibi imandan sormuştu. Rasûlullah (s.a.v.) de adama benim sana okuduğum âyeti okumuştu. O adam da senin razı olmaya yanaşmadığın gibi o da razı olmaya yanaşmamıştı. Bunun üzerine *'Yaklaş bana'* buyurdu. Adam hemen ona yaklaştı. Ardından *'Mümin kimse iyiliğini işleyen, onunla sevinen, onunla ümit besleyendir. Eğer kötülük işlerse üzülür ve akıbetinden korkar'* buyurdu."[930]

İbn Batta şöyle der: Allah Teâlâ Kur'ân'ın delaletleriyle bizlere imanı söz, amel, tasdik ve yâkîn olarak tarif etmiş, beyan, burhan ve apaçık hak olan Allah'ın Kur'ân'da farz kıldığı tüm şeylerin, onlarda var olan beyan, burhan ve apaçık haktan dolayı göğüslerdeki şek, şüphe ve kuruntulara şifa olduğunu belirtmiştir. Ne var ki Allah Teâlâ onu müminler için bir şifa ve rahmet kılmıştır. Zalimlerin ise ancak hüsranını arttırır.[931]

Şu halde Kur'ân, sünnet ve o ikisinde bulunan nur, beyan, hidayet ve ışık kime şifa vermez, faydalı olmazsa, Allah onun ameline müdahale etmiş, onunla çekişmiş demektir. O kimse, kendisine açılan hususlarla yetinmemiş ve hattâ Kur'ân ve sünnete muhalefet edip icmayı bozmaya çalışmıştır. Böylece uzak bir sapıklıkla sapıtmış, apaçık hüsrana uğramış, müminlerin yolundan başkasına tâbi olmuş ve bu yüzden Allah onu döndüğü yerde çevirip cehennem yoluna sokmuştur. Cehennem ne kötü bir varış yeridir!

١٠٦٩ - عَنْ بَيَانِ بْنِ بِشْرٍ , عَنِ الشَّعْبِيِّ , قَالَ: {هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ} [آل عمران: ١٣٨] قَالَ: " مِنَ الْعَمَى , {وَهُدًى} [آل عمران: ١٣٨] قَالَ: مِنَ الضَّلَالَةِ , {وَمَوْعِظَةٌ} [آل عمران: ١٣٨] قَالَ: مِنَ الْجَهْلِ

1069- Beyan bin Bişr'den; Şa'bi, Allah Teâlâ'nın *"Bu Kur'ân, insanlara bir açıklama, sakınanlara yol gösterme ve bir öğüttür"* (Âl-i İmran, 138) âyeti hakkında dedi ki: *"Bu Kur'ân, insanlara bir açıklama"* yani körlükten,

930 Bu ve 1067.ci rivayet için bk. Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 408 (1/416)
931 Bk. İsra, 82.

"sakınanlara yol gösterme" yani sapıklıktan ve *"bir öğüttür"* yani cehalete karşı bir öğüttür.

١٠٧٠ - عَن بيانٍ، عنِ الشَّعْبيّ، قال: {هذا بيانٌ للنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ} [آل عمران: ١٣٨] قَالَ: «بَيَانٌ مِنَ الْعَمَى وَهُدًى مِنَ الضَّلَالَةِ وَمَوْعِظَةٌ مِنَ الْجَهْلِ»

1070- ... Beyan'dan; Şa'bi, Allah Teâlâ'nın *"Bu Kur'ân, insanlara bir açıklama, sakınanlara yol gösterme ve bir öğüttür"* (Âl-i İmran, 138) âyeti hakkında dedi ki: *"Bu Kur'ân, insanlara bir açıklama"* yani körlükten, *"sakınanlara yol gösterme"* yani sapıklıktan ve *"bir öğüttür"* yani cehalete karşı bir öğüttür.[932]

İbn Batta şöyle der: Kur'ân'ın nuruyla görmekten, delilleriyle yol bulmaktan ve yasaklarıyla öğüt almaktan mahrum olandan daha çok yüzü üstü sürünen bir kul var mıdır? Allah Teâlâ apaçık bir Arapça konuşmuştur ki O'nun sözü, hakkın ve doğrunun ta kendisidir. Şöyle buyurur: *"Müşrikler istemese de, bütün dinlerin üzerindeki yerini alsın diye rasûlü'nü, hidayet ve hak din ile gönderen O'dur."* (Saf, 9)

Hidayet, imanın hidayetidir. Hidayet, ameldir. Din, amel ve farzlar, şeriatlar, hükümler ve günah ile haramlardan uzaklaşmanın ta kendisidir. Din tek bir haslet değildir. Aksine o, içerisinde sözler, ameller, farzlar, hükümler, şeriatlar, emirler ve yasaklar barındıran birçok hasleti barındırır. Allah Teâlâ'nın *"...hidayet ve hak din ile"* (Saf, 9) kavli, bu sayılanların tümünü bir araya toplar ve hattâ din, dosdoğru bir dine dönüşür. Şu halde kim bu dinden ise, dindeki tüm şeylerle amel eder. Her kim de bir kısmına iman edip bir kısmını inkâr ederse, o İslâm dininden değildir. Her kim "İman, söz olmaksızın ameldir" derse, hak dinin ehlinden değildir. Ayrıca mümin, hidayete eren, hak dinle amel eden ve hak dini kabul eden biri de değildir. Çünkü Allah Teâlâ bizlere dinin kemale ermesinin, farzların kemale ermesiyle olduğunu bildirmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'dan razı oldum."* (Maide, 3)

---

932 Bu ve bir önceki rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Said bin Mansur, Sünen, 527 – Ebû Nuaym, Hilyetu'l Evliya (4/311)

Allah Teâlâ onların imanlarında dürüst olduklarını ve onlara farz kıldığı namazın ikamesi, zekatın verilmesi, Ramazan orucunun tutulması, Kabe'nin haccedilmesi, Allah yolunda canların ve malların feda edilmesi, yurtlardan çıkılıp akrabaların terk edilmesi, onlara haram kıldıklarından nefis ve şehvetlerin uzaklaştırılması... Allah Teâlâ, O'na itaati yanında emir ve yasaklarıyla amel edilmesini onlara sevdirdiği için onların sayılan tüm farzları kalpten yerine getirdiklerini bildiğinde, tüm bunları iman diye adlandırıp şöyle buyurdu: *"Fakat Allah, size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize güzel göstermiş; inkârı, fasıklığı ve (İslâm'ın emirlerine) karşı çıkmayı da çirkin göstermiştir. İşte bunlar doğru yolda olanların ta kendileridir. Allah, kendi katından bir lütuf ve nimet olarak böyle yaptı."* (Hucurat, 7-8)

Dinin kemale ermesi sayesinde doğru yolda olanlar ismini almayı hak ettiler. Şöyle ki; önceleri onlar, genişlik ve rahatlık içerisindeydiler. Ne namaz farzdı ne zekat ne de oruç. Ayrıca çoğu haram kılınan şeyler, ilk zamanlarda haram kılınmamıştı. O zamanlar, sadece tasdikleriyle birlikte iman ismi onlar için geçerliydi. Çünkü cahiliyeden ve cahiliye katılığından çıkıp İslâm'a yönelmişlerdi. O gün imandan onlara farz olan, dille ikrar edip kalple tasdik etmekti. Tâ ki imanın tadı dillerine yerleştiğinde, güzelliği gözlerinde güzelleştiğinde, sevgisi kalplerinde kök saldığında, nuru parıldayıp her yerden onları kuşattığında, basiretleri arttığında ve dine olan rağbetleri çoğaldığında dinin emirleri ve farzları peş peşe inmeye ve yasakları ağırlaşmaya başlayıverdi. Onlara her yeni bir farz veya yeni bir yasak geldiğinde hızlı bir şekilde emre koştular. Verilen yeni emirlerde Allah Teâlâ onlara iman ismiyle sesleniyordu. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ey iman edenler, rükû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz. Allah uğrunda hakkıyla cihad edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi. Babanız İbrahim'in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'ân'da Müslüman diye isimlendirdi ki, Peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın. O, sizin sahibinizdir. O, ne güzel sahip, ne güzel yardımcıdır!"* (Hac, 77-78)

Yine şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın). Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti*

alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla mesh edin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz." (Maide, 6)

Yine şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun."* (Cuma, 9)

Sonra cihadın farz olması konusunda şöyle buyurdu: *"Hoşunuza gitmese de savaş size farz kılındı."* (Bakara, 216)

Yine şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Ne oldunuz ki, size "Allah yolunda sefere çıkın" denilince, yere çakılıp kaldınız."* (Tevbe, 38)

Kur'ân'da bunun benzeri âyetler çoktur.

Nehiy (yasak) konusunda şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Faiz yemeyin!"* (Âl-i İmran, 130)

Yine şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! İhramlıyken av (hayvanı) öldürmeyin!"* (Maide, 95)

Yine şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir."* (Maide, 90)

O'nun müminlere hitap edip emrini, nehyini, serbestliğini ve sakındırdığını bildirdiği her âyet bu şekildedir. Önceleri ilk ikrardan başka farz olmamasına rağmen iman ismi geçerliydi. Derken farzlar inmeye başlayınca, bu, dinin farzını hızlı bir şekilde yerine getirmelerini vacip kıldı. Aynı ilk ikrarın vacip oluşu gibi; çünkü aralarında hiçbir fark yoktur. Çünkü ilk ikrar da sonraki emir ve yasaklar da hep Allah katındandır.

Namaz onlara Mekke'de farz kılınmış, bunun üzerine Beytu'l Makdis'e doğru namaz kılmışlardı. Medine'ye hicret edince, aynı şekilde Beytu'l Makdis'e doğru yaklaşık on sekiz ay boyunca namaz kıldılar. Sonra kıble Kâbe'ye çevrildi. Şayet emredildikleri üzere Kâbe'ye doğru namaz kılmasalardı, ne ilk ikrarları ne önceki imanları onlara fayda verirdi.

Allah'a itaat konusunda eksiklik etmekten dolayı tedirgin olduklarından kıble değişiminden önce Beytu'l Makdis'e doğru namaz kılarken ölen kardeşleri adına endişe ettiler. Hatta "Ey Allah'ın Rasûlü! Beytu'l Makdis'e doğru namaz kılarken ölen kardeşlerimizin durumu nasıldır?" diye sordular. Bunun üzerine Kur'ân âyeti inip onların bu endişesini giderdi ve namazın iman olduğunu onlara bildirdi. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Allah imanlarınızı zayi edecek değildir. Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı çok şefkatli, merhametlidir."* (Bakara, 143)

١٠٧١ - عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ: لَمَّا تَوَجَّهَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْكَعْبَةِ ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ فَكَيْفَ بِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ مَاتُوا يُصَلُّونَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ؟ فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ} [البقرة: ١٤٣]

1071- İkrime'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; Rasûlullah (s.a.v.) Kâbe'ye döndüğünde ashâb "Ey Allah'ın Rasûlü! Beytu'l Makdis'e doğru namaz kılarken ölen kardeşlerimizin durumu nasıldır?" diye sordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ *"Allah imanlarınızı zayi edecek değildir"* (Bakara, 143) âyetini indirdi.[933]

١٠٧٢ - وَبَلَغَنِي عَنْ يَعْقُوبَ الدَّوْرَقِيِّ ، مِنْ غَيْرِ رِوَايَةِ الْمَحَامِلِيِّ قَالَ: بَلَغَنِي عَنْ سُفْيَانَ أَنَّهُ قَالَ: " مَا عَلِمْتُ أَنَّ الصَّلَاةَ مِنَ الْإِيمَانِ حَتَّى قَرَأْتُ هَذِهِ الْآيَةَ ، فَاللهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ جَعَلَ الصَّلَاةَ مِنَ الْإِيمَانِ ، وَسَمِّيَ الْعَالَمِينَ بِهَا مُؤْمِنِينَ ، فَقَالَ: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ} [المؤمنون: ٢] ، ثُمَّ نَعَتَ وَصْفَ الْإِيمَانِ فِيهِمْ ، ثُمَّ ذَكَرَ مَا وَعَدَهُمْ بِهِ عِنْدَ آخِرِ وَصْفِهِمْ ، فَقَالَ: {أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ} [المؤمنون: ١٠]. وَالْمُرْجِئَةُ تَزْعُمُ أَنَّ الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ لَيْسَتَا مِنَ الْإِيمَانِ ، فَقَدْ أَكْذَبَهُمُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ، وَأَبَانَ خِلَافَهُمْ

933 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4680 (4/1999) – Tirmizi, Tefsir, 2964 (5/192) – Ahmed, Müsned, 3249 (1/347)

1072- ... Bana Mehamili'den başkasının rivayeti ile Yakub ed-Devraki'den şöyle dediği ulaştı: Bana Süfyan'ın şöyle dediği ulaştı: "Bu âyeti (Bakara. 143) okuyana dek namazın imandan olduğunu bilmiyordum: Görüldüğü gibi Allah Teâlâ namazı imandan saymış ve onunla amel edeni müminler diye adlandırmıştır. Buyurdu ki: *"Mü'minler, gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında derin saygı (huşû) içindedirler."* (Müminun. 1-2) Sonra imanın vasıflarını bildirmiş, en sonunda onlara vâdettiğini haber vermiştir: *"İşte onlar, temelli kalacakları Firdevs cennetine varis olanlardır."* (Müminun. 10-11). Mürcie ise namaz ve zekatın imandan olmadığını iddia etmektedir. Halbuki Allah Teâlâ onları yalanlamakta, onların tersini ortaya koymaktadır."

Allah size rahmet etsin! Bilin ki Allah Teâlâ ancak salih amel, kârlı çaba, sözle amelin bir olması ve ihlaslı niyetle müminlere övgüde bulunmuş, onlar için hazırladığı sürekli nimet ile elem dolu azaptan kurtuluşu zikretmiştir. İman ismi, üç manayı da bünyesinde barındırır, hiçbiri diğerlerinden ayrılmaz, biri olmaksızın diğerleri fayda vermez. İman; dille söylemek, azalarla amel etmek ve kalple bilip tanımaktır. Kalpleri eğrilmiş, akılları şeytanların oyuncağı olmuş sapık Mürcie ise bunun hilafınadır.

Ayrıca bunların hepsini kitabında Allah Teâlâ ve sünnetinde Rasûlullah (s.a.v.) bildirmektedir.

İmânın Kalple Tasdik, Dille İkrar ve Azalarla Amel Etme Olduğuna Dair Allah'ın Kitabından Âyetler

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"İman edip salih ameller işleyenlere, kendileri için; içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele. Cennetlerin meyvelerinden kendilerine her rızık verilişinde, "Bu (tıpkı) daha önce (dünyada iken) bize verilen rızık!" diyecekler. Hâlbuki bu rızık onlara (dünyadakine) benzer olarak verilmiştir. Onlar için orada tertemiz eşler de vardır. Onlar orada ebedî kalacaklardır."* (Bakara, 25)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz iman edip salih ameller işleyen, namazı dosdoğru kılan ve zekâtı verenlerin mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır."* (Bakara, 277)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip salih ameller işleyenleri ise, içinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetlere koyacağız. Onlara orada tertemiz eşler vardır. Onları, koyu gölgeler altında bulunduracağız."* (Nisa, 57)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip salih ameller işleyenleri de ebedî olarak kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, gerçek bir vaatte bulunmuştur. Kimdir sözü Allah'ınkinden daha doğru olan?"* (Nisa, 122)

Yine şöyle buyurur: *"Mesih de, Allah'a yakın melekler de, Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim Allah'a kulluk etmekten çekinir ve büyüklük taslarsa, bilsin ki, O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır. İman edip salih ameller işleyenlere gelince, (Allah) onların mükâfatlarını eksiksiz ödeyecek ve lütfundan onlara daha da fazlasını verecektir. Allah'a kulluk etmekten çekinenlere ve büyüklük taslayanlara gelince; (Allah) onları elem dolu bir azaba uğratacaktır ve onlar kendilerine Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamayacaklardır. Ey insanlar! Size Rabbinizden kesin bir delil (Hz. Muhammed) geldi ve size apaçık bir nur (Kur'ân) indirdik. Allah'a iman edip ona sımsıkı sarılanları ise (Allah), kendisinden bir rahmet ve lütfa kavuşturacak ve onları kendisine varan doğru bir yola iletecektir."* (Nisa,172-175)

Yine şöyle buyurur: *"Allah, iman edip salih ameller işleyenler hakkında, "Onlar için bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vardır" diye vaatte bulunmuştur. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlar var ya; işte onlar cehennemliklerdir."* (Maide, 9-10)

Yine şöyle buyurur: *"Biz peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir."* (En'am, 48)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip salih ameller işleyenlere gelince -ki biz kişiye ancak gücünün yettiğini yükleriz- işte onlar cennetliklerdir. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar."* (A'raf, 42)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir."* (Tevbe, 20)

Yine şöyle buyurur: *"Fakat peygamber ve onunla beraber olan mümminler, mallarıyla, canlarıyla cihad ettiler. Bütün hayırlar işte bunlarındır. İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* (Tevbe, 48)

Kardeşlerim! Şu hitaplar üzerinde iyi düşünün, Mevlanızın söylediklerine akıl erdirin, Allah'ın hazırladığı hayırların ve cennetlerin sebebini iyi bilin. Acaba bunun iman ve amelden başka bir sebebini görüyor musunuz? Mekke ahalisinden bir topluluk, iman edip namazı ikame etmiş, zekatı vermiş, inen âyetleri tasdik etmiş ve peygambere tâbi olmuş ama Allah Teâlâ yine de onları hakiki iman sahiplerinden istisna edip ayırmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"İman ettiği halde henüz hicret etmemiş olanlar, hicret edinceye kadar onlar üzerinde herhangi bir velayet hakkınız yoktur."* (Enfal, 72)

Rabbimiz sonra Mekke'de iman eden, hicret etmeye imkân bulabilmelerine rağmen hicretten geri kalan bir topluluğu zikretmiş, onları iman ismiyle bırakmamıştır. Bunun yerine onları *"zulmedenler"* diye isimlendirmiş ve haklarında ağır bir söz etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kendilerine zulmetmekteler iken meleklerin canlarını aldığı kimseler var ya; melekler onlara şöyle derler: "Ne durumdaydınız? (Niçin hicret etmediniz?)" Onlar da, "Biz yeryüzünde zayıf ve güçsüz kimselerdik" derler. Melekler, "Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!" derler. İşte bunların gidecekleri yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir."* (Nisa, 97)

Bu âyetlerin hepsi, Mürcie'nin sahip olduğu farzların ve amellerin imandan çıkarılması ve çirkin işlerle büyük günahların imanı eksiltmeyip zarar vermediği görüşünün batıl olduğunu göstermektedir.

Allah Teâlâ yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz O, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra, iman edip salih ameller işleyenleri adaletle mükâfatlandırmak için onu (yaratmayı) tekrar eder."* (Yunus, 4)

Yine şöyle buyurur: *"Onlar iman etmiş ve Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanlardır. Dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjde vardır. Allah'ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. İşte bu büyük başarıdır."* (Yunus, 63-64)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip salih amel işleyenler için, mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır."* (Ra'd, 29)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip salih ameller işleyenler, Rablerinin izniyle, ebedî kalacakları ve içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır. Oradaki esenlik dilekleri "selam" sözüdür."* (İbrahim, 23)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir; salih ameller işleyen müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler."* (İsra, 9)

Yine şöyle buyurur: *"(Allah onu), katından gelecek şiddetli bir azap ile (inanmayanları) uyarmak, salih ameller işleyen mü'minleri, içlerinde ebedî olarak kalacakları güzel bir mükâfat (cennet) ile müjdelemek ve "Allah, bir çocuk edindi" diyenleri de uyarmak için dosdoğru bir kitap kıldı."* (Kehf, 2-4)

Yine şöyle buyurur: *"Gerçek şu ki, iman edip salih ameller işleyenlere gelince, elbette biz iyi iş yapanların ecrini zayi etmeyiz."* (Kehf, 30)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz, inanıp yararlı işler yapanlara gelince, onlar için içlerinde ebedî kalacakları Firdevs cennetleri bir konaktır. Oradan ayrılmak istemezler."* (Kehf, 107-108)

Yine şöyle buyurur: *"Ancak tevbe edip inanan ve salih amel işleyenler başka. Onlar cennete, Rahmân'ın, kullarına gıyaben vâdettiği "Adn" cennetlerine girecekler ve hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır. Şüphesiz O'nun vaadi kesinlikle gerçekleşir."* (Meryem, 60-61)

Yine şöyle buyurur: *"Her kim de O'na salih ameller işlemiş bir mü'min olarak varırsa, işte onlar için en yüksek dereceler, içinden ırmaklar akan, içinde ebediyyen kalacakları Adn cennetleri vardır. İşte bu, günahlardan temizlenenlerin mükâfatıdır."* (Taha, 75-76)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphe yok ki ben, tevbe edip inanan ve salih ameller işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece affediciyim."* (Taha, 82)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz Allah, iman edip salih ameller işleyenleri içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacak, orada altından bileziklerle, incilerle süsleneceklerdir. Oradaki giysileri ise ipektir."* (Hac, 23)

Yine şöyle buyurur: *"De ki: "Ey insanlar! Ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım." Artık iman edip salih ameller işleyenler var ya, işte onlar için bir bağışlama güzel bir nimet (cennet) vardır."* (Hac, 49-50)

Yine şöyle buyurur: *"İşte o gün mülk (hükümranlık) Allah'ındır. O, insanların arasında hükmünü verir. Artık iman edip salih ameller işlemiş olanlar Naîm Cennetleri'ndedirler."* (Hac, 56)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip salih amel işleyenlerin kötülüklerini elbette örteceğiz. Onları işlediklerinin daha güzeliyle mükâfatlandıracağız."* (Ankebut, 7)

Yine şöyle buyurur: *"Her nefis ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz. İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinden ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennet köşklerine yerleştireceğiz. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir! Onlar, sabreden ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir."* (Ankebut, 57-59)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip salih ameller işleyenlere gelince, işte onlar cennet bahçelerinde sevindirilirler."* (Rum, 15)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz, iman edip salih amel işleyenler için içlerinde ebedî kalacakları Naîm cennetleri vardır. Allah, (bu konuda) gerçek bir vaatte bulunmuştur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."* (Lokman, 8-9)

Yine şöyle buyurur: *"Öyle ya, mü'min olan bir kimse, yoldan çıkmış olan (fasık) biriyle hiç eşit tutulabilir mi? Elbette bunlar eşit olamaz. İman edip sâlih ameller işleyenlere, yaptıklarına karşılık bir konaklama yeri olarak Me'vâ cennetleri vardır."* (Secde, 18-19)

Yine şöyle buyurur: *"Allah'ın, inanıp yararlı iş işleyenlere ki onlar için mağfiret ve cömertçe verilmiş rızık vardır."* (Sebe, 4)

Yine şöyle buyurur: *"Ne mallarınız ne de çocuklarınız, sizi bizim katımıza daha çok yaklaştıran şeylerdir! Ancak iman edip salih amel işleyenler başka. İşte onlar için işlediklerine karşılık kat kat mükâfat vardır. Onlar cennet köşklerinde güven içindedirler."* (Sebe, 37)

Yine şöyle buyurur: *"Kâfirler grup-grup cehenneme sevk edilirler. Cehenneme vardıklarında oranın kapıları açılır ve cehennem bekçileri onlara şöyle derler: "Size içinizden, Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" Onlar da, "Evet geldi" derler. Fakat inkârcılar hakkında azap sözü gerçekleşmiştir. Onlara şöyle denir: "İçinde ebedî kalmak üzere cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların kalacağı yer ne kötüdür!" Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup-grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın*

kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: "Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin." Onlar şöyle derler: Hamd, bize olan vaadini gerçekleştiren ve bizi cennetten dilediğimiz yere konmak üzere bu yurda varis kılan Allah'a mahsustur. Salih amel işleyenlerin mükâfatı ne güzelmiş!" (Zümer, 71-74)

Yine şöyle buyurur: *"Sen, zalimlerin yaptıkları şeyler tepelerine inerken bu yüzden korku ile titrediklerini göreceksin. İnanıp yararlı işler yapanlar da cennet bahçelerindedirler. Onlar için Rableri katında diledikleri her şey vardır. İşte bu büyük lütuftur. İşte bu, Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: "Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum." Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir."* (Şura, 22-23)

Yine şöyle buyurur: *"O gün Allah'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dostlar birbirine düşman olurlar. (Allah, şöyle der:) "Ey âyetlerimize iman eden ve Müslüman olan kullarım! Bugün size korku yoktur, siz üzülmeyeceksiniz de." "Siz ve eşleriniz sevinç ve mutluluk içinde cennete giriniz." Onlar için altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Canlarının istediği ve gözlerinin hoşlandığı her şey oradadır. Siz orada ebedî olarak kalacaksınız. İşte bu, yapmakta olduklarınıza karşılık size mîras verilen cennettir."* (Zuhruf, 67-72)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip salih ameller işleyenlere gelince, Rableri onları rahmetine sokacaktır. İşte bu apaçık başarıdır."* (Casiye, 30)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz Rabbimiz Allah'tır, deyip sonra da dosdoğru olanlara hiçbir korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de. Onlar cennetliklerdir. Yapmakta olduklarına karşılık, orada sürekli kalacaklardır."* (Ahkaf, 13-14)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip salih ameller işleyenlerin ve Muhammed'e indirilene -ki o Rablerinden gelen haktır- inananların ise Allah günahlarını örtmüş ve hâllerini düzeltmiştir."* (Muhammed, 2)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz Allah, iman edip salih ameller işleyenleri, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. İnkâr edenler ise (dünya zevklerinden) yararlanırlar ve hayvanların yediği gibi yerler. Onların kalacakları yer ateştir."* (Muhammed, 12)

Yine şöyle buyurur: *"Toplanma vakti için Allah'ın sizi toplayacağı günü düşün. O gün aldanışın ortaya çıkacağı gündür. Kim Allah'a iman eder ve salih amel işlerse, Allah onun kötülüklerini örter ve onu içinden ırmaklar akan, ebedî kalacakları cennetlere sokar. İşte bu büyük başarıdır."* (Teğabun, 9)

Yine şöyle buyurur: *"Ancak, iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar için devamlı bir mükâfat vardır."* (Tin, 6)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdırlar."* (Beyyine, 7)

Yine şöyle buyurur: *"Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değillerdir)."* (Asr, 3)

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin. Artık şu hitabı anlamaya çalışın ve Rabbinizin kelamı üzerinde iyice düşünün. Şimdi bakın; acaba bu âyetlerde iman ile amel birbirinden ayrılmış mı? Acaba Allah Teâlâ herhangi bir kişiyi amel olmaksızın sırf söyledikleri sebebiyle cennete varis kıldığını bildirmiş mi? Allah Teâlâ'nın *"İşte bu, yapmakta olduklarınıza karşılık size mîras verilen cennettir"* (Zuhruf, 72) kavlini görmez misiniz? Âyette "söylediklerinize karşılık" buyurmadı.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"(Bu) kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, iyilik edenleri de daha güzeliyle mükâfatlandırması için böyledir."* (Necm, 31). Âyette "söyledikleriyle" buyurmadı.

Yine şöyle buyurur: *"O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır."* (Mülk, 2). Âyette "daha güzel söyleyeceğini" buyurmadı.

Kâfirlerin durumu hakkında şöyle buyurur: *"Şimdi bizim için şefaatçiler var mı ki bize şefaat etseler veya (dünyaya) döndürülsek de yaptıklarımızdan başkasını yapsak?"* (A'raf, 53). Âyette "söylediklerimizden başkasını söylesek" buyurmadı.

Yine şöyle buyurur: *"Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: "Onun peygamberlerinden*

hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz." Şöyle de dediler: "İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır." (Bakara, 285)

Görüldüğü üzere âyette imanı tek başına zikretmeyip *"Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler"* buyurdu. Yani onların tümü, Allah'ın indirdiği kitaplardaki emir, yasak, farz ve hükümlere iman ettiler. Ardından onların söz ve fiillerinde dürüst olduklarını belirttikten sonra şöyle dediklerini aktardı: *"İşittik ve itaat ettik."*

İşte iman, tüm bunlarla birlikte tek bir iman olur. İman, hiçbiri diğerlerinden ayrılmayan söz ve ameldir.

Artık her kim, Allah Teâlâ'nın kitabındaki hüküm ve farzların imandan olmadığını ve onları terk eden veya onları yerine getirmek konusunda ağır davranan kişinin mümin olduğunu iddia ederse, gerçekten büyük bir iftirada bulunmuş, Allah'ın kitabına muhalefet edip İslâm'ı sırtının arkasına atmış, Allah'ın ahit ve misakını bozmuş olur. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hani Allah peygamberlerden: "Ben size Kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekileri tasdik eden bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanıp yardım edeceksiniz" diye söz almış, "Kabul ettiniz ve bu ahdimi yüklendiniz mi?" buyurduğunda "Kabul ettik" cevabını vermişlerdi. Bunun üzerine Allah: "O halde şahit olun; ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim" buyurmuştu."* (Âl-i İmran, 81). Sonrasında şöyle buyurur: *"Artık bundan sonra her kim dönerse işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir."* (Âl-i İmran, 82). Sonrasında şöyle buyurur: *"Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?"* (Âl-i İmran, 83)

Bu âyette söz ve ameli bir arada zikretmiştir. Sanki Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: Her kim farzları ikrar etmesine rağmen onları eda etmez, onlarla amel etmez; aynı şekilde çirkin işlerle kötülükleri kabul etmesine rağmen onlardan uzak durmaz, onları terk etmez ve bununla birlikte kendisinin mümin olduğunu iddia ederse, o kimse gerçekten Kur'ân'ın ve peygamberin getirdiklerini yalanlamıştır. Onun durumu kalpleri iman etmemesine rağmen ağızlarıyla "İman ettik" diyen münâfıkların durumu gibidir.[934]

934 Bk. Maide, 41.

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ onları yalanlamış, sözlerini reddetmiş, onları varacakları yer cehennemin en alt tabakası olan münâfıklar olarak adlandırmıştır. Gerçi münâfıkların hali Mürcie'nin halinden daha iyidir. Münâfık ameli inkâr etmesine rağmen amel eder. Mürcie ise sözleriyle ameli ikrar etmelerine rağmen ameli terk etmeleriyle inkâr ettiklerini göstermektedir. Yani bedeniyle amel etmesine rağmen diliyle onu ikrar ettiğini söyleyenin hali, diliyle ikrar etmesine rağmen bedeniyle amel etmekten geri duranın halinden daha güzeldir. Mürcie, ikrar ettiğini söylediği şeyi inkâr etmekte, tasdik ettiğini söylediği şeyi yalanlamaktadır. Bu yüzdendir ki onların hali, münâfıkların halinden daha kötüdür. Kur'ân ve sünnet delili olmayan kişiye yazıklar olsun! Onun yolu ne sapık, hali ne kötüdür!

١٠٧٣ - حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ النَّاجِيُّ , أَنَّهُ سَمِعَ الْحَسَنَ , يَقُولُ: قَالَ قَوْمٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّا لَنُحِبُّ رَبَّنَا عَزَّ وَجَلَّ , فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [آل عمران: ٣١]

1073- Ebû Ubeyde en-Naci'den rivayet edildiğine göre kendisi Hasan-ı Basrî'yi şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (s.a.v.) zamanında bir topluluk şöyle dediler: "Şüphesiz Rabbimiz Teâlâ'yı seviyoruz." Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: *"De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."* (Âl-i İmran, 31) [935]

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ peygamberi Muhammed'e (s.a.v.) uymayı, kendisine duyulan sevginin alameti kılmış, ona muhalefet edenlerin Allah'ı sevme iddialarında yalancı olduklarını belirtmiştir. Sonra her söze onu doğrulayan veya yalanlayan bir ameli delil saymıştır. Rasûlullah (s.a.v.) ve müminlere şunu öğretmiştir: *"Deyin ki: Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'ân'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rablerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz."* (Bakara, 136)

935 Bk. Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, (2/676) – Taberi, Tefsir (3/232)

Allah Teâlâ bu âyette Allah'a imanın ona indirilene, Allah'ın ondan önceki peygamberlerine indirilenlere ve kitaplardaki şeriat, hüküm ve farzlara iman etmek ve bunun iman ve İslâm'ın ta kendisi olduğunu bildirmiştir.

Allah Teâlâ sonrasında şöyle buyurur: *"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır."* (Âl-i İmran, 85)

Bu âyette imanın söz ve amel olduğuna, İslâm'ın amelden ayrılamayacağına dair delil vardır.[936] Allah Teâlâ amel olmaksızın hiçbir sözü kabul etmeyeceğini bize haber vermektedir.

Allah Teâlâ yine şöyle buyurur: *"Güzel sözler ancak O'na yükselir. Salih ameli de güzel sözler yükseltir."* (Fatır, 10).

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ güzel sözü ancak salih amelle, salih ameli de ancak güzel sözle kabul edeceğini bildirmektedir. Çünkü başka bir âyette şöyle buyurur: *"Erkek veya kadın, kim mü'min olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz."* (Nah, 97)

Tevhidden daha temiz ve daha güzel bir söz yoktur. Farzları yerine getirip haramlardan uzak durmaktan daha salih ve faziletli amel yoktur.

Allah Teâlâ, kişi güzel bir söz söylediğinde veya güzel bir amel işlediğinde onun söz ve amelini yükseltir. Aynı şekilde güzel bir söz söylemesine rağmen kötü bir amel işlediğinde Allah onun sözünü reddeder. Bu husus, Allah Teâlâ'nın kitabında vardır. Allah Teâlâ şu âyeti indirmiştir: *"Güzel sözler ancak O'na yükselir. Salih ameli de güzel sözler yükseltir."* (Fatır, 10).

١٠٧٤ - عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ , عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ: {أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ} [البقرة: ١٧٧]. يَقُولُ: «تَكَلَّمُوا بِكَلَامِ الْإِيمَانِ , وَحَقَّقُوهُ بِالْعَمَلِ» قَالَ الرَّبِيعُ بْنُ أَنَسٍ: وَكَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: الْإِيمَانُ كَلَامٌ وَحَقِيقَتُهُ الْعَمَلُ , فَإِنْ لَمْ يُحَقِّقِ الْقَوْلَ بِالْعَمَلِ لَمْ يَنْفَعْهُ الْقَوْلُ

1074- Rebi bin Enes'ten; Allah Teâlâ'nın *"İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakiler ancak onlardır!"* (Bakara, 177) âyeti hakkında

936 Çünkü âyette geçen din kelimesi, amel manasındadır. (Çev.)

Ebû'l Âliye dedi ki: "Onlar iman kelamını konuştular, amelleriyle onu gerçekleştirdiler. Hasan-ı Basrî şöyle derdi: İman bir sözdür. Hakikati ise ameldir. Kişi amelle sözünü gerçek kılmazsa, sözü kendisine fayda vermez."[937]

İbn Batta şöyle der: Sana Allah Teâlâ'nın kitabından her güzel sözü ve her salih ameli bünyesinde toplayan şu âyet yeter: *"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."* (Zariyat, 56)

Allah Teâlâ bu âyette söz, amel, ihlas, O'na ibadette itaat ve O'na boyun eğme yanında O'na, kitaplarına, peygamberlerine ve onların Allah'a ibadet ve itaat üzere olduklarına imanı bir araya getirmiştir. Allah Teâlâ'nın için kulları kendisi yarattığı ibadet, imanın amele dökülmesinden başka bir şey midir? İbadet imandan mı yoksa imandan başa bir şeyden midir? Şayet Allah'ın kendisi için mahlukatı yarattığı ibadet amel olmaksızın sadece söz olsaydı, kesinlikle onu ibadet olarak değil, söz olarak isimlendirir ve kesinlikle "Ben cinleri ve insanları ancak söylesinler diye yarattım" buyururdu. Ayrıca akıllı kimseler, ibadetin hizmet manasında olduğu konusunda şüphe etmezler. Hizmet ise ameldir. Şu halde Allah Teâlâ için amel eden kimse, ancak haramlardan sakınarak ve Allah'a itaat ederek farzları yerine getirmek için amel ediyor demektir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ey iman edenler, rükû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz. Allah uğrunda hakkıyla cihad edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi. Babanız İbrahim'in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'ân'da Müslüman diye isimlendirdi ki, Peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın. O, sizin sahibinizdir. O, ne güzel sahip, ne güzel yardımcıdır!"* (Hac, 77-78)

Kur'ân'da nas olarak inen bu hitabı işiten akıllı bir kişiye, iman isminin tasdik, söz, amel ve marifetten oluştuğu gizli kalabilir mi? Allah Teâlâ yine şöyle buyurur: *"Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona şöyle vahyetmiş olmayalım: "Gerçek şu ki benden başka ilâh yoktur. Onun için bana ibadet edin."* (Enbiya, 25)

---

937 Senedinde Ebû Cafer er-Razi vardır. İsa bin Ebi İsa'dır. Saduk olmakla birlikte hafızası kötüdür. Rebi bin Enes el-Bekri'ye gelince; aynı şekilde saduk olmakla birlikte vehimleri vardır.

١٠٧٧ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، أَنَّ وَفْدَ عَبْدِ الْقَيْسِ ، أَتَوُا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَأَمَرَهُمْ بِأَرْبَعٍ ، وَنَهَاهُمْ عَنْ أَرْبَعٍ: أَمَرَهُمْ بالإيمان بالله وحده وقال: «هَلْ تَدْرُونَ مَا الْإِيمَانُ؟» قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قال: قال: «شهادة أنْ لا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ ، وَإِيتاءُ الزَّكاة ، وصوْمُ رمضان ، وَأَنْ يُعْطُوا الْخُمُسَ مِنَ الْمَغْنَمِ»

1077- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Abdulkays heyeti Rasûlullah'a (s.a.v.) geldi. Onlara dört şeyi emretti, dört şeyi yasakladı. Onlara Tek olan Allah'a imanı emretti ve "İman nedir biliyor musunuz?" diye sordu. Onlar *"Allah ve Rasûlü daha iyi bilir"* cevabını verdiler. Buyurdu ki: *"Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmek, namazı ikame etmek, zekatı vermek, Ramazan orucunu tutmak ve ganimetten beşte birini vermektir."*[940]

١٠٧٨ - سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ، قَالَ: إِنَّ وَفْدَ عَبْدِ الْقَيْسِ لَمَّا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، أَمَرَهُمْ بِالْإِيمَانِ بِاللهِ قَالَ: «هَلْ تَدْرُونَ مَا الْإِيمَانُ بِاللهِ؟» قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ: «شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ ، وَإِقَامُ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ ، وَصَوْمُ رَمَضَانَ ، وَأَنْ تُعْطُوا الْخُمُسَ مِنَ الْمَغْنَمِ»

1078- İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; Abdulkays heyeti Rasûlullah'a (s.a.v.) geldiklerinde onlara Allah'a imanı emretti ve *"İman nedir biliyor musunuz?"* diye sordu. Onlar "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" cevabını verdiler. Buyurdu ki: *"Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmek, namazı ikame etmek, zekatı vermek, Ramazan orucunu tutmak ve ganimetten beşte birini vermektir."*[941]

Mes'ade, Mekkeli ravilerden aktardığı rivayetlerde hata eden kimselerdendir. Hadislerine mütâbaat edilmez. Sikaların rivayetlerine muvafık olmayan rivayetleriyle hüccet getirilmez."

940 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İman, 53 (1/157) – Müslim, Eşribe, 39 (3/1579)

941 Bk. Bir önceki rivayet.

١٠٧٩ - عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حُوَيْطِبٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا صَلَاةَ لَهُ»

1079- Ebû Bekir bin Huveytıb'tan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Namazı olmayanın imanı yoktur."*[942]

١٠٨٠ - عَنْ مُجَاهِدٍ , أَنَّ أَبَا ذَرٍّ , سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْإِيمَانِ , فَقَرَأَ عَلَيْهِ هَذِهِ الْآيَةَ: {لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ} [البقرة: ١٧٧] , حَتَّى خَتَمَ الْآيَةَ

1080- Mücahid'den; Ebû Zerr (r.a.), Rasûlullah'a (s.a.v.) imandan sorunca ona cevap olarak şu âyeti okudu: *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir..."* (Bakara, 177) âyetini sonuna dek okudu.[943]

١٠٨١ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ , فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الذِّمَّةُ»

1081- Ebû Zerr'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim namazı terk ederse, zimmet ondan beri olur."*[944]

١٠٨٢ - عَنْ جَرِيرٍ , قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ , وَإِقَامِ الصَّلَاةِ , وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ , وَحَجِّ الْبَيْتِ , وَصَوْمِ رَمَضَانَ "

942 İsnadı zayıftır. Bk. Adeni, İman, 62 (1/126). Senedinde Ebû Sifal vardır. Buhârî dedi ki: "Hadisleri şüphelidir." Ayrıca senedinde inkıta vardır. Çünkü Ebû Bekir bin Huveytıb, Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişmemiştir. Kendisi tabiînin küçüklerindendir.

943 İsnadı hasendir. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20110 (11/128) – Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 409 (1/417). İbn Hacer, Fethu'l Bari'de (1/51) bu hadisten bahsetmiş, ardından şöyle demiştir: "Bunu Abdurrezzak ve başkaları rivayet etmiştir. Ravileri sikadır."

944 Hadis sahih olmakla birlikte bu isnat zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 19246 (4/364) – Acurri, Şeria, 228 (1/253)
Derim ki: Senedinde Davud bin Yezid vardır, zayıftır. Acurri'nin rivayetinde Cabir bin Yezid kendisine mütâbaat etmiştir ama aynı şekilde o da zayıftır ve Rafızidir. Bununla birlikte, İbn Ömer yoluyla muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 8 (1/12) – Müslim, Sahih, 16 (1/45)

1082- Cerir (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"İslâm beş şey üzere kurulmuştur: Allah'tan başka İlah olmadığına şehadet etmek, namazı ikame etmek, zekatı vermek, Kâbe'yi haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak.*

١٠٨٣ - ... عَنْ جَرِيرٍ , قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عليه وسلَّم يَقُولُ: " بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ , وَإِقَامِ الصَّلَاةِ , وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ , وَحَجِّ الْبَيْتِ , وَصَوْمِ رَمَضَانَ «

1083- Cerir (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"İslâm beş şey üzere kurulmuştur: Allah'tan başka İlah olmadığına şehadet etmek, namazı ikame etmek, zekatı vermek, Kâbe'yi haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak."*

١٠٨٤ - عَنْ أَبِي وَائِلٍ , عَنْ جَرِيرٍ , قَالَ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى إِقَامِ الصَّلَاةِ , وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ , وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ , وَعَلَى فِرَاقِ الشِّرْكِ , أَوْ كَلِمَةً هَذِهِ مَعْنَاهَا

1084- Ebû Vail'den; Cerir (r.a.) şöyle dedi: "Rasûlullah'a (s.a.v.) namazı ikame etmek, zekatı vermek, tüm Müslümanlara samimi olmak ve şirkten ayrılmak üzere biat ettim." Ravi dedi ki: "Veya bunun manasında bir cümle söyledi."[945]

١٠٨٥ - عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا بَرَزْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ إِذَا رَاكِبٌ يُوضِعُ نَحْوَنَا , فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَانَ هَذَا الرَّاكِبُ إِيَّاكُمْ يُرِيدُ» , فَانْتَهَى إِلَيْنَا الرَّجُلُ , فَسَلَّمَ فَرَدَدْنَا عَلَيْهِ , فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مِنْ أَيْنَ أَقْبَلْتَ؟» قَالَ: مِنْ أَهْلِي وَوَلَدِي , وَعَشِيرَتِي قَالَ: «فَأَيْنَ تُرِيدُ؟» قَالَ: أُرِيدُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " فَقَدْ أَصَبْتَهُ , قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ عَلِّمْنِي مَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: «تَشْهَدُ أَنْ

945 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahih, 57 (1/31) – Müslim, Sahih, 56 (1/75)

لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ , وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ , وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ , وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ , وَتَصُومُ رَمَضَانَ , وَتَحُجُّ الْبَيْتَ». قَالَ: قَدْ أَنْذَرْتَ

1085- Cerir bin Abdullah (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte yola çıktık. Medine'den ayrıldığımızda güzergâhımız üzerinde binitine binmiş birini gördük. Rasûlullah (s.a.v.) birden *"Şu binitine binmiş kişi sizi istiyordu."* Derken adam yanımıza geldi. Bize selam verdi, biz de selamını aldık. Rasûlullah (s.a.v.) ona *"Nereden geliyorsun?"* diye sordu. Adam "Ailemden, çocuğumdan ve aşiretimden" dedi. Ardından *"Peki, nereye gidiyorsun?"* diye sordu. Adam "Allah'ın Rasûlü'ne" dedi. Ona *"Onu buldun"* buyurunca adam "Ey Allah'ın Rasûlü! İman nedir?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmen, namazı ikame etmen, zekatı vermen, Ramazan orucunu tutman ve Kâbe'yi haccetmendir."* Bunun üzerine adam "Gerçekten uyardın" dedi.[946]

١٠٨٦ - عَنْ حَدِيثِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ , أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: «إِنَّ رَأْسَ هَذَا الْأَمْرِ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ , وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ , وَإِنَّ قِوَامَ هَذَا الْأَمْرِ إِقَامُ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ , وَإِنَّ ذِرْوَةَ السَّنَامِ مِنْهُ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ , إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يُقِيمُوا الصَّلَاةَ , وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ , وَيَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ , وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ , فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ فَقَدْ عَصَمُوا دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا , وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

1086- Muâz bin Cebel'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz bu dinin başı, Tek ve Ortaksız Allah'tan başka ilah olmayıp Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmendir. Şüphesiz bu dinin direği namazı ikame etmek ve zekatı vermektir. Şüphesiz bu dinden en yüksek zirve, Allah yolunda cihad etmektir. Bana ancak insanlar namaz kılıp zekat verinceye, Tek ve Ortaksız Allah'tan başka ilah olmayıp Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet edinceye dek insanlarla savaşmam*

946 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 19199 (4/359) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (4/203) İsnadında Ebû Cenab Yahya bin Ebi Yahya vardır, zayıftır.

emredildi. Bunu yaptıklarında korunmuş, kelime-i tevhidin hakkı müstesna kanları ve mallarını korumuş olurlar. Hesapları ise Allah'a aittir."[947]

١٠٨٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , ذَكَرَ حَدِيثًا طَوِيلًا , وَقَالَ فِيهِ: «لَا قَوْلَ إِلَّا بِعَمَلٍ , وَلَا عَمَلَ إِلَّا بِنِيَّةٍ , وَلَا قَوْلَ وَعَمَلَ وَنِيَّةَ إِلَّا بِاتِّبَاعِ السُّنَّةِ»

1087- Ebû Hureyre'den (r.a.), o Rasûlullah'tan (s.a.v.)... Ravi uzun bir hadis zikretmiştir. Bir kısmında şöyle geçer: *"Söz ancak amelle, amel ancak niyetle, amel ve niyet de ancak sünnete uymakla (kabul edilir veya fayda verir)."*[948]

١٠٨٨ - عَنْ أَنَسٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يُقْبَلُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ , وَلَا يُقْبَلُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ إِلَّا بِنِيَّةٍ , وَلَا يُقْبَلُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ إِلَّا بِإِصَابَةِ السُّنَّةِ»

1088- Enes'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Söz ancak amelle, söz ve amel ancak niyetle; söz, amel ve niyet de ancak sünnete isabet etmekle kabul edilir."*[949]

١٠٨٩ - حَدَّثَنِي عَبْدُ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيُّ , عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ , وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَا: لَا يَنْفَعُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ , وَلَا عَمَلٌ إِلَّا بِقَوْلٍ , وَلَا قَوْلٌ وَعَمَلٌ إِلَّا بِنِيَّةٍ , وَلَا نِيَّةٌ إِلَّا بِمُوَافَقَةِ السُّنَّةِ

---

947 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 22175 (5/245) – Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 7 (1/91). Elbani, Zaifu't Terğib'de (827) zayıf olduğunu belirtmiştir.
Derim ki: Senedinde Şehr bin Havşeb vardır. Birçok âlim onu zayıf saymıştır. Bununla birlikte İmam Ahmed şöyle demiştir: "Abdülhamid'in Şehr bin Havşeb'den yaptığı rivayetlerde beis yoktur." Bu da o rivayetlerden biridir.

948 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Adiy, Kamil (3/44). İbn Adiy dedi ki: "Bu hadisi ancak bu yoldan biliyorum." İbn Hibban, Mecruhin'de (1/280) şöyle der: "Halid bin Abduddâim, Mısırlı bir şeyh olup Nafi bin Yezid'den sikaların rivayetlerine benzemeyen münker rivayetlerde bulunmuş, aşırı zayıf metinleri meşhur senetlere yapıştırmıştır."

949 İsnadı çok zayıftır. Bk. İbn Hacer Lisan'da (1/417) şöyle der: "Bu, tuhaf ve münker bir haberdir."
Derim ki: Senedinde Eban bin Ebi Ayyaş vardır, metruktür.

1089- Abdülkerim el-Ceziri'den; Ali bin Ebi Talib ile Abdullah bin Mes'ud (r.anhum) dedi ki: "Söz ancak amelle, amel ancak sözle, söz ve amel ancak niyetle, niyet de ancak sünnete uygun olursa fayda verir."[950]

١٠٩٠ - وَأَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ , قَالَ: حَدَّثَنَا خَلَفُ بْنُ عَمْرٍو , قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَسَّانَ , قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ , يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ , وَلَا قَوْلَ إِلَّا بِعَمَلٍ , وَلَا قَوْلَ وَعَمَلَ إِلَّا بِنِيَّةٍ , وَلَا قَوْلَ وَعَمَلَ وَنِيَّةَ إِلَّا بِسُنَّةٍ

1090- ... Ebû Hasan dedi ki: Hasan-ı Basrî'yi şöyle derken işittim: "İman bir sözdür. Bu söz ancak amelle, amel ve söz ancak niyetle; söz, amel ve niyet de ancak sünnetle (kabul edilir veya fayda verir)."[951]

١٠٩١ - حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ , قَالَ: سَأَلْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ عَنِ الْإِيمَانِ , فَقَالَ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ , وَسَأَلْتُ نَافِعَ بْنَ عُمَرَ الْجُمَحِيَّ , فَقَالَ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ , وَسَأَلْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ , فَقَالَ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ. وَسَأَلْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ فَقَالَ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ , وَسَأَلْتُ جُرَيْجًا , فَقَالَ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ , وَسَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ , فَقَالَ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ , وَسَأَلْتُ الْفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ , فَقَالَ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ. قَالَ الْحُمَيْدِيُّ: وَسَمِعْتُ وَكِيعًا يَقُولُ: أَهْلُ السُّنَّةِ يَقُولُونَ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ , وَالْمُرْجِئَةُ يَقُولُونَ: قَوْلٌ , وَالْجَهْمِيَّةُ يَقُولُونَ: الْإِيمَانُ الْمَعْرِفَةُ.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ: قَالَ أَبِي: بَلَغَنِي أَنَّ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ , وَابْنَ جُرَيْجٍ , وَشَرِيكًا , وَفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ قَالُوا: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ

1091- Humeydi dedi ki: Bize Yahya bin Süleym tahdis etti, dedi ki: "Süfyan es-Sevri'ye imandan sordum, söz ve amel olduğunu söyledi. Nafi bin Ömer el-Cumahi'ye sordum, söz ve amel olduğunu söyledi. Malik bin

950 İsnadında Şihab bin Hiraş vardır. Saduk olmakla birlikte hata ederdi.
951 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 18 (1/43) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (7/32) – İbn Hacer, Telhisu'l Habir (1/150)

Enes'e sordum, söz ve amel olduğunu söyledi. Süfyan bin Uyeyne'ye sordum, söz ve amel olduğunu söyledi. Cureyc'e sordum, söz ve amel olduğunu söyledi. Muhammed bin Abdullah bin Amr bin Osman'a sordum, söz ve amel olduğunu söyledi. Fuday bin İyaz'a sordum, o da söz ve amel olduğunu söyledi."

Humeydi dedi ki: Veki'i şöyle derken işitim: "Ehlisünnet, imanın söz ve amel olduğunu söyler. Mürcie söz, Cehmiye ise imanın marifet (bilgi) olduğunu söyler."

Abdullah bin Ahmed dedi ki: Babam (Ahmed bin Hanbel) dedi ki: "Bana ulaştığına göre Malik bin Enes, İbn Cureyc, Şerik ve Fudayl bin İyaz, imanın söz ve amel olduğunu söylemişlerdir."[952]

١٠٩٢ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هُبَيْرَةَ السَّبَائِيِّ , عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ اللَّيْثِيِّ , أَنَّهُ قَالَ: لَيْسَ الْإِيمَانُ بِالتَّمَنِّي , وَلَكِنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ يُفْعَلُ , وَعَمَلٌ يُعْمَلُ

1092- Abdullah bin Hubeyra es-Sebâi'den; Ubeyd bin Umeyr el-Leysi dedi ki: "İman temenni ile olmaz. Ne var ki iman, söylenen bir söz ve işlenen bir ameldir."[953]

١٠٩٣ - أَخْبَرَنَا أَبُو مُبَشِّرٍ الْحَلَبِيُّ , عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: لَيْسَ الْإِيمَانُ بِالتَّحَلِّي وَلَا بِالتَّمَنِّي , وَلَكِنْ مَا وَقَرَ فِي الْقَلْبِ وَصَدَّقَتْهُ الْأَعْمَالُ. مَنْ قَالَ حَسَنًا وَعَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ رَدَّهُ اللَّهُ عَلَى قَوْلِهِ , وَمَنْ قَالَ حَسَنًا وَعَمِلَ صَالِحًا رَفَعَهُ الْعَمَلُ , ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: {إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ} [فاطر: ١٠]

1093- Ebû Mübeşşir el-Halebi'den; Hasan-ı Basrî dedi ki: "İman ne süslenmekle ne de temenniyle olur. Ne var ki iman, kalpte yerleşen ve amellerin tasdik ettiği bir inançtır. Kim güzel konuşur ama salih olmayan bir amel işlerse, Allah onun sözünü reddeder. Kim de güzel konuşur ve salih bir amel

---

952 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1584 (1/547) – İbn Abdilberr, Temhid (9/253) – Hallal, Sünne (3/582) – Abdullah bin Ahmed, Sünne (1/343)

953 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 639 (1/317). Senedinde İbn Lehi'a vardır. Müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir.

işlerse, ameli sözünü yükseltir. Bu, Allah Teâlâ'nın şu kavlidir: *"Güzel sözler ancak O'na yükselir. Salih ameli de güzel sözler yükseltir."* (Fatır, 10).[954]

١٠٩٤ - حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ النَّاجِيُّ , عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: إِنَّ الْإِيمَانَ لَيْسَ بِالتَّمَنِّي وَلَا التَّحَلِّي , وَلَكِنْ مَا وَقَرَ فِي الْقَلْبِ وَصَدَّقَتْهُ الْأَعْمَالُ

1094- Ebû Ubeyde en-Naci'den; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Şüphesiz iman ne temenni ne de süslenmekle olur. Ne var ki iman, kalpte yerleşen ve amellerin tasdik ettiği bir inançtır."

١٠٩٥ - عَنْ يَزِيدَ, عَنْ مُجَاهِدٍ, قَالَ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ

1095- Yezid'den; Mücahid dedi ki: "İman, söz ve ameldir, artar ve eksilir."

١٠٩٥ - عَنْ يَحْيَى بْنِ سُلَيْمٍ, عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَسَنِ قَالَ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ

1096- Yahya bin Süleym'den; Hişam bin Hasen dedi ki: "İman, söz ve ameldir."

١٠٩٦ - حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ الْخُزَاعِيُّ , قَالَ: قَالَ مَالِكٌ , وَشَرِيكٌ , وَأَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ , وَعَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ , وَحَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ , وَحَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ: الْإِيمَانُ الْمَعْرِفَةُ وَالْإِقْرَارُ وَالْعَمَلُ , إِلَّا أَنَّ حَمَّادَ بْنَ زَيْدٍ كَانَ يُفَرِّقُ بَيْنَ الْإِيمَانِ وَالْإِسْلَامِ , وَيَجْعَلُ الْإِسْلَامَ عَامًّا , وَالْإِيمَانَ خَاصًّا. زَادَ الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: قَالَ الزُّهْرِيُّ: نَرَى أَنَّ الْكَلِمَةَ الْإِسْلَامُ , وَالْإِيمَانَ الْعَمَلُ

1097- … Fazl bin Ziyad'dan; Ahmed bin Hanbel dedi ki: Bize Ebû Seleme el-Huzai tahdis etti, dedi ki: "Malik, Şerik, Ebû Bekir bin Ayyaş, Abdülaziz bin Ebi Seleme, Hammad bin Seleme ve Hammad bin Zeyd, imanın mari-

954 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 66 (1/80) – İbn Ebi Asım, Zühd (1/263) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30351 (6/163) – İbn Mübarek, 1565 (1/545)

fet, ikrar ve amel olduğunu söylemişlerdir. Ancak Hammad bin Zeyd imanla İslâm arasında fark görür; İslâm'ı genel, imanı özel sayardı."

Fazl bin Ziyad dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Zühri dedi ki: Bize göre söz İslâm, iman ise ameldir."[955]

١٠٩٧ - عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ , قَالَ: قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ: لَا يَسْتَقِيمُ الْإِيمانُ إِلَّا بِالْقَوْلِ، وَلَا يَسْتَقِيمُ الْإِيمَانُ وَالْقَوْلُ إِلَّا بِالْعَمَلِ، وَلَا يَسْتَقِيمُ الْإِيمَانُ وَالقوْلُ وَالْعَمَلُ إِلَّا بِنِيَّةٍ مُوَافِقَةٍ لِلسُّنَّةِ , وَكَانَ مَنْ مَضَى مِنْ سَلَفِنَا لَا يُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْإِيمَانِ وَالْعَمَلِ، وَالْعَمَلُ مِنَ الْإِيمَانِ , وَالْإِيمَانُ مِنَ الْعَمَلِ. وَإِنَّمَا الْإِيمَانُ اسْمٌ يَجْمَعُ هَذِهِ الْأَدْيَانَ اسْمُهَا , وَيُصَدِّقُهُ الْعَمَلُ , فَمَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَعَرَفَ بِقَلْبِهِ , وَصَدَّقَ بِعَمَلِهِ , فَتِلْكَ الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى الَّتِي لَا انْفِصَامَ لَهَا , وَمَنْ قَالَ بِلِسَانِهِ , وَلَمْ يَعْرِفْ بِقَلْبِهِ , وَلَمْ يُصَدِّقْهُ بِعَمَلِهِ , لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ , وَكَانَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

1097- Ebû İshak'tan; Evzaî dedi ki: "İman ancak sözle düzgün olur. İman ve söz ancak amelle düzgün olur. İman, söz ve amel de ancak sünnete uygunluk niyetiyle düzgün olur. Geçmiş selefimiz, imanla amel arasında ayrım yapmazlardı. Amel imandan, iman da ameldendir. İman, genel bir isimdir. Şu halde kim diliyle iman eder, kalbiyle bilip tanır ve ameliyle bunları tasdik ederse, artık o, kopmak bilmeyen sapasağlam kulpa yapışmıştır. Kim de diliyle iman ettiğini söylemesine rağmen kalbiyle bilmez ve ameliyle de tasdik etmezse, o kimse ahirette hüsrana uğrayanlardan olur."

١٠٩٨ - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ , قَالَ: كَانَ سُفْيَانُ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ قَالَ وَكِيعٌ: " وَنَحْنُ نَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ «

... عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: قَالَ سُفْيَانُ: كَانَ الْفُقَهَاءُ يَقُولُونَ: «لَا يَسْتَقِيمُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ , وَلَا يَسْتَقِيمُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ إِلَّا بِنِيَّةٍ , وَلَا يَسْتَقِيمُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ إِلَّا بِمُوَافَقَةِ لِلسُّنَّةِ»

955 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/143)

1098- Veki dedi ki: Süfyan şöyle derdi: "İman, söz ve ameldir" Veki dedi ki: "Biz de böyle diyoruz: İman, söz ve ameldir."

... Ebû İshak'tan; Süfyan dedi ki: "Fakihler şöyle derdi: Söz ancak amelle düzgün olur. Söz ve amel ancak niyetle düzgün olur. Söz, amel ve niyet ise ancak sünnete uygun olursa düzgün olur."

١٠٩٩ - عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ , عَنِ الْبَرَاءِ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَمَا كَانَ اللهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ} [البقرة: ١٤٣]. قَالَ: «صَلَاتَكُمْ نَحْوَ بَيْتِ الْمَقْدِسِ»

1099- Ebû İshak'tan; Allah Teâlâ'nın *"Allah imanlarınızı zayi edecek değildir"* (Bakara, 143) âyeti hakkında Berâ (r.a.) şöyle dedi: "Yani Beytu'l Makdis'e doğru kıldığınız namazlarınızı zayi edecek değildir."[956]

١١٠٠ - عَنْ أَبِي غَنِيَّةَ , قَالَ: قَالَ أَبُو رَزِينٍ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: «تُؤْمِنُ بِاللهِ , وَمَلَائِكَتِهِ , وَكُتُبِهِ , وَرُسُلِهِ , وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ , وَالْحِسَابِ وَالْبَعْثِ , وَالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ , فَذَلِكَ الْإِيمَانُ كَمَا يُحِبُّ الظَّمْآنُ الْمَاءَ الْبَارِدَ فِي الْيَوْمِ الصَّائِفِ يَا أَبَا رَزِينٍ»

1100- ... Ebû Gunye'den; Ebû Rezin "Ey Allah'ın Rasûlü! İman nedir?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, cennete, cehenneme, dirilişe, hayrı ve şerri ile kadere iman etmendir. Ey Ebû Rezin! Bu, kavurucu bir günde susuzun suyu istemesi gibi olan imanın ta kendisidir."*[957]

١١٠١ - حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ حَيَّانَ , قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْقِلُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ الْعَبْسِيُّ , قَالَ: قَدِمَ عَلَيْنَا سَالِمٌ الْأَفْطَسُ بِالْإِرْجَاءِ فَعَرَضَهُ، قَالَ: فَنَفَرَ مِنْهُ أَصْحَابُنَا نِفَارًا شَدِيدًا , وَكَانَ أَشَدُّهُمْ نِفَارًا مَيْمُونُ بْنُ مِهْرَانَ , وَعَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَالِكٍ , فَأَمَّا عَبْدُ الْكَرِيمِ فَإِنَّهُ عَاهَدَ اللهَ أَنْ لَا يُؤْوِيَهُ وَإِيَّاهُ سَقْفُ بَيْتٍ إِلَّا الْمَسْجِدَ قَالَ مَعْقِلٌ: فَحَجَجْتُ , فَدَخَلْتُ عَلَى عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِي , فَإِذَا هُوَ

956 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1504 (1/525) – Taberi, Tefsir (2/17) – Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 722 (98) – İbn Ebi'l Ca'd, Müsned, 2116 (1/312)
Derim ki: Bu, Bera'dan benzer olarak Buhârî'de rivayet edilmiştir. Bk. İman, 40 (1/23).

957 Bk. Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 395 (1/220)

يَقْرَأُ سُورَةَ يُوسُفَ قَالَ: فَسَمِعْتُهُ قَرَأَ هَذَا الْحَرْفَ: {حتَّى إذا استيأس الرُّسل وظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا} [يوسف: ١١٠]. مُخففة، قال: قلتُ إن لي إليك حاجة فأخلِنا ، ففعَلَ ، فأخبرْتُه أنَّ قومًا قبلنا قد أحدثوا وتكلَّموا وقالوا إنَّ الصَّلاة والزَّكاةَ ليستا مِنَ الدِّينِ، قَالَ: فقَالَ: أوليس الله عزَّ وجلَّ يقول: {وما أُمِروا إلَّا لِيَعْبُدُوا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلاة ويؤتوا الزَّكاة وذلك دِينُ الْقَيِّمَةِ} [البينة: ٥] فالصَّلَاةُ وَالزَّكَاةُ مِنَ الدِّينِ، قال: فقلْتُ: إنهُمْ يقولون: لَيْسَ فِي الْإِيمَانِ زِيَادَةٌ، فَقَالَ: أَوَلَيْسَ قَدْ قَالَ فِيمَا أَنْزَلَ: {فزادهُمْ إيمانا} [آل عمران: ١٧٣]. فَمَا هَذَا الْإِيمَانُ الَّذِي زَادَهُمْ؟ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: إِنَّهُمْ قدِ انتحلوك . وبَلَغَنِي أَنَّ ابْنَ ذَرٍّ دَخَلَ عَلَيْكَ فِي أَصْحَابِهِ فَعَرَضُوا عَلَيْكَ قَوْلَهُمْ فَقَبِلْتَهُ وَقبِلْت هَذَا الْأَمْرَ، فَقَالَ: لَا وَاللهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ مَا كَانَ هَذَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، قال: ثُمَّ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَجَلَسْتُ إِلَى نَافِعٍ فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ، إِنَّ لِي إِلَيْكَ حَاجَةً. فَقَالَ أَسِرٌّ أَمْ عَلَانِيَةٌ؟ فَقُلْتُ: لَا بَلْ سِرٌّ، قَالَ: رُبَّ سِرٍّ لَا خَيْرَ فِيهِ، قُلْتُ: لَيْسَ مِن ذَاكَ، فَلَمَّا صَلَّيْنَا الْعَصْرَ قَامَ وَيَدُهُ بِيَدِي وَخَرَجَ مِنَ الْخَوْخَةِ وَلَمْ يَنْتَظِرِ الْقَاصَّ فَقَالَ: حَاجَتُكَ؟ قَالَ: فَقُلْتُ: أَخْلِنِي مِنْ هَذَا، قَالَ: تَنَحَّ يَا عُمَرُ، وَقَالَ: فَذَكَرْتُ لَهُ بُدُوَّ أَمْرِهِمْ وَقَوْلَهُمْ، فَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أُمِرْتُ أَنْ أَضْرِبَهُمْ بِالسُّيُوفِ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَإِذَا قَالُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ " قَالَ: قُلْتُ: إِنَّهُمْ يَقُولُونَ: نَحْنُ نُقِرُّ بِأَنَّ الصَّلَاةَ فَرِيضَةٌ وَلَا نُصَلِّي ، وَأَنَّ الْخَمْرَ حَرَامٌ وَنَحْنُ نَشْرَبُهَا، وَأَنَّ نِكَاحَ الْأُمَّهَاتِ حَرَامٌ وَنَحْنُ نَفْعَلُ ذَلِكَ، قَالَ: فَنَتَرَ يَدَهُ مِنْ يَدِي وَقَالَ: مَنْ فَعَلَ هَذَا فَهُوَ كَافِرٌ. قَالَ مَعْقِلٌ: ثُمَّ لَقِيتُ الزُّهْرِيَّ فَأَخْبَرْتُهُ بِقَوْلِهِمْ فَقَالَ: سُبْحَانَ اللهِ، أَوَقَدْ أَخَذَ النَّاسُ فِي هَذِهِ الْخُصُومَاتِ؟ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ». قَالَ مَعْقِلٌ: ثُمَّ لَقِيتُ الْحَكَمَ بْنَ

عُتَيْبَة فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّ مَيْمُونًا وَعَبْدَ الْكَرِيمِ بَلَغَهُمَا أَنَّهُ دَخَلَ عَلَيْكَ نَاسٌ مِنَ الْمُرْجِئَةِ فَعَرَضُوا قَوْلَهُمْ فَقَبِلْتَ قَوْلَهُمْ، قَالَ: فَقَبِلَ ذَلِكَ عَلَيَّ مَيْمُون وَعَبْدُ الْكَرِيمِ؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: دَخَلَ عَلَيَّ مِنْهُمُ اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا وَأَنَا مَرِيضٌ فَقَالُوا: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، أَبَلَغَكَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ رَجُلٌ بِأَمَةٍ سَوْدَاءَ أَوْ حَبَشِيَّةٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّ عَلَيَّ رَقَبَةً مُؤْمِنَةً، أَفَتَرَى أَنَّ هَذِهِ مُؤْمِنَةٌ؟ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَتَشْهَدِينَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: أَتَشْهَدِينَ أَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: أَتَشْهَدِينَ أَنَّ اللهَ يَبْعَثُ بَعْدَ الْمَوْتِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: فَأَعْتِقْهَا. قَالَ: فَخَرَجُوا هُمْ يَنْتَحِلُونَنِي. قَالَ مَعْقِلٌ: ثُمَّ جَلَسْتُ إِلَى مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ

1101- Halid bin Hayyan'dan; Makil bin Ubeydullah el-Absi dedi ki: "Salim el-Aftas, Mürcie görüşüyle yanımıza gelip görüşünü arz etmişti. Âshâbımız şiddetle yanından kaçtılar. Ondan en çok nefret edeni, Meymun bin Mihran ile Abdülmelik bin Malik idi. Abdülkerim'e gelince; kendisiyle onu mescit dışında hiçbir çatının gölgelemeyeceğine dair Allah'a söz vermişti.

Derken hacca gittim. Birkaç arkadaşımla birlikte Atâ bin Ebi Rabah'ın yanına girdik. O sıra Yusuf Sûresi'ni okuyordu. Onu *"Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir"* (Yusuf, 110) âyetini okuyordu. Kendisine "Benim sana ihtiyacım var" dedim. İsteğimi kabul edince arkamızda bidat çıkaran, olur olmaz konuşan ve "Namaz ve zekat dinden değildir" diyen bir topluluk olduğunu söyledim. Dedi ki:

– Allah Teâlâ *"Hâlbuki onlar, ancak dini O'na halis kılan hanifler olarak Allah'a ibadet etmekle, namazı dosdoğru kılıp, zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğru din budur."* (Beyyine, 5) buyurmuyor mu? Görüldüğü gibi namaz ve zekat dindendir.

– Onlar ayrıca imanda ziyade (artış) olmadığını söylüyorlar.

– Allah Teâlâ *"Onların imanını arttırdı"* (Âl-i İmran, 173) buyurmuyor mu? Peki, onlara arttırdığı bu iman da nedir?

– Onlar bu görüşü sana nispet ediyor. Bana ulaştığına göre İbn Ebi Zerr ashâbıyla birlikte senin yanına girmiş, görüşlerini sana arz etmiş, sen de bu görüşü kabul etmişsin.

– Hayır, kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki durum böyle değildir.

Atâ bu sözünü iki veya üç kere tekrar etmişti.

Sonra Medine'ye geldim ve Nafi'nin yanına oturdum. Dedim ki:

– Ey Ebû Abdullah! Benim sana ihtiyacım var.

– Gizli mi aleni mi?

– Aleni değil, aksine gizli.

– Nice gizli konuşmalar vardır ki içinde hayır yoktur.

– O türden gizli konuşma değil.

İkindi namazını kılınca eli elimde olduğu halde kalktık. Kıssa anlatan kişiyi beklememişti. Dışarı çıkınca "İhtiyacın nedir?" diye sordu. Ben "Şunu aramızdan çek" dedim. O "Çekil biraz ey Ömer" dedi. Ardından ona Mürcie'nin başlangıcını ve durumlarını anlattım. Dedi ki:

– Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlar la ilahe illallah diyene kadar onların boynunu kılıçtan geçirmekle emrolundum. La ilahe illallah dediklerinde kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Bu sözün hakkı ise müstesna. Hesapları ise Allah'a aittir."*

– Onlar diyor ki: Bizler namazın farz olduğunu ikrar ediyor ama kılmıyoruz, içkinin haram olduğunu ikrar ediyor ama içiyoruz, annelerle evlenmenin haram olduğunu ikrar ediyor ama onlarla evleniyoruz.

Bunu duyunca birden elini elimden çekti ve "Kim böyle yaparsa kâfirdir" dedi.

Sonra Zühri ile karşılaştım ve Mürcie'nin sözlerini kendisine haber verdim. Dedi ki: "Subhanallah! İnsanlar bu tartışmalara mı girmeye başladı? Halbuki Rasûlullah (s.a.v.) *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir"* buyurdu.

Sonra Hakim bin Uteybe ile karşılaştım. Kendisine dedim ki:

– Meymun ve Abdülkerim'e ulaştığına göre Mürcie'den bir grup insan senin yanına girip görüşlerini arz etmişler, sen de sözlerini kabul etmişsin.

– Meymun ve Abdülkerim hakkımdaki bu söylentiyi kabul ettiler mi?

– Hayır.

– Ben hastayken yanıma onlardan on iki kişi girdi. Dediler ki: "Ey Ebû Muhammed! Sana bir adamın Rasûlullah'a (s.a.v.) siyahi veya Habeşi bir cariye getirdiği, ardından 'Ey Allah'ın Rasûlü! Mümine bir köle azat etmem gerekli. Bunu mümine olarak görüyor musun?' dediği ulaştı mı? Rasûlullah (s.a.v.) cariyeye *'Allah'tan başka ilah olmayıp benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehadet ediyor musun?'* diye sordu. Kadın 'Evet' dedi. *'Cennetin hak olduğuna şehadet ediyor musun?'* diye sordu. Kadın 'Evet' dedi. *'Allah'ın ölümden sonra tekrar dirilteceğine iman ediyor musun?'* diye sordu. Kadın yine 'Evet' cevabını verince sahibine *'Bunu azat et'* buyurdu." Ardından yanımdan çıktılar ve beni de görüşlerine nispet ettiler.

Sonra Meymun bin Mihran'ın yanına oturdum.[958]

١١٠٢ - فَقِيلَ لَهُ: يَا أَبَا أَيُّوبَ , لَوْ قَرَأْتَ لَنَا سُورَةً فَفَسَّرْتَهَا , قَالَ: فَقَرَأَ أَوْ قَرَأْتُ: إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ. حَتَّى إِذَا بَلَغَ: {مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ} [التكوير: ٢١] , قَالَ: ذَاكُمْ جِبْرِيلُ , وَالْخَيْبَةُ لِمَنْ يَقُولُ: إِيمَانُهُ كَإِيمَانِ جِبْرِيلَ

1102- Kendisine 'Ey Ebû Eyyub! Bize bir sûre okuyup da tefsirini yapsan olur mu?' denildi. Bunun üzerine *"Güneş katlanıp dürüldüğünde..."* (Tekvir, 1) sûresini okumaya başladı. Tâ ki O *"(Kur'ân), şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'ın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin getirdiği sözdür"* (Tekvir, 19-21) kısmına gelince şöyle dedi: Bu Cibril'dir (a.s.). İmanının Cibril'in imanı gibi olduğunu söyleyene yazıklar olsun!"[959]

958 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 831 (1/382). Senedinde İmam Ahmed'in şeyhi Halid bin Hayyan vardır. Saduk olmakla birlikte hata ederdi. Ma'kil bin Abdullah el-Cezeri de aynı şekilde saduktur ama hata ederdi. Yahya bin Main onun hakkında tereddüt etmiştir.

959 Bk. Taberi, Tefsir (30/80)

١١٠٣ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ شَمَّاسٍ قَالَ: سَمِعْتُ جَرِير بْنَ عَبْدِ الْحَمِيدِ يَقُولُ: " الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , وَالْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ. فَقِيلَ لَهُ: كَيْف تقُولُ أَنْتَ؟ قَالَ: أَقُولُ: أَنَا مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ

1103- İbrahim bin Şemmas dedi ki: Cerir bin Abdülhamid'i şöyle derken işittim: "İman söz ve ameldir. İman artar ve eksilir." Kendisine "Peki (kendin hakkında) nasıl diyorsun?" diye soruldu. Dedi ki: "Ben müminim inşallah."[960]

١١٠٤ - قَالَ إِبْرَاهِيمُ: وَسُئِلَ الْفُضَيْلُ بْنُ عِيَاضٍ وَأَنَا أَسْمَعُ عَنِ الْإِيمَان , فَقَالَ: الْإِيمَانُ عِنْدَنَا دَاخِلُهُ وَخَارِجُهُ الْإِقْرَارُ بِاللِّسَانِ , وَالْقَبُولُ بِالْقَوْلِ وَالْعَمَلُ بِهِ

1104- İbrahim dedi ki: Fudayl bin İyaz'ı işittim; kendisine imandan soruldu. Dedi ki: "Bize göre imanın içi dışı dille ikrar, onu sözle kabul etmek ve onunla amel etmektir."

١١٠٥ - وَسَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سُلَيْمَانَ , يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ

1105- İbrahim dedi ki: Yahya bin Süleyman'ı şöyle derken işittim: "İman, söz ve ameldir."

١١٠٦ - وَرَوَى ابْنُ جُرَيْجٍ , قَالَ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ

1106- İbrahim, İbn Cureyc'in şöyle dediğini rivayet eder: "İman, söz ve ameldir."

١١٠٧ - وَسَأَلْتُ أَبَا إِسْحَاقَ الْفَزَارِيَّ عَنِ الْإِيمَانِ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ , قَالَ: نَعَمْ

1107- İbrahim dedi ki: İshak el-Fezari'ye "İman, söz ve amel midir?" diye sordum. Dedi ki: "Evet."

١١٠٨ - وَسَمِعْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ , يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , وَالْإِيمَانُ يَتَفَاضَلُ

960 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 626 (1/315)

1108- İbrahim dedi ki: İbn Mübarek'i şöyle derken işittim: "İman, söz ve ameldir. İmanların birbirine üstünlüğü vardır."

١١٠٩ - وَسمِعْتُ النَّضر بْنَ شُمَيْلٍ ، يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ

1109- İbrahim dedi ki: Nadr bin Şümeyl'i şöyle derken işittim: "İman, söz ve ameldir."

١١١٠ - وَقَالَ الْخَلِيلُ النَّحْوِيُّ: إِذَا أَنَا قُلْتُ: أَنَا مُؤْمِنٌ ، فَأَيُّ شَيْءٍ بَقِيَ؟
قَالَ: وَسَأَلْتُ بَقِيَّةَ ، وَابْنَ عَيَّاشٍ فَقَالَا: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ

1110- Halil en-Nahvi[961] dedi ki: "Ben 'Ben müminim' dediğimde geriye ne kaldı ki?"[962] İbrahim dedi ki: Bakıyye ve İbn Ayyaş'a da sordum. Dediler ki: "İman, söz ve ameldir."[963]

١١١١ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ نَافِعٍ ، قَالَ: قَالَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ

1111- ... Abdullah bin Nafi'den; Malik bin Enes (r.h.) dedi ki: "İman, söz ve ameldir."

١١١٢ - حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الشَّمَّاسِ ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ الْمُبَارَكِ ، يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ ، وَالْإِيمَانُ يَتَفَاضَلُ

1112- İbrahim bin Şemmas dedi ki: Abdullah bin Mübarek'i şöyle derken işittim: "İman, söz ve ameldir. İmanların birbirine üstünlüğü vardır."[964]

---

961 Halil en-Nahvi: Halil bin Ahmed el-Ferahidi'dir. Arap edebiyatı, lügat, sarf ve nahiv âlimidir. Aruz ilminin kurucusu, Arap dilindeki ilk sözlük olan Kitabu'l Ayn'ın sahibi ve Asmaî ile Sibeveyh'in hocasıdır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'in hareke ve noktalarına son şeklini veren, böylece 1300 küsur seneden beri tüm İslâm âleminin Kur'ân okumasını kolaylaştıran yine odur. Allah kendisine rahmet etsin. (Çev.)

962 Bu sözü onların ağzından söylüyor. Yani burada sadece dille söylemenin yeterli olmadığını ifade etmek istiyor. Çünkü ameli imandan görmeyen kişi, amel işlemese de kendini tam iman sahibi olarak görür. Ona göre "Müminim" sözünü söyledikten sonra amel edip etmemesi bir şeyi değiştirmeyecektir. Allah en iyisini bilir. (Çev.)

963 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 286 (1/289). Bakıyye ve İbn Ayyaş yoluyla bu şekilde...

964 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 286 (1/289). Ebû İshak el-Fezari yoluyla bu şekilde...

١١١٣ - أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ الطَّائِفِيُّ , عن هشام عن الحسن قال: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ. قَالَ يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ: فَقُلْتُ لهشام: فما تقول أنت؟ فقال: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , وَكَانَ مُحَمَّدُ بْنُ الطَّائِفِيِّ يقول: الإيمان قول وعمل. قال مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمٍ: وَكَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يَقُولُ: الإيمان قول وعمل.

قَالَ يَحْيَى: وَكَانَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قول وعمل.

قَالَ: وَكَانَ الْفُضَيْلُ بْنُ عِيَاضٍ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ

1113- Yahya bin Süleym et-Taifi'den, o Hişam'dan; Hasan-ı Basri dedi ki: "İman, söz ve ameldir."

Yahya bin Süleym dedi ki: Hişam'a "Peki, senin görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "İman, söz ve ameldir." Muhammed bin et-Taifi dedi ki: "İman, söz ve ameldir." Muhammed bin Süleym dedi ki: "Malik bin Enes şöyle derdi: İman, söz ve ameldir."

Yahya dedi ki: Süfyan bin Uyeyne şöyle derdi: "İman, söz ve ameldir."

Dedi ki: Fudayl bin İyaz da "İman, söz ve ameldir" derdi.[965]

١١١٤ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنْصُورٍ الرَّمَادِيُّ , قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ , قَالَ: سَمِعْتُ مَعْمَرًا , وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ , وَمَالِكَ بْنَ أَنَسٍ , وَابْنَ جُرَيْجٍ , وَسُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ يَقُولُونَ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ

1114- Ahmed bin Mansur er-Ramadi'den; Abdurrezzak dedi ki: Ma'mer, Süfyan es-Sevri, Malik bin Enes, İbn Cureyc ve Süfyan bin Uyeyne'yi işittim; hepsi de "İman söz ve ameldir, artar ve eksilir" diyorlardı.[966]

١١١٥ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ , رَحِمَهُ اللَّهُ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ. قَالَ أَحْمَدُ: وَبَلَغَنِي أَنَّ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ , وَابْنَ جُرَيْجٍ , وَفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ قَالُوا: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ

965 Hasendir. Bk. Acurri, Şeria, 283 (1/288)

966 Bk. İbn Ebi'l Ca'd, Müsned, 1861 (1/279)

1115- Ebû Davud es-Sicistani dedi ki: Ahmed bin Hanbel'i (r.h.) şöyle derken işittim: "İman söz ve ameldir, artar ve eksilir. Ayrıca bana Malik bin Enes'in, İbn Cureyc'in ve Fudayl bin İyaz'ın da 'İman, söz ve ameldir' dediği ulaştı."[967]

١١١٦ - حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ , غَيْرَ مَرَّةٍ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ

حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ أَبِي بَزَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ الْمُؤَمَّلَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ

1116- Fazl bin Ziyad dedi ki: Ebû Abdullah'ı birçok kez "İman söz ve ameldir, artar ve eksilir" derken işittim.[968]

Ebû'l Husayn bin Ebi Bezze dedi ki: Müemmil bin İsmail'i şöyle derken işittim: "İman söz ve ameldir, artar ve eksilir."

İbn Batta şöyle der: Şeyhlerimizden bazılarını –Allah onlara rahmet etsin- şöyle derlerken işittim: Sehl bin Abdullah et-Tüsteri'ye imanın ne olduğu soruldu. Dedi ki: "İman, söz, niyet, amel ve sünnettir. Çünkü iman, amel olmaksızın söz olursa, küfürdür. Niyet olmadan söz ve amel olursa, bu sefer de nifaktır. Sünnet olmaksızın söz, amel ve niyet olursa, o zaman da bidat olur."

İbn Batta şöyle der: Sana bu konuda Kerim olan Mevlanın şu haberi yeter: *"Hâlbuki onlar, ancak dini O'na halis kılan hanifler olarak Allah'a ibadet etmekle, namazı dosdoğru kılıp, zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğru din budur."* (Beyyine, 5) Bu âyet, sözü, ameli ve niyeti bir araya getirmiştir. Çünkü Allah'a ibadet etmek, ancak O'nu ikrar ettikten sonra namazı kılmak ve zekatı vermekle olur. Allah'a ibadet, ancak amel ve ihlasla, kalbin azmi ve niyetle olur.

١١١٧ - حَدَّثَنَا سِنَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ , قَالَ: قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ الْقَاسِمُ بْنُ سَلَّامٍ: هَذِهِ تَسْمِيَةُ مَنْ كَانَ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ:

---

967 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1541 (1/536)

968 Bk. Acurri, Şeria, 187 (1/289)

عُبَيْدُ بْنُ عُمَيْرٍ اللَّيْثِيُّ ، عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ مُجَاهِدُ بْنُ جبْرٍ ابنُ أبي مُلَيْكة عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ ، ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ ، عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ عبْدُ الله بْن عمرو بْن عثْمان ، عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ جُرَيْجٍ ، نَافِعُ بْنُ جَمِيلٍ ، دَاوُدُ بْنُ عبْد الرَّحْمن الْعطَّارُ عبْد اللهِ بْنُ رَجَاءٍ. وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ: مُحَمَّدُ بْنُ شِهَابٍ الزُّهْرِيُّ ربيعةُ بْن أبي عبْد الرَّحْمَنِ ، أَبُو حَازِمٍ الْأَعْرَجُ ، سَعْدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ ، يحْيى بْنُ سعيدٍ الْأَنْصَارِيُّ ، هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ ، عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الْعُمرِيُّ مالكُ بْنُ أَنَسٍ الْمُفْتِي ، مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي ذِئْبٍ ، سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ ، فُلَيْحُ بْنُ سُلَيمان عبْد الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ ، عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ. وَمِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ: طَاوُسٌ الْيَمَانِيُّ ، وَهْبُ بْنُ مُنَبِّهٍ ، مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ ، عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ. ، وَمِنْ أَهْلِ مِصْرَ وَالشَّامِ: مَكْحُولٌ ، الْأَوْزَاعِيُّ ، سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ ، الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ ، يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ الْأَيْلِيُّ ، يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ ، يَزِيدُ بْنُ شُرَيْحٍ ، سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ ، اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عُبَيْدُ اللهِ بْنُ أَبِي جَعْفَرٍ ، مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ ، حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ ، عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. وَمِمَّنْ سَكَنَ الْعَوَاصِمَ وَغَيْرَهَا مِنَ الْجَزِيرَةِ: مَيْمُونُ بْنُ مِهْرَانَ ، يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ ، مَعْقِلُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ ، عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ الرَّقِّيُّ ، عَبْدُ الْكَرِيمِ بْنُ مَالِكٍ ، الْمُعَافَى بْنُ عِمْرَانَ ، مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ الْحَرَّانِيُّ ، أَبُو إِسْحَاقَ الْفَزَارِيُّ ، مَخْلَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، عَلِيُّ بْن بَكَّارٍ ، يُوسُفُ بْنُ أَسْبَاطٍ ، عَطَاءُ بْنُ مُسْلِمٍ ، مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ ، الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ. وَمِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ: عَلْقَمَةُ ، الْأَسْوَدُ بْنُ يَزِيدَ ، أَبُو وَائِلٍ، سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ ، الرَّبِيعُ بْنُ خُثَيْمٍ ، عَامِرٌ الشَّعْبِيُّ ، إِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ ، الْحَكَمُ بْنُ عُتَيْبَةَ ، طَلْحَةُ بْنُ مُصَرِّفٍ ، مَنْصُورُ بْنُ الْمُعْتَمِرِ ، سَلَمَةُ بْنُ كُهَيْلٍ ، مُغِيرَةُ الضَّبِّيُّ ، عَطَاءُ بْنُ السَّائِبِ ، إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ ، أَبُو حَيَّانَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ، سُلَيْمَانُ بْنُ مِهْرَانَ الْأَعْمَشُ ، يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ ، سُفْيَانُ بْنُ سَعِيدٍ الثَّوْرِيُّ ، سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، الْفُضَيْلُ بْنُ عِيَاضٍ ، أَبُو الْمِقْدَامِ ثَابِتُ بْنُ الْعَجْلَانِ ، ابْنُ شُبْرُمَةَ ، ابْنُ أَبِي لَيْلَى ، زُهَيْرٌ ، شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ، الْحَسَنُ بْنُ صَالِحٍ ، حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ ، أَبُو الْأَحْوَصِ ، وَكِيعُ بْنُ الْجَرَّاحِ ، عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ ، أَبُو أُسَامَةَ ، عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ ،

زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ , الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ الْجُعْفِيُّ , مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ الْعَبْدِيُّ , يَحْيَى بْنُ آدَمَ , مُحَمَّدٌ وَيَعْلَى وَعُمَرُ بَنُو عُبَيْدٍ. وَمِن أَهْلِ الْبَصْرَةِ: الْحَسَن بْنُ أَبِي الْحَسَنِ , مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ , قَتَادَةُ بْنُ دِعَامَةَ , بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْمُزَنِيُّ , أَيُّوبُ السَّخْتِيَانِيُّ , يُونُسُ بْنُ عُبَيْدٍ , عَبْدُ اللهِ بْنُ عَوْنٍ , سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ , هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ , هِشَامٌ الدَّسْتُوَائِيُّ , شُعْبَةُ بْنُ الْحَجَّاجِ , حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ , حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ , أَبُو الْأَشْهَبِ , يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ , أَبُو عَوَانَةَ , وُهَيْبُ بْنُ خَالِدٍ , عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ , مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيُّ , يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ , عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ , بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ , يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ , الْمُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ , خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ , مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ , أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِئُ. وَمَنْ أَهْلِ وَاسِطَ: هُشَيْمُ بْنُ بَشِيرٍ , خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ , عَلِيُّ بْنُ عَاصِمٍ , يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ , صَالِحُ بْنُ عُمَرَ , عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ. وَمِنْ أَهْلِ الْمَشْرِقِ: الضَّحَّاكُ بْنُ مُزَاحِمٍ , أَبُو جَمْرَةَ نَصْرُ بْنُ عِمْرَانَ , عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ , النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ , جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الضَّبِّيُّ. هَؤُلَاءِ كُلُّهُمْ يَقُولُونَ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ , وَهُوَ قَوْلُ أَهْلِ السُّنَّةِ , وَالْمَعْمُولُ بِهِ عِنْدَنَا. وَبِاللهِ التَّوْفِيقُ

1117- Sinan bin Muhammed'den; Ebû Ubeyd Kasım bin Sellam dedi ki: "Bunlar, imanın söz ve amel olduğunu, artıp eksildiğini söyleyenlerin isimleridir:

Mekke ahalisinden Ubeyd bin Umeyr el-Leysi, Atâ bin Ebi Rabah, Mücahid bin Cebr, İbn Ebi Müleyke, Amr bin Dinar, İbn Ebi Nüceyh, Ubeydullah bin Ömer, Abdullah bin Amr bin Osman, Abdülmelik bin Cüreyc, Nafi bin Cemil, Davud bin Abdurrahman el-Attar ve Abdullah bin Racâ.

Medine ahalisinden Muhammed bin Şihab ez-Zühri, Rebi'a bin Ebi Abdurrahman, Ebû Hazim el-A'rac, Sa'd bin İbrahim bin Abdurrahman, Yahya bin Said el-Ensari, Hişam bin Urve bin Zübeyr, Ubeydullah bin Ömer el-Ömeri, Malik bin Enes, Muhammed bin Ebi Zi'b, Süleyman bin Bilal, Fuleyh bin Süleyman, Abdülaziz bin Abdullah ve Abdülaziz bin Ebi Hazim.

Yemen ahalisinden Tavûs el-Yemani, Vehb bin Münebbih, Ma'mer bin Raşid ve Abdurrezzak bin Hemmam.

Mısır ve Şam ahalisinden Mekhul, Evzaî, Said bin Abdülaziz, Velid bin Müslim, Yunus bin Yezid el-Eyli, Yezid bin Ebi Habib, Yezid bin Şureyh, Said bin Ebi Eyyub, Şeys bin Sa'd, Ubeydullah bin Ebi Cafer, Muaviye bin Salih, Hayve bin Şureyh ve Abdullah bin Vehb.

Cezire[969] ahalisinden Meymun bin Mihran, Yahya bin Abdülkerim, Ma'kil bin Ubeydullah, Ubeydullah bin Ömer er-Rakki, Abdülkerim bin Malik, Meâfi bin İmran, Muhammed bin Seleme el-Harrani, Ebû İshak el-Fezari, Muhalled bin Hüseyn, Ali bin Bekkar, Yusuf bin Esbat, Atâ bin Müslim, Muhammed bin Kesir ve Heysem bin Cemil.

Kufe ahalisinden Alkame, Esved bin Yezid, Ebû Vail, Said bin Cübeyr, Rebi bin Haysem, Âmir eş-Şa'bi, İbrahim en-Neha'i, Hakem bin Uteybe, Talha bin Musarrif, Mansur bin Mu'temir, Seleme bin Küheyl, Muğire ez-Zabbi, Atâ bin Sâib, İsmail bin Ebi Halid, Ebû Hayyan, Yahya bin Said, Süleyman bin Mihran el-A'meş, Yezid bin Ebi Ziyad, Süfyan bin Said es-Sevri, Süfyan bin Uyeyne, Fudayl bin İyaz, Ebû Mikdam Sabit bin Aclân, İbn Şübrüme, İbn Ebi Leyla, Züheyr, Şerik bin Abdullah, Hasen bin Salih, Hafs bin Gıyas, Ebû'l Ahvas, Veki bin Cerrah, Abdullah bin Nümeyr, Ebû Usame, Abdullah bin İdris, Zeyd bin Habbab, Hüseyn bin Ali el-Cu'fi, Muhammed bin Beşir el-Abdi, Yahya bin Adem, Muhammed, Ya'la ve Ömer bin Ubeyd.

Basra ahalisinden Hasen bin Ebi'l Hasen, Muhammed bin Sirin, Katâde, Bekir bin Abdullah el-Müzeni, Eyyub es-Sahtiyani, Yunus bin Ubeyd, Abdullah bin Avn, Süleyman et-Teymi, Hişam bin Hassan, Hişam ed-Destevâi, Şu'be bin Haccac, Hammad bin Seleme, Hammad bin Zeyd, Ebû'l Eşheb, Yezid bin İbrahim, Ebû Avane, Vüheyb bin Halid, Abdulvaris bin Said, Mu'temir bin Süleyman et-Temimi, Yahya bin Said el-Kattan, Abdurrahman bin Mehdi, Bişr bin Mufaddal, Yezid bin Rebi, Müemmil bin İsmail, Halid bin Haris, Muâz bin Muâz ve Ebû Abdurrahman el-Mukri.

Vasıt ahalisinden Hüşeym bin Beşir, Halid bin Abdullah, Ali bin Asım, Yezid bin Harun, Salih bin Ömer ve Asım bin Ali.

---

969 İslâm coğrafyacıları tarafından Yukarı Mezopotamya'ya verilen ad. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/cezire. (Çev.)

Maşrık[970] ahalisinden Dahhak bin Müzahim, Ebû Cemre, Nasr bin İmran, Abdullah bin Mübarek, Nadr bin Şumeyl ve Cerir bin Abdülhamid ez-Zabbi.

Bunların tümü şöyle diyor: "İman söz ve ameldir, artar ve eksilir."

Ehlisünnetin görüşü budur ve katımızda amel edilen görüş budur. Başarı yalnızca Allah iledir.

١١١٨ - حَدَّثَنِي أَبُو عُثْمَانَ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الشَّافِعِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي مُحَمَّدَ بْنَ إِدْرِيسَ الشَّافِعِيَّ , يَقُولُ لَيْلَةً لِلْحُمَيْدِيِّ: مَا تَحْتَجُّ عَلَيْهِمْ يَعْنِي أَهْلَ الْإِرْجَاءِ بِآيَةٍ أَحَجَّ مِنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ} [البينة: ٥]

1118- Ebû Osman Muhammed bin Muhammed eş-Şafiî dedi ki: Babam Muhammed bin İdris eş-Şafiî'yi bir gece Humeydi'ye şöyle derken işittim: Mürcie'ye şu âyetten daha sağlam bir delille hüccet getiremezsin: *"Hâlbuki onlar, ancak dini O'na halis kılan hanifler olarak Allah'a ibadet etmekle, namazı dosdoğru kılıp, zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğru din budur."* (Beyyine, 5) [971]

١١١٩ - حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ , قَالَ: سَمِعْتُ حَرْمَلَةَ بْنَ يَحْيَى , يُنَاظِرُ رَجُلَيْنِ بِحَضْرَةِ الشَّافِعِيِّ بِمِصْرَ فِي دَارِ ابْنِ الْجَرَوِيِّ فِي الْإِيمَانِ , فَقَالَ أَحَدُهُمَا: إِنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ , فَحَمِيَ الشَّافِعِيُّ مِنْ ذَلِكَ , وَتَقَلَّدَ الْمَسْأَلَةَ عَلَى أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ. فَطَحَنَ الرَّجُلَ وَقَطَّعَهُ

1119- ... Ebû Hatim dedi ki: Harmele bin Yahya'yı işittim; Mısır'da İbnu'l Cârûn'un evinde İmam Şafi'i'nin huzurunda iki adamla iman konusunda münazara ediyordu. Adamlardan biri "İman sözdür" dedi. Bunun üzerine

---

970 Akdeniz ile İran arasındaki Arap devletlerini kapsayan Orta Doğu'daki bir bölgedir. Arap Yarımadası'nın kuzeyinde, Kuzey Afrika'nın batısındaki Berberi devletlerini içine alan Mağrip (مغرب) bölgesinin doğusunda bulunur. Bk. Wikipedia.org/wiki/masrık. (Çev.)

971 Bk. Şafiî, Ahkamu'l Kur'ân (1/40)

Şafiî kızdı ve meseleyi şu görüş üzere sonlandırdı: "İman söz ve ameldir, artar ve eksilir." Böylece adamı ezmiş, hüccetini kesmiş oldu.[972]

İbn Batta şöyle der: Bu, Allah'ın kendilerini dinin rehberleri kıldığı sahâbe, tabiîn ve Müslümanların fakihlerinin Kur'ân'ın nassı ile peygamberin sünnetine uygun olan görüşüdür. Onlara muhalefet eden, hevâsını öne alan, Allah'ın dini ile farzlarını kendi nazar, görüş ve ihtiyarına havale ederek Allah'ın nurunu söndürmeye çalışan kimselerden Allah'a sığınırız. Halbuki kâfirlerin hoşuna gitmese de Allah nurunu tamamlayacaktır.

Altıncı bölüm burada sonra erdi. Bunu yedinci bölüm izleyecektir inşallah.

972 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1751 (2/59)

YEDİNCİ BÖLÜM

- **İmânın Artıp Eksilmesi ve İmânların Birbirinden Üstün Oluşu**
- **İmânda İstisna**
- **Birinin Başkasına "Sen Mümin Misin?" Diye Sorması, Bu Soruya Nasıl Cevap Verileceği, Âlimlerin Bu Soruyu Mekruh Görüp Soranı Bidat Sahibi Saymaları**
- **Mürcie Hakkında Rivayet Edilenler ve Âlimlerin Mürcie'ye Karşı Çıkmaları**

İMÂNIN ARTIP EKSİLMESİ VE İMÂNLARIN BİRBİRİNDEN ÜSTÜN OLUŞU

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin! Bilin ki Allah Teâlâ ezeli ilminde kendisi için rahmeti yazdığı ve saadet ehli olmasını dilediği kimseyi iman ile lütufta üstün kılmış, sonra müminlere iman hususunda birbirilerinden üstün eylemiştir. Kimini, derece bakımından diğerlerinin üstüne çıkarmıştır. Sonra onlardaki imanı marifet ve itaat ile artıp kuvvetlenen, gaflet ve isyan ile eksilip zayıflayan bir olgu kılmıştır. Kur'ân bu gerçekle inmiş, sünnet bununla konulmuş, akıllı imamlar da bu konu üzerinde icma etmişlerdir. Bu görüşe kalbi hasta, gözleri eğri ve şeytan kardeşlerinin oyuncağı olan pis bir Mürcie'den başkası karşı çıkıp muhalefet etmemektedir. Onlar, Allah Teâlâ'nın haklarında *"(Şeytanların) dostlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra da yakalarını bırakmazlar"* (A'raf, 202) buyurduğu kimselerdendir.

Şimdi Allah'ın kendisi hakkında hayır dileyip göğsünü genişlettiği akıllı müminin duyduğunda kabul edeceği Kur'ân âyetlerinden, sünnetten ve Müslümanların âlimlerinin görüşlerinden buna delalet edenlerinden bazılarını zikredeceğim. Allah, başarı verendir.

İmanın artmasıyla ilgili Kur'ân'dan delillere gelince; Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, "İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun" dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!" dediler."* (Âl-i İmran, 173)

Yine şöyle buyurur: *"Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler."* (Enfal, 2)

Yine şöyle buyurur: *"Hidayete erenlere gelince, Allah onların hidayetini artırır. Onların Allah'a karşı gelmekten sakınmalarını sağlar."* (Muhammed, 17)

Yine şöyle buyurur: *"Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz. Şüphesiz onlar Rablerine inanmış birkaç genç yiğitti. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık.* (Kehf, 13)

Yine şöyle buyurur: *"Herhangi bir sûre indirildiğinde, içlerinden, (alaylı bir şekilde) "Bu hanginizin imanını artırdı?" diyenler olur. İman etmiş olanlara gelince, inen sûre onların imanını artırmıştır. Onlar bunu birbirlerine müjdelerler.* (Tevbe, 124)

Yine şöyle buyurur: *"Hani İbrahim, "Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster" demişti. (Allah ona) "İnanmıyor musun?" deyince, "Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için" demişti."* (Bakara, 260). Âyetteki *"kalbimin tatmin olması için"* ifadesinin manası, "imanım artsın diye" demektir. Zaten rivayet edilen tefsirler de bu şekildedir.

١١٢٠ - عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ , عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ: {وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي} [البقرة: ٢٦٠] قَالَ: لِيَزْدَادَ , يَعْنِي إِيمَانًا

1120- Ebû'l Heysem'den; Allah Teâlâ'nın *"Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için"* (Bakara, 260) âyeti hakkında Said bin Cübeyr dedi ki: "Yani imanım artsın diye."[973]

Allah Teâlâ yine şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin."* (Nisa, 136) Şayet onlar mümin olmasaydı, kesinlikle âyetin başında *"Ey iman edenler"* buyurmazdı. Âyetten kastedilen ancak şudur: İmanlarınızda devamlılık gösterin, Allah'a itaat ederek imanlarınızı arttırın, imanlarınızı arttıracak salih amelleri çoğaltın; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe olan kesin inanç ile basiretinizi arttırmaya bakın.

Ayrıca insanlar da yaptıkları işlerde birbirlerine böyle söyleyip arttırma manasını kastederler. Mesela yemek yiyen bir şahsa "Ye!" dersin ve bununla daha çok yemesini kastedersin. Yürüyen birine "Yürü!" dersin ve bununla daha hızlı yürümesini kastedersin. Namaz kılan veya Kur'ân okuyan birine "Namaz kıl!" veya "Kur'ân oku!" dersin ve bunlarla daha çok namaz kılmasını ve Kur'ân okumasını kastedersin. İmanın sonu olmayan bir başlangıcı

973 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 798 (1/369)

olduğundan ve salih amellerle ihlaslı sözlerin müminin imanını arttırmasından dolayıdır ki "Ey mümin! İman et" demek, yani "İmanını arttır" demek, olanaklı olmuştur.

Bununla birlikte sonu gelen ve arttırılması mümkün olmayan fiillerde böyle söylenmesi mümkün değildir. Mesela ayaktaki birine "Kalk!" veya oturrken gördüğün birine "Otur!" diyemezsin. Çünkü bunlar, sonu olan fiillerdir, artmaları düşünülemez. İşte bu, imanın artacağını göstermektedir. Çünkü kişinin Allah bilgisi, O'na itaati ve O'na karşı duyduğu korkusu arttıkça, bu, imanındaki bir artış olacaktır. Ayrıca marifet, akıl erdirme, amellerde ve güzel ahlakta birbirine üstün olma, tertemiz ameller vesilesiyle Allah'a doğru yarış etme, insanları yaratıcılarının katında birbirine üstün kılar, kimilerini derece bakımından kimilerinin yukarısına çıkarır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"İşte peygamberler! Biz, onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. İçlerinden, Allah'ın konuştukları vardır. Bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir."* (Bakara, 253)

Yine şöyle buyurur: *"Yemin olsun peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık."* (İsra, 55)

Yine şöyle buyurur: *"Herkesin amellerine göre dereceleri vardır."* (En'am, 132)

Yine şöyle buyurur: *"Andolsun, fetihten önce harcayıp savaşan kimse ile böyle yapmayan eşit değildir. Onların derecesi, fetihten sonra harcayıp savaşanlardan daha üstündür. Bunuınla beraber Allah, hepsine de cenneti va'detmiştir."* (Hadid, 10)

Yine şöyle buyurur: *"Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın (cihaddan geri kalıp) oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler eşit olamazlar. Allah, mallarıyla, canlarıyla cihad edenleri, derece itibariyle, cihaddan geri kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah (mü'minlerin) hepsine de en güzel olanı (cenneti) va'detmiştir. Ama mücahidleri büyük bir mükâfat ile kendi katından dereceler, bağışlanma ve rahmet ile cihaddan geri kalanlara üstün kılmıştır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."* (Nisa, 95-96)

Yine şöyle buyurur: *"İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya..."* (Tevbe, 100)

Yine şöyle buyurur: *"(İman ve amelde) öne geçenler ise (Ahirette de) öne geçenlerdir. İşte onlar (Allah'a) yaklaştırılmış kimselerdir."* (Vakıa, 10-11)

İlmi ve aklı olan herkes bilir ki geçen geçtiğinden daha üstündür ve tâbi olan da tâbi olunanın altındadır. Allah Teâlâ insanları beden yapıları, yakışıklılıkları, elbiselerinin güzelliği ve mallarının çokluğuyla birbirlerine üstün kılmamıştır. Şayet sayılan bu özellikler dolayısıyla birbirlerine üstün olsalardı, O'nun katında övülmüş olmazlardı. Çünkü bu özellikler onlardan kaynaklanmayan, onların fiillerinden olmayan özelliklerdir. Şu halde derecelerin yüksek ve konumların birbirine üstün olması, yalnızca imanın üstünlüğü, kesin inancın kuvveti, temiz ameller ve samimi niyetler ile O'na doğru yarış yapmaktan dolayıdır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Yoksa kötülüğe gömülüp kalanlar, hayatlarını ve ölümlerini, eşit olarak iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlarınki gibi mi yapacağımızı zannediyorlar? Verdikleri hüküm ne kötü!"* (Casiye, 21)

Yine şöyle buyurur: *"Yoksa biz iman edip salih ameller işleyenleri, yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi tutacağız? Yoksa Allah'a karşı gelmekten sakınanları yoldan çıkan arsızlar gibi mi tutacağız?"* (Sad, 28)

Bu âyetler ve Allah'ın kitabındaki diğer benzerleri, akıllı kimselere imanın artıp eksileceğini, müminlerin birbirlerinden üstün, derecelerinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen sünnet de aynı şekilde sahâbe, tabiîn ve Müslümanların fakihlerinden rivayet edilen haberler de bu şekildedir. Şayet imanın tümü kendisinde eksilme veya artma olmayan bir bütün olsaydı, kimsenin kimseye karşı bir fazileti olmazdı. Eğer böyle olsaydı akıllı kimseler ile âlimler ve hikmet ehlini faziletli kıldığı akıl da batıl olmuş, hükümsüz olmuş olurdu. İnsanlar cennete ancak iman ile girer, müminler Allah katındaki cennette imanlarındaki fazlalığa göre derecelenirler. Bunun gibi; kusurlu davranalar da imandaki eksiklikten dolayı cehenneme girerler. Cehennemden Allah'a sığınırız.

Şüphesiz ki imanın, kendisiyle müminlerin Allah katında birbirlerine üstün olduğu dereceleri ve konumları vardır. Allah Teâlâ'nın müminleri nasıl vasıflandırdığı ve birbirlerine nasıl üstün kıldığı üzerinde iyice düşünen kimse, Allah'ın atların yarışması gibi müminleri de yarıştırdığını bilip anlar. Son-

ra müminleri yarışta aldığı derecelere göre ahirette karşılık verecektir. Yani onlardan her biri, elde ettiği derecede olacak; kimsenin hakkı yenmeyecek, geçilen geçeni geçemeyecek, kendisine üstün kılınan da faziletli olandan üstün olamayacaktır.

Allah Teâlâ bu ümmetin ilklerini sonradan gelenlerden bu şekilde üstün kılmıştır. Şayet iman ile öne geçenlerin geçtiği kimselere karşı bir üstünlüğü olmasaydı, kesinlikle bu ümmetin sonradan gelenleri, fazilet ve öncülükte ümmetin ilklerine katılırdı. Çünkü öyle olsaydı, Allah'a doğru hızlıca hareket edenin ağırdan alana karşı bir fazileti olmazdı. Ne var ki iman dereceleriyle öne geçenler öne alınmış, imana karşı ağır davranmaktan dolayı kusurlular da geri bırakılmıştır.

Ayrıca sonra gelen müminler içerisinde de çokça amel eden ve ibadet hususunda gayretli davranan kimselere şahit olursun. Aynı şekilde ilk muhacirler içinde de diğerlerinden daha çok namaz kılan, daha çok oruç tutan, daha çok hac yapan, daha çok cihad eden ve daha çok sadaka veren kimseler vardır. Şayet imanların birbirine üstünlüğü olmasaydı, müminler birbirinden üstün olmaz ve sonradan gelenler içinde çokça amel işleyenler, öncekilerin önüne geçerdi. Ne var ki Allah, sonradan gelen birinin ilk nesildeki birinin iman derecesine erişmesini, Allah'ın öne geçirdiğini geride bırakmayı ve ağır davrandığı için geride bıraktığını öne geçirmeyi istememiştir. Ey kardeşim! Allah Teâlâ'nın müminleri nasıl yarışa çağırdığını görmez misin? Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Rabbinizden bir mağfirete; Allah'a ve peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşun."* (Hadid, 21)

Yine şöyle buyurur: *"İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya..."* (Tevbe, 100)

Gördüğün gibi yarıştaki derecelerinden dolayı ilk önce Muhacir'le başladı, sonra da Ensar'ı övdü. Sonra da onlara ihsan ile tâbi olan üçüncüleri zikretti. Böylece her topluluğu, katındaki dereceleri ve konumlarına göre değerlendirmiş oldu. Sonra kendisiyle dostlarını birbirlerine üstün kıldığı hususu zikretti. Önce rasûller ve nebiler ile başladı, şöyle buyurdu: *"Yemin olsun peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık."* (İsra, 55)

Yine şöyle buyurur: *"Andolsun, fetihten önce harcayıp savaşan kimse ile böyle yapmayan eşit değildir. Onların derecesi, fetihten sonra harcayıp savaşanlardan daha üstündür. Bununla beraber Allah, hepsine de cenneti va'detmiştir"* (Hadid, 10)

Yine şöyle buyurur: *"İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir."* (Tevbe, 20)

Bu, imanın dereceleri ve insanların Allah katındaki konumlarının birbirine olan üstünlüğüdür. Onlar, itaat ederek O'na doğru birbirleriyle yarıştılar. İman, itaatin ta kendisidir. Allah Muhacir ve Ensar'ı bununla üstün kılmıştır. Çünkü onlar, Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ettiler. Çünkü onlar, Allah korkusundan dolayı Müslüman oldular. Diğer insanlar ise onların kılıçlarından korktukları için Müslüman oldular. Muhacir ile Ensar'ın fazileti, Allah ve Rasûlü'ne olan itaatleri sebebiyledir. Allah Teâlâ aynı şekilde şöyle buyurur: *"Kim peygambere itaat ederse, gerçekten Allah'a itaat etmiştir."* (Nisa, 80)

Yine şöyle buyurur: *"Allah'a ve peygambere itaat edin."* (Âl-i İmran, 132)

Yine şöyle buyurur: *"Peygamber size ne verdiyse onu alın! Neyi de yasakladıysa ondan vazgeçin!"* (Haşr, 7)

Yine şöyle buyurur: *"Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir marufta sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman..."* (Mümtehine, 12). Âyette geçen "marufta" kısmından murâd, peygamberin sünnetleridir.

Allah Teâlâ mahlukatı -ezeli ilminde şaki olacağı yazılı olanlar müstesna- kendisine ibadet etsinler diye yaratmıştır. Şöyle buyurur: *"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."* (Zariyat, 56)

Yine şöyle buyurur: *"Görmedin mi ki şüphesiz, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedir. Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Allah, kimi alçaltırsa ona saygınlık kazandıracak hiçbir kimse yoktur. Şüphesiz Allah, dilediğini yapar."* (Hac, 18) [974]

---

974 Secde âyetidir. (Çev.)

Yine şöyle buyurur: "*Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler.*" (Nahl, 49)[975]

Yine şöyle buyurur: "*Sonra duman hâlinde bulunan göğe yükseldi, ona ve yeryüzüne "İsteyerek veya istemeyerek gelin" buyurdu.*" (Fussilet, 11)

Allah sana rahmet etsin, ey kardeşim! İman, amelin; amel de itaatin ta kendisidir. Söz, itaat ve amele tâbidir. İnsanlar bu konuda akıllarının ölçüsü, Rableri hakkındaki bilgileri ve salih amellerle O'na doğru yarışırken harcadıkları çabaları ile birbirlerinden üstün olurlar.

Kur'ân gibi Rasûlullah'tan (s.a.v.), ashâbından (r.anhum) ve onlara ihsan ile tâbi olanlardan rivayet edilen sünnetler de imanın artıp eksilmesi ile iman sahiplerinin birbirlerine üstün olacaklarını açıklamıştır.

Sözünü ettiğimiz rivayetlerden bazıları şöyledir:

١١٢١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةً سَوْدَاءَ فِي قَلْبِهِ , فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا قَلْبُهُ , فَإِنْ زَادَ زَادَتْ , حَتَّى يَعْلُوَ قَلْبَهُ , فَذَلِكَ الرَّانُ الَّذِي قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} [المطففين: ١٤]

1121- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz kul günah işlediğinde kalbinde siyah bir leke oluşur. Şayet günahtan sıyrılır, bağışlanma diler ve tevbe ederse, o leke gider. Eğer günaha dönerse, lekeler arttırılır. Sonra tekrar yaparsa, siyah leke arttırılmaya devam eder ve tâ ki kalbine galip gelir. İşte bu, Allah Teâlâ'nın "Hayır! Aksine kazandıkları kalplerine galip gelmiştir"* (Mutaffifin, 14) *âyetinde zikrettiği pasın ta kendisidir.*"[976]

١١٢٢ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ هِنْدَ الْجَمَلِيِّ قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ: إِنَّ الْإِيمَانَ يَبْدُو لُمْظَةً بَيْضَاءَ فِي الْقَلْبِ , كُلَّمَا زَادَ

975 Secde âyetidir. (Çev.)
976 İsnadı hasendir. Bk. Tirmizi, Tefsir, 3334 (5/434) – İbn Mâce, Zühd, 4244 (2/1418) – Nesai, Sünen-i Kübra, 11658 (6/509) – Hakim, Müstedrek, 6 (1/45). Hakim dedi ki: "Bu, sahih bir hadis olup Buhârî ile Müslim'de rivayet edilmemiştir."

الْإِيمَانُ زَادَ الْبَيَاضُ , فَإِذَا اسْتُكْمِلَ الْإِيمَانُ ابيض القلب وإنّ النفاق يبدو لمظة سَوْدَاءَ فِي الْقَلْبِ , كُلَّمَا زَادَ النِّفَاقُ زَادَ ذَلِكَ السواد فإذا استكمل النفاق اسود الْقَلْبُ كُلُّهُ. وَايْمُ اللهِ لَوْ شَقَقْتُمْ عَنْ قَلْبِ مُؤْمِنٍ لوجدتموه أبيض ولو شققتم عن قَلْبِ مُنَافِقٍ لَوَجَدْتُمُوهُ أَسْوَدَ »

1122- Abdullah bin Amr bin Hind el-Cemeli'den; Ali bin Ebi Talib (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz iman, kalpte ince bir beyazlık olarak görünür. İman her arttığında, beyazlık da artar. Kişi imanını kemale erdirdiğinde kalbi bembeyaz olur. Şüphesiz nifak da ince bir siyahlık olarak görülür. Nifak her arttığında, siyahlık da artar. Kişi nifakı kemale erdirdiğinde kalbin tümü simsiyah olur. Allah'a yemin olsun ki müminin kalbini yaracak olsanız, kesinlikle onu bembeyaz görürsünüz. Şayet münâfığın kalbini yaracak olsanız, kesinlikle onu simsiyah görürsünüz."[977]

١١٢٣ - عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ , عَنْ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: «إِذَا أَذْنَبَ الرَّجُلُ الذَّنْبَ نُكِتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ , فَإِذَا أَذْنَبَ الذَّنْبَ نُكِتَ فِي قَلْبِهِ أُخْرَى , حَتَّى يَكُونَ لَوْنُ قَلْبِهِ لَوْنُ الشَّاةِ الرَّبْدَاءِ»

1123- Tarık bin Şihab'tan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Kişi günah işlediğinde kalbinde siyah bir leke oluşur. Başka bir günah işlediğinde yine siyah bir leke oluşur. Tâ ki kişinin kalbi kara koyunun rengi gibi olur."[978]

١١٢٤ - ... حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ , عَنْ مُجَاهِدٍ , قَالَ: " الْقَلْبُ مِثْلُ الْكَفِّ , إِذَا أَذْنَبَ الرَّجُلُ الذَّنْبَ انْقَبَضَ بَعْضُهُ , ثُمَّ قَبَضَ أُصْبُعًا , وَإِذَا أَذْنَبَ الذَّنْبَ انْقَبَضَ بَعْضُهُ , ثُمَّ قَبَضَ أُصْبُعًا , حَتَّى قَبَضَ أَصَابِعَهُ كُلَّهَا , ثُمَّ يُطْبَعُ عَلَيْهِ , فَكَانُوا يَرَوْنَ ذَلِكَ الرَّانَ , ثُمَّ قَرَأَ: {كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} [المطففين: ١٤]

977 İsnadı munkatıdır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1701 (2/45) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 38 (1/70) – Mervezi, Tazimu Kadri's salat (2/636). Bu senette Abdullah bin Amr bin Hind ile Ali arasında inkıta (kopukluk) vardır. İbn Hacer'in Tehzib adlı eserinde (5/340) şöyle geçer: "İbn Avf dedi ki: Abdullah, Ali'den işitmemiştir." İbn Abdilberr, Temhid'de şöyle der: "Abdullah, Ali'den (r.a.) işitmemiştir."

978 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30322 (6/159)

1124- A'meş'ten; Mücahid dedi ki: "Kalp, avuç içi gibidir. Bir günah işlediğinde bir parçası avucuna yerleşir, ardından bir parmak kapanır. Yine bir günah işlediğinde bir parçası avucuna yerleşir, ardından başka bir parmak kapanır. Tâ ki tüm parmaklarını kapatıp günahları sıkıca kavrar. Sonra kalbine mühür vurulur. Selef, âyette zikredilenin bu olduğu görüşündeydi." Daha sonra şu âyeti okudu: *"Hayır! Aksine kazandıkları kalplerine galip gelmiştir"* (Mutaffifin, 14) [979]

١١٢٥ - عَنْ حُذَيْفَةَ , قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثَيْنِ رَأَيْتُ أَحَدَهُمَا وَأَنَا أَنْتَظِرُ الْآخِرَ. حَدَّثَنَا أَنَّ " الْأَمَانَةَ نَزَلَتْ فِي جَذْرِ قُلُوبِ الرِّجَالِ , وَنَزَلَ الْقُرْآنُ , فَتَعَلَّمُوا مِنَ الْقُرْآنِ , وَتَعَلَّمُوا مِنَ السُّنَّةِ. ثُمَّ حَدَّثَنَا عَنْ رَفْعِهَا فَقَالَ: يَنَامُ الرَّجُلُ النَّوْمَةَ فَتُنْتَزَعُ الْأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ , فَيَظَلُّ أَثَرُهَا كَأَثَرِ الْمَجْلِ كَجَمْرٍ دَحْرَجْتَهُ عَلَى رِجْلِكَ فَتَرَاهُ مُنْتَبِرًا لَيْسَ فِيهِ شَيْءٌ، ثُمَّ أَخَذَ حُذَيْفَةُ حَصًا فَدَحْرَجَهُ عَلَى سَاقِهِ قَالَ: فَيُصْبِحُ النَّاسُ يَتَبَايَعُونَ لَا يَكَادُ أَحَدٌ يُؤَدِّي الْأَمَانَةَ , يُقَالُ: إِنَّ فِي بَنِي فُلَانٍ رَجُلًا أَمِينًا , وَحَتَّى يُقَالَ لِلرَّجُلِ: مَا أَجْلَدَهُ , وَأَظْرَفَهُ , وَمَا فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ خَرْدَلَةٍ مِنْ إِيمَانٍ، وَلَقَدْ أَتَى عَلَيَّ حِينٌ وَمَا أُبَالِي أَيَّكُمْ بَايَعْتُ، لَئِنْ كَانَ مُسْلِمًا لَيَرُدَّنَّ عَلَيَّ إِسْلَامُهُ , وَلَئِنْ كَانَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا لَيَرُدَّنَّ عَلَيَّ سَاعِيهِ , فَأَمَّا الْيَوْمَ فَمَا كُنْتُ لِأُبَايِعَ مِنْكُمْ إِلَّا فُلَانًا وَفُلَانًا «

1125- Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) bize iki hadis anlattı; birincisini aynen gördüm, şimdi ikincisini bekliyorum. Bize şunu anlattı: *"Şüphesiz ki emanet, insanların kalplerinin ta derinliklerine kök salıp yerleşti. Sonra Kur'ân indi. Bu sayede insanlar Kur'ân'dan ve sünnetten emaneti öğrendiler."*

Sonra bize emanetin kalkmasını anlattı, şöyle buyurdu: *"İnsan bir kere uyur ve kalbinden emanet çekilip alınır, ondan belli belirsiz bir iz kalır. Sonra bir kere daha uyur, yine kalbinden emanet alınır; bu defa da ayağının üzerinde yuvarladığın korun bıraktığı iz gibi bir eseri kalır. Sen onu içinde hiçbir şey olmadığı hâlde kabarık görürsün."*

---

979 Bk. Taberi, Tefsir (30/99)

Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) eline çakıl taşları alarak ayağının üzerinde yuvarlayıp sözlerine şöyle devam etti: "*Neticede insan o hâle gelir ki, insanlar alışveriş yaparken de neredeyse emaneti yerine getirecek bir kişi bile kalmaz. Hatta şöyle denilir: "Filan oğulları arasında emin bir adam varmış." Bir başka kişi hakkında da, "Ne kadar cesur ne kadar zarif ne kadar akıllı bir kişi." denilir. Halbuki kalbinde hardal tanesi kadar bile iman yoktur.*"

Huzeyfe dedi ki: "Şüphesiz ki bir zamanlar, sizin hanginizle alışveriş yapacağıma aldırmazdım. Çünkü alışveriş yaptığım kişi Müslümansa, dini kendisini benim hakkımı vermeye yöneltirdi. Şayet Hristiyan veya Yahudi ise, valisi benim hakkımı vermeye onu sevk ederdi. Fakat bugün sizden sadece falan ve filandan alışveriş yapıyorum."[980]

١١٢٦ - عَنِ الْحَارِثِ بْنِ مُحَمَّدٍ , عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «الْإِيمَانُ يَزْدَادُ وَيَنْقُصُ»

1126- ... Haris bin Muhammed'den; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle derdi: "İman, artar ve eksilir."[981]

١١٢٧ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَبِيعَةَ الْحَضْرَمِيِّ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ»

1127- ... Abdullah bin Rebi'a el-Hadrami'den; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle derdi: "İman, artar ve eksilir."

١١٢٨ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَبِيعَةَ الْحَضْرَمِيِّ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: «الْإِيمَانُ يَزْدَادُ وَيَنْقُصُ»

1128- ... Abdullah bin Rebi'a el-Hadrami'den; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle derdi: "İman, artar ve eksilir."[982]

---

980 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Rikak, 6132 (5/2382) – Müslim, İman, 143 (1/126)

981 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1709 (2/47) – İbn Mâce, Mukaddime, İman, 75 (1/28) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 54 (1/76). Elbani, Zaifu İbn Mâce'de zayıf olduğunu belirtmiştir.

982 Bu ve bir önceki rivayet için bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1711 (2/47) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 55 (1/77) – Hakim, Şiâru Âshâbi'l Hadis, 10 (1/28)

١١٢٩ - عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ مُجَاهِدٍ , عَنْ أَبِيهِ عن ابْنِ عبَّاسٍ , وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: «الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ»

1129- Abdulvehhab bin Mücahid'den, o babasından; İbn Abbâs ile Ebû Hureyre dedi ki: "İman, artar ve eksilir."

١١٣٠ - عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ مُجَاهِدٍ , عَنْ أَبِيهِ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: «الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ»

1130- Abdulvehhab bin Mücahid'den, o babasından; İbn Abbâs ile Ebû Hureyre dedi ki: "İman, artar ve eksilir."[983]

١١٣١ - عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْخَطْمِيِّ , عَنْ أَبِيهِ , عَنْ جَدِّهِ عُمَيْرِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ: «الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ» قِيلَ: وَمَا زِيَادَتُهُ وَنُقْصَانُهُ؟ قَالَ: «إِذَا ذَكَرْنَا اللهَ فَحَمِدْنَاهُ وَسَبَّحْنَاهُ فَتِلْكَ زِيَادَتُهُ , وَإِذَا غَفَلْنَا وَنَسِينَا فَذَلِكَ نُقْصَانُهُ»

1131- Ebû Cafer el-Hatmi'den, o babasından, o da dedesi Umeyr bin Habib'den; dedi ki: "İman, artar ve eksilir." Kendisine "Artması ve eksilmesi nedir?" diye soruldu. Dedi ki: "Allah'ı zikrettiğimizde, O'na hamd ettiğimizde ve O'nu tesbih ettiğimizde, işte bu artmasıdır. Gaflete düştüğümüzde ve unuttuğumuzda, işte bu da eksilmesidir."[984]

١١٣٢ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُكَيْمٍ , قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ , يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: «اللَّهُمَّ زِدْنَا إِيمَانًا وَيَقِينًا وَفِقْهًا»

1132- Abdullah bin Ukeym dedi ki: İbn Mes'ud'u (r.a.) şöyle dua ederken işittim: "Allah'ım! Bizim imanımızı, yâkînimizi ve fıkhımızı arttır."[985]

983 Bu ve bir önceki rivayetin isnadı çok zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 238 (1/261) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1712 (2/48) – İbn Mâce, Mukaddime, İman, 75 (1/28). Senedinde Abdulvehhab bin Mücahid bin Cübeyr vardır, metruktür. Yine senedinde İsmail bin Ayyaş vardır. Hicazlılardan yaptığı rivayetlerde zayıftır. Bu onlardan biridir çünkü Abdülvehhab Mekkelidir. Ayrıca Elbani de Zaifu İbn Mâce'de zayıf olduğunu belirtmiştir.

984 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1721 (2/50) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30327 (6/160) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 56 (1/77) – Hakim, Müstedrek, 8 (1/27) – Taberi, Sarihu's Sünne, 28 (1/25) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 642 (1/315)

985 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1704 (2/45) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 797 (1/368)

١١٣٣ - عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ , عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ , قَالَ: ﴿بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي﴾ [البقرة: ٢٦٠] قَالَ: لِيَزْدَادَ يَعْنِي إِيمَانًا «

1133- Ebû'l Heysem'den; Allah Teâlâ'nın *"Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için"* (Bakara, 260) âyeti hakkında Said bin Cübeyr dedi ki: "Yani imanım artsın diye."[986]

١١٣٤ - عَنْ ذَرٍّ , أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَأْخُذُ بِيَدِ الرَّجُلِ وَالرَّجُلَيْنِ فِي الْحَقِّ فَيَقُولُ: «تَعَالَوْا نَزْدَدْ إِيمَانًا»

1134- Zirr'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) halkalardaki bir iki kişinin elini tutar "Gel de imanımızı arttıralım" derdi.[987]

١١٣٥ - عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ هِلَالٍ, قَالَ: قَالَ مُعَاذٌ: «اجْلِسْ بِنَا نُؤْمِنْ سَاعَةً»

1135- Esved bin Hilal'den; Muâz (r.a.) şöyle dedi: "Otur da bir saat iman edelim."[988]

١١٣٦ - عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ , عَنْ جُنْدُبٍ , قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غِلْمَانًا حَزَاوِرَةً , «فَتَعَلَّمْنَا الْإِيمَانَ قَبْلَ أَنْ نَتَعَلَّمَ الْقُرْآنَ , فَازْدَدْنَا إِيمَانًا»

1136- Ebû İmran el-Cüveni'den; Cündüb (r.a.) şöyle dedi: "Bizler Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında ergenlik çağına erişmiş birkaç gençtik. Kur'ân'ı öğrenmeden önce imanı öğrenirdik. Böylece imanımızı arttırdık."[989]

---

986 İsnadı hasendir. Bk. Acurri, Şeria, 273 (1/273) – Taberi, Tefsir (3/51) – Abdullah bin Ahmed, 798 (1/369)

987 Ravileri sika olmakla birlikte munkatıdır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1700 (2/44) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30366 (6/164) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 37 (1/69). Elbani bunu, İbn Teymiyye'nin İman adlı eserinde zikretmiş, munkatı olduğunu belirtmiştir. Derim ki: Zirr bin Abdullah ile Ömer arasında inkıta vardır.

988 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1706 (2/46) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 34698 (7/126) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 44 (1/73) – Abdullah bin Ahmed, Sünne (1/368) – Buhârî, Kitabu'l İman (1/11). Buhârî bunu muallak olarak zikretmiştir. İbn Hacer, Fethu'l Bari'de (1/48) şöyle der: "İsnadı sahihtir."

989 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Mâce, Mukaddime, İman, 61 (1/23) – Lalekai, İtikadu Ehlisün-

١١٣٧ عنْ بِلال بْن سعْدٍ أنَّ أبا الدّرْداء قال. كان ابْنُ رَوَاحَةَ يَأْخُذُ بيدِي فيقول. «تعالى نُؤْمنْ ساعةَ , إنّ الْقلْب أسْرعُ تقلّبا من الْقدْرِ إذا اسْتجْمعتْ غلْيًا». قَال يعْقُوبُ بْنُ إبْرَاهِيم: سمِعْتُ عبْدَ الرَّحْمَن بْن مهْدِيّ يقُولُ: أنَا أقُولُ: إنَّ الْإِيمَانَ يَتَفَاضَلُ. وَكَانَ الْأَوْزَاعِيُّ يَقُولُ: لَيس هَذَا زَمَانُ تَعَلُّمٍ هَذَا زَمَانُ تَمَسُّكٍ

1137- Bilal bin Sa'd'dan; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: "İbn Ravâha elimi tutup şöyle derdi: Gel de bir saat iman edelim. Şüphesiz kalp, fokurdayarak kaynayan tencereden daha hızlı döner."[990]

Yakub bin İbrahim dedi ki: Abdurrahman bin Mehdi'yi şöyle derken işittim: "Ben, imanların birbirinden üstün olduğu görüşündeyim."

Evzaî şöyle derdi: "Bugün öğrenme zamanı değil, dine sarılma zamanıdır."

١١٣٨ - عَنْ حَبِيبِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ مُحَمَّدٍ , عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ , قَالَ: «الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ»

1138- Habib bin Haris bin Muhammed'den; Ebû Derdâ (r.a.) şöyle derdi: "İman, artar ve eksilir."[991]

١١٣٩ - حَدَّثَنَا هِشَامٌ , عَنِ الْحَسَنِ , قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ} [النساء: ٦٦] قَالَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ

net, 1715 (2/48) – Kenani, Misbah (1/12). Kenani dedi ki: "Bu sahih bir isnattır, ravileri sikadır." Ayrıca bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 5075 (3/120) – Taberani, Kebir, 1678 (2/165) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 51 (1/75) – İbn Mende, İman, 799 (1/369) – Buhârî, Tarih-i Kebir (2/221) – İbn Hibban, Tabakatu'l Muhaddisin (4/71)

990 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1708 (2/46) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30426 (6/170) – İbn Mübarek, Zühd, 1395 (1/490). Acluni şöyle der: "Bunu hasen bir isnatla Abdullah bin Ravâha'dan Ahmed rivayet etmiştir." Bk. Keşfu'l Hafa, 115 (1/51)

991 Bk. 1126.cı rivayet.

النَّبِيّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ فَعَلَ رَبُّنَا لَفَعَلْنَا فَبَلَغ ذلك النَّبِيَّ صلّى الله عليْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «الْإِيمَانُ أَثْبَتُ فِي قُلُوبِ أَهْلِهِ مِنَ الْجِبَالِ الرَّوَاسِي»

1139- Hişam'dan; Hasan-ı Basrî dedi ki: Rasûlullah'a (s.a.v.) *"Eğer biz onlara, "Hayatlarınızı feda edin veya yurtlarınızdan çıkın" diye yazmış olsaydık, içlerinden pek azı hariç, bunu yapmazlardı"* (Nisa, 66) âyeti indiğinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından bazıları "Şayet Rabbimiz emretseydi, kesinlikle biz yapardık" dediler. Bu sözleri Rasûlullah'a (s.a.v.) ulaşınca şöyle buyurdu: *"İman, ehlinin kalbinde çakılmış dağlardan daha sağlamdır."*[992]

İbn Batta şöyle der: Bu hadiste, akıllı kimselere imanların birbirinden üstün oluşunu, artışını ve bazı insanların kalplerindeki iman derecelerinin diğer insanlarınkinden daha yüksek olduğunu gösteren bir delil vardır. Çünkü Allah Teâlâ onların kalbinde imanın yerleştiğini bildiğinden, onları imanın artışı ile diğerlerinden üstün kılmıştır. Buyurdu ki: *"...bunu yapmazlardı"* (Nisa, 66). Sonra iman ile üstün kılınanları istisna edip *"içlerinden pek azı hariç"* (Nisa, 66) buyurmuştur. Bu tıpkı Talut'un ordusundan bazı kimseleri istisna etmesi gibidir: *"Onlardan pek azı hariç nehirden içtiler."* (Bakara, 249). Ashâb "Şayet Rabbimiz emretseydi, kesinlikle biz yapardık" deyince Rasûlullah (s.a.v.) *"İman, ehlinin kalbinde çakılmış dağlardan daha sağlamdır"* buyurdu ve bu sözüyle Allah Teâlâ'nın imanın artışıyla diğerlerinden istisna ettiği ve derecelerini diğerlerinden yüksek kıldığı kimseleri kastetti.

١١٤٠ - أَخْبَرَنَا حَرِيزُ بْنُ عُثْمَانَ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَشْيَاخُنَا أَوْ قَالَ: بَعْضُهُمْ أَشْيَاخُنَا أَنَّ أَبَا الدَّرْدَاءِ قَالَ: «مِنْ فِقْهِ الْعَبْدِ أَنْ يَعْلَمَ أَمُزْدَادٌ هُوَ أَوْ مُنْتَقِصٌ؟ وَإِنَّ مِنْ فِقْهِ الْعَبْدِ أَنْ يَعْلَمَ نَزَعَاتِ الشَّيْطَانِ أَنَّى تَأْتِيهِ»

1140- Hariz bin Osman dedi ki: Bazı şeyhlerimizin bize anlattığına göre Ebû Derdâ (r.a.) şöyle demiştir: "Arttığını veya eksildiğini bilmesi, kulun fıkhındandır. Doğrusu şeytanın kışkırtmalarının hangi yönden geleceğini bilmesi de kulun fıkhındandır."[993]

992 Bk. Taberi, Tefsir, 9921 (8/526) mürsel olarak – Rebi, Müsned (1/377) – İbn Kesir, Tefsir (2/391). İbn Kesir bunu ayrıca Ravh yoluyla İbn Ebi Hatim'e de nispet etmektedir.

993 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1710 (2/47). İsnadında meçhul raviler vardır.

١١٤١ - عن مهانة , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «مَا رأيتُ نَاقِصَ الدِّينِ وَالرَّأْيِ أغلبَ للرِّجالِ ذَوِي الْأَمْرِ عَلَى أُمُورِهِمْ مِنَ النِّساءِ» قَالُوا: يَا أبا عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَمَا نُقْصانُ دِينِهَا؟ قَالَ: «تَدَعُ الصَّلَاةَ فِي أَيَّامِ حَيْضِهَا» قَالُوا: فما نُقْصَانُ رَأْيِهَا؟ قَالَ: «لَا تَجُوز شَهَادَةُ امْرَأَتَيْنِ إِلَّا بِشَهَادَةِ رَجُلٍ»

1141- Muhane'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Görüşü ve dini eksik olup da aklı yerinde erkeklere kadınlardan daha çok galip geleni görmedim." Yanındakiler "Ey Ebû Abdurrahman! Kadının dininin eksik olması nedir?" diye sordular. Dedi ki: "Hayız günlerinde namazı bırakmasıdır." Ardından "Peki, görüşünün eksik olması nedir?" diye sordular. Dedi ki: "Bir adamın şahitliği olmaksızın iki kadının şahitliğinin caiz olmamasıdır."[994]

١١٤٢ - حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرٍ فَتْحُ بْنُ الْمُغِيرَةِ قَالَ: قِيلَ لِسُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ: الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ؟ قَالَ: " أَلَيْسَ تَقْرَءُونَ: {فَزَادَهُمْ إِيمَانًا} [آل عمران: ١٧٣] , {وَزِدْنَاهُمْ هُدًى} [الكهف: ١٣] فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ " قِيلَ: فَيَنْقُصُ؟ قَالَ: «لَيْسَ شَيْءٌ يَزِيدُ إِلَّا وَهُوَ يَنْقُصُ»

1142- Ebû Nasr Feth bin Muğire'den; Süfyan bin Uyeyne'ye "İman artar ve eksilir mi?" diye soruldu. Dedi ki: "Yoksa " *bu söz onların imanını artırdı"* (Â-li İmran, 173) ve *"Biz de onların hidayetlerini arttırmıştık"* (Kehf, 13) gibi âyetleri okumuyor musunuz? Bu gibi âyetler Kur'ân'da birçok yerde geçmektedir." Kendisine "Peki, eksilir mi?" diye soruldu. Dedi ki: "Hangi şey artarsa, o şey illaki eksilir."[995]

١١٤٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ الْأَسَدِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ , يَقُولُ: " إِنَّ الْإِيمَانَ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ , وَأَقُولُ: إِنَّ الْإِيمَانَ مَا وَقَرَ فِي الصَّدْرِ وَصَدَّقَهُ الْعَمَلُ "

994 Sahih liğayrihtir. Bk. İbn Hibban, Sahih, 3233 (8/115) – Darimi, Sünen, 1007 (1/254) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30409 (6/168)
Derim ki: Bu hadis, sahihte merfu olarak Ebû Said el-Hudri'den (r.a.) rivayet edilmiştir. Bk. Buhârî, Sahih, 298 (1/116)

995 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 264 (1/271)

1143- Muhammed bin Kasım el-Esedi dedi ki: Süfyan es-Sevri'yi şöyle derken işittim: "Şüphesiz iman, artar ve eksilir. Ben diyorum ki: Şüphesiz iman, kalpte yerleşen ve amelin kendisini tasdik ettiği bir inançtır."[996]

١١٤٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَد قال: حدثني أبي قال: سمعت وكيعا , يَقُولُ: «الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ» وكذا كان سفيان يقول

1144- Ahmed bin Hanbel (r.h.) dedi ki: Veki'i şöyle derken işittim: "İman, artar ve eksilir." Süfyan da böyle söylerdi.[997]

١١٤٥ - وَقَالَ الْمَرْوَذِيُّ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ , سُئِلَ عنِ الْإيمانِ فقَال: «قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ» قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ} [البقرة: ٤٣] وَقَالَ: قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وآتوا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ} [التوبة: ١١] ثُمَّ قَالَ: هَذَا مِنَ الْإِيمَانِ،

وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ , وَقَالَ: الزِّيَادَةُ مِنَ الْعَمَلِ , وَذَكَرَ النُّقْصَانَ إِذَا زَنَا وَسَرَقَ «

1145- Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah'ı işittim; kendisine imandan soruldu, dedi ki: "İman, söz ve ameldir, artar ve eksilir. Allah Teâlâ *"Namazı kılın, zekatı verin"* (Bakara, 43) ve *"Her şeye rağmen eğer tevbe edip yaptıklarından vazgeçer, namazı kılar ve zekâtı verirlerse, bu takdirde onlar sizin din kardeşlerinizdir"* (Tevbe, 11) buyurur. Bunlar imandandır."

Mervezi dedi ki: Ayrıca onu şöyle derken de işittim: "İman, söz ve ameldir, artar ve eksilir. Ziyade (artış) ameldendir. Kişi zina ettiğinde veya hırsızlık yaptığında imanı eksilir."

١١٤٦ - حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ , يَقُولُ غَيْرَ مَرَّةٍ: «الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ» قَالَ الْفَضْلُ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ يَقُولُ:

996 İsnadı çok zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 265 (1/271). Senedindeki Muhammed bin Kasım el-Esedi metruktür.

997 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 272 (1/273)

" إِنَّمَا الزِّيَادَةُ وَالنُّقْصَانُ فِي الْعَمَلِ , كَيْفَ تَكُونُ حَالُهُ إِذَا قَتَلَ النَّفْسَ، أَلَيْسَ قَدْ أَوْجَبَ لَهُ النَّارَ , كَيْفَ حَالُهُ إِذَا ارْتَكَبَ الْمُوبِقَاتِ؟ قَالَ الْفَضْلُ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: سَمِعْتُ وَكِيعًا يَقُولُ: «الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ»

1146- Fazl bin Ziyad dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Artma ve eksilme ancak amelde olur. Bir kişi bir cana kıydığında durumu nasıl olur? Ona cehennem gerekli olmaz mı? Büyük günahları yüklendiğinde hali nasıl olacak?"

Fazl dedi ki: Ayrıca onu şöyle derken de işittim: "Veki'i şöyle derken işittim: İman, artar ve eksilir."

١١٤٧ - عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: «مَا نَقَصَتْ أَمَانَةُ عَبْدٍ قَطُّ إِلَّا نَقَصَ إِيمَانُهُ»

1147- Hişam bin Urve'den, o babasından; (babası) dedi ki: "Kişinin emaneti her eksildiğinde illaki imanı da eksilir."[998]

١١٤٨ - حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ , وَسُئِلَ عَنْ نُقْصَانِ الْإِيمَانِ , فَقَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ , عَنْ سُفْيَانَ , عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: «مَا انْتَقَصَتْ أَمَانَةُ رَجُلٍ إِلَّا نَقَصَ إِيمَانُهُ»

1148- ... Fazl bin Ziyad dedi ki: Ebû Abdullah'ı işittim; kendisine imanın eksilmesinden soruldu, dedi ki: Bize Veki tahdis etti; Süfyan'dan, o Hişam bin Urve'den, o da babasından; (babası) dedi ki: "Kişinin emaneti her eksildiğinde illaki imanı da eksilir."[999]

١١٤٩ - قَالَ أَبُو نُعَيْمٍ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ , يَقُولُ: «الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ»

1149- ... Ebû Nuaym dedi ki: Süfyan'ı şöyle derken işittim: "İman, artar ve eksilir."

---

998 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 272 (1/273) – İbn Ebi Şeybe, İman, 10.

999 Bir önceki rivayete bakınız.

١١٥٠ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَنْتَهِبُ نُهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ يَرْفَعُ الْمُؤْمِنُونَ إِلَيْهِ فِيهَا أَبْصَارَهُمْ وَهُوَ حِينَ يَنْتَهِبُهَا مُؤْمِنٌ»

1150- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir. Yağma yapan, müminler gözlerini ona dikmişken değerli bir şeyi yağmaladığı anda mümin değildir."*[1000]

١١٥١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَزْنِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ»

1151- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir."*[1001]

١١٥٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ

1152- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir."*[1002]

1000 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Sahîh, 6390 (6/2487) – Müslim, Sahih, 57 (1/46)

1001 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 7316 (2/243) – Humeydi, Müsned, 1128 (2/478) – Adeni, İman, 77 (1/142)

1002 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Eşribe, 5578 (10/33) – Müslim, İman, 76 (1/100) – Ebû Davud, Sünne, 4689 (4/2002)

١١٥٣ - عن عائشة أنّ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم قال: «لَا يزني العَبْدُ حين يزني وهو مؤمن , ولا يسرق حين يسرق وهو مؤمن»

1153- Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kul zina ettiğinde mümin olarak zina etmez, hırsızlık yaptığında mümin olarak hırsızlık yapmaz."*[1003]

١١٥٤ - عَنِ الْفُضَيْلِ بْنِ سَيَّارٍ , قَالَ: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ: هَذَا الْإِسْلَامُ، وَدَوَّرَ دَارَةً فِي وَسَطِهَا أُخْرَى , وَهَذَا الْإِيمَانُ، لِلَّتِي فِي وَسَطِهَا , مَقْصُورٌ فِي الْإِسْلَامِ , يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ , وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ» قَالَ: يَخْرُجُ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَى الْإِسْلَامِ , وَلَا يَخْرُجُ مِنَ الْإِسْلَامِ , فَإِذَا تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَيَرْجِعُ إِلَى الْإِيمَانِ

1154- Fudayl bin Seyyar'dan; Rasûlullah'ın (s.a.v.) *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir. İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. Hırsızlık yapan, hırsızlık yaptığı anda mümin değildir"* hadisi hakkında Muhammed bin Ali dedi ki: "Bunlardan bir şeyi işlediğinde kendisinden iman çekilip alınır. Eğer Allah'a tevbe ederse, Allah da tevbesini kabul eder." Muhammed bin Ali, eliyle geniş bir daire çizip "Bu İslâm'dır" dedi. Sonra o dairenin içine küçük bir daire çizip "Bu da imandır" dedi. Ardından sözlerine şöyle devam etti: "İman dairesi, İslâm dairesinin içerisindedir. Şu halde Rasûlullah'ın (s.a.v.) *"Zina eden, zina ettiği anda mümin değildir"* sözünde kastedilen, kişi o işi yaptığında iman dairesinden çıkıp İslâm dairesine geçer. Tevbe ettiğinde Allah da tevbesini kabul eder ve iman dairesine geri döner."[1004]

İbn Batta şöyle der: Ebû Cafer Muhammed bin Ali'nin (r.a.) söylediği bu söz, imanın artıp eksildiğini gösteren en açık ve en anlaşılır delillerdendir. Çünkü iman, itaatlerle artar ve İslâm onu korur. Aynı zamanda isyan-

1003 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned (6/139) – İbn Ebi Şeybe, İman (29) – Acurri, Şeria, 244 (1/263) – Hatib, Tarih-i Bağdad (5/223)

1004 Bk. Acurri, 249 (1/264)

lar'la eksilir ve iman yanıp küle dönüşür. Bununla birlikte kişi isyan ettiğinde İslâm'dan çıkmaz, tevbe ettiğinde Allah tevbesini kabul eder ve ardından imana geri döner.

١١٥٥ - ... حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ , قَالَ: سمعت ابن عيينة . يقول «الإيمان يزيد وَيَنْقُصُ» فَقَالَ لَهُ أَخُوهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُيَيْنَةَ: يا أبا محمد لا تقولن يزيد وينقص فَغَضِبَ , وَقَالَ: «اسْكُتْ يَا صَبِيُّ , بَلْ يَنْقُصُ حتى لا يبقى منه شيء»

1155- Humeydi dedi ki: Süfyan bin Uyeyne'yi şöyle derken işittim: "İman söz ve ameldir, artar ve eksilir." Bunun üzerine ona kardeşi İbrahim bin Uyeyne "Ey Ebû Muhammed! Sakın ha artar ve eksilir deme!" dedi. Süfyan ise kızdı ve şöyle dedi: "Sus ey çocuk! Kesinlikle dediğim gibidir hatta (öyle azalır ki) ondan geriye bir şey kalmaz."[1005]

١١٥٦ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْمِصِّيصِيُّ أَبُو عَبْدِ اللهِ , قَالَ: كُنَّا عِنْدَ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ فِي سَنَةِ تِسْعِينَ وَمِائَةٍ , فَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْإِيمَانِ , فَقَالَ: «قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ» قَالَ: يَزِيدُ مَا شَاءَ اللَّهُ وَيَنْقُصُ حَتَّى مَا يَبْقَى مِنْهُ , يَعْنِي مِثْلَ هَذِهِ " وَأَشَارَ سُفْيَانُ بِيَدِهِ

1156- Ebû Abdullah Muhammed bin Abdülmelik el-Massisi dedi ki: Hicri 190 senesinde Süfyan bin Uyeyne'nin yanındaydık. Adamın biri, kendisine imandan sordu. Dedi ki: "İman söz ve ameldir, artar ve eksilir. Allah'ın dilediği kadar artmaya devam eder." Sonra eliyle işaret ederek "Öyle azalır ki geriye bu kadar dahi kalmaz" dedi.

١١٥٧ - ...حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ لُوَيْنٌ , سَمِعْتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ , غَيْرَ مَرَّةٍ يَقُولُ: «الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ» قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: وَأَخَذْنَاهُ مِمَّنْ قَبْلَنَا , وَأَنَّهُ لَا يَكُونُ قَوْلٌ إِلَّا بِعَمَلٍ , قِيلَ لِابْنِ عُيَيْنَةَ: يَزِيدُ وَيَنْقُصُ؟ قَالَ: فَأَيُّ شَيْءٍ إِذًا؟

1157- Muhammed bin Süleyman Luveyn dedi ki: Süfyan bin Uyeyne'yi birçok kez "İman, söz ve ameldir" derken işittim. İbn Uyeyne dedi

1005 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 268 (1/272) – Adeni, İman, 28 (1/94)

ki: "Bizden öncekilerden imanı söz ve amel olarak öğrendik. Söz ancak amel-le olur." İbn Uyeyne'ye "Artıp eksilir mi?" diye soruldu. Dedi ki: "Artıp eksil mezse o hangi şeydir ki!"[1006]

١١٥٨ عن الحسن ، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا يشرب الخمر حين يشربها وهو مؤمن، ينزع منه نور الإيمان كما يخلع أحدكم قميصه ، فإن تاب تاب الله عليه»

1158- Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İçki içen, içki içtiği anda mümin değildir. İman ondan çekilip alınır. İman ondan sizden birinin gömleğini çıkarması gibi çıkarılır. Şayet tevbe ederse, Allah da tevbe-sini kabul eder."*[1007]

١١٥٩ - عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ: «إِذَا زَنَى الْعَبْدُ نُزِعَ مِنْهُ نُورُ الْإِيمَانِ»

1159- Mücahid'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Kul zina ettiğin-de kendisinde imanın nuru çekilip alınır."[1008]

١١٦٠ - عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، قَالَ: قَالَ سُلَيْمَانُ لِحُجْرٍ: «يَا ابْنَ أُمِّ حُجْرٍ ، لَوْ تَقَطَّعَتْ أَعْضَاؤُكَ مَا بَلَغْتَ الْإِيمَانَ»

1160- Ebû İshak'tan; Süleyman, Hicr'e dedi ki: "Ey Ümmü Hicr'in oğlu! Şayet azaların kopsa, yine de imana ulaşamazsın."[1009]

١١٦١ - عَنِ الْهُذَيْلِ بْنِ شُرَحْبِيلَ ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: «لَوْ وُزِنَ إِيمَانُ أَبِي بَكْرٍ بِإِيمَانِ أَهْلِ الْأَرْضِ لَرَجَحَ بِهِمْ»

1006 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 263 (1/271)
1007 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 254 (1/267). Senedinde Fazl bin Delhem vardır, zayıftır. Kaldı ki Hasan-ı Basrî'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Bununla birlikte rivayetin onu hasen liğayrih derecesine çıkartan şahitleri vardır. Allah en iyisini bilir.
1008 Bk. Acurri, Şeria, 251 (1/266)
1009 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30419 (6/169)

1161- Hüzeyl bin Şurahbil'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "Şayet Ebû Bekir'in imanı ile yeryüzü halkının imanı tartılsa, kesinlikle Ebû Bekir'inki onlarınkinden daha ağır basar."[1010]

١١٦٢ - عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ , قَالَ: قال حذيفة: لئن أعلم أنّ فيكم مِائَةَ مُؤْمِنٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ وَسُودِهَا , فقال: ما بهاجرتنا ولا بشامنا وَلَا بِعِرَاقِنَا مِائَةٌ , فَقَالَ: أَفِيكُمْ رَجُلٌ لَا يَخَافُ فِي الله لومة لائم وما أعلمه إِلَّا عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ , فَكَيْفَ أَنْتُمْ لَوْ قَدْ فَارَقَكُمْ , ثُمَّ بكى حتّى سالت دموعه عَلَى لِحْيَتِهِ

1162- Kays bin Müslim'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Yemin olsun ki içinizde yüz tane mümin olduğunu bilmek, bana kırmızı ve siyah develere sahip olmaktan daha sevimlidir." Yanındakiler "Hecer'imizde ve Şam'ımızda da mı yüz tane mümin yok?" diye sordular. Dedi ki: "İçinizde Allah yolunda kınayıcının kınamasından korkmayan biri var mı? Ömer bin Hattâb'tan başka böyle birini bilmiyorum." Huzeyfe birden ağlamaya başladı. Öyle ki gözyaşları sakalını ıslattı.

١١٦٣ - عَنْ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ , أَنَّ الْحَسَنَ قَالَ: «مَا يَرَى هَؤُلَاءِ النَّاسُ أَنَّ أَعْمَالًا لَا تُحْبِطُ أَعْمَالًا وَاللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ»: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ} [الحجرات: ٢]

1163- Habib bin Şehid'den; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Şu insanlar bazı amellerin bazı amelleri boşa çıkaracağını hiç sanmıyorlar?" Ardından "Halbuki Allah Teâlâ buyuruyor ki" dedi ve şu âyeti okudu: *"Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın, yoksa siz farkına varmadan işledikleriniz boşa gider."* (Hucurat, 2)

1010 Ahmed, Fezailu's Sahabe, 653 (1/418) – Zehebi, Siyer (8/405)

١١٦٤ - عَنْ مُحمَّدٍ , قَالَ: رَأى عَبْدُ اللهِ بْنُ عُتْبَةَ رجُلًا صَنَعَ شَيْئًا مِن زِيِّ الأَعَاجِمِ , فَقَالَ: «لِيَتَّقِ رَجُلٌ أَنْ يَكُونَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرانِيًّا وَهُوَ لَا يَشْعُرُ»

1164- Muhammed dedi ki: "Bir keresinde Abdullah bin Utbe, acem şeklinde giyinmiş birini gördü. Bunun üzerine şöyle dedi: "Kişi farkında olmaksızın Yahudi ve Hristiyan olmaktan sakınsın!"

١١٦٥ - عَنْ مُحَمَّدٍ , قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُتْبَةَ: «لِيَتَّقِيَنَّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا , وَهُوَ لَا يَشْعُرُ» قَالَ مُحَمَّدٌ: فَظَنَنْتُهُ أَخَذَ ذَلِكَ مِنْ هَذِهِ الْآيَةِ: {وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ} [المائدة: ٥١]

1165- Muhammed'den; Abdullah bin Utbe dedi ki: "Sizden biri farkında olmadan Yahudi ve Hristiyan olmaktan sakınsın!"

Muhammed dedi ki: Zannediyorum bu sözünü şu âyetten çıkardı: *"Sizden kim onları dost edinirse, kuşkusuz o da onlardandır."* (Maide, 51)

١١٦٦ - عَنْ عِيسَى بْنِ عَاصِمٍ الْأَسَدِيِّ , أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ كَتَبَ إِلَى عَدِيٍّ: «أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ لِلْإِسْلَامِ شَرَائِعَ وَحُدُودًا مَنِ اسْتَكْمَلَهَا اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ , وَمَنْ لَمْ يَسْتَكْمِلْهَا لَمْ يَسْتَكْمِلِ الْإِيمَانَ , فَإِنْ أَعِشْ أُبَيِّنْهَا لَكُمْ , وَإِنْ أَمُتْ فَوَاللهِ مَا أَنَا عَلَى صُحْبَتِكُمْ بِحَرِيصٍ»

1166- İsa bin Asım el-Esedi'den; Ömer bin Abdülaziz, Adiy'e şöyle yazdı: "Şüphesiz İslâm'ın şeriatları (farzları) ve hadleri (yasakları) vardır. Kim bunları tamamlarsa, imanını da tamamlamış olur. Kim de bunları tamamlamazsa, imanını tamamlamış olmaz. Eğer yaşarsam, size onları açıklayacağım. Eğer ölürsem, vallahi sizinle arkadaşlık etmeye hırsım yoktur."[1011]

١١٦٧ - عَنْ يَزِيدَ يَعْنِي ابْنَ أَبِي زِيَادٍ , عَنْ مُجَاهِدٍ , قَالَ: «الْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ , وَالْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ»

1011 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 59 (1/78)

1167- Yezid bin Ebi Ziyad'dan; Mücahid dedi ki: "İman, artar ve eksilir. İman, söz ve ameldir."[1012]

١١٦٨ - عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى الثَّعْلَبِيِّ عَنِ ابْنِ الْحنفيّة قال: لا ايمان لِمَنْ لَا تَقِيَّةَ لَهُ»

1168- Abdula'la es-Sa'lebi'den; Muhammed bin Hanefiyye dedi ki: "Takvası olmayanın imanı yoktur."[1013]

١١٦٩ - عَنْ أَبِي عَمَّارٍ , عَنْ حُذَيْفَةَ , قَالَ: «لَيأتِيَنَّ عليكم زمانٌ يُصبح الرَّجُلُ فِيهِ بَصِيرًا وَيُمْسِي وَمَا يَنْظُرُ بِشُفْرٍ»

1169- Ebû Ammar'dan; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Size öyle bir zaman gelir ki, o zaman kişi görür halde sabahlar ama akşamladığında kirpikle bakamaz olur."

١١٧٠ - عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ , عَنْ حُذَيْفَةَ , قَالَ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيُصْبِحُ وَيُمْسِي وَمَا يَنْظُرُ بِشُفْرٍ»

1170- ... Ebû Ma'mer'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz kişi görür halde sabahlayacak, kirpikle bakamaz halde akşamlayacaktır."[1014]

١١٧١ - عَنْ عُمَارَةَ , قَالَ: قَالَ أَبُو عَمَّارٍ: قَالَ حُذَيْفَةُ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيُصْبِحُ بَصِيرًا ثُمَّ يُمْسِي وَمَا يَنْظُرُ بِشُفْرٍ»

1171- Ebû Ammar'dan; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz kişi görür halde sabahlayacak, sonra kirpikle bakamaz halde akşamlayacaktır."[1015]

1012 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 60 (1/78) – Buhârî, Tarih-i Kebir (6/105). Senedinde Yezid bin Ebi Ziyad vardır. İbn Hacer, Tehzib'de şöyle der: "Zayıftır. Yaşlandığında kendisine telkin edilir oldu. Ayrıca Şii idi."

1013 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 33045 (6/474)

1014 Bu ve bir önceki rivayet için bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30412 (6/169) – Ebû Nuaym, Hılye (1/273)

1015 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37147 (5/35)

١١٧٢ عن الحسن ، عَنْ عمران بْن حُصيْن أنّهُ رأى في يَدِ رَجُلٍ حلْقةً منْ صُفرٍ . فقال: ما هذه؟ قَالَ: مِنَ الْوَاهِنة قال: «أما إنها لا تَزيدُكَ إلَّا وَهنًا ولو مُتَّ وَأنْتَ ترى أنّها نافِعتُكَ لمُتَّ عَلَى غيْر الْفِطرَةِ»

1172- Hasan-ı Basrî'den; İmran bin Husayn (r.a.), elinde pirinçten yapılma bir bilezik olan bir adam gördü. Ona "Bu nedir?" diye sordu. Adam "Kolumdaki ağrıdan dolayı taktım" cevabını verdi. Bunun üzerine İmran şöyle dedi: "Şüphesiz o, ağrını arttırmaktan başka bir işe yaramaz. Sen onun fayda vereceğini düşünür haldeyken ölseydin, kesinlikle fıtrattan başka bir inanç üzere ölmüş olurdun."[1016]

١١٧٣ - عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ , عَنْ عَبْدِ اللَّهِ , قَالَ: " يَأْتِي الرَّجُلُ رَجُلًا لَا يَمْلِكُ لَهُ وَلَا لِنَفْسِهِ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا , فَيَحْلِفُ لَهُ إِنَّكَ لَذَيْتَ وَذَيْتَ , وَلَعَلَّهُ أَنْ لَا يَخْلَى مِنْهُ بِشَيْءٍ فَيَرْجِعُ وَمَا مَعَهُ مِنْ دِينِهِ شَيْءٌ , ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا انْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُبِينًا} [النساء: ٥٠]

1173- Tarık bin Şihab'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Bir adam, ne onun için ne de kendisi için fayda ve zarar sahip olmayan başka bir adamın yanına gider. Derken yemin ederek "Şüphesiz sen şöyle-şöylesin" der. Belki ondan hiçbir ihtiyacını karşılayamaz. Ardından yanında dininden bir şey olmadığı halde geri döner." Abdullah daha sonra şu âyetleri okudu: *"Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? Hayır! Allah, dilediğini temize çıkarır ve kendilerine kıl kadar zulmedilmez. Bak, Allah'a karşı nasıl yalan uyduruyorlar. Apaçık bir günah olarak bu yeter."* (Nisa, 49-50) [1017]

١١٧٤ - سَمِعْتُ طَارِقَ بْنَ شِهَابٍ , يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ , قَالَ: " إِنَّ الرَّجُلَ لَيَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ وَمَعَهُ دِينُهُ , فَيَلْقَى الرَّجُلَ لَهُ إِلَيْهِ الْحَاجَةُ , فَيَقُولُ: إِنَّكَ

1016 İsnadı hasendir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 23460 (5/35) – Abdurrezzak, Musannef, 20344 (11/209) – Taberani, Kebir, 414 (18/179)
1017 Bk. Adeni, İman, 47 (1/114) – İbn Mübarek, Zühd, 382 (1/129) – Hennad, Zühd, 1153 (2/555)

لَذَيْتَ وَذَيْتَ يُثْنِي عَلَيْهِ , وَعَسَى أَنْ لَا يَحْلَى بِحاجتهِ بشيْءٍ , فيرجعُ وقدْ أسخطَ اللَّهَ , وَمَا مَعَهُ مِنْ دِينِهِ شَيْءٌ

1174- Tarık bin Şihab'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz kişi, yanında dini olduğu halde evinden çıkar. Derken muhtaç olduğu bir adamla karşılaşır. Hemen övgüyle "Şüphesiz sen şöyle-şöylesin" der. Belki de ondan hiçbir ihtiyacını karşılayamaz. Sonra da Allah kendisine kızmış ve yanında dininden bir şey olmadığı halde geri döner."[1018]

İbn Batta şöyle der: Bu bölümdeki zikrettiğim haberler, sünnet ve eserler, akıllı kimseleri tatmin etmekte, onlara şifa vermekte ve imanın artıp eksildiği, temiz amellerle üstün ahlakın imanı artırıp geliştirdiğini, çirkin işlerle kötü ahlakın imanı eksiltip mahvettiğini ve failini imandan soyup çıplak bıraktığını bildirmektedir. Allah bize ve size doğruya muvaffak kılınmayı nasip etsin, sapıklıktan korusun. Şüphesiz O, merhamet sahibidir, sevilendir.

1018 Bk. Hakim, Müstedrek, 8348 (4/484). Hakim dedi ki: "Bu, Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir ama ikisi de rivayet etmemiştir."

İMÂNDA İSTİSNA

İbn Batta şöyle der: Allah bize ve size rahmet etsin! Bilin ki içlerinde iman bulunması, imanları adına endişe duymaları ve dinlerine (gelebilecek tehlikelerden) şiddetle sakınmaları, müminlerin durumu ve özelliklerindendir. Kalpleri, imanın soyulup alınmasından korkar. Öyle ki bu korku, onları her yandan kuşatmıştır. Onlar, ömrünün kalan diğer bölümlerinde Allah'ın kendilerine nasıl davranacağını bilemezler. Bu yüzden nefislerini tezkiye etmekten sakınır, Kerim olan Mevlalarının *"Bunun için kendinizi temize çıkarmayın! Çünkü O, Allah'a karşı gelmekten sakınanları en iyi bilendir"* (Necm, 32) buyruğunda emrettiği emrine uyarlar.

Son anlarında Allah'ın tuzağının kendileriyle iman arasına girmesinden korkarlar ve ne üzere sabahlayıp ne üzere akşamlayacaklarını bilmezler. Allah Teâlâ onlara, *"Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez"* (Lokman, 34) buyurarak attıkları her adımlarında sakınmalarını miras bırakmıştır.

Onlar, Allah Teâlâ'nın *"Rabblerine dönecekleri için verdiklerini kalpleri ürpererek verenler"* (Müminun, 60) kavlinde onları vasıflandırdığı hal üzeredirler.

Onlar, salih amelleri işlerler ama yine de imanın kendilerinden soyulup dinden döneceklerinden korkarlar. Çirkin işlerden ve büyük günahları işlemekten uzak durur, o günahlara düşme korkusuyla titrerler. Muhammed Mustafa'dan (s.a.v.) gelen sünnet de bu şekildedir.

١١٧٥ - عَنْ عَائِشَةَ ، رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ: {وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ} [المؤمنون: ٦٠] هُوَ الرَّجُلُ يَسْرِقُ وَيَزْنِي وَيَشْرَبُ الْخَمْرَ؟ قَالَ: «لَا يَا بِنْتَ الصِّدِّيقِ ، وَلَكِنَّهُ الرَّجُلُ يَصُومُ وَيُصَلِّي وَيَتَصَدَّقُ ، وَهُوَ يَخَافُ أَنْ لَا يُقْبَلَ مِنْهُ»

1175- Âişe (r.anhâ) dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! *"Rablerine dönecekleri için verdiklerini kalpleri ürpererek verenler"* (Mümînun, 60) âyetinde zikredilenler, hırsızlık yapan, zina eden ve içki kişiler midir?" Buyurdu ki: *"Hayır, ey Sıddık'ın kızı! Ne var ki onlar, namaz kılan, oruç tutan, sadaka veren, bununla birlikte kabul edilmeyeceğinden korkan kimselerdir."*[1019]

İbn Batta şöyle der: Kalpleri sözünü ettiğimiz korkudan ayrılmadığı içindir ki sözlerinde ve gelecekteki amelleri hususunda istisna etmeyi gerekli gördüler. Şu halde akıl ve ilim sahibi kişinin "Ben müminim inşallah" demesi, onun sıfatlarındandır. Ancak bu söz, şek (şüphe) yoluyla değildir. İmanda şüpheye düşmekten Allah'a sığınırız. Çünkü iman; Allah için rubûbiyeti ikrar, O'na ibadette boyun eğme ve her söylediğinde, emrettiğinde ve nehyettiğinde O'nu tasdik etmektir.

Bunlardan herhangi bir şeyde şüpheye düşenin kâfir olması kaçınılmazdır. Ne var ki istisna, iki yönden doğrudur: Birincisi, tezkiyenin nefyidir. Yani kişi, kendisinin imanın hakikatlerine ve kemallerine eriştiğine şahitlik etmesin diye istisnada bulunur. Çünkü kim kendisinde bu sıfatların bulunduğuna şahitlik ederse, kendisinin cennet ehli ve Allah'ın rızasına eren biri olduğuna şahitlik ediyor demektir. Kim kendisinin bu şekilde olduğuna şahitlik ederse, söylediklerinin tam zıddını barındırıyor demektir. Ne dersin; bir adam, hakim önünde en ufak bir şey hakkında şahitlik etse, hakim ona "Seni tanımıyorum ama sana senden soruyorum ve sonra şahitliğini dinleyeceğim" dediğinde adam şöyle dese: "Sen benden soramazsın! Ben kendimi en iyi bilenim. Ben temiz, adil, güvenilir, razı olunan, şahitliği caiz ve adaleti sabit biriyim." Şimdi bu adam, basiretinin zayıflığından ve hakime şahitliğinin reddedilmesini gösterdiği ve onu soru sormaya muhtaç bırakmadığı için aklının azlığından haber vermedi mi? Peki peygamberlerin, sıddıkların, şehidlerin ve salihlerin sıfatlarından olan iman hakikatlerinin kesinlikle kendisinde bulunduğunu söyleyen ve Naim cennetlerine ebediyen çıkmamak üzere gireceğini söyleyen kişi hakkında ne dersin?

İstisnanın ayrıca gelecekteki ameller, başlanacak yeni işler, ölüm anı ve ömrün geri kalanı hakkında yapılması doğrudur.[1020] Kişi "Ben müminim in-

1019 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Tefsir, 3175 (5/327) – İbn Mâce, Zühd, 4198 (2/1404) – Ahmed, Müsned, 25746 (6/205) – Hakim, Müstedrek, 3486 (2/427) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 762 (1/477). Ayrıca bk. Elbani, Sahiha, 162.

1020 Bu, istisnanın doğru olmasının ikinci yönüdür. (Çev.)

şallah" derken. bu sözüyle şunu söylemek ister: "Allah benim canımı müminlerin ameliyle alırsa, eğer Allah katında iman ehlinin yazılı olduğu divandaysam ve eğer üzerinde bulunduğum durum, müminlerin işlerinden olup benim için devam edecek ve Allah'a kavuşana dek bende kalacak bir işse ben müminim. İman üzere mi sabahlayıp akşamlarım bilmiyorum."

Allah Teâlâ, peygamberine ve mümin kullarına bu edebi takınmalarını öğretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hiçbir şey hakkında sakın "yarın şunu yapacağım" deme! Ancak, "Allah dilerse yapacağım" de."* (Kehf, 23-24)

Şu halde eğer ki Allah'a iman edenlerden isen ve kalbinin O'nun elinde olup dilediği gibi çevireceğini biliyorsan, kesin bir üslupla "Ben yarın mümin olarak sabahlayacağım" veya "Yarın bir kâfir veya münâfık olarak sabahlamayacağım" demen caiz değildir. Bunun yerine söylediğin bu sözlere istisna getirmeli, yani "İnşallah" demelisin. Çünkü akıllı müminlerin sıfatı budur.

١١٧٦ - حَدَّثَنَا مُوسَى يَعْنِي ابْنَ عَلِيّ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ:
" مَا أُحِبُّ أَنْ أَحْلِفَ: لَا أُصْبِحَ كَافِرًا ، وَلَا أُمْسِي كَافِرًا »

1176- Musa bin Ali'den, o babasından; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: "Kâfir olarak sabahlamayacağım veya kâfir olarak akşamlamayacağım diye yemin etmeyi sevmem."

İbn Batta şöyle der: Ayrıca istisna, yâkîn (kesin inanç) olan işlerde de olur.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Andolsun ki Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. İnşallah kesinlikle sizler güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz."* (Fetih, 27)

Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Şüphesiz ki ben, sizin Allah'tan en çok sakınanınız olduğumu umuyorum."* Yine mezarlığa uğramış, şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz bizler, inşallah size katılacağız."* Halbuki o, kaçınılmaz olarak öleceğini biliyordu.

Ne var ki Allah Teâlâ, peygamberlerini ve dostlarını bu edeple yani Allah'ın dilemesini şart koşmaksızın umdukları, korktukları, sevdikleri veya sevmedikleri bir söz söylememeleri edebiyle eğitmiştir.

Halilu'r Rahman İbrahim (a.s.) dedi ki: "*Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışmaya mı kalkışıyorsunuz? Hem sizin O'na ortak koştuklarınızdan ben korkmam; ancak Rabbimin bir şey dilemiş olması başka.* (En'am, 80)

Şuayb (a.s.) dedi ki: "*Rabbimiz Allah'ın dilemesi olmadıkça, sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir.*" (A'raf, 89)

İşte bu; peygamberlerin, âlimlerin, akıllı kimselerin, geçmiş selefin ve Allah Teâlâ'nın kendilerine uymayı hidayet, selamet, istikamet ve pişmanlıktan kurtuluş sebebi kıldığı selefe uyan halef müminlerin yoludur.

١١٧٧ - عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُهُمْ إِذَا خَرَجُوا إِلَى الْمَقَابِرِ أَنْ يَقُولَ قَائِلُهُمْ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ , وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ «

1177- Süleyman bin Bureyde'den, o babasından; Rasûlullah (s.a.v.) ümmetine mezarları ziyaret ettiklerinde şöyle demelerini öğretirdi: "*Selam, bu diyarın mümin ve Müslümanlardan olan halkı üzerine olsun. Şüphesiz bizler, inşallah size katılacağız.*"[1021]

١١٧٨ - عَنِ الزُّهْرِيِّ , عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَى رِجَالًا , وَلَمْ يُعْطِ رَجُلًا , فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ أَعْطَيْتَ فُلَانًا وَفُلَانًا , وَتَرَكْتَ فُلَانًا فَلَمْ تُعْطِهِ , وَهُوَ مُؤْمِنٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوْ مُسْلِمٌ» قَالَ: فَأَعَادَهَا عَلَيْهِ ثَلَاثًا , وَهُوَ يَقُولُ: «أَوْ مُسْلِمٌ» , ثُمَّ قَالَ: «إِنِّي لَأُعْطِي رِجَالًا , وَأَدَعُ مَنْ هُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُمْ مَخَافَةَ أَنْ يُكَبُّوا فِي النَّارِ عَلَى مَنَاخِرِهِمْ»

1178- ... Zührî'den, Âmir bin Sa'd (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) bir keresinde bazı adamlara bağışta bulunmuş, başka bir adama bulunmamıştı. Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Falan ve filana bağış yaptın ama filanca kişiye vermedin. Halbuki o mümindir." Buyurdu ki: "*Veya Müslümandır.*" Ravi dedi ki: Âmir bunu üç kez tekrar etti. Rasûlullah (s.a.v.) her seferinde "*Veya*

1021 Sahihtir. Bk. Müslim, Cenaiz, 975 (2/671) – İbn Mâce, Cenaiz, 1547 (1/494) – Ahmed, Müsned, 23035 (5/353)

Müslümandır" diye karşılık veriyordu. Sonrasında şöyle buyurdu. *"Şuphesiz bazı kişilere bağışta bulunur, burun delikleri üzerinde cehenneme atılmalarından korktuğum için bana diğerlerinden daha sevimli olanları bırakırım."*[1022]

١١٧٩ - عَنِ الزُّهْرِيِّ , عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ , عن أبيه أنّ نفرًا أتوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ إِلَّا رَجُلًا مِنْهُمْ قال سعْدٌ: فقُلْتُ: يا رَسُولَ اللَّهِ، أَعْطَيْتَهُمْ وَتَرَكْتَ فُلَانًا , وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا , فقال رسُولُ الله صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوْ مُسْلِمًا» فَقَالَ سَعْدٌ ذَلِكَ ثَلَاثًا، وَقَالَ رسُولُ اللهِ صلى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ الْعَطَاءَ , وَغَيْرُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ وَمَا أَفْعَلُ ذَلِكَ إِلَّا مَخَافَةَ أَنْ يَكُبَّهُ اللَّهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ عَلَى وَجْهِهِ»

1179- Zühri'den, o Âmir bin Sa'd'dan, o da babasından; birkaç kişi Rasûlullah'a (s.a.v.) gelip istediler. O da içlerinden biri hariç hepsine bağışta bulundu. Sa'd dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Onlara bağışta bulundun ama falan kişiyi terk ettin. Vallahi onu kesinlikle mümin görüyorum." Rasûlullah (s.a.v.) bunun üzerine *"Veya Müslümandır"* karşılığını verdi. Sa'd bunu üç kere tekrarlayınca Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ben, birine bağışta bulunurum. Halbuki ondan başkası bana daha sevimlidir. Bunu ancak Allah'ın onu yüz üstü cehenneme atmasından korktuğum için yapıyorum."*[1023]

١١٨٠ - أَخْبَرَنَا قَتَادَةُ , أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ , رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ فَهُوَ كَافِرٌ , وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ فِي الْجَنَّةِ فَهُوَ فِي النَّارِ , وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ عَالِمٌ فَهُوَ جَاهِلٌ قَالَ: فَنَازَعَهُ رَجُلٌ , فَقَالَ: إِنْ تَذْهَبُوا بِالسُّلْطَانِ فَإِنَّ لَنَا الْجَنَّةَ، قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ فِي الْجَنَّةِ فَهُوَ فِي النَّارِ»

1180- Katâde'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "Kim mümin olduğunu iddia ederse, o kimse kâfirdir. Kim cennette olacağını iddia ederse, o kimse cehennemdedir. Her kim de âlim olduğunu iddia ederse, o kimse

1022 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, İman, 27 (1/99) – Müslim, İman, 150 (1/132)
1023 Sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4685 (4/2001).

cahildir." Katâde dedi ki: Adamın biri Ömer'e karşı çıkınca Ömer şöyle dedi: "Rasûlullah'ı (s.a.v.) *"Kim cennette olacağını iddia ederse, o kimse cehennemdedir"* buyururken işittim."[1024]

١١٨١ - عَنْ أَبِي وَائِلٍ , قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عَبْدِ اللهِ فقَالَ: يا أَبا عبْد الرَّحْمَنِ لَقِيتُ رَكْبًا , فَقُلْتُ: مَنْ أَنْتُمْ؟ قَالُوا: نَحْنُ الْمُؤْمنونَ. قَال عَبْدُ اللهِ: أَفَلَا قَالُوا: نَحْنُ أَهْلُ الْجَنَّةِ

1181- Ebû Vail dedi ki: Bir adam, Abdullah bin Mes'ud'a (r.a.) gelip şöyle dedi: "Ey Ebû Abdurrahman! Binek üzerinde olan bazı kimselerle karşılaştım. Kendilerine 'Siz kimsiniz?' diye sorunca 'Bizler, asıl müminleriz' cevabını verdiler." Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Bizler cennet halkıyız deselerdi ya!"[1025]

١١٨٢ - عَنِ الْحَسَنِ , أَنَّ رَجُلًا قَالَ عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ: إِنِّي مُؤْمِنٌ , فَقِيلَ لِابْنِ مَسْعُودٍ: إِنَّ هَذَا يَزْعُمُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ، قَالَ: فَاسْأَلُوهُ أَفِي الْجَنَّةِ هُوَ أَوْ فِي النَّارِ؟ فَسَأَلُوهُ فَقَالَ: اللَّهُ أَعْلَمُ , فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ: فَهَلَّا وَكَّلْتَ الْأُولَى كَمَا وَكَّلْتَ الْآخِرَةَ »

1182- Hasan-ı Basrî dedi ki: Bir adam, İbn Mes'ud'un (r.a.) yanında "Ben müminim" dedi. Bunun üzerine ona: "Ey Ebû Abdurrahman! Bu adam, kendisinin mümin olduğunu iddia ediyor" denildi. Abdullah: "O halde sorun bakayım; cennetlik mi veya cehennemlik mi?" Derhal adama sordular. Adam: "Allah en iyi bilendir" dedi. Bunun üzerine Abdullah: "İkincisini (Allah'a) havale ettiğin gibi ilkini de etseydin ya!" dedi.[1026]

1024 İsnadı zayıftır. İbn İbn Ebi Usame, Müsned, 17 (1/162). Katâde, Ömer bin Hattâb'a yetişmemiştir. Hakim, Ulûmu'l Hadis'te şöyle der: "Katâde, sahabeden ancak Enes'e yetişmiştir."

1025 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 656 (1/322) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30378 (6/166)

1026 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 314 (1/301). Hasan-ı Basrî, Abdullah bin Mes'ud'dan (r.a.) işitmemiştir. Dolayısıyla rivayet munkatıdır.

١١٨٣ - عن إبراهيم عن علقمة ، أنَّهُ كان بينه وبين رجلٍ من الْخوارج كلامٌ فقرأ لهُ علقمةُ {والَّذين يُؤْذُون الْمُؤْمنين والْمُؤْمنات بغير ما اكْتسبوا} [الأحزاب ٥٨] قال: فقال الرَّجُلُ: ومُؤْمنٌ أنت؟ قال: «أرجو»

1183- İbrahim'den; bir keresinde Alkame ile Harici bir adam arasında konuşma geçti. Alkame adama *"Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları işlemedikleri şeyler yüzünden incitenler...* (Ahzab, 58) âyetini okudu. Bunun üzerine Harici, kendisine "Sen de mümin misin?" diye sorunca Alkame "Öyle umuyorum" cevabını verdi.[1027]

١١٨٤ - عَنِ الْحَسَنِ , أَنَّ رَجُلًا قَالَ عِنْدَ ابْنِ مَسْعُودٍ: إِنَّهُ مُؤْمِنٌ، قَالَ: فقَالَ: مَا تَقُولُ؟ قَالُوا: يَقُولُ إِنَّهُ مُؤْمِنٌ، قَالَ: فَاسْأَلُوهُ أَفِي الْجَنَّةِ هُوَ؟ قَالُوا: أَفِي الْجَنَّةِ أَنْتَ؟ قَالَ: اللهُ أَعْلَمُ، قَالَ: أَفَلَا وَكَّلْتَ الْأُولَى , كَمَا وَكَّلْتَ الْأُخْرَى

1184- Hasan-ı Basrî'den; bir adam, İbn Mes'ud'un (r.a.) yanında "Ben müminim" dedi. Bunun üzerine Abdullah "Ne diyorsun?" diye sordu. Oradakiler "Bu adam, kendisinin mümin olduğunu söylüyor" dediler. Abdullah: "O halde sorun bakayım; cennetlik mi veya cehennemlik mi?" Derhal adama sordular. Adam: "Allah en iyi bilendir" dedi. Bunun üzerine Abdullah: "İkincisini (Allah'a) havale ettiğin gibi ilkini de etseydin ya!" dedi.[1028]

١١٨٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبَّاسٍ , عَنْ عَبْدِ اللهِ , أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ: «مَنْ يَتَأَلَّ عَلَى اللهِ يُكَذِّبْهُ»

1185- ... Abdurrahman bin Abbâs'tan; Abdullah (r.a.), hutbesinde şöyle derdi: "Kim Allah üzerine yemin ederse, O'nu yalancı çıkarır."[1029]

١١٨٦ - عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ حَتَّمَ عَلَى اللهِ أَكْذَبَهُ»

1027 Bk. Acurri, Şeria, 316 (1/301)
1028 Bk. 1182.ci rivayet.
1029 İsnadı zayıftır. Bk. Hennad, Zühd, 497 (1/286). Senedinde meçhul biri vardır.

1186- Yahya bin Ebi Kesir'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim Allah'ı zorunlu kılarsa*[1030], *onu yalancı çıkarır."*[1031]

١١٨٧ - حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ بَحْرٍ , قَالَ: سمعتُ جرير بْن عبْد الْحميد , يَقُولُ: كَانَ الْأَعْمَشُ , وَمَنْصُورٌ , وَمُغِيرَةُ وَليثٌ وعطاءُ بْنُ السّائب وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ , وَعُمَارَةُ بْنُ الْقَعْقَاعِ , وَالْعَلاءُ بْنُ الْمسيّب وابْنُ شُبْرُمَةَ , وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ , وَأَبُو يَحْيَى صَاحِبُ الْحَسنِ , وَحَمْزَةُ الزَّيَّاتُ يقُولُون: «نَحْنُ مُؤْمِنُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ , وَيَعِيبُونَ مَنْ لَا يَسْتَثْنِي»

1187- Ali bin Bahr dedi ki: Cerir bin Abdülhamid'i şöyle derken işittim: "A'meş, Mansur, Muğire, Leys, Atâ bin Sâib, İsmail bin Ebi Halid, İmara bin Ka'kâ, Alâ bin Müseyyeb, İbn Şübrüme, Süfyan es-Sevri ve Hasan-ı Basri'nin arkadaşı Ebû Yahya "Bizler müminiz inşallah" der, istisna yapmayan kimseleri ayıplarlardı."[1032]

١١٨٨ - قَالَ الْمَرُّوذِيُّ: وَسَمِعْتُ بَعْضَ مَشَايِخِنَا يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ يَقُولُ: «إِذَا تَرَكَ الِاسْتِثْنَاءَ فَهُوَ أَصْلُ الْإِرْجَاءِ»

1188- Mervezi dedi ki: Bazı şeyhlerimizi şöyle derken işittim: Abdurrahman bin Mehdi'yi şöyle derken işittim: "Kişinin istisnayı terk ettiğinde bilsin ki terk edişi Mürcie görüşünün kaynağıdır."[1033]

١١٨٩ - حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ , يَقُولُ: «مَا أَدْرَكْتُ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِنَا إِلَّا عَلَى الِاسْتِثْنَاءِ» قَالَ يَحْيَى: وَكَانَ سُفْيَانُ يَكْرَهُ أَنْ يَقُولَ: «أَنَا مُؤْمِنٌ»

1030 Yani "Allah kesinlikle şöyle-şöyle yapacaktır, O'nun hükmü kesinlikle şudur" vb. sözler ederse... (Çev.)

1031 İsnadı zayıftır. Yahya bin Ebi Kesir, Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişmemiştir. Dolayısıyla mürseldir.

1032 İsnadı hasendir. Bk. Acurri, Şeria, 313 (1/300)

1033 İsnadı zayıftır. Bk. Hallal, Sünne, 1061 (3/598) – Acurri, Şeria (1/300, 301)

1189- Fazl bin Ziyad dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim "Kendilerine yetiştiğimiz ashâbımızın tümü istisna görüşü üzerindeydiler. Yahya dedi ki: Süfyan, kişinin 'Ben müminim' demesini kerih görürdü."[1034]

١١٩٠ - حدثنا وكيعٌ قال: قالَ سُفيانُ: «النَّاسُ عِندنا مُؤمنون في الأحكامِ والمواريثِ وَنَرْجُو أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ ولا نَدْرِي مَا حَالُنا عِندَ الله»

1190- Veki'den; Süfyan dedi ki: "İnsanlar bizim nazarımızda ahkam ve miras hukuku konusunda mümindirler. Biz de öyle olmasını umuyoruz. Bununla birlikte Allah katındaki durumumuzun ne olduğunu bilmiyoruz."[1035]

İbn Batta şöyle der: Bu, yani istisnayı gerekli görüp korku ve ümit arasında olmak, müminlerin ve akıllı âlimlerin yoludur. Onlar, Allah katındaki durumlarını, amellerinin kabul veya reddedileceğini bilmezlerdi. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder."* (Maide, 27)

Rabbimiz, salih kul Süleyman'nın (a.s.) O'ndan isterken şöyle dediğini haber vermiştir: *"Ey Rabbim! Beni; bana ve ana-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!"* (Neml, 19)

Onun Allah'tan salih amelle nasıl rıza istediğini görmez misin? Çünkü o, kişinin gözünde salih olsalar da Allah Teâlâ'nın razı olması ve kabul etmesi olmaksızın fayda vermeyeceğini gerçekten bilmişti. Bir peygamberin durumu buyken Allah'a ve ahiret gününe iman eden birinin işlediği salih amellerin kesinlikle hayır amellerinden olduğunu ve işlediği iyiliklerin Allah katında razı olunan, temiz kılınan ve kabul edilen olduğunu söylemesi caiz olabilir mi?

Onun kesinlikle öyle olduğunu Allah'a iftira atan bir cahilden başkası söylemez. Allah ile aldanmaktan ve isyanlar üzerinde ısrar etmekten Allah'a sığınırız. Allah size rahmet etsin! Abdestini tastamam alıp vaktinde cemaatle namaz kılan, namazını tüm erkan ve sünnetlerine dikkat ederek düzgün kılan bir kişiye "Namaz kıldın mı?" diye sorulduğunda onun "Allah kabul ettiyse kıldım" dediğini görmez misiniz? Aynı şekilde selef Ramazan orucunu tutar ve ayın sonunda "Allah bizden kabul ettiyse oruç tuttuk" derlerdi.

1034 Bk. Acurri, Şeria (1/299, 300)

1035 İsnadı sahihtir. Bk. Hallal, Sünne, 969 (3/567)

Bunun gibi; hacceden kimse, ibadetlerini tastamam yerine getirdiği hac veya umresinden döndüğünde ve ona haccından sorulduğunda ancak "Hac yaptık ama geriye sadece kabul edilmesi kaldı" diye cevap verir. Yine insanların hem kendileri hem de diğer insanlar için ettiği "Allah'ım! Oruç ve zekatımızı kabul et" duası da böyledir. Hacca giden kimse karşılanıp "Allah haccını kabul etsin. amelini temiz kılsın" denilir. Yine bunun gibi; insanlar Ramazan Ayı bitişinde birbirlerine "Allah bizden ve senden kabul etsin" derler.

Müslümanların sünneti böyle geçmiş, âdetleri böyle uygulanmıştır. Ardından halefleri, seleflerinden bunu böyle almışlardır. İmanda istisna yapılmasına muhalefet edip amelin kabul edilip edilmemesi hususundan imtina eden kişi; Mürcie görüşüne sahip, sapık ve şeytanın kalbine galip geldiği bir pislikten başkası olamaz. Öyle kimselerden Allah'a sığınırız.

١١٩١ - حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرٍ عِصْمَةُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ , يَقُولُ: كَانَ سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ يَحْمِلُ هَذَا يَعْنِي الِاسْتِثْنَاءَ عَلَى التَّقَبُّلِ , يَقُولُونَ: نَحْنُ نَعْمَلُ , وَلَا نَدْرِي أَيُتَقَبَّلُ أَمْ لَا »

1191- Ebû Nasr İsmet dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Süleyman bin Harb, bunu –yani istisnayı- amelin kabul edilip edilmemesine hamlederdi." Selef şöyle derdi: "Bizler amel ediyoruz ama kabul edilecek mi edilmeyecek mi bilmiyoruz."[1036]

١١٩٢ - حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو يَعْنِي الْأَوْزَاعِيَّ , وَمَالِكَ بْنَ أَنَسٍ , وَسَعِيدَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ , لَا يُنْكِرُونَ أَنْ يَقُولُوا: أَنَا مُؤْمِنٌ وَيَأْذَنُونَ فِي الِاسْتِثْنَاءِ , أَنْ يَقُولَ: أَنَا مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ »

1192- Velid dedi ki: Ebû Amr el-Evzaî, Malik bin Enes ve Said bin Abdülaziz, kişinin "Ben müminim" demesine karşı çıkmaz, istisna hususunda kişinin "Ben müminim inşallah" demesine izin verirlerdi.

١١٩٣ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ بَحْرٍ , قَالَ: سَمِعْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ الْحَمِيدِ , يَقُولُ: «الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ»

1036 İsnadı sahihtir. Bk. Hallal, Sünne, 1056 (3/597)

1193- Ali bin Bahr dedi ki: Cerir bin Abdülhamid'i şöyle derken işittim: "İman, söz ve ameldir."

١١٩٤ - قَالَ: وَكَانَ الْأَعْمَشُ ، وَمَنْصُورٌ ، وَمُغِيرَةُ ولَيثٌ وَعَطَاءُ بْنُ السَّائِبِ ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ السَّائِبِ ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ وعُمَارَةُ بْنُ الْقَعْقَاعِ . والعلاءُ بْنُ الْمُسَيَّبِ ، وَابْنُ شُبْرُمَةَ ، وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ ، وَأَبُو يحيى صَاحِبُ الْحَسَنِ ، وحمزَةُ الزَّيَّاتُ ، يَقُولُونَ: «نَحْنُ مُؤْمِنُونَ إِنْ شَاءَ اللهُ ، وَيَعِيبُونَ مَن لَا يَسْتَثْنِي»

1194- Cerir dedi ki: "A'meş, Mansur, Muğire, Leys, Atâ bin Sâib. İsmail bin Sâib, İsmail bin Ebi Halid, İmara bin Ka'kâ, Alâ bin Müseyyeb, İbn Şübrüme, Süfyan es-Sevri, Hasan-ı Basrî'nin arkadaşı Ebû Yahya ve Hamza ez-Zeyyat "Bizler müminiz inşallah" der, istisna yapmayan kimseleri ayıplarlardı."[1037]

١١٩٥ - حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ، يَقُولُ: إِذَا قَالَ: إِنِّي مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ، لَيْسَ هُوَ بِشَاكٍّ. قِيلَ لَهُ: إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَيْسَ هُوَ شَكٌّ ، قَالَ: مَعَاذَ اللَّهِ: أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ} [الفتح: ٢٧] " وَفِي عِلْمِهِ أَنَّهُمْ يَدْخُلُونَ وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ»

1195- Fazl bin Ziyad dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Kişi 'Ben müminim inşallah' dediğinde şüpheye düşen değildir." Kendisine "İnşallah şüphe değil midir?" diye soruldu. Dedi ki: "Maazallah! Allah Teâlâ *"İnşallah kesinlikle Mescid-i Haram'a güvenli bir şekilde gireceksiniz."* (Fetih, 27) buyurmadı mı? Halbuki Allah Teâlâ, ezeli ilminde onların gireceklerini biliyordu. Ayrıca Rasûlullah (s.a.v.) de *"İnşallah bizler de size katılacağız"* buyurmuştur."[1038]

١١٩٦ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ، قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامًا ، يَذْكُرُ قَالَ: كَانَ الْحَسَنُ وَمُحَمَّدٌ يَهَابَانِ: مُؤْمِنٌ ، وَيَقُولَانِ: مُسْلِمٌ «

1037 Bk. 1187.ci rivayet.

1038 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 309 (1/299)

1196- Hammad bin Zeyd dedi ki: Hişam'ı şöyle anlatırken işittim: "Hasan-ı Basrî ile Muhammed, "Ben mümlnim" demekten çekinir, "Müslümanım" derlerdi."[1039]

١١٩٧ - عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيه وسلَّم يخْرُجُ إِذَا كَانَتْ لَيْلَةَ عَائِشَةَ إِذَا ذَهَبَ اللَّيْلُ إِلَى الْبَقِيعِ , فَيَقُولُ: «السَّلَامُ عليكُم أهْل دِيَارِ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ إِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ»

1197- Âişe (r.anhâ) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) benimle kaldığı gece Baki Mezarlığı'na gitti. Ardından şöyle dua etti: *"Ey mümin bir toplumun yurdu! Selam üzerinize olsun. Şüphesiz bizler, inşallah bizler de size kavuşacağız."*[1040]

١١٩٨ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى الْمَقْبَرَةَ فَقَالَ: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ , وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ»

1198- Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah (s.a.v.) mezarlığa gelip şöyle buyurdu: *"Ey mümin bir toplumun yurdu! Selam üzerinize olsun. Şüphesiz bizler, inşallah size katılacağız."*[1041]

١١٩٩ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ هَانِئٍ الْأَثْرَمُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ , سُئِلَ عَنِ الِاسْتِثْنَاءِ , إِذَا كَانَ يَقُولُ: " الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ , يَزِيدُ وَيَنْقُصُ، فَاسْتَثْنَى مَخَافَةً وَاحْتِيَاطًا، لَيْسَ كَمَا يَقُولُونَ عَلَى الشَّكِّ , إِنَّمَا يَسْتَثْنِي لِلْعَمَلِ

1199- Ebû Bekir Ahmed bin Muhammed bin Hâni el-Esrem dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel'i işittim; kendisine imanda istisna yapmakla ilgili "Bu konuda görüşün nedir?" diye soruldu. Şöyle cevap verdi: "Bana gelince; ben bunu ayıplamıyorum." Yine şöyle demiştir: "Kişi, imanın söz

1039 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 311 (1/300) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet (1/522). Senedinde Müemmil vardır. Saduk olmakla birlikte hafızası kötüdür.

1040 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, 974 (2/669)

1041 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, 249 (1/218) – İbn Mâce, Sünen, 4306 (2/1439) – Ahmed, Müsned, 7980 (2/300)

ve amel olduğunu söylediğinde, yapılan istisna korku ve ihtiyat dolayısıyladır. Kişi bunu şüphe üzere söylüyor değildir. Ancak amelden dolayı istisna yapmaktadır."[1042]

١٢٠٠ قِيلَ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: يَزْعُمُونَ أَنَّ سُفيَانَ كَانَ يذهبُ إلى الاِسْتِثْنَاءِ فِي الْإِيمانِ . فَقَالَ: هذا مَذْهبُ سُفيان الْمَعْرُوفُ بِهِ الاِسْتِثْنَاءُ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: مَنْ يَرْوِيهِ عَنْ سُفيَانَ؟ فَقَالَ: كُلُّ مَنْ حَكَى عَنْ سُفْيَانَ فِي هَذَا حَكَى أَنَّهُ كَانَ يَسْتَثْنِي. وَقَالَ وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ: «النَّاسُ عِنْدَنَا مُؤْمِنُونَ فِي الْأَحْكَامِ وَالْمَوَارِيثِ ، وَلَا نَدْرِي مَا هُمْ عِنْدَ اللهِ»

1200- Ebû Abdullah'a "Süfyan'ın imanda istisna yapılması görüşüne sahip olduğunu söylüyorlar" denildi. Dedi ki: "Süfyan'dan bilinen mezhep onun istisna yaptığıdır." Ebû Bekir dedi ki: Kendisine "Bunu Süfyan'dan kim rivayet ediyor?" diye sordum. Dedi ki: "Bu konuda Süfyan'dan rivayette bulunan herkes, onun istisna yaptığını aktarmaktadır. Veki, Süfyan'dan şöyle dediğini nakleder: İnsanlar bizim nazarımızda ahkam ve miras hukuku konusunda mümindirler. Bununla birlikte Allah katındaki durumumuzun ne olduğunu bilmiyoruz."

١٢٠١ - قِيلَ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: فَأَنْتَ أَيَّ شَيْءٍ تَقُولُ؟ فَقَالَ: نَحْنُ نَذْهَبُ إِلَى الاِسْتِثْنَاءِ. قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: فَأَمَّا إِذَا قَالَ: أَنَا مُسْلِمٌ فَلَا يَسْتَثْنِي؟ فَقَالَ: لَا يَسْتَثْنِي إِذَا قَالَ: أَنَا مُسْلِمٌ , قَالَ الزُّهْرِيُّ: «نَرَى الْإِسْلَامَ الْكَلِمَةَ , وَالْإِيمَانَ الْعَمَلَ»

1201- Ebû Abdullah'a "Peki, senin görüşün nedir?" diye soruldu. Dedi ki: "Bizim mezhebimiz istisnadır." Ebû Bekir dedi ki: Ebû Abdullah'a "Peki, kişi 'Ben Müslümanım' deyip istisna yapmazsa?" diye sordum. Dedi ki: "Kişi 'Ben Müslümanım' dediğinde istisna yapmaz. Zühri dedi ki: Bizler İslâm'ın söz, imanın amel olduğu görüşündeyiz."[1043]

1042 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 308 (1/298)

1043 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4684 (4/2001) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1493 (1/522) – Taberi, Tefsir (1/101) – Humeydi, Müsned, 69 (1/37) – İbn Main, Tarih, 2281 (3/464).

BİRİNİN BAŞKASINA "SEN MÜMİN MİSİN?" DİYE SORMASI, BU SORUYA NASIL CEVAP VERİLECEĞİ, ÂLİMLERİN BU SORUYU MEKRUH GÖRÜP SORANI BİDAT SAHİBİ SAYMALARI

١٢٠٢ - أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ يَعْنِي أَبَا الْمَلِيحِ قَالَ: سَأَلَ رجلٌ مَيْمُون بْنَ مِهْرَانَ قَالَ: فَقَالَ لِي: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ قَالَ: قُلْ: آمَنْتُ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ. قَالَ: لَا يَرْضَى مِنِّي بِذَلِكَ. قَالَ: فَرُدَّهَا , فَقَالَ: لَا يَرْضَى، فَرُدَّهَا عَلَيْهِ , ثُمَّ ذَرْهُ فِي غَيْظِهِ يَتَرَدَّدُ

1202- ... Hüsayn yani Ebû Melih dedi ki: Bir adam, Meymun bin Mihran'a "Birisi bana 'Sen mümin misin?' diye sorarsa ne cevap vereyim?" diye sordu. Dedi ki: "Şöyle de: Allah'a, meleklerine ve kitaplarına iman ettim." Adam "Bu cevabımla yetinmezse?" diye sordu. Dedi ki: "Onu reddet. Eğer cevabın ve reddinle yetinmezse, onu öfkesi içinde döner halde bırak gitsin."

١٢٠٣ - عَنْ مَعْمَرٍ , عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ , قَالَ: كَانَ أَبِي إِذَا قِيلَ لَهُ أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ قَالَ: آمَنْتُ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ , لَا يَزِيدُ عَلَى ذَلِكَ «

1203- ... Ma'mer'den; İbn Tavûs dedi ki: Babama "Sen mümin misin?" diye sorulduğunda "Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve rasûllerine iman ettim" der, buna ilavede bulunmazdı.[1044]

١٢٠٤ - حَدَّثَنَا ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ بُكَيْرٍ السُّلَمِيُّ , قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ مُحَمَّدٍ فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا بَكْرٍ، الرَّجُلُ يَقُولُ: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ أَقُولُ: إِنِّي مُؤْمِنٌ فَانْتَهَرَنِي أَيُّوبُ , فَقَالَ مُحَمَّدٌ: وَمَا عَلَيْكَ أَنْ تَقُولَ: آمَنْتُ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ

1044 İsnadı sahihtir. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20108 (11/128) – Acurri, Şeria, 326 (1/305)

1204- İbn Abdurrahman bin Bükeyr es-Sülemi dedi ki: Bir keresinde Muhammed'in yanındaydım. Kendisine dedim ki: "Ey Ebû Bekir! Kişi 'Sen mümin misin?' diye sorunca 'Şüphesiz ki mümінim' cevabını verdim. Ne var ki Eyyub beni azarladı. Muhammed dedi ki: "Sana gerekli olan 'Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettim' demendir."[1045]

١٢٠٥ - حَدَّثَنِي سُفْيَانُ , عَنْ مُحِلٍّ , قَالَ: قَالَ لِي إِبْرَاهِيمُ: إِذَا قِيلَ لَكَ: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ فَقُلْ: آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ

1205- Süfyan'dan; Muhilli dedi ki: İbrahim bana şöyle dedi: "Sana 'Sen mümin misin?' diye sorulduğunda 'Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve rasûllerine iman ettim' de."[1046]

١٢٠٦ - عَنْ مَعْمَرٍ , عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ , عَنْ أَبِيهِ , بِمِثْلِهِ

1206- Ma'mer'den, o İbn Tavûs'tan, o da babasından... Ravi daha sonra yukarıdakinin aynısını zikretti.[1047]

١٢٠٧ - عَنْ يَحْيَى بْنِ عَتِيقٍ , وَحَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ , عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ , قَالَ: إِذَا قِيلَ لَكَ: أَنْتَ مُؤْمِنٌ؟ فَقُلْ: آمَنَّا بِاللَّهِ , وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا , وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ

1207- Yahya bin Atik ve Habib bin Şehid'den, o ikisi Muhammed bin Sirin'den; dedi ki: "Sana biri 'Sen mümin misin?' diye sorduğunda *'Allah'a, bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak ve Yakub'a indirilene... iman ettik'* (Bakara, 136) de."[1048]

١٢٠٨ - عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَمْرٍو , عَنْ إِبْرَاهِيمَ , قَالَ: إِذَا قِيلَ لَكَ: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ فَقُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ «

1045 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 647 (1/320)
1046 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 320 (1/303) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 649
1047 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 650 (1/320) – Acurri, Şeria, 321 (1/304)
1048 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 322 (1/304) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 648 (1/320)

1208- Hasen bin Amr'dan; İbrahim dedi ki: "Sana 'Sen mümin misin?' diye sorulduğunda 'Allah'tan başka ilah yoktur' de."[1049]

١٢٠٩ - عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: إِذَا قِيلَ لَكَ: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ فَقُلْ: أَرْجُو »

1209- Hasen bin Ubeydullah'tan; İbrahim dedi ki: "Sana 'Sen mümin misin?' diye sorulduğunda 'Öyle umuyorum' de."[1050]

١٢١٠ - عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سُؤَالُ الرَّجُلِ: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ بِدْعَةٌ

1210- Muğire'den; İbrahim dedi ki: "Kişinin 'Sen mümin misin?' diye sorması bidattir."[1051]

١٢١١ - عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ فُضَيْلٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، قَالَ: " إِذَا سُئِلْتَ أَنْتَ مُؤْمِنٌ؟ فَقُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، فَإِنَّهُمْ سَيَدَعُونَكَ

1211- Hasen bin Amr bin Fudayl'dan, o İbrahim'den; (İbrahim) dedi ki: "Sana 'Sen mümin misin?' diye sorulduğunda 'Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur' de. Böyle yaparsan seni bırakacaklardır."[1052]

١٢١٢ - عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ رَجُلٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، قَالَ: السُّؤَالُ عَنْهَا بِدْعَةٌ ، وَمَا أَنَا بِشَاكٍّ »

عَنْ مُغِيرَةَ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، قَالَ: سُؤَالُ الرَّجُلِ الرَّجُلَ أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ بِدْعَةٌ

1212- Süfyan'dan, o adamın birinden; İbrahim dedi ki: "Bunu sormak bidattir. Ben şüphe etmiyorum."

1049 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 651 (1/321) – Acurri, Şeria, 323 (1/304)

1050 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30374 (6/165) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 72 (1/83) – Acurri, Şeria, 319 (1/303) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 652 (1/321)

1051 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 324 – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 653 (1/321). Muğire müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir.

1052 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 327 (1/305)

Muğire'den: İbrahim dedi ki: "Kişinin 'Sen mümin misin?' diye sorması bidattir."[1053]

١٢١٣ - حدثنا عبد الله بن أحمد , قال: حدثني أبي قال: سمعت سفيان , يقول: إذا سئل أمؤمن أنت؟ إن شاء لم يجبه , وسؤالك إياي بدعة , ولا أشك في إيماني , ولا يعنف من قال: إن الإيمان ينقص , أو قال: مؤمن إن شاء الله , وليس يكره وليس بداخل في الشك »

1213- Abdullah bin Ahmed'den; Ahmed bin Hanbel (r.h.) dedi ki: Süfyan'ı şöyle derken işittim: "Kişiye 'Sen mümin misin?' diye sorulduğunda, dilerse cevap vermeyip 'Senin bu sorun bidattir ve ben imanımdan şüphe etmiyorum' der. Ayrıca 'Şüphesiz iman eksilir' veya 'Ben müminim inşallah' diyen kimseyi azarlamaz. Böyle söylemek mekruh veya şüpheye dahil değildir."[1054]

١٢١٤ - حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ , قَالَ: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى الْأَوْزَاعِيِّ: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ حَقًّا؟ فَكَتَبَ إِلَيْهِ: كَتَبْتَ تَسْأَلُنِي أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ حَقًّا؟ وَالْمَسْأَلَةُ فِي هَذَا بِدْعَةٌ , وَالْكَلَامُ فِيهِ جَدَلٌ , وَلَمْ يَشْرَحْهُ لَنَا سَلَفُنَا , وَلَمْ نُكَلَّفْهُ فِي دِينِنَا , سَأَلْتَ: أَمُؤْمِنٌ حَقًّا , فَلَعَمْرِي لَئِنْ كُنْتُ عَلَى الْإِيمَانِ فَمَا تَرْكِي شَهَادَتِي لَهَا بِضَائِرِي , وَإِنْ لَمْ أَكُنْ عَلَيْهِ فَمَا شَهَادَتِي لَهَا بِنَافِعَتِي , فَقِفْ حَيْثُ وَقَفَتْ بِكَ السُّنَّةُ , وَإِيَّاكَ وَالتَّعَمُّقَ فِي الدِّينِ , فَإِنَّ التَّعَمُّقَ لَيْسَ مِنَ الرُّسُوخِ فِي الْعِلْمِ , إِنَّ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ قَالُوا حَيْثُ تَنَاهَى عِلْمُهُمْ: {آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا} [آل عمران: ٧]

1214- Ravh bin Ubade dedi ki: Bir adam, Evzaî'ye "Sen hakiki mümin misin?" diye yazdı. Süfyan da ona cevap olarak şöyle yazdı: "Bana yazıp 'Sen hakiki mümin misin?' diye soruyorsun. Bu soruyu sormak bidattir. Selefimiz bunu bize açıklamamıştır. Dinimizde bununla sorumlu kılınmadık. Sen 'Hakiki mümin misin?' diye sordun. Ömrüme yemin olsun ki ben iman üzere olsam ve buna şahitlik etmesem, bu terkedişim bana zarar vermez.

1053 Bk. 1210.cu rivayet.
1054 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 608 (1/310)

Aynı şekilde eğer iman üzere olmasam ve imanıma şahitlik etsem, bu bana fayda verecek değildir. Sünnetin seni durdurduğu yerde dur. Dinde derinlere dalmaktan sakın. Çünkü dinde derinlere dalmak, ilimde derinleşmekten değildir. Şüphesiz ilimde derinleşenler, bilgilerinin tükendiği yerde *"Ona iman ettik, hepsi Rabbimizin katındandır"* (Âl-i İmran, 7) derler."[1055]

١٢١٥ - حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْعُرْيَانِ الْحَارِثِيُّ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ زَاذَانَ , قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سُئِلَ أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ يَقُولُ: أَنَا مُؤْمِنٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ «

1215- … Abdurrahman bin Uryan el-Harisi'den; Mansur bin Zâdân dedi ki: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından birine 'Sen mümin misin?' diye sorulduğunda 'Ben müminim inşallah' derlerdi."

١٢١٦ - عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْفَزَارِيِّ , قَالَ: قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ فِي الرَّجُلِ يَسْأَلُ الرَّجُلَ: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ فَقَالَ: " إِنَّ الْمَسْأَلَةَ عَمَّا تَسْأَلُ عَنْهُ بِدْعَةٌ , وَالشَّهَادَةَ بِهِ تَعَمُّقٌ لَمْ نُكَلَّفْهُ فِي دِينِنَا , وَلَمْ يُشَرِّعْهُ نَبِيُّنَا , لَيْسَ لِمَنْ يَسْأَلُ عَنْ ذَلِكَ فِيهِ إِمَامٌ , الْقَوْلُ بِهِ جَدَلٌ , وَالْمُنَازَعَةُ فِيهِ حَدَثٌ , وَلَعَمْرِي مَا شَهَادَتُكَ لِنَفْسِكَ بِالَّتِي تُوجِبُ لَكَ تِلْكَ الْحَقِيقَةَ إِنْ لَمْ تَكُنْ كَذَلِكَ , وَتَرْكُكَ الشَّهَادَةَ لِنَفْسِكَ بِهَا بِالَّتِي تُخْرِجُكَ مِنَ الْإِيمَانِ إِنْ كُنْتَ كَذَلِكَ , وَإِنَّ الَّذِي يَسْأَلُكَ عَنْ إِيمَانِكَ لَيْسَ يَشُكُّ فِي ذَلِكَ مِنْكَ , وَلَكِنَّهُ يُرِيدُ يُنَازِعُ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عِلْمَهُ فِي ذَلِكَ , حَتَّى تَزْعُمَ أَنَّ عِلْمَهُ وَعِلْمَ اللَّهِ فِي ذَلِكَ سَوَاءٌ , فَاصْبِرْ نَفْسَكَ عَلَى السُّنَّةِ , وَقِفْ حَيْثُ وَقَفَ الْقَوْمُ , وَقُلْ فِيمَا قَالُوا وَكُفَّ عَمَّا كَفُّوا , وَاسْلُكْ سَبِيلَ سَلَفِكَ الصَّالِحِ , فَإِنَّهُ يَسَعُكَ مَا وَسِعَهُمْ , وَقَدْ كَانَ أَهْلُ الشَّامِ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذِهِ الْبِدْعَةِ , حَتَّى قَذَفَهَا إِلَيْهِمْ بَعْضُ أَهْلِ الْعِرَاقِ مِمَّنْ دَخَلَ فِي تِلْكَ الْبِدْعَةِ بَعْدَمَا وَرَدَ عَلَيْهِمْ فُقَهَاؤُهُمْ وَعُلَمَاؤُهُمْ , فَأُشْرِبَهَا قُلُوبُ طَوَائِفَ مِنْهُمْ , وَاسْتَحَلَّتْهَا أَلْسِنَتُهُمْ , وَأَصَابَهُمْ مَا أَصَابَ غَيْرَهُمْ مِنَ الِاخْتِلَافِ , وَلَسْتُ بِآيِسٍ أَنْ يَدْفَعَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ شَرَّ هَذِهِ

1055 İsnadı hasendir. Bk. Hallal, Sünne, 972 (3/568)

الْبِدْعَةِ إِلَى أَنْ يَصِيرُوا إِخْوَانًا فِي دِينِهِمْ , وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ ثُمَّ قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ:
لَوْ كَانَ هَذَا خَيْرًا مَا خُصِصْتُمْ بِهِ دُونَ أَسْلَافِكُمْ، فَإِنَّهُ لَمْ يُدَّخَرْ عَنْهُمْ شَيْءٌ
خُبِّئَ لَكُمْ دُونَهُمْ لِفَضْلٍ عِنْدَكُمْ , وَهُمْ أَصْحَابُ نَبِيِّنَا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِينَ
اخْتَارَهُمُ اللهُ لَهُ . وَبَعَثَهُ فِيهِمْ , وَوَصَفَهُ بِهِمْ , فَقَالَ: {مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ وَالَّذِينَ
مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا} [الفتح:
٢٩]. إِلَى آخِرِ السُّورَةِ

1216- İshak el-Fezari'den; Evzaî, kendisine "Sen mümin misin?" diye sorulan kişi hakkında şöyle demiştir: "Kendisinden sual ettiğin bu mesele bidattir. Bu konuda şehadet etmek, dinimizde yüklenmediğimiz ve Nebimizin bize meşru kılmadığı bir sorumluluk altına girmemiz demektir. Bu konuda soru soran kimsenin kesinlikle bir imanı yoktur. Bu konuda görüş beyan etmek, sadece bir tartışmadan ibarettir. Bu konuda çekişmek ise sonradan ortaya çıkarılmıştır. Yemin ederim ki eğer sen öyle değil isen kendin hakkında şehadette bulunman seni imanın hakikatine erdirmez. Aynı şekilde sen eğer öyle isen bu şehadeti terk etmen, seni imandan çıkarmaz. Sana imanın hakkında soru soran, senin imanın hakkında şüphe ediyor değildir. Aksine o, Allah Teâlâ ile O'nun ilmi hakkında çekişmek istiyor. Ki böylece kendi ilmi ile Allah'ın ilminin eşit olduğunu iddia edebilsin. Sünnet üzere durma hususunda sebat et! Hayırlı neslin durduğu yerde sen de dur! O bidatçilerin söyledikleri hususunda 'Onların geri durduklarından siz de geri durun!' de! Salih selefinin yoluna koyul! Çünkü onlara yeterli olan sana da yeter. Şam ehli, daha önce bu bidatten yana gaflet içindeydi. Tâ ki Irak ahalisinden bu bidate düşenlerden bazıları, âlimleri ve fakihlerinin kendilerine reddiye vermelerinden sonra Şam ahalisine bu bidati atana dek. Derken bu bidat Şam ehlinden bir grubun içine işledi, dilleri bununla süslendi ve diğerlerinin başına gelen ihtilaf, onlara da isabet etti. Allah Teâlâ'nın bu bidatin şerrini defedeceğinden yana ümidi kesmiş değilim. Tâ ki dinlerinde kardeşler olacaklardır. Kuvvet ancak Allah iledir..."

Evzaî, sonrasında şöyle dedi: "Şayet bu hayır olsaydı, selefiniz değil de size ayrıcalık tanınmazdı. Çünkü sizde bulunan bir fazilet dolayısıyla herhangi bir hayır sizin için örtülüp saklanacak, onlardan esirgenecek değil-

dir. Onlar, Allah'ın Nebimiz için seçtiği, içlerinde gönderdiği ve kendilerini *"Muhammed, Allah'ın Rasûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onları, rükû ve secde hâlinde, Allah'tan lutuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır. Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah, kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelendirmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vâdetmiştir."* (Fetih, 29) âyetinde vasıflandırdığı ashâbıdır."[1056]

١٢١٧ - عَنِ الأَعْمَشِ ، وَالْمُغِيرَةِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي سُؤَالِ الرَّجُلِ الرَّجُلَ أَنْتَ مُؤْمِنٌ؟ بِدْعَةٌ

1217- A'meş ve Muğire'den; İbrahim, kişinin başka bir kişiye "Sen mümin misin?" diye sormasının bidat olduğunu söylerdi.[1057]

١٢١٨ - عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِعَلْقَمَةَ: أَمُؤْمِنٌ أَنْتَ؟ قَالَ: أَرْجُو إِنْ شَاءَ اللَّهُ »

1218- İbrahim dedi ki: Bir adam, Alkame'ye "Sen mümin misin?" diye sordu. Alkame dedi ki: "Öyle umuyorum inşallah."[1058]

İbn Batta şöyle der: Bu bölümde, Müslümanların imamlarının kelamından, fakihlerle tabiînin sözlerinden akıllı mümin okuduğunda kendisini sapık Mürcie ile tartışmaktan yana rahatlatacağı, hastalığını giderici ve dinini koruyacağı rivayetleri zikrettim.

1056 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 328 (1/305, 306)
1057 Bk. 1210.cu rivayet.
1058 Bk. 1209.cu rivayet.

MÜRCİE HAKKINDA RİVAYET EDİLENLER VE ÂLİMLERİN MÜRCİE'YE KARŞI ÇIKMALARI

١٢١٩ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا بَعَثَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيًّا قَطُّ قَبْلِي , فَاجْتَمَعَتْ لَهُ أُمَّتُهُ إِلَّا كَانَ فِيهِمْ مُرْجِئَةٌ وَقَدَرِيَّةٌ يُشَوِّشُونَ عَلَيْهِ أَمْرَ أُمَّتِهِ مِنْ بَعْدِهِ , أَلَا وَإِنَّ اللهَ لَعَنَ الْمُرْجِئَةَ وَالْقَدَرِيَّةَ عَلَى لِسَانِ سَبْعِينَ نَبِيًّا أَنَا آخِرُهُمْ»

1219- Muhammed bin Ziyad'tan, o Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah benden önce hangi peygamberi göndermiş ve etrafında ümmeti toplanmışsa, illaki onlar içinde peygamberlerinden sonra ümmetin işlerini karışık hale getiren Mürcie ve Kaderiye vardır. Dikkat edin! Şüphesiz ki Allah Teâlâ Mürcie ile Kaderiye'ye yetmiş peygamberin dili ile lanet etmiştir. Ben de onların sonuncusuyum."* [1059]

١٢٢٠ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي لَا تَنَالُهُمْ شَفَاعَتِي , أَوْ لَا يَدْخُلُونَ فِي شَفَاعَتِي: الْمُرْجِئَةُ وَالْقَدَرِيَّةُ «

1220- Enes bin Malik'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetimden iki sınıf vardır ki şefaatim onlara erişmez. (Veya "şefaatime giremezler" buyurdu). Onlar Mürcie ile Kaderiye'dir."*[1060]

١٢٢١ - عَنْ حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ , قَالَ: قَالَ إِبْرَاهِيمُ: «لَفِتْنَتُهُمْ عِنْدِي أَخْوَفُ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنْ فِتْنَةِ الْأَزَارِقَةِ , يَعْنِي الْمُرْجِئَةَ»

1059 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 346 (1/314) – Deylemi, Firdevs, 6257 (4/83)
1060 Bk. İbn Hibban, Mecruhin, 425 (1/337) – Hatib, Cami li Ahlaki'r Ravi (2/169).

1221- Hakim bin Cübeyr'den; İbrahim dedi ki: "Yemin olsun ki bana göre onların ümmet üzerindeki fitneleri, Ezârika fitnesinden daha korkunçtur. Bununla Mürcie'yi kastetmektedir.[1061]

١٢٢٢ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ , عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: «ما ابْتُدِعَتْ فِي الإسلام بِدْعَةٌ أَضَرُّ عَلَى أَهْلِهِ مِنْ هَذِهِ , يَعْنِي الْإِرْجَاءَ»

1222- Evzaî'den; Zühri dedi ki: "İslâm'da Müslümanlara Mürcie'den daha çok zarar veren bir bidat çıkarılmamıştır."[1062]

١٢٢٣ - قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ: كَانَ يَحْيَى وَقَتَادَةُ يَقُولَانِ: «لَيْسَ مِنَ الْأَهْوَاءِ شَيْءٌ أَخْوَفَ عِنْدَهُمْ عَلَى الْأُمَّةِ مِنَ الْإِرْجَاءِ»

1223- Evzaî dedi ki: Yahya ve Katâde şöyle derlerdi: "Selef katında ümmet adına Mürcie'den daha çok korkulan bir hevâ yoktur."[1063]

١٢٢٤ - عَنْ جَعْفَرٍ الْأَحْمَرِ , قَالَ: قَالَ مَنْصُورُ بْنُ الْمُعْتَمِرِ فِي شَيْءٍ: «لَا أَقُولُ كَمَا قَالَتِ الْمُرْجِئَةُ الضَّالَّةُ الْمُبْتَدِعَةُ»

1224- Cafer el-Ahmer dedi ki: "Bir keresinde Mansur bin Mutemir, bir şey hakkında 'Ben sapık bidatçi Mürcie'nin dediği gibi söylemem' demişti."[1064]

١٢٢٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ , قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ , قَالَ: سَمِعْتُ شَرِيكًا , وَذَكَرَ الْمُرْجِئَةَ , فَقَالَ: «هُمْ أَخْبَثُ قَوْمٍ، حَسْبُكَ بِالرَّافِضَةِ خُبْثًا , وَلَكِنَّ الْمُرْجِئَةَ يَكْذِبُونَ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

1225- Ahmed bin Hanbel dedi ki: Bize Haccac tahdis etti, dedi ki: Şerik'i işittim; Mürcie'yi zikretti ve şöyle dedi: "Onlar en pislik topluluktur.

1061 İsnadı hasendir. Bk. Hallal, Sünne, 651 (2/562) – Acurri, Şeria, 331 (1/307) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 67 (1/313) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1806 (2/75)

1062 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 329 (1/307). Senedinde Muhammed bin Kesir es-San'ani el-Massisi vardır, zayıftır. Tek başına rivayet ettiği hadisler hüccet değildir.

1063 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1816 (2/77) – Acurri, Şeria, 337 (1/309)

1064 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1818 (2/77) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 707 (1/338) – Acurri, Şeria, 338 (1/309)

Sana, pislik olarak Rafıziler yeter! Ne var ki Mürcie, Allah Teâlâ adına yalan söylüyorlar."[1065]

١٢٢٦ - أخبرنا عبد الله يعني ابن حبيب , عن أمه قالت: سمعت سعيد بن جبير , وذكر المرجئة , فقال: اليهود

1226- Abdullah bin Habib'den; annesi dedi ki: Said bin Cübeyr'i işittim; Mürcie'yi zikredip şöyle dedi: "Onlar Yahudi'dirler."

١٢٢٧ - سمعت المغيرة بن عتيبة بن النهاس عن سعيد بن جبير قال: «المرجئة يهود القبلة»

1227- Muğire bin Uteybe bin Nehhas'tan; Said bin Cübeyr dedi ki: "Mürcie, kıble ehlinin Yahudileridir."[1066]

١٢٢٨ - عن عطاء بن السائب , عن سعيد بن جبير , قال: " مثل المرجئة مثل الصابئين

1228- Atâ bin Sâib'ten; Said bin Cübeyr dedi ki: "Mürcie, Sabie[1067] gibidir."[1068]

١٢٢٩ - حدثنا أبو عمر يحيى بن أبي عمرو السيباني قال: قال حذيفة رضي الله تعالى عنه قال: " إني لأعرف أهل دينين، أهل ذلك الدينين في النار: قوم يقولون الإيمان: كلام وإن زنى وقتل، وقوم يقولون: إن أولينا الضلال ما بال خمس صلوات، وإنما هما صلاتان: {أقم الصلاة لدلوك الشمس إلى غسق الليل} [الإسراء: ٧٨] "

1065 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1824 (2/78) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 614 (1/312) – İmam Ahmed, Marifetu'r Rical, 2472 – Acurri, Şeria, 339 (1/310)

1066 Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1809 (2/76) – Abdullah bin Ahmed, Sünnet, 723 (1/34) – Ebû Zur'a, Suâlatu'l Berza'i (1/371)

1067 Sabie: Sabiilik diye de bilinir. Güney Mezopotamya'da yaşayan ve ışık-karanlık düalizmine dayalı gnostik inançlarıyla tanınan topluluğun bağlı olduğu dindir. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/Sabiilik. (Çev.)

1068 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1813 (2/76) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 616 (1/312) – Acurri, Şeria, 334 (1/309)

1229- Yahya bin Ebi Amr es-Şeybani'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz ben, iki tane din ahalisi tanıyorum. O iki dinin ahalisi de cehennemdedir. Biri şöyle der: 'İman, kişi zina da etse, adam da öldürse sözden ibarettir.' Diğeri de şöyle der: 'Bizden öncekiler sapıktı; beş vakit namaz da nedir! Namaz ancak *"Güneşin sarkmasından geceye kadar namaz kıl..."* (İsra, 78) âyetinden dolayı iki vakittir."[1069]

١٢٣٠ - عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ , قَالَ: ذَكَرَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ الْمُرْجِئَةَ فَضَرَبَ لَهُمْ مَثَلًا , فَقَالَ: مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الصَّابِئِينَ، إِنَّهُمْ أَتَوُا الْيَهُودَ فَقَالُوا: مَا دِينُكُمْ؟ قَالُوا: الْيَهُودِيَّةُ , قَالُوا: فَمَنْ نَبِيُّكُمْ؟ قَالُوا: مُوسَى , قَالُوا: فَمَاذَا لِمَنْ تَبِعَكُمْ؟ قَالُوا: الْجَنَّةُ , ثُمَّ أَتَوُا النَّصَارَى فَقَالُوا: مَا دِينُكُمْ؟ قَالُوا: النَّصْرَانِيَّةُ , قَالُوا: فَمَا كِتَابُكُمْ؟ قَالُوا: الْإِنْجِيلُ , قَالُوا: فَمَنْ نَبِيُّكُمْ؟ قَالُوا: عِيسَى , قَالُوا: فَمَاذَا لِمَنْ تَبِعَكُمْ؟ قَالُوا: الْجَنَّةُ , قَالُوا: فَنَحْنُ بَيْنَ ذَيْنِ »

1230- Atâ bin Sâib dedi ki: Said bin Cübeyr, bir keresinde Mürcie'yi zikredip onlar hakkında şu misali verdi: "Onların durumu, Sabiilerin durumu gibidir. Yahudilere gelip şöyle derler:

– Sizin dininiz nedir?

– Yahudilik.

– Peki, peygamberiniz kim?

– Musa.

– Peki, size tâbi olana ne var?

– Cennet.

Sonra Hristiyanlara gelip şöyle derler:

– Sizin dininiz nedir?

– Hristiyanlık.

– Peki, peygamberiniz kimdir?

1069 İsnadı zayıftır. Bk. Hakim, Müstedrek, 8294 (4/465) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30415 (6/169) – Acurri, Şeria, 333 (1/308). Senette inkıta vardır. Çünkü Yahya bin Ebi Amr eş-Şeybani, Huzeyfe'den işitmemiştir. İbn Hacer dedi ki: "Sikadır ama sahabeden yaptığı rivayetler mürseldir."

– İsa.

– Peki, size tâbi olana ne var?

– Cennet.

Sonra da 'Biz bu iki din arasındayız' derler."[1070]

١٢٣١ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ صَالِحٍ , قَالَ: قَالَ إِبْرَاهِيمُ: «لَأَنَا لِفِتْنَةِ الْمُرْجِئَةِ أَخْوَفُ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنْ فِتْنَةِ الْأَزَارِقَةِ»

1231- Said bin Salih'ten; İbrahim dedi ki: "Yemin olsun ki ben ümmet adına Ezârika fitnesinden daha çok Mürcie fitnesinden korkuyorum."[1071]

١٢٣٢ - عَنْ عِكْرِمَةَ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: " صِنْفَانِ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ لَيْسَ لَهُمَا فِي الْإِسْلَامِ نَصِيبٌ: الْمُرْجِئَةُ , وَالْقَدَرِيَّةُ

1232- İkrime'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Şu ümmetten iki sınıf vardır ki İslâm'da hiçbir nasipleri yoktur: Mürcie ve Kaderiye."[1072]

١٢٣٣ - عَنْ حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ , قَالَ إِبْرَاهِيمُ: «الْمُرْجِئَةُ أَخْوَفُ عِنْدِي عَلَى أَهْلِ الْإِسْلَامِ مِنَ الْأَزَارِقَةِ»

1233- Hakim bin Cübeyr'den; İbrahim dedi ki: "Bana göre Mürcie, Müslümanlar için Ezârika'dan daha korkunçtur."

١٢٣٤ - حَدَّثَنَا أَيُّوبُ , قَالَ: قَالَ لِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ: " أَلَمْ أَرَكَ مَعَ طَلْقٍ؟ قَالَ: قُلْتُ: بَلَى فَمَا لَهُ؟ قَالَ: لَا تُجَالِسْهُ , فَإِنَّهُ مُرْجِئٌ. قَالَ أَيُّوبُ: وَمَا شَاوَرْتُهُ فِي ذَلِكَ , وَلَكِنْ يَحِقُّ لِلْمُسْلِمِ إِذَا رَأَى مِنْ أَخِيهِ مَا يَكْرَهُ أَنْ يَأْمُرَهُ وَيَنْهَاهُ «

1070 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 664 (1/324). İbn Hacer dedi ki: "Hammad bin Seleme'nin Atâ bin Saib'ten işitmesi, Ata'nın karıştırmasından sonradır." Tehzib adlı eserde de böyledir. Allah en iyisini bilir.

1071 Bk. 1221.ci rivayet.

1072 Bk. Tirmizi, Kader, 2149 (4/454) – İbn Mâce, Mukaddime, İman, 62 (1/24) – Abd bin Humeyd, Müsned, 579 (1/201) – Beyhakı, İtikad (1/238). Senedinde Nezzar bin Hayyan el-Esedi vardır. Zayıftır. Aynı şekilde oğlu da zayıftır. Yine senedinde Kasım bin Habib vardır, o da zayıftır. Bk. Elbani, Zaifu'l Cami, 2395

1234- Eyyub dedi ki: "Said bin Cübeyr bana: 'Seni Talk ile görmedim mi!' dedi. Ben: 'Evet, öyle gördün. Talk'a ne olmuş ki?' diye sordum. Bana: 'Onunla oturma çünkü o Mürcie'dir' dedi." Eyyub dedi ki: "Kardeşinde hoşuna gitmeyen bir durum gördüğünde ona emretmesi ve alıkoyması Müslüman'ın Müslüman üzerindeki hakkıdır."[1073]

١٢٣٥ - حَدَّثَنَا أَبُو هِلَالٍ , عَنْ قَتَادَةَ , قَالَ: «إِنَّمَا أُحْدِثَ الْإِرْجَاءُ بَعْدَ هَزِيمَةِ ابْنِ الْأَشْعَثِ

1235- Ebû Hilal'den; Katâde dedi ki: "Mürcie ancak İbn Eş'as'ın hezimete uğramasından sonra ortaya çıkarılmıştır."

١٢٣٦ - أَخْبَرَنَا أَبُو مَلِيحٍ , قَالَ: سُئِلَ مَيْمُون عَنْ كَلَامِ الْمُرْجِئَةِ , فَقَالَ: «أَنَا أَكْبَرُ مِنْ ذَلِكَ»

1236- Ebû Melih dedi ki: Meymun'a Mürcie'nin sözleri soruldu. Dedi ki: "Ben bundan daha büyüğüm/tenezzül etmem."[1074]

١٢٣٧ - عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَافِعٍ , أَنَّ ذَرًّا أَبَا عُمَرَ , أَتَى سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ فِي حَاجَةٍ فَقَالَ: «لَا، حَتَّى تُخْبِرَنِي عَلَى أَيِّ دِينٍ أَنْتَ الْيَوْمَ أَوْ رَأْيٍ أَنْتَ الْيَوْمَ؟ فَإِنَّكَ لَا تَزَالُ تَلْتَمِسُ دِينًا قَدْ أَضْلَلْتَهُ , أَلَا تَسْتَحِي مِنْ رَأْيٍ أَنْتَ أَكْبَرُ مِنْهُ»

1237- ... Alâ bin Abdullah bin Rafi'den; Zirr, bir hac zamanı Ebû Ömer ve Said bin Cübeyr'in yanına gitti. Dedi[1075] ki: "Bugün hangi din –veya hangi görüş- üzerinde olduğunu bana söylene dek hayır! Doğrusu sen, halen saptırdığın dini araştırmaya devam ediyorsun. Senin daha büyük olduğun bir görüşten utanmıyor musun?"[1076]

1073 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 659 (1/323). Senedinde Müemmil bin İsmail el-Kuraşi vardır. Saduk olmakla birlikte hıfzı kötüdür.

1074 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 640 (1/318). Senedindeki Abdullah bin Meymun makbuldür.

1075 Elimdeki nüsha bu şekildedir. Basım hatasından kaynaklanan bir eksiklik olduğunu sanıyorum. (Çev.)

1076 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 667 (1/325). Senedinde Alâ bin Abdullah bin Rafi vardır. Makbuldür.

١٢٣٨ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ذَكْوَانَ , خَالُ وَلَدِ حَمَّادٍ قَالَ: قُلْتُ لِحَمَّادٍ: كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَقُولُ بِقَوْلِكُمْ فِي الْإِرْجَاءِ , فَقَالَ: لَا , كَانَ شَاكًّا مِثْلَكَ «

1238- Hammad'ın oğlunun dayısı Muhammed bin Zekvan dedi ki: Hammad'a "İbrahim de sizin söylediğinizi söylüyordu" dedim. Dedi ki: "Hayır. O da senin gibi şüpheliydi."[1077]

١٢٣٩ - عَنْ أَبِي الْجَحَّافِ , قَالَ: قَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ لِذَرٍّ: «يَا ذَرُّ، مَا لِي أَرَاكَ فِي كُلِّ يَوْمٍ تُجَدِّدُ دِينًا؟»

1239- Ebû Cehhaf'tan; Said bin Cübeyr, Zirr'e dedi ki: "Ey Zirr! Bana ne oluyor da seni her gün yeni bir dine geçerken görüyorum?"[1078]

١٢٤٠ - عَنْ حَمْزَةَ الزَّيَّاتِ , عَنْ أَبِي الْمُخْتَارِ , قَالَ: شَكَا ذَرٌّ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ إِلَى أَبِي الْبَخْتَرِيِّ الطَّائِيِّ , فَقَالَ: مَرَرْتُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ , فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ , فَقَالَ أَبُو الْبَخْتَرِيِّ لِسَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ , فَقَالَ سَعِيدٌ: «إِنَّ هَذَا يُجَدِّدُ فِي كُلِّ يَوْمٍ دِينًا . لَا وَاللَّهِ لَا كَلَّمْتُهُ أَبَدًا»

1240- Hamza ez-Zeyyat'tan; Zirr, Ebû'l Buhteri et-Tâi'ye Said bin Cübeyr'den şikayet etti ve "Said'e uğrayıp kendisine selam verdim ama selamımı almadı" dedi. Ebû'l Buhteri, durumu Said bin Cübeyr'e anlatınca Said şöyle dedi: "Doğrusu o, her gün yeni bir dine giriyor. Hayır! Allah'a yemin olsun ki onunla asla konuşmadım."[1079]

١٢٤١ - عَنْ مُغِيرَةَ , قَالَ: مَرَّ إِبْرَاهِيمُ التَّيْمِيُّ بِإِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ , فَسَلَّمَ عَلَيْهِ . فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ «

1241- Muğire'den; bir keresinde İbrahim et-Teymi, İbrahim en-Nehai'nin yanından geçti. Ona selam verdi ama selamını almadı.[1080]

1077 İsnadı zayıftır. Bk. Zehebi, Mizanu'l İtidal (2/365) – Ukayli, Zuafa, (1/307) – Ahmed, İlel, 5227 (3/276). Senedinde Muhammed bin Zekvan vardır, zayıftır.

1078 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 673 (1/328)

1079 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 674 (1/328) – Mizzi, Tehzibu'l Kema (8/512). Senedinde Ebû'l Muhtar et-Tai vardır, meçhuldür.

1080 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 672 (1/327)

١٢٤٢ - أَخْبَرَنَا خَالِدٌ, قَالَ: حَدَّثَنِي رَجُلٌ قَال: رآني أبو قلابة وَأَنَا مَعَ عَبْدِ الْكَرِيمِ, فَقَالَ: مَا لَكَ وَلِهَذَا الْهُزْءِ الْهُزْءِ »

1242- Halid dedi ki: Bir adam bana şöyle dedi: "Abdülkerim'in yanındayken Ebû Kılâbe beni gördü. Bunun üzerine şöyle dedi: Senin bu alaycı ile ne işin var?"[1081]

١٢٤٣ - عَنْ أَبِي حَمْزَةَ التَّمَّارِ الْأَعْوَرِ, قَالَ: قُلْتُ لِإِبْرَاهِيمَ: ما ترى فِي رَأْيِ الْمُرْجِئَةِ, فَقَالَ: أَوَّهْ لَفَّقُوا قَوْلًا, فَأَنَا أَخَافُهُمْ عَلَى الْأُمَّةِ وَالشَّرُّ مِنْ أَمْرِهِمْ, فَإِيَّاكَ وَإِيَّاهُمْ »

1243- Ebû Hamza et-Temmar el-A'ver dedi ki: İbrahim'e "Mürcie görüşü hakkında ne dersin?" diye sordum. Dedi ki: "Ah, ah! Ortaya süslü bir söz attılar. Ben ümmet adına onlardan korkuyorum. Onların görüşlerinde birçok şer vardır. O halde onlardan sakın!"[1082]

١٢٤٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ طَلْحَةَ, عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ, قَالَ: وَصَفَ ذَرٌّ الْإِرْجَاءَ وَهُوَ أَوَّلُ مَنْ تَكَلَّمَ فِيهِ, ثُمَّ قَالَ: إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُتَّخَذَ دِينًا فَلَمَّا أَتَتْهُ الْكُتُبُ مِنَ الْآفَاقِ قَالَ: فَسَمِعْتُهُ بَعْدُ يَقُولُ: فَهَلْ أَمْرٌ غَيْرُ هَذَا

1244- Muhammed bin Talha'dan; Seleme bin Küheyl dedi ki: "Mürcie'yi ilk çıkaran, o konuda ilk konuşan Zirr'dir. Ben Mürcie'nin din edinilmesinden korkuyorum. Ona uzak yörelerden kitaplar gelmişti. Daha sonra onu "Bundan başka din olabilir mi?" derken işittim."

١٢٤٥ - أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ, قَالَ: قَالَ إِبْرَاهِيمُ: «إِنَّ الْقَوْمَ لَمْ يُدَّخَرْ عَنْهُمْ شَيْءٌ خُبِّئَ لَكُمْ لِفَضْلٍ عِنْدَكُمْ»

1245- İbn Avn'dan; İbrahim dedi ki: "Sizdeki faziletten dolayı saklanan hiçbir şey o kavimden gizlenip esirgenmedi."[1083]

1081 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 676 (1/28). Senedinde meçhul biri vardır.

1082 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 330 (1/307). Senedinde Ebû Hamza et-Temmar vardır, zayıftır.

1083 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 104 (1/138)

١٢٤٦ - عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي عَمْرٍو السَّيْبَانِيِّ، قَالَ: قَالَ حُذَيْفَةُ بْنُ الْيَمَانِ: " إِنِّي لَأَعْرِفُ أَهْلَ دِينَيْنِ: أَهْلُ ذَيْنِكَ الدِّينَيْنِ فِي النَّارِ، قَوْمٌ يَقُولُونَ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَإِنْ زَنَا، وَإِنْ سَرَقَ، وَقَوْمٌ يَقُولُونَ: فَمَا بَالُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ، إِنَّمَا هُمَا صَلَاتَانِ: صَلَاةُ الْغَدَاةِ، وَصَلَاةُ الْمَغْرِبِ، أَوِ الْعِشَاءِ »

1246- Yahya bin Ebi Amr es-Şeybani'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Şüphesiz ben iki tane din ahalisi tanıyorum. O iki dinin ahalisi de cehennemdedir. Biri şöyle der: 'İman, kişi zina da etse, adam da öldürse sözden ibarettir.' Diğeri de şöyle der: 'Bizden öncekiler sapıktı; beş vakit namaz da nedir! Namaz ancak iki vakittir. Sabah namazı, akşam namazı veya yatsı namazı."[1084]

١٢٤٧ - حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: «مَا ابْتُدِعَ فِي الْإِسْلَامِ بِدْعَةٌ هِيَ أَضَرُّ عَلَى أَهْلِهِ مِنْ هَذِهِ، يَعْنِي الْإِرْجَاءَ»

1247- Evzaî'den; Zühri dedi ki: "İslâm'da Müslümanlara Mürcie'den daha çok zarar veren bir bidat çıkarılmamıştır."[1085]

İbn Batta şöyle der: Şu halde –Allah size rahmet etsin- dinden fırlayıp ayrılan bir toplulukla oturmaktan sakının! Doğrusu onlar, Kur'ân'ı inkâr etmiş, peygambere muhalefet etmiş, Müslümanların âlimlerinin icmasından ayrılmışlardır. Onlar "İman, amel olmaksızın sözdür" diyen bir topluluktur. Onlar şöyle derler: "Şüphesiz Allah Teâlâ kullara farzları gerekli kılmış ama onlardan o farzlarla amel etmelerini istememiştir. Farzları terketmeleri onlara zarar verecek değildir. Onlara haramlar kılmıştır ama onları işleseler dahi müminlerdir." Onlara göre iman yalnızca kulların farzların gerekli olduğunu bilmesi ama yapmaması, helal saysalar dahi haramları bilmesidir. Yine şöyle derler: "Allah'ı bilmek, itaate gerek bırakmayan imandır. Şu halde kim kalbiyle Allah'ı bilirse, artık o kimse mümindir. Kalbiyle bilip diliyle de iman eden biri, Cibril'in kavi imanı gibi imana sahip bir mümindir. İmanların birbirine karşı fazileti/üstünlüğü yoktur. İman ne artar ne de eksilir. Herhangi

1084 Bk. 1229.cu rivayet.
1085 İsnadı zayıftır. Bk. Şeria, 329 (1/307). Senedinde Muhammed bin Kesir el-Massisi vardır, zayıftır. Tek başına rivayet ettiği haberlerle hüccet getirilmez.

birinin başka bir kimse üzerinde bir üstünlüğü olamaz. Çabalayan, gevşek davranan, itaat eden ve isyan edenlerin tümü eşittir."

İbn Batta şöyle der: Bu, böyle inananı İslâm şeriatından çıkaran bir küfür ve sapıklıktır. Allah Teâlâ kitabında, Peygamber de sünnetinde bu sözün sahiplerini tekfir etmektedir. Âlimler cemaati de bu konuda ittifak halindedir.

Bunların hepsi, ilgili bölümünde geçmişti. İmanın marifet (bilgi) olduğunu söyleyen kişi, Allah'a iftira etmiş, batılı haktan üstün tutmuş, İblis ile İbrahim el-Halil (a.s.) ve Musa el-Kelim'i (a.s.) iman hususunda eşit saymış demektir. Çünkü İblis Rabbini bilmiş, *"Rabbim! Beni azdırmana karşılık..."* (Hicr, 39) ve *"Rabbim! Öyle ise onların tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver"* (Hicr, 36) demişti.

İbrahim (a.s.) şöyle demişti: *"Rabbim! Bana ölüleri nasıl diriltiğini göster."* (Bakara, 260)

Musa (a.s.) ise *"Rabbim! Bana verdiğin nimetle..."* (Kasas, 17) demişti.

Ayrıca onun pis mezhebinin aslına göre Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı ve ehlibeytinden olup ona iman edenler, onunla birlikte cihad edenler, *"ona saygı gösterenle, ona yardım edenler ve ona indirilen nura (Kur'ân'a) uyanlar"* (A'raf, 157) ve ona hicret edenler ile onu yalanlayıp iman hususunda onunla savaşanların birbiriyle eşit olmaları gerekir. Çünkü Kureyş de Allah Teâlâ'yı tanıyor, O'nun yaratıcıları olduğunu biliyordu. Allah Teâlâ kitabının birçok yerinde onları bu şekilde vasıflandırmıştır. Yahudi ve Hristiyanlar da böyledir; onlar Allah'ı ve O'nun Rasûlü'nü tanımış, bunu kalpleriyle bilmişlerdi. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kendileri de bunların hak olduklarını kesin olarak bildikleri hâlde, sırf zalimliklerinden ve büyüklük taslamalarından ötürü onları inkâr ettiler."* (Neml, 14)

Yine şöyle buyurur: *"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Böyle iken içlerinden birtakımı bile bile gerçeği gizlerler."* (Bakara, 146)

Yine şöyle buyurur: *"Kitap ehlinden birçoğu, hak kendilerine belirdikten sonra dahi, içlerindeki kıskançlıktan ötürü sizi, imanınızdan sonra küfre döndürmek isterler."* (Bakara, 109)

Yine şöyle buyurur: "*Şimdi, bunların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa içlerinden birtakımı, Allah'ın kelamını dinler, iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ederlerdi.*" (Bakara, 75)

Kureyş hakkında şöyle buyurur: "*Andolsun, onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka, "Onları mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen (Allah) yarattı" diyeceklerdir.*" (Zuhruf, 9)

حَدَّثَنَا سَلَّامُ بْنُ مِسْكِينٍ , عَنْ أَبِي يَزِيدَ الْمَدَنِيِّ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَافَحَ أَبَا جَهْلٍ , فَقِيلَ لِأَبِي جَهْلٍ: تُصَافِحُ هَذَا الصَّابِئَ , فَقَالَ: إِنِّي لَأَعْلَمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ , وَلَكِنْ مَتَى كُنَّا تَبَعًا لِبَنِي عَبْدِ مَنَافٍ قَالَ: فَنَزَلَتْ {فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ} [الأنعام: ٣٣]

Sellâm bin Miskin'den, o Ebû Yezid el-Medeni'den; Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Cehil ile tokalaştı. Olayı görenler, Ebû Cehil'e "Şu Sabii ile mi tokalaşıyorsun?" denildi. Ebû Cehil dedi ki: "Şüphesiz onun bir peygamber olduğunu biliyorum. Şu var ki biz ne zaman Abdumenâf Oğulları'na tebaa olduk?" Bunun üzerine şu âyet indi: "*Onlar gerçekte seni yalanlamıyorlar; fakat o zalimler Allah'ın âyetlerini inadına inkâr ediyorlar.*" (En'am, 33)

İbn Batta şöyle der: İşte Ebû Cehil; kalbiyle bilmiş, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna inanmıştı. Şu halde bu sözü söyleyenin Ebû Cehil'i iman hususunda Bedir, Hudeybiye ve Rıdvan Biatı'na katılanlara dahil etmesi gerekir. Allah'ın gazabı bu sözü söyleyenin üzerine olsun! Allah onu ebedi olarak cehennemde kızartsın! Çünkü o kimse, hakla batıl, müminle kâfir ve salihle fasık arasında ayrım yapmamaktadır.

١٢٤٨ - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ يَعْنِي أَبَا الْمَلِيحِ , عَنِ الزُّهْرِيِّ , قَالَ: قَالَ لِي هِشَامٌ: أَبَلَغَكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ مُنَادِيًا فَنَادَى: " مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ , وَذَاكَ قَبْلَ نُزُولِ الْفَرَائِضِ , ثُمَّ نَزَلَتِ الْفَرَائِضُ , فَيَنْبَغِي لِلنَّاسِ أَنْ يَعْمَلُوا بِمَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ«

1248- Husayn yani Ebû Melih'ten; Zühri dedi ki: Hişam bana şöyle dedi: "Sana Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir münadiye '*Kim la ilahe illallah derse,*

cennete girer' diye nida etmesini emrettiği ulaştı mı?" Ona dedim ki: "Evet ama bu farzların inmesinden önceydi. Sonra farzlar indirildi. Artık insanların Allah'ın onlara farz kıldıklarıyla amel etmesi gerekir."[1086]

١٢٤٩ - حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ نُبَيْطٍ , عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ , قَالَ: " ذَكَرُوا عِنْدَهُ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ , فَقَالَ الضَّحَّاكُ: هَذَا قَبْلَ أَنْ تُحِدَّ الْحُدُودُ وَتَنْزِلَ الْفَرَائِضُ »

1249- Seleme bin Nübayt'tan; Bir keresinde Dahhak bin Müzahim'in yanında *"La ilahe illallah diyen cennete girer"* hadisi zikredildi. Bunun üzerine şöyle dedi: "Bu, hadler belirlenmeden ve farzlar indirilmeden önceydi."

١٢٥٠ - حَدَّثَنَا أَبُو عَقِيلٍ الدَّوْرَقِيُّ , قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ , يَقُولُ: «لَوْ شَاءَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَجَعَلَ الدِّينَ قَوْلًا لَا عَمَلَ فِيهِ , أَوْ عَمَلًا لَا قَوْلَ فِيهِ , وَلَكِنْ جَعَلَ دِينَهُ قَوْلًا وَعَمَلًا , وَعَمَلًا وَقَوْلًا , فَمَنْ قَالَ قَوْلًا حَسَنًا , وَعَمِلَ سَيِّئًا رُدَّ قَوْلُهُ عَلَى عَمَلِهِ , وَمَنْ قَالَ قَوْلًا حَسَنًا وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا رَفَعَ قَوْلَهُ عَمَلُهُ , ابْنَ آدَمَ قَوْلُكَ أَحَقُّ بِكَ»

1250- Ebû Akil ed-Devraki dedi ki: Hasan-ı Basrî'yi şöyle derken işittim: "Şayet Allah dileseydi dini, içinde amel olmayan bir söz veya içinde söz olmayan bir amel kılardı. Fakat dinini sözle amel ve amelle söz kılmıştır. Kim güzel konuşur ama salih olmayan bir amel işlerse, Allah onun sözünü reddeder. Kim de güzel konuşur ve salih bir amel işlerse, ameli sözünü yükseltir. Ey âdemoğlu! Sözün sana daha layıktır."

١٢٥١ - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى , قَالَ: أَخْبَرَنَا مُبَارَكُ بْنُ حَسَّانَ , قَالَ: قُلْتُ لِسَالِمٍ الْأَفْطَسِ: «رَجُلٌ أَطَاعَ اللَّهَ فَلَمْ يَعْصِهِ , وَرَجُلٌ عَصَى اللَّهَ فَلَمْ يُطِعْهُ , فَصَارَ الْمُطِيعُ إِلَى اللَّهِ فَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ , وَصَارَ الْعَاصِي إِلَى اللَّهِ فَأَدْخَلَهُ النَّارَ , هَلْ يَتَفَاضَلَانِ فِي الْإِيمَانِ؟» قَالَ: لَا فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَطَاءٍ , فَقَالَ: سَلْهُمْ: الْإِيمَانُ

1086 İsnadı zayıftır. Ebû Abdurrahman er-Rakki makbuldür, Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişmemiştir. Şu halde hadisi mürseldir.

طَيِّبٌ أَوْ خَبِيثٌ فَإِنَّ اللهَ قَالَ: {لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ} [الأنفال: ٣٧] قَالَ: فَسَأَلْتُهُمْ , فَلَمْ يُجِيبُونِي فَقَالَ سَالِمٌ: إِنَّمَا الْإِيمَانُ مَنْطِقٌ لَيْسَ مَعَهُ عَمَلٌ. فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَطَاءٍ فَقَالَ: سُبْحَانَ اللهِ , أَمَا تَقْرَءُونَ الْآيَةَ الَّتِي فِي سُورَةِ الْبَقَرَةِ: {لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ} [البقرة: ١٧٧] ثُمَّ وَصَفَ اللهُ عَلَى هَذَا الِاسْمِ الْعَمَلَ , فَأَلْزَمَهُ فَقَالَ: {وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ} [البقرة: ١٧٧] إِلَى قَوْلِهِ: {هُمُ الْمُتَّقُونَ} [البقرة: ١٧٧] قَالَ: سَلْهُمْ هَلْ دَخَلَ هَذَا الْعَمَلُ فِي هَذَا الِاسْمِ؟ فَقَالَ: {وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ} [الإسراء: ١٩]. فَأَلْزَمَ الِاسْمَ الْعَمَلَ , وَأَلْزَمَ الْعَمَلَ الِاسْمَ

1251- Ubeydullah bin Musa'dan; Mübarek bin Hassan dedi ki: Salim el-Eftas'a şöyle sordum: "Bir kişi Allah'a itaat etmiş, O'na isyan etmemiştir. Başka bir kişi de O'na isyan etmiş, itaat etmemiştir. Derken itaat eden Allah'a gittiğinde onu cennete girdirmiş, isyan eden Allah'a gittiğinde onu cehenneme girdirmiştir. Bu ikisinin iman hususunda birbirine üstünlüğü var mı?" Salim "Hayır" cevabını verdi.

Ben de bunu Atâ'ya anlattım. Atâ "Onlara sor bakayım sözünü ettiği iman temiz mi pis mi?" dedi ve şu âyeti okudu: *"Allah, pis olanı temizden ayırmak, pis olanların hepsini birbiri üstüne koyup yığarak cehenneme koymak için böyle yapar. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir."* (Enfal, 37)

Hemen gidip onlara sordum ama bana cevap veremediler. Salim dedi ki: "İman ancak konuşmadır, onunla beraber amel yoktur."

Bunu da Atâ'ya anlattım. Dedi ki: "Subhanallah! Bakara Sûresi'ndeki âyeti okumuyorlar mı? *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır."* (Bakara, 177) Allah Teâlâ sonrasında bu isme gerekli olarak şu vasıfları zikretti: *(Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara,*

yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakiler ancak onlardır!" (Bakara, 177) Şimdi onlara sor bakayım, acaba şu âyetteki amel, iman ismine dahil midir? Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kim de mü'min olarak ahireti ister ve ona ulaşmak için gereği gibi çalışırsa..."* (İsra, 19). Görüldüğü gibi iman ismi ameli, amel de iman ismini gerektirmektedir."[1087]

١٢٥٢ - عَنْ سُفْيَانَ , عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ , قَالَ: قَالَ لِمُعَاذٍ: مَا مِلَاكُ أَمْرِنَا الَّذِي نَقُومُ بِهِ؟ قَالَ: الْإِخْلَاصُ وَهِيَ الْفِطْرَةُ , وَالصَّلَاةُ وَهِيَ الْمِلَّةُ , وَالسَّمْعُ وَالطَّاعَةُ وَهِيَ الْعِصْمَةُ , وَسَيَكُونُ بَعْدَكَ اخْتِلَافٌ»

1252- Süfyan'dan; Abdülmelik bin Umeyr, Muaz'a (r.a.) "Şu uyguladığımız dinin temel unsuru nedir?" diye sordu. Muâz dedi ki: "İhlastır ki o fıtrattır, namazdır ki o dindir, dinleyip itaat etmektir ki o da korunaktır. Senden sonra ihtilaflar olacaktır."[1088]

١٢٥٣ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ , عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةَ , قَالَ: إِنَّ الْإِيمَانَ فِي كِتَابِ اللَّهِ صَارَ إِلَى الْعَمَلِ فَقَالَ: {إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ} [الأنفال: ٢] ثُمَّ صَيَّرَهُمْ إِلَى الْعَمَلِ فَقَالَ: {الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا} [الأنفال: ٤]

1253- Evzaî'den; Hassan bin Atıyye dedi ki: İman, Allah'ın kitabında amele dönüşür. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler."* (Enfal, 2) Sonra onları amele döndürmüş, şöyle buyurmuştur: *"Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiği-*

1087 İsnadı zayıftır. Senedinde Mübarek bin Hassan es-Sülemi vardır. İbn Hacer dedi ki: "Hadisleri zayıftır." Nesai dedi ki: "Kavi değildir."

1088 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 6863 (5/344)

miz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçekten mü'minlerdir. (Enfal, 3-4) [1089]

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin! Artık "Ben Allah katında müminim, ben imanı kamil bir müminim" veya "Benim imanım, Cibril ve Mikail'in imanı gibidir" diyenlerden sakının! Çünkü onlar, dinden ayrılan, sapıklık ve eğrilik ehli Mürcie'dir.

١٢٥٤ - حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الْمَلِكِ , قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ: ثَلَاثٌ كُلُّهُنَّ بِدْعَةٌ: أَنَا مُؤْمِنٌ , مُسْتَكْمِلُ الْإِيمَانِ , وَأَنَا مُؤْمِنٌ , حَقًّا , وَأَنَا مُؤْمِنٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

1254- Abdülmelik bin Muhammed'den; Evzaî dedi ki: Üç söz vardır ki bidattir:

1. İmanını kemale erdirmiş bir müminim.
2. Ben, gerçek bir müminim.
3. Ben, Allah katında bir müminim.[1090]

١٢٥٥ - حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ , قَالَ: سَأَلْتُ يَحْيَى بْنَ سُلَيْمٍ الطَّائِفِيَّ وَنَحْنُ خَلْفَ الْمَقَامِ: " أَيُّ شَيْءٍ تَقُولُ الْمُرْجِئَةُ؟ قَالَ: يَقُولُونَ: لَيْسَ الطَّوَافُ بِهَذَا الْبَيْتِ مِنَ الْإِيمَانِ «

1255- Şureyh bin Nu'man dedi ki: Makamın arkasındayken İbn Süleym et-Tâi'ye "Mürcie ne söylüyor?" diye sordum. Dedi ki: "Şu evi tavâf etmenin imandan olmadığını söylüyorlar."[1091]

١٢٥٦ - عَنْ نَافِعِ بْنِ عُمَرَ بْنِ جَمِيلٍ الْقُرَشِيِّ , قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ , فَقَالَ لَهُ بَعْضُ جُلَسَائِهِ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ نَاسًا يُجَالِسُونَكَ يَزْعُمُونَ أَنَّ إِيمَانَهُمْ كَإِيمَانِ جِبْرِيلَ قَالَ: فَغَضِبَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا رَضِيَ

1089 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/71)

1090 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 344 (1/312). Senedinde Abdülmelik bin Muhammed es-San'ani vardır. Takrib'te de geçtiği üzere hadisleri zayıftır.

1091 İsnadı sahihtir. Bk. Hallal, Sünne, 1023 (3/585)

اللهُ لِجِبْرِيلَ حِينَ فَضَّلَهُ بِالثَّنَاءِ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: {إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ مُطَاعٍ ثَمَّ أمينٍ وما صاحبكم بِمَجْنُونٍ} [التكوير: ٢٠] يَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم أفأجعلُ إيمان جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ كَإِيمَانِ فَهْدَانَ, لَا وَاللهِ وَلَا كَرَامَةَ. قَالَ نَافِعٌ: وَقَدْ رأيتُ فهدان رَجُلًا لَا يَصْحو مِنَ الشَّرَابِ

1256- Nafi bin Ömer el-Kuraşi dedi ki: Bir keresinde İbn Ebi Müleyke'nin yanında idik. Derken orada oturan biri şöyle dedi: "Ey Ebû Muhammed! Senin meclisine gelen birtakım insanlar var ki, imanlarının Cibril ve Mikail'in imanı gibi olduğunu iddia ediyorlar." Abdullah bin Ebi Müleyke, buna çok sinirlendi ve şöyle dedi: "Allah Teâlâ, Muhammed'i (s.a.v.) övmek sûretiyle Cibril'i üstün tutmaksızın ondan razı olmamıştır. Buyurdu ki: *"Şüphesiz o, şerefli bir elçinin (Cibril'in) sözüdür. (O Cibril), kuvvet sahibi ve Arş'ın Sahibi katında saygın biridir. Orada kendisine itaat edilir, güvenilirdir. Sizin arkadaşınız, deli değildir."* (Tekvir, 19-22). Yani sizin arkadaşınız Muhammed (s.a.v.) deli değildir." İbn Müleyke dedi ki: "Ne yani, şimdi Cibril ile Mikail'in imanını Fehdan'ın imanı gibi mi sayacağım! Hayır! Onun ne bir değeri, ne de sevgisi vardır."

Nafi dedi ki: "Fehdan'ı görmüştüm. Şarap içmekten dolayı ayık gezemeyen biriydi."[1092]

١٢٥٧ - حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ, قَالَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ: «إِنَّ فَهْدَانَ يَزْعُمُ أَنَّهُ يَشْرَبُ الْخَمْرَ, وَيَزْعُمُونَ أَنَّ إِيمَانَهُ عَلَى إِيمَانِ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ»

1257- Nafi bin Ömer'den; İbn Ebi Müleyke dedi ki: "Doğrusu Fehdan, şarap içmesine rağmen imanının Cibril (a.s.) ve Mikail'in (a.s.) imanı gibi olduğunu iddia ediyor."[1093]

١٢٥٨ - حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ الْمُثَنَّى الْأَشْجَعِيُّ, قَالَ: كُنْتُ مَعَ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ, فَمَرَّ بِجُوَيْرِيَةٍ وَهِيَ تَضْرِبُ بِدُفٍّ, وَهِيَ تَقُولُ: وَهَلْ عَلَيَّ مِنْ قَوْلٍ قُلْتُهُ

1092 İsnadı hasendir. Bk. Acurri, Şeria, 345 (1/312)
1093 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 803 (1/370)

مر كُنُودِ فقال ميمُونٌ: أترَوْنَ إِيمَانَ هَذِهِ كَإِيمَانِ مَرْيَمَ بِنْتِ عِمْرَانَ قَالَ: وَالْخَيْبَةُ لمن يقول. إيمانُهُ كَإِيمانِ جبْرِيل

1258- Nasr bin Müsenna el-Eşca'i dedi ki: Bir keresinde Meymun bin Mihran'ın yanında oturuyordum. O sıra def çalıp "Söylediğim bir sözden dolayı bana nankörlük gerekir mi?" diyordu. Meymun bunun üzerine şöyle dedi: "Şimdi bunun imanı, İmran kızı Meryem'in imanı gibi midir? İmanının Cibril'in imanı gibi olduğunu söyleyene yazıklar olsun!"[1094]

١٢٥٩ - حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عُمَرَ , وَمَالِكًا وَسَعِيدَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ , يَقُولُونَ: " لَيْسَ لِلْإِيمَانِ مُنْتَهًى , هُوَ فِي زِيَادَةٍ أَبَدًا , وَيَقُولُونَ عَلَى مَنْ يَقُولُ: إِنَّهُ مُسْتَكْمِلُ الْإِيمَانِ وَأَنَّ إِيمَانَهُ كَإِيمَانِ جِبْرِيلَ " قَالَ: قَالَ الْوَلِيدُ: قَالَ سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: هُوَ أَنْ يَكُونَ إِذَا أَقْدَمَ عَلَى هَذِهِ الْمَقَالَةِ إِيمَانُهُ كَإِيمَانِ إِبْلِيسَ , لِأَنَّهُ أَقَرَّ بِالرُّبُوبِيَّةِ , وَكَفَرَ بِالْعَمَلِ , فَهُوَ أَقْرَبُ إِلَى ذَلِكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ إِيمَانُهُ كَإِيمَانِ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ

1259- Velid bin Müslim dedi ki: Ebû Ömer'i, Malik'i ve Said bin Abdülaziz'i şöyle derlerken işittim: "İmanın sonu yoktur." Yani iman ebediyen artar durur. Bunu, kendisinin imanı kamil ve Cibril'in imanı gibi bir imana sahip olduğunu söyleyenlere diyorlardı. Said bin Abdülaziz, bu söze denk geldiğinde şöyle derdi: "Onun imanı, İblis'in imanı gibidir. Çünkü İblis, rubûbiyeti ikrar etmiş, ameliyle kâfir olmuştu. Bu kimse, imanının Cibril'in (a.s.) imanı gibi olmasından daha çok imanının İblis'in imanı gibi olmasına yakındır."[1095]

١٢٦٠ - أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ , أَخُو حُذَيْفَةَ , عَنْ حُذَيْفَةَ , أَنَّهُ قَالَ: " تَفْتَرِقُ هَذِهِ الْأُمَّةُ , حَتَّى تَبْقَى فِرْقَتَانِ مِنْ فِرَقٍ كَثِيرَةٍ تَقُولُ إِحْدَاهُمَا: مَا بَالُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ لَقَدْ ضَلَّ مَنْ كَانَ قَبْلَنَا؟ وَتَقُولُ الْأُخْرَى: إِنَّا مُؤْمِنُونَ كَإِيمَانِ الْمَلَائِكَةِ مَا فِينَا كَافِرٌ وَلَا مُنَافِقٌ , حَقًّا عَلَى اللَّهِ تَعَالَى أَنْ يَحْشُرَهُمْ مَعَ الدَّجَّالِ»

1094 Senedinde Halid bin Hayyan er-Rakki vardır. Saduk olmakla birlikte hata ederdi.

1095 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 737 (1/346). Senedinde Mehdi bin Cafer vardır. Buhârî dedi ki: "Hadisleri münkerdir." Tehzib adlı eserde de böyle söylenilmiştir.

1260- Huzeyfe'nin kardeşi Abdülaziz'den; Huzeyfe (r.a.) şöyle dedi: "Bu ümmet fırkalara ayrılır da birçok fırka içinden iki tanesi kalır. Biri 'Şu beş vakit namaz da nedir? Yemin olsun ki bizden öncekiler sapıtmıştır' der. Diğeri se 'Bizler, Cibril'in imanı gibi imana sahip olan mümineriz. İçimizde ne bir kâfir ne de bir münâfık vardır' derler. Onları Deccal ile haşretmek Allah Teâlâ'nın üzerine haktır."[1096]

١٢٦١ - عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ , قَالَ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: «يَقُولُونَ مَا فِينَا كَافِرٌ وَلَا مُنَافِقٌ , جَذَّ اللَّهُ أَقْدَامَهُمْ»

1261- Yahya bin Ebi Kesir'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Diyorlar ki: İçimizde ne bir kâfir ne de bir münâfık vardır. Allah böyle söyleyenlerin ayaklarını kessin!"[1097]

١٢٦٢ - قَرَأْتُ عَلَى مَعْقِلِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ} [التكوير: ٢٠] قَالَ: " ذَلِكُمْ جِبْرِيلُ , وَخَيْبَةٌ لِمَنْ زَعَمَ أَنَّ إِيمَانَهُ مِثْلُ إِيمَانِ جِبْرِيلَ. {وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ} [التكوير: ٢٢] «يَعْنِي مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

1262- Ma'kil bin Ubeydullah'tan; Allah Teâlâ'nın "*Şüphesiz o, şerefli bir elçinin (Cibril'in) sözüdür. (O Cibril), kuvvet sahibi ve Arş'ın Sahibi katında saygın biridir. Orada kendisine itaat edilir, güvenilirdir.*" (Tekvir, 19-21) âyetleri hakkında Meymun bin Mihran dedi ki: "Şerefli elçi Cibril'dir. İmanının aynı Cibril'in imanı gibi olduğunu iddia edene yazıklar olsun! *Sizin arkadaşınız, deli değildir.*" (Tekvir, 22). Yani sizin arkadaşınız Muhammed (s.a.v.) deli değildir."

1096 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 8448 (4/516). Hakim dedi ki: "Bu, isnadı sahih bir hadistir ama Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir." Zehebi kendisine muvafakat etmektedir.

1097 İsnadı zayıftır. Senetteki İkrime bin Ammar sika olmakla birlikte Yahya bin Ebi Kesir'den aktardığı rivayetler muztaribtir. Zehebi böyle söylemiştir. İbn Hacer ise şöyle der: "Saduk olmakla birlikte yanlış yapardı. Yahya bin Ebi Kesir'den yaptığı rivayetler muztaribtir."

١٢٦٣ - عَنْ أَبِي مُخَيِّلٍ , قَالَ: لَقِيَنِي كَعْبٌ وَأَنَا أَطُوفُ , بِالْبَيْتِ فضرب منكبي وَقَالَ: إِنَّكَ الآنَ عَلَى الْفِطْرَةِ , وَسَيَجِيءُ قَوْمٌ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ مؤمنون ولا مُؤْمِنِينَ غَيْرَهُمْ , فَدَعْهُمْ أَوْ قَالَ: فَاجْتَنِبْهُمْ , قُلْتُ: مَنْ هُمْ يَا كَعْبُ؟ قَالَ: أَصْحَابُ الأَهْوَاءِ قَالَ: قُلْتُ: يَا كَعْبُ كَبِرَتْ سِنِّي وَاشْتَهَيْتُ لِقَاءَ رَبِّي أَحْيَا وَأَشِيخُ أَحْيَا وَأَشِيخُ «

1263- Ebû Muhayyel dedi ki: Kâbe'yi tavâf ederken Ka'b (r.a.) ile karşılaştım. Omzuma vurdu ve şöyle dedi: "Sen şu an fıtrat üzeresin. İlerde bir topluluk gelecek, kendilerinin mümin olup onlardan başkasının mümin olmadığını iddia edecek. Onları bırak –veya onlardan uzaklaş gitsin–." Ben "Kim onlar, ey Ka'b?" diye sordum. Dedi ki: "Hevâ sahipleridir." Dedim ki: "Ey Ka'b! Yaşım ilerledi. Artık canım Rabbime kavuşmayı istiyor. Yaşıyor, yaşlanıyorum, yaşıyor, yaşlanıyorum."

١٢٦٤ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ دَاوُدَ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى الْأَزْدِيَّ , بِطَرَسُوسَ يَقُولُ: قَالَ وَكِيعٌ: " الْقَدَرِيَّةُ يَقُولُونَ: الْأَمْرُ مُسْتَقْبَلٌ , إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُقَدِّرِ الْمَصَائِبَ وَالْأَعْمَالَ وَالْمُرْجِئَةُ يَقُولُونَ: الْقَوْلُ يُجْزِئُ مِنَ الْعَمَلِ. وَالْجَهْمِيَّةُ يَقُولُونَ: الْمَعْرِفَةُ تُجْزِئُ مِنَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ " قَالَ وَكِيعٌ: وَهُوَ كُلُّهُ كُفْرٌ

1264- İshak bin Davud dedi ki: Tarsus'tayken Ebû Musa el-Ezdi'yi şöyle derken işittim: Veki dedi ki: "Kaderiye 'Emir gelecektedir; Allah musîbetleri ve amelleri takdir etmemiştir' diyor, Mürcie 'Söz yeterlidir; amele gerek yoktur' diyor, Cehmiyye ise 'Marifet (bilgi) yeterlidir; söze ve amele gerek yoktur' diyor. Bu görüşlerin hepsi küfürdür."

١٢٦٥ - ... حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ , قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ , وَذَكَرُوا الْمُرْجِئَةَ , فَقَالَ: رَأْيٌ مُحْدَثٌ أَدْرَكْنَا النَّاسَ عَلَى غَيْرِهِ «

1265- ... Abdullah bin Nümeyr dedi ki: Süfyan'ı işittim; yanında Mürcie'yi zikrettiler, dedi ki: "Bu, sonradan ortaya çıkarılmış bir görüştür. Selefimize başka bir görüş üzerindeyken yetiştik."[1098]

1098 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 610 (1/311)

١٢٦٦ - حَدَّثَنَا سَلاَّمٌ قَالَ: " أَنَا أَكْبَرُ , مِن دِينِ الْمُرْجِئَةِ , إِنَّ أَوَّل من تَكَلَّمَ فِي الْإِرْجَاءِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ يُقَالُ لَهُ: الْحسن »

1266- Sellâm dedi ki: "Ben Mürcie'nin görüşünden büyüğüm/tenezzül etmem. Doğrusu Mürcie görüşü hakkında Medine'de ilk konuşan kişi, Haşimoğulları'ndan kendisine el-Hasen denilen biridir."[1099]

١٢٦٧ - حَدَّثَنَا أَبُو الْمَلِيحِ , قَالَ: سَمِعْتُ مَيْمُونًا , يَقُولُ: «أَنَا أَكْبَرُ مِنَ الْإِرْجَاءِ»

1267- Ebû Melih dedi ki: Meymun'u şöyle derken işittim: "Ben Mürcie görüşünden daha büyüğüm/onlara tenezzül etmem."

١٢٦٨ - عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ , عَنْ زَاذَانَ , وَمَيْسَرَةَ , قَالَا: أَتَيْنَا الْحَسَنَ بْنَ مُحَمَّدٍ فَقُلْنَا: مَا هَذَا الْكِتَابُ الَّذِي وَضَعْتَ؟ وَكَانَ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ كِتَابَ الْمُرْجِئَةِ. قَالَ زَاذَانُ: قَالَ لِي: يَا أَبَا عُمَرَ لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ مِتُّ قَبْلَ أَنْ أُخْرِجَ هَذَا الْكِتَابَ , أَوْ قَبْلَ أَنْ أَضَعَ هَذَا الْكِتَابَ »

1268- Atâ bin Sâib'ten; Zâdân ve Meysera dedi ki: Hasen bin Muhammed'in yanına gidip kendisine "Şu yazdığın kitap da neyin nesi?" diye sorduk. Kendisi, Mürcie kitabını gün yüzüne çıkaran kişiydi.[1100]

Zâdân dedi ki: Bana şöyle demişti: "Ey Ebû Ömer! Şu kitabı gün yüzüne çıkarmadan –şu kitabı yazmadan– önce ölmüş olmayı ne çok isterdim."

١٢٦٩ - عَنْ سَعْدٍ الطَّائِيِّ , عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ , أَنَّهُ قَالَ: الْوَلَايَةُ بِدْعَةٌ , وَالْإِرْجَاءُ بِدْعَةٌ , وَالشَّهَادَةُ بِدْعَةٌ »

1269- Sa'd et-Tâi'den; Ebû Said el-Hudri (r.a.) şöyle dedi: "Velayet bidattir, Mürcie bidattir, şahitlik bidattir."[1101]

1099 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (6/321)

1100 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 665 (1/324). Senedinde Atâ bin Saib vardır. Kendisi karıştırmış olup Hammad bin Seleme ondan karıştırdıktan sonra rivayette bulunmuştur.

1101 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 670 (1/327)

١٢٧٠ - عن سُفيان، عن سَلَمَة بن كُهيل، قال: اجتمعنا في الجَماجِم: أبو البختري الطائي، وميسرة أبو صالح، وضحاك المشرقي، وبكير الطائي فأجمعوا على أنّ الإرجاء بدعة، والولاية بدعة، والبراءة بدعة، والشهادة بدعة»

1270- Süfyan'dan; Seleme bin Küheyl dedi ki: "Cemâcim'de Ebû'l Buhteri et-Tâi, Meysera Ebû Salih, Dahhak el-Muşrifi ve Bukeyr et-Tai bir araya geldiler. Hepsi de Mürcie'nin, velayetin, beraatin ve şahitliğin bidat olduğu üzerinde icma ettiler."[1102]

١٢٧١ - حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ، فِي مَسَائِلِ المروذِيّ قَالَ: فَقِيلَ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: إِنِ اسْتَثْنَيْتُ فِي إِيمَانِي أَكُنْ شَاكًّا قَالَ: لَا، ثُمَّ قَالَ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ الْحَجَّاجِ بْنِ يُوسُفَ: يَكُونُ إِيمَانُهُ مِثْلَ إِيمَانِ أَبِي بَكْرٍ قَالَ: لَا قَالَ: فَيَكُونُ إِيمَانُهُ مِثْلَ إِيمَانِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَا: قَالَ: " فَالْمُرْجِئَةُ يقولُونَ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ «

1271- Bize Ebû Hafs tahdis ettii, dedi ki: Bize Mervezi'nin Mesail adlı eseri hakkında Muhammed bin Davud tahdis etti, dedi ki: Ebû Abdullah'a "İmanımda istisna etsem şüpheye düşmüş olur muyum?" diye soruldu. Ahmed "Hayır" dedi. Sonra Mervezi, Ebû Abdullah'a "Haccac bin Yusuf'un imanı, Ebû Bekir'in imanıyla aynı mıdır?" diye sordu. Ahmed "Hayır" dedi. Mervezi "Peki onun imanı, Rasûlullah'ın (s.a.v.) imanı gibi olur mu?" Ahmed yine "Hayır" deyince Mervezi "Mürcie, imanın söz olduğunu söylüyor" dedi.

١٢٧٢ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي لَيْسَ لَهُمَا فِي الْإِسْلَامِ نَصِيبٌ: الْمُرْجِئَةُ وَالْقَدَرِيَّةُ»

1272- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ümmetimden iki sınıf vardır ki onların İslâm'da hiçbir nasibi yoktur: Mürcie ve Kaderiye."[1103]

1102 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 669 (1/327)

1103 Bk. 1272.ci rivayet.

١٢٧٣ - وَكَانَ عَوْنُ بْنُ عَبْدِ اللهِ مِنْ آدَبِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ وَأَفْقَهِهِمْ، وَكَانَ مُرْجِئًا فَرَجَعَ عَنْ ذَلِكَ وَأَنْشَأَ يَقُولُ

1273- Avn bin Abdullah, Medine'nin en edip en fakih kimselerindendi. Kendisi önceleri Mürcie inancına sahip olup sonradan görüşünden dönmüştür. Şu şiri okumaya başladı:

لَأَوَّلُ مَنْ تُفَارِقُ غَيْرَ شَكٍّ تُفَارِقُ مَا يَقُولُ الْمُرْجِؤُنَا

وَقَالُوا: مُؤْمِنٌ مِنْ أَهْلِ جَوْرٍ وَلَيْسَ الْمُؤْمِنُونَ بِجَائِرِينَا

وَقَالُوا: مُؤْمِنٌ دَمُهُ حَلَالٌ وَقَدْ حَرُمَتْ دِمَاءُ الْمُؤْمِنِينَا

Şüphe etmeksizin ilk terk edeceğin şey,
Mürcie görüşünü terk etmek olsun.
Dediler ki: "Zulüm ehlinden bir mümindir."
Halbuki müminler zalim değildir.
Dediler ki: "Kanı helal olan bir mümindir."
Halbuki müminlerin kanı haramdır.[1104]

İbn Batta şöyle der: Bu bölümde, Kur'ân ve sünnetten iman durumları ve sıfatları ile ilgili akıllı kimsenin yapışması ve muhalefet edenlerden sakınması gerektiği bazı delilleri zikrettim. Allah'tan, bizi fitnelerden korumasını ve imtihanlardan afiyette kılmasını dileriz. Böylece Mürcie'ye reddiye olan kısmın sonuna geldik. Ayrıca burası, yedinci bölümün sonudur. Allah'a hamd, O'nun peygamberi Muhammed'e salat olsun.

Yedinci bölüm burada sonra erdi. Bunu sekizinci bölüm izleyecektir inşallah.

1104 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (22/456)

SEKİZİNCİ BÖLÜM

- Önsöz
- Kaderiyye Mezhebi
- Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda, Kullarından Dilediğinin Kalbini Mühürlediği ve Bu Kulların Hidayete Ulaşamayacağı, Hidayete Kulak Veremeyeceği ve Göremeyeceğini Bize Bildirmesi
- Allah Teâlâ'nın Dilediği Kullarına Hidayet Verip Dilediklerini Saptıracağını Kitabı'nda Bize Bildirmesi
- Allah Teâlâ'nın Peygamberleri İnsanlara Gönderip Onları Âlemlerin Rabbine İbadete Çağırmalarına Dair Bize Verdiği Haber
- Mahlûkatın Dilemesinin, Allah Teâlâ'nın Dilemesine Bağlı Olduğu ve Allah Dilemedikçe Mahlûkatın Hiçbir Şey Dileyemeyeceği Hakkında Allah Teâlâ'nın Bize Bildirdikleri
- Allah Teâlâ'nın Dilediği Zamanda Dilediği Gibi Mahlûkatı Yarattığına Dair Rivayet Edilenler
- Allah Teâlâ'nın Âdem'in Zürriyetini Sırtlarından Alıp Onları Bir Grubu Cennet ve Bir Grubu da Cehennem İçin Olmak Üzere İki Fırkaya Ayırdığına İmân
- Allah Teâlâ'nın Gökleri ve Yeri Yaratmadan Önce Kaderi Belirlediğine ve Buna Karşı Gelen Kimsenin Helak Olan Gruplardan Olduğuna İmân
- Allah Teâlâ'nın Kalemi Yarattığı ve Ona "Yaz!" Emrini Verince, Onun da Olacak Şeyleri Yazdığına İmân. Kim Buna Karşı Gelirse, O Kimse Helâk Olan Gruplardandır

ÖNSÖZ

Konuların analitik incelemesinden önce, 'Kader' kavramı ve Kaderiyye'nin gelişim tarihini açıklama konusunda bir önsöz sunuyoruz.

Kader:

Kur'an-ı Kerim ve selefe göre 'kader', Allah'ın bütün varlıkları kuşatan ilmi, toptan ve ayrıntılı olarak takdiridir. Yani zât ve sıfat, zaman ve mekân, nicelik ve nitelik; mahiyet, özellik ve tür olarak belirlenmesi, sonra tüm bunların gökler ve yerler yaratılmadan elli bin sene önce Ümmü'l-Kitab'a yazılmasıdır. Nitekim Müslim ve başkalarının rivayet ettiği hadis de bunu ifade eder: "Allah, mahlukâtın kaderini göklerle yeri yaratmadan elli bin sene önce yazdı. Allah'ın Arş'ı da su üzerinde idi."

Ebu Hâzim (r.h.) şöyle der: "Aziz ve yüce olan Allah, yazmadan önce biliyordu. Tüm bunları yaratmadan önce yazdı. Böylece tüm varlıklar, Allah'ın ilmi ve yazmasına göre ilerledi."[1105]

İmam Ahmed (r.h.): "Kader, Rahman'ın kudretidir" demiştir.

İbn Akîl, "İmam Ahmed, bu sözüyle kalplere şifa vermiştir. Bu ifade, açık ve birçok mana içermektedir" der.[1106]

Râğıb: "Kader, durumu itibariyle kudrete ve ilimle takdir edilene işaret eder. Sonuç olarak ilim, irade ve söze uygun şekilde herhangi bir vakitte bir şeyin var olması demektir" der.[1107]

Beyhâkî şöyle der: "Kader, kâdir olanın fiilinden takdir edilmiş olarak meydana gelen şeye verilen isimdir. (بتردقو مي شلا تردة) şeklinde hem şeddeli ve hem de şeddesiz olarak kullanılır. Kader, takdir edilen ve belirlenendir.

1105 Beyhâkî, el-İ'tikâd, s. 59.
1106 Bkz. Kasîdetu'n-Nûniyye (Muhammed Halil Herrâs'ın şerhiyle birlikte), c. 1, s. 91-93.
1107 Fethu'l-Bârî, 11/477.

Nitekim 'Bina yıkıldı' dersin; bu onun yıkılmış olduğunu ifade eder. 'Bir şeyi tuttum' yani 'tutulmuş' denir. Buna göre kadere iman, insanların ve diğer varlıkların yaptıklarından meydana gelecek olan şeyleri Allah'ın daha önceden bildiğine, tüm bunların O'nun takdiri ile gerçekleştiğine, bu fiillerin hayrını ve şerrini yarattığına inanmaktır."[1108]

Bu konudaki rivayet ve sözlerden oluşan Âcurrî'nin eş-Şeria[1109], Lâlekâî'nin Şerh-u Usûl-i İ'tikad-i Ehli's-Sünne ve'l-Cemaa[1110], İbn Kayyim'in Şifau'l-Alîl[1111], Beyhâkî'nin el-İ'tikâd[1112] gibi selefin kitaplarının içerdiği anlam da bu manaya işaret eder.

İfade edilen anlamda kaderin sübutuna işaret eden Kur'an âyetlerinden bazıları şunlardır: *"Mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir."* (Furkan, 2)

"Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık." (Kamer, 49)

"Güneş de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir. Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah'ın takdiri (düzenlemesi)dir." (Yasin, 38)

"En yakın göğü kandillerle süsledik ve onu koruduk. İşte bu, mutlak güç sahibi ve hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir." (Fussilet, 12)

"Her şey O'nun katında bir ölçü iledir." (Ra'd, 8)

"Hiçbir şey yoktur ki hazineleri yanımızda olmasın. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz." (Hicr, 21)

"Biz, gökten belli bir ölçüde su indirdik de (faydalanmanız için) onu yeryüzünde tuttuk." (Müminun, 18)

"Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın." (En'am, 59)

1108 Beyhâkî, el-İ'tikâd, s. 53-54.
1109 Bkz. Hattabî, Meâlimu's-Sünen. Münzirî'nin Muhtasar-u Sünen-i Ebi Davud'un dipnotunda yer almaktadır (7/69-70).
1110 Bkz. eş-Şeria, s. 176-190.
1111 Bkz. s. 251-606.
1112 Bkz. s. 6-120.

"De ki: "Bizim başımıza ancak, Allah'ın bizim için yazdığı şeyler gelir. O, bizim yardımcımızdır. Öyleyse mü'minler, yalnız Allah'a güvensinler." (Tevbe. 51)

"Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır." (Hadid, 22)

Bu ve benzeri âyetler, Allah Teâlâ'nın bütün mahlukâtı hakkındaki bilgisinin genişliğine, takdir ettiği ve bildiğine uygun şekilde onları yaratmadan önce yazdığına delâlet eder.

Sünnette, kaderin anlamını açıklayan hadislerden biri şudur: "Allah'ın ilk yarattığı şey 'kalem'dir. Allah ona: "Yaz!" deyince, kalem: "Rabbim! Ne yazayım?" diye sordu. Allah: "Kıyamet kopuncaya kadar her şeyin kaderini yaz" buyurdu.

İbn Kayyim şöyle der: "Kalemin yazdığı bu şey, kaderdir. İbn Vehb rivayet etmiştir: Bana Ömer bin Muhammed'in rivayet ettiğine göre Süleyman bin Mihran şöyle dedi: Ubade bin es-Samit ölüm döşeğinde iken şöyle dedi: "Bana oğlumu çağır! Belki Rasûlullah'tan (s.a.v.) işittiğim hadisi ona söyleyebilirim: "Allah'ın ilk yarattığı şey, kalemdir. Allah ona: "Yaz!" diye emredince, kalem: "Rabbim! Ne yazayım?" diye sordu. Allah: "Kaderi yaz!" buyurdu.[1113]

Ebu Davud et-Tayâlisî şöyle dedi: Bize Abdulmümin rivayet etti: "Hasan'ın yanında idik. Derken Yezid bin Ebu Meryem es-Selûlî, asasına dayanarak geldi. "Ey Ebu Said! Bana, *"Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) yazılmış olmasın..."* (Hadid, 22) âyetinden bahset" deyince, Hasan: "Olur" dedi ve şöyle devam etti: "Vallahi Allah, gökte bir olaya hükmeder. Sonra onun için bir ecel tayin eder. Şu şu günde, şu şu vakitte olacağını tespit eder. Bunu hem havas ve hem de avam için böyle yapar. Hatta bir kimse asasını ancak Allah'ın kaza ve kaderi ile alabilir." Yezid: "Ey Ebu Said! Allah'a yemin olsun ki, daha önce bu asaya ihtiyacım yoktu. Ama şimdi o olmadan olmuyor" deyince, Hasan: "İşte mesele gördüğün gibi!" dedi.

İbn Kayyim şöyle der: "...biz onu yaratmadan önce..." ifadesindeki zamirin neyi gösterdiği konusunda ihtilaf edilmiştir. Bu zamirin, yakınlığından

---

1113 Şifau'l-Alîl, s. 6.

dolayı nefislere işaret ettiği söylenmiştir. Kimileri, 'yeryüzüne' derken, kimileri de 'musibete' işaret etmiştir, der. Doğrusu şu ki, bu zamir bütün mahlûkata delâlet eder Nitekim ifadenin bağlamı ve (نبرأها) kelimesi buna işaret eder. Böylece her üç görüş, tek bir görüş altında toplanmış olur.[1114] Allah en doğrusunu bilir.

Hattabi (r.h.) şöyle der: "İnsanlardan birçoğu, kaza ve kaderin Allah'tan olmasını Allah'ın hüküm ve takdirine göre kulu zorlamak ve boyun eğdirmek olduğunu düşünmektedir. Rasûlullah'ın (s.a.v.), "Âdem (a.s.), Musa (a.s.) ile tartıştı... hadisinin bu açıdan olduğu yanlışına kapılıyorlar. Oysa böyle değildir. Kader, kulların fiillerinden ve kazandıklarından meydana gelecek şeyleri Allah'ın daha önceden bildiğini haber vermesi, bunların O'nun takdiri ile gerçekleşmesi ve bu fiillerin hayrını ve şerrini yaratmasıdır."[1115]

Kaderiyye

İbn Batta (r.h.), Rasûlullah'ın (s.a.v.) kaderi yalanlayacak Kaderiyye'nin çıkışını haber vermesinden, onların gelişimi ve tarihinden bahsetmiştir. Bu, on birinci bölümün ikinci bâbında, 'Kader Konusunda İlk Konuşan Sapık Önderler, Bu Bid'atı Ortaya İlk Atan, Onu geliştiren ve Bu Düşünceye Çağıran' başlığı altında geçmektedir.

Rasûlullah'ın (s.a.v.), Kaderiyye'nin çıkışını haber vermesi ve ondan sakındırmasına gelince, bu husus birçok hadiste geçmektedir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Ümmetim hakkında üç şeyden endişe ediyorum:*

1. Yıldızlara inanma,

2. Kaderi yalanlama,

3. İdarecilerin zulmü."[1116]

Yine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Ümmetimde başka suretlere çevrilmeler olacaktır. Bu da zındıklar ile Kaderiyye (mezhebin)den olanların içinde gerçekleşecektir.*"[1117]

1114 Şifau'l-Alîl, 6-7.

1115 Bkz. Hattabî, el-Meâlim (Münzirî'nin Muhtasar-u Sünen-i Ebi Davud'un dipnotunda yer almaktadır (7/69).

1116 Sahihtir. Bunu destekleyen başka hadisler de vardır. Bkz. 256 no'lu hadisin tahrici.

1117 Sahihtir. Bkz. 245 no'lu hadisin tahkiki.

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Zu'l-Halasa putunun etrafında müşrik kadınların kalçaları birbirine değecek şekilde tavaf ettiklerini şimdiden görür gibiyim. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, yanlış düşünceleri onları, Allah'ın hiçbir hayrı takdir etmediğini inkâra, aynı şekilde hiçbir şerri de takdir etmediğini inkâra götürecektir."*[1118]

Rasûlullah'ın (s.a.v.) haber verdiği gibi o dönemden sonra İslam ümmetinin arasında Kaderiyye düşüncesi ortaya çıktı. -İbn Batta'nın naklettiği üzere- İslam'da kaderin olmadığını ilk söyleyen, Irak halkından Sibeveyh el-Bakkal'dır. Bazıları ona 'Sûsin' adını vermiş[1119], künyesinin 'Ebu Yunus' olduğunu söylemişlerdir. Sibeveyh Hristiyandı. Daha sonra müslüman oldu, ardından tekrar Hristiyan oldu. Bu görüşte başlangıçta onu el-Melâhîn dışında takip eden olmadı. Ondan da bu görüşü Ma'bed el-Cühenî aldı. Ma'bed insanları bu görüşe çağırdı. Ma'bed'den de bu görüşü Ğaylan ed-Dımeşkî aldı. Ğaylan, Ömer bin Abdulaziz döneminde kaderciliğe çağırmasıyla meşhur biri idi. Kaderiyye inancından tevbe ettiğine dair Ömer bin Abdulaziz'e söz verdikten sonra tekrar kaderciliğe çağırmasından dolayı Hişam bin Abdulmelik döneminde öldürüldü. Selef âlimleri, Ma'bed'e saygı göstermezler aksine onu aşağılayıp küçümsemeyi ve onunla birlikte oturmamayı emrederlerdi. Amr bin Dinar'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Tâvûs, Kâbe'yi tavaf ederken Ma'bed el-Cühenî ile karşılaştı. Tâvûs ona: "Ma'bed sen misin?" diye sorunca: "Evet" dedi. Tâvûs, yanındakilere dönerek: "Bu Ma'bed'dir! Onu aşağılayın! Hasan(-ı Basrî), onunla birlikte oturmayı yasaklardı" dedi.

Bundan sonra Mu'tezile geldi ve bu düşünceye sarıldı. Bu konuda onların lideri Amr bin Ubeyd, Vâsıl bin Atâ ve diğer Mutezilî önde gelenler idi. Onlar kaderin olmadığı görüşünü, mezheplerinin ilkelerinden biri hâline getirdiler ve bunu 'adl' diye isimlendirdiler.[1120] Bunun nedeni, onların bakış açısına göre kaza ve kader yalanlanmadıkça Allah'ın adaletinin gerçekleşmeyeceği düşüncesi idi. Onlara göre fiilleri yaratan bizzat kulun kendisidir. İddia ettiklerine göre Allah Teâlâ, kulların fiillerini yaratan değildir.

1118 Sahihtir. Bkz. 248 no'lu hadisin tahkiki.

1119 Lâlekâî, Şerh-u Usûl-i İ'tikad-i Ehli's-Sünne'de 'Senûsiye el-Bakkal' adında olduğunu söyler. el-Evzâî ona 'Sûsîn' adını vermiştir. Nitekim İbn Batta'da bu ismi ondan naklet-miştir.

1120 Bkz. Şerhu't-Tahaviyye, c. 1, s. 5 (thk. Abdurrahman Umeyra).

Kader kavramı ve Kaderiyye'nin tarihini açıklayan bu önsözden sonra, el yazması nüshanın içerdiği konuları, bununla ilişkili yorumlarla birlikte analitik bir şekilde sunacağız.

KADERE İMANIN GEREKLİLİĞİ

İbn Batta, bu kitabın dokuzuncu bölümünün dördüncü bâbında rivayet ettiği hadisler ve seleften sözlerle kadere imanın gerekliliğini ispat etmiştir. Bu bâbın başlığı, 'Hayır ve Şerri ile Kadere İnanmadıkça Hiç kimsenin İmanının Geçerli Olamayacağı ve Kulun Mümin Olamayacağı, Kaderi Yalanlayan Kimsenin Bu İnançla Ölmesi Durumunda Cehenneme Gireceği, Buna Karşı Gelenin Helâk Olan Fırkalardan Olacağı'dır.

Kadere imanın gerekliliği, hadis âlimlerinin icma alanıdır. Kur'an ve Sünnet'teki deliller, kaderin varlığı ve ona inanmanın gerekliliği konusunda herhangi bir şüphe ve tereddüte yer bırakmayacak şekilde nakledilmiştir. İbn Batta, bu konuda Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "*Eğer Allah gökteki ve yerdeki mahlûkatını cezalandıracak olsa, yine de onlara zulmetmiş olmazdı. Eğer onlara rahmet ederse, bu rahmet onlar için yaptıkları amellerden daha hayırlı olurdu. Bir kimse Allah yolunda Uhud dağı kadar altın infak etse, ancak hayır ve şerriyle birlikte kadere iman etmezse cehenneme girer.*"[1121]

Bu rivayetlerden biri de Atâ bin Rebâh'ın şu naklettiği haberdir: "Velid bin Ubade bin es-Samit'e: "Ölüm döşeğine düştüğünde babanın vasiyeti nasıldı?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Beni çağırdı ve şöyle dedi: "Evladım! Allah'tan kork ve bil ki, tek olan Allah'a iman etmedikçe, hayrı ve şerriyle kadere iman etmedikçe ilme ulaşamazsın." "Babacığım! Hayır ve şerriyle kadere nasıl iman edebilirim?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Bil ki, başına gelmesi takdir edilen bir şey şaşmadan mutlak bir şekilde başına gelir ve başına gelmesi takdir edilmeyen bir şey de asla başına gelmez. İşte bu kaderdir. Eğer bu inançtan farklı bir inanç üzere ölürsen, cehenneme girersin. Çünkü ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: "*Allah'ın ilk yarattığı şey, kalemdir. Allah ona: "Yaz!" diye emredince, kalem: "Rabbim! Ne yazayım?" diye sordu. Allah: "Kaderi yaz!" buyurdu. O andan itibaren kalem, ebediyyen olacak olan şeyleri yazmaya başladı.*"[1122]

1121 Sahihtir. Bkz. 171 no'lu hadisin tahkiki.

1122 Sahihtir. Bkz. 173 no'lu hadisin tahrici.

Abdullah bin Büreyde'den rivayet edildiğine göre Yahya bin Ya'mer şöyle dedi: "Kader konusunda ilk konuşan Ma'bed el-Cüheni idi. Humeyd bin Abdurrahman ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıktık. "Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashabından biriyle karşılaşsak da, şu topluluğun (kader hakkında) söylediklerini ona sorsak" dedim. Derken Abdullah bin Ömer ile karşılaştık. Arkadaşımla ben, hemen sağından ve solundan olmak üzere onun etrafını çevirdik. Arkadaşımın sözcülüğü bana vereceğini anladım ve: "Ey Ebu Abdurrahman! Bizim o taraflarda bir takım insanlar ortaya çıktı. İlmin peşinden gidiyor ve öğrenmeye çalışıyorlar. Onlar, kaderin olmadığını ve her işin (hiçbir şeye bağlı olmadan) başlı başına meydana geldiğini iddia ediyorlar" dedim. Abdullah bin Ömer: "Eğer onlarla karşılaşırsan, benim onlardan ve onların da benden uzak olduklarını söyle. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer onlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa ve onu Allah yolunda harcasa, hayır ve şerriyle kadere inanmadıkça Allah bunu ondan kabul etmez" dedi. Sonra şöyle dedi: "Bana Ömer bin Hattab şunu rivayet etti: "Biz Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında iken, elbisesi bembeyaz bir adam çıkageldi..." -Ardından iman hadisini uzun bir şekilde nakletti.- Adam: "İman nedir?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*İman, tek olan Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ölümden sonra dirilişe, cennet ve cehenneme, hayır ve şerriyle kadere inanmandır.*" Adam: "Doğru söyledin" dedi. –Ardından Abdullah hadisin tamamını uzun bir şekilde nakletti.-

Abdullah bin Mes'ud'un (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kul, -elini ağzına götürerek- kadere, öleceğine ve tekrar dirileceğine inanmadıkça imanın tadını alamaz." Bunun dışında sahabe, tabiîn ve onlardan sonra gelen imamlardan kaderin varlığı ve ona iman etmenin gerekliliği konusunda birçok hadis ve söz rivayet edilmiştir. Tüm bunları İbn Batta, bu bölümde rivayet etmiştir.

Derim ki: Bu hadisler ve rivayetler, ne tür bir iyilikte bulunursa bulunsun, Uhud dağı kadar altın infak etse dahi kadere inanmayan kimsenin amellerini Allah'ın kabul etmeyeceği konusunda açıktır. İman ve takva, ancak Allah'ın tek ve eşsiz olduğuna iman ve kadere iman ile gerçekleşir. Kadere iman, başına gelmesi takdir edilen bir şeyin mutlak şekilde başına geleceğine ve başına gelmesi takdir edilmeyen bir şeyin de asla başına gelmeyeceğine inanmaktır. İşte kader budur.

KADERİN EZELİLİĞİ

İbn Batta, el-İbane'nin ikinci bâbında âyet, hadis ve selefin sözleriyle bu manaya deliller gösterir. Bunlar, sekizinci bölümün yedi ve sekizinci bâblarıdır.

İlk bâb, "Allah'ın, Gökleri ve Yerleri Yaratmadan Önce Kaderi Belirlediğine İman. Buna Karşı Gelen Kimsenin Helâk Olan Fırkalardan Olduğu' bâbı; ikinci bâb ise, "Allah Teâlâ'nın Kalem'i Yarattığı ve Ona: "Yaz" Diye Emrettiği. Onun da Olacak Şeyleri Yazdığı, Bu İnancı Kabul Etmeyenin İse Helâk Olan Fırkalardan Olduğu' bâbıdır.

Bu iki bâbda rivayet edilenlerin özü, Allah Teâlâ'nın, gökleri ve yerleri yaratmadan elli bin sene önce tüm varlıkların kaderini belirlediğidir. Bununla onun ezelî olduğu bilinir. Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Sonra Allah ona, kıyamet kopuncaya kadar olacak şeyleri; yaratma, rızık, iyilik, kötülük, yaşlık ve kuruluk gibi her şeyi yazmasını emretti. Allah, kaderin yazılmasından sonra onu mühürledi. Dolayısıyla dünyada olan her şey, çok önceden ezelde belirlenmiş kaza ve kader ile gerçekleşmektedir. Allah Teâlâ, herhangi bir şeyi var olmasından sonra bildiği gibi yaratmadan önce de toptan ve ayrıntılı olarak onu bilmektedir. Allah, cehennemliklerden kimlerin cennetlik olduğunu, şakilerden kimlerin said olduğunu bilmektedir. Her canlının hayatını, ecelini, dünyada başına gelecek hayır veya şerrin ne olduğunu, hayatında her nefsin öğrenebileceği şeyleri yazmıştır. Allah'ın dilediği olur ve dilemediği de olmaz. Cennetliklere, cennetliklerin amellerini yapmaları kolaylaştırılırken, cehennemliklere de cehennemliklerin amellerini yapmaları kolaylaştırılmıştır. Dünyada amel işleyen insanların tüm yaptıkları, yazgı, takdir ve bilgi olarak tamamlanmış bir şeydir. Allah'ın hükmü ve takdiri dışında bir şey bulunamaz. Hiçbir şey O'nun ilmini aşamaz, O'nun kalemini bir tarafa çekemez. Nitekim bunun açıklaması, Süraka bin Malik'in (r.a.) rivayet ettiği hadiste geçmektedir: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim için takdir edilip bitmiş bir şey için mi amel ediyoruz yoksa daha sonra ortaya çıkacak bir şey için mi?" diye sorduğumda, Rasûlullah (s.a.v.): "*Takdir edilip bitmiş bir şey için*" buyurdu. Süraka bin Mâlik: "Ey Allah'ın Rasûlü! O halde niçin amel ediyoruz?" diye sorduğunda, Rasûlullah (s.a.v.): "*Amel edin; çünkü herkes, amelle kendisi için yaratılmış (takdir edilmiş) olan şeye ulaştırılır*" buyurdu.

Kaderin ezelde yazıldığı konusunda Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Nun. Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun."* (Kalem, 1) *"Çünkü biz yapmakta olduklarınızı kaydediyorduk."* (Casiye, 29) İlk âyet, Allah Teâlâ'nın ezelde kaderi yazan kaleme yemin ettiğine işaret ederken, ikinci âyet kulların günlük amellerini koruyan ve onları yazmakla görevli meleklerin, ezelde Ümmü'l-Kitap'ta kalemin yazmış olduğu önceki kitaptan bunu kaydettiklerine işaret eder. Böylece kişinin günlük ameli, Levh-i Mahfuz'dan kaydedilmiş olana tam bir uyum sağlar. Nitekim 'Ümmetin bilgini' Abdullah bin Abbas (r.a.) da bunu bu şekilde açıklamıştır.

Kur'an ve Sünnetle kaderin ezelî oluşunun kesinliğine rağmen Kaderiyye, Allah Teâlâ'nın ezelde varlıkların kaderini belirlemediğini iddia etmiştir. Onlara göre bu durum devam etmektedir ve Allah, ancak meydana gelmesinden sonra bunu bilebilir. Allah, o zalimlerin söylediğinden uzaktır, söylediklerinin ötesindedir, yücedir."

Derim ki: Kütüb-i Sitte imamlarının naklettiği rivayetler ve diğer hadis âlimlerinin, selefin yolunu açıklamada te'lif ettikleri eserler, ilahî kaderin ezelî oluşunu gösterir. Örneğin Âcurri'nin, eş-Şeria; Lâlekâî'nin, Şerh-u Usûl-i İ'tikad-i Ehli's-Sünne ve'l-Cemaa; Şeyhulislam İbn Teymiyye'nin, birçok eserinde; İbn Kayyim el-Cevziyye'nin, Şifau'l-Alîl ve Beyhâkî'nin, el-İ'tikâd adlı eserinde, bu konuda kaderin ezelî ve sabit olduğunu açıklayan birçok âyete ilave olarak hepsinin de hedefi, bu konuda görüşleri kabul edilmeyen Kaderiyye'ye bir cevap vermektir.

Burada ifade etmek gerekir ki, ezelî kaderin varlığı ve ona iman, mükelleflerin üstünden sorumluluğu düşürmez. Dolayısıyla herhangi bir kimsenin, emir ya da yasak olsun şeriatın yükümlüklerini terk etmede kaderi delil olarak göstermesi caiz değildir. Çünkü bu, Kitap ve Sünnet'in naslarının gerektirdiği bir husus olup aynı zamanda Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in yoludur. Amel işlemeden sadece kadere iman, Cebriyye'nin yoludur. Aynı şekilde kadere iman etmeden şeriatın emirlerine sarılmak da, Kaderiyye mezhebinin yoludur. Kuşkusuz her iki mezhep de bâtıldır. Sünnet âlimleri her zaman ve zeminde onlara cevap vermişlerdir. Ehl-i Sünnet'in yolu ise, dinin yükümlülüklerini yerine getirmekle birlikte, günahları işleme ve farzları terk etmede kaza ve kaderi delil göstermeden doğrudan kadere iman etmeyi gerektirir.

Çünkü Rasûlullah (s.a.v.), ashabı kendisine bu konuyu sorduğunda: *"Amel edin; çünkü herkes, amelle kendisi için yaratılmış (takdir edilmiş) olan şeye ulaştırılır"* buyurmuştur.

Şeyhulislam İbn Teymiyye şöyle der: "Kadere inanır ancak onu delil olarak getirmeyiz. Kaderi delil olarak getiren kimsenin delili çürüktür. Kaderi mazeret olarak gösterenin mazereti kabul edilmez. Eğer kaderi delil olarak göstermek makbul olsaydı, İblis ve diğer günahkârlardan da bu kabul edilirdi. Şayet kader hüccet olsaydı, hırsızın eli kesilmez, haksız yere birini öldüren öldürülmez, suç işleyen kimseye had uygulanmaz, Allah yolunda çaba gösterilmez, iyilik emredilmez ve kötülükten alıkonulmazdı. Rasûlullah'a (s.a.v.) bu durum sorulmuştu: "Ey Allah'ın Rasûlü! Amel işlemeyi bırakıp yazgıya güvenmeyelim mi?" diye sorulduğunda, Rasûlullah (s.a.v.): *"Amel edin; çünkü herkes, amelle kendisi için yaratılmış (takdir edilmiş) olan şeye ulaştırılır"* buyurmuştur.[1123] Ümmetin selefi ve imamları, kulların, Allah'ın kendilerine emrettiğini yerine getirmek ve yasakladıklarından kaçınmakla mükellef olduklan üzerinde ittifak etmişlerdir. Kitap ve Sünnet'in dile getirmiş olduğu vaat ve tehditlere iman etmek üzerinde aynı fikirdedirler. Aynı şekilde herhangi bir farzı terk etme ve haramı işleme konusunda hiç kimsenin bir delilinin olmayacağı, tam aksine Allah'ın kulları üzerinde açık ve kesin bir delilinin olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Her kim emrolunduğu şeyi terk etme veya sakıncalı bir şeyi işleme konusunda kaderi delil gösterir ya da vaat ve tehditler hakkında geçen nassları reddederse, büyük bir sapıklığa düşmüş ve Allah'a iftira etmiş olur. Allah'ın dinine karşı gelen bu kimseler, Kaderiyye'dendir.[1124] İbn Kayyim, bu konuyu 'Cennetliklerin ve Cehennemliklerin Kaderinin Daha Önce Belirlenmiş Olması Amelleri Terk Etmeyi Gerektirmez; Aksine Çalışmayı ve Çaba Göstermeyi Gerektirir Çünkü Bu, Sebeplere Sarılmaktır' başlıklı yedinci bâbda özel olarak ele almıştır.[1125]

Sonra İbn Kayyim şöyle der: "Birçok insanın aklına eğer kaza ve kader daha önce takdir edilmişse amel işlemenin faydasının olmadığı, yüce Allah'ın hükmünün ve takdirinin mutlaka gerçekleşeceği ve bundan dolayı amelde bulunmanın gereksiz olduğu gelmektedir. Daha önce bu soru, sahabe tara-

---

1123 İbn Teymiyye, Dekâiku't-Tefsir, c. 4, s. 368-369.

1124 Bkz. Şeyhulislam İbn Teymiyye, el-Fetâvâ, c. 8, s. 452.

1125 Bkz. Şifau'l-Alîl, s. 5, 24.

fından Rasûlullah'a (s.a.v.) sorulmuş, o da tatmin edici ve hidayete ulaştırıcı şekilde buna cevap vermiştir. Buhârî ve Müslim'de, Ali bin Ebu Talib'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bâki mezarlığında bir cenazede idik. Rasûlullah (s.a.v.) yanımıza gelip oturdu. Elinde bir değnek vardı. Başını eğdi ve o değnekle yeri karıştırmaya başladı. Ardından: "*Her birinizin ve her canlının cennet ve cehennemdeki yeri, cennetlik mi yoksa cehennemlik mi olduğu mutlaka yazılmıştır*" buyurdu. Adamın biri: "Ey Allah'ın Rasûlü! O halde bu yazgımıza güvenip amel işlemeyi bırakmayalım mı? Çünkü bizden cennetlik olanlar, cennetliklerin amelini ve cehennemlik olanlar da cehennemliklerin amelini yapacaktır" deyince, Rasûlullah (s.a.v.): "*Amel edin; çünkü herkes, amelle kendisi için yaratılmış (takdir edilmiş) olan şeye ulaştırılır. Cennetliklere gelince, cennetliklerin amelleri onlara kolaylaştırılacak ve cehennemliklere gelince de, onlara da cehennemliklerin amelleri kolaylaştırılacaktır*" buyurdu. Ardından: "*Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz. Fakat, kim cimrilik eder, kendini Allah'a muhtaç görmez ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) yalanlarsa, biz de onu en zor olana kolayca iletiriz.*" (Leyl, 5-10) âyetlerini okudu.[1126]

İbn Kayyim, bu konuda birkaç rivayet naklettikten sonra şöyle der: "Bu ve benzeri hadisler, daha önce belirlenmiş olan kaderin amel işlemeye engel olmadığı ve buna dayanmanın gerekmediği üzerinde ittifak etmiştir. Tam aksine çaba ve gayret göstermek gerekir. Bunun için sahabeden bazıları bu hadisi işittiklerinde: "O zaman için de, şu andakine göre daha çok çalışıp çabalayan biri değildim" demişlerdir.

Bu, sahabenin anlayışının büyüklüğüne ve titizliğine, ilimlerinin sahihliğine işaret eden hususlardandır. Kuşkusuz Rasûlullah (s.a.v.), meydana gelmiş bir şeyin önceden belirlenmiş bir kader ve bu kaderin bir takım sebeplerle gerçekleştiğini onlara bildirmiştir. Kul, yapması takdir edilen ve kendisine kolaylaştırılan bir nedenle kendisi için belirlenmiş şeye ulaşır. O sebebi yerine getirdiğinde, bu sebep onu Ümmü'l-Kitap'ta kendisi için takdir edilmiş olan kadere ulaştırır. Bu sebebi elde etmek için çabasını her arttırdığında, kendi-

1126 Şifau'l-Alîl, s. 24. Bkz. Sahih-i Müslim, 4/209 (Matbaat-u Halebî); İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, 11/494.

si için takdir edilmiş olan ona daha da yaklaşır. Yaşadığı zamanın en âlim şahsiyeti olması takdir edilmişse, kişi buna ancak öğrenmek için çalışması ve bunun sebeplerine sarılması ile ulaşır. Eğer bir çocuk sahibi olması takdir edilmişse, buna ancak evlilik ya da cariye edinip cinsel ilişkide bulunmakla ulaşır.

Verimli toprağından şu kadar ürün elde etmesi takdir edilmişse, buna ancak tohum ekmek ve ekim işlerini gerçekleştirmekle ulaşır. Doyması ve suya kanması takdir edilmişse, bu da bunun için gerekli olan yeme, içme ve giyinme gibi sebepleri yerine getirmeye bağlıdır. İşte dünya ve âhiret işlerinin durumu budur. O halde daha önceden belirlenmiş olan kadere güvenerek her kim amel işlemede ihmalkâr davranırsa, bu kimse kendisi için takdir edilmiş olana güvenerek hayatında yeme-içme ve çalışma gibi şeylerde ihmalkâr davranan kimse konumunda olur... Daha önceden belirlenmiş olan kader, ameller konusunda belirleyicidir; bu durum amel işlemeye ve bunun gereklerini yerine getirmeye teşvik eder. Aksi halde bununla çelişen ya da buna engel olan bir şey değildir. İşte bu, ayakların kayabileceği bir yerdir. Ayakları sabit olan, ebedî nimetleri elde eder. Ayağı kayan kimse ise, cehennemin dibine yuvarlanır. Rasûlullah (s.a.v.), kader konusunda ümmete iki hususu göstermiştir ki, bunlar mutluluğun sebebidir: Kadere iman, bu tevhidin düzenini sağlar. İkinci husus ise kaderin hayrına ulaştırıp şerrinden uzaklaştıran sebepleri yerine getirmektir. Bu da şeriatın düzenini ifade eder. Böylelikle tevhidin ve işin nasıl düzene gireceğini onlara göstermiş olur. Ancak doğru yoldan sapanlar, kaderin tevhidin aslında oluşunu inkâr ile tenkit etmişler ya da şeriatın aslında kabul edilmesini tenkit etmişlerdir. Allah'ın nûrundan bir şey ihsan etmemiş olduğu akılları ise, rasûllerin tümünü bir arada gösterdiği bu hâli bir arada görememişlerdir. Bu ise kaderin, şerrin, yaratmanın ve emretmenin bir arada bulunuş hâlidir. Allah, dilediği kimseleri dosdoğru yola iletir. Rasûlullah (s.a.v.) ise, bu ümmet için her iki hususu bir arada bulundurmak için büyük bir çaba göstermişti. Daha önce onun: "*Sana faydalı olan şeyler için çabala, Allah'tan yardım dile ve âcizlik gösterme!*" buyurduğu kaydedilmiştir. Âciz, her iki işi bir arada yapamayandır. Başarı, Allah'tandır.[1127]

1127 Şifau'l-Alîl, s. 25-26.

İLAHÎ KADERİN, KULLARIN TÜM FİİLLERİNİ KAPSAMASI VE BUNUN GERÇEKLEŞMESİNİN GEREKLİLİĞİ

İbn Batta, bu anlamı açıklamak için özel bir bölüm oluşturmuştur ki, o da dokuzuncu bölümün, "Aziz ve Yüce Olan Allah'ın Nutfeden Bir Canlı Yaratmaya Hükmettiğinde Kişi Azil Yapsa Dahi Olur; Bunu Reddeden Kimse, Helâk Olan Fırkadandır" başlıklı üçüncü bâbıdır.

Bu bölümde geçen nasslar, Allah Teâlâ'nın iradesinin üstün ve O'nun yarattıkları hakkındaki dilemesinin etkin olduğunu anlatır. O'nun yarattıklarından hiç kimse, Allah kendisi için hayır ya da menfaat olmasını dilemedikçe bizzat kendisi için bunu sağlayamaz. Aynı şekilde Allah'ın kendisi için takdir etmiş olduğu şer ya da zararı bizzat kendi nefsinden uzaklaştırmaya güç yetiremez. Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın iradesini uygulamayı hiçbir şey engelleyemediği gibi, yarattıklarından hiç kimse de O'nun dilediğinin aksini gerçekleştiremez. Allah Teâlâ, kul ile onun istekleri arasındadır. Eğer Allah onun için bunu ezelde dilememişse, kul ne kadar güç ve çaba gösterirse göstersin, ne kadar azmedip çare ve tedbir alırsa alsın bunu gerçekleştiremez. Bu manayı açıklama bâbında Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurur: "*Kendisinden çocuğun olacağı bir suyu (meniyi) kaya üzerine döksen dahi Allah onun yaratılmasını takdir etmişse, çocuğu oradan çıkarıp yaratırdı.*"[1128] Yine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Allah bir canın yaratılmasını takdir etmişse, o can mutlaka doğacaktır.*"[1129] Ensar'dan adamın biri gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Benim bir cariyem var. Onunla ilişkiye girdiğimde azil yapıyorum" dedi. Rasûlullah (s.a.v.): "*Takdir edilen şey mutlaka olur*" buyurdu. Adam gitti, bir süre sonra geldi ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sana sormuş olduğum cariyem hamile kaldı" deyince, Rasûlullah (s.a.v.): "*Allah bir canın yaratılmasını takdir etmişse, o can mutlaka doğacaktır*" buyurdu.

Ebu Said el-Hudrî'nin (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hayber savaşında esir kadınlar ele geçirdik. Onlardan (ilişkiye girdiğimiz zaman) azil yapıyorduk. Çünkü onların fidyesini almak istiyorduk. Bu konuyu Rasûlullah'a (s.a.v.) sorduklarında, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Her su ile çocuk olmaz. Aziz ve yüce olan Allah bir şey yaratmak istediği zaman kendisine bir*

1128 Sahihtir. Bkz. 160 no'lu hadisin tahkiki.

1129 Sahihtir. Bkz. 168 no'lu hadisin tahrici.

şey engel olamaz" buyurdu.[1130] Eşca' kabilesinden bir adam, Rasûlullah'a (s.a.v.) azil meselesini sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): "*Aziz ve yüce olan Allah'ın rahimlerde takdir ettiği şey olur*" buyurdu.[1131]

A'meş, İbrahim'den rivayet ettiğine göre selef şöyle derdi: "Kendisinden çocuğun olacağı bir nutfeyi (meniyi) kaya üzerine döksen dahi (Allah onun yaratılmasını takdir etmişse), çocuğu oradan çıkarıp yaratırdı."[1132]

Bütün hadisler ve rivayetler, Allah Teâlâ'nın iradesinin kuşatıcılığına delâlet eder. Allah bir şey dilediğinde, hiçbir şey O'nu engelleyemez; ancak O'nun dilediği olur. İşte selefin yolu budur. Müslümanların bunu bilip ona iman etmeleri gerekir. Kim bunun aksini iddia ederse, kulların dilemesinin Allah'ın iradesi ve dilemesinin üstünde olduğunu, kendilerinin Allah'ın dilemiş olduğu şeye rağmen buna güç yetirebileceklerini söylemiş olur ki, bu Allah'a şirk koşmanın tâ kendisidir. Allah Teâlâ, bu kaderci inkârcıların söylediklerinden münezzehtir, yücedir.

Kim hırsızlık, içki içme ve haram mal yemenin Allah'ın kaza ve kaderiyle olmadığını iddia ederse, bu kimsenin bir başkasının rızkını yiyebileceğini, aldığı, yediği, sahip olduğu ve tasarrufta bulunduğu şeylerin dünyanın sıradan hâli ve dünyanın malı olduğunu, her şeyin ona ve gücüne bağlı olduğunu iddia etmiş olur. Ona göre bu kimse kendi kudretiyle dilediğini alır ve dilediğini almaz, dilediğine verir ve dilediğine vermez, zengin olmak isterse zengin ve fakir olmak isterse de fakir olur. Ehl-i Sünnet'in yolu, helâl ya da haram rızık, hayır ya da şer olsun kulları buna sürükleyenin Allah olduğudur. Bu, Allah Teâlâ'nın bir takdiridir. Öldürülen kimse, ezelde belirlenmiş olan sınırlı eceliyle ölmüştür. Kaderiyye'nin, Allah Teâlâ'nın haramı rızık olarak takdir edip vermeyeceği iddiasının aksine, kul, aziz ve yüce olan Rabbinin dilemesi olmaksızın kendi gücüyle haramdan bizzat rızıklanabilir; öldürülen kimse, eceli gelmeden ölebilir. İbn Batta, tüm bunların Allah Teâlâ'dan olduğunu ispat etmiştir. Helâl ve haram ile rızıklandıran Allah'tır; öldürülen kimse, kendisi için belirlenmiş olan eceli içinde ölmüştür. İşte Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in yolu budur. Kaderiyye'nin iddia ettiği şeye gelince, bu düşünce bâtıldır. Bunun bâtıl olduğuna Kitap, Sünnet ve seleften nakledilmiş olan rivayetler işaret

---

1130 Sahihtir. Bkz. 168 no'lu hadisin tahrici.
1131 Sahihtir. Bkz. 157 no'lu hadisin tahrici.
1132 Bkz. 169 no'lu hadisin tahkiki.

eder. Bu rivayetlerden biri de, İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edilen şu sözdür: "Zina kaderledir. İçki içmek kaderle ve hırsızlık da kaderledir."[1133]

Adamın biri, Salim bin Abdullah'a gelerek: "Zina kaderle midir?" diye sorunca, "Evet" dedi. Adam: "Allah bunu bana takdir etti ve bundan dolayı bana azap mı edecek?" diye sorunca, Salim ona çakıl taşları atmaya başladı. İşte selef böyleydi; onlar Allah Teâlâ'nın her şeyi takdir ettiğine inanıyorlardı. Bu konuda hayır ve şer de aynıydı.

Derim ki: İbn Batta'nın, kulların bütün fiilleri için ilahî kaderin kapsayıcılığı konusunda söyledikleri ve değerlendirmelerinin gözden geçirilmesi ve uygulanması gerekir. Bu, Kitap ve Sünnet ile sabit olan Selef-i Salihin'in yoludur. Bu konuda kulların fiillerinin yaratılmış olup Allah Teâlâ'nın iradesi dışında olduğunu iddia eden Kaderiyye hariç kimse buna karşı çıkmamıştır. Kaderiyye görüşüne sahip olanlar, Allah Teâlâ'nın kulların fiilleri konusunda her şeye gücünün yetmeyeceğini iddia ederler.[1134] Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!

Kulların ve diğer canlıların fiilleri hakkında ilahî takdirin kapsayıcılığına delâlet eden delillerden biri de, Allah'ın şu buyruğudur: "*İşte her şeyin yaratıcısı olan Rabbiniz Allah!*" (Mümin, 62) Bu yaratılanların içine insanlar, hayır ve şer olan fiiller de girer.

Allah şöyle buyurur: "*Yoksa Allah'a, O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma ile Allah'ın yaratması onlara göre birbirine mi benzedi?" De ki: "Her şeyin yaratıcısı Allah'tır.*" (Ra'd, 16) Allah, kendisinden başka bir yaratıcının olmasını ve kendisinden başka birinin mahlûk olmadığı düşüncesini reddetmiştir.[1135]

Kulların fiillerinin yaratılmış olduğuna dair en açık ve net delillerden biri de, Allah'ın şu buyruğudur: "*Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır.*" (Saffat, 96) Allah, onların fiillerinin kendisi tarafından yaratılmış olduğunu haber vermektedir.[1136]

1133 Lâlekâî, c. 2, s 649, 675; Abdullah bin Ahmed, es-Sünne, s. 125.
1134 Bkz. Şerh-u Usûl-i İ'tikâd-i Ehli's-Sünne ve'l-Cemaa, s. 521; İbn Teymiyye, Câmiu'r-Resâîl (el-Mecmûatu'l-Ûlâ), s. 129 (thk. Dr. Muhammed Reşad Salim).
1135 Yani bu ifade ile, Allah dışındaki her şeyin mahlûk olduğu anlaşılmaktadır.
1136 Bkz. Beyhâkî, el-İ'tikâd, s. 59-60.

Beyhâkî, *"İbrahim, şöyle dedi: "Yonttuğunuz putlara mı tapıyorsunuz?* (Saffat, 95) âyetinin tefsiri hakkında Katâde'nin şöyle dediğini rivayet etti: *"Put lar. "Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır."* (Saffat, 96) Allah sizi ve ellerinizle yaptıklarınızı da yaratmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hâlbuki her şeyi O yarattı. O, her şeyi hakkıyla bilendir."* (En'am, 101) Her iki görüş de birlikte övülmüştür; hiçbir şey Allah'ın ilminin dışında olmadığı gibi yarattıklarından hiçbiri de bir başkasına muhtaç olmaz. Diğer bir âyette Allah şöyle buyurur: *"Sözünüzü gizleyin, yahut onu açığa vurun; (fark etmez). Şüphesiz Allah, sinelerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilir. Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır."* (Mülk, 13-14) Allah onların sözleri, gizledikleri ve açığa vurduklarının hepsinin yaratılmış olduğunu bildirmektedir. Allah, tüm bunları bilendir. Yine Allah şöyle buyurur: *"Şüphesiz O, güldürür ve ağlatır."* (Necm, 43) Allah, ölümü ve hayatı yaratan olduğu gibi öldüren ve diriltendir. Gülmeyi ve ağlatmayı yarattığı gibi güldüren ve ağlatandır. Kâfir, müslümanların ölümüyle mutlu bir şekilde güler; bu onun küfründendir. Müslümanların galip gelmesinden de korkup ağlar, bu da onun küfründendir. Buna göre hayır ya da şer olsun yarattıklarından meydana gelen tüm fiiller ve onların meydana gelmesi Allah'tandır.[1137] Kulların ve diğer canlıların fiilleri hakkında ilahî takdirin kapsayıcılığına delâlet eden Kur'an âyetlerinin yanısıra, Rasûlullah'tan da (s.a.v.) bu konuda hadisler rivayet edilmiştir. Bunlardan biri de, Beyhâkî ve diğer hadis âlimlerinin Huzeyfe bin Yeman'dan rivayet ettikleri şu hadistir: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah, her amelde bulunanı ve ameli yaratandır."* Diğer bir hadiste Ebu Ümame el-Bahilî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: "Ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. Hayrı ve onun gücünü yarattım. Hayır için yarattıklarıma ne mutlu! Hayrı onlar için yarattım ve hayrı onun elinde gerçekleştirdim. Ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. Şerri ve onun gücünü yarattım. Şer için yarattıklarıma yazıklar olsun! Şerri onun için yarattım ve onun elinde gerçekleştirdim."*[1138]

Şeyhulislam İbn Teymiyye şöyle der: "İkinci Kaderiyye, yarattıkları hakkında Allah'a ortaklar kılan Mecusîliğe yakın Kaderiyye'dir. Öncekiler, ibadet

---

1137 Beyhâkî, el-İ'tikâd, s. 59-60.
1138 Beyhâkî, el-İ'tikâd, s. 61-62.

konusunda Allah'a ortak koşarken, onlar da: "İyiliğin yaratıcısı ayrı, kötülüğün yaratıcısı ayrıdır" derler. Onlardan olup bizim milletimizde yer alanlardan bazıları da: "Meydana gelen günahlar, Allah Teâlâ'nın dilemesiyle meydana gelmezler" derler. Hatta bazen: "Allah bunları bilmez de" derler. Onlar şöyle de derler: "Canlıların bütün fiilleri, Allah'ın kudreti ve yaratması dışında olur." Böylece her şeyde ve her yerde geçerli olan ilâhî iradeyi, her şeyi kuşatan kudreti inkâr ederler. Bu yüzden İbni Abbas şöyle demiştir: "Kader tevhidin düzenidir. Allah'ın birliğine inanıp kadere iman edenin tevhidi tamam olur. Allah'ın birliğini ifade edip kaderi yalanlayanın, bu yalanlaması tevhidini eksiltir." Üstelik bunlar, bu anlayışlarını 'adalet' olarak isimlendirip, buna ilâhî sıfatları olumsuzlamayı da ekleyerek 'tevhid' diye isimlendirirler."[1139]

İbn Kayyim, 'Kasidetu'n-Nûniyye'de, kulların ve diğer canlıların fiilleri konusunda ilahî takdirin kuşatıcılığına delil olarak şöyle der:

O, her şeye gücü yetendir; her şey isyan etmeden O'na boyun eğer

Kudretinin genişliği işaret eder, canlıların fiillerini O'nun yarattığına.

Fiiller, gerçekten de O'nun yarattıklarıdır ve fiiller onlarındır; bu ikisi de çelişmez

Ancak Cebriyeciler ve Kaderi yalanlayanların gözleri açılmamıştır.

Kasideyi şerheden Dr. Halil Herrâs (r.h.) şöyle der: "Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği hakikat, canlıların fiillerinin Allah'a ait olduğudur. Çünkü o fiilleri yaratan ve ortaya koyan O'dur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır."* (Saffat, 96) Yine bu fiiller, onların gücü ve iradelerinin sonucunda meydana geldiğinden onlara nispet edilir. Bu iki husus birbiriyle çelişmez. Bütün bunların Allah'ın yarattığı şeyler olması, Allah'ın kader, irade, duyular, âletler ve fiillerin meydana gelmesine neden olan haricî konular gibi bütün sebepleri yaratmış olması anlamına gelir. Fiillerin kullara ait olması da, onların bizzat değerlendirmeleri ve iradeleriyle buna kalkıştıkları anlamına gelir. "Namaz kıldı, oruç tuttu, zina etti ve hırsızlık yaptı" denilir. Kişilerin bu fiillerle nitelendirilmesi hakikî anlamdadır. *"Allah, her şeyin yaratıcısıdır."* (Zümer, 62) âyetinde olduğu gibi, işte bütün bunları Allah'ın yarattığına işaret eden âyetlerden çıkaran vasat ümmetin yolu budur.

1139 el-Fetâvâ, c. 8, 258.

Bunun yanında fiilleri kullara nispet eden birçok âyet vardır. Örneğin Allah şöyle buyurur: *"Dilediğinizi yapın."* (Fussilet, 40) *"De ki: "Çalışın, yapın. Yaptıklarınızı Allah da, Resûlü de, mü'minler de göreceklerdir..."* (Tevbe, 105) *"Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir."* (Zilzal, 7-8) Ancak Cebriye ehli, kulun fiil işleme gücünün olmadığını söyler ve kulu sadece mecazî anlamda fail olarak isimlendirirler. Kaderiyye ise, Allah'ın kudreti ve dilemesine bağlı olmaksızın kulun bağımsız bir şekilde fiillerini gerçekleştirdiğini iddia ederler. Onlar bu konuya tek gözle bakmaktadırlar. Onlardan her biri, diğerinin görmediği hakikatin bir tarafını almaktadır. Cebriyenin düşüncesinde olanlar, Allah'ın kudreti ve dilemesini baskın görmüşler, kula herhangi bir fiil atfetmemişlerdir. Hatta kulun yaptığı herhangi bir şeyden de onu sorumlu tutmamışlar, kul yaptığından dolayı hesaba çekilmez demişlerdir. Kaderiyye ise, sorumluluk, emir ve yasak tarafını baskın görmüş, kader ve iradeyi özellikle belirtmiştir. Onlar, kulun sorumluluğunu ispat etmek ve yükümlülükleri tashih etmek için kulların fiillerini bu ikisinin kapsamına girmekten ayırmışlardır. Böylece her iki topluluk da olaya sınırlı bir bakış açısıyla bakmıştır. Onlar, Allah'ın hükmü, takdiri ve dilemesinin kuşatıcılığına, kulların fiillerinin de kendi değerlendirmeleri ve istekleriyle gerçekleştiğine işaret eden Kitab'ın tamamına iman etmemişlerdir. Eğer Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in bu konuda doğru isabet etmesi gibi onlar da isabet etseydi, hidayeti bulurlardı."[1140]

Beyhâkî şöyle der: "Eğer fiiller mahlûk olmamış olsaydı, o durumda yüce Allah bazı şeyleri yaratıp bazı şeyleri yaratmamış olurdu. Bu ise, âyetlerin işaret ettiğinin aksinedir. Bilinmektedir ki fiiller, insanlardan sayıca daha fazladır. Eğer insanları yaratan Allah ve fiilleri yaratan insanlar olsaydı, insanların yarattıkları Allah'ın yarattıklarından daha fazla olurdu. Bu durumda da Allah'tan daha büyük bir kudrete ve daha büyük bir övgüye sahip olmuş olurlardı..."[1141]

Derim ki: Allah Teâlâ'nın, kulların fiillerini yaratması hakkında nakledilenler ile Rasûlullah'ın (s.a.v.): *"Kötülük (şer) senden değildir"* hadisi arasında bir çelişki yoktur. Çünkü bu cümle ile kastedilen, kötülüğü yaratanın

---

1140 Halil Herrâs, Kaside-i Nûniyye (Şerhiyle birlikte), s. 91-92.
1141 Beyhâkî, el-İ'tikâd, s. 60.

Allah olduğunu reddetmek değildir. Bilakis bununla kastedilen, Şeyhulislam İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye ve Beyhâkî'nin ifade ettiği gibi kötülüğün sadece Allah Teâlâ'nın fiillerinden olmadığıdır. Çünkü Allah, sadece şerri yaratmamıştır. Allah Teâlâ'nın bütün fiillerinde hikmet ve övgüye değer bir sonuç vardır. Bunlar arasında kötülük, Allah Teâlâ'ya nispet edilmez. Eğer kötülük varsa, bu yaratılmışlara nispet edilir. İşte Rasûlullah'ın (s.a.v.), *"Kötülük senden değildir"* sözü ile kastettiği mana budur.

Şeyhulislam İbn Teymiyye şöyle der: "Hasene (iyilik), Allah Teâlâ'ya izafe edilmiştir. Çünkü her bakımdan ihsanda bulunan odur... Hangi bakımdan olursa olsun mutlaka hasenenin O'na izafe edilmesi gerekir. Seyyie (kötülük) ise böyle değildir. Allah, kötülüğü hikmeti dolayısıyla yaratmıştır. Bu hikmet itibarıyla da kötülük, O'nun ihsanındandır. Çünkü Allah, kesinlikle kötü bir şey yapmaz. Tam aksine O'nun bütün fiilleri iyidir ve hayırdır. Bunun için Rasûlullah (s.a.v.), istiftah duasında: *"Hayır elindedir, kötülük (şer) ise senden değildir"* buyururdu. Çünkü Allah, her bakımdan kötülük olan bir şer yaratmaz. Aksine O'nun yarattığı her bir şeyde bir hikmet ve hayır vardır. Onun bir bölümünde cüz'î ve izafî bir şey bulunsa da bu böyledir. Küllî ve mutlak kötülüğe gelince, yüce Allah bundan münezzehtir. İşte bu, O'na ait olmayan bir şerdir. Cüz'î ve izafî şerre gelince, Allah'ın hikmeti gereğince o bir hayırdır. Bunun için sadece Allah'a izafe edilmez. *"O, her şeyi yaratmıştır..."* (Furkan, 2) âyeti gibi ya yaratılanların umumu kapsamına girer ya da *"Yarattığı şeylerin kötülüğünden..."* (Felak, 2) âyeti gereğince sebebe izafe edilir. Veya cinlerin söylediği gibi bunun faili hazfedilir[1142]: "Hakikaten biz bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü istendi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?"[1143]

Beyhâkî bu anlamda: "Kötülük, Allah yoluyla sana yaklaşmaz" der.[1144]

Bu, kulların fiillerine ait ilahî takdirin kuşatıcılığını açıklama konusunda hadis âlimlerinin ifade ettiği birçok şeyden kısa bir bölümdür. İbn Kayyim, 'Şifau'l-Alîl' adlı kitabında bu konuyu diğerlerinden daha geniş açıklamıştır.[1145] Konu hakkında daha fazla açıklama isteyen kimsenin bu kitaba müracaat etmesi gerekir. O, bu konu ile ilgili "On Altıncı Bölüm: Sünnette Yüce Allah'ın

---

1142 Cin, 10
1143 Şeyhulislam İbn Teymiyye, el-Hasene ve's-Seyyie, s. 44-45.
1144 Beyhâkî, el-İ'tikâd, s. 62.
1145 İbn Kayyim, Şifau'l-Alîl, s. 109-120.

Mahlûkatın Zât ve Sıfatlarını Tek Başına Yarattığı Gibi Kulların Amellerini de Tek Başına Yarattığına Dair Rivayetler" başlıklı özel bir bölüm açmış, sonra bu konuda zikredilmesi uzun vakit alacak deliller nakletmiştir. Biz burada, konuyu uzatma endişesinden dolayı bu kadarını aktarmakla yetiniyoruz.

Burada daha önce anlatılanlar arasında İbn Batta'nın dikkat çektiği başka bir taraf daha vardır ki, o da Ehl-i Sünnet'e göre helâl ya da haram her şeyin Allah'ın rızkı olarak isimlendirilmesidir. Çünkü Allah Teâlâ'dan başka rızık veren yoktur. Kaderiyye bu konuda farklı düşünür. Kaderiyye, öldürülen kimsenin belirlenmiş eceliyle öldüğünü inkâr ettiği gibi haramın Allah Teâlâ'dan gelen bir rızık olduğunu inkâr eder. İbn Batta'nın açıklamış olduğu bu konu, hadis âlimlerinin nezdinde icmâ yeridir.

Şeyhulislam İbn Teymiyye'ye bu mesele soruldu: "Bir kimse yol kesse, hırsızlık yapsa, haram yese ya da buna benzer şeyler yapsa bu elde ettikleri Allah Teâlâ'nın onun adına kefil olduğu rızıktan sayılır mı yoksa sayılmaz mı?"

İbn Teymiyye buna şöyle cevap vermiştir: "Hamd, Allah'adır. Bu, Allah'ın ona mübah kıldığı rızık değildir. Allah bunu sevmez ve bundan razı da olmaz. Bu nitelikteki bir maldan infak edilmesini de emretmemiştir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar."* (Bakara, 3) *"Size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın."* (Münafikun, 10) Bu ve benzeri âyetlerin kapsamına haram yollardan elde edilen mallar girmez. Bilakis, haram yollardan elde ettiği bir şeyi infak eden kimseyi Allah Teâlâ kınamıştır. Böyle bir kimse, dinine göre dünya ve âhirette azabı hak eder. Allah şöyle buyurmuştur: "*Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin...*" (Bakara, 188) Ancak bu, Allah'ın önceden bildiği ve takdir ettiği rızıktır. İbn Mes'ud'dan (r.a.) rivayet edilen sahih bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Sizden birinizin yaratılışı şöyle gerçekleşir: Anasının karnında kırk gün nutfe halinde kalır. Sonra bunun gibi kan pıhtısı halinde kalır. Sonra bunun gibi kırk gün bir çiğnem et halinde kalır. Sonra Allah ona iki melek gönderir ve bunlara şu dört söz emredilir. O kimsenin rızkı, ameli, eceli, cennetlik veya cehennemlik olacağı yazılır.*" Allah, kulun hayır ve şer olarak işleyeceği şeyleri bildiği gibi, hayırdan dolayı ona sevap, şerden dolayı da ceza verecektir. Aynı şekilde helâl ve haram olarak kişinin edindiği rızıkları da yazmıştır. Bunun yanında haram yollardan

elde ettiği rızıklardan dolayı kulu cezalandıracaktır. Bunun için diğer fiillerin Allah'ın iradesi ve kudretiyle olduğu gibi varlık âleminde olan her şey de Allah'ın dilemesi ve kudretiyle olur. Ancak hiç kimse işlediği kötülüklerin mazereti olarak kaderi gösteremez. Bilakis kadere inanılır ve hiç kimse Allah'a karşı kaderi mazeret ve yaptıklarının doğruluğunun kanıtı olarak gösteremez. En üstün delil yalnızca Allah'ındır. İşlediği günahları meşrû göstermek için kaderi kanıt olarak ileri süren kimsenin kanıtı geçersiz ve çürüktür. Kaderi mazeret olarak ileri süren kimsenin mazereti kabul edilmeyecektir. Tıpkı şu ayetlerde işaret edilen kimseler gibi: *"Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki: "Eğer Allah dileseydi, biz de ortak koşmazdık, babalarımız da."* (En'am, 148) *"Rahman dileseydi biz onlara tapmazdık."* (Zuhruf, 20) Allah'ın kulları için kefil olduğu rızka gelince, Allah, kendisinden korkup sakınanlar için bir çıkış yolu göstermeyi ve beklemedikleri yerden onları rızıklandırmayı garanti etmiştir. Allah'tan korkup sakınmayanlara gelince, ona da durumuna uygun olanı vermeyi garanti etmiştir. Dünyada yaşayacağı kadar rızık vermek, sonra âhirette onu azaba çarptırmak gibi. Nitekim Allah, İbrahim (a.s.) hakkında şöyle buyurur: *"Hani İbrahim, "Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır" demişti. Allah da, "İnkâr edeni bile az bir süre, (bu geçici kısa hayatta) rızıklandırır; sonra onu cehennem azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü varılacak yerdir orası!" demişti."* (Bakara, 126) [1146]

Yine İbn Teymiyye'ye (r.h.) öldürülen kimse hakkında: "Maktul eceliyle mi ölmüştür yoksa katil ecelini dolmadan kesmiş midir?" diye sorulunca şöyle cevap verdi: "Maktul (öldürülen) de, diğer ölenler gibidir. Hiç kimse ecelinden önce ölemez ve hiç kimse de ecelinden sonra ölemez. Hatta diğer canlıların ve ağaçların da öne alınamaz ve ertelenemez ecelleri vardır. Çünkü bir şeyin eceli, ömrünün sonudur. Bir şeyin ömrü de, hayatta kalma süresidir. Buna göre ömür, hayatta kalma müddeti ve ecel de ömrün sona ermesi demektir... Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler."* (Nahl, 61) [1147] İki türlü ecel vardır: (1) Allah'ın bildiği mutlak ecel, (2) Şartlara bağlı (mukayyet) ecel. Böylelikle Rasûlullah'ın (s.a.v.): *"Kim rızkının genişlemesinden ve yaptığı hataların*

1146 Mecmûu'l-Fetâvâ, c. 8, s. 542-544.
1147 Mecmûu'l-Fetâvâ, c. 8, s. 516-518.

unutulmasından hoşlanıyorsa, sıla-ı rahimde bulunsun, akrabalık bağlarını gözetsin." sözünün anlamı açığa çıkmış oluyor. Allah, meleğe kişinin ecelini yazmasını emretmiş ve: "Eğer sıla-i rahimde bulunursa, ona fazladan şu kadar ömür vereceğim" buyurmuştur. Melek, ömrün uzatılıp uzatılmayacağını bilemez. Ancak Allah, işin nereye varacağını bilir. Bu sonuç da gerçekleştiği zaman ecel ne bir an öne alınır ve ne de bir an geciktirilir."[1148]

Bir kimse, "Allah, nasıl olur da günahı yaratıp takdir eder ve bundan dolayı cezalandırırken, itaatten dolayı sevap verir?" diye sorarsa, derim ki: Bu soruya cevap, Allah'ın izniyle bir sonraki bölümün yorumlarında gelecektir.

CENNETLİKLER VE CEHENNEMLİKLER HAKKINDAKİ İLAHÎ İLMİN EZELİLİĞİ, ONLARIN BELİRLENMESİ VE ONLAR HAKKINDAKİ HÜKÜM

İbn Batta, bu kitabın üç bölümünde bu meseleler hakkında âyetler, hadisler ve seleften nakledilmiş olan sözleri delil olarak göstermiştir. Bunlar, sekizinci bölümün beşinci ve altıncı bâbı ile yedinci bölümün ikinci bâbıdır. Bu bâblar:

1- Allah Teâlâ'nın varlıkları dilediği gibi, dilediği şekilde yarattığı hakkında rivayet edilenler bâbı. Allah dilediğini cennet ve dilediğini de cehennem için yaratmıştır. Bu konudaki ilmi ezelî olup, hükmünü uygulamıştır. Bu konuda kalem meydana gelecek şeyleri yazmıştır. Kim bunu inkâr ederse, o kimse helâk olan gruplardandır.

2- Allah'ın, Âdem'in sırtından zürriyeti çıkardığına ve onları iki grup halinde cennetlikler ve cehennemlikler olarak yarattığına iman bâbı.

3- Cennetlik ve cehennemlik olanın, annesinin karnında iken cennetlik ve cehennemlik olduğuna iman bâbı. Kim bunu reddederse, o kimse helâk olan gruplardandır.

Bu üç bölümdeki nassların belirlediği şeyin özeti, Allah Teâlâ'nın ezelde cennetlikleri ve cehennemlikleri bildiği, onları belirlediği ve birbirlerinden ayırdığıdır. Bu, Allah'ın Âdem'in sırtından zürriyetini çıkardığı anda gerçekleşmiştir. Sağ eliyle beyaz ve temiz olan tüm iyileri alıp onların cennetlik oldu-

---

1148 Mecmûu'l-Fetâvâ, c. 8, s. 516-517.

ğunu bildirmiş, kömür gibi siyah olan diğer kötüleri de alıp onların da cehennemlik olduklarını bildirmiştir. Sonra onların Rabbi ve yaratıcısı olduğuna dair kendilerini şahit tuttuktan sonra onları Âdem'in sulbüne iade etmiştir. Onlardan, dünyada iken kendilerine peygamberler gönderdiğinde onlara karşı çıkmayacaklarına dair söz almıştır.

Cennetliklere gelince, onlar dünyadaki varlıklarından sonra sözlerini tutarlar ve cennetliklerden olurlar. Cehennemliklere gelince, onlar sözlerini bozarlar ve cehennemliklerden olurlar. Sahih hadisler, cenin rahime yerleştiğinde ona rahimler meleğinin gelip cennetlik veya cehennemlik olduğunu yazdığını ifade eder. Herhangi birimiz, annesinin karnında kırk günde bir araya gelir. Sonra kırk gün boyunca bir kan pıhtısı, ardından onun gibi bir çiğnem et parçası olur. Sonra aziz ve yüce olan Allah ona bir melek göndererek dört şeyi yazar: Rızkını, amelini, ecelini, cennetlik veya cehennemlik olduğunu. Bunun için Rasûlullah (s.a.v.) yemin ederek şöyle buyurmuştur: *"Canım elinde olan Allah'a yemin olun ki, sizden biri cennetliklere ait amelleri işler, öyle ki cennetle arasında bir arşın kalır. Sonra hakkındaki yazgı önüne geçer de, cehennemliklerin amelini işler ve cehenneme girer. Yine biriniz cehennemliklere ait amelleri işler, öyle ki cehennemle kendi arasında bir arşın kalır. Sonra hakkındaki yazgı önüne geçer de, cennetliklerin amelini işler ve cennete girer."*

Tüm bunlar, Allah'ın ilminde daha önceden yer almaktadır. Bu takdir edilmiş, Âdem ve zürriyetinin varlığından, ceninlerin annelerinin karnında yer almasından elli bin sene önce ezelde iken kalem bunları yazmıştır. Dolayısıyla herkesin kendisi için takdir edilmiş olan mutluluk veya mutsuzluğa, cennet veya cehenneme dönmesi kaçınılmazdır. Cehennemliklerin amelini ne kadar işlemiş olursa olsun, mutlu kimse cennete gidecektir. Çünkü Allah Teâlâ, ölümünden bir an önce bile olsa ameliyle onu cennete girmekte muvaffak kılacaktır. Böylece kul, cennetliklerden olur. Cennetliklerin amelini ne kadar işlemiş olursa olsun, mutsuz kimse de cehenneme gidecektir. İnsanlar arasında cennetliklerin amelini işlediği görülen nice kimse vardır ki, kendisi ile cennet arasında sadece bir arşın kalır. Ardından ömrünün sonunda, kendisi için cehennemi hak ettirecek bir amel işler ve böylece cehennemliklerden olur. Bazen kul, Allah katında cennetliklerden yazılır. Oysa kul, insanlar arasında görüldüğü kadarıyla cehennemliklerin amelini işler. Ömrünün sonun-

da, Allah cennete girmesine neden olacak bir amel işlemeye muvaffak kılar ve böylece cennetliklerden olur. Böylelikle Allah'ın insanı iki konum arasında; ya cennet veya cehennem için yarattığını anlamış oluruz. Tüm bunlarla birlikte Rasûlullah (s.a.v.), kadere imanın Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etmek için çalışmayı engellemediğini de açıklamıştır. Dolayısıyla bir kimsenin, değerli elçilerin (a.s.) getirmiş oldukları şeriatın yükümlülüklerini yerine getirme konusunda kaderi delil göstererek ihmalkâr davranması caiz değildir. Bu manayı açıklama konusunda Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Hiçbir nefis yoktur ki, cennetteki ya da cehennemdeki yeri, mutlu ya da mutsuz olacağı yazılmamış olsun."* Bunun üzerine orada bulunan bir adam: "Ey Allah'ın Rasûlü! O halde yazgımıza dayanıp amel işlemeyi bırakmayalım mı?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.): "Hayır! Amel işleyin. Çünkü herkes, amelle kendisi için yaratılmış (takdir edilmiş) olan şeye ulaştırılır. Cehennemliklere gelince, onlara cehennemliklerin amelleri kolaylaştırılacaktır. Cennetliklere gelince, onlara da cennetliklerin amelleri kolaylaştırılacaktır." Ardından: *"Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz."* (Leyl, 5-7) âyetlerini okudu.[1149]

Derim ki: İbn Batta'nın cennetlikler ve cehennemlikler, mutlu ve mutsuz olacak kimseler ve onların birbirlerinden ayrılması ile ilgili bu üç bâbda ezelî ilahî ilmi ispat konusunda zikrettiklerine, ilk Kaderiyyeciler dışında kimse karşı çıkmamıştır. Kaderiyye ise, Allah'ın ezelî ilmi ve takdirini inkâr etmektedir. Oysa Kitap ve Sünnet'te, Allah'ın insanları biri cennet ve diğeri cehennem olmak üzere iki grup halinde yarattığına, onların varlığından önce isimlerini, babalarının ve kabilelerinin isimlerini bildiğine dair deliller sabittir. Nitekim İbn Batta ve diğer hadis âlimleri de bunu açıklamıştır. Burada ifade etmek gerekir ki, Allah Teâlâ'nın cennetlik ve cehennemlikleri belirlemiş ve onlar hakkında ezelde böyle bir hüküm vermiş olması, Allah'ın cennetlik ve cehennemlikleri bunu gerektiren herhangi bir sebep olmaksızın bu şekilde kıldığı anlamına gelmez. Mümin, imanı, itaat ve salih amel konusundaki çabası ile cennete girer. Kâfir, küfrü nedeniyle cehenneme girer. Aynı şekilde âsi ve fasık kimse de, Allah kendilerini bağışlamazsa salih amel işleme konusundaki

---

1149 Müslim, Kitabu'l-Kader, c. 4, s. 2039-2040; Tirmizî, Leys Sûresi Tefsiri, c. 5, s. 111-112; Ebu Davud, Kitabu'l-Kader, c. 4, s. 222-223.

eksiklikleri ve büyük günah işlemeleri sebebiyle cehennemi hak ederler. Çünkü Allah, iman eden ve salih amel işleyenlere dilemesi durumunda yaptıklarının bir karşılığı olarak onları cennete koyacağına dair vaadde bulunmuştur. Aynı şekilde kötülük işleyenleri de, işlemiş oldukları kötülüklerin karşılığı olarak cehenneme koyacağını vaad etmiştir. Allah, falan kimsenin cennetliklerin amelini işleyeceği ve bu amelin onu cennetliklerden kılacağını, filanın da cehennemliklerin amelini işleyeceği ve bu amelin onu cehennemliklerden kılacağını bilmektedir. Ömer bin Hattab ve başkalarının Rasûlullah'tan (s.a.v.) naklettikleri şu hadis de bunu açıklamaktadır: "*Allah Teâlâ şöyle buyurdu: "Bunları cennet için yarattım ve onlar cennetliklerin ameli ile amel edecekler. Şunları da cehennem için yarattım ve onlar da cehennemliklerin ameli ile amel edecekler.*"[1150] Ebu Kılâbe'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Allah, cehennemlikleri ve onların yapacakları amelleri yazdığı gibi cennetlikleri ve onların yapacakları amelleri de yazdı. Sonra kitap dürüldü ve kalem kaldırıldı.*"[1151]

Allah Teâlâ'nın kıyamet günü, dünyada işlemiş oldukları amellere göre said (cennetlik) kimseleri cennete ve şakî (cehennemlik) kimseleri cehenneme koyacağına işaret eden âyetlerden bazıları şunlardır:

"*İşte bu, yapmakta olduklarınıza karşılık size mîras verilen cennettir.* (Zuhruf, 72)

"*Sabretmiş olmaları sebebiyle, bugün ben onları mükâfatlandırdım. Şüphesiz onlar başarıya erenlerin ta kendileridir.*" (Müminun, 111)

"*Sabretmelerine karşılık da onları cennet ve ipek(ten giysiler) ile mükâfatlandırır.*" (İnsan, 12)

"*(Onlara şöyle denir:) "Geçmiş günlerde yaptıklarınıza karşılık, afiyetle yiyin, için.*" (Hakka, 24)

"*İman eden ve nesilleri de iman konusunda kendilerinin yoluna uyanlar var ya, biz onların nesillerini kendilerine kattık. Bununla beraber onların amellerinden hiçbir şey eksiltmeyiz.*" (Tûr, 21)

1150 İbn Kayyim, Şifâu'l-Alîl, s. 10. Sonra Ebu Amr şöyle der: "Bu hadis, isnadı illetli olsa da, manası Rasûlullah'tan (s.a.v.) nakledilmiştir. Bu hadis, birçok kanaldan rivayet edilmiştir."

1151 Şifau'l-Alîl, s. 12. Bkz. Şeyhulislam İbn Teymiyye, el-Fetavâ, 8/68-69.

"Nasıl, kâfirler yapmakta olduklarının karşılığını buldular mı?" (Mutaffifin, 36)

"Sizi şu cehenneme sürükleyip iten nedir? Onlar şöyle derler: "Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksula yedirmezdik. Batıla dalanlarla birlikte biz de dalardık. Ceza gününü de yalanlıyorduk. Nihayet ölüm bize gelip çattı." Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez." (Müddessir, 42-48)

Kur'an'da bunun benzeri gerçekten birçok âyet vardır. Yüce Allah, bu âyetlerle âhiretteki mutluluğun ve mutsuzluğun, emredilen ve yasaklanan fiillerin bir karşılığı olacağını açıklamıştır. Aynı şekilde dünyada ceza ve mükâfat almayı gerektiren şeyleri de açıklamıştır.[1152]

İbn Abbas (r.a.), *"Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah'ın; (hâlini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü?"* (Casiye, 23) âyetinin tefsirinde: "Yani Allah onu yaratmadan önce ne olacağını bilir" demiştir. Said bin Cübeyr ve Mukatil, "Bununla kastedilen Allah'ın onun hakkındaki ilmidir" demişlerdir. Ebu İshak der ki: "Yani Allah, onu yaratmadan önce dalâlette olacağına dair bilgiye sahiptir." Sa'lebî de: "Allah, onun âkıbetinin nereye varacağına dair bilgiye sahiptir" demiştir.[1153]

İbn Kuteybe, 'Te'vil-u Muhtelifi'l-Hadis' adlı kitabında, "Bedbaht, annesinin karnında bedbaht olandır, mutlu kimse de annesinin karnında mutlu kılınandır" hadisi hakkında şu yorumda bulunur: "Bu, ilim bâbındandır. Yani Allah filana özgürlük ve seçme hakkı verdiğinde, kendisi için mutluluğa neden olacak şeyi seçeceğini ve falana da bu hakları verdiğinde, onun da mutsuzluğa neden olacak şeyi seçeceğini bilmektedir."

Bu anlatılanların ışığında okuyucu, bütün âyet ve hadislerden bir cebr (zorlama) olduğunu anlayabilir. Nitekim şöyle buyrulur: "*Onlardan mutsuz (cehennemlik) olanlar da vardır, mutlu (cennetlik) olanlar da.* (Hûd, 105) *"Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir."* (Şura, 7) "Kulun rızkı, eceli, cennetlik mi yoksa cehennemlik mi olduğu yazılır..." "Şunlar cennet içindir, buna aldırmam. Bunlar da cehennem içindir ve buna da aldırmam..."

1152 Bkz. İbn Teymiyye, Fetavâ, s. 279-280.

1153 Şifau'l-Alîl, s. 30.

Allah, kendi zâtı için rahmeti yazmıştır. Allah'ın hürriyet, seçme ve iradeyi mükelleflere bağışlaması, O'nun mükelleflere olan merhametindendir. Eğer bu bağıştan faydalanır ve salih amel işlerlerse cennetlik olurlar. İhmal ederlerse, cehennemlik olurlar. O halde dünya ve âhiret mutluluğu, iman ve istikametin sonucudur. Dünya ve âhiret mutsuzluğu da, sapmanın sonucudur. Mükellef kimse, her iki rolü de yerine getirebilir. Bu, genel ve sabit bir kanundur. Evet, Allah mükellef kimsenin mutlak olarak ne yapacağını bildiği gibi gelecekte mükellefin amellerinin bırakacağı etkiyi de bilir. Ancak Allah'ın ilmi, mükellef kimsenin zorlanmasını gerektirmez. Çünkü cebr (zorlama) ve yükümlülük bir arada olmaz. Tam aksine kuşatıcılığı ve kapsamayı ifade eder. Çünkü her ikisi de, sadece Allah içindir... Rasûlullah (s.a.v.), cennete götüren yol üzere Allah'a kullukta bulunmuş ve bize de bu yolu izlememizi emretmiştir. Cennete ulaşmak için kararlı olmamız durumunda oraya selâmetle ulaşacağımızı garanti etmiştir. Cehennemlik kimseye gelince, karanlık ancak nûrun yok olduğu yeri kaplar. Bu, bizim içimizde gizli olan bir güçtür. Onun yok olmasını istemediğimiz sürece yok olmaz.[1154]

İbn Kayyim, kulun amelinin, mutluluğu veya mutsuzluğuna sebep olduğuna işaret eden hadisleri ve sözleri naklettikten sonra şöyle der: "İşte bu ve diğer deliller, yüce Allah'ın âdemoğullarının amellerini, rızıklarını, ecellerini, mutluluklarını, bedbahtlıklarını, babalarını yaratmasının ardından takdir etmiş olduğunu, onları babaları Âdem'e arzettiğini, onlara sûret, şekil ve kılık vermiş olduğunu göstermektedir...[1155] Yüce Allah kullarını var etmeden önce onların durumlarını, ne amel işleyeceklerini ve sonlarının ne olacaklarını bilmiştir. Daha sonra onları haklarındaki bilgisini aynen ortaya çıkarmak için bu dünya yurduna çıkarmış, emir-yasak, hayır ve şerle onları sınayarak bilgisine uygun olan hallerini ortaya çıkartarak, bunun sonucunda övülmeyi, yerilmeyi, sevabı ve cezalandırmayı hak etmiş oldular. Bu da önceden onlara dair bildiklerine mutabık olarak ortaya çıkan fiil ve vasıfları ile tahakkuk etmiştir. Bunlar O'nun ilminde mevcut olup bu bilinenlere uygun amelde bulunmadan insanlar bunları hak etmezler. Bu sebeple Allah rasûllerini gönderdi, kitaplarını indirdi, şer'î hükümlerini koydu. Böylelikle onların ileri sürecekleri bir mazeretleri kalmamış, onlara karşı da delil ortaya konulmuş oldu.

1154 Bkz. Dr. Muhammed Ali ez-Za'bî, Hel Nahnu Museyyerûn em Muhayyerûn, s. 23-24.
1155 Şifau'l-Alîl, s. 12.

Sonunda: "Bizim kazancımız ve kudretimiz kapsamı içerisinde bulunmayan hakkımızdaki bilgine göre bizi nasıl cezalandırırsın?" diyemesinler diye böyle yaptı. Onların fiilleri sonucundaki bilgisi ortaya çıkınca, sınama ve deneme ile onlar hakkındaki bilgisine uygun olarak ortaya çıkan amelleri dolayısıyla cezalandırılmaları söz konusu oldu..."[1156]

Şeyh Reşid Rıza, *"Andolsun, cehennem için cinlerden ve insanlardan çok sayıda kişi yarattık (hazırladık)."* (A'raf, 179) âyetinin tefsirinde şöyle der: "Kuşkusuz Allah, emirlerinden yüz çevirmelerinden dolayı birçok kimseyi cehennem için yaratmıştır. Aynı âyetin devamı buna işaret etmektedir: *"Kalpleri vardır bununla kavrayıp anlamazlar, gözleri vardır bununla görmezler, kulakları vardır bununla işitmezler. Bunlar hayvanlar gibidir, hatta daha aşağılıktırlar. İşte bunlar gafil olanlardır."* (A'raf, 179) [1157]

Âyetin tefsirinde şöyle der: "Bunun anlamı şudur: Dünyaya yaydığımız cinlerden ve insanlardan birçoğunu, cehenneme yerleşmeleri ve orada kalmaları için yarattığımıza yemin ederiz. Birçoğunu da cennet için yaydık. Bu, her iki topluluğun hazırladıklarına göredir. *"Onlardan mutsuz (cehennemlik) olanlar da vardır, mutlu (cennetlik) olanlar da."* (Hûd, 105) Bir topluluk cennette ve bir topluluk da cehennemde. Bunlar, neden dolayı cennet değil de cehennem için hazırlanmışlardır ve buna uygun olan özellikleri nelerdir?

Cevap şudur: Çünkü onların kavrayıp anlamayan kalpleri ve kendisiyle göremedikleri gözleri vardır..."

İbn Teymiyye, *"Andolsun, cehennem için cinlerden ve insanlardan çok sayıda kişi yarattık (hazırladık)."* (A'raf, 179) âyet-i kerimesindeki 'lâm' harfinin sonuç değil, amaç için kullanıldığı görüşünü tercih etmiş, bu harfin sonuç ifade ettiğini söyleyenlerin görüşünü zayıf kabul etmiştir. Çünkü sonuç anlamı burada uygun değildir. Bunun nedeni, fiilinde sonuç hedeflenmeyen 'lâm' harfinin ancak sonucu bilinmeyen veya bilip de elinden bir şey gelmeyen kimseyle ilişkili olarak kullanılmasındandır. İlki, *"Nihayet Firavun ailesi kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı."* (Kasas, 8) âyetindeki gibidir. Çünkü Firavun bu sonucu bilmiyordu. İkinci olarak, elinden bir şey gelmeyen kimse için de onların şu sözünü örnek gösterebiliriz:

1156 Şifau'l-Alîl, s. 35.
1157 Bkz. Tefsiru'l-Menâr, 9/389.

"Ölüm pahasına doğurun, harap olmak için bina yapın." Çünkü onlar bu sonucu biliyorlar, ama onu uzaklaştırmak için ellerinden bir şey gelmiyor. Allah Teâlâ ise, her şeyi bilir ve her şeye gücü yeter. O'nun fiili, bilmeyen veya elinden bir şey gelmeyen bir kimsenin gibidir, denemez.[1158]

Şeyhulislam İbn Teymiyye, bu meseleyi uzun bir tartışma içerisinde açıklamıştır. Burada sorulan bir soruya cevap vermiş ve mesele hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Sonuç olarak mutlu olan kimse bedbaht ve bedbaht olan kimse de mutlu olamaz.[1159] O halde amel işlemenin faydası nedir?

Buna şöyle cevap verir: "Rasûlullah (s.a.v.) bu soruya, birçok hadiste cevap vermiştir. Buhârî ve Müslim'de, İmran bin Husayn'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Ey Allah'ın Rasûlü! Cennetlikler, cehennemliklerden ayırt edilip biliniyor mu?" diye sorulunca, Rasûlullah (s.a.v.): "*Evet*" karşılığını verdi. "O halde amel işleyenler niçin amelde bulunuyorlar?" denilince, Rasûlullah (s.a.v.): "*Çünkü herkese, yaratılmış olduğu şeye ulaşması kolaylaştırılacaktır...*" buyurdu. Ebu'l-Esved ed-Duelî'den nakledilen diğer bir rivayet şöyledir: İmran bin Husayn bana: "Sence insanlar şu anda ne yapıyorlar? Ne uğruna zahmet çekiyorlar? Daha önce belirlenen bir kaderde kendileri için takdir edilen ve haklarında yürürlüğe konulan bir şey için mi? Yoksa peygamberlerinin kendilerine getirip de haber verdiği, böylece aleyhlerine bir kanıt olarak ortaya koyduğu ve gelecekte karşılaşacakları bir şey için mi?" "Daha önce belirlenen bir kaderde kendileri için takdir edilen ve haklarında yürürlüğe konulan bir şey için" dedim. İmran: "Peki bu zulüm olmaz mı?" deyince, onun bu sözü karşısında irkildim ve: "Her şeyi Allah yarattı ve her şey O'nun mülküdür. Allah yaptığından sorumlu tutulmaz, onlar sorumlu tutulurlar" dedim. İmran şöyle dedi: "Allah sana rahmet etsin. Bu soruyu sana sormamdaki maksadım, aklını daha iyi çalıştırıp daha doğru anlamanı sağlamaktan başka bir şey değildir. Çünkü Müzeyne kabilesinden iki adam Rasûlullah'a (s.a.v.) geldiler ve dediler ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sence insanlar şu anda ne yapıyorlar? Ne uğruna zahmet çekiyorlar? Daha önce belirlenen bir kaderde kendileri için takdir edilen ve haklarında yürürlüğe konulan bir şey için mi? Yoksa peygamberlerin kendilerine haber verdiği, böylece aleyhlerine bir kanıt olarak ortaya koyduğu ve gelecekte karşılaşacakları bir şey

1158 el-Fetavâ, 8/44-45.
1159 Bkz. el-Fetavâ, 8/272-478.

için mi?" Rasûlullah (s.a.v.): *"Hayır, bilakis kendileri için takdir edilen ve kendileri hakkında yürürlüğe konulan bir şey için.* Bunun kanıtı da Allah'ın kitabındaki şu ayettir: *"Nefse ve ona bir takım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene."* (Şems, 7-8) [1160]

Sonra şöyle der: "Allah'ın, varlıkları ve türlerini yaratmadan önce onları bildiğine, yazdığına, hükmettiğine ve takdir ettiğine dair nasslar ve rivayetler oldukça fazladır. Rasûlullah (s.a.v.) bunun, mutluluk ve mutsuzluğa yol açan amellerin varlığına engel olmadığını, mutluluk ehli olana mutlu kimselerin amelinin kolaylaştırıldığını ve bedbaht olana da bedbaht kimselerin amelinin kolaylaştırıldığını açıklamış, kişinin önceden yazılmış olan kadere güvenerek ameli terk etmesini yasaklamıştır. Bunun için önceden yazılmış kadere güvenerek emredilen amelleri terk edenler, amel olarak en büyük hüsrana uğrayan, emekleri dünya ve ahirette boşa giden kimselerdir. Dolayısıyla yapmakla yükümlü oldukları amelleri terk edişleri, kendileri için takdir edilip de kendilerine kolaylaştırılan mutsuzluk ehlinin amelleri arasında yer alır. Çünkü mutluluk ehli olanlar, emredilenleri yapıp yasaklananlardan kaçınan kimselerdir. Bu bakımdan, kadere yaslanarak kendisine emredilen vacip amelleri terk edip, yasaklanan amelleri işleyen kimse, kendilerine mutsuzluk ehlinin amelleri kolaylaştırılan mutsuzlardan biridir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) vermiş olduğu bu cevap son derece doğru ve isabetlidir. Onun bu cevabı, Tirmizî'nin rivayet etmiş olduğu hadisteki şu cevabına benziyor: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kendisiyle tedavi olduğumuz ilaçlar, hastalıktan korunmak için yaptığımız rukyeler ve her türlü korunma tedbirleri, Allah'ın kaderinden bir şeyi önleyebilir mi?" diye sorulunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Bunlar da Allah'ın takdiridir"* buyurdu. Çünkü Allah Teâlâ, varlıkların bütün durumlarını ve mahiyetlerini bilir, buna göre yazar. Allah, bir şeyin amel veya başka sebepler aracılığıyla olacağını bilip yazdığında ve bunu takdir ettiğinde, bu gibi şeylerin, Allah'ın sebep kıldığı şeyler olmadan olabileceklerini düşünmek caiz değildir. Bu durum, bütün olaylar için geçerlidir. Buna şöyle bir örnek verilebilir: Allah, şu erkek ve kadının bir çocuğunun olacağını bilip yazdığı zaman ve Allah bunun gerçekleşmesini kadınla erkeğin birleşmelerine, çocuğun oluşumunu sağlayan meninin ana rahmine akmasına bağlı kıldığı vakit, artık Allah'ın, çocuğun varlığını bağlı kıldığı sebep olmaksızın çocuğun var olabilmesi caiz değil-

1160 el-Fetavâ, 8/272-273, 275-284.

dir. Çocuğun olmasının sebepleri, alışılagelen (normal) ve alışık olunmayan (normal ötesi) olmak üzere iki kısma ayrılır. Normal olan, insanın bir anne ve babadan dünyaya gelmesidir. Garip olan, İsa'nın (a.s.) doğumu gibi bir insanın sadece bir anneden veya Havva gibi babasız olarak dünyaya gelmesi ya da insanlığın atası Âdem'in (a.s.) çamurdan yaratılması gibidir. Allah bütün sebepleri önceden bilmiş ve yazmıştır. Onları takdir etmiş, hükme bağlamıştır. Bunların sonuçlarla irtibatlarını da önceden belirlemiştir. Bitkilerin yaratılmasına aracı olan yağmurun yağması gibi sebepler de bu kapsama girer. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Ve Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında..."* (Bakara, 164) *"Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız."* (Araf, 57) *"Ve her canlı şeyi sudan yarattık."* (Enbiya, 30) Bunun gibi daha birçok âyeti örnek gösterebiliriz. Şu halde bunların tümü önceden takdir edilmiş ve bilinen şeylerdir. Oluşlarından önce hükme bağlanıp yazılmışlardır. Bir şeyin var olması için önceden bilinmesinin ve yazılmış olmasının yeterli olduğunu, oluşunu sağlayan fail ve diğer sebeplere gerek olmadığını sanan kimse cahildir ve açık bir sapıklığa düşmüştür... Yüce Allah, oluşların yarattığı sebepler aracılığıyla olacakları bilir. Çünkü gerçekte olan da budur. Bu yüzden bir kimse: Allah bir şeyi sebepler olmadan bilir, dese, Allah'a karşı bâtıl bir şey söylemiş olur. Bu tıpkı şöyle demeye benzer: Allah, şu çocuğun ana ve babasız doğacağını bilir veya şu bitki susuz yeşerir. Çünkü ilmin geçmişle ilişkili olması gibi gelecekle de ilişkili olması aynıdır. Aynı şekilde, geçmişle ilgili olarak Allah'ın geçmişi sebepler dışında bildiğini söyleyen kimse de bâtıl bir şey söylemiş olur.

Gelecekle ilgili olarak bu tür bir şey söyleyen de öyledir. "Allah, Âdem'i çamur olmaksızın yarattığını bildi." Yahut: "Bitkinin, susuz ve topraksız yeşereceğini bildi" demek gibi. Bütün bunlar bâtıldır ve herkes bunların batıl olduğunu bilir. Gelecekten haber vermesi de öyle. Ayrıca ameller, sevap ve azap için sebepler konumundadır. Dolayısıyla, bir kimse: "Allah, Âdem'i günah işlemeden cennetten çıkardı" veya "bunu takdir etti" dese, yahut: "Âdem'i tevbe etmeksizin affetti ve bunu bildi" dese, yalan söylemiş ve Allah'a iftira atmış olur... Allah'ın bize bildirdiği bütün peygamber kıssaları için de aynı durum geçerlidir. Allah, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerini, Firavun ve kavmini, Lût, Medyen gibi kavimleri günahlarından dolayı helâk edeceğini, peygamberleri ve onlara tâbi olanları imanlarından ve takvalarından dolayı kurta-

racağını biliyordu. Nitekim Allah şöyle buyurur: *"Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, biz de kötülükten men edenleri kurtardık, zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azap ile yakaladık."* (Araf, 165)

"Nitekim onlardan her birini günahı sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk..." (Ankebut, 40)

"Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezadır." (En'am, 146)

"Böyleyken Allah onları günahları yüzünden yakaladı. Onları Allah'ın gazabından koruyan da olmadı." (Mü'min, 21)

"Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık." (En'am, 6)

"İşte haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri! Anlayan bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır..." (Neml, 51) Buna benzer daha birçok âyet vardır.

Aynı şekilde Allah, mutluluk ve bedbahtlığın sonucunun amellerle gerçekleştiğini bildirir: *"(Onlara denir ki:) Geçmiş günlerde işlediklerinize (iyi amellerinize) karşılık, afiyetle yeyin, için."* (Hakka, 24)

"İşte yaptıklarınıza karşılık size miras verilen cennet budur." (Zuhruf, 72)

"Din (hesap ve ceza) gününü yalan sayıyorduk. Sonunda yakîn (kesin bir gerçek olan ölüm) gelip bize çattı.' Artık, şefaat edenlerin şefaati onlara bir yarar sağlamaz." (Müddessir, 46-48) Bunların örnekleri de Kur'an'da oldukça fazladır.

Bir şeyi bilmek, onun olacağını haber vermek ve yazmak, o şeyin olmasını sağlayan, onlar olmadan tamamlanamayacak olan fail, failin gücü ve dilemesi gibi sebeplere ihtiyaç kalmamasını gerektirmez. Böyle bir şeye inanmak cehaletin son noktasıdır. Çünkü âlimlerin ittifakıyla böyle bir bilgi, tek başına, bilinenin varlığını gerektirmez. Bilakis bu bilgi, bilinenin olduğu şekline uygun olur, ona bir nitelik kazandırmadığı gibi ondan bir niteliği de çekip almaz. Tıpkı bizden önceki olgulara ilişkin yani biz var olmadan önce var olan olgulara ilişkin bilgimiz gibi. Yine Allah'a, isimlerine ve sıfatlarına ilişkin bilgilerimizi de buna örnek gösterebiliriz. Âlimlerin ittifakıyla böyle bir

bilginin malûm üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Bilme, haber verme ve yazma, bir şeyin olması hususunda gücü ve iradesi bulunan bir faile olan ihtiyacı ortadan kaldırmaz. Buna işaret eden şeylerden biri de şudur: Allah Teâlâ, ileride kendisinin yapacağı şeyleri bilir ve haber verir. Örneğin ileride kıyametin kopacağını bilir ve bunu haber verir. Bununla beraber, Allah'ın bu bilmesinin ve haber vermesinin, Allah'ın kendisi için öngördüğü bir takım sebepler olmaksızın, bilinen ve haber verilen şeyin o anda olmasını gerektirmediğini biliyoruz. Bu husus açıklığa kavuştuğuna göre, "mutlu olması öngörülen, mutsuz ve mutsuz olması öngörülen de mutlu olmaz mı?" diye soran kişinin bu sözü özü itibariyle doğrudur. Yani, Allah'ın mutlu olmasını takdir ettiği kimse mutlu olur, fakat Allah'ın mutlu olmasının vasıtası kıldığı amelleri yerine getirmesi şartıyla. Mutsuz da, ancak mutsuzluğun aracı kılınan fiilleri gerçekleştirmesiyle mutsuz olur. Mutsuzluğu gerektirici fiillerden biri de kadere bir mazeret olarak sarılıp vacip olan amelleri terk etmektir. Allah, falanın şu ameli işleyeceğini bilip takdir etmiş, o da bu amelle mutlu olmuştur. Diğerinin de falan amelde bulunup bedbaht olacağını bilip takdir etmiştir. Filan kimse, diğer sebep ve sonuçları bildiği gibi bu salih amelin mutluluğa neden olacağını bilmektedir. Şu adamın zehir yiyip öleceğini, bu adamın yemek yiyip doyacağını, su içip susuzluğunu gidereceğini bildiği gibi. Böylece soruyu soran kişinin: Amel için nefsi yormanın, lezzetlerden vazgeçmenin bir anlamı yok. Ezelde yazılanın gerçekleşmesi kaçınılmazdır, şeklindeki sözlerinin yanlışlığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü ezelde yazılı olan, mutlu olan kişinin, kendisine kolaylaştırılan salih amelle mutlu olması ve mutsuz olanın, kendisi için kolaylaştırılan kötü amelle mutsuz olmasıdır. Yazılı olan bunlardan sadece biri değildir. Şu halde kula emredilen ve yorulmasına ve şehevî arzulardan kaçınmasına yol açan amelle kul, mutluluğa erişir. Takdir edilen ve yazılan şey, mutluluk ve kulun mutluluğa erişmesini sağlayan ameldir. Kul, kaderde yazılı olana güvenerek kendisine emredilen ameli terk ederse, bu davranışı mutsuzluğa götüreceği yazılan ve takdir edilen şey olur. Bunu söyleyen kişinin bu sözü, şunu söylemeye benzer: "Ben yemeyeceğim, içmeyeceğim. Eğer doyma ve kanma takdir edilmişse, gerçekleşir, değilse gerçekleşmez." veya şöyle demeye benzer: "Eşimle ilişkiye girmeyeceğim. Eğer Allah bir çocuğumun olmasını takdir etmişse olur."[1161]

1161 Şeyhulislam İbn Teymiyye, el-Fetavâ, 8/272-284.

HİDAYET VE DALÂLETİN TAKDİRİ

İbn Batta bu anlamı, Kitap, Sünnet ve seleften naklettiği delillerle bu kitabın dört bölümünde açıklamıştır. Bu, sekizinci bölümün ikinci bâbı olup başlığı, "Allah Teâlâ'nın, Dilediğini Saptırdığı ve Dilediğini Hidayete Erdirdiği; Rasûller, Kitaplar, Mucizeler ve Delillerle Değil Daha Önce Hidayete Erdireceği Kimselerin Allah'ın İlminde Yer Aldığı Konusunda Allah'ın Bize Öğrettikleri"dir.

Sekizinci bölümün üçüncü bâbının konusu şudur: "Allah Teâlâ'nın, İnsanları Âlemlerin Rabbine İbadet Etmeye Çağırmaları İçin Rasûller Göndermesi; Ardından, Şeytanların, Rasûlleri Yalanlamaları İçin İnsanları Kışkırtmaları; Bunu İnkâr Eden Kimsenin Helâk Olan Topluluklardan Olacağı"dır.

Dokuzuncu bölümün birinci bâbının başlığı şudur: "Aziz ve Yüce Olan Allah'ın, Âdem'i Yaratmadan Önce Günah İşleyeceğini Yazmış Olması ve Bunu İnkâr Eden Kimsenin Helâk Olan Topluluklardan Olmasıdır."

Dokuzuncu bölümün beşinci bâbının konusu şudur: "Şeytanın Yaratılmış Olup İnsanoğluna Musallat Edildiğine, Allah'ın Kendilerini Koruduğu Kimseler Hariç Damarlarında Kanın Aktığı Gibi Aktığına İman, Bunu İnkar Eden Kimsenin Helâk Olan Topluluklardan Olmasıdır."

Sonuç olarak İbn Batta tarafından bu bölümlerde nakledilmiş olan âyetler ve rivayetler, Allah Teâlâ'nın hidayet ve dalâleti takdir ettiği, ezelde kullarından dilediği kimselerin emrine karşı geleceğinin yazılmış olması, hidayet ve dalâlete eren herkesin ancak Allah Teâlâ'nın izni, hükmü ve takdiri ile erebileceğini açıklar.

İbn Batta bu bölümlerde, hidayet ve dalâletin sadece Allah'a ait olduğunu ifade eden otuzdan fazla âyet nakletmiştir. Yüce Allah'tan başka hidayete ve dalâlete ulaştıran yoktur. Allah dileseydi, tüm insanları hidayete ulaştırırdı. Fakat aziz ve yüce olan Allah'ın bildiği bir hikmet uyarınca, biri hidayet ve diğeri dalâlette olmak üzere insanları iki grup yapmıştır. O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar. Allah tarafından peygamberlere verilen beyân, belağat, fesahat, kesin burhanlar ve açık deliller, gündüzün dördündeki güneş gibi açık mucizelerle desteklenmiş ve peygamberler, ümmetlerini aydınlık yola çağırmış iken, geçmiş ümmetlerde peygamberlerin

daveti ile insanlardan çoğu hidayete erememiştir. İşte Rasûlullah'ın (s.a.v.) amcası Ebu Talib! Rasûlullah'ın (s.a.v.) onun hidayet bulması için çaba göstermesine rağmen Allah onun için hidayeti yazmamıştır. Allah'ın ezelî ilminde onun hidayete ulaşacağı yer almamıştır. Onun hakkında, şu âyet-i kerime nazil olmuştur: "*Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir.*" (Kasas, 56) Diğer taraftan Ebu Bekir, Ömer bin Hattab ve onların dışında Allah'ın dinine grup grup giren bu ümmetten nice cennetlikler hakkında, Allah'ın ezelde hidayeti takdir etmiş olduğunu görürüz. Aynı durum geçmiş ümmetler için de geçerlidir. Allah'ın Peygamberi Nuh'un (a.s.), kavmi ve oğlu ile birlikte yaşadıklarının anlatıldığı kıssa gibi. Nuh (a.s.), oğlunun hidayeti ve doğruyu bulmasını temenni etmiş ancak Allah onun için hidayeti dilememiş ve sonuçta Nuh'un oğlu kâfir olarak ölmüştür. Onun hakkında izzet sahibi olan Allah şöyle buyurur: "*O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim.*" (Hûd, 46)

Nuh (a.s.), kavmini dokuz yüz elli sene İslam'a davet etmiş, kavminden ancak Allah'ın haklarında hidayeti dilediği sayılı kimse iman etmişti. Kavminden birçoğu imandan yüz çevirmiş ve büyük bir azgınlık göstermişlerdi. Nitekim aziz ve yüce olan Allah, bunu Nuh'un (a.s.) dilinde şöyle anlatır: "*Kuşkusuz sen onları bağışlayasın diye kendilerini her davet edişimde parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, inanmamakta direndiler ve büyük bir kibir gösterdiler.*" (Nuh, 7) Çünkü Allah onlar için hidayeti dilememişti. Nuh (a.s.), onlara şöyle hitap etmişti: "*Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz.*" (Hûd, 34)

"*Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun.* (Şûra, 52) "*Gerçekten bu Kur'an en doğru olan yola götürür.*" (İsra, 9) âyetlerinde olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'de hidayetin, Rasûlullah'a (s.a.v.) ve Allah'ın aziz Kitabı'na nispet edilmesine gelince, burada bununla kastedilen Allah'ın hidayete muvaffak kılması değil, doğru yolu gösterme ve irşad hidayetidir. Çünkü muvaffakiyet anlamında hidayet sadece aziz ve yüce olan Allah'a aittir; Allah'tan başka hiç kimse ona sahip olamaz. Bunun için Kur'an-ı Kerim'de birçok âyette bunun Allah'tan başkasına ait olması reddedilmiştir. Örneğin Allah şöyle buyurur:

"Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir." (Kasas, 56) Böylelikle Kur'an'daki hidayetin iki anlamının olduğunu öğrenmiş oluyoruz: (1) İrşad, açıklama ve delâlet anlamında hidayet. Bu hidayet, Kur'an, peygamberler ve Allah'a davet görevini yerine getirenlerin hidayetidir. (2) Muvaffakiyet (Allah'ın rızasına ulaşma) anlamında hidayet. Bu, sadece Allah Teâlâ'ya aittir. Allah Teâlâ dışında kimse bunu takdir edemez. Buradan peygamberlerin görevinin uyarmak ve Allah yolunda cihad ile birlikte risaletin tebliği olduğunu anlıyoruz. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavim için de bir yol gösteren vardır."* (Ra'd, 7) O halde Allah uğrunda hakkıyla cihad edin.

İbn Batta, Allah'ın, ezelde kulları için mutluluğu dilemesi ve hidayeti takdir etmesi durumunda onların kalplerini yumuşattığına, peygamberlerin getirmiş olduğu hidayeti kabul etmeleri için zihinlerini açtığına ve onların da peygamberlerin davetinden faydalandıklarına dikkat çekmiştir. Allah, insanların içinden onlara nasihatta bulunan ve onları hidayete çağıran kimseler göndermiştir. Allah, hidayete ulaştırmaları için peygamberler gönderdiği gibi, Kaderiyye'nin iddia ettiğinin aksine ezelde dalâlete düşmesini dilediği kimseleri saptırması için şeytanları da göndermiştir. Kaderiyye'ye göre hidayet ve dalâlet, mutluluk ve bedbahtlık Allah Teâlâ'nın değil kulların elindedir. Dolayısıyla şeytanlar, Allah Teâlâ'nın iradesi ve ezeldeki dilemesi olmaksızın diledikleri saptırırlar. Ancak Allah'ın Kitabı, Rasûlü'nün sünneti, selef ve müfessirlerden nakledilmiş olan birçok rivayet bu iddianın bâtıl olduğuna işaret eder. Allah Teâlâ, kâfirleri şirke çağırmaları, küfür ve günah üzere kalmaları için şeytanlar göndermiştir. Tüm bunlar, Allah'ın bildiğine göre gerçekleşmektedir. Hiçbir şey Allah'ın takdiri ve bilgisi olmadan meydana gelmez. Allah, tüm bunları onların dediği gibi yapmaktan münezzehtir. Allah, mahlûkatının kalplerinden bu bilgiyi gizlemiş ve bundaki muradını da onlara bildirmemiştir. Onu saklanmış sırrı ve gizlenmiş ilmi kılmıştır. *"Kâfirlerin başına, onları durmadan (günaha ve azgınlığa) tahrik eden şeytanları gönderdiğimizi görmedin mi?"* (Meryem, 83) âyeti de, bu anlamı tasdik eder. Yani bu şeytanlar, onları günah işleme ve küfür üzere kalma konusunda tahrik ve teşvik eder.

Diğer bir âyette Allah şöyle buyurur: *"Biz onların başına birtakım arkadaşlar sardık da bu arkadaşlar onlara geçmişlerini ve geleceklerini süslü*

gösterdiler. Böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan toplulukları ile ilgili o söz (azap), onlar için de gerçekleşti. Çünkü onlar ziyana uğrayanlardı." (Fussilet, 25)

"Kim, Rahmân'ın Zikri'ni görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur. Şüphesiz bu şeytanlar onları doğru yoldan saptırırlar. Onlar ise doğru yolda olduklarını sanırlar." (Zuhruf, 46-47)

Aziz ve yüce olan Allah, haklarında azap hükmü gerçekleşen ve cehennemlik olmaları takdir edilen kâfirlere fitne olması, onları durmadan günah işlemeye ve küfür üzere durmaya tahrik etmesi, kötü amellerini onlara süslü göstermesi için şeytanlar gönderdiğini bize bildirmiştir. Aziz ve yüce olan Allah'ın bu kelâmı ve mahlûkatı hakkındaki fiilini haber vermesi, fitneye uğrayanın Allah tarafından ve hidayete uğrayanın da Allah tarafından hidayete uğradığını göstermektedir. Doğru yoldan sapanı Allah saptırmıştır; onunla hidayet arasında Allah vardır. Rivayet edildiğine göre İbn Abbas ve Hasan-ı Basrî (r.anhumâ), *"Ne siz ve ne de taptıklarınız, cehenneme gireceklerden başkasını kandırıp Allah'ın yolundan saptırabilirsiniz."* (Saffat, 162-163) âyetlerinin tefsirinde: "Cehenneme girmesi takdir edilenler dışında sizler sapmazsınız" demişlerdir. Ömer bin Abdulaziz'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Aziz ve yüce olan Allah, isyan edilmemesini dileseydi İblis'i yaratmazdı. İblis, her kötülüğün kaynağı olması içindir. Her insana, kanın aktığı gibi aralarında dolaşan cinlerden bir arkadaş verilmiştir." Hatta Abdullah bin Ömer'in (r.a.) rivayet ettiğine göre bunu Rasûlullah (s.a.v.) haber vermiştir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Hiç kimse yoktur ki, yanına cinlerden bir arkadaş verilmesin."* Orada bulunanlar: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen de mi?" diye sorunca: *"Evet, bana da. Ancak Allah ona karşı bana yardım etti ve o, müslüman oldu. O, bana hayırdan başka bir şey emretmez"* buyurdu.[1162]

Allah, Âdem'i (a.s.) cennete koyduğunda ağaca yaklaşmamasını emretmiş ancak şeytanın vesvesesiyle Âdem'in (a.s.) ağaçtan yemesini takdir etmiştir. Şeytan, Âdem'e vesvese verince, o da Rabbinin emrine karşı gelmiş ve ağaçtan yemiştir. *"Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı."* (Taha, 121) Allah, bu sebepten dolayı onu cennetten çıkarmıştır. Bu, belirlenmiş bir kaderdi. Musa (a.s.), bundan dolayı Âdem'i (a.s.) şu sözlerle kınamıştı:

1162 Müslim, Sahih, c. 4, s. 2167; Ahmed, Müsned, c. 1, s. 397; Darimî, Sünen, s. 215 (Her Birinizin Mutlaka Cinlerden Bir Arkadaşı Vardır bâbı).

"İnsanları azdıran ve cennetten çıkmalarına sebep olan Âdem sen misin?" Âdem, onun bu kınamasına: "Allah'ın, henüz beni yaratmadan elli bin yıl önce yapmamı takdir ettiği bir iş yüzünden mi beni kınıyorsun?" diye karşılık vermişti. Rasûlullah (s.a.v.) üç kez: "Böylece Âdem, Musa'yı alt etmiş oldu" dedi. Yani Âdem, kendisini kınamasına karşılık verdiği cevapta ona delilini gösterdi. Allah, Âdem'in (a.s.) ağaçtan yeme konusunda ezelde emrine karşı gelmesini takdir ettiği gibi işlemiş olduğu hatadan dolayı tevbe etmesini de takdir etmiştir. Böylece Allah, bu hatadan sonra onun tevbesini kabul etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı. Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi.*" (Taha, 121-122) İlk hatadan sonra tevbe ve doğru yolu bulmayı ilham etti. Tevbesinin kabulünden sonra da onu yeryüzüne indirdi. Âdem (a.s.) ve zürriyetinin kıyamet kopuncaya kadar dünyaya yerleşmeleri, Allah Teâlâ'nın ezeldeki bir takdiridir. Tüm bunlar, Allah'ın belirlemiş olduğu bir kader ve gökler ile yeryüzü yaratılmadan elli bin sene önce katındaki Ümmü'l-Kitap'ta yazmış olduğuna göredir.

Derim ki: Bu bölümün konusu, izleyen bölümün konusu ile ilişkili olduğundan tek bir yorumda bulunmayı ve bu yorumu da Allah Teâlâ'nın izniyle izleyen bölümün sonuna koymayı uygun gördüm.

ALLAH'IN, KULLARINDAN SAPANLARIN KALPLERİNİ MÜHÜRLEMESİ VE DAMGALAMASI[1163]

İbn Batta bu kitapta bu manayı açıklamak için özel bir bölüm açmıştır ki, o da İkinci Bölümün Birinci Bâbıdır. Bu bâbın başlığı şudur: "Allah Teâlâ'nın, Kitab'ında Kullarından Dilediği Kimselerin Kalplerini Mühürlemesi; Bu Kimseler Hakikate Ulaşamazlar, Hakikati İşitmez ve Görmezler, Onların Kalpleri Damgalanmıştır."

1163 'Hateme' (damgalamak) kelimesinin aslı 'örtmek'tir. Tohumu yere bırakıp üstünü örtmek için 'hateme'l-bizra' denilir.

Ebu İshak şöyle der: "Hateme (mühürlemek) ve tabea (damgalamak) kelimelerinin anlamı dilde aynıdır. Bu da bir şeyin üzerini örtmek, içine bir şeyin girmemesi için gerekeni yapmaktır.

İbn Kayyim der ki: "Mühürlemek ve damgalamak, sözü geçen konularda ortak, fakat bir başka hususta birbirinden ayrıdır. Bu da damgalamanın karakter ve tabiat halini alan bir mühürleme oluşudur. Buna göre damgalama, asla ayrılmayan bir etki anlamına gelir." İmam İbn Kayyim, et-Tefsiru'l-Kayyim, s. 113; Şifau'l-Alil, 92.

Kaderiyye, inkâr ettiği kaderin kapsamında kalplerin mühürlenmesi ve damgalanmasını da inkâr ettiğinden, İbn Batta bu konuda bir bölüm açmıştır. Bu bölümde Kitap, Sünnet ve icmadan birtakım delilleri, gözlere perde çekildiği ve kalplerin mühürlendiğine dair delil göstermek için nakletmiştir. Yine o (r.h.), Allah'ın göğüslerini imana açtığı[1164] mutlu kimselerin gideceği yerin cennet ve Allah'ın kalplerini mühürlediği, gözlerine perde çektiği[1165] bedbaht kimselerin sonunun cehennem olduğunu açıklamıştır. Hidayetinden ve verdiklerinden dolayı şükür ve minnet Allah'adır. O, engellediği, saptırdığı ve bedbaht kıldığı konularda âdil hükümde bulunandır. Kendisine lütufta bulunup hidayete erdirdiğinden dolayı hamd ve minnet O'nadır. Dalâlete düşürüp bedbaht kıldığına karşı en üstün delil O'na aittir. Allah, onların kulaklarına ve gözlerine perde çekmiş, kulaklarına ağırlık ve engel koymuştur. Onlar, hidayet ve doğru yolu göremez, hakikat ve felah nidasını işitmezler. Kalpleri üstünde, onları hidayet ve doğru yoldan alıkoyan perdeler vardır... Bu konuda sonsuz hikmet Allah'ındır. Herhangi bir kimsenin, "Allah onlara niçin böyle yaptı?" demesi caiz değildir.

Allah, mümin kimseye bunun adalet ve hikmet olduğunu anlamasını farz kılmıştır. Çünkü tüm mahlûkat, aziz ve yüce olan Allah'a aittir. Mülk O'un mülkü, kul O'nun kuludur. Allah dilediğini hidayete ulaştırır ve dilediğini de saptırır. Dilediğini izzetli kılarken, dilediğini de zelil kılar... Mutluluğa eriştirdiğinden dolayı O'na hamd edilir. Allah dilediğini bedbaht kılar ve bedbaht kimseyi kınar. Bu konuda Allah âdildir. O'nun hikmetini geri çevirecek ve hükmünün yerini alacak yoktur. O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.

1164 Yani hakkı kabul etmek için genişlettiği, demektir.

Abdullah bin Mes'ud'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.), "Allah'ın, göğsünü İslâm'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir?" (39/Zümer, 22) âyetini okuyunca, biz: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kişinin göğsü nasıl açılır?" diye sorduk. Rasûlullah (s.a.v.): "Nûr kalbe girdiğinde kalp genişler ve açılır" cevabını verdi. Biz: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bunun alâmeti nedir?" diye sorduğumuzda şöyle buyurdu: "Ebedîlik yurduna dönmek, aldanış yurdundan uzaklaşmak ve ölüm başa gelmeden ona hazırlanmaktır." Suyûtî, ed-Dürru'l-Mensûr, c. 7, s. 219.

1165 Ğışave: Örtü. Bir elbiseyi örttüğünde, (غطه) denir. Eğeri örttüğünden dolayı üstündeki örtüye (غاشية السرج) denir. Bu kelimenin benzeri, şu âyette geçer: "Onlar için cehennem ateşinden döşek, üstlerinde de cehennem ateşinden örtüler var." (7/A'raf, 41) İbn Kuteybe, Tefsir-u Ğaribi'l-Kur'an, s. 40 (thk. Seyyid Ahmed Sakr).

Allah'ın, kullarından dilediğinin kalbini mühürleyip damgaladığını ispat konusunda nakledilen delillerden bazıları şunlardır: "*Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah'ın; (hâlini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?*" (Casiye, 23)

"*Bu, onların önce iman edip sonra inkâr etmeleri, bu yüzden de kalplerine mühür vurulması sebebiyledir. Artık onlar anlamazlar.*" (Münafikun, 3)

"*İşte bunlar, Allah'ın, kalplerini mühürlediği ve nefislerinin arzularına uyan kimselerdir.*" (Muhammed, 16)

İnsanlardan bu sınıf, her ne kadar Kur'an âyetleri ile uyarılsa ve kâinat mucizelerini görseler, nebevî mucizeleri açık ve net olarak görüp işitseler de, ne hidayete ulaşabilir ve ne de iman ederler. Nitekim Allah Teâlâ, Kitab'ında birçok âyette bunlardan bahsetmiştir. Örneğin Allah şöyle buyurur: "*Andolsun, onların çoğu üzerine o söz (azap) hak olmuştur. Artık onlar iman etmezler. Onların boyunlarına demir halkalar geçirdik, o halkalar çenelerine dayanmıştır. Bu sebeple kafaları yukarıya kalkık durumdadır. Biz, onların önlerine bir set, arkalarına da bir set çekip gözlerini perdeledik. Artık görmezler. Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar.* (Yasin, 7-10)

Kur'an'daki bu ve benzeri âyetler, Allah'ın mümin kullarından akıl sahibi kimselerin, Allah'ın kullarından bir bölümünü yaratıp onlar için bedbahtlığı istediğine, onlar hakkındaki bu hükmü katındaki Ümmü'l-Kitap'ta yazdığına ve onların kalplerini mühürlediğine dair gösterdikleri delillerdendir. Allah, onlar ile hakikatin arasına girmiş ve onlar da hakikati kabul etmekten kaçınmışlardır. Allah tarafından gözlerine perde çekilmiştir, hakikati göremezler. Kulaklarına ağırlık koyduğundan hakikati işitemezler. Kalplerini sıkmış ve üzerlerine perde çekmiş, onları temizlikten alıkoyup pis kılmıştır. Çünkü Allah, onları cehennem için yaratmıştır. Onları, kendilerini kurtaracak şeylerden alıkoymuştur. Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurmuştur: "*Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir.*" (A'raf, 179)

Derim ki: Hidayetin ve dalâletin takdiri; Allah'ın, şeytanı kullarından dilediğine musallat kılması, yaratılışından önce Âdem'in günah işleyeceğinin yazılması, kalplerin mühürlenip damgalanması ve gözlere perde çekilmesi, kişi ile iman arasında engel olunması... İbn Batta'nın zikrettiği tüm bu ve diğer konularda hadis âlimleri herhangi bir tartışmada bulunmamıştır. Bu, Kitap ve Sünnet'in delilleriyle sabittir. Nitekim İbn Batta, bu kitabın bu ve diğer bölümlerinde bunu açıklamıştır.

Ancak iki grup; Kaderiyye ve Cebriyye, kader konusundaki Kitap ve Sünnet'in nasslarını, tüm yönlerini kapsayan bir şekilde incelemediklerinden dolayı bu konuda hayırdan sapmışlardır. Çünkü iki gruptan her biri, şer'î delillerden bir bölümünü almış ve bu delillerin, cebir veya kaderin inkârında mezheplerini destekleyeceğini zannetmişlerdir. Kendilerine karşı olan diğer delilleri de terk etmişlerdir. Kaderiyye, bunun sabit olduğuna işaret eden Kitap ve Sünnet'te geçen yüzlerce nassa rağmen, hidayet ve dalâletin ezelden takdir edilmediğini iddia etmiştir. Nitekim bu durumu İbn Batta ve diğer Ehl-i Sünnet âlimleri açıklamışlardır. Kaderiyye, Allah Teâlâ'nın dilemesi ve ezelî takdiri olmaksızın hidayeti ve dalâleti yaratanın bizzat kul olduğunu iddia etmiştir. Onların bakış açısına göre Allah Teâlâ, kulları hidayete ulaştıran veya saptıran değildir. Şeytanın da, yaratılanlardan hiç kimse üstünde herhangi bir yetkisi yoktur. Ne Âdem ve ne de diğer kullardan hiçbiri için günah işlemeleri takdir edilmemiştir. Allah kalpleri mühürlememiş, damgalamamış, gözlere perde çekmemiş, kalpleri kirletip kilitlememiştir. Ancak tüm bunları yapan, Allah Teâlâ'nın iradesi dışında kul veya şeytandır. Çünkü Allah'tan bu tür bir şeyin gelmesi imkânsızdır. Çünkü bu –dediklerine göre- aziz ve yüce olan Allah'ın adaleti ile çelişir.

Cebriyye, kulun zorlanmış olduğunu, seçimi ve iradesi ile hayır ve şerre doğru herhangi bir hareket yapamadığını söyler. Bu konuda Kitap ve Sünnet'ten delil gösterdikleri birçok nassın, cebr konusundaki mezheplerine işaret ettiğini iddia ederler. Onların delil gösterdiği âyetlerden bazıları şunlardır: "*Allah, kimi dilerse onu şaşırtır. Kimi de dilerse onu dosdoğru yol üzere kılar.*" (En'am, 39)

"*İşte bu, Allah'ın hidayetidir ki, kullarından dilediğini buna iletip yöneltir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, bütün yaptıkları boşa gitmişti.*" (En'am, 88)

'Allah, esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir." (Yunus, 25)[1166]

"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (İbrahim, 4)

"Allah dileseydi, sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Yapmakta olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz." (Nahl, 93)

"Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın." (Kehf, 17)

"Allah, kimi doğru yola iletirse, odur doğru yolu bulan. Kimleri de saptırırsa, işte onlar, ziyana uğrayanların ta kendileridir. Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir." (A'raf, 178-179)

"Kâfirlerin başına, onları durmadan (günaha ve azgınlığa) tahrik eden şeytanları gönderdiğimizi görmedin mi?" (Meryem, 83)

"(Haydi) onlardan gücünün yettiğinin ayağını çağrınla kaydır. Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yürü. Onların mallarına ve evlatlarına ortak ol. Onlara vaadlerde bulun." Hâlbuki şeytan onlara aldatmadan başka bir şey vaad etmez." (İsra, 64)

Cebriye, bu ve benzeri âyetlerin cebr'e işaret ettiğini, yaptığı hiçbir şeyde kulun bir seçimi ve dilemesinin olmadığını iddia eder.

Bu bağlamda yüce Allah, kâfirlerin kalplerini damgalayıp mühürlediğini, bu kimsenin hakikate karşı sağır ve kör olduğunu bildirir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Küfre saplananlara gelince, onları uyarsan da, uyarmasan da, onlar için birdir, inanmazlar. Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır."* (Bakara, 6-7)

1166 Bkz. Şifau'l-Alil, s. 81-82.

"Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah'ın; (hâlini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?" (Casiye, 23)

"Kalplerimiz muhafazalıdır" dediler. Öyle değil. İnkârları sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Bu yüzden pek az iman ederler." (Bakara, 88)

"Allah, bilmeyenlerin kalplerini işte böyle mühürler." (Rum, 59)

"İşte biz haddi aşanların kalplerini böylece mühürleriz." (Yunus, 74)

"Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar hakkı işitmezler." (A'raf, 100)

Yüce Allah, bazı kalplerde içine hidayetin girmesine engel olan bazı kilitler olduğunu haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: *"İnanmayanların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'an onlara kapalı ve anlaşılmaz gelir."* (Fussilet, 44) Bu ağırlık ve körlük onlar ile hidayet ve şifa bulmaları arasına engel olmuştur... Kaderiyye ise bütün bunların Kur'an'ın müteşabih emirler olduğunu kabul etmekte ve bunları, bâtıl olduğu kesin ve o sözleri söyleyenin o anlamı murad etmediği açık olan şekillerde tevil etmektedirler ki, burası ondan uzun bir şekilde bahsetmenin yeri değildir.[1167]

Cebriyye ise kulun dilemesi, irade ve seçim hakkı olduğuna işaret eden yüzlerce Kur'an âyetine bakmaksızın kulun dileme ve irade hakkının olmadığına dair âyetleri delil göstermişlerdir. Bu âyetlerden bazıları şunlardır: *"Hayır, düşündükleri gibi değil! Şüphesiz bu (Kur'an) bir uyarıdır. Artık kim dilerse ondan öğüt alır."* (Müddessir, 54-55)

"İşte bu bir öğüttür. Dileyen, Rabbine ulaştıran bir yol tutar." (İnsan, 29)

"Kim yalnız dünya hayatını ve onun ziynetini isterse, biz onlara yaptıklarının karşılığını orada tastamam öderiz. Orada onlar bir eksikliğe uğratılmazlar." (Hûd, 15)

"Kim de mü'min olarak ahireti ister ve ona ulaşmak için gereği gibi çalışırsa, işte bunların çalışmalarının karşılığı verilir." (İsra, 19)

Allah, Ehli's-Sünnet'i ihtilaf ettikleri konularda doğruya ulaştırmıştır. Onlar dalâlet, kalplerin mühürlenmesi ve damgalanmasına işaret eden yu-

1167 Şifau'l-Alîl, s. 82-83.

kandaki âyetleri sahih şekilde yorumlamışlar ve bunların, kastettikleri cebr anlamına işaret etmediğini bilakis kulun dileme ve irade hakkının olduğunu açıklamışlardır. Bu konu, ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

İbn Kayyim, Cebriyye'nin delil olarak göstermiş olduğu bu âyetlerde kulun zorlanan, irade ve seçim hakkının alındığı şeklindeki anlamın kastedilmediğini açıklamıştır. O, bunu şu sözüyle açıklar: "Kur'an, başından sonuna kadar kalpleri damgalamanın, mühürlemenin ve gözlere perde çekmenin Allah tarafından kuluna imanı emrettiği yahut açıkladığı ilk andan itibaren gerçekleştirmediğini göstermektedir. Allah bunu defalarca davette bulunduktan, beyan ve irşadı pekiştirdikten sonra, buna karşılık kullarının da tekrar tekrar yüz çevirip küfür ve inatta aşırıya gitmelerinden sonra gerçekleştirmiştir. İşte o zaman, Allah onların kalplerini damgalar, mühürler. Bundan sonra o kalpler hidayeti kabul etmez. İlk andaki yüz çevirme ve küfür, kalplerin damgalanması ve mühürlenmesi ile meydana gelmemiştir. Tam aksine bunlar, onların seçimi ile olmuştur. Onların bu işi tekrarlamaları, bir süre sonra tabiat ve karakter halini almıştır."[1168]

Sonra İbn Kayyim, Allah'ın Kitabı'ndan bu manayı açıklayan deliller nakleder. Bu delillerden bazıları şunlardır: *"Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini (doğru yoldan) saptırdı. Allah, fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez."* (Saf, 5)

"Hayır, hayır! Doğrusu onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır." (Mutaffifin, 14)

"Biz onların kalplerini ve gözlerini ters döndürürüz de ilkin ona iman etmedikleri gibi (mucize geldikten sonra da inanmazlar) ve yine onları azgınlıkları içinde bırakırız da bocalar dururlar." (En'am, 110)

"Anlamayan bir toplum olmalarından dolayı, Allah onların kalplerini çevirmiştir." (Tevbe, 127)

"Onların kalpleri muhafazalı değildir, tam aksine inkârları sebebiyle Allah onların kalplerini mühürlemiştir. Artık onlar inanmazlar." (Nisa, 155)

"Allah'a verdikleri sözü tutmadıkları ve yalan söyledikleri için O da

---

1168 Şifau'l-Alil, s. 91; Dr. Dusûkî, el-Kazâ ve'l-Kader fi'l-İslam, s. 229.

kalplerine, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar (sürecek) bir nifak soktu. (Tevbe, 77)

Bu ve daha diğer âyetler, bu manayı destekler ki, benzer âyetler Kur'an-ı Kerim'de çoktur.[1169]

Buradan Allah'ın, kendisi için dalâleti seçmediği sürece kimseyi saptırmadığını, imandan yüz çevirmedikçe kimse ile iman arasına girmediğini, şeytanı ancak onu dost edinenlere musallat kıldığını ve bu kimselere de amellerinin süslü gösterildiğini anlıyoruz. Nitekim Allah Teâlâ: "*Şeytanın hâkimiyeti, sadece onu dost edinenler ve Allah'a ortak koşanlar üzerindedir.*" (Nahl, 100)

Yüce Allah, takva ve iman silahı ile kuşanan ihlâslı kullarına şeytanın hâkim olamayacağını haber vermiştir: "*Gerçek şu ki; şeytanın, inanan ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimseler üzerinde bir hâkimiyeti yoktur.*" (Nahl, 99) Dolayısıyla âyet, Allah'ın şeytanı kullarına musallat ettiği ancak bunu onu dost edinenlere has kıldığı; şeytanın, Allah ve Rasûlü'nü dost edinen kimseler üzerinde bir hâkimiyetinin olmadığını açıklamaktadır.

Ehl-i Sünnet âlimlerinden birçoğu, şeytanları kâfirler üzerine gönderip, onları saptıranın Allah Teâlâ olduğunu açıklamıştır. Bu âlimlerden biri de, İmam Ebu Bekir Muhammed bin Huseyn el-Âcurrî'dir. O, 'eş-Şeria' adlı kitabında bu konuyu açıklamak için: "Aziz ve yüce olan Allah'ın, kâfirler üstüne şeytanları gönderip onları saptırdığı, ancak ezelde Allah'ın ilminde iman etmeyeceği hükmü verilenlerin sapacağı, Allah'ın izni olmadan kimsenin zarar veremeyeceği" başlıklı özel bir bölüm açmıştır. Sonra İbn Batta'nın yaptığı gibi Allah Teâlâ'nın Kitabı'ndan deliller nakletmiştir. Âcurrî şöyle der: "Yüce Allah bize, Musa'nın kavmini fitneye uğrattığını, hatta Samirî'nin kendileri için hazırlamış olduğu buzağıya taptıklarını, Samirî'nin onlar için yaptıklarından dolayı saptıklarını haber vermiştir. Aziz ve yüce olan Allah'ın, Musa'ya (a.s.): *"Allah, "Şüphesiz, biz senden sonra halkını sınadık; Sâmirî onları saptırdı" dedi."* (Taha, 85) buyurduğunu işitmez misiniz?

Yine aziz ve yüce olan Allah, Enbiya sûresinde şöyle buyurur: "*Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz.*" (Enbiya, 35)

1169 Bkz. Şifau'l-Alil, s. 85-86, 91-92; Dr. Faruk Dusûkî, el-Kaza ve'l-Kader fi'l-İslam, c. 1, s. 227-231.

Mü'min sûresinde de şöyle buyurur: *"Böylece Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve doğru yoldan saptırıldı. Firavun'un tuzağı, tamamen sonuçsuz kaldı."*[1170]

İbn Kayyim de bu mesele hakkında yazmış, kullarından dilediğini saptırması için üzerlerine şeytanı gönderenin Allah olduğuna işaret eden birçok Kur'anî delil göstermiştir. Onun delil gösterdiği âyetlerden biri de şudur: *"Kâfirlerin başına, onları durmadan (günaha ve azgınlığa) tahrik eden şeytanları gönderdiğimizi görmedin mi?"* (Meryem, 83)

Ardından âyet-i kerimede kâfirlerin üzerine şeytanların gönderilmesinin anlamını açıklarken şöyle der: "Burada 'göndermek', rüzgârların gönderilmesi gibi kevnî, kaderi bir göndermedir. Dinî ve şer'î bir gönderme değildir. Bu, müminler hakkındaki: *"Şüphesiz, (gerçek) kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin olmayacaktır."* (İsra, 65) âyetinde sözü edilen hâkimiyet anlamının aksine bir göndermedir. Şeytanın, mümin kimse hakkında bu tür bir hâkimiyeti sözkonusu değildir. Şeytan, ordusunu kâfirler üzerine gönderir. Ebu İshak der ki: "Burada 'gönderme'nin anlamı, musallat kılmaktır. 'Filanı falanın üzerine gönderdim' ifadesi, onu diğer şahsın üzerine musallat kılmada kullanılır. Nitekim Allah da şöyle buyurur: *"Şüphesiz, kışkırtılıp saptırılmışlardan sana uyanlar dışında, senin benim kullarım üzerinde zorlayıcı hiç bir gücün yoktur."* (Hicr, 42) Böylelikle, şeytana uyan kimsenin, şeytanın musallatına maruz kaldığı anlaşılır."

Sonra İbn Kayyim şöyle der: *"Şeytanın hâkimiyeti, sadece onu dost edinenler ve Allah'a ortak koşanlar üzerindedir."* (Nahl, 100) âyeti de buna bir delildir."

Adından, *"Kâfirlerin başına, onları durmadan (günaha ve azgınlığa) tahrik eden şeytanları gönderdiğimizi görmedin mi?"* (Meryem. 83) âyetini açıklarken şöyle der: "el-Ezz, dilde tahrik etmek, kışkırtmak demektir. Tencerenin kaynamasına 'el-ezîz' denilmesi de bundan dolayıdır. Çünkü kaynadığı sırada içindeki su harekete geçer. Hadiste şöyle geçer: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) göğsünde, ağlamaktan dolayı tencerenin kaynaması gibi bir ses işitilirdi." Selefin açıklamaları da bu mana etrafında dönüp dolaşmaktadır.

1170 Mümin, 37. Âcurrî, eş-Şeria, s. 158-159.

İbn Abbas (r.a.) şöyle der: "Şeytan onları kışkırtır." Yine ondan nakledilen diğer bir rivayette: "Onları, günahların içine sokar" derken, başka bir rivayette: "Onları teşvik eder"; bir diğerinde: "Günah işlemeleri için onları harekete geçirir" ve diğer bir rivayette de: "Onları ateş gibi alevlendirir" der. Yani altında ateş yakılan suyun kaynayıp hareket etmesi gibi..."[1171]

Meselede sözün özü, saptırma, ayartma, kalbin mühürlenmesi, hidayetten uzaklaştırma, kalbin damgalanması, kalbin kararması, kişi ile iman arasına bir engelin girmesi, kalplerin dönüşmesi gibi şeylerin tamamı başlangıçta Allah'tan gelmez. Ancak kulun günahlar işlemesinden sonra âkibet ve ceza olarak gelir. Bu yüzden bu durum, Allah Teâlâ'nın kullarına bir zulmü değildir; tam aksine O'ndan gelen bir adalettir. Çünkü Ehl-i Sünnet'e göre zulüm, bir şeyi hak ettiği yerine koymamak ya da insanı, bir başkasının fiilinden dolayı cezalandırmaktır.[1172] Ancak seçimine bağlı olarak yaptığı fiilinden dolayı cezalandırılmasına gelince bu zulüm değil, adaletin tâ kendisidir.[1173] O zaman: Kalpleri mühürleme, damgalama ve saptırma ile birlikte Allah'ın adaleti nasıl gerçekleşir? diye sorulmaz. Çünkü bu, bir başlangıç değil karşılık olarak gelmiştir. Böylece yukarıda zikredilmiş olan âyetleri ve Kur'an-ı Kerim'deki benzer âyetleri sebepsiz ve hak edilmeyen bir cezanın temeli kabul ederek, kalplerin mühürlenmesi ve dalalete düşürme anlamında cebriye mezhebinin delili olarak kullanmak bâtıl bir delillendirmedir. Bunun bâtıl oluşuna Kitap, sünnet ve ümmetin selef âlimlerinin icması işaret eder.

Bu açıklamadan sonra Kur'an-ı Kerim'in bize anlattığına göre Allah Teâlâ'nın bir topluluğu hidayete erdirip Nuh'un kavmi, Âd, Semud; Salih, Şuayb, İsa ve Musa'nın kavmi gibi geçmiş ümmetlerden başka bir topluluğu da saptırmış olması karmaşık gelmez. Çünkü onlar, diğer kâfirler gibi sapıklığa, Allah'ın ve peygamberlerinin emirlerine inat etmeye devam etmelerinin ardından sapıklık, şeytanın ayartması, kalplerin mühürlenmesi ve damgalanması ile cezalandırıldılar. Allah onları, hak ettikleri bir cezadan dolayı, geçmiş sapıklıklarına ve devam eden inatlarına karşılık olarak saptırdı. Nitekim her peygamber, kavmi hakkında bunu anlatır. Nuh (a.s.) şöyle der: "*Kuşkusuz*

1171 Şifau'l-Alil, s. 62.

1172 İbn Teymiyye, Minhacu's-Sünneti'n-Nebeiyye, c. 1, s. 368; Şifau'l-Alil, s. 91-92.

1173 İbn Teymiyye, Câmiu'r-Resâil'de (c. 1, s. 123) şöyle der: "Zulüm, bir şeyi hak ettiği yere koymamaktır. Adalet ise, her şeyi hak ettiği yere koymaktır. Yüce Allah hakîmdir, âdildir; her şeyi hak ettiği yere koyar."

sen onları bağışlayasın diye kendilerini her davet edişimde parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, inanmamakta direndiler ve büyük bir kibir gösterdiler." (Nuh, 7)

Yine aziz ve yüce olan Allah, Nuh (a.s.) kavmi hakkında şöyle buyurur: *"Dediler ki: "Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir." Nûh dedi ki: "Onu size, dilerse ancak Allah getirir ve siz (Allah'ı) âciz bırakamazsınız." Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz."* (Hûd, 32-34) Tüm ümmetlerin, peygamberleri ile yaşadıkları böyledir.

Allah Teâlâ'nın, günah işlemedikçe ve emirlerine karşı gelmedikçe kulu sapıklıkla cezalandırmayacağına işaret eden âyetlerden biri de şudur: *"Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin tâ kendileridir."* (A'raf, 179)

Daha önce, Şeyh Reşid Rıza'nın bu âyetin tefsirinde şöyle dediği geçmişti: "Dünyaya yaydığımız cinlerden ve insanlardan birçoğunu, cehenneme yerleşmeleri ve orada kalmaları için yarattığımıza yemin ederiz. Birçoğunu da cennet için yarattık. Bu, her iki topluluğun hazırladıklarına göredir. *"Onlardan mutsuz (cehennemlik) olanlar da vardır, mutlu (cennetlik) olanlar da."* (Hûd, 105) Bir topluluk cennette ve bir topluluk da cehennemde. Bunlar, neden dolayı cennet değil de cehennem için hazırlanmışlardır ve buna uygun olan özellikleri nelerdir?

Cevap şudur: Çünkü onların kavrayıp anlamayan kalpleri ve kendisiyle göremedikleri gözleri vardır..."[1174]

"De ki: "En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi." (En'am, 149) İbn Kayyim şöyle der: "Yüce Allah, rasûlleri ve kitapları ile onlar için faydalı ve zararlı olan şeyleri açıkladığını, emir ve yasaklarını bildirmek suretiyle kendilerine iman etme imkânını verdiğini, onlara işitecek kulaklar, görecek gözler ve düşünecek akıllar vermek suretiyle onlara karşı delil ortaya koymuş olduğunu haber vermektedir. Böy-

1174 Tefsiru'l-Menâr, c. 9, s. 389.

lelikle O'nun, onlara karşı delili en ileri derecede sabit olmuş, onların Allah'ın dilemesi ve kazasını delil diye gösterdikleri bâtıl hüccetleri de çürütülmüş olmaktadır. Sonra Allah, *"Eğer Allah dileseydi elbette hepimizi hidayete erdirirdi"* (En'am, 149) âyeti ile hüccetin eksiksiz halini ortaya koymuş olmaktadır. İşte bu rubûbiyetin, mülkün, mahlukâtında tasarrufun yalnız O'na ait olduğu gerçeğini de içermektedir. O'ndan başka bir Rab ve O'nun dışında bir ilah olmadığını ortaya koymaktadır. O halde onunla birlikte bir başka ilaha nasıl olur da ibadet ederler? Kaderin ve dilemenin Allah'ın onlara karşı eksiksiz hüccetinin tamamlayıcı bir bölümü olduğunun ispat edilmesi, bu işin bütünüyle yalnızca Allah'a ait olduğunu ve Allah dışındaki her şeyin bâtıl olduğunu ortaya koymaktadır. O halde kaza, kader ve yerini bulan ilahî dileme (meşiet), tevhidin en büyük delillerindendir. İnkârcı zâlimler ise bunları şirklerinin lehine bir delil haline getirmek istemişlerdir. Hâlbuki bu, Allah'ın eksiksiz ve bütün karşı delilleri çürüten nihaî hüccetidir. Başarı Allah'tandır.[1175]

İNSANÎ MEŞİETİN (DİLEMENİN), İLAHÎ MEŞİETE BAĞLI OLMASI

İbn Batta bu meseleyi, sekizinci bölümün dördüncü bâbında naklettiği âyetler, hadisler ve rivayetlerle ispatlamıştır. Bu bâbın başlığı, "Allah Teâlâ'nın, Mahlûkatın Dilemesinin Kendi Dilemesine Tabi Olduğunu Bize Öğretmesi ve Allah Dilemedikçe Mahlukatın Hiçbir Şey Dileyemeyeceği"dir.

İbn Batta'nın bu bölümde nakletmiş olduğu nassların ifade ettiklerinin özeti, Allah Teâlâ'nın, kulların ve diğer varlıkların fiillerini kapsayan genel bir meşiete sahip olduğu, kulların bağımsız bir dileme fiiline sahip olmadıkları, tam aksine onların dileme fiillerinin yüce Allah'ın dilemesine bağlı olduğudur. Allah'ın dilediği olur, dilemediği de olmaz.

Bu anlama işaret eden âyetlerden bazıları şunlardır: *"İşte bu bir öğüttür. Dileyen, Rabbine ulaştıran bir yol tutar."* (İnsan, 29)

Sonra Allah, kulların dilemesini kendi zâtına çevirir: *"Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. O, dilediği kimseyi rahmetine sokar. Zalimlere ise elem dolu bir azap hazırlamıştır."* (İnsan, 30-31)

1175 Şifau'l-Alil, s. 17; Tefsiru'l-Menâr, c. 8, s. 177.

"Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir." (Kasas, 56)

"Diriler ile ölüler de bir olmaz. Allah, dilediğine işittirir. Sen, kabirde bulunanlara işittirecek değilsin. Sen, ancak bir uyarıcısın." (Fatır, 22-23)

"Allah dileseydi, onları (aynı dine mensup) bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini rahmetine sokar. Zalimlerin ise bir dost ve yardımcısı yoktur." (Şura, 8)

"De ki: "En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi." (En'am, 149)

Bu anlamda gerçekten birçok âyet vardır. Biz, konuyu uzatma endişesiyle bu kadarıyla yetiniyoruz. Allah Teâlâ, mahlûkatı dilediği zaman dilediği şekilde yarattı. Allah onları ve fiillerini yarattı. Dileme (meşiet) sadece O'na aittir. O, kişi ile kalbi arasındadır. Kulların kalpleri, Rahman'ın iki parmağı arasındadır; dilediği zaman onları çevirir. Bunun için Rasûlullah (s.a.v.) duasında sık sık: *"Ey kalpleri evirip çeviren! Kalbimi dinin üzere sabit kıl. "Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin.* (Âl-i İmran, 8)[1176] derdi. Rasûlullah (s.a.v.), Rabbinden sebatı istemişti. Eğer bu durum kulun elinde olsaydı, Rasûlullah (s.a.v.) Rabbinin dilemesi ve iradesine ihtiyaç duymazdı. Kaderiyye'nin iddia ettiği gibi kulun dilemesi, yüce Allah'ın dilemesinden bağımsız olsaydı, Rasûlullah (s.a.v.), Rabbinden sebat ve istikameti istemezdi. *"Tıpkı daha önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle arzuladıkları arasına bir engel konmuştur."* (Sebe, 54) âyetinin tefsirinde Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Onlar ile iman arasına engel konmuştur. Âyet, Allah'ın kulu ile kalbi arasına girdiğini ifade etmektedir. Kulun, bunu kendisinden uzaklaştırabilecek bir gücü yoktur. Eğer bu durum kula ait olsaydı, Allah onunla iman arasına girmezdi."

"İşte böylece biz onu (Kur'an'ı) suçluların kalbine soktuk. (Şuara, 200) âyetinin tefsirinde de: "Şirk, onların kalplerinde yol edinmiştir" demiştir.

1176 Hadisi Tirmizî (c. 5, s. 99; c. 3, s. 404) rivayet etmiştir. Tirmizî: "Hadis, hasen-sahihtir" der.

İbn Abbas (r.a.), *"Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar."* (En'am, 125) âyetinin tefsirinde şöyle der: "İnsanoğlu göğe ulaşamayacağı gibi aynı şekilde aziz ve yüce olan Allah kalbine yerleştirmedikçe tevhid ve imanı kalbine yerleştiremez. Peygamberler, geçmiş ümmetler ve cahiliye dönemindeki Kureyş, dilemenin sadece Allah'a ait olduğunu gösterir. Allah dilemedikçe onlar bir şey dileyemezler. Allah'ın dilemesi ve iradesi hakkında peygamberler ile ümmetleri arasında herhangi bir tartışma ve çekişme yaşanmamıştır. Tam aksine onlar, iman etmemelerine delil olarak Allah'ın dilemesini delil olarak gösteriyorlardı. Kureyş, Allah'a iman etmemelerinin delili olarak Rasûlullah'a (s.a.v.) şöyle diyorlardı: *"Eğer Allah dileseydi, biz de ortak koşmazdık, babalarımız da. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) böyle yalanlamışlardı da sonunda azabımızı tatmışlardı..."* (En'am, 159)

Nuh'un (a.s.) kavmi: *"Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir."* (Hûd, 32) deyince, Nuh (a.s.) onlara cevap olarak: *"Onu size, dilerse ancak Allah getirir ve siz (Allah'ı) âciz bırakamazsınız. Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz."* (Hud, 33-34) diyordu.

Konu, Kaderiyye'nin iddia ettiği gibi olsaydı, kavminin Nuh'a (a.s.) söyleyeceği bir delil olur ve: "Eğer bizi yoldan çıkarmak isteyen Allah ise, o halde niçin seni bize gönderdi ve sen de niçin bizi Allah'ın dilediğinin aksine çağırıyorsun?" derlerdi.

Şuayb (a.s.), kavmine: *"Allah, bizi sizin dininizden kurtardıktan sonra eğer ona dönersek mutlaka Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah'ın dilemesi olmadıkça, sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimiz her şeyi ilmiyle kuşatmıştır."* (A'raf, 89) demişti.

Sonra Şuayb, başka bir yerde şöyle demiştir: *"Başarım ancak Allah'ın yardımı iledir. Ben sadece O'na tevekkül ettim ve sadece O'na yöneliyorum.* (Hûd, 88)

İbrahim (a.s.), kavmi ile tartışırken şöyle dedi: *"Kavmi onunla tartışmaya girişti. Dedi ki: "Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartış-*

maya mı kalkışıyorsunuz? Hem sizin O'na ortak koştuklarınızdan ben korkmam; ancak Rabbimin bir şey dilemiş olması başka. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?" (En'am, 80)

Böylece Kur'an-ı Kerim, tüm peygamberlerin ve geçmiş ümmetlerin, dilemenin Allah'a ait olduğunu ve kulun dilemesinin, Allah Teâlâ'nın dilemesine bağlı olduğunu kabul ettiklerini gösterir. Allah'ın dilemesi olmadan mahlûkatın dilemesi olmaz. Hatta mel'un İblis bile, dilemenin Allah Teâlâ'ya ait olduğunu ifade etmiş, *"Rabbim! Beni azdırmana karşılık...* (Hicr, 39) diyerek kendisini yoldan çıkaran ve saptıranın Allah olduğunu itiraf etmiştir. Azdırmanın kendisine ya da diğer mahlûkata ait olduğunu belirtmemiştir. Tüm bunlar, bu bölümde İbn Batta'nın (r.h.) açıkladığı gibi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın ittifakla inandığı şeylerdir.

Derim ki: Allah, tüm varlıklar için kapsayıcı ve mutlak dilemenin kendisine ait olduğunu, Kur'an'ın birçok âyetinde belirtmiştir. Rasûlü (s.a.v.) de, birçok hadiste bunun böyle olduğunu ifade etmiştir. Bu delillerden bazıları şunlardır: *"Allah, kimi dilerse onu şaşırtır. Kimi de dilerse onu dosdoğru yol üzere kılar."* (En'am, 39)

"Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz." (İnsan, 30)

"Allah, dilediğini doğru yola iletir." (Bakara, 213)

"Yine Allah dileseydi, birbirlerini öldürmezlerdi. Lâkin Allah dilediğini yapar." (Bakara, 253)

"Eğer Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzere toplardı. O hâlde, sakın cahillerden olma." (En'am, 35)

"Allah dileseydi ortak koşmazlardı. Biz seni onların başına bir bekçi yapmadık. Sen onlara vekil (onlardan sorumlu) da değilsin." (En'am, 107)

"Eğer Rabbin dileseydi, insanları elbette tek bir ümmet kılardı. Oysa, onlar, anlaşmazlığı sürdürmektedirler." (Hud, 118)

Sahih-i Müslim'de, Abdullah bin Amr'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kulların kalpleri, tek bir kalp gibi Rahman'ın iki parmağı arasındadır. O, kalpleri dilediği gibi evirip çevirir*

Nevvas bin Sem'an'ın (r.a.) rivayeti şöyledir: Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Rahman'ın iki parmağı arasında bulunmayan hiçbir kalp yoktur. Allah dilerse o kalbi doğrultur, dilerse onu saptırır."* Rasûlullah (s.a.v.): *"Allahım! Ey kalpleri evirip çeviren! Kalplerimizi dinin üzere sabit kıl!"* diye dua ederdi.

Ebu Hureyre'nin (r.a.) rivayeti şöyledir: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah Tebâreke ve Teâlâ şöyle buyurdu: "Ey Âdemoğlu! 'Vay bu dehrin (zamanın) musibetine!' demeyesin. Çünkü dehr benim; geceyi ve gündüzü gönderirim. Dilediğimde onları çekip alırım..."* Bu ve benzeri birçok hadis, dilemenin Allah'a ait olduğunu ispat eder.

Allah Teâlâ, birçok âyette dileme, irade ve seçme hakkının kullara ait olduğunu da belirtmiştir. Örneğin Allah şöyle buyurur: *"De ki: "Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin."* (Kehf, 29)

"O, âlemler için, içinizden dürüst olmak isteyenler için, ancak bir öğüttür. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz." (Tekvir, 27-29)

"İçinizden dünyayı isteyenler de vardı, ahireti isteyenler de. Sonra sizi denemek için onlardan yüzünüzü çevirdi." (Âl-i İmran, 152)

"Kim de ahiret mükâfatını isterse, ona da ondan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız." (Âl-i İmran, 145)

"Kim yalnız dünya hayatını ve onun ziynetini isterse, biz onlara yaptıklarının karşılığını orada tastamam öderiz. Orada onlar bir eksikliğe uğratılmazlar." (Hûd, 15)

"Kim bu geçici dünyayı isterse orada ona, (evet) dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadar hemen veririz." (İsra, 18)

"Kim bu geçici dünyayı isterse orada ona, (evet) dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadar hemen veririz. Sonra da cehennemi ona mekân yaparız. O, buraya kınanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak girer. Kim de mü'min olarak ahireti ister ve ona ulaşmak için gereği gibi çalışırsa, işte bunların çalışmalarının karşılığı verilir." (İsra, 18-19)

"Kim âhiret kazancını isterse, onun kazancını artırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur." (Şura, 20)

Kaderiyye ve Cebriyye, her iki dileme (kulun dilemesi ve Rabbin dilemesi) arasında bir çelişki olduğunu zannetmiştir. Kaderiyye, kulların fiillerine dair Allah'ın iradesini reddederken, Cebriyye de kulların iradesini reddetmiştir. Her iki grup da doğrudan uzaklaşmış, Allah, Ehl-i Sünnet'i doğruya ulaştırmıştır. Onlar, Allah ve Rasûlü'nün belirttiği gibi her iki iradeyi/dilemeyi kabul etmişlerdir. Çünkü aslında her iki irade arasında bir çelişki yoktur. Allah'ın iradesi ve dilemesi, herhangi bir sınır ve istisna olmaksızın tüm yaratılanları kuşatan genel bir iradedir. Kulların iradesi ise, Allah Teâlâ'nın dilemesi ile sınırlı ve ona bağlıdır. Dolayısıyla mukayyet (sınırlı) ile mutlak ve âmm ile hâs arasında bir zıtlık yoktur. Çünkü kulun dilemesi de bizzat Allah Teâlâ'dandır. Kullara seçme ve isteme hakkını veren O'dur. Kuşatıcı ve genel irade/dileme, sadece âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Genel iradeye bağlı olan sınırlı ve belirli irade ise, insanın dilemesi ve iradesidir... İnsan, Allah'ın yarattığıdır ve onun dilemesi, Allah'ın dilemesine bağlıdır. İnsan, dilemesi, iradesi, düşünceleri ve eğilimleri ile Allah'ın dilemesiyle yarattığıdır... Bununla birlikte insan, işitme, görme, tat alma ve koklamadan oluşan duyu organlarını kullandığı gibi, dâhilî ve haricî birtakım isteklerden dolayı aklını da kullanır... Gözlerini, eşyalara bakarken kullandığı, almak için elini ve koşmak için ayağını hareket ettirdiği gibi, akıl, insanın iradesinin hareket ettiği ve onun için bütün gücünü kullandığı amaçları gören gözüdür.

Zikredilen bu âyetler, meydana gelen iradeyi iki zıt fiilin karşısına koyar. Bunlardan biri, fiilin dünyayı elde etmeye neden olması ve diğeri de âhirette başarının sonucu olmasıdır. Yüce Allah'ın iki zıt arasında beşerî iradeye seçme hakkını vermesinden bahseden bu âyetleri, mutlak ilahî dilemeden (meşiet) bahseden âyetlerin yanına koyduğumuzda, insanlığın hayatında bu dilemenin nasıl çalıştığını ve kimi insanların hidayeti seçerken diğerlerinin de niçin dalâleti seçtiğini anlamış oluruz.

Kuşkusuz Allah dilediğini hidayete ulaştırır. Allah, iradeden bahseden âyetlerle, âhireti seçen kimseyi hidayete ulaştıracağını ifade etmiştir. Allah, dilediğini de saptırır. Bunu da, mutlak dilemeden bahseden âyetler ifade eder. Yüce Allah, insanlardan bazılarını dalâlet için seçmiştir; nitekim bu, muhayyer insanî iradeden bahseden âyetlerin metninde açık ve nettir.

Onlar, dünyayı, onun süslerini, ekinini ve karşılığını isteyen kimselerdir. Yine Allah, hidayet için seçmiş olduğu ve kendilerine yardım ettiği kimseler

hakkında da şöyle buyurur: *"Kim Allah'a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya iletir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."* (Tegabun, 11) Yani Allah, kâfir olanlardan hidayeti alıkoyduğu gibi ancak imanı seçen kimselere ilahî hidayetle yardım eder. *"Küfre saplananlara gelince, onları uyarsan da, uyarmasan da, onlar için birdir, inanmazlar."* (Bakara, 6) Buradan, Allah'ın ancak imana karşı küfrü tercih eden kimselerin kalplerini mühürlediği anlaşılır.

Yine Allah şöyle buyurur: *"Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları âyetlerimden uzaklaştıracağım.(Onlar) her âyeti görseler de ona iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Ama sapıklık yolunu görseler onu (hemen) yol edinirler. Bu, onların, âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan hep gafil olmaları sebebiyledir."* (A'raf, 146) Bu âyette, kulun Allah'ın âyetlerinden uzaklaştırılma veya kalbin mühürlenmesi ya da sapıklığa düşülmesi için yardımın ancak onun seçimine göre gerçekleştiği belirtilmiştir. Şöyle ki, âyetlerden ve haktan uzaklaştırılma, yeryüzünde haksız yere büyüklenme, sapık yolu seçip doğru olan yolu terk etme gibi ancak kulun imtihan durumlarındaki seçiminin bir sonucudur. Nitekim Allah Teâlâ, İsrailoğulları hakkında da böyle buyurur: *"Verdikleri sağlam sözü bozmalarından, Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinden, peygamberleri haksız yere öldürmelerinden ve "kalplerimiz muhafazalıdır" demelerinden dolayı (başlarına türlü belâlar verdik. Onların kalpleri muhafazalı değildir), tam aksine inkârları sebebiyle Allah onların kalplerini mühürlemiştir. Artık onlar inanmazlar. (Bir de) İnkâra sapmaları ve Meryem'in aleyhinde büyük bühtanlar söylemelerinden."* (Nisa, 155-156)

Bu, daha önce ifade ettiğimiz üzere dalâlet, hidayet, kulların kalplerinin mühürlenmesi ve damgalanmasının ancak onların küfrü nedeniyle olduğunu destekler. Bazı kimseler, zikredilen bu âyetlerde cebr şüphesinin olduğunu zannedebilir. Bu onların geçen bölümde bahsettiğimiz, kullarla ilişkisi konusunda Allah'ın sünnetini anlayamamalarının bir sonucudur. Cebrî hükümlerin, onların seçimleri sonucu meydana geldiği anlaşılmaktadır. Kimilerinin zihinlerine, zikredilen âyetlerdeki küfür ve dalâletin; kalplerin damgalanması, mühürlenmesi ve haktan ilahî bir uzaklaştırmanın sonucundan kaynaklandığına dair bir Cebriye şüphesi gelebilir. Ancak âyetler, kalplerin mühürlenmesi, damgalanması ve haktan uzaklaştırılmanın ancak küfrü, dalâleti ve yeryüzünde haksız şekilde büyüklenmeyi seçen kimselere isabet ettiğini açık

bir şekilde göstermektedir. Bu, Allah'ın onlar hakkındaki fiillerinin; kalpleri damgalama, mühürleme ve haktan uzaklaştırmanın ancak insanın kendisi için seçmiş olduğu ilahî takdir olduğu anlamına gelir. Çünkü onlar, azgınlık yolunu seçmiş ve doğru yolu terk etmişlerdir ya da küfrü seçip imanı terk etmişlerdir. Kuşkusuz Allah, sünnetine uygun şekilde dünyanın kazancını isteyenlere yardım etmiş ve onları âhiret kazancından mahrum bırakmıştır. Bu da, kalplerinin damgalanması, mühürlenmesi ve âyetlerinden uzaklaştırılması yoluyla olmuştur. Bu yüzden bu âyetler, seçim hakkı konusunda güçlü bir delildir. Her iki grup; ilahî iradeden bahseden âyetler grubu ile insanî iradeden bahseden âyetler grubu arasında en ufak bir çelişki veya zıtlık yoktur. Bunun için Allah, insan iradesinin fiilini, sınırsız alandaki Allah'ın iradesi ile düzenli ve uygun şekilde tek bir âyette bir araya getirmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Hayır, düşündükleri gibi değil! Şüphesiz bu (Kur'an) bir uyarıdır. Artık kim dilerse ondan öğüt alır. Bununla beraber, Allah dilemedikçe öğüt alamazlar. O takvaya (kendisine karşı gelmekten sakınılmaya) ehil olandır, bağışlamaya ehil olandır."* (Müddessir, 54-56)

"İşte bu bir öğüttür. Dileyen, Rabbine ulaştıran bir yol tutar. Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. O, dilediği kimseyi rahmetine sokar. Zalimlere ise elem dolu bir azap hazırlamıştır." (İnsan, 29-31)

"O, âlemler için, sizden dosdoğru bir yön (istikamet) tutturmak dileyenler için, ancak bir öğüttür. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz." (Tekvir, 27-29)

Bu âyet grubu, insanın iradesi ve özgür dileme hakkının olduğunu gösterir. Ancak içe dönük bir şekilde var olan her şeyin yüce Allah'ın dilemesi altında olduğunu da pekiştirir. Bu yüzden, tam olarak hakikati anlayabilmemiz için bu âyetlerin bir kısmına değil hepsine müracaat etmemiz gerektiğini görüyoruz.

Şeyhulislam İbn Teymiyye, her iki dileme/irade arasında bi çelişkinin olmadığını şu sözleriyle açıklar: *"Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz."* (İnsan, 30; Tekvir, 29) âyeti, kulun kendi seçimiyle işlediği fiilin faili olmadığına, kulun bu tür fiillere güç yetirmediğine, kulun irade sahibi olmadığına delâlet etmez. Tam aksine Allah dilemedikçe insanın dileyemeyeceğine

delâlet eder. Bu âyet, iki grubun yaklaşımını çürütmektedir: Cehmiyeci Cebriye ve Kaderiyeci Mutezile.

Çünkü Allah Teâlâ: "*Sizden dosdoğru bir yön (istikamet) tutturmak dileyenler için...*" (Tekvir, 28) buyuruyor. Bu âyet, kulun dileme ve fiil işleme hakkının olduğunu gösteriyor. Sonra Allah: "*Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz.*" (İnsan, 30; Tekvir, 29) buyuruyor. Böylece kulun dilemesinin, Allah'ın dilemesine bağlı olduğunu açıklıyor. İlk âyet, Cebriye'ye cevap niteliğinde iken, bu ikinci âyet Kaderiyye'ye cevap niteliğindedir. Çünkü onlar: "Bazen kul, Allah'ın dilemediğini yapar" derler. Yine: "Allah, kulların dilemediğini diler" derler."

Yine İbn Teymiyye şöyle der: "Bu ümmetin selefinin ve imamlarının, kaza ve kadere iman etmelerinin yanında üzerinde ittifak ettikleri hususlardan biri de şudur: Allah her şeyin yaratıcısıdır. O'nun dilediği olur, dilemediği de olmaz. O dilediğini saptırır ve dilediğini de doğru yola iletir. Kulların da kendilerine göre dilemeleri ve kudretleri vardır. Allah'ın kendileri için takdir ettiği şeyleri, dilemeleri ve kudretleriyle yaparlar. Bunun yanında, ümmetin selef kuşağı ve imamlar, Allah dilemedikçe kullar hiçbir şey dileyemezler, de demişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"*Hayır, düşündükleri gibi değil! Şüphesiz bu (Kur'an) bir uyarıdır. Artık kim dilerse ondan öğüt alır. Bununla beraber, Allah dilemedikçe öğüt alamazlar. O takvaya (kendisine karşı gelmekten sakınılmaya) ehil olandır, bağışlamaya ehil olandır.*" (Müddessir, 54-56)

"*İşte bu bir öğüttür. Dileyen, Rabbine ulaştıran bir yol tutar. Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*" (İnsan, 29-30)

"*O, âlemler için, sizden dosdoğru bir yön (istikamet) tutturmak dileyenler için, ancak bir öğüttür. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.*" (Tekvir, 27-29)

Kur'an kulların inandıklarından, inkâr ettiklerinden, amel ettiklerinden, kazandıklarından, itaat ettiklerinden, isyan ettiklerinden, namaz kıldıklarından, zekât verdiklerinden, hac ziyaretinde bulunduklarından, umre yaptıklarından, öldürdüklerinden, zina ettiklerinden, hırsızlık yaptıklarından, doğru söylediklerinden, yalan söylediklerinden, yediklerinden, içtiklerinden, savaş-

tıklarından, muharebe ettiklerinden söz eder. Seleften ve imamlardan hiç kimse, "Kul fail değildir. Seçme yetkisi yoktur; dileyemez ve kudrete de sahip değildir" dediği duyulmuş değildir. Kul, mecazî olarak faildir, dedikleri de duyulmamıştır. Tam aksine, bunlardan kelimeleri hakikî veya mecazî anlamında kullanarak görüş belirtenler, kulun gerçek anlamda fail olduğu; Allah Teâlâ'nın da, kulun zâtı, sıfatları ve fiillerini yarattığı üzerinde görüş birliğine varmışlardır.[1177] Dolayısıyla kulların iradeleri ve dilemeleri ile gerçekleştirdikleri her şeyde, onları kendi iradeleriyle fail kılan yüce Allah'tır. Bunu kendi istekleriyle yapmalarıyla istemeden yapmaları arasında hiçbir fark yoktur. Bir yaratılanın diğer bir yaratılanı zorlamasının söz konusu olmadığı gibi, Allah onları irade etmedikleri bir şeye zorlamamıştır.[1178] Her kim, kulun hayır ve şer konusunda herhangi bir iradeye sahip olmadığını söylerse, yalan söylemiştir. Allah'ın dilemesi olmadan kulun hayır ve şer dileyebileceğini söyleyen kimse de yalan söylemiştir. Aksine, insanın kendi serbest seçimiyle işlediği her hayır ve şerle ilgili bir iradesi vardır. Ama bütün bunlar, Allah'ın dilemesi ve kudretiyle olur. O halde şuna inanmak gerekir: Bu, emir ve yasaklara, ilâhî vaad ve tehditlere inanmak, hayrı ve şerriyle kadere iman etmek, kula isabet edenin ondan şaşmayacağına, ondan şaşanın da ona isabet etmeyeceğine iman etmeye bağlıdır."[1179]

İbn Kayyim şöyle der: "Başından sonuna kadar tüm rasûller, Allah katından indirilen tüm kitaplar, Allah'ın yarattıklarını üzerinde yarattığı fıtrat, aklın ve gözün keşfettiği deliller, dileme (meşiet) mertebesinin varlığına işaret etmiştir. Varlık âleminde, tek olan Allah'ın dilemesi dışında gerekli ve zorunlu olan bir şey yoktur. Allah dilerse olur, dilemezse olmaz. Kendisi olmadan ayakta durması söz konusu olmayan tevhidin direği budur. Başından sonuna kadar tüm müslümanlar, Allah'ın dilediği şeyin olduğu ve dilemediği şeyin olmayacağı üzerinde görüş birliği içindedirler. Bu konuda –başka bir yerde onlardan sayılsa bile bu yerde- onlardan olmayan kimseler, müslümanlara muhalefet etmişler ve varlık âleminde Allah'ın dilemediği bir şeyin var olmasının ve olmayacak bir şeyi de dilemesini mümkün kabul etmişlerdir. Allah'ın dilemesini bütünüyle reddedenler ve O'nun kendisi ile bütün mahlûkatı var etmiş olduğu meşiet ve ihtiyarını kabul etmeyen kimseler, bütün rasûllere ve

---

1177 Mecmuû'l-Fetava, 8/459-460.
1178 Mecmuû'l-Fetava, 8/464.
1179 Mecmuû'l-Fetava, 8/240.

onlara tabi olanlara muhalefet etmişlerdir. Nitekim rasûllerin düşmanlarından olan birtakım felsefeci kesimler ve onlara tabi olanlar böyle demektedir."[1180]

SAHABE VE SELEFİN KADERE İMANI

Sahabe, tabiîn ve onlardan sonra gelen Ehl-i Sünnet âlimlerinden, kaderin ispatı ve Kaderiyye'ye reddiye anlamında nakledilen birçok söz vardır. İbn Batta, bu kitapta bunları iki metodla nakletmiştir:

Birinci metod: İbn Batta, Kitap ve sünnetten delilleri aktarmasının ardından, ilk olarak kaderle ilgili konuları kitabın bölümlerinde yer alan âyetler ve hadislerle delillendirmiş, ardından sahabe, tabiîn ve onlardan sonra gelen imamlardan nakledilen sözlerle bu konuların peşine düşmüş, zikretmiş olduğu âyet ve hadislerin arasından bu rivayetleri nakletmiştir.

İkinci metod: Bu kitabın dokuzuncu bölümünün son üç bâbını ve onuncu bölümün tamamını -ki orada da üç bâb vardır- sahabe, tabiîn, tebe-i tabiîn ve onlardan sonra gelen hadis, fıkıh ve tefsirdeki meşhur imamların sözlerine ayırmıştır. Öncelikle Ebu Bekir ve Ömer'in (r.anhumâ) izlediği yol ile başlamış, ardından Ali bin Ebu Talib, Abdullah bin Abbas, İbn Ömer, Abdullah bin Mes'ud, Abdullah bin Selam, Abdurrahman bin Avf, Abdullah bin Amr bin Âs, Ebu Said el-Hudrî, Selman-ı Farisî, Ebu'd-Derdâ, Said bin Ebu Vakkas, Ebu Hureyre, İmran bin Husayn, Übeyy bin Ka'b, Zeyd bin Sabit, Ebu Zerr, Bilal bin Rebah, Huzeyfe bin Yeman (r.anhum) gibi önde gelen diğer sahabelerin sözleri ile devam etmiştir.

Sonra aralarında Hasan-ı Basrî, Mutarrif bin eş-Şıhhîr, Muhammed bin Sîrîn, Mücahid bin Cebr, Muhammed bin Ka'b el-Kurazî, Vehb bin Münebbih, Tavus el-Yemanî, Mekhûl, İkrime, Atâ el-Horasanî, Ebu Müslim el-Havlânî'nin bulunduğu tabiînin kader konusundaki mezhebini açıklamıştır. Tabiînden sonra da el-Evzaî, Leys bin Sa'd, Malik bin Enes, Süfyan-ı Sevrî, Hammad bin Zeyd, Hammad bin Seleme, İmam Şafiî gibi isimlerinin zikredilmesi bile uzun sürecek muhaddis, müfessir ve fakihlerin mezhebini açıklamıştır. Bunun akabinde, kader konusunda kendisinden rivayette bulunduğu selefin mezhebini kısaca ele almıştır. Onların hepsi, Allah Teâlâ'nın, gökleri ve yeryüzünü yaratmadan elli bin sene önce tüm mahlûkatın kaderini belir-

1180 Şifau'l-Alîl, s. 43.

lediğine, O'nun her şeyi yarattığına inanmaktadır. O'nun mülkünde ancak O'nun dilediği olur. Allah, hayrı, şerri ve kulların bütün fiillerini belirlemiştir. Dolayısıyla kul, kendisi için hidayet ve dalâlete, zarar ve fayda vermeye, mutluluk ve günah işlemeye sahip değildir. Tüm bunları takdir eden sadece Allah Teâlâ'dır. Kul daima Allah Teâlâ'nın dilemesi altındadır. İnsanı bedbaht ya da mutlu yaratan O'dur. Allah, insanlardan bir bölümünü cennet ve bir bölümünü de cehennem için yaratmıştır. Âdem'in sulbünden zürriyetini almış, cehennemliklerden cennetlikleri ayırmıştır. Cennetlikler için cennetliklerin amelini kolaylaştırmış, böylece onları cennetlik kılmıştır. Yine cehennemlikler için de cehennemliklerin amelini kolaylaştımış ve onları da böylelikle cehennemlik kılmıştır. Allah, dilediğini saptırır ve dilediğine de hidayet eder. Kullarından dilediğinin kalbini mühürler ve dilediğinin gözüne perde çeker. Böylece onlar hakkın nidasını işitmez, hidayetin nurunu göremezler. İlahî takdirin etkili zorunluluğuna inanırlar. Eğer âlem, aziz ve yüce olan Allah'ın dilediğinin aksine yüzüstü kapaklansa da, ancak O'nun dilediğini yerine getirir. Onlar da, bir dağı yerinden kaldırmanın Allah'ın ezelde takdir ettiği şeyi değiştirmekten daha kolay olduğuna inanırlar. Allah Teâlâ, rızık, kıtlık, yaşatma ve öldürme gibi her an yeni bir tasarruftadır. O, dilediğine mülkü verir ve dilediğinden de mülkü çekip alır. Dilediğini izzet sahibi kılarken, dilediğini de alçaltır. Allah Teâlâ, yaratıldığı gün Âdem'i dünya için yaratmıştı. Dolayısıyla cennetten çıkmasına sebep olan ağaçtan yemesi gerekiyordu.

Allah, bedenleri yaratmadan önce rızıkları takdir etmiştir. O'nun takdiri, imtihandan öncedir. Kendisine itaat etmelerinden önce cenneti ve isyan etmelerinden önce de cenneti yaratmıştır. Her öldürülen ancak kendisi için yazılmış olan eceliyle ölür. Onun vadesi belirlenmiştir; bu belirlenmiş olan ecelinden ne önceye alınır ve ne de sonraya bırakılır. Yaratılanların, dilemediği halde aziz ve yüce olan Allah'a bir göz açıp kapayacak süre kadar isyan etmeleri mümkün değildir. Selef-i salihine göre kadere iman, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulptur. Kim de kadere iman etmezse, onlara göre bu durum tevhidi ortadan kaldırır. Çünkü kadere iman, tevhidin nizamıdır. İbn Batta'nın rivayette bulunduğu üzere onlar bunu hutbeleri ve risalelerinde, kaderi inkâr edenlerle olan tartışmalarında ümmete en iyi şekilde açıklamışlardır. Onlar, her kişinin yapacağı fiilin ilim, takdir ve yazgı olarak tamamlandığına inanırlar. Yine her kişinin şeriatın yükümlülüklerini yerine getirmesinin

gerektiğini kabul ederler. Dolayısıyla kadere iman ile emir ve yasak olarak şeriatın yükümlülüklerini yerine getirmeden kişinin imanı tamamlanamaz. Cehennemliklerin amellerini ne kadar işleseler de, cennetliklerin cennete gireceğine inanırlar. Çünkü onlar, cennetliklerin amelleri ile hayatlarına son vermişlerdir. Cennetliklerin amellerini ne kadar işleseler de, cehennemliklerin cehenneme gireceğine inanırlar. Çünkü onlar da, cehennemliklerin amelleri ile hayatlarına son vermişlerdir. Her doğan fıtrat üzere doğar; anne-babası onu Yahudi veya Hristiyan yapar. Allah, onun için bunu ezelde dilemiştir; aksi halde olamaz. Allah Teâlâ, eğer gökte ve yerde bulunanlara azap etseydi yine de onlara zulmetmiş olmazdı. Eğer onları cennete koyacak olsa, onlara olan rahmeti onların işlediği amellerden daha kuşatıcı ve o amellerden kendileri için daha hayırlı olurdu. Bir kimse Allah yolunda Uhud dağı kadar altın infak etse, hayır ve şerriyle birlikte kadere iman etmedikçe Allah ondan bunu kabul etmez. İbn Batta'nın, kader konusunda selefin yolunu açıklarken dayandığı temellerden biri, bu bölümde bize naklettiği şeylerin çoğunun, selefin Kur'an-ı Kerim'deki kader ile ilgili âyetler hakkındaki tefsiridir. Bu nakiller, kaderin ispatı ve Kaderiyye'ye cevap niteliğindeki selefin yoluna uygundur. Tüm bunları bize sahabe ve tabiînin meşhur müfessirlerinden, onlardan sonra gelen imamlardan muttasıl senedlerle nakletmiştir. Bu kimseler arasında, selefin kader hakkındaki düşüncesini en güzel şekilde açıklayan ümmetin bilgini Abdullah bin Abbas, Mücahid bin Cebr, Hasan-ı Basrî, Muhammed bin Ka'b el-Kurazî, İkrime, Katâde, Zeyd bin Eslem, Ebu'l-Âliye, Dahhâk bin Muzahim gibi birçok kimse vardır. Kader konusunda tartışma, Kaderiyye'ye mensup kimselerin sözlerini dinleme, onlarla birlikte oturma, hastalarını ziyaret etme, cenazelerini teşyi etme ve öldüklerinde cenaze namazlarını kılma hakkında selefin çoğundan uyarılar gelmiştir. Onlar bunun sebebini, Kaderiyye'nin bu ümmetin Hristiyanları ve Mecûsîleri olmak şeklinde açıklamışlardır. Kimileri de bazen onları Yahudi ya da Mani (Maniheizm) dinine mensup olarak açıklamıştır. Herhangi bir konuda şahitlikte bulunduklarında onların şahitliklerini reddetmeye karar vermişlerdir. İbn Batta, selef-i salihinin kadercilikle itham edilen kimselerle konuşmadıklarını nakletmiştir.

Seleften kimileri de, onların dillerinin başlarından çekilip çıkarılması gerektiği görüşündedir. Seleften rivayet edildiğine göre Kaderiyye görüşüne sahip olanlardan tevbe etmeleri istenir. Tevbe etmemeleri durumunda

müslümanların topraklarından sürülürler. Başka bir görüş daha vardır ki, o da bu kimselerden tevbe isteneceği ve tevbe etmemeleri durumunda boyunlarının vurulacağıdır. "Hristiyanlar, Mesih'i ve Yahudiler de Üzeyr'i Allah'a ortak koştular. Kaderiyye de, nefislerini ve şeytanı Allah'a ortak koşmuşlardır" derler. Aralarında Hammad bin Seleme, Hammad bin Zeyd, Yezid bin Zurey', Bişr bin Mufaddal, Mu'temir bin Süleyman'ın da bulunduğu seleften bir topluluk, Allah'ın dilemesine rağmen O'nun mülkünde dilediği gibi davranabileceğini iddia eden kimsenin müşrik olduğuna ve kanının helâl olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak Mu'temir bin Süleyman şöyle der: "Bu konuda en iyisi, yöneticinin o kimseden tevbe etmesini istemesidir." Malik, *"Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de; iman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle, cennete ve bağışlanmaya çağırır. O, insanlara âyetlerini açıklar ki, öğüt alıp düşünsünler."* (Bakara, 221) âyetini delil göstererek Kaderiyye'ye mensup birisi ile evlenmenin caiz olmadığına dair fetva vermiştir.

Aynı şekilde onların arkalarında namaz kılmanın caiz olmadığına da fetva verilmiştir. Yine seleften bazıları –ki bu, Cafer bin Muhammed'dir-, Kaderiyye inancına sahip bir kimsenin arkasında elli sene boyunca namaz kılanın, kılmış olduğu bu elli yıllık namazı iade etmesinin gerektiğini söylemiştir. Veki'nin, Kaderiyye inancına sahip bir kimsenin arkasında namaz kılmaya karşı uyarıda bulunduğu gibi, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sahabesi Vâsile bin el-Eska bu kimselerin arkasında namaz kılmaya karşı uyarıda bulunmuştur. İmam Şafiî, gözleri önünde kader konusunda tartışan bir topluluğu gördüğünde: "Kulun, şirk dışında işlediği bütün günahlarla aziz ve yüce olan Allah'ın huzuruna çıkması, o kimse için bu tür arzu ve hevalar ile çıkmasından daha hayırlıdır" demiştir. Bu, kaza ve kader meselesinde selefin yolunu açıklayan İbn Batta'nın açıkladıklarından çok az bir bölümüdür. İbn Batta, bu kitabın ilgili bölümlerinde gerçekten de çalışmamız sırasında daha önce açıklamış olduğumuz Kur'an ve Sünnet'teki nassların işaret ettiği anlama müracaat etmektedir.

İbn Batta'nın (r.h.), Kitap ve Sünnet'in delillerini arzettikten sonra selefin izlediği yol ve onların kader konusundaki tutumlarını açıklamakla kastettiği, diğer akaid konularında olduğu gibi kader meselesinde de Kitap ve Sünnet'teki nassların işaret ettiği anlam hakkında selefin farklı olmadığıdır.

KADERİYYE'YE CEVAP, ONLARIN DÜNYADAKİ HÜKMÜ VE ÂHİRETTEKİ CEZALARI

Müellif, bu kitabın yedinci ve dokuzuncu olmak üzere iki bâbında âyetler, hadisler ve imamlardan nakledilen sözlerle Kaderiyye'den bahsetmiştir ki, bu bölümün başlığı 'Kaderi Yalanlayanlar Hakkında Rivayet Edilenler'dir.

On birinci bölümün birinci bâbının konusu, 'Kader ve Kaderiyye Hakkında Rivayet Edilenler'dir.

Bu iki bâb, aşağıdaki konuları içermektedir:

1. Kaderi yalanlayanlara Kitap, Sünnet, sahabe ve tabiînin sözleri yoluyla cevap. Bu bölüm, aklî birtakım delillerle Ehl-i Sünnet ve Kaderiyye arasındaki tartışmaları da içermektedir.

2. Dünyada Kaderiyye'nin hükmünü açıklama.

3. Âhirette onların cezalarını açıklama.

Kaderiyye'nin bütün fırkalarına, Ehl-i Sünnet âlimleri tarafından sert bir şekilde cevaplar verilmiştir. Bu cevaplar, Kaderiyye'nin doğuşuna yetişen Abdullah bin Ömer, İbn Abbas ve onlardan sonra diğer imamlar gibi sahabe döneminden başlamıştır. İbn Batta, bu bölümlerde Kaderiyye'ye cevap olarak âyetler, hadisler, sahabeden ve onlardan sonra gelen fakihler ve imamlardan nakledilen sözler, diyaloglar, tartışmalar; kaza ve kaderi ispat konusunda cahiliye ve İslam döneminde Arapların sözleri ve şiirleri gibi çeşitli delilleri bir araya getirmiştir. Bunlar arasında Ömer bin Abdulaziz'in valisine yazdığı mektup gibi, Ehl-i Sünnet âlimlerinden, kaderi yalanlayanların sorularına cevap olarak yazılmış mektuplar da vardır. Kendisinden bu yönde bir yazı yazması istendikten sonra Ömer bin Abdulaziz, sünnete bağlılığa ve bid'atten kaçınmaya teşvikte bulunmuştur. Diğer uzun bir mektup da, Abdulaziz bin el-Macişûn'a ait olan ve şer'î delillerin anlamları ışığında Kaderiyye'ye cevap olarak yazılmış bir mektuptur. İbn Batta tüm bu delilleri, kaderi ispatlamak, kadere iman ve onu tasdik etmek için kullanmıştır. O, kaderin varlığı konusunda herhangi bir şüpheye yer olmadığını, konu hakkındaki tüm bu kesin, açık ve yakinî delillerden sonra ona iman etmenin gerekliliğini ifade etmiştir. Kaderi ispat konusundaki net ve açık delillerden biri, Allah'ın şu âyetidir: "*Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.*" (Tekvir, 29) Bu

âyet-i kerime, Ebu Cehil'in: "İş bize kalmıştır. Dilersek doğru yolu kabul ederiz, dilersek etmeyiz" sözü üzerine nazil olmuştur.

Ebu Amr bin el-Alâ, kendisine kader sorulunca şöyle dedi: "Allah'ın Kitabı'ndan üç âyet bu konuda delil olarak yeter. Allah şöyle buyurur: *"Sizden dosdoğru bir yön (istikamet) tutturmak dileyenler için. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."* (Tekvir, 28-29)

"İşte bu bir öğüttür. Dileyen, Rabbine ulaştıran bir yol tutar. Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (İnsan, 29-30)

"Hayır, böyle yapma! Çünkü bu (Kur'an) bir öğüttür. Dileyen ondan öğüt alır." (Abese, 11-12)

Adamın biri, Rasûlullah'a (s.a.v.) gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen ne zaman nebi idin?" diye sorunca, insanlar: "Yavaş ol!" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): *"Bırakın onu! Ben, Âdem ruh ile ceset arasında iken nebi idim"* buyurdu. Yani, Rasûlullah'ın (s.a.v.) nebi oluşu, onu yaratmadan önce Allah Teâlâ'nın ezelî ilminde idi. Allah, katındaki Ümmü'l-Kitab'a da, onun bu ümmetin nebisi olduğunu yazmıştı. Sonra aziz ve yüce olan Allah, ezelde bildiği gibi onu yaratıp nebi olarak göndermişti. Dolayısıyla hadis, kaderin isbatı konusunda açık bir delildir.

İbn Abbas'tan (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah, Âdem'i cennete koymadan önce oradan çıkarmıştı. Yani Allah Teâlâ, onu cennete yerleştirmeden önce yeryüzünde zürriyeti ile birlikte belirli bir süreye kadar kalması için cennetten çıkacağını takdir etmişti." Sonra İbn Abbas, *"Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti...* (Bakara, 30) âyetini okudu.

Âlimlerin, kaderi yalanlayanların ve Allah'ın, kulları için dalâleti takdir etmesiyle onlara zulmettiğini zannedenlerin delillerini çürüten hususlardan biri de, âlimlerden nakledilen görüşlerdir. Süfyan-ı Sevrî, Ebu Âsım el-Askalânî ve ilim ehlinden başkalarından nakledilen, eğer Allah'ın, kulu hidayete ulaştırmasının ve onu korumasının gerekli olduğunu söylersek zulüm ve haksızlığın Allah'a ait sıfatlardan olduğudur. Kuşkusuz aslında hidayet ve koruma, yüce Allah'ın bir lütfudur. Allah kullarından dilediğine lütfeder ve dilediğine de etmez. Bu konuda Allah kınanmaz.

Kaderi ispat konusunda nakledilen şiirlerden biri de, Lebid'in şu şiiridir:

Şüphesiz Rabbimizden korkman en hayırlı bağıştır,

Allah'ın izniyledir benim ağır hareket etmem ve acele edişim.

Kimi hayır yollarına iletirse, hidayet bulur,

Gönlü rahat olduğu halde; dilediğini de saptırır."

Nabiğa da şöyle der:

Kişi, arzularından hiçbir şeye ulaşamaz,

Eğer o istediği şey hakkında yazılmamışsa.

Dünyada Kaderiyye'nin hükmüne gelince, onlara kâfirlere davranıldığı gibi davranılır. Hastaları ziyaret edilmez, cenazelerine katılınmaz, arkalarında namaz kılınmaz, onlarla birlikte oturulmaz, konuşulmaz ve onlarla evlenilmez. Bunun nedeni, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şu hadisidir: "*Eğer onlar hastalanırlarsa onları ziyaret etmeyin. Ölürlerse, haklarında şahitlikte bulunmayın. Cenaze namazlarını kılmayın. Onlar, Deccal'in taraftarlarıdır. Allah onları kesinlikle Deccal'e kavuşturacaktır.*"[1181]

Mâlik (r.h.), Kaderiyye'ye mensup birinin arkasında namaz kılınmaması ve onunla evlenilmemesi konusunda fetva vermiştir.[1182] Evzâî'ye, Kaderiyye'ye mensup olanların durumu sorulduğunda: "Onlarla oturmayın" demiştir. Seleften birçok kimse, Kaderiyye inancına sahip olanlarla oturulmasını engellemiştir. İbn Batta, Kadercilerden uzaklaşmanın ve onların meclislerini terk etmenin gerekliliğini açıklamıştır. Kişi, böylelikle onların fitnelerinden korunmuş olur. Ancak âlim bir kimse, Kaderiyye'ye mensup birisine bir delil göstermek istiyor ve onların gittiği yolun bozuk olduğunu, insanlardan birçoğunun göremediği tehlikeli görüşlerini açıklamak için onlarla tartışmak istiyorsa, o zaman Kaderiyye görüşüne sahip olanlarla tartışma ve mücadele etmeye bir engel yoktur. Kaderi yalanlayanların âhiretteki cezasına gelince, kuşkusuz böylesi bir kimse cehennemlik kâfirlerdendir. İbn Batta bu konuda Kitap, Sünnet ve seleften nakledilen sözlerden birçok delil gösterir. Bu delillerden biri de şu âyetlerdir: "*Şüphesiz suçlular (müşrikler) sapıklık ve ateşler*

1181 Hadis, hasen li gayrih'tir. Bkz. Hadis no, 236, 242.

1182 Bkz. 732 no'lu hadisin tahkiki.

içindedirler. Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık." (Kamer, 47-49)

Ebu Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Kureyşli müşrikler, kader konusunda tartışmak için Rasûlullah'a (s.a.v.) gelince, "*Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek.*" (Kamer, 48) âyeti nazil oldu.[1183]

Muhammed bin Ka'b el-Kurazî, bu âyeti okuduktan sonra: "Bu âyet, ancak Kaderiyye'yi ifade etmek için indirilmiştir" dedi.[1184]

İbn Abbas (r.a.) şöyle der: "Vallahi, bu âyet ancak onlar (yani Kaderiyye) hakkında nazil olmuştur."[1185]

Rasûlullah (s.a.v.): "*Anne-babaya isyan eden, içkiye düşkün olan ve kaderi yalanlayan kimse cennete giremez*" buyurmuştur.[1186]

Rasûlullah (s.a.v.) ve sahabeden, Kaderiyye'nin bu ümmetin Mecûsîleri olduğunu ifade eden birçok başka rivayet de nakledilmiştir. Bu rivayetlerden biri de, İbn Ömer, Huzeyfe ve Ebu Hureyre'den birçok yolla rivayet edilen şu hadistir: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Kuşkusuz her ümmetin Mecûsîleri vardır. Bu ümmetin Mecûsîleri de, Kaderiyye'dir. Eğer onlar hastalanırlarsa onları ziyaret etmeyin. Ölürlerse, cenazelerine katılmayın ve cenaze namazlarını kılmayın.*"

İbn Mes'ud (r.a.): "Nübüvvetten sonraki her küfrün anahtarı, kesinlikle kaderi yalanlamaktır" demiştir.[1187]

İbn Ömer'in azatlısı Nafi şöyle der: "Onlar (yani Kaderiyye), iman ettikten sonra küfre düşen bir topluluktur."[1188]

1183 Müslim, Sahih, c. 4, s. 2/46 (Kader bâbı); İbn Ebi Âsım, Kitabu's-Sünne, c. 1, 155; Tirmizî, c. 3, s. 311; Ahmed, Müsned, c. 2, s. 444.

1184 İbn Cerir et-Taberî, Tefsir, c. 17, s. 111; Suyûtî, ed-Dürru'l-Mensûr, c. 7, s. 685.

1185 Suyûtî, ed-Dürru'l-Mensûr, c. 7, s. 6839.
Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de (c. 11, s. 478) şöyle der: "Selef ve halefin dilinde, bu âyetin Kaderiyye hakkında nazil olduğu meşhur olmuştur."

1186 Hadis, hasendir.
İbn Ebi Âsım, Kitabu's-Sünne, c. 1, s. 140-141; Ahmed, Müsned, c. 6, s. 2441.

1187 Bkz. 271, 272 no'lu hadis.

1188 Bkz. 274 no'lu hadis.

Adamın biri, Abdullah bin Ömer'e gelerek: "Bazı insanlar kader hakkında konuşuyorlar" deyince, Abdullah: "Onlar, Kaderiyye'dir. Onlar, bu ümmetin Mecûsîleri oluncaya kadar bu konularda konuşmaya devam edeceklerdir" dedi.

KADER KONUSUNU ARAŞTIRMANIN YASAKLANMASI

İbn Batta, bu kitabın ilk hutbesinde hadisler ve seleften nakledilen sözlerle kader konusuna dalmamanın gerekliliğini ve bunun Ehl-i Sünnet'in yolu olduğunu açıklar. Sonra bu hedef için özel bir bâb açar ki, o da on birinci bölümün üçüncü bâbıdır. Bu bâbın başlığı, "Kader Konusunu Araştırma ve Sorgulamayı Terk Etmeleri, Kadere Dalmamaları Konusunda İnsanlara Emredilenler"dir.

İbn Batta'nın bu bölümde zikretmiş olduğu hadisler ve sözler, kader konusuna dalmayı ve bu konu hakkında tartışmayı yasaklamaktadır. Bu rivayetlerden, kader konusunda konuşmaktan, kader hakkında niçin ve neden şöyle şöyle takdir edildiğine dair sorulardan uzak durmanın gerektiği anlaşılır. Bunun nedeni, kaderin Allah'ın sırlarından biri olduğu ve sadece bu bilginin Allah'a ait olduğudur. Allah, yarattıklarından kimseye bu bilgiyi vermemiştir. O halde yaratılanların, öğrenmek için yol bulamayacakları bu şeyi anlamaya çalışmamaları gerekir. Kader konusundaki hikmet ve kaderdeki Allah'ın sırrından dolayı kimse sorguya çekilmeyecektir. Gerekli olan, kadere iman ve teslim olmak, kişinin kader konusundaki hikmeti ve sırrı öğrenmek için kendisini zorlamadan anlaşılması zor olan bu hikmeti Allah Teâlâ'ya bırakmasıdır. Bir gün Rasûlullah (s.a.v.), kader konusunda çekişmekte olan ashabının yanına çıktığında yüzü nar gibi kızarmıştı. Rasûlullah (s.a.v.): "*Siz bununla mı emrolundunuz? Bununla mı yükümlü kılındınız? Size emrettiğim şeylere bakın ve onlara tabi olun. Size yasakladığım şeylerden de kaçının. Sizden önceki ümmetler, bu konuda helâk oldu. Kaderden bahsedildiğinde susun. Ashabımdan bahsedildiğinde susun. Yıldızlardan bahsedildiğinde susun...*" Bunun dışında, kader konusuna dalmayı yasaklayan başka hadisler de vardır.

Kader konusu kendisine sorulduğunda İbn Abbas (r.a.) şöyle dedi: "Kader, Allah'ın sizi haberdar etmediği bir şeydir. O halde, Allah'ın size vermekten kaçındığı şeyi istemeyin." Yine bir gün İbn Abbas, kader hakkında konu-

şan insanların başucunda durdu ve: "Kuşkusuz siz, dibini bulamayacağınız bir konuya dalmışsınız" dedi.

Ömer bin Hattab'a (r.a.), bazı kimselerin kader konusunda konuştukları haberi ulaşınca hutbe vermek için ayağa kalktı ve şu sözlerle onları uyardı: "Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, kader hakkında konuşan iki kişi dahi görsem boyunlarını vururum." Bunun üzerine insanlar, bu konuda bazı kimseler ortaya çıkana veya Şam'da bu düşünce yayılana kadar kader hakkında konuşmaktan uzak durdular.

İbn Batta, kader meselesinde selefin tutumunu ve metodunu açıklamıştır. İbn Batta şöyle der: "Selefimiz ve imamlarımız –Allah onlara rahmet etsin-, kader konusunda konuşmaktan hoşlanmazlardı. Kaderiyye ile çekişmeyi ve onlara dostluk beslemeyi en şiddetli şekilde yasaklarlardı. Bu konuda Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine ve hadislerine tabi olurlardı."

İbn Batta, kader konusunda susmanın gerekliliğine dair delilleri zikrettikten sonra şöyle der:

"Bu bölümde açıkladığımız her şey, akıl sahibi kimselerin kadere iman etmesini, Allah'ın hükmüne ve takdirine teslim olmasını; niçin, nasıl, keşke gibi sözlerden uzak durmasını gerektirir. Çünkü tüm bunlar, kulun Rabbine karşı olan itirazlarından; zayıf ve zelil yaratılmıştan izzet sahibi ve güçlü yaratıcıya karşı muhalefettendir. Rıza ve teslimiyet; hidayete ulaşanların, müttakîlerin ve Allah'ın kalbini İslam'a açtığı kimselerin yoludur. Bu kimse, Rabbinden bir nûr üzeredir. O, hayır ve şerriyle kaderin tamamına, her şeyin Allah'ın takdiriyle gerçekleştiğine, Allah'ın dilediğini saptırıp dilediğine hidayet verdiğine iman eder. Allah, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat insanlar sorgulanırlar."[1189]

İbn Batta'nın, bu anlamda kimi zaman anlaşılması zor şeylere cevap vermiş olduğundan da bahsetmek gerekir. Konu hakkında, onun ifade ettiğinin aksine birtakım deliller de bulunmaktadır. Bu deliller, kader meselesinde konuşmanın ve tartışmanın, bu soruna cevap vermenin caiz olduğunu gösterir. İbn Batta şöyle der:

"Eğer bir kimse, "Rasûlullah'ın (s.a.v.), ashabının, tabiîn ve fakihlerden bir topluluğun kader konusunda konuştukları, zahiren kadere işaret eden

---

1189 Bkz. s. 411.

âyetleri tefsir ettikleri rivayet edilmiştir. Âlimlerden bir grubun bu konuda kitaplar yazdıklarını, bölümler tasnif ettiklerini gördük. Yine onlar, Rasûlullah'ın (s.a.v.): *"Kaderi, dalâlete düşmeyeceğiniz şekilde öğrenin"* buyurduğunu rivayet etmişlerdir. Bu, Rasûlullah'ın (s.a.v.): *"Kaderden bahsedildiğinde susun"* hadisine aykırıdır" derse, ona sorduğu bu konularda şu cevabı veririm: -Allah sana rahmet etsin- bil ki, her iki yaklaşım da doğrudur. Her iki hususun da kabul edilmesi ve bununla amel edilmesi gerekir. Çünkü kader, iki anlamdadır. Birincisi, bilmemizin, iman edip tasdik etmemizin farz olduğu kader. Diğeri ise, üzerinde düşünmemizin, hakkında soru sormamızın, kader ehliyle konuşmamızın ve tartışmamızın haram olduğu kaderdir. Bize düşen kaderi bilmek, onu tasdik etmek ve tamamını kabul etmektir. Hayır ve şerrin, itaat ve isyanın Allah'ın hükmü ve takdiriyle olduğuna, başımıza gelenin mutlaka başımıza geleceğini ve başımıza gelmeyen şeyin de gelmesinin mümkün olmadığına inanmamız gerekir. Allah cenneti yaratmış ve onun için bazı kimseler yaratmıştır. Allah, o cennete gireceklerin isimlerini ve babalarının isimlerini bilir. Onları, razı olacağı salih amellerde bulunmaya sevkeder. Onlara bu amelleri emreder, bu amellere muvaffak kılar ve bu konuda onlara yardım eder. Kendisinden bir lütuf ve rahmet olarak onları cennetle ödüllendirir. Allah, cehennemi yaratmış ve onun için de bazı kimseler yaratmıştır. Onların sayılarını ve cehennemin kimlerden oluşacağını bilir. Hoşlanmadığı şeyleri onlar için takdir eder ve bu amellerden dolayı onları yardımsız bırakır. Bu amellerden dolayı zulmetmeksizin onlara azap eder. Ayrıca cehennemlikler, haklarında verilen hükümden dolayı mazeret sahibi değildir. Tüm bunlar ve kader ilmiyle ilgili diğer hususlar, yaratılanların bilmesi, iman etmesi; hükmü ve takdiri konusunda Allah'ın emrine teslim olmaları gereken şeylerdendir. Allah, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat insanlar sorgulanırlar."

Kader ilmiyle ilgili müslümanların bilmesi ve anlaması gereken, bilgisiz olmalarının kabul edilemeyeceği konular, Kur'an'ın ifade ettiği ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinin gösterdiği şekilde ilgili bölümlerde ayrıntılı olarak gelecektir. Allah'tan yardım dileriz; O bize yeter ve O ne güzel bir vekildir. Yüce ve azîm olan Allah'tan başka güç sahibi yoktur.

Araştırılması, üzerinde düşünülmesi caiz olmayan kader ilminin diğer yönüne gelince, bu konuda mahlûkatın kaderle ilgili olarak nasıl ve niçin olduğu konusunda söz söylemesi haramdır. Kader, niçin Allah'ın sırrıdır ve

Allah onu, neden ne yakın bir mükellefe ve ne de gönderdiği bir nebiye bildirmeyip gizlemiştir? Akıllar, Allah'ın ilminin derinliğini ve hakikatini hissedebilmekten uzaktır. O'nun ilmine bakan, güneşe bakan kimse gibidir. Bu ilme bakışı arttıkça, şaşkınlığı artar ve nasıl olduğunu anlayamaz. Bu, aziz ve yüce olan Allah hakkında tefekkürdür. Allah, nasıl şöyle şöyle yaptı... Sonra aziz ve yüce olan Allah'ın fiillerini, kullarının fiilleriyle kıyaslar. Kulların fiillerinden bir haksızlık gördüğünde, Allah'ın fiillerinde de benzer bir haksızlık olduğunu zanneder. Bu fiili Allah için reddederken, iki konu arasında kalır. Ya aziz ve yüce olan Allah'ın hükmü ve takdirini itiraf edip bu haksızlığı O'nun bir fiili olarak görür ya da Allah'ı bu haksızlıktan tenzih eder ve O'nun hükmü ve takdirini reddeder. Böylece Allah ile birlikte, Allah ile O'nun dilemesi arasında yer alan birçok ilah kabul eder. Bu ve benzeri konularda düşünmek, kaderi araştırmak ve sorgulamaktan dolayı Kaderiyye helâk olmuş, hatta dinsiz, inkârcı ve Mecûsî olmuşlardır. Çünkü onlar, Allah'ın fiillerini kulların fiilleri ile kıyaslamışlar; Allah'ı, yarattıklarına benzetmişler ve kader konusunda doğru yolu bulamamışlardır. Bu konuda Allah şöyle buyurur: "*Allah, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat insanlar sorgulanırlar.*" (Enbiya, 23)

KADER KİTABININ BAŞI

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

'el-İbâne an Şeriati'l-Fırkati'n-Naciye ve Münâcebeti'l-Firaki'l-Mezmûme' adlı kitabın sekizinci bölümü, Kader Kitabı'nın başıdır. Bunu Ebu Abdullah Ubeydullah bin Muhammed bin Muhammed bin Hamdan bin Batta (r.h.) telif etmiştir. Eseri, Şeyh Ebu'l-Kasım Ali bin Ahmed bin Muhammed bin Ali el-Busrî ve Şeyh İmam Ebu'l-Hasen Ali bin Ubeydullah bin Nasr bin Ubeydullah bin ez-Zâğûnî[1190] rivayet etmiştir. Allah bizi ve onları ilimle faydalandırsın, âmin.

Bu bölümde sekiz bâb vardır:

1. Allah Teâlâ'nın Kitab'ında, kullarından dilediğinin kalbini mühürlediği ve bu kulların hidayete ulaşamayacağı, hidayete kulak veremeyeceği ve göremeyeceğini bize bildirmesi.

2. Allah Teâlâ'nın Kitab'ında, dilediğini saptırıp dilediğini hidayete erdireceğini bize bildirmesi; Allah'ın ezelî ilminde hidayete ulaşacağı belirlenen kimseler dışında, hiç kimsenin peygamberler, kitaplar, âyetler ve deliller ile hidayete ulaşamayacağı.

3. Allah Teâlâ'nın, âlemlerin Rabbine ibadete çağırmaları için insanlara peygamberleri gönderdiği, ardından peygamberleri yalanlamaya teşvik etmeleri için kâfirlere şeytanları gönderdiği ve bunu inkâr eden kimsenin helâk olan fırkalardan olacağı.

4. Mahlukâtın dilemesinin, Allah'ın dilemesine bağlı olduğu ve Allah dilemedikçe mahlûkatın hiçbir şey dileyemeyeceği hakkında Allah Teâlâ'nın bize bildirdikleri.

1190 Yakutî'nin Mu'cemu'l-Buldân adlı eserinde geçtiği üzere (c. 3, s. 126), Bağdat köylerinden Zâğûn'a nispet edilmiştir.

5. Allah Teâlâ'nın, dilediği zaman dilediği şekilde mahlûkatı yarattığına dair rivayet edilenler. Allah, yarattıklarından dilediğini cennet ve dilediğini de cehennem için yaratmıştır. Bu konudaki ilmi ezelî olup hükmü etkindir ve kalem de bunu yazmıştır. Kim bunu inkâr ederse, o kimse de helâk olan gruplardandır.

6. Allah'ın, Âdem'in sulbünden zürriyetini aldığı; biri cennet ve diğeri cehennem olmak üzere onları iki fırkaya ayırdığına iman.

7. Allah'ın, gökleri ve yerleri yaratmadan önce kaderi belirlediğine ve buna karşı gelen kimsenin helâk olan gruplardan olduğuna iman.

8. Allah Teâlâ'nın kalemi yarattığı ve ona: "Yaz!" emrini verince, onun da olacak şeyleri yazdığına iman. Kim buna karşı gelirse, o kimse helâk olan gruplardandır.

KADERİYYE MEZHEBİ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle...

Allah'ın salat ve selamı Muhammed ile Muhammed'in ailesi üzerine olsun. Rabbim, kolaylaştır!

Bize Şeyh, İmam, Sünnetin destekçisi Ebû'l Hasen Ali bin Ubeydullah bin Nasr ez-Zâğûni –Allah onu güzelce muvaffak kılsın- haber verdi, dedi ki: Bize Ebû'l Kasım Ali bin Ahmed bin Muhammed bin Busri haber verdi, dedi ki: Bize icazet yoluyla **Ebû Abdullah Ubeydullah bin Muhammed bin Muhammed bin Hamdân bin Batta haber verdi, dedi ki:** Allah'a hamd olsun. O, hamde layıktır, hamdin sahibidir. Mennân (çokça iyilik eden), Cevâd (cömert) olandır. O, sevabı çok, bağışı fazla, yardımları peş-peşe, nimetleri tam, ihsanı art arda, hükmü adalet ve sözü kesin olandır. Tüm nesneler, kudreti altında mahsur kalmıştır. İlmi her şeyi kuşatmış, dilemesi her şeye nüfuz etmiştir. Allah'ın salat ve selamı, mahlukatın en hayırlısı Muhammed ve ailesinin üzerine olsun.

Ey kardeşlerim! Allah bizi ve sizi en doğru yola, yolların en iyisine muvaffak kılsın. O yol, Allah'ın seçip razı olduğu hak yoldur. Bilin ki hak yolu, yolların en orta ve en açık olanıdır. O yol, Allah'ın kitabında sınırlarını çizdiği, peygamberlerin ümmetlere gösterdiği yoldur. O yol, tâbi olunan bir görüş, sonradan ortaya atılan bir hevâ veya uydurulmuş bir iftira değildir. O yol, Allah'ın mülk, kudret ve saltanat sahibi olup tüm işleri istila ettiğini, tüm olacakları ezelde bildiğini ve dilemesinin dilediği şeyde nüfuz ettiğini ikrar etmektir. Mahluktatın tümü ve mahlûkatta olan her şey, bir kaza ve tedbir (plan) iledir. Bu konuda O'nun ne bir ortağı vardır ne de bir zıddı. Tüm işlerin tasarrufu, sadece O'nun elindedir. O, tüm canlıları alnından/perçeminden tutmuştur.[1191] Kalplerde gizli olanları, saklanıp görünmeyenleri bilir. Kime hi-

1191 Bk. Hud, 56 (Çev.)

dayet verirse o hidayete erer, kimi de kendi haline terk ederse o hüccet ve özrü olmaksızın sapıtır. Cennet ve cehennemi yaratmış, ikisi için içine yerleşecekleri halkını var etmiştir. Allah onların tümünün sayısını ve amellerini bilmiştir. Mahlukatı said (bahtiyar) ve şaki (bedbaht) olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Adem'i (a.s.) yaratmış, sırtından kıyamete dek yaratacağı zürriyetini çıkarmıştır. Amellerini takdir etmiş, rızıklarını paylaştırmış, ecellerini saymış, amellerini bilmiştir. Herkes, kendisi için taksim edilen rızık ve hükme bağlanan amel uğrunda belli bir vakte kadar koşar durur. Allah Teâlâ her nefsi yaratmadan önce onun ne kazanacağını bilmekteydi. Kulun O'nun ilminden kaçması imkansızdır. Kulların hareketlerini, arzularını, kalplerinden geçenleri ve akıllarına gelenleri takdir etmiştir. O'nun izni olmaksızın kimsenin hareket etmesi, düşünmesi veya bir şeyi arzulaması mümkün değildir. Hayrı ve şerri yaratmış, bu ikisi ile amel edenleri var etmiştir. Hiç kimse, yaratıldığı şeyden başkası için amel etmeye güç yetiremez. Bir topluluk için hidayeti dilemiş, onların göğüslerini genişletmiştir. Kullarına bazı emirler vermiş, bazı farzlar kılmıştır. Onlar, O'nun yardım ve muvaffak kılması olmaksızın kendilerine farz kılınan ibadetleri yerine getiremezler. Yine onlara bazı şeyleri haram kılmıştır. Onlar, O'nun koruması olmaksızın haramlardan uzak durup el-etek çekemezler. Güç de kuvvet de O'nundur. Hücceti kullar üzerinde kaimdir. Onlar, hem kendi aralarında hem de O'na karşı olan sorumluluklarında mazeretli değillerdir. O, dilediğini saptırır, dilediğine hidayet verir. *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23) İlk neslin tümü, bu görüş üzerinde kalmışlardır. Kalpleri bu görüşte birleşmiş, mezhepleri bu inançta ittifak etmiştir. Allah'ın kitabı onların koruyucusu, Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) sünneti onların imamıdır. Şahsi görüşlerle amel etmez, hevâlarına sığınmazlardı. Kalpler, efendilerinin koruması ile korunaklı, nefisler O'nun inayeti ile güvende olmaya devam ediyordu. Tâ ki ezelde kendileri için şekavet ve Allah'ın öfkesi yazılan kimseler gelip O'nun ezeli ilminde terk edilecekleri, Levh-i Mahfuz'da Müslümanların düşmanları ve şeytanların dostları olduğu takdir edilen kimseler ortaya çıktı. İşte o zaman, şeytan vesvesesi ile harekete geçti ve amacını gerçekleştirmeye imkân buldu. Şüphelere boyun eğen ve bela yollarına girenler, onunla sükunete kavuştu, onu rehber ve kumandan edindi. Ona uyanlar, kendilerinin önder olmasını ve fitnelerinin yayılmasını arzuladılar. Onlar, kendi görüşlerini beğenen, hevâlarına ibadet eden,

hevâsına göre dönüp hevâsına göre ortaya çıkan kimselerdir. Onlar, Allah'ın kitabını sırtlarının arkasına atan, kitapla delil getirmeyip onunla istişare etmeyenlerdir. Kulaklarında bir ağırlık vardır ve onlar kitaba karşı kör kesilmişlerdir. Sanki Allah'ın kitabına davet edilmemişler, şeytana itaat etmekten sakındırılmamışlar gibi davranırlar. Onlar, Allah'ın kendilerine doğruyu gösterdiği kimselerin yolundan uzak olup yapıp terk ettikleri her şeyde hevâlarına uymaktadır. Şeytan da Allah'ın göğsünü İslâm'a açmadığı kimseleri istila etmiş, onları körlük denizlerine sokmuştur. Artık şaşkınlık içinde bir oraya bir buraya döner dururlar. Onlar, doğru yolu şaşırmışlardır. Yaratmanın şeytanın elinde olduğunu, Allah'ın elinde olmadığını söylerler. Allah'ın kitabını reddedip yalanladılar. Allah Teâlâ'nın *"Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır"* (Nisa, 76) buyruğuna karşın şeytanın emriyle ayağa kalktılar. Selefimiz ve imamlarımız, kader hakkında konuşmaktan hoşlanmazlardı. Kaderiye ile tartışmayı yasaklar ve onlarla aynı fikirde olmayı en sert şekilde yasaklarlardı. Allah hepsine rahmet etsin. Onlar bu konuda sünnete ve Muhammed Mustafa'dan (s.a.v.) gelen rivayetlere uyarlardı.

١٢٧٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ الدَّوْسِيِّ ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ وَلَا تُفَاتِحُوهُمْ»

1274- Ebû Hureyre ed-Devsi'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle derken işittim: *"Kaderiye ile oturmayın, onlarla çekişip tartışmayın."*[1192]

١٢٧٥ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ ، قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَصْحَابِهِ وَهُمْ يَتَذَاكَرُونَ شَيْئًا مِنَ الْقَدَرِ ، فَخَرَجَ مُغْضَبًا كَأَنَّمَا فُقِئَ فِي وَجْهِهِ حَبُّ الرُّمَّانِ فَقَالَ: «أَبِهَذَا أُمِرْتُمْ؟ أَوَمَا نُهِيتُمْ عَنْ هَذَا؟ إِنَّمَا هَلَكَتِ الْأُمَمُ قَبْلَكُمْ

1192 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4710 (4/212) – Ahmed, Müsned, 206 (1/252) – İbn Hibban, Sahih, 79 (1/280) – Hakim, Müstedrek, 278 (1/159) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 20662 (10/204) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 186 (1/90) – Ebû Ya'la, Müsned, 245 (1/212) – İbn Ebi Asım, Sünne, 330 (1/145).
Bu hadisin tüm yolları Hakim bin Şerik etrafında döner. Kendisi meçhuldür. Elbani dedi ki: "İsnadı Hakim bin Şerik el-Hüzeli dolayısıyla zayıftır. Çünkü kendisi meçhuldür."

فِي هَذَا , إِذَا ذُكِرَ الْقَدَرُ فَأَمْسِكُوا , وَإِذَا ذُكِرَ أَصْحَابِي فَأَمْسِكُوا , وَإِذَا ذُكِرَتِ النُّجُومُ فَأَمْسِكُوا»

1275- Ebû Zerr (r.a.) şöyle dedi: Kader konusunda bir şeyi konuşurlarken Rasûlullah (s.a.v.) ashâbının yanına geldi. Kızgın bir şekilde çıkmıştı. Sanki yüzünde nar tanesi açmış gibiydi. Buyurdu ki: *"Size bu mu emredildi? (veya "Bundan nehyedilmediniz mi?"* buyurdu). *Sizden önceki ümmetler ancak bundan dolayı helak oldular. Kader zikredildiğinde geri durun, ashâbım zikredildiğinde geri durun, yıldızlar zikredildiğinde geri durun!"*[1193]

١٢٧٦ - عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ , عَنْ أَبِيهِ , عَنْ جَدِّهِ , أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَى أَصْحَابِهِ وَهُمْ يَتَنَازَعُونَ فِي الْقَدَرِ , فَكَأَنَّمَا فُقِئَ فِي وَجْهِهِ حَبُّ الرُّمَّانِ فَقَالَ: «أَبِهَذَا أُمِرْتُمْ؟ أَبِهَذَا وُكِّلْتُمْ؟ انْظُرُوا مَا أُمِرْتُمْ بِهِ فَاتَّبِعُوهُ , وَمَا نُهِيتُمْ عَنْهُ , فَاجْتَنِبُوهُ»

1276- ... Amr bin Şuayb'dan, o babasından, o da dedesinden; Rasûlullah (s.a.v.) bir keresinde ashâbının yanına çıktı. O sıra kader hakkında tartışıyorlardı. Birisi bir âyeti, diğeri de başka bir âyeti öne sürüp çekişiyorlardı. Yüzünde nar tanesi varmış gibi (sinirden kıpkırmızı) oldu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Size bu mu emredildi? Siz bununla mı görevlendirildiniz? Allah'ın kitabının bir kısmını diğer kısmına mı vurduruyorsunuz? Artık size emredilene bakın, ona tâbi olun. Size yasaklanana bakın, ondan kaçının."*[1194]

١٢٧٧ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَسمِعَ نَاسًا يَتَذَاكَرُونَ الْقَدَرَ فَقَالَ: «إِنَّكُمْ قَدْ أَخَذْتُمْ فِي شُعْبَتَيْنِ بَعِيدَتَيِ الْغَوْرِ , فِيهِمَا هَلَكَ أَهْلُ الْكِتَابِ» وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

1193 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Kebir, 448 (10/198). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Müshir bin Abdülmelik vardır. İbn Hibban ve başkaları sika saymıştır ama hakkında hilaf vardır. Senetteki diğer raviler ise sahihin ravileridir." Ayrıca bk. Ebû Nuaym, Hılye (4/108) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 210 (1/97) – Haris, Müsned (2/748)

1194 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 6845 (2/195) – İbn Ebi Asım, Sünne, 406 (1/177). Elbani dedi ki: "İsnadı hasendir."Ayrıca bk. Taberani, Evsat, 1308 (8/79) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 1119 (1/404)

1277- ... İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) dışarı çıktı. O sıra kader hakkında konuşan bazı insanları duydu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "*Şüphesiz uçsuz bucaksız iki vadiye daldınız. Kitap ehli onlarda helak olmuştu...*" Ravi daha sonra hadisin devamını zikretti.[1195]

١٢٧٨ - عَنْ حَبِيبٍ , وَحُمَيْدٍ , أَنَّ مُسْلِمَ بْنَ يَسَارٍ , سُئِلَ عَنِ الْقَدَرِ , فَقَالَ: وَادِيَانِ عَمِيقَانِ لَا يُدْرَكُ غَوْرُهُمَا، قِفْ عِنْدَ أَدْنَاهُ وَاعْمَلْ عَمَلَ رَجُلٍ يَعْلَمُ أَنَّهُ يُجْزَى بِعَمَلِهِ , وَتَوَكَّلْ تَوَكُّلَ رَجُلٍ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَنْ يُصِيبَهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ »

1278- Habib ve Humeyd'den; Müslim bin Yesar'a kader hakkında soruldu. Dedi ki: "Dibine ulaşılamayacak kadar derin iki vadi! Sınırda dur; amelinin karşılığını göreceğini bilen kulun ameli gibi amel işle, kendisine ancak Allah'ın yazdığı şeyin isabet edeceğini bilen kulun tevekkülü gibi tevekkül et."[1196]

١٢٧٩ - عَنْ عَائِشَةَ , قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَكَلَّمَ فِي الْقَدَرِ سُئِلَ عَنْهُ , وَمَنْ لَمْ يَتَكَلَّمْ فِيهِ لَمْ يُسْأَلْ عَنْهُ»

1279- Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Her kim kader hakkında konuşursa sorguya çekilir, kim de konuşmazsa sorguya çekilmez.*"[1197]

١٢٨٠ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْقُرَشِيُّ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ فَسُئِلَ عَنِ الْقَدَرِ , فَقَالَ: شَيْءٌ أَرَادَ اللَّهُ أَلَّا يُطْلِعَكُمْ عَلَيْهِ , فَلَا تُرِيدُوا مِنَ اللَّهِ مَا أَبَى عَلَيْكُمْ »

1195 Anlamı için bir sonraki rivayete bakınız. (Çev.)

1196 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35659 (7/238) - Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (4/512)

1197 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Mâce, Mukaddime, Kader (1/33) - İbn Adiy, Kamil (7/222) - İbn Hibban, Mecruhin (3/123) - Ukayli, Duafa, 2044 (4/419). Senedinde Yahya bin Osman vardır. İbn Main, Buhârî ve İbn Hibban "Hadisleri münkerdir" demişlerdir. İbn Hibban ayrıca "Hadisleriyle hüccet getirilmez" demektedir. Ayrıca bk. Elbani, Zaifu'l Cami (5532). Elbani dedi ki: "Zayıftır."

1280- Muhammed bin İbrahim el-Kuraşi'den, o babasından; (babası) dedi ki: Bir keresinde İbn Ömer'in (r.anhumâ) yanında oturuyordum. Kendisine kaderden soruldu. Dedi ki: "Kader, Allah'ın size bildirmemeyi istediği bir şeydir. Artık Allah'tan sizden sakındığı şeyi istemeyin."

١٢٨١ - حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ يَعْنِي ابْنَ بُرْقَانَ , عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: ثَلَاثٌ ارْفُضُوهُنَّ: مَا شَجَرَ بَيْنَ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , وَالنُّجُومُ , وَالنَّظَرُ فِي الْقَدَرِ.

1281- Cafer bin Burkan'dan; Mermun bin Mihran dedi ki: "Üç şeyi bırakın; Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı arasında yaşananları, yıldızları ve kaderi araştırmayı."[1198]

١٢٨٢ - سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْإِسْكَافَ , يَقُولُ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مُعَاذٍ الرَّازِيَّ يَقُولُ: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَفْرَحَ بِاللهِ وَيَتَمَتَّعَ بِعِبَادَةِ اللهِ فَلَا يَسْأَلَنَّ عَنْ سِرِّ اللهِ يَعْنِي الْقَدَرَ

1282- Ebû Muhammed el-İskaf dedi ki: "Her kim Allah ile sevinmek ve Allah'a ibadetle faydalanmak isterse, sakın ha Allah'ın sırrından sormasın!" Bununla kaderi kastetmektedir.[1199]

İbn Batta şöyle der: Eğer biri şöyle derse: Kader konusunda dili tutmak ve bu konularda araştırma yapmamakla ilgili bu hadisleri rivayet ettin. Bununla birlikte Rasûlullah'tan (s.a.v.), ashâbından ve tabiînden bir topluluktan onların kader hakkında konuştukları, zahiri kaderi ilmini gösteren âyetleri tefsir ettikleri rivayet edilmiştir. Ayrıca kader hakkında kitaplar tasnif eden bazı âlimler gördük. Onların rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) *"Kaderden sapıtmayacağınız kadarını öğrenin"* buyurmuştur. Bu hadis, *"Kader zikredildiğinde geri durun"* hadisine muhaliftir.

Derim ki: Allah sana rahmet etsin. Bil ki iki vecih de sahihtir. İki durumun da kabul edilip onlarla amel edilmesi gerekir. Çünkü kader konusu iki vecih olduğu gibi yıldızlar ve sahâbe konusu da iki vecihtir.

1198 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Fezailu's Sahabe, 19 (1/60)

1199 Senedinde Yahya bin Muâz Ebû Zekeriya el-Vaiz vardır. Rey, Hemezan ve Horasan ehli, kendisinden az sayıda müsned hadisler rivayet etmişlerdir.

Yıldızlar konusuna gelirsek; iki vecihten birincisi, yıldızlarla ilgili bilgiler öğrenip ona göre amel etmektir. Yıldızlarla ilgili ilimden öğrenilmesi ve amel edilmesi gerekli olanı, kişinin kara ve denizin karanlıklarında yolunu bulması, kıble ve yolların yönünü bulmasına yarayacak kadar olanıdır. Yıldızlar konusundaki bu ilim, Kur'ân ve sünnette geçmektedir.

Yıldızlar konusunda araştırma ve tasdik etmenin caiz olmadığı, yıldızlarla ilgili ilimden geri durmamızın vacip olduğu ikinci veche gelice; bu, yıldızların herhangi bir fiili olduğuna hükmetmemek, yıldızların bilgisiyle gayb ilmini bildiklerini iddia eden cahiller gibi yıldızların bazı olaylara sebep olduğunu söylememektir. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir.

Sahâbenin durumu da böyledir; onların durumu da iki vecihtir.

Birinci vecih, bize bilmek ve ona göre amel etmenin vacip olduğu vecihtir.

İkinci vecih ise geri durmamızın ve araştırma, soruşturma ve eşelemeyi terk etmemizin vacip olduğu vecihtir.

Bize bilmek ve ona göre amel etmenin vacip olduğu birinci veche gelirsek; Allah'ın kitabında sahabenin vasıfları, kadrinin büyüklüğü ve şerefinin yüceliği hakkında zikrettiği, onlara ihsan ile tâbi onlar için bağışlanma dilenmesi gibi aynı zamanda sünnette de rivayet edilen fazilet ve menkıbelerini de bilmemiz gerekir ki fazilet ve ilimleri dolayısıyla onları sevelim, onların ilmini yayalım. Böylece kalpler Allah'a ibadete teşvik olmuş, sevgiyle onlara ısınmış olur. İşte bunların hepsini bilip ona göre amel etmek bize vaciptir. Ayrıca dinimizin kemali bu ilmi talep etmekle gerçekleşir.

Terk etmemiz ve geri durmamız gereken ikinci veche gelelim. Bu vechi araştırmak ve eşelemek bizlere haramdır. Bu da sahâbe arasında yaşanan olumsuzluklar, aralarında cereyan eden durumlardır. Onlar, şüpheli konular olup işin hakikatini Allah'a havale ederiz. Bir kısmının safında olup diğerlerine karşı çıkmaz, onlardan hiçbirine zulmetmez, onlardan herhangi bir kimseyi imandan çıkarmaz, birinin diğerini kötülemesini birbirlerine delil olarak kullanmaz, arkadaşını kötülediği için onlardan birine sövmez ve arkadaşına karşı yaptığı bir şeyde kendisine uymayız. Onların tümünün hidayet, temizlik, ihlas ve iman üzere olduğuna şehadet ederiz. Çünkü bizler Kur'ân'ın nassı ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sözüyle yâkînen biliyoruz ki onlar, peygamberimiz

Muhammed'den (s.a.v.) sonra insanların en faziletli ve en hayırlı olanlarıdır. Ayrıca çünkü onlardan sonra gelenlerden herhangi biri, cinlerin ve insanların işlediği tüm iyilikleri işlese ve herhangi bir günah ve hata dahi olmaksızın Allah'a kavuşsa, yine de onların en alt konumda olanlarının en küçük sevaplarına erişemez.[1200] Kaldı ki onlarda alt konumda olan da yoktur iyiliklerinden küçük olan da. Allah'a hamd olsun.

Kadere gelince; o da iki vecih üzeredir.

Birincisi; ilmini öğrenmenin, bilmenin, tümüne iman ve tasdik etmenin farz olduğu vecihtir.

İkincisi ise hakkında düşünmenin, soru sormanın, münazara etmenin ve Kaderiye ile konuşup tartışmanın bize haram olduğu vecihtir.

Bize öğrenmenin, tümünü tasdik ve ikrar etmenin vacip olduğu vecih şunlardır: Hayrın ve şerrin, itaat ve isyanın, Allah'ın hükmü ve takdiriyle olduğuna, başımıza gelenin mutlaka başımıza geleceğini ve başımıza gelmeyen şeyin de gelmesinin mümkün olmadığına inanmamız gerekir. Allah Teâlâ cenneti ve cennete gidecekleri yaratmış, onların isimleri ile babalarının isimlerini bilmiştir. Onları, onlara emrettiği salih amellere muvaffak kılmış, onlara yardım etmiş, lütfu ve rahmeti dolayısıyla yaptıklarının karşılığı olarak onlara cenneti vermiştir. Aynı şekilde cehennemi ve cehenneme gidecekleri yaratmış, sayılarını ve yapacakları amelleri bilmiştir. Onlar için kerih gördüğünü aleyhlerine takdir etmiştir. Onları kendi hallerine bırakmış, yaptıklarından dolayı herhangi bir zulüm olmaksızın onlara azap etmiştir. Onlar, aleyhlerinde verilen hüküm konusunda mazeret sahibi değillerdir. Bu ve benzerlerinin tümü, mahlukatın kader konusunda bilmeleri, iman ve tasdik etmeleri vacip olan ilimlerdendir. Bu konuda Allah'ın hükmüne, kazasına ve kaderine teslim olmak gerekir. *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23)

İlerleyen sayfalarda kaderle ilgili Müslümanların cehalet içinde kalmalarının mümkün olmadığı ve bilip tanımaları gereken Kur'ân ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinden deliller, detaylı ve açıklamalı bir şekilde gelecektir. Ancak

---

1200 Şeyhülislâm İbn Teymiyye, el-Akîdetu'l Vâsıtiyye'de şöyle der "Onların öyle faziletleri vardır ki, başkası işlediğinde Allah'ın affetmeyeceği günahları Allah onlardan affeder." (Çev.)

Allah'tan yardım dileriz. O bize yeter, O ne güzel vekildir! Güç ve kuvvet yalnız Allah iledir.

Kader konusunda araştırma yapmanın, düşünmenin helal olmadığı veche gelelim. Bu vecihte insanların "Nasıl, niçin, sebep nedir?" vb. gibi sözler söylemesi haramdır. Bilinmeli ki bu, Allah'ın saklanan sırrı, herhangi bir peygamber veya meleğe açmadığı gizli ilmidir. Akıllar, onun künhünü anlamaktan engellenmiştir. Bu konuda araştırma yapan, tıpkı Güneş'e bakan kimse gibidir; bakışı her arttıkça şaşkınlığı artar. Bu vecih, Rab Teâlâ'nın zatı hakkında "Şunu-şunu nasıl yaptı?" gibi düşünüp sonra Allah Teâlâ'nın fiilini kullarının fiillerine kıyaslamaktır. Kişi, kulların fiillerinden bir zulüm gördüğünde, aynısı yapanın da zulüm olduğunu düşünür. Bu yüzden sözü edilen fiili Allah'tan nefyeder. Bunun üzerine iki durumla karşı karşıya kalır: Ya Allah'ın kaza ve kaderini itiraf etmesine rağmen sözü geçen fiili Allah'tan bir zulüm olarak görür ya da Allah Teâlâ'yı zulümden tenzih edip O'nun kaza ve kaderini nefyeder. Böylece Allah ile dilemesi arasına giren birçok ilahlar kılar. İşte Kaderiye de bu gibi konularda düşünmek, şüpheye düşmek, araştırma yapmak ve eşelemek yüzünden helak olmuş, hattâ Mecusi inkârcı zındıklara dönüşmüşlerdir. Onlar, Allah Teâlâ'yı yarattıklarına kıyas etmiş ve Allah'ın kendilerine olan şu hitabını kavrayamamışlardır: *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23)

Kişiye üzerinde düşünmesi, hakkında soru sorması ve konuşması helal olmayan konulardan biri de, "Niçin herhangi bir kimsenin bu konuda düşünmemesi gerekir?" Allah, niçin yaratmadan önce kendisine isyan edeceğini, kendisine ve dostlarına düşman olacağını bildiği halde İblis'i yarattı? Bu, yaratılmışların bir fiili olsaydı, yani kişi kendisine ve dostlarına düşman olacağını, sevdiklerine karşı duracağını, emrine isyan edeceğini bildiği bir köle satın alacak olsa, dostları ve sevdikleri ona "Kuşkusuz bu bir hata, görüş zayıflığı ve hikmetli sistemin fesadıdır" derlerdi.

Kim, kendisi hakkında bunu düşünür ve Allah'ın İblis'i yaratmış olmasıyla isabet etmediğini zannederse, gerçekten kâfir olur. Her kim "Şüphesiz Allah Teâlâ İblis'i yaratmadan önce onun kendisine ve dostlarına düşman olacağını bilmiyordu" derse, gerçekten kâfir olur. Yine her kim "Allah aslında İblis'i hiç yaratmadı" derse, yine kâfir olur.

Bu gibi sözler, inkârcı zındıkların sözüdür. Müslümanlara gerekli olan ise Allah Teâlâ'nın İblis'i yarattığını, onun yapacak olduğu tüm amelleri bildiğini ve onu bunun için yarattığını, Allah'ın bu yaptığında ve tüm işlerinde adil ve doğru olduğunu bilmeleridir. *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23)

Yine kullara düşünmeleri, kendi görüşleriyle cidale kalkışmaları ve kendi fiilleriyle kıyaslamaları haram olan konulardan biri de herhangi birinin şöyle sözler etmesidir: "Allah İblis'i neden kullara musallat ettirdi. Halbuki İblis, O'nun ve kullarının düşmanı olup dini hususunda O'na muhaliftir. Sonra ona, ilk üfürüşe kadar yeryüzünde durmayı nasip etmiştir. Halbuki ona böyle özellikler vermemeye kadirdir. Şayet onu ilk anda helak etmeyi dileseydi, kesinlikle bunu yapabilirdi. Şayet bu, kulların fiillerinden olsaydı, kesinlikle yanlış olurdu. Kullar için olan adalet hükümlerinden biri de kendisi ve sevdiklerine düşmanlık eden, yönetimine karşı çıkan ve hem kendisi hem de sevdiklerine zıtlık yapan kölesini ilk anda helak etmesidir. Madem Allah İblis'in kullarını saptırdığını ve onları fesada saldığını biliyor, o halde aklın ve adaletin gerektirdiği hüküm, onu kullara musallat kılmaması, ona bir güç ve musallat olma imkânı vermemesidir. Şayet onu kullara musallat ederse, bu O'nun kullara göre zulüm olan fiillerinden olur. Çünkü onlara, onları fesada salan ve onlarla zıtlaşan birini musallat etmiştir. Halbuki O, İblis'in yaptıklarını bilmekte, ona engel olup helak etmeye gücü yetmektedir."

Her kim, içinden böyle düşünür ve Allah Teâlâ'nın İblis'e yeryüzünde kıyamete dek hayat vermesi ve onu kullara musallat etmesinin adaletsizlik olduğunu zannederse, o kimse gerçekten kâfir olmuştur. Aynı şekilde her kim İblis'in ilk haddini aştığı anda Allah'ın onu helak etmeye gücünün yetmediğini zannederse, gerçekten kâfir olur. Bu konu, bilgisinin Allah'a havale edileceği konulardan biri olup böyle konularda "Niçin?" veya "Nasıl?" denilemez. *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23)

Şu da denilemez: "Allah Teâlâ İblis ve zürriyetini yeryüzünün her tarafından insanlara gelen varlıklar kılmıştır. İnsanlara, onları görmedikleri yerden gelirler. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler."* (A'raf, 27). Ayrıca onları, ademoğ-

lunun kanlarının aktığı yerde -veya akışı gibi akar kılmıştır. Halbuki insanlardan peygamberlerine dahi onlara verdiği musallat olma gücünü vermemiştir. Şayet bu kulların hükümlerinde olsaydı, aralarındaki adaletin gereği olarak İblis ve zürriyetleri yanında kralların bayrakları gibi bayrak olurdu. Ya da hepsinin üzerinde ziller olurdu da insanlar geldiklerini duyunca silahlarını kuşanırlar, uzaktan doğru geldiklerinde, kullar onların insanları saptıranlar olduklarını anlayıp ona göre savunmaya geçerlerdi. Ya da şeytanın kalplere vesvese verip Allah'a isyanı süslü göstermesi gibi peygamberlerine de güç verir ve onlar da insanların kalbine hakkı fısıldayıp Allah'a itaati gözlerinde süslü gösterirlerdi. Ne var ki böyle yapmadı. O zaman O'nun yaptığını başka biri yapsa, kesinlikle kullar nazarında zulüm olurdu. Çünkü kullar gaybı bilmezler ki İblis'e karşı silahlarını kuşansınlar. Zaten peygamberler de şeytanın vesvese verip Allah'a isyanı süslü gösterdiği gibi kulların kalplerine Allah'a itaati fısıldayıp O'na kulluğu süslü gösteremiyorlar."

Her kim, Allah Teâlâ'nın İblis ve zürriyetine musallat olma gücü verdiğini, onların tüm âdemoğluna görmedikleri yerden gelip kalplerine Allah'a isyan etmelerini fısıldadığını söylerse, o kimse gerçekten kâfir olmuştur. Her kim, İblis ve zürriyetini âdemoğluna musallat etmekle Allah'ın adil davranmadığını söylerse, aynı şekilde o kimse de kâfir olmuştur. İşte bu konu da Allah'a havale edilmesi gereken konulardandır. *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23)

Şu da denilemez: "Allah Teâlâ niçin kâfirleri dünyada peygamberlerine musallat kıldı? Niçin kâfirleri müminlere musallat etti de müminleri öldürüyor, onlara işkence ediyor ve insanlardan adaleti emredenleri katlediyorlar?" Allah Teâlâ'nın düşmanlarını dostlarına musallat etmesi, yalnızca düşmanlarının aşağılanması ile ahirette dostlarına ikramda bulunmak içindir. Yoksa kâfirleri müminlere el uzatmaktan engelleyip kâfirleri daha ilk anda helak etmeye O'nun gücü yeter.

Şu da denilemez: "Şayet bu, dünya krallarının fiillerinden olsaydı, memleketindeki halkının yani yardımcı ve dostlarının üzerine düşmanlarını musallat ettiği için bir zulüm olurdu. Halbuki ilk anda düşmanları helak etmeye gücü yetiyor."

Her kim, içinden böyle düşünür ve Allah'ın kâfirleri müminler üzerine musallat etmesinin O'ndan bir zulüm olduğunu zannederse, o kimse gerçekten kâfir olmuştur. Her kim de Allah'ın onları musallat etmediğini, aksine kâfirlerin bizzat kendi güçleriyle Allah'ın peygamberlerini ve dostlarını öldürdüklerini, bu sırada O'nun peygamber ve dostlarına yardım etmeye güç bulamadığını, hattâ kâfirlerin galip gelip Allah'ın yardım etme ve otorite vermeyi istediği kimseler ile Allah arasına girdiklerini söylerse, gerçekten o kimse de kâfir olmuştur. Kim böyle zannederse kâfir olur. *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23)

Şöyle de denilmez: "Allah niçin düşmanlarına yeryüzünde yönetim verdi? Niçin onlara beden kuvveti vererek yardım etti? Niçin onları silah ve bineklerle destekleyip sonra da peygamberleriyle dostlarına, onlara karşı silah ve kuvvet hazırlamalarını harbe girişmelerini ve savaşmalarını emretti. Ayrıca müminleri meleklerle desteklemek üzere vaatte bulunup bizzat kendisi 'Düşmanlarınıza karşı giriştiğiniz savaşta sizin yanınızdayım' buyurdu. Halbuki harp, kıtal, yardımcı, silah vb. olmaksızın türlü helak çeşitleriyle düşmanlarını helak etmeye gücü yetmektedir. Şayet bu kulların fiillerinden ve hükümlerinden olsaydı, dostlarına karşı düşmanlarını kuvvetlendirmesi, bol-bol sermaye vermesi ve at, silah ve kuvvetle desteklemesi, sonra da dostlarını savaşa çağırması zulüm olurdu."

Her kim, Allah'ın düşmanlarındaki sermaye, kuvvet ve silahın Allah'ın fiillerinden olmadığını söylerse, o kimse gerçekten kâfir olmuştur. Her kim de Allah'ın onlara bunları vermesinin O'ndan bir zulüm olduğunu söylerse, o kimse de kâfir olmuştur. Her kim Allah'ın onlara türlü imkanlar ile kuvvet verdiğini ama verdiklerini geri alıp onları helak etmeye gücünün yetmediğini söylerse, o kimse de kâfir olmuştur. Bu da iman edilip teslim olunması gereken konulardandır. Allah Teâlâ bizzat kendi düşmanlarını yaratmış, onlara kuvvet vermiş, onları musallat etmiştir. Şayet onları helak etmeyi dileseydi, kesinlikle bunu yapardı. Allah bu konuda en adil olandır. *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23)

Şu da denilemez: "Allah niçin âdemoğluna faydası olmayan, aksine zarar veren yılanları, akrepleri, böcekleri ve vahşi hayvanları yaratıp onları in-

sanlara musallat etti? Şayet onları yaratmamak isteseydi yaratmazdı. Şayet bu kralların fiillerinden olsaydı, kesinlikle memleketinin halkı şöyle derlerdi: 'Bu bizi aldatmadır, haksız yere zarar vermedir. Çünkü bize zarar veren ve fayda vermeyenleri, yanımıza yerleştirmiş."

Her kim içinden böyle düşünür ve Allah Teâlâ'nın ademoğluna faydası olmayan, aksine onlara sıkıntı veren yılanları, akrepleri, vahşi hayvanları yaratmasının adaletsizlik olduğunu söylerse, o kimse gerçekten kâfir olmuştur. Kim de sayılan bu canlıları Allah'tan başkasının yarattığını söylerse, gerçekten o kimse de kâfir olmuştur. Bu zındıkların, Mecusilerin ve Kaderiye'den bir taifenin görüşüdür. Bu konu da Müslümanların iman etmesi gereken konulardandır. Yani Allah Teâlâ sayılan o canlıları yaratmış, onların kullarına zarar ve eziyet vereceklerini bilmiştir. Bununla birlikte O, yaptığı işte en adil olan ve kullarını en iyi bilendir. *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23)

Şu da denilemez: "Niçin Allah Teâlâ kulları kendi hallerine bıraktı da O'nu inkâr ediyorlar, O'na ortak koşuyorlar ve isyan ediyorlar. Sonra da onlara azap ediyor. Halbuki onlara hidayet etmeye, kalplerine O'na isyandan olan bir şehvetin ve O'na muhalefet olan bir sevginin girmesine engel olmaya güç yetirebilir. Onun, tüm kullarını kendisine isyan ve muhalefetten nefret ettirmeye ve kendisine isyan eden kimseleri helak etmeye gücü yeter. Yine kullarının tümünü, dostlarından olan bir kulunun en faziletli ameli üzere kılabilir. Peki niçin böyle yapmadı?" Her kim, içinden böyle düşünür ve Allah'ın müşrikleri şirk koşmaktan engellememek, kalpleri O'na isyan olan şeylerin sevmesinden alıkoymamak ve tüm kullara hidayet etmemekle adil davranmadığını zannederse, o kimse gerçekten kâfir olmuştur. Her kim, Allah'ın kulları için hidayet dilediğini, O'na isyan etmeksizin itaat etmelerini istediğini ama buna gücü yetmediğini söylerse, o kimse de kâfir olur. Her kim şöyle derse: "Allah aslında mahlukata hidayet etmeye ve onları kendisine isyan ve muhalefetten korumaya gücü yetebilir ama bunu yapmadı. O'nun böyle yapması bir zulümdür." Kim böyle derse kâfir olur.

Bu da iman edilip teslim olunması, hakkında lafa dalıp soru sorulmaması gereken konulardandır. Kul, Allah Teâlâ'nın kâfirleri yarattığını, onlara imanı emrettiğini, bununla birlikte onlarla iman arasına girdiğini, aynı şekilde asileri

yarattığını, onlara itaati emrettiğini ve isyan sevgisini kalplerine koyduğunu bilmelidir. Kul bilmeli ki Allah Teâlâ bu yüzden onlara azap edecektir. Bununla birlikte onların kınanıp kötülenmeye karşın hiçbir mazeretleri yoktur. Allah Teâlâ onlar hakkındaki uygulamasında adildir, zulmeden değildir. Tüm insanlar aleyhindeki hüccet yalnızca Allah'a aittir. Yaratmak da emretmek de yalnızca O'na aittir, yücedir, üstündür. *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23)

Bu anlattıklarımız, kader konusunda araştırmanın, konuşmanın ve düşünmenin helal olmadığı konulardandır. Buraya kadar zikrettiklerim ve zikredeceklerimin tümü Kur'ân'da ve sünnette geçmektedir. Tevhid ehli Müslümanlar, bu konuda icma halindedir. Bunu ancak kalbinde eğrilik olup Allah'ın dininde ilhada sapan pislikler reddeder. Şimdi Allah Teâlâ'nın önünden ve arkasından kendisine batılın gelemediği, hikmetli ve övülen tarafından indirilmiş âyetleri zikredeceğim.

ALLAH TEÂLÂ'NIN KİTABI'NDA, KULLARINDAN DİLEDİĞİNİN KALBİNİ MÜHÜRLEDİĞİ VE BU KULLARIN HİDAYETE ULAŞAMAYACAĞI, HİDAYETE KULAK VEREMEYECEĞİ VE GÖREMEYECEĞİNİ BİZE BİLDİRMESİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"İnkâr edenleri uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, asla iman etmezler. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de kalın bir perde bulunmaktadır ve onlar için büyük bir azap vardır."* (Bakara, 7-8)

Yine şöyle buyurur: *"Doğrusu Allah, inkârları sebebiyle onların kalplerini mühürlemiştir. Pek azı müstesna onlar iman etmezler."* (Nisa, 155)

Yine şöyle buyurur: *"Allah bir kimseyi fitneye düşürmek isterse elbette Allah'ın iradesine karşı senin elinden hiçbir şey gelmez. İşte onlar Allah'ın, kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onların dünyadaki hakkı büyük bir rezilliktir. Âhirette de onlar için büyük bir azap vardır."* (Maide, 41)

Yine şöyle buyurur: *"İçlerinden, (Kur'ân okurken) seni dinleyenler de var. Onu anlamamaları için kalpleri üzerine perdeler (gereriz), kulaklarına ağırlık koyarız. Her türlü mucizeyi görseler de onlara inanmazlar."* (En'am, 25)

Yine şöyle buyurur: *"Onlar, geride kalan (kadın ve çocuk)larla birlikte olmaya razı oldular. Allah da kalplerini mühürledi. Artık onlar bilmezler."* (Tevbe, 93)

Yine şöyle buyurur: *"Kalpleri mühürlendi, artık onlar anlamazlar."* (Tevbe, 87)

Yine şöyle buyurur: *"İşte onlar Allah'ın, kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. Ve onlar gafillerin ta kendileridir."* (Nahl, 108)

Yine şöyle buyurur: *"Kur'ân okuduğun zaman seninle, âhirete inanmayanlar arasına gizli bir perde çekeriz. Ayrıca, onu anlamamaları için kalplerine bir kapalılık ve kulaklarına bir ağırlık veririz. Sen, Kur'ân'da Rabbinin birliğini yâdettiğinde onlar, canları sıkılmış bir vaziyette, gerisin geri dönüp giderler."* (İsra, 45-46)

Yine şöyle buyurur: *"Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden, kendi elleriyle yaptığını unutandan daha zalim kim vardır! Şüphesiz biz, onu anlamamaları için, kalplerine perdeler gerdik, kulaklarına da ağırlıklar koyduk. Sen onları hidayete çağırsan da artık ebediyen hidayet bulamazlar."* (Kehf, 57)

Yine şöyle buyurur: *"Biz Kur'ân'ı Arapça bilmeyen kimselerden birine indirseydik de o bunları okusaydı yine de ona inanmazlardı. Böylece onu günahkârların kalplerine soktuk (okuyup anladılar, ama yine de) acıklı azabı görünceye kadar ona iman etmezler."* (Şu'ara, 198-201)

Yine şöyle buyurur: *"Andolsun, onların çoğu üzerine o söz (azap) hak olmuştur. Artık onlar iman etmezler. Boyunlarına, çenelerine kadar varan demir halkalar geçirmişizdir, bunun için başları yukarı kalkıktır. Onların önlerinden bir set, arkalarından da bir set çektik, böylece gözlerini perdeledik; onlar artık göremezler. Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, iman etmezler."* (Yasin, 7-10)

Yine şöyle buyurur: *"Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah'ın; (hâlini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?"* (Casiye, 23)

Yine şöyle buyurur: *"İşte bunlar, Allah'ın, kalplerini mühürlediği ve nefislerinin arzularına uyan kimselerdir."* (Muhammed, 16)

Yine şöyle buyurur: *"Bunun sebebi, onların önce iman edip sonra inkâr etmeleridir. Bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir. Artık onlar anlamazlar."* (Münâfikun, 3)

Kur'ân'da bunlar gibi Allah Teâlâ'nın mümin kullarından akıllı kimselerin kendisiyle Allah Teâlâ'nın kendileri için şekaveti dilediği kullarını yarattığını, katındaki Ümmü'l Kitab'a (Levh-i Mahfuz) aleyhlerinde hüküm verdiğini,

kalplerini mühürlediğini, hak ile hakkı kabul etmeleri arasına girdiğini, gözlerini hakka karşı perdelediğini, kulaklarına ağırlık koyduğunu ve kalplerini daraltıp temizlenmekten engellediğini görecekleri nice âyetler vardır. Çünkü O, onları cehennem için yaratmış, onlarla onları cehennemden kurtaracak şey arasına girmiştir. Şüphesiz ki Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir."* (A'raf, 179)

Yine şöyle buyurur: *"Rabbinin, "Andolsun ki cehennemi hem cinlerden, hem insanlardan (suçlularla) dolduracağım" sözü kesinleşti."* (Hud, 119)

Müminlerin bu gibi hususlara iman etmeleri, bunların ilmini ve Allah'ın murâdını Allah Teâlâ'ya havale etmeleri vaciptir. Yaratılmışların bu konular hakkında düşünüp "Niçin böyle yaptı? Nasıl böyle yaptı?" vb. gibi sözler etmesi yakışmaz. Müminlerin, Allah'ın bu fiilinin adalet olduğunu bilmeleri farzdır. Çünkü mahlukatın tümü Allah'ındır, mülk O'nundur, kullar O'nun kullarıdır. Onlara dilediğini yapar, dilediğine hidayet verir, dilediğini saptırır. Dilediğini izzetli, dilediğini zelil kılar. Dilediğini zengin, dilediğini fakir eyler. Dilediğini saadet ehlinden kılıp saadetten dolayı onu över, dilediğini şekavet ehli kılıp şekavetten dolayı onu kınar. Böyle yapması O'nun adaletidir. O'nun hükmünü ve kazasını geri çevirecek yoktur. *"(Allah,) yaptıklarından sorumlu tutulmaz (O'na kimse hesap soramaz), oysa onlar (yaptıkları yüzünden) sorguya çekilirler."* (Enbiya, 23)

Rahmetini dilediği kullarına has kılıp göğüslerini imana açar, onlara imanı sevdirir, onlara küfür, fısk ve isyanı kerih gösterir. Sonra onları doğruya erenler olarak adlandırıp onlara verdiği ihsanı ile övgüde bulunur. Çünkü Allah, onlar daha tanımıyorken nimetleri onlara özel kılmış, henüz istemedikleri halde daha baştan onlara hidayeti vermiştir. Daha hak etmemişken onlar için rahmeti ve inayeti yazmış, kendilerine teşekkürün gerektiği şeyleri yapmış, daha teşekkür dahi etmemişken güzel karşılık vermiş, onlardan sahip olmadıkları mülkünü satın almıştır. Bu da yetmezmiş gibi, satın aldığı şeyin ücretini tam ödeyemeyecekleri bir miktar olarak belirlemiştir. Allah Teâlâ *"Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır."* (Tevbe, 111) buyurup ardından şöyle bu-

yurmuştur: *"O hâlde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır."* (Tevbe, 111) Onlardan satın aldığı şeyin ücretini aldıklarına direkt ticaretlerinin kârına ulaşmışlardır. *"Hamd, bizi buna eriştiren Allah'a mahsustur. Eğer Allah'ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık. Andolsun, Rabbimizin peygamberleri bize hakkı getirmişler."* (A'raf, 43)

Şimdi emri konusunda Allah'a itiraz edip mülkü konusunda O'nunla çekişen inkârcı cahil şöyle diyebilir: "Allah nasıl benim aleyhime isyana hükmetti? Peki, niçin kendi verdiği bir karardan dolayı beni yargılıyor? Bir toplulukla iman arasına nasıl giriyor? Onları sözünü ettiği ateşlerde nasıl yakıyor?" Hatta Allah'ın daha baştan seçkin dostları olan peygamberlerine hidayet vermesine itiraz edip şöyle de diyebilir: "Allah niçin Âdem'i eliyle yarattı ve melekleri ona secde ettirdi? Niçin İbrahim'i halil (yakın dost) edindi ve ona kendi katından doğruluğunu verdi? Niçin Musa ile konuştu? Niçin İsa'yı babası olmaksızın yaratıp onu âlemlere bir mucize kıldı? Niçin İsa'ya cüzzamlı ve doğuştan körleri iyileştirmek, çamurdan bir kuş yaratmak vb. gibi mucizeler verdi?" Allah inkârcıların itirazlarından münezzehtir, yücedir, büyüktür.

Şöyle cevap veririz: Hidayet etmesi ve bağışta bulunması hakkında şükür ve iyilik ancak Allah'a aittir. Engellemesinde, saptırmasında ve şaki kılmasında adalet sahibi hükümdarın ta kendisidir. Kendisine lütufta bulunup hidayet verdiği kimseye iyiliklerini başa kakmak yalnızca O'nun hakkıdır. Saptırdığı ve şekavet ehli kıldığı kimse aleyhindeki kesin hüccet sadece O'na aittir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Müslüman olmalarını bir lütufta bulunmuş gibi sana hatırlatıyorlar. De ki: "Müslüman olmanızı bir lütuf gibi bana hatırlatıp durmayın. Tam tersine eğer doğru kimselerseniz sizi imana erdirmesinden dolayı Allah size lütufta bulunmuş oluyor."* (Hucurat, 17)

Yine şöyle buyurur: *"Onlar da şöyle derler: Ey Rabbimiz! Biz azgınlığımıza/şekavetimize yenik düştük ve sapık bir toplum olduk."* (Müminun, 106)

Yine şöyle buyurur: "Yine şöyle derler: *"Eğer kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateştekilerden olmazdık."* (Mülk, 10)

Bu, Allah'ın hidayete ulaştırmak istediği, şeytanların bağlarından ve sapık önderlerin tuzaklarından kurtardığı kimseler için seçmiş olduğu yoldur.

ALLAH TEÂLÂ'NIN KİTABI'NDA, DİLEDİĞİNİ SAPTIRIP DİLEDİĞİNİ HİDAYETE ERDİRECEĞİNİ BİZE BİLDİRMESİ; ALLAH'IN EZELİ İLMİNDE HİDAYETE ULAŞACAĞI BELİRLENEN KİMSELER DIŞINDA, HİÇ KİMSENİN PEYGAMBERLER, KİTAPLAR, ÂYETLER VE APAÇIK DELİLLER İLE HİDAYETE ULAŞAMAYACAĞI

Allah Teâlâ Nisa Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Size ne oluyor ki münâfıklar konusunda iki muarız gruba ayrılıyorsunuz? Görüyorsunuz ki, işledikleri bunca günah yüzünden Allah onları tersyüz etmiş, gerisin geri küfre döndürmüştür. Allah'ın saptırdıklarını siz mi doğru yola getirmek istiyorsunuz? Oysa Allah kimi saptırırsa, artık onun kurtulması için sen asla bir çıkış yolu bulamazsın!"* (Nisa, 88)

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar. Ne bunlara (mü'minlere) ne de şunlara (kâfirlere) bağlanırlar. Allah, kimi saptırırsa ona asla bir çıkar yol bulamazsın."* (Nisa, 143)

En'am Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve Allah'ın verdiği rızıktan (gösterişsiz olarak) harcasalardı, kendilerine ne zarar gelirdi? Allah, onları en iyi bilendir."* (En'am, 39)

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"De ki: "En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi."* (En'am, 149)

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"Biz onlara melekleri de indirseydik, kendileriyle ölüler de konuşsaydı ve her şeyi karşılarında (hakikatın şahidleri olarak) toplasaydık, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. Fakat onların çoğu bilmiyorlar."* (En'am, 111)

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geldiyse; bir delik açıp yerin dibine inerek, yahut bir merdiven kurup göğe çıkarak onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa durma, yap! Eğer Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzere toplardı. O hâlde, sakın cahillerden olma."* (En'am, 35)

A'raf Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Allah, kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur. Allah, onları azgınlıkları içinde bırakır, bocalayıp dururlar."* (A'raf, 186)

Ra'd Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Kâfirler diyorlar ki: "Ona (Muhammed'e) Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!" De ki: "Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de doğru yola eriştirir."* (Ra'd, 27)

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"İnkâr edenler, "Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!" diyorlar. Sen ancak bir uyarıcısın. Her kavim için de bir yol gösteren vardır."* (Ra'd, 7) Yani şöyle buyuruyor: Sen uyarıcısın. Asıl hidayet veren ise Allah'tır.

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"İman edenler anlamadılar mı ki, Allah dileseydi bütün insanları doğru yola eriştirirdi."* (Ra'd, 31)

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"Hayır, inkâr edenlere hileleri güzel gösterildi ve onlar doğru yoldan saptırıldılar. Allah, kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur."* (Ra'd, 33)

İbrahim Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir."* (İbrahim, 4)

Nahl Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Doğru yolu göstermek Allah'a aittir. Yolun eğrisi de vardır. Allah dileseydi, hepinizi doğru yola iletirdi."* (Nahl, 9)

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"Andolsun biz, her ümmete, "Allah'a kulluk edin, tâğûttan kaçının" diye peygamber gönderdik. Allah, onlardan kimini doğru yola iletti; onlardan kimine de (kendi iradeleri sebebiyle) sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün."* (Nahl, 36)

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"Sen onların doğru yola erişmelerine aşırı istek göstersen de şüphesiz Allah saptırdığı kimseyi doğru yola iletmez. Onların yardımcıları da yoktur."* (Nahl, 37)

İsra Sûresi'nde şöyle buyurur: *'Allah, kimi doğru yola iletirse işte o, doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa, böyleleri için O'nun dışında dostlar bulamazsın."* (İsra, 97)

Kehf Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın."* (Kehf, 17)

Hac Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Böylece biz Kur'ân'ı apaçık âyetler hâlinde indirdik. Şüphesiz Allah, dilediğini doğru yola iletir."* (Hac, 16)

Nur Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir"* (Nur, 35)

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"Kime Allah nur vermezse, onun için nur diye bir şey yoktur."* (Nur, 40)

Yine aynı sûrede şöyle buyurur: *"Andolsun, biz açıklayıcı âyetler indirdik. Allah, dilediği kimseyi doğru yola iletir."* (Nur, 46)

Kasas Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir."* (Kasas, 56)

Rum Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Fakat, zulmedenler bilgisizce nefislerinin arzularına uydular. Allah'ın (bu şekilde) saptırdığı kimseleri kim doğru yola iletir? Onların hiçbir yardımcıları yoktur."* (Rum, 29)

Secde Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Eğer dileseydik, herkese hidayetini verirdik. Fakat benim, 'Andolsun, cehennemi hem cinlerden hem de insanlardan dolduracağım' sözüm gerçekleşecektir."* (Secde, 13)

Fatır Sûresi'nde şöyle buyurur: *"Kötü ameli kendisine süslü gösterilip de onu güzel gören kimse, ameli iyi olan kimse gibi mi olacaktır? Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğini hidayete erdirir. (Ey Muhammed!) Onlar için duyduğun üzüntüler yüzünden kendini helâk etme! Şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir."* (Fatır, 8)

Zümer Sûresi'nde şöyle buyurur: *"İşte bu Kur'ân Allah'ın hidayet rehberidir. Onunla dilediğini doğru yola iletir. Allah, kimi saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur."* (Zümer, 23)

Yine aynı sûrede peygamberine şöyle buyurur: *"Allah, kuluna yetmez mi? Seni O'ndan (Allah'tan) başkalarıyla korkutmaya çalışıyorlar. Allah, kimi saptırırsa artık onun için bir yol gösterici yoktur. Allah, kimi de doğru yola iletirse artık onu saptıracak hiç kimse yoktur. Allah mutlak güç sahibi, intikam sahibi değil midir?"* (Zümer, 36-37)

Mümin Sûresi'nde şöyle buyurur: *"(O gün) sizi, Allah'(ın azabın)dan kurtaracak kimse yoktur. Allah, kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek de yoktur."* (Mümin, 33)

Müddessir Sûresi'nde şöyle buyurur: *"İşte Allah, böylece, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola eriştirir."* (Müddessir, 31)

İbn Batta şöyle der: Tüm bu âyetlerde aziz ve yüce olan Allah, mümin kullarına hidayete ulaştırıp saptıranın kendisi olduğunu, Allah hidayet etmedikçe rasûllerin hidayete ulaştıramayacağını, ancak Allah'ın saptırdığı kimsenin hidayeti reddedeceğini öğretir. Eğer Allah'ın hidayet etmesi olmaksızın rasûller ve nebiler ile hidayete ulaşmak mümkün olsaydı, kendilerine peygamberlerin geldiği herkes hidayete ulaşmış olurdu. Çünkü peygamberler, âlemlere rahmet ve kendilerine itaat edenlere nasihat etmek üzere gönderilmişlerdir. Eğer hidayet onlara bağlı olsaydı, peygamberlerin geldiği hiç kimse sapmazdı.

Yoksa sen, peygamberimiz'in (s.a.v.) samimiyet ve hırsla bizim hidayetimizi istediğine dair Kerim olan Mevlamızın verdiği haberi işitmedin mi? Hani şöyle buyurmuştu: *"Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir."* (Tevbe, 128). Nuh'un (a.s.) kavmine yaptığı şu hitap da bunun gibidir: *"Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz."* (Hud, 34)

Bu, hiç kimsenin üzerinde düşünmemesi gereken Allah'ın hükümlerinden ve adaletindendir. Bu konuda Rabbinin âdil olmadığını düşünmemesi, konu hakkında bilmediği şeyi dile getirip şöyle dememesi gerekir: "Aziz ve yüce olan Allah, Nuh'u kavmine nasıl gönderdi? Nasihat ve delâlet yoluyla kendisine ibadet etmelerini, inanmalarını ve itaat etmelerini ona nasıl emretti? Allah onları saptırdı; Nuh'un getirdiği şeyi kabul etmeleri ile onların arası-

na girdi. Böylece onlar, Nuh'u yalanladılar ve onun getirdiği şeyi reddettiler. Nuh, evlatlarından dalâlete düşenin hidayete ulaşması için çaba gösterdi. Allah'a, ehlini kurtarması için dua etti. Bu konuda ona cevap verilmedi. Hatta Nuh *"Rabbim, şüphesiz oğlum benim ailemdendir"* (Hud, 45) buyurduğunda onu şiddetle azarlayıp şöyle buyurmuştur: *"Allah, "Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim" buyurdu."* (Hud, 46)

Bunun nedeni, Nuh'un oğlu hakkında Allah'ın ezeli ilminde onun bedbaht kimselerden olacağı takdir edilmiş ve sapan kimselerin divanına şakilerden olarak yazılmıştı. Ne babasının nübüvveti ve ne de şefaati ona herhangi bir fayda sağlamadı. Bize yardımından, herhangi bir şefaat ya da davetçinin çağrısı olmadan bizi hidayete ulaştırdığından dolayı Rabbimize hamd ederiz. Bize verdiği şeyin tamamına ulaştırmasını, bizi ulaştırmış olduğu dinin en sağlam kulpundan ayırmamasını ve bize vermiş olduğu iyi ve güzel şeyleri çekip almamasını dileriz.

ALLAH TEÂLÂ'NIN PEYGAMBERLERİ İNSANLARA GÖNDERİP ONLARI ÂLEMLERİN RABBİ'NE İBADETE ÇAĞIRMALARI, SONRA ŞEYTANLARI KÂFİRLERE GÖNDERİP PEYGAMBERLERİ YALANLAMAYA TEŞVİK ETTİKLERİNE VE BUNU İNKÂR EDENİN HELAK OLAN FIRKALARDAN OLDUĞUNA DAİR BİZE VERDİĞİ HABER

İbn Batta şöyle der: Müslümanların, aziz ve yüce olan Allah'ın, yaratmadan önce mahlukât hakkındaki; onları nasıl yaratacağı, onların neler yapacağı ve nereye gidecekleri bilgisine sahip olduğuna inanmaları ve bunu tasdik etmeleri farzdır. Bunlar Levh-i Mahfuz'a yazılmıştır ki, o da Ümmü'l-Kitap'tır. Allah'ın şu âyeti de bunu doğrular: *"Bilmez misin ki, kuşkusuz Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Kuşkusuz bunların hepsi bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da)dır. Şüphesiz bu, Allah'a göre çok kolaydır."* (Hac, 70)

Allah, olmadan önce her şeyi kaydetmiştir. Mahlûkatı, bu ezelî ilim üzere yaratmıştır. İnsanlar hakkındaki bu bilgisinden sonra onları Allah'ın birliğine ve Allah'a itaate çağıran, onları şirkten ve günah işlemekten alıkoyan kitaplar ve elçiler göndermiştir. Allah'ın, Rasûlü'ne olan şu hitabı bunu doğrular: "Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, *"Şüphesiz, benden başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse bana ibadet edin" diye vahyetmişizdir."* (Enbiya, 25)

Rasûller, onları açıkça Allah'a çağırmış, onlara Allah'a ibadet ve itaat etmelerini emretmişlerdir. Sonra Allah, kâfirlerin üzerine şeytanları göndermiş ve onlar da insanları şirke, küfür üzere kalmaya ve günah işlemeye çağırmıştır. Tüm bunlar, Allah'ın bilgisi dâhilindedir; O'nun emri olmadan hiçbir şey olmaz. Mahlûkatın kalbini örten ve onları bu konudaki muradından alıkoyan, bunu da gizli sırrı ve bilinmeyen ilmi kılan Allah ne yücedir! Şu âyet, bu

ifadeyi doğrular: "*Kâfirlerin başına, onları durmadan (günaha ve azgınlığa) tahrik eden şeytanları gönderdiğimizi görmedin mi?*" (Meryem, 83)

Yine şöyle buyurur: "*Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek sûretiyle küfre girdiler. Hâlbuki o iki melek, "Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme" demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Hâlbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi!*" (Bakara, 102)

Allah'ın, sihrin küfür olduğunu bize nasıl öğrettiğini görmüyor musun? Allah, Hârût ve Mârût'a sihri indirmiş ve onları, kitaplarının inkâr edilmesi için bir fitne kılmıştır. Onların insanlara öğrettiği sihir küfürdür ve bu sihir, Allah o sihrin zarar vermesine izin vermediği sürece kimseye zarar veremez. Bu, yüce Allah'ın adaletidir. Yine şöyle buyurur: "*Sizler ve taptığınız şeyler! Hiçbiriniz, cehenneme girecek kimseden başkasını Allah'a karşı azdırıp saptıramazsınız.*" (Saffat, 161-163)

Yine şöyle buyurur: "*Biz onların başına birtakım arkadaşlar sardık da bu arkadaşlar onlara geçmişlerini ve geleceklerini süslü gösterdiler. Böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan toplulukları ile ilgili o söz (azap), onlar için de gerçekleşti. Çünkü onlar ziyana uğrayanlardı.*" (Fussilet, 25)

Yine şöyle buyurur: "*Kim, Rahmân'ın Zikri'ni görmezlikten gelirse, biz onun başına bir şeytan sararız. Artık o, onun ayrılmaz dostudur. Şüphesiz bu şeytanlar onları doğru yoldan saptırırlar. Onlar ise doğru yolda olduklarını sanırlar.*" (Zuhruf, 36-37)

Aziz ve yüce olan Allah, Kitab'ında ve Rasûlü'nün dilinde, haklarında azabın gerçekleşeceği kâfirlere fitne olması için şeytanları gönderdiğini bize bildirmiştir. Bu şeytanlar onları günaha ve azgınlığa tahrik edecek, küfür üzere kalmaya teşvik edecek ve kötü amellerini onlara süslü gösterecektir. Aynı

şekilde Allah Teâlâ, Musa'nın kavmini imtihana tabi tuttuğunu, böylelikle onların buzağıya taptıkları ve hak yoldan ayrıldıklarını bize bildirmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Allah, "Şüphesiz, biz senden sonra halkını sınadık; Samiri onları saptırdı" buyurdu."* (Taha, 85)

Yine şöyle buyurur: *"Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz."* (Enbiya, 35)

Yine şöyle buyurur: *"Belki dönüş yaparlar diye de onları güzellikler ve kötülükler ile sınadık."* (A'raf, 186)

Yine şöyle buyurur: *"Böylece Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve doğru yoldan saptırıldı."* (Mümin, 37)

İbn Batta şöyle der: Allah'ın bu âyetleri ve yarattıkları hakkındaki fiilini haber vermesi, onlara fitneye uğrayanın kendisi tarafından uğratıldığı ve hidayete ulaşanın kendisi tarafından hidayete ulaştırıldığını bildirmektedir. Dalâlete düşen, onun saptırmasıyla dalâlete düşmüş, onu hidayetten Allah ayırmıştır. Şeytanları Allah yaratmış ve kulları üzerine Allah musallat etmiştir. Sihri, sihirbazlara Allah indirmiştir ve bu sihir, Allah'ın izni olmadıkça hiç kimseye zarar veremez. Sözü doğru olan Rasûlullah'ın (s.a.v.), Rabbinin Kitabı'ndan getirmiş olduğu bu açık sözleri işittikten sonra bunları duymazdan gelen ve gafil olmadığı halde gaflet gösteren; fitne çıkarmak ve insanların kendisine tabi olmasını dileyerek kendi arzularını ve görüşlerini, süslü sözler ve yanlış görüşlerle bahane olarak gösteren kimse perişan olsun! *"Böylece kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak, bilgisizce saptırdıkları kimselerin günahlarının da bir kısmını yüklenirler. Dikkat et, yüklendikleri ne kötüdür."* (Nahl, 25)

١٢٨٣ - عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بُعِثْتُ دَاعِيًا وَمُبَلِّغًا وَلَيْسَ إِلَيَّ مِنَ الْهُدَى شَيْءٌ ، وَخُلِقَ إِبْلِيسُ مُزَيِّنًا وَلَيْسَ إِلَيْهِ مِنَ الضَّلَالَةِ شَيْءٌ»

1283- Ömer bin Hattâb'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ben davetçi ve tebliğci olarak gönderildim. Hidayetten yana hiçbir payım yoktur. İblis ise süsleyici olarak gönderilmiştir. Onun da sapıklıktan yana hiçbir payı yoktur."*[1201]

1201 İsnadı çok zayıftır. Bk. Cürcani, Tarih, 664 (1/395) – Deylemi, Firdevs, 2094 (20/11) –

١٢٨٤ - عنْ منْصورٍ , عنْ إبْراهيم: {ما أنْتمْ عليْه بفاتنين} [الصافات: ١٦٢] قال: بمُضِلِّين إلاّ من قُدِّر لهُ أنْ يَصْلى الْجحيمَ

1284- Mansur'dan; İbrahim en-Nehai, Allah Teâlâ'nın *"Sizler ve taptığınız şeyler! Hiçbiriniz, cehenneme girecek kimseden başkasını Allah'a karşı azdırıp saptıramazsınız."* (Saffat, 161-163) âyeti hakkında dedi ki: "Yani siz ancak cehennemde kızartılması takdir edilen kimseyi saptırabilirsiniz."[1202]

١٢٨٥ - عَنْ عِكْرِمَةَ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ} [الصافات: ١٦٢] قَالَ: لَا تَفْتِنُونَ إِلَّا مَنْ قُدِّرَ لَهُ أَنْ يَصْلَى الْجَحِيمَ

1285- İkrime'den rivayet edildiğine göre İbn Abbâs (r.anhumâ), Allah Teâlâ'nın *"Sizler ve taptığınız şeyler! Hiçbiriniz, cehenneme girecek kimseden başkasını Allah'a karşı azdırıp saptıramazsınız."* (Saffat, 161-163) âyeti hakkında dedi ki: "Yani siz ancak cehennemde kızartılması takdir edilen kimseyi saptırabilirsiniz."[1203]

١٢٨٦ - عَنْ أَشْعَثَ , عَنِ الْحَسَنِ , {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ} [الصافات: ١٦٢] قَالَ: بِمُضِلِّينَ {إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ} [الصافات: ١٦٣] إِلَّا مَنْ قُدِّرَ لَهُ أَنْ يَصْلَى الْجَحِيمَ

1286- Eş'as'tan rivayet edildiğine göre Allah Teâlâ'nın *"Sizler ve taptığınız şeyler! Hiçbiriniz, cehenneme girecek kimseden başkasını Allah'a karşı azdırıp saptıramazsınız."* (Saffat, 161-163) âyeti hakkında Hasan-ı Basrî dedi ki: "Yani siz ancak cehennemde kızartılması takdir edilen kimseyi saptırabilirsiniz."[1204]

Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1082 (1/390) – Münavi, Feyzu'l Kadir (3/205). Münavi dedi ki: "Senedinde Halid vardır. Nakleden biri olarak mahfuz değildir. Ömer bin Hattâb'tan rivayet ettiğine dair herhangi bir asıl yoktur."

1202 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (23/109)

1203 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1004 (1/3609 – Taberi, Tefsir (23/109) – Beyhaki, İtikad (1/154). Senedinde Semmak bin Harb vardır. İkrime'den yaptığı rivayet muztaribtir.

1204 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4614 (4/1978) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1006 (1/361) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 945 (2/428)

١٢٨٧ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ ذَرٍّ , قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ , يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَوْ أَرَادَ أَنْ لَا يُعْصَى مَا خَلَقَ إِبْلِيسَ

1287- ... Ömer bin Zerr'den; Ömer bin Abdülaziz (r.a.) şöyle dedi: "Şayet Allah Teâlâ kendisine isyan edilmemesini isteseydi, İblis'i yaratmazdı."[1205]

1205 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1005 (1/360) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 936 (2/325)

MAHLÛKATIN DİLEMESİNİN, ALLAH TEÂLÂ'NIN DİLEMESİNE BAĞLI OLDUĞU VE ALLAH DİLEMEDİKÇE MAHLUKATIN HİÇBİR ŞEY DİLEYEMEYECEĞİ HAKKINDA ALLAH TEÂLÂ'NIN BİZE BİLDİRDİKLERİ

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere kitapları hak olarak indirdi. Kendilerine apaçık âyetler geldikten sonra o konuda ancak; kitap verilenler, aralarındaki kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenleri, kendi izniyle, onların hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe iletti. Allah, dilediğini doğru yola iletir."* (Bakara, 213)

Yine şöyle buyurur: *"Yine Allah dileseydi, birbirlerini öldürmezlerdi. Lâkin Allah dilediğini yapar."* (Bakara, 253)

Yine şöyle buyurur: *"Âyetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içerisindeki birtakım sağırlar ve dilsizlerdir. Allah, kimi dilerse onu şaşırtır. Kimi de dilerse onu dosdoğru yol üzere kılar."* (En'am, 39)

Yine şöyle buyurur: *"Sen, Rabbinden sana vahyedilene uy. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah'a ortak koşanlardan yüz çevir. Allah dileseydi ortak koşmazlardı. Biz seni onların başına bir bekçi yapmadık. Sen onlara vekil (onlardan sorumlu) da değilsin."* (En'am, 106-107)

Yine şöyle buyurur: *"Biz onlara melekleri de indirseydik, kendileriyle ölüler de konuşsaydı ve her şeyi karşılarında (hakikatın şahidleri olarak) toplasaydık, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. Fakat onların çoğu bilmiyorlar."* (En'am, 111)

Yine şöyle buyurur: *"Rabbin dileseydi, insanları (aynı inanca bağlı) tek bir ümmet yapardı. Fakat Rabbinin merhamet ettikleri müstesna, onlar ihtilafa devam edeceklerdir. Zaten onları bunun için yarattı. Rabbinin, 'Andolsun ki cehennemi hem cinlerden, hem insanlardan (suçlularla) dolduracağım" sözü kesinleşti."* (Hud, 118-119)

١٢٨٨ - عَنْ مَنْصُورِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ , قَالَ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ: قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ {وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ} [هود: ١١٩] قَالَ: مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ غَيْرُ مُخْتَلِفٍ , قُلْتُ: وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ؟ قَالَ: نَعَمْ , خَلَقَ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَهَؤُلَاءِ لِلنَّارِ , وَخَلَقَ هَؤُلَاءِ لِرَحْمَتِهِ وَخَلَقَ هَؤُلَاءِ لِعَذَابِهِ

1288- Mansur bin Abdurrahman dedi ki: Hasan-ı Basrî'ye, Allah Teâlâ'nın *"Rabbinin rahmet ettikleri müstesna ihtilaf etmeye devam edecekler. Zaten onları bunun için yaratmıştır."* (Enam, 118-119) kavlini sordum. Dedi ki: "Rabbinin rahmet ettikleri, ihtilaf etmezler." Ben: "Peki, gerçekten onları ihtilaf etsinler diye mi yarattı?" diye sordum. Dedi ki: "Tabii ki! Bunları cennet, şunları cehennem için; bunları rahmet, şunları da azap için yaratmıştır."[1206]

١٢٨٩ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ , عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ , قَالَ: قَدِمَ عَلَيْنَا رَجُلٌ مِنَ الْكُوفَةِ فَكَانَ مُجَانِبًا لِلْحَسَنِ لِمَا كَانَ يَبْلُغُهُ عَنْهُ فِي الْقَدَرِ حَتَّى لَقِيَهُ وَسَأَلَهُ الرَّجُلُ أَوْ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ {وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ} [هود: ١١٩] قَالَ: خَلَقَ أَهْلَ الْجَنَّةِ لِلْجَنَّةِ , وَأَهْلَ النَّارِ لِلنَّارِ، قَالَ: فَكَانَ الرَّجُلُ بَعْدَ ذَلِكَ يَذُبُّ عَنِ الْحَسَنِ

1289- Hammad bin Zeyd'den; Halid el-Hazzâ dedi ki: "Kufe halkından bir adam, yanımıza geldi. Kendisine Hasan-ı Basrî'nin kader konusunda ulaşan görüşü dolayısıyla ondan uzak duruyordu. Derken o adam gelip Hasan-ı Basrî'ye *"Rabbinin rahmet ettikleri müstesna ihtilaf etmeye devam edecekler. Zaten onları bunun için yaratmıştır."* (Enam, 118-119) âyetini sordu. (Bir rivayette 'O adam yanındayken Hasan-ı Basrî'ye soruldu' şeklindedir.) Hasan-ı Basrî dedi ki: "Allah'ın rahmet ettiği kimseler ihtilaf etmezler."

1206 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 967 (1/348) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 650 (2/430) – Taberi, Tefsir 12/141)

Adam: "Peki, onları bunun için mi yarattı?" diye sordu. Dedi ki: "Allah Teâlâ cennet halkını cennet, cehennem halkını cehennem için yaratmıştır." Halid el-Hazzâ dedi ki: "Adam bu cevaplardan sonra artık Hasan-ı Basrî'yi savunur olmuştu."[1207]

١٢٩٠ - حَدَّثَنَا مُبَارَكٌ، عَنِ الْحَسَنِ، {وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ} [هود: ١١٩] قَالَ: لِلِاخْتِلَافِ

1290- Mübarek'ten; Hasan-ı Basrî, Allah Teâlâ'nın *"Şayet Rabbin dileseydi insanları tek bir ümmet eylerdi"* (Hud, 118) âyeti hakkında "hidayet üzere eylerdi", *"İhtilaf etmeye devam edecekler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna"* (Hud, 118, 119) âyeti hakkında "Rahmet ehli ihtilaf etmezler" ve *"Onları bu yüzden yaratmıştır"* (Hud, 119) âyeti hakkında ise "Onları ihtilaf etmeleri için yaratmıştır" demiştir.[1208]

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."* (İbrahim, 4)

Yine şöyle buyurur: *"Allah, dilediğini doğru yola iletir."* (Bakara, 213)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir."* (Kasas, 56)

Yine şöyle buyurur: *"Diriler ile ölüler de bir olmaz. Allah, dilediğine işittirir. Sen, kabirde bulunanlara işittirecek değilsin. Sen, ancak bir uyarıcısın.* (Fatır, 22-23)

Yine şöyle buyurur: *"Allah dileseydi, onları (aynı dine mensup) bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini rahmetine sokar."* (Şura, 8)

Yine şöyle buyurur: *"Bununla beraber, Allah dilemedikçe öğüt alamazlar. O takvaya (kendisine karşı gelmekten sakınılmaya) ehil olandır, bağışlamaya ehil olandır."* (Müddessir, 56)

1207 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (12/143)

1208 İsnadı zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (12/143). Senedinde Mübarek bin Fudale vardır. Nesai'nin belirttiği üzere zayıftır. İbn Hacer dedi ki: "Tesviye tedlisi yapardı."

Allah Teâlâ cennetine davet ettiği, kendisini özlettiği, cehennemden sakındırıp korkuttuğu anda şöyle buyurur: *"İşte bu bir öğüttür. Dileyen, Rabbine ulaştıran bir yol tutar."* (İnsan, 29). Sonra onların dilemesini kendi nefsine havale edip şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. O, dilediği kimseyi rahmetine sokar. Zalimlere ise elem dolu bir azap hazırlamıştır."* (İnsan. 30-31)

Yine şöyle buyurur: *"İçinizden dürüst olmak isteyenler için, ancak bir öğüttür. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."* (Tekvîr. 28-29)

١٢٩١ - عَنْ مَنْصُورٍ , عَنْ أَصْحَابِنَا , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , {كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ} [الأعراف: ٢٩] قَالَ: يَبْعَثُ الْمُؤْمِنَ مُؤْمِنًا , وَالْكَافِرَ كَافِرًا

1291- Mansur'dan; Allah Teâlâ'nın *"Sizi ilk defa yarattığı gibi geri döneceksiniz."* (A'raf, 29) âyeti hakkında İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Allah mümini mümin, kâfiri de kâfir olarak diriltir."[1209]

١٢٩٢ - عَنْ أَبِي صَالِحٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , فِي قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ {كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ} [الأعراف: ٣٠] وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ حِينَ خَلَقَهُمْ , فَجَعَلَهُمْ مُؤْمِنًا وَكَافِرًا , وَسَعِيدًا وَشَقِيًّا , وَكَذَلِكَ يَعُودُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُهْتَدِيًا وَضَالًّا

1292- Ebû Salih'ten; İbn Abbâs (r.anhumâ), Allah Teâlâ'nın *"Sizi ilk defa yarattığı gibi geri döneceksiniz. Kimine hidayet verdi, kimine de sapıklık hak oldu"* (A'raf, 29-30) âyeti hakkında dedi ki: "Onları yarattığında bu şekilde yarattı. Yani onları mümin, kâfir, bedbaht ve bahtiyar olarak yarattı. Kıyamet günü de bu şekilde, yani hidayete erenler ve sapıklar olarak geri döneceklerdir."[1210]

1209 İsnadı zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (8/156)

1210 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 961 (1/346) – Taberi, Tefsir (8/156). İsnadında Abdullah bin Salih ile Ali bin Talha vardır. Önceki sayfalarda haklarında açıklama yapılmıştı.

١٢٩٣ - عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ , {كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ} [الأعراف: ٢٩] قَالَ: عَادُوا إِلَى عِلْمِهِ فِيهِمْ , أَلَمْ تَسْمَعْ إِلَى قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ {فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ} [الأعراف: ٣٠]

1293- Rebi bin Enes'ten; Allah Teâlâ'nın *"Sizi ilk defa yarattığı gibi geri döneceksiniz"* (A'raf, 29) âyeti hakkında Ebû'l Âliye dedi ki: "O'nun haklarındaki ezeli ilmine dönerler. Allah Teâlâ'nın *"Kimine hidayet verdi, kimine de sapıklık hak oldu"* (A'raf, 30) kavlini işitmedin mi?"[1211]

١٢٩٤ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ , عَنْ أَبِيهِ , أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ نَاسًا يَقُولُونَ: إِنَّ الشَّرَّ لَيْسَ بِقَدَرٍ , فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَبَيْنَنَا وَبَيْنَ أَهْلِ الْقَدَرِ هَذِهِ الْآيَةُ {سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ} [الأنعام: ١٤٨] إِلَى قَوْلِهِ {فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ} [الأنعام: ١٤٩]

1294- ... İbn Tavûs'tan, o babasından; bir adam İbn Abbâs'a (r.anhumâ) "Bazı insanlar şerrin kader olmadığını söylüyorlar" dedi. İbn Abbâs bunun üzerine "Onlarla aramızda (hüccet olarak) Allah Teâlâ'nın şu âyeti vardır" dedi ve şu âyeti okudu: *"Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki: Eğer Allah dileseydi, biz de ortak koşmazdık, babalarımız da. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık..."* âyetini *"De ki: En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi."* (En'am, 148-149) kısmına kadar okudu.[1212]

١٢٩٥ - عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ , أَنَّ الْحَسَنَ , قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ {وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ} [هود: ١١٩] قَالَ: خَلَقَ هَؤُلَاءِ لِهَذِهِ وَهَؤُلَاءِ لِهَذِهِ

1211 İsnadı zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (18/81). Senedinde Ebû Cafer er-Razi vardır. İsa bin Ebi İsa Abdullah bin Hâmân'dır. Saduk olmakla birlikte hıfzı kötüdür. Nesai dedi ki: "Kavi değildir." Ebû Zur'a dedi ki: "Çokça vehmederdi."

1212 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 3237 (2/347). Hakim dedi ki: "Bu, Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir ama ikisi de rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Hallal, Sünne, 911 (3/546) – Buhârî, Halku Ef'ali'l İbad, 970 (1/349)

1295- ... Halid el-Hazzâ'dan; Hasan-ı Basrî, Allah Teâlâ'nın *"Onları bunun için yaratmıştır"* (Hud, 119) âyeti hakkında dedi ki: "Bunları bunun için, şunları da şunun için[1213] yaratmıştır."[1214]

١٢٩٦ - حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ , قَالَ: قَالَ أَبُو حَازِمٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا} [الشمس: ٨] قَالَ: التَّقِيَّةُ أَلْهَمَهَا التَّقْوَى وَالْفَاجِرَةُ أَلْهَمَهَا الْفُجُورَ ,

1296- Enes bin İyaz'dan; Ebû Hâzim, Allah Teâlâ'nın *"Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun"* (Şems, 7-8) âyeti hakkında şöyle demiştir: "Muttaki nefis, kendisine takvayı ilham ettiği; facir nefis, kendisine fücuru ilham ettiğidir" demiştir.[1215]

١٢٩٧ - أَخْبَرَنَا الْكَلْبِيُّ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: {يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ} [الأنفال: ٢٤] قَالَ: يَحُولُ بَيْنَ الْمُؤْمِنِ وَالْمَعْصِيَةِ

1297- Kelbi'den; İbn Abbâs (r.anhumâ), Allah Teâlâ'nın *"(Allah) kişi ile kalbi arasına girer"* (Enfal, 24) âyeti hakkında "Müminle isyan arasına girer" demiştir.[1216]

١٢٩٨ - سَمِعْتُ عَبْدَ الْعَزِيزِ , عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ , فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وجَلَّ {يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ} [الأنفال: ٢٤] قَالَ: يَحُولُ بَيْنَ الْكَافِرِ وَبَيْنَ طَاعَتِهِ وَبَيْنَ الْمُؤْمِنِ وَبَيْنَ مَعْصِيَتِهِ

1298- ... Abdülaziz'den; Dahhak bin Müzahim, Allah Teâlâ'nın *"(Allah) kişi ile kalbi arasına girer"* (Enfal, 24) âyeti hakkında dedi ki: "Kâfir ile O'na itaat, müminle O'na isyan arasına girer."[1217]

1213 Yani cennet halkını cennet, cehennem halkını da cehennem için... (Çev.)

1214 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4615 (4/1978) – Acurri, Şeria, 499 (1/423)

1215 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 543 (1/434) – Abdullah bin Ahmed, Sünne (2/408)

1216 Bk. Taberi, Tefsir (9/216). Bu isnatta peş peşe zayıf raviler vardır.

1217 Bk. Taberi, Tefsir (9/215)

١٢٩٩ - حَدَّثَنَا أَبُو الْأَشْهَبِ جَعْفَرُ بْنُ حَيَّانَ عَنِ الْحَسَنِ , فِي هَذِهِ الْآيَةِ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ قَالَ: حِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْإِيمَانِ

1299- Ebû'l Eşheb Cafer bin Hayyan'dan; Allah Teâlâ'nın "*kendileriyle arzuladıkları arasına bir engel konmuştur*" (Sebe, 54) âyeti hakkında Hasan-ı Basrî dedi ki: "Kendileriyle iman arasına girildi."[1218]

١٣٠٠ - حَدَّثَنَا حَمَّادٌ , قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ , قَالَ: قَرَأْتُ الْقُرْآنَ كُلَّهُ عَلَى الْحَسَنِ فِي بَيْتِ أَبِي خَلِيفَةَ , فَفَسَّرَهُ لِي أَجْمَعَ عَلَى الْإِثْبَاتِ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى {كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ} [الشعراء: ٢٠٠] قَالَ: الشِّرْكُ سَلَكَهُ فِي قُلُوبِهِمْ , وَسَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِهِ {وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِن دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ} [المؤمنون: ٦٣] قَالَ: أَعْمَالٌ سَيَعْمَلُونَهَا , وَسَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِهِ {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ} [الصافات: ١٦٣] قَالَ: مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِمُضِلِّينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِي الْجَحِيمِ

1300- Hammad'dan; Humeyd şöyle dedi: Ebû Halife'nin evinde tüm Kur'ân'ı Hasan-ı Basrî'ye okudum. Kendisi bana tüm âyetleri tefsir etti. Ona Allah Teâlâ'nın "*İşte böylece biz onu suçluların kalbine soktuk*" (Şuara, 200) âyeti hakkında sordum. Dedi ki: "Şirki kalplerine soktu." Yine ona Allah Teâlâ'nın "*Onların bundan başka yapageldikleri birtakım (kötü) işleri de vardır*" (Müminun, 63) âyetinden sordum. Dedi ki: "Yani ileride yapacakları birtakım amelleri vardır." Yine ona Allah Teâlâ'nın "*Sizler ve taptığınız şeyler! Hiçbiriniz, cehenneme girecek kimseden başkasını fitneye düşüremezsiniz*" (Saffat, 161-163) âyetinden sordum. Dedi ki: "Sizler ancak cehenneme girecek kimseleri saptırabilirsiniz."[1219]

١٣٠١ - عَنْ عِكْرِمَةَ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ {فَمَنْ يُرِدِ اللهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ} [الأنعام: ١٢٥] قَالَ: يُوَسِّعُ قَلْبَهُ لِلتَّوْحِيدِ وَالْإِيمَانِ بِاللهِ {وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا} [الأنعام: ١٢٥]

1218 Bk. Taberi, Tefsir (22/112) – Zehebi, Siyer (4/580)
1219 Bk. Taberi, Tefsir (19/115) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (4/580)

يقُولُ شَاكًّا {كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ} [الأنعام: ١٢٥] يقُولُ: كَمَا لَا يَسْتَطِيعُ ابْنُ آدَمَ أَنْ يَبْلُغَ السَّمَاءَ , فَكَذَلِكَ لَا يَقْدِرُ أَنْ يَدْخُلَ التَّوْحِيدُ وَالْإِيمَانُ قَلْبَهُ حَتَّى يُدْخِلَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي قَلْبِهِ

1301- İkrime'den; Allah Teâlâ'nın *"Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar"* (En'am, 125) âyeti hakkında İbn Abbâs dedi ki: "Onun göğsünü tevhid ve Allah'a iman için genişletir." Ayrıca aynı âyetin *"Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar"* kısmındaki *"daraltır, sıkar"* ifadesi hakkında "Şek/şüphe" dedikten sonra *"göğe çıkıyormuşçasına"* ifadesi hakkında ise şöyle demiştir: "Âdemoğlu nasıl ki göğe ulaşmaya güç yetiremez, aynı şekilde Allah Teâlâ onun kalbine girdirmeksizin kendi kalbine tevhid ve imanı girdirmeye güç yetiremez."[1220]

١٣٠٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْأُوَيْسِيُّ , قَالَ: قَالَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ: مَا أَضَلَّ مَنْ كَذَّبَ بِالْقَدَرِ , لَوْ لَمْ تَكُنْ عَلَيْهِمْ فِيهِ حُجَّةٌ إِلَّا قَوْلُهُ تَعَالَى {هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ} [التغابن: ٢]

1302- ... Abdülaziz bin Abdullah el-Evsi'den; Malik bin Enes (r.h.) şöyle dedi: "Kaderi yalanlayan ne sapıktır! Şayet kader hakkında yalnızca Allah Teâlâ'nın *"O, sizi yaratandır. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir."* (Teğabun, 2) âyeti olsaydı, yine aleyhlerine hüccet olarak yeterdi."[1221]

١٣٠٣ - حَدَّثَنَا الزُّبَيْرُ بْنُ حَبِيبٍ , عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ , قَالَ: وَاللهِ مَا قَالَتِ الْقَدَرِيَّةُ كَمَا قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ , وَلَا كَمَا قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ , وَلَا كَمَا قَالَ النَّبِيُّونَ , وَلَا كَمَا قَالَ أَهْلُ الْجَنَّةِ , وَلَا كَمَا قَالَ أَهْلُ النَّارِ , وَلَا كَمَا قَالَ أَخُوهُمْ إِبْلِيسُ. قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ {وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ}. وَقَالَتِ الْمَلَائِكَةُ

1220 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Kesir, Tefsir (3/378). Senedinde Hafs bin Ömer el-Adeni vardır, zayıftır.

1221 Ravileri sikadır. Ancak müellif yani İbn Batta el-Ukberi (r.h.) müstesna. Zehebi, Duafa'da şöyle der: "İmamdır ama zayıftır, vehimleri vardır."

{سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا} [البقرة: ٣٢] الْآيَةَ. وَقَالَ شُعَيْبٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ {وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللهُ رَبُّنَا} [الأعراف: ٨٩] الْآيَةَ. وَقَالَ أَهْلُ الْجَنَّةِ {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللهُ} [الأعراف: ٤٣].وَقَالَ أَهْلُ النَّارِ {رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ} [المؤمنون: ١٠٦]. وَقَالَ أَخُوهُمْ إِبْلِيسُ {رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي} [الحجر: ٣٩].

1303- Zübeyr bin Habib'den; Zeyd bin Eslem şöyle dedi: Vallahi Kaderiye ne Allah'ın, ne meleklerin, ne peygamberlerin, ne cennet halkının, ne cehennem halkının, ne de kardeşleri İblis'in dediği gibi demiştir.

Allah dedi ki: *"Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz."* (Tekvir, 29). Melekler dedi ki: *"Dediler ki: Seni tüm noksanlıklardan tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka ilmimiz yoktur."* (Bakara, 32).

Peygamberler -ki Şuayb onlardandır- dedi ki: *"Rabbimiz Allah'ın dilemesi müstesna bizim ona (sizin dininize) dönmemiz söz konusu değildir."* (A'raf, 89).

Cennet halkı dedi ki: *"Bizi buna hidayet eden Allah'a hamd olsun. Şayet Allah bize hidayet etmeseydi, biz hidayete eremezdik."* (A'raf, 43).

Cehennem halkı dedi ki: *"Rabbimiz! Bahtsızlığımız bize galip geldi."* (Müminun, 106).

Kardeşleri İblis dedi ki: *"Rabbim! Beni saptırdığın için..."* (Hicr, 39) [1222]

İbn Batta şöyle der: Rezil Kaderiyye bunu ve daha fazlasını işitir. Bu âyetleri okur veya onlara okunur, ancak kalpleri bunu kabul etmekten uzaktır. Hepsini reddeder; azgınlık ve büyüklenme göstererek inkâr eder, hakkı kabul etmekten çekinirler. Haklarında yazılan cehennemlik yazgısından dolayı aziz ve yüce olan Allah'a, O'nun Kitabı'na, Rasûlü'ne ve Rasûlü'nün sünnetine karşı kibirlenirler. Onlar ancak arzularına uyan şeye kulak verirler. Görüşleri-

1222 İsnadında zayıflık vardır. Senedinde Yakup bin Muhammed bin İsa ez-Zühri el-Kuraşi vardır. Saduk olmakla birlikte vehimleri çoktur. Zayıf ravilerden rivayette bulunmuştur. İbn Hacer böyle söylemiştir. Yine senedinde Zübeyr bin Habib bin Sabit vardır. İbn Hacer ile Zehebi, onun hakkında "Zayıftır" demişlerdir.

ni doğru görmediği sürece ne Allah'ın Kitabı'nı ve ne de Rasûlü'nün sünnetini tasdik ederler. Onlar, aziz ve yüce olan Allah'ın ifade ettiği gibidir: *"Biz onlara melekleri de indirseydik, kendileriyle ölüler de konuşsaydı ve her şeyi karşılarında (hakikatın şahidleri olarak) toplasaydık, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. Fakat onların çoğu bilmiyorlar."* (En'am, 111) Onlar aynı Allah Teâlâ'nın *"Sağırdırlar, dilsizdirler, kördüler, akıl etmezler"* (Bakara, 171) buyurduğu gibidir.

İşte pis Kaderci kimse böyledir. Allah, ona şeytanlar musallat etmiş ve bu şeytanlar da sapıklığa düşmesi için ona yardım etmişler, hiçbir şeyden geri kalmamışlardır. Onu Allah'ın Kitabı ile azarlarsın, geri durmaz. Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünneti ile uyarırsın, anlamaz.

Sahâbe, tabiîn ve müslümanların imamları şöyle der: Bununla sınırlı kalmaz. Ona örnekler gösterilir, ibret almaz. Âlemlerin Rabbi, O'na yakın melekler, nebiler, rasûller, sahabe, tabiîn ve bütün müslüman fakihlerin karşı geldiği o necis, pis yolunda ısrar eder. Bu yolda o, Yahudiler, Hristiyanlar, Mecûsîler ve Sabiîlere benzer. O, bu yolunda ne bir yakın ve ne de bir yoldaş bulur. Allah bizi ve sizi, bu Kaderiyye mezhebinden, alçak arzulardan ve helâka götüren bid'atlardan korusun. Bizi ve sizi, hakkı tasdik eden, bâtıldan dönen kimselerden kılsın. Bizi ve sizi, kendisi için razı olduğu, kullarından sevdikleri için tercih ettiği dini üzere sabit kılsın. Ki o kullar, kalplerinin, niyetlerinin ve hareketlerinin Allah'ın elinde olduğunu; ancak O'nun dilemesi ile bir şeyi akıllarından geçirdiklerini ve nefes aldıklarını bilirler. Onlar, kendilerine ihsan ettiği nimetlerinden dolayı Allah'a muhtaçtırlar. Allah'ın onlara emrettiği gibi. açıktan ve gizlice O'na yalvararak dua ederler. *"Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin."* (Âl-i İmran, 8)

١٣٠٤ - عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: «يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ» ثُمَّ قَرَأَ {رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ} [آل عمران: ٨]

1304- Ümmü Seleme'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) *"Ey kalpleri çeviren! Kalbimi dinin üzere sabit kıl"* diye dua eder, sonrasın-

da şu âyeti okurdu: *"Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin.* (Âl-i İmran, 8)[1223]

١٣٠٥ - عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: كَانَتْ دَعْوَةٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ تَخَافُ؟ قَالَ: «وَمَا يُؤَمِّنُنِي وَلَيْسَ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَلْبُهُ بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِنْ شَاءَ أَنْ يُقِيمَهُ أَقَامَهُ، وَإِنْ شَاءَ أَنْ يُزِيغَهُ أَزَاغَهُ»

1305- Hasan-ı Basrî'den; Müminlerin Annesi dedi ki: Şu dua, Rasûlullah'ın (s.a.v.) dualarındandı: *"Ey kalpleri çeviren! Kalbimi dinin üzere sabit kıl."* Kendisine "Ey Allah'ın Rasûlü! Acaba korkuyor musun?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Doğrusu kalbi Allah Teâlâ'nın parmaklarından iki parmağı arasında olmayan tek bir kimse dahi yoktur. Eğer onu düzeltmek isterse, düzeltir; eğriltmek isterse, eğriltir."*[1224]

١٣٠٦ - عَنِ الْحَسَنِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: «يَا مُثَبِّتَ الْقُلُوبِ، ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ»

1306- Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şu duayı ederdi: *"Ey kalpleri sabit kılan! Kalbimi dinin üzere sabit kıl!"*[1225]

1223 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Daavât, 3522 (5/538). Tirmizi dedi ki: "Bu hasen bir hadistir." Ayrıca bk. Ahmed, Müsned, 26562 (6/294) – Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 1608 (1/224) – Ebû Ya'la, Müsned, 6986 (12/419) – Abd bin Humeyd, Müsned, 1534 (1/443) – Taberani, Kebir, 772 (23/334) – İbn Ebi Asım, Sünne, 232 (1/104). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (6/325) şöyle der: "Bunu Tirmizi ile bir kısmını Ahmed rivayet etmiştir. Senedinde Şehr bin Havşeb vardır, zayıftır. Bununla birlikte sika sayanlar da vardır." Elbani, Silsile-i Sahiha'da (2091) şöyle der: "Âişe'den gelen şahitleri hadisi kuvvetlendirmektedir."

1224 İsnadı sahihtir. Bk. Nesai, Sünen-i Kübra, 7737 (4/414) – İbn Ebi Asım, Sünne, 224 (1/100). Elbani dedi ki: "Öncesi yani Ümmü Seleme ve sonrası yani Enes bin Malik hadisleriyle birlikte sahihtir." Ayrıca bk. Acurri, Şeria, 259 (1/334)

1225 Hadis sahihtir ama bu isnat zayıftır. Hasan-ı Basrî bunu mürsel olarak rivayet etmiştir. Onun mürsel rivayetleri zayıftır. Ne var ki hadisin Ümmü Seleme, Âişe, Enes ve Nevvas yoluyla şahitleri vardır.

١٣٠٧ حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ ، قَالَ: الْخَلْقُ أَدَقُّ شَأْنًا مِنْ أَنْ يَعْصُوا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ طَرْفَةَ عَيْنٍ فِيمَا لَا يُرِيدُ

1307- Ebû Ma'şer'den; Muhammed bin Ka'b dedi ki: "Mahlukat, göz açıp kapayana kadar dahi Allah'ın istemediği bir hususta O'na isyan edemezler." [1226]

١٣٠٨ - أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ ، يَقُولُ: كَلَامُ الْقَدَرِيَّةِ وَكَلَامُ الْحَرُورِيَّةِ ضَلَالَةٌ ، وَكَلَامُ الشِّيعَةِ هَلَكَةٌ، قَالَ: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَلَا أَعْرِفُ الْحَقَّ أَوْ قَالَ: وَلَا أَعْلَمُ الْحَقَّ إِلَّا فِي كَلَامِ قَوْمٍ أَلْجَئُوا مَا غَابَ عَنْهُمْ مِنَ الْأُمُورِ إِلَى اللهِ ، وَلَمْ يَقْطَعُوا بِالذُّنُوبِ الْعِصْمَةَ مِنَ اللهِ ، وَفَوَّضُوا أَمْرَهُمْ إِلَى اللهِ وَعَلِمُوا أَنَّ كُلًّا بِقَدَرِ اللهِ

1308- Atâ dedi ki: İbn Abbâs'ı şöyle derken işittim: "Kaderiye ile Hârûriyye'nin kelamı sapıklıktır. Şia'nın kelamı helaktir." İbn Abbâs yine şöyle dedi: "Hakkı ancak kendilerinden saklanan işleri Allah'a bırakan, günahlar dolayısıyla Allah'ın korumasını koparmayan, durumlarını Allah'a havale eden ve her şeyin Allah'ın kaderi/takdiri ile olduğunu bilen bir toplulukta görüyorum." [1227]

İbn Batta şöyle der: Bilin ki, bu yol peygamberlerin yoludur. Onlar bu şekilde Allah'a kulluk ettiler. Allah, Kitabı'nda onların diliyle dilemenin/iradenin sadece aziz ve yüce olan Allah'a ait olduğunu bildirir. Kendisi için hayır-şer, fayda-zarar, itaat veya isyan isteyen kimse, Allah dilemedikçe buna sahip olamaz. Peygamberler, kavimlerinin dilemeleri ve güçlerinden uzak olup Allah'a sığındıklarını ifade etmişlerdir. Kavmi, Nuh'a: *"Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir."* (Hud, 32) dediklerinde onlara şöyle cevap vermiştir: *"Onu size, dilerse ancak Allah getirir ve siz (Allah'ı) âciz*

1226 İsnadı zayıftır. Senedinde Ebû Ma'şer vardır. İsmi Nüceyh bin Abdurrahman es-Sindi'dir, zayıftır.

1227 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1165 (1/415) – İbn Hacer, Tehzib (6/340). Abdülmecid bin Abdülaziz yoluyla bu şekile... Darekutni dedi ki: "Abdülmecid zayıftır." Derim ki: Senetteki diğer raviler sikadır.

bırakamazsınız. Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz." (Hud, 33-34)

İbn Batta şöyle der: Eğer olay Kaderiyye'nin iddia ettiği gibi olsaydı, bu durumda kavminin Nuh'a karşı delili üstün gelir ve ona: "Bizi saptırmak isteyen Allah ise, niçin seni bize gönderdi? Allah'ın bizim hakkımızdaki muradının aksine bizi niye çağırıyorsun?" derlerdi.

Allah'ın takdiri ve yarattıkları hakkındaki iradesi ile ilgili durum, bu grubun iddia ettiği gibi olsa, yani zayıf ve zelil kulun kendisi için istemiş olduğu şeyin olacağı ve güçlü olan Rabbin kulları için istemiş olduğu şeyin olmayacağı şeklinde kabul edilirse, o halde Allah niçin kendisinden övgüde bulunarak ve sözlerinden razı olarak Nuh'un kavmine söylediklerini anlattı?

Şuayb (a.s.) dedi ki: *"Allah, bizi sizin dininizden kurtardıktan sonra eğer ona dönersek mutlaka Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah'ın dilemesi olmadıkça, sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimiz her şeyi ilmiyle kuşatmıştır."* (A'raf, 89)

Ayrıca Şuayb'ın (a.s.) başka bir yerde şöyle dediği geçer: *"Ey kavmim! Söyleyin bakayım, ya ben Rabbimden gelen açık bir delil üzere isem ve katından bana güzel bir rızık vermişse!. Ben size yasakladığımı kendim yapmak istemiyorum. Ben sadece gücüm yettiğince (sizi) düzeltmek istiyorum. Başarım ancak Allah'ın yardımı iledir. Ben sadece O'na tevekkül ettim ve sadece O'na yöneliyorum."* (Hud, 88)

İbrahim (a.s.) dedi ki: *"Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışmaya mı kalkışıyorsunuz? Hem sizin O'na ortak koştuklarınızdan ben korkmam; ancak Rabbimin bir şey dilemiş olması başka. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?"* (En'am, 80)

Allah Teâlâ başka bir yerde İbrahim'in şiddetli korkusu ve hem kendi hem de evlatlarının putlara tapması endişesi hakkında şöyle buyurur: *"Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut."* (İbrahim, 35)

Yusuf'un (a.s.) Rabbine iltica etmesi ve eğer Mevlası korumazsa nefsinin düşeceği fitneden korkmasına dair şöyle buyurur: *"Yûsuf, "Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tu-*

zaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum" dedi." (Yusuf, 33). Allah Teâlâ bu duanın hemen ardından şöyle buyurur: *"Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."* (Yusuf, 34)

Sonra Allah Teâlâ daha başlangıçta ona hidayet verip dua etmeyi ilham etmesinin Kerim olan Mevlasının inayetiyle olduğunu bildirmiş, şöyle buyurmuştur: *"Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı."* (Yusuf, 24)

Allah Teâlâ, Musa'nın (a.s.) Firavun ve kavmine iman etmesinler diye ettiği beddua ve Allah'ın duasına icabet edip dileğini vermesi hakkında şöyle buyurur: *"Mûsâ, şöyle dedi: "Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun'a ve onun ileri gelenlerine, dünya hayatında nice zinet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz, yolundan saptırsınlar diye mi? Ey Rabbimiz, sen onların mallarını silip süpür ve kalplerine darlık ver, çünkü onlar elem dolu azabı görünceye kadar iman etmezler."* (Yunus, 88) Allah Teâlâ bu duanın ardından şöyle buyurmuştur: *'Allah da, "Her ikinizin de duası kabul edildi. Öyleyse dürüst olmakta devam edin ve sakın bilmeyenlerin yolunda gitmeyin" dedi."* (Yunus, 89)

Allah Teâlâ kavminin küfrü ve onu yalanlamasını Nuh'a (a.s.) bildirmesine dair şöyle buyurur: *"Nûh'a vahyolundu ki: Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başka, artık hiç kimse iman etmeyecek. O hâlde, onların yapmakta oldukları şeylerden dolayı üzülme."* (Hud, 36)

Allah Teâlâ hidayetin Allah Teâlâ'dan olduğunu itiraf etmelerine dair cehennemliklerin şöyle dediklerini aktarır: *"İnsanların hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve güçsüzler büyüklük taslayanlara diyecek ki: "Şüphesiz bizler size uymuştuk; şimdi siz az bir şey olsun, Allah'ın azabından bizi koruyabilecek misiniz?" Onlar da, "Eğer Allah bizi doğru yola eriştirseydi, biz de sizi doğru yola eriştirirdik. Şimdi sızlansak da, sabretsek de bizim için birdir. Artık bizim için hiçbir kurtuluş yoktur" derler."* (İbrahim, 21)

Cehennemlikler, hidayetten kendilerini alıkoyanın aziz ve yüce olan Allah olduğunu, Allah'ın kendilerine hidayet etmesi durumunda doğru yolu bulacaklarını itiraf ederler. –Allah size rahmet etsin- Rabbinizin Kitabı'na ku-

lak verin. Bakın bakalım, onda Kaderiye'nin iddia ettiği gibi takdir, dileme ve iradenin Allah'a ait olmayıp tüm bunların insanlara ait olduğunu görüyor musunuz? Onlar, peygamberlerin kavimlerine olan sözlerini, cehennemliklerin sözlerini ve birbirlerine karşı bahane bulmalarını Allah'ın hidayeti onlardan alıkoyması olarak anlamışlardır. Oysa aziz ve yüce olan Allah'ın, onlar hakkında anlattığı bu şeyler yalanlanmamış ve reddedilmemiştir.

Allah size rahmet etsin. Bilin ki, aziz ve yüce olan Allah, peygamberlerini müjdeci, uyarıcı ve âlemlere bir hüccet olarak göndermiştir. Allah Teâlâ'nın kendisi için imanı dilediği kimse iman eder, Allah'ın kendisi için küfrü dilediği kimse de inkâr eder. Allah'ın ezelî ilminde merhamete uğrayıp iman edeceği belirlenen kimse dışında, hiçbiri peygamberlerin davetlerine icabet etmemiş ve risaletlerine inanmamıştır. Onların getirdiklerini, ancak Allah'ın ezelî ilminde şakî ve kâfir olan kimseler yalanlayıp reddetmiştir. Kulların küçük-büyük bütün fiilleri bu şekildedir. Hepsi mahlûkat yaratılmadan önce Levh-i Mahfuz'da sabittir. Dolayısıyla peygamberler, Allah'ın ezeli ilminde kendilerine iman edecekler dışında kimseyi davetleriyle hidayete ulaştıramaz ve risaletleriyle imanlarına neden olamazlar. Peygamberler, kavimlerinin ve onların çocuklarının, akrabalarının hidayete ulaşması için çaba göstermişlerdir. Onlar arasında sadece Allah'ın kendisi için hidayet ve imanı takdir etmiş olduğu kimse hidayete ulaşmıştır. Bu konuda onlar şiddetli bir şekilde azarlanmışlardır. Bu konuda Nuh'un, *"Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin vaadin elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin."* (Hud. 45) diye dua ettikten sonra cevap olarak Allah Teâlâ'nın *"Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim"* (Hud, 46) buyurması yeter.

Sonra bize tüm Müslümanları neye davet ettiği ve tm kavimlerin nasıl cevap verdiği konusunda şunu haber vermiştir: *"Andolsun biz, her ümmete, "Allah'a kulluk edin, tâğûttan kaçının" diye peygamber gönderdik. Allah, onlardan kimini doğru yola iletti; onlardan kimine de (kendi iradeleri sebebiyle) sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün."* (Nahl, 36)

Sonrakavmininhidayeteermesikonusundahırslıdavrananpeygamberi'ni (s.a.v.) şu kavliyle teselli etmiştir: *"Sen onların doğru yola erişmelerine aşırı*

istek göstersen de şüphesiz Allah saptırdığı kimseyi doğru yola iletmez. Onların yardımcıları da yoktur." (Nahl, 37) Peki Allah bir kimseyi isyanla başbaşa bıraksa, artık ona itaat ile kim yardım edebilir? Sonra peygamberi'ne (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir."* (Kasas, 56)

Yine şöyle buyurur: *"De ki: "Allah dilemedikçe ben kendime bir zarar verme ve bir fayda sağlama gücüne sahip değilim. Eğer ben gaybı biliyor olsaydım, daha çok hayır elde etmek isterdim ve bana kötülük dokunmazdı. Ben inanan bir kavim için sadece bir uyarıcı ve bir müjdeciyim."* (A'raf, 188)

Yine şöyle buyurur: *"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."* (İbrahim, 4)

Tüm bunlar, akıllı kimseler için bir delildir. Allah'ın mümin kulları ve âlimler, peygamberlerin müjdeci, uyarıcı ve âlemlere bir hüccet olarak gönderildiğine, Allah'ın kendisi için imanı dilediği kimsenin inanacağına ve iman etmesini dilemediği kimsenin de inanmayacağına inanırlar. Tüm bunlar daha önceden takdir edilmiştir. Aziz ve yüce olan Rabbimiz, mümini kâfirden, itaat edeni âsiden ve cehennemlik kimseyi cennetlikten ayırmıştır. Bir topluluğun küfürden sonra iman edeceğini takdir etmiş ve onlar iman etmiştir. Diğer bir topluluğun da imandan sonra küfre düşeceğini takdir etmiş ve onlar da küfre düşmüştür. Günahtan sonra tevbe edip itaat edeceklerini takdir etmiş, nitekim onlar da tevbe etmiştir. Yine başkaları için de cehennemi takdir etmiş ve onlar da küfre düşmüş, küfürleri üzere ölmüşlerdir. Tüm bunlar, apaçık bir kitapta yazılıdır.

١٣٠٩ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ، عَنْ رَجُلٍ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، {وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ} [يس: ١٢] وَمَا أَوْرَثُوا مِنَ الضَّلَالَةِ {وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ} [يس: ١٢] قَالَ: فِي أُمِّ الْكِتَابِ

1309- ... Süfyan'dan, o adamın birinden; Mücahid, Allah Teâlâ'nın *"onların yaptıklarını ve bıraktıkları eserlerini yazarız"* (Yasin, 12) cümlesi hakkın-

da "miras bıraktıkları sapıklığı" ve *"Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) bir bir kaydetmişizdir"* (Yasin, 12) cümlesi hakkında "Ümmü'l Kitap'ta" demiştir.[1228]

١٣١٠ - عَنْ أَبِي نَضرَةَ , عَنْ جَابِرٍ , أَوْ أَبِي سَعِيدٍ أَوْ بَعْضِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: هَذِهِ الْآيَةُ تَقْضِي عَلَى الْقُرْآنِ كُلِّهِ {إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ} [هود: ١٠٧]

1310- Ebû Nadra'dan, o Cabir veya Ebû Said veya Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbının birinden; dedi ki: Şu âyet, Kur'ân aleyhinde hüküm verir: *"Onlar, gökler ve yerler durdukça orada kalacaklardır. Ancak Rabbinin dilemesi başka. Şüphesiz Rabbin istediğini yapandır."* (Hud, 107) [1229]

١٣١١ - عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ , عَنْ مَنْ , سَمِعَ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ يَقُولُ: قَالَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رَبِّ أَفَرَأَيْتَ مَا أَتَيْتُ، أَشَيْءٌ ابْتَدَعْتُهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي أَمْ شَيْءٌ قَدَّرْتَهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ تَخْلُقَنِي؟ قَالَ: لَا بَلْ شَيْءٌ قَدَّرْتُهُ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ أَخْلُقَكَ. قَالَ: أَيْ رَبِّ فَكَمَا قَدَّرْتَهُ عَلَيَّ فَاغْفِرْ لِي. فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى {فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ} [البقرة: ٣٧]

1311- Abdülaziz bin Rafi'den rivayet edildiğine göre kendisi Ubeyd bin Umeyr'i işiten birinden onun şöyle dediğini nakletmektedir: "Adem (a.s.) 'Ey Rabbim! Yaptığım şeyi gördün mü? Onu benim tarafımdan ortaya çıkardığım bir şeyden dolayı mı yoksa beni yaratmadan önce aleyhimde takdir ettiğin bir şeyden dolayı mı yaptım?' diye sordu. Allah buyurdu ki: 'Hayır, aksine seni yaratmadan önce aleyhinde takdir ettiğim bir şeyden dolayı. Bunun üzerine Adem 'Rabbim, aleyhimde takdir ettiğin gibi şimdi de beni bağışla!' diye dua etti. Bu, Allah Teâlâ'nın *"Derken, Âdem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabbine yalvardı. O da) bunun üzerine tevbesini kabul etti. Şüphesiz O, tevbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır."* (Bakara, 37) kavlidir."[1230]

1228 Bk. İbn Kesir, Tefsir (6/589)

1229 Bk. Beyhaki, İtikad (1/84)

1230 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû'ş Şeyh, Uzma, 10110 (5/1549) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/273). Senedinde ismi belirtilmeyen biri vardır.

١٣١٢ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ رَجُلٍ، لَمْ يُسَمِّهِ عَنْ مُجَاهِدٍ، {إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} [البقرة: ٣٠] قَالَ: عَلِمَ إِبْلِيسَ الْمَعْصِيَةَ وَخَلَقَهُ لَهَا

1312- Süfyan'dan, o ismini belirtmediği bir adamdan; Mücahid, Allah Teâlâ'nın *"Şüphesiz ben sizin bilmediklerinizi bilirim"* (Bakara, 30) âyeti hakkında dedi ki: "Allah Teâlâ İblis'in isyan edeceğini bildi ve onu bu yüzden yarattı."[1231]

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin! Bilin ki, İbrahim'in dini ve Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) şeriatı üzere olan, dini İslam, peygamberi Muhammed olan; önderi ve delili Kur'an; nuru ve basireti Mustafa'nın (s.a.v.) sünneti; öncüleri ve imamları sahabe ve tabiin olan kimsenin mezhebi ve yolu budur. Biz aziz ve yüce olan Allah'ın Kitabı'ndan delilleri zikretmiştik. Onda müminler için şifa ve rahmet, inkârcılar için ise bir öfke vardır.

Şimdi biz, Allah'ın yardımıyla Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinden olan delilleri zikredeceğiz. Eğer delil, Allah'ın Kitabı ve Rasûlü'nün (s.a.v.) sünneti olursa, onlara karşı gelen kimsenin inkâr ve inadından, arzularını tercih etmeleri, sapkınların ve körlerin yoluna tabi olmaktan başka bir delili kalmaz. Basiret sahiplerinin basiretinin daha da artması için, bu konuda aynı zamanda sahâbe ve tabiînin sünneti ile müslüman fakihlerin sözlerine tâbi olacağız. Rasûlullah'ın (s.a.v.) yoluna karşı gelen kul, kesinlikle sapmıştır; o, Allah'ın Kitabı, Rasûlü'nün sünneti ve müslümanların icmasını kabul etmemiş, bu yüzden onun yazgısı cehennem olarak takdir edilmiştir. Bunun için Rasûlullah (s.a.v.), onları ümmetinden çıkaracaktır. Onların simaları Yahudi ve Mecûsîlere benzer. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Eğer onlar hastalanırlarsa onları ziyaret etmeyin. Ölürlerse, cenazelerinde bulunmayın.* Bu konuyu, Allah'ın izniyle ilgili bölümlerde ve yerlerde zikredeceğiz.

[Sekizinci Bölüm Kitabın 2. Cildinde Devam Edecek]

1231 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 959 (1/345) – Taberi, Tefsir (1/212) – Said bin Mansur, Sünen, 184 (2/548)

الإبانة الكبرى

el-İbânetü'l Kübrâ

el-İbâne An Şeriati'l-Fırkati'n-Nâciye
ve Mücânebeti'l-Firaki'l-Mezmûme

İbn Batta

www.karincakitap.net